

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
37. KOLOKYUMU

“KENT YÖNETİMİ
VE
PLANLAMA”
Cilt I

6-7-8 Kasım 2013
İZMİR

TMMOB Şehir Plancıları Odası

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
37. KOLOKYUMU
“KENT YÖNETİMİ VE PLANLAMA”
Bildiriler Kitabı, Cilt I

İletişim:
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Atatürk Bulvarı No: 219 K: 2 D: 7
Kavaklıdere - Ankara
Tel: 0312 417 87 70
Faks: 0312 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Yayına Hazırlık
Funda ÖZCAN - M. Gürbüz FEHİM

Grafik ve Baskıya Hazırlık
LEDA AJANS
M. Gürbüz Fehim

Baskı
Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Alınteri Bulvarı 3364. Sk. No: 4
Ostim - Ankara - 312 354 46 27

ISBN: 978-605-01-0655-8

Ankara, Ekim 2014

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI - 6 KASIM 2013

<i>Prof. Dr. Hülya KOÇ</i>	3
<i>Nehir YÜKSEL</i>	5
<i>Prof. Dr. Atilla ORBAY</i>	7
<i>Prof. Dr. Halil KÖSE</i>	9
<i>Necati UYAR</i>	11
<i>Mehmet SOĞANCI</i>	14
<i>Dr. Hakan TARTAN</i>	19
<i>Aziz KOCAOĞLU</i>	21

Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

<i>Hüseyin G. ÇANKAYA</i>	25

Çerçeve Sunum

<i>Prof. Dr. İlhan TEKELİ</i>	29

AÇILIŞ OTURUMU - 6 KASIM 2013

“Kent Yönetiminde Yeniden Yapılanma”

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Sezai GÖKSU**

<i>Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN</i>	47
<i>Prof. Dr. Melih ERSOY</i>	54
<i>Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER</i>	60

1A. OTURUM - 6 KASIM 2013

“Kent Yönetiminde Demokratikleşme ve Katılım”

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Semahat Özdemir**

Yerel Yönetimlerde Katılımlı Yönetim Yapıları Oluşturmak: Odunpazarı Örneği <i>Yrd. Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ</i>	67
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Yerel Düzeyde Katılımcı Demokrasiye Etkisi <i>Arş. Gör. Cansu İLHAN, Doç. Dr. Şevkiye Şence TÜRK</i>	86
Kent Yönetiminde Katılımcı Bir Model “Kent Konseyleri”-Antalya Örneği <i>Dr. Ebru MANAVOĞLU</i>	112

1B. OTURUM - 6 KASIM 2013

"Kentin Yönetimi - Planlamanın Yönetimi ve Mekansal Etkileri"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Baykan Günay**

Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sarıyer/İstanbul Örneği <i>Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN, Çare Olgun ÇALIŞKAN, Kumru ÇILGIN, Uğur DÜNDAR</i>	131
Kent Yönetiminin Kentsel Kamusal Mekan Üretimi ve Tarihsel Değişimi: Ankara Örneği <i>Dr. Ezgi ORHAN</i>	169
Planlama Alanında "Kamu Yararı" Bağlamında Yasal Düzenlemeler ve İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Uygulamaları <i>Seçil ÖZALP</i>	186
Planlama Yetkilerinin Merkezileşmesinin Kent Mekânına Etkileri-Çorlu Örneği <i>Y. Şehir Plancısı Sinem GÜNERİ, Doç. Dr. Şevkiye Şence TÜRK</i>	205

2A. OTURUM - 6 KASIM 2013

"Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. A. Emel GÖKSU**

Türkiye'deki Kültür Miraslarının UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınması İçin Yapılması Gerekenler: Bergama (Pergamon) Örneğinde Değerlendirmeler <i>Prof. Dr. Mehmet TUNÇER</i>	233
Alan Yönetimi Sürecinde Uygulama Aşaması Üzerine Bir Değerlendirme <i>Dr. İrem AYRANCI ONAY, Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY</i>	237
Kültür Mirası Yönetiminde Yenilikçi Bir İzleme Değerlendirme Yaklaşımı Önerisi: Envanter Çerçevesi Modeli <i>Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. Gül GÜNEŞ Yrd. Doç. Dr. Emel AKIN, Ebru UĞUZ</i>	251
Türkiye'de Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Örgütlenme <i>Dr. A. Ege YILDIRIM</i>	275

2B. OTURUM - 6 KASIM 2013

"Kültürel Koruma ve Kent Yönetimi"

Oturum Başkanı: **Dr. Ümit ÖZCAN**

Türkiye'de Kentsel Sit Alanlarının Yönetiminde Son Değişiklikler ve Alan Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme <i>Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL, Yrd. Doç. Dr. Füsun KOCATÜRK</i>	301
Kentsel Arkeolojik Alanlarda Sosyal Bütünleşme: Soli-Pompeipolis Örneği <i>Yrd. Doç. Dr. Yasemin SARIKAYA LEVENT</i>	314

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Yer Almanın Ülke Koruma Politikalarına Katkısı <i>Araş. Gör. Aylin ŞENTÜRK, Prof. Dr. Nuran Zeren GÜLERSOY</i>	336
Koruma Mevzuatında Yapılan Son Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme <i>Araş. Gör. Damla TEMİZ, Araş. Gör. Gizem AYDIN</i>	352

3A. OTURUM - 7 KASIM 2013

"Kent Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"

Oturum Başkanı: **Yrd. Doç. Dr. Mercan EFE GÜNEY**

Kamusal Alan Tanımında Neo-Liberal Dönüşümler ve Toplumsal Cinsiyet: Karaman Örneği <i>Yrd. Doç. Dr. Elifhan KÖSE, Arş. Gör. Arzu MALTAŞ</i>	369
Kentlerin Yönetiminde Yaşam Kalitesi ve Kadın <i>Dr. Nuran TALU</i>	383
Tarlabası Kentsel Dönüşümünün 'Yönetilmesi'nin Biyo İktidar Perspektifinden Değerlendirilmesi <i>Y. Şehir Plancısı Seda HAYAL</i>	390

3B. OTURUM - 7 KASIM 2013

"Kent Yönetimi ve Dezavantajlı Grupları"

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. F. İpek ÖZBEK SÖNMEZ**

Kent Hakkı ve Engelli Kullanıcılar <i>Öğr. Gör. Berfu Güley GÖREN, Arş. Gör. Çağdaş DEDEOĞLU, Prof. Dr. Lale BERKÖZ</i>	405
Avrupa Kentsel Şartı Işığında Atas Lojmanlarının Dönüşüm Süreci <i>A. Banu AKDOĞAN ŞEN</i>	420
Toplumsal Katılım Olgusunun Kentsel Yoksulluk ve Sonuçları Bağlamında Değerlendirilmesi <i>Yasemin TOSUN ANDIÇ, Araş. Gör. M. Erdem ERYAZICIOĞLU</i>	433

4A. OTURUM - 7 KASIM 2013

"Kent Planlamada Yeniden Yapılanmanın Mekansal Etkileri"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Melih ERSOY**

Yönetim Sınırlarının Belirlenmesinde Kent Mekânını ve Yerel Toplumsal İlişkileri Anlamak: Ankara Çayyolu Örneği <i>Yrd. Doç. Dr. Ö. Burcu ÖZDEMİR SARI Yrd. Doç. Dr. Suna Senem ÖZDEMİR</i>	447
Her Yer Büyükşehir, Her Hizmet Etkin ve Verimli! 6360 Sayılı Kanun'a Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım <i>Araş Gör., Dr. Gökhan ZENGİN</i>	463

Stratejik Mekânsal Planlamanın Devletin Yönetim Biçimindeki Değişimi Kapsamında İrdelenmesi <i>Neslihan YALINIZ KOÇ</i>	492
Büyükşehir Belediyesi Statüsü Kazanmanın İller Üzerindeki Etkisinin, Yasal Düzenlemeler Bazında Değerlendirilmesi <i>Özge Müberra SOYDAL, Doç. Dr. Ş. Şence TÜRK</i>	515

4B. OTURUM - 7 KASIM 2013

"Büyükşehir/İlçe/Kırsal Çatışması -

Kır/Kent Geçiş Alanlarında Planlama

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Cemal ARKON**

Kır veya Kent Olarak Tanımlanamayan Yerleşmeler; Göksu Havzası Örneği <i>Doç. Dr. Hülya BERMEN YAKAR, Yrd. Doç. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN</i>	545
Bütünşehir’de Görünmez Kır ve Topyekün Kentleşme Afeti: Büyükşehir’lerde Kentsel Büyüme ve Tarım <i>Araş. Gör. Ceren Gamze YAŞAR</i>	557

AÇILIŞ KONUŞMALARI*

Prof. Dr. Hülya KOÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Nehir YÜKSEL

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şube Başkanı

Prof. Dr. Atilla ORBAY

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Halil KÖSE

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Necati UYAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Mehmet SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Dr. Hakan TARTAN

Konak Belediye Başkanı

Aziz KOCAOĞLU

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı

* Metinler 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokiyumu kapsamında 6 Kasım 2013 günü yapılan Açılış Konuşmaları'ndaki bant kayıtlarından üretilmiştir.

Prof. Dr. Hülya KOÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Merhaba. Sayın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanım, Sayın belediye başkanları, Sayın Rektör Yardımcım, Sayın Dekanım, Ticaret Odası Başkan Yardımcısı, TMMOB Genel Başkanı, Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı ve şube başkanları, değerli öğretim elemanları, değerli meslektaşlar, değerli konuklar, sevgili öğrenciler, değerli basın mensupları; Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Şehir Plancıları Odası'nın birlikte düzenlediği Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumuna hoş geldiniz.

Mesleki ve akademik açıdan önemli olan bu etkinliği bizimle paylaşan tüm katılımcıları, duyarlılıkları nedeniyle kutluyor ve teşekkür ediyorum. Bu yılki kolokyumun teması düzenleme kurulu tarafından “*Kent Yönetimi ve Planlama*” olarak belirlenmiştir. Bu tema çerçevesinde kolokyumda, ülkemizde özellikle son yıllarda yapılan mevzuat değişiklikleriyle birlikte ortaya çıkan kamu yönetiminden kent yönetimine uzanan bir yeniden yapılanma biçiminin çok yönlü bir biçimde ele alınarak tartışılması ve değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Planlama ve yönetimin daha yaşanabilir yerleşmeler ortak amacına yönelik olarak, çok aktörlü bir katılım ortamı içinde, uyum içinde birlikte çalışmalarının başarı için büyük önem taşıdığı açıktır. Bu üç günün sonunda, bu iki organizasyonel yapının değişen ilişkileri bağlamında değerlendirilmesiyle, yerleşmelerin gelişimine yönelik olasılıklar ve çözüm yolları konusunda yeni görüşlerin ortaya konulabileceğini umut ediyorum.

Bu önemli konunun tartışılacağı kolokyuma, akademik ve mesleki çevrelerden büyük ilgi gösterilmiş olmasından kıvanç duyuyoruz. Öncelikle davetimizi kabul ederek bizi onurlandıran ve az sonra kolokyumun ana teması üzerine çerçeve sunumunu izleyeceğimiz Prof. Dr. İlhan Tekeli'ye ve hemen ardından “*Kent Yönetiminde Yeniden Yapılanma*” konulu açılış oturumunu gerçekleştirecek çağrılı bildiri sahiplerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Kolokyum çağrısına 94 adet bildiri başvurusu yapılmıştır. Oldukça nitelikli bu başvurulardan kolokyum için öngörülen süre içerisinde sunulacak bildirileri özenli bir çalışmayla belirleyen bilim kurulu ve yürütme kurulu üyelerine katkıları nedeniyle teşekkür ederim.

Büyük bölümü paralel oturumlar biçiminde düzenlenen kolokyumda, üç gün içinde 14 oturumda toplam 50 adet bildiri sunulacaktır. Kolokyumda üç de panel yer almaktadır. İkinci gün, yani yarın öğleden sonra “*Kamusal Alanda Müdahale Mü-*

cadele ve Geri Kazanımlar” konulu öğrenci paneli yapılacaktır. Üçüncü gün, Cuma günü öğleden sonra sayın belediye başkanları ve akademisyenlerin katılımlarıyla “*Belde Belediyelerinin Kapatılmasının Olası Sonuçları*” konulu panel ile “*İl Ölçeğinde Büyükşehir*” konulu paneller gerçekleştirilecektir.

Bu organizasyonun düzenlenmesinde çok sayıda kişi ve kuruluşun çeşitli yönlerden katkısı bulunmaktadır. Kolokyuma destek sağlayan İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne, ev sahibimiz Konak Belediyesi’ne, Bornova Belediyesi’ne, İzmir Ticaret Odası’na ve Doğadan firmasına teşekkürlerimi sunuyorum.

Kolokyumun düzenlenmesinde ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü ve Mimarlık Fakültesi Dekanlığı’na, kolokyumun bilim kurulu yürütme kurulu üyelerine, gönüllü çalışan sevgili öğrencilerimize ve teknik ve/veya lojistik açıdan emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Kolokyumun tüm katılımcılar için yararlı ve başarılı geçmesini ve toplumun daha rahat, verimli, çekici, eşitlikçi ve sağlıklı yaşam çevrelerine ulaşması yönünde katkı koyabilmesini diliyorum. (Alkışlar)

Nehir YÜKSEL

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şube Başkanı

Sayın Büyükşehir ve İlçe Belediye Başkanlarım, TMMOB Başkanım, Şehir Plancıları Odası Genel Başkanım, Rektör Yardımcım, Dekanım, öğretim üyeleri, sevgili öğrenciler ve meslektaşlarım, değerli misafirler ve değerli basın mensupları; Dokuz Eylül Üniversitesi ile birlikte ev sahipliği yaptığımız Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu'na hepiniz hoş geldiniz.

Yaşadığımız kentlerin hızla değiştiği, birbiriyle yarıştırıldığı, demokrasi kavramının içinin boşaltıldığı bugünlerde, yeni yasal oluşumları, kentleri ve kent planlamayı nelerin beklediğini, değişen anlamını, birçok disiplinle bir arada tartışacağımız “*Kent Yönetimi ve Planlama*” konulu kolokyumun başlangıcında hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Merkez ve yerel ilişkilerinin yeniden şekillendiği, bilimi doğayı kültürü sanatı hiçe sayan bir anlayışla kentleşmenin yaşandığı, özellikle yerel seçimlere doğru giderken gazetelerin televizyonların önceliklerine taşınan şehircilik tartışmalarının gerçekleştirildiği bir ortamda, meslek alanımızdaki müdahalelere karşı üç gün boyunca burada önemli notlar ve dersler çıkaracağımızı umarım.

Tüm kentlerimiz küreselleşmenin etkisiyle, sermayenin istekleri doğrultusunda şekillenen bir süreci yaşamaktadır. Kentsel gelişmeyi artık planların değil, halkımızın gerçek ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak, noktasal tepeden inme projelerin belirlediği, kamusal alan kavramının AVM alanlarına indirgendiği, insanların yaşam alanları için yaptığı eylemlerin toplumsal anarşi olarak nitelendirildiği, kamu yararı önceliğinin yitirildiği kentlerimizde, sağlıklı bir kent yönetim ve planlaması sürecinin yaratılması, tartışılması önem kazanmaktadır.

Kolokyum boyunca kuşkusuz en çok tartışacağımız konuların başında, 2000’li yıllarla birlikte kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması konusunda hız kazanan düzenlemeler, yüz yılı aşkın süredir varlığını koruyan yerel yönetim birimlerinin haklı bir gerekçe gösterilmeksizin demokratik müzakere sürecinin gerekleri yerine getirilmeden, Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartına aykırı bir biçimde kapatılması gelecektir.

Kırsal yaşama konu alanların hiçbir bilimsel ölçüte dayanmadan kentsel alana dönüştürülmesi, yerel hizmetlerin en yakın yerel yönetim biriminden karşılanması ilkesiyle kuşkusuz çelişmektedir. Zorlama karar ve bölünmelerle kentler parçalanarak, ilçe ve belediye sınırları yeniden düzenlenmeye çalışılırken, yerleşmenin tarihiyle kültürüyle ne derece bağdaştığı tartışmalı, atama isimlendirmelele yerleşmeler kendi tarihlerinden ve kültürlerinden uzaklaştırılmaktadır.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Değerli konuklar, 37. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nun bu zorlu dönemde meslek alanımıza ve meslektaşlarımıza yönelik yeni umutlar getirmesini dilerim. TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulumuz adına, Kolokyumun en az hatayla gerçekleşmesi için emek koyan kolokyum yürütme kurulumuzdaki arkadaşlara, Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölüm Başkanlığı'na, gönüllü olarak çalışan tüm öğrenci arkadaşlarımıza ve tüm meslektaşlarımıza, organizasyonun gerçekleşmesindeki tüm desteklerinden dolayı Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi, Bornova Belediyesi başkanlıklarına ve İzmir Ticaret Odası'na, ayrıca Doğadan firmasına teşekkürlerimi tekrar sunarım. Tüm katılımcılar için kolokyumun verimli geçmesini dilerim.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Atilla ORBAY

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Sayın Büyükşehir Belediye Başkanım, sayın ilçe belediye başkanlarımız, Sayın Rektör Yardımcım, sayın oda temsilcileri, değerli akademisyenler, değerli konuklar ve sevgili öğrenciler; bu kolokyumun çok yararlı ve verimli geçmesini diliyorum.

Kent planlamanın artık politikadan bağımsız, durağan, teknik bir yapıyla kentsel gelişimi açıklaması ve yönlendirmesinin mümkün olmayacağı genel olarak kabul görmektedir. Planlama alanındaki güncel yaklaşımlar daha stratejik, daha dinamik, daha katılımcı bir planlama anlayışının oluşturulması gerektiği yönündedir.

Öte yandan, kent yönetimine bakış da zaman içinde değişmiştir. Toplumun yöneten ve yönetilen olarak iki kısma ayrılmasından çok, birlikte yönetimi, sivil toplum örgütlerinin güçlenmesini ve yönetime katılmasını içeren yönetim,ve hatta iyi yönetim gibi kavramlar gündeme gelmektedir. Bu durum kent planlama ve kent yönetimi kavramlarını anlam olarak genişletirken, ikisini birbirine daha çok yakınlaştırmıştır.

İyi yönetim ve iyi planlama, birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek kadar iç içe kavramlar haline gelmiştir. Sürdürülebilir, yaşanabilir, niteliksel kentsel çevrelerin yaratılması, hem kent planlamanın hem de kent yönetiminin ortak idealleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentlerin hızla büyüyerek etraflarını etki alanlarına almaları, kentin yönetimini öne çıkartırken, kentler ve bölgeler arasındaki ilişki, kent bölgeleri ve kentsel bölgeler kavramlarını da gündeme taşımaktadır. Ülkemizde yerel yönetimin yapısı, yakın bir dönemde hızlı bir biçimde değişmiş, 1984 yılında 3030 sayılı Yasayla yönetim sistemimize giren Büyükşehir belediyelerinin sayıları bugüne kadar 3'ten 16'ya yükselmiştir. 2004 yılında Büyükşehir belediyelerinin yönetimi 5216 sayılı Yasayla yeniden gündeme taşınmış ve Büyükşehir belediyelerinin sınırları belirlenmeye ilişkin yöntemi *-ki, yarıçap yöntemi olarak adlandırılıyor-* uzun süre tartışılmıştır.

Yine 2012 yılında 6360 sayılı Yasayla kurulan Büyükşehir belediyesi sayısı 13 iken, önümüzdeki yerel seçimlerin ardından 29'a yükselmiş olacaktır. Bu düzenlemeyle Büyükşehir belediye sınırları, il sınırlarıyla çakıştırılmış ve kırsal nitelikli pek çok alan da böylece bu sınırlara dahil olmuştur.

Bugün mevcut Büyükşehir belediyelerinin hizmet ettiği nüfus, yaklaşık 35,5 milyondur. Yerel seçimlerin ardından, yeni eklenecek Büyükşehir belediyeleri ve tüm Büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarına dönüştürülmesiyle nüfus yaklaşık

olarak 57,5 milyona yükselmiş olacaktır. Bu değer Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 76'sını oluşturmaktadır.

Değişikliğin bir diğer boyutu da, kapanacak belediyelerle ilgilidir. 6360 sayılı Yasayla yeni oluşacak Büyükşehir belediye sınırları içinde 1017 belde belediyesi ve yaklaşık 17 bin köyün tüzel kişiliği ortadan kalkacaktır. Ayrıca nüfusu 2000'inin altında kalan 559 belde belediyesinin de tüzel kişiliği sona erecektir. Mevcutta toplam belediye sayısının 2950, toplam köy sayısının da 34323 olduğu düşünüldüğünde, kapanacak belediye sayısının ve kapatılacak köy sayısının toplam sayının neredeyse yüzde 50'sine yakın olduğu görülmektedir.

Yerel yönetim yapısında hem kentsel, hem de kırsal alanda önemli bir değişime işaret eden bu rakamlar, yakın dönemde planlama sistemine yönelik yapılan değişikliklerle birlikte ele alındığında, farklı boyutlarıyla tartışılması gereken geniş bir alanı ortaya koymaktadır.

Kolokyum süresince bu ve benzeri konuların tartışılacağını öngörüyor ve bu kolokyumun başarılı ve yararlı olmasını tekrar diliyorum.

Hepinize saygılar sunarım.

Prof. Dr. Halil KÖSE

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Sayın Büyükşehir Belediye Başkanım, değerli ilçe belediye başkanlarımız, değerli oda yöneticilerimiz, Sayın Dekanım, değerli öğretim üyeleri arkadaşlarım, değerli katılımcılar, sevgili öğrenciler; Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü adına sizleri burada görmekten büyük bir mutluluk duyuyoruz, ev sahibiyiz. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenmiş olan bu kolokyumda, iki ayrı salonda çok sayıda bildiriler sunulacak, konunun uzmanları konuyu ele alacak ve açılış konuşmalarında da, biraz önce dekanımızın istatistiki bilgileri verdiği gibi oda yöneticilerimiz çeşitli bilgiler verecek, Büyükşehir Belediye Başkanımız da herhalde İzmir’le ilgili geniş bir perspektif çizecektir.

Bu tür yerlerde en güzel konuşma en kısa konuşmadır. Ben birkaç kelimeyle görüşlerimi bildirmek istiyorum. Bir kere Şehir ve Bölge Planlama bölümü çok sayıda üniversitede mevcut ve bu alanda uzmanlar yetiştiriliyor. Önemli olan, tabii şehirlerin çok iyi planlanması ve öngörü olması. Diğer ülkelerde kent planlama çok daha kolay, çünkü nüfus artışı düşük, şehirlere göç az. Hâlbuki Türkiye’de öyle değil. Kendimi bir an Büyükşehir Belediye Başkanının yerine koyuyorum, bu işlerin ne kadar zor olduğunu, bu planlama konusunun da çok kolay olmadığını biliyorum. Çünkü bir taraftan rant var ortamda, bir taraftan da tabii projeler var. Herkes arazisinin mümkün olduğu kadar çok değerlendirilmesini istiyor.

Ben 1990 yılında Bornova Özkanlar’a taşındığımda, hanım beni dağın başına getirdin kimse yok diye söyleniyordu Mustafa Kemal Caddesinin kenarında. Şimdi 15 sene oturunca çok kalabalık oldu deyip, Bornova’nın tepelerine çıkardı. Ama zaman zaman şunu da söylemeden geçemiyorum. Bakıyorum yollar açıldı gayet güzel de, sağlıklı sollu park edildiği zaman ortadan iki araba geçemiyor. Ankara’nın planlanması sırasında, o zaman biliyorsunuz 1930’lu yıllarda çok bilim adamı geldi Almanya’dan Türkiye’ye. Özellikle ben Berlin Teknik Üniversitesi’nde eğitim alırken bir tasarı geometrisi profesörümüz vardı Horninger diye, şöyle bir anısını anlatmıştı.

O sıralarda Berlin Teknik Üniversitesi rektörü bir yazı yazıyor Mustafa Kemal Atatürk’e, liderimize; diyor ki, burada baskı altında olan Musevi profesörler var, bir tane çok değerli şehir bölge plancısı var, gönderebilir miyiz diye. O da aynen şöyle diyor; bir değil, bin tane gönderin diye. O zaman ki öngörüü düşünün. Bunun üzerine çok sayıda bilim adamı geliyor. Aynı şekilde bu plancılar da geliyor İstanbul’a Ankara’ya. Bu şekilde tabii devam ediyor çalışmalar. Türkiye’de de artık önemli mimarlarımız, şehir bölge plancılarımız yetişiyor; çünkü Türkiye’de gerçekten bazı sorunları yerel yönetim olarak çözmek çok zor.

Şimdi 1800’lü yıllara bakarsanız, Türkiye’nin en büyük ili Sivas, 1 milyon nüfusu var, ikincisi Trabzon 800 bin civarında, İstanbul’un 300 bin nüfusu var, İzmir daha da küçük. Şimdi baktığınız zaman birçok Avrupa ülkesinden büyük, İzmir 4 milyon nüfusa sahip. Hatta Trabzonluların biliyorsunuz, onların ironik zekâları oluyor. Bizim hocanın biri oraya gidiyor geçen sene. İzmir’de kiraların yüksek olduğundan bahsederken, yeğeni diyor ki *“Amca sen hangi yılda gittin İzmir”e* diyor. 85 yılında. *“Ne kadar daire vardı orada”* diyor. O da bakıyor, işte 2 milyon nüfus, herhalde 500 bin. Şimdi ne kadar? 4 milyon nüfus, işte 1 milyon. *“Peki, sen orada o kadar yıl kaldın, 500 bin tane daire yapıldı da bir tane alamadın mı?”* diyor. Yani şehirler kısa sürede neredeyse ikiye katlanıyor.

Onun için şehir bölge plancılarıNa çok iş düşüyor, yöneticilerimize de düşüyor. Hatta o hocanın bahsettiğine göre, Ankara’da planlama yaparken Kızılay’ın 100 metre genişliğinde olmasını istiyorlar. Biri diyor ki saçmıyor, 100 metrelik yol mu olur diyor. Çünkü o sıralarda 2000 yılında nüfusun 500 bin olacağı tahmin ediliyor, 80 metre yapılıyor. O zaman düşünün o yıllarda. Yani planlamada mutlaka ileri görüş olması lazım.

Ben çok fazla lafı uzatmak istemiyorum, çünkü konuyla ilgili çok güzel tebliğler var. Belediye Başkanımız da İzmir’i anlatacaktır, ben çok fazla uzatmadan bu kolokyumu düzenleyen arkadaşlara düzenleme kuruluna, organizasyon kurul üyelerine, emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Kolokyumun başarılı geçmesi dileğiyle, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Necati UYAR

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Sayın Büyükşehir Belediye Başkanı, sayın TMMOB Başkanı, üniversitemizin sayın rektörü, değerli konuklar, çok değerli hocalarım, sevgili meslektaşlarım, sevgili öğrenciler hepinizi TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu adına saygı ve dostlukla selamlıyorum. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen 37. Kolokyuma hepiniz hoş geldiniz.

Bu yılki Kolokyumun gerçekleştirilmesine katkılarından dolayı; Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'müze, değerli hocalarına ve öğrencilerine; İzmir Şubemizin yönetim kurulu üyelerine, çalışanlarına ve gönüllü katkı koyan üyelerimize; Kolokyumun gerçekleşmesine kurumsal olarak destek veren belediyelerimize ve kurumlarımıza teşekkür ediyorum.

1949 yılından bu yana tüm dünyada “Dünya Şehircilik Günü” olarak kutlanan 8 Kasım, ülkemizde de 1977 yılından bu yana kutlanıyor. Dünya Şehircilik Günü kutlamaları kapsamında gerçekleştirilen Kolokyumun bu yıl İzmir’de ve Dokuz Eylül Üniversitesi ile birlikte gerçekleştirilmesi, bölümün ilk mezunlarını verişinin 30. Yılına rastlıyor olması nedeniyle de büyük önem taşıyor.

Her yıl farklı bir tema ile gerçekleştirilen Kolokyum’un bu yıl ki konusunu; önümüzdeki Mart ayında gerçekleştirilecek yerel yönetim seçimleri ve bu seçimlerde uygulamaya girecek, başta büyükşehir sistemi olmak üzere, yerel yönetim sistemimizi bütünüyle değiştiren yasal düzenlemeler nedeniyle “Kent Yönetimi ve Planlama” olarak belirledik.

Çünkü bizler, ülkemizdeki belediye sayısının % 60 oranında azalmasının, yurt genelinde nüfusu 2000’in altında kalan beldelerin yanı sıra, 30 ilde büyüklüğüne bakılmaksızın tüm belde belediyelerinin kapatılmasının, beldelerin ve köylerin mahalleye dönüştürülmesinin, yerel yönetim hizmetlerinden yararlanmayı zorlaştıracığını, halkın kararlara katılımını en alt düzeye indireceğini, kırsal alanlarda yoksullaşmanın artacağını görüyoruz ve bunu tarihe not düşmek istiyoruz.

Gerçekleştirilen düzenlemelerle, yerel yönetim sisteminde, yerelden uzaklaşarak yeni bir merkezileşme modeli dayatılmasının yanı sıra, planlama alanında mevcut sistemin sahip olduğu eksiklikler gerekçe gösterilerek, aslen istisna olması gereken yerele merkezi müdahale giderek yoğunlaşmakta, sistematikleşmekte, normalleşmekte ve hatta sıradanlaşmaktadır.

Geçmişte Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na tanınan sınırlı yetkiler bile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişken, bugün geldiğimiz noktada kanun hükmünde kararname aracılığıyla sınırsız yetki sahibi kılınan Çevre ve Şehircilik

Bakanlığı, tüm belediyelerin üstünde, Türkiye ölçeğinde yetki sahibi bir merkezi belediyeye dönüşmektedir.

Bilinmelidir ki; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na en üst ölçekli plan kararından, parsel ölçeğinde değişikliğe ve hatta ruhsat işlemlerine kadar tanımlanan sınırsız yetkilendirmeler, yerinden yönetim ilkesinin ayaklar altına alınmasıdır. Bu nedenle, geçmişten bugüne dile getirdiğimiz, üst ölçekli planlarda yetki karmaşasının giderilmesi, üst ölçekte planların ve yetkinin tekleştirilmesi istemlerimize, yerele merkezi müdahalede sınırsız yetki ile donatılmış, tekelleşmiş bir sistemle yanıt verilmiş olmasını kabul etmiyoruz.

Şehir Plancıları Odası olarak, örgütlü olduğumuz kentlerde, şubelerimiz, temsilciliklerimiz ve duyarlı üyelerimizin desteğiyle, meslek alanımızı doğrudan ilgilendiren konularda; kentlerimizi, korunması gerekli doğal ve kültürel değerlerimizi olumsuz etkileyecek, kamu yararı ile bağdaşmayan kararlara karşı tüm olanaklarımızı kullanarak aktif mücadele yürütüyoruz. Giderek yoğunlaşan mücadele tempomuz, bir yandan artan mesleki duyarlılığın doğal sonucu gibi görünse de, diğer yandan ne yazık ki meslek alanımızda yaşanan yozlaşmanın ve kentsel rantta müdahalenin giderek daha da kolaylaştığının göstergesidir.

Şehir Plancıları Odası olarak, tüm engellemelere rağmen, Anayasa'nın 135. Maddesinde tanımlanan kuruluş amacımız doğrultusunda, toplumun tüm kesimleri ile mesleğimiz arasında “dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak” için çalışıyoruz. Bu kapsamda, alınan yanlış olduğuna inandığımız kararların uygulamasını durdurmak için çabalarımızı yoğunlaştırıyoruz.

Bu kapsamda, İstanbul'da Gezi Parkı'nda, 3. Boğaz Köprüsü ve Bağlantı Yolları'nda, Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği'nde, ODTÜ Yolu'nda, Gölbaşı Havzası'nda, İzmir'de İnciraltı'nda, Konak Tüneli'nde, Ağaçlı Yol'da olduğu gibi, farklı kentlerimizde yüzlerce yanlış projeye ve plan kararına karşı, itirazlarımızı daha yüksek sesle dile getiriyoruz.

Gezi Parkı sürecinde yaşanan gelişmelere kadar, genel olarak yargısal denetim yollarını kullanarak yalnız sürdürdüğümüz haklı mücadelemizde artık yalnız olmadığımızı biliyoruz. Gezi Parkı'na yönelik işlemlere karşı başlattığımız mücadeleye, uygulama aşamasında duyarlı kesimlerin verdiği destek, halkın yanlış kararlara artık tepkisiz kalmayacağını göstermesi, umutlarımızı tazeleyen önemli bir gelişme oldu.

Diğer yandan, Gezi Parkı sürecinde mücadele ile elde edilecek kazanımların, kent rantlarından ayrıcalıklı ve sınırsızca beslenmeyi alışkanlık haline getiren kesimler üzerinde yarattığı korku, kentine, parkına, ormanına, ağacına sahip çıkan kesimlere yönelik, sınırsız, orantısız bir baskı ve saldırının ortaya çıkmasına neden oldu.

Binlerce yurttaşımızın yaralandığı, yüzlerce kişinin tutuklandığı bu süreçte hiç kuşkusuz en büyük üzüntümüz, kentsel hak mücadelesinde, direnişe omuz veren yurttaşlarımızdan; “Ethem Sarısülük”, “Mehmet Ayvalıtaş”, “Abdullah Cömert”, “Ali İsmail Korkmaz” ve “Ahmet Atakan”ın, polis memuru “Mustafa Sarı”nın ve Lice’de karakol eyleminde “Medeni Yıldırım”ın yaşamlarını yitirmesi oldu.

Bu süreçte yaşamını yitiren yurttaşlarımızı bir kez daha saygıyla anarken, orantısız müdahale sonucunda aylardır uyanamayan “Berkin Elvan”a da buradan bir selam göndermek istiyorum ve bir an önce yaşama geri dönebilmesini diliyorum.

Yürütülen mücadelenin halk tarafından sahiplenilmiş olmasının en somut göstergesi olan ve aylardan bu yana her ortamda, mitinglerde, eylemlerde, sokaklarda, parklarda, okullarda, stadyumlarda ve salonlarda tekrar edilen “Her Yer Taksim, Her Yer Direniş” sloganını her duyduğumuzda, mesleğimizi ve kentlerimizi koruma mücadelemizde bundan böyle hiç yalnız kalmayacağımızı hissediyor ve umutlanıyoruz.

Kenti ve kentliyi ilgilendiren kararlara halkın katılımının, TOMA’sız, Akrep’siz ve gaz bombasız sağlanacağı bir gelecek dileğiyle hepinizi bir kez daha saygı ile selamlıyorum.

İyi ki varsınız ve buradasınız...

Mehmet SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Büyükşehir Belediye Başkanım, Sayın ilçe belediye başkanlarım, Sayın Rektör Yardımcım, Sayın Dekanım, Sayın Bölüm Başkanım, Şehir Plancıları Odasının Sevgili Başkanı ve yöneticisi arkadaşlarım, İzmir Şubemizin Sayın Başkanı ve yöneticisi arkadaşlarım, şehir plancısı meslektaşlarım, sevgili öğrenci kardeşlerim; hepinizi Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu adına ve şahsım adına sevgi saygı ve dostlukla selamlıyorum. Burada 37. kolokyumda sizlerin arasında bulunmaktan büyük bir onur duyduğumu da öncelikle ifade etmek istiyorum.

Burada bizleri buluşturan arkadaşlarıma, odamıza, düzenleme ve yürütme kurulu-muza, görüşlerini bizimle paylaşacak Türkiye'nin aydınlık yüzü bilim insanlarına, uzmanlara, Şehir Plancıları Odamız yöneticilerine, oda ve şube çalışanlarına ve emeği geçen bütün arkadaşlara örgütümüz adına çok teşekkür ediyorum.

Kolay değil, 37 defadır bir iddiayla Türkiye'de şehircilik hareketinin olması gerektiğini ifade etmeye çalışan, bunu başlatan, bugünlere kadar getiren, bugün de sürdürmeye çalışan bütün arkadaşlarıma da örgütüm adına çok teşekkür ediyorum.

Evet sevgili arkadaşlar, bugün 400 bine ulaşan üye sayısıyl Birliğimiz, mesleki ekonomik sosyal ve kültürel alanlarda ülkemizdeki mühendis, mimar ve şehir plan-cılarını temsil etmektedir. Örgütümüz onların hak ve çıkarlarını, halkımızın çıkar-ları temelinde korumak ve geliştirmek, mesleki sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlamak ve mesleki birikimlerini toplum yararına kullanmalarının zeminini ya-ratmakla görevlidir.

Birliğimiz meslek alanları üzerinden Türkiye gerçeklerini okumak ve toplumu bil-gilendirmek, bu politikaların toplum yararına düzenlenmesi için öneriler geliştir-mek ve bunların yaşama geçirilmesi için mücadele etmek zorundadır. Bilimi ve tekniği, emperyalizmin ve sömürgeçlerin değil, emekçi halkımızın hizmetine sun-mak için kararlı olan örgütümüzün, insandan haktan hukuktan adaletten yana an-layış ve çabaları, zaman zaman bizi siyasi iktidarlarla karşı karşıya getirmektedir.

Son dönemde gündeme gelen meslek örgütümüze yönelik yeniden yapılandırma çalışmaları, örgütümüzü işlevsizleştirmeye yönelik yasal düzenlemeler de bunun bir göstergesidir. Ama bizim örgütümüz 60 yıla yakın birikimiyle bu saldırılara karşı duracak ve eğilmeyecek yeterliliktedir. “Padişahım çok yaşa” diyenlerle hiç-bir zaman saf tutmadık, bundan sonra da tutmayacağız. Aksine az önce Sevgili Başkanın da ifade ettiği gibi, “Kral çıplak” diyenlerle omuz omuza alanlarda ol-maya da devam edeceğimizi buradan bir kez daha ifade ediyorum.

Değerli katılımcılar, neoliberal iktisat politikalarının en çok vurduğu yerler olarak kentleri gören birliğimiz, bağlı odalarımız ve şüphesiz Şehir Plancıları Odamız, son 8 yıldır 44 ilde kent sempozyumları düzenlemiştir. Bazı illerde büyük illerde bunun ikincileri üçüncüleri yapılmaktadır ki, bu ay sonunda da, İzmir Kent Sempozyumunu hep birlikte gerçekleştireceğiz.

Uzunca bir süredir değişik kentlerde düzenlediğimiz kent sempozyumları ve odalarımızın yaptığı -ki, *başta Şehir Plancıları Odamız gelir-* çeşitli çalışmalar göstermiştir ki, yaşadığımız kentler çağdaş toplumlara yakışır bir şekilde yönetilmemektedir. Emperyalizmle bağımlılık ilişkileri temelinde ekonomisi gelişen Türkiye, 12 Eylül 1980 darbesinden bu yana yeni liberal temellerde, yerli büyük sermaye, yeni sermaye grupları ve ranta dayalı çıkarlar doğrultusunda sosyoekonomik yapı ve devlet yapısı itibarıyla yeniden yapılandırılmaktadır.

Bu politikaların hayata geçirilmesinde kamu hizmetlerinin merkezi yönetimden kopartılıp, küresel piyasaya açılması, kamu hizmet alanının daraltılması, dolayısıyla kamu iktidarının yönetsel düzeyde sermayeye devredilmesi ana amaç ana yönelme olmuştur. Bu süreçte yürütülen serbestleştirme ve özelleştirmeler, kamusal hizmetlerin piyasaya açılarak ticarileştirilmesi, üretimden vazgeçilerek ülke topraklarının dünyanın emlak rant piyasası haline getirilmesi, güvencesiz çalışma koşullarının yaygınlaştırılması ve kamu idari yapısının bu doğrultuda yeniden düzenlenmesi, yerel yönetimlere ve kentlere de doğrudan yansımıştır. Az önce de Sevgili Başkan, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın geldiği konumu bugün çok iyi anlattı.

2011'de genel seçimlere giderken yayınladığımız seçim bildirgesinde de belirttiğimiz gibi, insan barınma hakkı ve deprem gerçeğinin gerektirdiği yapı denetim uygulamalarında, tarım, orman, su, mera, kıyılar ve benzeri doğal kaynaklarımızın ve kentlerin yönetiminde, enerji gıda ve çevreye ilişkin politika ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasında, mühendislik mimarlık ve şehir plancılığının gerektirdiği mesleki denetim ve bilimsel teknik kriterler bugün devre dışı bırakılmaktadır.

Şehir plancılığı hizmetlerinde kamusal fayda anlayışından vazgeçilmiş, serbestleşme özelleştirme ticarileşmenin aracı haline getirilmiş, rant odaklı projelere teslim edilen kentlerde plansızlık egemen kılınmıştır. Onlarca davamız açılmıştır, kazanılmış onlarca davamız vardır, devam eden onlarca davamız vardır. Birkaç örneğini az önce Sevgili Başkan ifade etti.

Bugün içinde yaşadığımız kentlerin mekânsal ve çevresel bağlamda nitelsiz yapılaşmasının, sağlıksız büyümesinin ardında piyasa güçlerinin kent ölçeğinde tek egemen olduğu siyasal zeminin yaratılması ve sadece arazi rantına endekslenmiş, bu ranta sahip olacak çok uluslu şirketlerin kenti çıkarları doğrultusunda geliştire-

rerek kontrol ettikleri bir kent ekonomisi anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayışın ortaya çıkardığı sürekli ve plansız büyüme, mekâna enerji ulaşım su çöp atık su gibi teknik altyapı hizmetlerinin yetersizliği ve eğitim sağlık kültür tesisleri, açık yeşil alanlardan yoksun yerleşim alanları olarak, toplumsal alana da sosyal ayrışma ve kültürel yozlaşma olarak yansımış, gelir eşitsizliğini, sosyal kutuplaşmayı, mekânsal ayrışmayı, kentsel gerilimi arttırmaktan başka bir şeye yaramamış, sorunlar çeşitlenmiş ve derinleşmiştir. Kentsel dönüşüm ve yeniden yapılanma olarak adlandırılan süreçlerle, belirlenen kent parçalarının *-kentsel dönüşüm adı altında bugünkü Türkiye'deki bunun tercümesi rantsal dönüşüm olarak ifade ediliyor-* içinde yaşayanlardan bağımsız, yeni imar hakları verilerek, sermaye çevrelerine pazarlanması, özelleştirilmesi, satılması ya da tahsis edilmesi belli kesimler için bugün bu ülkede köşe dönme aracı haline getirilmiştir.

Kente ve bulunduğu doğal çevresine yönelik azami rant beklentileri doğrultusunda; Türkiye'de toplumsal düşünce, sınıfsal istemler, planlama kavramı, ulusal bölgesel ve kentsel ölçeklerde planlama süreçleri, özel yasalar ve yetki karmaşası içerisinde sulandırılmış; ülke çıkarı, toplumsal gelecek, dayanışma ve ahlaki değerler terk edilmiştir.

Halk kavramı yerine müşteri kavramı ile yönetim anlayışları pekiştirilmiş; bireysellik, özel alan, serbest piyasa, rekabetçilik, yerelcilik, yönetişim, sivil toplumculuk, rantıye, yolsuzluk kavramları bugün bu ülkede yükselen değerler haline getirilmiştir.

Kentsel alanlardaki nüfus yığılmasının yarattığı sorunlar, bütüncül planlamanın benimsenmemiş olması, denetimsizlik, yanlış, arazi kullanım politikaları, Cumhuriyet tarihine koşut şüphesiz kaçak yapılaşma ve imar affı süreçleriyle de beslenmiş, sağlıklı güvenli ve yaşanabilir kentsel çevreler oluşturulamamıştır bu ülkede.

Özellikle ortak yaşam ve kentlilik bilinci geliştirilememiş, kentsel yaşam ve aktiviteler sadece ekonomik ilişkilere indirgenmiştir. Kentlerde lüks konut alanlarının, alışveriş merkezlerinin yaygınlaştırılması, kentleri bir arada tutan unsurları ve ortak kullanım alanlarını ortadan kaldırmaktadır. Kentler giderek artan biçimde bütünlüğünü yitirerek, birbirinden bağımsız ve ilişkisiz parçacıklara bölünmekte, varıl ve yoksul kesimler arası ayrışma ve uzaklaşma fiziksel mekâna da yansımaktadır. Böylece sosyal kırılmalar hızlanmakta, bu kırık parçaları toplumsal yaşama tehdit olarak geri yönlendiren süreçler de egemenler tarafından bilinçli bir şekilde yönetilmektedir.

Özetle; ülkemizde 80'den bu yana kent ve kenti çevreleyen alanlarda doğal ve kültürel varlıkların yağması artarak sürdürülmüş, yerelleşme aldatmacasıyla, sadece yağmayı derinleştirmeye hizmet edilmiştir. Son 5 yıllık dönem içerisinde de izlenen birçok haber ve olaydan, görülen binlerce dava dosyasından anlaşılacağı gibi,

yerel yönetimler merkezi vesayet altında birer çıkar tezgâhı gibi çalışmaya devam etmektedir.

Tüm kentsel kamusal hizmetlerin pervasızca özelleştirilmesi; planlama, imar, kentsel altyapı ve ulaşım hizmetlerinde yolsuzlukların artması, kentsel rantın yandaş ve varsıl kesimler lehine yönlendirilmesi, son dönemde de birçok yerel yönetimin temel hedefi olmuş, icraatları arasında yerlerini almıştır.

Değerli katılımcılar, tüm bu sorunlara ve olumsuzluklara karşın, demokratik katılımın sağlandığı yerel yönetimlerin oluşturulması ve çözüm üretilmesi şüphesiz olanaklıdır. Kentsel hizmetlerin kamusal hizmet kapsamında ele alındığı, barınma eğitim sağlık kültür hizmetlerinin insan hakkı olarak görüldüğü, kamu yararı öncelikli enerji çevre ve gıda politikalarının benimsendiği ve yerli mühendislik yerli planlama yerli kaynak kullanımıyla, planlama sanayileşme ve kalkınmayla sağlıklı kentleşme mümkündür.

Bu noktada gerek sağlıklı sanayileşme, gerekse güvenli ve ergonomik çalışma koşulları, meslek örgütlerinin uluslararası standartlar, bilimsel teknik uygulama ve önlemler eşliğindeki mesleki denetimini benimseyen anayasal sosyal bir devlet sistemi ve onun güvenceleri kapsamında gerçekleştirilebilir.

Birliğimiz, kentlerimizde var olan sorunların aşılması, sağlıklı yaşanabilir ve güvenli kentsel çevrelerin üretilmesi ve kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesini öngörmekte, kent halkının emek ve demokrasi örgütlerinin demokratik katılımını ve denetimini sağlayacak bir anlayışın geliştirilmesini öncelikli ve temel bir gerek olarak görmektedir.

Bugün kentlerimizin ve toplumun yerel seçimlerde ihtiyacı olan temel yaklaşım, toplumcu demokratik bir yerel yönetim anlayışıdır. Bu anlayış, katılımcılığın önünü açan, toplumun çeşitli kesimlerine karar alma uygulama ve denetleme süreçlerinde söz hakkı tanıyan politika ve uygulamaların hayata geçirilmesidir. Birliğimiz kent yaşamını ilgilendiren, kamu yönetimine ilişkin merkezi ve yerel yönetim sistemlerini düzenleyen yasaların eksiklik ve yetersizliklerinden, yerel yönetim politikalarından, anlayışından, planlama imar kültür turizm kırsal alanlar kentsel hizmetler ve çevreden söz ederken, insan sağlığı doğal çevre insan hakları kentli hakları katılım yaşanabilirlik toplumsal barış birlikte yaşama engelli hasta çocuk ve kadın duyarlı planlama, hizmetlere eşit erişim, sağlıklı çevre, insan odaklı mekânlar gibi kavramları referans almaktadır.

Sevgili katılımcılar, sözlerimi bitirirken tekrar vurgulamak isterim. Birliğimiz kent sorunlarına ilişkin yerel yönetimler, planlama, kentleşme, kamu kaynaklarının dağılımı, yapı denetimi, risk, afetler, çevre, altyapı, enerji, kentsel koruma, kentsel dönüşüm, kent demokrasisi temalarında sorun tespitlerini ve çözüm önerilerini bugüne kadar birçok kez kamuoyuyla paylaşmıştır.

Özerk demokratik etkin yerel yönetim, katılımcı kent yönetimi, etkin kentsel hizmet üretimi, kamu yararı odaklı demokratik kent planlaması, sağlıklı çevre, barınma, afetler ve yerel yönetimler, ulaşım, kent kimliği, doğal ve kültürel mirasın korunması, engelsiz kent ortamları, kamu ihale sistemi, yolsuzluklar ve yerel yönetimler ile kent suçları başlıklarında hazırlayıp yayınladığımız raporlar, yerel ve merkezi iktidarlar tarafından mutlaka algılanmak durumundadır.

Yaşanabilir kentlere yönelik olarak da, özerk demokratik etkin yerel yönetim için, halkçı toplumcu katılımcı yerel yönetimler için, demokratik katılımcı bütüncül planlama için, insanlık onuruna yaraşır sağlıklı bir çevrede yaşam için, her türlü afet olasılığına hazır olabilmek için, kentsel ulaşımında etkin çözümlerin sağlanması için, doğal kültürel ve tarihi mirası korumak ve geliştirmek için, kadınların çocukların engellilerin yaşlı ve yoksulların toplumsal yaşama tam ve eşit yurttaşlar olarak katılımı için, başka türlü bir kentsel dönüşüm ve barınma hakkı için başlıklarında bugüne dek yayımladığımız gerçekçi uygulanabilir önerilerimiz de mutlaka yerel ve merkezi iktidar tarafından yerine getirilmelidir.

Kolokyumun başarılı geçmesi dileğiyle, hepinize saygılar sunuyorum.

Dr. Hakan TARTAN

Konak Belediye Başkanı

Sayın Büyükşehir Belediye Bakanım, Değerli Rektör Yardımcım, TMMOB’a bağlı odaların değerli başkan ve yöneticileri; hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Sevgili öğrenciler –*ki, en büyük memnuniyetim aslında ondan-* çünkü gelecekte bu kentlerde var olan sorunların ve çözümlerinin üretilmesi konusunda hiç kuşku yok ki en büyük çabayı sizler göstereceksiniz.

Odamıza çok teşekkür ediyorum. Hakikaten bu sene çok etkin ve kapsamlı bir şekilde Türkiye’nin en önde gelen isimlerinin yer aldığı ciddi bir kolokyumu başarıyla gerçekleştiriyorlar. Biz de buna destek vermekten büyük onur duyuyoruz. Çünkü oturduğumuz koltuklar, bizlere mutlu kentler yaratmak adına verilmiş koltuklar. Yoksa o koltuklardan güç alarak ya da o koltukların gücünü kullanarak, kente istediğimiz şeyleri yapalım diye verilmiş koltuklar değil. Onun için çok seslilik, onun için katılımcılık, onun için şeffaflık ve elbette hiç kuşku yok ki mutlu kentler yaratma umudu. Ama mutlu kentler yaratma umudunun ardında, maalesef son dönemlerde toplumumuza bir sosyolojik gerçek olarak yerleşmiş, çok ciddi bir rant gerçeği yapılmış durumda. Bu rant gerçeğinin arkasında, maalesef bilimsel verilerin, bilim adamlarının, şehir plancılarının, mimarların, mühendislerin, sivil toplumun, hatta kentin önderleri olarak nitelenen kişilerin de seslerinin büyük ölçüde kısıldığı kesildiği ve ranta kentlerin kurban edilmeye çalışıldığı bir süreç var.

Bu süreçle birlikte gündeme getirilen, işte bir kentsel dönüşüm söylemi. Ben bunu eski bakanlık ve milletvekilliği döneminde de başka tür söylemlerle yaşamış bir insan olarak net olarak söylüyorum; gerçek anlamda bu kentsel dönüşümü bilen ya da gerçekten yaratan insanlar bu işin içinde olsalar, benim söyleyecek hiçbir sözüm yok. Ama bir kentsel dönüşüm furiasının altında, eğitimden yeterliliğine, var olan gücünden toplumsal yaşama katkısına kadar verdikleri kararları kuşkulu olan birtakım insanların, maalesef sadece biraz önce söylediğim rant çerçevesinden, işte nereye ne kadar konut dikerim, kaç katlı yaparım, işte 8 kat olursa kârım şu kadar, 12 kat olursa bu kadar anlayışı içinde toplumu sarıp sarmalamaya çalıştığı bir süreç.

Oysa bir parça sizlere kulak verilse, biraz bilimin çağdaşlığın sesine kulak verilse.. İşte Le Corbusier’in yıllar önce söylediği “ışık, boşluk, düzen” gibi, belki üç sözcükle ifade edilmiş, ama birçok şeyi hakikaten içinde barındıran bir tanımlama bile bazı sorunların algılanmasında yeterli olur diye düşünüyorum.

Kentler zaman zaman gündeme getirilen şekliyle kenti kullananlar yaşayanlar yani bizler, aslında çoğunluğu oluşturan kitle ile kentten rant bekleyen, kenti nasıl sö-

mürürüm, nasıl alırım, nasıl onu yok ederim ve buradan nasıl kârlı çıkarım felsefesiyle kullanmaya çalışan kitleler arasındaki bir mücadele.

Onun için bence bu Cumhuriyetin 100. yılına doğru hızla gittiğimiz, kazanımlarımızı tartıştığımız, ama kaybettiklerimizin yoğunlaştığı bir süreçte, belki de en ciddi şekilde tartışmamız gereken bir konu bu. Burada çok değerli Mehmet Soğancı Başkanım ifade etti, Nehir Hanım ifade etti, biraz sonra Büyükşehir Belediye Başkanımız yine ifade edecek bütün içtenliğiyle. Aslında olayın mesleki boyutu hakikaten çok ciddi bir şekilde dile getiriliyor. Ama ben izin verirseniz cümlelerimi bitirirken şuna dikkat çekmek istiyorum.

Aslında bu sözleri söylemek isteyen, bilimsel çalışmalar yapmak isteyen, kenti bütün olumsuz güçlere karşı mücadelelere karşı savunmak isteyen kitlelerin sesinin kısılmak istendiği, kesilmek istendiği bir süreci yaşıyoruz. Galiba temel mücadelemiz en çok sivil toplumun, meslek odalarının ve hiç kuşku yok ki bu konudaki en önemli güç olan TMMOB'un varlığını gücünü etkinliğini ve yetkisini kullanma konusundaki mücadeleye destek vermek.

Bunun mücadelesini yaptığımız oranda, onlardan gelen seslerle, onlardan kılcal damarlarımıza bir şekilde yönlendirilen akıtılan doğru güzel ve temiz kanla yanlışların düzeltilmesi konusundaki adımları atabiliriz diye düşünüyorum. Ama bu kurumlar yerle yeksan edildikçe, ortadan kaldırıldıkça, sesi kısıldıkça, varlıkları tartışılır bir noktaya getirildikçe, hiçbir anlamının hiçbir şeyin doğru şekilde tartışılmasının da öneminin kalmayacağını düşünüyorum. Onun için bütün mücadeleyi ben bu yönde sergilememiz gerektiğini düşünüyorum.

Fransızların çok bildik bir sözü vardır “iş işten geçti.” İş işten geçtikten sonra yapılacak hiçbir mücadelenin anlamı kalmadığını düşünerek, bugün temel mücadelemizin topluma kurulduğu günden bugüne kadar hep güç, yön, etkinlik ve kazanım veren TMMOB'nin ve TMMOB'ye bağlı odalarımızın varlığının sürmesi konusunda olması gerektiğini ifade ediyorum.

Hepinize katılımınız nedeniyle çok teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum

Aziz KOCAOĞLU

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı

Sayın Rektör Yardımcım, Ankara'dan gelen TMMOB'un Değerli Genel Başkanı, Şehir Plancılar Odası Genel Başkanı, Sayın Konak Belediye Başkanım, Selçuk Belediye Başkanım, Birgi Belediye Başkanım, göremediğim belediye başkanım varsa affını diliyorum, oda başkanlarımız ve bu konunun duayeni kıymetli hocamız Sayın Prof. Dr. İlhan Tekeli, dekanlarımız, Ticaret Odamızın değerli vekili, öğretim üyelerimiz, şehir plancılarımız ve tabii bu konuda geleceğimizi emanet edeceğimiz sevgili öğrenciler; hepinize iyi günler, sağlıklar, esenlikler diliyorum.

Kent yönetimi ve planlamayla ilgili toplantıda ben de sizlere hitap etmek üzere huzurunuzdayım. Hepinize teşekkürler, sağlıklar, esenlikler dileyerek, birkaç cümleyle başlamak istiyorum. Sanıyorum geç başladık, fazla da zamanınızı almak istemiyorum.

Tabii kenti yönetmek ve kenti yönetirken planlama ilişkilerinin, ekonomiden kopuk olması mümkün değil. Türkiye gibi şehirleşme sürecini tamamlamamış ve çarpık kentleşmeyle hemen hemen 60-70 senedir boğuşan bir ülkenin üçüncü büyük metropol kentinde böyle bir etkinliğin yapılması ilginç.

Şimdi geçmişten bugüne şehirleşemediğimiz, çarpık yapılaşma gerçekleştirdiğimiz, hem yeterli sosyal donatı alanları, ulaşım alanları, hem depreme dayanıklılık, hem konut ihtiyacının optimum bir şekilde karşılanamayadığımız kentler, gündemimizde. Tabi o günün Türkiye koşullarında açlık yahut çaresizlik baskısı altında, şehirde umut diyerek geldik bugünlere. Daha önce de akademik çevrelerde bol bol konuşuluyordu , 2000'li yılların başından itibaren kent dönüşümü sürekli gündemimizde yer alıyor.

Tabii kent dönüşümünü kim yapacak? Kent dönüşümünü kim belirli oranda finanse edecek? Bir kent, örneğin İzmir'i düşünün, senede en az bir kilometre şişmanlıyorsa, bu kentin rant yaratmaması diye bir şeyden bahsetmek mümkün değil, mutlaka rant yaratır. Kentin 10 kilometre dışındaki bir yerleşim yerinden arazi alırsunuz, 10 sene sonra şehrin içerisinde kalıyor.

Önemli olan bu rantın nasıl paylaşılacağıdır. Kent dönüşümünde de bu rantı kimin alacağı meselesi önemli. Eğer kent dönüşümünde, kent dönüşümünü yapacak kişi kurum neyse, burada elde edilecek rantın tamamını, burada yaşayan insanlara ve sosyal donatı alanlarına verirse, o zaman kent dönüşümü doğru ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmiş olur. Bu da katılımcı yönetim anlayışıyla uzlaşmayla gerçekleşmiş olur.

Bugün kent dönüşümünde iki tane yasa uygulanıyor. Bir tanesi 5393 sayılı Bele-

diye Yasasının 73. maddesi, bir diğeri de 6306 sayılı Yasa. İki yasa arasında artılar eksiler vesaire bir sürü şey var, ama 6306 sayılı Yasa ceberut dayatmacı ve merkeze yetki toplayan bir yasa. 5373'teki 73. madde ise daha uzlaşmacı, karşılıklı uzlaşmayla gerçekleşecek bir yasa. Biz bunu 5373 ile yürütmeyi yeğliyoruz. Daha zor, daha sıkıntılı, ama daha çok insana dokunuyor. Dönüşümün bu gecekondularda yaşayan, kent dönüşümü yapılacak yerlerdeki *-gecekondulu tabiri de belki doğru değil-* vatandaşlarla uzlaşıyla, onların çıkarlarını koruyarak, haklarını koruyarak yapılması gerekir. Biz bu yöntemi uyguluyoruz.

Şimdi biz şehirleşmemizi kaybettik, olanaklar yoktu vesaire, onu tartışmıyoruz. Çünkü bütün araziye ev yaptık, dereleri bıraktık, ondan sonra gittik belediye başkanının gırtlığına sarıldık dedik ki bize yol yap. Belediye başkanı baktı boş alan yok, derenin üstünü kapattı yol yaptı. O derelerden şimdi yağmur yağdığı zaman başkanım diyor burası dere gibi akıyor. Yahu zaten dereydi burası. Onların hepsinin değişmesi gerekiyor.

Ama esas olan bugünkü iktidarın ekonomiye nasıl baktığı; yani bütün kent dönüşümü, şehirleşme, kentleşme, kentlerin yönetilmesi, hepsinin kökeninde bundan sonra söyleyeceğim ana noktalar yatıyor. Bir, iktidar neyin peşinde, iktidar ne yapmak istiyor? İktidarın yaptığı şeyleri şöyle sıralayabiliriz: Bir, enerji ruhsatı lisansı veriyor, istediğine istediği koşullarda veriyor ve bunun finansmanını sağlıyor, yani borçlandırıyor; İki, maden lisansı veriyor, yine aynı şekilde istediğine istediği şekilde. Üç, tüm hazine kamu gayrimenkullerini satıyor. Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerinin, belediyelerin, kamunun neyi varsa satıyor, paraya dönüştürüyor; özelleştiriyor, özelleştirme kalmadığı için şimdi arsa satışları hızlandı, özelleştirme adı altında arsa satışları yapılıyor. Dördüncüsü, yap işlet devretle iş yapılmaya çalışılıyor. Bunun da çok güzel bir kılıfı var; beş kuruş para harcamadan otoyol yaptık, beş kuruş para harcamadan havaalanı yaptık, beş kuruş para harcamadan şunu yaptık bunu yaptık. Doğru, beş kuruş para harcamadık, ama istediğimiz kişiye verdik, istediğimiz şartlarda verdik, istediğimiz kâr garantisini verdik ve geleceğimizi sattık. Yap işlet devrette de bunu yaptık.

Son dönemde makroekonomik göstergelerde çok vurgulanan ve bundan sonra da sık duyacağınız kamu borçları konusu var. Kamunun dış ve iç borçtaki payı azaldı söylemi vardır; bu doğru rakamlara baktığımızda. Peki Türkiye'nin borcu düşüyor mu? Türkiye'nin içeride borcu düşüyor mu, dışarıda borcu düşüyor mu? Hayır. Niye kamunun borcu düşüyor? Kamu yatırım yapmıyor, özel sektör yatırım yapıyor. Özel sektör yap işlet devretlerle kârlı yatırımlar yapıyor ve üretime yönelik olmayan yatırımlar yapıyor. Kamunun borcu düşüyor, özel sektörün borcu artıyor, ülkenin geleceği satılıyor. Bugün ekonomik model, ekonomik çerçeve bu, böyle bir zihniyette.

Bakın bir örnek vereceğim. Buraya istinaf mahkemeleri gelecek. İstinaf mahkemeleri yapılacak yer yok. Yer yok, başsavcı geliyor öbürü gidiyor vesaire filan.

Bizim meşhur “*Fidanlık*” denilen alanın yarısında Konak Belediyesi park yapıyor, yarısında da istinaf mahkemesi.. Yeşil alana kamu yararı diye istinaf mahkemesini imara çıkarttık. Sonra arkadaşlar dava açtılar vesaire.

Biz hadi kamu yararı diye yaptık. Arkasından 700 metre öbür tarafta bizim yaptığımız alanın katbekatı büyüklüğünde karayolları arazileri satıldı. Şimdi kamu alanı yok, istinaf mahkemesi kuramıyoruz, Büyükşehir Belediyesi planlama yapsın. Biz bu planlamayı yapıyoruz, arkasından Karayollarının 100 dönüm arazisi satılıyor, Devlet Su İşleri peşinden geliyor, zeytincilik diyor, işte sülalesi gelecek.

Sayın vekilim hoş geldiniz.

Bu zihniyetle kent dönüşümü yapılırsa eğer, bu diğer saydığım işlerde olduğu gibi, birilerini zengin etmekten, kentin rantını yemekten başka bir işe yaramayacaktır. Biz geçmişte çaresizlikten, yokluktan, bilgisizlikten, çok hızlı şehirleşmeden dolayı birinci şehirleşmemizi, yani 1950’den başlayan birinci şehirleşmemizi kaybettik. Şimdi önümüzde ikinci şehirleşmemiz var, yani bu kent dönüşümüyle olacak.. Bunu da kaybediyoruz, çünkü iktidarın kent dönüşümünden beklentisi, kent dönüşümüne bakışı beş kat fazla olsun, emsal 3 olmasın da 5 olsun. Bu beklenti kentleri bir daha dönülmeyecek noktaya getirecektir. Bununla karşı karşıyayız.

Oda başkanlarımızın söylediği gibi, biz de her konuda dava açıyoruz. Kazanıyoruz kaybediyoruz, çoğunlukla durduruyoruz vesaire. Ama bizim meslek odalarından bir farkımız var. Meslek odaları korumakla görevli, biz hem korumak, hem kaldırmak, hem sürdürülebilir kalkınmayı sağlamakla, kentlerin kalkınmasından da gelişmesinden de, bu kentte yaşayan insanların refah düzeyini arttırmaktan da sorumluyuz. Biz hem sağlıklı planlama yapacağız, bunu yaparken de, gezi gezi diye üzerinde durduğumuz bir konu var; ne yaparsanız yapın, fikirden icraata kadar, o işi ilgilendiren taraflarla, kimi ilgilendiriyorsa; kentteyse kentliyle birlikte düşünceden, fikirden, projeye, uygulamaya kadar birlikte paylaşarak uzlaşarak yapacağız. Gezinin bize verdiği son akıl fikir budur, bu şekilde uygulamamız gerekmektedir.

Biz bunu İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak zaten belirli oranda yapıyorduk, ama geziden de aldığımız derslerle, bunu daha organize hale getirmeye çalışıyoruz. Eğer kentlerde demokrasi yoksa, belediyelerin bütün hakları alınmışsa, özellikle planlamada ve diğer konularda; o ülkede demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Demokrasi yerelde gelişir, yerelde büyür. Planlamadaki son uygulamalarla, artık ilçelerde hiçbir yetki kalmamıştır. Yetkiler Büyükşehir’e verilmiştir ve Büyükşehir planlamanın odak noktası gibi görülmektedir. Bir müddet böyle devam etmiştir, ama şu anda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tuvalet, kulübe ruhsatı bile verecek yetkiye sahiptir. Tamamen alanı görmeden, kimseye sormadan, belediyeye danışmadan kapalı kapılar ardında “*kimin ne işi varsa yaparız ağabey*” mantığıyla planlar yapılmakta ve uygulamaya geçilmektedir.

Bu süreçte eğer bu uygulamalar devam ederse, fazla değil üç-beş sene sonra kentlerde ne kent dönüşümünden, ne kentlilerden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bütün kamu alanları yüksek yoğunluklu ve çarpık, sadece rantla yönelik planlamayla karşı karşıya kalacaktır.

Bir örnek vermek istiyorum. Selve’ydi şimdi adı başka bir şey olmuş. Bu Üçkuyular’dan çıkınca çevre yolu üzerinde bir alışveriş merkezi yapıldı, şimdi o büyütülüyor. Biz buna ilk yapıldığında itiraz ettik, mahkemeye gittik. Bir defa durdurduk sanıyorum, ikinci de Karayollarının uçsuz bucaksız, yani hiçbir yerleşim yerinin olmadığı yerlerde, işte araçlar kamyonlar dursun benzinlik olsun diye planlama yetkisi var. Yani böyle bir yetkisi var eskiden gelme. O yetkiye dayanarak yapıldı tekrar. Biz tekrar itiraz ettik. Dedik ki, burası dağ başı değil, Üçkuyular’a iki kilometre, hatta bir buçuk kilometre, ama ona rağmen yapıldı, şimdi de büyütülüyor.

Yine Ören’de bir yerde, birisi kafasına göre bir tarım arazisine iş yapmaya kalkmış, sonra biz mühürlemişiz vesaire vesaire. 3194 sayılı Yasanın 9. maddesinde Bayındırlık Bakanlığına kamu yararı haktır vesairedir gibi verilmiş bir yetki var. O yetkiyle bir vatandaşın yasal olmayan arsasına planlama yaptılar. Ona da itiraz ettik. Diğerlerini, normal yapılanları saymıyorum, böyle ekstrem şeyler.

Yani bir Bayındırlık Bakanı, şimdi Şehircilik Bakanı, böyle bir şeyi, o 9. maddeyi bir şahsa kullanırsa, Karayollarının bozkırdaki barınma yeri yasasını, Üçkuyular’daki şehrin göbeğinde kullanırsa, ondan sonra değiştirilen yasalarla değiştirilen yönetmeliklerle belediyelerin, ilçe belediyelerinin Büyükşehir belediyelerinin planlama yetkisi alınırsa; burada kentlerin yönetilmesinden, kentlerin geliştirilmesinden, kent dönüşümü yapılmasından bahsetmek bir hayaldir. Böyle bir konuyla, gerçi biraz menfi konuştum, ama bu bir realite. Bunların altını çizmek istedim.

Bunun bir tek yolu var. Hep birlikte mücadele edeceğiz. Hep birlikte mücadele etmekten başka yolu yok. Yasalar gece çıkıyor, sabahleyin uygulanıyor. Dava açtım, böldüm, büyüttüm, yürütmeyi aldım almadın, atı alan Üsküdar’ı geçiyor. Mahkemenin bozacağını bile bile de uygulamalar yapılıyor, bile bile de yasalar çıkartılıyor. Böyle bir süreçten geçiyoruz, bu yüzden emeği geçenlere, başta Şehir Plancıları Odamıza, Dokuz Eylül Üniversitemize ve katkı koyan arkadaşlarımıza, gençlerimize ve herkese, böyle bir toplantıyı burada İzmir’de düzenledikleri için sonsuz teşekkür ediyorum.

Ben de sizlerle düşüncemi paylaştım. Hep birlikte daha iyisini daha güzelini yapmak umudu ve sempozyumun başarılı geçmesi dileğiyle hepinize saygılar sunuyorum.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI
8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
37. KOLOKYUMU
BİLDİRGESİ

Hüseyin Gazi ÇANKAYA
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

Sayın konuklar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler; sizleri Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği, Şehir Plancıları Odası adına saygıyla selamlıyorum.

Bu yıl 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününü, çağdaş kent yönetim anlayışının ve bütüncül planlamaya ilişkin politikaların tümüyle terk edildiği, hukukun tekniğin ve bilimsel kuralların yok sayıldığı, kentlerin rant projelerine teslim edildiği, doğal kültürel ve tarihi değerlerin korunmasından vazgeçildiği, fiili müdahalelerin plan kararlarının önüne geçtiği, ormanlarını derelerini köylerini kentlerini ve mahallelerini, kısacası yaşam alanlarını savunanların terörist ilan edildiği bir ortamda kutluyoruz.

Yaşadığımız bu dönem, ülkemizde sadece planlamanın değil, demokrasinin de en temel ilkeleri hiçe sayılarak çıkarılan yasal düzenlemelerle, mevzuatımızın gerçek bir kaos ortamına sürüklendiği, sermayenin çoğunlukla kentsel rantlar üzerinden üretildiği, ülke topraklarının ve doğal kaynaklarının sınırsızca peşkeş çekildiği bir kara dönem olarak tarihte yerini alacaktır.

Yakın dönemde yerel yönetim sistemimizde yapılan değişiklikler ile 30 ilini sınırları içindeki tüm alanlara kentsel alan statüsü kazandırılması, yerel yönetim kültürüne büyük katkısı olan 1500'ü aşan belde belediyesinin ve 16 bini aşan köy tüzel kişiliğinin kapatılması, Anayasada tanımlanan yerinden yönetim ilkesine ağır bir darbedir.

Yerel Yönetimler Özerklik Şartıyla da bağdaşmayan, bu kapsamda merkezi müdahaleyle belediye sınırlarının ve yetki alanının genişlemesi, belediye hizmetlerinin yaygınlaşması anlamına gelmeyeceği gibi, halkın hizmete erişiminde ve kararlara katılımında da ciddi sorunlar yaşanmasına neden olacaktır.

Yerel yönetim sistemimizde yaşanacak değişim, kentsel alanların yanı sıra kırsal alanların da kentsel kurallara tabi kılınması, doğal alanlarda yaşanan tahribatı ve özgün yerel değerlerin yitirilmesini hızlandıracak, yerel yönetimlerin yerini yeni merkezi yapıların almasını sağlayarak, aslen merkezileşmeyi güçlendirecek, kır-kent geçiş mekânlarını ortadan kaldıracak ve kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlere dayalı olarak varlığını sürdüren kesimleri daha da yoksullaştıracaktır.

Deprem ülkesi olma gerçeğinin bir gereği olarak tanıtılan kentsel dönüşüm uygulamalarının, rantı yüksek alanlarda yandaşlara kazanç kapısı olarak kullanılması sürdürülmekte. Yerel yönetim düzenlemeleriyle, kırsal alana da yüklenmeye hazırlanan sermayenin, kent yoksulları üzerindeki oyunları da hız kesmeden sürmektedir.

Afet riskli alan kararları da, kentsel dönüşüm kararları gibi hızla amacından uzaklaştırılarak, rantı yüksek alanlarda oturan düşük gelir gruplarının tasfiyesi için yeni bir araca dönüştürülmekte, barınma hakkı ihlalleri ve yoksulların yaşadıkları kent-sel sürgünler olağanlaşmaktadır.

Birbiri ardına yürürlüğe konulan yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelere koşut sürdürülen uygulamalar, yalnızca kentsel mekânı parçalamakla ve planlamayı işlevsizleştirmekle kalmayıp, ormanları tarım alanlarını meraları yaylaları binlerce hidroelektrik santrali projeleriyle de akarsuları etkilemekte, ekosistemimizi geri dönülmez biçimde tahrip etmektedir.

Demokrasiyi 5 yılda bir sandık başında gerçekleştirilen bir eyleme indirgeyen iktidar, demokratik ve çağdaş yönetim ilkelerini bir tarafa bırakarak, zorbalıkla ve oldubittilerle yeni bir düzeni dayatmaktadır. Yeterli tartışma yürütülmeden, katılım dışlanarak yürürlüğe konulan kanun hükmünde kararnamelerle kurgulanmış olan bir düzende, küresel pazarın nesnesi haline gelen kentlerimizde, kentsel mekâna planlama süreçlerine ve kentin yönetimine ilişkin sorunlar varlığını arttırarak sürdürmekte, yolundan köprüsüne alışveriş merkezine kadar merkezi hükümetin yönlendirdiği projelerle insan odaklı mekân düzenlemesinden vazgeçilmekte. Yaya, yaşlı, çocuk, engelli gibi farklı ihtiyaçları olan kesimlerin kentsel hizmetlere erişimi giderek zorlaşmaktadır.

Yerel demokrasinin temel unsuru olan katılımcılık ilkesi hiçe sayılarak, itiraz sesleri susturulmakta, sınıfsal farklılıklar giderek büyümekte, mekânsal ayrışma derinleşmekte, kentler ve çevresindeki kırsal alanlar yeni proje alanlarına dönüştürülmektedir.

İnşaat ve enerji sektörlerinde sıkışan sermaye, yeniden keşfettiği kentlerimizde marka projeleriyle eşitsizliği körüklemektedir. Kentlerimizi toplumsal ve yaşanılır kılan kamusal alanlar, hukuksal bilimsel ve teknik gerekliliklerle planlama kurallara altüst edilerek rant projelerine teslim edilmekte, halk nezdinde yeni bir kamusalılık tariflenerek, toplum mühendisliği yapılmaktadır. Değerli kamu koruma arazileri tasfiye edilerek sermayeye devredilmekte, kamu kaynakları kamu yararını gözeten projeler yerine çılgın projeler için harcanmaktadır.

İstanbul'da da iddialı biçimde hazırlanan üst ölçekli plan, daha yürürlüğe girer girmez merkezi hükümetin plan karşıtı projeleriyle kağıt parçasına dönüşmüştür. İstanbul'un akciğeri kuzey ormanlarının talanında ilk adımlar yeni havaalanı üçüncü boğaz köprüsü ve bağlantı yollarıyla atılmıştır. Benzer biçimde Ankara'da, ata yadigarı Atatürk Orman Çiftliği Ak Saraya, ODTÜ ormanları otoyola, kamusal alanlar ve yeşil alanlar alışveriş merkezlerine ve çok katlı rezidanslara kurban verilirken, İzmir'de de İnciraltı talanı, EXPO örtüsü altında yargı kararlarına rağmen sürdürülmek istenmektedir.

Taksim projesinde ve ODTÜ yolunda olduğu gibi, halkın koruyucu refleksleri baskıyla ve zorla sindirilmeye çalışılmakta, rantın körleştirdiği yerel yönetimler ve merkezi idare tüm değerlerin ekonomik faydaya feda edilebileceğinin en açık örneklerini vermektedir.

Tüm bunlar yapılırken, halkın doğal tepkisini marjinalleştirmeye ve yok saymaya çalışan, demokrasinin en temel ilkelerini ayaklar altına alan idareler, meslek alanından gelen uyarılara ise kulaklarını tıkamaktadırlar. Kentsel mücadele deneyiminin özgün bir örneği olan gezi parkı direnişinde ortaya çıkan direnç ve kararlılık, katılımı dışlanan toplum kesimlerinin kent ve kentli haklarının savunulması konusunda önemli bir deneyim olmasının yanı sıra, bundan sonraki kent arayışları ve yaşam alanlarına sahip çıkma çabaları içinde karanlığı delen bir umut ışığıdır.

Diğer yandan yaşanan deneyim, yoksulların, kadınların, çocukların, gençlerin, yaşlıların, engellilerin, trans bireylerin, inanç farklılıklarının yok sayıldığı bir yönetim anlayışının, demokratik ve meşru olamayacağı konusunda merkezi ve yerel iktidarlara önemli bir ders niteliğindedir.

Kabul edilmelidir ki katılımcılık; demokratik, toplumcu, çağdaş yönetim anlayışının vazgeçilmez bir gereğidir. Kentlerimizin içinde bulunduğu bu kaotik ortamda planlama meslek alanının savunma iradesini gösteren odamız da, tüm bu olumsuz gelişmelerden payına düşeni almaktadır.

Bilimi ve tekniği, sömürgeci değil halkın yararına sunan TMMOB'yi ve bağlı odaları yasal düzenlemelerle işlevsizleştirme çabaları hız kazanırken, mücadele içinde saf tutan odamız yöneticilerine ve çalışanlarına yönelik tehdit, işten çıkarma, sürgün ve gözetimler birbirini izlemiştir.

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen bilinmelidir ki, TMMOB Şehir Plancıları Odası bir an bile tereddüt etmeden kentlerimizi, doğal ve kültürel değerlerimizi koruma refleksinden vazgeçmeyecek, bilimi ve tekniği toplum yararına kullanmaya devam edecektir.

Teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI
8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
37. KOLOKYUMU
ÇERÇEVE BİLDİRİ

Prof. Dr. İlhan TEKELİ
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GÜNÜMÜZDE TÜRKİYE'DEKİ KENTLERİN YÖNETİMİ VE PLANLAMASI KONUSUNDA ÖNERİLER GELİŞTİREBİLMEK İÇİN ÖNCELİKLE TÜRKİYE'NİN YAŞAMAKTA OLDUĞU DEMOKRASİ KRİZİYLE YÜZLEŞMEK GEREKİR

I.GİRİŞ

Dünya Şehircilik Günün 37. Kolokyumunu düzenleyen arkadaşlar bu toplantının temasını Kent Yönetimi ve Planlama olarak saptamışlar. Bu bir ihtiyaca karşılık geliyor. Kent plancıları, mimarlar ve diğer ilgili meslekler arasında yaygın bir huzursuzluk var. Kanımca bu huzursuzluk temelde İstanbul'da yaşananlardan kaynaklanıyor. Güçlü kamu kesimi ve özel kesimi aktörler eliyle topluma karşı emrivakiler oluşturacak şekilde sürekli olarak yapılan müdahaleler İstanbul'un iyiye mi, kötüye mi gittiği konusunda büyük bir belirsizlik yaratıyor. İstanbul'un nereye gittiğinin yanıtını kimse veremiyor. Türkiye'de herkesin büyük değer attığı adeta üzerine titrediği İstanbul'un geriye dönülmez tehditlerle karşı karşıya bulunması, toplumdaki kaygıları ve tepkileri artırıyor.

Tabii yaşamda riskler de bulunuyor. Bunların bir kısmı doğadan kaynaklanıyor. Buna karşı alınacak önlemlerin niteliği oldukça belli. Asıl kaygı yaratan gelişmeler doğanın işleyişinden kaynaklanmıyor. Toplumun güçlü aktörleri eliyle yapılan emrivakilerin, gerisinde, gizil gündemlerin varlığının, daha açıkçası bir ikiye bölünmüşlüğü bulunduğunun hemen fark edilmesi duyulan tepkileri yoğunlaştırıyor.

Bazılarını hatırlatmakta yarar var. İstanbullular bir gün, Cumhuriyet boyunca özenle korunmuş bulunan İstanbul Tarihi Yarım adasının silüetinin Zeytinburnu'nda yapılan yüksek yapılarla tahrip edildiğini fark ettiler. Bir özel kesim aktörü, kârını en çoğa çıkarmak güdüsüyle toplumun çok önemli bir değerini tahrip etmişti. Bir gün Başbakanın İstanbul'lulara emrivakiler halinde, İstanbul'a ilişkin projeler açıkladığına şahit oldular. Bir doğal sit olan Çamlıca'ya bir cami yapılacaktı. Bu caminin yakın çevresinde bir cemaati yoktu ama 37.000 kişilik olacaktı.

Seçuklu Osmanlı stilinde yapılacaktı. Bu yolla Başbakan kente kendi damgasını vurmak istiyordu. Tabii bunun Müslümanlar üzerinde yaratacağı sempatilerin oya dönüşmesi beklentisini de taşıdığı söylenebilir. Başbakan çılgın projeler ilan etmekte kendisini haklı görüyor ve İstanbul Boğazına paralel bir kanal yapacağı müjdesini veriyordu. Bu örneklerin sayıları kolayca çoğaltılabilir. Ama bunlara TOKİ'nin Bursa'da Doğanbey'de inşa ettiği yüksek katlı konut bloklarının kentte yarattığı tahribatın büyüklüğünü eklemekten edemiyorum.

Güçlü aktörlerin kentte yaptıkları emrivakilerin tahribatının mertebesi de çok üst düzeyde olmaktadır. Durumun vahametini, iktidarın medya üzerinde kurduğu denetim dolayısıyla, bu konuların kamu alanında tartışılarak, alternatiflerin geliştirilmesi yollarının büyük ölçüde tıkanmış olması artırmaktadır. Yanlışlar dayanıklılık (resilience) kazanmaktadır. Türkiye'de bir demokrasi krizi yaşanmaktadır. Bu demokrasi krizinin varlığı kendisini Gezi ve sonrasında yaşananlarla açıkça ortaya koymuştur.

Bu toplantıyı düzenleyen arkadaşlarımız, şehir plancıları camiasının kent yönetimi ve kent planlaması üzerinde birlikte düşünmemizi sağlamak istiyor. Kanımca bu konularda Türkiye bağlamında anlamlı öneriler yapabilmek için öncelikle yaşanan demokrasi kriziyle yüzleşmemiz gerekmektedir.

Bu nedenle bu konuşmada öncelikle Türkiye'nin demokrasi krizini çözümlemeye çalışacağım. Bunu Türkiye'de yaşanmakta olan kentsel dinamiğin özelliklerini çözümlemek izleyecek. Bu iki saptama sonrasında yaşanmakta olan kentsel dinamîge, siyasal kararlarla ve planlamayla nasıl müdahaleler yapılabileceğini ele alacağım. Dördüncü bölümde ise Türkiye'nin demokrasi krizini aşmadan kentlerdeki sorunlarını aşamayacağına ve yaşam kalitesini geliştiremeyeceğine inandığım için demokrasi krizinin aşılmasında yararlı olabilecek bazı öneriler yapacağım. Son olarak da özellikle büyük kentlerde uygulanabilecek bir planlama yaklaşımını önermeye çalışacağım.

II. TÜRKİYE'DE NASIL BİR DEMOKRASİ KRİZİ YAŞANIYOR

Türkiye'de yaşanmakta olan demokrasi krizinin gerisinde Türkiye'nin 1946 yılında çok partili rejime geçişinden itibaren oluşan siyasi kültürü içinde demokrasiye iktidara gelmek için bir araç olarak bakılmasının etkisi büyüktür. Böyle bir bakış açısı içinde siyaset pratiği büyük ölçüde ötekileştirmeye yönelmiştir. Ötekileştirme siyaseti içinde toplumda taraflar yaratılmakta, tarafların özsel olarak iyi ya da kötü olduğunu kanıtlamaya dönük bir söylem geliştirilmektedir. Ötekileştirme pratiği kurgulandığında seçmenler taraflarına sadakat mantığı içinde oy vermektedir. Böyle işletilen çok partili bir rejimin yapısal olarak olumsuzluklar taşımaktadır.

Böyle işletilen çok partili bir rejim büyük ölçüde problem çözebilme kapasitesini kaybetmektedir. Bunun başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi bir toplumda yaşayanların, içinde yaşadıkları olguları, gerçek özelliklerine göre değil, ötekileştirme amacıyla oluşturulmuş söylemlere göre algılamaları sonucu çözmeye çalıştıkları sorunları distorsiyona uğramış olarak betimlenmiş olmasıdır. İkinci neden ötekileştirmeye dayanan siyasetin toplumun sosyal sermayesini düşürmüş olmasıdır. Böyle bir siyaset kültürü içinde siyasal kadrolar liyakata göre değil sadakata bağlı olarak oluşmaktadır. Böyle işleyen bir siyasal sistem içinde sorunlar çözülmekten çok biriktirilmektedir.

Ötekileştirici pratiklerin yaygın olduğu iktidarın anlamı da özel bir içerik kazanmaktadır. Çağdaş dünyada iktidar kavramının sorunlar ve çözümleri üzerinde oydaşma sağlayabilmek kapasitesiyle tanımladığı hatırlınsa, ötekileştirici bir siyaset hiçbir zaman böyle bir kapasiteye sahip olamayacaktır. Onun iktidardan anladığı, toplumda karşı olanlar bulunmasına karşın, kendisinin çözümünü zorla uygulamaya kavuşturabilmesidir. Bu türdeki siyaset anlayışı siyaset kültürümüzün içine o kadar sinmiştir ki, parti üyeleri ikinci türdeki uygulamaları yapmayan parti liderlerini seçimi kazandı ama iktidar olamadı diye suçlamaktadırlar.

Demokrasiyi araç olarak gören bir siyaset kültürünün er ya da geç krizler doğurması kaçınılmazdır. Türkiye’de askeri darbelerin tarihleri yakından incelenirse, bunların gerisinde demokrasiyi araç olarak görenlerin yarattığı krizler olduğunu fark edeceklerdir. Demokrasiyi töz (substance) olarak kavramadıkça demokratik rejimlere ilişkin beklentilerimiz gerçekleşmeyecektir. Bu konuşmada demokrasiye ilişkin dört töz üzerinde duracağım.

Demokrasi bir rejim olduğu kadar, ***bir ahlaktır da***. Bu ahlaki içselleştirmemiş dolayısıyla demokrat olmayan bir siyasetçinin geliştireceği bir rejim ancak araçsal bir demokrasi olabilir. Böyle bir demokrasinin derinleşen bir nitelik kazanması olanaksızlaşır. Demokrat bir insan; gerçeğin apaçık olacağını, insanların eşit olarak yaratıldıklarını, insanın doğuştan gelen yaşam, özgürlük, mülkiyet gibi hakları olduğunu, devletlerin insanlar için olduğuna ve devletin tepeden verebileceği bir hak olmadığını kabul etmektedir. Tabii ki bir demokrat kişiliğin böyle bir ahlaki içselleştirmiş olması onun eylemlerinin demokratik bir çizgi içinde kalmasını sağlayacaktır. Demokrat bir kişinin toplumdaki tüm bireyleri eşit olarak görmesi ve onların onurlu yaşam hakkına saygılı olması gereklidir, ama yaşam içinde pratik yargılar olan doğru ve yanlış, iyi ve kötü, güzel ve güzel olmayan yargılarını verirken, kendi yargılarının toplumun diğer mensuplarının yargılarına göre üstün olduğu konusunda hiçbir önyargısının bulunmaması gerekir. Ancak bu durumda demokratik süreçler içinde oluşan yargıların sonuçlarını uygulamaya koyabilir. Demokratik olmak için kendi doğru, iyi ve güzel bildiğinden vazgeçebilmek kapasitesine sahip olmak gerekir. Bu kapasiteye sahip olmayan siyasetçiler, kendi bil-

diğini uygulamaya giriştiklerinde demokrat değil, bir dayatıcı haline gelmektedirler.

Demokrasinin ikinci bir kavramsallaştırma biçimi ***bir karar verme yolu*** olmasıdır. Biz demokratik ve demokratik olmayan karar verme biçimlerinden söz ederiz. Bir kararın demokratikliğinden söz ettiğimizde ele alınan konunun/sorunun kamu alanında ya da ilgili platformda paydaşların katılımıyla şeffaf bir biçimde konuşularak/müzakere edilerek bir sonuca ulaşılmasını anlıyoruz.

Bir ülkede rejimin demokratik olmasını sadece iktidarın seçimlerle gelmiş olmasıyla temellendiremeyiz. Karar süreçleri demokratikleşmiş olması gerekir. Günümüz Türkiye'sinde seçimlerde yüzde 50'ye yakın bir oyla iktidara gelmiş olan AKP'nin söylemi içinde çoğunluk oyuyla seçilmiş bir iktidarın başbakanının aldığı her karar seçilmiş bir iktidarın başı tarafından verildiği için demokratik olduğu iddia edilerek meşru gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa bu başbakan kararlarını topluma emrivakiler halinde empoze etmeye çalışıyorsa bu kararlar demokrasinin gereği olarak sunulamaz. Bunlar demokratik kararlar değil, dayatmalardır. Eğer seçimlerde çoğunluğu kazanan bir partinin önderliği karar süreçlerini demokratikleştirme gereği duymuyor ve rejimin demokrasi konusundaki iddiasını sürdürmek için seçilmiş olmayı yeterli buluyorsa, o ülkede yapılan seçimler sadece seçim sonrasında kimin diktatör gibi karar verme yetkisiyle donatılacağını seçmeye indirgenmiş olmaktadır.

Günümüz demokrasilerinin sağlaması gereken üçüncü önemli nitelik, o toplumun her vatandaşına ***kamusal özne olma yolunu açmış olmasıdır***. Kamusal özne olan bir birey başarısına göre toplumdan saygınlık derler. Bu da onun yaşam doyumuna katkıda bulunur. Onu yaşam doyumunu sadece tüketim alanından almak zorunda kalmaktan kurtarır. STK'lar bu tür bir talebin sonucu olarak doğmaktadır. Cihangirde merdivenleri gökkuşağı renklerine boyayan ormancı bir kamusal özne olarak davranmıştır. Oysa günümüz temsili demokrasisinde kamusal özne olmak yolu büyük ölçüde siyaset içinde yer alan aktörlere hasredilmiştir. Oysa günümüz demokrasisinden beklenen yurttaşlarının iktidarı bölüşmesine olanak veren, yurttaşlarının yaratıcılıklarının önünü açan, farklılıklara izin verici bir nitelik kazanmasıdır.

Demokratik rejimlerin gerçekleştirmesi gereken dördüncü nitelik ***gelişmeye sürekli açık*** kalmasıdır. Günümüzde demokrasi, nasıl uygulanacağı ayrıntılarıyla bilinen bir rejim olmaktan çok, sürekli olarak katılımcı ve yaratıcı pratiklerle temsili demokrasinin açıklarını, kapatma doğrultusunda gelişmeye açık bir rejim olarak görülmektedir. Bu niteliği dolayısıyla insanların birlikte yaşam iradesinin insan onuruna en yakışan biçimi olarak değerlendirilmektedir. Dondurulursa bu niteliğini yitirecektir.

Günümüzde Türkiye’de yaşanan demokrasi krizi, siyaset kültürünün demokrasiyi araç olarak görmesi sonucu, toplumda yerleşen ötekileştirici bir siyaset pratiğinin kentlilerin yaşamlarını ilgilendiren konulardaki kararlarının demokratikliğinin nasıl sağlanacağına yönelmekten çok, demokratik olmayan kararların kimin tarafından verileceğini belirlemeye yönelmesi sonucu doğmaktadır. Türkiye’de siyasi pratik içinde net hale getirilemeyen bu krizi Gezi’de yaşananlar net hale getirmiştir.

III. TÜRKİYE’DE YAŞANAN KENTSEL DİNAMİĞİN ÖZELLİKLERİ

Dünya’da sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ulus devletler dünyasından, küresel bir dünyaya, Fordist üretimden esnek üretime ve modernist zihniyetler dünyasından postmodernist bir zihniyetler dünyasına geçerken dünya yerleşme sistemi de değişmektedir.

Dünyanın yeni döneminde, hakim yerleşme biçimi kentler olmaktadır. Nüfusun büyük kısmı kentlerde toplanmaktadır. Günümüzün ekonomi dünyasında ulus devletler büyük kentleriyle yarışmaktadır. Dünyanın en büyük 150 kenti arasında Türkiye’nin üç büyük kenti bulunmaktadır. İstanbul ilk 25, Ankara ilk 50, İzmir ilk 130 kent arasında yer almaktadır. Tabii ki bu önemli bir üstünlüktür. Ama Türkiye’de de kentsel sorunun ölçeğini bu üç kentte yaşananlar belirlemektedir.

Günümüzde ülkelerin büyük kentleri sanayi toplumlarının tek dominat merkezli metropoliten yapılarını, bilgi toplumuna geçerken çok merkezli kentsel bölgelere dönüştürüyorlar. Türkiye’deki büyük kentler de buna benzer bir dönüşümü kendi özgüllükleri içinde yaşıyorlar. İstanbul örneğine baktığımızda bu dönüşüm metropolden bir kentsel bölgeye dönüşümden çok azman bir sanayi kentinden kentsel bölgeye dönüşüm halinde yaşıyor.

Türkiye’de büyük kentlerde yaşanan bu dönüşüm kentlerin inşa biçimindeki bir değişimle birlikte gerçekleşiyor. 1950’li, 1960’lı yıllarda kentler tek tek binaların eklenmesiyle, ana yollar boyunca yağ lekeli halinde büyürken, 1980’li yıllardan sonra kentlerin büyüme biçimleri değişti. Kent, kent parçalarının eklenmesiyle büyümeye başladı, Toplu konutlar, organize sanayi bölgeleri, üniversite kampusları, serbest bölgeler, AVM’ler vb. için gerekli sermayeyi bir araya getirme mekanizmaları oluştu ve bu inşaatları yüklenen büyük inşaat şirketleri oluştu. Türkiye’deki azman sanayi kentinin çok merkezli bir kentsel bölgeye dönüşmesi inşaat ve emlak piyasasının bu yeni aktörleri eliyle gerçekleşmektedir.

Kentsel bölgeye geçişte en kritik olgu, kentlerin eski MİA’larının çöküntü alanına dönüşmesinin nasıl engelleneceği olmaktadır. Kent MİA’ları, gerek planlama kararları sonucu, gerek piyasa mekanizması içinde, değişik işlevlerini kaybetmekte, kentin eski dokusu dışında gelişen yeni merkezlere ve iş alanlarına kaptırmakta-

dır. Kent MİA'larında boşalma sadece istihdam kaybı şeklinde olmamakta, bu faaliyetlerle ilgililer bu merkezdeki konutlarını da boşaltmaktadır. Boşaltılan alanlara, ucuz emeğe dayanan faaliyetler ve bunlara emek sağlayan göçmenler dolmaktadır. Başka bir deyişle bu alanlar çöküntü alanları haline gelmektedir.

Bu çöküntü alanları aynı zamanda kentin tarihsel dokusunu oluşturmaktadırlar. Bu alanlarda hazırlanan planlarda yenilenmeye fırsat sağlanırsa hızla yenilenme potansiyeline sahiptir. Yenilenmeye izin verilmesi halinde bu alanlar yıkılıp kısa sürede dönüşebilir ama kentin tarihi büyük ölçüde yok olacaktır. Ama tarihi mirasın korunması için getirilen önlemler ilan edilen sit statüleri bu alanların çöküntü alanı haline gelmesi olasılığını yükseltmektedir.

Eğer MİA'nın boşalan bu alanlarına yüksek gelir getirebilecek işlevler sokulabiliyorsa, tarihsel miras korunarak eski MİA'nın çöküntü alanı haline gelmesi önlenmiş olabilmektedir. İstanbul'da eski MİA'nın çöküntü alanı haline gelmesi, bir yandan İstanbul'un turistik bir destinasyon olarak öneminin artması ve yükselen yeni orta sınıfın eğlence dinlence talepleri tarafından engellenmektedir. Bu durum MİA çevresindeki konut alanlarında bir soylulaşma oluşumunun gelişmesine de neden olmuştur. İzmir MİA'sının bir bölümünde ise bir çöküntü alanı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Türkiye'deki siyasal iktidar Türkiye'nin gündemine kentsel dönüşüm konusunda bir siyasal kampanya yürütmektedir. Bu kampanyada kullanılan kentsel dönüşüm bu konuşmada sözü edilen kentin morfolojisindeki bir dönüşüme göre çok daha sınırlı bir dönüşümü anlatmak için kullanılmaktadır. Bu pratik içinde söz konusu olan, gecekondü alanlarının ve deprem riski olan yapıların bulunduğu alanların dönüştürülmesi olmaktadır. Bu yaklaşımı II.Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin hızlı kentleşme yaşadığı bir dönemde, kapital birikim sürecinin yetersizliği dolayısıyla yaşanmış olan standart altı gelişmelerin ortadan kaldırılması olarak yorumlamak olanaklıdır. Bu halde dönüşüm Türkiye'nin kentleşme tarihinden doğan eksikliklerin yarım yüzyıl sonra giderilmesi olarak tanımlanabilir.

Böyle bir gereksinme uzun süredir vardır. Ama bu konunun neden günümüzde gündeme alındığı sorulabilir. Kanımca bu sorunun yanıtı Türkiye'nin ekonomik krize düşmemesi için alınması gereken önlemler üzerinde durularak verilebilir. Türkiye'nin gelişmiş bir inşaat kapasitesi bulunmaktadır. 2011 yılında 800.000 konut inşaatı ruhsatı alınmıştır. Oysa Türkiye'nin normal konut talebi 400.000 civarındadır. Yagın olarak bilindiği üzere konut sektörü 135 diğer üretim sektörüyle ilişkilidir. Onlara talep yaratmaktadır. Dolayısıyla konut üretiminde ki düşüş ekonominin krize girmesine neden olabilecektir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm projeleri, konut talebini yükselterek ekonominin krize girmesini önlemek için gündeme alınmıştır.

Bu dönüşüm projelerin uygulanması ve kentin büyük parçaların eklenmesiyle büyümesinin sağlanması için büyük toprak parçalarının mülkiyetine ihtiyaç vardır. Oysa kurumsallaşmış imar planı yapma yöntemleri büyük toprakları parçalayarak parsel düzeyindeki bir mülkiyetlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu durumda kentlerin büyümesi açısından büyük toprak parçaları kıt bir kaynak haline gelmektedir. Bu nedenle var olan bina yapım süreçleriyle kentlerin büyüebilmeleri için parçalanmış mülkiyetlerin yeniden büyük toprak mülkiyetine dönüştürülmesi gerekmektedir. Bunun için de aşırı yetkilendirilmiş güçlü kurumlar yaratılmaktadır. TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Büyükşehir Belediyelerinde olduğu gibi.

Böyle aşırı yetkilendirilmiş kuruluşların yaratılmasının temel gerekçesini kentsel dönüşümde işlerin hızlandırılması oluşturmaktadır. Merkezi hükümet yerel aktörlerle müzakere etmekten kaçınmak için aşırı yetkilendirilmiş kurumlar yaratmaktadır. Bu güçlü yetkilerle donatılmış kurumlar, bu yetkilerini topluma karşı emrivakiler yapmakta kullanmaktadır. İşlerin hızlandırılması için yapılanlar aynı zamanda da demokratik krizin doğmasına katkı yapmaktadırlar.

IV. YAŞANMAKTA OLAN KENTSEL DİNAMİĞE YÖNETİMLER YA DA PLANCILAR YAPTIKLARI MÜDAHALELERİ NASIL TEMELLENDİREBİLİRLER?

Kentlerin iç dinamiklerini tanıdığımızda onun ne biçim alacağı konusunda bazı kestirimlerimiz olmaya başlar. Buna paralel olarak da ister yönetici, ister plancı olsun yaşanmakta olan bu oluşuma bir müdahale arzusu doğmaya başlar. Görevlerinin verdiği yetkiye dayanarak bu oluşuma kararları ya da planları doğrultusunda müdahale etmeye çalışırlar. Sonuçta değişik olumsuzluklar içinde kentin biçimlenmesi (emergence) gerçekleşir.

Kentin oluşumuna müdahale etmek isteyen yönetici/plancı müdahalesinin meşruiyetini neye dayandırmak durumundadır diye sormak gerekir. Bu seçilmiş/atanmış müdahaleci kendisinde çılgın bir proje önerebilme yetkisini görebilir mi ? Bir siyasetçi topluma onunla hiçbir müzakerede bulunmadan, çılgın bir proje önermekle, ne demiş olmaktadır ? Bir siyasetçinin kendi projesini çılgın olarak ilan etmiş olması üzerinde düşünmemiz, böyle bir tutumu kamu yönetimi mantığı üzerinden irdelememiz gerekir. Kamu yönetimi kuramı açısından bir siyasal önderin topluma çılgın bir proje önermesi meşru olarak görülemez. Bu önerinin meşru olması için projenin çılgın proje olarak ilan edilmesine karşın gerçekte rasyonel olduğunun gösterilmesi gerekir.

Bu konuda iki tür açıklama yapılabilir. Bunlardan biri bu sunuluş biçimi AKP'nin postmodernist duygu yönetimine dayanan bir siyaset yapma yaklaşımına dayandırılabilir. Bu durumda, projelerin topluma çılgın olarak sunulmasının gerisinde,

siyasal gücün estetize edilmesine dönük bir halkla ilişkiler stratejisi bulunduğu söylenebilir. Bu durumda çılgın projenin gerçekte rasyonel olarak savunulabilir olması gerekir. İkinci bir çözümleme ise kentlerin bir sistem olarak özelliklerine dayanarak geliştirilebilir. Planlama alanında kaos teoriye dayanan çözümlemeler yaygınlık kazanınca kentler kendi kendini organize eden (self organizing) sistemler olarak kavramsallaştırılmaya başlandı. Eğer böyle bir kabul varsa dıştan gelen bir çılgın projeye, sistem uyum yapacak, uyum sonrasında sistem rasyonel olarak çalışır hale gelecektir. Bu durumda da sorun kalmayacaktır. Eğer böyle bir çözümlemeye gidilirse kente karşı yapılan her emrivakiye sistemin uyum yapıp yapamayacağını da sormak gerekir. Tabii ki emrivakilerin sınırı olup olmadığı sorgulanmalıdır.

İster yönetici, ister plancı olsun, kentin gelişme dinamiklerini kavradıktan sonra, kenti toplum üretiyor, bizim yapabildiğimiz/yapabileceğimiz bu diyerek, adeta kaderci bir tutum takınamaz. Onun varlığının nedeni toplumun ortaya çıkardığını daha ileriye götürebilme kapasitesine sahip olduğuna inanılmasıdır. Bana göre bir kişinin bu tür bir kapasiteye sahip olması için iki dayanağı olması gerektiği söylenebilir. Bunlardan daha mekanik olanı, müdahalenin dayandırılacağı, meslek alanında üzerinde uzlaşmış bir normatif çerçevenin varlığı olacaktır. İkincisi ve daha yaratıcı olanı ise müdahale etmek isteyen, ortaya çıkan oluşum konusunda eleştirel bir pozisyonu üretilebilmiş olmasıdır. İster eleştirel düşünce olsun, ister normatif çerçeve olsun değerlerle ilgili bir alandır.

Bir kentin oluşumuna ilişkin eleştirel bir çerçeve kurabilmek için önce kentin müdahaleye konu olacak özellikleri üzerinde bir açıklık kazanmak gerekir. Buradaki tartışmamız bakımından kenti;

- Ortaya çıkan kentin; binaları,yolları ve yeşil alanlarıyla bir fiziki nesne olarak özellikleri,
- Bu yerleşme içinde insan ilişkilerinin oluşturduğu komünitenin nitelikleri, üzerinde durarak ele alabiliriz.

Kentin **fiziki nesne olarak** değerlendirilmesini yaparken bu nesneye ilişkin dört boyut üzerinde durmak anlamlı olur.

- Kentin işleyişi için **gerekli fiziki ve mekansal kapasitelerin yaratılmış** olup olmadığı, sorgulanabilir. Bu bağlamda, kentsel faaliyetler için yeterli bina ve alanın ayrılmış olması, bu fiziki yapının doğal risklere karşı dayanıklılığı, bu faaliyetlerin gerektirdiği alt yapının varlığı ve varolan akım kanallarının yeterliliği, Kentsel altyapıların yeterli çeşitlikte olması, kentte yaşayanların kendilerini yenilemeleri için gerekli yeşil alanların oluşturulup oluşturulmadığı vb. üzerinde durulabilir.

- Kentlinin yaşamına, kent yalnız işlevselliğiyle değil, aynı zamanda da **yarattığı estetik etkilerle** girmektedir. Kentte yaşayan bir kişi özel yaşam alanından kamusal alana çıktığında estetik değerlendirmeye konu olacak bir nesneyle karşı karşıya kalır. Bu nesnenin estetik değeri üzerinde verdiği yargı öznelidir. Böyle bir yargının varlığı konusunda bir kuşku yoktur. Ama kente yapılacak müdahalelerin estetik yargıya dayandırılarak yapılması halinde sorunlarla karşılaşılacaktır. Bunun kimin estetik yargısına göre yapılacağı sorun haline gelebilmektedir. Bir siyasetçinin kendi estetik yargısını dayatmasının demokraside yeri olamayacağı açıktır. Diktatoriyel eğilimlerin güçlü olduğu yerlerde estetiğin güçlü bir müdahale gerekçesi olarak kullanılması sistemde büyük yıkımlara dayanak oluşturabilecek bir potansiyel taşımaktadır.
- Fiziki nesne olarak kentin bir başka değerlendirilme biçimi bir **yer (place) olma niteliği kazanabilmiş olması** ya da olmayışı üzerinden yapılabilir. Bir kentin ya da parçalarının yer niteliği kazanması orada yaşayanların ya da orayı kullananların, oraya anlam yüklemesiyle ilişkilidir. O anlam, o topluluk tarafından kültürel olarak üretilmiştir. Bu nedenle de diktatoryal tercihlere karşı bir iç direnç sahiptir. Daha çok evrimsel bir gelişmeye açıktır.
- Fiziki bir nesne olarak kentin performansına ilişkin **dördüncü değerlendirme ölçütü sürdürülebilir niteliğe** sahip olmasıdır. Bir kentin bu niteliklere sahip olup olmadığı nesnel ölçümlerle saptanabilir.

Kentte yaşayanların ilişkileriyle **bir komünite oluşturmaları**, fiziki çevrenin oluşumundan daha karmaşık bir süreçtir. Bir fiziki çevre içinde birden fazla komünite oluşabilir. Ayrıca bir kentte değişik ölçeklerde ki komünitelerden söz edilebilir. Bu durumda kentte yaşayan bir kişinin birden fazla komünitenin üyesi olması söz konusu olabilecektir. Bir kentte komüniteyi oluşturan ilişkileri iki tür üzerinden ele almak yararlı olabilir. Bunlardan bir bölümü kentte yaşayan insanların kendi aralarındaki ilişkilerdir. Diğer bir bölümü yerel yönetimlerle olan ilişkileridir. Bu ilişkilerin biçimlerine göre komünitenin karakteri ve nitelikleri ortaya çıkmaktadır.

Bir komünitenin değerlendirilmesine ilişkin yargıların geliştirilirken ise dört boyut üzerinde durulması yararlı olabilir.

- Bu değerlendirmeye ilişkin ilk yargının bir komünitenin varlığı ya da yokluğu üzerinde olması gerektiği düşünülebilir. **Bir komünitenin varlığı** bireyler arası ilişkilerde bir iç tutunum ve belli bir dayanışmanın varlığı halinde iddia edilebilecektir. Bunun için de sözkonusu komüniteye ilişkin kolektif bir belleğin inşa edilmiş olması gerekecektir.
- Bir ikinci boyut bu komünite'nin **kentsel hizmet taleplerini karşılama derecesine** ve karşılanan hizmetlerin çeşitliliğine ilişkin yargılardır. Bu yargılar nesnel saptamalara dayandırılabilir.

- Üçüncü boyut komünitenin içsel ilişki dokusuyla ilişkilidir. Bir komünitenin niteliğini kavramak için bu komünitede ***birlikte yaşam kültürünün gelişmişlik derecesi*** konusunda bir yargı geliştirebilmek gerekir. Bu yargı sosyal ilişkilerde dışlanmış grupların varlığı ve ayrımcılık yapılmakta olup olmadığı üzerine dayandırılabilir. Bunun mekansal karşılığı olan gettolaşmanın varlığı ve yaygınlığına dayanarak, birlikte yaşam kültürünün varlığı konusunda yargıda bulunabilir.
- Dördüncü boyut bu ***komünitede kamusallığın gelişmişlik derecesi üzerine*** geliştirilen yargılara dayandırılır. Bu konudaki saptamalar o komünitenin ilişki dokusunu (ontolojisini) ortaya koymaktadır. Bir komünitenin üyeleri ne kadar yalnızlaşmış ve özel alanlarına kapanmıştır ? Tersine boş zamanlarından ne kadarını evinin dışında geçirmekte, sosyalleşmektedirler ?
- Beşinci boyuta ilişkin yargı ***komünitede ki yaşamda, insan haklarına saygı düzeyi, mahalle baskısının yoğunluğu, paternalistik değerlerin ve biat kültürünün yaygınlık derecesi***, yaşamda taşınan stres derecesi üzerinde gerçekleştirilebilir.

Bir kentte yaşam kalitesi, kentin fiziki nesne olarak nitelikleri ve komünite olarak niteliklerinin karşılıklı etkileşmesiyle oluşmaktadır. Tabii ki yaşam kalitesini geliştirmek isteyen siyasetçi/plancı hem kentin fiziki nesnesine, hem de komüniteye müdahale ederken, başvuracağı yöntemler ve kullanacağı araçlar tabii ki farklı olacaktır.

V.TÜRKİYE DEMOKRASİ KRİZİNİ AŞMADAN KENTLERDEKİ SORUNLARINI AŞAMAZ YAŞAM KALİTESİNİ GELİŞTİREMEZ

Türkiye'nin demokrasi krizinin niteliğini ve kent sorunlarını yaratan dinamikleri ve kent müdahaleye dayanak oluşturacak normatif çerçeveyi gördükten sonra sorunların çözümü üzerinde konuşmaya başlayabiliriz. Gayet açıktır ki sorunların çözümüne nasıl yaklaşılacağı, demokrasi krizinin nasıl aşılabacağı üzerinde açıklık kazanmadan konuşulamaz.

Demokrasi anlayışımız, araçsal olmaktan kurtarılarak derinleştirilmedikçe demokrasiye ilişkin tözlerin gerçekleştirilmesi için adımlar atılmaya başlamadıkça bu krizden çıkılamaz. Bunun için Türkiye'nin siyasal gündeminde demokrasinin kalitesinin nasıl geliştirileceği yer almalıdır. Bu bakımdan 2014 Mart ayında yapılacak yerel yönetim seçimleri önemli bir fırsat olarak görülebilir. Demokrasinin kalitesinin geliştirilmesi bakımından yerel demokrasinin güçlendirilmesinin özel bir önemi vardır. Günümüz Türkiye demokrasisinde olduğu gibi merkezin yerel üzerinde sürekli baskısı varken demokrasinin kalitesi gelişemez.

Yerel doğrudan bizim varlığımızla ilişkilidir. Biz doğduğumuzda kendimizi bir yerellik içinde buluyoruz. Heidegger'in dediği gibi biz bir yerde var oluruz. Yaşamımızın güzergahına bağlı olarak yaşadığımız yerellikleri değiştirebiliriz. Ama gittiğimiz yerde de bir yerel içinde yaşarız. Onu somut olarak yaşayarak, birinci elden biliriz. Biz yerel içinde sosyalleşiriz. Yaşamımıza bu komünitede kurduğumuz ilişkiler anlam verir. Yaşadığımızı böyle anlıyoruz. İnsancıl değerlerin soyuttan çıkarak somutlaşması yaşam içinde yerelması burada oluyor. Bireyle çevresi bütünleşiyor. Bu öyle bir bütünleşme ki kimliğimizin bir parçası halini alıyor.

Yerelliğin önemi sadece insanın varlık sorunuyla iç içe olmasından gelmemektedir, aynı zamanda insan haklarının pratiğe geçirilmesi bakımından kritik bir öneme sahip olmasından gelmektedir. Gerek insan hakları kavramının temellendirilme biçimi, gerek insan haklarını gerçekleştirmek için yapılan siyasal mücadeleler, insan haklarının gerçekleştirilmesinde, yerel yönetimlerin öneminin gözardı edilmesine yol açmıştır. Negatif insan hakları denilen siyasal haklar bölümünün gerçekleştirilmesi ulus devletlerin sorumluluğundadır. Ama insanın

onurlu yaşam hakkının ve özellikle pozitif insan haklarının gerçekleştirilmesi büyük ölçüde yerel yönetimlerin görev alanlarına girmektedir. Örneğin havadaki sülfür dioksit miktarının belli bir düzeyde tutulması insanın yaşam hakkıyla ilgilidir, bir yerelliğin kültür mirasının korunması ise insanın onurlu yaşam hakkının bir parçasıdır.

Demokrasi krizinin aşılması ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi için ülke yönetiminde merkez-yerel ilişkisinin yeniden düzenlenmesi gerekir. Günümüzde merkezi yönetimin siyasal ve bürokratik aktörleri yerel yönetimlere her türlü emrivaki yapmayı adeta kendi hakları olarak görmektedirler. Tabii bir çok projede merkezi hükümetle yerel yönetimlerin ilişki kurmaları gerekir. Bu ilişkinin tek taraflı dikte etme halinde kurulması demokratik bir rejimle bağdaştırılamaz. Bu ilişki müzakere edilmek üzere kurulmalıdır. İki tarafında birbirine emrivaki yapmasını devre dışı bırakacak müzakere mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Türkiye'de büyük şehirlerde iki kademeli bir yönetim kurulmuştur. Bu tür yönetimler üst kademede koordinasyonu sağlayarak etkinliği artırmak, alt kademelerde ise katılımı gerçekleştirebilmek amacıyla tasarlanmıştır. Oysa Türkiye'deki pratik içinde büyükşehir belediyelerinde başkanlar aşırı derecede yetkilendirilmişlerdir. Büyükşehir belediye başkanları ilçe belediyelerine nefes aldırmayacak yetkilerle donatılmıştır. Bu durumun demokrasiyle bağdaştırılması olanağı yoktur. Yetkilerini ilçe belediye başkanını iş yapmaz hale getirmek için kullanan bir büyükşehir belediye başkanı ilçe belediye başkanını engellerken, bu ilçe belediye başkanını seçenlerin oylarına saygısızlık etmiş olmaktadır. Türkiye'de demokrasi krizinin aşılması için büyükşehir belediyelerinde iki kademe belediyenin birlikte çalışmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Yerel yönetimlerde temsili demokrasi yoluyla başkan seçilenlerin kendilerine verilen yetkilerin kendi tercihlerinin toplumun tercihi olduğu zehabını yaratmaması gerekir. O yetkilerini kararların demokratik olarak üretilmesi için kullanmak zorundadır. Ona verilen iktidar bölüşülmek içindir. Yöneticisi seçildiği yerelliklerde yaşayanların ve onların oluşturduğu STK'ların kamusal özne olması yolunun açık tutması gerekir. Kent konseyi vb. katılımcı platformların kararlarının bütçe süreciyle ilişkilendirilmesi ve yerel yönetimlerde geri çağırma mekanizmalarının kurumsallaşmış olması üzerinde düşünülmelidir.

Bir kentte büyük projelerin yapılması kentin tümü için önemli yararlar sağlayacaktır. Kentin büyük çoğunluğu bu tür projelere olumlu olarak yaklaşacaktır. Ama bu projenin yakın çevresinde yaşayanlar ya da geçtiği güzergah üzerinde bulunan kentliler önemli kayıplara uğrayabileceklerdir. Çoğunluk kararına göre toplumun bir kısmının kaybetmesi hakça değildir. Bu tür projelerin toplumda haksızlığa yol açmaması için, kaybedenlerin kayıplarını karşılayacak “fon”ların oluşturulması gerekir. Demokratik süreçlere dayanarak yapılmış olsa da haksızlıklar savunulamaz.

Temsili süreçlerle oluşturulmuş bir yerel yönetimin kararlarının belli bir çoğunluk oyuna dayanarak, dayatma haline, çoğunluk sultanı haline gelmesi konusunda çok duyarlı olunmalıdır. Bu durum kolayca tek adam diktasına dönüşebilir. Böyle bir durumda demokrasiye inanç sürdürülemez. Özellikle toplumda çoğunluk sultanına bir direnç gösteriliyorsa, çoğunluk tarafının demokrasi ahlakından gelen bir sorumluluk duyması gerekir. Çoğunluk tarafı müzakereyle önerisini yeniden yapılandırmaya açık olması, gerekirse ombudsman, estetik kurul vb. mekanizmalara başvurarak önerisini geri çekerek sistem içindeki gerilimleri düşürme esnekliğini gösterebilmelidir.

Yerel demokrasi kararın geliştirilmesinin demokratikleştirilmesine ağırlık vermelidir. Yerel demokrasi bakımından oylamaya dayanan karar verme süreçleri yerine müzakere ederek kararın demokratikleştirilmesi ön plana alınmalıdır. Müzakere süreçleri şeffaf, kurumsallaşmış ve müzakereye katılanların bilgilenme haklarına saygılı olmalıdır. Bu bakımdan kritik öneme sahip olan gayrimenkul el değiştirme bilgilerinin şeffaflaşması ve kentlilerin bilgilenme hakkı içine alınması gerekir. Bu tür bilgiler müzakerelerdeki gizli ajandaların deşifre edilmesine olanak verecektir.

Yerel demokrasinin kalitesinin geliştirilmesinde katılımcılığın başarılabilmesinin özel bir önemi vardır. Katılımcılık günümüzde sık sık sözü edilen içeriği önemli ölçüde boşalmıştır. Katılımcılık eğer alınan kararların benimsetilmesi için görülmesi gereken bir ritüel ya da kararların geliştirilmesi için bir araç olarak görülüyorsa hayal kırıklığına uğranacaktır. Katılımcılığa insanların onurlu yaşam hakkının gereği olarak gerçekleştirilmesi gereken bir amaç olarak bakılırsa de-

ğerlendirmelerimiz büyük ölçüde değişecektir. Katılımcılık başarılı olmadı diye kıyıya bırakılacak bir şey olmaktan çıkacak, katılımcılık değil katılımcılığı gerçekleştiremeyenler başarısız olacaktır. Bu halde katılımcılık yöneticinin lütfettiği bir şey değil, özenle planlanan, sürece katıldıkları, yaratıcılıklarını bölüştüğü için katılanlarla sempati ilişkisi kurulan bir faaliyet haline gelecektir. İnsanlar yönetilmeyecek, birlikte yöneteceklerdir.

Daha derinleşmiş bir demokrasi talep edenler, seçimlere katılan partilerden hizmetin ötesini talep edeceklerdir. Demokrasiyi iktidara gelmek için bir araç olarak gören siyasal partiler genellikle yerel yönetim seçimlerini bir hizmet yarışı haline getirmeye çalışacaklardır. Tabii ki her yönetim yerel yönetimlerin görevi olan yerelliğin ortak ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetlerini yerine getirmek durumundadır. Esas fark bunun ötesinde yaratılacaktır. Hizmetin ötesinin ne olduğunu açık hale getirmek için Maslow'un gereksinimler hiyerarşisine başvurabiliriz. Bu hiyerarşinin ilk kademelerindeki fizyolojik, güvenlik vb.leri hizmet düzeyi olarak değerlendirilebilir. Oysa gereksinimler kademelenmesinin son iki kademesi saygınlık ve kendini gerçekleştirmenin hizmetin ötesine tekabül ettiği düşünülebilir. Bunların araçsal bir demokrasi anlayışına sahip yönetimlerce gerçekleştirilmesi zor olacaktır. Hizmetin ötesinin gerçekleşmesi için bireylerin yaratıcılıklarının önünün ve kamusal özne olma yolunun açılması gerekir.

VI. DEMOKRATİK BİR YEREL YÖNETİM PLANLAMASINI BİR DEMOKRASİ PROJESİ HALİNE GETİRME YOLUNU BULACAKTIR

Konuşmamın başlangıcında Türkiye'de nasıl bir demokrasi krizi bulunduğu, ötekileştirmeye dayanan bir siyaset pratiğinin, nasıl diktatoryal tercihlere yol açabildiği, Türkiye'de müzarekeye kapalı, siyasal emrivakilere açık hale gelen kentsel gelişme dinamiklerinin sonuçları üzerinde durmuş ve böyle bir ortamda başarılı bir planlama uygulamasının olanaksız hale geldiği üzerinde durmuştum.

Bu konuşmada olduğu gibi araçsal demokrasiyi aşan bir demokrasinin gerekliliği savunuluyor ve bunun hayata nasıl geçebileceği konusunda öneriler yapılıyorsa, yeni bağlamda kent planlamasının nasıl ele alınması gerektiği konusunda da bir öneri yapmak gerekir. Eğer demokratik bir yönetim varsa, yapılan planlama da bir demokrasi projesi haline gelecektir.

Böyle bir yönetim ve planlama anlayışına sahip bir parti ve başkan adayı seçime girerken önereceği kentte ne yapacağından çok kentte yönetimde hangi süreçleri uygulayacağı olacaktır. Oysa katılımcı bir süreç değil, kendisinin yapacağı projeleri öne alan bir aday, seçmene bir illüzyon satmaya çalışacaktır. Eğer demokrasi kültürünün gelişmediği bir toplum söz konusuysa, bu yolla yaratılan bir illüzyonun daha ikna edici olacağı düşünülebilir.

Böyle bir durumda başvurulabilecek bir yol seçim kampanyasını katılımcı süreçlerle yürütmek, programını katılımcı süreçlerle geliştirerek, her şeye kendisi karar veren siyasetçinin karşısına kentin projesini çıkarmak olabilir. Diğer bir yol ise kente tepeden inme olarak sunulan projelerin kentin yaşam kalitesini ya da anlam alanını nasıl tahrip ettiği konusundaki bir konuşmanın yeni bir kamusalılık formunda yürütülmesini sağlamaktır.

Böyle demokrasi projesi haline gelebilecek bir planlama yaklaşımı için şöyle bir süreç izlenebilir.

- İlk olarak söz konusu yerel yönetim/kent için birlikte ya da katılımcı süreçle bir öykü oluşturulacaktır. Bu öykü bu yerelliğin vizyonunun dayanağını teşkil edecektir. Böyle bir öykünün varlığı katılımcı süreci heyecan verici ve etkin hale getirebilir. Bir yerelliğin öyküsü yoksa ya da öyküsünü kaybederse planlama adına tüm yapılanlar rutin olmanın ötesine geçemeyecektir.
- Böyle bir vizyonun ve öykünün yaşama geçirilmesi için en kritik planlama aşamasının stratejik plan olduğunu düşünüyorum. Bu aşamada öykünün o yere özgü olarak gelişebilmesi bir yandan o yerin bir tarihi coğrafya çalışmasına dayanması, öte yandan katılımcı bir süreçle şeffaf müzakereye açık kalması gerekecektir. Stratejinin müzakere usulünün ne olacağı, stratejinin bir ögesi olarak tasarlanacaktır.

Strateji geliştirilirken müzakere edilemezlerin, örneğin kültürel miras ya da çevre değerlerinin neler olduğu üzerinde müzakere öncesi ulaşılmış bir uzlaşma bulunmalıdır. Müzakere süreçlerinin kilitlenmemesi için verilen kararlar dolaşısıyla kaybı olanların kayıplarının kompanse edilmesini sağlayacak fonların kurumsallaştırılmış olması gerekecektir.

- Uygulama planları stratejide yaşamla ilişkisi kurulan öykünün uygulamaya geçebilmesi için, değişik ölçeklerde uygulama planları yapılacaktır. Bu planlarla birlikte gerekirse yeni aktör tasarımları yapılacak, ölçeklerine uygun düzeyde katılımcı süreçlerden yararlanılacaktır. Örneğin gayri menkul yatırım ortaklıklarının piyasada satmak için ürettikleri toplu konutlarda doğrudan katılım olanağı yoktur. Bu durumda kullanıcıların piyasaya yansımış değerleriyle yetinilmek durumunda kalacaktır. Uygulama planları çok önceden hazırlanıp dondurulmamalıdır. Uygulamaya yakın bir tarihte geliştirildikten sonra değiştirme önerilerine önemli ölçüde kapalı kalmalıdır.
- Kentin eski bölgelerindeki canlandırma, yaşam kalitesinin geliştirilmesi konusunda sistem yeni önerilere açık kalmalıdır. Tabii bu planlama sisteminin ombudsman mekanizmasıyla güçlendirilmesi, hiçbir plan kararının yargı denetimi dışında kalmaması sağlanmalıdır. Uygulamanın hızlandırılması için insan haklarının görmezden gelinmesinden özenle kaçınılmalıdır.

VII. SON VERİRKEN

Konuşmamın sonuna geldim. Bugünkü demokrasi kültürümüzün zaaflarının bizi nasıl huzursuzluğa soktuğunu anlatmaya çalıştım. Bir eleştirel konum oluşturmaya çalıştım. Bunun karşısında insan onuruna yakışır bir yönetimin ve planlamanın nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda öneriler yaptım. Ama dinleyicilerimin bazılarının aklında bir sorunun belirdiğini sanıyorum. O da burada önerilen sistemin Türkiye’de siyasetin gerçeklerine uymadığını, Türkiye’de demokrasinin araçsal olmaktan kurtarılamayacağını düşünebilirler. Bu bir anlamda haklı bir kaygıdır. Ama bu toplantıda ben real politik üzerinden bir çözümleme yapsaydım, var olan çarpıklıkların yeniden üretilmesine katkıda bulunurdum. Sistemin eleştirilmesi büyük ölçüde çözümleme dışı kalırdı. Eğer amacınız mevcut sistemin değerlendirilmesinde eleştirel bir pozisyon oluşturmak istiyorsanız real politik analizlere hapsolmamakta yarar olacaktır.

AÇILIŞ OTURUMU - 6 KASIM 2013

“KENT YÖNETİMİNDE YENİDEN YAPILANMA”

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Sezai GÖKSU**

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN
Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi
Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

Prof. Dr. Melih ERSOY
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER
Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili

* *Metinler 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu kapsamında 6 Kasım 2013 günü yapılan Açılış Oturumu’ndaki bant kayıtlarından üretilmiştir.*

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

Merhaba değerli konuklar, yansıyı da rica edeyim. Yansı gelirken başlayabilirim vakit açısından. Sevgili arkadaşlar, 1978’de kentleşme ve çevre sorunları anabilim dalı yoktu, 80’de oluştu. İlk olarak kent üzerine çalışan bir bölümdü ve burada sizinle paylaşmak istediğim bir hikâyesi de var. 1978’de başladığımızda, belediye şehircilik gibi, çok kıt da olsa bulabildiğimiz değerli kitapları okuduk. 1987 yılında kent yönetimi ve politikasını irdelerken bunun bir çöp-ot meselesi olmadığını fark ettiğim. Belki de kent yönetimini ilk ben telaffuz ettim. Böyle basit, yaprakları neredeyse yeşil, daktiloyla yazılmış nostaljik bir kitap. Bu aynı zamanda o zamanki ekonominin durumunu da ortaya koyuyor. Uzunca bir süre altı ay kâğıt bekledik bize versin matbaa diye ve daktilonun başında yazdık.

Bu konu belediyelerin, yerel yönetimlerin veya kent yönetiminin çöp-ot olarak algılanmamasını gerektiren önemli bir konu. Fakat o dönemler Türkiye’nin az gelişmişliği, ekonomik bakımdan yetersizliği nedeniyle belediye başkanlarının kente yönelik çok da hizmet götürmeden oy toplayarak seçildiği, hatta milletvekili olabildiği dönemlerdi.

Tabii sonraları daha gelişti bu konu. Ressam Alime Mitap’ın kaleminden kulplu elmalı bir simgeye dönüştü, biraz da kalınlaştı. Aslında kamu yönetimi açısından baktığımızda, neyi görmemiz gerektiğini de öğrencilerimizle beraber toplantılarda geliştirip paylaşmaya başladık.

Dolayısıyla benim çalışmamın da mantıksal çerçevesi, mevcut idari yapı içinde kent yönetimi algısı, temel ilkeler ve yerelin sürdürülebilir demokratik kurum olabilirliliği. Bu tebliğin birçok boyutu İlhan Tekeli Hoca’yla kesişmekte; bu da memnuniyet verici bir şey; çünkü ben kamu yönetiminden bakarken, yine kentleşme, çevre sorunları ve kamu yönetimi çerçevesinde olsa dahi, daha çok plan çalışmaları içerisinde olan kişilerin de benimle aynı duruşu sergilemeleri, bu söylediklerimizin bize özel olmadığını da gösteriyor.

Tabii bir de felsefi durum var. Yani yerel yönetimler niye oluşturuldu, amaç nedir? Avrupa ülkelerinde nasıl planlanmıştır ki, bu ülkelerin 7-8’i krallık ve dükalıktır. Mesela 47 ülkeden oluşan Avrupa Konseyi içerisinde bütün ülkeler, idari sistemleri farklı olsa da yerelin demokratikleşmesi üzerinden devletlerin sürdürülebilirliğini *-hükümetlerin değil-* sağlamaya çalışmaktadırlar. Türkiye bu planlamanın neresindedir?

Tabii bu konu aynı zamanda örgütsel yapılanmayla da ilgilidir. Yerel yönetim mev-

zuatı siyasi lider yetiştirmeye odaklı mı tasarlanmıştır, hizmete odaklı mı? Örgüt mü önemlidir, örgütün etkileri mi? Bu da önemli bir konu olarak karşımıza geliyor.

Aslında 1994 yılında, yerel yönetimlerle ilgili seçimlerden önce, profesörlüğüme yaklaştığım bir sürede belediye başkanlarını davet edip çağırdım. Şimdi öğrenciler rahatlıkla hocalarımızı çağırabiliyor, onlar da memnuniyetle gelebiliyor. O dönemin dekanı bana demişti ki *-son derece nazık bir insandı-* çağırıyorsun, ama ya kavga ederlerse. Tabii kimse kavga etmedi, ama asıl paylaşmak istediğim konu şu: Herkes yapılanmanın önemini, yani örgütsel yapı yoksa çıktıkları itibarıyla biz suyla çöple uğraşırız tartıştı. Bu görüşün bizzat kent yönetimini planlayan, yerel siyaseti biçimlendiren belediye başkanlarından gelmesi çok olumluydu, ama toplantıya katılan bazı öğretim üyeleri dışarı çıkarken dediler ki, hiç hoşlanmadık. Neden dedim. Çünkü dediler, biz kentsel sorunlarımızı el kaldıracaktık soracaktık, o da söyleyecekti. Bu belki sizin konseptiniz, ama bizim değil demiştim. Çünkü 90'lı yıllar ve sonrası, hem hizmetlerde etkinlik hem de demokratik katılımın sağlanmasıyla ilgili bir model oluşmasını istiyorduk.

O nedenle Avrupa yerel yönetim sistemlerine ve kent planlarına baktığınızda, ki ben 1980'de strateji eylem planı sözcüğünü ilk kez Avrupa batı literatüründen gördüm. Bizde böyle bir şey yoktu. Yeni yeni 2004'lerde stratejik planlama yerel yönetim mevzuatına girdi. Yaşam kalitesi göstergeleri, bu da ne demek? Bunu tabii sizler biliyorsunuz, ama Türkiye açısından göstergeler oluşturulmuş değildi. Belki de bilerek oluşturulmamaktadır, bunun nedenini biraz sonra yasal düzenlemeye dayanarak söyleyeceğim. Dolayısıyla bunun içerisinde altyapı donatımları, üst-yapı donatımları, fiziksel olarak sağlığımız kadar, demokrasi ve katılım göstergeleri de bulunmaktadır. Oluşturulmadığı için, biz kentlerimizdeki yaşam kalitesinin ne kadar kaliteli olduğunu, sosyal sermayenin *-biraz önce telaffuz edildi-* gerçek değerlerini bilmiyoruz.

URAK'ın iki-üç yıl önce yaptığı araştırmalar var. İzmir'i 44,5 gösteriyor, İstanbul'u da 6 diye gösteriyor. Yani 99,8 ya da 88 değil. Bunun büyük bir kısmı göstergelerin oluşturulmamasından kaynaklanıyor ise de, oluşturulmaması da demokratikleşmeme göstergesidir. Ayrıca artık daha büyük ölçeklerde plan yapma konusunu derslerde anlatırken, tabii bunun idari boyutu da var. Daha demokratik ve etkin nasıl yönetim biçimleri oluşturulur derken, burada da bazı toplumsal sancılarla karşılaşırız.

Ben hayatımda, yani akademik hayatımda eyalet sözcüğünü hiç telaffuz etmedim. Çünkü geldiğimiz nokta da haklı olduğumu gösteriyor. *"Yönetimin biçimi aslında demokratik mi değil mi?"* yi veriyor. İster vali seçilsin, ister atansın, oradaki demokratik içselleştirme önemli. Hatta hukuki düzenlemeleri, il genel meclisindeki durumu herhalde benden sonraki konuşmacılar daha detaylı anlatır.

Şimdi başka önemli bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Kentsel dönüşümden bahsederken şunu unutmayalım. Teorisyenler de iyi bilir, 14. ve 15. yüzyılda dönemin ünlü şehir plancılarına sahnede tasarım yaptırıp, bu modelleri kentlere de aktarmışlar. Dolayısıyla batı yerleşimlerinin olmazsa olmaz meydanları, doğu kentlerinde toplanmaya hizmet etmeyecek kadar minyatürleşmiştir. Halkın gezi ve toplanma alanlarını küçültmek, aslında demokrasi adına yapılan bir tecavüzdür. Bunu böyle görmek gerekir.

Örneğin son çalışmalarda, Türk Cumhuriyetlerinde yapılan kamu yönetimi sempozyumlarında karşımıza getirdiler. Mekân yönetim ilişkisi son derece net, öğrenciler çalışmış geliyor; Özbekistan ve diğer ülkelerde olduğu gibi. Bu dönüşüm ve değişimleri, iktidarın ideolojisinin sürdürülebilirliği için kullanma da bir tasarımdır. Dolayısıyla aslında bizim demokratikleşme üzerinden düşündüğümüz tasarımlar, mahalle baskısı üzerinden geliştiriliyor. Burada önemli olan fikir demokrasisi, fikir uygarlığı. Çünkü ne yapsak başa çıkamayız. Değerli hocamın söylediği gibi fikir uygarlığını ve demokrasisini geliştirmek gerekiyor.

Yeni konseptte herkes beldenin hemşerisi. Şu anda yabancılar yoksulsa belediyenin yardımlarından istifade edebiliyorlar, ama daha sonraki süreçlerde yabancıların kamusal hayata katılım sözleşmesi gibi sözleşmeler kapsamında yabancı bir belediye başkanını, encümen üyesini veya meclis üyesini de görebileceğiz.

Burada ben buna karşı bir duruş olarak değil ama hazırlıklı olma açısından hiç de bir şey yapılmadığını, bununla ilgili çalışmaların neredeyse sıfır olduğunu belirtmem gerekiyor. Örneğin, Antalya’da Alanya’da 40 binin üstünde yabancı vatan-daş olduğu halde, buradaki faaliyetler stratejik planlarda turizm adı altında gösteriliyor. 20 yıl, 15 yıl, 10 yıldır ikamet eden insanlar artık turist değildir. Dolayısıyla bunun da tanımlarını geliştirmek gerekiyor.

Belediyenin hayatı ucuzlatma gibi bir misyonu vardı 1580 sayılı ilga olan belediye kanununda. Ama bunun yanında artık yaşam kalitesi göstergeleri kavramları ortaya çıktı. Bu nedenle göstergeler üzerinde durmak gerekir. Her ne kadar 2012’de yaşlı, düşkün, dar gelirli dikkate alınmışsa da, bu dikkatin aslında çözümlemesini yapmak yerinde olacaktır.

Şimdi 1580’e biz belediye anayasası diyorduk, ama onun yerine gelen 5393 Belediye Kanunuyla 5216 Büyükşehir Belediye Kanununa acaba belediye anayasası diyebilir miyiz? Benim kanaatimce diyemeyiz. Çünkü güven kaybı ortaya çıkmıştır. Her gün üzerine dokunulan ve sürekli değiştirilen ve bunun networkunu bizim gayet net görebileceğimiz, merkezileşmeyi sağlayan, değerli büyükşehir belediye başkanımızın da söylediği gibi, mevcut merkezi bürokratik yapı yerelde aynen korunduğu gibi bunun üzerine de artılar eklenmiştir.

Ben, sabah akşam bu maddelere baktığım için, bunun üzerine gitmek istiyorum.

Yoksa bunu hukuki bir yorgunluk olarak algılamayın, belki fark edilmemiştir, ama ben bir stratejisyen olarak bakıyorum. Hizmetlerde aksama maddesi; 5393 sayılı kanunun 57. maddesine lütfen dikkatle bakın. Bu maddede huzur, esenlik ve sağlık eğer olumsuz yönde ilerlerse, üst kademe amirlerinin, mülki amirlerinin devreye girmesinden bahsediliyor.

5216 sayılı kanuna geldiğimizde, 1. Fıkra da görüyoruz ki 2012’de bu sorumluluk yine büyükşehir belediyesinin sorumluluğunda. Bu kötü bir şey mi? Hayır, ama şöyle bir şey söylemek istiyorum. Eğer göstergeler oluşmuyorsa, neye göre mahalli mülki amir müdahale edecektir? Dolayısıyla bu sadece çöp dağları değildir. Çünkü Avrupa literatürünü incelediğimizde Maastricht Antlaşmasıyla gelen subsidiarite ilkesinin en önemli sendromu, üst birimlerin ulus devlete müdahalesiydi. Hangi koşullarda soruluyordu? Onun için EMAS gibi ISO gibi standartlar devreye girdi. Biz de bu standartlar geliştirilmiş değil. Dolayısıyla büyükşehir belediye başkanları başta olmak üzere, hepsi merkezi yönetimin ağır vesayeti altına giriyor. Ben duyuyorum, valinin yetkisi sıfırlanıyor diye. Aynı metne mi bakıyoruz? Özellikle büyük alan ve büyük proje borçlanmayı getirdiği için, bu valinin ciddi bir kontrolü meselesini karşımıza getirmiş oluyor.

Tabii ki ben İlhan Tekeli Hoca’nın girdiği konuya girmiyorum, ama önemli. Türkiye uluslararası antlaşmaları imzalıyor; etik değerlerdir bunlar, ahlaki değil. Artık ahlak kısmı bitmiştir. Tartışılmış ve doğru olduğu anlaşılmıştır. Burada karar almayla ilgili maddelere çekince konulmuştur. Bu şunu gösteriyor, bu bir zihinsel sorundur. Yani biz bürokratik bir toplumuz. Dolayısıyla bu bürokratik toplumu aşmaya yönelik ne merkezi yönetim bir katkı veriyor, ne yerelde biz kendimizi zorluyoruz. Dolayısıyla katılımcı olma, işbirliği gibi konular ve yönetim itiş kakış olarak düşünülüyor ki, felsefesine bakmak lazım. Sende eğer o zihniyet yoksa tabii ki senin katılmaya bir gayretin ve onu sağlamaya bir gayretin olmayacaktır.

Ben internette 2011 yılı Adalet ve Kalkınma Partisinin yerel yönetimlerle ilgili programına baktım. İçinde yönetişimin y’si geçmiyordu. Önemli, çünkü 2001’de yönetişim diye bir referansla çıkmıştı. Geçen gün baktım, çok söyledim herhalde, kaldırmışlar. Ama AKP demokrasi hedefi internetten arandığında ,daha hızlı bir yargı sistemi, gereksiz bürokrasiyi ortadan kaldırmak, e sistemleri yaygınlaştırmak olarak görülüyor. Bunlar destekleyicidir, temel değildir. E sistemlerin yaygınlaştırılması nedir? Bunların detaylarını bulamadık.

Dolayısıyla hizmetlerde etkinlik ve demokratik katılımın sağlanması noktasında, belki benden sonra konuşmacılar daha geniş izah edecek. Zamanım da kısıtlı, olmazsa olmazlarımı söylemek istiyorum. Örneğin, İl Özel İdaresi zaten iyi bir yerel yönetim birimi olmasa da, daha önce kimse itiraz etmemiştir. Ama en azından bir müzakere ortamı vardı, il genel meclisi vardı. Dolayısıyla daha etkin hizmet yapacağız diye müzakere ortamlarını kaldırmak, demokrasiyi ortadan kaldırmaktır.

Ben net bir şekilde idarenin etkinliğe odaklandığını, demokrasiyi ihmal ettiğini hizmetlerde etkinlikte, valinin devletin toplum ve hükümetin temsilcisi olması gerekirken, hükümetin temsilcisi olmaya odaklandığını. bu nedenle bizde devletin hükümet olduğunu zannettiğimizi paylaşmak istiyorum.

Ayrıca yerel yönetimler özerklik şartı katma protokolü ki, biz bu yerel yönetimler özerklik şartını imzalamıştık. Göstergelerin oluşmasını istiyor. Çünkü kent konseylerini oluşturdu, peki ne kadar iyi çalışıyor? Bunu biz bilemiyoruz. Diyoruz ki, belki de kötü çalışıyor. Dolayısıyla dayanışma ve katılım hakkı, önemli bir konu ve bu önemli konunun yasal olarak desteklenmesini sağlamamız gerekir. Yani bir hukuki düzenleme ortaya çıktığında, onun maddeleri arasında boğuşmaktansa, temel bir duruşu sergilememiz lazım. Neyi hedefliyor ve bu amacı gerçekleştiriyor mu bu hukuki düzenleme? Çünkü içine üç-beş madde ekleyip iki tane çıkarınca, amaçtan uzaklaşmış oluyoruz.

Yerel mevzuatımız, ortaklık işbirliği sözcüklerine yer vermiştir, ama yönetim dememiştir, kamu özel sivil işbirliğinden bahsetmiştir. Strateji planlarında ve afet planlarında bunu görüyoruz. Ama ben İlhan Tekeli Hoca'nın da bir konuşmasını dinlemiştim. Ben de kentler tarihinde öğrencilere anlatıyorum. İlk kamu özel ortaklığı korsanlıktır. Dolayısıyla kamu özel ortaklığı ile ilgili olarak bugünkü konsepti görünce ben korsanlığı düşünmeden edemiyorum. O nedenle bunun olmamasını sağlamak gerekiyor.

Şimdi e-yönetişimin önemli olduğundan bahsettikten sonra, sürem de bitiyor; demokrasinin bir boyutu da doğru zaman içerisinde konuşabilmek. Mesela ben 1978'lerde 80'lerde 88'de o sıralarda bir makale yazmışım, makalemde aldım. Atatürk'ümüz şunu diyor, halk yönetim ilişkisine ilişkin mesajlarda; işe köyden ve mahalle halkından, yani kişiden başlıyoruz. Kendini kurtarabilmek için her kişinin geleceğiyle bizzat ilgilenmesi lazımdır. Aşağıdan yukarıya temelden çatıya yükselen böyle bir kurum elbette sağlam olur. Bugün biz bunları konuşuyoruz, yıl 1930'lar. Yine halkla beraber, halk için çalışan bir hükümetten bahsediyor. Halka karşı üstün dikkat ve özen göstermek, tam bir güven ve inan vermektir diyor.

Dolayısıyla çeşitli toplantılarında ben bunu masaya koydum, siz inceleyebilirsiniz. Yaptığı dönemsel konuşmalarda, yerel yönetimlerin öneminden ve işbirliğinden sürekli bahsettiğini görüyoruz.

Benim sizinle paylaşmak istediğim bu konulardan bir tanesi de, idarenin tek taraflı bilgi vermeye yöneldiği konusu. Dolayısıyla burada da, biraz önce söylediğimiz gibi katılımçılık ortadan kalkmış oluyor. Çağın gereklerine göre yeni yönetim teknolojilerini biz kullanmak zorundayız. Artık stratejik liderden bahsediyoruz ki, işte hocayla da ortaklaşıyoruz. "*Ben yaptım oldu*" bunlar bizim öğrencilere yanlış diye anlattığımız konular. O nedenle stratejik lider diye bir kavramın varlığından bah-

sediyoruz. Bilgilerin doğrulanmış olması gerekiyor. Kamu yararı kavramından bahsedildi. Kamu yararı için devlet sırrı kavramının netleştirilmesi lazım.

Ben mesela 78’lerde “*bizim bahçede sincaplar vardı şimdi yok*” deyince, belki de devlet sırrını ortaya koymuş oluyorum. Dolayısıyla kamu yararı kavramının netleşmesi bilgiye erişmekle mümkün oluyor. Çünkü biz idareyi denetliyoruz bu bilgiye erişmeyle, gerçekten kamu yararı var mı yok mu diyerek. Dolayısıyla bunun için de mevzuatın düzenlenmesi gerekiyor.

Dolayısıyla ben size şunu söylemek istiyorum. Bizim mevzuatlarımız, maalesef içinde katılımcı unsurlar içerse de, bizzat yerelde gerçekleşmediğini görüyoruz. Yani belediye başkanı stratejik planı için kurumlara faks çekmesi, faksları toplaması, stratejik plana canının istediğini alması kuşkusuz bir katılım modeli değildir. Ayrıca çok büyük yatırımlarda, HES projeleri ve barajlar gibi, bizim iki büyük çalışmamız oldu, doktora çalışmamız nükleer santrallere ilişkin. Bunlar büyük projelerdir ve danışmayı gerektirir ve toplumun toplumsallaşmasına ve demokratikleşmesine hizmet eder. Oysa bu modeller çalıştırılmadığı için, “*ben yaptım oldu canım istiyor oldu*” biçiminde binleri aşan, 1600’e ulaşan, Türkiye’nin her yerinin delik deşik olduğu bir alan ortaya çıkıyor.

İklim değişiklikleri, diğer faktörler bir arada düşünüldüğünde, amaca hizmet ediyor mu konusu önemli. Dolayısıyla bizim mevzuatımız güçlü başkanlık modeline dayanıyor ve toplumsallaşmanın teşvik edildiği bir demokrasi tipine yakın değil. Birkaç küçük örnek olsa bile, dolayısıyla bunlar önemli.

Sözlerimi şununla bitirmek istiyorum. Şimdi tabii yöneticiler dini referans verdiği için, biz de akademik olarak doğru mu değil mi diye size söylemek zorundayız. Benim blogumda “*Kuranı Kerim bir labirent mi?*” konulu bir makalem var ve orada tespit ettiğim birkaç konu. “Şairler suresi” diye bir sure var, 47. sırada inmiş. İnsanlar onu beğenmeyip değiştirmiş, iniş asıl. İnsanlar ilk duyduğu bir konuya şüpheyile yaklaşıp reddeder. Hakkın korunamaması, yetkisizlerin yanlış yönlendirebilmesi mümkündür. İnsanlar size güzel sözlerle şiir okuyarak yanlış şeyler söyleyebilir. Onların gözyaşlarına kanmayın. Yetkisini aşanların emrine itaat etmeyin. Yetkilerini aşanlar dünyada insanları yanlış yönlendirir, düzeltici olmaz. Ölçmeyi tam yapın. Biraz önce hoca modern hukuk anlamında söylemişti. Tabii hukukun da temelinde din faktörleri var. Ölçümü sağlıklı yapın, insanların hakkını vermemezlik etmeyin, düzeni bozmayın, dünyada taşkınlık yapmayın.

Danışma Suresi iniş 62; buradaki maddeleri görünce şaşırdım bir an. Çünkü ben de hani ara ara bakan biriydim, şimdi ciddi ciddi baktım sayesinde. Onun için Başbakanı teşekkür etmek istiyorum. Şimdi orada da demokrasinin anlatıldığı maddeler var. İlmin doğruyu görmek olduğu, çalışana desteklemek, haksızlığı engellemek, ayrımcılık yapmamak, doğru olandan ayrılmamak, ölçüyü ve doğa-

daki dengeyi bozmamak –*HES projeleri vesaire*- adaleti sağlamak, danışma mekanizmasını kullanmak gibi.

Dolayısıyla anlaşılan o ki arkadaşlarım, bize referans veren kişilerin baktıkları kitaba biz de bakıyoruz, ama aynı şeyi görmüyoruz. Dolayısıyla fikir toplumu, demokrasi toplumunun ne kadar önemli olduğunu hepimiz vurguluyoruz. Hukuki düzenlemeleri yerine getirmek de bu toplumun bir görevi olmalı diyorum.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Melih ERSOY

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Değerli konuklar, ben daha özel bir konuyu sizlerle tartışmak istiyorum. Bildiğiniz gibi yaklaşık bir yıl önce bir yasa yürürlüğe girdi. Bu 6360 sayılı Yasayla var olan 16 büyükşehir belediyemize ek olarak, 13 tane daha ilimiz büyükşehir statüsü kazandı ve böylece 29 büyükşehir belediyemiz oldu. Daha sonra buna bir de Ordu eklendi. Şu anda 30 tane Büyükşehir belediyemiz var. Bu yasayla yine bildiğiniz gibi, Büyükşehirlerin sınırları il sınırlarına kadar genişletildi ve bu illerdeki il özel idareleri ve belde belediyeleri de kapatıldı. Bunlar ilk yerel yönetim seçimlerinde de gündeme girmiş oluyor. Dolayısıyla bugün toplumumuzun neredeyse yüzde 80'e yakını, bu 30 Büyükşehir belediyesi sınırları içinde yaşıyor olacak.

Tabii bu köklü bir değişim ve bu köklü değişimin ülkemizdeki var olan yönetsel yapı, idari ve merkezi yönetimler arasındaki ilişkiler üzerinde önemli etkileri olacaktır. Ben bu bildiride bu yasayı ayrıntılı olarak ele almak istemiyorum, onu siyaset bilimciler daha kapsamlı bir şekilde yaparlar. Ben daha çok bu yasayla planlama hizmetleri nasıl etkilenecek? Olumlu yönleri var mı, ne tür sorunları beraberinde taşıyacak? Biraz bunlar üzerinde durmak istiyorum.

Yalnız bunu yapmadan önce mekânsal planlama tarihinin kısa bir geçmişini özetlemek istiyorum. Bu çerçevede değerlendirme yapma daha anlamlı olacak diye düşünüyorum. Hepimizin yine bildiği gibi, aslında Türkiye'de ülkemizde mekânsal planlamanın tarihi Tanzimat'a kadar gidiyor, aslında uzun bir dönem. Tanzimat'ta ilk plan çalışmaları yapıldığında, tek bir plan türünden söz edebiliyoruz. Bunlar aslında kapsadıkları alan açısından da bakıldığında son derece sınırlı, yerel altı ya da mevzi diyebileceğimiz düzeyin planları. Aslında tek bir plan var ve bu da dediğim gibi yerel altı ya da mevzi düzeyde hazırlanan planlar.

İkinci dönem Cumhuriyetin ilanı ve onu izleyen süre. Tabii Cumhuriyetin ilanını izleyen ilk 10 yılda, aslında Osmanlı mevzuatında küçük değişiklikler dışında fazla bir yenilik olmadığını görüyoruz. Bu anlamda ilk kapsamlı değişiklik 1933 yılında onaylanan 2290 sayılı Yapı Yollar Kanunu. Bu kanunla aslında Türkiye'de planlama kapsamlı bir boyut kazanıyor, ama bu kapsam da yerel düzeyle sınırlı; yani kent ölçeğiyle sınırlı. 1933'lere geldiğimizde, artık kent düzeyinde plan yapılması emrediliyor, yasal bir zorunluluk haline getiriliyor.

Bir başka önemli dönem 1957. 1957'de yine tüm plancılar bilirler, yürürlüğe giren ve daha sonra 1972 yılında 1605 sayılı Yasayla güçlendirilen 6785 sayılı ilk kez adı imar olan İmar Kanunumuz var; bu önemli ve kapsamlı bir yasal belge. 1605 sayılı yasayla birlikte, kent bütünüünün üzerinde, bir de kentin yakın çevresinde mü-

cavir alan diye tanımladığımız alanda da belediyelere planlama sorumluluğu ve yetkisi veriliyor. Ayrıca İmar İskân Bakanlığına ilk defa merkezi bir idareye, birden çok belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarını yapma yetkisi tanınıyor.

Bugün yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunumuz var. Bununla planlama alanı daha da genişletiliyor ve bölge düzeyine ilk kez çıkılıyor. Yerel yönetimlerin yanı sıra merkezi düzeyde plan yapma yetkisi verilen idare sayısı da yediye çıkıyor. Son olarak kapsamlı bir değişiklik 644 ve 48 sayılı kanun hükmünde kararnamelerle sağlanıyor. Burada Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kuruluyor ve bu bakanlığa üst ölçekli mekânsal strateji planları adıyla, ulusal ve bölgesel düzeyde plan yapma yetkisi veriliyor, ama kanun hükmünde kararnamenin bütünü izlendiğinde, aslında en alt düzeye kadar plan yapma yetkisiyle merkezi yönetim güçlendiriliyor.

İlgili bakanlık aslında ulusal düzeyde planlar yapılmasıyla ilgili kuruluyor. Bu bizim ilk 1960'lı yıllarda birinci milli fiziki plan semineriyle başlayan –ki, daha sonra ikincisi yapıldı- özlemini taşıdığımız bir şeydi. Ulusal düzeyde planlar yapılması ve bunun bölge planlarıyla güçlendirilip, kademelenmenin aşağıya doğru inmesi.

Bu yönde bir çalışma başladı, ama nereye kadar gider ne olur? Onu tabii ki bilemiyoruz, ama sonuçta en azından mevzuat düzeyinde altı kademeli bir planlama sistemi var ve kademeli birliktelik ilkesi kağıt üzerinde yine varlığını sürdürüyor. Özetlersek; aslında ülkemizde 170 yılı aşan bir planlama deneyimi var ve bu deneyim mevzi planlarla başladı, sonunda da ulusal düzeye kadar uzadı.

Planlama alanının kapsamının genişlemesi düzeyinde baktığımızda bu olumlu bir gelişme kuşkusuz. Bu tarihsel gelişme içinde 6360 sayılı Yasa nerede duruyor? Bu bağlamda nasıl bir şekilde değerlendirilebilir? Bu soruya verilecek yanıt, aslında Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin planlamayla ilgili görev ve yetkileri çerçevesinde ele alınsa daha doğru olur diye düşünüyorum.

Yürürlükteki yasaya göre Büyükşehir belediyelerinin planlamayla ilgili yetkilerini yine plancı arkadaşlarımızın hepsi az çok biliyor. Bir hatırlatma adına kısaca tekrarlayayım: Belediye sınırları içinde 1/5000, 1/25000 arasındaki tüm ölçekli nazım imar planlarını yapmak, birinci görevi bu; ikincisi, Büyükşehir içinde ilçe belediyelerinin hazırlayacakları imar planlarını, bunların değişikliklerini, parselasyon planlarını ve imar ıslah planlarını aynen ya da değiştirerek onaylamak. Planlama yetkileri mevcut Büyükşehir Yasasında, bu yasa da zaten yürürlükte, herhangi bir değişiklik yapılmış değil.

Özetlersek; Büyükşehir belediyeleri bir il bütünü için, il çevre düzeni planlarına ek olarak şimdi 1/5000 ve 1/25 bin ölçekli tüm planları hazırlayabilecekleri gibi, ilçe belediyelerinin 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarını da değiştirebileceklerdir.

Kısacası, son yasal düzenlemeyle, aslında bir ilin bütününde çevre düzeni, nazım ve uygulama planı açısından planlama yetkilerinin tümünün tek bir elde, yani Büyükşehir belediyelerinde toplandığı söylenebilir.

Planlama alanının kapsamı açısından yasayı ele aldığımızda şunları söyleyebiliriz: Bir ilin üst ölçekli planlarının aslında tek bir otorite tarafından yapılması, planlama ilkeleri düzeyinde baktığımızda yerinde bir yaklaşımdır. Bu her zaman tekrarladığımız ve plancıların paylaştığı bir konudur. Bu şekilde şu umulur: İl bütününde ya da işte çevresi neyse, küçük kent parçalarının böyle birbirinden kopuk, parçalı şekilde ele alınması önlenmiş olacaktır. Büyük metropoller ve kentlerin kendi başlarına birer varlık olmadıklarını hepimiz biliyoruz. Çevre ve bölgeleriyle, aslında yoğun bir ilişki içinde oldukları kesin.

Aslında bu ilişki bugün ulusal sınırları da aşmış düzeyde. Başta küresel metropoller olmak üzere birçok kent için küresel ölçek daha anlamlı bir ölçek haline gelmiştir. Bu bakımdan ulus devletlerin küresel düzeyde ya da ülkesel düzeyde yapılacak mekânsal strateji planlarından başlayarak, en alt ölçeğe kadar farklı kademelerde mekânsal planlar hazırlamaları ve bunlar arasında kademeli birliktelik ilkesi doğrultusunda ilişkiler kurması, yine planlama ilkeleri açısından doğru bir tutumdur.

Mekânsal planlama çerçevesinden bakıldığında, il sınırları her zaman planlama açısından anlamlı bir ölçek oluşturmaz. Ancak Büyükşehir sınırlarını belirlemede, daha önce geçerli olan ve herhangi bir araştırma ve değerlendirmeye dayanmayan, bir bilimsel temeli olmayan ve pergel yasa diye *-tırnak içinde-* adlandırdığımız kurala göre daha anlamlı bir ölçek ve büyüklük olduğu söylenebilir.

Ancak bunu söylememiz, aslında il sınırlarının en uygun planlama ölçeği, kapsamı, planlama alanı olduğu anlamına da gelmemelidir. Çünkü bazı Büyükşehirler için, biraz önce söylediğim gibi ilişkiler ağı küresel ölçeğe kadar genişlemiştir, bazıları için il sınırları bile aslında gereğinden büyük sınırlardır. Böyle bakıldığında, yerel düzeyde planlama sınırlarının zamansal ve mekânsal olarak değişiklik göstereceği açıktır. Aslında bu çerçevede belli bir zaman aralığında bile, ideal diye tanımlayabileceğimiz bir ölçüden ya da ölçekten söz etmek pek olanaklı değildir.

Bu açıdan 6360 sayılı Yasanın getirdiği planlama alanı büyüklüğü, yani il sınırlarına kadar genişletilmişse, ancak kendinden önce geçerli olan pergel yasasıyla karşılaştırıldığında bir anlam kazanır ki, bu çerçeveden baktığımızda da, aslında yeni getirilen sınırlar, en azından bir il düzeyinde tek bir otoritenin eşgüdümünde planlama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi açısından daha doğru olduğu söylenebilir. Ama bu durumun tabii il sınırları içinde parçacı ve birbirinden uyumsuz, çelişen, yerel çıkarlar doğrultusunda dar beklentilerle geliştirilen küçük planlardan ya da

çok sayıda plandan daha verimli bir sonuca ulaşacağı ileri sürülebilir. Bunların hepsi aslında üst ölçek planlar için anlamlı olabilecek ifadelerdir; bugünkü durum biraz daha farklı.

80'li yılların sonlarından başlayarak, günümüze dek hızlı bir şekilde plan yapma yetkisi verilen kurum ve kuruluş sayısı arttı. Plan çeşitleri çoğaldı. Bugün bakıyorsunuz 19 farklı kurum ve kuruluşun plan yapma yetkisi var, bunun 14'ü merkezi. Yani merkezi idareler, yerel düzeyde planları doğrudan kendileri yapabilir hale gelmişlerdir. Son 644-48'le beraber, bu iş artık iyice şirazeden çıktı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı neredeyse en alt ölçeğe, parsel düzeyine ve parselasyon düzenlemesine kadar her şeyde belli koşullar altında yetkili hale getirildi. Bu merkezleşme bir kere kendi başına çok sıkıntılı.

Bu kurumsal karmaşa, 6360 sayılı Yasayla belirlenen planlama sınırları göz önüne alındığında, yeni sorunları da beraberinde getiriyor. Biraz onlar üzerinde durmak istiyorum. Şimdi bugün yürürlükte olan mevzuata göre, il düzeyinde üst ölçekli planlar şu şekilde sıralanabilir. Birincisi, Kalkınma Bakanlığı ya da kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölge planları; en üst düzeyde bu var. İkincisi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan ve birden çok ili kapsayan çevre düzeni planları var. Bir başkası, il düzeyinde hazırlanan il çevre düzeni planı var. Bir de Büyükşehir belediyeleri tarafından hazırlanan, yine üst ölçekli olarak tanımlayabileceğimiz 1/25 bin ölçekli nazım imar planları var.

Yeni düzenlemeyle, yani bu 6360'la beraber bir ya da birden çok Büyükşehir'i kapsayan İBB 2 düzeyindeki planlama alanlarında ciddi sorunlarla karşılaşılacaktır. Bu nedenle kalkınma ajanslarının hazırlayacağı üst ölçek planlarla, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan bölge düzeyindeki çevre düzeni planları ve il ölçeğinde Büyükşehir tarafından hazırlanacak planlar arasında çok temel niteliksel farklılıkların oluşturulması gerekir.

Bu farklılık sadece ölçek düzeyinde değil, planlama anlayışı ve yaklaşımı, planların içeriği, gösterim teknikleri ve benzeri konularda da birbirlerinin yetki alanlarına müdahale etmeyecek şekilde, nitel farklılıkları net olarak konulmuş planlar halinde tanımlanmaları, yeniden tanımlanmalarını zorunlu kılıyor. Aksi takdirde her kurum kendine göre aynı alan için, aynı üst ölçekte farklı planlar yapacaktır, farklı içerikleri olan planlar ciddi sorunlara yol açacaktır.

Şöyle denilebilir; özellikle bir ili kapsayan İBB 2 düzeyi bölgeler var. Burada İstanbul'dan söz edebiliriz, Ankara ve İzmir'den, üç tane bu şekilde bir ili kapsayan İBB 2 düzeyinde ilimiz var, Birden çok Büyükşehir'i kapsayan yerler var. Bunlar da işte TR 62 Adana Mersin, TR C2 Şanlıurfa Diyarbakır ve TR 32 Aydın Denizli Muğla. Buralarda da birden çok Büyükşehir plan yapma yetkisine sahip ve bu alanlarda üst ölçekli planları, dediğim farklı kurumlar yapıyor. Yani Kalkınma Ba-

kanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve şimdi bunlara bir de Büyükşehirler eklenmiş durumda.

Burada dediğim gibi, bu hazırlanacak planların niteliksel farklılıkları çok önemli. Yani maalesef bugün uygulamada gördüğümüz şu: Hepsi farklı ölçeklerde de hazırlanmış olsa; içerik olarak, nitelik olarak, gösterim tekniği olarak, dil olarak, planlama anlayışı olarak aynı bilgi ve anlayış çerçevesinde hazırlanmakta, sadece ölçekleri değiştirilmektedir. Bugünün teknolojisinde de zaten bu son derece kolay. Bildiğiniz gibi bilgisayar teknolojisiyle, istediğiniz şeyi 1/500 ölçekten 1/50 bin ölçeğe kadar getirebilirsiniz. Böyle olunca, planlamanın anlamı da yok olmaya başlıyor ve çok ciddi kurumsal çatışmalar ve tartışmalar ortaya çıkıyor. Kim neyi nasıl belirledi?

Şimdi bu önemli konu, 6360'la ilgili farklı kurumlar arasındaki tartışmalar. Bir başka önemli konu ise, bildiğimiz gibi belde belediyelerinin ve ilçe belediyelerinin durumu. Yine yasada belirtildiği gibi, ilk yerel seçimlerde 30 tane il özel idaresinin varlığı ortadan kaldırılıyor. Buna ek olarak, Ordu'nunkileri de eklediğimizde, 1641 belde belediyesi kapatılıyor ve tüzel kişiliklerine son veriliyor. Her ilde Büyükşehir belediyesi sınırları dışında, sadece ikinci kademe belediye olarak ilçe belediyeleri kalacak; yani Büyükşehir ve ilçe belediyelerinden oluşan yeni bir yapılanma. Bu ilçe belediyelerinin sınırları içindeki belde belediyeleri de bildiğiniz gibi birer mahalleye dönüşüyor.

Şimdi bu şekilde kapatılacak olan belde belediyelerinin sayısı Büyükşehirler içinde 1072. Yani bu aslında Türkiye'deki toplam belediyelerin üçte birinin üzerinde bir sayı. Bu sayı demokratikleşme anlamında baktığımızda son derece sıkıntılı bir durumu ortaya koyuyor. Ama daha da önemlisi planlama açısından baktığımızda, şöyle bir durum var. Başta da söylediğim gibi, ilk 3030 sayılı Yasa gündeme getirildiğinde, Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki işbirliği tanımlandığında şöyle bir şey yapılmıştı: Büyükşehir üst ölçek planlar yapacak, ilçe belediyeleri alt ölçek planları yapacak. Büyükşehir ilçenin yaptığı planları, uygulama planlarını sadece onaylamakla mükellef, ama beğenmediği yerler varsa da yargıya gidiyor. Bu tabii oldukça demokratik bir yapı idi. Zaman içinde bu değiştirildi. Bugün biliyorsunuz 5216 sayılı Büyükşehir Yasasıyla, artık ilçe belediyelerinin yapmış olduğu alt ölçek planların da fazla bir anlamı kalmadı. Bunlar çünkü istenirse Büyükşehir belediyeleri tarafından tamamen değiştirilebiliyor. Yani tadilen değiştirme diye bir şey var. Siz bir şey hazırlıyorsunuz, ama oradan bambaşka bir şey çıkıyor. Bu özetle şunu aslında ortaya koyuyor ki, Büyükşehir belediyeleri tüm yetkiye sahip.

Şimdi böyle bir yapı içinde baktığımızda, sonunda inanılmaz düzeyde merkezileşmiş bir yeni model ortaya çıkıyor. Bu zaten vardı, ama şimdi il düzeyine kadar genişletilmiş oldu. Tabii bunun beraberinde getirdiği sıkıntılar, biraz önce İlhan

Hocanın da belirttiği gibi, kamusal bireyin iyice yok edilmesi. Yani hiç olmazsa belde düzeyinde iyi kötü planlama faaliyetlerine katılan halkın, bu düzeyde de tüm gücünün ortadan kaldırılıp, tamamen bu işin ilçelere bırakılması ve insanların, kentte ilde yaşayan insanların artık politikayla planlamayla olan ilişkilerini zaten sınırlı ve son derece az olan katılım olanaklarını tamamen ortadan kaldırmak demektir. Bir yandan böylece Büyükşehirlerde müthiş bir merkezileşme sağlanırken, ikinci bir boyutta da bir başka kurum getiriliyor biliyorsunuz yasayla. Bunun adı da, kamusal yatırımlarla ilgili yatırım izleme ve koordinasyon birimi diye bir birim. Burada da ili düzeyindeki tüm kamusal yatırımlar, hiçbir yerel denetime takılmadan, doğrudan merkezi idare tarafından yapılıyor.

Özetle şöyle bir durum var; bir yandan Büyükşehir belediyeleri Büyükşehir düzeyinde tüm yetkilere sahip, diğer yandan da merkezi yatırımların, kamusal yatırımların hepsinin denetimi de, eskiden iyi kötü yerel yönetimlerin il özel idareleri aracılığıyla il genel meclisleri aracılığıyla yapılırken, şimdi ortadan kaldırılıyor. Merkez bildiği gibi ilde yaşamını sürdürecektir, Büyükşehir de kendine verilmiş yetkiler sınırları çerçevesinde il düzeyinde ikinci bir otorite olacak. Böylece sonuçta ortaya çıkan Türkiye'deki demokratik yapının iyice kökten var olan temeldeki birimlerini de ortadan kaldırarak, ikili bir merkezi yapılaşmayı beraberinde getirmesi.

Kusura bakmayın, süre açısından baskı altındayım, onun için geri kalanların hepsini atlayıp, burada bırakayım ben. Yani bu son düzenleme gerçekten demokratikleşmemiz açısından son derece sakıncaları olan bir durum. Ama planlama açısından yaşanacak sıkıntıları da gelecek yıllarda daha net görmeye başlayacağız. O alan da karmakarışık bir hale gelecektir.

Çok teşekkür ederim dinlediğiniz için. Saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Birgül AYMAN GÜLER

Cumhuriyet Halk Partisi İzmir Milletvekili

Sayın Başkanım teşekkür ederim. Öncelikle hemen solumda Melih Ersoy Hoca oturuyor, ODTÜ'den geliyor Melih Hoca. Belediyenin, yani şehir planlamasından sorumlu olan kamu kurumunun saldırısına ve şiddetine uğramış bir okulun hocası ve orada direnen öğrencilerin hocası. Onu bu özelliği nedeniyle saygıyla selamlıyorum öncelikle.

İkinci olarak, Başbakana bir kınama gönderiyorum. Şehir Plancıları Odası Genel Başkanımızın izniyle. Öğrenci evlerine ahlaki denetime tabi tutma iradesi Türkiye'de tutmaz. Başbakanın bu yoldan geri dönmesini talep ediyorum.

İnsan kendisi gibi bilirmiş karşısındakini, herhalde bu atasözü en uygunu oraya.

Bütün şehir konusuna ilişkin, başkanımı da biraz rahatlatmaya gayret edeyim, yine de 20 dakikadan önce bitirememem herhalde, ama Melih Hocam, Zerrin Hocam genel çerçeveyi verdi, ben sadece bazı boyutlarını tamamlamak istiyorum bunun.

Birincisi şu: bu 6360 sayılı Yasa denilen şey Büyükşehir Yasası değildir. Bunun Büyükşehir'le filan alakası yok. Tam adını bulamadık, bütünşehir dedik farkı gösterebilelim diye. Bir dedikodu çıktı, köyler kapatılacaktı, köylülerle beraber bizler de yok canım olur mu öyle şey demiştik. Yasa bir geldi, vallahi kapattılar. Belde-ler kapatılacaktı, yok canım ne referandum var ne bir şey, olur mu öyle şey dedik, vallahi kapattılar. 16500 köyü kapatan, 1600 belde belediyesini kapatan bir kanun gündeme geldi.

Yani köylerin yüzde 50'sini, belediyelerin yüzde 54'ünü kapatıyor ve bunu da hiç kimseye kalkıp sormuyor. İster misin istemez misin, köy olarak kalacak mısın kalmayacak mısın? Yerel demokrasinin en temel şartı. İnanılmaz bir hızla bunu çıkarttılar, acayip bir baskı vardı parlamentoda. Niye peki bu kadar baskı, nereye yetiyeceğiz ki? O günlerde yerel seçimleri erkene alma girişimi vardı. Sandılar ki çıkaracaklar erken yerel seçimi parlamentodan, ona yetiştirmeye çalışıyorlardı. Parlamento olmaz, zamanında yapalım kardeşim dedi. Cumhurbaşkanı da, pahalı iş bu zamanında yapın, öne filan almayalım, şimdi referandum için bir de masraf yapmayalım dedi. Sonuçta 30 Mart'a kaldı, ama acele bitmedi. Kimse de açıkça söylemiyor kardeşim niye bu kadar acele ediyorsun? Başbakan böyle istiyor diyorlar.

Başbakan bunu niye istedi? En sona bırakayım bunu. Şöyle bir şey çıktı ortaya; temsil, yani geleneksel temsil, 19. yüzyıl 20. yüzyılda öğrenilen temsil, tabanı kabul edilemeyecek şekilde daraltıldı. Türkiye genelinde 220 bin civarında yerel temsilci seçiyoruz biz; köyler, il genel meclisleri, belediyeler, 550 kişi ulusal parlamentoya, geriye 220 bin civarında kişi de işte yerel meclislere, başkanlar dahil.

Bu kanunla tam 100 bin yerel koltuk kırıldı. Fransa üç aşağı beş yukarı bizim nüfusumuz kadar, Fransa 500 bin yerel temsilci seçerken, biz zaten onun yarısı kadar seçiyorduk, temsil tabanımız zaten çok dardı. Bunlar 100 bini daha kırınca, ele güne rezil hale geldik. Şöyle söyleyeyim; 16500 köyü kapatırsan, ortalama 4 aza 1 muhtar 5 üyeden 80 bin koltuk kapanır. Eğer 1600 beldeyi kapatırsan, ortalama 10 üyeden 16 bin sandalye kırılmış olur. 100 bin civarında bir şeyden söz ediyorum. 220 bin koltuktan 100 bini kırıldı. Yani yerel demokrasiye katılma imkânı, seçilebileceğimiz koltuk sayısı azaltılarak, neredeyse yarı yarıya ortadan kaldırıldı. Türkiye’de yerel demokrasiye temsil mekanizmaları bakımından ortadan kaldıran bir düzenleme var karşımızda.

İkinci olarak bir ölçek sorunu çıktı ortaya. Bence haklı bir itiraz var. Yani 2 bin nüfuslu yer, belediye diyoruz buraya, ama belediye hukukunu bile taşıyamıyor ve çok yakın ana merkeze. Aslında mahalle olacak gibi, ama belde yapılmış, burada kaynak heba oluyor. Böyle örnekler var, bu doğru, bunların düzeltilmesi gerekir. Şimdi ölçek sorununa eğer küçük yerleşmeler bakımından bu kadar duyarlıysan, şimdi yaptığını açıkla bana.

Şöyle bir şey oldu; 30 bütünşehir oldu Türkiye’de. Bunlardan bir tanesi Kocaeli, 3000 kilometrekare, 2 milyondan az nüfus ve Türkiye’nin ağır sanayi ili. Aynı modelle yönetilecek olan İstanbul zaten hâlihazırda yönetilen, 6000 kilometrekare 15 milyon nüfus, Türkiye’nin finans ve hizmet merkezi. Aynı modelle yönetilecek olan Konya 40 bin kilometrekare Hollanda kadar Brüksel kadar ve Türkiye’nin tahıl merkezi. Nüfus 1,5 milyondan fazla değil bildiğim kadarıyla. Şimdi eğer ölçek meselesinden doğru yürüyorsanız, bana Konya’yla Kocaeli’ni aynı modelle yönetmenin mantığını birinin açıklaması gerekiyor. Bu nasıl olacak?

Üçüncü özelliği yönetim boyutunda; biri temsil dedim, bir diğeri ölçek dedim, üçüncü özelliği yönetim boyutunda. Şöyle bir şey ortaya çıktı; köy tüzel kişiliği kalktı. İktidar partisi milletvekilleri köylere benden önce gittiklerinde duyduğum şey şu: CHP’li münafıklar gelecekler, fitne sokacaklar, muhtarlığa bir şey olmuyor sakın inanmayın. Köylü bunu önceden söylemez. Ben gidiyorum, köy tüzel kişiliği kalkıyor diyorum, bak köy muhtarlığı kalkıyor diyorum. Böyle her şeyi biliyor gibi gülümsüyorlar. Ama sonra konuşurken diyor ki, canım muhtarlık kalkmıyor kalkmıyor diyor. Muhtarlık filan kalkmıyor, yine muhtarlık devam ediyor, mahalle muhtarlığı oluyoruz diyor.

Temmuz ayında muhtarlara ödenekleri arttıran bir kanun çıktı. Muhtarlık biraz daha cazip bir iş haline de geldi. Yani bazı önlemleri de alıyor hükümet. Muhtar ve köylü tartışmaya başlıyorlar. Köy muhtarlığıyla mahalle muhtarlığı arasında siyahla beyaz kadar fark vardır. Köy muhtarlığının tüzel kişiliği vardır, köy muhtarlığının bütçesi vardır. Alma satma yetkisi, personel istihdam etme yetkisi vardır. Köy muhtarlığının su yönetimi yetkisi vardır, mezarlık yönetimi köy muhtarlığın-

dadır, nikâh kıyabilir köy muhtarı, aynı belediye başkanı gibi. Mahalle muhtarı bunların hiçbirini yapamaz. Mahalle muhtarlığının tüzel kişiliği yok, mal alıp satamaz. Mahalle mezarlığı diye bir şey yok, belediye mezarlığı var. Su yönetimi belediyelerin elinde, mahalle muhtarlığı su yönetimiyle ilgili ağzını açıp hiçbir şey söyleyemez. Köy kahvesi vardır, köy muhtarlığı ihaleye verir. Orası mahalle olduğu zaman köy kahvesini mahalle muhtarı ihaleye veremeyecek, bağlandığı belediye verecek. Genellikle malı mülkü vardır köy muhtarlığının, mahalle muhtarlığının hiçbir malı mülkü olamaz; çünkü tüzel kişiliği yok. Bunların hepsi belediyeye geçecektir.

Köy muhtarlığıyla mahalle muhtarlığı arasındaki fark o kadar bariz bir fark ki. Muhtarın ödeneğini arttırma yoluyla bir küçük rüşvet eseri, muhtarı köyün lideri olmaktan çıkarmak işe yaramıyor. Ama yine de tabii kısa dönemde anlaşılan hükümet buradan da arzu ettiği sonuçları alabiliyor.

Köy muhtarlığıyla mahalle muhtarlığı arasındaki bu fark bu kadar açık, köy muhtarı köyün lideri olma zeminini de yitirmiş ve köye bir şeyler oluyor. Köy vergileri doğrudan Büyükşehir belediye vergi düzeni içine giriyor. Biliyorsunuz emlak vergisi, bina arsa arazi vergileri, Büyükşehirlerde iki katı fazla uygulanır. Köylük alanda bırak genel olarak belediye emlak vergi sisteminin uygulanmasını, Büyükşehir belediye sınırları içine girdikleri için, onlarda da bu hukuk uygulanacak. Su konusu mesela, masrafları karşılayalım diye tonu 50 kuruşa, çok nadir zengin köylerde 1 liraya, köy kuyularından elde ettiği suyun elektrik masrafını karşılansın diye muhtar tarafından para toplanır. Veren verir, vermeyene de canı sağ olsun denir. Şimdi bu gelirler de belediyeye geçecek, ama lütfen dikkat. En yakındaki belediyeye geçmeyecek su yönetimi, İSKİ'lere geçecek. Büyükşehir belediyesinin su kanal idaresine geçecek.

Burada oturuyoruz, İzmir Su Kanal İdaresinin merkezi burada Konak'ta. Balıkesir Kaz Dağlarına yakın Bergama köylerini ele alalım, buraya 250 kilometre gibi bir uzaklık söz konusu ama su hizmetini İzmir Su Kanal İdaresinden almak zorunda kalacak. Burada suyun tonuna 4 lira veriyoruz değil mi? Nasıl yapacağız bu işi? Tarife kademe yaparız. Beş yıllık bir geçiş aşaması yaparız. Örnekleri çoğaltabilirim. Gelir imkânları tümüyle ortadan kalkmış, yani ondan sonra benim babamın, senin dedenin, öbürünün annesinin kendine ait malını köy tüzel kişiliğine bahşetmesi, köy muhtarı tarafından onun icara verilmesi ve oradan elde edilen gelirle köy işlerinin yapılması gibi durumlar da söz konusu değil. Geliri olmayan, iradesi olmayan ve yönetimi köy yerleşmesinden çok uzağa kaymış, katılım imkânları sıfırlanmış bir yapıda hayat pahalılığı sorunu.

Zaten tarım politikaları nedeniyle köylerde büyük boşalma var. Günlük yaşamı sürdürme bakımından yaşlılarımız büyük ölçüde orada. O yaşam da o kadar pahalı hale gelecek ki, onlar da orayı terke zorlanacaklar. 1950'li yıllardaki gibi büyük

göç kırsal alandan kentsel alanlara doğru bir kez daha, bu sefer bu 30 ilde gerçekleşecek, ama dikkat etmemiz gereken bir şey var. Topu topu 30 il diye düşünebilen olur aramızda. Türkiye gayrisafi milli hâsılasının yüzde 90'ını yaratan 30 ilde. Zenginliğimizin ezici çoğunluğunun yaratıldığı 30 ilde, kırsal alandan kent merkezlerine doğru bir hareket. Bunun yönetilebilmesi doğrusu hiç de kolay değil.

Böyle bir köy boşalmasıyla beraber orman, maden alanı, su alanı, yeşil alanlar, atmosfer, Kaz Dağlarının muhteşem havası; acaba oralara kimler gelecek? Köy toprağının satışına ilişkin sınırlamalar yerliye ya da yabancıya ortadan kalkmış durumda. Mera üzerindeki köylerin kadim hakkı mahallelere geçmeyecek. Bunun nüfus açısından köyden şehre bir köy boşaltma hareketi, ama iktisadi açıdan da en verimli, en değerli doğal kaynak alanlarımızın ranta açılması sonucu var. Buralarda çok büyük, şimdi metropollerde gördüğümüz türden rantsal talan için her türlü zemin oluşturulmuş durumda.

Son olarak şuna değinmeliyim: Acaba bu gelen modelle burada belediyeçilik mi beklemeliyiz? Şimdi belediye kentin yönetimidir. Kentsel yerleşmenin yönetimine belediye deriz, kırsal yerleşmenin yönetimine köy muhtarlığı deriz. Kentsel olan yerde sanayi, hizmetler gibi faaliyetler ağırdır; klasik sosyolojik tanım. Kırsal yerlerde tarımsal faaliyetler, hayvancılık faaliyetleri yoğundur. Metropoliten alanlarda büyük kentsel yerleşme yayıldığı gibi, çevre kırsal alanları da içine aldı, hobi bahçelerine filan dönüştürerek bir bütünleşme sağlandı, bu doğru. Metropoliten alan kentsel yerleşmeyi kırsal ihtiyaçlarla bütünleştiren bir zenginlik içerdi. Ama Allah aşkına, bu metropoliten alan buradan başlayıp Bergama'nın Ferizler köyüne kadar gitmiyor ki. Metropoliten alan dediğiniz şey, bir bütünleşik büyük yerleşmedir. Anayasa da öyle der; büyük yerleşme yerlerinde özel yönetim biçimleri kurabilirsin der.

Gel bir bak şu İzmir'e. Şimdi İzmir ili bir büyük yerleşme yeri mi? Bir büyük yerleşme yeri var, metropoldeki ilçeler. Karşıyaka'sı, Çiğli'si, Bayraklı'sı, Konak'ı, işte Balçova'sı, ama bunun yanında Bakırçay Havzasına doğru git Kınık'a kadar, orada büyük yerleşme yerinden kopmuş başka yerleşme yerleri, irili ufaklı ve kentsel alanlar kırsal alanlar ve boş araziler var. Büyük yerleşme yeri bu demek değil. İrili ufaklı bir sürü yerleşme yeri ve boş arazilerden oluşan alana il denir, kent denilmez. Büyükşehir belediyesi özel yönetim biçimi olarak Anayasada büyük yerleşme yerleri için öngörülmüşken, bunlar kalktılar iller için yaptılar; bu Anayasaya aykırı.

Ben kendi adıma hâlâ uslanmamışım demek ki, Anayasa Mahkemesinin iptalini bekliyordum. Anayasa Mahkemesi onayladı geçenlerde bunu. Bence Anayasa Mahkemesi bitmiştir. Anayasa Mahkemesi Türkiye'nin kanunlarının Anayasa uygunluğunu denetleme organı olmaktan çıkmıştır. Hiçbirimizin şehir plancısı olmasına, kamu yönetimi uzmanı olmasına gerek yok, laf ortada. Büyük yerleşme

yerleri için yapabilirsin Büyükşehir belediyesini. Sen geldin iller için yaptın. Büyük yerleşme yeri de var, küçük yerleşme yeri de var, orta boyu da var, yerleşme olmayan yerler de var. Özüne filan bakıp kafa yormaya gerek yok, sözüne bak aykırı. Eğer bunu Anayasa Mahkemesi siyasi mülahazalarla hayır demiş ve yapmamışsa, artık Anayasa Mahkemesi Türkiye'nin güvencesi olmaktan çıkmış demektir.

Son olarak şunu söyleyeceğim: Bütünşehir belediyeciliği, Başbakan tarafından çok istendi çok, deli oldu Başbakan, istiyorum dedi bunu. Bunu istemesinin nedeni, yapabileceğini sandığı başkanlık sistemine hazırlık amacıydı. Biliyorsunuz Anayasa uzlaşma komisyonuna parlamenter demokratik rejim uygun değil, başkanlık rejimini getirelim koyalım diye resmen öneride bulundular. Başkanlık rejimi dediğimiz yapı, taşra örgütlenmesi olarak bizim kadim İl İdare Kanunuyla yaşamaz. O ancak bir eyalet sistemiyle yürütebilir. Dolayısıyla ülkenin gayrisafi milli hasılanın ezici kısmını yaratan ve bütün Türkiye'ye de yayılmış 30 il bunun için iyi bir zıplama noktasıydı. Şunu bir hazır edelim bakalım, ne zaman yaparız belli olmaz dediler, ama bu burada bir hazır olsun.

Başka siyasi amaçlar için ülkede ikili hukuku, 30 ilde başka hukuk, 51 ilde başka hukuk olmak üzere inşa etmiş durumdalar. Ölçek bakımından problemlidir, temsil tabanının daralması bakımından açıkça antidemokratiktir ve hizmetlerin organizasyonu bakımından, hizmetlerin vatandaşın ihtiyaçlarına uygun şekilde karşılanması bakımından büyük defoları olan bir modeldir. Bu modelin en başından beri takipçisiyiz; hem siyasi, hem de teknik özellikleri bakımından. Uygulama 30 Mart'ta başlayacak, 30 Mart'tan itibaren de bunun hiç yılmadan takipçisi olmaya ve zararlarının minimuma indirilmesi için mücadele etmeye devam edeceğiz.

Teşekkür ediyorum efendim.

1A. OTURUM - 6 KASIM 2013

“KENT YÖNETİMİNDE DEMOKRATİKLEŞME VE KATILIM”

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Semahat Özdemir**

Yerel Yönetimlerde Katılımlı Yönetim Yapıları Oluşturmak:

Odunpazarı Örneği

Yrd. Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin

Yerel Düzeyde Katılımcı Demokrasiye Etkisi

Arş. Gör. Cansu İLHAN,

Doç. Dr. Şevkiye Şence TÜRK

Kent Yönetiminde Katılımcı Bir Model

“Kent Konseyleri”-Antalya Örneği

Dr. Ebru MANAVOĞLU

Planlama Süreçlerinde Halkın Katılımı ve

Nilüfer Mahalle Komiteleri*

İkbal POLAT

* Yazar Bildirisini göndermeği için yayınlanamamıştır.

YEREL YÖNETİMLERDE KATILIMLI YÖNETİM YAPILARI OLUŞTURMAK: ODUNPAZARI ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ

Atatürk Üniversitesi

Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Günümüz dünyasının içinde bulunduğu çok yönlü dönüşüm içerisinde, küreselleşme ile birlikte yaşanan yerelleşme sürecinde yönetim birey ilişkisinin niteliğinde önemli bir değişim gerçekleşmektedir. Bu noktada ise karar konuları halkın gündelik yaşamını doğrudan ilgilendiren, yönetişim ve aktif yurttaşlık anlayışının gerçekleştirilebildiği katılımcı demokrasi pratiklerinin uygulanabildiği yerel yönetimler ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle, çalışmada, ülkemizde gerçekleştirilmiş yerel yönetimlerde demokratikleşme ve katılımcılık örneklerinden, Odunpazarı'nda yaşanan, özellikle Odunpazarı Belediyesi'nin Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından tasarlanan Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK İşbirliği projesine katılması ile ivme kazanan, katılımlı süreç ve bu süreçte gelişen Eskişehir Sivil Yerel Oluşumu (ESYO) üzerinden tartışma yürütülecektir. Bu yolla, dünyada ve ülkemizde demokrasilerin kalitesini yükseltmek için başvurulmuş yollardan; yerel yönetimlerde katılımcı mekanizmaların nasıl ve ne gibi bir yapıyla başlatılabileceğinin ve sürdürülebileceğinin, Odunpazarı deneyiminden öğrenilen ve sürecin katılımcıları tarafından aktarılan yerelin bilgisine dayalı olarak sunulması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada Ağustos 2011-Ocak 2012 tarihleri arasında Odunpazarı Belediyesi'nden ve bölgedeki STK'lardan proje katılımcıları ve proje sürecinde yer alan STGM temsilcileri ile Ankara ve Eskişehir'de yapılan derinlemesine görüşmeler çalışmada birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, bölgesindeki sivil toplum örgütleriyle birlikte katılımlı yönetim yapısı oluşturmak amacıyla yola çıkılan Odunpazarı'nda deneyimlenen süreç üzerinden

yerel yönetimde katılımcı pratiklerin nasıl başlatılıp, sürdürülebileceği ilişkin dersler çıkarılacaktır.

Anahtar kelimeler: Yerel Yönetim, Eskişehir Sivil ve Yerel Oluşumu (ESYO), Odunpazarı, Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim STK İşbirliği Projesi.

1. GİRİŞ

Günümüz dünyası, ulus devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken köklü bir dönüşüm ve yeniden yapılanma süreci yaşamaktadır. Bu yeniden yapılanma süreci temsili pratiklerden katılımcı pratiklere, yönetimden yönetişime ve pasif yurttaş anlayışından aktif yurttaş anlayışına doğru bir yönelimi de beraberinde getirmekte, yerel yönetimlerde bu yapılanma sürecinden payını almaktadır. Yerel yönetimlerde değişiklikleri gerekli kılan gelişmeler; küreselleşme ile birlikte yerelin artan önemi, yerel farklılığın kaynak haline gelmesi, demokrasi tanımının değişmesi, kamu alanının yeni aktörleri olarak STK'ların gelişmesi ve yönetim anlayışı yerine yönetişim anlayışının gelişmesi olarak sıralanabilir (Kulözü, 2012; Tekeli, 2010b).

Yerel yönetimlerin yeniden yapılanmasını gerekli kılan değişikliklerden bir diğeri ise günümüzde insan haklarının gerçekleştirilmesinin yerelde yaşam kalitesinin gerçekleştirilmesine bağlı hale gelmiş olmasıdır (Tekeli, 2010b). Çünkü insan haklarının büyük kısmı yerellikte yaşama geçmekte ve soyut bir kavram olmaktan çıkıp pratiğe geçmesiyle anlam kazanmaktadır. Bu noktadan hareketle bir yerin yaşanabilirliği insan haklarının orada ne kadar uygulanmakta olduğuyla doğru değerlendirilebilir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin ilgili maddelerine (3.¹, 5.² ve 25.³ maddeleri) ek olarak, Birleşmiş Milletler Sivil ve Siyasal Haklar sözleşmesinde açıkça insanların en temel hakkı olan yaşam hakkını onurlu yaşam hakkı olarak tanımlanmıştır. “*Birleşmiş Milletler Şartı’nda ilan edilmiş olan ilkelere uygun olarak, insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onurun ve eşit ve devredilmez haklarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu göz önünde bulundurarak, bu hakların, kişinin doğuştan sahip olduğu onurundan kaynaklandığı*” kabul edilmiştir (BM Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966). Böylece insan hakları sadece biyo-

1 “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır” (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

2 “Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz” (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

3 “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar” (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

lojik yaşamın korunması olmaktan çıkartılarak, toplumsal bir varlık olan insanın onurlu bir yaşam hakkı olarak temellendirilmiştir. Tekeli'nin (2010a:146) belirttiği gibi yaşam kalitesinin sağlanmasına onurlu yaşam hakkının bir gereği olarak bakıldığında yönetim birey ilişkisinin niteliğinde önemli bir değişme ortaya çıkmakta ve yaşam kalitesinin sağlanması sadece iyi bir şey olmaktan çıkarak gerçekleştirilmesi zorunlu bir şey haline gelmektedir. Yaşam kalitesine onurlu yaşam hakkı çerçevesinde değerlendirdiğimizde ise bunun gerçekleştirilmesinin yönetişim zihniyetinin gelişmiş olmasına ve pasif yurttaşlık anlayışından aktif katılımcı bir yurttaşlık anlayışına doğru yol alınmasına bağlı olduğu görülmektedir.

Bu noktada ise yerellikler ön plana çıkmaktadır; çünkü yerel yönetimlerin karar konuları halkın gündelik yaşamını doğrudan ilgilendirmekte, yönetişim ve aktif yurttaşlık anlayışının uygulandığı katılımcı demokrasi pratikleri ölçeği sebebiyle yerel yönetimlerde uygulamaya geçebilmektedir. Dünyada ve ülkemizde demokrasilerin kalitesini yükseltmek için başvurulacak yollardan biri yerel yönetimlerde katılımcı pratikleri geliştirmektir. Ancak ülkemizde yerel yönetimlerde katılımcı pratikleri geliştirmeye çalışanların deneyimlerinin büyük ölçüde hayal kırıklıkları ile sonuçlandığı bilinmektedir (Kulözü, 2012; Tekeli, 2010c; STGM, 2005). Diğer taraftan katılımlı pratiklere ilişkin ülkemizde yaşanan hayal kırıklıkları ile birlikte ülkemizde insanların aktif yurttaş olarak yerellerde katılımlı pratiklere veya yönetişim süreçlerine katılabilmeleri için gerekli yasal altyapının varlığının da sorgulanması gerekmektedir.

Dünyanın yaşamakta olduğu küreselleşme ve yerelleşme sürecine paralel olarak Türkiye'de de yerel yönetimler önemli değişimler geçirmiş, hatta 2000'li yıllar ülkemizde yerel yönetimler için reform yılları olarak anılır olmuştur. Ancak ülkemizde 1980'li yıllarda görülmeye başlanan yerelleşme ve merkezin, planlama başta olmak üzere, pek çok alanda yetki ve sorumluluğunu yerelliklere devretme eğilimi, 2000'li yıllarda yön değiştirmiş ve yerini merkezi yönetimin kentsel mekâna müdahaleci tavrı ve bu yönde geliştirdiği araçlara bırakmıştır. Diğer taraftan yerelleşme eğiliminin tersine döndüğü 2000'li yıllar Türkiye'sinde kanunlaşan, 26.05.2005 tarih ve 5355 sayılı, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile yerel idarelerin kent meclisleri oluşturmalarını ve yerel karar mekanizmalarında sivil toplum örgütlerinin aktif katılımlarını sağlamaya yönelik yasal altyapı sağlanmıştır. Mahalli İdare Birlikleri Kanunu uyarınca oluşturulacak olan yerel meclislere sivil örgütler katılacak, böylelikle insanlar aktif yurttaş olarak yaşadıkları 'yeri' kendileri yönetebileceklerdir.

Ulusal ölçekte mahalli idare birliklerine ilişkin bu yasal düzenlemeye ile birlikte, küreselleşen ve uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin etkisinin arttığı günümüz dünyasında yerel yönetimlerde halk katılımının vurgulandığı "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" ülkemizin de taraf olduğu bir sözleşme olarak uluslar-

arası ölçekte karşımıza çıkmaktadır. Bu şart, Avrupa Konseyi'nin 1981-1984 yılları arasında yerel idarelerin özerkliği ile ilgili bazı ilkeleri tartışması ve “*Yerel idarelerin güçlendirilmesi, özerkliklerinin savunulması, yerinden yönetim ve demokrasi ilkelerine dayanan bir Avrupa'nın kurulmasının temel koşuludur*” görüşünden hareketle hazırlanmış ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir (Avrupa Konseyi, 2013). Türkiye'nin 1988 yılında imzaladığı Şartın, onaylanması 1991 yılında 3723 sayılı yasa ile uygun görülmüştür. Türkiye, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın bazı hükümlerini benimsemiştir⁴. Avrupa Yerel Yönetim Özerklik Şartının “Özerk Yerel Yönetim Kavramı” başlıklı 3. Maddesinin 1. bendinde yerel yönetim kavramı tanımlanmakta⁵, aynı maddesinin 2. Bendinde⁶ ise halk katılımının ve vatandaşların doğrudan katılımına olanak veren yöntemlerin altı çizilmektedir.

Türkiye yerel yönetimlerde katılım vurgusunun yapıldığı Avrupa Yerel Özerklik Şartına 1988 yılında imza koymuş olsa da, ülkemizde yerel yönetimlerde katılımın gerçekleşmesine olanak sağlayan yasal zemin ancak 2005 yılında kanunlaşan Mahalli İdare Birlikleri Kanunuyla sağlanmıştır. Bu araştırma kapsamında konu edilen “Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi” de Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından bu yasal zeminin sağlanmasının ardından 2005 yılında tasarlanmıştır. Proje 2005-2007 yılları arasında Türkiye'nin farklı bölgelerinden farklı siyasi eğilimleri olan 5 yerel yönetimin katılımı ile sürdürülmüştür. Kulözü (2012a) projenin ortağı olan yerelerde yürütülen süreçler arasında, projenin katılımcıları ve yürütücüleri tarafından yapılan değerlendirmelere göre, en başarılı olan süreçlerden birinin Odunpazarı süreci olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, çalışmada Odunpazarı ve Odunpazarı'nın deneyimlediği katılımcı sürece odaklanılarak katılımlı yönetim konusunda deneyim eksiklikleri ve hayal kırıklıkları olan ülkemizde iyi örnek olarak değerlendirilebilecek Odunpazarı deneyiminden, sürecin katılımcılarından edinilen bilgi ile dersler çıkarılması amaçlanmıştır.

4 Türkiye'nin benimsediği maddeler için bkz. 3723 sayılı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun.

5 Madde 3: “1.Yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı anlamını taşır.”

6 Madde 3: “2.Bu hak, doğrudan, eşit ve genel oya dayanan gizli seçim sistemine göre serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan ve kendilerine karşı sorumlu yürütme organlarına sahip olabilen meclisler veya kurul toplantıları tarafından kullanılacaktır. Bu hüküm, mevzuatın olanak verdiği durumlarda, vatandaşlardan oluşan meclislere, referandumlara veya vatandaşların doğrudan katılımına olanak veren öteki yöntemlere başvurulabilmesini hiçbir şekilde etkilemeyecektir.”

Bu doğrultuda çalışmada üzerinde düşünülmesi gereken teorik bir altyapının verilmesinin ardından bu araştırmanın metodu sunulacaktır. İzleyen bölümlerde ise önce çalışmaya konu olan Odunpazarı ve STGM tarafından tasarlanan ve yürütülen “Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK İşbirliği” projesi, ardından Odunpazarı’nda yaşanan katılımlı süreç üzerinde tartışma yürütülecektir.

2.ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışmanın odağını Odunpazarı’nda 2004 yılı sonrasında yaşanan yerel-sivil inisiyatifin oluşturulması süreci oluşturmaktadır. Çalışmada odaklanılan süreç 2004 yılında gerçekleşen yerel yönetim seçimleri ile Odunpazarı’nda başlayan, 2005 yılında Odunpazarı Belediyesi’nin STGM’nin tasarladığı ve yürüttüğü “Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi” sürecinin katılımcısı olmasıyla ivme kazanan ve 2006 yılında ESYO’nun kurulmasıyla devam eden süreci kapsar.

Araştırma kapsamında öncelikle STGM’nin projesi ve proje sürecine, ardından da Odunpazarının proje sürecine ilişkin ikincil veri toplanmış; ardından proje sürecinde aktif olarak yer alan STGM temsilcileri ve Odunpazarı’nda gerçekleşen sürecin yerel yönetimden ve STK’lardan katılımcıları ile Ağustos 2011-Ocak 2012 tarihleri arasında Ankara ve Eskişehir’de görüşülerek çalışma kapsamında kullanılan birincil veri toplanmıştır. Araştırma sürecinde yerelde gerçekleştirilen çalışmalara aktif olarak katılan ve aynı zamanda STGM’nin proje sürecinde organize ettiği 3 genel toplantıdan en az birine katılan 13 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılması yoluyla nitel veri elde edilmiştir. Görüşülen 13 katılımcının 9’u Eskişehir’de STK temsilcisi, 2’si Odunpazarı Belediye Başkanı ile başkanın eski danışmanı, 2’si ise STGM’den eski koordinatör ve proje koordinatörüdür (tablo 1). Toplamda 13 görüşmecinin 8’i kadın, 5’i erkek; görüşmecilerden 1’i lise mezunu, diğer görüşmeciler ise üniversite mezunudur. Görüşmeler 2-4 saat arasında sürmüş, tüm görüşmeler görüşmecilerden izin alınarak kaydedilmiş ve ardından çözümlenmiştir. Görüşmeler sırasında görüşmecilere açık uçlu sorular yöneltilmiştir⁷.

7 Görüşmeler sırasında görüşmecilere yazarın “Socio-psychological Dimensions of Participatory Processes: In the Case of the Local Government and NGO Cooperation in Participatory Democrat Project” başlıklı doktora tez çalışması kapsamında açık uçlu sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ve görüşmecilere ait bilgiler.⁸

Görüşmeci	Görüşme Tarihi	Yaş Grubu	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Meslek
1-Ankara	Ağustos 2011	35-50	K	Üniversite	Odunpazarı Belediye Başkan Danışmanı
2-Odunpazarı	Ağustos 2011	50-60	K	Üniversite	STK temsilcisi
3-Odunpazarı	Ağustos 2011	35-50	K	Üniversite	STK temsilcisi
4-Odunpazarı	Ağustos 2011	50-60	K	Üniversite	STK temsilcisi
5-Odunpazarı	Ağustos 2011	35-50	E	Üniversite	STK temsilcisi
6-Odunpazarı	Ağustos 2011	25-35	K	Üniversite	STK temsilcisi
7-Odunpazarı	Ağustos 2011	35-50	K	Üniversite	STK temsilcisi
8-Odunpazarı	Ağustos 2011	50-60	E	Lise	STK temsilcisi
9-Odunpazarı	Ağustos 2011	35-50	E	Üniversite	Odunpazarı Belediye Başkanı (2004- halen)
10-Odunpazarı	Ağustos 2011	35-50	K	Üniversite	STK temsilcisi
11-Odunpazarı	Ağustos 2011	60 <	E	Üniversite	STK temsilcisi
12-Ankara	Aralık 2011	35-50	E	Üniversite	STGM Koordinatörü
13-Ankara	Ocak 2012	35-50	K	Üniversite	Proje'nin Koordinatörü (STGM)

3. ODUNPAZARI ve ODUNPAZARI BELEDİYESİ

Odunpazarı, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2013; 2011) verilerine göre Türkiye'nin en gelişmiş 7. ili olan Eskişehir'in en geniş nüfusa sahip ilçesidir. Ayrıca DPT'nin (2004) ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin açıklandığı raporuna göre Eskişehir'in büyükşehir belediyesine bağlı iki ilçeden biri olan Odunpazarı ise 872 ilçe içerisinde ülkemizin en gelişmiş 7. ilçesi olarak yer almaktadır (Tablo 2).⁹ Yüzölçümü 717 km² olan Odunpazarı'nın (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2010), 2011 yılı verilerine göre nüfusu 358.566'dır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2013).

⁸ Görüşmecilerden STGM koordinatörü, projenin koordinatörü ve Odunpazarı Belediyesi Başkan Danışmanı bu çalışma kapsamında odaklanılan süreçteki görevlerini sürdürmemektedirler.

⁹ DPT çalışmada 2000 yılı idari yapılanmasını temel almıştır.

Tablo 2. Odunpazarı'nın (Eskişehir Merkez ilçesi olarak) gelişmişlik düzeyini veren Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Göstergeleri ¹⁰ (DPT, 2004: 166'dan yararlanılarak hazırlanmıştır).

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Göstergeleri	Eskişehir Merkez İlçeleri İçin Veriler	872 İlçe İçerisindeki Sırası
Şehirleşme Oranı (%)	92.92	8
Nüfus Artış Hızı (%)	14.91	257
Nüfus Yoğunluğu (%)	195	80
Nüfus Bağımlılık Oranı (%)	41.49	840
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (%)	12.64	819
Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı (%)	26.21	869
Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı (%)	61.15	23
Hizmetler Sektöründe Çalışanları Oranı (%)	61.15	24
İşsizlik Oranı (%)	10.58	119
Okur Yazar Oranı (%)	94.24	17
Bebek Ölüm Oranı (%)	37.19	483
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	306747	33
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0.73746	7
Tarım Üretiminin Ülke İçindeki Payı (%)	0.24495	108

Odunpazarı Belediyesi, 02.09.1993 tarih ve 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilk kademe belediye olarak kurulmuştur. 04.04.1994 tarihinden itibaren ilk kademe belediye olarak hizmet vermiş olan Odunpazarı Belediyesi sınırları 13.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yeniden belirlenmiş ve 8 köy statüsündeki yerleşim alanı mahalle olarak Odunpazarı Belediyesine bağlanmıştır. Böylece belediyenin mahalle sayısı 43'e çıkmıştır. 2009 yılında ise 06.03.2008 tarih ve 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" uyarınca yerel seçimlerle birlikte sınırları aynen korunarak statüsü ilçe belediye olarak değiştirilmiştir (<http://www.odunpazari.bel.tr> , 2013). 2004 yılı yerel yönetim seçimlerinde Odunpazarı Belediyesi başkanı olarak seçilen Burhan Sakallı 2009 yılında ikinci defa seçilmiş ve halen görevini sürdürmektedir. Burhan Sakallı göreve başlaması ve yönetim ile yönetim karşıtlığına ilişkin düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade eder:

10 DPT illerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini yansıttığı var sayılan 61 adet değişken kullanmış; bu değişkenler sosyal ve ekonomik göstergeler olarak 2 grupta ele alınmıştır. Demografik değişkenler, istihdam değişkenleri, eğitim değişkenleri ve sağlık değişkenleri sosyal değişkenler olarak değerlendirilirken, üretimle ilgili değişkenler, mali değişkenler ve diğer refah değişkenleri ekonomik değişkenler olarak değerlendirilmiştir (DPT, 2004).

“Modern zamanlarda yönetim dediğimiz kavram özellikle, geçen yüzyılın sonu ve bu yüzyılın başıyla birlikte yönetim dediğimiz kavram yerini yönetişime terk ediyor. Yani yönetim dediğinizde ne kadar profesyonel bir yaklaşım ve de ne kadar uzmanlarda olsa, ne kadar iyi niyetli de olursa, hiyerarşi yukardan aşağıya doğru ve adı üzerinde yöneten ve her yönetenin olduğu yerde dikte eden, dikte edilen her yerde dayatan bir organizmadan ve organizasyondan bahsediyoruz... ..Bizse bu modern zamanların kavramı olan yönetişimi 2004’den itibaren Odunpazarı belediyesinde esas alarak yönetim değil, yönetişim esaslı bir organizasyona gittik” (G9; Ağustos 2011, Eskişehir).

Odunpazarı Belediyesi yöneticilerinin 2004 yılında göreve başlamasını izleyen süreçte bölgedeki STK’lar belediye yönetimini ziyaret ederek, sıkıntılarını anlatıp taleplerini dile getirmişlerdir. Ancak STGM (2005) raporunda da belirtildiği gibi, Eskişehir’deki STK’ların talepleri, Türkiye’nin diğer bölgelerinde olduğu gibi, ağırlıklı olarak ekonomik düzeyde kalmıştır. 2004 yılında yaşanan süreci Odunpazarı Belediyesi eski başkan danışmanı da görev sürecinde deneyimlemiştir :

“Ben 2004’de başkan danışmanı olarak görev aldım. STK’lar ziyarete geliyorlar ve talepleri var. Ne talep ediyorlar; bilgisayar, kira bedelleri, binalarında yer istiyorlar, bir sürü talepler var. Ve ben dedim ki STK’lara proje ile gelin, ben size para desteği yapamam, belediyenin böyle bir kaynağı yok, yani bir STK’nun parasını ödemek için. Bu STK’lara biz proje yapmayı öğretmeliyiz diye düşündük, belediye onların ortağı olmalı, onlara bu yolla katkı vermeli” (G1; Ağustos 2011, Ankara).

STK’ların taleplerinin belediye tarafından karşılanamaması ancak bir yandan da devam eden beklentileri, Odunpazarı Belediyesi yönetiminin bu konuyu bir sorun alanı olarak görmesine neden olmuş ve çözüm arama sürecine girilmiştir. Belediye’nin STK’lara yaptığı ortak proje hazırlama çağrısına da cevap alamaması üzerine, belediye yönetimi bölgedeki STK’ları bir çatı altında toplama fikrini geliştirmiştir:

“Her gelen STK temsilcisine “siz proje yazın projenizi getirin bize biz sizin projenizin ortağı olalım” dedim ancak proje gelmedi. O zaman napalım diye düşündük, Eskişehir’deki tüm STKların bir çatı altında toplayalım dedik. Çünkü bu STK’ların ortak sorunları var; yerleri binaları yok, teknik donanımları yok. Birde proje yazacak uzmanları yok. Proje yazacaklar bir uzmana para ile yaptıracaklar, paraları yok böyle uzmanda çalıştıramıyorlar. O zaman dedikki büyük bir alan yapıp onların ortak kullanımlarına açalım. Oraya uzmanlarda koyarız; proje çalışmalarını yaparlar; çalışmaları sürer toplantılarını yaparlar orada kütüphaneydi vs. yapılır. Ama bunu nasıl yapabilirizi konuşmaya başladık kendi aramızda” (G1; Ağustos 2011, Ankara).

Bölgedeki STK'ları bir çatı altında toplama ve ihtiyaçlarını ortak bir alanda çözme düşüncesiyle yola çıkan belediye yönetimi bölgenin önde gelen 5 STK'sının temsilcilerini davet etmiş ve düşüncelerini aktarmışlardır. İzleyen süreçte ise bu amacı gerçekleştirebilmek için yol haritası belirlemek üzere düzenli aralıklarla STK temsilcileri ile belediye yöneticileri bir araya gelmiştir. Diğer taraftan da belediye yöneticileri dünyada ve ülkemizde yerel yönetim ve STK işbirliği örneklerini araştırmayı sürdürmüş; STGM'nin Ankara merkezli olarak kurulduğunu öğrenmiş ve onlara Eskişehir'de STK'lar için geliştirmeyi düşündükleri projeyi anlatarak yardım istemişlerdir.

“Belediye çalışanlarından bir arkadaşımız internetten STGM’yi buldu, bazı yayınları vardı STKlarla ilgili... ..O arkadaşımızla Ankara’ya STGM’ye gittik, o güne kadar yaptıklarımı ve yapmak istediklerimizi anlattık. Biz gelelim sizi yerelde görelim dediler. Aradan biraz vakit geçti geldiler ve bizi İstanbul’daki toplantıya davet ettiler” (G1; Ağustos 2011, Ankara).

“Odunpazarı grubu geldi bize, doğru ilk önce onlar geldi. Eskişehir bir yerel sivil merkez açmak istiyorlardı, ESYO’yu oluşturmuşlardı ve daha aktif hale getirmek istiyorlardı. Daha yeni başlıyordu ESYO çalışmalarına” (G12; Aralık 2011, Ankara).

Odunpazarı belediyesinden yetkililerin STGM’yi ziyareti sonrasında Odunpazarında STK'ları biraraya getirme yönünde çaba devam etmiştir. İzleyen süreçte ise 26.05.2005 tarihinde 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanununun yasalaşması ile yerel yönetim ve STK işbirlikleri için yasal altyapı hazırlanmış; bunun üzerine STGM Odunpazarı Belediyesi’nden gelen talebi de dikkate alarak Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK işbirliği projesi için süreç tasarımı aşamasına girmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın izleyen bölümünde öncelikle STGM, Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği projesi ve STGM’nin proje sürecindeki rolü sunulacak, ardından çalışmanın odağı olan Odunpazarı’nın proje kapsamındaki katılımlı sürecine odaklanılacaktır.

4. STGM ve ‘KATILIMCI DEMOKRASİDE YEREL YÖNETİM ve STK İŞBİRLİĞİ PROJESİ’

STGM 2004 yılında ülkemizde sivil ve katılımcı demokrasinin gereğinden yola çıkılarak dernek statüsünde sivil bir yapı olarak Avrupa Birliği desteği ile kurulmuştur. Merkez ofisi Ankara’da bulunan STGM’nin zaman içinde kurulan Adana, Denizli, İzmir, Diyarbakır ve Eskişehir’de yerel destek merkezleri bulunmaktadır. Vizyonu *“güçlü ve demokratik bir sivil toplum”* olan STGM bu vizyona ulaşmak için sivil toplum içinde katılımcılığın ve demokrasinin gelişimi, örgütlülüğün ve özerkliğin güçlendirilmesi, sivil toplumun karar alma süreçlerinde söz sahibi ol-

ması için, kendi öncelik alanları içinde savunuculuk, kampanya, araştırma, eğitim ve lobi çalışmaları yürütmektir. Bu çerçevede Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi 2005 yılında 5355 sayılı “Mahalli İdare Birlikleri Kanunu” ile yerel idarelerin kent meclisleri oluşturmaları ve yerel karar mekanizmalarında sivil toplum örgütlerinin aktif katılımlarını sağlamaya yönelik yasal alt-yapı sağlanmasının ardından tasarlanmıştır. STGM projesinin amacını “*yerel yönetimlerin, bölgelerindeki sivil toplum örgütleriyle birlikte katılımcı yönetim yapıları oluşturmaları*” olarak tanımlamıştır (Kulözü, 2012). Proje ile daha önce ülkemizde birkaç bölgede yerel yönetim ve STK ortak deneyimlerinde görülen, STK’ların yerel idare ile ortaklık fikrini sadece ekonomik beklenti düzeyinde tutması nedeniyle yerel yönetimler ile STK’ların nasıl işbirliği yapabileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi hedeflenmiştir¹¹ (STGM, 2005).

Proje tasarımının ardından STGM, Ekim 2005’de bir duyuru yayınlarak STK’larla birlikte, katılımcı mekanizmalar oluşturmaya düşünen ve bu konuda STGM ile çalışacak gönüllü belediyelere çağrı yapmıştır. Ancak Odunpazarı Belediyesi’nden daha önce gelmiş olan talep sebebiyle STGM yetkilileri Ekim 2005’de Odunpazarı Belediyesini ziyaret ederek projeyi anlatarak katılımcı olmaları için davet yapmışlardır. İzleyen süreçte ise projenin diğer ortakları olarak Gazi (Samsun), Kaymaklı (Nevşehir), Kızıltepe (Mardin) ve Seyrek (İzmir)¹² belediyeleri seçilmiştir¹³. STGM proje süresince projenin ortağı olan beş belediyenin katılımıyla Kasım 2005’de Beyoğlu (İstanbul), Haziran 2006’da Kaymaklı ve Nisan 2007’de Kızıltepe’de olmak üzere 3 genel toplantı organize etmiştir. Bu toplantılar arasında kalan süreçte ise katılımcı yerellerdeki STK’lara yönelik kapasite geliştirme eğitimleri düzenlemiş; STK’lar ve yerel yönetimler arasında çatışma yönetimi, iletişim gibi konularda ortak seminerler, çalıştaylar düzenlemek rolünü üstlenmiştir (Kulözü, 2012).

Bu çalışmanın odağı Odunpazarı Belediyesi olduğu için çalışmanın izleyen bölümünde, Odunpazarı’nın proje süreci görüşmecilerin öznel tanımlamalarına ve ikincil kaynaklara dayalı olarak sunulacaktır.

4.1. ODUNPAZARI PROJE SÜRECİ

STGM’nin Odunpazarı Belediyesi’nden projenin tasarlanmasından önce gelen yardım talebini dikkate alarak Odunpazarı’nı sürecin katılımcısı yapması ile Odun-

11 STGM’nin yerel yönetim ve STK’ların ilişkileri konusundaki tespitini Odunpazarı Belediyesi eski başkan danışmanı da görev sürecinde deneyimleri doğrulamaktadır (bkz. sayfa 8).

12 Seyrek’de proje kapsamında deneyimlenen katılımlı süreçle ilişkin detaylar için bkz. Kulözü, 2012b; Kulözü, 2013.

13 Projenin ortağı olan belediyelerden Gazi ve Seyrek 2009 yılı yerel yönetim seçimlerinde 5747 sayılı kanun uyarınca kapatılmıştır.

pazarı'nda 2004 yılından beri başlatılmaya çalışılan sivil-yerel girişim hız kazanmıştır. STGM'nin projenin katılımcılarını belirlemesinin ardından projenin tüm katılımcı yerellerinden belediye yetkilisi/yetkilileri ile birlikte STK temsilcilerinin katılımının beklendiği ilk ortak toplantı 25-26 Kasım 2005'de Beyoğlu'nda gerçekleştirilmiştir. Odunpazarı grubu toplantıya Belediye Başkanı eski danışmanı, belediye proje koordinatörü ile birlikte yerelde çalışmaları birlikte sürdürdükleri 5 STK'nın temsilcisi¹⁴ ile katılmıştır. Projenin ortağı olan yerellerden katılan grupların birbirini tanıması ve deneyim paylaşımı amaçlarını taşıyan bu toplantının ardından Odunpazarı grubu yerele döndüğünde Haziran 2006'da gerçekleştirilecek ikinci toplantıya kadar hızlı bir çalışma sürecine girmiştir. Ayrıca Odunpazarı, projenin ortağı olan diğer yerellerden farklı olarak STGM'nin hazırlıklarını yaptığı "Yerel STK Destek Merkezleri"¹⁵ girişiminin de bir parçası olmuştur.

STGM'nin proje sürecinde Odunpazarı'na ilk ziyareti yerel STK destek merkezinin açılmasına yönelik olarak Eskişehir'de fizibilite çalışmasının yapılması amacıyla Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirmiştir. Fizibilite çalışması kapsamında Odunpazarı'nda 90 STK temsilcisinin, Odunpazarı Belediyesi temsilcilerinin ve STGM temsilcilerinin katılımıyla toplantı organize edilmiş; toplantının sonucunda Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK işbirliği projesi kapsamında Odunpazarı'nın amacı katılımlı bir yolla 'Yerel STK Destek Merkezi kurmak' olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Odunpazarı STGM'nin iki projesinin de ortağı olarak Türkiye'nin bazı illerinde kurulması hedeflenen Yerel STK Destek Merkezlerinden ilkinin kurulacağı yerel olarak belirlenmiştir (Kulözü, 2012).

Bu süreçte ikinci olarak STGM uzmanlarının desteğiyle 13-14 Şubat 2006 tarihlerinde sorun analizi çalışması yapılmış, böylece proje sürecinde Odunpazarı'nda sürdürülecek aktiviteler bu çalışmada ortaya çıkan dominant sorunlara bağlı olarak devam etmiştir. Çalışmaya Odunpazarı Belediyesi ve bölgedeki sivil toplum örgütlerinin temsilcileri katılmış ve çalışma kapsamında sorun analizi, SWOT analizi ve paydaş analizi yapılmıştır. Bu çalışmaya kolaylaştırıcı olarak katılan şehir ve bölge planlaması konusunda teknik danışman uygulamaya yönelik strateji ve eylem planının ana hatlarının belirlenmesi, özellikle kentsel planlama ve kent sorunlarına katılımcı çözüm süreçleri başlatma konularında katılımcılara teknik destek sağlamıştır. Çalışmalar sonucunda, kent yönetiminde söz sahibi olan sivil güç birliği yaratmaya ve bunun için Eskişehir'de bir platformunun kurulmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesine karar verilmiş ve uygulamaya yönelik strateji ve eylem planının ana hatları belirlenmiş; ayrıca Eskişehir'de kurulacak sivil güç bir-

14 Türk Kadınlar Birliği Derneği, Eskişehir Çevre Koruma ve Geliştirme Derneği, SOMED Zihinsel Engelliler Derneği, Eskişehir Tüketiciler Birliği, Korunmaya Muhtaç Erkek Çocukları Destekleme ve Geliştirme Derneği.

15 Girişim kapsamında Eskişehir'e ek olarak Adana, Denizli, Diyarbakır ve İzmir'de de Sivil Destek Birimleri oluşturulmuştur.

liği için geçici bir kolaylaştırıcılar kurulu oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine katılımcı STK temsilcilerinin oylarıyla geçici kolaylaştırıcılar grubu seçilmiş ve STK platformunun adı Eskişehir Sivil Yerel Oluşumu (ESYO) olarak belirlenmiştir.

4 Mart 2006 tarihinde ise ESYO platformu 1. toplantısı gerçekleştirilmiştir. ESYO'nun bölgedeki STK'lara tanıtıldığı geniş katılımlı bu toplantıda ESYO'nun kolaylaştırıcı grubu toplantının katılımcılarının oyları ile seçilmiş; izleyen süreçte ise kolaylaştırıcılar kurulu çalışmalarını 15 günde bir gerçekleştirilen toplantılar ile sürdürmüş, ESYO'ya üye tüm STK'lar ise aylık toplantılarda bir araya gelip süreci ve yaşanan gelişmeleri takip etmişlerdir.

STGM projesinin ikinci toplantısı 20-22 Haziran 2006'da Kaymaklı'da düzenlenmiş; bu toplantıda katılımcı belediyeler uzmanların desteğiyle yerelleri için yol haritası geliştirmişlerdir. Toplantıya Odunpazarı grubu belediye başkan danışmanı ile birlikte ESYO çalışanı ve ESYO'nun da kolaylaştırıcılar kurulunda yer alan Eskişehir'den STK temsilcileri¹⁶ katılmıştır. Odunpazarı grubu bu çalışma kapsamında eğitim konusuna ağırlık vererek, öncelikli hedeflerini; eğitim malzemelerinin toparlanması ve paylaşımı; ihtiyaç analizi çalışması yapılması; eğitici eğitimi yapılması (uzmanların bölgeye gitmesi ve eğitim vermesi, çözüm önerileri konusunda, araç ve hedefler konusunda ortak dil oluşturulmasına öncelik verilmesi (3-6 ay); belediyeler için STK'larla işbirliği konularında hizmet içi eğitim; alt birimlere (iş ve ilişkiler üzerinden) bilgi aktarımı ve eğitimi; yerel ya da ulusal çaptaki STK'ların bilgi ve görgüsünü taşımak; sivil toplum destek ve belgeleme merkezinin kurulması ve katılım stratejisinin geliştirilmesi olarak belirlemiştir (Odunpazarı Grubu Sunumu, 2006). Odunpazarı Belediyesi yetkilileri çalışma zarfında böyle bir merkez için Eylül ayında proje ve iletişim sorumlusuyla birlikte çalışmaya başlayacağını, bu şekilde bilgi paylaşımının ve etkin haberleşmenin sağlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, STK'ların katılımını sağlayacak programlar yapılması ve katılmalarının teşvik edilmesi gerektiği de konuşulmuş, STK'ların program ve etkinliklerinin tanıtımı konusunda belediyenin olanak sağlaması, kolaylaştırıcı olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Diğer taraftan Odunpazarı grubu proje kapsamında izleyen toplantılarda bütçe ve kitleselleşmeye yönelik, bunların tartışıldığı atölye çalışmalarının düzenlenmesini talep etmiş, ortak çalışma ve işbirliğine dair bir mutabakat belgesi için hazırlık çalışmaları yapılmasının gerektiği vurgulanmıştır. Bu toplantı süresince Odunpazarı grubu çalışmaları için gerekli teorik altyapının kurulması için önemli adımlar atmıştır (STGM, 2006).

İkinci genel toplantının ardından kapasite geliştirme amacıyla ESYO üyesi STK temsilcileri için sivil toplum, temel bilgisayar ve internet kullanımı ve iletişim eğitimleri verilmiştir. Ayrıca üyeler arasındaki paylaşımı arttırmayı amaçlayan sosyal

16 Eskişehir Ticaret Odası, İlim Yayma Cemiyeti, Eskişehir Tüketiciler Birliği, Ka-der.

etkinlikler ile eğitimler ve organizasyonlar düzenlenmiştir. Bu süreçte 24-26 Temmuz 2006 tarihlerinde Odunpazarı Belediyesi ve ESYO işbirliği ile Odunpazarı'nda kapasite geliştirme eğitimi gerçekleştirilmiştir. Eğitim genel olarak kadın hakları, engelli, tüketici hakları, çevre, kültür sanat, çocuk, yardımlaşma ve gençlik alanlarında çalışmalar yürüten 43 STK temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Eğitim kapsamında STGM tarafından sağlanan uzmanlarca, “Sivil Toplum: Temel Yaklaşımlar”, “Sivil Topluma Ekoloji Temelli Yaklaşım”, “STK Yönetimi ve Stratejik Planlama” ve “STK'lara yönelik İletişim Eğitimi” eğitimleri verilmiştir (STGM, 2006). Bunlarla birlikte STGM projesinin ikinci ve üçüncü toplantıları arasında ESYO merkezi Eskişehir'deki STK'ların ortak kullanımı için düzenlenmiş ve kullanıma açılmıştır. Ayrıca Odunpazarı'nda STGM 15 Şubat ve 30-31 Mart 2007 tarihlerinde ESYO için stratejik planlama çalışması yapılmıştır.

STGM projesinin son toplantısı ise Nisan 2007'de gerçekleştirilmiş, toplantıya Odunpazarı Belediyesi başkan danışmanı ile birlikte ESYO kolaylaştırıcılar kurulu katılmıştır. Bu toplantıda katılımcı yereller ikinci toplantıda belirledikleri yol haritaları üzerinden nasıl çalışmalar yaptıkları ve bu süreçte yaşadıkları deneyimleri diğer katılımcılarla paylaşarak yol haritalarını güncellemişlerdir. Bu toplantıda Odunpazarı grubu stratejik planlarının tamamlanması, katılım mekanizmalarının geliştirilmesi ve etkin kılınması ve çevre kadın ve insan hakları alanında örgütlenmenin desteklenmesini öncelikli hedef olarak belirlemiştir (Odunpazarı Grubu Sunumu, 2007). Bu toplantı ile STGM'nin Katılımcı Demokrasi de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği projesi sonlandırılmış, ancak Odunpazarı ile STGM işbirliği Yerel STK Destek Merkezleri projesinin ortağı olmasından dolayı devam etmiştir.

Üçüncü toplantının ardından stratejik planlama çalışmaları Eskişehir'de sürdürülmüş, bunun için 4-5 Mayıs, 12 Mayıs, 30-31 Mayıs 2007 ile 10 Haziran 2007'de çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca ESYO 29 Kasım 2007'de STGM'nin Eskişehir'deki Yerel Destek Merkezi olarak ilan edilmiştir. Böylece ESYO bugüne kadar STGM ile Odunpazarı Belediyesi'nin fiziksel ve maddi destekleri ile varlığını sürdürmüştür. Çalışmanın izleyen bölümünde ESYO'ya ilişkin bilgiler sunulacaktır.

4.2. ESKİŞEHİR SİVİL YEREL OLUŞUMU (ESYO)

Odunpazarı Belediyesi ve STGM'nin destekleri ve ortaklıkları ile Eskişehir'deki STK'lar ile birlikte oluşturulan ESYO sivil bir platformdur. Şubat-Mart 2006 tarihlerinde yapılan çalışmalarla resmi olarak kurulan ESYO merkezi 8 Eylül 2006'da kullanıma açılmıştır. Odunpazarı Belediyesi ile STGM'nin birlikte çalışmasından önce Eskişehir'de şekillenmeye başlayan ESYO girişimi STGM'nin Katılımcı Demokraside Yerel yönetim ve STK işbirliği ve Yerel STK Destek Merkezleri projeleri kapsamında desteklenmiştir. Bu nedenle ESYO merkezi aynı

zamanda 29 Kasım 2007'den beri STGM'nin Yerel Destek Merkezi olarak da çalışmaktadır.

ESYO çalışmalarına katılan STK temsilcilerinin oluşturduğu genel kurul, ESYO faaliyetlerinin şekillendirildiği, geniş katılımlı karar organı olarak tanıtılmaktadır. ESYO bünyesinde sivil ve sosyal çalışmalarda eşgüdüm ve sekretarya fonksiyonlarını yerine getirmek üzere bir “kolaylaştırıcılar kurulu” oluşturulmaktadır. Bu kurul 7 STK temsilcisi ile proje stratejik ortaklarından oluşan Odunpazarı Belediyesi, ve STGM temsilcileri, ve ESYO'nun tüzel kimlik ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş olan ESYO Derneği temsilcisi ile 10 kişiden oluşur. Kolaylaştırıcılar kurulunda görev alacak STK temsilcileri 2 yıllık süre için, genel kurul tarafından seçilmektedir ve kolaylaştırıcılar kurulu içerisinde hiyerarşik bir yapılanma bulunmamaktadır (www.esyo.org.tr, 2013). ESYO'nun kurucularından olan Odunpazarı Belediyesi başından beri faaliyetleri ve yapılan çalışmaları desteklemekte ve kolaylaştırıcılar kurulunda şekillendirilen faaliyetlerin gerçekleşmesi için ilgi, destek sağlamak ve sorumluluk almaktadır.

Bugün 220 kadar STK'nın üyesi olduğu ESYO'nun vizyonu “*kurumsallaşmış ve güçlü sivil toplum örgütleriyle demokratik katılımı öncü bir kent*” olarak belirlenmiş; Eskişehir'i tanımlanan vizyona ulaştırmak için ESYO misyonunu ise; “Sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini geliştirerek güçlü kılmak; katılımcı demokrasi ve sivil toplum farkındalığını artırmak; diğer sivil oluşumlarla yerel, ulusal ve uluslar arası işbirliğini geliştirmek; demokrasi kanallarını kullanmak suretiyle, karar vericiler üzerinde etki oluşturmak; sivil toplum aktörleri arasında iletişim, diyalog ve koordinasyon sağlamak amaçlarıyla eğitim, lobi, ağ oluşturma, kampanya faaliyetleri ile sosyal etkinliklerde bulunmaktır” şeklinde tanımlamıştır. Süreç içerisinde ESYO'nun misyonlarını yerine getirirken uyacağı ilkeler ise; insan haklarına ve hukuka bağlılık, her düşünce ve ideolojik görüşe eşit uzaklık, demokratiklik, gönüllü katılım, uzlaşma kültürü, işbirliği, özdenetim ve özeleştirisi, toplumsal yararlılık, eşit yararlanma, üretim ve kalite ve bilimsellik olarak belirlenmiştir (ESYO, 2013).

Odunpazarı Belediyesi tarafından ESYO merkezi olarak sağlanan fiziksel mekânın işletilmesi, yine belediye tarafından gerçekleştirilmekte, belediye merkeze lojistik destek vermektedir (STGM, 2006). STGM ise Eskişehir'deki Yerel Destek Merkezi olan ESYO'da çalışan uzmanları sağlamaktadır. Ayrıca ESYO üyesi olan yaklaşık 250 STK'nın temsilcileri de gönüllü olarak ESYO'nun çalışmalarına destek vererek sürdürülebilirliğinin sağlanmasında katkı koymaktadırlar.

5. SONUÇ YERİNE: ODUNPAZARI SÜRECİNDEN ÖĞRENİLENLER

Çalışma kapsamında yerleşme sürecinde ön plana çıkan ve katılımlı demokrasi pratiklerinin uygulamaya geçebildiği yerel yönetimlerde katılımlı yönetim yapılarının nasıl başlatılıp sürdürülebileceği Odunpazarı örneğinden yola çıkılarak yerelde yaşanan deneyimlere dayalı olarak ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu çalışmaya konu olan Odunpazarı Belediyesi, 2004 yılında Eskişehir’deki STK’ları ortak bir çatı altında toplayarak desteklemek ve güçlendirmek amacıyla yola çıkmıştır. Bu amaç doğrultusunda kendi imkânları ve çabaları ölçüsünde ilerlerken STGM tarafından tasarlanan ve yerel yönetimlerde katılımlı yönetim mekanizmaları oluşturmak amacıyla tasarlanan Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesinin ortağı olmuştur. 2004 yılında başlayan, ESYO’nun kurulması ve halen sürdürülüyor olması ile amaca ulaşılan bu süreçte başarının elde edilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etkili olan faktörler sürecin katılımcıları ve STGM temsilcileri ile yapılan görüşmelere de dayalı olarak aşağıdaki gibi değerlendirilebilir:

- Yerel yönetim ve STK işbirliği ile yerelerde katılımlı yönetim mekanizmaları geliştirmek konusunda ülkemizde pek çok örnekte STK’ların istekli oldukları görülmektedir. Ancak işbirliği ve uzlaşmayı gerektiren katılımlı süreçlerde STK’lar kadar yerel yönetimlerinde gönüllü olması zorunludur. Odunpazarı örneğini diğer pek çok girişimden farklılaştıran özellikle bu noktada ortaya çıkmaktadır¹⁷. Çünkü Odunpazarı sürecinde STK’lardan böyle bir talep gelmeden belediye yöneticileri STK’lar ile işbirliği yapabilecekleri bir oluşum için adım atmışlar ve başlattıkları süreci sahiplenmişlerdir. Buradan hareketle katılımlı yönetim yapıları oluşturma girişimlerinde karşılıklı *sahiplenmenin* temel oluşturduğu söylenebilir.
- Ülkemizde yerel yönetimlerde katılımcı pratikler geliştirmeye çalışanların deneyimlerinin büyük ölçüde hayal kırıklıkları ile sonuçlandığı bilinmektedir. Ancak bu hayal kırıklıklarının nedenlerinden biri aynı zamanda bu hayal kırıklığını aşmanın da yolunu kendi içinde barındıran katılımcılığın kendiliğinden gerçekleşebilecek bir şey olduğu konusundaki yanılgıdır. Çünkü başarılı bir katılımlı deneyim için katılımlı sürecin özenle planlanarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Odunpazarı süreci, teoride tartışılan (Kulözü, 2012a; Tekeli, 2010c) ve pratikten çıkarsanan (STGM, 2005) bu bilgiyi doğrulamaktadır. Odunpazarı’nda oluşturulan katılımlı mekanizma için çalışmalar 2004 yılında küçük adımlarla başlamış, 2005 yılında STGM projesinin ortağı olunmasıyla hız kazanmıştır. Çünkü proje sürecinde sorun analizi, paydaş analizi ve SWOT analizi gibi çalışmalar yapılmış ve katılımlı süreç bölgedeki ak-

17 bkz. sayfa 8 (Belediye Başkanı ve Belediye Başkanı eski danışmanı ile yapılan görüşmelerden alıntılar).

törlerin, dominant sorunların, olanak ve fırsatların farkında olarak, ‘ortaya çıkışlara’ (emergence) uyum sağlayabilecek biçimde esnek bir tasarlanmalıdır. Buradan hareketle katılımlı yönetim yapıları oluşturmak için izlenecek süreçlerin, yerelin sorun ve ihtiyaçlarını ve yereldeki paydaşları tanıyarak **özenle ve ortaya çıkan yeni durumlara uyum sağlayabilecek esneklikte** tasarlanmasının gerekliliği görülmektedir.

- Yerel yönetim birimi olan belediyelerin siyasi kimliklerinin olması, yine ülkemizde yaşanan pek çok katılımlı deneyimin, hatta Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi’nin ortakları olan diğer yerelerde de görüldüğü gibi, büyük ölçüde hayal kırıklıkları ile sonuçlanmasının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Odunpazarı’nda yaşanan sürecin başlangıcında da benzeri bir takım gelişmeler yaşanmış, farklı siyasi görüşlere sahip STK temsilcileri süreçte neler olduğunu görmek istemiş ancak bu katılımcıların bir bölümü süreçten kısa bir süre sonra ayrılmışlardır. Ancak, Odunpazarı Belediyesi’nin 2005 yılında siyasi bir kimlik taşımayan STGM ile işbirliği yapması, ve ilerleyen süreçte STGM’nin Odunpazarı Belediyesi ile birlikte oluşturulan sivil-yerel oluşumun stratejik ortağı olması bu girişimin belediye başkanının siyasi kimliğine bağlı olmadığı ve oluşturulan girişimin belediyenin çıkarları için çalışmadığı konusunda katılımcıların ikna olmasında, farklı siyasi kimliklere sahip STK temsilcilerinin işbirliği içinde bir arada olmasında ve dolayısıyla **katılımcı sürece toplumun farklı kesimlerinin katılmasında ve sahiplenmesinde** etkili olmuştur. Ayrıca bu durum Odunpazarı’nda oluşturulan katılımlı yapının sürdürülebilir olmasında da rol oynamıştır. Dolayısıyla Odunpazarı örneğinde STK ve Yerel Yönetim İşbirliğine dayanan bu girişimde kamusal alanın yeni aktörleri olan STK’ların bir üst kuruluşu olarak görülen STGM’nin süreçte etkin bir aktör olarak var olması katılımlı sürecin gelişimini ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasını olumlu etkilemiştir.
- Odunpazarı sürecinde, belediyesinin lojistik desteği ve STGM ile belediyenin işbirliği ile STK’ların bir araya geldikleri üst oluşum olan ESYO’nun belediye tarafından sağlanan mekânı üye STK’ların kullanımına açılmıştır. ESYO’nun varlığının devam etmesi ve üye STK’ların ihtiyaç duydukları konularda teknik destek sağlanması için STGM bir personel görevlendirmiştir. Bununla beraber ESYO üyesi STK temsilcileri de ESYO’nun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve planlanan çalışma ve organizasyonların aksamadan yürütülmesi için gönüllü olarak ESYO’da çalışmaktadırlar. ESYO üyesi 200’den fazla, **farklı eğilimlere sahip STK’nun ortak bir kullanım alanına sahip olması, ve ESYO’nun sürdürülebilirliğinin sağlanması için böyle işbirliği içinde paylaşım geliştirmiş** olması Odunpazarı’nda yaşanan sürecin STK ayağını güçlendirmiştir.
- Yerel yönetim ayağına baktığımızda ise ülkemizde görülen diğer pek çok giri-

şimde hayal kırıklıklarının nedenleri arasında yer alan katılımlı süreci başlatan belediye yönetiminin değişmesi sebebiyle sürecin yeni yönetim tarafından sürdürülmemesi veya ülkemiz örneğinde özellikle son yıllarda sıkça rastlandığı gibi belediye tüzel kişiliğini kaybetmesi¹⁸ durumları Odunpazarı sürecinde yaşanmamıştır. Bununla beraber 2004 yılında kuruluşu için başlayan çalışmalardan itibaren ESYO'nun oluşumunda ve sürdürülmesinde etkin rol oynayan ***Odunpazarı Belediyesi'nin desteğini ESYO ve üyesi STK'lar üzerinde hegemonya kurmaya çalışmadan kesintisiz sürdürmüş olması*** Odunpazarı'ndaki girişimin yerel yönetim ayağının da STK ayağı kadar güçlü olduğunun ve yerel yönetimin duruşunun katılımlı süreç üzerindeki olumlu etkisinin göstergesidir.

Sonuç olarak günümüz dünyasında yaşanan yerelleşme sürecinde bireylerin onurlu yaşam haklarını gerçekleştirebildikleri, yani yönetişim ve aktif yurttaşlık anlayışının gerçekleştirilebildiği katılımcı demokrasi pratiklerinin uygulamaya geçebildiği yerel yönetimler ön plana çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Ancak ülkemizde yerel yönetimlerde katılımlı pratikler geliştirmeye çalışanların deneyimlerinin büyük ölçüde hayal kırıklıkları ile sonuçlandığı bilinmektedir (STGM, 2005; Tekeli, 2010; Kulözü, 2012). Bu girişimlerden bazıları daha başlangıç aşamasında başarısız olurken¹⁹, bazılarının ise sürdürülebilirliğine ilişkin sorunlar yaşanmaktadır. Ancak her biri özgün bağlamda katılımcı süreç tasarlamak ve süreci başarı ile sürdürmek için bu anlamda “yönlendirici” olabilecek girişimlere ve bu girişimlerden dersler çıkarılarak pratikten öğrenilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımlı süreçlere ilişkin sürecin çıktılarını ve bu çıktıların sürdürülebilirliğini sağlayan ayrıntılar ancak pratiklerden çıkarılan derslerin ve edinilen deneyimlerin birikmesiyle berraklık kazanabilecektir.

Notlar:

Bu çalışmanın ampirik verisinin toplanması sürecinde görüşmeler için sabırla vakit ayıran tüm görüşmecilere teşekkürü borç biliyorum.

ⁱ Bu çalışmada yazarın “Socio-psychological Dimensions of Participatory Processes: In the Case of the Local Government and NGO Cooperation in Participatory Democract Project” başlıklı Türkiye’den dört yereli ve katılımcı süreçlerini örnek olarak çalıştığı ve Haziran 2012’de tamamladığı doktora tezi kapsamında toplanan verinin bir bölümü kullanılmıştır.

18 Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi’nin ortağı olan diğer yerelerde gelişen katılımlı süreçler, Seyrek’de belediyenin kapanması sebebiyle (bkz. Kulözü, 2012b; Kulözü, 2013) ve Kaymaklı’da ise belediye yönetiminin değişmesi sebebiyle yarım kalmıştır.

19 Katılımcı Demokrasi’de Yerel Yönetim ve STK İşbirliği Projesi’nin ortağı olan diğer yerellerden Gazi’de süreç daha süreç tasarımı aşamasında başarısız olmuş ve yarım bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi, (1985) *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*, (http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_122.htm, 25.06.2013).

DPT, (2004) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

DPT, (2007) *Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yay., Ankara.

DPT, (2011) *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE)*, Ankara.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2010) *İstatistiklerle Eskişehir*, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını: Eskişehir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2013) <http://www.eskisehir-bld.gov.tr> ; son erişim tarihi: 18.09.2013).

Eskişehir Sivil Yerel Oluşumu (2013) (<http://www.esyo.org.tr> ; son erişim tarihi : 06.09.2013).

Kulözü, N. (2012a) Socio-psychological Dimensions of Participatory Processes: In the Case of the Local Government and NGO Cooperation in Participatory Democract Project, Basılmamış Doktora Tezi, ODTÜ Fen Bil. Enst., Ankara.

Kulözü, N. (2012b) 5747 sayılı kanunun ardından Seyrek (İzmir): ‘Seyrek’in Kadınları Seyrek’i Geri İstiyor’, İçinde *KBAM 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı, Ankara, 181-196.

Kulözü, N. (2013) Seyrek’li Kadınların Belleklerinde Kalan Seyrek Belediyesi, İçinde *VII. Kültür Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Kültür Araştırmaları Derneği & Bilkent Üniversitesi, Ankara, 88-89 (tam metni konferans cdsinde yayınlanmıştır).

Mevzuat Geliştirme ve Yayın Müdürlüğü, Mevzuat Bilgi Sistemi, (<http://www.mevzuat.gov.tr/>, 10.09.2013).

Odunpazarı Belediyesi (2013) (<http://www.odunpazarı.bel.tr> , son erişim tarihi: 18.09.2013).

Odunpazarı Grubu Sunumu. (2006) Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği 2. Toplantısı. Kaymaklı (Nevşehir): STGM.

Odunpazarı Grubu Sunumu. (2007) Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği 3. Toplantısı, Kızıltepe (Mardin): STGM.

Resmi Gazete: 21.05.1991 tarih ve 20877 sayılı, 3723 sayılı *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*.

Resmi Gazete, 13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı, 5393 sayılı *Belediye Kanunu*.

Resmi Gazete. 11.06.2005 tarih ve 25842 sayılı, 5355 sayılı *Mahalli İdare Birlikleri Kanunu*.

Resmi Gazete. 13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı, 5393 sayılı *Belediye Kanunu*.

Resmi Gazete, 22.03.2008 tarih ve 26824 sayılı, 5747 sayılı *Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*.

STGM, (2005), *Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği 1. Toplantı Raporu*, STGM, Ankara.

STGM, (2006), *Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği 2. Toplantı Raporu*, STGM, Ankara.

STGM, (2007) *Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği 3. Toplantı Raporu*, STGM, Ankara.

STGM (2013) *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi* (<http://www.stgm.org.tr/tr> , 25.10.2013).

Tekeli, İ. (2010a) Kentlerde Yaşam ve Yönetim Kalitemizi Birlite Arttırmamız Gerekıyor, içinde *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*, s. 142-149, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Tekeli, İ. (2010b) Siyasal Toplum ile Sivil Toplum Arasında Yerini Belirlemekte Olan Yerel Yönetimler, içinde *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*, s. 185-197, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Tekeli, İ. (2010c) Katılımcılığı Beceremesek Bile Ondan Vazgeçemeyiz, içinde *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*, s. 198-203, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

YADA (2007) *Monitoring-Evaluation Report on 2. Meeting about Local Government-CSO Cooperation*, YADA Foundation, Ankara.

YerelNET, Yerel Yönetimler Portalı, (<http://www.yerelnet.org.tr/>, 10.09.2013).

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNİN YEREL DÜZEYDE KATILIMCI DEMOKRASİYE ETKİSİ

Arş. Gör. **Cansu İLHAN**

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Şevkiye Şence TÜRK**

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Katılımcı demokrasi kavramı, tüm vatandaşların görüşlerini açıklama hakkına sahip olduğu, kendi yaşamlarını etkileyen çevresel, ekonomik, sosyal ya da politik tartışmalara doğrudan katılabildiği, yetki ve sorumluluğun daha çok yerel düzeyde bulunduğu bir sistemi öngörmektedir. Diğer bir deyişle, yerel düzey, katılımcı demokrasinin işleyişinde temel basamaktır. Katılımcı demokrasi ile birlikte halkı kendilerini ilgilendiren konularda doğrudan söz hakkı edebilme amaçlanmaktadır ancak bu pasif yurttaşlıkla değil, gönüllülük, girişimcilik, aktif yurttaş olmak ile sağlanacaktır. Katılımcı demokrasinin işleyişinde siyasal etkinlik, ekonomik durum, eğitim ve kentleşme gibi faktörlerin etkisinin önemli olduğu, aynı zamanda demokratik katılım ve gelişmişlik düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulunduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır.

Ülkemizde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin yerel düzeyde katılımcı demokrasiye etkisini inceleyen çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu bildirinin amacı, ülkemizde demokratik katılım ve gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseylerinin uygulama ve sonuçlarının incelenmesi ekseninde iki farklı kent üzerinde (İzmir ve Diyarbakır) sınanmasıdır. Bildiride, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri ile ilgili uygulama süreçleri ve sonuçları, hem çalışma grupları hem de mahalle ölçeğindeki katılıma ilişkin muhtarlıklarla yapılmış olan önceki araştırma bulguları kullanılarak değerlendirilmiştir. İllerin gelişmişlik düzeyinin, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri uygulamalarını doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılımcı demokrasi ve yönetim, gelişmişlik düzeyi, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri, İzmir, Diyarbakır

1. Giriş

Günümüz ‘yönetişim’ anlayışının en önemli belirleyicisi olan katılımcı demokrasi son yıllarda, temsili demokraside yaşanan kriz, sorunlar ile birlikte ve yeni demokrasi arayışlarının ortaya çıkması ile önem kazanmıştır. Katılımcı demokrasi kavramı, tüm vatandaşların görüşlerini açıklama hakkına sahip olduğu, kendi yaşamlarını etkileyen çevresel, ekonomik, sosyal yada politik tartışmalara doğrudan katılabildiği, yetki ve sorumluluğun daha çok yerel düzeyde bulunduğu bir sistemi öngörmektedir. Diğer bir deyişle, yerel düzey, katılımcı demokrasinin işleyişinde temel basamaktır. Katılımcı demokrasi ile birlikte halkı kendilerini ilgilendiren konularda doğrudan söz hakkı edebilme amaçlanmaktadır ancak bu pasif yurttaşlıkla değil, gönüllülük, girişimcilik, aktif yurttaş olmak ile sağlanabilmektedir.

Katılımcı demokrasinin sağlanmasında birey düzeyinde bunlar gerekirken, daha genel bir bakışla ele alındığında, bir yerde katılımcı demokrasinin olması için orada bazı iktisadi ve kültürel koşulların sağlanmış olması beklenmektedir. Katılımcı demokrasinin işleyişinde siyasal etkinlik, ekonomik durum, eğitim ve kentleşme gibi faktörlerin etkisinin önemli olduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır (Jackman, 1973; Smith, 1969). Aynı zamanda, demokratik katılım ile gelişmişlik düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki çeşitli çalışmalarda da vurgulanmaktadır (Al-Namari, 2013).

Türkiye’de doğu ve batı bölgeleri illeri arasında görülen gelişmişlik seviyesi farkları, katılımcı demokrasinin bu bölgelerde farklı şekillerde sonuçlanabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin yerel düzeyde katılımcı demokrasiye etkisini inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır (Kahraman, 2002.; Duran, 2005; Altan, 2011). Bu bildirinin amacı, ülkemizde demokratik katılım ve gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin, “Yerel Gündem 21” ve “Kent Konsey”lerinin uygulama ve sonuçlarının incelenmesi ekseninde iki farklı kent üzerinde (İzmir ve Diyarbakır) sınanmasıdır.

Bildiride, Türkiye’de doğu ve batı illeri arasında görülen gelişmişlik seviyesi farklarının katılımcı demokrasiyi nasıl etkilediğini anlamada sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi farkları açısından bu iki yerel yönetim kullanılmıştır. Her iki yerleşim büyüme merkezi olmakla birlikte; İzmir, ülkemizdeki sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek bir yerleşmeyi temsil ederken, Diyarbakır ise sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi oldukça düşük bir yerleşmeyi temsil etmektedir.

Bildirinin amaç ve kapsamı içeren ilk kısmından sonra, teorik kavramsal çerçeveyi içeren ikinci kısım yer almaktadır. Bu kısımda ‘katılımcı demokrasi’, ‘Yerel Gündem 21’ ve ‘Kent Konsey’leri kavramları incelenmektedir. Üçüncü kısımda; katılımcı demokrasiye etki eden faktörler incelenmektedir. Dördüncü kısım, bildirinin analiz kısmını içermektedir. Bu kısım iki alt bölüme ayrılmaktadır. Birinci alt bölümde gelişmişlik endeksine göre İzmir ve Diyarbakır yerleşimleri incelen-

mektedir. İkinci alt bölümde ise, İzmir ve Diyarbakır'daki Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri uygulamalarının, örgütlü gruplar, mahalle ölçeğinde katılım ve muhtarlıklar düzeyinde değerlendirmesi yapılmaktadır. Bildirinin beşinci bölümünde ise; genel değerlendirme ve sonuç bölümünü içermektedir.

2. Katılımcı Demokrasi Kavramı

Yönetişim kavramı, son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önem kazanan, farklı aktörler arasında çok yönlü, kompleks etkileşim ve tartışmalı bir süreci tanımlamaktadır (Graham & Plumptre, 2003). UNDP'ye göre yönetim kendi çıkarlarını açık olarak ifade eden, kendi yasal haklarını uygulayan, kendi zorunluluklarını belirleyen ve farklılıklara arabuluculuk eden vatandaş ve gruplarla olan süreçleri, kurumsallaşma ve mekanizmaları kapsamaktadır (UNDP, 1997). Diğer bir deyişle, yönetim süreçleri bir taraftan karışıklık ve dinamiklik içerirken, diğer taraftan merkezine aktörlerin güç ilişkilerini dahil etmektedir (Gaventa, 2005).

İyi yönetim katılımcı demokrasinin varlığı ile ortaya çıkmaktadır (Pieterse, 2000). Katılımcı demokrasi; temsili demokraside ortaya çıkan sorun ve yetersizliklerin çözümünde toplumdaki tüm kesimlerin karar alma mekanizmalarına doğrudan katılmasıyla işleyen bir sistemi ifade etmektedir. Katılımcı demokrasi ile kararlarda halkın tercihlerini ortak paydada birleştirme, kararların kalitesinin iyileştirilmesi, rekabet eden çıkarlar arasında ortaya çıkan çatışmayı çözüme kavuşturma, kurum içinde dışında güven oluşturma ve halkın eğitilmesi ve bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır (Banger, 2008, s. 14). Bu anlamı ile katılımcı demokrasi, toplum ile yöneticilerin *birlikte yönetme, birlikte düzenleme, birlikte karar alması* anlamına gelmektedir.

2.1. Yerel Düzeyde Katılımcı Demokrasi Yaklaşımı Olarak Yerel Gündem 21

Yerinden yönetim, âdemi merkeziyet ya da diğer bir deyişle desantralizasyon kavramı ile yerel demokrasi iç içe geçmiş kavramlardır. Günümüzde yerel düzeydeki katılımcı demokrasinin en önemli uygulayıcıları Gündem 21 başlıklı Eylem Planı'nın bir çıktısı olarak beliren 'Yerel Gündem 21'dir.

1992 Rio Yeryüzü Zirvesi'nde "Sürdürülebilir Kalkınma", tüm insanlığın 21.yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenmiş ve bu doğrultuda, 21. Yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan "Gündem 21" başlıklı Eylem Planı, zirvenin temel çıktısı olarak, BM üyesi ülkelerce kabul edilmiştir (Emrealp, 2005 , s. 16).

Yerel Gündem 21, “küresel ortaklık” kavramını gündeme getirmektedir. Bu kavramla birlikte, tüm dünyada geleneksel yönetim anlayışı, yerini, yönetim yaklaşımına bırakmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım kapsamında, yerel yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), diğer yerel aktörler, merkezi yönetimlerle uluslararası topluluğun ortakları olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (Demir, 2008, s. 101).

“Yerel Gündem 21, öncelikli yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması yoluyla yerel düzeyde Gündem 21’in hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan katılımcı, çok-sektörlü bir süreçtir.”

Yerel düzeyde “sürdürülebilir kalkınma” ya yönelik katılımcı eylem planlaması süreci niteliğindeki Yerel Gündem 21, 21. yüzyılın demokratik “yerel yönetim” anlayışını ifade etmektedir. Yerel Gündem 21, sıradan bir yerel program ve ya proje değil, tersine, yerel yönetişimin tüm alanlarını ve aktörlerini yatay ve düşey olarak kucaklayan, bu bütünlük içerisinde yeni bir anlayış, yeni bir yönetim ahlakı geliştirilmesini içeren bir ana süreç niteliğini taşımaktadır (Emrealp, 2005 , s. 19).

Yerel Gündem 21 sürecinin öncelikle yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması üzerindeki vurgusu, çeşitli katılımcı mekanizmaları içeren ve yerel ortaklıklara dayalı “yönetişim” (governance) anlayışının yaşama geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının demokrasi, insan hakları, katılımcılık, şeffaflık, etkinlik, hesap verme ve yerel yönetişimin diğer vazgeçilmez kavramlarıyla birlikte anlam kazanmasından hareketle, Yerel Gündem 21’in şemsiyesi altındaki yerel eylem planlaması sürecinin aynı zamanda “yerel demokrasinin geliştirilmesi projesi” olduğu açıkça görülmektedir (Henden, 2007)

2.2. Türkiye’de Yerel Gündem 21 Uygulamaları ve Kent Konseyleri

Türkiye’deki Yerel Gündem 21 (YG-21) uygulamaları, 1997 yılı sonunda, UNDP – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın desteğiyle, UCLG-MEWA – Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı’nın (önceki adıyla IULA-EMME’nin) koordinatörlüğünde yürütülen bir proje kapsamında başlatılmış, daha sonraki yıllarda ise “proje” çerçevesinden çıkarılarak, **“Türkiye YG-21 Programı”**na dönüştürülmüştür. UNDP ile hükümetimiz arasında imzalanan Ülke İşbirliği Anlaşması’nda “iyi yerel yönetişimin ve yerel demokrasinin geliştirilmesindeki temel araç” olarak tanımlanan YG-21 Programı, uluslararası bir başarı yakalamış bulunmaktadır.

UNDP tarafından, katılımcı-demokratik “yerel yönetim” uygulamalarının dünyadaki en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilen Türkiye YG-21 Programı’nın

bu başarısının ardında, kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum üçgeninde yerel karar alma süreçlerini geliştirerek ve zenginleştirerek, Türkiye’de yeni bir “yerel yönetim” modelinin gelişmesini sağlaması yatmaktadır.

Yönetişim ilkelerinin, halka en yakın yönetim birimleri olarak kabul edilen yerel yönetimlerde uygulanabilirliği, Yerel Gündem 21 projeleri ile somutlaşmaya başlamıştır. 2002 yılı “Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu”nda, yerel yönetimler için iyi yönetişimin “*Belediyelerin kapsadıkları alanda yaşayanlarla birlikte, ortaklaşa olarak yer alacakları süreçle karar alma, uygulama ve denetleme uygulamaları yürütmeleriyle*” gerçekleşebileceği vurgulanmıştır.

Halkın, yönetime katılımına duyulan ihtiyacın daha iyi anlaşılması, hükümetlerin performansı ya da sınırlı kapasiteleri karşısında uğranılan hayal kırıklığı, sivil toplum örgütlerinin çeşitlenmesine ve giderek önem kazanmasına yol açmıştır. Bu toplulukların çoğalması, temsil yetkisinin sorgulanmasına yol açarak, yeni katılım arayışlarını getirerek, demokratik hayatın işleyişine katkıda bulunmaktadır. Devlet dışındaki tüm kuruluşları içeren, devletçe düzenlenmeyen toplumsal ilişkiler alanında, sivil toplum kuruluşları içinde daha özel bir konumda bulunan “gönüllü kuruluşlar” da demokratik kitle örgütleri olarak önemli roller üstlenmiştir (Toprak, 2006, s. 293).

UNDP tarafından, katılımcı-demokratik “yerel yönetim” uygulamalarının dünyadaki en iyi YG-21 Programı’nın şemsiyesi altında yürütülen “Türkiye YG-21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerelleştirilmesi” başlıklı dördüncü aşama projesi kapsamındaki faaliyetler, Haziran 2009 sonu itibarıyla tamamlanmıştır. Buna karşılık, 29 Mart 2009 tarihinde yapılan yerel seçimlerin ışığında, özellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. maddesi ile yasal dayanağa kavuşan Kent Konseyleri’nin desteklenmesi ve yerel demokratik yönetişimin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması açılarından YG-21 Programı’nın belirli bir süre daha devam etmesi kararlaştırılmıştır. Bu son aşamada, demokratik yerel yönetim temelinde sürdürülebilir kalkınmanın yerelleştirilmesini hedefleyen YG-21 süreçlerinin, bundan böyle Kent Konseyleri’nin bünyesinde devam etmesinin ve içselleştirilmesinin sağlanması hedeflenmektedir. Bununla bağlantılı olarak da, ilgili konularda terminoloji ve uygulama bütünlüğünün sağlanması öngörülmektedir.

Bu amaçla geliştirilen “**Kent Konseyleri’nin güçlendirilmesi ve yerel demokratik yönetim mekanizmaları olarak işlev görmelerine yönelik eğitim ve kapasite geliştirme desteği sağlanması**” başlıklı devam projesinin uygulanmasına, Ekim 2009 itibarıyla başlanmış bulunmaktadır. (Emrealp, 2005)

Türkiye Yerel Gündem 21 Programı'nın Aşamaları

Aşama I: “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” Projesi (Kasım 1997-Aralık 1999). “Milletlerarası Antlaşma” niteliğindeki Proje Dokümanı, 6 Mart 1998 tarihli ve 23278 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Aşama II: “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması” Projesi (Ocak 2000-Aralık 2003). “Milletlerarası Antlaşma” niteliğindeki Proje Dokümanı, 22 Ocak 2001 tarihli ve 24295 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Aşama III: “Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planı’nın Yerelleştirilmesi” Projesi (Mayıs 2004-Eylül 2006). “Milletlerarası Antlaşma” niteliğindeki Proje Dokümanı, 12 Kasım 2003 tarihli ve 25287 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Aşama IV: “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerelleştirilmesi” Projesi (Eylül 2006-Haziran 2009). “Milletlerarası Antlaşma” niteliğindeki Proje Dokümanı, 24 Nisan 2007 tarihli ve 26502 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Aşama V: “Kent Konseyleri’nin güçlendirilmesi ve yerel demokratik yönetim mekanizmaları olarak işlev görmelerine yönelik eğitim ve kapasite geliştirme desteği sağlanması” Projesi (Türkiye YG-21 Programı’nın son aşaması olarak, Ekim 2009-Mart 2011 dönemini kapsamaktadır.)

Önceleri gönüllü kuruluşlar olarak ortaya çıkan Kent Konseyleri, ülkemizde 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. Maddesi ile yasal bir dayanağa kavuşmuş ve tüm belediyelerin kurmak zorunda olduğu bir yapı haline dönüşmüştür. Kent Konseyleri, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği’ne dayanarak kurulmuş yapılardır. Kuruluş amaçları; “kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmek”tir. Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzmanlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmalarını ifade etmektedir. Bu yapıların 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yasal dayanağa oturtulması bir taraftan özgürlük alanlarının kısıtlanıyor olması anlamına gelirken, diğer taraftan da mali yapılarının belediyeye bağlı olmaları ile artık idarenin kontrolünde olmaları anlamı ortaya çıkarılabilmektedir. Bununla birlikte, konsey görüşlerinin doğrudan meclis gündemine girmesi ile yerel politikanın oluşturulmasında doğrudan katkıları artmaya başlamıştır.

3. Katılımcı Demokrasiye Etki Eden Faktörler

Demokratik bir ortam için gerekli olan tek unsur yönetim biçimi olarak demokrasi değil aynı zamanda o toplumdaki demokrasinin işleyişini sağlayan ve kolaylaştıran bazı toplumsal koşulların sağlanmasıdır. Demokratik bir ortamda toplumsal sınıflar arasında üstünlük olmaması, insanların eğitilmiş olması, toplumun refah seviyesinin yüksek olması ve insanların depolitize olmaması beklenmektedir.

Katılımcı demokrasi pek çok sosyolojik ya da psikolojik unsurun etkisi altında olmakla birlikte, siyasal etkinlik, ekonomik kalkınma, eğitim ve kentleşme katılımcı demokrasiyi etkileyen temel unsurlar olarak düşünülebilir:

Siyasal Etkinlik

Siyasal etkinlik duygusu, insanların kendilerini siyasal yollarla sonuç alabilecek güçte görüp görmedikleri ve bu yolları kullanmaya hazır olup olmadıklarına dayanmaktadır. Bireyler, etkili olup olamayacaklarını düşünmeksizin, siyasal süreçte katılımı bir vatandaşlık görevi olarak düşünebilirler. Bu duyguya sahip olan bireyler siyasete daha fazla katılmaktadırlar. Siyasal etkinlik, bireyin içinde yaşadığı siyasal sisteme, onun parçalarına etki etmek suretiyle sistemi kendi yararına çalıştırabilme inancı olarak ele alınmaktadır. Siyasal etkinlik, siyasal katılımın yanı sıra siyasal ilgi ve bilgiyi de teşkil eden bir temel dürtüdür (Yücekök, 1981).

Çoğunluğun üzerinde birleştiği gibi, modern devleti geleneksel devletten ayıran en önemli özellik, kitlelerin siyasal yaşama ilgi duyması ve siyasal yaşama katılım düzeylerinin yükselmiş olmasıdır. Modern devletin, toplumsal yaşam içinde artan etkinliği yığınların eskiye oranla siyasal yaşama daha bilinçli ve aktif olarak katılmalarına yol açmaktadır. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki geleneksel keskin ayrım günümüzde hafiflemekte ve yığınların çeşitli biçim ve etkinlikte, toplumu ilgilendiren kararlara katılmaları söz konusu olmaktadır (Kahraman, 2002, s. 47).

Siyasal yaşama katılmaya insanları sevk eden bazı nedenler bulunmaktadır. Bunlar kişisel bağlılık, dayanışma, çıkar ve vatandaşlık duygusudur. Kişisel bağlılığa dayanan katılımı, seçmen grupları, geleneksel liderlere karşı kişisel bağlılıkları ve bağımlılıkları sonucu, seçmenler, liderler tarafından siyasal katılımı yönlendirilir. Dayanışmadan doğan katılım ise bireyin, dahil olduğu sosyal gruba (köy, dini cemaat, sosyal sınıf vb.) bağlılığını göstermek üzere o grubun çoğunluğu yönünde siyasal yaşama katılım faaliyetlerine girişmesidir. Bir başka şekilde, insanlar çıkar duygusundan hareketle siyasi katılımı bulabilirler. Söz konusu çıkarlara, kayırma, iltimas, çeşitli baskı ilişkileri, eğitim hizmetleri, af, vb. gibi gösterilebilir (Tatar, 1997, s. 100).

Sonuç olarak siyasi etkinlik; vatandaşların siyasi faaliyet ve kararlarda gözlemci ya da pasif konumdan çıkıp bizzat sürece dâhil olarak yön vermesi ile başarıya

ulaşmaktadır. Bu siyasal etkinlik duygusu yalnızca çıkar ya da bağılılık durumlarında değil, bir siyasal bilinç olarak toplumun her kesiminde her karar alma sürecinde geçerlidir.

Ekonomik Kalkınma

Ekonomi ile demokrasi arasında tek yönlü bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Hangisinin daha öncelikli olduğuna dair farklı görüşler de olmakla birlikte çoğunlukla vurgulanan bu iki yapının bütünleşik olduğudur. Demokrasinin varlığı ekonomiye, aynı şekilde iyi bir ekonominin varlığı demokrasiye dayandırılmaktadır. Demokrasinin iktisadi gelişmenin doğal olarak ürünü olarak kabul edilmesi veya tersine demokrasinin hızlı ve dengeli bir iktisadi gelişmenin kendiliğinden doğmasına yol açacağı iddiaları sonuç olarak aynı temel varsayımın iki değişik versiyonudur (Ökten, 2008, s. 91).

Bir ülkenin ekonomisi büyüdükçe demokrasinin de devam etme ihtimali büyümektedir. Aksine ekonomik kriz, yüksek enflasyon yaygınlaşması durumunda toplumların demokrasiden uzaklaşma ihtimali artmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin büyüme oranı otoriter rejimlerin demokrasilerden başarılı olmadıklarını göstermektedir. Otoriter ve demokratik sistemler karşılaştırıldığında demokratik sistemde son elli yılda yıllık büyüme oranını % 3,04 iken, otoriter sistemde bu oran % 1,78'e inmektedir. Demokrasiler ekonomik kalkınmayı destekleyen politikalar uygularken, otoriter ülkelerde yöneticileri iktidarda tutacak politikalar uygulanır ve siyasallaşma oranı daha fazladır. Demokratik hükümetler otoriter hükümetlere oranla ekonomik kalkınma ve siyasal adalet konusunda daha fazla ümit vermektedir (Işık, 2006, s. 133).

Eğitim

Eğitim ile siyasal etkinlik duygusu arasında dolayısıyla da katılım arasında bir bağ vardır. Eğitimi belli bir eşiğe ulaşmamış insan topluluklarında, kendi yönetimlerinde söz sahibi olma isteğinin doğması beklenememektedir. Siyasal katılmanın kurumsal olarak gerçekleşebilmesi yani düzenli ve sürekli olabilmesi için, herkesin en azından ilköğretimden geçmiş olması gerekmektedir. Toplumsallaşmanın koşulu olan eğitim, katılmanın öznesinin ortaya çıkması bakımından tıpkı can güvenliği gibi temel önemde bir koşuldur. Eğitim ne ölçüde ilerlerse, siyasal katılma olanakları da o ölçüde gelişmektedir (Kahraman, 2002, s. 64).

Bireyin kendiliğinden bir siyasal davranışta bulunabilmesi, onun günlük yaşamını nasıl biçimlendirdiğine bağlı olarak değişmektedir. Görev duygusu, kişisel ilişkiler, yaşama çevresi ile ilişkileri, aldığı eğitimin sağladığı bilinçli davranışlar bireyi siyasal davranış için cesaretlendiren niteliklerdir. Eğitimli bir yurttaş, konuşan ve kendi zihinsel kapasitesine güvenerek düşünen insandır. Dışsal etkilerden önemli

ölçüde bağımsızdır. Bu nitelik siyasal davranabilme için temel bir koşuldur. Eğitim sadece insanların bilgilerini iletme ve zihin yeteneklerini geliştirme aracı değildir. O aynı zamanda her kültürün kendine özgü değerlerinin yeni kuşaklara geçirilmesini sağlayan bir araçtır. Her ülkenin eğitim programlarının dolaylı da olsa siyasal bir yönü bulunmaktadır (Kahraman, 2002).

Eğitim ile siyasal katılım arasında olumlu bir bağlantının var olduğu, bir kimsenin eğitim seviyesinin artışı ile siyasal katılım seviyesinin de arttığı değişik ülkelerde yapılan araştırmalarda ispatlanmıştır. Siyasal katılımı eğitim değişkeni en güçlü sosyal değişkendir. Eğitim, bireylerin siyasal yaşama katılmasını kolaylaştırır ve katılmanın ön koşulunu hazırlar. Eğitim düzeyi, bireyin sosyal tercihlerinin daha bilinçli olarak yapmasında önemli bir rol oynar ve diğer çevresel değişkenlerin belirleme gücünü azaltır; siyasal içeriklerin kavranmasını, yorumlanmasını ve iletilmesini sağlar. Bireylerin, eğitim düzeyleri ve toplumsal sınıf içindeki yeri yükseldikçe aile kararlarına katılım oranları, siyasal katılım eğilimleri, siyasal etkinlik duyguları da yükselmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça katılım da doğru orantılı olarak artmaktadır (Kahraman, 2002, s. 71). Eğitim kişilerin siyasal olaylarla ilgili bilgi edinmelerini, o bilgileri yorumlamalarını, kendi toplumsal durumları ve sorunları ile bağlantı kurmalarını kolaylaştırdığı ölçüde siyasal katılma eğilimlerini arttırır. Eğitimin siyasal katılmaya ilişkin çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerden ilki, eğitim düzeyi arttıkça, birey için katılımın bir yurttaşlık görevine dönüşmesidir. İkincisi, eğitimin bireye çevresini değiştirme becerisi kazandırmasıdır. Üçüncüsü, eğitimin bireye gelir ve sosyal statü sağlamasıdır. Dördüncüsü, eğitim bireyin soyut ve genel kavramlarla düşünmesini kolaylaştırmaktadır. Beşincisi, eğitilmiş bireylerin çevreleriyle ve dış dünya ile ilgili bilgileri, onlara kozmopolit yaşam alanlarıyla daha kolay iletişim kurma olanağı sağlamaktadır. Son olarak eğitilmiş birey bir grup içerisinde davranma alışkanlığı kazanmaktadır. Yalnız bir sınıfın ya da grubun üyeleri ile değil, birçok grubun üyeleriyle iletişime geçebilmektedir. (Alkan & Ergil, 1980, s. 112). Eğitim siyasal katılım için tek başına yeterli olmamakla birlikte, katılımcı demokrasinin en önemli kolaylaştırıcı unsurlardan biri olarak düşünülebilir.

Kentleşme

Kentleşme uygarlığın gelişmesinde en önemli süreçlerden biridir. Kentleşme nüfus birikim süreci olarak tanımlansa da nüfus birikim sürecinden çok daha fazlasını anlatan ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümleri de içeren bir süreçtir (Keleş, 1996). Bu bağlamda kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran toplum örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim sürecidir (Keleş, 1996).

Kentleşmenin demokratik katılıma etkisi iki farklı görüş ile savunulmaktadır. İlk görüş; kentleşme ile modernleşmenin sağlanacağını ve bunun da insan davranışlarını değiştirerek toplumsal sistemde çözümlere neden olacağını, kentleşen kitlenin daha katılımcı ve siyasal sistemde daha fazla yer alacağını savunmaktadır. Diğer görüş ise, kentleşmenin demokratik katılımı negatif yönde etkileyeceği şeklindedir. Seçmenin içinde yaşadığı yerleşim birimi büyüdükçe ve siyasal yapı karmaşılaştıkça bireylerin siyasal kararlara katılmasındaki marjinal etkinliği azalacak ve bir noktadan sonra da bu etkinlik tamamen kaybolabilecektir. Dolayısıyla siyasal katılımın küçük yerleşimde, büyük yerleşim birimlerine oranla daha uygun olması beklenebilir. Kırsal kesimdeki siyasal katılım ile şehirdeki katılım yaklaşık oranlarda olsa da kırsal kesimdeki katılımın demokratikleşmeden kaynaklanmadığı vurgulanmaktadır. Bunun sebepleri arasında en önemlileri, geleneksel liderlerin ve cemaatlerin yer alması olarak düşünülebilir. Sonuç olarak kentleşmenin demokratik katılıma etkisinin yönü üzerinde fikir birliğine varılamamış olsa da herkesçe kabul edilen kentleşme katılımı etkileyen önemli unsurlardan biri olmasıdır.

4. Sosyo - Ekonomik Gelişmişliğin Katılımcı Demokrasi Üzerine Etkisinin İncelemesi Üzerine Bir Analiz

4.1. Analiz Metodolojisi

Bildiride, analiz iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada İzmir ve Diyarbakır'ın sosyo-ekonomik gelişmiş düzeyleri ve kentleşme düzeyleri karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü tarafından 2012 yılında hazırlanan "Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması" raporu temel alınmıştır. Bu araştırma, gelişmişlik düzeylerinin analiz edilmesi amacıyla oluşturulan endekste iller ekonomik, sosyal göstergeler ve işgücü olmak üzere üç ana kriter çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan veri tabanında toplamda 44 değişken¹ (27 ekonomi, 10 sosyal gösterge, 7 işgücü) değerlendirilmede kullanılmıştır. İkinci aşamada ise, İzmir ve Diyarbakır'ın Yerel Gündem 21 ve Kent Konsey deneyimleri, hem çalışma grupları hem de mahalle ölçeğindeki katılıma ilişkin muhtarlıklarla yapılmış olan önceki araştırma bulguları kullanılarak değerlendirilmektedir.

4.2. İllerin Gelişmişlik Düzeyine İlişkin Temel Bulgular

Ekonomiye ilişkin değişkenlerin yüksek ağırlığı nedeniyle İllerin Gelişmişlik Endeksi'nde (İGE) ekonomik aktivite açısından güçlü iller ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, sonuçlara göre sıralamada ilk 3 sırada İstanbul, Ankara ve İzmir bulunmaktadır.

Tablo 1: Ülke Bazında İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (İGE Raporu, 2012)

İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması									
İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE
1 İstanbul	30.90	18 Yalova	0.76	35 Elazığ	0.73	52 Kastamonu	-1.73	69 Van	-2.45
2 Ankara	12.23	19 Zonguldak	0.68	36 Burdur	-0.80	53 Erzincan	-1.77	70 Tunceli	-2.48
3 İzmir	7.65	20 Manisa	0.66	37 Rize	-0.90	54 Giresun	-1.85	71 Kars	-2.57
4 Kocaeli	7.52	21 Trabzon	0.54	38 K.Maraş	-0.93	55 Diyarbakır	-1.85	72 Mardin	-2.65
5 Antalya	5.96	22 Kırklareli	0.53	39 Kırıkkale	-0.94	56 Sinop	-1.85	73 Şırnak	-2.77
6 Bursa	4.78	23 Aydın	0.40	40 Karaman	-1.00	57 Çorum	-1.87	74 Iğdır	-2.83
7 Eskişehir	2.87	24 Edirne	0.66	41 Sivas	-1.05	58 Tokat	-1.88	75 Bingöl	-2.96
8 Muğla	2.60	25 Çanakkale	0.26	42 Kütahya	-1.05	59 Ordu	-1.90	76 Siirt	-3.00
9 Adana	2.00	26 Uşak	0.11	43 Malatya	-1.09	60 Aksaray	-1.92	77 Bitlis	-3.02
10 Tekirdağ	1.93	27 Karabük	0.10	44 Afyon	-1.12	61 Şanlıurfa	-1.97	78 Hakkari	-3.09
11 Gaziantep	1.90	28 Balıkesir	0.08	45 Nevşehir	-1.20	62 Yozgat	-1.98	79 Ardahan	-3.09
12 Denizli	1.69	29 Bolu	-0.07	46 Erzurum	-1.25	63 Çankırı	-2.03	80 Ağrı	-3.12
13 Kayseri	1.36	30 Isparta	-0.09	47 Amasya	-1.28	64 Kilis	-2.09	81 Muş	-3.13
14 Sakarya	1.33	31 Samsun	-0.13	48 Bartın	-1.38	65 Batman	-2.25		
15 Hatay	1.05	32 Bilecik	-0.31	49 Artvin	-1.46	66 Adıyaman	-2.27		
16 Mersin	1.02	33 Düzce	-0.43	50 Kırşehir	-1.48	67 Gümüşhane	-2.34		
17 Konya	0.79	34 Osmaniye	-0.68	51 Niğde	-1.59	68 Bayburt	-2.42		

Tablo 2: İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (İGE Raporu, 2012)

İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması									
İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE	İl	İGE
1 İstanbul	30.90	18 Yalova	0.76	35 Elazığ	0.73	52 Kastamonu	-1.73	69 Van	-2.45
2 Ankara	12.23	19 Zonguldak	0.68	36 Burdur	-0.80	53 Erzincan	-1.77	70 Tunceli	-2.48
3 İzmir	7.65	20 Manisa	0.66	37 Rize	-0.90	54 Giresun	-1.85	71 Kars	-2.57
4 Kocaeli	7.52	21 Trabzon	0.54	38 K.Maraş	-0.93	55 Diyarbakır	-1.85	72 Mardin	-2.65
5 Antalya	5.96	22 Kırklareli	0.53	39 Kırıkkale	-0.94	56 Sinop	-1.85	73 Şırnak	-2.77
6 Bursa	4.78	23 Aydın	0.40	40 Karaman	-1.00	57 Çorum	-1.87	74 Iğdır	-2.83
7 Eskişehir	2.87	24 Edirne	0.66	41 Sivas	-1.05	58 Tokat	-1.88	75 Bingöl	-2.96
8 Muğla	2.60	25 Çanakkale	0.26	42 Kütahya	-1.05	59 Ordu	-1.90	76 Siirt	-3.00
9 Adana	2.00	26 Uşak	0.11	43 Malatya	-1.09	60 Aksaray	-1.92	77 Bitlis	-3.02
10 Tekirdağ	1.93	27 Karabük	0.10	44 Afyon	-1.12	61 Şanlıurfa	-1.97	78 Hakkari	-3.09
11 Gaziantep	1.90	28 Balıkesir	0.08	45 Nevşehir	-1.20	62 Yozgat	-1.98	79 Ardahan	-3.09
12 Denizli	1.69	29 Bolu	-0.07	46 Erzurum	-1.25	63 Çankırı	-2.03	80 Ağrı	-3.12
13 Kayseri	1.36	30 Isparta	-0.09	47 Amasya	-1.28	64 Kilis	-2.09	81 Muş	-3.13
14 Sakarya	1.33	31 Samsun	-0.13	48 Bartın	-1.38	65 Batman	-2.25		
15 Hatay	1.05	32 Bilecik	-0.31	49 Artvin	-1.46	66 Adıyaman	-2.27		
16 Mersin	1.02	33 Düzce	-0.43	50 Kırşehir	-1.48	67 Gümüşhane	-2.34		
17 Konya	0.79	34 Osmaniye	-0.68	51 Niğde	-1.59	68 Bayburt	-2.42		

I. Grup
Çok Gelişmiş İller

II. Grup

III. Grup

IV. Grup

V. Grup
Az Gelişmiş İller

Makro bir perspektifte incelendiğinde, yapılan gruptamanın coğrafi bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını da ortaya çıkardığı dikkat çekmektedir. En gelişmiş illeri kapsayan I. Grup'taki 6 ilin 3'ü Marmara Bölgesi'nde yer alırken, aynı grupta yer alan diğer iller Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Sıralamanın tamamı dikkate alındığında Marmara Bölgesi en gelişmiş bölge konumundayken, onu Ege ve Akdeniz Bölgeleri takip etmektedir. Öte yandan, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'ndeki iller nispeten düşük gelişmişlik düzeyleri ile dikkat çekmektedir.

Tablo 3: İllerin Bölgesel Gruplaması

	I. Grup	II. Grup	III. Grup	IV. Grup	V. Grup
Marmara B.	3	3	6	-	-
Ege B.	1	3	4	-	-
Akdeniz B.	1	3	4	-	-
İç Anadolu B.	1	3	3	6	-
Karadeniz B.	-	1	5	9	2
G. Doğu Anadolu B.	-	1	-	3	5
Doğu Anadolu B.	-	-	2	2	10
Genel Toplam	6	14	24	20	17

(İGE Raporu, 2012)

İzmir ve Diyarbakır'ın durumları incelendiğinde, İzmir çok gelişmiş iller (I.kategori) yer alırken, Diyarbakır az gelişmiş illere daha yakın konumda (IV. kategori) olduğu görülmektedir. İzmir ve Diyarbakır için daha net bir çıkarım yapılabilmesi adına bu iki ilin kriterler kapsamındaki gelişmişlik düzeyi de incelenmiştir.

Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

İGE'de en fazla değişken içeren ekonomi kriteri 2 farklı şekilde değerlendirilmiştir. İldeki kümülatif büyüklükleri yansıtan E_G kriteri ilin mevcut makro ekonomik performansını yansıtırken, kişi başına değişkenlerin yer aldığı E_{KB} kriteriyle de ilin ekonomik potansiyeli gösterilmiştir. İki sıralama arasındaki farkın eksi çıkması söz konusu ildeki toplam ekonomik gelişmişliğin, kişi başına olan gelişmişlikten daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 4. İzmir ve Diyarbakır'ın ekonomik gelişmişlik endeksi

İller	E _G		E _{KB}		Fark (I-II)*
	Endeks Değeri	Sıralama (I)	Endeks Değeri	Sıralama (II)	
İzmir	6,1	3	5,5	4	-1
Diyarbakır	-0,5	25	-1,2	49	-24

Ekonomik gelişmişlik endeksi açısından incelendiğinde, İzmir, E_G kriterine göre 3. sırada yer alırken, E_{KB} kriterine göre 4. sırada yer almaktadır. Ayrıca, farkın eksi çıkması nedeniyle, İzmir'deki toplam ekonomik gelişmişlik, kişi başına olan gelişmişlikten daha yüksektir. Diyarbakır, E_G kriterine göre 25. sırada yer alırken, E_{KB} kriterine göre 49. sırada yer almaktadır. İzmir'den farklı biçimde, Diyarbakır'da E_G ve E_{KB} kriterlerine göre sıralamada çok önemli fark bulunduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, Diyarbakır ilindeki toplam ekonomik gelişmişlik, kişi başına gelişmişliğin çok önündedir.

Sosyal Gelişmişlik Endeksi

Sosyal gelişmişlik endeksi sonuçlarına göre İzmir hala en gelişmiş iller kategorisinde varlığını sürdürürken, Diyarbakır sıralamada genel gelişmişlik endeksi sonuçların sıralamasının da gerisinde kalmaktadır.

Tablo 5. İzmir ve Diyarbakır'ın sosyal gelişmişlik endeksi

İller	Endeks	Sıralama
İzmir	4,7	4
Diyarbakır	-1,8	65

İşgücü Bakımından Gelişmişlik Endeksi

İllerdeki gelişmişlik düzeyini etkileyen bir diğer etmen de işgücüdür. İllerdeki mevcut ekonomik performansın sürdürülebilirliğini göstermesi açısından önemli bir göstergedir. İzmir genel endeks sonuçlarına göre konumunu korurken, Diyarbakır işgücü bakımından sıralamada yükselişe geçmiştir.

Tablo 6. İzmir ve Diyarbakır'ın işgücü bakımından gelişmişlik endeksi

İller	Endeks	Sıralama
İzmir	3,4	3
Diyarbakır	-0,2	26

Kentleşme Oranları

İzmir ve Diyarbakır'ın kentleşme oranlarına bakılırken 1990 ve 2010 kent / kır nüfus verileri kullanılmış ve 20 yıllık zaman dilimindeki değişim ortaya konulmuştur. İzmir'de 20 yılda kentleşme oranı % 15 artışlık göstererek % 92'lere ulaşmıştır. Yıllık kentleşme hızı % 0,75'tir. Diyarbakır ise İzmir'e oranla daha hızlı bir kentleşme göstermekle birlikte, hala İzmir'in gerisindedir. Yıllık kentleşme hızı % 1'dir.

Tablo 7. İzmir ve Diyarbakır'ın kentleşme oranları (1990-2010)

İller	1990		2010	
	Kent	Kır	Kent	Kır
İzmir	%77	%23	%92	%8
Diyarbakır	%53	%47	%73	%27

4.3. İzmir Ve Diyarbakır'da Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyi Uygulamaları

4.3.1. İzmir 'de Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyi Uygulamaları

İzmir'de yerel gündem çalışmaları 12 Ekim 1995 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Ege Belediyeler Birliği tarafından başlatılmıştır. Merkezi ve yerel yönetim birimleri, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörden temsilciler bu girişimde yer almıştır. Bu katılımcılardan oluşan bir yürütücü komite oluşturulmuştur. Bu komite, İzmir'in kentleşme, göç, çevre ile ilgili sorunları ve bu sorunlara çözüm önerilerine katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Komite koordinasyonu altında tanımlanan problem alanlarına yönelik çözüm önerileri geliştirmek için çalışma grupları kurulmuştur. Bu çalışma gruplarının amacı eylem planlarının hazırlanmasıdır. İzmir Yerel Gündem 21 kapsamında farklı çalışma grupları tanımlanmıştır (İzmir Yerel Gündem 21, 2004, 2007).

Tablo 8'de görülebileceği gibi çalışma gruplarının sayısında ve çeşitliliğinde 2004 ve 2007 arasında farklılıklar bulunmaktadır. 2004 yılında çalışma grupları konu çeşitliliği oldukça geniştir. 2007'deki faal olarak çalışan çalışma grupları çeşitliliği daha kısıtlıdır.

08 Haziran 2010 İzmir Kent Konseyi'nin 1. Olağan Genel Kurul Toplantısı ile, İzmir'de Yerel Gündem 21 çerçevesinde yürütülen çalışmaların, kent konseyine dönüşümü çalışmaları başlamıştır. Kent Konseyi kurumsal yapısı altında, Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Engelli Meclisi ve Çocuk Meclisi oluşturulmuş ve çeşitli çalışma grupları belirlenmiştir (www. İzmirkentkonseyi.org.tr).

Tablo 8. İzmir Yerel Gündem 21 Çalışma Grupları (2004, 2007)

Yerel Gündem 21 Çalışma Grupları (2004)	Yerel Gündem 21 Çalışma Grupları (2007)
Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Kültür ve Sanat Mahalle Birimlerini Etkinleştirme ve Muhtarlar Aile Planlaması Aile içi Şiddet Geriatiri Güç Koşullarda Yaşayan Çocuklar Kadın Sığınma Evleri Doğal Afet Kaynaklı Bütünleşik Kriz Yönetimi Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Program(Canlı Türlerinin Korunması) İzmir Kuş Cenneti Çiftçilik Ve Kırsal Kalkınma Toprak Kullanımı Ve Verimli Tarım Alanlarının Korunması Ulaşım - Otopark - Trafik Kent-Orman ve Yeşil Alan Kullanımı Gençler Ve Yönetimle İlişkileri Eğitim Engelliler Sınır Ötesi İşbirliği(Kardeş Kentler İlişkisi) Bütünleşik Katı Atık Yönetimi Rüzgar Enerjisi Çevre ve Sağlık Su Kaynakları Yönetimi Gıda Coğrafi Bilgi Sistemleri AB Sürecinde Türkiye”İzmir Çalışma Grubu YG21 Parkı	Aile içi şiddet Doğal Afet Kaynaklı Bütünleşik Kriz Yönetimi Engelliler Gençler Ve Yönetimle İlişkiler Kadın Sığınma Ev leri Kent-Orman ve Yeşil Alan Kullanımı Kültür ve Sanat Risk Altındaki Çocuklar Su Kaynakları Yönetimi Ulaşım (Ulaşım - Otopark - Trafik) İzmir YG 21 I. Uluslararası STK Zirvesi Sürdürülebilir İzmir'in Stratejik Bütünleşik Yönetimi Expo 2015 İzmir Sürecinde Halk Odaklı Tanıtım ÇG

Kent Konseyi Çalışma Grupları

Çevre Sorunları ve Sağlığı Çalışma Grubu
Expo ve Turizm İzmir Çalışma Grubu
Ulaşım Hizmetleri ve Trafik Çalışma Grubu
Yerel Kalkınma ve Kentsel Gelişim Çalışma Grubu
Sağlıkta İyileştirme Çalışma Grubu
Kentsel Dönüşümde Sanatla Kazanım Çalışma Grubu
İzmirna Çalışma Grubu
Arge Çalışma Grubu
Kültür ve Sanat Çalışma Grubu
Toplumsal Farkındalık ve Sosyal Sorumluluk Çalışma Grubu

Kent konseyi oluşturulduktan sonra kurumsal yapı altındaki çalışma grupları daha farklı şekilde oluşmuştur.

4.3.2. İzmir’de Mahalle Ölçeğinde Katılım ve Muhtarlıklar

İzmir Yerel Gündem 21 koordinasyonunda aktif katılımcılarla sürdürülen eylem projelerinden biri olan “21.Yüzyıla Girerken Mahalle Yönetimi” başlıklı çalışma, “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” konulu proje belgesi kapsamında geliştirilmiştir. Yerel Gündem 21 eylem projelerinin değerlendirme ve kontrol araçlarından biri olan anket çalışması ile muhtarlıkların fiziksel şartları ve muhtar profili belirlenmiştir. Anket formları ilgi grupları, sivil toplum kuruluşları, üniversite ve yerel yönetimlerin temsilcilerinden oluşan bir grup tarafından katılımcı bir yöntemle hazırlanmış; 323 mahalle muhtarı ile yüz yüze görüşülmüştür (Palabıyık & Atak, 2000 , s. 3). Bu çalışmanın amacı, hizmetlerde etkinlik ve verimliliğin sağlanması; halkın kendi kendini yönetmesi ilkesinin yaşama geçirilmesi; yerel demokrasinin geliştirilerek kazanımların ülke düzeyine aktarılması; kentsel topluluğun sosyal ve ekonomik kalkınması; yerel yönetimlerin kurumsal ve yapısal çerçevesinin geliştirilmesidir.

Anket sonuçlarına göre, muhtarlıkların güçlendirilmesi ve mahalle halkının yönetime katılımı ile ilgili olarak belediye meclisinde söz sahibi olmak isteyenlerin oranı %93.2, Muhtarlar Derneğinin meslek odasına dönüşmesini isteyenler %62.8, Mahalle muhtarlığı kurumu ile ilgili yeni yasal düzenlemenin yapılmasını isteyenler %93.2, Mahalle muhtarlığı kurumu ile ilgili yeni bir örgütlenme modeli isteyenler %77.7, ayrı bir bütçeye sahip olmak isteyenler ise %73.7 oranındadır. Muhtarların %85.1’i Yerel Gündem 21’i bilmemektedir. Yine anket sonuçlarına göre, Yerel Gündem 21 konusunda bilgilendirilen muhtarlardan %88.7’si kendi mahallesinde mahalle halkı ile birlikte Yerel Gündem 21 hazırlama isteğindedir. Muhtarların %71.2’si muhtarlık kurumunun toplumda saygın bir kurum olduğu, %75.3’ü yönetim ile halk arasındaki sorunları çözmede başarılı olduğu, %74.9’u kurumun mahalle halkı arasındaki sorunları çözmede başarılı olduğu düşüncesindedir. (Palabıyık & Atak, 2000)

İzmir Yerel Gündem 21 eylem projelerinden biri olan “İzmir Büyükşehir Bütününde Muhtarlıkların Güçlendirilmesi Mahalle Halkının Yönetime Aktif Katılımının Sağlanması Projesi” öncelikle yerel ardından da ulusal ölçekte kamuoyunun dikkatinin mahalle ve mahalle yönetimlerine çekilmesine neden olmuştur.

Projenin yürütülmesi aşamasında, kent bütününde yaşanan kamusal ve sivil toplum kuruluşları ile muhtarların ilgili ve uyumlu çalışma deneyimi yerel ölçekte bunun başarıldığını göstermektedir. İzmir’de politik bilincin ve katılım isteğinin yüksek oluşu projenin başarılı bir şekilde yürütülmesinin başlıca etkenidir.

4.3.3. Diyarbakır Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyi Uygulamaları

Diyarbakır Yerel Gündem 21, Büyükşehir Belediyesi koordinatörlüğünde 14 Mayıs

2002 tarihinde aktif olarak çalışmalarına başlamıştır. “Diyarbakır Yerel Gündem 21 Temel Prensipleri”nde de belirtildiği üzere amaç; 21. yüzyılda dünya kenti Diyarbakır için, gönüllülük esasına dayalı emek harcanması, sivil-kamu-yerel-özel sektör kesimlerinin ortak çalışma anlayışının geliştirilmesi, kenti ve tarihini sahiplenme anlayışının geliştirilmesi; emeklerin paylaşımı, tüm enerjinin, olanakların ve çabaların aynı merkezde katılımcı bir anlayışla harekete geçirilmesidir (Dalkılıç, 2004).

Diyarbakır Yerel Gündem 21 süreci; bilgilendirme ve altyapı çalışmaları, bilgilendirme ve örgütlenme çalışmaları, ana çalışma gruplarının oluşturulması ve Kent Danışma Meclisi Tüzüğü’nün hazırlanmasını içermektedir. Bünyesinde dört ana çalışma grubu (Tarih-Kültür ve Kentleşme Ana Çalışma Grubu, Çevre ve Sağlık Ana Çalışma Grubu, Kadın ve Çocuk Ana Çalışma Grubu, Gençlik Ana Çalışma Grubu) ve bu grupların içinde çeşitli alt çalışma grupları bulundurmaktadır. Diyarbakır Kent Danışma Meclisi ile bağlantılı olarak çalışma grupları, farklı sektörlerden ve farklı birikimlere sahip gönüllülerin etkin katılımıyla faaliyet göstermektedir.

Diyarbakır’ın “sürdürülebilir kalkınmanın” temel ve genel hedeflerine ulaşması için, Koordinasyon Kurulu ve 4 ana çalışma grubuyla birlikte hazırlanan ve 8 Aralık 2003 tarihli Kent Danışma Meclisi’nin onayından geçen “Diyarbakır Yerel Gündem 21 Muhtasar Program ve Eylem Planı”nı kısa-orta ve uzun vadeli hedefleri belirlemiştir. Bu temelde oluşturulan eylem planı Diyarbakır’ın çevresel, toplumsal, ekonomik gelişmeye ve kent sorunlarının çözümüne yönelik çalışmaları kent halkıyla birlikte yürüterek uygulamaya geçirmeyi hedeflemektedir. Tarihi dokuyu Koruma Alt Çalışma grubu Sekreterliği ve Diyarbakır Yerel Gündem 21 (DBYG21) Genel Sekreterliği tarafından koordine edilen bu projeler, Diyarbakır Valiliği, İl Kültür Müdürlüğü, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Dicle Üniversitesi, Müze Müdürlüğü, DYG21 Tarih-Kültür-Kentleşme Çalışma Grubu, Çekül Vakfı Diyarbakır Temsilciliği ve TMMOB ortaklığında geliştirilmektedir. Kentteki bütün kurumların, sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin katıldığı bu çalışmalarda, kentlilik bilincinin ve yerele sahip çıkmanın önemi anlaşılmıştır. Kent ile ilgili kararları, kentin gerçek sahiplerinin vermesi ve bu kararların oluşum sürecinde söz sahibi olmaları, kent için en doğru çözümlere ulaşılmasını sağlayan bir uygulama olmuştur (Dalkılıç, 2004).

Kent Konseyi Çalışma Grupları

Tarih-Kültür ve Kentleşme Ana Çalışma Grubu

Çevre ve Sağlık Ana Çalışma Grubu

Kadın ve Çocuk Ana Çalışma Grubu

Gençlik Ana Çalışma Grubu

Diyarbakır'da Yerel Gündem 21 çerçevesinde yürütülen çalışmalar, kent konseyinin kurulması ile kurumsal yapılanmaya dönüşmüştür. Diyarbakır Yerel Gündem 21 kapsamında; Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Engelliler Meclisi, Çevre ve Sağlık Meclisi, Çocuk Meclisi, Spor Meclisi ve Tarih ve Kültür Alt Çalışma Grubu oluşturulmuştur.

4.3.4. Diyarbakır'da Mahalle Ölçeğinde Katılım ve Muhtarlıklar

Diyarbakır'da yapılan ve mahalle ölçeğinde STK'ların etkinliğinin incelendiği bir anket çalışmasında (Çiçek, 2010), yurttaşların %93'lük kesiminin hayatında bu kurumların olmadığı görülmüştür. Mahalle ölçeğinde STK'ların varlığından haberdar olan %7'lik kesimin de sadece üçte biri bu kuruluşların faaliyetlerine katılmaktadır. Çiçek (2010) tarafından yapılan çalışmada; mahalle ölçeğinde STK'lara katılımın % 2,33 oranıyla sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Diyarbakır'da Yerel Gündem 21'ler kapsamında mahalle ölçeğinde katılıma önem verilmesine, kadın, gençlik ve mahalle evleri gibi yapılanmaların kurulduğu görülmmesine rağmen, örgütsüz grupların katılımının sağlanamadığı Yerel Gündem 21'de, yerel-mahalle ölçeğinde katılım mekanizmalarının olmadığı görülmüştür. Bu konuda dikkate alınabilecek tek girişim, Gençlik Meclisinin liselerde temsilcilikler oluşturularak kentteki 32 lisenin 16'sından ikişer temsilcinin meclise katılımını sağlamasıdır.

Çiçek'in (2010) elde ettiği sonuçlara göre; genel olarak muhtarlıklar nüfus kayıt örneği, ikametgâh belgesi gibi evraklar verme dışında fonksiyonu olmayan bir yapı olarak değerlendirilmiştir. muhtarlığın mahalle ölçeğinde bir rolü ve etkinliğinin olmadığı, mahalle sakinleri ile çok zayıf bir ilişkisinin olduğu, genellikle sadece evraklar için ya da yoksul ailelerin dönem dönem yardım paketleri, yeşil kart gibi nedenlerle başvurduğu bir yerel yönetim birimi olduğu görülmüştür.

4.4. Bulgulara Yönelik Değerlendirme

4.4.1. İzmir ve Diyarbakır'ın Genel Gelişmişlik Değerlendirmesi

İzmir ve Diyarbakır için değerlendirme yapılırken hem önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenen 2010 İGE Raporu hem de 2005 yılında oluşturulan bir başka gelişmişlik raporu temel alınmıştır. Böylelikle her iki il için de gelişmişlik düzeyindeki 5 yılda yaşanan değişim ve farklılıklar ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır.

İGE (2012)'ye göre Ege Bölgesi'nin en gelişmiş ili olan İzmir, 2010 yılı İGE sıralamasında 2005 yılındaki konumunu koruyarak 3. sırada yer almaya devam etmektedir. Alt endeksler incelendiğinde, ilin genel ekonomi ve işgücü endekslerinde

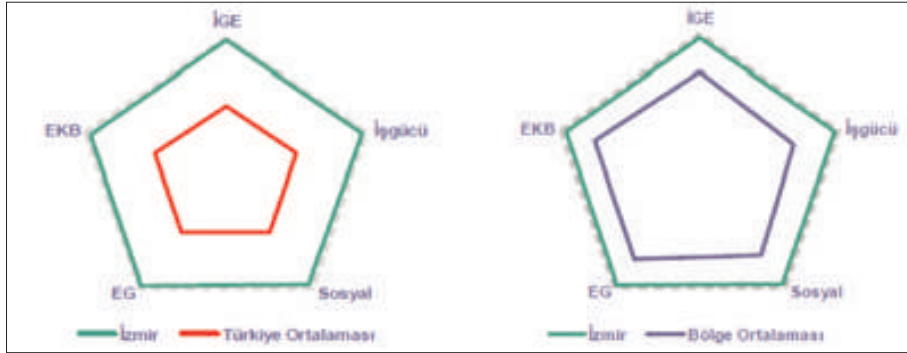
SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK DÜZEYİNİN YEREL DÜZEYDE KATILIMCI DEMOKRASİYE ETKİSİ

de 3. sırada bulunduğu , buna karşılık kişi başı ekonomi endeksinde 4. sırada yer aldığı görülmektedir. Sosyal gelişmişlik endeksinde ise 2005 yılında 2. sırada yer alan il 2010 yılında 4. sıraya gerilemiştir. İzmir tüm kriterlerde hem Türkiye hem de bölge ortalamasının üzerindedir.

Tablo 9: İzmir İGE 2005-2010 Değişimi

İzmir	2005	2010	Değişim
Genel Ekonomi Sıralaması	3	3	↔
Kişi başı Ekonomi Sıralaması	4	4	↔
İşgücü Sıralaması	3	3	↔
Sosyal Gelişmişlik Sıralaması	2	4	↓
İllerin Genel Gelişmişlik Sıralaması	3	3	↔

(İGE Raporu, 2012)

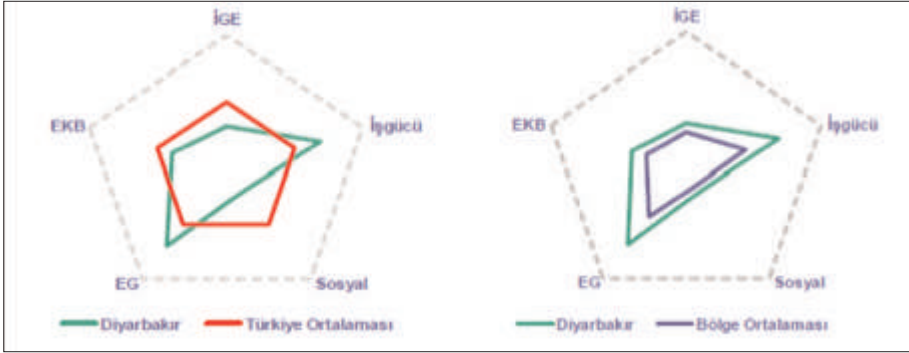

Şekil 1. İzmir'in gelişmişlik endeksindeki durumu (İGE Raporu, 2012)

2010 yılı İGE sıralamasında 2005 yılına kıyasla 6 basamak yükselerek 55. sırada yer alan Diyarbakır, hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Alt endeksler incelendiğinde, ilin genel ekonomi ve işgücü endeksi sıralamalarında görece daha üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Ancak, il yüksek nüfusu nedeniyle kişi başı ekonomi ve sosyal gelişmişlik sıralamalarında daha alt sıralarda yer almaktadır. İl, özellikle bebek ölümleri gibi kriterlerde olumsuz bir görünüm sergilemektedir.

Tablo 10: Diyarbakır İGE 2005-2010 Değişimi

Diyarbakır	2005	2010	Değişim
Genel Ekonomi Sıralaması	27	25	↑
Kişi başı Ekonomi Sıralaması	51	49	↑
İşgücü Sıralaması	31	26	↑
Sosyal Gelişmişlik Sıralaması	64	65	↓
İllerin Genel Gelişmişlik Sıralaması	61	55	↑

Şekil 2. Diyarbakır'ın gelişmişlik endeksindeki durumu (İGE Raporu, 2012)

Diyarbakır E_g ve işgücünde Türkiye ortalamasının üzerinde seyrederken, özellikle sosyal gelişmişlikte ortalamanın oldukça altında yer almaktadır. Bölgede ise tüm endekslerde ortalamanın üzerindedir. Ancak bölgenin oldukça düşük gelişmişlik endeksi düşünüldüğünde bu çok da olumlu karşılanmamalıdır.

4.4.2. İzmir ve Diyarbakır'ın Yerel Gündem 21 Uygulamalarının Değerlendirmesi

Yerel Gündem 21 çalışmaları kapsamında Çalışma Gruplarının oluşturulması ve konuları oldukça önem taşımaktadır. Çalışma grupları, belirlenen öncelikli konularda derinlemesine çalışmalar yapabilecek zamana ve birikime sahip, farklı sektörlerden, kuruluşlardan ve disiplinlerden gelen kişileri, katılımcı yaklaşımın özüne uygun şekilde, yerel sürdürülebilir kalkınma eylem planlamasının farklı bileşenleri etrafında buluşturmaktadır. Çalışma Grupları, yalnızca bir tartışma, düşünce geliştirme ve ortak noktalarda buluşma ortamı yaratmakla kalmayarak, ilgili konulardaki temel sorunların çözümüne yönelik eylemlerin ve bunların önceliklerinin belirlendiği bir platform işlevini görmektedir. Çalışma Grubu başlıkları, ülkenin dört bir yanındaki kentlerde belirgin bir benzerlik taşımakla birlikte, her kentin coğrafi konumuna, büyüklüğüne ve özelliklerine bağlı olarak yoğunlaşan öncelikli konular belirgin farklılıklar gösterebilmektedir. Bu anlamda İzmir ve Diyarbakır örnekleri karşılaştırıldığında, İzmir'in çalışma grupları konu ve çeşitliliği anlamında Diyarbakır'dan daha farklı olduğu görülebilir. İzmir'de Yerel Gündem 21 zaman içerisindeki uygulamalarında çalışma gruplarındaki konuların çeşitliliği ve sayıları değişme göstermiştir. Yine, Yerel Gündem 21'in Kent Konseylerine yapılarının dönüşmesi ile birlikte, Çalışma Gruplarının sayısı ve çeşitliliği de değişme göstermiştir. Diyarbakır'da ise, başlangıçta Tarih-Kültür ve Kentleşme Ana Çalışma Grubu, Çevre ve Sağlık Ana Çalışma Grubu, Kadın ve Çocuk Ana Çalışma Grubu, Gençlik Ana Çalışma Grubundan oluşan Yerel Gün-

dem 21 faaliyetleri, kent konseyinin kurulması ile yerini farklı konu alanlarında meclislere bırakmıştır. Yerel Gündem 21 kapsamındaki çalışma grupları kurumsal yapıları nedeniyle örgütlü gruplar olarak düşünülebilir. Örgütlü grupların varlığı açısından İzmir ve Diyarbakır’da katılımcı bir mekanizma oluştuğu söylenebilir.

Ancak, örgütlü olmayan yapılar olarak, mahalle ölçeğindeki katılım ve muhtarlıkların rolleri açılarından bakıldığında ise, iki yerleşimin farklılaştığı görülmektedir. İzmir’de Yerel Gündem 21 eylem projelerinden bir olan “İzmir Büyükşehir Bütününde Muhtarlıkların Güçlendirilmesi Mahalle Halkının Yönetime Aktif Katılımının Sağlanması Projesi” öncelikle yerel ardından da ulusal ölçekte kamuoyunun dikkatinin mahalle ve mahalle yönetimlerine çekilmesine neden olan bir proje olmuştur. Projenin yürütülmesi aşamasında, kent bütününde yaşanan kamusal ve sivil toplum kuruluşları ile muhtarların ilgili ve uyumlu çalışma deneyimi yerel ölçekte bunun başarıldığını göstermektedir. İzmir’de sosyo-ekonomik düzeyin, politik bilincin ve katılım isteğinin yüksek oluşu projenin başarılı bir şekilde yürütülmesinin başlıca etkenidir.

Diyarbakır’a baktığımızda ise örgütsüz grupların katılımcı süreç içerisinde yer almadığını görmekteyiz. Çiçek’in de (2010) vurguladığı gibi; Diyarbakır’da gelişen kentsel yönetim modeli örgütsüz grupları dışlamakta ve özel sektör kuruluşlarının yer almadığı daha çok Belediyeler ve STK işbirliğine dayanmaktadır. Örgütlü grupların katılımına dayalı yönetim süreci, marjinal bir grup dışında tüm yurttaşları dışarıda bırakarak bir yandan politik katılım konusunda yeni eşitsizlikler yaratmakta, öte yandan yurttaşların gerçek anlamda katılımına olanak tanıyacak ve kentsel politikalara müdahalesini mümkün kılacak süreçlerin-mekanizmalarının inşasını engellemektedir. Örgütsüz grupların katılımına olanak tanımayan bir yerleşme, politik katılım konusunda yarattığı yeni eşitsizliklerle, yerelde var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirebilir (Çiçek, 2010).

Tablo 11: İzmir ve Diyarbakır Karşılaştırılması

Kriterler	İzmir	Diyarbakır
Genel gelişmişlik ülke sıralamaları	3	55
*Ekonomi gelişmişlik sıralamaları	4	49
*Sosyal gelişmişlik sıralamaları	4	65
*İşgücü bakımından sıralamaları	3	26
*Kentleşme oranları 1990-2010	% 77 → % 92	% 53 → % 73
Yıllık kentleşme hızları	% 0.75	% 1.0
Kent Konseyindeki örgütlü grup sayısı	10	7
2004 Mahalli idare seçimlerinde oy veren seçmen yüzdesi	% 74.3	% 57.9
2002 Genel seçimlerinde oy veren seçmen yüzdesi	% 77.3	% 66.4
Toplam belediye gelirlerinde hizmetlerin payı	% 2.9	% 0.7
Çalışma Grupları Sayısı (Yerel Gündem21)	28 (2004) 13 (2007)	4 Ana Grup (2004)
Çalışma Grupları Sayısı (Kent Konseyi)	10 (2010)	6 Meclis, Tarih ve Kültür: Alt Çalışma Grubu
Mahalle ölçeğinde katılım ve muhtarlıkların rolü	-İhtiyaçların resmi kurumlardan talebi, -Mahalle güvenliği, -Çevre sağlığı -Nüfus kayıtları ile ilgili görevler	Nüfus kayıt örneği, ikametgâh belgesi vermek dışında fonksiyonu yok.

5. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yerel demokrasi halkı doğrudan ilgilendiren, günlük hayatında önemli yer tutan gerçek ve somut sorunların gündemi belirlediği, tartışılıp karara bağlandığı ve uygulamaya konulduğu bir süreçtir. Bu süreçte yerel demokrasinin tüm kurum ve kurallarının geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesinde, vazgeçilmez bir yaşam tarzı olarak algılanmasında, korunmasında ve yaygınlaşmasında katılımın yeri ve önemi büyüktür. Yerel halkın gerçek bir yönetim anlayışı içinde katılım-cılık etrafında toplanması ve harekete geçirilmesi için “yerel sorumluluk” ve “hemşehrilik” bilinçlerinin geliştirilmesi ve bu bilinç içinde bir davranış sergilemesi gerekmektedir. Yerel halk, kendilerini yaşadıkları yere bağlı hissetmeli, içinde yaşadığı ortamın sorunlarına ve çözümlerine duyarsız kalmayıp, bu sorunların çözümünü sadece yöneticilerden beklememelidir (Es, 2008)

Sosyal ve ekonomik gelişmişliğin düşüklüğünün yerel demokrasinin uygulanabilirliğini kısıtlayıcı ya da engelleyici durumlar ortaya çıkarabileceği söylenebilir. Bildiride incelenen İzmir örneğinde, ekonomik ve sosyal gelişmişlik açısından ülkenin en gelişmiş 3. kenti olarak hem örgütlü yapıda hem de mahalle ölçeğinde katılım ve muhtarlıklar düzeyinde daha aktif, daha katılımcı bir süreç görülmektedir..

Diyarbakır örneğinde ise, ekonomik anlamda az gelişmiş grubuna giren, sosyal gelişmişliğin nispeten düşük olduğu aynı zamanda karışık siyasi yapı nedeniyle örgütlü yapıda katılım sağlanmakla birlikte, mahalle ölçeğinde katılımın sağlanmadığı görülmektedir. Diyarbakır gerek İGE’de 2005’ten 2010’a artan gelişmişlik ivmesiyle, gerekse etnik sorun kökenli var olan politik bilinci sayesinde aslında büyük bir katılımcı yapı oluşturma potansiyeli sunmaktadır.

Sosyal ve ekonomik eşitsizlik farklı katılım süreçleri, farklı düzeylerde vatandaşlık bilinci ortaya çıkarmış bu da Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri uygulamalarına farklı şekilde yansımıştır. Mahalle ölçeğindeki uygulamalarda, muhtarlıklar İzmir’de mahalle ihtiyaç ve sorunlarına çözüm üreten / geliştiren bir yerel yönetim birimi olarak görülürken, Diyarbakır’da nüfus kayıt işleri yapmak dışında bir fonksiyonu bulunmamaktadır. Çiçek’in (2010) çalışmasında belirttiği; yurttaşların sosyo-ekonomik durumu, çevre ve konut durumu iyileştikçe katılım algıları olumlu yönde gelişmekte ve katılım talepleri artmakta olduğu tespiti de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin katılımcı demokrasiye etkisini destekler niteliktedir.

Notlar

Ekonomik Gelişmişlik Kriterleri

Ekonomik kriterler olarak; Nüfus, Sanayi sicil kayıtlarına göre istihdam, Tahsil edilen vergi gelirleri, Yatırım teşvikleri, ISO 1000'deki şirket sayısı, Sanayi elektrik üretimi, Kamyon sayısı, Traktör sayısı, İthalat, İhracat, Toplam açılan şirket sayısı, Açılan şirketlerin toplam sermayesi, Toplam mevduat, Şube sayısı, Nakdi krediler, Takipteki alacaklar, Gayrinakdi krediler, Bitkisel üretim, Hayvansal üretim, Turizm, Km² başına düşen il ve devlet yolu, Km² başına düşen otoyol, Km² başına düşen demiryolu, Toplam iniş/kalkış yapan uçak sayısı, Nüfusa göre yolcu sayısı, Taşınan yük belirlenmiştir (İGE Raporu, 2012).

Sosyal Gelişmişlik Kriterleri

Sosyal olarak; Uzman doktor sayısı, Hastane sayısı, Yatak sayısı, Bin kişi başına düşen otomobil sayısı, Kişi başına mesken elektrik üretimi, Bebek ölümleri, Hava kirliliği, Sinema seyircisi sayısı, Okuma yazma bilmeyen nüfus, Öğretim üyesi sayısı belirlenmiştir (İGE Raporu, 2012).

İşgücü Kriterleri

İşgücü kriterleri olarak; Net göç, Nüfus yoğunluğu, İşgücü oranı, Yaratıcılık, Lisans mezunu, Okuma yazma bilmeyen nüfus (İGE Raporu, 2012).

KAYNAKÇA

- Alkan, T., & Ergil, D. (1980). *Siyaset Psikolojisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Al-Nammari, F. (2013). Participatory urban upgrading and power: Lessons learnt from a pilot project in Jordan. *Habitat International*, (s. 224-231).
- Altan, C. (2011). Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği . *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 313-328.
- Banger, G. (2008). Eskişehir'de Katılımcı Demokrasi, Katılımcı Bütçe. Eskişehir.
- Çiçek, C. (2010). Kentsel Yönetişimin Sınırları: Yurttaşların Kent Yönetimine Katılımını Yeniden Düşünmek Diyarbakır Örneği . *KBAM 2 Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu*, (s. 145-157). Ankara .
- Demir, O. (2008). Yerel Siyasette Katılımcılık ve Kalkınma . Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri .
- Diyarbakır Kent Konseyi Web Sitesi*. Nisan 4, 2013 tarihinde www.yg21.com adresinden alındı

Duran, H. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı - Kütahya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 131-152.

Emrealp, S. (2005). *YG 21 El Kitabı* . İstanbul : IULA-EMME Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Ağı.

Eraydın, K., Gül, E., Çevik, B., & Demir, E. (2012). *Türkiye’de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması* . İstanbul : İş Bankası.

Es, Y. M. (2008). Kentlilik Bilinci ve Yerel Siyaset. *Yerel Siyaset* (s. 91-115). İstanbul: Okutan Yayınları.

Gaventa, J. (2005). Reflections on the uses of the power cube approach for analyzing the spaces, places and dynamics of civil society participation and engagement. *Brighton: Institute os Development Studies* .

Graham, J., & Plumptre, T. (2003). Principles for Good Governance in the 21 th Century. Ontario, Canada: Institute of Governance.

Henden, H. B. (2007). *Yönetişimin kentli memnuniyetine etkisi Gündem 21 çerçevesinde değerlendirme: Karadeniz Ereğli ve Nilüfer belediyeleri*. İstanbul: MSGSU FBE Doktora Tezi.

Işık, R. (2006). *Az Gelişmişlik Sorunu Demokrasi Krizi ve İnsani Kalkınma Endeksine Göre Azgelişmiş Demokrasiler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Jackman, R. W. (1973). On the Relation of Economic Development to Democratic Performance. *American Journal of Political Science*. içinde Midwest Political Science Association.

Kahraman, B. (2002). *Siyasal Katılıma Etki Eden Sosyolojik Faktörler: Isparta Uygulaması*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalı.

Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası, 4. Baskı*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kestellioğlu, G. (2011). Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri: Kahramanmaraş Örneği. *Kahramanmaraş S.İ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 121-140.

Kösekahya, G. (2011). Katılım ve İyi Yönetişim . Avrupa Birliği Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı .

Ökten, Ş. (2008). Gelişme ve Demokrasi: Kalkınmayla Demokratikleşme Ya da Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 91-106.

Özyol, A. (tarih yok). Sürdürülebilir Kalkınma ve Katılımcı Demokrasi. İstanbul : HYDRA Uluslararası Proje ve Danışmanlık A.Ş.

Palabıyık, H., & Atak, Ş. (2000). 21. Yüzyıla Girerken Mahalle Yönetimi: İzmir Büyükşehir Bütününde Mahalle Yönetimi. *Yerel Yönetimler Sempozyumu* (s. 193-201). Ankara: Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitiim Merkezi .

Pieterse, E. A. (2000). Participatory Urban Governance: Practical Approaches, Regional Trends and UMP Experiences. *UN-Habitat*.

Smith, A. K. (1969). Midwest Journal of Political Science. Midwest Political Science Association.

Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Toprak, P. D. (2006). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

UNDP. (1997). Governance for Sustainable Human Development: a UNDP Policy Document. New York: <http://magnet.undp.org/p>.

UNDP. (2002). *National Report on Sustainable Development*. Johannesburg : UNDP.

Yücekök, A. (1981). Siyasal Davranış ve Siyaset Sosyolojisi Ders Notları. Ankara: Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Yüksel, D. M. (2000). Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine . *Ankara Barosu Dergisi* , 145-160.

www.izmirkentkonseyi.org.tr

KENT YÖNETİMİNDE KATILIMCI BİR MODEL “KENT KONSEYLERİ”-ANTALYA ÖRNEĞİ

Dr. Ebru MANAVOĞLU

Antalya Kent Konseyi İmar ve Planlama Çalışma Grubu Başkanı

1970’li yıllardan itibaren çevre sorunları kentsel sınırları aşmış, sorunlara ortak çözüm arayışlarının hızlanması sonucunu doğurmuştur. Çevre sorunları, sorunların azaltılmasında temel strateji olarak kabul edilen sürdürülebilir kalkınma politikaları ile birlikte uluslar arası gündemin ana maddeleri arasına girmeye başlamıştır. 1987 tarihli Brundtland Raporu ile ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma fikri, 21 yüzyıl için öngörülen politikaların temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. 1992 tarihinde Brezilya’nın Rio kentinde düzenlenen BM Dünya Zirvesi sonunda kabul edilen Gündem 21 belgesi ise sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin politik uygulamaları açısından yol gösterici niteliktedir. Belgede sürdürülebilir politikaların yürütülmesinde, yerel yönetimler temel aktörlerden biri olarak kabul edilmiştir. Yerel yönetimlerin, bu politikaların uygulanmasında katılımı arttıracak ve çeşitlendirecek mekanizmaları içeren Yerel Gündem 21 (YG21) hedeflerini oluşturmaları öngörüsü dile getirilmiştir. Bu çerçevede çevre sorunlarının ortaya çıkışında önemli rol oynayan kentlerin, yönetimlerine sürdürülebilirlik fikrinin yansıtılması ile, çevresel ve sosyal sorunların da azalabileceği öngörülmektedir. 1990’lı yıllar boyunca dünyanın farklı bölgelerinde YG21 uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Türkiye de, Rio Zirvesi ardından, YG21 stratejisini geliştirmeye başlamış; 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren çeşitli kentlerde YG21 projeleri çerçevesinde kent konseyleri kurulmuştur. Antalya YG21 uygulaması da Türkiye’deki ilk örneklerden biridir.

1. Giriş

1992 Rio’da düzenlenen BM Yeryüzü Zirvesi ile dünya gündemine giren Yerel Gündem 21; tüm yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katılımcı eylem planlaması niteliğindedir. Ayrıca çağımızın karmaşık kentleşme sorunla-

rına, kentsel gelişim, çevre ve yerel yönetimlerde demokratikleşme kavramsal bütünlüğü içinde, merkezi ve yerel yönetimlerle, kentte yer alan sivil girişimlerin birlikte oluşturduğu mekanizmalarla yanıt vermeyi amaçlayan, Türkiye’de uygulanmaya konan en geniş kapsamlı demokratikleşme projesini oluşturmaktadır.

Büyük kentlerde yaşanan yoğun göç ve nüfus artışı, altyapı, çevre, konut gibi sorunların yüzyılın öncelikli gündeminde yerini korurken; yoksulluk, işsizlik, şiddet gibi sosyal sorunlar kentsel toplum yapısında ciddi sarsıntılara neden olmakta, merkezi ve yerel yönetimleri çözüm yolunda zorlamakta, yeni arayışlara sevk etmektedir.

Günümüzde yaşanan kentsel sorunların çözümünde; bugüne kadar kazanılan deneyimler, yerleşik yerel yönetim anlayışının kırılarak, yerel aktörlerin karar alma ve denetleme süreçlerine katılımını öngören, kamu kurumları ile sivil örgütlerin ortaklaşa yönetimini “yönetişim” kavramı ile açıklanan yeni bir yönetim modelinin geliştirilmesi, önem taşımaktadır. Bu modelin merkezinde yer alan Kent Konseyleri “kentine sahip çıkma”, “aktif katılım”, ve çözümde ortaklık” ilkeleri bütünlüğünde kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir “ortaklık” yapısı olarak şekillenmiştir. Belediyelerin öncülüğünde, yerel paydaşları bir araya getirerek tüm kenti kucaklayan bir “ortak akıl” oluşturulmasını sağlayan bu benzersiz ortaklık modeli, aynı zamanda kadın ve gençlik meclisleri, engelliler, yaşlılar için platformlar, mahalle ölçeğinde katılım ve çalışma grupları başta olmak üzere, diğer katılımcı yapılar ve süreçler için de çok elverişli bir şemsiye işlevini görmektedir (Emrealp 2010).

Türkiye’de kent konseyleri 5393 sayılı Belediye Kanununun 76. maddesine ve 26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği’ne dayanarak kurulmuş yapılardır. 8.10.2006 tarihinde 26313 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliği’nde, Kent konseyi; merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetişim mekanizmaları olarak tanımlanmıştır. “Yönetişim” ise saydamlık, hesap verilebilirlik, katılım, çalışma uyumu, yerindenlik ve etkinlik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışını ifade etmektedir. Belediye Kanunu’nun 76. Maddesinde “Kent Konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir” ifadesiyle kent konseylerinin kent yönetimindeki yeri meşruiyet kazanmıştır.

Türkiye’de her geçen gün sayısı artan kent konseylerinin içinde 1997 yılında kurulan Antalya Kent Konseyi, Türkiye’deki kent konseyleri arasında kurumsal ya-

pısını tamamlamış, çalışmalarıyla kent gündeminde yerini koruyan ve kent yönetiminde aktif rol oynayan örnek bir yapı oluşturmaktadır. 2001 yılında UNDP Capacity 21 tarafından dünyadaki örnekleri arasından “En iyi Uygulama” olarak gösterilmiş ve Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde yapılan “Sürdürülebilir Gelişme Dünya Zirvesi’ne” davet edilmiştir.

Bu çalışmada kent yönetiminde “yönetişim” mekanizmaları olarak tanımlanan “Kent Konseyleri” üç aşamada incelenmiştir. Birinci aşamada; Kent Konseylerinin Türkiye’deki yasal durumu, çalışma ilkeleri ve görevleri, ikinci aşamada Antalya Kent Konseyi örneğinde kent konseylerinin yapısı ve işleyişi, kent yönetimindeki rolü ve önemi incelenmiştir. Çalışmanın son aşamasında Kent Konseylerinin kent için geliştirdiği projelerin uygulanma süreci ve sorunları Antalya örneğinde incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Kent konseylerinin doğru, tarafsız, etkin ve katılımcı bir anlayışla çalıştığı takdirde kentin tüm kesiminin görüşlerinin uzlaşma içerisinde oluşturulması ve kent için geliştirilecek projelerin uygulanmasıyla kent yönetimine faydalı işlevler yüklemekte, oluşturulan Vizyon Projeleri ve Eylem Programları ile kentin sürdürülebilir gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2. Kent Konseylerinin Tarihsel Gelişimi

1970’li yıllardan itibaren insanın doğa üzerindeki olumsuz etkilerinin negatif sonuçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte 1972 yılında İsveç’in Stockholm kentinde düzenlenen “Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı” sonucunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’in kurulmasına karar verilmiş, Stockholm Konferansı’nın sonucunda Stockholm Bildirgesi kabul edilmiştir.

1980’li yıllarla birlikte çevreye karşı duyarlılığın artması sonucu, 1983 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre Kalkınma Komisyonu oluşturulmuş ve Komisyon tarafından 1987 yılında hazırlanan “Ortak Geleceğimiz Raporu”nda “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramının tanımı yapılmıştır. Brundtland Raporunda tanımlanan sürdürülebilir kalkınma kavramı; bugünün gereksinim ve beklentilerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini ve beklentilerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmaksızın karşılamaktır şeklinde ifade edilmiştir (Emrealp 2005). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için yerel düzeyde katılımın oldukça önemli olduğu dile getirilmiştir. Hemen ardından sürdürülebilir kalkınmanın yaygınlaştırılması ve bu konuda ulusal ve uluslararası aktörler tarafından atılması gereken adımların belirlenmesi için Birleşmiş Milletler (B.M.) bünyesinde 1992 yılında Rio de Janeiro’da Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiş, Sürdürülebilir Kalkınma tüm insanlığın 21. Yüzyıldaki ortak hedefi olarak kabul edilmiş ve bu hedefe ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan “Gündem 21” başlıklı belge, tüm B.M. ülkelerince kabul edilmiştir. “Gündem 21” bel-

gesi; 21. yüzyılın gündemini oluşturmaya yönelik içerdiği 40 bölüm ile çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini amaçlayan bir küresel eylem planıdır (Deniz 2013). Gündem 21'in 28. Bölümünde tüm yerel yönetimlerin, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katılımcı eylem planlaması niteliğindeki "Yerel Gündem 21" girişimlerini desteklemeleri ve başlatmaları karara bağlanmıştır (Emrealp 2010).

Türkiye'deki Yerel Gündem 21 Uygulamaları, 1997 yılı sonunda UNDP- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın desteğiyle, UCLG-MEWA- Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Ortadoğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatının koordinatörlüğünde yürütülen bir proje kapsamında başlatılmış, daha sonraki yıllarda ise "proje" çerçevesinden çıkarılarak "Türkiye Yerel Gündem 21" Programı'na dönüştürülmüştür (Emrealp 2010).

UNDP tarafından, katılımcı-demokratik "yerel yönetim" uygulamalarının dünyadaki en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilen Türkiye Yerel Gündem 21 Programı'nın bu başarısının altında kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum üçgeninde yerel karar alma süreçlerini geliştirerek ve zenginleştirerek, Türkiye'de yeni bir "yerel yönetim" modelinin gelişmesini sağlaması yatmaktadır. Bu modelin merkezinde Kent konseyleri yer almakta, "Kentine sahip çıkma", "aktif katılım" ve çözümde ortaklık ilkeleri bütünlüğünde kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir ortaklık yapısı olarak şekillenmiştir. Belediyelerin öncülüğünde yerel "paydaşları" bir araya getirerek tüm kenti kucaklayan "bir ortak akıl" oluşturulmasını sağlayan bu benzersiz ortaklık modeli aynı zamanda Kadın ve Gençlik Meclisleri, Engelliler, Çocuklar ve Yaşlılar için platformlar, mahalle ölçeğinde katılım ve çalışma grupları başta olmak üzere diğer katılımcı yapılar ve süreçler için de çok elverişli bir şemsiye işlevini görmektedir (Emrealp 2010).

3. Kent Konseyleri'nin Türkiye'deki Yasal Durumu

Kent Konseyleri 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 26313 Sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'ne dayanarak kurulmuş yapılardır. Kuruluş amaçları; kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmektir.

8.10.2006 tarihli 26313 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kent Konseyi yönetmeliğinde kent konseyi, merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği,

tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmaları olarak tanımlanmaktadır.

Belediye Kanunu’nun 76. Maddesinde “Kent Konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir” ifadesiyle kent konseylerinin kent yönetimindeki yeri meşruiyet kazanmıştır.

4. Antalya Kent Konseyi

Antalya kenti ülkemizdeki kentleşme sürecinden en fazla etkilenen kentlerimiz arasındadır. Özellikle 1983 yılında yürürlüğe giren Turizmi Teşvik Kanunu’nun etkisiyle kentte yatırımlar artmış, kent hızlı bir şekilde nüfus artışı ve göçün etkisiyle alansal olarak yayılmış, kıyılar, korunacak alanlar baskı altına girmiş, çevresel sorunlara yönelik sivil toplum girişimleri artmıştır. Öncelikle meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının tek başlarına yaptıkları çalışmalarla başlayan süreç, 1987 yılından sonra oluşturulan Demokrasi Platformu, Çevre Platformu, Meslek Odaları Eşgüdüm Kurulu ile devam etmiş, 1994 yılında kentin büyükşehir statüsüne geçişiyle kent düzeyinde en geniş demokratik platformu esas alan ortak bir oluşum ihtiyacı üzerine Büyükşehir Belediyesi ve Antalya Mimarlar Odası öncülüğünde yerel yönetim ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özellikle meslek kuruluşları, üniversite ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin katılımını sağlayan çağrı neticesinde, 3 Mart 1997 tarihinde Antalya Kent Konseyi kurulmuştur. 2011 yılında 443 olan üye ve katılımcı sayısı 2012 yılında temsilci üye ağırlıklı olmak üzere 546 olmuş ve üye ve katılımcı sayısı yaklaşık yüzde yirmi civarında artmış, meclislerde 2011 yılında 352 olan üye ve katılımcı sayısı 2012 yılında 402’ye yükselmiştir (Anonim 2012).

Antalya Kent Konseyi’nin en temel ilkeleri;

- Kentine sahip çıkma
- Çözümde ortaklık
- Aktif katılımdır.

Antalya Kent Konseyi; Türkiye Yerel Gündem 21 Programı kapsamındaki yerel yönetim uygulamaları 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından, dünyadaki en başarılı uygulamalardan biri olarak seçilmiş ve “en iyi uygulama” örneği olarak BM Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde tanıtılacağı bildirilmiştir. Bu bağlamda Eylül 2002’de Johannesburg’da (Güney Afrika) düzenlenen bu zirve sırasında Türkiye Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde Antalya Kent Konseyi bizzat T.C. Cumhurbaşkanı tarafından “en iyi uygulama” olarak sunulmuştur. Bu başarı Yerel Gündem 21 süreçlerinin başlıca katılımcı yapısı olan kent konseylerinin 2005 yılında çıkarılan yeni belediye kanununa dahil edilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Emrealp 2010).

4.1. Antalya Kent Konseyi Çalışma Usul ve Esasları

Kent konseylerinin görevleri 3.7.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 76. maddesine dayanılarak hazırlanan 26313 Sayılı Kent Konseyleri Yönetmeliği Madde 6'da belirtildiği üzere aşağıda belirtilmiştir.

Kent konseyinin görevleri;

- a) Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak,
- b) Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak
- c) Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmaya katkıda bulunmak,
- ç) Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- d) Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,
- e) Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,
- f) Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,
- g) Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,
- ğ) Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,
- h) Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,
- ı) Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.

Kent konseyi, aşağıdaki ilkeler temelinde çalışmalarını sürdürmektedir.

- a) Yerel Gündem 21 (YG21) süreci kapsamında, kentine sahip çıkma, aktif katılım ve çözümde ortaklık ilkelerinin bütünlüğünde, kentlerin yaşanabilir bir geleceğe taşınmasına katkıda bulunmak,
- b) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin imzaladığı ve onayladığı Birleşmiş Milletler Zirveleri ile diğer uluslar arası sözleşmelerde kent ve kent yaşamına yönelik temel ilkeleri hayata geçirmek,

- c) Kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini ön planda tutmak,
- ç) Kent konseyi, uluslararası gelişmeleri ve ülke koşullarını gözетerek, tarafsız bir yaklaşımla görüş ve önerilerini oluşturmak,
- d) Katılımcılığı ve ortak akla dayanan uzlaşmayı esas almak,
- e) Değişimi ve yenilikleri önceden fark ederek sonuç odaklı çalışma kültürünü benimsemektir.

26313 Sayılı Kent Konseyi Yönetmeliğın Madde 8’de belirtildiğı üzere Kent konseyi; merkezi yönetimi, yerel yönetimi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ve sivil toplumu ortaklık anlayışı ile buluşturmak üzere aşağıda belirtilen kişi, kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşur:

- a) Mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi,
- b) Belediye başkanı veya temsilcisi,
- c) Sayısı 10’u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri,
- ç) Mahalle sayısı yirmiye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmemek ve 20’den az olmamak üzere kendi aralarından seçecekleri temsilcileri,
- d) Beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri,
- e) Üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması durumunda her üniversiteden birer temsilci,
- f) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri,
- g) Kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisi.

Antalya Kent Konseyi; kent konseyi başkanı ve yürütme kurulu, meclisler ve çalışma gruplarından oluşur (Şekil 1).

Şekil 1. Antalya Kent Konseyi Örgütlenme Şeması

4.2. Antalya Kent Konseyi Meclisleri ve Çalışma Grupları

Antalya Kent Konseyi'nde 13 çalışma grubu bulunmaktadır. Meclislerin ve çalışma gruplarının çalışma usul ve esasları Genel Kurulca belirlenmektedir. Çalışma grupları belirlenen öncelikli konularda derinlemesine çalışmalar yapabilecek zamana ve birikime sahip farklı sektörlerden, kuruluşlardan ve disiplinlerden gelen kişileri katılımcı yaklaşımın özüne uygun bir şekilde yerel sürdürülebilir kalkınma eylem planlamasının farklı bileşenleri etrafında buluşturmaktadır. Meclislerde ve çalışma gruplarında oluşturulan görüşler kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulmaktadır. Antalya Kent Konseyi Genel Kurul, Yürütme Kurulu, Çalışma Grupları ve Meclisler ile Genel Sekreterlik organlarından oluşmaktadır. Bu organların örgütlenmesi ve görevlerinin ayrıntıları Konsey İç Tüzüğü'nde Sıralanmıştır. Antalya Kent Konseyi bünyesinde 13 alt çalışma grubu ve 5 meclis bulunmaktadır. Çalışma Grupları ve 2012 yılı çalışma konuları Şekil 2'de belirtilmiştir.

KENT YÖNETİMİNDE KATILIMCI BİR MODEL “KENT KONSEYLERİ”-ANTALYA ÖRNEĞİ

Şekil 2. Antalya Kent Konseyi Çalışma Grupları ve 2012 yılı Çalışma Konuları

Antalya Kent Konseyi bünyesinde Kadın, Emekliler, Gençlik, Mahalle ve Engelliler Meclisleri bulunmaktadır.

Kadın meclisinde; Antalya ilinde yaşayan kadınların toplumsal yaşamın üretim, iş, siyaset, kültür, sanat vb. alanlarında söz sahibi olması kent ve kadın sorunları, sorumlulukları konusunda bilinçlenmesi, politikalar oluşturmaları, kentsel yaşama katılma ve kente ait olma duygularının geliştirilmesi, kadınların ihtiyaç ve sorunlarından yola çıkarak taleplerinin belirlenmesi, çözümler ve projeler üretilmesinde aktif rol almalarının sağlanması ve projelerin yetkili birimlere ulaştırılmasında etkili çoğunluk olarak temsil edilmelerini sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir.

Emekliler Meclisinde; Emeklilerin, sorunlarının çözümlerine yönelik her türlü çalışmaları yapmak, Kent Konseyi Emekliler Meclisinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere Kent Konseyi Yürütme Kuruluna gönderilmesini sağlamak.

Gençlik Meclisi; Kent Konseyi amacı temelinde Gençlik Meclisi çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışı içinde, demokratik katılımın ve yapının güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma içinde gençlerin yapabilir kılınması, gençlerin toplumsal yaşamın her alanında söz sahibi olması, kent yaşamına katılma ve kente ait olma duygularının geliştirilmesi, kaliteli ve yaşanabilir bir kent yönetiminde gençlerin aktif rol alması, gençlik sorunlarına ilişkin politikalar ve çözüm önerileri geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

Mahalle meclisi; Mahalle kavramı; her zaman toplumların temel taşı, yerel sohbet, konuşma ve tartışma merkezini oluşturmuştur.

Demokrasi; iktidarın kullanımı için gerekli olan koşullarını yani yurttaşlık bilincinin, hak ve yetkilere karşı duyarlılığın gelişmesi, yaratılması için kendi yerel konuşma ve tartışma merkezine, kendi mahalle kurullarına (meclislerine) sahip olmak durumundadır. Çünkü siyasal ve toplumsal bilinç, mahalle düzeyinde başlar. Bu nedenle yerel demokratik yönetimi oluşturmak ve geliştirmek için öncelikle mahalleden başlayan bir yapılanmanın, yani mahalle kurullarının diğer bir deyişle mahalle meclislerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu örgütlenme biçimi; ülkemizin kalkınmasının, halkın yönetime katılımının, ülkemizin sosyal, kültürel ve demokratik açıdan gelişmesinin en önemli koşuludur.

Mahalle meclisleri temel olarak yerel sorunların yani mahalle sorunlarının tartışılarak, sorunlar hakkında bilgilendirilmenin ve çözüm yollarının araştırılıp üretildiği işlevi yanında belirli yerel hizmetleri de üstlenmelidir. Böylece hem halkın demokratik katılımı sağlanmış olacak, hem de birlikte daha iyi hizmet verebilecektir. Mahalle Meclisleri, mahalle içi dayanışmayı, yardımlaşmayı mahalleleri edimlikten kurtarıp etkin yurttaş olmalarını sağlayacaktır. Kent Mahalleler Meclisi, mahalleler arası dayanışmayı ve sorunların üstesinden gelme duyarlılığını geliştirecektir. Mahallelerin temsilcileri aracılığı ile Kent Konseyi'nde temsil edilmeleri, bu dayanışma ve duyarlılığını kente ve ülkeye karşı duyarlılığa ve sorumluluğa dönüştürmeyi sağlayacaktır. Mahalleden çıkarak kente, kentten ülkeye sahip çıkma bilinçliliğini geliştirecektir. Katılımcı birey olarak, insana saygı temelinde, ulusal değerlere sahip çıkma ve evrensel değerlerle bütünleşmelerini sağlayacaktır. Bu nedenle mahalle meclisleri, bir an önce oluşturularak mahallelerde bu meclislerin rahat çalışabilmeleri için yerel yönetimlerce ve Yerel “Gündem 21”ce, gerekli mekanların hazırlanarak tahsis edilmesi gerekmektedir. halkın örgütlenmemiş kesimlerinin Kent Konseyine ve yönetime demokratik katılımı da ancak bu örgütlenmeyle mümkün olabilecektir. Sorunların yerel yönetimlere Kent Konseyi aracılığı ile merkezi idareye ulaştırılmasını ve çözülmesi için baskı grubu olma işlevini de yürütecektir.

Örgütlenme:

- a- Sokak Temsilcileri
- b- Mahalle Meclisi
- c- Kent Mahalleleri Meclisi

Sokak temsilcileri; Yerel “Gündem 21” Antalya Kent Konseyi Sekreteryası'nın büyüklük olarak tespit edeceği belli sayıda sokak ve cadde baz alınarak apartman şeklinde yapılanmış mahallelerde apartman yöneticileri arasından, gecekondulu veya

tek konut olarak yapılmış mahallelerde, her konutun temsilcilerince seçilecek kişilerdir. (Bu örgütlenme ile birlikte apartmanlar, yeni yönetici seçebileceklerdir. Yöneticisi olmayan apartmanlara yönetici seçmeleri önerilecektir)

Sokak Temsilcilerinin Görevleri :

- a- Mahalle Meclisi’nde seçildiği sokakları temsil etmek,
- b- Sokakta yaşayanlarca kendisine iletilen sorunları ve önerileri mahalle meclisine sunmak, bu kanalla sorunların yerel yönetimlere iletilmesini sağlamak,
- c- Mahalle Meclislerince yapılan çalışmalarla ilgili sokak halkını bilgilendirmek,
- d- Sokak yaşayanlarının birlikte kolayca çözebilecekleri sorunları tespit ederek onlarla yapacağı toplantılarla bu sorunları çözmek,
- e- Yerel Yönetimlerle işbirliği halinde, sokakların yeşillendirilmesini ve geliştirilmesini sağlamak.

Mahalle Meclisi; Sokak Temsilcilerinin katılımından oluşur. Mahalle Muhtarları, azaları, mahallede bulunan okulların öğretmen temsilcileri, öğrenci temsilcileri, veli temsilcileri, kurum ve kuruluşların temsilcileri mahallenin gelişmesi için kurulmuş dernek başkanları mahalle meclisinin doğal üyeleridir. Mahalle meclisleri, mahalle muhtarının başkanlığında toplanır.

Mahalle Meclisleri; yurttaşlara yerel yönetimleri yaklaştırarak, halkın yönetime doğrudan katılım ve denetim olanaklarını sağlayacaktır. Halk ile doğrudan ilişki kurabilme mekanizmalarını geliştirecek, bilgi ve görüş alışverişini sürekli kılarak daha etkin ve hızlı hizmet verilmesini sağlayan yeni bir yönetim yapısına kavuşturacaktır.

Mahalle Meclisleri; beldelerinde yeterince temsil edilemeyen topluluk ve kişilerin temsil edilmesini, onları güçlendirici ve koruyucu bir yapının oluşmasını sağlayacaktır.

Mahalle Meclisleri; yerel kamuoyunun bütünsel temsiline katkıda bulunacak ve yerel topluluğun, tabanın duygu düşüncelerinin açıklanmasında gerçekçi ve etkin bir görev üstlenecektir. Mahalle Meclisleri; Merkezi İdare’nin en küçük temsilcisi olan ancak doğru bir statüsü bulunmayan mahalle muhtarlarına da yardımcı olacak onlarla birlikte çalışacaktır.

Mahalle Meclisleri ve Meclis Temsilcileri kesinlikle mahalle muhtarlarının alternatifidir. Mahalle Meclislerinde görüşülen ve tespit edilen, yerelde çözülebilecek sorunlar ve çözüm önerileri; Belediyelere, Valiliklere, İl Özel İdarelerine, Mahalle Muhtarlarınca götürülürü ve takip edilir. Bu konularda Mahalle Meclisi üyeleri Mahalle Muhtarına yardımcı olurlar.

Kent Konseyi'ne götürülmesi gerektiği tespit edilen sorunlar, görüşler, öneriler, Kent Konseyi'nce kent için kalkınma eylem planları hazırlanması aşamasında mahallelilerin derlenmiş katkıları, Mahalle Meclisi temsilcilerince görüşülmek üzere kent Mahalleler Meclisi'ne, çalışma gruplarına seçilecek temsilciler aracılığı ve Kent Konseyine seçilecek on üyeye Kent Konseyi'ne ulaştırılır. Her Mahalle Meclisi'nce bir kişi olmak üzere seçilecek Mahalle Meclisleri Temsilcilerinin katılımından oluşur.

İşleyişi ve Görevleri :

Mahalleler arası dayanışmayı sağlar.

- Mahallelerin sorunlarını tespit ve tasnif ederek temsilcileri aracılığı ile Kent Konseyi'ne sunar.
- Kent Kalkınma Eylem Planlarına mahallelerde tespit edilen görüş ve önerileriyle katkı koyar.
- Mahalle Meclislerini Kent Konseyi'nde temsil edecek on üyeyi seçer.
- Mahallelerde tespit edilen ve yerel yönetimlerce çözülebilecek mahallelerin ortak sorunlarını yerel yöneticilere iletir.

Engelliler Meclisi: Antalya ilinde yaşayan engellilerin toplumsal yaşamın üretim, iş, siyaset, kültür, sanat vb. alanlarında söz sahibi olması kent ve engelli sorunları, sorumlulukları konusunda bilinçlenmesi, politikalar oluşturmaları, kentsel yaşama katılma ve kente ait olma duygularının geliştirilmesi, engellilerin ihtiyaç ve sorunlarından yola çıkarak taleplerinin belirlenmesi, çözümler ve projeler üretilmesinde aktif rol almalarının sağlanması ve projelerin yetkili birimlere ulaştırılmasında etkili çoğunluk olarak temsil edilmelerini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

4.3. Antalya Kent Konseyi Çalışmalarından Örnekler

Antalya Kent Konseyi kuruluşundan buyana birçok çalışma başlatmış ve bunu uygulamaya sokmuştur. Yerel demokrasinin kökleşmesinde kent konseylerinin işlevselliğinin artırılması için; kent yönetimine sivil toplumun daha etkin ve yaygın katılımını kolaylaştıracak düzenlemelerin geliştirilmesi özel önem taşımaktadır (Anonim 2012). Çalışma gruplarının en önemli faaliyetleri hazırladıkları eylem planı önerileridir. Kent Konseyi Sekreteryası'nın hazırladığı eylem planları da mevcuttur. Antalya Kent Vizyonu Projesi bu planlardan birini oluştururken, Bunun yanında Konseyin hazırladığı projelerin finansmanında kentteki ekonomik sivil toplum kuruluşları etkin rol oynamaktadır. Antalya Ticaret ve Sanayi Odası

(ATSO), Antalya Sanayici ve İşadamları Derneği (ANSİAD), Ticaret Borsası gibi kuruluşlar en önemli destekçilerin başında gelmektedir. Örneğin, ATSO “Antalya Kent Vizyonu Projesi”nin desteklenmesinde önemli rol oynamıştır. Kent Konseyi, farklı kurumlarla işbirliği içinde aktif çalışmalar yapabilmektedir. Yürütülen projeler hakkında temel bilgiler Konsey’in web sayfasında yer almaktadır. Bu çalışmada Vatandaş Karnesi, Kaleiçi Kullanım Yönergesi hakkında kısa bir bilgilendirme yapılacaktır.

Antalya Vatandaş Karnesi

Antalya Vatandaş Karnesi 2012 çalışması Antalya Kent Konseyi eşgüdümünde Antalya Valiliği, Antalya Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Üniversitesi ortaklığında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya “Yerel Düzeyde Katılımcı Stratejik Yönetişimin Geliştirilmesi Projesi” kapsamında teknik destek sağlanmıştır. Proje yerel yönetimlerin stratejik planlama kapasitesinin arttırılması, Kent Konseyleri’nin verimliliğinin ve etkinliğinin geliştirilmesi ve yerel düzeyde katılımcı karar alma kültürünün geliştirilmesini amaçlamaktadır.

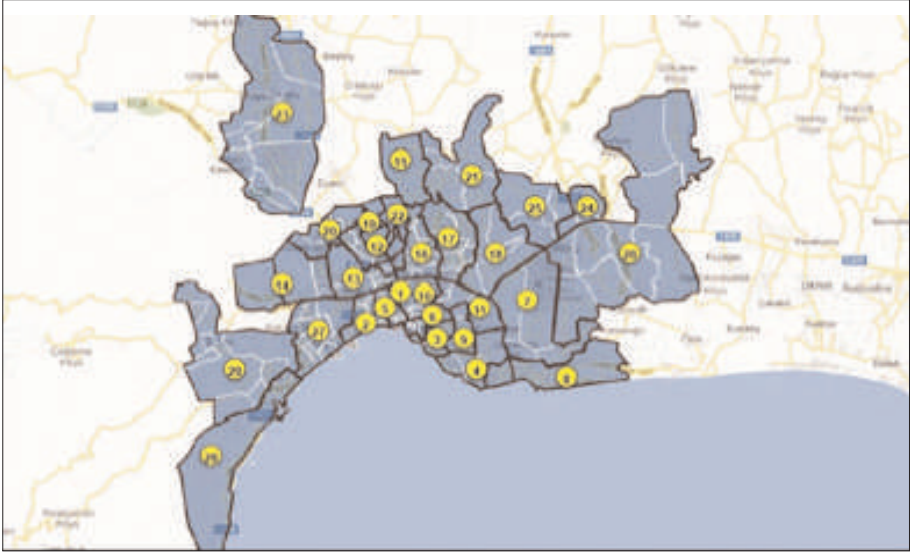
Amaçlar

- Kentin sosyo-ekonomik yapısının ve kent içindeki farklılaşmaların mekan üzerine yansıtılması ve anlaşılması
- Antalya’da merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel hizmet sağlayıcılar tarafından sunulan çeşitli kamu hizmetlerinin erişim, kullanım, kalite ve memnuniyet açısından değerlendirilmesi.
- Antalya’da kamu hizmetlerini sunan kuruluşlar ve vatandaşlar arasında hizmet kalitesi temelinde diyalog ortamını geliştirmek
- Çalışmayı Antalya’da belli periyotlarla tekrarlayarak yıllar içindeki değişimlerin takip edilebileceği sürekli bir kamusal hesap verebilirlik faaliyeti haline getirmek için ilk adımı atmak

Süreç

- Vatandaş Karnesi çalışması bağlamında; Kent Konseyi’nin şemsiyesi altında, Valilik, Belediyeler, Üniversite, Kent Konseyi ve Stratejik Yönetişimin Geliştirilmesi Projesi Teknik Destek Ekibi ve ilgili kurum temsilcilerimizle, görüş alışverişi, ortak çalışmalar ile projenin verimli ve etkili uygulanmasını sağlayacak bir çalışma grubu oluşturulmuştur.
- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri, Coğrafi yakınlıkları, ilçe sınırları ve nüfuslarına göre mahaller bir araya getirilerek 29 analiz bölgesi oluşturulmuştur (Şekil 3).

- 3064 hanede her hanede bir kişi olmak üzere 18 yaş üzeri nüfusla görüşme yapılmıştır.
- Çalışma kapsamında ankette vatandaşlara sorular; Eğitim Hizmetleri, Sağlık Hizmetleri, Temizlik ve Çevre Sağlığı Hizmetleri, Park-Bahçe Yeşil Alan Hizmetleri, Toplu Taşıma Hizmetleri, Elektrik ve Aydınlatma Hizmetleri, Su Kanalizasyon Hizmetleri, Yol-Kaldırım Hizmetleri, Güvenlik ve Asayiş Hizmetleri, Genel Hizmetler başlıkları altında 51 soru yöneltilmiştir.
- Sonuçlar ilk olarak bu çalışma grubunda tartışılmış ve ardından hizmet sağlayıcı merkezi ve yerel yönetim kurumlarına iletilerek değerlendirmeleri istenmiş ve büyük bir kısmından geri dönüşler alınmıştır.
- Antalya'nın 29 bölgede incelendiği çalışmada tüm bölgelere ilişkin sonuçların, kurumların bu sonuçlarla ilgili değerlendirmelerinin, anketin kamuoyuna yansımalarının da yer alacağı rapor, Antalya Kent Konseyi tarafından Ekim-Kasım döneminde yayınlanmıştır.

Şekil 3. Antalya Vatandaş Karnesi Çalışması Analiz Bölgeleri

Çalışma sonucunda; mahalle ölçeğinde hizmetlere erişim konusunda memnuniyet analizi yapılmış, 29 bölgede yapılan vatandaş karnesi sonuçlarına göre 29 bölgenin tamamı Antalya'nın en önemli ilk sorununun trafik-ulaşım olduğunu ifade etmişlerdir. Antalya kenti genel sonuçlarına göre bu oran % 63'tür. Antalya'nın en önemli ikinci sorununun % 16 ile altyapı-kanalizasyon, üçüncü sorunu % 8 ile güvenlik, ve bunları % 6 ile işsizlik, çöp-temizlik hizmetleri ve göç gelmektedir.

Çalışma kapsamında katılımcıların hizmetlere yönelik yaptığı değerlendirmeye yönelik verdiği karne notları 100 üzerinden değerlendirilmiştir. Sonuçlar hizmeti doğrudan kullananlar ya da bu konuda fikri olan katılımcıların genel algılarını yansıtmaktadır. Bu sonuçları incelediğimizde kentte sunulan tüm hizmetler içerisinde en yüksek notu 77 ile Sanatsal ve Kültürel Etkinlikler, festivaller almıştır, bunu 75 ile sağlık hizmetleri, 72 ile 112 acil sağlık hizmeti almaktadır.

Kaleiçi Kullanım Yönergesi

Antalya Kent Konseyi’nin katkılarıyla hazırlanan ve meclise sunularak kabul edilen ve şu anda uygulanmakta olan Antalya Kaleiçi kullanım yönergesi; Antalya il merkezinde; Selçuk, Tuzcular, Kılıçarslan ve Barbaros Mahallelerini kapsayan Kaleiçi yöresinin nitelik ve değerlerinin koruma/kullanma dengesi içinde artırılması; sakinlerinin çevresel ve sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi; kişilerin kamu yararını önde tutan ve birbirlerine saygılı komşuluk ilişkileri içinde davranmalarının temini; kente gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin örgütlü, düzenlenmiş, emniyetli bir çevreden yararlanmalarını sağlayacak bir yaşam alanı oluşturulması amacıyla düzenlenmiştir.

Bu Yönerge’deki düzenlemeler; Kaleiçi’ndeki yapı maliklerinin, yapı kullanıcılarının ve alanı en az 1 gece konaklayarak kullanan yerli ya da yabancı ziyaretçilerin uymakla yükümlü oldukları kuralları, bu kurallara uymayanlar için uygulanacak yaptırımları ve bu amaçla görevlendirilen birimlerin görev ve yetkilerini kapsamaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kent konseyleri toplumsal iradenin örgütlenmesi ve bu iradenin yerel yönetimlerin kararlarına yansıtılması açısından önemli kuruluşlardır (Atvur 2009). Türkiye’nin farklı kentlerinde oluşturulmuş bulunan ve örnek uygulama sergileyen kent konseylerinin dikkat çekici özelliklerinin başında konseyin gerek yerel yönetimler ve gerekse merkezi yönetim kuruluşlarının etkin katılımına karşın tarafsız bir sivil platform görünümü sergilemesi gelmektedir.

Kent konseyinin varlığı ve meşruiyeti yalnızca kentteki tüm paydaşları biraraya getirmesinden kaynaklanmamaktadır. Konseyin yapısı kadar geniş kapsamlı işlevleri de önem kazanmaktadır. Bu bağlantının bel kemiğini yerel eylem planlaması süreci oluşturmaktadır. Kent konseylerinin temel işlevleri arasında ilgili kentte katılımcı süreçlerle “ sürdürülebilir bir gelecek vizyonu üzerinde mütabakat sağlanması, kent planlama verileri doğrultusunda buna yönelik uzun, orta, kısa dönemli hedeflerin belirlenmesi ve bunlara dayalı olarak eylem planlarının hazırlanması (sonrasında uygulamaya geçirilmesi) gerekmektedir.

Kent konseyi ile bünyesindeki diğer katılımcı yapılar arasında güçlü ve yatay bağlar oluşturulması, meclisler ve çalışma grupları ile nasıl en verimli ve karşılıklı uyum içerisinde çalışabileceği arayışların ön plana çıkarılması ve bunun kent yönetimine aktarılması üzerine yoğunlaşılmalıdır.

Eyleme dönük işleyemeyen, almış olduğu kararları izleyecek ve uygulamaya yansıtabilecek mekanizmalara gereken ağırlığı vermeyen kent konseyleri kent içerisinde etkisizleşmekte kendisini oluşturan paydaşlar tarafından işlerliği sorgulanmakta, gönüllü katılımın sonuç sonuçlar vermemesi nedeniyle işlerliği sorgulanmaktadır. Kent konseylerinin etkin ve verimli çalışmasını sağlamak ve kent yaşamına katkı koymasına olanak verecek eğitim ve kapasite geliştirme programlarının düzenlenmesi gerekmektedir.

Kent ortakları tarafından hazırlanan sayısız rapor ve yayınlar ve bunlara eşlik eden görsel malzeme kentteki katılımcı yapıların ve süreçlerin gelişimini gözler önüne seren eşsiz bir koleksiyon niteliğindedir.

Kent konseylerinin kent yönetiminde daha aktif rol oynayabilmesi açısından belediye stratejik planlarının demokratik katılımı esas alan ortak akılla hazırlanmasının gereği olarak, kent konseyinin, belediye stratejik planlama kurulunda temsil edilmesi sağlanabilir. Bu doğrultuda, stratejik plan amaç ve hedeflerinin yıllık performans programı ve bütçeye yansıtılmasında, kent konseyi ile işbirliği içinde proje odaklı katılımcı bütçe uygulamalarına işlerlik kazandırılabilir. Uygulamalardaki aksaklıkların, hesap sorma ve hesap verme ilkelerini dikkate alan katılımcı geribildirim süreçleri ile tespit edilerek, çözüm önerilerinin geliştirilmesi için; kent konseyince hazırlanacak kent hizmetlerini izleme ve değerlendirme raporunun, belediye faaliyet raporu ile birlikte belediye meclisinde görüşülmesi, ayrıca diğer sorumlu veya ilgili kurumlarda dikkate alınması sağlanabilir (Anonim 2012).

Antalya Kent Konseyi, Türkiye'deki kent konseylerinin kurumsal gelişimini kolaylaştıracak tüzel kişilik düzenlemelerinin yapılmasına öncülük etmekle, tarafsız ve şeffaf yönetim anlayışıyla, her yıl artan üye ve katılımcı sayısı ile Türkiye'deki kent konseyleri arasında örnek bir yapıyı oluşturmaktadır.

Kent konseylerinin doğru, tarafsız, etkin ve katılımcı bir anlayışla çalıştığı takdirde kentin tüm kesiminin görüşlerinin uzlaşma içerisinde oluşturulması ve kent için geliştirilecek projelerin uygulanmasıyla kent yönetimine faydalı işlevler yüklemekte, oluşturulan vizyon projeleri ve eylem programları ile kentin sürdürülebilir gelişmesine ve kent planlama sürecine katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Anonim 2012. Antalya Kent Konseyi 2012 Yılı Çalışma Raporu

Atvur S., 2009. Yerel Gündem 21 ve Çevre. Antalya Kent Konseyi Örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2009 Cilt: 35, Sayı:2 s: 231-241.

Deniz T., 2013. Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkish Volume 8/12 Fall 2013, p. 391-402, Ankara/Turkey

Emrealp S., 2010. Kent Konseyleri (www.umraniye.bel.tr/.../kentkonseyi/kent-konseyleri-kilavuzu.pdf)

Emrealp S., 2005. Yerel Gündem Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı. IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını ISBN 975-7741-51-5

Antalya Kent Konseyi web sitesi; www.antalyakentkonseyi.org.tr

1B. OTURUM - 6 KASIM 2013

"KENTİN YÖNETİMİ - PLANLAMANIN YÖNETİMİ ve MEKANSAL ETKİLERİ"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Baykan Günay**

Dönüşümün Tezahür Biçimleri: Sarıyer/İstanbul Örneği
Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN,
Çare Olgun ÇALIŞKAN,
Kumru ÇILGIN,
Uğur DÜNDAR

Kent Yönetiminin Kentsel Kamusal Mekan Üretimi ve Tarihsel Değişimi:
Ankara Örneği
Dr. Ezgi ORHAN

Planlama Alanında “Kamu Yararı” Bağlamında Yasal Düzenlemeler ve
İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Uygulamaları
Seçil ÖZALP

Planlama Yetkilerinin Merkezileşmesinin Kent Mekânına Etkileri-
Çorlu Örneği
Y. Şehir Plancısı Sinem GÜNERİ
Doç. Dr. Şevkiye Şence TÜRK

DÖNÜŞÜMÜN TEZAHÜR BİÇİMLERİ: SARIYER/İSTANBUL ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Murat Cemal YALÇINTAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Çare Olgun ÇALIŞKAN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kumru ÇILGIN

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Uğur DÜNDAR

MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1. Giriş

Günümüzde mekânın yeniden üretimi, kentsel boş arazilerin giderek azalması ve neoliberal politikalar gereği yeniden işlevlendirilmesi gereken alanlar nedeniyle büyük ölçüde kentsel dönüşüm^{II} olarak adlandırılan süreçlerle gerçekleşmektedir. Kentsel arazi mülkiyetine bağlı kazançlar, enflasyonist bir ortamda yapılan ticaret ve reel üretim gibi servet biriktirme araçlarından daha cazip hale gelmiş; bu da kısıtlı bir meta olan kentsel araziye spekülasyonist hale getirmiştir. Mekân, kâr amaçlı baskılar sonucunda yeniden üretilirken sürecin mekânsal yayılımını ve tetikleyicilerini değerlendirmek kaçınılmaz görünmektedir. Bu çerçevede, bu makalenin amacı mekânın sermaye birikim süreçlerinin bir aracı haline geldiği 1980 sonrası dönem için İstanbul özelinde Sarıyer'in dönüşüm haritasını çıkartarak, bu süreçlerin Sarıyer'in dönüşüm/büyüme bölgelerini belirlediği ve sosyo-ekonomik, mekânsal geleceğini etkileyeceğini göstermektir.

Bildiride, öncelikle dünden bugüne farklılaşarak gelen kent politikaları bağlamında “neoliberalizmin kentleşmesi ve mekânın yeniden üretimi” bölümü ile teorik ve kavramsal bir arka plan sunumu hedeflenmiştir. Ardından çalışmanın saha araştırmalarının yürütüldüğü İstanbul'un Sarıyer ilçesine dayalı genel bilgiler ile Sarı-

yer'in kentleşme ve büyüme süreci aktarılmaya çalışılacaktır. Dönüşümün tezahür biçimlerinin İstanbul'da yaşanan dönüşüm sürecine^{III} paralel bir şekilde tartışıldığı bölüm sonrasında bu tezahür biçimlerinin bir nevi kesişimi olarak nitelendirdiğimiz, planlar ve büyük sermaye gruplarının yatırımları ile dönüşüm olgusuna Sarıyer ölçeğinde verilebilecek en önemli örneklerden biri olan İstinye-Park AVM, bir örnek olay incelemesi olarak sunulacaktır. Ardından ilçede dönüşüm süreçlerinin öne çıkan yapılaşma biçimleri olan lüks/kapalı konut siteleri, rezidanslar, AVM'ler, ofis ve büyük iş merkezleri ile eski ve mevcut sanayi alanları ayrı ayrı irdelenecektir. Sonuç bölümünde ise, Sarıyer'in gelişim sürecindeki kırılmalar, sanayi ve diğer kullanım türlerinin mekânsal ve sosyo-ekonomik değişimler üzerinden etkileri, farklı tezahür biçimleri ile dönüşümün ilçe genelindeki yansımaları ele alınarak ortaklaştırılacak temel öngörülerin neler olabileceği aktarılacaktır.

2. Neoliberalizmin Kentleşmesi ve Mekânın Yeniden Üretimi

Henüz 1970'li yıllardaki bir makalesinde Castells (1975) Londra'dan Barselona'ya kadar tüm bölgelerde ciddi yatırımlar, ileri teknoloji kullanılarak inşaatlar yapıldığını ve büyük kârlar elde edildiğini belirtmektedir. Henüz sermayenin talepleriyle kentsel gelişme arasında büyük bir açığı olan bu yılları takip eden dönemde, Harvey (1989; 1996; 1997; 2003) çeşitli çalışmalarında kentsel arazi/gelişme üzerinden sermaye birikim süreçlerini detaylı olarak ele almış ve artı değerın kentsel yatırımlar üzerinden kentlerin büyümesini nasıl belirlediğini açıklamıştır. Smith (2002) bu süreci neoliberalizmin kentleşmesi olarak açıklamaktadır.

Neoliberal kentleşme literatürü büyük ölçüde küresel kent literatürüyle iç içe geçmiş durumdadır. Küreselleşme literatürüne mekânı eklemleyen araştırmacılardan birisi olan Sassen (1991) kentlerin yaşadığı sektörel ve mekânsal dönüşüm ile küresel kent kimliği kazanmaları ve birbirlerine göre hiyerarşik durumlarını resmederken; çok sayıda araştırmacı çeşitli örnekler üzerinden küresel süreçlerin karanlık yüzünü ortaya koyar ve kentsel eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik üreten bu süreçlerin yarattığı olumsuzlukları sergiler^{IV}. Keyder (1993) ulusal kalkınmacı anlayışın sona erdiğini savunarak küresel kentler arası yarışta İstanbul'un yarışmacılığını sorgularken, Yalçın (2005; 2006) kurulan bu dili, yerel siyaseti coğrafyasından ve yaşayanlarından kopardığı için eleştirir; Ercan (1996) ise uluslararası kentsel hiyerarşide İstanbul'un konumuna ilişkin eleştirel bir okuma yapar. Bu literatürün temelinde ulus-ötesi yatırımları çekmek için kentler arasında kızışan yarışma ve kent girişimciliği argümanları bulunmaktadır^V. Bu bağlamda erken uyarılar yapan Tekeli (1987; 1988) 1980 sonrasında büyük sermayenin kentsel toprağa artan ilgisine dikkat çekerek, kent rantlarının bölüşülmesinde yeni bir aşamaya geldiğini açıklar. Mekânın yeniden üretimi ve üretilen mekânın rantının paylaşımı üzerindeki

bu mücadele İstanbul örneğinde sıkça tartışma konusu yapılmış (Yalçintan, 1999; 2005; Gülöksüz, 2002; Yırtıcı, 2005; Eraydın, 2006), neoliberal kentleşme sürecinde ortaya çıkan ikili yapılar İstanbul üzerinden istatistiklerle de ortaya konmuştur (Sönmez, 1996).

Dünyanın gelişmiş coğrafyalarında başlayan ve sermayenin kentsel arazi üzerinden birikimine işaret eden bu süreç, günümüzde gelişmekte olan ülkeler için bir yandan modernleşme rüyası, bir yandan da kalkınma koşulu olarak görülmektedir. Hemen her ülkede, eskiyen ya da işlevini kaybeden kent dokusuna yönelik çeşitli müdahaleler geliştirilmekte; bu müdahaleler, genelde kentsel dönüşüm adı altında, soylulaştırma, kentsel yenileme gibi farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm terimi, ilk olarak Avrupa’da, II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan kentleri yeniden yapmak üzere geliştirilmiş müdahaleler için kullanılmıştır. Savaşın getirdiği yıkımlar ve sonrasında kentlerde sanayinin desantralizasyonu sürecinin başlaması, kentlerin içerisinde tanımsız, boş, terk edilmiş, yakılıp, yıkılmış alanların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu alanların yenilenmesi, yeniden işlevlendirilmesi, canlandırılması vs. yönündeki müdahalelerin tamamına da kentsel dönüşüm adı verilmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ise kentsel dönüşüm, yukarıda açıklanan neoliberal kentleşme pratikleri dâhilinde daha çok kentin içinde kalmış bölgelerinde yaşayan emekçi sınıfların ve yoksulların kentin çeperlerine gönderilmesi, merkeze küreselleşme süreçleri ile bütünleşmiş sınıfların yerleşmesi, tüm işlevlerin de bu gruplara göre düşünülmesi şekline bürünmüştür. Öyle ki, Rousseau’ya (2008:87) göre kentsel dönüşüm neoliberal teorinin mekânsallaşmış tercümesidir. Küresel hiyerarşi içerisine dâhil olmak için her şeyi göze alan kentler, merkezlerini soylulaştırmakta; böylece yaratıcı sınıfları, yatırımcıları ve turistleri kendilerine çekmektedirler (Bourdin, 2005).

Bu çalışma kapsamında kentsel dönüşüm olgusu, sosyal, ekonomik ve mekânsal tüm değişimleri kapsayan bütünlüklü bir süreç olarak ele alınmıştır^{VI}. Ataöv ve Osmay (2007:57) kentsel dönüşümü, bu bağlamda, toplumsal ve ekonomik süreçlerle mekânsal değişimi ilişkilendirerek tanımlamaktadır:

“Kentsel parçaların fiziksel, sosyal ve ekonomik dönüşümünün gerçekleştiği tüm süreçler ‘kentsel dönüşüm’ olgusu olarak tanımlanır. Son yıllarda politik ve yasal araçlarla dönüşen kentsel alanlar yanında son elli yıldır kendiliğinden dönüşen veya dışsal etmenlerle dönüştürülen ve toplumsal dönüşümleri tetikleyen süreçler de kentsel dönüşüm olgusu kapsamında kabul edilmektedir.”

3. Sarıyer’in Kentleşme Tarihi ve Gelişimi

Sarıyer, kuzeyde Karadeniz, batıda Eyüp, güneyde Beşiktaş ve Şişli ilçeleri ile komşu iken, düzenleme sonrası güneyde Kağıthane ve Beşiktaş ilçeleri ile kom-

DÖNÜŞÜMÜN TEZAHÜR BİÇİMLERİ: SARIYER/İSTANBUL ÖRNEĞİ

şudur (bkz. Harita 1). 1600 hektarı Boğaziçi Öngörünüm Bölgesinde kalan 4 bin hektarlık yerleşik alana sahip, toplamda ise 15 bin 150 hektarlık bir alan üzerine kurulu, bir belediye ve 38 mahalleden oluşan bir ilçedir.

1930 yılında yapılan yönetsel düzenleme ile ilçe statüsü kazanan (Balcı, 2006) Sarıyer'in mahalli yapısı, 2000'li yıllarda yapılan birtakım değişiklikler sonucu bugünkü halini almıştır. 2005 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası ile Sarıyer'de yer alan köy yerleşimleri mahalle statüsü kazanmıştır. 17 Kasım 2013'te, TBMM İçişleri Komisyonu'nda görüşülerek kabul edilen önerge ile daha önce Şişli ilçesine bağlı olan Maslak, Ayazağa ve Huzur Mahalleleri Sarıyer'e katılmıştır. Ancak bu değişiklik, şimdilik yalnızca iki ilçe yönetimi arasında sınır değişikliği ile sınırlı kaldığı ve idari yönetime henüz yansımadağı için çalışmamızda bu 3 mahalle kapsam dahiline alınmamıştır.

Harita 1. Yasal düzenleme sonrası yeni ilçe sınırı ve mahalleler

Eski çağlarda boş arazi ve tepelerden ibaret olduğu bilinen Sarıyer'in, Bizans dönemine kadar belli başlı yerleşim merkezlerinin arasında olmadığı bilinmektedir. Bizans İmparatorluğu döneminde kıyı kesimlerinde balıkçılıkla uğraşan çok az yerleşim yerinin bulunduğu Sarıyer'de ayazma, kilise, eski liman, sarnıç ve eski kaleler çevresindeki birkaç hanelik küçük kırsal yerleşmeler de göze çarpmaktadır. Ancak İstanbul'un fethi sonrası, bölgede Anadolu'dan ve Adalar'dan getirilen göçmenlerin yerleştirilmesiyle ilk genel iskan hareketlerinin başladığı söylenebilir. Boğaz kıyısındaki küçük köylerin gelişmeye başlaması 16. ve 17. yüzyıllara rastlarken, bu dönemde Sarıyer gelişmiş bir köy haline gelmiş; 18. yüzyıla gelindiğinde kıyı kesimindeki yalılar ve bazı gayrimüslim ailelerin yerleştiği köyler ön

plana çıkmıştır. 19. yüzyılla birlikte İstanbul dışından Sarıyer'e getirilip yerleştirilen köylülerin sayısı giderek artmaya başlamıştır (www.sariyer.bel.tr, 2012).

Sarıyer'in Boğaz kıyısındaki semtlerinin, 1960'lı yıllara kadar, daha çok yaz aylarında kalabalıklaşan sayfiye yeri niteliği taşıdığı ve ilçede henüz yapılaşmanın yoğunlaşmadığı bilinmektedir. Şehrin iki yakası boyunca Boğaz kıyısında ortaya çıkan ikinci konut sahipliği eğiliminin yoğunlaştığı en önemli yerlerden biri bu dönemde Sarıyer ilçesiydi. İlçenin neredeyse her semtinde bir iskele vardı ve ulaşımında daha çok 19. yüzyıldan beri kullanılan deniz ulaşımı tercih ediliyordu. Zaman içinde vapur seferlerinin sıklaşması, kıyı semtlerinin gelişmesinde önemli bir etken oldu ancak daha sonra hem Maslak üzerinden gelen Büyükdere Caddesi'nin yapılması, hem kıyıyı izleyen kazıklı sahil yolunun genişletilmesi sonucunda tüm kentte olduğu gibi Sarıyer'de de karayolu ulaşımı öncelikli hale geldi (İstanbul Ansiklopedisi, 1994). Böylece, semtlerin bu ulaşım eksenleri boyunca doğrudan birbirine bağlanması sonucu gelişmesi ve daha sonra sanayi tesisleri ile birlikte çeşitli hizmet alanları ve fonksiyonların da ilçede yer seçmesi ile birlikte arada kalan boş alanların yerleşime açılması süreci başladı. Kıyı kesiminde daha çok üst gelir gruplarına ait konutlar ve köşkler bulunurken, yüksek alanların yamaçlarında ve/veya sanayi alanlarının yakınlarında gecekondu mahalleleri kurulmaya başladı. Diğer yandan, 1988'de ikinci köprünün yapılması ve TEM bağlantı yollarının Sarıyer'in güney kesiminden geçmesi sonucu otomobil erişilebilirliği kolaylaştı ve Sarıyer'e olan ilgi arttı.

İlçede bugün kısmen gecekondulardan oluşan toplam 15 mahalle bulunmaktadır¹ ve bu mahallelerde yaşayan nüfus, 2011 yılı nüfus verilerine göre ilçe toplam nüfusunun % 55'ini (yaklaşık 158 bin) oluşturmaktadır. Bu mahallelerin kuruluş dönem ve süreçleri birbirlerine oldukça benzerdir; yer seçimlerinin de belirgin nedenleri bulunmaktadır. Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden, daha çok iş bulma kaygısı ile göçenler tarafından iş sahalarının yakın çevrelerinde kurulan gecekondu yerleşimleri söz konusudur. Genelde boğaz sırtlarındaki yamaçlar ile yer yer bugün artık merkez olarak nitelendirilebilecek alanlarda kurulan gecekondu mahallelerinde yaşayanlar yalnızca konutlarını kendileri yapmamış, çeşitli alt ve üst yapı inşaatlarını ve/veya maliyetlerini de kendileri karşılamışlardır. Gecekondu sakinlerinin kişisel hikayelerinden anlaşıldığı üzere, bu mahallelerde yol, su, elektrik gibi altyapı sistemleri, okul, cami gibi ortak donatı alanları yer yer imece usulüyle yer yer belediyeyi sıkıştırarak ama hep emek ve mücadele ile kurulmuş ve yalnızca bir gecekondu değil uzun yıllar boyunca süren mücadelenin karşılığında yoktan yeni bir hayat inşa edilmiştir.

1 Bu yerleşimler; Maden, Kocataş, Kazım Karabekir Paşa, PTT Evleri, Cumhuriyet, Ferahevler, Poligon, Pınar, Emirgan, İstinye, Reşitpaşa, Fatih Sultan Mehmet, Baltalimanı, Rumeli Hisarüstü ve Derbent mahallelerinden oluşmaktadır. Sonradan ilçe sınırlarına eklenen Maslak, Huzur ve Ayazağa mahalleleri bu çalışma başladıktan sonra ilçe sınırlarına alındığından çalışma kapsamına alınmamıştır.

Diğer yandan, 1980'lerin sonundan itibaren Sarıyer'in kuzey ve Karadeniz kıyı kesimine yakın köy yerleşimleri, karayolu erişimlerinin de artmış olması nedeniyle, doğa ile iç içe konumları ve peyzaj değerleri ile ön plana çıkmış, başta Zekeriyaköy olmak üzere kuzeye yönelen lüks/kapalı site oluşumlarının kırsal yerleşimler ve köy dokuları ile yan yana gelişmesi ve bu alanlarda nüfusun ciddi oranda artması/değişmesi ayrı bir süreç olarak izlenmiştir. Kapalı siteler zamanla gecekondulu mahallelerine de sızmıştır. Bugün hala devam eden ve kamunun kuzeye öngördüğü büyük projeler ve üçüncü köprüyle iyice artacağı düşünülen kapalı siteleşme eğilimi, yerleşmenin kamusalılık ve mütevazılık üzerine kurulu tarihselliğine inat Sarıyer'in karakteristik özelliklerinden birisi haline gelmektedir.

Sarıyer için 1980'den bu yana belirleyicilerden birisi de, sanayi alanları hızla azalırken Maslak aksı üzerinden küresel ekonominin sembolleri sayılan gökdelenlerin ilçeye doğru yaklaşmasıdır. İlçenin Rumeli Hisarüstü gibi bazı mahalleleri zaten gökdelenlerle daha ilk dönemlerinde karşılaşmıştır. Ancak Maslak aksının bitmeyen büyüme eğilimi, aradaki geniş ormana rağmen her geçen yıl Sarıyer ilçe merkezine daha da yakınlaşmaktadır. Tabii, gökdelenleşme beraberinde farklı yaşam biçimleri ve farklı tüketim alışkanlıkları da getirmekte, kapalı sitelerin Sarıyer'de artmasının birinci nedenini oluşturmaktadır. Tüketim alışkanlıkları ayrıca AVM'ler ve lüks tüketime yönelik ticaret üzerinden mekânda karşılık bulmaktadır. Örneğin, Pınar Mahallesi'nin komşusu İstinye Park AVM'nin bölgede çok önemli bir tetikleyici olduğu bilinmektedir. Kısa süre içerisinde etrafı kapalı sitelerle çevrilmiş, lüks tüketime dayalı mağazalar bölgeye yerleşmiş, dünya mutfakları yerlerini almıştır.

1995 yılında onaylanan 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı ve Raporunda ilçelerde arazi fiyat artışları değerlendirilmiştir. Buna göre, Sarıyer II. Derecede Etkilenen Bölgeler içerisinde artan bölgeler klasmanında yer almaktadır:

“... metropoliten alan bütününde üst kademe ticaret ve iş merkezlerine olan yakınlık ve bu bölgelere olan talep 2. derecede artan etkilenme alanlarını belirlemektedir. Özellikle ulaşım akslarının merkezi iş alanlarına olan etkisiyle birlikte bu eğilimi daha da arttırmakta, kentsel hizmet fonksiyonlarının oluşumunu güçlendirmektedir.”

Bu açıklama Sarıyer'in son dönemde neden ilgi odağı olduğunu açıklar niteliktedir.

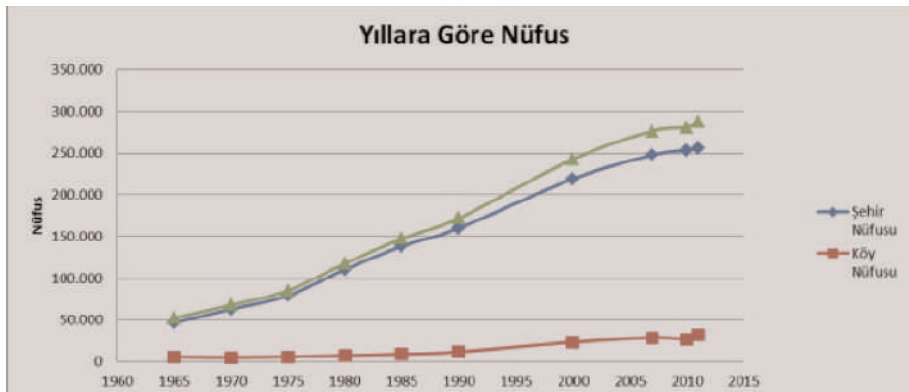
Sarıyer, yıllarca bir sayfiye bölgesi olarak algılanmasına rağmen, 1930'lu yıllardan itibaren sanayi yatırımları başlamış, kurulan tesisler gecekondulu mahallelerinin oluşumunda tetikleyici olmuş ve sanayi 1980'li yıllara kadar etkinliğini hissettirmiştir. Sanayinin fonksiyonel dönüşüm ve merkez dışı alanlara kaydırılması sonucu azalan önemi, ekonomik olarak faal olan nüfusun farklı sektörlere

yönelmesine ve ilçe genelinde hizmet sektörünün öne çıkmasına neden olmuştur. İlçede nüfus gelişimi de bu süreci destekler niteliktedir (bkz. Tablo 1).

İlçenin nüfus yapısındaki kent-kır dengesinin genel anlamda korunduğu, sadece en yoğun göç aldığı yıllarda kentsel alanlardaki yığılmalara bağlı bir oransal değişimin yaşandığı anlaşılmaktadır. Bugün 2011 yılı sonunda yapılan adrese dayalı nüfus çalışmaları sonuçlarına göre ilçenin neredeyse %90'ı kentsel alanda yaşamaktadır ve toplam nüfus 287.309'dur. İlçenin nüfus artışı 2000'li yıllarda yavaşlama eğilimine girmiştir (bkz. Grafik 1). Bunun olası nedenleri arasında sahip olduğu -doğal sit alanlarını da içeren- geniş orman alanları, Boğaziçi bölgesindeki yapılaşmayı sınırlayan yasalar ve görece engebeli yapısı ile kentin güneydeki merkez bölgelerine olan mesafesi sıralanabilir. Ancak bu gerekçelerden ziyade gecekondulaşma yerine kapalı siteler üzerinden çok daha az yoğunluklu bir yapılaşmanın hakim olması belirleyicidir.

Tablo 1. Sarıyer'in 1965-2011 yılları arasındaki nüfus değişimi

Yıl	Şehir Nüfusu	Oran %	Köy Nüfusu	Oran %	Toplam
1965	46729	89	5.716	11	52.445
1970	62957	93	4.945	7	67.902
1975	79329	93	5.933	7	85.262
1980	110469	94	7.190	6	117.659
1985	138416	94	9.087	6	147.503
1990	160075	93	11.797	7	171.872
2000	219032	90	23.511	10	242.543
2007	247633	90	28.774	10	276.407
2010	253649	90	27.153	10	280.802
2011	255692	89	31.617	11	287.309

Grafik 1. Sarıyer'in 1965-2011 yılları arasındaki nüfus değişimi

Kaynak: TÜİK, 2011

4. Kentsel Dönüşümün Sarıyer Tezahürleri

Çalışmamızın kapsamlı hali olan “İstanbul’un Dönüşüm Coğrafyası” dahilinde tartışılan kentsel dönüşüm süreçleri ve tezahür biçimleri (Bakınız: <http://istanbul-donusumcografiyasi.wordpress.com/>), Sarıyer’de de karşımıza çıkmaktadır. Bu tezahürler, İstanbul geneline paralel olarak ve onu takiben Sarıyer’in mekânsal kurgusunu dönüştürmektedir. Sarıyer’de de, mekânın sermaye birikim süreçleri üzerinden yeniden üretimine şahitlik edilmektedir. Dönüşümün, birbiri ile güçlü etkileşim içerisindeki 4 farklı süreç üzerinden gerçekleştiği hipotezimiz çerçevesinde, her bir dönüşüm sürecinin Sarıyer özelinde nasıl karşımıza çıktığı ve diğer dönüşüm süreçleriyle nasıl etkileşim içerisinde olduğu örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1 Kentsel Dönüşüm/Yenileme İlanları ile Dönüşüm

Sarıyer’de herhangi bir yenileme alanı ilanı bulunmamakla birlikte, ilk kentsel dönüşüm projesi, 2012 yılında Derbent Mahallesi için geliştirilmiştir. Önce söylenti olarak kulaktan kulağa yayılan bu kentsel dönüşüm projesi, mahalledeki gecekonduların yıkılıp toplu konutlar yapılmasını öngörecektir. Ağustos 2012’de 1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Çamlıtepe (Derbent) Mahallesi’ndeki Gecekonduların Dönüşümüne İlişkin Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planları adıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanmıştır². Alan, Boğaziçi gerigörünüm etkilenme bölgesinde kaldığı ve Boğaziçi Kanunu’na göre hazırlanması gerektiği için aslen ilgili planların Koruma Amaçlı İmar Planı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak bütünsel bir dönüşüm öngörmeleri ve sonrasında bu alanın 6306 sayılı yasa kapsamına alınarak kentsel dönüşümüne dayalı bir sürecin işletilmesi, planların kentsel dönüşüm planları olarak kabul görmesi sonucunu doğurmuştur. Bakanlıkça onaylanan bu planlara ilişkin uygulama süreçlerindeki yetki, Bakanlık ile İBB arasında imzalanan protokol gereği İBB’ye devredilmiştir. Plan ve avan proje ise İBB tarafından ihaleye çıkarılarak iki ayrı firmaya devredilmiştir.

Mahalle dışından kişilerce 1986’da kurulan Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Sanayi Kooperatifi’nin, mahallenin üzerinde kurulu olduğu kamu arazilerinin 220 dönümünü satın almasıyla başlayan ve bugün üzerinde kendi projelerini gerçekleştirmek istemeleriyle ilerleyen bu dönüşüm süreci³; daha proje ilan edilmeden önce, adı

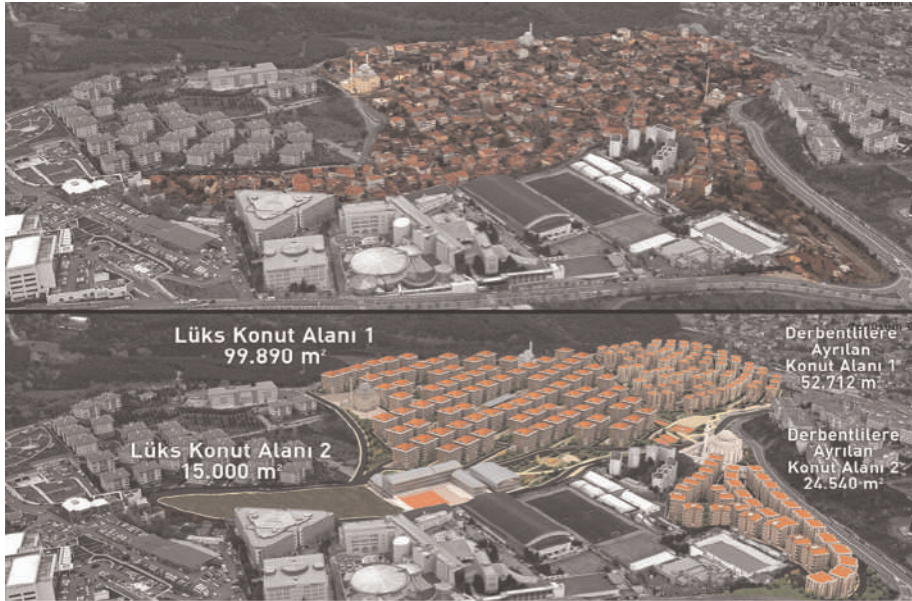
2 Onaylanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlar, yalnızca Derbent Mahallesi’ni değil, mahallenin güneyinde kalan Darüşşafaka Mahallesi’nin bir kısmını da içermektedir. Derbent Mahallesi sınırı içerisinde kalan MESA Konutları’nın bulunduğu alan ise proje kapsamına dahil edilmemiştir.

3 Atatürk Oto Sanatkarları Yapı Kooperatifi ilk olarak üyeleri için inşa edilmek üzere, MESA Mesken Sanayi A.Ş.’ne inşaat işini ihale etmiş; şirket, Kooperatif’in satın almış olduğu alan içerisinde yaklaşık 77 bin m²’lik bir alana yapımı 2005 yılında tamamlanan 336 adet konut üretmiştir. MESA Konutları olarak geçen ve etrafı duvarlarla örülü güvenli bu lüks konut sitesi, hemen mahallenin girişinde olmakla birlikte, metro güzergahının tam Darüşşafaka çıkışında yer almaktadır. MESA’nın buradaki varlığı mahalle üzerindeki baskıyı ve tehdidi arttırmış ve yatırımların bu bölgeye çekilmesinde de tetikleyici olmuştur. Yapı Kooperatifi şimdi, sahip olduğu geri kalan alan üzerinde de konut projesi gerçekleştirmek istemektedir.

geçen kooperatifin kat karşılığı anlaştığı müteahhitlik firması Cemre İnşaat'ın mahalleli ile anlaşma çabalarıyla somut şekilde tartışılır hale gelmiştir.

İBB ve projeyi ihale ettiği Yorum İnşaat A.Ş. –ki Yorum İnşaat A.Ş.'ne bağlı alt firmalardan biridir- yetkililerince plan ve proje daha mahalleli ile paylaşılmadan Fransa'nın Cannes şehrinde Mart 2013 tarihinde düzenlenen Gayrimenkul Zirvesi'nde (MIPIM) tanıtılmıştır. Plan ve proje maketine göre (bkz. Resim 1), bugün gecekondulu sakinlerince kullanılan 330 dönümlük mahallenin yalnızca yaklaşık 78 dönümü mevcut sakinlere ayrılmış, yaklaşık 115 dönümü ise mahalleye yeni gelecekler için lüks konut alanı olarak belirlenmiştir. Derbentliler için ayrılan 77.252 m²'lik alana 1652 konut yerleştirilebilmiştir. Mevcutta Derbent'te 2100 hanenin yaşadığı düşünüldüğünde, geri kalan hanelerin akıbetinin ne olacağı ile birlikte konutların hangi şartlarda verileceği de belirsizliğini korumaktadır.

Derbentliler ve dışarıdan gelecek olanlar için tasarlanan bina tipolojileri farklıdır (bkz. Resim 2). Konut büyüklükleri Derbentliler için 50 ile 75 m², yeni gelecekler için 140 ile 290 m² arasında belirlenmiştir. Kişi başına düşen kullanım alanı hesaplandığında, Derbentliler için 10 m², yeni geleceklere ise 35 m² kişi başına konut alanı ayrıldığı görülmektedir. İki grup arasında oluşturulan yeşil bandın rekreatif işlevleri yanı sıra kullanıcıları sosyo-mekânsal olarak birbirinden ayırmak üzere tasarlandığı anlaşılmaktadır. Mevcutta ortalama 2-3 katlı olan yapı stoğu-

Resim 1. Gayrimenkul Zirvesi'nde (MIPIM) tanıtımı yapılan proje detayları

Kaynak: Sarıyer Mahalleden Gazetesi, 23 Aralık 2013.

Resim 2. Gayrimenkul Zirvesi'nde (MIPIM) tanıtımı yapılan projeye ilişkin modeller
Kaynak: http://arimamimarlik.com/v2/?page_id=688, görseller kullanılarak üretilmiştir.

nun 7 kata kadar çıkarıldığı projede, bugün mahallede bulunan çok sayıda üzerindeki esnafın geleceği başta olmak üzere ekonomik hayat hakkında herhangi bir öngöründe bulunulmamıştır.

Açıklanan bu proje öncelikle mahalle içerisinde olmak üzere çeşitli kesimlerde tepkilere neden olmuş ve İdare Mahkemesinde davaya konu edilmiştir. Dava süreci devam ederken proje ilanından 5 ay kadar sonra, Ocak 2013'te, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Japon Kalkınma Ajansı'nın 2001 yılında birlikte yapmış olduğu çalışmalarda, olası İstanbul depreminde en sağlam ve en güvenli yer olarak belirlenmiş olan Derbent, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla Riskli Alan ilan edilmiştir. Derbent ile birlikte aynı günlerde Sarıyer'de Fatih Sultan Mahallesi bütünüyle, Baltalimanı Mahallesi ise kısmen Riskli Alan ilan edilmiştir. Henüz bu iki mahalle üzerinde ilan edilmiş veya açıklanmış herhangi bir dönüşüm planı/projesi bulunmamaktadır. Riskli Alan ilan kararlarında adı geçen her üç mahalle de, karara Danıştay nezdinde itirazlarını yaparak davalarını açmışlardır ve Derbent için alınan riskli alan kararı bilimsel ve teknik risk gerekçeleri oluşturulmadığı için Danıştay tarafından iptal edilmiştir.

Mart 2013 tarihinde bu kez Ferahevler’de “kurbanlık alanı” olarak bilinen ve kullanılan dolgu alanı, yine 6306 sayılı kanun kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla Rezerv Alan olarak ilan edilmiştir. Bu ilan, Derbent’teki kentsel dönüşüm projesi başta olmak üzere Sarıyer’de gerçekleştirilecek olası projeler için mahallelilerin geçici konut ihtiyaçlarının çözümleneceği alan olarak belirlenmesi açısından önemlidir. Bu araştırma raporunun yazımının tamamlandığı Ocak 2014 itibariyle alanda mahallelilerin yerleştirileceği söylenen prefabrik konteynerlerin inşaatına başlanmıştır. Sarıyerliler bu karara itirazlarını 12 Ocak 2014 tarihinde düzenledikleri ve yaklaşık 5 bin kişinin katıldığı bir miting ile dile getirdiler (bkz. Fotoğraf 1 ve 2).

Fotoğraf 1. Rezerv Alan’da yapımına başlanan prefabrik konteyner inşaatına karşı yapılan miting yürüyüşü

Fotoğraf 2. Rezerv Alan’da yapımına başlanan prefabrik konteyner inşaatı

Kamuoyunda kentsel dönüşüm veya yenileme alanı olarak bilinen genellikle yoksul mahallelere yönelik geliştirilen projelerin tamamında olduğu gibi Derbent örneğinde de öncelikle yaşayanlarla diyalog kurulmaksızın geliştirilen süreçlerden, yaşayanların sosyo-ekonomik ve kültürel gerçekliklerine uygun olmayan projelerden bahsetmek mümkündür. Yoksulların bir köşesine sıkıştırıldığı projeler özellikle İngiltere’de yaygındır ve başarısızlıkları çok sayıda araştırmacı tarafından kanıtlanmıştır. Diğer yandan, bu tip projeler yalnızca konut konusunda bir belirsizliğe, küçülmeye, borçlanmaya neden olmamakta, mahallede süregiden ekonomiyi de yok etmektedir ki Derbent projesinde yer almayan çok sayıda esnafın geleceği meçhuldür. Yukarıda açıklanan projenin gerçekleşmesi halinde Maslak aksı boyunca istilasını sürdüren sermaye güçleri bir mevzi daha kazanacak ve yakın çevredeki baskısını arttıracak, kurulacak yeni yaşam alanlarında yaşam pahalılaşacak, gündelik ihtiyaçları karşılamaya yönelik ticari faaliyetler yoksullara hitap etmez hale gelecek ve zamanla yoksulların bölgeyi haklarını devrederek terk etmeleri kaçınılmaz hale gelecektir.

4.2 Büyük Kamu Yatırımları ile Dönüşüm

Sarıyer İlçesi’ndeki büyük kamu yatırımları incelendiğinde büyük ulaşım projeleri ön plana çıkmaktadır. Yapımı süren 3. Boğaz Köprüsü ve bağlantı yolları, devamındaki 3. Havalimanı ve metro hattı, Sarıyer’de son dönemde kamu tarafından geliştirilip projelendirilen ve inşa edilen/ettirilen büyük ulaşım projeleri olarak sıralanabilir. Bu projelerin, Kanal İstanbul ve Karadeniz kıyısında -Bakanlar Kurulu’na açıklanan rezerv alan ile de bütünleşecek şekilde- kurulması düşünülen 2,5 milyon nüfuslu Yeni Şehir gibi yine hükümet tarafından bizzat geliştirilen büyük projelerle ilişkilerinin de değerlendirilmesi gerekir.

Kent genelinde merkezi idarece öngörülen söz konusu büyük kamu yatırımları niteliğindeki ulaşım projeleri büyük oranda diğer projeler ve yeni kentsel büyüme eğilimleri için öngörülen alanları ulaşılabilir, dolayısıyla yatırım yapılabilir kılma amaçlıdır ya da bu ulaşım projeleri geliştirildikçe diğer büyük projelerin geliştirilmesinin önü açılmakta çünkü uygulanabilirlikleri, kullanıcı edinme imkanları artmaktadır. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve TEM kuşağı boyunca yapılan büyük kamu yatırımlarının zamanla etkileşim alanlarında başta lüks konut alanları ve AVM’ler olmak üzere farklı yapılaşma biçimleri uygulanabilir hale gelmiş, Kavacık kavşağı bir alt merkez olarak kendiliğinden gökdelenleşmiştir. Kuzeye yapılan her büyük ulaşım yatırımının etkisiyle İstanbul kendiliğinden ve çoğu zaman plansız, projersiz ve kaçak bir şekilde doğal eşikleri de baskı altına alarak büyümüştür.

Bugün 3. köprü ve bağlantı yolları ile yayılma eğilimlerinin Sarıyer özelinde kuzey yönlü bir cazibe yaratacağı ve bu bağlamda lüks/kapalı konut sitelerinin hızlanarak gelişeceği açıktır. Şimdiden 3. köprü bağlantı yolları üzerinde şaşırtıcı derecede

çok sayıda kapalı site inşaatı başlamış, hatta tamamlanmıştır. Sarıyer ve diğer kuzey kesimlere uzanan ilçelerin kentteki yapılaşmamış ve özellikle doğal varlıklara (orman, su havzaları, kumullar, sulak alanlar vb.) sahip, kıyı erişimi olan alanlara sahip olması, merkezi idare eliyle geliştirilen büyük arazi kullanım ve ulaşım projelerinin ilk yatırım maliyetlerini düşüren bir altyapı imkanı da sunarak doğa ve kent toprağı üzerinden ayrıcalıklı değer yaratma iklimi sağlamaktadır. İstanbul geneli için bugüne kadar hazırlanmış bütün planlar kuzey yönde kentsel gelişimin ve bunu tetikleyecek her türlü ulaşım proje ve yatırımın koşulsuz reddine, bu gibi projeler ve tetikleyecekleri özel yatırımların doğal alanları yapıyı çevrelere dönüştürerek ekolojik koridorları devre dışı bırakacak olmaları nedeniyle de sıkça eleştirisine yer vermiştir. Ancak, yerel politika ve planlama kurumlarını, kararlarını görmezden gelerek uygulamaya koyulan/koyulmak istenen merkezi otoritenin geliştirdiğı büyük kamu yatırımlarının tüm bu kaygı ve ret kararlarına rağmen ısrarla yapılmak istenmesi kent ölçeğinde doğal eşiklerin taşıyamayacağı ek nüfus birikimleri ve yapılaşma yükü yaratacakken; Sarıyer, Eyüp, Arnavutköy, Beykoz gibi kuzeye uzanan ilçelerde de mekânsal, toplumsal ve yerele özgü ekonomik dengelerin değişmesiyle sonuçlanacak çok sayıda olumsuz etkiyi beraberinde getirecektir.

ÇDP’de yer alan düşük nüfus yoğunluk değerleri ile hesaplandığında bile, 3. köprü projesinin tek başına kentin kuzeyine 7,3 milyonluk bir nüfus çekeceğı sonucu, beraberinde şekillenecek Yeni Şehir, 3. havaalanı ve bu projelerin kentin geri kalanı ile kurgulanacak erişim imkanları çevresinde tetiklenecek yeni yayılma eğilimleri dikkate alındığında; Sarıyer özelinde doğal alanların giderek azalacağı, kıyıda yer alan tarım nüfusu ve kırsal yerleşim alanlarının göç ve kimlik değişimi ile karşı karşıya kalacağı, kıyı kuşağı boyunca yeni kentsel projeler ve turizm eksenli yatırımların önemli yer seçim kararları alacağı ve zamanla ilçenin orta kuşağındaki esnek, kümelenme eğilimlerinden görece uzak dönüşüm hareketliliğinin de bu sürece dahil olacağı en olası senaryo olacaktır.

4.3 Büyük Sermaye Yatırımları ile Dönüşüm

1990’lı yıllarda yoğunlaşarak kent ölçeğindeki en önemli kümelenmeyi oluşturan Maslak bölgesi, holding, ofis ve üst düzey hizmet merkezlerinin yer seçim kararlarıyla başlayan, ekonomiye ilaveten mekan kurgusu ve yaşam biçimlerini etkileyen yeniden yapılanma hikayesi ile yalnızca Sarıyer’de değil İstanbul ve Türkiye’de de büyük sermaye yatırımları üzerinden dönüşümü en iyi açıklayan örnektir.

Mevcutta Tarihi Yarımada’dan başlamak üzere, Büyükdere aksı boyunca Maslak’a kadar uzanan MİA’ya ilişkin ÇDP’de gelişiminin kentin doğal alanlarını tehdit eden kuzey gelişiminin temelini oluşturduğu ve iki yaka arası kentsel trafiğin yo-

ğunluğunu arttırmakta olduğu tespitleri yapılmaktadır. Bu tespitler ışığında ÇDP’de MİA’nın Maslak aksından kuzeye doğru ilerlemesinin sürdürülebilirlik ilkesi ile ters düştüğü, merkezi kentsel dokulardaki fonksiyonların yer seçim süreçlerinin yeniden tanımlanması ve Maslak aksında daha fazla gelişmeye izin verilmemesi yönünde plan kararları alındığı bilinmektedir ki bu kararlar Sarıyer’de Maslak bölgesinin etkisinin genel anlamda kontrol altına alınması ve yeni mekânsal gelişim kararlarını tetikleyici etkilerinin dindirilmesi olarak da okunabilir.

Maslak’ta yaşanan MİA ile bütünleşme etkisi sonucu 1990’lı yıllarla birlikte Sarıyer’in özellikle güney kesiminde büyük sermaye gruplarının yatırım ilgisi beraberinde bir takım dönüşüm süreçlerini getirmiştir. Güney yönünde merkezilik-MİA ile bütünleşme ve erişilebilirlik üzerinden kurulan güçlü ilişkilere rağmen kuzeye yayılma seyri son dönemde revaçta olan doğal alanlarda kapalı sitelere yerleşme eğilimi üzerinden açıklanabilir. Bu süreçte ön plana çıkan ve çevrelerinde dönüşümü farklı boyut ve şekillerde tetikleyici nitelikler taşıyan büyük sermaye yatırımları açısından ilk akla gelen örnekler İstinyePark AVM, MESA ve Sedadkent lüks/kapalı konut siteleri, Acıbadem Hastanesi, Zekeriyaköy’deki lüks/kapalı konut sitelerinin kümelenmesi ve Koç Üniversitesi örnekleridir. İlçe sınırlarına sonradan eklenen Ayazağa Mahallesi sınırlarında yapımına başlanan Maslak 1453 Projesi de bu kapsamda anılabilir. Dönüştürücü etkisi olan büyük sermaye projeleri için kent genelinde olduğu gibi Sarıyer ölçeğinde de genellikle plan tadilatları üzerinden ayrıcalıklı imar izinleri alındığı, bu düzenlemelerin birçoğuna karşı meslek odaları, semt sakinleri ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca davalar açıldığı ancak dava süreçlerinin yavaş olması ve her zaman bilimsel öngörülerle paralel sonuçlar vermediği neticesinde sürecin yatırımlar lehine işlediği bilinmektedir.

Yukarıda verilen örneklerden MESA ve Sedadkent lüks/kapalı konut siteleri büyük sermaye yatırımlarının gecekondulu mahalleleri ile iç içe veya komşuluğundaki alanlarda yer seçimi yapan, manzara ve peyzaj değerlerinin, ulaşım ayrıcalıklarının proje sahalarında hayata geçirildiği, yüksek ve güvenli duvarlar üzerinden komşu mahalle birimleri ile katı bir şekilde ayrılan, sosyal açıdan kopuk yaşam alanları olarak ele alınabilir. Bu konut alanlarının oluşum süreçleri beraberlerinde arazi değerleri ve kullanım biçimlerini etkileyerek, yoksul mahallelilerin barınma ve yaşam ilişkilerini de dönüşüm gündemine alarak dönüşümü tetikleyici rol oynamış ve MESA konut alanı komşuluğundaki Derbent Mahallesi örneğinde izlenebileceği üzere, planlama gündemine kentsel dönüşümü somut olarak uygulanmak üzere dahil edebilmiştir. Diğer yandan, örnek olay incelemesi olarak ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenen İstinyePark AVM gerek proje gelişimi ve planlama süreçlerine girişi gerekse uygulama süreci bakımından tek başına dönüşümün farklı tezahür biçimlerinin neredeyse tümünü barındıran bir nitelik göstermektedir.

Zekeriya köy’deki lüks/kapalı konut sitelerinin kümelenmesi ise Sarıyer’de kuzey yöndeki türdeş arazi kullanım eğilimlerinin artmasında en önemli örnek proje alanı olarak ön plana çıkmış ve o alandaki lüks/kapalı konut nüvelerinin zamanla çoğalmasıyla çevrelerindeki kırsal yerleşim alanlarını da kuşatarak dönüştürdüğü bir süreç izlenmiştir. Bu sürecin dönüşüm baskısı altına aldığı kuzeydeki bir başka köy yerleşimi olan Demirciköy’de yaşanan kümelenmeler, Zekeriya köy deneyiminin uzantısı olarak değerlendirilebilir ve kuzeye yönelik konut temelli yayılım eğilimi bugün de devam etmektedir.

Koç Üniversitesi örneği ise kuzeye yönelik eğilimleri arttırıcı ve orman alanlarını yapılaşmaya açan büyük sermaye yatırımlarına verilebilecek en çarpıcı örneklerden biridir. Sarıyer’in Rumelifeneri Mahallesi’nde yer alan ve Bakanlar Kurulu kararıyla 160 hektarlık devlet ormanı arazisinin 49 yıllığına Koç Üniversitesi’ne tahsis edilmesi ile başlayan süreç beraberinde önemli tartışmaları ve eleştirileri de getirmiş ancak üniversite inşaatı tamamlanarak eğitime başlanmıştır. Ortalama 20 hektarlık bir alanın üniversite yerleşkeleri için yeterli alan miktarı olduğu bilinmesine rağmen tahsis edilen alanın 160 hektar olması ve hem kentin hem de Sarıyer ilçesinin yerleşik dokusundan kopuk, kuzeye gelişim ve yayılım eğilimlerini tetikleyecek ve üstelik bütünüyle orman dokusuna sahip bir doğal alanın içinde yer seçim kararı alınmış olması planlama ve kentsel gelişim bağlamında son derece sorunlu bir süreç anlamına gelmektedir. Üniversitenin kurulabilmesi için büyük sermaye baskısı sonucu önce alanın idari sınırları değiştirilmiş, üst ölçek planlarda olmayan üniversite kullanımı planlara bu sınır değişikliği sonrası Belde Belediyesi üzerinden sağlanmış, alanda yapılaşmayı engelleyici doğal sit statüsünün düşürülmesi için ilgili koruma kurul üyeleri değiştirilmiş, sonunda alt ölçek planlarda değişikliğe gidilerek yasal süreç zikzaklarla tamamlanmıştır. Danıştay’ın 1998 yılında aldığı yürütmeyi durdurma ve plan iptal kararları dönemin Orman Bakanlığınca uygulanmamıştır (Yalçintan, 2005). Bugün, üniversitenin içerisinde planlanandan fazla yapılaşma gerçekleştirilmiş haldedir ve planların ilk halinde bulunan ve sonrasında çıkarılan “plaza” lejantı halen akıllardadır. Diğer yandan, üniversite nedeniyle mevcut karayolu bağlantısı güçlendirilmiş, yakın çevresinde çeşitli kapalı site gelişmeleri gözlenmiş, üniversiteye hizmet veren ticari faaliyetler orman yolu boyunca sıralanmış, üniversitenin kuzeye yayılma eğilimini arttırıcı etkisi sürekli canlı kalmıştır. Özellikle üniversitenin 3. köprü projesinin Avrupa Yakası’ndaki ayağı olan Garipçe’ye olan yakınlığı dikkate alındığında 3. köprü güzergâhı sonrası üniversitenin tetikleyici etkisinin daha da artacağı öngörülmektedir.

Sonuçta, 1990’lı yıllarda MİA ve bütünleşme bölgesi ile başlayan dönüşümün büyük sermaye yatırımları üzerinden tezahürü, zaman içinde Sarıyer’in başta kent merkezine ve MİA bölgesine yakın kesimlerine olmak üzere, kuzeyine doğru sürekli yayılma eğilimi göstermiş ve bu eğilim orta kuşak dışında yeni kümelenme

ve yayılma desenleri yaratarak ilçedeki kamusalılığı, sosyal bütünleşmeyi zayıflatıcı sonuçlar doğurmuştur. Giderek gecekondulu mahallelerinin içine de giren büyük sermaye yatırımlarının yarattıkları rant farkı üzerinden gecekondulu kültürünü çözecek bir baskı oluşturdıkları artık gözle görünür bir hal almıştır. Bölgeye kamu eliyle geliştirilen büyük projeler düşünüldüğünde, Sarıyer'in yakın gelecekte İstanbul en çok yeni gayrimenkul yatırımı alan ilçesi haline gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

4.4 Planlar ile Dönüşüm

Dönüşüm bir yandan da bizzat imar planlarıyla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede Sarıyer özelinde özellikle mevzi imar planlarının ve kısmen tadilat planlarının dönüştürücü etkileri dikkat çekmektedir. Boğaziçi sınırlarında olması ve koruma yaklaşımını benimsemesi gereği nedeniyle diğer ilçelerde örneklerini görmeye alıştığımız sürekli artan yapılaşma yoğunluklarına Sarıyer'in planlama tarihinde rastlanmamaktadır. Ancak, 1983 planının sanayinin kıyı kesimlerden çıkarılması ve bir daha bu bölgelerde sanayi kullanımlarına izin verilmemesi yönündeki kararının hem ilçenin ekonomisi ve istihdam olanakları, hem sanayi tesisleri civarında yerleşmiş gecekondulu mahallelerindeki yaşam, hem de mekânsal kullanım açısından çok önemli dönüşümlere neden olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, Sarıyer'in kuzey ve kuzeybatısında yer alan Karadeniz köylerinin kapalı site baskınına uğramasının en önemli sorumlusu mevzi imar planları hazırlayan belde belediyeleridir.

Sarıyer'de ilk mekânsal planlama çalışması Boğaziçi'nin korunması için 1941 yılında hazırlanmış olan 1/2000 ölçekli imar planıdır. Bu planı takiben 1951 ve 1954 yıllarında yine 1/2000 ölçekli imar planları hazırlanmıştır. 1970'li yıllara kadar yürürlükte olan bu plana ek olarak mevzii imar planları da hazırlanmıştır. Ancak ilk esaslı planlama hamlesi 15 Temmuz 1971'de onaylanmış olan 1/5.000 ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi Koruma Planı'dır. Plan, Boğaziçi alanının sınırlarını belirlemiş, bu sınırlar içinde kalan alanın sit alanı ilan edilmesini sağlamış ve bunlara ek olarak boş parseller için tescilli yapılarla uyumlu olmak şartıyla 9.50 m. yüksekliğe kadar yapılaşma izni verilmiştir. Eski Eserler Yasası 1973 yılında yürürlüğe girince Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu bu bölge için "Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları"nı almıştır. 1977'de "1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Planı" ve "Uygulama Yönetmeliği" ile Boğaziçi bütüncül olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak 1980'e kadar sürekli revize edilen bu planın bazı hükümleri korumaya aykırı bulunmuş ve 1982 yılında yeni bir plan yapılmıştır. Bu planla Boğaziçi "sahil, ön görünüm, geri görünüm ve etkilenme bölgesi" şeklinde 4 kısma ayrılmıştır. Ancak Bakanlar Kurulu tarafından kapsamı ve etkisi daraltılarak bu plan işlevsizleştirilirken yeni bir plan

oluşmasına yönelik karar alınmıştır. 1983’de 1/5.000 Ölçekli Sarıyer Nazım İmar Planı ile 1/1.000 ölçekli Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesini Koruma Geliştirme Planı yürürlüğe girmiştir. Plan Boğaziçi’ni koruma amacıyla sanayi tesislerini bölgeden çıkarmak, mevcut yapılaşmayı 6.50 m. yükseklikte sınırlamak, yeni sanayi alanlarına izin vermemek, idari tesisler için Bayındırlık Bakanlığı’nın iznini şart koşturmak gibi kararlar almıştır. Planın bu kararlarını destekleyici bir nitelik taşıyan 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu da bu dönemde çıkarılmıştır. Bu planları esas alarak 1/1000 ölçekli uygulama planları hazırlanmış ancak üst ölçek plan ile uyumsuz oldukları gerekçesiyle iptal edilmişlerdir. Hâlihazırda 29.07.2003 yılında onaylanan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı yürürlüktedir.

1970-1999 yılları arasında yoğunlaşan mevzii imar planları ile Sarıyer’in Zekeriyaköy ve Uskumruköy gibi kimi bölgelerinde büyük ölçekli konut projeleri gerçekleştirilmiştir. Ancak konut projeleri ve büyük ölçekli yatırımlar için sadece mevzii imar planlarından faydalanılmamış, aynı zamanda plan tadilatları yoluyla çeşitli projeler uygulanabilir hale getirilmiştir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde irdelenecek olan İstinyePark AVM örneği son derece önemlidir. Yürürlükteki planda yer alan tadilatlar incelendiğinde genellikle plan dışında kalmış alanların plana dahil edilmesi, “park ve ağaçlandırılacak alan” işlevi verilen alanların oluşturulması, Sarıyer Belediyesi ve İBB için oluşturulacak idari tesisler için gerekli değişikliklerin yapılması gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Meriyetteki yerel planların sürekli plan tadilatlarına maruz kalmasının esas nedenlerinden biri, bu planlarda öngörülen ilçe nüfusunun, ilçe belediyesinin bugünkü hesaplamalarının oldukça altında öngörülmüş olmasıdır.

Sonuçta Sarıyer, planlarla dönüşüm süreçlerini yaratmanın veya tetiklemenin örneklerinin yaşandığı bir ilçe niteliğindedir. Kuzeye yönelen lüks/kapalı konut sitelerinin uygulama sürecine imkan tanıyan plan tadilatları, İstinyePark AVM örneğinde olduğu gibi büyük sermaye yatırımlarının hiçbir engele takılmadan uygulama şansı bulabilmelerinin de aracı haline gelebilmektedir.

Ayrıca üst ölçek plan tadilatları da ilçedeki dönüşümü belirleyici ve tetikleyici roller üstlenebilmektedir. Örneğin, ÇDP’ye yapılan plan notu değişikliği sonucu “ilave boğaz geçişleri alt ölçekli planlarda değerlendirilecektir” notunun eklenmesi ile bu planda gösterilmeyen ve ilkesel olarak açık bir şekilde karşı durulan 3. köprü projesine uygunluk sağlanmaya çalışılmıştır. Yargı sürecine taşınan ancak henüz sonuç alınamayan bu plan tadilatı sonrasında ilçenin bu projeden etkilenecek kesimlerinde başlayan arazi satış ve el değiştirme süreçleri, yeni projelerin geliştirilmeye çalışılması ve doğal eşiklerin yapılaşabilir alanlar açmak adına sit statülerinde değişikliğe gidilmesi yönündeki artan baskılar, plan tadilatı ile başlayan-tetiklenen dönüşüm süreçlerini işaret etmektedir.

5. Örnek Olay İncelemesi: Planlama ve Büyük Sermaye Ortaklığının Karma Ürünü İstinyePark AVM

Birkaç on yıldır özellikle Büyükdere-Maslak hattı boyunca gelişen kentin Merkezi İş Alanı (MİA) bölgesi, 2000’li yıllarla birlikte Maslak’ın ötesine geçerek gerek Maslak çevresi, gerekse Sarıyer sahiline uzanan güzergâh boyunca ve giderek Sarıyer’in tamamında farklı yatırım ve mekânsal değişim eğilimlerinin etkisinde kalmış ve yeniden şekillenen bu alanlar iç kesimlerdeki gecekondu mahalleleri ile mekânsal olarak daha da yakınlaşmaya başlamıştır.

İTÜ Maslak yerleşkesinde kurulan Teknokent ve AR-GE yatırımları, Maslak bölgesinde son dönemde gelişen kapalı site ve plazalar, Sarıyer Merkez’e ve İstinye’ye uzanan güzergâh boyunca kurulan kapalı siteler, büyük alışveriş alanları ve rezidanslar, beraberinde bahse konu bölgedeki ulaşım altyapısının değişmesine ve yeni Metro bağlantılarının kurularak bu alanlarla kent merkezi arasındaki erişilebilirliğin artmasında itici rol oynamıştır. Yaşanan bu dönüşüm süreçleri içinde özellikle gecekondu mahalleleri ile fiziki açıdan yakınlaşma ve dönüşüm dalgasının etkilerini artırma niteliğiyle İstinyePark AVM ve hemen bitişiğindeki kendi rezidans alanı, son derece önemli bir yer tutmaktadır.

İstinyePark AVM Projesi⁴, 2003 yılında onaylanan 1/1.000 ölçekli Sarıyer Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı’nda (KAUİP) KAKS: 1.00, Hmax: 15.50m. yapılaşma şartlarında “Ticaret+Sağlık” alanında kalmasına rağmen, onaylı projesinde ve inşaat ruhsatında herhangi bir sağlık tesisine rastlanmamıştır. Aksine, projede ve inşaat ruhsatında olmamasına rağmen, söz konusu alanda farklı tiplerde 400’ün üzerinde lüks konut projelendirilmiştir. Bunun yanı sıra, inşaatın tabana yayılım alanı %15 olması gerekirken, halihazırda bu oranın yaklaşık 5 katı ile uygulandığı ve toplam inşaat alanının ise 5 emsali geçtiği Sarıyer Belediyesi ile yapılan yazışmalarda da belirtilmiştir.

Bunun üzerine, 2006 yılında onaylanan 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı değişikliğinde, söz konusu parsel KAKS: 1.20, Hmax: 15.50m. yapılanma şartlarında “Ticaret+Turizm” lejandına alınarak plan notları ile birlikte değiştirilmiştir. İlgili parsel ile ilişkin 1/1.000 ölçekli KAUİP değişikliği teklifi, İBB Meclisi’nce ve III No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun (KVTVK) kararı ile uygun bulunmuştur.

Ayrıca söz konusu 65 parselin ifraz edilmesinden (bölünmesinden) 68 ve 69 parseller oluşmuştur. Bu parsellerden 68 nolu parsel, otopark, sosyal tesis, giriş kont-

4 Doğu Grubu’na ait olan İstinye Park AVM’nin, 2008 yılında dünyanın en büyük gayrimenkul ve perakende fuarı olduğu iddia edilen Mipic’ten “Yılın Alışveriş Merkezi Geliştiricisi”, 2009 yılında Uluslararası Alışveriş Merkezleri Konseyi ICSC’den Maxi Ödülleri kapsamında Grand Opening, Expansion & Renovation ve Maxi Silver ödülleri aldığını, ardından yine ICSC tarafından Avrupa’nın “En İyi Alışveriş Merkezi” seçildiği, Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği AMPD’ye ait “Yılın Alışveriş Merkezi” ödülüne de sahip olduğu belirtilmektedir.

rol binası ve 41 blokta toplam 489 bağımsız bölüm Ticaret+Turizm tesisi için 25.07.2007 tarihinde tadilat yapı ruhsatı; 69 parsel ise 1 Blok İş Merkezi'nde toplam 528 adet bağımsız bölüm işyeri için, III No.lu KTVK Bölge Kurulu'nun 27.12.2005 tarih ve 1221 sayılı kararı ile onanlı proje doğrultusunda 19.10.2007 tarih ve 45 sayı ile Yapı Kullanma İzin Belgesi düzenlenmiştir. Plan notlarında açılımı yapılan Ticaret+Turizm tesisi özellikleri içerisinde rezidanslar da yer almakta olduğundan; bahse konu 41 blokta toplam 489 bağımsız bölüm, İstinyePark Rezidansları bünyesinde yapılmıştır. Bunların yanı sıra, tasdikli KAİP'nda yapılaşmaya açılan yolların (kapatılan yolların), İmar Kanunu'nun 17. maddesine göre bitişindeki parsel sahibinin müracaatı üzerine satılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca projenin yol, viyadük ve metro bağlantılarının, İBB bütçesinden karşılanarak yapıldığı da iddia edilmektedir. Projenin inşaatından bugüne kadarki süre boyunca AVM'ye bağlantısı bulunan tüm yollar yeniden düzenlemeye tabi tutulmuş, giriş-çıkışlar değiştirilmiş, kavşak yapımı ve yol genişletme uygulamalarına gidilmiştir (bkz. Harita 2).

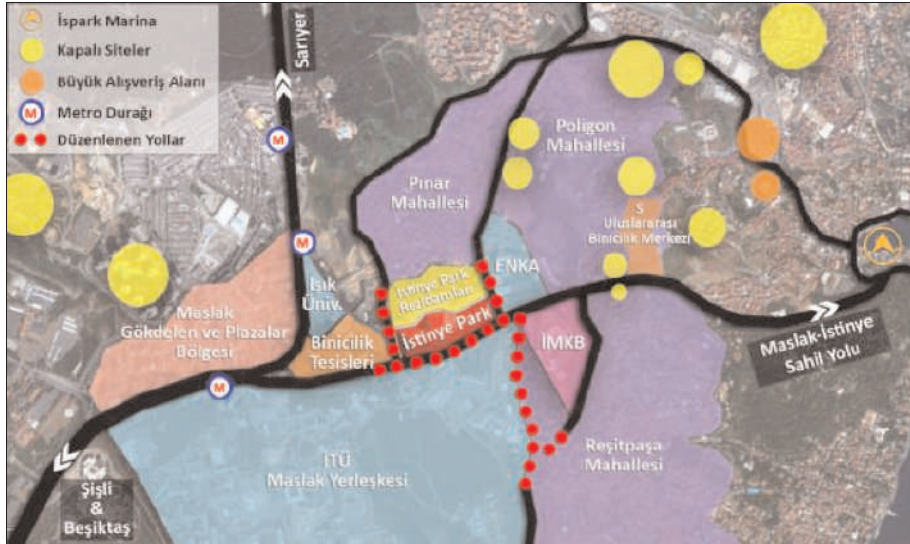
İstinyePark AVM'nin 310 milyon dolara mal olan imalatı, tek başına AVM ile sınırlı kalmamıştır. Projenin imalatı sırasında Milli Eğitim Bakanlığı ile anlaşarak Sarıyer'in Derbent, Pınar ve Maden mahallelerinde 3 adet okul yapılmıştır⁵. İstinyePark AVM yetkililerin aktardığına göre, okulların maliyeti 15 milyon TL tutarındadır. Büyük ölçekli projelerin çeşitli düzeylerde refleksiyle karşılandığı Sarıyer'de, İstinye Park AVM'nin etrafındaki mahallelerin tepkisine maruz kalmamasının bir nedeni olarak da bu 3 okulun yapılmış olması ileri sürülmüştür. Bu tür büyük ölçekli yatırımların toplumsal rızayı üretme biçimlerinden biri de bölge mahallelerindeki sosyal ihtiyaca yönelik yatırımların bir kısmını proje yatırımcılarının kendilerinin yapmalarıdır.

İstinyePark AVM, etrafındaki konut alanlarının uğradığı dönüşümde katalizör işlevi görmüş, bu alanlarda ulaşım aksları değişime uğramış, yeni yol projeleri ve imatlatları söz konusu olmuş, bu projeler nedeniyle bazı mahallelerde yıkımlar gerçekleşmiş ve bu yıkımlar dolayısıyla gecekondular mahallelerinde yaşayanların bir kısmı uygulamaları gerçekleştiren idarenin başka ilçelerde sunduğu konut alanlarında 20 yıl geri ödemeli konutlarda hak sahibi yapılmıştır. Ayrıntıya girmeyi gerektiren bu gelişme, İstinyePark AVM'nin oldukça yakınında bulunan komşu mahallesi Reşitpaşa'da, 2007 yılında bir yol projesi için İBB tarafından gerçekleştirilen plan tadilatı ile başlamıştır. Harita 2'de gösterildiği üzere söz konusu yol projesi ile İstinye Bayırı ile Baltalimanı arasındaki bağlantı; Reşitpaşa'da gecekonduların yoğun biçimde konumlandığı Kongre Caddesi, Fırın Sokak ve Muhtar Sokak hattından geçerek sağlanmak istenmiştir. Yüzlerce gecekondunun yıkımı söz konusu olacağından, mahalleliler mahalle derneği vasıtasıyla plan tadilatının

5 http://v3.arkitera.com/haber_19973_istanbul-maslaktaki-dev-alisveris-merkezi-21-eylulde-kapilarini-aciyor---istinye-parkta-yilda-1-milyar-dolar-donecek.html

DÖNÜŞÜMÜN TEZAHÜR BİÇİMLERİ: SARIYER/İSTANBUL ÖRNEĞİ

iptaline yönelik dava açmış, dava ile ilgili sundukları gerekçeler haklı bulunmuş, birlikli raporu da projenin mevcut kentsel dokuyu ortadan kaldıracağını, MİA karakterli Maslak hattındaki trafiğin bölgeye yayılmak istendiğini, bir gelecek projeksiyonu içermediğini söylemiştir. Mahkeme kararıyla yol projesinin iptaline karar verilmiş olsa da, dava açan mahalle derneğinin, tüzüğü dolayısıyla dava açma ehliyetinin bulunmadığına karar verilmiştir. Ancak ilgili projeye mahallede bulunan o dönemki adıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), yeni adıyla Borsa İstanbul A.Ş. de dava açmış, aynı gerekçelerden ötürü yol projesinin yürütmesi durdurulmuştur. Bu kez yol projesinin aksı değiştirilerek İTÜ-Borsa İstanbul A.Ş. arasından geçirilerek 2011 yılında tekrar plan tadilatı gerçekleştirilerek askıya çıkartılmıştır. Plan tadilatı askıdayken mahalle derneği itiraz etmiş ve İBB itirazı yanıtlamayarak zımnen reddetmiş ve mahalleli bu kez tüzüğünü uygun hale getirdiği mahalle derneği ile dava açmış ve İstanbul 2. İdare Mahkemesi tarafından plan tadilatının aynı gerekçelerle 24 Mart 2013'te yürütmesi durdurulmuştur. İBB kararı temyiz için Danıştay'a götürmüş Danıştay henüz dosyaya dair herhangi bir karar vermemiştir. Dava sürerken yol projesinin gerçekleşmesi durumunda yıkılacak yüzlerce evden 44 tanesi ile İBB anlaşmış ve yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Yıkımı gerçekleştirilen 44 hanede yaşayanlar Kağıthane'deki KİPTAŞ konutlarına yerleştirilmiş ve geri ödemeli olarak hak sahibi yapılmıştır. Ancak yolun devamındaki yaklaşık 60 konut İBB ile anlaşmayarak mahkemenin sonucunu beklemektedir. Projenin gerçekleşmesi durumunda, İstinyePark AVM'den aracıyla çıkan bir kişi, Maslak'taki trafiğe hiç girmeden, Reşitpaşa içinden geçerek doğrudan Baltalimanı'na ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü bağlantı yollarına bağlanabilecektir.

Harita 2. İstinyePark AVM örneğinin çevresel ilişkileri ve etkileri

Yıkım ve benzeri süreçler söz konusu olmasa da, İstinyePark AVM nedeniyle Pınar Mahallesi'nde de ulaşım akslarında değişiklikler olmuştur. Mahalleye giriş ve çıkış için kullanılan çift yönlü yol, İstinyePark AVM yapıldıktan sonra tek şerit halini almıştır. Dolayısıyla mevcut durumda AVM'nin yanından Pınar Mahallesi'ne doğru devam eden yol, tek yönlü olarak mahalleye girişi sağlamaktadır ancak mahallede çıkış için kullanılan yol, Işık Üniversitesi'nin etrafından dolanarak İstinyePark AVM'nin yanına bağlanmaktadır. Mahalleliler bu yol ile ilgili olarak, gerek İBB'nin kendisine gerekse İBB'ye ulaştırması talebiyle onlarca şikayet dilekçesi yazmıştır. Bahse konu Balabandere Caddesi'nin bir diğer etkisi ise İstinyePark AVM'den çıkan bir kişinin Pınar Mahallesi'nin içine girmeden mahallenin alt kısmından geçerek İstinye'ye bağlanabilmesidir.

Diğer yandan, İstinyePark AVM yapımına başlandığı andan itibaren çevresindeki mahallelerde sokak rayiç değerlerini yükseltmiştir. Rayiç değerler emlak vergisini esas alır ve genellikle merkezi yönetim ve yerel yönetimi temsilen katılımcıların olduğu bir komisyon tarafından 3 yılda bir belirlenir. İstinyePark AVM'nin komşu mahallesi Poligon'daki rayiç değerleri gösteren değerler incelendiğinde, İstinyePark AVM'nin yapılmaya başlandığı 2005-2006 arasında sokak rayiç değerleri neredeyse %100'ü bulan oranlarda artış göstermiştir. Aynı şekilde 2009 yılında gerçekleşen Mahalli İdareler Seçimi'nde ilçe belediyesinin yönetimi değişmiş, yeni yönetim komisyon çalışmasıyla 3 yılda bir gerçekleşen rayiç değer düzenlemesini yapmış ve İstinyePark AVM'nin 2007 yılında açılmasıyla beraber ortaya çıkan rayiç değer değişimini hesaplamıştır. Bu nedenle 2007'de görülmesi beklenen değişim 2009-2010 arasında yaşanmıştır. Benzer oranlardaki diğer rayiç değer değişimleri ise Pınar Mahallesi, Reşitpaşa ve İstinye'de de yaşanmıştır ancak Poligon Mahallesi bir örnek olarak farklılık arz etmektedir. Nitekim buradaki rayiç değer değişiminin tetikleyicisi tek başına İstinyePark AVM ile sınırlı değildir. Poligon'da ABD Konsoloslugu, SEBAVİSTA Lüks Konut Projesi, Seba Royal Konakları gibi lüks konut projeleri rayiç değerlerin yükselmesinde etkili olsa da temel değişim İstinyePark AVM'nin yapımına karşılık gelen dönemde oluşmuştur.

Rayiç bedeli bu kadar önemli hale getiren yasa ise 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanunu'dur. Bu yasa rayiç bedeli esas olarak rayiç bedelinin 2 katından az olmamak şartıyla metrekaresinin fiyatı belirleyerek satış işlemini tarifler. Poligon, Sarıyer'de 4706 sayılı kanuna bağlı olarak dönüşümün gerçekleştiği ilk mahalledir. Poligon'da Tepeüstü Mevkii olarak bilinen bölgede İBB tarafından 4706 sayılı kanun bağlamında arazi satışı yapılacağı söylenmiş, üzerinden yaşadıkları arazileri daha önce de çeşitli kurumlara para ödeyerek almış olan mahalleli bir kez daha satın alabilmek için kooperatif kurmuş, bunun üzerine devir işlemi gerçekleşmiş ancak metrekaresinin fiyatı 1000 TL olarak belirlenmiştir. İlk taksiti ödeyen mahalleli ikinci taksiti ödeyememiş, bunun üzerine devreye müteahhitler girmiş, hak sahibi mahalleli içinde bu-

lundukları zor durum dolayısıyla düşük fiyatla hak sahipliğini müteahhitlere devretmiştir. Müteahhitlerin burada yaptığı konutlarda ise ilk hak sahipleri yaşamamaktadır.

İstinyePark AVM'nin etkisiyle sınırlı olmayan⁶, MİA etkisiyle de devam etmekte olan dönüşümün yarattığı artı değerın bölgede yaşayanlara dağıtılmadığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Örneğin İstinyeliler Derneği yöneticileri ile tarafımızca yapılan görüşmede bölgeye yapılan Marina Park ve Carrefour gibi yatırımların mahalleliye hiçbir faydası olmadığı, aksine Carrefour'un yapılmasıyla birlikte İstinye Mahallesi'ndeki çarşı esnafının zarar eder hale geldiği ve bir kısmının iş yerlerini kapatmak zorunda kaldıkları beyan edilmiştir. İstinyePark AVM'de çalışanların büyük kısmının İstinye Mahallesi'nde yaşadığı söylemekle birlikte, yine de bu büyük projeler dolayısıyla mahalle esnafına asıl kazancı sağlayan devlet hastanesinin bir kısmının yıkıldığını, yıkılan bu ek binanın yerine butik otel yapılacağı bilgisinin konuşulduğunu, randevu almaya çalıştıkları Sağlık Bakanlığı yetkililerinin ilk randevudan sonra bir daha kendileriyle iletişim kurmaktan imtina ettiklerini de belirtmişlerdir.

Yukarıda özetlenen süreç, İstinyePark AVM ve Rezidans alanının, Maslak-Sarıyer aksında gelişen son dönem yatırım ve fiziksel dönüşüm eğilimlerinin en somut örneği olarak plan tadilatı üzerinden yapılaşma ayrıcalıkları ve fonksiyon değişikliği yoluyla sağlanan bir proje alanı olarak tariflemektedir. Plan tadilatı üzerinden şekillenen bu alan, yarattığı dönüşüm ve soylulaşma etkisiyle yakın çevresinde yarım asır önce kurulan Pınar, Reşitpaşa ve Poligon gibi dar gelirli gecekonduların mahalleleri üzerinde sosyo-ekonomik ve mekansal bir değişim baskısı yaratmaktadır.

Pınar Mahallesi'nde 2011 yazında yapılan saha araştırmasının sonuçlarına dayanan bir çalışmada (Çılgin vd., 2011), sakinlerin birçoğunun tapu tahsis belgeleri di-

6 İstinye-Reşitpaşa-Polygon-Pınar Mahalleleri, konum olarak Maslak MİA aksına oldukça yakın durumdadır. Bu mahalleler son 20 yılda etraflarında başlayan yatırımlar nedeniyle dönüşüm süreçlerini yaşamaya başlamıştır. İlk olarak 1995 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Reşitpaşa'da, İTÜ'nün hemen yanındaki alana yerleşmiştir. 1998 yılında İstinye-Polygon-Pınar-Darüşşafaka mahalleleri sınırlarından geçen ABC yolu açılmıştır. Bu yol açılmadan evvel İstinye Dereiçi olarak adlandırılan bölge bataklık durumunda iken yolun açılmasıyla beraber bu bölge sermaye gruplarının tercih ettiği bir alan haline almıştır. Esasında bu bölgede yoğunlaşan dönüşümün tetikleyicisi olarak ABC yolu gösterilebilir. Yolum açılmasından hemen sonra 2000 yılında önce BORUSAN Otomotiv İstinye'ye gelmiştir. 2004 yılında ABD Konsoloslugu, İstinye sirtlarına yerleşmiş ve yerleşmek istediği alandaki 6 gecekonduyla anlaştıktan sonra bu gecekonduların yıkımına sebep olmuştur. Aynı yıl İstinye Dereiçi mevkiinde Carrefour adlı alışveriş merkezi açılmıştır. Bu dönemden sonra bölgede lüks konut projeleri hız kazanmıştır. Bunlardan ilki Poligon'da 2006 yılında SEBA İnşaat'a ait SEBA Royal Konakları'dır. 2007'de Pınar Mahallesi'nde İstinye Park AVM, 2008'de ise İstinye Park Rezidansları açılmıştır. İstinye Park'ın açılmasını takiben İstinye'de ufak bir AVM konumunda olan Maxicenter kapanmış, yerine 2009'da Türkiye Futbol Federasyonu gelmiştir. 2010'da Pınar Mahallesi'nde, halihazırda çalışmaları devam eden Sarıyer Belediyesi'nin hizmet binasının inşasına başlanmıştır. 2013'TE ise SEBA İnşaat, Poligon'da daha evvel yaptığı lüks konut yatırımlarına SEBA Vadi ve SEBA Vista konutları adıyla 2 yeni lüks konut projesini daha eklemiştir.

şında herhangi bir hukuki güvenceleri olmamasının yanı sıra, yakın çevrede oluşan yeni ulaşım, eğlence, ticaret ve gayrimenkul yatırımlarının mahalleye büyük bir ekonomik baskı yaratarak arazi rantını yükselttiği, dolayısıyla son dönemlerde daha somut yıkım tehditlerinin gündeme geldiği ortaya çıkmıştır. Ev sahipliğinin %70’ler civarında olduğu mahallede, kentsel dönüşüm projesiyle mağdur edilmeyeceklerine dönük bir umudun yaşatılma çabası dikkati çekerken, mahalle etrafında şekillenen yeni yatırımların sadece görsel bir tehdit oluşturmadığı belirtilmiş, yakın tarihte inşaatlar ve bağlantı yolları için mahalledeki birkaç evin yıkıldığı bilgisine yer verilmiştir. Ancak araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda, bu yeni yatırımlar ile düşük oranlı olumsuz bir bağ kurulduğu gerçeği öne çıkmıştır. Bu gerçeklik, mahallelilerin yatırımlar ile gelen erişilebilirlik, hizmetlerin iyileştirilmesi, yerel istihdam fırsatları gibi imkânlardan yararlanabilmeleri ile ilişkilendirilebilirken; yaşayanların, 40-50 sene önce kendi elleriyle kurmuş oldukları mahallelerine büyük bir aidiyet ile bağlı oldukları, mahalle algılarının yoğun, komşuluk ve hemşerilik ilişkilerinden doğan dayanışma pratiklerinin ise kuvvetli olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak da, kentsel dönüşüm baskılarını azaltarak, mahallelerinden ayrılmayacakları bir çözüm önerisine dair mücadelelerine devam ettikleri bilinmektedir.

6. Sarıyer Dönüşüm Coğrafyasını Okumak

Sarıyer’de dönüşümün boyutlarını, nasıl yayıldığını ve farklı dönüşüm biçimlerinin birbirini nasıl etkilediğini görebilmek için bu bölümde Sarıyer Dönüşüm Coğrafyası okunmaya çalışılacaktır.

İstanbul dönüşüm coğrafyası haritasının oluşturulması sürecinde bir önceki bölümde aktarılan yöntem ve uygulama adımları, Sarıyer dönüşüm coğrafyası haritasının oluşturulması aşamasında da ilçe ölçeğinde yinelenmiştir. Aynı yöntem ve adımlar izlense de, çalışmanın ilçe bazına indirgenmesi nedeniyle gerek ölçek gerekse kapsam değişmiştir.

Bu çerçevede öncelikle, yukarıda bahsi geçen (bkz. 4.2.4. Planlar ile Dönüşüm) ve İstanbul’un Anayasası sayılan İstanbul ÇDP ile öngörülen konut, sanayi, tersane ve liman alanlarına yönelik dönüşüm kararları ile çeşitli dönüşüm süreçlerini tetikleyeceğini düşündüğümüz mevcut MİA ve etki alanı ile birlikte diğer büyük ölçekli yatırımlar haritaya işlenmiştir. ÇDP’de yer aldığı şekliyle İstanbul’un kırmızı çizgileri olarak görülen ekolojik/doğal hassasiyete sahip alanlar/koridorlar, orman alanları, 2B alanları, su havzaları, kentsel/doğal/arkeolojik sitler vb. korunması gereken alanlar da eklenerek dönüşüm coğrafyasının bu alanları nasıl taciz ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Daha sonra, merkezi idarenin ve büyükşehir belediyesinin dönüşümle ilişkilendirilebilen büyük ölçekli kamu projeleri ve bunların içerisinde özellikle ulaşım pro-

DÖNÜŞÜMÜN TEZAHÜR BİÇİMLERİ: SARIYER/İSTANBUL ÖRNEĞİ

jeleri ele alınmıştır. Bu çerçevede, 3. köprü ve bağlantı yolları da dahil olmak üzere mevcut ve öneri ana ulaşım aksları, metro güzergahları gibi öne çıkan ulaşım projeleri kurulacak ilişkisellikler ve tetikleyici/takip edici etkileri çerçevesinde değerlendirilmek üzere dönüşüm haritasına eklenmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında belirlemiş olduğu Riskli Alanlar ve Rezerv Alanlar da haritaya eklenmiştir.

Bunların üzerine, internet tabanlı çeşitli harita ve kaynaklar üzerinden tespit edebildiğimiz lüks/kapalı konut siteleri, rezidanslar, alışveriş merkezleri, ofis gelişmeleri, beş yıldızlı oteller, özel üniversite ve hastaneler ile prestij projeleri olarak belirlediğimiz diğer kamusal ve özel yatırımlar işlenmiş, etki alanı belirlenerek kümeleşme ve ilişkisellik bölgeleri aranmıştır⁷.

Harita 3.
Sarıyer
dönüşüm
coğrafyası

7 Bu yatırımlar internet siteleri ve uydu haritaları kullanılarak tespit edildiğinden hata payına sahiptir. Ancak amaç kümelenme bölgelerini tespit etmek olduğundan, bu hata payının çalışmanın amacına etkisi çok zayıftır.

Nihayet, İstanbul Dönüşüm Coğrafyası Haritası'nda olduğu gibi bugüne kadar üzerine çeşitli dönüşüm/yenileme projeleri, imar planları geliştirilmiş ya da sözlü olarak kentsel dönüşüm uygulanacak mahalleler olarak dillendirilmiş ve büyük bir çoğunluğu yoksul olan mahalleler Sarıyer dönüşüm coğrafyası haritasına işlenmiştir⁸ (bkz. Harita 3).

Sarıyer özelinde oluşturulan haritaların okunmasında İstanbul Dönüşüm Coğrafyası Haritası'nda olduğu gibi temel girdilere dayalı bir altlık üzerinden sıraladığımız lüks/kapalı konut siteleri, rezidanslar, alışveriş merkezleri, ofis alanları ve büyük iş merkezleri ve eski-yeni sanayi alanları ile ayrı ayrı ilişkisellikler kurulmaya ve farklı okumalar yapmaya çalışılmıştır. Böylece, bir yandan sermaye yatırımları için tetikleyici kamu yatırımlarını ve plan kararlarını görme, bir yandan da dönüşüme konu olan yoksul mahallelerin bu yatırımlar tarafından nasıl baskılandığını Sarıyer ölçeğinde tespit etme imkânı ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunma fırsatları yaratılmış olacaktır. Sonuçta, altlık haritaların oluşturulup yorumlanması, ilişkilerin ve etkileşimlerin açıklanmasından sonra, Sarıyer dönüşüm coğrafyası haritası, genel kümelenmeler, mekânsal yayılım ve bu yayılımı oluşturan bütün verilerin ilişkiselliği bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

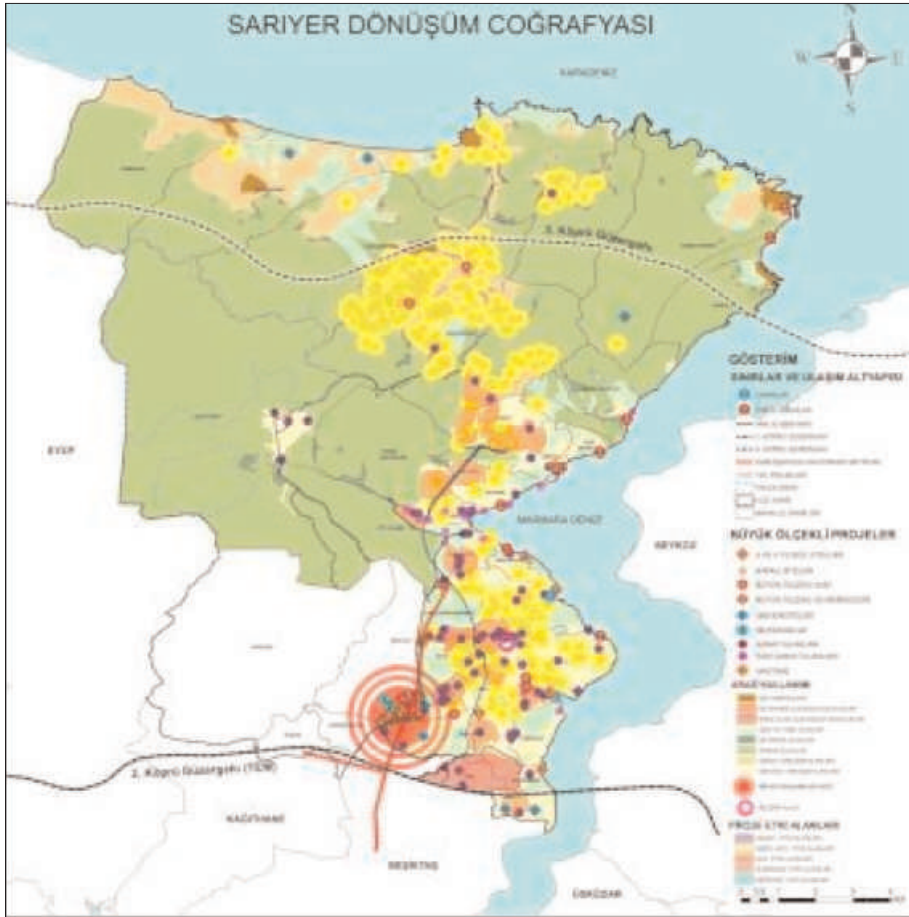
6.1 Lüks/kapalı konut siteleri

Sarıyer'in uydu fotoğrafları ve çeşitli mekânsal kullanım temalı internet siteleri üzerinden tespit edebildiğimiz lüks/kapalı konut siteleri ilçe geneline yayılmış olmakla birlikte belirli yerlerde yoğunlaşmakta ve İstanbul genelinde olduğu gibi kümelenerek bölgeler ve koridorlar oluşturmaktadır (bkz. Harita 4). Lüks/kapalı konut sitelerinin kümelendiği ana bölge ve koridorlar incelendiğinde, ilçenin güneyinden başlayarak Boğaz koridoru boyunca kuzeye ilerleyen ve Maden ile Rumelikavağı mahallelerinde kuzeybatı yönüne yönelerek Zekeriyaköy-Uskumruköy bölgesinde ilçedeki en yoğun kümelenmenin yaşandığı bir koridor ve kümelenme yapısı öne çıkmaktadır. Karadeniz kıyı kesimine yakın ve 3. köprü güzergâhının kuzey kesiminde kalan lüks/kapalı siteler, iç kesimler ve Boğaz koridoru boyunca tespit edilen kümelenmelere göre daha seyrek bir dağılım göstermesine karşın kırsal yerleşim alanları ile görece daha yakın/ilişkili alanlarda yer seçimi yapmışlardır. İlçenin kuzey kesimlerinde yoğunlaşan lüks/kapalı sitelerin özellikle Demirciköy, Zekeriyaköy ve Uskumruköy gibi köy yerleşimlerini 1990'lı yıllardan bu yana giderek artan bir hızla kuşatmış ve çevrelemiş olması nedeniyle günümüzde kırsal yerleşim doku ve yaşam pratiklerinin değişime uğradığı bilinmektedir.

8 Yıllardır Birumut Derneği bünyesinde sahada sürdürdüğümüz gönüllü çalışmalar çerçevesinde bilgimiz, duyumumuz olan kentsel dönüşümle ilişkilenmiş ve resmen dönüşüm/yenileme alanı kapsamına alınmış ve/veya bu yönde planlanmış ve haritaya işlenmiş Sarıyer mahallelerin listesi şöyledir: Kazım Karabekir, Kocataş, Cumhuriyet, İstinye, Poligon, Derbent, Ferahevler, Reşitpaşa, PTT Evleri, Rumelihisarüstü, Armutlu, Fatih Sultan Mehmet, Baltalımanı ve Maden.

DÖNÜŞÜMÜN TEZAHÜR BİÇİMLERİ: SARIYER/İSTANBUL ÖRNEĞİ

İlçenin kuzey kesiminde yoğunlaşan lüks/kapalı sitelerin sıçramalı ve doğal alanları parçalayan yer seçim kararlarında karayolu erişimine dayalı, iş ve eğlence dışında kentin merkez alanları ve sunduğu imkânlarla, ulaşım imkânları ve doğal öğeler (manzara, peyzaj, su öğeleri vb.) kadar sıkı bir ilişki içinde olmama ve yer yer de Karadeniz kıyı kesimine yakınlık gibi etkenlerin temel belirleyiciler oldukları söylenebilir. Güney kesimde ve Boğaz koridoruyla da ilişkili lüks/kapalı sitelerin yer seçim ve kümelenmelerinde ise İstanbul'un MİA etki alanında yer alan Maslak ve yakın çevresinde gayrimenkul hareketliliği, Büyükdere-Maslak-Sarıyer boyunca uzanan ana karayolu aksı, Taksim-Sarıyer metro hattı, E-5 karayolu ve özellikle TEM bağlantı yolları ile kentin merkezi alanlarına, Boğaz kıyı kesimine yakınlık gibi etkenlerin belirleyici olduğu söylenebilmektedir.

Harita 4. Sarıyer dönüşüm coğrafyası kapsamında lüks/kapalı sitelerin kümelenmesi

İstanbul genelinde lüks/kapalı sitelerin kümelenme ve yayılımı, kentin merkez alanlarında yatırım şansının az olması ve özel otomobile dayalı erişebilirlik önceliği nedeniyle kent merkezinin dışına ve çeperlerin ötesine sıçrama eğilimi gösterirken, son yıllarda lüks/kapalı konut sitelerinin 3. köprü güzergâhı ve bağlantı yollarını da dikkate alarak yer seçimi yaptığı bilindiğinden Sarıyer'in, bu eğilimlerin en belirgin izlenebileceği ilçelerin başında geldiği açıktır. Kaldı ki, kent genelinde lüks/kapalı sitelerin mevcut yayılımının sadece 3. köprü güzergâhı ile değil, ÇDP'de Silivri-Gazitepe bölgesinde yapımı önerilmesine karşın merkezi idarece kentin kuzey kesimine taşınan 3. Havaalanı ve son olarak yine bu projelerle de ilişkili olacak şekilde TEM kuşağından Karadeniz kıyı kesimine doğru uzanan büyük bir alanda öngörülen 2,5 milyon nüfuslu yeni şehir projeleri ile de doğrudan ilişki kurarak, Karadeniz kıyısına kadar kesintisiz ulaşma eğiliminde olacağı açıktır.

Öte yandan, yatırımcıların ve dolayısıyla lüks/kapalı site tüketicilerinin genel tercihlerine paralel olarak, lüks/kapalı sitelerin, doğal alanlar ile iç içe yer seçtikleri belirlenmiş, doğal olana yakınlık tercihinin belirlediği ve yerel yönetimlerin sağladığı ulaşım ve teknik hizmet altyapıları ile tetiklenen bu yer seçim eğilimi, İstanbul'un üst ölçek planları ile belirlenmiş kırmızı çizgilerini, doğal eşik ve değerleri çiğneyerek ilerlemekte, ekolojik sürdürülebilirlik açısından tehdit edici bir görünüm sunmaktadır.

Belirlenen bölge ve koridorların metro bağlantıları ile tam bir ilişkisinin kurulamamış olması, merkezden, dolayısıyla kamusalılıktan kopukluk üzerinden anlaşılabilirken ayrıca karayolu ve özel araç temelli ulaşım tercihleri ile hane halklarının özel araç sahiplik oranlarının yüksek oluşu ile de anlaşılabilir. Lüks/kapalı konut sitesi kümelerinin alışveriş merkezleri mekânsal yakınlık bakımından kent genelindeki güçlü ilişkinin Sarıyer ölçeğinde zayıf kaldığı tespit edilmiştir. Bu ilişkinin ilçenin güney kesimlerindeki lüks/kapalı sitelerde görece daha güçlü olduğu ve güçlenen bu ilişkiyi başka arazi kullanım gelişmeleri, merkeze yakınlık, artan ve çeşitlilik gösteren ulaşım ilişkisi ve transfer imkanları ile açıklamak mümkündür. İlçenin gelişmiş yerleşik alanlarının da güney kesimlerde olduğu dikkate alındığında, bu kesimlerde yer alan üniversite yerleşkeleri, büyük iş ve ofis merkezleri ile ilçe genelindeki en büyük kapasiteli lüks/kapalı site projelerinin yakın geçmişte bu bölgede yer seçmiş olması gibi tespitler, ilçede lüks/kapalı sitelerin diğer kullanım alanları ve ulaşım ilişkilerinin güneye inildikçe artmasını daha da kolaylaştırmıştır.

Öte yandan Boğaz kıyı kesimi boyunca Kireçburnu ve Yeniköy'e ÇDP kararları ile öngörülen yat/tekne limanları ile Tarabya'da yeniden düzenlenerek kullanıma açılan yat marinası da bu alanların geri bölgelerindeki lüks/kapalı sitelerin kümelenme ve yer seçim eğilimleri ile ilişkilendirilebilir. Özellikle Boğaz kesiminde en yoğun lüks/kapalı site kümelenmesinin görüldüğü Tarabya'da, ilçenin en büyük

otelinin yenilenerek hizmete açılması ve ardından bu otel alanı ile doğrudan ilişkili kıyı kesimindeki barınak ve tekne yaşama alanlarının yat marinasına dönüşümü, son dönemde Tarabya’da yoğunlaşan lüks/kapalı site kümelenmesi ile güçlü bir etkileşim içindedir.

Sarıyer, lüks/kapalı sitelerin kentsel dönüşüme konu olan mahalleler ile ilişkilerinin İstanbul’da en belirgin görülebileceği ilçelerin başında gelmektedir. Bu bağlamda lüks/kapalı sitelerin genel olarak 1960’lı yıllarda oluşmaya başlamış yoksul mahalleleri üzerinde dönüşüm yönünde baskı yarattıkları görülmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının uygulama pratikleri ve sonuçlarını izleyebildiğimiz ilk örnek uygulama alanlarında (Ayazma, Sulukule, Tarlabası vd.) görüldüğü üzere, kentsel dönüşüme konu olan mahallelerin zaman içerisinde lüks kapalı konut sitelerinden oluşan güvenli ve yarı kamusal yerleşim alanlarına dönüşeceği kaygısı son derece yaygındır. İstanbul genelindeki bu hakim kaygı, Sarıyer ölçeğinde birçok mahallede (Derbent, Ferahevler, Pınar, Poligon, Kazım Karabekir vd.) lüks/kapalı sitelerin kuşattığı veya iç içe geçtiği komşuluklar üzerinden kolayca anlaşılmaktadır. Kentsel dönüşüme konu olan mahallelerin dağılımına bakıldığında bu baskı ve dönüşümü tetikleyici etkileşimin özellikle kentin merkezi alanlarına, farklılaşan mekânsal doku ve ulaşım ilişkilerine yakınlık gibi etkenlerin de artarak devreye girmesi ile lüks/kapalı sitelerin yarattığı baskıyı artırıcı rol oynayacağı öngörülmüştür.

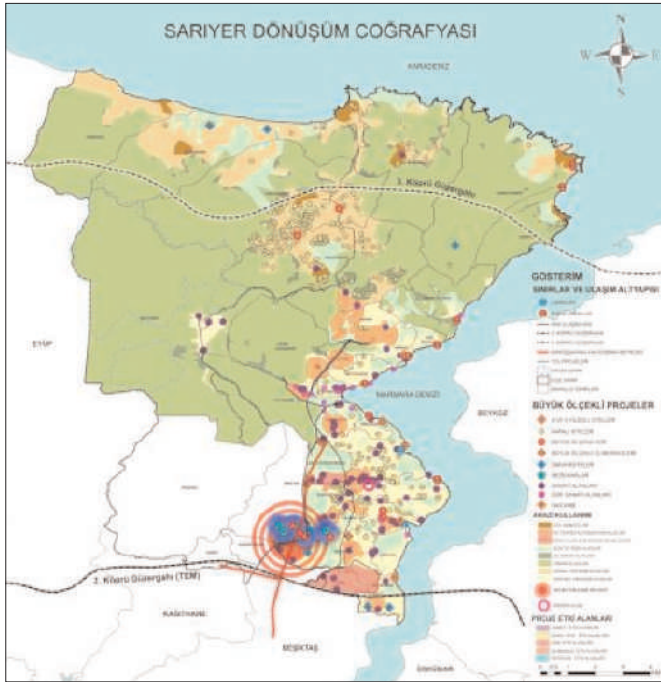
Bu değerlendirmeler ışığında, öncelikle Sarıyer’in kuzey ve güney kesimlerindeki lüks/kapalı site kümelenmelerinin yoğunlaşma ve yayılma eğilimlerinin artacağı, bu sürecin devamında Boğaz kıyı kesimi ve iç kesimlerdeki eğilimlerinde bu yoğunlaşmalardan etkilenecek daha düşük hızda artış göstereceği öngörülmektedir. Bu bağlamda ilçenin ve dolayısıyla kentin kuzey kesimlerindeki yayılmanın gerek merkezi idarece öngörülen 3. köprü ve 3. havaalanı ile yeni şehir projeleri gerekse kentin kişi başına aktif ve pasif yeşil alan oranı en büyük ilçelerinden biri olan Sarıyer’in kuzey kesiminde yer alan doğal manzara ve peyzaj niteliği, artacak erişim imkânı ve kıyıya uzanan yapılaşma baskıları nedeniyle daha öncü ve belirgin olacağı açıktır. Ayrıca ilçedeki mevcut sanayi ve küçük imalat ile ilişki alanların da orta ve uzun vadede dönüşüm gündeminde daha fazla yer alacağı ve günümüzde belirgin bir ilişki-etkileşim içinde olmadığı lüks/kapalı site eğilimlerinin iç kesimlerdeki yayılımını arttıracacağı söylenebilir.

6.2 Rezidanslar

Rezidansların İstanbul genelinde daha çok ofis ve büyük iş merkezleri ile kentin merkezi alanlarına göre konumlandığı, kuzeye ve her iki yakada kentin çeperlerine yönelim göstermediği yönündeki üst tespitin Sarıyer genelinde de geçerli olduğu görülmektedir (bkz. Harita 5).

Avrupa yakasında kent ölçeğindeki en büyük rezidans kümelenmenin görüldüğü Beşiktaş-Şişli-Maslak bölgesi aynı zamanda Sarıyer etkilenme alanındaki rezidans kümelenmesinin görüldüğü tek bölgedir. 1990'lı yıllarda kentin ilk önemli ofis ve iş merkezi kümelenme örneği olarak şekillenen Maslak ve yakın çevresi, son dönemde Sarıyer'de kullanıma açılan veya proje bazında yer seçimi yapılan rezidans kullanımlarına ev sahipliği yapmıştır. Maslak bölgesindeki bu kümelenmeye eklenen yeni projelerin, Taksim'den başlayan metro hattının Maslak bölgesi de dahil olmak üzere Sarıyer'in kuzeyine doğru yeni duraklar eklenerek uzatılması ve yeni gayrimenkul yatırımlarıyla da güçlü bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yer seçim eğilimleri ve ilişkisellikleri değerlendirildiğinde rezidansların Beşiktaş-Şişli-Maslak koridorundaki kümelenmesinin kendine yeni kuşaklar ekleyeceği, doğrudan etkileyebileceği sanayi alanları başta olmak üzere çevredeki arazi değeri yüksek ancak kullanım değeri düşük fonksiyonları etkileyebileceği, dolayısıyla büyüyeceği öngörülür. Sarıyer'in yerleşik alanlarının büyük bir kısmının Boğaziçi öngörünüm ve gerigörünüm kuşaklarında kalması, silueti bozacak yapılaşmayı sınırlayıcı hükümlerin bu bölgedeki yapılaşmayı kontrol altında tutması ve kuzeye doğru gidildikçe zorlaşan topoğrafya, artan doğal eşikler, kent merkezinden uzaklaşılması gibi nedenler rezidans kümelenme ve yer seçimi esnekliğini Sarıyer ölçeğinde sınırlamakta ve bu nedenlerle güney kesimi dışında büyümesi öngörülmemektedir.

Harita 5. Sarıyer dönüşüm coğrafyası kapsamında rezidansların kümelenmesi

6.3 Alışveriş Merkezleri

Sarıyer dönüşüm coğrafyası içerisinde alışveriş merkezlerinin güneyde MİA ve bütünleşme bölgesi içinden gelerek Maslak-İstinye hattında devam eden karayolu aksı boyunca kümelenme eğiliminde olduğu; bu ana karayolu aksı ve çevresel ilişkileri yanında merkeze yakınlığın da yer seçiminde temel etkenler olduğu tespit edilmiştir.

İstanbul genelinde TEM kuşağının üzerinde herhangi bir kümelenme yapmamasına rağmen AVM kümelenme ve yer seçim eğilimlerinin Sarıyer özelinde TEM kuşağı kuzeyinde ve yayılma eğiliminde olması, başta MİA ve bütünleşme bölgesi olmak üzere son dönemde yapılan karayolu, tünel ve metro yatırımları sonucu artan erişilebilirlik ile açıklanabilmektedir (bkz. Harita 6). Bu bağlamda önceki başlıkta İstinyePark AVM örneği üzerinden yapılan ayrıntılı inceleme ve değerlendirmeler yeterince açıklayıcıdır.

Harita 6. Sarıyer dönüşüm coğrafyası kapsamında AVM'lerin kümelenmesi

AVM dağılıma bakıldığında kuzey kesimde yer alan ve bütünüyle lüks/kapalı konut sitelerine hizmet odaklı kurulan örnekler haricindeki güneyde ve kent merkezine yakın konumlu tüm AVM'lerin kurduğu güçlü ilişkinin lüks/kapalı konut sitelerinden çok, kentin merkezi alanları, büyük iş-ofis kümeleri ile metro ve karayolu hatları üzerinden kurulan erişim ilişkileri üzerinden kurulduğu açıktır.

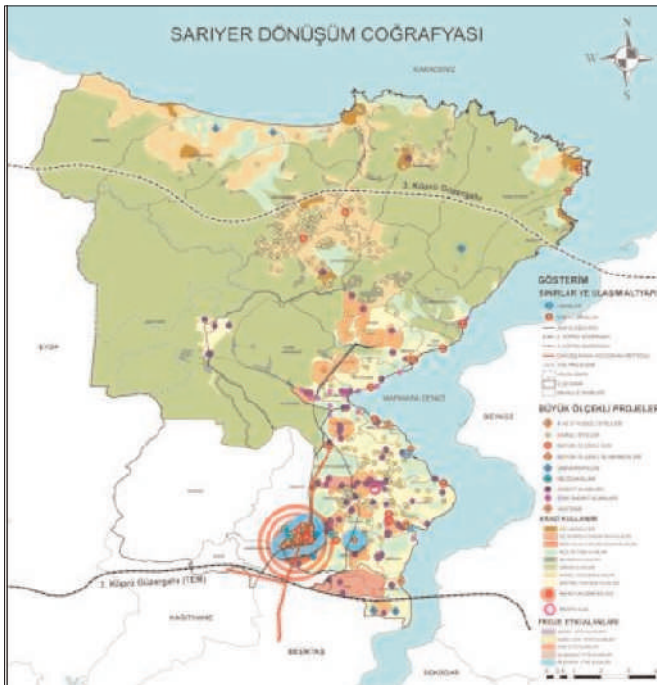
Son dönemde uygulamaya koyulan ve AVM fonksiyonlarını da içeren karma kullanımlı büyük sermaye yatırımlarının yine güney kesiminde yer seçmiş olmaları bu güçlü ilişkileri doğrular niteliktedir. Ayrıca, ilçenin güney kesimindeki üniversite yerleşkeleri ve yakın geçmişte kurulan teknoparklar ile artan hizmet sektörü yapısının bu bölgedeki tüketici kitleyi büyük oranda arttırdığı tespitini yapmak da mümkündür.

AVM'lerin, kent ölçeğinde belirli bir doygunluk seviyesine gelmiş olması ve merkezden görece uzak konumuyla Sarıyer ilçesi özelinde kapalı siteler üzerinden beklenen büyüme ve yayılmayı yakın gelecekte göstermeyeceği ve sınırlı bir yayılım sergileyeceği beklenmektedir. Bu bağlamda sınırlı büyüme eğilimlerinin ana ulaşım aksları boyunca süreceği, başta erişilebilirlik olmak üzere konut alanları ve merkezilikle ilişkilendikçe kümelenmelerin belirli oranda artacağı öngörülebilir.

6.4 Ofis alanları ve büyük iş merkezleri

Ofis alanları ve büyük iş merkezlerinin dağılımı incelendiğinde; kent ölçeğinde en büyük kümelenme niteliğindeki MİA'nın Beşiktaş-Şişli-Maslak koridoru boyunca uzanan bütünleşme bölgesinin aynı zamanda Sarıyer'in güney kesimlerini de içine alarak bu kümelenme alanına dahil ettiği tespit edilmiştir. İstanbul'da büyük sermayeli holdingler, üst düzey hizmetler ve finans kuruluşlarının dağılımında TEM kuşağını geçen tek kümelenmenin, Sarıyer'in güneyinde, Maslak ve yakın çevresinde olduğu bilinmektedir. ÇDP'de (s. 356) Levent-Maslak aksının yabancı yatırımları çeken uluslararası düzeyde bir merkez olması, ticaret ve hizmet sektörü bağlamında bir fırsat olarak görülmekteyse de kentsel tasarım ve mekân organizasyonu bakımından mevcut sorunları ile gündüz yarattığı yoğun istihdam hareketliliğinin gece nüfusu boşalan bir bölgeye dönüşmesi gibi farklı nitelikleriyle de öne çıkmaktadır. Boğaz köprüleri ve bağlantı yolları ile yakından ilişkili bu kümelenme bölgesi, erişim üstünlüğü ile avantajlı konuma sahip ve günümüzde de en önemli ofis-işyeri kümelenmelerinden biri olmayı, kuzey yönlü çekim etkisini ve yakın çevresini dönüştürme etkisini sürdürmektedir. Ofis alanları ve büyük iş merkezlerinin kümelenme eğiliminin Maslak bölgesindeki ilk örneklerin uygulanmaya başladığı 1990'lı yıllardan bu yana devam ettiği ve yakın çevresinde son dönemde gelişen büyük kapasiteli lüks/kapalı konut siteleri, AVM, rezidans ve yeni ulaşım projeleri ile ilişkisini geçmişe oranla arttırdığı söylenebilir. MİA bütünleşme bölgesinin uzantısı niteliğindeki ilçenin güney kesimlerinde yer alan ve dönüşüm sürecinde olan sanayi alanlarının da büyük ofis ve işyeri kullanımlarına dönüşme potansiyeli taşıdıkları, başta karma kullanımlı projeler olmak üzere bu yönde yeni projelerin geliştirildiği bilinmektedir (bkz. Harita 7).

Ofis alanları ve büyük iş merkezlerinin Maslak ve yakın çevresi dışında yakın gelecekte yayılım sergilemeyeceği ve merkezilik, erişilebilirlik ve yakın çevresindeki dönüşüm süreçlerinin etkisinde sınırlı bir büyüme eğiliminde olacağı öngörülmektedir. Kuzey yönde yerleşik konut ağırlıklı kentsel alan ile orman alanlarının oluşturduğu doğal eşiklerin de etkisiyle, merkezi konumdan uzaklaşarak kuzeye yayılma eğiliminin olmayacağı tespit edilmiştir. Kaldı ki son dönemde merkezi idare tarafından öngörülen ve kısmen uygulamaya koyulan üst ölçekli projelerin özellikle kentin ulaşım desende yapacağı ciddi değişiklikler ve yeni yer seçimleri sonrası Maslak ve çevresindeki büyük ofis ve işyeri kümelenmesi eğilimlerini azaltabileceği de bir diğer önemli tespittir.

Harita 7. Sarıyer dönüşüm coğrafyası kapsamında ofis alanları ve büyük iş merkezlerinin kümelenmesi

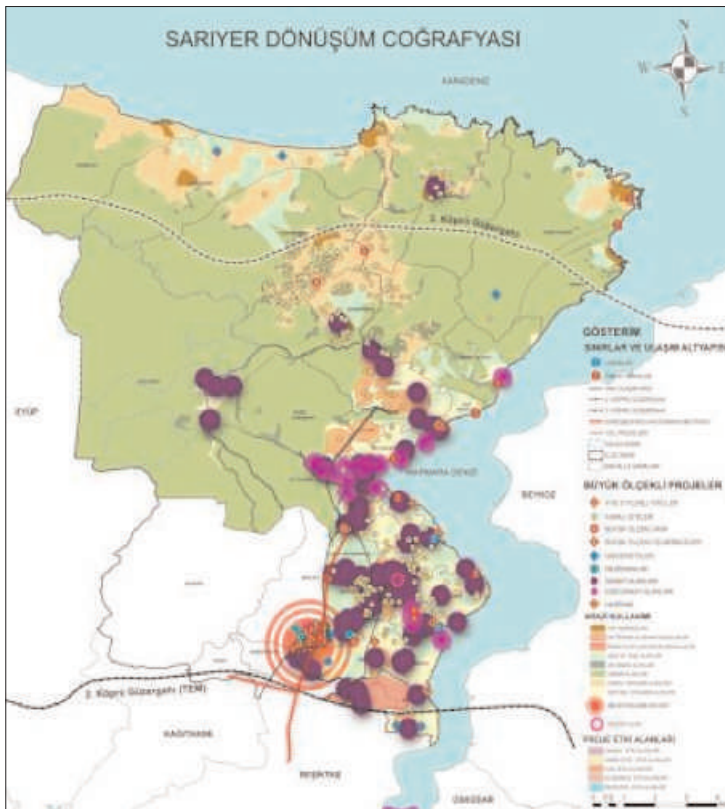
6.5 Eski ve Mevcut Sanayi Alanları

Sarıyer dönüşüm coğrafyası harita çalışmasında kullanılan eski ve mevcut sanayi alanlarına ilişkin veriler İstanbul Sanayi Odası istatistiki veri seti ile yerinde yapılan saha gezileri, mahallelerde yapılan odak grup görüşmeleri sonuçlarına dayalı olarak belirlenmiştir. Eski sanayi alanları olarak belirlenen alanlarda ya sanayi fonksiyonu başka bir kullanıma dönüşmüş ya da tümüyle sanayi fonksiyonu ve yapısı ortadan kalmıştır. Mevcut sanayi alanları ise günümüzde faaliyetini sürdür-

ren ve Atatürk Oto Sanayi Sitesi dışında bütünüyle küçük ölçekli üretim ve atölyelerden ibarettir. ÇDP’de ilçe bazında Atatürk Oto Sanayi Sitesi dışında herhangi bir sanayi odağı veya kullanımı –üst ölçek itibariyle- önerilmemiş ve mevcut konut ve doğal alanların ağırlıklı olduğu arazi kullanım yapısı korunmuştur.

Eski sanayi alanlarının dağılımı incelendiğinde önemli bir kısmının kıyı hattı boyunca uzanan tersane ve tersane faaliyetlerinin geri hizmet gereksinimlerini sunan faaliyetlere dayalı alanlar olduğu ve bunların özellikle 1980’li yıllardan itibaren büyük oranda kapanıp, kısmen de diğer büyük ölçekli tersane bölgelerine taşındığı bilinmektedir. Bu konuda İstinye Tersanesi en önemli örnek alandır (bkz. Harita 8).

Eski sanayi alanlarının dağılımları incelendiğinde kıyı boyunca bağımsız birimler halinde uzanan alanların dışında iç kesimlere de taşan tek kümelenmenin Çayırbaşı ve yakın çevresinde olduğu görülmektedir. İlçede ilk kurulan sanayi tesislerinin bu bölgede 19. yüzyıl sonlarında yer seçmiş olmalarında geçmişte ilçedeki tek önemli karayolu erişiminin kıyı hattından geçmesi, kıyı ve iskele kullanımları, topografyanın bu bölgedeki uygunluğu gibi nedenlerin önemli olduğu bilinmektedir.

Harita 8.
Sarıyer
dönüşüm
coğrafyası
kapsamında
eski ve mevcut
sanayi
alanlarının
kümelenmesi

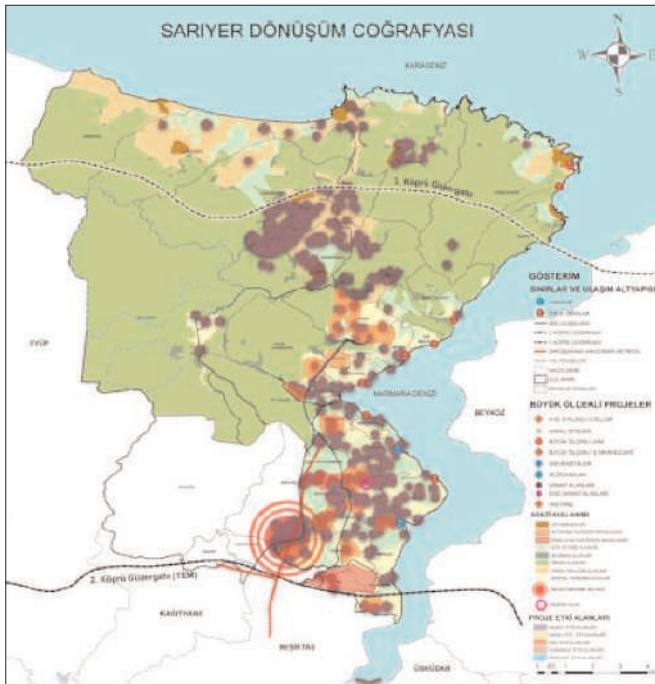
Eski sanayi alanlarının Sarıyer için önemi, ilçedeki ilk gecekondu mahallelerinin oluşumu ile yerleşik nüfus ile yapılaşmanın şekillenmesinde yarattığı çekim etkisidir. İlçenin mekânsal gelişiminde önemli rol oynayan eski sanayi alanları, zaman içerisinde hem kentin değişen sektörel yapısı hem de ilçede dönüşümün farklı tezahür biçimlerinin etkisi ile ya tamamıyla etkinliğini yitirerek ortadan kalkmış ya da süreç içerisinde farklı kullanım alanlarına (lüks/kapalı siteler, büyük ofis ve iş merkezleri gibi) dönüşerek etkinliğini yitirmiştir. 19. yüzyıldan başlayarak faaliyet kollarını ve üretim alanlarını çoğaltarak gelişen bu eski sanayi alanlarını son faaliyetlerin 2000’li yıllara kadar uzandığı bilinmekle birlikte, gerek üst ölçek planlama kararları uyarınca gerekse mevcut kentsel eğilimler bağlamında yeniden fonksiyonel bir durum kazanmaları öngörülmektedir.

Günümüzde faaliyetini sürdüren ve yoğunlukla yakın geçmişte üretime geçmiş mevcut sanayi alanlarının dağılımına bakıldığında; eski sanayi alanlarının dağılımının aksine, kıyı kesiminden ziyade iç kesimlerde yaygın olduğu, güneyden kuzeye doğru azalan bir yoğunluğa sahip olduğu ve küçük komşuluklar dışında net bir kümelenme sergilemedikleri görülmektedir. Yer seçimindeki temel belirleyici kriterin 2. ve 3. derece kent içi karayolu bağlantıları olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan mevcut sanayi alanlarının yoğunlaştığı ilçenin güney kesimlerine başta kentsel dönüşüm tehdidi altındaki mahalleler olmak üzere riskli alan ilan edilen mahalleler ile iç içe veya komşuluk ilişkileri içinde olduğu tespit edilmiştir. Kuzeye yayılma eğilimi en düşük arazi kullanım biçimlerinden biri olarak görülen mevcut sanayi alanlarının, ilçe genelinde en büyük dönüşüm baskılarının kesiştiği güney kesimde ve merkezilik-erişilebilirlik gücü/ilişkileri yüksek alanlarında olanlarının ilerleyen süreçte dönüşüme konu olabileceği son derece açıktır. Bu bağlamda Maslak ve yakın çevresinde günümüzde yaşanan küçük ve parçacıl sanayi alanlarının büyük sermaye yatırımlarına konu olması önemli ipuçları vermektedir.

7. Sonuç: Sarıyer’in Sürdürülemez Dönüşümü

Bütün dönüşüm biçimlerinin birlikte değerlendirildiği sentez haritasına ilişkin öncelikli tespit olarak tıpkı İstanbul’da olduğu gibi dönüşümün farklı biçimlerdeki hakimiyeti ve kontrolsüz bir şekilde yayılmaya devam edişidir. Bu yayılmanın kendi içinde barındırdığı, karşılıklı ilişkiler üzerinden yapılan analizlerde ortaya konulan gelişim/yayılmı dinamikleri ve mekânsal kümelenmelerin Sarıyer ilçe makroformunun şekillenmesinde belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle, incelenen yatırım biçimlerinin yer seçim kararlarının kümelenmeler ve yer yer de koridorlar oluşturmak suretiyle ilçenin büyüme yönlerini belirlediği anlaşılmaktadır (bkz. Harita 9)

Dönüşümün farklı biçimlerinin Sarıyer’de özellikle kuzey ve güney kesimlerde belirgin olduğu ancak asıl çeşitliliğin ve çok boyutlu etkileşimlerin ilçenin güneyinde, merkeze ve ulaşım ilişkilerine yakınlık avantajına sahip, farklı kentsel alan kullanımlarına komşu olan bölgede yoğunlaştığı söylenebilir. İlçenin güney kesimlerindeki bu yoğunlaşmanın temel etkenlerinden biri olan 2. köprü ve TEM bağlantı yolları ile olan ilişkisinin, yakın gelecekte yapımı sürdürülen 3. Köprü projesi ve kuzey kıyı kesiminde –kesin sınırları remi olarak duyurulmasa bile- öngörülen yeni şehir projelerinin uygulamaya geçmesi ile birlikte kuzeye kayabileceği ve güney eksenli güç ilişkilerinin kuzeye doğru yöneleceği öngörülmektedir. Böylece, plan disiplini ve üst ölçekli plan kararlarına aykırı olsa dahi, ilçenin güneyden kuzeye yönelecek yeni yatırım eksenin kesintisiz bir kentsel alan yaratması kaçınılmaz görünmektedir. Buna bağlı olarak ilçedeki önemli doğal alanların ve ekolojik sistemlerin zarar göreceği, kuzey ve kıyı bölgesindeki kırsal karakterli yerleşim dokusunun zamanla kentleşeceği, tarımsal faaliyetler ile kırsal yaşam kültürünün azalacağı da söylenebilir. Kuzey yönlü bu yayılma riskinin merkezinde lüks/kapalı sitelerin öncü rol oynaması beklenirken, merkezde ve özellikle de güney kesimlerde AVM, rezidans, ofis ve iş merkezleri gibi daha çeşitli kullanım alanlarının yaygınlık kazanması muhtemeldir. Dönüşümün ilçe genelindeki yayılma eğilimlerinin zaman içerisinde belirli oranda artması beklendiğinden, bu durumun aynı zamanda ilçedeki kamusal alanlarının yoğunlaştığı merkezi alanları

Harita 9. Sarıyer dönüşüm coğrafyası kapsamında tüm yapılaşma biçimlerinin ortak kümelenme gösterimi

ile erişilebilirliği yüksek, doğal güzelliklere sahip bölgelerinin yeni yatırımlarla yapılaşmaya açılacağı ve bu alanlardaki kamusallığın giderek azalacağı öngörülebilmektedir.

Diğer yandan, ilçe genelinde kentsel dönüşüm baskısı altındaki mahalleler, riskli alan ilan edilen mahalleler ve sanayi alanları bulundukları konum ve taşıdıkları değişim değerleri üzerinden dönüşüme konu olabilecek olası alanlardır. Çünkü bu alanlar dönüşümü tetikleyici diğer kullanım biçimlerinin kuşattığı veya iç içe geçtiği alanlar olarak yatırımcılar tarafından bu dönüşüm sürecinin zayıf halkaları olarak görülmektedirler. Güney yönlü yayılım, ilçedeki mevcut sektörel yapıya paralel bir seyir izleyecekken, kuzey kesimlerde öngörülen yayılım ve kümelenmelerin konut ve turizm ağırlıklı olacağı ve özellikle turizm lehine ilçenin sektörel yapısını etkileyebileceği düşünülmektedir.

İlçenin hangi kesiminde olursa olsun, sonuçta, dönüşümün etkisini sürdürmesi ile birlikte farklılaşacak olan mekân örgüsü ve istihdam yapısı sonucu ilçede sosyal ayrışmaların yaşanacağı da ortadayken, 2000’li yıllardan günümüze etkileri daha da yıkıcı ve belirgin olan dönüşüm eksenli gelişimin sürdürülemez oluşu, kent ölçeğinde olduğu gibi Sarıyer ölçeğinde de geçerlidir.

KAYNAKÇA

- Ataöv, A. ve Osmay, S. 2007. “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”, METU JFA, Sayı: 2007/2 (24/2), Ankara.
- Bourdin, A. 2005. “La ‘Classe créative’ existe-t-elle?”, Revue Urbanisme, No. 344, http://www.urbanisme.fr/issue/report.php?code=344&code_menu=FOCUS
- Castells, M. 1975, “Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: The Western European Experiences”, Politics and Society 5 (1): 33-66
- Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2009, İstanbul: İBB Yayınları.
- Eraydın, A. 2006. Değişen Mekân (der.), Ankara: Dost Yayınları.
- Ercan, F. 1996. “Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul”, Toplum ve Bilim Dergisi, 71, Ankara.
- Gülöksüz, E. 2002. “Negotiation of Property Rights in Urban Land in Istanbul”, International Journal of Urban and Regional Research, 26, The UK.
- Harvey, D. 1989. “From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, Geografiska Annaler, Vol. 71/B, USA.
- Harvey, D. 1996. Justice, Nature and the Geography of Difference, Oxford: Blackwell.
- Harvey, D. 1997. Postmodernliğin Durumu, İstanbul: Metis Yayınları.

- Harvey, D. 2003. Sosyal Adalet ve Şehir, İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. 1993. Ulusal Kalkınmacılığın İflası, İstanbul: Metis Yayınları.
- Rousseau, M. 2008. “Bringing Politics Back in: La Gentrification Comme Politique de Développement Urbain? Autour des ‘villes perdantes’”, *Espaces et Sociétés*, No. 132, CNL.
- Sassen, S. 1991. *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press.
- Sassen, S. 1991. *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton Uni. Press.
- Smith, N. 2002. “Cities After Neoliberalism?” http://neil-smith.net/wp-content/uploads/2011/06/Neil.Smith_.AfterNeoliberalism.pdf
- Sönmez, M. 1996. İstanbul’un İki Yüzü, İstanbul: Arkadaş Yayınları.
- Tekeli, İ. 1987. “Türkiye’de Küçük Sermayenin Spekülatif Kentinden Büyük Sermayenin Spekülatif Kentine Bir Geçiş Mi Yaşanıyor”, *Görüş Dergisi*, İstanbul.
- Tekeli, İ. 1988. “Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları”, *Defter Dergisi*, Sayı 5, İstanbul.
- Yalçintan, M. C. ve Erbaş, A. E. 1999. “1980 sonrası İstanbul’un kentsel büyüme kademelenmesi ve yerel seçim sonuçları”, *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi - SDD*, sayı: 11, 44-56
- Yalçintan, M. C. 2005. *Globalisation, Local Politics and Planning Decisions: The Case of Koç University in İstanbul*, PhD thesis, London School of Economics & Political Science, London.
- Yalçintan, M. C. 2006. “Lümpen Çarşı Soylulara Karşı”, *İstanbul Dergisi*, Sayı: 61, İstanbul.
- Yırtıcı, H. 2005. *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

- <http://www.sariyer.bel.tr>
- http://www.spoist.org/dokuman/Raporlarimiz/spoist_3.kopurapor.pdf
- http://arimamimarlik.com/v2/?page_id=688
- http://v3.arkitera.com/haber_19973_istanbul-maslaktaki-dev-alisveris-merkezi-21-eylulde-kapilarini-aciyor-—-istinye-parkta-yilda-1-milyar-dolar-donecek.html
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- <http://istanbuldonusumcografyasi.wordpress.com/>

NOTLAR:

- I. Bu çalışma Mayıs 2014’de teslim edilen 110K404 nolu *Sarıyer Gecekondlu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri* başlıklı TÜBİTAK Araştırma Projesi kapsamında hazırlanmıştır.
- II. Bu bildiride, kentsel dönüşüm kavramı, bir yandan, kentlerde yaşanan, kendiliğinden, piyasa dinamikleri üzerinden, planlı/projeli tüm dönüşüm süreçlerini kapsarken; bir yandan da, fiziki boyutun yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal boyutları da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda İngilizcede “urban transformation” kavramı ile karşılanabilir.
- III. “İstanbul’un Dönüşüm Coğrafyası” adı ile 3. KENTSEL VE BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR SEMPOZYUMU (KBAM) kapsamında 7 ARALIK 2012’de Ankara’da sunulan bildiride tariflenen İstanbul’un dönüşüm süreci, belirli tezahür biçimleri ile ortaya koyulmuş ve Sarıyer ölçekli bu bildiride İstanbul üzerinden ele alınan yaklaşıma paralel bir içerik kullanılmıştır.
- IV. Bu konuda bkz. King, 1990; Gilbert, 1992; Hamnett, 1994; Harvey, 1996; Martin&Schuman, 1997; Chossudovsky, 1997; Kassab, 1997; Gray, 1998; Robinson, 2002; Massey, 2007.
- V. Bu konuda erken ve önemli bir tartışma için bkz. Harvey, 1989. Ayrıca bkz; Lever, 1993; Sassen, 1995; Hall, 1995; Gordon, 1999.
- VI. Kentlerin yalnızca belirli bir mekândaki belirli bir fiziksel yapılaşma olarak algılanmaması gerektiği, tarihsel ve coğrafi açıdan özgül olan üretim ve yeniden üretimin toplumsal ilişkileri, kurumları, yönetim ve hukuk pratikleri, iletişim biçimleri ve medyası, toplumsal hareketler ve benzeri oluşumların etkileşimi aracılığıyla oluşan bir fiziki bütünlük olduğunun altı çizilmelidir (Özbek, 2001). Bu nedenle kente yapılan her tür müdahale yaşama yapılmış bir müdahaledir. Bu önerme tersine de geçerlidir; hayatı değiştirmek üzere yapılan her girişim mekânı yeniden üreten ve anlamlandıran bir sürece yol açacaktır.

KENT YÖNETİMİNİN KENTSEL KAMUSAL MEKAN ÜRETİMİ VE TARİHSEL DEĞİŞİMİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Dr. Ezgi ORHAN

Ar. Gör., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Pamukkale Üniversitesi, Denizli

Özet

Kent yönetimi kent mekanını oluşturan politikaların üretilmesini ve mekanın biçimlenmesini sağlayan karar vericilerdir. Ankara kent mekanı tarihsel süreçte merkezi karar verme mekanizması ile şekillenmiştir. Erken Cumhuriyet dönemiyle başlayan inşaa süreci kentin merkezini ve ilk planlı gelişimini sağlamış, sonraki dönemde yapılan planlama çabalarına yön vermiştir. Yeni rejim ve yönetimin kente müdahalesi modernite vizyonunun gereği olarak kentlilik, kamusalılık ve kent kimliği anlayışının geliştirilmesini içermektedir. Ancak 1980lerde başlayan piyasa odaklı ekonomik çerçeve ve 2000li yılların merkezîyetçi politik yaklaşımının kent yönetimine hakim olması bir yandan kavramsal ve simgesel değişimler diğer yandan da mekanın yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu çalışma, Ankara örneğinde kentin erken Cumhuriyet dönemi ile 2000li yılların hakim politik söylemlerinin ürettiği kentsel mekanları ve bu mekanlara atfedilen anlamları incelemektedir. Bu kapsamda, erken Cumhuriyet döneminde karar vericiler tarafından üretilen ve politik, ekonomik ve sosyal hedefleri olan mekanların oluşumu ile yakın dönem uygulamaları incelenecektir. Erken Cumhuriyet döneminde yeni kent oluşumu merkezîyetçi ancak kamusalılık ve ulusal egemenlik algısı ile biçimlenirken, 2000li yılların politik söyleminin tarihsel süreçten kopuk ve birey merkezci kent mekanları ürettiği görülmektedir. Çalışmada, kent merkezindeki idari yapıların merkezin dışına taşınması, iş alanlarının desantralizasyonu ile merkezin prestij kaybetmesi ve kentsel meydanların niteliksizleştirilmesi sonucunda erken Cumhuriyet döneminde üretilen mekansal pratiklerin ve kamusalılık algısının unutturulduğu ve depolitize edildiği çıkarımına gidilmektedir.

Anahtar kelimeler: kent yönetimi, kamusal mekan üretimi, kent kimliği, Ankara

Giriş

Modernitenin ekonomik, politik ve toplumsal yapısı içinde şekillenen kurumsal oluşumlardan biri planlamadır. Endüstri Devrimini gerçekleştiren ondokuzuncu yüzyıl batı dünyasında değişen ekonomik düzenin fiziksel, sosyal ve çevresel etkileriyle baş etmek amacıyla kent planlama kurumsallaşmıştır. Antik dönemin ortogonal planlama yaklaşımına karşın modernleşmeyle birlikte toplumda yaşanan dönüşümleri izleyen ve düzenleyen bir araç haline gelmiştir. Planlama, liberal mülkiyet yapısına göre şekillenmekte olan sanayi kentlerinin sorunlarına tepki olarak doğmuştur. Temelde bir Aydınlanma projesi olan planlama, dayanağını bilimsel bilgiden alan ve teknik aklın yol göstericiliğinde şekillenen bir araçtır. Toplumun mekansal pratiklerinin yönlendirilmesinde teknik aklın kullanımını modern planlama ile başlamıştır. İlerlemenin bir amaç olduğu toplumda, planlama ile bu gelişmeleri yönlendirmek ve düzenlemek yani geleceği kurmak mümkün olacaktır. Friedmann’a göre (1987) planlama sosyal sistemin gelişmesini yönlendirecek faaliyettir. Planlama ile nesnel bir sosyal bilim kabulüne dayanarak, bilgiyi sosyal mühendislik ve geleceği şekillendirme amaçlarıyla kullanılacaktır. 1920lerden beri sağlıklı kent üretimi ve estetik kaygısı taşıyan planlama yaklaşımı 1960lara geldiğinde kentin giderek karmaşık hale gelen yapısının salt tasarımıyla çözülemeyecek bir boyut kazanmasıyla dönüşmüştür. Fiziksel çevrenin sosyal ve ekonomik faktörlerle belirlendiği kapsamlı akılcı planlama yaklaşımı kenti bir sosyal fenomen olarak kabul etmektedir. Dahl ve Lindbloom’a göre (1953) kapsamlı planlama hesaplama ve kontrol süreçlerinden oluşur. Hesaplama ve kestirime göre plan yapmak, toplumun önceden belirlenmiş bir amaca ulaşması için yönlendirmek ve kontrol süreçleri geliştirmek mümkündür. Kapsamlı planlama ile uzun-erimli kestirimlerde bulunan, bütünlük anlayışı olan ve hiyerarşik bir denetim anlayışı belirleyen bir kabule sahiptir. Bu yaklaşımda plancının kentin biçimlenişinde sosyo-ekonomik süreçleri ve yer aldığı coğrafyayı belirleyici olarak alır. Planlama ve tasarım süreçleri, modernite ile edinilen teknik boyutunun yanı sıra politik kavramlar tarafından tanımlandığı ve egemen güçlerce amaçlanan kentsel görünüme ulaşmadaki araçlar haline gelmiştir.

Yer, zaman ve mekan gibi sosyal bir inşadır. Bireylerin bir kimlik ve anlam atfettiği, kolektif hafıza ve kültürel birikimin yaratıldığı alanlardır. Lefebvre’e göre mekan toplumsal bir üretim olduğu gibi toplum da kendi mekanında üretilmektedir. Başka bir ifadeyle, toplumsal mekan toplumsal bir üretdir (Lefebvre, 1991;26). Lefebvre bu yaklaşımıyla mekânı ideolojik, siyasal ve toplumsal süreçlerden bağımsız düşünölemeyecek toplumsal bir ürün olarak kavramayı önermişlerdir.

Kamu alanı kolektif bir üründür. Tarihsel olarak kurulmuş toplumsal ilişkilerin ve yaşam biçimlerinin öröldüğü alanlardır. Toplumun niteliklerini, ritüellerini, gün-

delik yaşam pratiklerini oluşturduğu kamuya ait alanlardır. Kullanımında belli düzenlemelerin ve sınırlamaların olduğu kabul edilebilir. Kamusal alan fiziksel niteliğinin ötesinde sosyal bileşenleri ve tarihsel olarak üretilmesiyle anlanırlar.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk onbeş yılı içindeki mekansal kazanımlar ve şehircilik alanındaki gelişmeler ekonomik, politik ve sosyal yapı çerçevesinde ele alınmıştır. Erken Cumhuriyet dönemine ait mekansal organizasyon politik karar ve tavrın ürünüdür. 2000li yıllarda merkezîyetçi politik yaklaşımının kent yönetimine hakim olması bir yandan kavramsal ve simgesel değişimler diğer yandan da mekanın yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu izlerin görüldüğü kentlerden biri olan ve kamusal alanın inşasında model olarak kurgulanan Ankara, 1923'ten günümüze ülkenin mekansal ve siyasal gelişimini değerlendirmeye olanak sunar. Bu çalışma, Ankara örneğinde kentin erken Cumhuriyet dönemi ile 2000li yılların hakim politik söylemlerinin ürettiği kentsel mekanları ve bu mekanlara atfedilen anlamları incelemektedir. Bu kapsamda, erken Cumhuriyet döneminde karar vericiler tarafından üretilen ve politik, ekonomik ve sosyal hedefleri olan mekanların oluşumu ile yakın dönem uygulamaları incelenecektir. Kamusal mekanların kolektif olarak dönemin siyasî ve ideolojik gündemlerinde nasıl yer edindiklerini anlamak mümkündür. Bu çalışmanın kaynağı erken Cumhuriyet döneminden bugüne gelen kamusal yapı ve mekanlar ile haklarındaki yayın ve görsel kaynaklara dayanmaktadır.

Bir uluslaştırma hareketi olarak kamusal mekan: Erken Cumhuriyet dönemi

Türkiye'de yaşanan modernite dönüşümü, spontane bir bütünleşme değil, tepeden inme ve önceden çizilmiş bir modeldir. Batı dışı moderniteye öykünen Türkiye örneği kendi toplumsal pratiklerinin ürünü olmayan, bu yüzden zaman içinde kültürel ve toplumsal düzeyde modernliği kendine özgü olarak yeniden üreten bir "yabancı bir olgu"ya işaret eder. Türkiye'nin deneyimlediği modernite, yeni devletin kuruluş ideolojisini yansıtan ve siyasal, sosyal, ekonomik ve zihniyet dönüşümlerini kökten etkileyen bir süreçtir. Türk modernitesi, 19. yüzyıl Kuzey Atlantik'te başlayan Aydınlanma hareketinin getirdiği dönüşümlerin bir yüzyıl sonra yeni devletin inşasına uyarlanmasıdır. Bu uyarlama, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki pek çok ülkede de görüldüğü gibi, "sanayi, kent ve piyasa odaklı düzen haline gelmenin sonucu olan derin bir toplumsal deneyim" değil, "otoriter ulus-devletin modernleştirici elitleri tarafından tasarlanan ve uygulamaya konan resmi bir programdır" (Bozdoğan, 2002:22). Batıda geleneksel olana eklenerek gelişen modernitenin, Batı dışı örneklerinde gelenek sorununu aşmaya çalıştığını, Türkiye özelinde ise önemli bir kopuş, kökten bir değişimin kabul edildiği görülmektedir. Tarihsel süreçten radikal bir biçimde ayrılan yeni bir düzen oluşması ve bunu toplumun tamamının içselleştirmesi amaçlanmıştır.

Kentsel kamusal mekanın inşasının anlaşılması için Türkiye’de moderniteye geçişin ve kuruluş aşamasında modernite vizyonu ile gelişen ideallerin okunması gereklidir. Bu nedenle öncelikle ülkenin kuruluş aşamasındaki değişimler ve ardından buna koşut olarak kentsel yapılanmanın nasıl olduğu aktarılacaktır. Modernite ile birlikte meydana gelen düşünce devrimi dört temel uzantı ile tanımlanabilir. Modernitenin projesi ile ulus-devletler inşa edilmiş, pozitivist bilim yaklaşımıyla evrensellik iddiası taşıyan bilgiye ulaşılması amaçlanmış, yurttaşlık sorumluluğu taşıyan birey fikri doğmuş ve kapitalist ilişkiler içinde sanayileşmiş bir ekonomik yapı benimsenmiştir (Tekeli, 2007;138). Bu dört boyutta meydana gelecek dönüşümün izleri kamusal mekanın da yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Türkiye, bağımsızlığını kazanmasının ardından, devletin geleneksel bağlarından koparak halkın egemenliğinin benimsendiği bir yönetim biçimine geçmiştir. *Ulus-devletin* inşa sürecinde radikal değişimler gerçekleşmiştir. Modernitenin buyurduğu siyasal ve zihinsel dönüşümün gereği olarak devlet laiklik anlayışını benimsemiştir. Yeni anayasa ile yönetim ve toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar sistemi getirilmiş ve bunların temelindeki dini belirleyicilik yerini rasyonel aklın belirleyiciliğine bırakmıştır. Batı tipi bir hukuk sisteminin getirilmesi, yargı kararlarında eşitlik ilkesinin uygulanmasını ve dini hükümlerden uzaklaşılmasını sağlamıştır. Bilimsel yaklaşımlar, hukuk sisteminin yanı sıra toplumun tüm kurumlarına ve gündelik yaşamına yerleştirilmiştir. İnsan hakları ve eşit bireyler yaratılması yönetim anlayışında yer bulmuş ve temsili demokrasi benimsenmiştir. Tüm bu reformlar ve inkılaplar göstermiştir ki modernite hareketi Türkiye’de uzun vadeli yapısal dönüşüm ve topyekun bir yenilenme hedefi taşımaktadır.

Yeni devlet içinde ‘ulus’ yaratılması anonim ilişkiler kuran bireyler arasında bir kültür ve kimlik arayışını zorunlu kılmıştır. Geleneksel sembol ve tanımlardan uzak bir millet algısı yaratılırken genç Cumhuriyetin gücünün ve vizyonunun simgelenmesi hedeflenmiştir. Modernite ve ulus yaratımı Türkiye’de her ne kadar “devlet-merkezci” bir model olsa da toplum çağdaş ve ilerlemeci bir gelecek kurusunu benimsemiştir (Keyman, 2004). Farklı etnisiteden insanların belli bir coğrafyada milletleştirilmesi yoluyla homojen bir kimlik üretilmiştir. Milli kimlik merkezli yeni yapılar oluşturulması ve eski unsurlara üstün gelen ulusal simgelerin belirlenmesiyle, geleneksel birimler modern kurumların içinde eritilmiş ve kökten bir dönüşüm yaşamıştır.

Cumhuriyet’in *birey* kabulü, yine modernitenin belirlediği ontolojik kabullere yani rasyonel ve kendini gerçekleştiren birey kabulüne dayanır. Eisenstadt’ın tarifile özgür, kimlik kazanmış, meşrulaşmış ve “özne haline gelen tarihsel bir kategori” olan birey bir yandan tekil ve bağımsızdır, diğer yandan ise homojen ve hiyerarşik yapılar oluşturur (2007). Cumhuriyet’in kurumlarının temelinde bu özne tarifi yer almaktadır. Yaratılan bu ulus-devlet vatandaşı, Osmanlı tebaasından ayrışacak ve yasalarla tanımlanmış eşit bireyler haline gelecektir.

Modernitenin *ekonomik* uzantısı olarak, devletin gelişmesini sağlayacak yeni üretim modelleri belirlenmiştir. Ekonomide uygulanan devletçilik ilkesi ve politikaları maliye, sanayi ve özel sektörün kontrolünün devlette kalmasına yol açmıştır. Devletçilik programının finansmanı geniş ölçüde vergiler, iç borçlanma, devlet bankalarının kredileri ve dış borçlanma ile karşılanmıştır. 1934'ten sonra “demiryolları, liman işletmeleri, maden, kentsel altyapı ve kamu hizmeti üreten yabancı şirketlerin devletleştirilerek belediyelere devredilmeleri gibi uluslaştırma etkinlikleri, göçmen iskan ve istihdamı harcamaları, yoğun altyapı tesisleri, sanayi alanına yapılan yatırım harcamaları, imar faaliyetleri” kapsamında kullanılan bütçe kamu harcamalarını artırmıştır (Aslanoğlu, 1980; 49). Tarımsal kalkınmayı sağlayacak ve pazar ilişkisini güçlendirecek adımlar atılmış, iç pazarın bütünleşmesi için demiryolları inşa edilmiştir. İstanbul ve İzmir gibi liman kentlerinin yanı sıra Anadolu genelinde kalkınma sağlayacak adımlar atılmış, devlet eliyle Anadolu'nun çeşitli yerlerine sanayiler inşa edilmiştir. Korumacı bir ekonomik yapıda süregelen yatırımlar devlet inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir. Yerli sermayedarlar teşvik edilmiş, ithal ikamesine yönelik bir sanayileşme programı izlenmiştir. Amaçlanan yalnızca ekonomiyi canlandırmak değil, toplumu örgütlemek ve yeni toplumsal sınıflar yaratmaktır. Köy Enstitüleri kurularak gerekli zirai bilgi donanımına sahip öğretmenler yetiştirilmiştir. Bunların yanı sıra, Anadolu kentlerinde inşa edilen fabrikalar ve çalışanlar için oluşturulmuş konut alanlarıyla örnek işletme, yerleşim ve yeni toplumsal kalıpların birer modeli canlandırılmıştır (Tanyeli, 1998).

Ulus-devlet fikrini besleyen kuruluş aşamasındaki radikal değişimlerden biri, genç Cumhuriyetin başkentini Ankara olarak belirlemesidir. Osmanlı'nın sosyo-politik ve mekansal izlerini taşıyan İstanbul'un yeni bir devletin simgesini taşınamaması ve güvenlik sorunları nedeniyle siyasi bir kararla başkent ülkenin kırsalına taşınmıştır. Siyasal belirlenmelerle başkent ilan edilen Ankara'nın yeni devletin vizyonunu temsil etmesi amaçlanmıştır. İstanbul'un yönetsel işlevlerinin Ankara'ya taşınması kentin simgesel önemini artıracaktır.

Ankara'nın başkent olma fikrinin temeli bağımsızlık idealine dayanmaktadır. Bu ise, emperyalist ve halifelik imgelerinin uzaklaşmayı ve yeni rejim inşa edilirken ulus-devlet modelini betimleyecek yeni imgelerin belirlenmesini gerektirmektedir. Ankara'nın başkent seçilmesi, yeni hükümetin otoritesini tanımlayacak ve bağımsız bir millet oluşturma fikrini destekleyecektir. Köklerini Osmanlı mirasından koparan yeni rejim, Ankara'nın model olacağı yeni bir kent ve batılı bir yaşam biçimi oluşturmayı amaçlıyordu. Bu amaca ulaşmak üzere cumhuriyet rejiminin reformcu yaklaşımının bir parçası olarak kent planlama çalışmaları başlatılmıştır.

Ankara'nın planlama süreci hem yeni rejimi simgelemesi hem de kentin büyümesinin yönlendirilmesi gerekçelerinin sonucudur. Tanyeli'nin belirttiği gibi Ankara “Türkiye’de kentsel yaşam biçiminin modernleştiği ilk kenttir” (1997; 82). Her ne

kadar sanayileşme öncelikli alan olsa da modernleşme hareketinin temel uygulama alanı şehircilik ve mimari üzerine olmuştur. Devlet girişiyle elde edilen kent planları ve kamu yapıları dönemin modernleşme ideolojisinin somut adımları olmuştur. Modern kent planı ve mimari, genç rejimin geçmişinden kopmuş, tam anlamıyla batılılaşmış ve laik yeni bir ulus yaratmaya yönelik hazırladığı radikal programının gözle görülür bir simgesi ve bu hedeflere ulaşma aracı olarak ithal edilmiştir (Bozdoğan, 2002:18). Kentsel mekanın yeniden organizasyonunun yapılması, genç Cumhuriyetin sosyal ve ekonomik ideallerini taşıyan bir düzenin oluşmasına hizmet etmektedir. Kent bütününe ilgilendiren düzenlemeler ana plan dahilinde yapılmıştır. Lörcher ile başlayan planlama girişimlerinden sonra, Herman Jansen tarafından hazırlanan planla Ankara'nın gelişimine yön verilmiştir.

Ankara'nın ilk gelişme planı girişimleri 1923 yılına uzanmaktadır (Cengizkan, 2004). Lörcher'le kentin ilk planının hazırlanması için anlaşılmış ancak eski kentin dönüşümünü içeren önerileri konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle plan kısmen reddedilmiştir. Diğer taraftan, artan konut ihtiyacını karşılayabilmek için kentin yeni gelişim alanı önerisi kabul görmüştür. Böylece Lörcher planı Cumhuriyet kurumlarının, bulvar ve meydanlarının mekansal temelini oluşturmuştur (Günay, 2006; Cengizkan, 2002). Bu ilk planın kapsamının sınırlılığı ve kuruluş aşamasını yönlendirecek nitelikte olmaması, kentin yeni bir plan ihtiyacını doğurmuştur. Kentin gelişmesini planlı bir yapıya alma gerekçesiyle 1928 yılında Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak 1351 sayılı yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş ve Ankara'nın nazım planı için uluslararası bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmayı kazanan Prof. Hermann Jansen'in planı 1932'de yürürlüğe girmiştir. Jansen'in planının seçilmesinin başlıca sebebi yeşil alan önerileri getirmesi ve sosyal bağlamı, araba çağının gereksinimlerini, sanayi ve işçi konutlarını dikkate alışıdır (Tankut, 1993).

Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yirmi yıl boyunca yeni başkenti inşa etme süreci başlamıştır. Plan gelecek elli yıl için 300,000 nüfus projeksiyonuyla hazırlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde başlayan imar aktivitelerinin arsa değerini hızla yükseltmesi modern bir kent oluşturma önündeki başlıca engel olmuştur (Altaban, 1997). 583 sayılı yasa (1925) ile yeni kenti inşa etmenin aracı kurgulanmıştır. Bu yasa ile nazım planını hayata geçirebilmek için 400 ha'lık bir alan kamulaştırılmıştır. Kamulaştırma ile Yenışehir'de arsa elde edilmesi ve arazi sahiplerine yüzde 25 oranında alanın bırakılarak spekülasyonun önlenmesi amaçlanmıştır (Şenyapılı, 1997). Korumacı ve içe dönük ekonomik politikalar gereği planın gerçekleştirilmesi piyasaya bırakılmamış, başkent kamu kaynakları kullanılarak inşa edilmiştir.

Nüfus artışıyla oluşacak kentsel gelişmeyi düzenlemek amacıyla yapılan planda Jansen, kentsel işlevleri coğrafi olarak farklılaştıran bir bölgeleme yaklaşımını be-

nimsemiştir. Böylece, idare, konut, rekreasyon, sanayi, sağlık ve eğitim bölgeleri oluşturulmuştur. Ulus'ta idari, ticari ve kültürel faaliyetlerinin yoğunlaşmasının yanı sıra Jansen planında kentin güney uzantısında Yenışehir bölgesi tasarlanmış, bu alana eski kentte dağınık ve elverişsiz koşullarda bulunan bakanlık yapılarının yerleştirilmesi ve yeni konut alanlarının açılması planlanmıştır. Atatürk Bulvarı kentin eski ve yeni şehirlerini ve bu işlevleri birbirine bağlayan kuzey-güney yönelimli bir eksen olarak tasarlanmıştır. Ulus'taki Birinci Millet Meclisi'nden başlayıp Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne kadar uzanan Bulvar, şehrin bu iki kesimini birbirine bağlayacak, yapıların aldıkları konumla kentin dinamosu olacaktır.

Ankara, modernleşmenin öznesi olarak kentsel simgelerle donatılmıştır. Modernite “geleneksel kentsel yaşam ritminin yerine başka bir yaşam ritminin geçişiyle gerçekleşir” (Tanyeli, 1997; 82). Bu yüzden diğer Avrupa kentlerindeki gibi modern sokakları, geniş bulvarları ve çağdaş yurttaşlarıyla yeni bir zamanı ve kentsel ritmi yaratmak amaçlanmıştır.

Kamusal yapılar ve anıtlar yoluyla edinilen çağrışımlarla toplumsal yapının bir parçası olduğu hissi yaratılabilir. Kamu yapıları cepheleri, hacimleri ve ölçekleri izleyicileri görsel olarak uyarak kamusallığın yaratılmasına katkı koyarlar. Kentli bireyler, kamusal yapı ve anıtların tariflediği mekanları bir araya gelme, toplanma, kutlama, tören ve anma gibi amaçlarla kullanarak toplumsal bilinci inşa ederler. Modern bireyler kamusal algısına sahip olarak yeni mekansal pratikler üretmeye başlarlar. Yeni mekansal davranışlarını edinen bireyler batılı bir yaşam tarzı ve görgü kurallarını deneyimlemektedir. Kamusal binalar ve meydanlar ulusu yalnızca barındırmakla kalmayıp, aynı zamanda temsil ederler görüşüyle erken Cumhuriyet döneminde temele alınan konulardan biri olmuştur. Kentin eski ve yeni merkezi olan Ulus ve Kızılay'da rejimin ideolojisini temsil edecek kentsel kamusal yaratılmıştır. Bu alanlar kamusal mekanlar, meydanlar, anıtlar ve mimari yoluyla yeni rejimin mekansal pratiklerini oluşturmuştur. Böylece devlet yalnızca yapılarla sembolize edilmemiş, mekanla karakterize edilmiştir. Ulus'ta kentin girişi olan İstasyon caddesiyle ana ekseni olan Atatürk Bulvarının kesiştiği bir meydan tasarlanmış, Zafer anıtı yerleştirilmiş, meclis ve diğer önemli kamusal kullanımlar getirilmiş, park ve meydanda çeşitli gündelik ve anıtsal etkinlikler düzenlenerek burada yeni bir kentsel yaşam pratiği inşa edilmiştir. Diğer taraftan, Bakanlıklar bölgesinin Kızılay meydanına açılan kuzey kısmında Güven park tasarlanmıştır. Cumhuriyet'in politik gücünü temsil eden Güvenlik anıtı yerleştirilerek parka sembolik bir anlam yüklenmiştir. Ayrıca, havuzu ve ağaçları barındıran çeşitli peyzaj öğeleriyle park, kentli için bir gezinti alanı ve toplanma mekanı rolü üstlenmiştir. Böylece “imparatorluğun cinsiyet ve sosyal ayrışmaya dayanan tarihi bahçelerinin aksine, cumhuriyet parkları toplumsallaşmanın ve rekreasyonun birlikte olduğu mekanlar” haline gelmiştir (Keskinok, 2010; 185).

Topluluğu bir arada tutacak ortak değerler ve heyecanların sadece kamusal mekanlar aracılığıyla yaratılacağı not edilmelidir (Bilgin, 1997). Milliyetçi bir bilinç oluşturma ve yayma amacıyla Halkevleri açılmış, geleneksel toplumsal sınıflamanın yerini gönüllülük esasına dayanan topluluk yaklaşımı almıştır. Bireylerin cinsiyet ve yaş tabanında ayrıştırılmadan akraba, komşuluk ve okul çerçevesiyle sınırlı olan mekansal çevresini genişleterek kentsel yaşama dahil etmeyi amaçlamıştır. Benzer şekilde, istasyonlar da kenti ülkenin iç pazarına kazandıran, ulusal sisteme katılmasını olanaklı kılan giriş yapılarıdır. Erken Cumhuriyet döneminin demiryolu odaklı entegrasyon politikalarıyla istasyon yapıları inşa edilmiş, Ankara'da ise istasyon ve çevresi önemli bir kamusal alan olarak tasarlanmıştır. Dönemin iyi lokanta ve gazinoları bu gar binası etrafında konumlanmıştır (Tanyeli, 1998; 101). İstasyon Caddesi ise doğrudan kent merkezine uzanmakta ve Ulus meydanıyla bütünleşmektedir. Kamusal alanın ikonu olarak tariflenen ve dikey kolonlu Sergievi binası Sıhhiye'ye yerleştirilmiş, burada çeşitli etkinlikler ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilerek toplumsal bütünleşmenin amaçlandığı bir kamusal alan yaratılmıştır.

Kent belleğini ve kentin üzerine oturduğu tarihsel bilgiyi kamusal bir nesne olarak yeniden üretmek, ancak modern bir kent bilinci ile mümkündür. Bu dönemde cadde, sokak, meydan ve konut alanlarına verilen isimler Atatürk ve diğer devlet adamları, Kurtuluş Savaşı, askeri ve yerel yöneticiler, antik uygarlıklara gönderme yaparak ulusun belleğinde yeni devletin değerleri tutuluyordu (Cengizkan, 2002; Erdentuğ ve Burçak, 1998). Benzer anlam atıfları bu dönemin heykellerinde de görülmektedir. Ankara'nın ilk heykelleri olan çalışmalarda Atatürk'ün askeri ve reformist yönleri idealize edilmekte, Kurtuluş Savaşı ikonları canlandırılmakta, güç ve refah vurgusu yapılmaktadır. Ulus meydanında Zafer anıtı, Sıhhiye'de Hitit Güneş Kursu, Zafer meydanında Atatürk heykeli ve Güvenpark'da Güvenlik anıtı böyle bir kent bilinciyle inşa edilmiş ve kentin mekansal örüntüsünü tarifleyen uzantıların merkezlerine yerleştirilmiştir. Bu dönemli önemli simgelerinden biri olan ve Çankaya'da Holzmeister tarafından tasarlanan Cumhurbaşkanlığı Köşkü de politik çevreler ve medya tarafından gücün mekanı olarak tariflenmiştir (Erdentuğ ve Burçak, 1998; 592).

Kentte, siyasal dönüşümün mekansal izleri erken Cumhuriyet döneminde üretilmiş kamu yapılarında görülmektedir. Bu dönemde tasarlanan kamu yapıları bir yanda rejimin modernite vizyonunu diğer yanda devletin ekonomik yapısını sergilemektedir. Laiklik ve akılçılık izleri yapı cephelerindeki geleneksel ve abartılı figürlerden arınmış yalınlıkta ve yapıların kübik formlarında görülmektedir. Yapılardaki yalınlık ve işlevsel net geometrik biçim ulusal egemenliğin simgeselliğini taşımaktadır. Yatayda anıtsal olarak inşa edilen ve insan ölçekli tasarımlar halkın egemenliği imgelemektedir. Bu dönemin mimari kültürünü modern olanı milli olanla uzlaştırma çabasından ibarettir (Bozdoğan, 2002: 19).

Kamu yapıları erken Cumhuriyet döneminin ekonomik ve politik yapısı doğrultusunda bir mimari biçim benimsemiştir. İçe dönük ekonomik yapı ve ulusçuluk anlayışıyla özdeşleşen bir üslupla kamuya ait yapılar biçimlenmiştir (Aslanoğlu, 1980). Ankara başta olmak üzere hükümet görevlerinin yürütüleceği yönetim, hizmet ve ulaşım haberleşme yapıları öncelikle ele alınmıştır. Bu binalar, yapı teknikleri, biçim ve malzemeleri açısından yalın ve modern izler taşımaktadır. Bu yapılar köşe ve orta çıkmalarıyla simetrik kütleleri, geniş saçaklı çatıları, kemerli açıklıkları ve cephelerindeki panoları ile Birinci ulusal mimarlık dönemini örneklemektedir. Yeni politik düzen Osmanlı izlerini terk ettiğinden, mimari çalışmalar da geleneksel mirastan arındırılmış ve tasarımlar yabancı mimarlara bırakılmıştır (Kaçar, 2010; 54). Yapıların kübik formları ve net geometrik biçimleri topluma yeni mekansal düzen hakkında bir imaj oluşturmaktaydı. Cephelerin sadeliği bireyler arasındaki homojenliği vurgulamaktadır. Modern formların süsüz basitliği ve sadeliği rasyonellik ve dönemin ekonomik yapısının uzantısı olarak görülmektedir. Kamu yapılarının basit ve geniş simetrik kütleleri merkezi otoriteye işaret etmektedir. Planda yer alan Hükümet Mahallesinin tasarımında baskınlık ilkesinden hareketle büyük doluluklar ve halkın kullanımına ayrılan boşluklar yaratılmıştır (Uluğ, 2004; 46). Bununla beraber insan ölçeği tasarımda korunmuş, yeni devletin gücüne yapıların dikey yerine yatay olarak tasarlanmasıyla vurgu yapılmıştır. Birçok kamu yapısında simetri, orantı, eksensellik ve cephe ayrıntıları kullanan ortak bir dil yakalanmıştır. Diğer modern yapılar ise kübik formlar, düz çatılar, sade yüzeyler ile sanayileşmekte olan bir ülkenin yeni ihtiyaç ve imkanlarına göre şekillenmiştir. Böylece, silüette bütünlük yakalanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemindeki mimari işlevsellik ve rasyonalite üzerine kurulmuş, gelenekselliği ve taklit yoluyla üretimi reddetmiştir (Bozdoğan, 2002; 19). Bu yapılaşma cumhuriyetin ideolojisine eşlik eden modernitenin görsel ve somut bir uzantısı olmuştur.

Kentin sosyal ve fiziksel bütünleşmesini sağlamak, fiziksel değişime ayak uyduracak yeni bir sosyal yapının oluşması amaçlanmıştır. Bireyleri bütünleştirecek ve yeni mekansal davranışları pratik edileceği kamusal mekanlar yaratılmış; bu alanlarda eşitlik, birlik ve demokrasi ilkeleri doğrultusunda kentin sosyal karakterinde bir değişim hedeflenmiştir. Park, ev bahçesinin tanımladığı özel alandan bireyleri çıkararak aynı kamusal alanı paylaşmalarını ve mekansal pratikleri geliştirmelerini sağlar.

Jansen planında toplum sağlığı ve mutluluğu için yeşil alan tasarımına önem verilmiştir. Bahçe şehir akımının etkileriyle yeşil kuşaklar ve büyük rekreasyon alanları tasarlanmıştır. Güçlü ve sağlıklı bir gençlik ile idealize edilerek Avrupa'nın hasta adamından bağlarını koparmış bir devlet imgelenmiştir. Bu idealin vücut bulduğu kamusal alanlar Gençlik Parkı, 19 Mayıs Stadyumu, Atatürk Orman Çiftliği ve Çubuk Barajı'dır. Gençlik Parkı kentin yeşil alan ihtiyacını karşılamakta ve ba-

rındırdığı yapay göl ile bozkırın ortasında bir kent parkı niteliği taşımaktaydı. Benzer şekilde, kentin dışında bulunan ve kentin su ve enerji ihtiyacını karşılayan Çubuk Barajı aynı zamanda rekreasyon alanı olarak kullanılmakta, yürüyüş yolları, piknik alanları ve lokanta-gazinosuyla modernist ütopayı gerçekleştirmektedir. Öte yandan, Atatürk Orman Çiftliği modern tarım ve sanayi yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuş, ve çeşitli faaliyetleri barındıran halka açık bir eğlence ve dinlenme yeri olarak tasarlanmıştır. Pozitivist bir yaklaşımı ve toprağı milli mülk olarak görmeyi idealize etmiştir. Çiftlik, süt imalathaneleri, fidanlıkları, bağcılık, şarapçılık ve hayvancılık uğraşları, bira fabrikası, ziraat aletleri fabrikası ve ticareti barındırmanın yanı sıra hayvanat bahçesi, lojmanları, havuzları, gazino ve çay bahçeleri ile modern kentsel yaşamın geliştirilmesine katkı koymaktadır (Keskinok, 2007).

Dönemin kent planlama deneyimi bütüncül bir yaklaşım benimsemiştir. Güçlü bir merkez tanımı yapılmış, birimler arasındaki ilişkilerin kurulması ve erişilebilirlik amaçlanmıştır. Mekan üretiminde kamusalıya önem verilmiş, meydanlar ve toplanma mekanları kamu eliyle üretilmiştir. Batılı bir yaşam biçimi ve pratiklerin kazandırılması hedeflenmiştir. Mimaride ise, yerel malzeme ile işlevselci, yalın, insan ölçekli ve modern bir üslup kullanılmıştır. Bu yaklaşımların ürünü olarak, ulusal bilincin kurulmasına ve ulusal birliğin perçinlenmesine yardımcı olmak üzere kentin mekansal örüntüsü içinde kamusal alanlar yaratılmıştır. Devlet, kendi politik ideallerin gerçekleştirmede ve toplumu 'karar verici bir özne haline getirmede' kamusal mekanı bir araç olarak kullanmıştır. Özgür birey olma her ne kadar modernitenin gereğı olarak görünse de bu tutum devlet eliyle gerçekleştirildiğı ve tabandan gelen bir hareketin parçası olmadığı için eleştirilmektedir.

Kamusal mekanın çözülmesi: 2000li yıllar

1950lerde çok partili sisteme geçişle birlikte ekonomide liberal politikalar benimsenmiştir. Bu dönem kentlerin hızla kırdan göç almaya başlamasına, popülist yaklaşımlar ve büyük istimlak operasyonlarıyla kentlere müdahaleye tanıklık etmiştir. 1960larda ise planlı ekonomik döneme geçilmiş, dengeli bir büyüme hedeflenmiştir. Bölgeler arası eşitsizliğı gidermek ve ekonomik gelişmişliğı artırmak amacıyla bölge planları hazırlanmaya başlanmıştır. Ulusal düzeyde karar verme mekanizmalarıyla uzun-erimli hazırlanan bölgesel kalkınma planları için oniki planlama bölgesi belirlenmiştir (Tekeli, 2008). 1960 ve 1970 yılları arasındaki planlı ekonomi döneminde devletin temel amacı kamu hizmeti sunumudur. Keynezyen refah devlet modeline ulaşmak için sosyal politikalar geliştirilmiştir. Ancak, merkezi planlı ekonomi dönemi çözülmeye başlamış ve öncelik sanayi gelişimine verilmiştir. Tekeli'ye göre (2008) 1970lerin bir önceki onyıldan farkı kentleşmenin birincil görev olarak görülmemesidir. Sanayileşme kentleşmenin gereğı olarak

algılanmakta, ve nitelikli bir kentsel gelişmeye yön vermek amaçlanmaktadır. Bu dönemde dengeli bir ulusal sanayi planları ve bölgesel gelişme hedefleri üretilmiştir.

1980lerle liberal ekonomik politikalar ve küreselleşmenin etkileri yoğunlaşmıştır. Küreselleşme ulusal ve bölgesel politikaları yeniden belirlemiş, küresel ağa eklenmek için İstanbul'un rolü desteklenmiştir. İstanbul'un kurum ve genel müdürlükler için öncelikli yer seçim tercihi haline gelmesi ulusal ve yerel düzeyde kamu idaresini değiştirmiş, finans merkezi odaklı bir kent-bölge gelişimi desteklenmiştir. Öte yandan, devlet, işlevlerini devrederek küçülmeye başlamış ve özelleştirme hareketleri hız kazanmıştır. Makroekonomik belirlemelerle gündeme alınan özelleştirme politikaları kentlerin biçimlenişine de yön vermiştir. Kamu hizmetleri önemli ölçüde özel sektör ile yürütülmekte, hizmet sunumu için kamulaştırma yoluyla alan üretimi gereksinimi azalmaktadır.

Kentin gelişimine yön veren politikalar 2000lere gelindiğinde bir yandan neo-liberalizm ile sürekli gevşeyen bir planlama yaklaşımı, diğer yandan ise mekansal kararları merkezizetçi bir tutumla yürüten bir yönetim modeli ile belirlenmektedir. Kentler piyasanın belirleyiciliğinin yanı sıra hükümetin müdahale alanını genişletmesine sahne olmaktadır.

Gündelik etkinlikler, sosyal, ekonomik, kültürel ve simgesel ilişkiler yumağından oluşur. Kentsel mekan, gündelik ilişkilerin ürünlerinin yansıması, diğer bir deyişle gündelik hayatın mekanıdır. Yukarıda bahsi geçen politik, ekonomik ve ideolojik çerçevedeki değişimler, kenti ve gündelik hayatın mekanlarını doğrudan etkilemiştir. Erken Cumhuriyet dönemine ait kamusal mekanlarda bu değişimlerin izleri görülebilmektedir.

Genç rejimin model kenti Ankara'nın merkezi, kent yönetiminin ekonomik ve politik yaklaşımlarının değişmesine sahne olmuştur. 1980lere gelindiğinde, rant baskısıyla kent merkezindeki işyerleri kafe, pastane, lokanta gibi dış mekanı kullanan faaliyetlerden uzaklaşmakta, Bulvar yaya yollarının daratılıp, araç yolunun genişletilmesine sahne olmakta ve kentin en önemli yeşil alanlarından biri olan Güvenpark'ın önemli bir kısmı otobüs duraklarına terk edilmektedir (Batuman, 2002). Benzer kamusal mekan kısıtlamaları 2000li yıllarda da takip edilmiştir. Dönemin önemli kamusal alanlarından olan Kızılay binası ve parkı yıkılarak alışveriş merkezine dönüşerek kentlinin yeni tüketim biçimine hizmet etmektedir. Çevresindeki yapılarla uyumsuz kütlesi, kavşağı karşılayan saydam yüzeyi ile 'çağdaş' bir mimariyi taşıyan Kızılay binası, kamu kullanımına açık zemin kat kullanımlarıyla tüketim alışkanlıklarını yeniden üretilmesinden öte bir sosyal etkinlik ve mekansal pratik yaratamamaktadır. Kentsel gündelik yaşantı parçalanarak, çeşitli etkinliklerde özelleşmiş alt-mekanlarında kontrollü olarak sürmektedir. İzmir caddesi ve çevresi ticaretle, Kumrular sokak ve çevresi kamu kuruluşları,

Sakarya caddesi yeme-içme mekanlarıyla, Yüksel caddesi ise entelektüel etkinliklerle biçimlenmiştir (Akış, 2002). Güvenpark gelişigüzel yerleştirilen metro girişleri ve havalandırma bacalarıyla tahrip edilmiş, park yalnızca ulaşım odaklı bir alan haline dönmüştür. 2000lerde dayatılarak getirilen projeler yurttaş-birey bilincinin kazanıldığı kamusal alanın da kaynağı olan modernite anlatısının üzerini örtmektedir. Tüm bu yapıyla Kızılay meydanı erken Cumhuriyet döneminde tanımlanan işlevlerinden arındırılmış olarak araç ve yaya trafiğinin merkezine dönüştürülmüş, kentliler için tarihsel anlamın birikimi olan bir alan değil *kavşak* olarak var olmaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminin sağlık kurumlarının planlı olarak yerleştirildiği ve kolektif modern yaşamda yer alacak sağlıklı birey yaratma çabasının en önemli mekanlarından biri olan Sıhhiye’de insanların sosyalleştiği kentsel-kamusal alanlar sistemli olarak azaltılmış, parklar yollar ve köprüler arasında sıkışmış, meydanla ilişkileri kesilmiş ve bu alanlar salt birer geçiş mekanı haline gelmiştir (Kılınç, 2002).

1930ların Ulus meydanı ise temsilcisi olduğu yeni ülkenin imgelerini 2000lerden çok daha önce kaybetmeye başlamış, önce Hakimiyet-i Milliye meydanını tanımlayan Taşhan yıkılarak yerine Sümerbank inşa edilmiş, ardından II. Meclis binasındaki orkestra dinletileri sonlandırılmış, anma törenleri stadyuma taşınmış, Ulus işhanının önünde meydana bakan kare bir alan tasarlanarak Zafer Anıtı meydana taşınmış, Millet Bahçesinin yerine 100. Yıl İşhanı inşa edilmiştir. Tüm bu yapılaşma ile Ulus meydanı erken Cumhuriyet dönemindeki politik, ekonomik ve gündelik hayattaki işlevlerini bir bir yitirmiş ve bugün kavşak ile tariflenmektedir. Kamusallığın yeri ise alt gelir grubu ticaret merkezi olarak doldurulmaya çalışılır.

Tarım, sanayi ve ticaret ilişkilerini bütünleştiren ve önemli toplumsallaşma mekanlarından biri olan Atatürk Orman Çiftliği’nin arazileri zaman içinde yitirilmiş, havuzları kapatılmış, etkinlikler sonlandırılmış, meyve bahçeleri yok edilmiş, yol ve yapılaşmaya açılmıştır. Alan üzerindeki son yapılaşma ise Başbakanlık Hizmet Binası inşaatı olmuştur. Bu sayede erken Cumhuriyet dönemindeki ‘gücün mekanı’ olarak simgeleşen Çankaya alternatifli bir hale gelmiştir.

1980lerin ikinci yarısından başlayarak kentte kendilerine yer edinmeye başlayan alışveriş merkezleri yeni bir alışveriş ritüelinin oluşmasına neden olmuştur. Pek çok tüketim alışkanlığının bir arada barındırıldığı alışveriş merkezleri kent merkezinin gündelik kullanım işlevlerini kendine çekmekte, kentin çeşitli yerlerine yayılmaları ve artan sayıları ile merkezin canlılığını yitirmesine yol açmaktadır.

Kent merkezindeki kamu yapılarının ek binaları ve idare merkezleri yer değiştirme veya taşınma yoluyla merkezin dışına yerleşmiştir. Bu yapıların büyük bölümü 1990 Nazım Planında öngörüldüğü gibi kentin batı doğrultusundaki gelişme yönü

olan Eskişehir Yolu ve çevresinde yer seçmiştir. Ancak, bu yer değiştirme hareketi planlı olarak yürütülememiş, parçacı bir plan yapma alışkanlığı sonucunda Eskişehir Yolu üzerinde merkezden uzak ve dağınık biçimde konumlanmışlardır. Yönetim işlevlerinin fiziksel konum ve özellikleri bürokrasinin verimliliği kadar kent mekanın yapısal ve görsel niteliklerini de etkilemektedir (Altaban, 1987). Ancak, kamu yapılarının desantralizasyonu kent işleyişi, mekan kullanımı, mekansal pratikler oluşturma ve demokratik katılıma yapacağı katkılar bakımından yetersiz kalmıştır. Erken Cumhuriyet döneminin kamu yapıları açısından izlediği toplumsallık ve ulusal egemenlik prensiplerinden ve böylelikle üretilen imgelerden uzaklaşmıştır. Yeni merkeziyetçi devlet yapısı, kentte yeni imgeler üretmiş, kamu yapılarının mimarisi ve yer seçimi yoluyla dönemin ideolojik, siyasi ve ekonomik yapısını somutlaştırmıştır (Orhan, 2013). Kamu yapılarının yeni organizasyonunda farklı fonksiyonlarla entegrasyonu düşünülmemiş, birimler birbiriyle ve çevresiyle etkileşmeden mekanda tekil olarak konumlandırılmıştır. Yeni gelişme bölgelerinde yer seçen kamu yapıları merkezden yaklaşık 10 km uzaklaşmış, ancak bir idari merkez kümesi yaratılamamıştır. İnşa edilen büyük kütleler arasındaki sınırlı erişim ve merkeze uzaklıktan dolayı ulaşım karayoluyla yapılmakta, planlanan metronun tamamlanamaması nedeniyle yol üzerindeki yoğunluk artmaktadır. Kamu yapılarının yeni yer seçimlerinde mekan toplumsallaşmaya ve modern mekansal pratikler üretmeye hizmet etmemekte, açık alanlar yapıların özel bahçeleri olarak görülmektedir. Bu dönemde inşa edilen kamu yapıları çağın teknolojik yöntem, biçim ve malzemeleri kullanılarak küreselleşen dünyanın parçası olduğu izlenimi vermekte, ancak mimarileri özgün değer ve kimlik taşımamaktadır. Özellikle gökdelen olarak tasarlanan binalarda yer seçen kamu yapılarının iş merkezlerinden ayırt edici bir karakteri yoktur. Dikeyde yükselen yapılar gücü temsil etmektedir. Anıtsal ölçekte tasarlanan kamu yapıları çevresiyle uyum içinde değildir. Uluslararası ekonomiyi yansıtan yapılar kentin silüetinde yeni gelişim alanını işaret etmektedir.

Ticari ve idari birimlerin kent merkezinin dışında yer seçmesiyle merkez prestij kaybetmiş, yeni iş ve ofis kullanımlarını kendine çekmeyi başaramamıştır. Yeni gelişme koridorlarının yatırımları ve sermayeyi tutması ile merkez yeni iş çevresini çekmekte ve mevcut olanı korumakta yetersiz kalmıştır. Bu aks üzerindeki kentsel gelişme orta ve üst sınıfın konut alanları, iş çevresi, üniversitesi kampüsleri ve alışveriş merkezleri ile biçimlenmektedir. Kamu yapılarının bu alana gelmesi ile merkezin sermayeye yakınlığı mekanda okunmaktadır.

2000li yılların kent planlaması parçacı bir yaklaşım izlemiştir. Kent ve merkez mekanda yayılmakta, parçalar arasındaki ilişkiler zayıf veya kopuk hale gelmiştir. Bu dönemin kentsel mekanı kamusallığın yaratılmasına katkı koymaktan uzaktır. Mekanı tüketme alışkanlığı ve desantralizasyon eğilimi yüksektir. Yapıların mimarisinde ise küreselleşme etkileri ve post-modern kaygıların baskınlığı görül-

mektedir. Görkemli binalar, dikey kütleler ve standard yapı malzemeleri kullanılmaktadır. Diğer taraftan, Erken Cumhuriyet dönemi mirası kamusal alanların çoğu günümüzde fiziksel olarak tahrip edilmiş ve yaratılan imgeleri kaybetmiştir. Bozdoğan'ın (2002) "modern harabeler" olarak adlandırdığı erken Cumhuriyet dönemi yapılarının bir kısmı harap vaziyettedir, bir kısmı işlevini yitirmiş, değişikliğe uğramış veya atıl durumdadır, bir kısmı ise çoktan yıkılmıştır. 1930ların kuruluş çabalarından günümüze Ankara kent merkezi, hızı artırılan caddelerin biçimlendirdiği, mekansal pratiklerin eritildiği ve sermayenin tüketim mekanlarını yeniden tariflediği bir alan haline dönüşmüştür. Ulus-devlet kurgusunun çizildiği kent mekanları ve öğeleri zaman içinde bu eksenlerdeki sapmalara paralellik göstermiş, niteliksizleştirilen kent merkezi ve kamusal alanlar beraberinde taşıdıkları sembolik anlamları da yitirmektedir.

Tartışma

Politik ve ekonomik düzeydeki değişimler kentlerin çok-boyutlu bir yeniden yapılanmasına neden olmaktadır. Türkiye, Cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana böyle bir dönüşüm süreci deneyimlemektedir. Modernite vizyonunun güçlü bir mekansal yansıması ve ülkenin geri kalanı için öncü bir yapılaşmayla rol model olan bir başkent yaratılmıştır. 1950lerle başlayan piyasa odaklı karar verme mekanizması ve politik karar verme mekanizması kentsel mekanın yeniden biçimlenmesine neden olmuştur. Farklı politik ve ekonomik süreçler kentlerde kendilerine özgü bir mekansal kurgu üretmişlerdir. Özellikle, başkentten erken Cumhuriyet döneminde üretilen mekansal organizasyon ve anlamlarındaki değişimler bu politik ve ekonomik yaklaşımlardaki farklı yönelimleri yansıtmaktadır.

Türkiye'nin devingen siyasal ve ekonomik yapısı içinde, kamusal alanlar hakim yönetim ideallerinin kendisini görünür kılma mekanı olarak kullanılmışlardır. Erken Cumhuriyet dönemi ve 2000li yılların kentsel mekan üretimi incelendiğinde her ikisine de yön verecek yapının politik, ekonomik ve ideolojik temelleri olduğu görülmektedir. Cumhuriyetle birlikte Osmanlı'dan radikal bir kopuş olarak adlandırılan süreç gerçekte daha karmaşık bir geçiştir. 1920ler ve 1930ların modernizmi, siyasal, ekonomik ve ideolojik zemine oturan ve devletin yürüttüğü bir programın sonucudur. 2000li yılların merkezîyetçi politik tutumu ise kentte üretilen imgelerden bilinçli bir uzaklaşmaya neden olan farklı bir politik, ekonomik ve ideolojik tabana sahiptir. Her iki kopuşta hükümet kanalıyla gerçekleştirilmiş, otoriter devlet iktidarı 1920lerde kentsel kamusal mekanı inşa etmiş, 2000lerde ise depolitize etmiştir.

Kentsel elemanların mekansal organizasyonu, fiziki kent mekanının niteliğini ve bireyler üzerindeki izlenim ve imajı etkilemektedir. Erken Cumhuriyet döneminde

üretilen mekanlar ve sembolik anlamları topluma devletin politik ve ekonomik yaklaşımını aktarmakta önemli bir rol oynamıştır. İç politikada merkeziyetçi bir yaklaşımın benimsenmesi, devletin kendi vizyonunu gerçekleştirme aracı olarak kentsel mekana müdahale etme sonucunu doğurmuştur. Ancak, her ne kadar erken Cumhuriyet döneminde üretilen kamusal mekanlar dışlayıcı ve baskıcı bir özellik gösterse de, çoğulcu bir toplumsal yapının oluşmasının ve farklı sosyal grupların taleplerini ifade etmelerinin yegane ortamı olmuştur.

Çok partili döneme geçiş, liberal ekonomik politikalar ve nihayet 2000li yılların hakim politik söylemi ve neo-liberalizm ile kamusal mekanda meşruiyet kazanan aktörler üretilen kamusal alanları ve beraberinde kazanılan kentsel mekan pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Farklı siyasal yapıların kendilerini görünür kıldığı kamusal mekanlarda amaçlanan bundan böyle kamusalılığı yeniden kurmak değildir. Yakın dönem uygulamaları, genç rejimin sembollerini korumak ve canlandırmak yerine, kendi otoritesini tarifleyen yeni semboller geliştirmiştir. 1920lerin mekansal pratiklerine yapılan göndermelere negatif yan anlamlar katılmış, toplum bu dönemde temeli atılan kamusalıktan uzaklaşmıştır.

Sonuç olarak, kamusal yapı ve alanları yeni ulusun idealini iletme ve karakterini temsil etme işlevi görmüştür. Bu temsiliyet, toplumun ekonomik, politik ve sosyal çerçevesindeki değişimlerden etkilenmiş, her dönem kendi imgelerini üretmiştir. Ankara mekansal duyarlılık ve modernite vizyonunun hakim olduğu bir kurulum dönemi yaşamış, ancak sonraki süreçlerde kentin uyumlu mekansal kompozisyonunu parçalamak pahasına devlet müdahalesiyle karşılaşmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde planlama ve mimarlık alanları araçsallaştırılmış, siyasi ve ideolojik anlamlar yüklenmiştir. Bu yanı sıra kent planlamacılığı yukarıdan aşağıya bir modernleşme misyonunun aracı olmuştur. Toplumsal modernite gerçekleşmeden devletin yönlendirdiği modernist bir kentsel yaşam üretilmiştir. Ancak, 1950 sonrasında başlayan süreçle politik karar ve yaklaşımlar ve ekonomik yönelimler, mekansal örüntüyü değiştirmiştir. Meydana gelen değişimler Ankara'nın yalnızca fiziki görüntüsünü belirlemekle kalmamış, toplumun sembolik, sosyal ve politik gücünü de etkilemiştir. Mimarlık ideolojik yükünü hafifletmişse de kent planlama politik söylemi aktarma aracı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ankara'da da açıkça görüldüğü üzere, kentsel kamusal mekan farklı ekonomik ve politik düzlemlerde farklı anlamlar üretmektedir. Kamusal mekanın depolitize edilmesi, kamusalılık bilincinin yitirilmesi, yaşanan yerin kimliksizleşmesine, mekansal ve toplumsal düzenin değişmesine neden olmuştur. Bireyselleşmiş yapıyı kırmak ve toplumun farklı kesimlerini bir arada tutacak ortaklıkları kurmak güç olsa da bunun gerçekleştirebilecek itici güç kentsel kamusal mekan üretimidir. Kentin tarihsel olarak inşa edilmiş kimliğine sırt çevirmeyen ve farklı sosyo-ekonomik arka planları olan bireylerin bir araya gelmesini sağlayan ortak alanlar ta-

sarlanmalı, mevcut olanlar ise ötekileştirilmemelidir. Tarihsel bilincin ve kültürel sürekliliğin değeri kabul edildiğinde, 1930ların kamusal alanlarını reddetmek yerine yeni kamusal ihtiyaçlara cevap verecek alanları inşa etmek gerekmektedir. Elbette ki kent kimliği ve kamusalılık sorununun tartışılacağı tek alan kentsel mekan tasarımı değildir. Bu konu, daha üst ölçekte kentlere atfedilen roller ve tarihsel birikimlerin korunmasına kadar pek çok alanda incelenecek bir meseledir.

KAYNAKÇA

Akış, T. (2002). Gündelik hayat ve kentsel mekan: Yüksel yaya bölgesinde yürümek. G. A. Sargın içinde, *Ankara'nın kamusal yüzleri* (s. 77-118). İstanbul: İletişim yayınları.

Altaban, Ö. (1987). Kamu yapıları yer seçim süreçleri. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Çalışma Grubu içinde, *Ankara 1985'ten 2015'e* (s. 31-48). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi, EGO Genel Müdürlüğü.

Altaban, Ö. (1997). Ulusal yönetimin ve toplumsallığın kurgulandığı bir başkent. *Arredamento dekorasyon*, 3, 89-94.

Aslanoğlu, İ. (1980). *Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.

Batuman, B. (2002). Mekan, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekanı olarak Kızılay Meydanı. G. A. Sargın içinde, *Ankara'nın kamusal yüzleri* (s. 41-76). İstanbul: İletişim yayıncılık.

Bilgin, İ. (1997). Planlı şehir. *Arredamento dekorasyon*, 3, 79-81.

Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.

Cengizkan, A. (2002). Cumhuriyet Dönemi Kamusal Mekanları İçin Bir Çalışma Programı. In G. A. Sargın, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri* (pp. 215-243). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadas Yayınevi.

Dahl, R. and Lindbloom, C.E. (1953). *Politics, Economics, and Welfare*. New York: Harper&Row Publishers.

Eisenstadt, S. (2007). *Modernleşme: Başkaldırı ve değişim*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Erdentug, A., & Burcak, B. (1998). Political tuning in Ankara, a Capital, as reflected in its urban symbols and images. *Journal of Urban and Regional Research*, 589-601.

Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: From knowledge to action*. Princeton University Press.

Gunay, B. (2006). Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 nazım planı hakkında bir değerlendirme. In T. Senyapılı, *Cumhuriyet'in Ankara'sı* (pp. 61-118). Ankara: METU Press.

Kacar, D. (2010). Ankara, a small town, transformed to a nation's capital. *Journal of planning history*, 9(1), 43-65.

Keskinok, Ç. (2007). Bir özgürleşme tasarısı olarak Atatürk Orman Çiftliği. Y. Memlük içinde, *Bir çağdaşlaşma öyküsü: Atatürk Orman Çiftliği* (s. 70-90). Ankara: Koleksiyoncular Derneği.

Keskinok, H. C. (2010). Urban planning experience of Turkey in the 1930s. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 27(2), 173-188.

Keyman, E. (2004). Sosyal demokrasi ve Türkiye. *Doğu-Batı*, 29, 123-143.

Kılınç, K. (2002). Öncü halk sağlığı projelerinin kamusal mekanı olarak Sıhhiye. G. Sargın içinde, *Ankara'nın kamusal yüzleri* (s. 119-156). İstanbul: İletişim Yayınları.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. London: Blackwell.

Orhan, E. (yayın aşamasında). Politik yeniden yapılanmada kamu binalarının mekansal organizasyonu: Başkent Ankara. 4. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Mersin.

Şenyapılı, T. (1997). Cumhuriyetin dokuduğu kent Ankara. *Arredamento Dekorasyon*, 3, 83-88.

Tankut, G. (1993). *Bir başkent in imarı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Tanyeli, U. (1997). Türk modernleşmesinin kentsel sahnesini yeniden düşünmek. *Arredamento mimarlık*, 3, 81-82.

Tanyeli, U. (1998). Mekanlar, projeler, anlamları. U. Tanyeli içinde, *Üç kuşak cumhuriyet* (s. 101-108). İstanbul: Türkiye ekonomik ve toplumsal tarih vakfı.

Tekeli, İ. (2007). *Birlikte yazılan ve öğrenilen bir tarihe doğru*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Tekeli, İ. (2008). *Türkiye'de bölgesel eşitsizlik ve bölge planlama yazıları*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.

Ulug, H. (2004). Yeni Baskentler, Tasarım ve Siyasi İktidar. *Planlama*, 1, 39-57.

PLANLAMA ALANINDA “KAMU YARARI” BAĞLAMINDA YASAL DÜZENLEMELER VE İSTANBUL’DA NEOLİBERAL KENTLEŞME UYGULAMALARI

Seçil ÖZALP

Y. Şehir Plancısı, İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Programı Doktora Öğrencisi

Giriş

Toplumsal bir süreç olarak planlama; eşitlikçi, adil, özel çıkar gözetmeyen, kamu yararını gözetten, demokratik bir yapıya sahip olmalıdır. Ancak günümüzde, planlama alanına baktığımızda; uygulamaların şehircilik ilkeleri ve kamu yararı ilkesine uygun olarak yapılmadığı, toplumsal çıkarlar yerine sermayenin çıkarlarının ön planda tutulduğu, eşitlik yerine güçlü olanın yararını ve rantı gözetten bir işleyişin devam ettiği göze çarpmaktadır. Söz konusu işleyiş, planlama alanını ilgilendiren yasal düzenlemeler vasıtasıyla desteklenmekte ve planlama mesleğinin giderek işlevsizleşmesine yol açmaktadır.

Günümüz Türkiye’si planlama işleyişi, meslek eğitimi verilen üniversitelerde planlama/shircilik ilkeleri olarak tariflenen eşitlik, adalet, kamu yararı gibi kavramlardan giderek uzaklaşmaktadır. Planlama meslek alanının geleceği açısından pek de olumlu sonuçlar yaratması beklenmeyecek bu durumun algılanması ve bu doğrultuda meslek alanına katkı sağlamak adına, bu yazıda planlama alanını ilgilendiren mevcut kanunlarda 2000 yılı sonrasında yapılan değişikliklerin ve yürürlüğe konan yasal düzenlemelerin “kamu yararı” bağlamında irdelenmesi ve söz konusu yasal altyapı kullanılarak İstanbul metropolünde gerçekleştirilen neoliberal kentleşme uygulamalarının yasal mevzuatla ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kamu Yararı Kavramı, Neoliberalizm ve Planlama

“Kamu yararı”, üzerinde tam bir uzlaşmaya varılamamış, farklı bakış açıları ile değişik anlamlar yüklenen, dönemlere ve hakim politikalara göre farklı kavram-

sallaştırmalara sahip, belirsizliği, “öznel” ve “bulanık” olması ile dikkat çekici olan (Saraç, 2002 içinde Duran, 1982) bir kavramdır.

Sözcük anlamı olarak bakıldığında; Güncel Türkçe Sözlük (TDK) kamu yararını, hukuki bir terim olarak, “devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, topluma yarar sağlayan değerler bütünü” olarak tanımlamaktadır. Bunun yanında, “geniş anlamıyla ulusun, toplumun gereksinimlerini karşılayan, toplumun bütün çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla girişilen çalışmalar” (Ceza Yargılama Yasası Terimleri, 1972), “kamu kuruluşlarının elinde bulunan yetkilerin ve kaynakların halkın iyiliği için kullanılmasını belirleyen tüzel koşul. İyelik hakkının sınırının belirtilmesinde kullanılan ve bu hakkın özüne dokunulmamasını güvenceye bağlayan yasal ölçü”, “kamusal işlem ve eylemlerin yönelmeleri gereken ereği belirleyen siyasal ve düşünsel değerlerin tümü, toplum yararı” (Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 1980), “toplumun yararına olma durumu” (Tecim, Maliye, Sayışmanlık ve Güvence Terimleri Sözlüğü, 1972) ve “genel toplumsal gönence ilişkin konular” (Toplumbilim Terimleri, 1975) olarak farklı biçimlerde tanımlanmaktadır.

Campbell ve Marshall (2002), kamu yararının farklı kavramsallaştırmalarını sınıflamışlardır. Buna göre; kavramsallaştırmalarda, bakış açısı (öznel ya da nesnel) ve yarar temeli (bireysel ya da kolektif) olmak üzere önemli ayrışmalar vardır. Genel olarak, öznel sınıflamalar faydacılığın varyasyonlarını içermektedir ve bireysel iyi ve kötü değerlendirmesine bağlı olarak bireyseldir. Tersine, nesnel sınıflamalar herkes tarafından paylaşılan yararlar ya da ortak iyi ve toplumsal yarar anlamında kolektif değerleri vurgulamaktadır. Bakış açısı ve yarar temeli sınıflamalarının dışında üçüncü bir kavramsallaştırma “sonuç odaklı” ya da “usul odaklı” yaklaşımlardır. Buna göre, faydacılık, değişmiş faydacılık ve bütünsel yaklaşımlar sonuç odaklı, hak temelli ve diyaloga bağlı yaklaşımlar ise usul odaklıdır (Tablo 1).

Tablo 1. Kamu Yararı Kavramları

Odak	Yaklaşım	Yarar Temeli	Öznel/Nesnel
Sonuç Odaklı	Faydacılık Değişmiş Faydacılık Bütünsel	Bireysel Bireysel Kolektif	Öznel Nesnel Nesnel
Usul Odaklı	Hak temelli Diyaloğa bağlı	Bireysel Grup/paydaşlar	Nesnel Öznellikler üstü

Kaynak: Campbell and Marshall, 2002

Şehir planlama, niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmetidir. Diğer bir deyişle şehir plancısı ister özel sektör isterse kamu sektöründe çalışsın kamu hizmeti yapan bir uzmandır (ŞPO Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu, 1995). Kent planlarının kamu yararı temel alınarak hazırlanan belgeler (Ersoy, 1995), planlamanın en önemli amaçlarından birinin de, piyasa eğilimleri içinde ortaya çıkan gelişmeleri kamu yararı ilkesi çerçevesinde yönlendirmek (ŞPO Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu, 1995) olduğu düşünüldüğünde; kamu yararı kavramı, planlama alanında eşitlik ve adalet ilkelerinin etik kurallar çerçevesinde uygulanmasına yönelik başvurulabilecek önemli bir üst anlam taşımaktadır.

Campbell ve Marshall (2002), II. Dünya Savaşı döneminden itibaren planlamanın meşruiyetinin, devletin arazi ve mülk geliştirme müdahalelerinde özel ve sektörel çıkarlar yerine kamu yararını savunması üzerine konumlandığını ifade etmektedir. Ancak, politikaları kimin yaptığı ve kimin değerlendirdiği konularında “kamu yararı”na bir anlam yüklenememiştir. Yönetimler yaptıkları işleri doğrulamak ve neyin “doğru” olduğunu söylemek istemektedir ve hangi kararların değerlendirileceğine ilişkin “kamu yararı”nı kurala uygun bir şekilde standart sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Karar ve politikalarda anlaşmazlık olduğu durumlarda eylemi doğrulamak için “kamu yararı” devreye girmektedir.

Bununla birlikte, 1980 sonrası dönem neoliberal politikaların dünya genelinde hemen hemen her alanda etkisini göstermeye başladığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. He ve Wu (2009), kapitalist küreselleşmenin yaygın bir biçimi olarak neoliberalizmin, sermaye ve devletin ilişkisinin yeniden yapılandırılması olarak görülebileceği görüşündedir. Ulusal ve yerel kapsamda, devletin yeniden yapılandırılması, neoliberalizmin pazar odaklı yaklaşımları ve sermaye birikim stratejisinin yalnızca Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’yı değil, gelişmekte olan ülkelerdeki politika ve pratikleri de etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bu durum kentsel gelişme için ‘büyüme-öncelikli’ bir yaklaşımı desteklemektedir. Neoliberalizm doğrultusunda özelleştirme, deregülasyon, sosyal devlet anlayışından düzenleyici devlet anlayışına geçiş, devlet ve sermaye arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve buna bağlı olarak kamu-özel ortaklık sisteminin geliştirilmesi gibi politikalar hayata geçirilmektedir. Balamir (2007)’e göre neoliberal yaklaşım ile kamu kurumları küçültülerek ya da kaldırılarak, kaynaklar özelleştirilerek, planlamanın toplumsal zemini daraltılmakta ya da yok edilmektedir.

Şengül (2007) de, 1980 sonrasını kentsel alanda ve planlama alanında önemli yapısal değişikliklerin yaşandığı bir kırılma noktası olarak tariflerken, söz konusu dönemi neoliberalizm, küreselleşme ve meslek alanında aşınma süreci olarak adlandırmaktadır. Bu dönemin özelliklerini planlama alanını düzenleyen etik kuralların giderek belirsizleşmesi, daha önce alana yön veren kamu yararı gibi

kavramların alanda çalışanların temel değeri olmaktan çıkmaya başlaması şeklinde değerlendirmektedir. 1980 öncesi dönemde kentlerde emeğin yeniden üretimi süreci ön planda iken, 1980 sonrasında kentlerin sermaye birikimi açısından önem kazandığı görülmektedir. 1980 öncesi dönemlerde küçük ölçekli sanayinin mekanı olan kentler, 1980 dönemi sonrasında büyük ölçekli sermaye ve yatırımların mekanı olmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda, planlama alanında yetki sahibi olan yerel ve merkezi düzeydeki birimler, sermaye birikim süreçlerini ve bu doğrultudaki ihtiyaçları ön planda tutan, piyasa dinamiklerini gözetken, sermaye odaklı bir planlama anlayışı benimsemiştir.

Bu bağlamda, sosyal devlet politikaları ile özel ve sektörel çıkarlar yerine kamu yararını destekleyen (her ne kadar kamu yararının net bir tanımı olmasa da, söz konusu dönemde anayasa ve kanunlar ile güvence altına alındığı görülmektedir) bir devlet anlayışından, 1980 sonrasında kentlerdeki etkisi yoğun olarak görülmeye başlayan neoliberal politikalarla sermayenin çıkarlarını gözetken ve bu doğrultuda yasal düzenlemelerle sermayeyi destekleyen, parasız kamu hizmeti ve kamu yararı yerine piyasaların karlılık düzeyine uygun mal ve hizmet sunumu ve emeğin yeniden üretimine yönelik yatırımlar yerine, sermayenin yeniden üretimine yönelik (Keskinok, 2006) yatırımlar gerçekleştiren bir devlet anlayışına doğru bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Kamusal hizmetler sermayenin ihtiyaç duyduğu altyapı, iletişim, planlama vb. alanlara yönlendirilmektedir. Söz konusu dönüşümün etkileri her geçen gün daha görünür hale gelmekte ve öncelikle kentsel alanlarda olmak üzere tüm toplumsal alanlarda kendisini göstermektedir.

Neoliberal politikaların planlamaya ihtiyaç duymadığı, her koşulda sermaye ile ilişkileri temel alan bir yapıda olduğu açıktır. Ancak, yeni yatırımlar ve projeler söz konusu olduğunda da plan yapılması ya da bir takım yasal zorunlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sermayenin çıkarları uğruna gerektiğinde mevcut planlama süreci, yöntemleri, hukuk ve kamu yararı ilkeleri göz ardı edilerek ayrıcalıklı uygulamalar yapılmaktadır (Balamir, 2007). Bu ayrıcalıklı uygulamaların meşrulaştırılması amacıyla, yeni yasal düzenlemeler, mevcut yasalarda değişiklikler, ayrıcalıklı imar hakları sağlayan plan tadilatları, plan hiyerarşisini yok sayan yeni plan belgeleri yasal araçlar olarak devreye girmektedir. Bütüncül planlama ve planlama hiyerarşisi yerini proje temelli planlama çalışmalarına bırakmaktadır.

Söz konusu yasal düzenlemelerle desteklenen neoliberal politikalar ile kamuya ait ya da kamusal değerler olarak niteleyebileceğimiz karayolları ve köprüler, limanlar, fabrikalar, kıyı alanları, yeşil alanlar, ormanlar, kent merkezlerindeki tarihi alanlar, eğitim, sağlık ve spor tesisleri; Özelleştirme, Dönüşüm (Afet), Yenileme, Turizmi Teşvik, Kıyı, Orman, Belediye Kanunu ile yasal dayanakları oluşturularak kamusal özelliklerinden çıkartılmakta ve alışveriş merkezi, otel, rezidans, ti-

cari alanlar gibi özel mülkiyet kapsamında değerlendirilebilecek fonksiyonlara dönüştürülmektedir. Kamuya ait değerlerin özel mülkiyet kapsamına dönüştürülmesinin yanında dönüşüm ve yenileme uygulamaları ile özel mülkiyete müdahale edilerek, mülkiyet hakkı güvencesizleştirilmekte ve mülkiyetin ayrıcalıklı kesimler lehine el değiştirmesinin yolu açılmaktadır.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de 1980’li yıllardan itibaren temelleri atılan neoliberal politikalar 2000’li yıllarla birlikte hız kazanmıştır ve özellikle büyük kentlerde olmak üzere neoliberal kentleşme adıyla anılan uygulamalar giderek kentsel alanların belirleyici unsurları olmaya başlamıştır. Ülkemizde neoliberal kentleşme uygulamalarının yoğun olarak görüldüğü kentlerin başında İstanbul gelmektedir. İstanbul metropolünün geleceği bütüncül ve üst ölçekli planlar dikkate alınmadan, merkezi yönetim ve sermaye işbirliğinde, büyük ölçekli, yabancı girişimcilerce desteklenen projeler yoluyla belirlenmektedir.

Neoliberal Politikalar ile Planlama Alanındaki Yasal Düzenlemeler

Neoliberal politikalar çerçevesinde sermaye ile birlikte hareket eden neoliberal devlet, kentsel alanlarda sürekli bir büyüme hedeflemektedir. Söz konusu büyüme hedefine ulaşmada özellikle uluslar arası yatırımcılar olmak üzere proje geliştiricileri büyük önem taşımaktadır. Projelerin gerçekleştirilmesi sürecinde proje geliştiricileri aleyhine ortaya çıkabilecek her türlü hukuki sorunun önüne geçilmesi kolaylaştırıcı durumların yaratılması merkezi yönetimlerin sorumluluğundadır. Bu doğrultuda mevcut yasalarda, planlarda değişiklikler ve/veya yeni yasal düzenlemeler, planlar devreye girmektedir.

Hukuku zorlayan neoliberal kentleşme uygulamalarında, yerel yönetimler yerine üst düzey kararlar belirleyici olmaktadır. Bu noktada mevcut planlar adeta yok sayılarak, planlama ilke ve yöntemleri adım adım aşındırılmaktadır. Balamir (2007)’in deyişiyle neoliberal uygulamaların dayatılması öncelikle uluslar arası anlaşmalar yoluyla sağlanmaktadır. NAFTA, IMF, WTO, MAI gibi anlaşmalar, Dünya Bankası projeleri, tahkim yasaları ile yaratılan çerçeve kaçınılmaz olarak mevcut ulusal hukuk sistemi ile çatışmaktadır. Bu durum, mevcut yasaları tanımayan yeni uygulamaların ortaya çıkması ile birlikte neoliberal bir yeni hukuk yaratılması çabalarını gündeme getirmektedir.

Ülkemizde neoliberal kentleşme politikalarına bağlı olarak şehircilik alanı ile ilgili yasal mevzuatta yapılan değişiklikler özellikle 2000 yılı sonrasında yoğunluk kazanmıştır. Bu çerçevede, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu neoliberal politikaları desteklerken, şehircilik ilkeleri ve kamu yararı açısından “olumsuz” olarak nitelendirilebilecek değişiklikler bağlamında

incelenmiştir. Bunun yanında, neoliberal uygulamalar için yasal dayanak oluşturulan en önemli yasalardan biri 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'dur. Yenileme Kanunu olarak da bilinen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve kısaca Dönüşüm ya da Afet Kanunu diye adlandırılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun da özellikle İstanbul'da olmak üzere neoliberal kentleşme uygulamalarında sıkça başvurulan yasal müdahale araçlarıdır.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu 16.03.1982 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; *“turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tertip ve tedbirlerin alınmasını sağlamak”*tır. Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten bugüne kadar Kanuna farklı tarihlerde, farklı kanunlarla ek maddeler getirilmiş, bazı maddelerinde değişiklikler yapılmış ve bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Buna göre, Kanunda yapılan değişikliklerin, yürürlükten kaldırılan maddeler ve getirilen ek maddelerin yılları ve sayıları 1983'te 2 adet, 1988'de 1 adet, 1991'de 3 adet, 1997'de 1 adet, 2001'de 1adet, 2003'te 16 adet, 2004'te 1 adet, 2006'da 14 adet ve 2008'de 12 adettir. Turizmi Teşvik Kanunu'nda 2000 yılı sonrasında gerçekleştirilen, şehircilik ilkeleri ve kamu yararı açısından “olumsuz” olarak nitelendirilebilecek değişikliklere aşağıda yer verilmektedir.

24.07.2003 tarihli 4957 sayılı Kanunun 1. Maddesi ile Turizmi Teşvik Kanunu'nun 3. Maddesinde yapılan değişikliklerle, Kanunda yer alan “turizm bölgeleri” ve/veya “turizm alanları” ve/veya “turizm merkezleri” tanımları Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri olarak değiştirilmiş ve Kanuna Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgesi tanımı eklenmiştir.

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri: Tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen bölgeleri,

Turizm Merkezleri: Kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevkii ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümlerini,

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgesi: 1/25.000 veya daha alt öl-

çekli plân ile belirlenen, içinde turizm türleri ile kültür, eğitim, eğlence, ticaret, konut ve her türlü teknik ve sosyal alt yapı alanlarından bir veya daha fazlasını kapsayan, kendi içinde alt alanlara ayrıştırılabilen arazileri tanımlamaktadır.

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri tanımında yer alan “tarihi ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı” ibaresi her türlü tarihi ve kültürel değerin turizm amaçlı kullanıma açılması anlamını taşımaktadır. Bunun yanında asıl önemli olan değişiklik söz konusu tanımlara yeni eklenen, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Alt Bölgesi’dir. Buna göre, sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen yeni planlama alanları oluşturulmakta, bütüncül plan anlayışından uzak parçacı planlamanın önü açılmaktadır.

Yine 24.07.2003 tarihli 4957 sayılı Kanunun 2. Maddesi ile Turizmi Teşvik Kanunu’nun 7. Maddesinde yapılan değişiklik ile Kültür ve Turizm Bakanlığı; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki planı yapmak, yaptırmak, onaylamak ve tadil etmekle yetkilendirilmiştir. Bunun yanında, değişiklik ile söz konusu alanlarda tek yetkili Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak tariflenmektedir. Bu durum planlamanın giderek merkezileştirilmesi ve yerel yönetimlerin plan kararlarındaki yetkisinin ortadan kaldırması açısından olumsuz bir nitelik taşımaktadır.

28.12.2006 tarihli 5571 sayılı Kanunun 13. Maddesi ile Deniz Turizmi Araçları tanımında değişiklik yapılmış ve yat, kruvaziyer gemi, dalabilir deniz aracı ve günübirlik gezi teknesi tanımlarına yer verilmiştir, bunun yanında yine aynı kanunla ek olarak Deniz turizmi tesisleri tanımı getirilmiştir. Bu ek madde ile, son yıllarda kıyı şeritlerinde oldukça sık görülen ve içlerinde otel, rezidans, ticaret, eğlence vb. fonksiyonlara yer verilen Yat Limanı, Kruvaziyer Liman vb. uygulamaların yasal dayanağı oluşturulmaktadır.

07.05.2008 tarihli 5761 sayılı Kanunun 2. Maddesi ile Turizmi Teşvik Kanunu’nun 8. Maddesinde yapılan değişiklik ile Hazineye ait olan yerlerin ve Hazine mülkiyetinde yeterli alanın bulunmadığı hallerde, Orman Kanunu’na göre orman sayılan yerlerin, sağlık turizmi, temal turizm, kış turizmi, eko-turizm, golf turizmi, kıyı turizmi, kruvaziyer ve yat turizmi, uluslar arası yarışmaların yapılabileceği spor tesisleri vb. gibi sebeplerle en geç bir ay içerisinde, Orman Bakanlığı’ndan Kültür ve Turizm Bakanlığı’na tahsisine, yatırımcıya intikal ettirmek üzere, imkan sağlayan düzenlemeler yapılmıştır. Bu değişiklik ile Hazine’ye ait kamu arazilerinin ve yeri geldiğinde orman alanlarının bile turizm amaçlı olarak sermaye kesimine kullandırılmasının önü açılmaktadır. Değişiklik ile kıyı turizmi adı altında, “kamuyararı”na kullanılması esas olan ve herkesin eşit ve serbest yararlanmasına açık olan kıyıların “özelleştirilerek”, ayrıcalıklı kesimlerin kullanımına sunulmasına imkan sağlanmaktadır. Bunun yanında, taşınmazların Kültür ve Turizm Ba-

kanlığınca yatırımcılara tahsisi, kiralanması ve bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisine ilişkin esaslar ile süreler, bedeller, hakların sona ermesi ve diğer şartlar, 08.09.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu hükümlerinden muaf tutulmaktadır.

Kanun'un 8. Maddesine 24.07.2003 tarihli 4957 sayılı Kanunun 3. Maddesi ile getirilen ek J bendinde, kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde kalan özel mülkiyet konusu arazi ve arsaların turizm yatırımlarına tahsisi amacıyla, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 27. Maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yapılmasına izin verilmektedir. Bu ek madde, yatırımcıların talepleri doğrultusunda, kamu mallarının yanı sıra her türlü özel mülkiyete ait taşınmazın da rant amaçlı olarak el değiştirmesinin Bakanlar Kurulu kararı ile garanti altına alınması anlamına gelmektedir.

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 17.03.1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı ve kapsamında; *“konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve Devletin yapacağı desteklemeler bu Kanun hükümlerine tabidir”* denmektedir. Kanunda yapılan değişiklikler, yürürlükten kaldırılan maddeler ve getirilen ek maddelerin yılları ve sayıları 1990'da 6 adet, 2001'de 8 adet, 2002'de 1 adet, 2003'te 10 adet, 2004'te 5 adet, 2005'te 2 adet, 2006'da 1 adet, 2007'de 3 adet, 2008'de 7 adet, 2010'da 4 adet, 2011'de 1 adet, 2012'de 1 adet, 2013'te 1 adettir. Başbakanlığa bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Toplu Konut Kanunu'nda son yıllarda yapılan değişikliklerle görev alanı oldukça genişletilmiş bir kuruma dönüşmüştür (Mimarlar Odası, 2011). Neo-liberal politikalar kapsamında değerlendirilebilecek ve şehircilik ilkeleri ve “kamu yararı” açısından olumsuz nitelikte kabul edilebilecek düzenlemeler aşağıda incelenmektedir.

31.07.2003 tarihli 4966 sayılı Kanun'un 4. Maddesi ile Toplu Konut Kanunu'nun Ek Madde 1'inde yapılan değişiklikler, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın görev alanını genişletmekte, TOKİ'yi Başbakanlığa bağlı proje uygulamaya dönük bir şirket konumuna getirmektedir. Söz konusu projeler, köylerde, gecekondu alanlarında, tarihi ve yöresel mimariye sahip yerlerde, doğal afet meydana gelen bölgelerde yapılabildiği gibi yalnızca yurt içinde değil, yurt dışında da yapılabilmektedir ve kar amaçlı uygulamalar olabilmektedir.

05.05.2004 tarihli 5162 sayılı Kanun'un 2. Maddesi ve 24.07.2008 tarihli 5793 sayılı Kanun'un 7. Maddesi ile Toplu Konut Kanunu'nun 4. Maddesinde yapılan de-

ğişiklikle Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, gecekondü dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait yerlerde veya valiliklerce toplu konut iskan sahası olarak belirlenen yerlerde her tür ve ölçekteki planları ve imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkili kılınmıştır. Planları onaylama yetkisi belediyelere ve valiliklere bırakılmış olsa da, üç ay içinde onaylanmadığı takdirde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından onaylanmaktadır. Bununla birlikte, planlarla ilgili askı, ilan, itiraza dair kararlar da dahil olmak üzere belediyeler ve ilgili kamu kurumları tarafından yapılacak tüm işlemler Başkanlık tarafından yapılarak yürürlüğe konmaktadır. Söz konusu alanlarda kamulaştırma yetkisi de Başkanlığa verilmektedir.

05.05.2004 tarihinde 5162 sayılı Kanun’un 4. Maddesi ile Toplu Konut Kanunu’na getirilen Ek Madde 7 ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı gecekondü bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik gecekondü dönüşüm projeleri geliştirmekle yetkilendirilmiştir. Ayrıca Ek madde 7’ye 24.07.2008 tarihli 5793 sayılı Kanun’un 10.maddesi ile eklenen Ek fıkra ile de depremle ilgili dönüşüm projeleri uygulama yetkisi verilmektedir.

24.07.2008 tarihli 5793 sayılı Kanun’un 9. Maddesi ile yapılan değişiklikle de TOKİ Bakanlıkların talebi ile proje ve uygulama yapmak ve yaptırmakla görevlendirilmektedir ve merkezi yönetimin uygulayıcısı görevini üstlenmektedir.

Devletin konut ihtiyacı ile ilgili tedbirleri alma görevini yerine getirmek üzere kurulmuş olan ve Hazine’ye ait binlerce arsa ve araziye “toplü konut üretmek” amacıyla devralan TOKİ Başkanlığı’nın gerçekleştirdiği projelere bakıldığında, dar gelirli konut ve arsa sahibi yapma amacından uzaklaşmış olduğı görülmektedir. Görev alanı bu denli genişlemiş olan TOKİ, Kanundaki “idareye kaynak sağlanmasını teminen kar amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak” hükmüne dayanarak lüks konut veya kar amaçlı yatırımlara yönelmiştir. TOKİ, kar amaçlı işler yaptığı ileri sürülmesine rağmen, kar edip etmediğı denetlenmeyen bir kuruluştur (Mimarlar Odası, 2011).

3194 sayılı İmar Kanunu

3194 sayılı İmar Kanunu, 09.05.1985 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; “*yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak*”tır. Kanun’da yürürlüğe girdiğı tarihten itibaren, 1989’da 3 adet, 1994’te 1 adet, 1997’de 4 adet, 1998’de 2 adet, 2002’de 1 adet, 2003’te 2 adet, 2005’te 3 adet, 2008’de 3 adet, 2009’da 5 adet, 2012’de 1 adet ve 2013’te 14 adet düzenleme yapılarak bazı maddeler yürürlükten kaldırılmış, bazıları değiştirilmiş ve ek maddeler getirilmiştir. Neoliberal politikalar kapsamında değerlendirilebilecek ve şehircilik ilke-

leri ve “kamu yararı” açısından olumsuz nitelikte kabul edilebilecek düzenlemeler aşağıda verilmektedir.

03.07.2005 tarihinde 5398 sayılı Kanunun 12. Maddesi ile getirilen ve 24.07.2008 tarihli 5793 sayılı Kanunun 15. Maddesi ile değiştirilen İmar Kanunu’nun Ek 3 Maddesi, özelleştirme kapsamına alınan arsa ve arazilerde, 3621 sayılı Kıyı Kanunu veya 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalan yerler dahil olmak üzere genel ve özel kanun hükümleri kapsamında yer alan tüm alanlarda, her tür ve ölçekte plan, imar planı ile değişiklik ve revizyonları yapma veya yaptıрма yetkisini Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığına, onaylama yetkisini ise Özelleştirme Yüksek Kuruluna vermektedir. Ek Madde 3’e göre söz konusu planlar, İmar Kanunu’nun 8. Maddesinde yer alan ilan ve askıya dair hükümlerden de muaf tutulmakta ve devir tarihinden itibaren ilgili kuruluşlar tarafından beş yıl süre ile değiştirilememektedir.

Ancak, 5793 sayılı Kanun’un bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne yapılan başvuru sonucu davayı esastan sonuçlandıran Yüksek Mahkeme, Kanun’un 15. maddesiyle 3194 sayılı İmar Kanunu’nun değiştirilen Ek 3. maddesindeki, “özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak ve/veya kullanım hakkı alınmış arsa ve araziler ile özel kanunları uyarınca özelleştirilmek üzere özelleştirme programına alınan arsa ve arazilerin plan, imar planı, değişiklik ve revizyonları ile parselasyon planlarının İmar Kanununda belirtilen ilan ve askıya dair hükümlerden muaf olarak kesinleşip yürürlüğe girmesine” ilişkin ibareleri 09.06.2011 tarihli kararı ile iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi aynı tarihte, iptal edilen bu ibarelerin uygulanmasından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi ve iptal kararının sonuçsuz kalmaması için kararın Resmi Gazete’de yayımlanacağı güne kadar söz konusu ibareler için yürürlüğü durdurma kararı almıştır.

12.07. 2013 tarihli 6495 sayılı Kanun’un 73. Maddesi ile İmar Kanunu’na getirilen Ek Madde 4; mera, yaylak ve kırsal alanların geleneksel kullanım amacıyla geçici yerleşme yeri olarak belirlenen kısımlarının Hazine’ye tescilini, belediye, il özel idaresi ya da özel kanunlarla belirlenen idarelere tahsisini ve taşınmazlardan kamu hizmetleri için gerekli olanların dışında kalanların talep sahiplerine bedeli karşılığında yirmi dokuz yıla kadar tahsis edilmesini düzenlemektedir. Bunun yanında, mera, yaylak ve kırsal alanların 2634 sayılı Kanun uyarınca ilan edilen turizm merkezleri ile kültür ve turizm gelişim bölgeleri kapsamında kalan kısımlarının, tahsis amacı değiştirilerek tapuda Hazine adına tescil edilmesi ve bu yerlerin, 2634 sayılı Kanun çerçevesinde kullanılmak ve değerlendirilmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsis edilmesi düzenlenmektedir. Söz konusu düzenlemelerle, mera, yaylak ve kırsal alan yatırımcılar için cazibe merkezi haline getirilmekte ve özelleştirmelerinin yolu açılmaktadır.

3621 sayılı Kıyı Kanunu

3621 sayılı Kıyı Kanunu 17.04.1990 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; *“deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerinin doğal ve kültürel özelliklerini gözeterek koruma ve toplum yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek”* tir. Kanunun kapsamı, *“deniz, tabii ve suni göller ve akarsu kıyıları ile deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerine ait düzenlemeleri ve bu yerlerden kamu yararına yararlanma imkan ve şartlarına ait esaslar”* dır. Bugüne kadar Kanuna farklı tarihlerde, farklı kanunlarla ek maddeler getirilmiş, bazı maddelerinde değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, Kanunda yapılan değişiklikler ve getirilen ek maddelerin yılları ve sayıları 1992’de 5 adet, 2003’te 1 adet, 2005’te 2 adet, 2008’de 2 adettir. 1982 Anayasası’nın 43. Maddesi ile kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, kıyıların herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açık olacağı, kıyıdan yararlanmada öncelikle kamu yararının gözetileceği ilkesi benimsenmiştir. 1992 yılında yürürlüğe giren Kıyı Kanunu’nda da aynı anlayışla, kıyının herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olduğu, buralarda hiçbir yapının yapılamayacağı, duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık vb. engellerin oluşturulamayacağı, hüküm altına alınmıştır. Kıyıda yapılabilecek yapılar ise, iskele, liman, barınak, yaşama yeri, rıhtım, dalgakıran, köprü, menfez, istinat duvarı, fener, çekek yeri, kayıkthane, tuzla, dalıyan gibi kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyıyı korumak amacına yönelik alt yapı ve tesisler ile faaliyetin özelliği nedeniyle kıyıdan başka yerde yapılması mümkün olmayan tersane, gemi söküm yeri vb. özelliği olan yapı ve tesislerle sınırlandırılmıştır (Mimarlar Odası, 2011). Buna karşın, Kıyı Kanunu’nda yapılan, neoliberal politikalar kapsamında değerlendirilebilecek ve şehircilik ilkeleri ve “kamu yararı” açısından olumsuz nitelikte kabul edilebilecek düzenlemelere aşağıda yer verilmektedir.

01.08.2003 tarihli 4971 sayılı Kanun’un 26. Maddesi ile Kıyı Kanunu’na eklenen Ek Madde 1, özelleştirme kapsamındaki kuruluşların kullanımında bulunan kıyıdaki arazi ve yapılar için kıyı kenar çizgisi tespiti, her türlü imar planlarının hazırlanması, ruhsat gibi işlemleri yapma yetkisini Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na vermekte, kıyıdaki bu yerlere ilişkin yerel yönetimlerin imar yetkilerini alarak, bu alanlarda planlama bütünlüğünü bozan kararların alınmasının önünü açmaktadır.

03.07.2005 tarihli 5398 sayılı Kanun’un 13. Maddesi ile Kıyı Kanunu’nun 6. Maddesine yapılan ekler ile kıyıda yapılabilecek yapılar arasına kruvaziyer ve yat limanları eklenmiştir. Söz konusu değişiklik ile Kanun’un 5. Maddesinde yer alan “Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır, Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir” hükmüne aykırı olarak, organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşıdığı yolcu gemilerine hizmet vermek

amacıyla liman hizmetlerinin sağlandığı, turizm amaçlı yeme-içme tesisleri, alış-veriş merkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binaları gibi fonksiyonlara izin verilmektedir.

31.07.2008 tarihli 5801 sayılı Kanun'un 3. Maddesi ile Kıyı Kanunu'nun 6. Maddesine getirilen ek düzenleme ile kıyılarda uluslar arası spor otoritelerinin, Türkiye'de spor faaliyetlerinin düzenleneceğine dair kararı gereğince, her türlü spor aktiviteleri ve organizasyonlarının yapılmasına/yaptırılmasına yönelik spor tesisleri ve bunların tamamlayıcı konaklama tesislerinin yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanunu 13.07.2005 yılında Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı; *“belediyenin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usûl ve esaslarını düzenlemek”* tir. Kapsamı ise *“belediyeler”* dir. Kanun'da yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 2006'da 5 adet, 2007'de 4 adet, 2008'de 2 adet, 2010'da 1 adet, 2012'de 16 adet ve 2013'de 1 adet düzenleme yapılarak bazı maddeler yürürlükten kaldırılmış, bazıları değiştirilmiş ve ek maddeler getirilmiştir. Neoliberal politikalar kapsamında değerlendirilebilecek ve “kamu yararı” açısından olumsuz nitelikte kabul edilebilecek değişiklikler aşağıdaki değerlendirilmektedir.

17.06.2010 tarihli 5998 sayılı Kanun'un 1. Maddesi ile Belediye Kanunu'nun 73. Maddesinin kapsamı genişletilmiştir. Buna göre; belediyeler “konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiden kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri” uygulamakla yetkilendirilmiştir. Kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan edilebilecek alanın, üzerinde yapı olan veya olmayan, imarlı veya imarsız tüm alanlar olarak belirlenmesi ve en az 5 en çok 500 hektar büyüklükte olması belediyelere verilen yetkinin sınırsızlığını tarif etmektedir. Bunun yanında, kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında yapılacak, kamuya ait olması gereken donatı faaliyetlerinden oluşan, altyapı ve rekreasyon harcamaları proje ortak gideri sayılmakta ve gayrimenkul sahiplerinin bu giderlere sahip oldukları inşaat metrekaresi oranında katılması zorunlu kılınmaktadır. “Belediye, kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini gerçekleştirmek amacıyla; imar uygulaması yapmaya, imar uygulaması yapılan alanlardaki taşınmazların değerlerini tespit etmeye ve bu değer üzerinden hak sahiplerine dağıtım yapmaya veya hasılat paylaşımını esas alan uygulamalar yapmaya yetki-

lidir” hükmü söz konusu maddenin amacı hakkında ipuçları vermektedir. Belediyelerin hasılat paylaşımını esas alan uygulamalar yapmak üzere yetkilendirilmesi, bir kamu hizmeti olan belediyeçiliği adeta özel şirket mantığı ile çalışan bir yapıya dönüştürmektedir.

Bu yasa değişikliği ile, “konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları oluşturmak üzere” kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri adı altında kişilerin mülkiyet güvencesi ortadan kaldırılmış, belediyelere kamulaştırmaz el atma hakkı tanınmış, 3194 sayılı İmar Kanunu’ndaki planlama ile ilgili esaslar bertaraf edilmiş, ilçe belediyelerinin imar yetkileri büyükşehir belediyelerine verilmiş, kişilerin bu uygulamalara karşı yargıya başvurularının önü kapatılmaya çalışılmıştır (Mimarlar Odası, 2011).

4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun

27.11.1994 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, neoliberal politikalar çerçevesinde düzenlenen ve uygulamalar açısından yasal dayanak oluşturan temel nitelikte bir Kanun olma özelliği taşımaktadır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nca tanımlanan özelleştirmenin ana felsefesi, neoliberal devlet yaklaşımını ve çalışma alanlarını özetlemektedir. Buna göre “*özelleştirmenin ana felsefesi, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir*” (<http://www.oib.gov.tr/baskanlik/felsefe.htm>). Özetle, Anayasa’da tanımlanan sosyal devlet ilkesi, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen özelleştirmenin ana felsefesi ile yok sayılmaktadır. Devletin, adalet ve güvenliği sağlamak dışında özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımları için kaynak sağlaması görevi, sermaye ile devlet arasındaki ilişkiyi açıkça ifade etmektedir. Özellikle 2000 yılı sonrasında kamuya ait taşınmazların özelleştirilmesi yoluyla kentlerde rant odaklı projelerin sayısı artmaya başlamıştır. İstanbul söz konusu projelerin gerçekleştirildiği kentlerin başında gelmektedir.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

05.07.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Kanun’un amacı, “*büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerde ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulla-*

*rinca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması”*dır. Kanun ile özellikle tarihi kent merkezlerinde bulunan sit alanı olarak tescil edilmiş alanlar, imar planlarında belirlenen kararlara uygunluğu aranmaksızın, sınırları Bakanlar Kurulunca belirlenen “yenileme alanı” ilan edilerek parçacıl olarak projelendirilmektedir.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

31.05.2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un amacı, “*afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek*”tir. Kanunun uygulanmasında, 07.04.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilidir. Bakanlık uygulamaların belirlendiği 6. Madde uyarınca Kanun kapsamındaki taşınmazlara ilişkin her tür harita, plan, proje, arazi ve arsa düzenleme işlemleri ile toplulaştırma yapmaya, bu alanlarda bulunan taşınmazları satın almaya, ön alım hakkını kullanmaya, bağımsız bölümler de dâhil olmak üzere taşınmazları trampaya, taşınmaz mülkiyetini veya imar haklarını başka bir alana aktarmaya, aynı alanlara ilişkin taşınmaz mülkiyetini anlaşıma sağlanmak kaydı ile menkul değere dönüştürmeye, kamu ve özel sektör işbirliğine dayanan usuller uygulamaya, kat veya hasılat karşılığı usulleri de dâhil olmak üzere inşaat yapmaya veya yaptırmaya, arsa paylarını belirlemeye, Kat Mülkiyeti Kanunundaki esaslara göre paylaşmaya, payları ayırmaya veya birleştirmeye, Türk Medenî Kanunu uyarınca sınırlı ayni hak tesis etmeye yetkilidir. Bakanlığın yanı sıra Kanunda, TOKİ de uygulamalar çerçevesinde yetkilendirilmiştir. Bununla birlikte, bu Kanun uyarınca yapılacak olan planlar, 3194 sayılı İmar Kanununda ve imara ilişkin hükümler ihtiva eden özel kanunlar da dâhil olmak üzere diğer mevzuatta belirtilen kısıtlamalardan muaf tutulmaktadır. “*Kanunun öngördüğü uygulamaların gerektirdiği iş ve işlemler hakkında, 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanun’un, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun, 3621 sayılı Kıyı Kanunu’nun, 4342 sayılı Mera Kanunu’nun, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korun-*

ması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun bu Kanunun uygulanmasını engelleyici hükümleri ve diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz" hükmü ile yukarıda sözü edilen kanunlar ve daha fazla kanun dönüşüm alanlarında geçersiz kılınmaktadır. Ülkemizde deprem riski üzerinde önemle durulması ve yasal önlemler alınması gereken bir konu ise de söz konusu kanun düzenlemesinin, merkezi yönetime verdiği sınırsız yetki alanı ve diğer birçok kanunu etkisiz hale getirmesi süreç içerisinde olumsuz ve keyfi uygulamalara başvurulabileceği riskini beraberinde getirmektedir.

İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Uygulamaları

Türkiye'de neoliberal kentleşme uygulamaları 1980'li yıllardan itibaren özellikle büyük kentlerde görülmeye başlanmıştır. İstanbul söz konusu uygulamaların yoğun olarak gerçekleştirildiği kentlerin başında gelmektedir. Neoliberal politikalar doğrultusunda planlama alanını ilgilendiren mevzuatta yapılan düzenlemelerin özellikle 2000 yılı sonrasında yoğunluk kazandığı gözlenmektedir. Bu doğrultuda, söz konusu kanunlar, kanunlardaki düzenlemeler ve plan tadilatları ile yasal dayanağı oluşturulan, 2000 yılı sonrasında İstanbul'da başlatılan projeler Tablo 2.'de görülebilir.

İstanbul, 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'nda getirilen yerleşilebilirlik kararlarına göre, kuzey ormanları yönünde taşıma kapasitesini doldurmuş, daha fazla nüfus taşıması ekolojik, sosyal ve bununla birlikte yaşam kalitesi standartları açısından risk taşıyan ancak Türkiye'nin büyüme lokomotif ve küresel dünyaya açılan kapısı olarak her geçen gün neoliberal kentleşme uygulamalarına bir yenisinin eklendiği bir metropoldür. Nüfusu resmi verilere göre 13 milyona yaklaşmakta ve Türkiye nüfusunun %15'inden fazlasını tek başına taşımaktadır. 2009 tarihli onay tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı, bir çok açıdan eleştirilen bir plan olmasına rağmen, İstanbul'un nüfus kapasitesi açısından sınırlarını belirlemekte, doğal eşikleri doğrultusunda yerleşilebilirlik öngörülerinde bulunmakta, bütüncül bir planlama çerçevesi ortaya koymaktadır. Ancak, son dönemlerde uygulanmaya başlanan başta 3. Boğaz Köprüsü Projesi olmak üzere, kente nüfus getirmesi muhtemel ve doğal değerler yerine ekonomik değerlerin birincil öncelikli olarak ele alındığı, barınma ve mülkiyet haklarının hiçe sayıldığı, kamuya ait alanların özelleştirildiği, tarihi ve kültürel alanların koruma adı altında yok edildiği, kent kimliğinin bir parçası olan tekil yapıların yok edildiği sermaye temelli projeler ile kentin üst ölçekli planı neredeyse yok hükmünde sayılmakta ve yürürlüğe konan kanun değişiklikleri, yeni yasal düzenlemeler ve ayrıcalıklı plan tadilatları yoluyla kentin geleceğine yön verilmektedir. Aşağıda listelenen 19 projeden çok daha fazlası için çalışmalar sürdürülmekte ve ekonomik çıkarlar çerçe-

vesinde sermaye ile işbirliği içinde hareket eden merkezi hükümet, İstanbul kentinin geleceği ile ilgili ileride telafisi mümkün olmayacak zararlar veren kararlar vermektedir.

Tablo 2. 2000 Yılı Sonrası İstanbul'da Başlatılan Neoliberal Kentleşme Uygulamaları

No	Uygulama Adı	Başlangıç Yılı	Yasal Dayanak
1	Karayolları Arazisi-Zorlu Center Projesi	2004	-4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun -3194 Sayılı İmar Kanunu -2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu
2	Ayazma Kentsel Dönüşüm Projesi	2004	-5393 Sayılı Belediye Kanunu (73. Madde)
3	Galataport-Salı Pazarı Liman Projesi	2005-2013	-4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun -2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu
4	Corner Otel-Moda	2005	-1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Tadilatı -1/500 ölçekli Uygulama İmar Planı (parcele ait)
5	16:9 Projesi	2006	-2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu -3194 Sayılı İmar Kanunu -1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği -1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği
6	Kartal Kentsel Dönüşüm Projesi	2006	-1/5000 ölçekli Kartal Merkez Nazım İmar Planı -1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı
7	Nesliyah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Yenileme Projesi	2006	-5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
8	Fener-Balat-Ayvasarar Yenileme Projesi	2006	-5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
9	Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi	2006	-5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
10	Kadıköy Kuşdili Çayırı Kentsel Tasarım Projesi	2007	-Kadıköy Kuşdili Çayırı 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Değişikliği -1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Değişikliği
11	Haydarpaşa Dönüşüm Projesi	2007	-4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun -1/5000 ölçekli Haydarpaşa Gar, Kadıköy Meydanı ve Çevresi Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (2012)
12	Avrasya Tüneli (İstanbul Boğazı Karayolu Geçiş) Projesi	2008	-İstanbul Boğazı Karayolu Boğaz Geçiş Tüneli Projesi İmar Planı Değişikliği
13	Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi	2010-2013	-5393 Sayılı Belediye Kanunu (73. Madde) -6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun
14	3. Köprü Projesi	2010	-1/25.000 ölçekli Kuzey Marmara (3. Boğaz Köprüsü dahil) Otoyolu Planı -Başbakanlık genelgesi
15	Ali Sami Yen Stadi Projesi	2010	-2985 sayılı Toplu Konut Kanunu -1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği -1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği
16	Taksim Yayalaştırma ve Topçu Kışlası Projesi	2011	-1/5000 ve 1/1000 ölçekli Beyoğlu İlçesi Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı Tadilatı
17	Kağıthane-Cendere Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi	2011	-5393 Sayılı Belediye Kanunu (73. Madde)
18	Tekel Paşabahçe Fabrikası özelleştirilmesi	2012	-4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun
19	Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projesi (Haliç Port)	2013	-3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun, -2011/1807 Bakanlar Kurulu kararı

Sonuç

1980’li yıllardan itibaren dünyada olduğu gibi Türkiye’yi de etkisi altına alan neo-liberal kentleşme politikalarının temelleri, yürürlüğe konan Turizmi Teşvik Kanunu, Toplu Konut Kanunu, Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun gibi yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. Adı geçen kanunlar ve planlama alanını ilgilendiren diğer kanunlarda yapılan düzenlemeler dikkate alındığında, 2000 yılı sonrasında neoliberal politikalar bağlamında gerçekleştirilen ve şehircilik ilkeleri ve kamu yararına “olumsuz” etkisi olduğu düşünülen değişikliklerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Mevcut kanunlarda yapılan düzenlemelerin yanı sıra yine 2000 yılı sonrasında yasal statü kazandırılan Yenileme Kanunu ve Dönüşüm Kanunu da neoliberal politikalar doğrultusunda yürürlüğe konmuş kanunlardır. Söz konusu kanunlarla kentsel gelişim kararları giderek merkezileştirilmekte ve sermayenin çıkarları doğrultusunda uygulanmasının önü açılmaktadır.

Başta İstanbul olmak üzere, tüm Türkiye’de neoliberal politikalar çerçevesinde gerçekleştirilen proje bazlı uygulamalarla planlama alanının sınırları daraltılmakta, planlama işlevsizleştirilmekte, kamuoyu nezdinde planlı ve bilimsel olana gelişmenin önünü kesen, büyümeye engel olan yaftaları yapııştırılmaktadır. Niteliği gereği kamu ve toplum yararını esas alan bir kamu hizmeti olan planlamanın içi boşaltılarak, piyasa mekanizmaları tarafından yönlendirilen projeler çerçevesinde yapılan uygulamalarla kentsel gelişme yönlendirilmekte, kentlerimizin geleceği kamu yararı yerine sermayenin çıkarları doğrultusunda sermaye kesimi tarafından belirlenmektedir.

Friedman (2008) plancıların, kamu yararının savunucuları olduğunu ifade ederken, günümüzde, bu durumu korumanın zor olup olmadığını sorgulamaktadır ve plancılar için “plancılar, dünyada kendi mesleki uygulamalarına taban oluşturacak değer-temelli (value-based) bir felsefe geliştirebilirler mi?” sorusunu sormaktadır. Bu soruya verdiği kişisel cevap ise, bu konunun plancılardan önce, materyalist, bireyci ve doğal çevre üzerindeki insan etkilerine duyarsız bir dünyaya meydan okuma olduğu yönündedir. İnsan merkezli bir felsefenin yokluğunda, yalnızca genel kabullere sürüklenerek ne yaşamı destekleyici ne de ekolojik olarak sürdürülebilir olan kentler inşa etmeye yardımcı olabileceğimizi belirtmektedir.

Bugünün plancıları olarak meslek alanımızda gerçekleştirilen yıkım, işlevsizleştirme ve yok etmeye doğru giden sürecin farkında olmalı ve bu doğrultuda mesleğimizin ve kentlerimizin geleceğine yönelik alınan kararlara müdahil olmak için çabalamaktan vazgeçmemeliyiz. Yalnızca plancılar olarak değil kentlerde yaşayan vatandaşlar olarak da kentlerimizde gerçekleştirilen rant odaklı uygulamaların farkında olmak, bu konularda bilinçlenmek ve kentli olma bilincinin bir parçası olarak kentlerimize sahip çıkmak için harekete geçmeliyiz. Mevcut neoliberal sistem

kurallarına karşı, kent mekanını yaşamaya elverişli hale getirmek, kentlerimizde kullanım değerini değişim değerinden üstün tutan bir anlayışla karar verme süreçlerine dahil olmak için çalışmak içinde yaşadığımız dönemde bugünün plancılarının ve kentlilerin sorumluluğundadır.

KAYNAKÇA:

Balamir, M. (2007) “Küresel Gelişmeler, Neoliberal Politikalar, Risk Toplumu ve Planlama Alanı”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyum, Planlama Meslek Alanı Geçmişten Geleceğe, 7-9 Kasım, Ankara.

Campbell, H., Marshall, R. (2002) “ Utilitarianism’s Bad Breath? A Re-evaluation of the Public Interest Justification for Planning”, Planning Theory, Vol 1(2), p. 163-187.

Ersoy, M. (1995) “Özelleştirme ve Planlama”, Planlama Dergisi 1-2, sayı: 12, s:48-52, Ocak-Haziran.

He, S., Wu, F. (2009) “China’s Emerging Neoliberal Urbanism: Perspectives from Urban Redevelopment”, Antipode, Vol. 41 No:2, pp.282-304.

Keskinok, H.Ç.(2006) Kentleşme Siyasaları, Kaynak Yayınları, İstanbul

Resmi Gazete Tarihi:16.03.1982 Sayısı: 17635 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu

Resmi Gazete Tarihi:17.03.1984 Sayısı: 18344 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu

Resmi Gazete Tarihi:09.05.1985 Sayısı: 18749 3194 sayılı İmar Kanunu

Resmi Gazete Tarihi:17.04.1990 Sayısı: 20495 3621 sayılı Kıyı Kanunu

Resmi Gazete Tarihi:27.11.1994 Sayısı: 22124 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun

Resmi Gazete Tarihi:05.07.2005 Sayısı: 25866 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Resmi Gazete Tarihi:13.07.2005 Sayısı: 25874 5393 sayılı Belediye Kanunu

Resmi Gazete Tarihi:04.07.2011 No: 27984 Mük. 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Resmi Gazete Tarihi:31.05.2012 Sayısı: 28309 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Saraç, O. (2002) “Kamu Yararı Kavramı”, Maliye Dergisi, sayı:139, Ocak-Nisan.

Şengül, T. (2007) “Planlama Meslek Alanı ve Dönüşümü: Bir Çerçeve Önerisi”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyum, Planlama Meslek Alanı Geçmişten Geleceğe, 7-9 Kasım, Ankara.

PLANLAMA ALANINDA “KAMU YARARI” BAĞLAMINDA YASAL DÜZENLEMELER VE İSTANBUL’DA NEOLİBERAL KENTLEŞME UYGULAMALARI

ŞPO Meslekte Uzmanlık Ayrımı Komisyonu, (1995) “Şehir Planlama Mesleğinin Tanımı, Çalışma ve Yetki Alanları”, Planlama Dergisi 3-4, sayı:13, s:50-53, Temmuz-Aralık.

ŞPO Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu, (1995) “Kent Planlamasında Kamu Arazileri”, Planlama Dergisi 1-2, sayı: 12, s:44-47, Ocak-Haziran.

İnternet Kaynakları

www.tdk.gov.tr Erişim tarihi: 25.07.2013

<http://www.oib.gov.tr/baskanlik/felsefe.htm> Erişim tarihi: 16.01.2012

Mimarlar Odası, (2011) “Ülkemizde Mimarlık / Kentleşme Politika ve Uygulamaları, Değerlendirme ve Öneriler” <http://www.izmimod.org.tr/index.php?sayfa=270511&bolum=haber&kat=dev>, Erişim Tarihi: 30.06.2011

PLANLAMA YETKİLERİNİN MERKEZİLEŞMESİNİN KENT MEKÂNINA ETKİLERİ-ÇORLU ÖRNEĞİ

Y. Şehir Plancısı **Sinem GÜNERİ**
Tekirdağ Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Doç. Dr. **Şevkiye Şence TÜRK**
İstanbul Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Dünya genelinde ilerleyen küreselleşmenin yerel üzerindeki etkilerinin artması ile küreselleşme sürecinin yerelleşme sürecini tetiklediği ve ulus-devletler üzerinde önemli etkiler yarattığı görülmektedir. Dünyada oluşan bu dinamikler karşısında siyasal ve ekonomik entegrasyonlar söz konusu iken, bu gelişmelerin getirdiği şartlar da çeşitli yapıları değişim ve yenileşmeye zorlamaktadır. Hizmetlerin etkinliğinin artırılması, iyileştirilmesi amacı ile yönetimin yeniden yapılandırılması konuları giderek önem kazanmakta ve bu durum merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımı konusunda sınırların belirlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Neoliberal politikalara paralel olarak, Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlar, kamusal hizmetlerin yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi konusunda yapısal uyum programları ile gelişmekte olan ülkeler üzerinde etkili olmaktadır. Yerelleşme dinamikleri Avrupa Birliği başta olmak üzere diğer uluslararası örgütlenmeler tarafından da desteklenmekte ve yetkilerin yeniden yapılanması ve işlevlerinin düzenlenmesi konularını gündeme getirmektedir. Avrupa'daki ülkelerin yönetim sistemlerine bakıldığında da yerel yönetimlerin merkezi yönetimden daha fazla rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise son yirmi yılda yerel yönetimlerin yetkileri ile ilgili düzenlemeleri incelediği-

mizde bir taraftan yerelleşme adına olumlu gelişmeler yaşanırken, diğer taraftan ise bazı düzenlemeler ile yerel yönetim yetkilerinin merkezi yönetim birimlerine aktarılmış olduğunu görmekteyiz. Sözü edilen düzenlemelerin son örneği ise; planlama yetkilerinin önemli bir bölümünün, 644 sayılı KHK ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde toplanması şeklinde olmuştur.

Böylece, imar yetkileri konusunda son dönemde çıkarılan KHK'lerle yapılan düzenlemeler ile, imar planlama, kentsel dönüşüm, imar uygulaması (parselasyon) ve yapı ruhsatlarının verilmesi gibi yerel nitelikli işlemlere ilişkin yetkiler merkez yönetim birimlerine de verilmiştir. Ancak merkezin bu yetkilerini kullanması kentsel mekanda yerel ve merkez arasında çatışma oluşmasına neden olmaktadır.

Bildiride, 644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiş olan yerel ölçekte plan yapma yetkilerini uygulanması durumunda, yerelde ne tür sorunlarla karşılaşılacağı ve nasıl çözümlenebileceği konusu Çorlu'da yapılması planlanan “entegre atık bertaraf ve enerji üretim tesisi”¹ üzerinden ele alınmıştır.

Bu bildiride, büyük ölçekli yatırım kararlarının yerel ölçekte, kentsel mekana etkilerinin olduğu, planların hazırlanma ve onayına ilişkin çeşitli aşamalarda merkezi ve yerel yönetim birimleri arasında çatışmaların yaşandığı ortaya konmuş ve bu kapsamda var olan çatışmaların nasıl çözümlenebileceği, bu türdeki planlama kararlarında nasıl bir yönetim-katılım mekanizması oluşturulması gerektiği örnek incelemesi üzerinden verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Merkezileşme, Yerelleşme, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Planlamada Yetki, Kent Yönetimi- Aktörler, Türkiye.

1.Giriş

1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu Türkiye kent planlama pratiği açısından önemli bir dönüm noktası olmuş, bu kanun ile kent ölçeğindeki planlama yetkileri merkezi yönetimden yerel yönetim birimlerine aktarılmıştır. Ancak 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 9. Maddesi ile Bakanlığa (Mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) re'sen imar planı yapma yetkisinin verilmesi ve yine aynı kanunun 4. Maddesi ile bir takım istisnaların getirilerek özel kanunlara öncelik tanınması plan-

1 Tesise ait ÇED Raporu'nda tesiste yapılacak iş ve işlemlerle ilgili olarak; “evsel atıkların kaynağında ayrı toplanması, buna bağlı olarak atık içindeki geri kazanım öncelikli malzemelerin geri kazanılması, kalan organik içerikli materyallerin de entegre tesislerde kompostlaştırılma, ısıt işlemlere (gazlaştırılma vb.) tabi tutulup elektrik enerjisi elde edilmesi, nihai bakiyelerin de fen ve sanat kaidelerine uygun bir şekilde düzenli depolamaya verilmesi, endüstriyel atıkların ise öncelikle geri kazanılması, ısıt işlemler ile enerji eldesi ve sistemde oluşacak nihai bakiyelerin de düzenli depolamaya verilmesi” şeklinde belirtilmiştir.

lama yetkilerinde yerelleşmenin (desantralizasyon) tam anlamı ile gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu şekilde, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 4. ve 9. Maddesi ile planlamaya ilişkin yetkilerin bir bölümünün yine merkezi yönetim birimlerinde kaldığı görülmektedir.

Yerel yönetimlerin yetkilerine ilişkin düzenlemeler ile yerelleşme (desantralizasyon) açısından reformların gerçekleştirildiği kanısı, yasa ve mevzuatlarda yapılan bu değişiklikler ile geçerliliğini yitirmektedir. Sözü edilen düzenlemelerin son örneği ise; planlama yetkilerinin önemli bir bölümünün, Bakanlar Kurulu’na verilen KHK çıkarma yetkisine dayanılarak, 04 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 644 sayılı KHK ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde toplanması olmuştur.

Daha sonrasında 644 sayılı Kararnamenin yeniden ele alınması ve bazı değişikliklerin yapılmasının ardından 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 8 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri hakkında KHK’de düzenlemeler yapılmasının yanı sıra, 3194 sayılı İmar Kanunu, 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda da önemli değişiklikler yapılmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu ile yerel yönetimlere verilmiş olan imar planı yapma, yaptıрма, onaylama ve proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi vb. yetkilerinin de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkileri arasında yer aldığı görülmektedir.

- Bu bildirinin amacı, temel görevi yerleşme ve yapılaşmayı ilişkin kuralları belirlemek, planlama sisteminde koordinasyon ve denetimi sağlamak olması gereken merkezi bir kurum niteliğindeki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na verilen planlama yetkilerinin kullanımının yerel ölçekteki etkileri, Çorlu’da kurulması planlanan “Entegre Atık Bertaraf ve Enerji Üretim Tesisi” örneği üzerinden incelenmesidir.
- Bu kapsamda çalışmanın hipotezi; “Büyük ölçekli yatırımlara ilişkin planlama kararları merkez ve yerel arasında çatışma ortaya çıkarır. Bu çatışma ancak yönetim ve katılım mekanizmaları ile çözümlenebilir” şeklinde belirlenmiştir. Araştırma soruları, ‘Böyle büyük bir yatırım kararının yerel ölçekte etkisi var mıdır?’ ‘Böyle büyük bir yatırımın kentsel mekana etkisi var mıdır?’ ‘Büyük yatırımlara ilişkin kararlarda merkez ve yerel arasında çatışma çıkıyor mu?’ ‘Büyük yatırımlara ilişkin alınacak planlama kararlarında merkezi ve yerel yönetim arasındaki çatışma nasıl bir yönetim-katılım mekanizması ile çözümlenebilir?’ olarak belirlenmiştir.

Bildiride örnek alan olarak Çorlu’da kurulması planlanan “Entegre Atık Bertaraf ve Enerji Üretim Tesisi” seçilmiştir. Bu örnek alanın seçilmesindeki nedenler; hem

yerel yönetim birimleri hem de merkezi yönetim birimlerinin bu tesis üzerinde planlamaya ilişkin karar almış olması, söz konusu tesisin hem bölgesel hem de yerel ölçekte etkilerinin bulunmasıdır. Tesisin kurulacağı alan merkezi yönetim birimlerince üst ölçekli plan kararlarında “Teknik Altyapı Alanı” olarak belirlenmiş, daha sonra belediyesince alt ölçekli imar planları onaylanmış, ancak daha sonra ilgili belediye bazı gerekçeler ile söz konusu imar planlarını iptal etmiş, bunun üzerine yatırımcı firmanın talebi doğrultusunda, imar planları (644 sayılı KHK kapsamında) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmış, Bakanlıkça re’sen onaylanan planlar kapsamında belediye tesise ruhsat vermiştir.

Bildiri kapsamında tesisin planlama süreci ile ilgili olarak, yerel ve bölgesel ölçekte, aktörlerin nasıl bir yaptırımında bulunduğu, birbirleri ile olan ilişkileri, mevcut kabulleri ve karar alma süreçleri ele alınmıştır. Söz konusu tesisin yapılacağı mekanın oluşumunda yer alan aktörler ve stratejilerinin analizinde “Mactor Metodu”ndan yararlanılmıştır. Bu metod kapsamında; merkezi ve yerel yönetim birimlerinin kurum görüşleri olduğu için bu birimlerle görüşme yapılmamış, diğer aktörler (yatırımcı firma, üniversiteler, STK’lar vb.) ile “Derinlemesine görüşme (Depth Interview)” şeklinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde, bölge halkının karar aşamalarının hiçbir sürecine dahil edilmediği ve tesisle ilgili bazı çekincelerinin olduğu ancak ilgili kurumlarca bunun göz ardı edilmiş olduğu görülmektedir.

Giriş bölümünü izleyen ikinci bölümünde, teorik arka plan verilmiştir. Teorik arka planda bir taraftan uluslararası düzeyde planlama yetkilerinde mekezeleşme ve yerleşme yaklaşımları ele alınırken, diğer taraftan Türkiye’de planlama sistemi merkezileşme ve yerelleşme yaklaşımları incelenmektedir. Üçüncü bölüm örnek alan çalışmasını içermektedir. Bu bölüm kendi içerisinde beş alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölümde analiz metodolojisi verilmektedir. İkinci alt bölümde tesise ilişkin özellikler verilmektedir. Üçüncü alt bölümde tesisise yönelik plan kararları ve yerleşimi ile bilgi verilmektedir. Dördüncü alt bölümde planlama süreci incelenmektedir. Beşinci alt bölümde ise mactor analizi ve sonuçları verilmektedir. Bildirinin dördüncü bölümü genel değerlendirme ve sonuç bölümüne ayrılmaktadır.

2. Teorik Arka Plan: Planlama Yetkilerinde Merkezileşme ve Yerelleşme Yaklaşımları

2.1. Planlama Yetkilerinde Merkezileşme ya da Yerelleşme

Küresel çağın en yaygın trendlerinden birisi de gelişmekte olan ülkelerde güçlü merkezi hükümetlerin idari sorumluluklarını yerele devretmek olmuştur. Yerelleşme (desantralizasyon) olarak tanımlanan bu süreç, son yirmi yılda Dünya

Bankası (WB), Birleşmiş Milletler (UN) ve kalkınma ajansları gibi güçlü uluslararası örgütler tarafından da aktif olarak desteklenmektedir (Beard, Miraftab ve Silver, 2008). Yetkilerin daha yüksek düzeydeki hükümet yapısından, daha alt seviyedeki bağlı birimlere aktarılması, kamusal işlevlere ilişkin yetki ve sorumlulukların; merkezi yönetimden, ona bağlı yarı özerk yapıdaki (bağımsız gibi görünen) hükümet kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine (NGO) ya da özel sektöre aktarılmasını ifade etmektedir (Bongwa, 2004; aktaran Özmüş, 2005).

Yetkilerin ve kamu hizmetlerinin yerelleşmesindeki farklılıklar, merkez ve yerel arasındaki ilişkilerin değişimi ve yerelleşme süreci ile paralellik göstermektedir (Laffin, 2009). Yerelleşme (desantralizasyon) ülkelerin devlet yapılarına, değişimi sürükleyen nedenlere ve bu değişimden sağlanacak faydalara göre farklı şekillerde olabilmekte, bu sebeple yerelleşme (desantralizasyon) uygulamaları farklı kavramlarla ortaya koyulabilmektedir (Topal, 2005).

Temel olarak yerelleşme hareketinin dayanakları şu şekilde belirtilmektedir (Ünsal, 2004):

- Merkezi yönetim tarafından ortaya konulan politikalar ve programlar kamu yararının göz ardı edilmesine ve kamu hizmetlerinin yerine getirilememesine neden olduğu için yetkilerin desantralize edilmesi gerekliliği oluşmuştur.
- Neoliberal politikalara paralel olarak, Dünya Bankası ve diğer kuruluşlar, kamusal hizmetlerin yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi konusunda yapısal uyum programları ile geliştirmekte olan ülkeler üzerinde etkili olmuştur.
- Yerelin gereksinimlerini karşılayan sürdürülebilir gelişme, toplumsal grupların etkin olduğu modellerle gerçekleştirilmiş ve yerellik bu anlamda öne çıkmıştır.

Son yıllarda AB'nin benimsediği politikalarda, kentlerin ekonomik olarak yeniden yapılanması, girişimci politikalarla yerel yönetimlerin kapasitelerinin artırılması, kentler arasında işbirliğine dayalı ağların kurulması gibi yaklaşımlar öncelik kazanmıştır. Yerel yönetimlerin son yıllarda ulusal ya da uluslar arası düzeyde işbirliği oluşturmalarının en iyi örneklerinden biri de Avrupa Birliği sürecinde yerel yönetim ağlarının oluşması olmuştur ve böylece yerel yönetimler arasında yalnızca ulusal değil aynı zamanda uluslar arası düzeyde de işbirliğinin sağlanması gerçekleştirilmektedir (Goldsmith, 1995).

Avrupa ülkelerindeki mekânsal planlama sistemlerine bakıldığında, ülkelerin sosyal modellerindeki değişimlerin planlama modellerine de yansımış olduğu görülmektedir. Son yıllarda planlama yasalarındaki değişimlere bakıldığında ise; planlama sistemlerinin yatırımları çekmek için yeni yatırımcılara daha fazla olanak sağlamak konusunda daha esnek bir yapı kazandıkları ve piyasa koşullarına daha duyarlı bir yapıya doğru evrildikleri görülmekte olup; bölgeler ve ülkelerin

de hem rekabet gücünü artırabilmek, hem de ortak altyapı yatırımlarını gerçekleştirebilmek amacı ile ortak planlama çalışmaları içerisinde olduğu görülmektedir (ÇŞB, 2012). Diğer yandan kamusal hizmetlerinin sunumunda özel sektörün devreye girmesi ve kamu-özel sektör ortaklıklarının oluşturulması durumu önem kazanmıştır (Coulson, 2004).

Genel olarak Avrupa'daki planlama sistemleri nitelik açısından yönlendirici (indicative) ve bağlayıcı (imperative) olarak iki farklı grupta ele alınmaktadır (Nadin ve Stead, 2008; aktaran ÇŞB, 2012). Bu şekilde benzer nitelikte olanlar aynı model içerisinde gruplanmış olsalar da ülkelerin planlama sistemlerinin birbirinden çok farklı olduğu bilinmektedir. Burada üzerinde durulması gereken nokta 1980 sonrasında bütün ülkelerin planlama sistemlerinde ve mekansal yapılanmasında değişimlerin yaşanmış olmasıdır. Bu değişimler planlamanın örgütlenmesi, kademelenmesi, yeniden tanımlanması ve türlerinin değişmesi şeklinde planlama sistemi içerisinde yer almıştır.

2.2. Türkiye’de Planlama Sisteminin Merkezileşme ve Yerelleşme Yaklaşımları Açısından İncelenmesi

3194 sayılı İmar Kanunu’nda plânların tanımlanmasına yer verilerek plânlar bölge plânı, çevre düzeni plânı, nazım imar plânı ve uygulama imar plânı olarak kademelendirilmiş ve alt ölçekli plânların üst ölçekli plânlarda belirlenen plânlama ana ilkelerine, stratejilerine ve kararlarına uyumlu olması zorunluluğu getirilmiştir. Yine aynı kanunda “Planlama Kademeleri” içerisinde plan türleri açıkça yer almadı olsa da, plan türlerine ilişkin tanımlara bakıldığında, alt ölçekli planların üst ölçekli planlara uygun olması gerektiği anlamı ortaya çıkmaktadır. Özetle, İmar Kanunu’nda yer alan maddeler birlikte değerlendirildiğinde, sistematik bir şekilde belirtilmemiş olmasına rağmen, plan kademelenmesinde 3 farklı plan türünün yer aldığı görülmektedir. Bu planlar; bölge planları, çevre düzeni planları ve imar planlarıdır. “Plan kademeleri” içerisinde yer almayan, ancak İmar Kanunu’nun 9.maddesinde adı geçen Metropoliten Alan Planı ise sıralamada bölge planlarından sonra yer alması gereken plan türüdür. Yine İmar Kanununda yer almayan ancak 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile mevzuatımıza giren “Mekansal Strateji Planları” ise yeni bir plan türü olmakla birlikte söz konusu planların, adı geçen KHK’de ülke ve bölge düzeyinde olmak üzere iki kademede yapılacağı belirtilmiştir. Farklı plan türleri arasındaki ilişki “plan hiyerarşisi” çerçevesinde belirlenmekte olup, Danıştay kararlarında da çeşitli planlar arasında öncelikle üst ölçekli- alt ölçekli plan ayrımı yapılmakta ve alt ölçekli planların üst ölçekli planlara aykırı olamayacağı kabul edilmektedir (Tekinsoy, 2008).

Türkiye’de imar hukuku mevzuatına baktığımızda; öncelikle 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere, diğer kanunların da imar planlarına yön veren üst ölçekli plan-

ların üretilmesini zorunlu kılmadığı görülmektedir. Çünkü İmar kanununda imar planlarının “varsı” bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak yapılacağı belirtilmektedir. Sektörel hedeflere göre hazırlanacak bölge planlarının yapılması ve bölgesel kalkınma politikalarının kentsel mekanda uygulanabilmesi için çevre düzeni planlarının yapılması, buna uygun olarak da nazım ve uygulama imar planlarının yapılması gerekirken bu sıradüzensel işleyiş düzgün bir şekilde gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan planlama yetkilerinin merkezileşmesi durumu karşısında oluşan merkezileşme ve yerelleşme ikilemi de plan hiyerarşisi kavramını ortadan kaldırmakta ve planlama yetkilerinin parçalanmasına neden olmaktadır.

Planlama sistemi içerisindeki planlar sıradüzenine baktığımızda, üst ölçekli planları (sosyo-ekonomik planlar ve üst düzel fiziki planlar) yapma yetkisinin merkezi yönetim birimlerine verildiği, alt ölçekli planları (yerel fiziki planlar) yapma yetkisinin ise yerel yönetim birimlerine verilmiş olduğu görülmektedir. Ancak gerek İmar Kanunu gerekse diğer kanunlarla getirilen kısıtlamalar ile yerel yönetimlere verilmiş olan planlama yetkisinin alanı daraltılmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu’nun “Planların Hazırlanması ve Yürürlüğe Konulması” başlıklı 8. Maddesi’nde; belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planlarının ilgili belediyelerce yapılacağı veya yaptırılacağı, belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe gireceği belirtilmiş olup; belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde yapılacak planların ise valilik veya ilgisince yapılacağı veya yaptırılacağı, Valilikçe uygun görüldüğü takdirde onaylanarak yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Ancak yine aynı kanunun 9. Maddesi ile Bakanlığa (Mülga Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) re’sen imar planı yapma yetkisinin verilmesi ve yine aynı kanunun 4. Maddesi ile bir takım istisnaların getirilerek özel kanunlara öncelik tanınmasıyla yerel yönetimlere verilmiş olan planlama yetkilerinin kısıtlanmış olduğu görülmektedir.

Diğer yandan anayasa hükümlerine dayanılarak, merkezi yönetim birimleri denetim yetkisini, plan hiyerarşisi kapsamında kendinin astı durumunda olan ve yetki genişliği ilkesi doğrultusunda yetki aktarımı yapılan taşra birimleri üzerinde kullanabilmektedir. 1982 tarihli Anayasa hükümleri doğrultusunda merkezi yönetim birimleri, yerel yönetim birimleri üzerinde vesayete dayalı yönetsel denetim yetkisini kullanabilir ancak yerel yönetim birimleri yerine geçerek onlar adına karar alamazlar, yalnızca onların kararlarını onaylar, bozar ya da uygulamalarını erteleyebilirler. (Ünal, 2003; Türk ve Türk, 2006).

Halen yürürlükte olan 3194 sayılı İmar Kanunu, yerel yönetimlere planlama yetkilerinin aktarılması konusunda önemli bir değişimin başlangıç noktası olmuştur. Ancak bu yasa yakın geçmişteki demokratikleşme sürecinde önemli bir adım olmasına rağmen, ilk uygulamalarından bu yana hep üzerinde tartışılmaktadır. Çünkü yasa temelde entegre ve bütüncül bir yaklaşım olmadan farklı kanun ve kurumlara

atıfta bulunan maddelerden oluşmakta ve diğer mevzuatlar ile olan iç tutarsızlıklar ve belirsiz ilişkiler uygulama zorluklarına yol açmaktadır (Ünsal, 2009). Diğer yandan planlama konusunda çok sayıda yetkili kurum ve kuruluşun bulunması, planların uygulama sürecini de olumsuz etkilemekle birlikte her kurumun kendi planlama yetkisini özel kanun hükümlerinden alması imar kanununun devre dışı bırakılmasına neden olmuştur (Türk, 2003).

3194 Sayılı İmar Yasası ile -söz konusu Kanunun 4. ve 9. Maddelerine rağmen- öngörülen “yerelleşme (desantralizasyon)” modeli ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın-Türkiye tarafından bazı maddelerine çekince konularak da olaşımzalanarak onaylanması Türkiye’nin siyasi alandaki yerelleşme (desantralizasyon) hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Ancak daha sonrasında ise; planlama yetkilerini merkezileştirerek yeniden düzenleyen bazı yasalar ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi gibi devletin merkezi yönetim organlarına özel planlama yetkilerinin verildiği görülmüştür. Merkezileşme ve yerelleşme ikilemlerinin yanı sıra üst ölçekli planlama yetkisi bulunan bakanlıklar arasında da genelgeler yolu ile karşılıklı atışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu kapsamda planlamaya ilişkin sorunların çözümü ve yetkili kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması amacıyla Kentleşme Şurası kurulmuş ve KENTGES “Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi” oluşturulmuştur. Kentleşme Şurası’nda ülke bütününde planlamaya dair kurumsal yapılanmayı oluşturacak, planlama sürecinin yasal çerçevesini oluşturacak yeni bir bakanlığın, “Şehircilik ve Planlama Bakanlığı”nın, kurulması gerektiği belirtilmektedir. Ancak öngörülen bu yapılanma; planlama yetkilerinin tek bir merkezde toplanmasından ziyade, planlama yetkileri ve planlama kurumlarının parçalı yapısına son veren, her bir kademedede tek bir planlama kurumunu yetkili kılan bir düzenlemedir.

2.3. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Kurulması ile Planlama Yetkilerinde Merkezileşme

Kentleşme Şurası toplantıları ve raporları ile KENTGES çalışmalarında da imar ve planlama konularında kurumsal bir yapının oluşturulması gerektiği ifade edilmiş ve yeni bir bakanlığın kurulması yönündeki beklentiler artmıştır. Bu kapsamda “Yetki Kanunu” ile Bakanlar Kurulu’na 6 ay süre ile kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisi verilmiş, 636 sayılı KHK ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı birleştirilmiş, “Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı” adını almıştır. Ancak daha sonra bu bakanlık 644 sayılı Kararname ile “Orman ve Su İşleri Bakanlığı” ile “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” na ayrılmıştır. Daha sonrasında 644 sayılı Kararnamenin yeniden ele alınması ve bazı değişikliklerin yapılmasının ardından 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 8 Ağus-

tos 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 04.07.2011 tarih ve 27984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş, bu KHK ile Bakanlığın Teşkilat ve Görevleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Söz konusu KHK yürürlüğe girmeden önce, 09.05.1985 tarih ve 18749 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 09.11.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanununun 9. maddesi ile Bakanlığın planlama iş ve işlemlerine ilişkin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmişti. Daha sonra KHK’nın yürürlüğe girmesi ile Bakanlığın imar planlama iş ve işlemlerine ilişkin görev, yetki ve sorumlulukları yeniden tanımlanarak artırılmış ve daha önce 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 9. maddesi uyarınca, Mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca gerçekleştirilen planlama iş ve işlemleri, 644 sayılı KHK ile tanımlandırılarak devam ettirilmiştir.

Bakanlık 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 9. Maddesi uyarınca;

- Kamu yapılarına ilişkin imar planı ve değişiklikleri,

Enerji tesisleriyle ilgili alt yapı, üst yapı ve iletim hatlarına ilişkin imar planı ve değişiklikleri,

Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken plan ve plan değişiklikleri,

Birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının,

İçerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen,

Hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan

yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmına ilişkin planları yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re’sen onaylamaya,

- Bir kamu hizmetinin görülmesi maksadı ile resmi bina ve tesisler için imar planlarında yer ayrılması veya bu amaçla değişiklik yapılması gerektiği takdirde, gerekirse imar planının resmi bina ve tesislerle ilgili kısmına ilişkin planlarını re’sen yapma ve onaylamaya,
- Birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarının hazırlanmasında, kabul ve onaylanması safhasında ortaya çıkabilecek ihtilaflara ilişkin ise gerektiğinde planları re’sen onaylamaya,
- 4046 sayılı Kanun kapsamında gelir ortaklığı modeli ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar yöntemine göre özelleştirme işlemleri yapılan hizmet özelleştirilmesi niteliğindeki yatırımların yapılacağı Özelleştirme İdaresince

değerlendirilmek ve sözleşmeye uygunluğu konusundaki görüşü de alınmak kaydı ile re'sen onaylamaya yetkili kılınmıştır.

Daha sonra Bakanlık 644 sayılı KHK'nın 2. Maddesi ç) bendi uyarınca;

- Her tür ve ölçekteki fiziki planlara ve bunların uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak,
- Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları, mülkiyeti kamuya ait arsa ve araziler üzerinde yapılacak her tür yapı, millî güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler, genel sığınak alanları, özel güvenlik bölgeleri, enerji ve telekomünikasyon tesislerine ilişkin etütler, harita, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini resen yapmak, yaptırmak, onaylamak ve başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarece ruhsatlandırılma yapılmaması halinde resen ruhsat ve yapı kullanma izni vermekle yetkili kılınmıştır.

Bakanlık 644 sayılı KHK'nın 2. Maddesi h) bendi uyarınca;

- Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan veya mülkiyeti Hazineye, kamu kurum veya kuruluşlarına veya gerçek kişilere veyahut özel hukuk tüzel kişilerine ait olan taşınmazlar üzerinde kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak ilgililerince hazırlandığı veya hazırlatıldığı halde yetkili idarece üç ay içerisinde onaylanmayan etüt, harita, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgililerinin valilikten talep etmesi ve valiliğin Bakanlığa teklifte bulunması üzerine bedeli mukabilinde yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- Başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarece verilmemesi halinde bedeli mukabilinde resen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek Bakanlığın görevleri arasında sayılmaktadır.

Bu çerçevede, Bakanlıkça İmar Kanunu'nun 9. Maddesi kapsamında yürütülen planlama iş ve işlemleri, 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile daha belirgin ve etkin hale getirilerek devam ettirilmiştir.

Yine 644 sayılı KHK'nın 7. Maddesi kapsamında Bakanlığa verilen görev ve yetkiler şu şekildedir:

- Havza ve bölge bazındaki çevre düzeni planları da dahil her tür ve ölçekteki çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esaslarını belirlemek,
- Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen alanlar ile merkezi idarenin yetkisi içindeki kamu yatırımları,

Milli güvenliğe dair tesisler, askeri yasak bölgeler,
7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle
Yapılacak Yardımlara Dair Kanun hükümleri çerçevesinde yapılacak binalar,
Genel sığınak alanları,
Özel güvenlik bölgeleri,
Enerji ve telekomünikasyon tesisleri ile ilgili altyapı, üstyapı ve iletim hatları,
Yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı madde üretim tesisleri ve depoları,
Akaryakıt ve sıvılaştırılmış petrol gazı istasyonları gibi alanlar
ile ilgili her tür ve ölçekteki planları gerektiğinde yapmak, yaptırmak ve re'sen
onaylamak,

- Bakanlar Kurulunca belirlenen proje kapsamı içerisinde kalmak kaydıyla kamuya ait tescilli araziler ve muvafakatleri alınmak koşuluyla özel kişi veya kuruluşlara ait arazilerin yeniden fonksiyon kazandırılıp geliştirilmesine yönelik olarak her tür ve ölçekteki planları yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- İdarelerin ihtilafı halinde, genel imar düzeni ve uyumunu sağlamak üzere her türlü imar planı, plan değişikliği, plan revizyonunun hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasında koordinasyon sağlamak, ihtilafları gidermek, gerektiğinde ihtilaf konusu işi re'sen yapmak, yaptırmak ve onaylamak,
- Görev alanına giren planlamaya ilişkin iş ve işlemlerde, bakanlıklar, mahalli idareler ve meslek kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, planlama sürecinin iyileştirilmesini ve geliştirilmesini temin etmek,
- İmar planlarının yapılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek, uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sözü edilen düzenlemelerle kazandığı geniş yetkilerin başında; mülkiyeti Hazineye, gerçek kişilere veya özel hukuk tüzel kişilerine ait olan taşınmazlar üzerinde, kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak yetkili idarece üç ay içinde onaylanmayan, her tür ve ölçekteki planların yapma ve onaylama yetkisi gelmektedir. Bakanlık, ayrıca yerel yönetimlerin KHK'da belirtilen süre içerisinde yapı ruhsatı ve kullanım izni vermemeleri durumunda yapı ruhsatı ve kullanım izni de verebilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan alan incelemesi dahilinde de Bakanlığın sözü edilen yerel ölçekte plan yapma yetkisi üzerinde durulacak ve bu müdahalenin kentsel mekâna etkileri tartışılacaktır.

3. Planlama Yetkisinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tarafından Kullanımı: Çorlu Entegre Atık Bertaraf Ve Enerji Üretim Tesisi Örneği

3.1. Analiz Metodolojisi

644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilmiş olan yerel ölçekte plan yapma yetkilerinin uygulanması durumunda, yerelde ne tür sorunlarla karşılaşılacağı ve nasıl çözümlenebileceği konuları Çorlu’da yapılması planlanan “entegre atık bertaraf ve enerji üretim tesisi” üzerinden ele alınmıştır. Hem yerel yönetim birimleri hem de merkezi yönetim birimlerinin bu tesis üzerinde planlamaya ilişkin karar almış olması ve söz konusu tesisin hem bölgesel hem de yerel ölçekte etkilerinin bulunması sebebi ile bu tesis örnek alan olarak seçilmiştir.

Bildiride, alan çalışması iki aşamada ele alınmaktadır. Birinci aşamada, tesisin konumu ve yer seçimine ilişkin verilerle birlikte tesise ait imar planlarının hazırlanma ve onaylanma süreci incelenmektedir. İkinci aşamada ise, tesisin planlama sürecinde yer alan ve karar aşamalarına tanıklık eden aktörler analiz edilmektedir.

Bildiride, alan çalışmasına ilişkin fiziksel, sosyo-ekonomik vb. veriler, imar planları ve üst ölçekli planlara air paftalar ve raporlardan elde edilmiştir. Tesisin imar planlarının onaylanma süreci incelenirken, imar planlarının yanı sıra, kurum görüşleri, meclis kararları, komisyon raporları, askı tutanakları, itirazlar, kurumlar arası yazışmalar elde edilmiş ve yerel gazete, dergi, bildiri vb. kaynaklar taranmıştır.

Tesise ilişkin planlama sürecinin incelenmesinde; yerel ve bölgesel ölçekte, aktörlerin nasıl bir yaptırımda bulunduğu, birbirleri ile olan ilişkileri, mevcut kabul-leri ve karar alma süreçleri dikkate alınmıştır. Tesisin yapılacağı mekanın oluşumunda yer alan aktörler ve stratejilerinin analizinde ise “Mactor Metodu”ndan yararlanılmıştır. Mactor Metodu, 1985-1990 yıllarında Michel Godet ve François Bourse tarafından geliştirilmiştir. Aktörlerin “oyun” veya “stratejilerinin” analiz edildiği Mactor Metodunun amacı, aktörler arası güç dengelerini ölçmek, onların yakınlaşma ve farklılaşmalarını saptamaktır.

Bu metod kapsamında; merkezi ve yerel yönetim birimlerinin kurum görüşleri olduğu için bu birimlerle görüşme yapılmamış, diğer aktörler (yatırımcı firma, üniversiteler, STK’lar vb.) ile “Derinlemesine görüşme (Depth Interview)” şeklinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derin mülakat türlerinden “derinlemesine görüşme (depth interview)” tekniği ile önceden kurgulanmış ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağı, görüşme planının aynen uygulandığı görüşmeler yapılmıştır.

3.2. Yapılması Planlanan Tesise İlişkin Özellikler

Yapılması planlanan tesisle bölgede evsel ve endüstriyel atıkların depolanarak toplanması ve sonrasında geri dönüşümün yapılması amaçlanmaktadır. Plan Açıklama Raporu'nda (2012/1); yapılması planlanan entegre atık ve enerji üretim tesisleri projesinin konusu, atıkları kaynağında ayırma ile birlikte entegre atık yönetimi ve enerji üretiminin gerçekleştirilmesi olarak belirtilmiştir.

Söz konusu tesiste;

- 1- Yeniden Kullanım: Atıkların ayrı ayrı toplanması sonunda ekonomik değeri olan atıkların alternatif kullanım alanlarının geliştirilmesi,
- 2- Geri Dönüşüm/ Geri Kazanım: Atıkların aynı veya farklı bir malzemenin üretiminde hammadde olarak kullanılması üzere yeniden bir işleme tabi tutulması,
- 3- Atıktan Enerji Üretimi: Atıklardan ısı işlemleri sonucu enerji elde edilmesi,
- 4- Nihai Uzaklaştırma: Mevcut teknoloji kullanımı sonucu faydalanılamayan atıkların düzenli depolama ile bertarafının gerçekleştirilmesi

işlemlerinin uygulanacağı belirtilmektedir.

Bu doğrultuda; plan kapsamındaki entegre atık bertaraf ve enerji üretim tesisleri projesi ile tehlikeli ve tehlikesiz atıkların kaynağında ayrı ayrı toplanarak bu atıkların içinde yer alan geri kazanımı öncelikli malzemelerin geri kazandırılacağı, bunların dışında kalan organik içerikli materyallerin de entegre tesislerde kompostlaştırılıp, ısı işlemleri (gazlaştırma) tabi tutulup elektrik enerjisi elde edileceği ve kalan diğer bakiye atıkların da düzenli depolanacağı anlaşılmaktadır.

Yapılması istenen tesiste yer alacak birimler ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- Atık Kabul Birimi ve Laboratuvar
- Ara Depolama Birimleri
- Birinci ana Proses Birimi
- Termal Isıl İşlemler (Gazlaştırma, Yakma, Piroлиз) Birimi,
- Elektrik Üretimi Birimi (Buhar Türbini/motor)
- Çamur Kurutma, Atık Ayırma ve Susuzlaştırma Birimi
- Tıbbi Atık Sterilizasyon Birimi
- Bitkisel, Madeni Atık Yağ ve Solvent Geri Dönüşümü Birimi
- Varil ve IBC Geri Dönüşüm Birimi
- İkinci Ana Proses Birimi

- Akü ve Pil Atıkları Geri dönüşüm Birimi
- Kablo Geri dönüşüm Birimi
- Elektrik ve Elektronik Atıkları (Floresan Dahil) Geri dönüşüm Birimi
- Ömrünü Tamamlamış Lastik Atıkları Geri Dönüşüm Birimi
- Ambalaj Atıkları Geri Dönüşüm Birimi
- Kompost Ünitesi ve Anaerobik Çürütücü Birimi
- Düzenli Depolama Birimi
- İnşaat, Asfalt ve Yıkıntı Atıkları Birimi

Yukarıda yer alan birimlere ek olarak,

- Giriş (Güvenlik ve Kantar)
- İdari Ofis ve İşçi Sosyal Tesisleri (Yemekhane, Yatakhane)
- Trafo ve Arıtma Tesisleri
- Personel/Misafir Otoparkı, Tır/Kamyon Otoparkı
- AR-GE Merkezi, İzleme ve Kontrol Laboratuvarı
- Makine Parkı ve Kademe
- Alt Yapı Tesisleri ve malzeme ambarı, atölyeler, teknik bakım merkezi vb. yardımcı birimler

3.3. Tesise Yönelik Plan Kararları ve Tesisin Yerleşimi

2007 yılında 728.396 kişi nüfusu olan ve tesis alanının yer aldığı Tekirdağ ilinin toplam nüfusunun 2023 yılında 1.683.200 kişiye ulaşacağı üst ölçekli planlarda belirtilmiştir. Bu bölgede nüfus yoğunluğunun ve hızlı nüfus artışının fazla olmasının nedeni İstanbul'dan desantralize olan sanayi faaliyetlerinin bu bölge içerisinde toplanmış olması ve ulaşım imkanlarının fazla olmasıdır. Yine devletin uyguladığı politikalar ve yatırım teşvikleri ile yatırımcıların bu bölge içerisinde yer seçimi yapmaya başlamaları, ulaşım kriterleri de göz önüne alındığında, sanayi tesislerinin Çorlu-Çerkezköy hattı üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu bakımdan, Çorlu ilçede yer alan sanayi yatırımları ile Tekirdağ'ın en büyük ilçesi konumuna gelmiştir. Üst ölçekli planlar dahilinde Çorlu'nun sanayi kenti olmasının yanı sıra bir hizmet kenti olarak da öne çıkacağı ifade edilmiştir.

Bu bölgede 2000'e yakın sanayi tesisinin yer alması ve 1.500.000'dan fazla nüfusun bulunması, atık bertarafı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda gerek 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı gerekse 1/25.000 ölçekli Tekirdağ İl Çevre Düzeni Planı'nda, çevre kirliliğinin önlenmesi amacı taşıyan planlama alanı bütününe yönelik atık bertaraf ve depolama

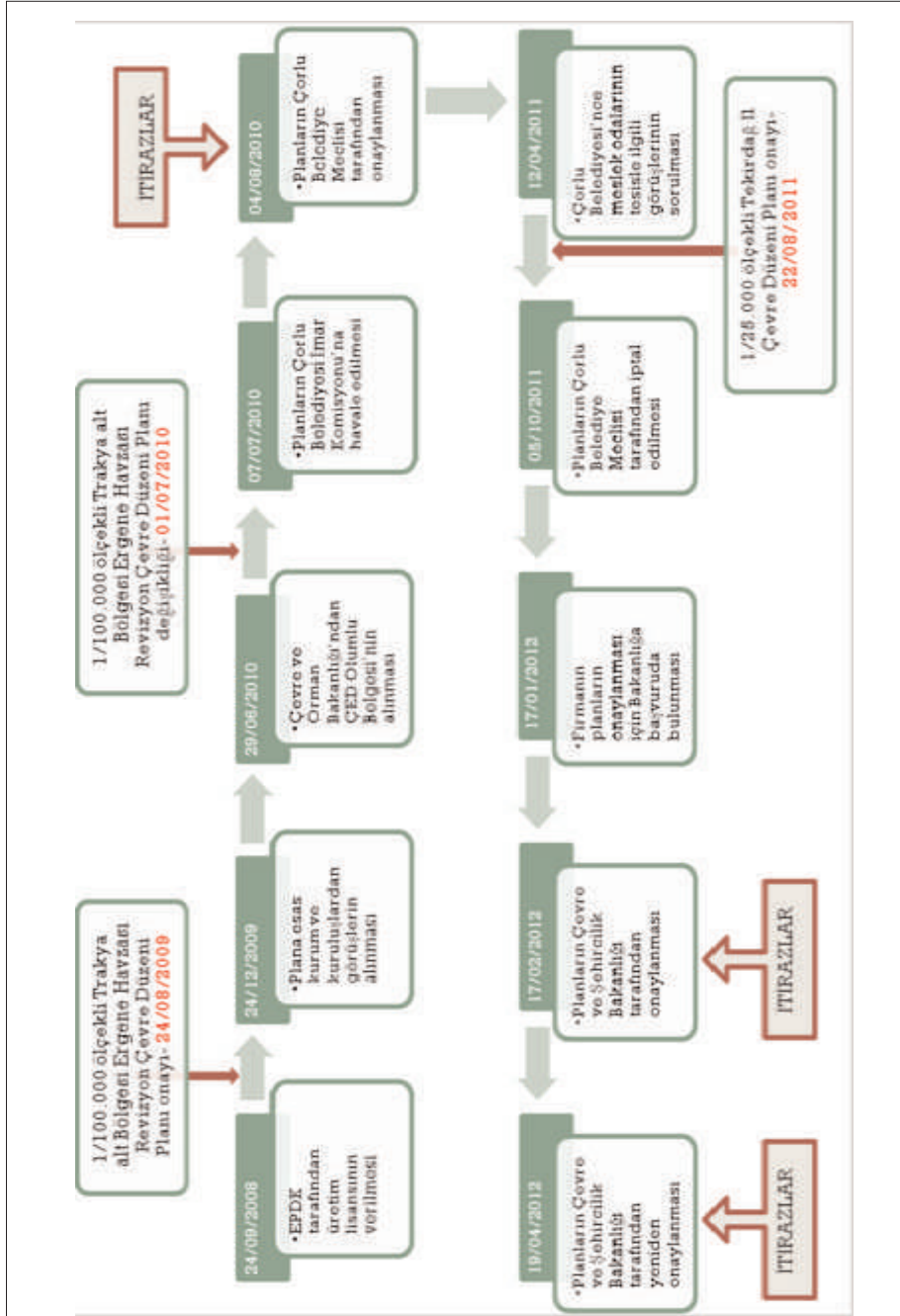
alanları ile transfer alanlarının yer almasını destekleyen plan hükümleri bulunmaktadır. Dolayısı ile bölge içerisinde düzenli depolama ve bertaraf alanlarının oluşturulması büyük önem arz etmektedir.

Tesis için belirlenen alanın çevresinde halihazırda üretim yapılmakta olan tarım arazileri, faal durumda olan maden çıkarım sahaları ile sanayi tesisleri yer almaktadır.

Planlama alanı, Marmara Denizi'nin kuzeyinde yer almakta olup, kıyıya sınırı bulunmamaktadır. Marmara Denizi kıyısında yer alan NATO Askeri Limanı'na 14 km, Tekirdağ Limanı'na 36 km, Ereğli Limanı'na ise 40.3 km mesafede konumlanmıştır. Söz konusu alanın 9,5 km kuzeydoğusunda D-100 numaralı Kınalı-Çorlu-Edirne Devlet yolu, 1.3 km doğusunda D59-05 numaralı karayolu bulunmaktadır.

3.4. Planlama Süreci

Yatırımcı firma, tesisi bu bölgede yapmak için 2008 yılında çalışmalara başlamış ve bu kapsamda EPDK'dan üretim lisansı almıştır. 2009 yılında Trakya bölgesini içeren 1/100.000 Çevre Düzeni Planı onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonrasında yatırımcı firmanın talebi üzerine, belediyesi tarafından imar planına esas, ilgili kurum ve kuruluşlardan görüş alınmış ve firma bu sırada ÇED süreci ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. 2010 Haziran ayında Bakanlık'tan "ÇED Olumlu Belgesi" alınmıştır. ÇED belgesi alındıktan sonra, kurumlardan alınan görüşler sonucunda tesise ait imar planları Çorlu Belediyesi tarafından onaylanmıştır. Ancak tesisle ilgili kamuoyunda ortaya çıkan endişeler ve tesise ilişkin yapılan itirazlar karşısında Çorlu Belediyesi bu imar planlarını iptal etmiştir. Belediyenin imar planlarını iptal etmesi üzerine bu kez yatırımcı firma, 644 sayılı KHK kapsamında değerlendirilmek üzere, planların onaylanması için Bakanlığa başvuruda bulunmuş ve imar planları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Bakanlıkça onaylanan imar planları askıda iken, itirazda bulunulmuş ancak bu itirazlarla ilgili herhangi bir geri dönüş yapılmamıştır. Ancak, Bakanlık itirazlardan sonra, plan üzerinde belirtilen emsal değerleri ve mülkiyetle ilgili bazı düzenlemeler yapmış, ilk planın onaylanmasından 2 ay sonra aynı planı yeniden onaylamıştır. İkinci planın askı süreci içerisinde de plana ilişkin itirazlar yapılmıştır. Her iki onamada da Çorlu Belediyesi planlara itirazda bulunmuştur. Bakanlık tarafından gerçekleştirilen plan onama süreci içerisinde ne belediye ne de halkın herhangi bir katılımı sağlanmamıştır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Tesisin planlama süreci.

3.5. Mactor Analizi

Mactor Metoduna göre, aktörlerin analizi 7 aşamada sağlanmaktadır (Arcade ve diğ., 2009). Birinci aşamada, aktörlerin stratejileri tablolaştırılmaktadır. İkinci aşamada, stratejiler ve objektifler belirlenmektedir. Üçüncü aşamada, hedefleri ile ilişkili olarak aktörlerin konumlandırılması, yakınlaşmaları ve farklılaşmaları belirlenmektedir. Dördüncü aşamada, her bir aktör için hedefler sıralanmaktadır. Beşinci aşamada, aktörler arasındaki güç dengesi değerlendirilmektedir. Altıncı aşamada, aktörler arasındaki yakınlaşmalar ve farklılıklar analizi ile güç dengesi birleştirilmektedir. Yedinci aşamada ise, gelecek için stratejik öneriler ve anahtar soruları formüle edilmektedir.

3.5.1. Aktörlerin belirlenmesi

Alan çalışmasında, planlama sürecinde etkili olan aktörler dört ana başlık altında toplanarak merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sermaye ve sivil inisiyatif olarak gruplandırılmıştır.

Tablo 1: Planlama sürecinde etkili olan aktörlerin belirlenmesi.

	AKTÖRLER	KISALTMALAR
MERKEZİ YÖNETİM VE BAĞLI TAŞRA TEŞKİLATI	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	MERY
	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	
	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamulaştırma Dairesi Başkanlığı	
	Tekirdağ Valiliği, İl Sağlık Müdürlüğü	
	Tekirdağ Valiliği, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	
	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü-11 Bölge Müdürlüğü	
	Tekirdağ Valiliği, Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	
	BOTAŞ, Arazi Etüt ve Kamulaştırma Daire Başkanlığı	
	TEİAŞ, 20.İletim Tesis ve İşletme Grup Müdürlüğü Tesis ve Kontrol Müdürlüğü	
	TREDAŞ Çorlu İşletme Müdürlüğü	
	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü	
	Tekirdağ Çorlu, Kara Kuvvetleri Komutanlığı 5'inci Kolordu Komutanlığı	
	Çorlu Doğalgaz Dağıtım A.Ş.	
	Çevre ve Orman Bakanlığı, Vize Orman İşletme Müdürlüğü-Çerkezköy Orman İşletme Şefliği	
	Tekirdağ Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	
	Ulaştırma Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü 1. Bölge Müdürlüğü	
	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü	
	Tekirdağ İl Özel İdaresi, İmar ve Kentsel İyileştirme Müdürlüğü	

PLANLAMA YETKİLERİNİN MERKEZİLEŞMESİNİN KENT MEKÂNINA ETKİLERİ-ÇORLU ÖRNEĞİ

YEREL YÖNETİM	Çorlu Belediyesi	YERY
ÖZEL SERMAYE	Ekolojik Enerji	ÖS
SİVİL İNİSİYATİF	TMMOB (Meslek Odaları)	STK
	Üniversite	
	Çorlu Kent Konseyi	
	Ergene Platformu	
	Ergene İnisiyatifi	
	Ergene Hayata Dönüyor	
	Yerel Medya	

3.5.2.Aktörlerin görüşlerinin değerlendirilmesi

Tablo 2: Aktörler arası iktidar ilişkileri analizi- matrisi.

AAMI	MERY	YERY	ÖS	STK
MERY	0	2	3	0
YERY	1	0	3	0
ÖS	1	1	0	0
STK	1	2	3	0

0=İktidar ilişkisi yok.

1= Satırda yer alan aktör, objektiflerini riske etmeksizin; araçlar, organizasyon, zaman kullanımı, sütundaki aktör maliyeti üzerine etkili olabilir.

2= Satırda yer alan aktör sütunda yer alan aktör üzerine etkili olabilir. Ancak, bu aktörün mevcudiyetini ve misyonlarını riske edemez.

3=Satırdaki aktör, sütundaki aktörün mevcudiyetini ve misyonlarını riske edebilir.

Birinci objektif (Obj.1) ‘tesisin gerekliliği’ olarak belirlenmiştir.

İkinci objektif (Obj.2) ‘tesisin yerseçimi, kapasitesi’ olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Objektiflere göre aktörlerin pozisyonları.

AOM1	Obj.1	Obj.2	4= Aktör objektifi desteklemektedir. Onun için çok önemli bir hedeftir.
MERY	2	2	2= Aktör objektifi desteklemektedir. Bu objektif kendi objektiflerinin bir parçası veya gerçekleştirmelerine katkıda bulunuyor. Bu objektif gerçekleşmezse kendi objektifleri riske giriyor. Ancak varlığını tehdit etmiyor
YERY	1	0	1= Aktör objektifi desteklemektedir. Kendi objektiflerinin gerçekleşmesini, imkânlar ve organizasyon yönünden destekliyor
ÖS	4	4	
STK	1	-4	

0= Fikri yok, kayıtsız. (Satırdaki aktör, sütundaki objektife kayıtsız)

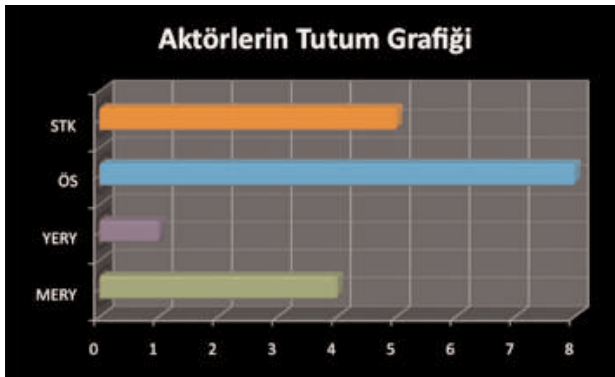
-1= Aktör objektife karşıdır. Objektiflerinin gerçekleşmesini, imkanlar ve organizasyon yönünden rahatsız edecektir.

-2= Aktör objektife karşıdır. Kendi objektiflerinin gerçekleşmesine ters düşmektedir.

-4= Aktör objektife karşıdır. Bu objektifin gerçekleşmemesi, varlığı ve misyonları için hayati önem taşımaktadır.

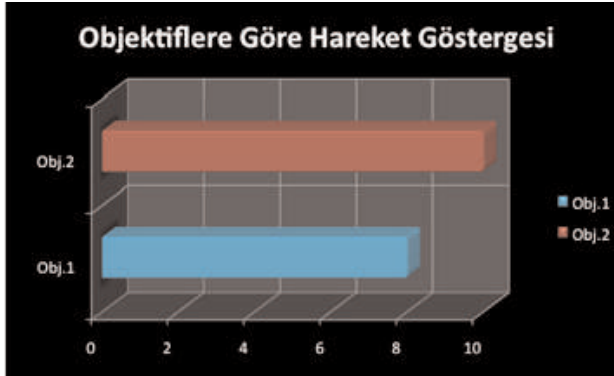
Sütun ve Satırlardaki sayıların mutlak değer toplamaları iki gösterge hesaplama imkânı vermektedir. Bu göstergeler;

- Satır toplamı: Aktörlerin (Proje İle İlgili) Tutumu Göstergesi
- Kolon toplamı: Objektiflere göre Hareket Göstergesi

Şekil 2: Aktörlerin proje ile ilgili tutum göstergesi.

Aktörlerin tutumları üzerinden yapılan matrislere ait grafiğe (Şekil 2) bakıldığında, özel sermayenin her iki objektif için de net bir şekilde tutum gösterdiği merkezi yönetim, yerel yönetim ve STK'ların ise projeye karşı olumlu ya da olumsuz tutumları olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Objektiflere göre hareket göstergesi.

Objektiflere göre hareket göstergesine (Şekil 3) bakıldığında aradaki farkın bir birim olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni genel olarak, projeye itiraz eden aktörlerin yerseçimine de itiraz etmelerinden kaynaklanmaktadır. Objektif 2'de belirlenen yerseçiminden önce, belirlenen projenin çevresel etkileri olacağı ön görüldüğü için yer seçimi ile aynı tutumun olduğu görülmektedir.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çorlu Entegre Atık Bertaraf ve Enerji Üretim Tesisi planlama sürecinden çıkarılan genel sonuç, büyük ölçekli bir yatırım niteliğinde, bölgesel özellikte bir kapasiteye sahip, atık bertarafı ve enerji üretimine yönelik olarak kurulacak tesisin, uzun vadede ve her aşamada, bölgesel ve yerel ölçekte katılımın sağlandığı, yerel yönetimin dahil edildiği bir planlama sürecinin gerçekleştirilmesi gerektiğidir.

Bölge halkının karar aşamalarının hiçbir sürecine dahil edilmediği ve tesisle ilgili bazı çekincelerinin olduğu ancak ilgili kurumlarca bunun göz ardı edilmiş olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları ve halkın çekincelerinin oluşmasında aşağıda belirtilen hususların etkili olduğu görülmüştür:

- Yatırımcı firmaya ait Kemerburgaz'da ormanlık alan içinde bulunan ve biyogazdan enerji elde edilmesi gerekçesi ile kurulmuş, tehlikeli atıklar ve diğer atıkların yakılarak bertaraf edildiği bu tesisin, Hamidiye Kaynak Sularının 9 numaralı kuyusu içmesuyu standardında olmadığı gerekçesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kapatılmış olması ve aynı nitelikteki tesisin Çorlu'da kurulmak istenmesi,

- Tesisin Çorlu dışında, Trakya Bölgesi'nin ihtiyacından bile çok yüksek kapasiteye sahip olması, tesisin tam kapasite ile çalıştığı düşünüldüğünde yılda 900.000 tona yakın atıkların bertaraf edileceği,
- Çorlu'da sanayi tesislerinin yaratmış olduğu çevresel kirliliğin bu tesisle birlikte daha da artacağı düşüncesi,
- Tesisin Çorlu ilçesi ve Yenice Beldesi gibi yerleşim alanlarına yakın mesafede yer alacak olması,
- Tesisin kurulacağı alanın çevresinde faal durumda olan maden çıkarım sahaları ile üretim yapılmakta olan tarım arazilerinin yer alması,
- Tesisten kaynaklanacak emisyon ve diğer atıkların kentin içme sularına, tarım arazilerine ve havası ile birlikte insan sağlığına zarar vereceği endişesi,
- Yatırımla ilgili herhangi bir ihale sürecinin gerçekleşmemesi ve tesisin üretim lisansının 49 yılı kapsaması,
- Tesise atık getirme ve geri kazanım ürünlerinin taşınması işlemlerinde kamyonların kullanılacak olması ve Çorlu yolu üzerinde araç yoğunluğunun artacak olması.

Çorlu Belediyesi tarafından tesise ait imar planları onaylandıktan sonra plana ilişkin itirazların gelmesi ve kamuoyunca tesise dair tepkilerin artması sonucunda; ÇED Olumlu kararı alınmış, onaylanan imar planları ile yer seçimi, yapılaşma koşulları ve yapı yoğunluğu belirlenmiş, inşaat ruhsatı aşamasına gelmiş olan tesisle ilgili olarak meslek odalarının, üniversitelerin, çevre ile ilgilenen derneklerin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının “kirlilik, toz emisyon, çevre kirliliği, yeraltı suları ve insan sağlığına etkileri” konusunda görüşlerinin sorulduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada sivil insiyatifin süreç içerisinde kısmen yer aldığı görülmektedir. Görüş sorulan kurumlardan olumsuz görüşlerin gelmesi neticesinde, belediye birtakım gerekçeler ile imar planlarını iptal etmiştir.

Diğer yandan, Bakanlar Kurulu kararı ile çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile bakanlıkların yapısı değiştirilmekte ve yeni bakanlıklar kurulmaktadır. Bu kapsamda yapılan düzenlemelerin bir örneği de 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. 644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na planlama konusunda çok kapsamlı yetkiler verilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın elde ettiği geniş yetkilerin başında - alan çalışmasına da konu olan- mülkiyeti hazineye, gerçek kişilere veya özel hukuk tüzel kişilerine ait olan taşınmazlar üzerinde, kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak yetkili idarece üç ay içinde onaylanmayan, her tür ve ölçekteki planların yapma ve onaylama yetkisi gelmektedir.

Yatırımcı firma da planların belediye tarafından iptal edilmesi üzerine bu yetki kapsamında değerlendirilmesi için Bakanlığa başvuruda bulunmuştur. Başvuru üzerine Bakanlık söz konusu tesise ait imar planlarını onaylamış ve imar planları İl Müdürlüğü'nde bir ay süre ile askıya çıkarılmıştır. Askı süresi içerisinde gerek bireysel gerekse toplu şekilde çok sayıda itirazda bulunulduğu görülmüştür. İtirazlara ilişkin herhangi bir cevap verilmeden sadece plan üzerinde belirtilen emsal değerleri ve mülkiyetle ilgili bazı düzenlemeler yapılarak aynı plan ikinci kez onaylanmıştır. Aynı şekilde ikinci plana da itirazlar yapılmıştır. Her iki onamada da Çorlu Belediyesi'nin planlara itirazda bulunduğu görülmüştür. Böylece Bakanlık tarafından gerçekleştirilen plan onama süreci içerisinde ne belediye ne de halkın herhangi bir katılımı olmamıştır.

Ülkemizde imar planlaması ve uygulaması bir yerel yönetim görevi olmasına rağmen merkezi yönetimin yerel yönetimle birlikte hareket etmek yerine çoğunlukla önüne geçmiş ve hem yönetim hem de denetim yetkilerini tam anlamı ile kullanmıştır (Türk, 2003). 3194 sayılı imar kanunu ve diğer yasal düzenlemeler ile her ne kadar planlama yetkileri yerele verilmiş olsa dahi bu yetkinin gerisinde merkezi yönetimin müdahale noktaları bulunmaktadır. Ancak bu son KHK ile merkezi yönetim biriminin müdahale noktaları ve çerçevesi çok genişlemiş, hatta yerel yönetimi devreden çıkaran karar alma noktasına gelmiştir. Söz konusu KHK ile verilen her tür ve ölçekte plan yapma ve ruhsat verme yetkisinin gerekçesi "belediyelerin keyfi uygulamalarını engellemek" olsa da planlama sisteminde koordinasyonu ve denetimi sağlayan merkezi bir kurumun, yerele rağmen imar planlarını onaylaması, kentler açısından bazı sıkıntılar ortaya çıkarmaktadır.

Yerel yönetimlerce alınan kararlar üzerinde bölge halkı kısmen de olsa müdahale edebilmektedir. Ancak merkezi yönetim tarafından alınan kararlarda bu müdahale neredeyse imkânsız haldedir. Yerinden yönetim modelinde hizmetlere daha kolay erişebilme, yakın ilişkiler kurma ve sorunları uzun zamana yaymadan çözüme avantajları bulunmaktadır. Diğer yandan Çorlu örneğinde de olduğu gibi sivil toplum kuruluşları, kent konseyleri, mahalle dernekleri ve yerel gündem 21 gibi oluşumlar, yaptıkları çalışmalar ile yerel yönetimleri yönlendirebilmekte ve taleplerinin gerçekleştirilmesi konusunda yerel yönetimler üzerinde baskı oluşturabilmektedir.

Ülkemizde çok sayıda kurumun planlama yetkisine sahip olması ve yürürlükteki İmar Yasasının istisnai maddelerinin, farklı kurumlar tarafından yapılan sektörel planlar ile parçacıl planların ve onama süreçlerinin oluşmasına neden olması, planlamada denetim mekanizmalarının kurulmasını engellemekte ve yetki karmaşası durumunun oluşmasına neden olmaktadır. Planlamadaki çok başlılığı kısmen de olsa gidermek ve tek bir merkezi kurumun koordine etmesini sağlamak açısından böyle bir düzenlemeye gidilmiş olduğu görülmektedir. Ancak bunu gerçekleştirir-

ken, planlamada katılım boyutunun göz ardı edildiği ve yasa hükümlerinde, planlama düzeylerinde katılımcı karar alma mekanizmalarının yetersiz ve kurumsallaşmamış olduğu ve hükümlerin katılımı eşitsizlik yaratacak durumları içerdiği görülmektedir.

Yerelleşme dinamikleri, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası örgütlenmelerin de yeniden yapılanması ve işlevlerinin düzenlenmesini gerektirmiş bu kapsamda yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özerkliklerinin sağlanması, yerel-bölgesel işbirlikleri ve entegrasyonun sağlanması konuları Avrupa Birliği çalışmaları arasında yerini almıştır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Kalkınma Ajansları'nın kurulması ve bölgesel politikaların oluşturulması; yine Avrupa Birliği Mevzuatına Ulusal Uyum Programı kapsamında INSPIRE (Avrupa Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısı) Direktifine entegre olmaya yönelik hazırlıklar yapılması vb. çabalar, ülkemizdeki planlama anlayışına, bölge planlama ve bölgesel kalkınma politikalarına farklı bir içerik kazandırmaktadır. Ancak bu çabaları planlamada yönetim kapsamında değerlendirdiğimizde, AB planlama sürecine de uyum sağlanabilmesi açısından, aktörler ve planlama kademeleri arasındaki etkileşim ve işbirliklerinin oluşturulması, yerel halk, sivil toplum örgütleri ve özel sektör girişimcilerinin birlikteliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bu doğrultuda, planlama sürecinde yer alması gereken öncelikler şu şekilde özetlenebilir:

- Farklı ölçek ve kademedeki planlar arasında uyumun sağlanmasına ilişkin kuralların ve araçların sağlanması,
- Merkezi Hükümet ve yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımının belirlenmesi, merkezin denetleyici ve düzenleyici, yerel yönetimlerin ise uygulama yönünde görev almalarının sağlanması,
- Merkezi yönetim ve yerel yönetim tarafından yerine getirilen ve birbiri ile ilişkisi bulunan hizmetler, fonksiyonlarla ilgili eşgüdüm ve uyumun sağlanması,
- Büyük ölçekli yatırımlara ilişkin planlama kararları öncesinde kent ölçeğinde tüm aktörlerin katılımını sağlayıcı, görüşmeye ve uzlaşmaya dayalı mekanizmaların oluşturulması,
- Kent ölçeğinde karar alma ve uygulama aşamalarında katılımın sağlanması,
- Halkın, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, meslek odalarının, kamu kurumlarının ve yatırımcı kuruluşların katılımını öngören ve bunu güvence altına alan planlama sürecinin oluşturulması,
- Her kademedeki olması gereken katılım süreçlerinde ilgili tüm aktörler arasında eşgüdüm ve katılımın sağlanması,

- Planlama sürecinde temsil edilemeyen veya etkin olamayan toplumsal grupların katılımının sağlanması,
- Karar alma ve uygulama süreçlerinde kamuoyunun bilgilendirilmesi ve gerekli duyuruların yapılması.

KAYNAKÇA

Arcade, J., Godet, M., Meunier, F., ve Roubelat, F. (2009). Structural Analysis with the MICMAC Method & Actors' Strategy with MACTOR Method," The Millennium Project: Futures Research Methodology, Version 3.0, Ed. Jerome C. Glenn and Theodore J. 2009, Ch 11.

Beard, V. A., Miraftab F. ve Silver C. (2008). Situating Contested Notions of Decentralized Planning in the Global South, Planning and Decentralization: Contested Spaces for Public Action in the Global South, New York: Routledge, s.1-18.

Bongwa, A. (2004). Decentralization, Public Management and Urban Governance in Transitional Countries, Short Course Training Materials, IHS, Rotterdam, Holland.

Coulson, A. (2004). Local Politics, Central Power: The Future of Representative Local Government in England, Local Government Studies, 30:4, 467-480.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü (2012). Üst Ölçek Mekânsal Strateji Planlaması Hazırlama, Uygulama ve İzleme Süreci, Yöntem ve Esaslarının Belirlenmesi Projesi, Mevcut Durum Analiz Ve Değerlendirmeleri Raporu, Ankara.

Ersoy, M. (1989). Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'de Merkezi Yönetim Yerel Yönetim İlişkisi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, s. 45-66.

Ersoy, M. (2011). Yerelden Ulusala Merkezileşerek Aynılanan Planlama Anlayışı, "Planlamayı Düşünmek" kurultayı, 13-14 Mayıs 2011.

Geray, C. (1973). Kent Planlaması Konusunda Merkez ve Yerinden Yönetim İlişkileri, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 6, Sayı 4.

Goldsmith, M. (1995). AB ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler, Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, Uluslararası Yerel Yönetimler Semineri, 1-2 Aralık 1994, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, Ankara.

Laffin, M. (2009). "Central-Local Relations in an Era of Governance: Towards a New Research Agenda", Local Government Studies, 35(1), pp. 21-37.

Nadin, V. ve Stead, D. (2008). European Spatial Planning Systems, Social Models and Learning, DISP, 172(1), s.35-47.

Özmüş, L. (2005). Desantralizasyon (Yerelleşme) ve Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 28 Mart - 1 Nisan 2005, Ankara.

Tekinsoy, M. A. (2008). İmar Planlarının Hukusal Niteliği, İmar Planı İptalinin Bu Plana Dayanılarak Verilmiş Ruhsatlar Üzerindeki Etkisi, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 66, Sayı 2, Bahar 2008, s.46-56.

Topal, K. (2005). İdareler arası Mali İlişkiler: Türkiye İle AB Ülkelerine İlişkin Bir Karşılaştırma, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 38, Sayı 2, s.25-50.

Torlak, S.E. (2002). İmar Yasalarının Gelişimi Üzerine Düşünceler, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 11, Sayı 3, s.58-69.

Türk, C. ve Türk, Ş.Ş. (2006). Hukuki ve Teknik Boyutları ile Arsa ve Arazi Düzenlemesi, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

Türk, Ş.Ş. (1995). İmar Planlarının Uygulama Araçları ve Ordu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türk, Ş.Ş. (2003). Türkiye’de İmar Planı Uygulamalarında Yeni Bir Sistem Yaklaşımı, *Doktora Tezi*, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ünal, Y. (2003). Türk Şehir Planlama Hukuku, Yetkin Yayıncılık, Ankara.

Ünsal, F. (2004). Yerelleşme ve Kentsel Planlamanın Dönüşümü, Kent Gündemi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı 6, s.41-42, İstanbul.

Ünsal, F. (2009). Critical Evaluation Of Legal And Institutional Context Of Urban Planning In Turkey: The Case Of Istanbul, International Academic Group on Planning, Law and Property Rights, 11-13 February, Aalborg, Denmark.

2A. OTURUM - 6 KASIM 2013

“KÜLTÜREL MİRAS ALANLARININ YÖNETİMİ

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. A. Emel GÖKSU**

Türkiye’deki Kültür Miraslarının UNESCO Dünya Miras Listesi’ne
Alınması İçin Yapılması Gerekenler: Bergama (Pergamon) Örneğinde
Değerlendirmeler
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER

Alan Yönetimi Sürecinde Uygulama Aşaması Üzerine Bir Değerlendirme
Dr. İrem AYRANCI ONAY, Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY

Kültür Mirası Yönetiminde Yenilikçi Bir İzleme Değerlendirme Yaklaşımı
Önerisi: Envanter Çerçevesi Modeli
Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. Gül GÜNEŞ
Yrd. Doç. Dr. Emel AKIN, Ebru UĞUZ

Türkiye’de Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Örgütlenme
Dr. A. Ege YILDIRIM

TÜRKİYE’DEKİ KÜLTÜR MİRASLARININ UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİ’NE ALINMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER: BERGAMA (PERGAMON) ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Mehmet TUNÇER

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Sayın Başkan, sayın izleyiciler; öncelikle aranızda bulunmaktan büyük mutluluk duyduğumu belirtiyim. Özellikle Dokuz Eylül Üniversitesi’ne pek fazla katkı yapamamaktan dolayı bir üzüntü duyuyorum. Çünkü hem Sezai (Prof. Dr. Sezai Göksu) hem Emel (Prof. Dr. Emel Göksu) hocalarımız benim sınıf arkadaşlarımdır. Onu da mutlulukla söyleyeyim.

Şimdi efendim bana yönlendirilen konu çerçevesinde Türkiye’deki kültür miraslarının UNESCO Dünya Miras Listesine alınması için yapılması gerekenler ve Bergama örneğinde değerlendirmeler yapmak istiyorum.

Efendim öncelikle süremiz çok kısıtlı olduğu için ben bunları hızlıca geçiyorum. UNESCO’nun tanımı, Türkiye’nin kurucu üye olması ve ortak miras evrensel değer konularında biliyorsunuz UNESCO’nun aldığı pek çok karar var. UNESCO

Dünya Miras Listesine girmek, aslında dünyada çok önemli prestij konusudur. Ne yazık ki ülkemiz bu konuda da oldukça gerilerde. Türkiye de bu sözleşmelere 1982'den bu yana tabidir. Dünyadaki kültür ve doğal miras listesine kayıtlı 725 kültürel miras, 183 doğal, 28 karma kültürel doğal varlık bulunmaktadır, 2011 yılı itibarıyla.

UNESCO Dünya Mirası amblemine sahip olmak, büyük bir prestij konusudur dünyada. Çünkü bu konuda özellikle kültürel ve doğal turizm takipçileri, bu logonun peşinde giderler ve oraları ziyaret ederler. Birçok örnek var, onları hızlıca, yani hepsini gösteremeyeceğimiz tabii birkaç örnek var, onları gösteriyorum tekrar. St. Petersburg, Roma, bunlar öne çıkan örnekler,

Atina, Prag Kalesi dünyanın en büyük kalesi...

Türkiye de bugüne kadar 11 varlık kültürel miras listesine alınmış. Ancak şöyle bir şey var. Geçmiş birkaç yüzyıllık ABD'nin 18, İngiltere'nin 26, İspanya'nın 38, Meksika'nın 26 eseri listedeyken, dünyanın hayran olduğu Türkiye, Bulgaristan'la bile aynı sayıda eserle temsil ediliyor. Hele 40 yerle lider olan İtalya karşısındaki durumumuz ise hazindir.

Kaçırılan kültür miraslarımız da, zaten dünya müzelerini süslüyor. Bergama'daki Pergamon Müzesi örnek. Barselona'da sadece Gaudi 8 eserle dünya miras listesine girmiş, Gaudi'nin eserleri ve bir tek yapıyı dahi miras listesine almışlar. La **Sagrada Familia** meşhur kilise.

Geçici listede yerimiz var, 41 adet varlık, doğal ve kültürel miras. Şimdiye kadar alınanların listesi, bunları saymayacağım, bunları çoğumuz biliyoruz. Hem doğal, hem kültürel miras olarak aslında çok daha fazla olması gereken listede çok az isimler var. Pamukkale, Göreme, Kapadokya gibi. İstanbul tehdit altındaydı biliyorsunuz, UNESCO miras listesinden çıkarılmak üzereydi geçtiğimiz yıllarda. Hem de Avrupa kültür başkenti olduğu anda koruyamadığımız için.

Bunları hızlıca geçiyorum. Sivas Divriği... Somut olmayan kültürel miras listesinde de, ülkemizden 9 kültürel gelenek yer alıyor. Burada biraz daha iyi gidiyoruz galiba son zamanlarda; çünkü bunlar devreye girmiş, kabul ettirilmiş. Dünya Miras Fonu, bu tabii UNESCO miras listesine girildiği zaman, Dünya Miras Fonundan destek alıyorsunuz, finansal ve teknik yardım olanağı var. Uygulama rehberlerini kullanmak gerekiyor. Yani ülkede birçok hazırlık var, şu anda biliniyor. Bunun yöntemi de belli. Aslında yapılacak şey, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve belediyelerin işbirliğiyle, valiliklerin işbirliğiyle bu çalışmaları yapmak.

Dünya mirası altı kategoride inceleniyor. Koruma ve kontrol mekanizmaları kurulmuş. Her ülke sahip oldukları değerleri Dünya Miras Komitesine bildiriyor daha önceden. UNESCO bu ön çalışmayı Uluslararası Anıtlar ve Sitler İCOMOS ara-

cılığıyla yapıyor, ya da IUCN Dünya Doğa Birliği kuruluşlarını görevlendiriyor. Her yıl toplanan Dünya Miras Komitesi bu kararları alıyorlar.

Safranbolu ülkede İstanbul'dan sonra ikinci bütüncül koruma kent ölçeğinde Dünya Miras Listesine alınmış kent, 1994 yılında. Kriterler, bunları nasıl olsa yayımlanacak diye okumuyorum, zamanımız dar..

Evet, Doğan Kuban Hocamız diyor ki; *“tarihi çevrenin korunması, uygar toplumun en üst düzeydeki kültür gösterisidir”*. *“Tarihi çevre koruma uygarlığın en üst düzeyindeki estetik gösteridir”*. Bir de yazısı var; *“Türk toplumu neden koruyamaz?”* diye. Ben ona çok fazla katılmadığım için, onu buraya almadım. Yani Türk toplumu koruyabiliyor, ama çok şey kaybedildikten sonra aklı başına geliyor. Onu da belirtmek gerekiyor.

Hasankeyf için çalışmalar sürüyor, UNESCO Dünya Miras Listesine alınması için. Ayrıca tabii baraj altında, su altında kalmasını önlemek için de çabalar sürüyor. Diyarbakır, Mardin, birçok kentte, Bursa'da çalışmalar sürüyor. Ben Bergama için birtakım öngörülerde bulunmak istiyorum; Bergama örneğinden yola çıkarak.

1992'den bu yana Bergama'yla ilgili çeşitli çalışmaların içinde bulundum. İlk koruma planlaması çalışmalarını da biz yapmıştık. Ancak bu çalışmaların zaman içinde onaylanmadığını, mahkemelik olduğunu, sonra tekrar ele alındığını ve 2011 yılına kadar sürdüğünü, 2012'de onaylandığını en son biliyoruz. Hakikaten Bergama koruma planı 20 yıllık bir süreç. Bakın, 20 yıllık bir süreçte bir koruma planı yapamazsanız, ne zaman yönetim planı yapacaksınız ve ne zaman UNESCO'ya başvuracaksınız? Bu da ayrı bir tartışma konusu

Bergama hakikaten şu anda Dünya Miras Listesine alınma yolunda. Önemli bir kültür, bilim ve sanat kenti ve bütün kriterleri sağlıyor Bergama. Yani UNESCO'nun bütün kriterlerini sağlıyor. Bunları parşömeden, bütüncül mekânların korunmasından, tarihi çevrenin üzerindeki yapılan çalışmalara kadar sayabiliriz. Evet, koruma amaçlı planlar ancak 2012 yılında onaylı bir plan haline gelebilmiştir. Bu da birçok kentte de gördüğümüz hüznü bir durum aslında.

Bergama İmar ve Şehircilik Müdürlüğünün 2012 faaliyet raporunda şu var: (Faaliyet 9113) : *“Koruma Amaçlı İmar Planı'nın tamamlanması”*. Yani 92'den bu yana süren bir süreçtir. 2010 yılında Bergama Kültürel Miras Paneli yapılmış ve Bergama UNESCO'ya başvurması için çabalar başlatılmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesinden konuşan Orhan Hocamız (Prof. Dr. Orhan Terzioğlu) diyor ki; *“bu ayıbımızı giderebilmek için, örneğin tıp fakültemiz bundan böyle diploma törenlerini Bergama'da yapmalı”*. Önce kendi tıp dünyamız eşsiz sahibine sahip çıkmalı; Asklepion'la ilgili. Yani Yunanistan'daki Asklepios Barınağı bile dünya miras listesinde, bizim Asklepion'umuz ki, çok ayaktadır, yani mekânları oldukça korunmuştur, dünya miras listesine girmemiş durumda.

TÜRKİYE'DEKİ KÜLTÜR MİRASLARININ UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NE ALINMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER: BERGAMA (PERGAMON) ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRMELER

Evet Kızıl Avlu yine çok önemli bir kültürel miras. Evet, “Alan Yönetim Planı” çok önem kazanıyor. Yani Türkiye çapında aslında her yerleşim, tarihi ve kültürel değerlere sahip her yerleşim, önce koruma planını arkasından da alan yönetim planını hazırlamalı. Başkan Mehmet Gönenc diyor ki, “*UNESCO kültürel miras listesine girdiğinde, Bergama’nın dünya kültür mirası unvanı alacağını vurgulayan Gönenc, Bergama’nın UNESCO listesinde yer alacağını ve UNESCO’ya üye çok sayıda ülke tarafından da tanınacağını*” vurgulamıştır.

Evet, 2010’dan sonra alan yönetimi çalışmaları başlıyor ve bir birim oluşturuluyor belediye içinde. Arada Edirne toplantılar, bunlar biraz detay, geçiyorum. Edirne’de değişik çalışmalar sürdürüyor. 2011 Nisan ayında Uluslararası Bergama Sempozyumu yapılmıştı. Daha sonra Bergama Belediyesi bünyesinde UNESCO Dünya Miras Ve Alan Yönetim Birimi oluşturuldu. Büro daha önce kurulmuş röleve restorasyon bürosu, adı değiştirildi. Aslında bu röleve restorasyon bürosunun kurulmuş olması bile önemli bir aşamadır. Onu da belirtmek gerekir.

Alan yönetimi esasları 2005 yılında yayınlamıştı, buna yönelik çalışmalar yapıldı ve çeşitli eşgüdüm toplantıları yapıldı ve ilk taslak 27 Eylül 2012’de UNESCO Dünya Miras Listesine adaylık dosyası Kültür ve Turizm Bakanlığına sunuldu. ICOMOS’a bu dosya gönderildi ve ikinci bir sempozyum bu sene yapıldı, onu da belirtelim.

Bakanlık tarafından incelenen adaylık dosyası, merkezi Paris’te bulunan UNESCO Dünya Miras Merkezinin komitesine iletildi. 2014 yılında Haziran ayında inşallah Bergama dünya miras listesine girecek.

Şimdi efendim teşekkür ediyorum, benim sunuşum bu kadar. Başkan da zaten beş dakika demişti. Bir son cümle müsaade ederseniz söylemek istiyorum. Bergama benzeri birçok yerleşimin aslında koruma planlarını hızlıca hazırlaması, - Bergama’da maalesef bu yapılamamıştır. Yönetim Planlarını da hazırlayarak, UNESCO’ya başvurması gerekiyor.

Çok teşekkür ediyorum.

ALAN YÖNETİMİ SÜRECİNDE UYGULAMA AŞAMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Dr. İrem AYRANCI ONAY

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Dünyada kent planlama anlayışında yaşanan değişimler planlama sürecini etkilemiş, stratejik planlama ile birlikte planın uygulanması sırasında izleme ve değerlendirme aşamaları günümüzde giderek önem kazanmıştır. Yapılan araştırmalarda, planın hazırlanması ile başlayan ve bir bütün olarak ele alınması gereken kent planlama sürecinde, planın izleme ve değerlendirme aşamalarının eksik ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, planlama sürecinde izleme, değerlendirme ve geri besleme aşamalarının iyi işletilememesi sonucunda, planlama ve uygulama arasında koordinasyon eksikliği yaşanmakta ve planın revizyonu sürecinde büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. Makale, bu süreçte ortaya çıkan sorunları en aza indirmek amacıyla gelişmiş ülkelerde yapılan uygulamaları incelemekte ve izleme ve değerlendirme aşamalarını ülkemiz alan yönetimi sürecine kazandırmayı amaçlamaktadır.

UYGULAMADA İZLEME-DEĞERLENDİRMENİN YERİ

Kent planlama sürecinde izleme aşaması üzerine yapılan çalışmalar 1970’li yıllara dayansa da (Haynes, 1974; Harris and Scott , 1974; Floyd, 1978; Bracken, 1981), planlama uygulamalarında planın izlenmesi ve değerlendirilmesi daha çok 1990’lı yılların ortalarında gelişmiş ülkelerde yerel yönetimin performansı ve verimliliği ile gündeme gelmiştir (UN-Habitat, 2009).

¹ Bu çalışma, birinci yazarın doktora tez çalışmasına dayanmaktadır. Tez başlığı: “Metropoli’ten Alanlarda Planlama - Kentsel Gelişimin Yönetimi” Milli’şki’si ve Bir İzleme Değerlendirme Model Önerisi”, olup, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programı kapsamında, Prof. Dr. Nuran ZEREN GÜLERSOY danışmanlığında yürütülmüştür.

2000’li yıllarla birlikte planlamada izleme ve değerlendirmenin önemi başta plan-cılar ve yöneticiler olmakla birlikte halk tarafından da anlaşılmış ve konu akade-mik tartışmalarda, politika yapımında ve planlama çalışmalarında artarak yer bulmuştur (Chen, 2009).

Son yıllarda planların izleme ve değerlendirmesi ile ilgili çok sayıda çalışma ya-pılmaktadır. Çalışmalarda, izleme ve değerlendirme yöntemleri ile ilgili farklı gö-rüşler yer alsa da ortak bir tanımdan söz edilebilir. UN-Habitat tarafından yapılan tanımına göre **izleme**, planın performansını etkileyen eğilimler, aktiviteler ve ey-lemler ile ilgili devam eden bir bilgi toplama süreci; **değerlendirme**, karar verici-lere planın amaç ve hedeflerini ne kadar etkin bir biçimde gerçekleştireceğini ortaya koyan süreçtir (UN-Habitat, 2009).

İzleme ve değerlendirme aşamaları, planlama sürecinde özellikle planın uygulan-ması sırasında çeşitli göstergelerle planın başarısının ölçülmesi ve bu ölçümler so-nucunda geri beslemenin yapılması anlamına gelmektedir (Ayrancı ve Zeren Gülersoy, 2013).

İzleme aşamasında, planın etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı, hedeflere bağlı kalınıp kalınmadığı, yönetim etkilerinin ve yönetim eylemlerinin doğru bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği izlenir ve kontrol edilir.

İzleme sürecinden sonraki aşama olan değerlendirme aşamasında ise planın yeni-den gözden geçirilmesi veya güncellenmesi ile ilgili kararların alınması gerek-mektedir. Bu aşamanın en önemli kısmı, izleme ve değerlendirme sonucunda elde edilecek geri beslemenin güncellenen yeni plan taslağına rehberlik etmesidir.

LONDRA VE BERLİN ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN PLANLAMADA İZ-LEME VE DEĞERLENDİRME AŞAMASI

Gelişmiş ülkelerde, Metropoliten alanlarda planlama süreci içinde izleme ve de-ğerlendirme aşamalarının yeri ve önemini ortaya koymak amacı ile Londra ve Ber-lin metropoliten alanları incelenmiştir. Örneklerin seçiminde, şehirlerin İstanbul için izleme ve değerlendirme model önerisinde yönlendirici olmasına dikkat edil-miş, bu sebeple ülkemiz planlama sistemine yakınlığından dolayı Almanya/Berlin örneği incelenirken, planlama çalışmalarında ve uygulamalarındaki öncü rolü se-bebi ile İngiltere/Londra Metropoliten Alanı incelenmiştir. Londra Metropoliten Alanı için hazırlanan temel planların izleme ve değerlendirme aşamaları ayrıntılı şekilde ele alınıp uygulanan tekniklere yer verilirken, Berlin örneği farklı bir yön-temle incelenmiş, planları hazırlayan ve uygulayan kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak izleme ve değerlendirme aşamalarının planlama süreci içindeki yeri, bu aşamalarda görev alan kişiler, süreç ve süreç içinde kullanılan teknikler ele alın-mıştır.

Farklı özellik göstermesine rağmen izleme ve değerlendirmenin gelişmiş ülkelerin planlama sistemi içinde kapsamlı bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Londra ve Berlin metropoliten alanlarının planlama süreçleri incelendiğinde, her iki şehrin de Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımını benimsediği görülmektedir. Bu yöntemin gereği olarak amaçlar, politikalar ve hedeflerin katılımcı bir süreç sonucunda belirlenerek ortaya konması, izleme ve değerlendirme süreci için çok önemli bir altyapının en baştan kurulmuş olmasını sağlamaktadır.

Londra Metropoliten Alanı’nda İzleme ve Değerlendirme

Londra Metropoliten Alan örneği Berlin’e göre daha sistematik ve gelişmiş bir izleme ve değerlendirme sistemine sahiptir. Bunun temel sebebi olarak İngiliz yasalarında izleme ve değerlendirmenin kapsamlı ve net bir şekilde yer alması gösterilebilir.

Londra Metropoliten Alanı’nda planlama süreci içinde izleme ve değerlendirmenin yerinin ortaya konulması için üç temel plan incelenmektedir:

- The Unitary Development Plan/ Bütünleşik Gelişme Planı (UDP)
- Local Development Framework/ Yerel Gelişme Çerçevesi (LDF)
- Londra Planı.

UDP ve LDF planlarında izleme ve değerlendirme başarılı bir şekilde tanımlanırken, Londra Planı esnekliği ve Annual Monitoring Report/Yıllık İzleme Raporu’nun (AMR) ve Key Performance Indicators/Temel Performans Göstergeleri’nin (KPI) her yıl revize edilerek geliştirilmesi sebebiyle, izleme ve değerlendirme açısından en başarılı planlar olarak gösterilebilir.

“UDP London” ın izleme ve değerlendirme aşamasına, plan içinde yer alan “Şehirdeki değişimlerin izlenmesi ve planın bu doğrultuda revize edilmesi” politikası rehberlik etmektedir. Bu kapsamda, şehirdeki değişimler düzenli olarak izlenmekte ve esnek planlama anlayışına bağlı olarak izleme sonucu çıkan taleplerle uygulamaya dönük revizyonlar yapılmaktadır. Planın politikaları uygulama başladıktan 10-15 yıl sonra tekrar formüle edilir. Bunun yanında plan, izleme sonuçlarına bağlı olarak her beş yılda bir revize edilmektedir (UDP, 2002).

UDP’nin izlenmesinde kullanılan göstergeler arazi ve bina kullanımları; arazi kullanımına bağlı olarak iş eğilimleri; endüstriyel eğilimler ve finans hizmetleri; planlama kararları; gelişim uygulamaları; ticaret, dükkan tipleri, alışveriş merkezi verileri; konut gelişimi ve nüfusa bağlı talepler; kamusal ulaşım, yaya hareketleri, taşıt trafiği bilgileridir. Belirlenen göstergelere bağlı olarak yapılan izleme sonucunda yıllık izleme raporları yayınlanır ve basılarak çoğaltılır (UDP, 2002).

ALAN YÖNETİMİ SÜRECİNDE UYGULAMA AŞAMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

The Unitary Development Plan/ Bütünleşik Gelişme Planı’nda her bir gösterge için temel değerler başlığı altında mevcut durumda göstergelerin sayısal değerleri aktarılmıştır. Daha sonra her bir gösterge için izleme fişleri hazırlanmıştır. Fişler, “Göstergenin Tanımı, Bilgi Kaynağı, Ölçüm Sıklığı, Hedef ve Vizyon İle İlişki” başlıklarından oluşmaktadır.

Göstergə	1999 ik dəyər
Gelecek Ofis alanı potansiyalı	1,034 Milyon m2 inpaata başlanmamış ofis alanı ləvi alışı 99'da
Ofis alanı şəhərdə bəzənmə	7.01 milyon m2 stok, 81/12/99
Ana alışveriş mərkəzlərində dükkan alanı	AvM ləviyə 70.5ha'ı 99'da kullananmıyacaq. 99'da 1% alışqı
Şəhərdəki parkəndə satış alanı	96 502,021m2

ANALİZ 1998-99. 14-1999 İcra Planı Description of indicators The Corporation seeks to attract fast paced buildings and projects and services. The current situation buildings from the "A-List" Register will contribute to this aim. The number of listed buildings in the "A-List" Register is not continuously good. However, the indicator will show whether progress is being made. The figure will also be supported by a separate building the number of listed buildings within the City of London prior to building the next list. Source of Information English Heritage Register of Buildings and/or in Greater London (2000). Listed Buildings Register, Department of Planning and Transport and the Local Government Planning Unit. Frequency of measurement Annual Target(s) To ensure at least one Listed Building from the "A-List" Register each year. Related elements of the Corporation's vision 1. 2000: 200/21/07 of 15 - "A-Listings indicator: right time to build and build the new." 1. The current list contains enough to be shown in the City and in the City of London. Related GDP statistics and aims Chapter 10: Environmental Quality 1. Protect and enhance those buildings and areas which, by their form and architectural quality, represent significant contributions to the City's identity.	
GÖSTERGE 14: TESCÜLLİYAPILAR Göstərgənin mənası: Kəndin, Tescüllü Binaları korumamış və təzələşdirilmiş sayılması əsaslıdır. Tescüllü Binaların "Black A-Liste" binalarında sayılması bu əsaslı dəstəklənir. "Black A-Liste" binalarında sayılması bəzənmə binalarında sayılması əsaslıdır. Bu əsaslı əsas əsaslıdır bəzənmə binalarında sayılması. Tescüllü Binaların sayılması binaların bu əsaslı bəzənmə binalarında sayılması əsaslıdır. Aşağı Kəndin: English Heritage Register of Buildings in Black in Greater London 2000". Tescüllü Binaların, Planların Binaların və Tescüllü Binaların Kəndin, Kəndin binalarında sayılması. Ölçümlərin sayılması: Yillik REDEF: Her year at least one Listed Building from the "A-List" Register each year. Related elements of the Corporation's vision 1. 2000: 200/21/07 of 15 - "A-Listings indicator: right time to build and build the new." 1. The current list contains enough to be shown in the City and in the City of London. Related GDP statistics and aims Chapter 10: Environmental Quality 1. Protect and enhance those buildings and areas which, by their form and architectural quality, represent significant contributions to the City's identity.	

Şekil 1: UDP gösterge fişi örneği (Ayrancı, 2013)

Londra'nın gelişimi için günümüzde UDP'nin yerini almakta olan Local Development Framework/ Yerel Gelişme Çerçevesi'nin (LDF) izlenmesi ise Annual Monitoring Report/Yıllık İzleme Raporu (AMR) ile gerçekleştirilmektedir. Yıllık İzleme Raporu, Local Development Scheme/Yerel Gelişim Organizasyonu'nun uygulanmasını ve LDF'yi oluşturan zaman çizelgesini takip etmektedir. Yıllık İzleme Raporu, zaman çizelgesinin ilerlemesini tarif ederek, planlama politikalarının başarılı olup olmadığını değerlendirir. Rapor aynı zamanda mevcut ve gelecekteki planlama politikalarının başarısını bir dizi ulusal ve yerel gösterge ile izlemektedir.

Yıllık İzleme Raporu göstergeler ve göstergelerin hedefleriyle bir bütün olarak ele alınmaktadır. Yıllık İzleme Raporu'nda tanımlanan göstergelerin ilerlemesi raporun her geçen yıl gelişim göstermesi anlamına gelmektedir.

Yıllık İzleme Raporu içindeki göstergeler Londra şehrinin temel stratejisinde yer alan politikaların analizine olanak sağlar. Raporda her bir gösterge için (AMR, 2011):

- Arka plan bilgisi; gösterge ile ilgili bilgi ve ilgili politikayla nasıl ilişki kurduğu.
- Veri sonuçları; ilgili istatistik tabloları grafikler ve haritalar
- Analizler; izleme göstergelerinin performansı kapsamında veri sonuçlarının analizi.
- Gelecekteki gelişmeler; muhtemel veri eğilimleri, göstergelerin uygunluğu ve politikaların gözden geçirilmesi konular ile ilgili gelişmeler yer almaktadır.

İzleme göstergesi 1.1. Londra Şehrinin Yatırım Lokasyonu/Yeri Olarak Rekabetçiliği	
Hedef	Şehrin dünyanın uluslararası önde gelen finans ve iş merkezi konumunu devam ettirmek
UDP Amacı	Dünyanın önde gelen uluslararası finans ve iş merkezi olması rolünü Şehrin devam ettirebilmesi ve genişletilebilmesi için uygun ofis gelişimini teşvik etmek
LDF Politikaları	1.4 İş yatırımı desteklemek ve yatırımcıları ve şirketleri Şehrin içerisinde yerleşmeye ve yatırım yapmaya teşvik etmek
Sürdürülebilirlik Amaçları	Şehrin finans ve iş hizmetlerinin büyümesini desteklemek Şehrin bir iş lokasyonu olarak çekiciliğini artırmak
Analiz: Mevcut ekonomik darboğaza ve de diğer finans merkezlerinin ortaya çıkmasına - Singapur ve Şanghay da dahil – rağmen, Londra dünyanın önde gelen global finans merkezi olarak devam etmektedir. Gelişim Senaryosu: City Corporation Global Finans Merkezleri Endeksine sponsor olmayı durdurmuştur. Gelecekte alternatif bilgi kaynakları hedefe yönelik süreçleri izlemede kullanılacaktır.	

Şekil 2: Yıllık İzleme raporu göstergelerinin analiz tablosu (AMR, 2011'den Türkçe'ye yazar tarafından çevrilmiştir)

Londra Metropoliten Alanı planlama sistemi içinde izleme ve değerlendirme aşamaları incelendiğinde LDF, UDP ve Londra Planı'nın düzenli olarak izlendiği ve Yıllık izleme Raporları ile raporlandığı görülmektedir. UDP ve LDF 10-15 yıllık süreler için hazırlanırken değerlendirme sıklığının 5 yıl olarak belirlendiği görülmektedir.

ALAN YÖNETİMİ SÜRECİNDE UYGULAMA AŞAMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hazırlayan kurum	Plan	İzleme ve Değerlendirme		
		Performansı	İzlenme Sıklığı	Değerlendirme Sıklığı
City Corporation/ Londra Şehri Ortaklığı 2002-2014	The Unitary Development Plan (UDP)	çok iyi	Yıllık	5 yıl 10 yıl
City Corporation/ Londra Şehri Ortaklığı 2011-2014	Local Development Framework (LDF)	çok iyi	Yıllık	5 yıl
Greater London Authority/ Londra Belediye Başkanı 2011-2031	Londra Planı	çok iyi	Yıllık	

Şekil 3: Londra Metropolitan Alanı için hazırlanan planlar (Ayrancı, 2013)

Londra planlama sistemi içinde izleme ve değerlendirme aşamalarına bakıldığında aşağıdaki sonuçlara varılmaktadır:

- Her planın içinde ayrı izleme sistemi oluşturulmuştur.
- Her plan düzenli Yıllık İzleme Raporları (AMR) ile izlenmekte ve yıllık olarak duyurulmaktadır.
- AMR'un izleme göstergeleri en üst kademedeki plan olan Local Development Framework'ün politikalarından oluşturulmaktadır.
- Her plan en üst kademdeki politikaları gösterge kabul ederek izlenmekte, bu durum planlar arasında eşgüdümü de sağlamaktadır.

Berlin Metropolitan Alanı'nda İzleme ve Değerlendirme

Berlin planlama sistemi içinde izleme ve değerlendirme aşamalarının yeri ve önemini ortaya koymak amacıyla Berlin planlama sistemi içinde yer alan üst ve orta ölçekli planlar incelenmiş ve süreç ile ilgili yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Hazırlayan kurum	Plan
Berlin-Brandenburg Katılımcı Mekânsal Planlama Departmanı	Berlin-Brandenburg Bölge Planı
Berlin Belediyesi	Arazi Kullanımı Planı - FNP (Flächennutzungsplan) 1/50000 - 1/25000
Berlin Belediyesi	Sektörel Gelişme Planları/ Sectoral Development Plans (StEP) 1/50000 - 1/25000
İlçe Belediyeleri	Ara Alan Planları/ Intermediate Area Plans (BEP) 1/10000 - 1/5000
İlçe Belediyeleri	Yerel Gelişme Planları/ Local Development Plans 1/1000

Şekil 4: Berlin Metropolitan Alanı için hazırlanan temel planlar (Ayrancı, 2013)

Berlin Metropoliten Alanı'nda temel planların incelenmesi ve planı hazırlayan ve uygulayan kişilerle yapılan görüşmelerle:

- İzleme ve değerlendirmenin kapsamı ve planlama süreci içindeki yer
- İzleme ve değerlendirmeyi yapan kişiler, süreç ve süreç içinde kullanılan teknikler araştırılmaktadır.

Berlin Metropoliten Alanı planlama sisteminde, Berlin-Brandenburg Bölge Planı'ndan kentsel tasarım ölçeğine kadar her birim tarafından, kendi plan/proje yaklaşımına uygun bir izleme ve değerlendirme süreci tanımlanmaktadır.

Berlin-Brandenburg Bölge Planı ve Berlin'i kapsayan Flächennutzungsplan (Arazi Kullanımı Planı) gibi üst ölçekli planlarda izleme ve değerlendirme daha sistemli gerçekleştirilmektedir. Buna rağmen bu planları hazırlayan birimler olan, Berlin-Brandenburg Katılımcı Mekansal Planlama Departmanı ve Berlin Belediyesi'nin (Berlin Senate) farklı birimlerinin yöneticileri tarafından, hazırladıkları planlarda izleme ve değerlendirme süreçlerinin yeterince sistematik olmadığı vurgulanmıştır. Aynı grup tarafında, izleme ve değerlendirme aşamalarının "planlamanın doğal süreci" içinde kabul edildiği belirtilmiştir.

Berlin için hazırlanan ve kentsel gelişim için önem taşıyan Avrupa Birliği (AB) projelerinin ise diğer projelere göre daha kapsamlı ve somut hazırlandığı görülmektedir. Berlin Belediyesi'nde AB projelerinden sorumlu kişilerle yapılan görüşmelerde projelerin sistematik bir şekilde izlenip değerlendirilmesinin katı formlara bağlı kalınıyor olması ve planın esnekliğini kaybetmesi sebebiyle olumsuz olarak nitelendirilmektedir.

Berlin belediyesi ve İlçe Belediyeleri'nde hazırlanan alt ölçekli plan/projelerin izleme değerlendirilmesi daha çok dışarıdan hizmet alımı ile gerçekleştirilmektedir. Bu durum birim içindeki işgücünün açığa çıkması açısından ve ayrıca uzmanlaşmış özel şirketler tarafından gerçekleştirilen izleme ve değerlendirmenin daha sağlıklı ve objektif olacağı düşünüldüğü için olumlu olarak görülmektedir.

Üst ölçekli planlarda özellikle değerlendirmenin yasalarla tanımlanmış olduğu, alt ölçekli plan/projelerde ise başarının ölçülmesi ya da revizyon gerek görüldüğünde değerlendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte, Berlin Metropoliten alanı içinde hazırlanan her plan/projenin düzenli olarak izlendiği görülmektedir. İzleme ve değerlendirmenin yapılmasını zorlaştıran koşulların başında teknik ve eğitimli eleman eksikliği gösterilirken bu durumu zaman ve maddi kaynak yetersizliği ve politikacıların müdahalesi takip etmektedir.

Berlin Metropoliten Alanı planlama sistemi içinde izleme ve değerlendirme aşamalarına katılım incelendiğinde üst ölçekli planlarda izleme sürecine katılan paydaş sayısının alt ölçekli planlardakine göre fazla olduğu görülmektedir. Alt ölçekli

planlarda özellikle tartışmalı olabilecek alanlarla ilgili izleme ve değerlendirme sürecine katılım önem kazanmaktadır. Planlarda daha küçük ve doğrudan etkisi olabilecek kişi ya da grupların katılımının izleme ve değerlendirme sürecinin daha nitelikli olması açısından önemli olduğu ifade edilmektedir. İzleme ve değerlendirme aşamaları incelendiğinde katılımın, konferanslar, toplantılar, yuvarlak masa tartışmaları ya da yazılı dokümanlarla geri besleme alınması yöntemleriyle gerçekleştirildiği görülmektedir.

Berlin Metropoliten Alanı içinde hazırlanan ve uygulanan planlarda değerlendirme aşaması planlama sürecinin başında, ortasında, sonunda yapıldığı gibi gerekli görüldüğünde her üç aşamada birden gerçekleştirilmektedir. Planın revizyonu açısından en önemli değerlendirmenin planlama sürecinin ortasında yapılan değerlendirme olduğu görülmektedir. Değerlendirmenin çoğunlukla planın sonunda yapıldığı alt ölçekli plan/projelerde ise bir sonraki plan/projeye veri sağlaması açısından önemli olduğu görülmektedir.

Berlin için hazırlanan planların izleme ve değerlendirilme aşamasında sayısal göstergeler, tartışma grupları, kişisel yapılan görüşmeler ve anketler gibi farklı teknikler kullanılmaktadır. Değerlendirme aşamasında ise birimlerin içinde üretilen istatistik veriler önem kazanırken, AB projelerinde finansal göstergeler, alt ölçekli planlarda ise daha çok niteliksel yöntemler kullanılmaktadır. Kullanılan veriler farklılık göstermesine rağmen daha çok nüfus, göç, işsizlik oranı, değişen konut fiyatları, doğal alanların değişimi, alışveriş merkezlerinin sayısı, doluluk oranı, konut ve iş yeri kira bedelleri gibi göstergelerin yanında sosyal göstergelere de yer verilmektedir.

İzleme ve değerlendirme aşaması için en önemli konulardan biri olan iletişim, en temel şekli ile raporların hazırlanması ve çoğaltılarak dağıtılmasının yanında yerel medya aracılığıyla yapılan duyurular ve bilgilendirme masalarının kurulması ile de gerçekleştirilmektedir.

Berlin Metropoliten Alanı planlarının hazırlanması ve uygulanmasında görevli kişilerle yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır (Ayrancı ve Zeren Gülersoy, 2013):

- İzleme yöneticilere karar alma konusunda yol gösteren, plan ve proje ile ilgili bilgi toplama sürecidir.
- Her plan ve proje sürekli ve sistematik bir şekilde izlenmeli, düzenli aralıklarla raporlanmalı ve izleme sonuçları duyurulmalıdır.
- İzlemenin başarısı göstergelerin iyi belirlenmesiyle ilişkilidir. Göstergeler somut ve ölçülebilir olmalıdır.
- İzleme yapan kişilerin konu ile ilgili eğitim almış olması ve tam zamanlı ola-

rak sadece izleme ve raporlama işi ile ilgilenmeleri izlemenin başarısı açısından önemlidir.

- Yapılan araştırmalara dayanarak, planlama sürecinde değerlendirme aşaması ile ilgili aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:
- Değerlendirme, karar vericiler için planın amaç ve hedeflerinin ne kadar etkin bir biçimde gerçekleştirildiği ortaya koyan bir süreçtir.
- Değerlendirme, planın tipi, ölçeği ve uygulama süresine bağlı olarak değişiklik gösterebilir ve ön değerlendirme, değerlendirme ve son değerlendirme olarak plan uygulamaya başlamadan önce, uygulama sırasında veya plan tamamlandıktan sonra yapılabilir.
- Değerlendirme, üst ölçekli planlarda sistematik ve formel olmalıdır. Alt ölçekli planlarda ise enformel olabilir.
- Değerlendirme kriterlerinin oluşturulmasında izleme aşamasında kullanılan göstergeler temel alınmalıdır. Göstergelere ek olarak yeni kriterler de eklenebilir.

Berlin Metropoliten Alanı planlama sürecinde izleme ve değerlendirme aşamaları, planı hazırlayan ve uygulayan kişiler tarafından süreç içinde zahmetli ve zaman alıcı olarak nitelense de planlama sürecinin izleme ve değerlendirme aşamaları olmadan düşünülemediği, değerlendirme yapılmadan planın gittiği yönün ve başarısının görülmesinin imkânsız olduğu vurgulanmaktadır.

Londra ve Berlin metropoliten alanları planlama süreçlerinde izleme ve değerlendirme aşamaları incelendiğinde:

	PLAN	HAZIRLAYAN KURUM	İZLEME VE DEĞERLENDİRME		
			İzleme sıklığı	Gösterge sayısı	Değerlendirme sıklığı
LONDRA	The Unitary Development Plan (UDP)	Londra Şehir Ortaklığı	Yıllık	15 adet	5 yıl/ 10 yıl
	Local Development Framework (LDF)	Londra Şehir Ortaklığı	Yıllık	84 adet	5 yıl
	Londra Planı	Londra Belediye Başkanlığı ve GLA	Yıllık	24 KPI	
BERLİN	Berlin-Brandenburg Bölge Planı	Berlin-Brandenburg Katılımcı Mekânsal Planlama Dep.	5 Yıl	24 adet	10 yıl
	Arazi Kullanımı Planı/ Flächennutzungsplan (FNP)	Berlin Belediyesi	Yıllık		4 yıl
	Sektörel Gelişme Planları/ Sectoral Development Plans (StEP)	Berlin Belediyesi	Yıllık		3 yıl

Şekil 5: Londra ve Berlin metropoliten alanları için hazırlanan planlarda izleme ve değerlendirme (Ayrancı, 2013)

Londra ve Berlin metropoliten alanları için hazırlanan temel planlar farklı yöntemler kullanılarak incelenmiştir. İzleme ve değerlendirme aşamalarının yönetim ve planlama sistemine, planların tipi ve ölçeğine bağlı olarak farklı özellikler gösterse de, planların sürekli olarak izlendiği ve belli aralıklarla değerlendirilip revize edildiği görülmüştür. Süreç tanımlarında farklılıklar olsa da, planların izlenip değerlendiriliyor olması AB mevzuatında kamu projelerinde sürece atıf yapıyor olması ile açıklanabilir.

Türkiye’ye bakıldığında durumun gelişmekte olan diğer ülkelerle benzer olduğu görülmektedir. Türkiye’de planlama süreci içinde izleme ve değerlendirme aşamalarının gereken hassasiyette yer almaması, uygulama sürecini olumsuz etkilemekte, bu durum ayrıca *her kurumun kendi planını üretmesine* ve üretilen planlar arasında *koordinasyon eksikliğine* sebep olmaktadır.

ALAN YÖNETİMİ SÜRECİNDE İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizde hazırlanan ve uygulanan planlar incelendiğinde planlama süreci içinde izleme ve değerlendirme aşamalarının ayrıntılı olarak yer almadığı görülmektedir. Alan yönetimi sürecinde de benzer bir durum söz konusudur. Örnek olarak seçilen Tarihi Yarımada Yönetim Planı’nda izleme ve değerlendirme aşamaları yer alsa da, uygulamaya dönük bir yaklaşımla, kapsamlı ve ayrıntılı hazırlanmadığı için süreç içindeki yerinin nasıl olacağı, kimler tarafından, ne zaman ve ne şekilde gerçekleştirileceği ve çıktılarının ne şekilde kullanılacağı konuları net değildir. Bu sorunları en aza indirmek ve alan yönetimi sürecine yol göstermek amacıyla Tarihi Yarımada Yönetim Planı için izleme ve değerlendirme modeli geliştirilmeye çalışılmıştır.

Tarihi Yarımada Yönetim Planı içinde “Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Süreci” bölümünde, planın önemli adımlarından biri olan izleme ve değerlendirme aşamasının nasıl ve ne şekilde yapılacağı açıklanmaktadır. Planda, Tarihi Yarımada Yönetim Planı’nın başarısının, izleme ve değerlendirme sürecinin alanın verilerine dayalı olarak gerçekçi biçimde tasarlanmasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır.

Plan içinde yer alan izleme ve değerlendirme aşaması, planlama sistemimizde yer alan diğer planlara göre daha tanımlı olmasına rağmen yasal ve yönetsel sorunların olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi, yöneticiler tarafından izleme ve değerlendirmenin öneminin ve planlama süreci içindeki yerinin tam olarak anlaşılamaması olarak gösterilebilir. İzleme ve değerlendirme, planın diğer aşamalarında olduğu gibi katılımlı toplantılarla gerçekleştirilmelidir. Özellikle planın uygulanmasında sorumlu olan paydaşların izleme ve değerlendirmede kullanılacak olan kriterlere ve göstergelere bir araya gelerek karar vermesi gerekir. Bunun ya-

nında izleme ve değerlendirme sürecinin şeffaf bir süreç olması ve sonuçların planın tüm paydaşları ile paylaşılması gerekmektedir.

Yönetim planı içinde izleme ve değerlendirme aşamalarının iyi tanımlanmış olması, uygulamanın başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşır. İzleme ve değerlendirmede elde edilen sonuçlara dayanarak yönetim planı revize edilir. Planın revize edilmesi, alanın tanımlanmasından bütçenin belirlenmesine kadar her aşamada gerçekleştirilmelidir.

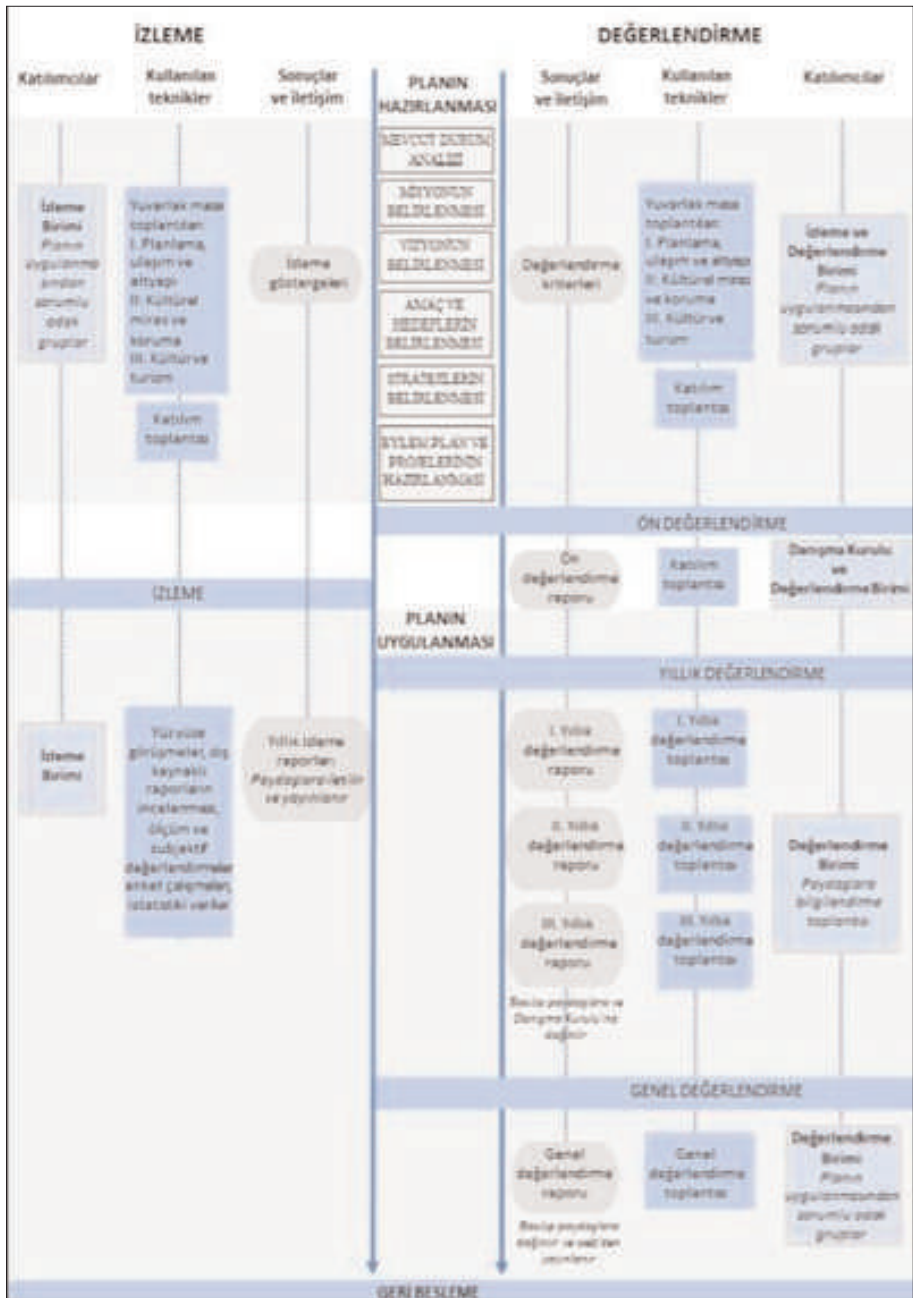
Yapılan araştırmalara dayanarak Tarihi Yarımada Yönetim Planı, izleme ve değerlendirilme aşaması, katılımcılar, kullanılan teknikler, sonuçlar ve iletişim başlıkları altında modellenmiştir. Bu kapsamda hazırlanan matriste ilk olarak izleme ve değerlendirme sürecine kimlerin dahil olacağı ve katılanların rollerinin ne olacağı sorularına yanıt aranmaktadır. Daha sonra, sürecin nasıl yürütüleceği, planlamanın hangi aşamalarında gerçekleştirileceği ve ne sıklıkta yapılacağı sorularına yanıt aranmaktadır. Bu soruların devamında bağlı olarak hangi tekniklerin kullanılacağı, göstergelerin nasıl belirleneceği ve son olarak da çıktıların nasıl kullanılacağı ve hangi yöntemler kullanılarak duyurulacağına cevap aranmaktadır.

Katılımcılar	Süreç	Kullanılan teknikler	Sonuçlar ve iletişim
İzleme ve değerlendirme sürecine kimler katılacak? / Paydaşlar kimler?	İzleme ve değerlendirme süreci nasıl yürütülecek?	İzleme ve değerlendirmede hangi teknikler kullanılacak?	İzleme ve değerlendirmenin çıktıları nasıl kullanılacak?
İzleme ve değerlendirme sürecine katılanların rolleri nedir?	İzleme ve değerlendirme planlamanın hangi aşamasında yapılacaktır?	İzlenecek göstergeler neye göre ve nasıl belirlenecek?	İzleme ve değerlendirme sürecinin çıktıları nasıl duyurulacaktır?
	İzleme ve değerlendirme ne sıklıkta yapılacaktır?	Değerlendirme kriterleri nasıl belirlenecek?	

Şekil 6: Planlamada izleme - değerlendirme matrisi (Ayrancı, 2013)

Matriste yer alan sorular dikkate alınarak hazırlanan Tarihi Yarımada Yönetim Planı için İzleme ve Değerlendirme Modeli, izleme göstergeleri ve değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi, izleme, ön değerlendirme, yıllık değerlendirme ve genel değerlendirme akışını takip etmektedir.

ALAN YÖNETİMİ SÜRECİNDE UYGULAMA AŞAMASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Şekil 7: Tarihi Yarımada Yönetim Planı İzleme ve Değerlendirme Modeli (Ayrancı, 2013)

Tarihi Yarımada Yönetim Planı İzleme ve Değerlendirme Modeli için izleme ve değerlendirme çalışmaları planın hazırlık aşamasında başlar. Planın hedefleri ve stratejilerinin belirlenmesi aşamasında yapılan toplantılarla izleme göstergeleri ve değerlendirme kriterleri belirlenir (Ayrancı, 2013).

Hazırlık aşaması tamamlandıktan sonra ön değerlendirme, uygulama başladıktan sonra yıllık değerlendirme ve her beş yılın sonunda planın genel revizyonuna olanak veren genel değerlendirme yapılır (Ayrancı, 2013).

İzleme ve değerlendirme aşamasında farklı teknikler kullanılabilir. İzleme ve değerlendirmede kullanılmak üzere yüz yüze görüşmeler, dış kaynaklı raporların incelenmesi, ölçüm ve sübjektif değerlendirmeler gibi niteliksel yöntemlerin yanında anket çalışmaları, istatistiki veriler ve GIS uygulamaları gibi niceliksel yöntemlere de yer verilir. İzlenmesi ve karşılaştırılmasında daha başarılı sonuçlar alındığı için istatistiki verilerin bu aşamada önemli bir yeri vardır. Bu sebeple İBB içinde kurulacak İstatistik Birimi TYYP yanında diğer planlarında izleme ve değerlendirmesini kolaylaştıracaktır (Ayrancı, 2013).

SONUÇ

Günümüz planlama yaklaşımlarına bağlı olarak planların uygulama aşamalarının büyük önem taşıdığı ve uygulama aşamasının başarısının izleme ve değerlendirme aşamalarına ve bu aşamalarda katılımlı yöntemlerle belirlenen gösterge ve kriterlere bağlı olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülke örnekleri incelendiğinde planlama süreci içinde izleme ve değerlendirme aşamalarının net bir şekilde tanımlanmış olduğu görülmektedir. Bunda en büyük etkenin izleme ve değerlendirmenin yasal süreçlerle tanımlanmış olması ve AB politikalarıyla desteklenmiş olması olarak gösterilebilir. Londra ve Berlin örnekleri incelendiğinde de izleme ve değerlendirme aşamalarının planların tip ve ölçeğine göre farklılık göstermesine rağmen planlar tanımlanmış bir süreç olduğu, karşılaşılan sorunlar ve zorluklara rağmen her planın düzenli ve sistematik olarak izlendiği ve değerlendirildiği görülmektedir.

Ülkemizde ise izleme ve değerlendirme kavramlarının yeterince anlaşılamamış olması ve yasal sürecin net olarak tanımlanmamış olmasından dolayı planların uygulama sürecinde sorunlar yaşandığı görülmektedir. Planların ne kadar başarılı bir şekilde hazırlandığından çok etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı önemlidir. Stratejik planlama yaklaşımı ile hazırlanmış olan yönetim planları da uygulama sürecindeki başarısı ile ölçülmektedir. Bu sebeple yönetim planlarının başarıya ulaşması ve alan yönetimi sürecinde özellikle uygulamada yer alan boşlukların giderilmesi için başarılı izleme ve değerlendirme sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Önerilen Tarihi Yarımada Yönetim Planı İzleme ve Değerlendirme Modeli'nin yönetim planları ve diğer planlara bu süreç içinde katkı sağlaması hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayrancı, İ.** 2007. Koruma Alanlarının Yönetimi ve Yönetim Planı Sürecinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ayrancı, İ.** 2013. Metropoliten Alanlarda Planlama - Kentsel Gelişimin Yönetimi İlişkisi ve bir İzleme Değerlendirme Model Önerisi Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ayrancı, İ. ; Zeren Gülersoy, N.** 2013. “Kent Planlamada İzleme ve Değerlendirme Üzerine Bir Araştırma”, Yapı Dergisi, Mayıs 2013, Makale
- Bracken, I.** 1981. Urban Planning Methods: Research and Policy Analysis, Methuen, London and New York.
- Chen, Xi.** 2009. Monitoring and Evaluation in China's Urban Planning System: A Case Study of Xuzhou, Case study prepared for Planning Sustainable Cities: Global Report on Human Settlements.
- City of London Annual Monitoring Report (AMR).** 2011. City of London Local Development Framework, 1st April 2010 - 31st March 2011.
- City of London Unitary Development Plan 2002 (UDP).** (2012). (Ed.) Peter Wynne Rees. 2012. Department of Planning and Transportation Corporation of London.
- Flächennutzungsplanung Berlin.** (2009). FNP Berlin in der Fassung der Neubekanntmachung vom 12. November 2009 Adres: <http://www.stadtenwicklung.berlin.de>, Alındığı tarih: 02.10.2013.
- Floyd, M.** 2010. Structure Plan Monitoring: Looking to the Future, Town Planning Review, Liverpool University Press, Volume 49, Number 4 / 1978:Oct,
- Harris, R. ; D. Scott.** 1974. “The role of monitoring and review in planning.” Journal of the Royal Town Planning Institute 60.
- Haynes, P.A.** 1974. “Towards a concept of monitoring.” Town Planning Review 45.1
- London Plan.** (2011) Spatial Development Strategy for Greater London. Greater London Authority, July 2011, City Hall London.
- Supplementary Planning Guidance City of London Unitary Development Plan** (2002). Performance Indicators and Targets, Department of Planning and Transportation, Corporation of London Adres: <http://www.city-oflondon.gov.uk/services/environment-and-planning>, Alındığı tarih: 07.07.2012.
- UN-Habitat.** 2009. Planning Sustainable Cities: Policy Directions, Global Report on Human Settlements, London.
- <http://www.stadtentwicklung.berlin.de>, 11.07.2012
- <http://www.statistik-berlin-brandenburg.de/publikationen>, 11.07.2012
- <http://www.statistik-berlin.de>, 11.07.2012

KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİNDE YENİLİKÇİ BİR İZLEME DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI ÖNERİSİ: ENVANTER ÇERÇEVESİ MODELİ

Doç. Dr. **Savaş Zafer ŞAHİN**

Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Gül GÜNEŞ**

Atılım Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Emel AKIN**

Atılım Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Ebru UĞUZ

Y. Şehir Plancısı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Anahtar Kelimeler: Koruma, kültür mirası, süreç yönetimi, izleme/değerlendirme, envanter çerçevesi

İnsanlığın ve farklı insan topluluklarının ortak mirası niteliğindeki somut ve somut olmayan kültür mirasının korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından yirminci yüzyılda bütünsel ve bütüncül yaklaşımların geliştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar; bir yandan uluslar arası alanda bilim insanlarının ve uzmanların katkılarıyla UNESCO gibi kuruluşların çatısı altında koruma yöntem ve standartlarının geliştirilmesini sağlarken, bir yandan da ulusal ve yerel ölçeklerde, ulusal ve yerel özgünlükleri de dikkate alan hassasiyetlerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Sonuçta kültür mirasının belli bir bağlamda bütünlüğe sahip olan çevresel, sosyal, fiziksel, kültürel ve iktisadi süreçlerin bir aradalığı olarak algılanması gerektiği, bu süreçlerden yola çıkılarak kültür mirasının korunmasının da bir süreç tasarımı olarak ele alınması gerektiği üzerinde uzlaşıldığı söylenebilir.

Bu süreç tasarımının hangi düzlemde gerçekleştirileceği ve nasıl yönetileceği konularında ise farklı geleneklerin bulunduğu görülmektedir. Özellikle kıta Avrupası yaklaşımlarında korunacak kültürel mirasın bütünlüğüne ilişkin olarak bir fiziki alan koruması yaklaşımının geçerli olduğu görülmektedir. Tarihi kent merkezlerinin, tarihi dokuların korunmasında öncelikli olarak fiziki koruma planlarının, restorasyon ve koruma projelerinin hazırlanması buna örnek olarak gösterilebilir. İkinci olarak Anglo-Sakson yaklaşımlarında ise, kültür mirasının korunmasında yönetsel yaklaşımların esas olduğu, korumaya ilişkin toplumsal uzlaş ve yargısal içtihatların öne çıktığı görülmektedir. Böylesi örneklerde de kültür mirası alanındaki aktörler arasında yönetsel modellerin tasarlanması öne çıkmaktadır. Günümüz dünyasında farklı ülkeler bağlamında her iki modelin farklı karışımlarının denendiği söylenebilir.

Ancak, kültür mirasının korunmasında ister fiziksel öngörüye, isterse toplumsal uzlaşya dayalı bir model uygulansın, karşılaşılan en büyük sorun, belirlenen koruma yaklaşımlarının ne düzeyde uygulamaya geçirildiğinin sağlıklı olarak izlenmesinde, değerlendirilmesinde hatta koruma kararlarının bu izleme/değerlendirme süreci sonucunda yeniden gözden geçirilmesinde ve güncellenmesinde yatsanmaktadır. İzleme/değerlendirme sürecinin önemi tüm düzeylerde vurgulanmakla birlikte, kültür mirasının korunmasında daha etkin ve etkili izleme/değerlendirme/gözden geçirme/güncelleme mekanizmalarının geliştirilmesinde büyük zorluklar yaşandığı görülmektedir. Bu anlamda, kültür mirasının korunmasında ilişkin olarak geliştirilen ve “süreç yönetimi” olarak özetlenen kavramsal yaklaşımların yenilikçi bir anlayışla yeniden ele alınması gerekmektedir.

Bu bildiri bu doğrultuda, kültür mirasının korunmasında bu tür bir kavramsal yenilikçiliği geliştirmek üzere hazırlanmıştır. Bu çerçevede UNESCO’nun dünya mirasına ilişkin olarak oluşturduğu koruma çerçevesi kavramsal olarak ele alınarak izleme ve değerlendirme sürecine ilişkin olarak “envanter çerçevesi” olarak adlandırılan yeni bir kavramsal yaklaşım önerilecektir. Bu yaklaşım, 2000’li yıllarda Türkiye’de uygulamaya konulan dünya miras alanları yönetimi mevzuatı özelinde değerlendirilerek yine Türkiye’ye özgü bir model önerisi ile örneklendirilecektir. Bildirinin temel amacı, kültür mirasının korunarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında hakim olan süreç yönetimi yaklaşımlarının en zayıf halkası olan izleme ve değerlendirme sürecinin güçlendirilmesine ilişkin bir katkıyı ortaya koymaktır.

1. UNESCO Dünya Miras Alanlığı Statüsü

Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal mirası dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal

değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO'nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 16. Genel Konferansında sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar verilmiş ve 16 Kasım 1972'de “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir (Akpınar, 2007). Türkiye, bu sözleşmeyi 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanmış ve 1983 yılında Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme doğrultusunda dünyanın tüm ülkeleri gerekli çalışmaları yaparak sınırları içerisindeki insanlığın ortak mirası olduğuna inandıkları alanları UNESCO tarafından oluşturulan “Dünya Miras Listesi”ne kaydettirmeye çalışmaktadırlar. UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından ortaya konan ölçütleri ve çalışmaları yaparak her yıl yapılan Dünya Miras Komitesi toplantısında bu durumu tescillenmiş ve doğal ve kültürel miras alanlarına verilen statüye “Dünya Miras Alanı” denmektedir. Bu anlamda gösterilen başarı ülkeler için çok önemli bir itibar kaynağıdır.

Bir yerin UNESCO Dünya Miras Alanı ilan edilmesi o yer için küresel ölçekte bir prestij kaynağı olup aynı ölçüde sorumluluk doğurmaktadır. Öncelikle bir yerin UNESCO süreçlerini tamamlayarak dünya miras alanı ilan edilmesi o yerde planlama ve koruma açısından yeterli bilimsel bilgi birikiminin bulunduğu göstergesi olarak kabul edilmektedir (Ringbeck, 2008). Ayrıca dünya miras alanlığı o yerin uluslararası bilimsel çevrelerin, tur operatörlerinin, kültürel etkinliklerin, uluslar arası fonların ilgisini çekmesini sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar bir yerin dünya miras alanı ilan edilmesinin o yerde koruma bilincinin gelişmesine, turist sayısının artmasına, alana ilişkin olarak uluslar arası fonlardan ayrılan kaynakların artmasına sebep olduğunu göstermektedir (Harrison ve Hitchcock, 2005). Ülkemizde de özellikle dünya miras alanı ilan edilen on alanda, yapılan çalışmaların yeterliliği tartışma konusu olmakla birlikte bu anlamda dünya miras alanı ilan edilmenin olumlu gelişmeler sağladığı gözlenmiştir.

Eylül 2012 itibarıyla Dünya genelinde 157 ülke adına Dünya Miras Listesine kayıtlı 745 kültürel, 188 doğal ve 29 karma (hem doğal hem kültürel özelliğe sahip)varlık bulunmaktadır (UNESCO, 2013). Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı daha da artmaktadır. Herhangi bir alanın Dünya Miras Listesine alınması için öncelikle Dünya Mirası Geçici Listesine kabul edilmesi gerekmektedir. Geçici listeye girilebilmesi için o alana ait üstün nitelikli evrensel değerin ve özgünlüğün bilimsel olarak ortaya konması gerekmektedir. Geçici listeye alınan alanlar için UNESCO tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda belirli çalışmalar yapıldıktan sonra UNESCO'ya bağlı Dünya Miras Komitesi'ne değerlendirme için kapsamlı bir dosya sunulmakta, dosyanın kabulü durumunda söz konusu alan UNESCO Dünya Miras Listesine kaydedilmektedir.

Türkiye’de, UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin tarafı devlet kuruluşu olan Kültür ve Turizm Bakanlığı yönlendiriciliği altında yürütülen çalışmalar neticesinde, bugüne kadar 11 alan Dünya Miras Listesine alınmıştır. Son yıllarda özellikle dünya miras alarının ve dünya miras listesinin çeşitli sebeplerle daha fazla öne çıkması sonucunda yerel yönetimler sınırları içerisinde bulunan geçici liste alanlarının asıl listeye alınması için daha yoğun çaba göstermeye başlamışlardır. Geçici Listede yer alan Alanya Kalesi’nin, Bergama’nın, Efes Antik Kentinin UNESCO Dünya Miras Alanı ilan edilmesi için Alanya, Bergama ve Selçuk Belediyelerinin göstermekte olduğu çaba kayda değerdir. Ayrıca sınırları içerisindeki kültürel ve doğal mirasın Dünya Miras Alanı adayı olarak önerilmesi için çaba gösteren yerel yönetimlerin sayısında da ciddi bir artış gözlenmektedir. Ancak, bu çalışmaların henüz emekleme aşamasında olduğu, birçoğunda gerekli teknik bilgi ve kapasitenin bulunmadığı da bir gerçektir.

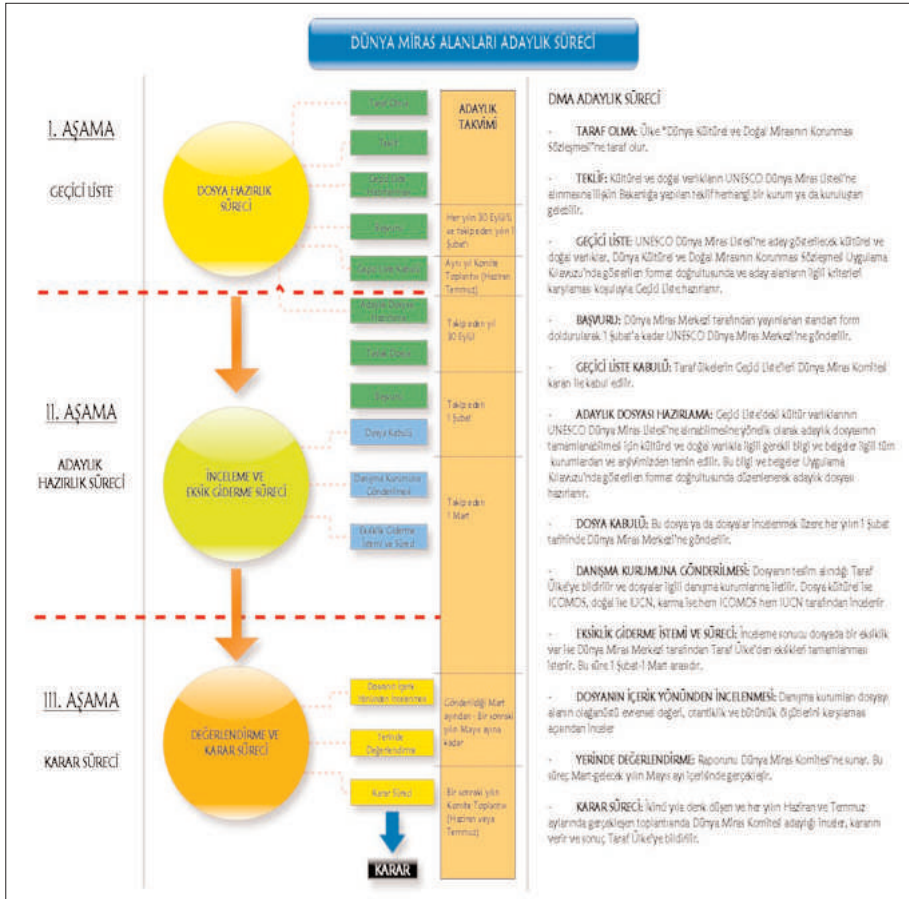
Çeşitli dünya örnekleri de incelendiğinde dünya mirası adaylığı sürecinin başlatılmasının, Doğal veya kültürel mirasın bütünü ve tarihi dokusunun korunabilmesi için önemli yararlar sağlayacağı görülmektedir.

2. Dünya Mirası Adaylık Süreci

Herhangi bir alanın Dünya Mirası olarak ilan edilebilmesi için birincisi bürokratik, ikincisi teknik içerikli iki temel sürecin izlenmesi gerekmektedir (Ringbeck, 2008). Bürokratik süreç bir alanın hangi süreçle ve nasıl aday gösterileceğini, adaylık sürecinin aşamalarını, istisnalarını ve etaplarını belirlerken, teknik süreç bir alanın dünya miras alanı olarak ilan edilebilmesi için bilimsel ve teknik açıdan yerine getirilmesi gereken süreçleri tanımlamaktadır. Her iki süreç de her yıl Dünya Miras Komitesi kararları doğrultusunda güncellenen Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu süreçlerin belirlenmesinde koruma alanında ulaşılan yeni bulgular ve üzerinde uzlaşılan ilkeler, Dünya Miras Listesinin durumu ve farklı ülkelerde dünya miras alanlarının korunmasında yaşanan sorunlar dikkate alınmaktadır.

Bu çerçevede Dünya Mirası Adaylık Sürecinin en genel anlamıyla üç aşamadan oluştuğu söylenebilir. Bunlar; geçici liste, adaylık hazırlık süreci ile karar süreçleridir. Bu süreçlere ilişkin ayrıntılar Şekil 1’de yer almaktadır.

Geçici liste için dosya hazırlık süreci söz konusu ülkenin Dünya Miras Sözleşmesini ulusal mevzuatın çerçevesinde kabul etmesi ve Sözleşmenin tarafı olması ile başlar. Türkiye’de Dünya Miras Sözleşmesini imzalayan taraf ve resmi muhatap olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı kabul edilmektedir. Bu sebeple dünya miras alanlarına ilişkin her tür işlemde asıl irtibat noktasının Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ilgili birimleri olması beklenmektedir.

Şekil 1. Dünya Mirası Adaylık Süreci

İlgili ülkenin Sözleşme'ye taraf olmasının ardından herhangi bir kültürel, doğal ya da karma alanın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınmasına ilişkin bir teklifin oluşturulması gerekmektedir. Türkiye özelinde bu teklif Kültür ve Turizm Bakanlığının kendisi tarafından hazırlanabileceği gibi ilgili diğer tüm kamu özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından da teklifler gelebilir. Bu teklifler Sözleşme'nin resmi muhatabı olan kurum ya da kuruluş tarafından incelendikten sonra ilgili ülke tarafından Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Kılavuzunda belirtilen ölçütler doğrultusunda bir geçici liste adaylık dosyası hazırlanır. Yine Türkiye'de Geçici Liste adaylık kararı ön incelemesi Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılmaktadır. Hazırlanan dosya o yılın 30 Eylül tarihi ile takip eden yılın 1 Şubat'ı arasında UNESCO bünyesindeki Dünya Miras Merkezine gönderilir. Geçici liste adaylık dosyasının Dünya Miras Merkezine ulaştırıldığı yılın Haziran ya da Tem-

muz ayında toplanan Dünya Miras Komitesinin onay verdiği alan Dünya Mirası Geçici Listesine kabul edilir.

Geçici listeye kabul edilen alanlar için belirli bilimsel ve teknik çalışmalar yapıldıktan sonra adaylık süreci başlar. Bu kez Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Kılavuzunda belirtilen koşullara uygun bir adaylık dosyası hazırlanır. Adaylık sürecinin her aşamasında taraf ülkenin irtibat noktası olan kurumla eşgüdüm içinde çalışılması önem taşımaktadır. Türkiye özelinde Dünya Miras Sözleşmesinin imzalandığı 1980’li yıllarda adaylık dosyası hazırlama işi daha çok Kültür Bakanlığı eliyle yürütülmüşse de günümüzde artık yerel yönetimler bu konuda aktif rol oynamaya başlamışlardır. Günümüzde adaylık dosyaları genellikle yerel yönetimler ve valilikler tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde hazırlanmaktadır.

Dünya Mirası Listesi için adaylık dosyasının hazırlanması daha ayrıntılı, bilimsel ve teknik birikim gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte özellikle alana ilişkin bilgi birikiminin uluslararası düzeyde geçerliliği olacak bir şekilde sunulması ve alanın korunmasına ilişkin bazı temel koruma plan ve projelerinin hazırlanmış olması önem taşımaktadır. Ülkemizde tarihi kent dokularının korunması çalışmalarının eskilere dayanmasına rağmen, Dünya Miras Sözleşmesi ölçütleriyle yapılan çalışmalar henüz emekleme aşamasındadır ve birçok örnekte yeterlilik konusunda endişelerin olduğu gözlenmektedir. Yine de son yıllarda özellikle koruma mevzuatında yapılan bazı değişiklikler ve Kültür ve Turizm Bakanlığının çalışmaları bu konuda umut vermektedir.

Hazırlanan adaylık dosyası Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından dosyanın hazırlandığı yılın 30 Eylül’ü ile takip eden yılın 1 Şubat tarihi arasında Dünya Miras Merkezine gönderilir. Dosyada şekil yönünden bir eksiklik görülürse bu eksiklik taraf devlete aynı yılın 1 Mart tarihine kadar bildirilir ve eksikliğin tamamlanması istenir. Dosyanın kabul edildiği ilgili taraf devlete bildirildikten sonra aynı yılın 1 Martı ile bir sonraki yılın Mayıs ayı tarihleri arasında dosya ilgili danışma kurumlarına gönderilerek incelenir. Eğer aday alan kültürel bir alansa danışman kurum ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), doğal ise IUCN (Uluslararası Doğa Koruma Birliği), karma ise hem ICOMOS hem de IUCN’dir. Danışman kurumlar dosyayı alanın üstün evrensel değeri, otantiklik ve bütünlük ölçütlerini dikkate alarak içerik incelemesine tabi tutar, gerekirse yerinde inceleme yapar. İnceleme sonucunda bir değerlendirme raporu hazırlayarak Dünya Miras Komitesine sunar. Aynı yıl içerisinde Dünya Miras Komitesi yıllık toplantısında adaylık incelenir, karar verilir ve sonuç taraf ülkeye bildirilir.

Gerekli hazırlıklar tamamlanarak yapılan adaylık başvurularında dünya miras alanlığına kabul kararının çıkma olasılığı yüksek olmakla birlikte, başvurunun reddi ya da yeniden incelenmesi de talep edilebilmektedir. Dünya Miras Komitesinin ka-

rasında adaylık dosyasının kalitesi büyük önem taşımaktadır.

Görüldüğü üzere herhangi bir alanın geçici listeden asıl listeye alınması süreci yaklaşık 2-3 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Ancak, bu durum her türlü bilimsel verinin ve koruma çalışmalarının hazır olduğu varsayılarak söylenebilir. Kimi zaman bu süre eldeki bilimsel verilerin yetersizliği sebebiyle uzayabilmektedir.

Son yıllarda yapılan Dünya Miras Komitesi toplantılarında, Dünya Miras Listesi'nin fazla büyüdüğü ve listeye alınacak alanlara yeni sınırlamalar getirilmesi hususları dile getirilmektedir. Bu yöndeki önerilerden biri taraf ülkelerin gönderecekleri adaylık dosyalarının her yıl için bir kültürel, bir doğal alan ile kısıtlanmasıdır.

Ancak, Dünya Miras Komitesi uygulamanın fazla bürokratikleşmemesi, önemli ve tehlike altındaki alanların bir an önce listeye alınması, gerekli bilimsel hazırlıklarını tamamlamış olan alanların bekletilmemesi için istisnalar tanımlamış, süreci kısaltacak önlemler almıştır. Bu önlemler alana ilişkin gerçekleştirilmiş bilimsel ve teknik çalışmaları temel almaktadır.

Dünya Miras Sözleşmesine göre herhangi bir alanın Dünya Mirası Adayı gösterilebilmesi için üç temel unsurun dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar; üstün evrensel değer, özgünlük ve bütünselliktir. Üstün nitelikli evrensel değer söz konusu alanın dünyada kültürel ya da doğal açıdan neden önemli olduğunu belirten bilimsel bir önermeyi içermektedir. Özgünlük ise alanın neden benzerleri arasında öne çıkan bir farklılık sahibi olduğunun bilimsel bir ifadesidir. Bütünsellik, alanın günümüzde temel nitelikleri dikkate alınarak korunabilme durumunu ifade eden teknik bir değerlendirmeyi içerir. Bu üç unsuru bir arada ele alan Dünya Miras Merkezi, Dünya Miras Sözleşmesi uyarınca bir alanın dünya miras alanı olarak aday gösterilmesi için temel bazı ölçütler belirlemiştir. Bu ölçütlere göre bir dünya miras alanı:

- (i) insan yaratıcı dehasının bir şaheserini temsil eder;
- (ii) mimari veya teknoloji, abidevi sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusundaki gelişmeler üzerine bir zaman zarfı içinde dünyanın belli bir kültürel alanında insan değerleri arasındaki önemli alış veriş sergiler;
- (iii) yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenir;
- (iv) insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur;
- (v) özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur;

- (vi) istisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile fikirler ile veya inançlar ile sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut bir biçimde ilişkili olur. (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini kabul etmektedir);
- (vii) üstün doğal bir fenomeni veya istisnai bir doğal güzelliğe veya estetik öneme sahip alanları ihtiva eder;
- (viii) yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden coğrafik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dâhil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olurlar;
- (ix) kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden istisnai örnekler olurlar;
- (x) bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değere sahip tehdit altındaki türleri ihtiva edenler dâhil biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları kapsar.

Bu ölçütlerin 1-6 arası kültürel, 7-10 arası doğal, tümü de karma alanlar için geçerli olabilmektedir. Bir yerin Dünya Miras Listesine aday gösterilebilmesi için bu ölçütlerden en az birini, mümkünse daha fazlasını sağlaması gerektiği Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberinin açık hükmü olarak dile getirilmektedir (UNESCO, 2012). Söz konusu alanın bu temel ölçütleri ne derecede taşıdığı alana ilişkin yapılan arkeolojik, tarihsel, sanat ve mimarlık tarihi, sosyal bilimler ve ilgili diğer disiplinlerdeki araştırmalarla ortaya konulmaktadır.

Alanın bütünselliği konusunda da Dünya Miras Sözleşmesi doğrultusunda belirlenmiş kurallar gösteren bir “dünya miras alanı sınırı”nın ve gerekiyorsa bir “tampon bölgenin” belirlenmesini, alanın korunmasına ilişkin genel çerçeveyi tanımlayan, alanın yönetilmesini, paydaşların alanı kullanımını ve beklentilerini dengeleyen ve fiziksel olarak korunmasını içeren bir “yönetim planını” gerekli kılmaktadır. Üstün nitelikli evrensel değere ve özgünlüğe sahip olsa da ciddi ölçüde bozulmaya uğramış, bütünselliği bozulmuş alanların dünya miras alanlığına kabulü giderek zorlaşmaktadır (Kocabaş, 2006). Dünya Miras Alanı statüsüne sahip ancak, çeşitli sebeplerden dolayı bütünselliği bozulma tehdidi altındaki alanların taraf ülkelerine Dünya Miras Komitesi tarafından ciddi uyarılarda bulunulmakta, uyarılar dikkate alınmaz ve çözüm üretilmezse alan yine UNESCO’nun “Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi’ne” düşürülmekte ve dünyaya teşhir edilmektedir. Bu da taraf ülke ve taraf ülkedeki koruma deneyimi adına çok ciddi bir prestij kaybı anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak bir alanın UNESCO Dünya Mirası’na aday gösterilmesi için yapılması gereken çalışmalar aşağıda yer alan beş ana aşamada toplanabilir:

Alanın üstün nitelikli evrensel değerinin tespiti için bilimsel bir çalışma yapılması, gerekli bilgi ve belgelerin toplanması.

Alanın üstün nitelikli evrensel değerinin, özgünlüğünün ve bütünselliğinin tespit edilmesi ve geçici liste adaylık dosyasının hazırlanması

Alana ilişkin olarak “Alan Yönetiminin Kurulması”.

“Alan Yönetim Planı”nın yapılması.

Alanın adaylık dosyasının hazırlanması.

3. TÜRKİYE VE DÜNYADA DÜNYA MİRAS LİSTESİNDEKİ BİR ALANIN İZLENMESİNE İLİŞKİN YÖNTEMLER

Bu çalışma kapsamında dünya miras alanlarının sürdürülebilirliğine yönelik bir envanter hazırlanması kapsamında bu başlık altında izlemeye yönelik Dünya Miras Komitesince yürütülen çalışmalar ve izlemenin öneminden bahsedilecek olup yapılan çalışmalara ilişkin bilgi aktarılacaktır. Söz konusu bölümde izlemeye öne çıkan göstergeler kapsamında bir değerlendirme yapılacak olup bu veriler ışığında izlemeye yönelik bir envanter modeli önerisi geliştirilecektir.

3.1. Kültürel Miras Kapsamında Sürdürülebilirlik

UNESCO tarafından 1972 yılında yürürlüğe giren Dünya Miras Sözleşmesi ile miras kavramına yönelik en açık tanımın yapılmış olmasının yanı sıra doğal ve kültürel mirasın bozulması veya yok olmasının altı çizilmiş, alanın tanınmasına, korunmasına, muhafazasına ve rehabilitasyonuna ilişkin ilkeler detaylı olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşme ile koruma ve tanıtmaya ilişkin belirlenirken yapılması gereken en önemli şeyin mirasın belirli kullanım kararları geliştirilerek toplumla bağının kurulmasının sağlanması olarak ifade edilmiştir. Ancak tüm bunların ötesinde Sözleşme ile yaşanan en önemli gelişim “sürdürülebilir gelişme” kavramının uluslararası toplum tarafından benimsenmesi olmuştur (Ünver, 2006). Korumaya yönelik olarak mirasa bir fonksiyon verilmesinin yönetim yaklaşımlarında belirtilen sürdürülebilirliğin geliştirilmesini sağlayacağı net bir şekilde ortaya çıkmıştır (UNESCO, 2002). Bu kapsamda sürdürülebilir gelişme ile doğal ve kültürel mirasın bütüncül planlama programları ile bütünleştirilmesi ve dünya mirası olabilecek nitelikleri bulunan alanlara yönelik bir envanter oluşturulması konuları tartışılmaya başlanmıştır.

Kültürel mirasın planlanması, yönetimi, izlenmesi gibi hususlar bu alanın bütüncül bir şekilde korunmasını sağlamaktadır. Bütüncül yaklaşım, bir alanın bulunduğu bölge içindeki yerinin doğru analiz edilmesi, alanın çevresi ile birlikte

korunup muhafaza edilmesi sistemi üzerine kuruludur. 1975 Avrupa Mimari Miras Tüzüğü'nde de belirtildiği gibi `yıllar boyunca, sadece büyük anıtlar korunmuş ve restore edilmiş, çevresindekiler hesaba katılmamıştır. Son zamanlarda bu anıtların çevrelerinin bozulması halinde söz konusu anıtların bile özelliklerini büyük ölçüde yitirebileceği fark edilmiştir`. Söz konusu anıtın/alanın dünya miras listesinde yer alması durumu göz önünde bulundurulduğunda bölgesi/çevresi ile birlikte değerlendirilmesi ayrıca önem kazanmaktadır.

Bir miras insanoğlunun önemli bir parçası olarak özgün haliyle ve olanca çeşitliliği ile gelecek nesillere aktarılmalıdır. Aksi halde insanoğlunun kendi devamlılığının bir parçası yok olacaktır. Her bir nesil, geçmişe farklı bir anlam yükler ve bu anlamdan yeni bir ilham alır. Bu sermaye yüzyıllarca biriktirilmiştir, herhangi bir parçasının yok edilmesi bizleri fakirleştirir çünkü yarattığımız hiçbir şey, ne kadar güzel olursa olsun, kaybedileni geri getiremeyecektir. (Avrupa Mimari Miras Tüzüğü, COE, 1975)

4. Uluslararası US/ICOMOS Olağan Sempozyumunda (ICOMOS, 2001); sürdürülebilirliğin uzun erimli bakış açısına olan ihtiyacının altı çizilerek, korumanın uygulanabilir bir strateji olarak geliştirilmesinin, yerel düzeyde toplumsal eğitim ve katılımın korumanın sürdürülebilirliğinde merkezi bir ihtiyaç olduğu kadar ekonomik boyutunun da iyi tanımlanmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Kültürel mirasın yok olması veya etkilenmesinde hangi süreçlerin etken olduğunun net bir şekilde anlaşılmaması halinde, söz konusu zararların bertaraf edilmesine yönelik bir yönetim şekli geliştirilmesinin mümkün olmayacağı vurgulanmıştır. Etkin bir miras yönetiminde neyin önemli olduğunun ve bu önemin kaybolup gitmeye karşı ne kadar korunmasız olduğunun anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir.

Kültürel miras açısından en önemli kavramlardan biri olan sürdürülebilirlik alan yönetimi süreciyle paralel olarak gelişim göstermiş olup günümüzde gerek kullanım, gerek fiziki yapı ve gerekse de örgütsel olarak gelişimini halen devam ettirmektedir [Ünver, 2006]. Bir kültürel varlığın yok olmasının tüm dünya için kayıp olduğunun düşünülmeyle başladığı İkinci Dünya Savaşı ile başlayan sürdürülebilirlik yaklaşımı süreç içinde farklı açılardan ele alınmış olup gelişimi kavramsal olarak Sekil ...`da özetlenmiştir.

Şekil Sürdürülebilirliğin kavramsal olarak gelişimi [Ünver, 2006: 'dan alınarak yeniden yorumlanmıştır)

3.2. Dünya Miras Alanlarının İzlenmesi

Dünya miras alanlarının izlenmesi, her şeyden önce bu değerlerin Dünya Miras Listesine alınma nedenleri olan olağanüstü evrensel değerleri, özgünlükleri ve bütünlüklerine ilişkin göstergeler üzerine odaklanması gerekmektedir. Bu nedenle,

söz konusu izleme yöntemlerinin, varlıkların durumlarını, değerlerini, varlıklara karşı gelişen tehditleri ve düzeltici önlemlerin/tedbirlerin etkilerine ilişkin analizleri kapsamı gerekmektedir. Söz konusu hususları planlı bir şekilde kapsamı içine dahil eden bir izleme programının, makul bir maliyet ile basit ve kolay yoldan yürütülmesi sağlanabileceği gibi Dünya Miras Alanlarının korunmasına da doğrudan katkı sağlanılabilecektir. [Sefslagh, 2002: 12]

3.2.1. İzlemenin ve Denetimin Önemi

Dünya Miras Sözleşmesinin 6. maddesinde uluslararası toplumun bir bütün halinde görevi olarak tanımlanan Dünya Miras Alanlarının korunmasının, tanımlanmış bir izleme yöntemi ile sürekliliğinin sağlanabileceği bilincinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu yolla, tekil ölçekte yapılan düzensiz çalışmaların bir bütüncül yaklaşım çerçevesinde ele alınması ve değerlendirilmesinin sağlanabileceği belirtilmiştir.

Dünya Miras Listesinde yer alan alanların, izlenmesinde önemli olan nokta `karar verme` sürecinde gerekli istatistiklerin ve verilerin net olarak görülebilmesinin ve doğru kararlar oluşturulabilmesinin sağlamasıdır. Bununla birlikte, bir alanın tüm göstergeleri ile takip edilmesi, zamanında müdahale edilmesini sağlamaktadır. Geleceğe yönelik programlanma yapılırken anılan göstergelerin etkin takibi ile doğru stratejik ve uygulamaya yönelik süreçler işletilebilmektedir.

Koruma ilkeleri belirlenmesinde izlemenin önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. Bir alanın üzerinde durduğu bilgi birikimi, potansiyeli, tehditleri, zayıf yönlerinin iyi analiz edilmesi, doğru verilerin elde edilmesine bağlı olduğundan ve bir alanın ihtiyaçlarının belirlenmesinin de tüm bu verilere ilişkin doğru değerlendirme yapılmasıyla sıkı bir ilişki içinde bulunması nedeniyle izleme ile korumanın birbirine temelden bağlı olduğu sonucuna varılması kaçınılmazdır.

Bütüncül bir envanter çalışmasının dünya miras listesinde yer almanın en önemli koşullarından biri olan alan yönetimi sürecini de kolaylaştıracağına akıld tutulması gerekmektedir.

3.2.2. Dünya Miras Komitesinin İzlemeye İlişkin Çalışmaları

Dünya Miras Komitesinin izlemeye yönelik çalışmaları 3 aşama altında tanımlanmaktadır; adaylık sürecinde alan yönetimi kapsamında geliştirilen izleme tasarımı, alanın korunma durumuna ilişkin hazırlanan raporlar (İzleme Raporu) ve Bölgesel Periyodik Raporlamadır.

Dünya Miras Komitesine göre, alanların doğru yöntemlerle izlenmesi, Komite ka-

rarının oluşturulmasında en önemli araçtır. Ancak bu noktada, alanlara ilişkin elde edilecek verilerin (bilgilerin) önemi ön plana çıkmaktadır.

İzleme yalnızca alanın yönetimine ilişkin sürece indirgenmemelidir, çünkü alanın kayıtlara geçmiş ilk halinden, bulunulan andaki durumuna gelişinde yaşanan pozitif/negatif tüm etkenlerin takibinin sağlanması gerekmektedir [Selfslagh, 2002: 12]. Bu da alanın yönetiminden bağımsız olarak durumuna ilişkin ayrı bir süreci tanımlamaktadır. İzleme, durum tespiti yapmaya, olağanüstü evrensel değerın sürekliliğinin sağlanıp sağlanamadığına ve alandan etkilenen tüm paydaşların sorumluluklarına ilişkin değerlendirme yapılmasında bir araçtır.

Dünya Miras Komitesince değerlendirilen adaylık başvurularında, Komite, Taraf Ülkelerin bir alanın başvuru sürecinde sahip olduğu olağanüstü evrensel değerinin, özgünlüğünün ve bütünlüğünün nasıl garanti altına alındığını ve geleceğe ilişkin önerilerini değerlendirmektedir. Komite bunu yaparak, Taraf Ülkelerin adaylık süreci öncesinde ve adaylık hazırlıkları sırasında alana ilişkin mümkün olan tüm ölçümleri yapmasını sağlamaktadır. Böylece, Komite alana ilişkin gelecekte oluşabilecek korumaya yönelik problemleri ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Başvuru sürecinde gerçekleştirilen alan yönetimi çalışmaları sonucunda; Komite aday alana ilişkin geniş bir bilgi sistemine sahip olmaktadır. Bu kapsamda Komite, Danışma Kurulları tarafından adaylık sürecinde;

- 1) Olağanüstü Evrensel Değer (OED) tanımı yapılan alanın diğer benzer alanlarla karşılaştırılmasına ilişkin titiz bir değerlendirme süreci geliştirilmektedir.
- 2) Alanın şimdiki durumuna ve OED`ne ilişkin yapılan detaylı tanım ile elde edilen fiziksel koşullara ilişkin zaman içerisinde görülebilecek değişikliklerin tespitinin yapılmasına dair bir altyapı oluşturulmaktadır.
- 3) Alanın korunmasına ilişkin değerlendirme yapan Komite, alana veya sahip olduğu OED`e yönelik potansiyel, içsel veya dışsal tehditlerin tespitini yapmaktadır.
- 4) Taraf Ülkenin koruma koşullarıyla ve potansiyel tehditlerle nasıl mücadele edeceğini değerlendiren Komite, bu değerlendirmeyi yaparken alanın ve sahip olduğu OED`in zaman içinde değişimini önleyici koşulları nasıl garanti altına aldığına ilişkin gerekli ölçütleri kontrol etmektedir.
- 5) Adaylık sürecine ilişkin gerekli öneriler olup olmadığı, varsa bunların Taraf Ülke tarafından uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin durum tespiti yapılmaktadır.

Adaylık aşamasında izlemenin planlanması alana ve OED`ne dair değerlendirme yapılmasını mümkün kılacak referans verinin bulunduğunu göstermektedir. Ancak, önemli olan izlemenin OED`in anlamına odaklanması ve çalışmanın ana merke-

zine bu değerin yerleştirilmesi gerekmektedir [Selfslagh, 2002: 14]. Böyle bir sistem yaratıldığı takdirde, veri toplamanın ihtiyaç duyulan her an elde edilmesi sağlanmış olacaktır.

Adaylık aşamasında gerçekleştirilen izleme programının, alanın fiziksel niteliklerini tanımaya, bu fiziksel nitelik aracılığıyla alanın ve OED'nin durumuna ilişkin bir tanım geliştirilmeye, alana ve OED'ne ilişkin potansiyel tehditlere yönelik bir risk analizi yapılmasına, anahtar göstergelerin tanımlanması ve zaman çizelgesi oluşturulmasına yönelik bir altlık geliştirilmesine ve yönetim ve koruma sistemine ilişkin değerlerin belirlenmesine yönelik olarak oluşturulduğuna dikkat çekilmektedir [Selfslagh, 2002: 15].

Taraf Ülke, dünya miras listesine alınan alanının korunmasına yönelik çalışmalar yapmakla yükümlü olup bu çalışmalar "Etkin İzleme (Reactive Monitoring)" veya "Korunmuşluk Durumunun Tespiti" yapılarak Komite ve Danışma Kurullarınca takip edilmektedir. Bu kapsamda, dünya miras listesine alınan alanın gerçekleştirilen proje, çalışma, dış etkenler veya doğal afetler sonucunda nasıl etkilendiğinin tespiti yapılmaktadır. Ancak Komite, söz konusu tespitler neticesinde geliştirdiği karar verme sürecinde daha gerçekçi bilgilere (örneğin listeye alındığında alanın net olarak durumu neydi? / süreç içerisinde alan tam olarak nasıl korundu? / Taraf Ülke tarafından ne tür tedbirler alındı? / süreç hangi parametrelerle ölçüldü?), durum değerlendirmesinin net olarak yapılmasına (örneğin alanın durumu listeye alındığı zamana göre daha mı kötü? / alan ve OED tehdit altında mı? / Tehdidin boyutu? / koruma yöntemi etkili mi? / farklı ölçümlere ihtiyaç var mı?), gerçekler ve yorumlar arasındaki kesin ayrımın oluşturulmasına ve alana ilişkin sistematik bir yaklaşım geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Koruma durumunun tespitine yönelik hazırlanan raporlar için odak izleme programı hazırlanması adaylık sürecinde izlemeye yönelik geliştirilen yaklaşımla benzerlik göstermekte olup farklı olarak; bu izleme yöntemi ile yalnızca gerçek bilginin bir kısmına ulaşılabilirdi, izlemenin tehditlere ve bunlara yönelik geliştirilen önlemlere dair durumunun gelişimine ilişkin ölçütler içermesi gerektiği, izlemeye yönelik elde edilen verilerin alanın listeye alınışında kaydedilen bilgilerle karşılaştırılabilir nitelikte olması gerektiği ve izlemenin her zaman OED'e odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır (Selfslagh, 2002: 15).

İzleme, Dünya Miras Komitesi tarafından geleceğe referans vermesi açısından değerli ve önemli görülmekte olup alanlara ilişkin bilgilerin toplanmasının gelecekte ihtiyaç duyulacak karar mekanizmalarının geliştirilmesinde kullanılacak en önemli araç olarak görülmektedir (Selfslagh, 2002: 16).

3.2.2.1. Periyodik Raporlama

Bir alanın Dünya Miras Listesinde yer almasını sağlamak bir sonuç değil bir başlangıçtır. Önemli olan bu alanın merkezi ve yerel yönetim işbirliği içerisinde yönetiminin, izlenmesinin ve korunmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle, Taraf Devletlerin, dünya miras alanlarının korunmasına ilişkin düzenli raporlar hazırlamaları ve alanlarının niteliklerine göre çeşitli koruma ölçütleri geliştirmeleri beklenmektedir (www.whs.org).

Bu raporlar, Dünya Miras Komitesinin, alanların durumuna dair bilgileri edinmesini sağlayarak mevcut problemlerin çözümüne yönelik ihtiyaç duyulan belirleyici önlemler geliştirilmesi konusunda karar verilmesine yardımcı olmaktadır. Bu önlemlerden bir tanesi, alanın Tehlike Altında Olan Dünya Miras Listesine alınması olarak gösterilebilir.

Periyodik Raporlama süreci, Taraf Devletlerin, Dünya Miras Sözleşmesi kapsamında yaptıkları başvuruların değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, alanların korunma durumlarındaki değişikliklere dair güncel bilgilerin kaydedilmesini desteklemektedir.

Taraf Ülkeler tarafından hazırlanan periyodik raporlar, 6 yıllık süreçlerde bölgesel olarak hazırlanarak Dünya Miras Komitesine sunulur. Tüm raporlar toplanıp Dünya Miras Komitesince belgelendikten sonra UNESCO Genel Konferansında sonuçları duyurulmaktadır.

Periyodik raporlama, Dünya Miras Sözleşmesinin etkin olarak uygulanmasında görev alan tüm aktörlerin, Sözleşme kapsamında yapmakla yükümlü oldukları maddelerin uygulanmasında ve Dünya Miras varlıklarının korunması durumunun tespitinde güncel bilgiye erişimi sağlanmaktadır.

Söz konusu güncel bilginin yaratılmasına ilişkin en uygun yöntemlerin geliştirilmesine ilişkin tartışmalar 1982 yılından bu yana Dünya Miras Komitesi, Sözleşmeye Taraf Devletler Genel Kurulu ve UNESCO Genel Konferansında tartışılmış olup 1997 yılında Sözleşmenin 29. Maddesi uyarınca Taraf Ülkelerin, Sözleşmeye ilişkin durumunun tespitinde periyodik raporları sunmaları hususu karara bağlanmıştır.

Dünya Miras Komitesi, 1998 yılında gerçekleştirdiği 22. Oturumunda periyodik raporların hazırlanmasında söz konusu raporların ne sıklıkta hazırlanacağı, içeriği ve Taraf Devletlerin raporları ele alma biçimi konuları karara bağlanmıştır. Bununla birlikte, Komite tarafından periyodik raporlara ilişkin bir format belirlenmiş ve bu raporların nasıl oluşturulacağına ilişkin gerekli açıklayıcı notlar gene Komite tarafından geliştirilmiştir.

Dünya Miras Sözleşmesinin uygulanmasında gerekli olan periyodik raporlama 4 temel amaca hizmet etmektedir:

- 1) Taraf Ülke tarafından Dünya Miras Sözleşmesinin uygulanışına dair bir değerlendirme yapılmasını sağlamak,
- 2) Dünya Miras Listesinde yer alan varlıkların/alanların Dünya Miras değerinin devamlılığının sağlanıp sağlanmadığına ilişkin değerlendirme yapmak,
- 3) Dünya Miras varlıklarının/alanlarının değişen koşullarının ve korunma durumlarının kayıt altına alınmasına dair güncel bilgiler oluşturulmasını sağlamak,
- 4) Dünya Miras Sözleşmesinin uygulanması ve Dünya Mirasının korunması kapsamında Taraf Ülkeler arasında bölgesel işbirliği ve bilgi ve deneyim paylaşımının sağlanmasına yönelik bir mekanizma geliştirmek.

Dünya Miras Komitesi periyodik raporlama için bölgesel bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımın geliştirilmesinin temel sebebi ise, her bir bölgenin kendi karakteristik yapısına cevap verebilen bölgesel bir işbirliği geliştirmek olarak ifade edilebilir. Her bir bölge için Taraf Ülkelerin, yetkili kuruluşların ve bölgesel uzmanlıkların aktif katılımının sağlanmasına yönelik bölgesel periyodik raporlama stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Her bir bölgesel stratejinin geliştirilmesi sonucunda Dünya Miras Raporunun bölgelere ilişkin durumun net bir şekilde ortaya konulduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, periyodik raporlar 6 yıllık süreçlerde düzenlenmektedir.

Periyodik rapor, Dünya Miras Sözleşmesinin Taraf Ülke tarafından uygulanmasına ve Dünya Mirası varlığının bölgesi içinde korunma durumuna ilişkin değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Komitenin, Aralık 1998'de yaptığı 22. Oturumda periyodik raporlama için belirlediği format iki bölümden oluşmaktadır.

Buna göre;

I. Bölüm; Taraf Ülkenin, Dünya Miras Sözleşmesinin ilgili maddelerinin uygulanmasına dair raporunu içermektedir. Bu rapor, varlığın kültürel ve/veya doğal değerinin tanımlanması, korunması, muhafazası ve kültürel ve doğal mirasın tanıtımı, uluslararası işbirliğinin sağlanması ve kaynak yaratılması, eğitim, bilgi birikimi ve farkındalık geliştirme konularını kapsamaktadır.

II. Bölüm ise; Taraf Ülke sınırları içinde yer alan belirli bir Dünya Mirası varlığının korunma durumuna ilişkin bilgileri içermektedir. Bu bölümün temel amacı Dünya Miras Listesine alınan alanın geçen zaman içinde Dünya Mirası olma değerinin korunup korunmadığının tespit edilmesini sağlamaktır.

Bununla birlikte, Taraf Ülkeler Dünya Miras alanının yönetimi, varlığı etkileyen faktörler ve izlemeye ilişkin yapılan çalışmalara dair güncel bilgileri aktarmakla sorumludur.

Dünya Miras Listesinde yer alan bir varlığın yönetimi ve izlenmesinden Taraf Ülke sorumludur. Bununla birlikte, Taraf Ülke periyodik raporların hazırlanmasıyla da yükümlüdür.

Dünya Miras Komitesi ve Sekreteryası (UNESCO Dünya Miras Merkezi) ise Taraf Ülkeleri bölgesel periyodik raporların hazırlanmasında bilgilendirmek, yönlendirmekle görevli olup eğer Taraf Ülke, Sekreteryadan veya Danışma Konseyinden (ICOMOS, ICCROM ve IUCN) uzman yardımı talep ederse, söz konusu ülkeye yardımcı olmakla sorumludur.

Dünya Miras Komitesi ise, Taraf Ülkenin periyodik raporlarını denetlemek ve değerlendirmekle görevli olup söz konusu raporların çıktıları/sonuçlarını UNESCO Genel Konferansında açıklama görevini yürütmektedir.

Dünya Miras Komitesinin 6 yıllık periyodik raporlama sürecini oluşturması;

Bölgesel stratejilerin uygulanmasının;

- Katılımcı süreci desteklemesi,
- Taraf Ülkelerin, yetkili kuruluşların ve bölgesel uzmanlıkların dahil edilmesi,
- Raporların hazırlanmasında Taraf Ülkelere yardımcı olunması,
- Taraf Ülkeler arasında deneyim ve birikimlerin aktarılmasının sağlanması,
- Bölgesel bağlam içinde raporların analiz edilmesi,
- Bölgesel durumun, Dünya Miras Raporunda değerlendirilmesi, amaçlarıyla sağlanmasını belirlemektedir.

Dünya Miras Raporunun Bölgesel Durum Tespiti

Dünya Miras Raporunun Bölgesel Durum Tespiti Dünya Miras Komitesi tarafından yapılmaktadır.

- Dünya Miras Komitesi, Dünya Miras Raporu bölgesel durum tespitine ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. (Taraf Ülkenin politikalar geliştirmesi ve karar vermesi süreçlerine ilişkin tavsiyeler vermektedir.)
- Dünya Miras Komitesi, UNESCO Genel Konferansında raporunu sunmaktadır.

Dünya Miras Komitesince periyodik raporların bölgesel olarak sunulmasının özellikle benzer nitelikteki alanlar veya benzer sorunlar yasayan alanlar arasında karşılaştırmalı analizler yapılmasını ve deneyimlerin paylaşılmasını sağladığı ifade edilmektedir.

Periyodik raporlamaya ilişkin süreç değerlendirildiğinde, Taraf Ülkelerin UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenen format içinde sundukları durum tespitlerine ilişkin raporların gerçek durumu yeterli olarak yansıtmadığı ortadadır. Bu nedenle, raporlamak tek başına Dünya Miras Alanlarının izlenmesi ve korunması için yeterli değildir. Doğru zaman aralıklarında, doğru veriler ile karşılaştırmalı analizler yapıldığında, bir alanın nasıl değiştiği, dönüştüğü, yapılan fiziki müdahalelerin pozitif ve negatif etkileri, restorasyon projeleri veya çevre düzenleme/peyzaj projelerinin etkileri, ziyaretçi analizi, ziyaretçilerin yaptıkları ziyaretlerin kalitesi, ziyaretçilerin oluşturduğu turizm baskısı, söz konusu baskı sonucu alanda meydana gelen zarar ve bunun geleceğe dönük tahminlerinin net bir şekilde ortaya koyulabilmesi ancak ve ancak doğru parametreler ışığında doğru bir izleme analizi geliştirilerek gerçekleştirileceği düşünülmektedir.

3.2.2.2. Envanterlemeye Yönelik Çalışmalar

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi, dünya kültürel ve doğal mirasının bir kısmını oluşturan taşınmaz varlığın ulusal envanterini düzenlemek için üye devletlere çağrıda bulunmaktadır. Aynı zamanda üye devletlerin böylelikle seçilen varlık için uygun koruma yöntemini garanti etmesi konusunu üstlenmesi talep edilmektedir.

Envanterler, bilimsel çalışma ve araştırma için temel veri tabanı oluştururlar. Envanter hazırlanması sürekli ve dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir. Yüzeysel bir bilgi dahi koruma önlemleri alınması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğinden, envanterler değişik önem ve güvenilirlik düzeylerinde bilgiler içermelidir (Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, ICOMOS, 1990).

Veri toplama faaliyeti kültür mirasının niteliklerinin sayılarla belirlenmesini ve ayırt edici özelliklerinin tanımlanmasını; önerilen değişimlere karşı duyarlılığının belirlenmesini sağlamalıdır. Bütünü anlamak için, kültür mirasının bileşenleri arasındaki ilişkilere dikkatli bakmak gereklidir. Çoğu kez somut bir nitelikte soyut bir özellik ilişkilidir, bu ilişkiler açığa çıkarılmalıdır (Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirme Rehberi, 2011).

Envanterleme ile bilimsel çalışma ve araştırma için temel veri tabanı oluşturulur. Envanter hazırlanması sürekli ve dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir. Yüzeysel bir bilgi dahi koruma önlemleri alınması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğinden, envanter değişik önem ve güvenilirlik düzeylerinde bilgiler içermelidir (Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, ICOMOS, 1990).

Envanterleme ile elde edilecek verilerin analiz edilmesi sağlanacak olup alanların izlenmesine ilişkin süreçler yeniden tanımlanabilecektir. Bununla birlikte, izlemenin Dünya Miras Komitesinin stratejik hedeflerine ulaşılmasındaki etkin rolü ve karar

verme sürecine etkisi hızlandırılabilir. Ayrıca, söz konusu envanter modeli ile dünya miras alanlarının etkin bir şekilde izlenmesine ilişkin öneriler formüle edilecek olup bu da etkin bir koruma stratejisi geliştirilmesini kolaylaştıracaktır.

Söz konusu envanter modeli ile sistemli bir planlama geliştirilmesinin sağlanabilmesinin yanısıra dünya miras alanlarının bakımına, onarımına ve restorasyonuna ilişkin yapılan çalışmaların takibi yapılabilecektir.

Her bölgenin kültürel çeşitliliği dikkate alındığında, kendi içinde bir belgeleme ve izleme stratejisine gereksinim duyduğu görülmektedir.

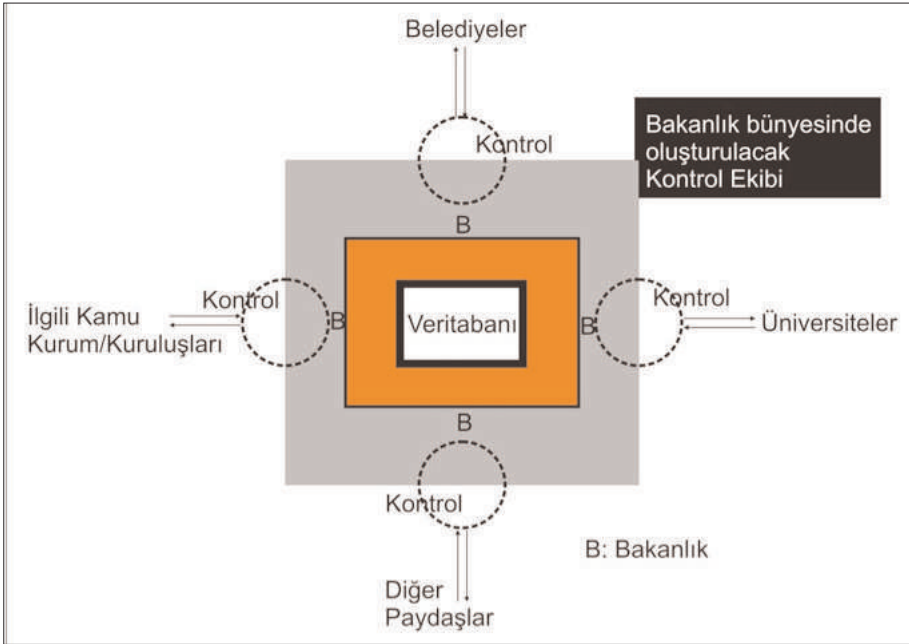
Envanter oluşturulurken ana hedefin kültürel mirasın sürekliliği için gerekli koşulların ve süreçlerin gözlenmesi, varlıklara ilişkin karar süreçlerinin tanımlanmasına yardımcı olunması ve dünya miras asil/geçici listesinde olsun veya olmasın tüm varlıkların etkin takibinin yapılarak kültürel mirasa yönelik karar süreçlerinin etkinliğinin artırılmasının sağlanması gerekmektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünya'daki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de “kültür varlıklarının, korunmasında bilimsel temeli olan sürdürülebilir modellerin geliştirilmesi konusunda giderek yaygınlaşan bir eğilimin bulunduğu bu kapsamda dünya miras alanları kadar özel, özgün ve değerli alanların korunmasından sorumlu olan Kültür ve Turizm Bakanlığının çağın gerekliliklerine yönelik çalışmalar geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’de uluslararası sözleşmelere dahil olunarak korunan dünya mirası varlıklarının günümüz itibarı ile halen tam olarak korunmadıkları, hatta listeye girdikten sonra yapılması ve takip edilmelerine yönelik bir sistem geliştirilemediği bu çalışma kapsamında yapılan çalışmalar neticesinde açık olarak görülmektedir.

Dünya miras alanlarının kent parçası içinde olsun veya olmasın, Türkiye genelindeki imar uygulamalarından olumsuz yönde etkilendikleri, parçacıl projelerle alanların iyileştirilmesine (ancak bu iyileştirmenin yalnızca ziyaretçilerin alana geldiklerinde edindikleri ilk izlenimlere ilişkin olduğu) yönelik küçük ölçekli çalışmalara yürütüldüğü görülmektedir. Alana ilişkin geliştirilen çalışmaların, sonuçta alanın ne yönde bir pozitif / negatif baskı altında kalacağına ilişkin bir etki değerlendirmesi yapılmaksızın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun temel sebebinin de dünya miras alanlarının tam anlamıyla tanınmamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda alanların gerek dünya miras listesinde yer almalarına kadar geçen süreçte gerekse de dünya miras listesine alındıktan sonra sürekli takibinin yapılmasına yönelik bir bilgi birikiminin bütüncül olarak yaratılamamış olmasından kaynaklandığı açık bir şekilde ortadadır. Bu çalışmada model olarak coğrafi bilgi sistemleri üzerinde yönetilmesine yönelik olarak kurgulanan

envanter tasarımı bu konuda mevcutta yaşanan sıkıntıların bertaraf edilmesinde oldukça kullanışlı bir ara yüz olarak düşünülmüştür. Aynı zamanda gelecekte görülebilecek yeni ihtiyaçlar ve bu çalışma kapsamında öngörülemeyen verilerin de sisteme eklenmesine yönelik bir esnekliğe sahip olarak geliştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında geliştirilen envanterlemeye yönelik veritabanı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulacak bir ekip tarafından kontrol edilebilecek olup ilgili belediyeler, kurum ve kuruluşlar ile Bakanlığa bağlı taşra teşkilatları, üniversiteler ve ilgili diğer tüm paydaşlar tarafından bilgi eklenmesine kontrollü bir şekilde açık tutulabilecek olup dünya miras alanlarına yönelik geliştirilebilecek her türlü plan/proje/çalışma vb. Tüm bilgilerin bir arada tutulduğu bir sisteme sahip olumasını sağlayacaktır. Formüle edilen öneri örgütsel şema ise aşağıdaki gibidir:

Şekil 2. Envanter sisteminin işletilmesine ilişkin öneri örgütsel model

Şekil A'dan da görülebileceği gibi veritabanı adı verilen sistem bir bilgi havuzu niteliğinde kurgulanmış olup bu veritabanı her ne kadar Bakanlık kontrolünde tutulacakmış gibi görünse de aslında diğer kullanıcıların da bilgi edinmesine açık olacaktır. Bu sistemin kurgulanmasında ana amaç dünya miras alanlarının tek tek alan bazında daha net olarak anlaşılabilmesini sağlamaktır. Alanlara yönelik geliştirilmiş olan ve dünya miras listesinde yer almasını sağlayan "olağanüstü evrensel değer"lerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının tek yöntemi, bu alanların tüm ayrıntılarının net bir şekilde anlaşılmasından geçmektedir.

KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİNDE YENİLİKÇİ BİR İZLEME DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI ÖNERİSİ: ENVANTER ÇERÇEVESİ MODELİ

Bu kapsamda yukarıda model olarak önerilen izlemeye yönelik envanter modelinin nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin iki alternatif geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi; doğrudan bu işin koordinasyonundan sorumlu bir birim oluşturulması ve bu birimin ağır bürokrasiden arındırılarak daha hızlı çalışmasına yönelik koşullar yaratılması gerekmektedir. Söz konusu birimin doğrudan müsteşar yada bu konunun yürütülmesinden sorumlu bir müsteşar yardımcısına bağlı olarak çalıştırılmasının sistemin sürekliliği açısından gerekli olabileceği değerlendirilmiştir. Bu birimde görev alacak personelin coğrafi bilgi sistemleri üzerinde çalışabilir niteliklere sahip olmaları amacıyla ciddi ve disiplinli bir eğitim sürecinden geçirilmesi zorunludur.

Bununla birlikte, merkez teşkilatında oluşturulacak bu kontrol biriminin dışında Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinde çalışan uzman personeline bu sisteme yönelik çalışmaları desteklemesi ve bir alt ekip oluşturulması gerekmektedir. Bahse konu Kontrol Ekibinin dünya miras alanlarına göre sayıca eşit olarak farklı gruplar halinde çalıştırılması ve bu ekiplerin alanlara ilişkin her türlü bilgiye sahip olmaları, dönemsel raporlama ve ihtiyaç listelerini oluşturmaları, alanlar özelinde oluşturulacak yatırımların tespitinin bu izleme programı sayesinde daha kapsamlı olarak kurgulanabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında önerilen dünya miras alanlarının izlenmesine yönelik envanter modeli esnek bir yapıya sahip olup zaman içerisinde oluşabilecek ihtiyaçların eklenebileceği bir sistem olarak tasarlanmıştır. Ayrıca, söz konusu sistemin işletilebilmesi için ön koşul alanlara yönelik bir etaplama oluşturulması ve bu kapsamda çalışılmaya başlanmasıdır.

Sonuç olarak, Kapadokya gibi farklı özelliklere sahip alanlarda, alanın birbirinden ayrı özelliklerinin anlaşılması ve buna yönelik koruma kararları geliştirilmesi daha da zorlaşmakta olup söz konusu veritabanında elde edilecek tüm bilgiler ışığında alanın bir bütün olarak anlaşılması sağlanmakla kalmayacak, bu özelliğinin sürekliliğine yönelik net kararlar da oluşturulabilecektir. Bu kararların oluşturulabilmesi sorun ve ihtiyaç tanımlarının açık olarak görülmesine bağlıdır. Bu bağlamda alanların korunması gereken özellikleri / çevresel ve insan yapımı sorunlar / değişen çağın koşullarına göre şekillenen ihtiyaçlar / tanıtıma yönelik yeni fikirler / eğitime yönelik yapılması gerekenler / ziyaretçiler ve alanın gerçek kullanıcıları arasındaki dengenin sağlanmasına yönelik çalışmalar / alanın ekonomik getirilerinin artırılmasına – geliştirilmesine yönelik yenilikçi fikirler / alanın ülke-bölge-çevre ilişkisindeki yeri ve gelecek kurgusu gibi oldukça farklı ancak temelde alanın sürekliliğini konu alan tüm detayların bu bilgi yelpazesi içinde analiz edilip hem mekansal, hem de istatistiki sonuçlara ulaşılabileceğinin de unutulmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2006) “İstanbul’un Tarihi Alanları”, In: (Ed. Pulhan, G.): Dünya Mirasında Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3067, Sanat Eserleri Dizisi 456, Ankara, 13-123.

Akan Mimarlık. (2002) Turkey Community Development And Heritage Project: Pamukkale Site Management Plan Final Report, İstanbul.

Courtils, J. des. (2003) The guide to Xanthos and Letoon, İstanbul.

Çılı, F., Yorulmaz, M., and Aka, İ. (2007) “Structural Survey of the Land Walls and Suggestions for Immediate Consolidation Work”, In: Istanbul Metropolitan Municipality, International Symposium on Appropriate Methods and Approaches for the Conservation on the Land Walls, 20-22 January 2007, İstanbul, 40-41.

EMBARQ. (2009) Istanbul-World Heritage Plan (<http://www.embarq.org/en/project/istanbul-world-heritage-plan>, 20.07.2009).

Efes Yönetim Planı Taslak Raporu, Savaş Zafer Şahin, Necati Uyar, Basılmamış Yönetim Planı, Selçuk Belediyesi, İzmir, 2013.

Istanbul Metropolitan Municipality. (2007) International Symposium on Appropriate Methods and Approaches for the Conservation on the Land Walls, 20-22 January 2007, İstanbul.

Hockings, M., James, R., Stolton, S., Dudley, N., Mathur, V., Makombo, J., Courrau, J., and Parrish, J. (2008) Enhancing Our Heritage Toolkit: Assessing Management Effectiveness of Natural World Heritage Sites, World Heritage Papers 23, UNESCO World Heritage Centre, Paris, France.

Lockwood, M., Worboys, G.L., and Kothari, A. (2006) Managing Protected Areas A Global Guide, Earthscan, UK and USA.

Martin O., Piatti, G. (Eds.). (2009) World Heritage and Buffer Zones, World Heritage Papers 25, UNESCO, Paris, France.

Somuncu, M., Yiğit, T. (2009) “Problems Related to Conservation of Historical Assets of Turkey on UNESCO World Heritage List”, 14th International Conference of Historical Geographers, 23rd-27th August 2009, Abstracts, Kyoto, Japan, 99.

Somuncu, M., Yiğit, T. (2008a) “Hattuşa Milli Parkı ve Dünya Miras Alanının Korunmasında Bugünkü Durum, Sorunlar ve Gelecek”, VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi, 25-31 Ağustos 2008, Bildiri Özetleri, Çorum.

Somuncu, M., Yiğit, T. (2008b) “Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanındaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Bildiri Metinleri, Ankara, 387-402.

KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİNDE YENİLİKÇİ BİR İZLEME DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI ÖNERİSİ: ENVANTER ÇERÇEVESİ MODELİ

Somuncu, M., Yiğit, T., Bölükbaşı-Ertürk, E. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Safranbolu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Şenyurt, Y. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Hattuşa: Hitit Başkenti, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Kılıççöte, N.C. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Şahin-Güçhan, N., Kabasakal-Coutignies, S. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Nemrut Dağı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Gürkan, M. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: İstanbul'un Tarihi Alanları, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Aslan, R. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Troia Arkeolojik Siti, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Çörtük, U. (2007) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Ksanthos-Letoon, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

Somuncu, M., Yiğit, T., Yoldaş, A. (2008) Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının Güncel Durumlarının Saptanması Raporu: Hierapolis- Pamukkale, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Ankara.

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. (2006) İstanbul Dünya Mirası Sit Alanı ICOMOS/UNESCO Ortak Uzman Heyeti İnceleme Raporu, 6-11 Nisan 2006, İstanbul.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. UNESCO Türkiye 2006-2007. (<http://www.unesco.org.tr>, 20.04.2009).

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2009) Türkiye'nin Dünya Miras Alanları: Koruma ve Yönetimde Güncel Durum, Ankara.

UNESCO World Heritage Centre. (1985a) Historic Areas of Istanbul, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/356.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1985b) Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/357.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1985c) Great Mosque and Hospital of Divriği, Advisory Board Evaluation,

(http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/358.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1986) Hattusha: The Hittite Capital, Advisory Board Evaluation,

(http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/377.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1987) Nemrut Dağ, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/448.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1988a) Xanthos-Letoon, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/484.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1988b) Hierapolis-Pamukkale, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/485.pdf, 22.07.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1994) City of Safranbolu, Advisory Board Evaluation, (http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/614.pdf, 22.09.2009).

UNESCO World Heritage Centre. (1998) Archaeological Site of Troia, Advisory Board Evaluation,

(http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/849.pdf, 22.09.2009).

UNESCO World Heritage Centre, (2004a) World Heritage Committee Twenty-seventh session, Paris, France, 30 June – 5 July 2003, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/archive/2003/whc03-27com-24e.pdf>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre, (2004b) World Heritage Committee Twenty-eighth session, Suzhou, China, 28 June – 7 July 2004, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/archive/2004/whc04-28com-26e.pdf>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre. (2005a) Basic Texts of the 1972 World Heritage Convention, 2005 Edition, France.

UNESCO World Heritage Centre, (2005b) World Heritage Committee Twenty-ninth Session, Durban, South Africa, 10 – 17 July 2005, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/archive/2005/whc29com-22e.pdf>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre. (2006a) Periodic Report 2004: The State of the World Heritage in Latin America and the Caribbean, World Heritage Papers 18, Paris, France.

KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİNDE YENİLİKÇİ BİR İZLEME DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMI ÖNERİSİ: ENVANTER ÇERÇEVESİ MODELİ

UNESCO World Heritage Centre, (2006b) World Heritage Committee Thirtieth Session, Vilnius, Lithuania, 8-16 July 2006, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/en/sessions/30COM>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre. (2007a) World Heritage Challenges for Millenium, Paris, France.

UNESCO World Heritage Centre. (2007b) World Heritage Committee Thirty-First Session, Christchurch, New Zealand, 23 June - 2 July 2007, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/archive/2007/whc07-31com-24e.pdf>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre. (2008a) World Heritage Information Kit, Paris, France.

UNESCO World Heritage Centre. (2008b) UNESCO World Heritage Committee Thirty-second session Quebec City, Canada 2 –10 July 2008, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/en/sessions/32COM>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Centre. (2009a) World Heritage List, (<http://whc.unesco.org/en/list>, 01.06.2009).

UNESCO World Heritage Centre.(2009b) Turkey, (<http://whc.unesco.org/en/states-parties/tr>, 05.06.2009).

UNESCO World Heritage Centre, (2009c) World Heritage Committee Thirty-third session, Seville, Spain 22-30 June 2009, Paris, France, (<http://whc.unesco.org/en/sessions/33COM>, 03.01.2010).

UNESCO World Heritage Committee. (2006) Report of The Joint ICOMOS/UNESCO Expert Review Mission, Historic Areas of Istanbul (Turkey) (C 356),6-11 April 2006, Paris, (<http://whc.unesco.org/archive/2006/mis356-2006.pdf>, 05.03.2008).

UNESCO World Heritage Committee. (2008) Report of The Joint ICOMOS/UNESCO Expert Review Mission, Historic Areas of Istanbul (Turkey) (C 356), 8-13 May 2008, Paris, (<http://whc.unesco.org/en/list/356/documents>, 01.06.2009).

UNESCO World Heritage Centre and ICCROM (2004) Monitoring World Heritage, World Heritage Papers 10, Paris, France.

Uğuz, E.(2012) Dünya Miras Alanlarının İzlenmesine Yönelik Bir Envanter Çalışması Geliştirilmesi: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Kültür ve Turizm Bakanlığı basılmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

TÜRKİYE’DE DÜNYA MİRAS ALANLARININ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTLENME*

Dr. A. Ege YILDIRIM

Y. Şehir Plancısı, Koç Üniversitesi

1. GİRİŞ

Günümüzde kültürel miras alanlarının küreselleşme ve ekonomik büyüme dinamikleri karşısında korunarak modern yaşamla bütünleştirilmesi ve geleceğe aktarılması için süren yeni yöntem arayışları, gerek dünyada gerekse Türkiye’de alan yönetimi kavramını öne çıkarmıştır. Alan yönetimi ise, birçok bağlamda UNESCO Dünya Miras Alanları (DMA) ile birlikte düşünülmektedir. Türkiye’nin sahip olduğu kültür mirası zenginliği, Dünya Miras Listesi’ndeki onbir adet miras alanı ile UNESCO nezdinde uluslararası düzeyde kabul görmektedir. Ancak DMA statüsü kazanmanın getirdiği özel sorumluluklar, bu alanların etkili bir biçimde korunmasının önemini artırmakta, UNESCO’nun bu doğrultuda benimsediği alan yönetimi yöntemi kapsamında **yönetim planlarının** hazırlanması beklenmektedir.

Alan yönetiminin iki temel vurgusu olduğu söylenebilir; bunlar a) sonuçtan ziyade **sürecin** önemi (plan uygulamalarını izleme-değerlendirme ve plan yenileme döngüsü), b) **paydaşlar** arası örgütlenme ve yönetişimdir. Bu makalede özellikle paydaşların örgütlenmesi üzerinde durulmakta, konu yazarın daha önceki akademik çalışmalarına ve uygulama deneyimlerine dayanarak, koruma-kullanma dengesini gözeterek örgütlenme kurguları ile süreç içinde paydaşların sürekliliği gibi çeşitli yönlerden incelenmeye çalışılmaktadır.

* Bu makale, 26 Eylül 2013’te zamansızca kaybettığımız, doktora danışmanım ve sevgili hocam Doç. Dr. Emre Madran’ın anısına adanmıştır.

2. ALAN YÖNETİMİ KAVRAMININ GELİŞİMİ

Alan yönetimi kavramı ve metodolojisi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan stratejik planlama yönteminin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Stratejik planlama anlayışında, hem kentin gelecekteki görüntüsünün 'ne' olacağını (planın içeriği), hem de plan paydaşlarının kentlerini ileriye götürmek için 'nasıl' birlikte çalışacağını tanımlayan süreç (planlama süreci) kurgulanmaktadır. Planların gerçekleştirilmesi için, paydaşların işbirliği, planlamanın karar alma- uygulama- izleme- değerlendirme aşamalarının tümünü içermeli, karar alma sonrasındaki aşamaların uygulama mekanizmaları (öncelikli projeler, bu projelerde işbirliğine gidecek aktörler, projelerin eylem planları, uygulamayı izleyen denetleyen yapı vb.) tasarlanmalıdır (Gedikli 2007: 3).

Günümüzde stratejik planlama ile birlikte önem kazanan 'süreç yönetimi', dikey organizasyonları yataylaştıran yeni bir yönetim anlayışı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre daha çok insan daha çok bilgi kullanır duruma geldikçe ve katı hiyerarşik yapılardan uzaklaştıkça daha iyi eğitilmiş, daha bağımsız karar alabilen ve yeniliklere daha açık bir işgücü profili ortaya çıkacaktır ki, bu da toplumun gelişimi ile paraleldir. Dolayısıyla eğitim ve insana yatırım özellikle bilgi yoğun alanlarda gittikçe ön plana çıkmaktadır. (Yıldırım 2011, 60)

Bu gelişmelerin yarattığı yeni 'çok aktörlülük' ortamında, korumadaki müdahale kavramlarında da müzeci ve elitist yaklaşımlardan, kentbilimsel ve toplum odaklı yaklaşımlara doğru bir kayma gerçekleşmekte, bu tutum değişikliğine eşlik eden 'koruma kimin için?', 'korunacak değerleri kim, neden, nasıl belirliyor?' ve 'korumayı kim yapmalı?' gibi sorular, yeni, 'değer-temelli' bir koruma anlayışını duyurmaktadır. Bu sorulara yanıt arayışları, belki de 'korumayı nasıl beraber yapabiliriz?' sorusundan geçen uzlaşmacı yollara işaret etmektedir. (Yıldırım 2009b, 69) Bunun yanıtları arasında ise, korumacı kesimin korumayı başta gayrimenkul sektörü ve karar verici yöneticiler olmak üzere toplum geneline daha iyi anlatmak ve kabul ettirmek için, kendini daha yaratıcı ve ikna edici biçimlerde ortaya koyması (Avrami 2007), korunacak değerlerin özünü koruyabilmek için, gerektiğinde daha esnek bir tutum benimsemesi fikri daha yaygınca önerilmektedir.

3. UNESCO VE ULUSLARARASI YAZINDA ALAN YÖNETİMİ

Alan yönetimi yaklaşımına öncelikle doğal koruma alanlarında ve arkeolojik alanlarda ihtiyaç duyulmuş, ardından UNESCO tarafından dünya miras alanlarında da gündeme getirilmiştir. Bu nedenle, yönetim planları mekansal planlamanın tüm alanları için geçerli bir araç olsa da, öncelikle koruma alanlarının konusu olarak algılanmaktadır. (Dinçer 2013) UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin, Dünya Mirası Listesi'ndeki alanlar için, alanın değerlerinin ve bu değerlerin nasıl

korunacağıının kapsamlı olarak ortaya konduğu rehber belge olacak birer yönetim planı hazırlanması talebi ile bu alandaki çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. UNESCO'nun bu konudaki ilkelerini tanımlayan Feilden ve Jokilehto'ya (1993) göre, alanda bilinen bütün değerlerin korunduğundan emin olunması, alanın mevcut durumunun belgelenerek ilgili tüm paydaşların katkılarının alınması, uygun nitelikteki uzmanlar tarafından düzenli denetimlerin yapılması ve raporlanması, yıllık çalışma programları içindeki öncelikli projelerin tanımlandığı stratejik koruma planı taslağı hazırlanması alan yönetiminin öncelikleri arasındadır. Yönetim planlaması süreci, koruma- gelişme dengesi sağlanarak alanın daha iyi yönetilmesi için alan yöneticilerine yardımcı olan, plan belgesinin üretimi ile sonlanmayıp uygulama sırasında denetim, geribildirim ve revizyonlarla devam eden bir süreçtir (Ayrancı 2007, 24-25).

- UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin temel resmi belgelerinden **Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına yönelik Rehber** (2012), alan yönetimini, DMA'lardaki 'Üstün Evrensel Değerin' (*Outstanding Universal Value- OUV*) 'Korunmuşluk Durumu'nu (*State of Conservation- SoC*), sürdürmek amacıyla kullanılan bir araç olarak tanımlamakta, Rehberde konu ile ilgili kısımlar II.F: Koruma ve Yönetim (*Protection and Management*) bölümünde (96-119. paragraflar) ele alınmaktadır. Burada öne çıkan bazı ilkeler şunlardır:
- **Paragraf 97:** Alanların ulusal, bölgesel, kentsel ölçekte, uzun vadeli yasal, denetsel, kurumsal ve/veya geleneksel türde koruma ve yönetim sistemleri olmalıdır;
- **Paragraf 108:** Alanlar uygun bir yönetim planına veya alanın Üstün Evrensel Değerinin, tercihen katılımcı yollar ile, nasıl korunması gerektiğini belirten başka bir belgeli yönetim sistemine sahip olmalıdır;
- **Paragraf 110:** Etkin bir yönetim sistemi, aday gösterilen alanın türüne, özelliklerine ve gereksinimlerine ve alanın kültürel ve doğal bağlamına bağlıdır. Farklı kültürel bakış açıları, mevcut kaynaklar ve diğer faktörlere göre değişiklik gösterebilir. Bunlar geleneksel uygulamaları, hem resmi hem de gayriresmi mevcut kentsel veya bölgesel planlama araçlarını bünyesinde barındırabilir;
- **Paragraf 111:** Etkin bir yönetim sisteminin ortak unsurları arasında aşağıda verilenler yer alabilir: a) tüm paydaşların sahip olacağı varlığa ilişkin tam ve ortak bir anlayış; b) bir planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri bildirim döngüsü; (...) d) ortakların ve paydaşların dahil olması; (...) f) kapasite oluşturma; g) yönetim sisteminin işleyişine ilişkin güvenilir ve şeffaf bir tanım. (...)
- **Paragraf 113:** Dünya Mirası Komitesi, [DM] Sözleşmesinin uygulanması kapsamında Tepkisel İzleme ve Periyodik Bildirim süreçleri oluşturmuştur.

Dünya Miras Merkezi'nin Uygulama Rehberinin yanısıra, Feilden ve Jokilehto'nun 1993 tarihli Yönetim Rehberi ve Stovel'in 1998 tarihli Riske Hazırlıklılık: Dünya Kültür Mirası için bir Yönetim Rehberi yayınlanan başlıca diğer uluslararası rehberler olmuştur. Bunların yanısıra Cleere'in 2010 tarihli makalesi, Dünya Mirası Merkezi'nin danışma organları olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma ve Araştırma Merkezi)'nin 2002 yılında ortaklaşa düzenlediği Dünya Mirası Arkeolojik Alanlar ve Anıtlar için Yönetim Rehberi konulu çalıştayın sonuçlarını özetlemekte, Alan Yönetimi sürecinin aşamalarını şu şekilde tanımlamaktadır (7-8):

- **Yönetim planlaması süreci:** Şu temel parametreler sürecin başında belirlenmelidir: başlıca karar vericiler, hedefler (görev bildirisi [*mission statement*]), izlenecek takvim (olası kısıtlar göz önünde bulundurularak), danışma-değerlendirme usulleri, zaman sınırlamaları, finansman düzenlemeleri;
- **Ekip oluşturma ve halk katılımı:** Tamamen projeye adanmış bir çalışma grubu oluşturulması önemle önerilir. İdeal olarak, bir proje müdürü ve küçük ekibi; bu ekibi destekleyen, farklı çıkarları temsil edebilecek paydaşlardan oluşan bir danışma kurulu. Bu aşamada yapılması gereken temel işler: paydaşların belirlenmesi (ulusal ve/veya bölgesel düzeyde kültür mirası kurumları ve diğer kamu kurumları, yerel yönetim, ilgili planlama ve turizm yetkilileri, mülk sahipleri, sivil toplum kuruluşları, üniversite ve müze uzmanları, yerel halk [tüm danışma etkinliklerinin vazgeçilmez unsuru], ve daha başka gruplar), danışma prosedürleri (şartnameler, toplantı sıklığı, vb), kadro istihdam stratejisi, kilit kadroların istihdamı, her düzeydeki eğitim ihtiyaçlarının ön tespiti;
- **Alanın ve öneminin/ değerlerinin (*significance*) incelenmesi:** Eşgüdümlü, strüktürlü araştırma süreci, danışmanlık yapısı, finansmanı;
- **Koruma, restorasyon ve yeniden yapım:** Geçmiş müdahalelerin arşivi, durum tespiti, koruma stratejisi ve planı, kaynak ihtiyaç projeksiyonu, aktörlerin tanımlanması (danışmanlar, yükleniciler, ulusal kuruluşlar, öz kaynaklar, vb);
- **İzleme ve bakım-onarım:** Koruma planlaması ile bağlantılı, bütünleşik planlama ve uygulama. Etkinlik veritabanı, kaynak projeksiyonu, risk yönetimi;
- **Yorum ve sunum:** Alan içinde merkezi tesisler, eğitim ve ek araştırma olanakları, rehberlere ve yerel gönüllülere ilişkin politikalar;
- **Turizm ve ziyaretçi altyapısı:** Bölgesel/ yerel turizm gelişme planları ve ilgili kurumlar ile ilişkiler, alan içi ve alan dışı tesisler, tanıtım, turizm gelirleri;
- **Sistematik olarak yeniden gözden geçirme (*review*) prosedürü:** 3-5 yıllık döngüler, öngörülemez sorunlara pay bırakılması, tesislerin ve kadroların yenilenme ihtiyaçları;

- **Eylem planı:** Yönetim planının iskeletini oluşturan genel ilkeler üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra, uygulama programının belirlenmesi, mevcut ve potansiyel finansman, ve gönüllü veya zorunlu/tepkisel değişime yönelik oluşabilecek baskıların göz önünde bulundurulması.

4. TÜRKİYE’NİN ULUSAL YASALARINDA VE UYGULAMALARINDA ALAN YÖNETİMİ

Alan yönetimi terimi ve kavramının Türk ulusal mevzuatında belirmesi, 2004 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na kapsamlı değişiklikler getiren 5226 sayılı yasanın, ve ardından 2005 yılında yasanın alan yönetimi ve anıt eserler ile ilgili maddelerinin uygulanmasını düzenleyen ‘Alan Yöneti’ni ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri’ile Yöneti’ Alanlarının Belirlenmesi’ne ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeli’ğini (kısaca Alan Yönetimi Yönetmeliği) kabul edilmesi ile olmuştur.

2863 sayılı yasanın konu ile ilgili getirdiği başlıca hükümler şunlardır:

- Madde 3.a.10: **“Yönetim alanı”**; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.
- Madde 3.a.11: **“Yönetim plânı”**; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.
- Ek Madde 2: Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.
- Ek Madde 2.a: Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim plânı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır. Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir **da-**

danışma kurulu kurulur. Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye, diğer yerlerde Bakanlıkça bir **alan başkanı** belirlenir. Yönetim plân taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla **eşgüdüm ve denetleme kurulu** kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. (...) Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir. Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinin ve denetim elemanlarından oluşan bir **denetim birimi** kurulabilir. (...) Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plânına uymak, ilgili idareler, plân kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

Yasanın hükümleri incelendiğinde, alan yönetiminin uluslararası yazında kabul edilen ana ilkelerini yansıttığı, hatta yönetim planlarının sık sık nitelendikleri şekilde, sadece yön verici bir rehberin ötesinde, uyulması zorunlu bir yasal belge olarak tanımlayarak alan yönetimine önemli bir statü verdiği görülmektedir.

Alan Yöneti'miYönetmeli'ğinin konu ile ilgili temel hükümlerine bakılacak olursa ise:

- Madde 4: Genel Müdürlük: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünü, Yetkili idare: (...) Yönetim Alanı tespit etmeye yetkili Bakanlık veya ilgili belediyeyi, **Sivil toplum örgütleri**: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) temsilcileri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) temsilcileri, Türkiye Barolar Birliği temsilcileri, Türk Tabipleri Birliği temsilcileri, Esnaf ve Sanatkarlar Odası temsilcileri varsa konuyla ilgili dernek, vakıf ve üniversiteleri, ifade eder.
- Madde 6.a: Sit alanlarının, ören yerlerinin ve alanın etkileşim sahalarının (...) araştırılması (...) amacıyla etütler yapılır. Bu etüt sonuçlarına göre (...) öneri **yönetim alanı sınırı** belirlenir. Öneri yönetim alanının belirlenmesiyle ilgili olarak ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütlerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların önerileri de değerlendirilir.
- Madde 7: **Yönetim planı** taslağı, yetkili idare tarafından atanan alan başkanının eşgüdümünde, alanın niteliğine bağlı olarak farklı meslek gruplarına mensup uzman ve danışmanlardan oluşturulacak bir ekip tarafından (...) hazırlanır. Yetkili idarece plan taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, gerekli görülecek özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile bilgilendirme ve yönetim pla-

nına veri oluşturacak konuların belirlenmesi amacıyla ilgili tarafların katıldığı asgari iki **toplantı** düzenlenir. Bu toplantılar halka, mahalli idarelerce panolara asılacak ilanlarla, diğerlerine yetkili idarece yazı ile duyurulur.

Yönetmeliğe bakıldığında da gerekli temel danışma ve uygulama organları belirlendiği, paydaşların yeterince kapsayıcı bir şekilde tanımlandığı, katılım usullerinin belki bir derece fazla katı biçimde tanımlanmakla birlikte genel olarak alan yönetimi anlayışını doğru yansıttığı söylenebilir. Bu açılardan, gerek yasa gerekse yönetmelik düzeyinde, alan yönetimin mevzuatının genel ilkeler düzeyinde Türkiye’ye sağlıklı bir giriş yaptığı kabul edilebilir. Ancak ilkelerin ne derece uygulamaya konabildiği, deneyimlerle ortaya çıktıkça yasanın gerçek etkinliği ve geçerliliği daha iyi anlaşılacaktır. Mevzuat ilk on yılını tamamlamaya yaklaşıırken, şimdiye kadarki gözlemler, uygulamanın çok daha karmaşık ve sorunlu bir alan olduğuna işaret etmektedir.

Dinçer’in (2013) ifade ettiği üzere, stratejik plan yaklaşımı bugün Türkiye’de planlama alanının genelinde hakim olan kapsamlı, uzun erimli ve üstten alta emredici planlama yaklaşımından farklıdır. Stratejik plan yaklaşımında plan kararlarının oluşturulması, uygulanması ve izlenmesinde paydaşların aktif olarak katılımının gerçekleştirilebilmesi en önemli ilkelerden biridir. Planın vizyon, ilke ve stratejik kararların eylem planlarına yansıtılması, uzmanlar, alanın kullanıcıları, kamu otoriteleri, sivil örgütler, yatırımcı sektör temsilcilerinin müzakereleriyle biçimlendirilmeli, süreçte yer alan her aktörün üstleneceği programı biçimlendirmeli, bütçelendirmeli ve zaman programını yapmalıdır. Alan Yönetimi kavramının, Alan Başkanlığı yapılanmasının temel gerekçesi tam da bu süreçlerin düzenlenmesini üstlenecek kuruma olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu açıdan alan yönetimi kavramın mevcut kurumsal yapılanma içindeki yerinin iyi anlaşılması gerekir. Tekrar vurgulamak gerekir ki bu süreçleri hayata geçirmenin ön koşulu birlikte çalışma kültürünün yaygınlaştırılmasıdır.

Türkiye’de korunacak alanlar için günümüzdeki tanımı ile yönetim planı hazırlanması, 2002 yılında Pamukkale ile başlamış, ancak plan üzerinde tam mutabakat sağlanamadığı için uygulanamamıştır. Bu konudaki en önemli deneyim, 1985 yılında Dünya Miras Listesine alınan, ancak UNESCO’nun 2003’ten itibaren alanın değerleri üstündeki tehditlere ilişkin kaygılarını dile getirdiği ve önlem alınmasına yönelik baskılarının arttığı, İstanbul’un Tarihi Alanları için hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı olarak kabul edilebilir. Bu süreçte tekabül eden, 2004-05 yıllarındaki ilgili kanun değişikliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında uzun süren yapılandırma çalışmaları sonucunda 2006 yılında İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı’nın kurulması, 2008 yılında Danışma Kurulu’nun oluşturulması, 2009 yılında yönetim alanı sınırlarının kesinleştirilerek planın genel çerçevesinin çizilmesi aşamaları ile yönetim planı

hazırlanması nihayet başlayabilmiştir. Taslak plan Eşgüdüm Denetleme Kurulu’na 2011 yılı başında sunulmuş, görüşler doğrultusunda revizyonu ve ilgili kurumlardan onaylanması ise 2011 yılı sonunda gerçekleşmiştir. (Dinçer 2013)

İstanbul Yönetim Planı üzerinden Türkiye’nin bu konudaki mevcut açmazlarını yorumlayan Dinçer, alan yönetim sürecinin aksamasının ardındaki dinamikleri ve temel nedenleri şöyle anlatmaktadır: Alan yönetimi ve yönetim planı kavramlarının ilgili paydaşlar tarafından birbirine çok ters yönlerde algılanması, Tarihi Yarımada’nın korunması gereken değerleri konusunda da her ilgili grubun tanımının ve değerlendirmesinin birbirlerinden çok farklı olması, ortak vizyon üretilmesinde, ilke ve stratejilerin belirlenmesinde önemli zorluklar getirmiştir. Paydaşlar arasında müzakere etme kültürünün genelde yerleşik olmaması, özellikle kamu yönetimini temsil eden kesimlerin buna hiç yatkın olmamaları, kapasite geliştirme çabasını benimsenmemesi, ve eylem planlarının gerçekleştirilmesinden birinci derece sorumlu olan kamu kurumlarının sürecin dışında kalmaları yönetim planının gücünü zayıflatmıştır. Bu nedenlerin başında alan başkanlığının temel ilke ve stratejiler ekseninde müzakere yürütme ve eylem planı çerçevesi hazırlama sürecini yeterince aktif olarak gerçekleştirememesi gelmektedir. Dolayısıyla alan başkanlığı sisteminin idari ve mali özerklikleri sorgulanması gerekmektedir. İkinci neden, planlamanın tek taraflı, uzun erimli kesin plan kararları üretmek ve bunları hiç değiştirmemek olmadığının yeni yeni kavranmaya başlaması, yerleşik olan plan hazırlama alışkanlıklarının henüz gerçek anlamda değişmemiş olmasıdır. Kurumsal yapılanmaları düzenlemekle işler bitmemektedir, daha zor olan kısım bu işleyişteki alışkanlıkların değiştirilmesidir. Üçüncü neden, farklı kamu kurumlarını ortak bir eylem planında birleştirecek yapılanmanın kolay kolay kurulamaması, uzun erimli eylem planlarının ve programların bir kamu kurumunun sınırlı süreler ve tanımlı bütçeler ile ihale ettiği projelere dönüşmesidir. Alan yönetimi anlayışı ile taban tabana zıt olan bu durum değiştirilmediği takdirde alan yönetimi uygulaması hayata geçirilemeyecektir. Türkiye’de yaşanmakta olan planlamanın işlevsizleştirilmesi yönünde gerçekleştirilen düzenlemeler ile mücadele etmek çok daha uzun ve zorlu bir süreçtir. (2013)

Türkiye’nin, hatta dünyanın sayılı karmaşık metropollerinden olan İstanbul’da alan yönetiminin yukarıda anlatılan sorunlarına karşın, ülkemizde alan yönetiminin gerçek anlamda varolabilmesi için farklı denemelerin ve fırsatların bulunduğu hatırlanabilir. UNESCO Dünya Miras Merkezi’nin de itici gücü ile, özellikle DMA adaylık süreci çerçevesinde çeşitli koruma alanları için yönetim planları hazırlanması uygulaması yaygınlaşmış, hatta standart uygulamaya dönüştüğü söylenebilir. Burada Dünya Miras Listesi’ne 2011’de alınan Edirne ve 2012’de alınan Çatalhöyük’ün, ve halen adaylık süreci devam eden Bursa’nın 2013 tarihli yönetim planı onaylanmıştır. Bu planların hazırlanış sürecinin, İstanbul’a göre daha hızlı ve akıcı olduğu çıkarsanabilir. Deneyimler arttıkça başarı şansının yükseleceği, ayrıca ölçek

ve dinamikler bakımından daha mütevazı ve ‘yönetilebilir’ alanlarda umut verici gelişmeler beklenebileceği düşünülmektedir.

5. KENTSEL KORUMA SÜREÇLERİNİN ÖRGÜTLENMESİNE DAİR BİR ARAŞTIRMA

Alan yönetimi bağlamında paydaş yönetimi konusuna, yazarın 2011 yılında tamamladığı, ‘Kentsel Koruma Projelerinde Aktörlerin Örgütlenmesi’ konulu doktora tezi çalışmasından (Yıldırım 2011) çıkan bazı bulguların yararlı katkılar koyabileceği düşünülmektedir. Tez çalışmasında, Türkiye’deki kentsel koruma süreçlerinde yer alan aktörlerin özellikleri, rolleri, kullandıkları araç ve stratejiler ve birbirleri ile ilişkileri üzerinden, uygulanabilir bir örgütlenme modeli arayışına girilmiş, bu doğrultuda üç adet ‘odak örnek’ kent (Gaziantep, Kuşadası ve Marduru) ile yaklaşık 40 adet ‘genel örnek’ kentteki koruma projeleri incelenmiştir. Burada, tez çalışmasında yer alan bazı kuramsal önermelere dikkat çekildikten sonra, alan araştırmasının verdiği bazı sonuçlara yer verilmiştir.

Tez araştırmasında ortaya atılan hipotezler:

- Koruma projelerinin yasal, mali, toplumsal, bilimsel ve yönetsel niteliklerini karşılayacak yetkili, yatırımcı, kullanıcı, uzman ve proje sahibi aktörlerin tümünün etkin rol aldığı bir örgütlenme yapısının önemli olduğu; ve
- Projelerin başarısının, aktörlerin rolleri ve örgütlenme biçimleriyle ve tarihi dokuların içinde bulunduğu kentsel dinamiklerle ilişkili olduğu yönündedir (6-7).

Türkiye’deki yeni ekonomik ve politik dinamiklerin yarattığı, korumacı kesimlerce bilimsel standartlardan ödün veren uygulamaların artmasına ilişkin kaygıların arttığı yeni çok-aktörlülük ortamında, mevcut fırsatları değerlendirecek çalışmalar ve tehditleri karşılamak için alınabilecek bazı temel önlemler belirmektedir. Bunlar, yerel yönetimlere koruma uygulamalarında yeterli yetkinlik düzeyine ulaşmaları için uzman kişi ve kuruluşlarca yapılacak yoğun rehberlik, teknik yardım ve kadro desteği; yeni yasalarca yetkileri ve hareket alanları genişletilen kamu kurumlarında ve özel sektörde görülecek spekülasyon çıkarları denetlemek için sivil toplum sektörünün seferber olması; özel yatırımcılar arasında iyi uygulamaların özendirilmesi ve bu uygulamaların sonuca ulaşması için takipçi olunması; ve koruma projelerinde dengeli ve verimli sonuçlar yaratabilecek ‘doğru’ ortaklıkların oluşturulması olarak sıralanabilir. (38)

Tablo 1. Sektörler ve Aktör Tipolojisi (Kaynak: Yıldırım 2011, 57-58)

No.	Kişi/ kurum	Sektör					Aktör tipi				
		Kamu- merkez	Kamu - yerel	Özel	Sivil - birey	Sivil - örgüt	Yetkili	Yatırımcı	Kullanıcı	Uzman	Proje sahibi
	Not: Merkezi kamu kuruluşlarının başkentte yer alan kurumları X ile, taşra teşkilatı (x) işaretlenmiştir.										
1	Kültür ve Turizm Bakanlığı	X					X	X	X	X	X
2	Koruma Yüksek Kurulu	X					X			X	
3	Koruma Bölge Kurulları	(x)					X			X	
4	Diğer bakanlık ve merkezi kamu kurumları	X					X	X			X
5	Valilikler	X					X	X			X
6	Kaymakamlıklar	X					X	X			X
7	İl/ İlçe Kültür ve Turizm ve Müze Müdürlükleri	(x)					X			X	
8	Diğer bakanlık ve merkezi kamu kurumlarının il/ ilçe ve bölge müdürlükleri	(x)					X				
9	İl özel idareleri		X				X	X			X
10	Belediyeler		X				X	X	X	X	X
11	Muhtarlıklar		X				X				
12	Yatırımcı/ girişimci şirketler/ şahıslar			X			X	X	X		X
13	Yerel, ulusal ve uluslararası sponsorlar/ bağış veya kredi veren kurumlar			X	X	X	X	X			X
14	Proje alanında mülk sahibi (alandaki yaşayan veya yaşamayan) kişi ve kurumlar	X	X	X	X	X	X	X	X		X
15	Proje alanında yaşayan ve alanı kullanan kişi ve kurumlar (mal sahibi, kiracı, esnaf, işletmeci)	X	X	X	X	X			X		
16	Yerel halk (kent geneli)				X				X		
17	Yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları (Odalar, dernekler, vakıflar, platformlar, belediye birlikleri)				X			X	X		X
18	Turizm operatörleri			X					X		
19	Basın- yayın kuruluşları			X		X			X		
20	Koruma Kurullarında görevli öğretim üyeleri	X	X				X			X	
21	Kamu kurumlarının bilimsel danışma kurulları	X			X					X	
22	Özel planlama ve mimari proje büroları (serbest meslek sahipleri dahil) (müellifler) (gerekli mesleki yeterliğe sahip ise)			X						X	
23	Özel inşaat firmaları (proje yüklenicileri) (gerekli mesleki yeterliğe sahip ise)			X						X	
24	Koruma eğitimi veren üniversiteler/ yüksekokullar ve ve araştırma kurumları	X	X							X	
25	Ulusal ve uluslararası uzman örgütler (UNESCO, ICOMOS, Europa Nostra, vb.)									X	

Bir kentsel koruma projesindeki tarafların rol dağılımı ve birbirleriyle ilişkileri, örgütlenme mekanizmasının en kritik öğeleridir. Burada yasa ile tanımlanmış görev ve yetkiler çerçeveyi belirlemekle birlikte, siyasal ve beşeri unsurlar rol ve ilişkilerin uygulamada nasıl gerçekleştiğini etkilemektedir. Bu bağlamda, her bir tarafın ve bu tarafların çıkarlarının, proje alanıyla ve alanın değerleri ile ilişkisi özellikle önemlidir. Olabildiğince çok sayıda tarafın proje alanı ve değerleri ile olumlu ilişkiler kurması, tarafların çıkarlarının proje alanının değerlerini koruma yönünde birbirini desteklemesi veya bu yönde uzlaştırılması, tarafların birbirini daha iyi anlamasını sağlayacak iletişim kanallarının kurularak çalıştırılması gibi yollarla, verimli ve etkili bir eşgüdüm ve işbirliği düzeni yaratılabilir. (70) Aktörlerin rollerini etkin oynaması da proje süreçlerini etkileyen önemli unsurlardandır. Bu konu, ‘gönüllülük’ kavramı ile örtüşmektedir. Yetki ve sorumlulukların resmi olarak verildiği aktörlerde dahi, gönüllülük, başka deyişle konuya özel bir ilgi ve özen gösterme niteliği, proje süreçlerindeki işbirliği ve iyi yönetimi etkilemektedir. (61)

Kentsel koruma projesinde başarılı süreçlerin göstergeleri arasında:

- Yönetim sürecinin niteliği: Aktör/ paydaşların proje vizyonunu benimseme ve sürece katılım düzeyi; farklı aktörlerce alanın ve değerlerinin yorumlanmasında zenginlik ve uzlaş; sürecin akışındaki ivme ve hız (bürokratik işlemlerin kolaylık düzeyi, karar alma/ uygulama/ sonuç alma hızı)
- Örgütlenme ve uygulamaların sürdürülebilirliği: Örgütlenme biçimlerinin kurumlaşma düzeyi; projenin seçim ve atamaya bağlı yönetici değişikliklerinden etkilenme düzeyi; sürekli finansman kaynaklarının yaratılabilme düzeyi; projenin etkilerinin ne derece uzun vadeli ve geniş çaplı olduğu sayılabilir.

Proje başarısına bir başka yaklaşım, Tarihi Kentler Birliği deneyimine dayanarak çizilen ‘başarılı model’ çerçevesidir. Buna göre, yerel güç kaynaklarını ortak bir devrimde buluşturabilme düzeyi, tarihi bir kentin doğal ve kültürel mirasını koruma misyonunda ne ölçüde başarılı olduğunun temel göstergesidir. (76-77)

Tezin alan araştırmaları kapsamında yapılan anket ve görüşmelerden gelen bulgulara göre ise, proje başarılarıdaki en önemli etken olarak, belediyenin korumadaki kararlılığı (%16), tüm aktörlerin birlikte projeyi sahiplenmesi (%8), maddi imkanların bulunması (%8) ve alanda sürekli olarak çalışıp alanı tanıyan uzmanların plan-proje-uygulama devamlılığına katkıda bulunması (%8) belirtilmiştir. (125)

Yine örneklem çalışması sonuçlarına göre, projelerde en önemli rolü oynayan aktörler, gerek kurum, gerek Belediye Başkanının kişiliği açısından ilk sırayı alan Belediyenin ardından, belirli bir grupta içinde şöyle sıralanabilir:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Koruma Bölge Kurulu, merkezi yönetimin yetkili ve uzman rolünü;

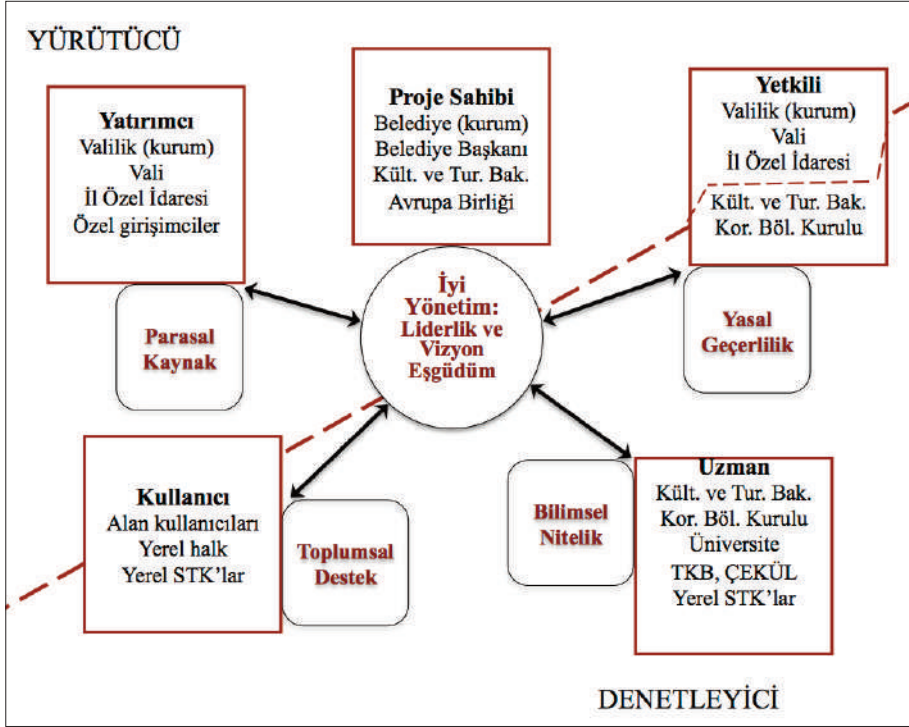
- Valilik, Vali ve İl Özel İdaresi, merkezi yönetimin yerel yönetim ile bulunduğu bir yetki düzeyinde, yetkili ve yatırımcı rolünü;
- Alan kullanıcıları, yerel halk ve özel girişimciler, yerel düzeyde birey düzeyinde sivil toplumu ve kullanıcı rolünü;
- Üniversite, Tarihi Kentler Birliği, ÇEKÜL Vakfı ve yerel sivil toplum kuruluşları, ulusal ve yerel örgütlü düzeyde sivil toplum ve uzman rolünü oynamaktadır.

Örneklem araştırmasında yerel ölçeğin avantajları tekrar vurgulanmıştır. Yereldeki dinamikler daha hızlı hareket edebilmekte, belirli bir kentteki yöneticilerin ve proje ortaklarının hepsi bir anda bir araya gelip herhangi bir konu hakkında karar verme ve hemen uygulamaya geçebilme şansına sahiptir. (312)

Sosyo-ekonomik dinamikler ve kentsel ölçeğin proje süreç ve sonuçları ile ilişkisi ile ilgili olarak, örnek projelerin en fazla orta ölçekli kentlerde, daha sonra küçük ve en son büyük kentlerde sonuç verdiği izlenimi edinilmiştir. Projelerde görülen, alanda kullanım ve hareketliliğin artması, dokudaki fiziksel iyileşme ve kullanıcılar ile halkın korumaya ilgisinin gelişmesi konularındaki kazanımlar, özellikle orta ölçekli kentlerde gözlenmektedir (324).

Tezin 1. hipotezinde dile getirilen, projelerde olması gerekli niteliklerin belirli aktörlerce karşılandığı düşüncesinden hareketle, yukarıda anlatılan denge sorununun aktörler çerçevesine yansımaya bakılmalıdır. Bu sorunu kavramsallaştırmak amacıyla, aktörler 'proje ivmesi'ni destekleyen 'yürütücü aktörler' ile 'bilimsel niteliği' destekleyen 'denetleyici aktörler' olarak genel bir sınıflamaya konmuş ve görselleştirilmiştir (Şekil 1). (320-321)

Tezin daha önceki bölümlerinde belirtilen, koruma amaçlı proje ve uygulamalarındaki niceliksel artışa eşlik eden niteliksel düşüşe ilişkin gözlemler, araştırma sonuçları ortaya çıktıktan sonra da geçerliliklerini korumaktadır. Bu iki eğilim arasında bir dengenin kurulması, koruma konusundaki üretkenliğin bilimsel nitelikten ödün vermeden sürdürülmesi için, olabildiğince çok sayıda tarafın olumlu ilişkiler kurması ve iletişim kanallarının geliştirilmesi, böylece verimli ve etkili bir eşgüdüm ve işbirliği düzeninin yaratılması önemini korumaktadır. Bu nokta, özellikle 'Uzman' aktörler ve 'Kullanıcı' rolündeki yerel sivil toplum gibi, bilimsel nitelik ve toplumsal katılım gibi konularda proje süreçlerini 'Denetleyici' aktörler, 'Yatırımcı' ve 'Yetkili' rolündeki belediye ve mal sahipleri gibi projelerin gerçekleşmesi için gereken ivmeyi sağlayan 'Yürütücü' aktörler arasındaki iletişim, denge ve eşgüdüme odaklanmaktadır. (334)

Şekil 1. Aktör Tipolojisi ve En Önemli 10 Aktör ile Örgütlenme Modeli Denemesi

Bu doktora tez çalışmasının nihai vurgusu, çeşitli rollerdeki aktörlerin dengeli katılımı üzerinde olmuş, ve bu ilkeyi doğrulayan olumlu kentsel koruma uygulamaları ile desteklenmiştir. Proje planlama ve uygulama süreçlerinde, dolayısıyla da örgütlenme süreçlerinde bu tür dengeleri gözeterek koruyacak olanlar, Proje Sahibi rolündeki aktörler olmak durumundadır. Önceki bölümde verilen örneklerde, Türkiye’de alan yönetimi yaklaşımının işleyişini aksatan etkenler düşünüldüğünde ise, bu tezde tanımlanan Proje Sahibi rolünü oynaması gereken, yönetim planından birinci derecede sorumlu kurumların, bu bilince sahip olmadığı, veya idari yapılanma gelenekleri dolayısıyla bu dengeleri gözetemediği gözlenmektedir. Ancak tez çalışmasının ele aldığı, özellikle orta ölçekli kentlerdeki iyimser süreçler, doğru ortaklıkların ve dengelerin kurulmasına, bu sayede alan yönetimi anlayışının yerşermesine imkanlar bulunduğunu da düşündürmektedir.

6. ‘ARAZİDEN’ UYGULAMA ÖRNEKLERİ: ÜRGÜP

1985 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınan ‘Göreme Tarihi Milli Parkı ve Kapadokya’nın Kayalık Alanları’ sınırları içerisinde, DMA’nın küçük bir kısmını oluşturan Ürgüp- Kayakapı Mahallesi’nde yapılan, yazarın 2002-06 arasında KA.BA Eski Eserler ve Mimarlık Ltd bünyesinde katıldığı çalışmalar, Türkiye’nin ‘eski’ DMA’larından birinde, tüm alan için hazırlanmış yönetim planı bulunmadığı halde kısmen alan yönetimi yaklaşımını yansıtan kayda değer bir deneyim sunmaktadır.

Göreme- Kapadokya için 1971 yılında Göreme Uzun Devreli Gelişme Planı’nın (UDGP) hazırlanmasından sonra, bu plan 2012’ye kadar revize edilmemiş, ancak bu tarihte başlatılan ‘yönetim etkinliği izleme sistemi uygulaması’ ile alanın yönetimi ile ilgili yeni çalışmalar başlamıştır. (Milli Parklar Dairesi Başkanlığı 2013) Kayakapı Mahallesi’nde 2002 yılında başlatılan Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi (kısaca Kayakapı Projesi) kapsamındaki etütlerde 1971 tarihli UDGP da incelenmiş olmakla birlikte, projenin içeriğine doğrudan bir etkisi olmamıştır.

Kayakapı Mahallesi, Ürgüp kent merkezindeki bir yükseltinin yamacında yer alan tarihi bir yerleşim alanı olup, çeşitli kültür ve tabiat varlıkları içeren yoğun bir kentsel dokudan ve kısmen tarım amacıyla kullanılan açık alanlardan oluşmaktadır. Daha önce kaya düşmesi tehlikesi gerekçesiyle boşaltılmış ve yarı-harabe haline gelmiş olan alanda, Ürgüp Belediyesi’nin, 2000 yılında alanın daha fazla yıpranmadan turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik girişimleri, alana ilgi gösteren bir yatırımcıyla, Eski Kapadokya AŞ ile buluşmuştur. Alanın kentsel sit alanı ilan edilen yapılaşmış kısmındaki özel mülklerin kamulaştırılması ve Belediye tarafından yatırımcıya kiralanması suretiyle, ‘restore et – işlet – devret’ modeli uygulanmış, projenin teknik yönetiminden sorumlu firma olarak ise KA.BA Ltd görev almıştır.

Kayakapı Projesi, Kayakapı Mahallesi’nin, tarihi yapıları, kentsel dokusu ve doğal alanlarıyla birlikte bir ‘çevre mirası’ olarak korunması ve kültür turizmi ağırlıklı işlevlerle canlandırılmasını konu almaktadır. Projenin başlıca aşamaları arasında, Koruma Planı’nın hazırlanarak onaylanması, gayrimenkul finansman modeli planlaması, alan yorum ve sunumu planlaması, mimari belgeleme ve projelendirme çalışmaları, mühendislik projeleri, basın toplantıları- yerel halk temsilcilerine sunuşlar- yayınlar- ücretsiz Proje Bülteni ve tanıtım ofisi gibi yollarla tanıtım çalışmaları yer almış, temizlik ve boşaltmaya yönelik avan uygulamalar başlamıştır (Şekil 2). Proje finansmanı kapsamında, mahalledeki büyük Kaya Kilisenin restorasyonu için UNESCO Dünya Miras Merkezi’nce hibe verilmesi (Şekil 3), projenin ilerlemesini desteklemek amacıyla Nevşehir Koruma Bölge Kurulu’nun ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü’nün kentsel sit ilanı, projeyi yönlendirme ve vaktinde verilen proje onayları gibi konularda proje

ekibiyle yakın işbirliği göstermesi, proje ekibine 50'ye yakın bilimsel danışmanın katkıda bulunması ve proje hakkında Belediye'nin kurulmasına öncü olduğu bir Yerel İzleme Kuruluna bilgilendirme yapılması gibi unsurlar da projeye yerel, ulusal, uluslararası düzeylere yayılan güçlü bir paydaş katılım yönü kazandırmıştır. Bununla birlikte, yerel halkın sürece desteğinin, gerek kamulaştırma sürecinin çok uzun sürmesinden, gerekse düzenlenen yerel tarih yarışmalarına kısıtlı katılım ve projeye karşı değişkenlik gösteren tutumlardan gözlendiği üzere, arzu edilen düzeye tam olarak erişmediği düşünülebilir. (Yıldırım & Kabaoğlu 2006) Sonuç olarak, önceki bölümdeki tez çalışması kapsamında söz edilen, 'yetkili', 'yatırımcı', 'uzman' aktörlerin oldukça etkin olarak, 'kullanıcı'ların ise daha mütevazı ölçüde yer aldığı, 'proje sahibinin' ise aynı vizyonu paylaşan belediye ve yatırımcı firmanın ortaklığında güçlü bir vücut bulduğu, alan yönetimine özgü çalışmaların tam bu ad konmasa bile fiilen başlatıldığı, bu açılardan başarılı bir proje sayılmalıdır.

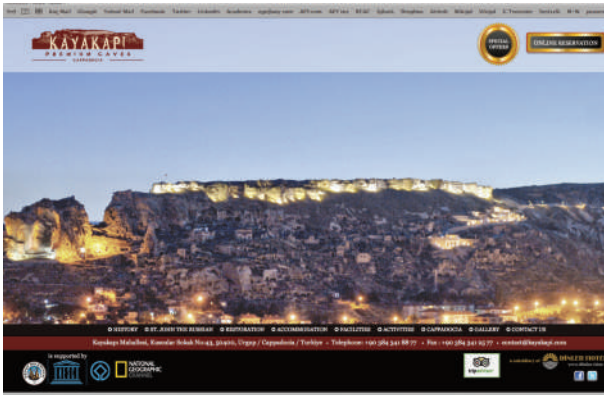
Kayakapı Projesi, 2008 yılında yatırımcı firmanın ekonomik iflası nedeniyle birkaç yıllık bir duraksama geçirmiştir. 2011 yılında ise Dinler Otel Grubunun Kayakapı Turizm Yatırım Ticaret A.Ş. adıyla yeni yatırımcı olarak devreye girmesiyle proje yeniden ivme kazanmıştır. (Yıldırım 2011, 125; Doğan Haber Ajansı 2011) Uygulama safhası ilerleyerek, alandaki çeşitli birimler turistik konaklama olarak hizmete açılmıştır (Şekil 4). (Kayakapı Premium Caves Web sayfası) Projenin geçirdiği bu evreler, alan yönetiminde süreklilik konusunda bir örnek olay sunmaktadır. Yatırımcı aktörün bu projede Proje Sahibi de olması nedeniyle, iflas ederek sahneden çekilmesi tüm projenin niteliğini değiştirmiştir. Yeni dönemde, teknik proje ekibi olan KA.BA Ltd eskisi gibi etkin ve merkezi bir rol oynamamaktadır (projenin yeni internet sitesinde adı da geçmemektedir). Buna bağlı olarak projenin bilimsel yaklaşımında değişiklikler, hatta ödünlere olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Ancak yine de projenin 2009 yerel seçimleri ile değişen belediye yönetiminin yanısıra, yatırımcı değişikliği ile gelen kırılmayı da 'atlatarak' canlı kalması, sürecin devamlılığı açısından olumlu görülmelidir. Kayakapı Projesi'nin, Göreme- Kapadokya DMA'sının küçük bir parçası olmakla birlikte, DMA'nın tümü ile ilişkisinin kurulması, bu proje ile tüm DMA düzeyindeki deneyimlerin ve yeni stratejilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi ise geleceğe dair umut edilen gelişmelerdir.

Şekil 2. Kayakapı Projesi'nin ilk döneminde başlayan avan uygulamaların açılış töreni (kaynak: KA.BA Ltd arşivi)]

Şekil 3. Kayakapı Mahallesi güneydoğu girişindeki Kaya Kilise ve ziyaretçiler (kaynak: KA.BA Ltd arşivi)]

Şekil 4. Kayakapı yatırımının ikinci döneminde yeni internet sitesi sayfasında proje ortakları ve destekçilerinin logoları

7. ‘ARAZİDEN’ UYGULAMA ÖRNEKLERİ: AL AİN

Dünya Miras Alanlarında alan yönetimi ile ilgili bir başka arazi deneyimi olarak, yurtdışından bir örnek olan Al Ain şehrinde yaşanan süreç burada özetlenmiş, bu kapsamda ortaya çıkan, Türkiye’deki sorunlara benzer bazı durumlara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yazarın 2008-12 yılları arasında, Birleşik Arap Emirlikleri’nin başkenti Abu Dhabi’de, Abu Dhabi emirliğinin Kültür Mirası Başkanlığı’nda (*Abu Dhabi Authority for Culture & Heritage- ADACH*, daha sonra *Abu Dhabi Tourism & Culture Authority- TCA*) koruma plancısı olarak çalıştığı dönemde, bu emirliğin ikinci büyük ve kültürel miras açısından en zengin kenti olan Al Ain, bu ülkenin ilk DMA’sı olarak UNESCO’nun listesine kabul edilmesi çalışmalarına konu olmuştur.

Al Ain şehrinin tarihi karakteri, Bronz ve Demir Çağlarında bu bölge ile Mezopotamya, Persler ve İndus Vadisi arasındaki bakır ticareti ile gelişen kervan yollarıyla, bu dönemlerde ortaya çıkan özel gömüt ve yerleşim geleneklerinin (Hafit ve Hili kültürleri) kalıntılarıyla, yüzyıllar önce doğudaki Hacı Dağlarında biriken yeraltı suyunu *falaj* adlı kanallarla tarımsal alanlara yönlendirilmesiyle yetişen vahalarla, ve petrol dönemi öncesinden kalan kerpiç mimari eserlerle şekillenmiştir. Bu tarihi kültürel peyzajın ‘*The Cultural Sites of Al Ain*’ (Al Ain Kültürel Alanları) adıyla bir seri alan olarak Dünya Miras Listesi’ne alınma süreci 2008’de başlamış ve 2011 yılında sonuçlanmıştır.

Al Ain’in adaylık dosyası kapsamında, 2005 tarihinde emirlik hükümetinin isteği üzerine UNESCO’nun görevlendirdiği bir ekipçe hazırlanmış olan Abu Dabi Kültür Mirası Yönetim Stratejisi (*Abu Dhabi Cultural Heritage Management Strategy*) adlı bir çalışma sunulmuştur. Ancak Strateji o zamandan sonra güncellenmeden ve yeni çalışma gündemlerine doğrudan yansıtılmadan bekletilmiş, bu esnada ADACH, çeşitli uluslararası uzmanlardan danışman/ müellif olarak yararlanarak, DMA seri alanını oluşturan 17 bileşenden bazılarının üzerinde ayrı ayrı mastır plan ve yönetim plan çalışmaları başlatmıştır.

Bunlar arasında pilot alan sayılabilecek, şehir merkezinde bulunan Al Ain Vahası için hazırlanan mastır plan (*Al Ain Oasis Cultural Quarter Master Plan*), tarihi vahayı yerel bir çevresel kaynak olarak korumak ve çevresindeki kentsel doku ile bağlantısını kurmak amaçlarını gütmüştür (Şekil 5). (Yıldırım & El Masri, 2010) Al Ain Vahası Mastır Planı süreci, Abu Dabi Şehircilik Konseyi (*Abu Dhabi Urban Planning Council- UPC*) ve Al Ain Belediyesi başta olmak üzere emirlik düzeyinde kurumlar-arası eşgüdüm açısından tüm taraflar için çok aktif ve öğretici bir deneyim olmuştur. BAE gibi genç bir devlet ve geleneksel bir toplumda yasal ve idari yapılanmanın çok gelişkin olmaması ise, sürece kurumlar arasındaki en etkili ilişki yöntemlerinin keşfedildiği deneysel bir nitelik bile vermiştir. Eşgüdüm süreci, gerek DMA adaylığının ICOMOS uzmanı değerlendirme misyonu ve alanın emir-

lik çevrelerinde tanıtımı gibi aşamalarında, gerekse mastır planın bu kurumların Al Ain şehrine dair geliştirdikleri kendi plan ve projelerine eklenmesiyle ve DMA statüsünün yeni koruma koşullarının şehirdeki imar ruhsatı prosedürlerine entegre edilmesinde işlemiştir. Bir yandan da, Ulusal Turizm ve Eski Eserler Konseyi (*National Council for Tourism and Antiquities*) ve Kültür, Spor ve Toplumsal Gelişim Bakanlığı (*Ministry of Culture, Youth and Community Development*) gibi federal hükümet düzeyindeki kurumlar ise Abu Dhabi’nin UNESCO Dünya Miras Merkezi ile resmi ilişkilerine aracı olarak görece sembolik bir rol oynamaktadır.

Şekil 5. Al Ain DMA’sının bileşenlerinden Al Ain Vahası ve Jebel Hafit’in havadan görünümü (kaynak: UPC).

Seri alan bileşenleri ile ilgili ayrı ayrı devam eden gündelik planlama ve yapılaşma denetimi çalışmalarının ötesinde, Al Ain’in DMA statüsüne odaklı ve seri alanın bütününe yönelik olarak kültür mirası idaresi içinde yeni bir örgütlenmeye gidilmesi ise, 2012 yılında başlayabilmiştir. Bu esnada emirliğin kültürden sorumlu kurumu olan ADACH, turizmden sorumlu kurumuyla birleştirilip TCA adını almıştır. Bu hareketin, Türkiye’de de yaşandığı ve sıkça yorumlandığı gibi, kültür ve turizm işlevlerini tek çatıda toplayarak kültürden elde edilecek ekonomik geliri maksimize etme girişimi olarak yorumlanması mümkündür. Bunun DMA statüsünün kazanılmasından kısa süre sonra gerçekleşmesi de bu yöndeki yorumları güçlendirmektedir.

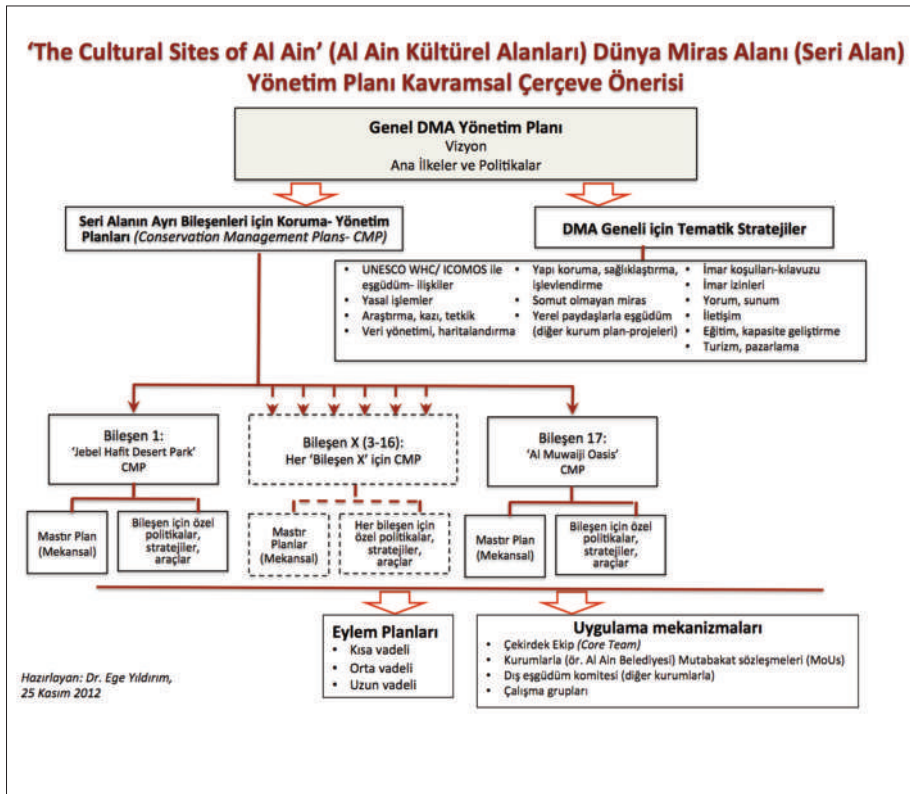
Şekil 6. Al Ain DMA'da turizm kongresi delegeleri ziyareti, Büyük Hili Mezarı, 2012

TCA'deki taze ivme ile, bir DMA Çekirdek Ekibi (*Core Team*) kurulmuş, düzenli toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Bu esnada, gerek ADACH içindeki çeşitli alt-organların gerekse kültür ve turizm kanatlarının daha önce içinde bulundukları bazı iletişim kopuklukları da su yüzüne çıkmaya ve çözümlenmeye başlamıştır. Toplantı dizileri, uzun ve yorucu olmaları ve hemen sonuç vermemeleri açısından taraflarca eleştirilse de, süreç içinde Eğitim Stratejisi ve İletişim Stratejisi gibi çeşitli tematik gruplarının çalışmaya başlaması gibi olumlu sonuçlar vermiştir.

ADACH/TCA ile Al Ain Belediyesi'nin işbirliğinin önemi, alan yönetim süreci ilerledikçe daha da belirginleşmiştir. Kültürden sorumlu idarenin o güne kadarki rolü ve yerleşmiş imajı, kentin ve çevresinin çeşitli noktalarına dağılmış olan ve çoğunlukla arkeolojik nitelikli olan seri alan bileşenlerinin sınırları dahilinde tam yetkili kurum olması şeklinde olup, bu yetkinin arkeolojik alanların dışında kullanılması ise alışılmadık bir durumdur. DMA statüsünün kent içindeki vahalara ve tüm bileşenleri çevreleyen tampon bölgelere ilişkin kısıtlamalar getirmesi, imarlı kentsel alanlarda yaşayan vatandaşların tepkilerine bağlı sorunlara neden olmaya başlamıştır. Bu noktada, kültür mirası başkanlığı'nın, Al Ain'de daha köklü biçimde kurumsallaşmış, yerel halkın tutumlarını ve önceliklerini bilen bir kurum olarak Belediye'nin desteğine muhtaç olmuştur. Belediye, DMA kaynaklı imar kısı-

sıtlamalarını uygulayabilmek için arsa takası aracını kullanmış, yerel halka bu durumun nedenlerini anlatmak için, TCA'nın İletişim- Bilinçlendirme Kampanyalarının doğal bir ortağı durumuna gelmiştir.

Bu esnada, eksikliği duyulan tüm DMA'yı kapsayan merkezi bir yönetim planı belgesi için çalışmalara başlanmış, bunun için 2005 tarihli Strateji tekrar gündeme getirilerek, daha sonra ayrı ayrı yapılan diğer çalışmaları da toparlayabilecek yeni bir stratejik çerçeve geliştirilmeye çalışılmıştır (Şekil 7 ve 8). Ancak yazar BAE'den ayrıldıktan sonra bu çerçevenin Çekirdek Ekip tarafından ne derece geliştirildiği merak konusudur. Ayrıldıktan sonraki dönemde alınan kısıtlı haberlere göre, DMA Eğitim Stratejisi devam etmektedir. Bu noktada, yönetim kadrolarının sürekliliği ve yerel kapasite geliştirmenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de de mevcut olan, ancak BAE'de aşırı düzeyde yaşanan yabancı uzmandan destek alma durumu, bir bağımlılık olarak yerleşmeden önce, genç Emirati arkeologların yetişerek sorumlu pozisyonlara gelmesi ümit edilmektedir.

Şekil 7. Al Ain DMA Yönetim Planı Çerçeve Şeması

Şekil 8. Al Ain DMA Yönetim Planı için Halihazırdaki Referans Belgeleri

8. DEĞERLENDİRME

Yönetim planlarının etkili bir şekilde uygulanması, ancak ilgili tüm tarafların sürece olumlu katılımı ve işbirliği, başka deyişle iyi örgütlenme ve yönetimi ile mümkün olabilmektedir. Koruma sürecinde etkili ve dengeli bir örgütlenmenin sağlanması ile, koruma ve kalkınma arasındaki denge de daha iyi sağlanabilecek, yerel yönetimin ve halkın projelerden sosyal ve ekonomik beklentileri gerçekleştirirken bilimsel niteliğin de gelişerek yerel halkta bir koruma kültürünün yerleşmesi sağlanabilecektir. Alan yönetimindeki temel vurgulardan, izleme-değerlendirme sürecinin sürekliliği, ancak sürekli ve kalıcı bir koruma kültürü ile ve onu destekleyen sosyal- idari mekanizmalarla sağlanabilecektir. Böyle bir kültürün kalıcılığı, gerek sivil aktörler, gerekse uzmanlar açısından yerel kapasitenin gelişmesi, böylece yönetim yapılanmasının seçimlere bağlı yönetim değişikliklerine ve ekonomik dinamiklere bağlı yatırımcı değişiklikleri ile maddi imkanlardaki dalgalanmalara karşın sürekliliğinin korunabilmesine bağlıdır.

Alan yönetiminin yukarıda incelenen kuramsal ve yasal boyutları ile bunların çeşitli uygulamalara yansıma biçimleri düşünüldüğünde, yönetim sürecinin alanlarda

sağlıklı işlemesi için gerekli işbirliği kültürünün ve bunu destekleyen örgütsel yapılanmanın olgunlaşarak pratiğe yerleşmesi de, gerek Türkiye gerekse diğer gelişmekte olan ülke bağlamlarında, uzun ve çok aşamalı bir süreçtir. Türkiye’deki durumun sorunları ve alandaki gerçek koşullar karşısında, alan yönetiminin uygulanabilirliği en azından bazı alanlarda azalmaktadır. Toplumsal dokuda, seçilen yöneticilerin davranışlarında ve yerleşik bürokratik düzende görülen ‘kötü alışkanlıklar’, son zamanlarda yükselişe geçmiş olup yerelleşmeye dönük bazı kazanımların gerilemesine yol açan otoriter yönetim dalgası, ve özellikle İstanbul gibi metropol kentlerdeki büyük sermaye dinamikleri ve karmaşık ilişkiler ağı, zorlukları yaratan bazı temel unsurlar olarak görünmektedir.

Ancak dinamik ve çok yönlü toplumsal yapımız düşünüldüğünde bu sıkıntılar umutsuzluğa yol açmamalıdır. Dünya miras alanlarının her birinin içinde bulunduğu kendine özgü sosyo-ekonomik ve mekânsal gelişim dinamiklerini göz önünde bulundurmak, başarı şansı daha yüksek görünen

daha küçük/ orta ölçekli kentlerdeki ve DMA adayı alanlardaki gelişmeleri izlemek ve çıkan olumlu uygulama fırsatları değerlendirmek gerekir.

Alan yönetiminin bu koşullarda başarılı olması için bir yandan gerekli toplumsal değişimlerin gerektirdiği zamanın tanınması ve bu bekleyiş sürecinde fırsatlar elverdikçe bazı aktörlerin davranışlarının konunun bilincindeki aktörlerce yönlendirilmesi, bir yandan da gerçek koşullara göre özelleşmiş modeller yaratılıp iyi sonuçlar alınıp alınamayacağına bakılması, bu yolda devam eden arayışın parçası olarak önerilebilecek stratejilerdir.

KAYNAKÇA

Avrami, E. (Pratt Enstitüsü öğretim üyesi), 2007, Kişisel Görüşme, Mart 2007, New York

Ayrancı, İ., 2007, Koruma Alanlarının Yönetimi ve Yönetim Planı Sürecinin Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi (yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Ayrancı, İ. & N. Z. Gülersoy, 2009, ‘Kentsel Koruma Alanlarının Yönetim ve Yönetim Planı Kavramı’, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni – Dosya 14.1, Haziran 2009, Ankara

Bursa Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı & Bursa Alan Başkanlığı, 2013, Bursa (Hanelar Bölgesi & Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018)

<http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/bursa-ve-cumalikizik-yonetim-planı>

Cleere, H., 2010, ‘*Management Plans for Archaeological Sites: A World Heritage Template*’, *Conservation and Management of Archaeological Sites*, Cilt 12, No. 1, 2010, Maney Publishing, pp. 4-12(9)

Çatalhöyük Araştırma Projesi Başkanlığı, 2004, Çatalhöyük Yönetim Planı

<http://www.catalhoyuk.com/smp/>

Diñer, İ., 2013, ‘Alan Yönetimi, Planların Gerçek Hayatla Buluşma Şansını Arttırır’, Prof. Dr. İclal Diñer ile söyleşi, Arkitera

<http://www.arkitera.com/soylesi/index/detay/alan-yonetimi-planlarin-gercek-hayatla-bulusma-sansini-arttirir/561> (6 Ekim 2013 tarihinde erişildi)

Doğan Haber Ajansı, 2012, Kayakapı Doğal Çevre Koruma Projesi Yeniden Ele Alınıyor, 30.01.2012 tarihli haber

<http://www.sondakika.com/haber-kayakapi-dogal-cevre-koruma-projesi-yeniden-ele-3313300/>

Edirne Belediye Başkanlığı, 2011, Edirne Selimiye Camii Külliyesi Yönetim Planı 2011-2015

<http://www.dmselimiyecamii.com/images/stories/YonetimPlani.pdf>

Feilden, B. & J. Jokilehto, 1993, *Management Guidelines for World Heritage Sites* (Dünya Miras Alanları için Yönetim Rehberi), ICCROM, Roma

Gedikli, B., 2007, ‘Stratejik Mekansal Planlama: Planlamada Yeni Arayışlar, Yöntemler ve Teknikler’, Melih Ersoy (der.), Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara

İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı. 2011. İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, İstanbul.

http://www.alanbaskanligi.gov.tr/files/Yönetim%20Planı_24şubat2012_k.pdf

Kabaoğlu, c. & e. Yıldırım, 2006, ‘Kayakapı Projesi ve Ürgüp’te Kentsel Dönüşüm’, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni, Sayı 2006/5-6, Ankara, s. 60-65.

Kayakapı Turizm Yatırım Ticaret A.Ş., Kayakapı Premium Caves, ‘Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi’

<http://www.kayakapi.com/tur/restorasyon.aspx> (4 Ekim 2013 tarihinde erişildi)

Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Alan Yönetimi Şube Müdürlüğü, 2013, Göreme Tarihi Milli Parkında Alan Yönetimi ve Yönetim Etkinliği

http://www.milliparklar.gov.tr/belgeler/goreme_rapor1.pdf

Somuncu, M. & T. Yiğit, 2010, World Heritage Sites in Turkey: Current Status and Problems of Conservation and Management, Coğrafi Bilimler Dergisi, 8 (1), s. 1-26

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/1339/15512.pdf>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983-2012, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005, Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesi'ne ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete Tarihi: 27.11.2005 Resmi Gazete Sayısı: 26006

UNESCO Dünya Miras Merkezi, 2008, Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına yönelik İşlevsel İlkeler (Türkçeye çevrilmiş metin)

<http://www.alanbaskanligi.gov.tr/files/Uygulama%20Rehberi.pdf>

UNESCO Dünya Miras Merkezi, 2012, *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına yönelik Rehber)

<http://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf>

Yıldırım, E., 2009, "Demokratikleşen Koruma ve Planlama" Üzerine Düşünceler', Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni – Dosya 14.1, Haziran 2009, Ankara

Yıldırım, E. 2011. Kentsel Koruma Projelerinde Aktörlerin Örgütlenmesi: Gaziantep, Kuşadası ve Mudurnu Örnekleri Üzerinden Türkiye'nin Tarihi Kent Dokularında Uygulanabilir Örgütlenme Modellerine Yönelik bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara [doktora tezi]

<http://www.academia.edu/1798383/AyşeEgeYildirimDoktoraTeziweb22011>

Yıldırım, E. & El Masri, S. (2010) 'Master Planning for Heritage Conservation in Al Ain Oasis, UAE' (BAE- Al Ain Vahasında Kültür Mirasını Koruma Amaçlı Master Planlaması) (Dr. Sami El-Masri ile birlikte), 46th ISOCARP Congress 2010, Nairobi, Kenya, Eylül 19-23, 2010

<http://www.isocarp.net/projects/casestudies/cases/csinfo.asp?ID=1705>

Yıldırım, E., 2012, *Al Ain WHS Management Plan Framework Diagram* (Al Ain DMA Yönetim Planı Çerçeve Şeması)

<http://www.aegeyildirim.com/wp-content/uploads/2013/09/TCAAD%202012-%20Al%20Ain%20WHS%20Mang.%20Plan%20Framework%20Diagram.pdf>

2B. OTURUM - 6 KASIM 2013

"KÜLTÜREL KORUMA ve KENT YÖNETİMİ"

Oturum Başkanı: **Dr. Ümit ÖZCAN**

Türkiye’de Kentsel Sit Alanlarının Yönetiminde Son Değişiklikler ve
Alan Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme
Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL
Yrd. Doç. Dr. Füsun KOCATÜRK

Kentsel Arkeolojik Alanlarda Sosyal Bütünleşme:
Soli-Pompeiopolis Örneği
Yrd. Doç. Dr. Yasemin SARIKAYA LEVENT

UNESCO Dünya Miras Listesi’nde Yer Almanın
Ülke Koruma Politikalarına Katkısı
Araş. Gör. Aylin ŞENTÜRK
Prof. Dr. Nuran Zeren GÜLERSOY

Koruma Mevzuatında Yapılan Son Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme
Araş. Gör. Damla TEMİZ
Araş. Gör. Gizem AYDIN

TÜRKİYE’DE KENTSEL SİT ALANLARININ YÖNETİMİNDE SON DEĞİŞİKLİKLER VE ALAN YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Ceyhan YÜCEL

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Füsün KOCATÜRK

Nuh Naci Yazgan Üniversitesi

Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÖZET

Ülkemizde uygulanmakta olan koruma sistemi içerisinde son yıllarda gerçekleştirilen değişiklikler koruma gündeminin de yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. 2004 ve 2011 yıllarında en kapsamlı değişikliklerin yapıldığı 2863 sayılı Koruma Kanunu, kentsel mirasın ekonomik faydalılığını ön plana çıkaran 5225 Sayılı Yasa ve bağlı yönetmelikleri, doğal alanların korunmasında yapılan değişiklikler, KU-DEB’lerin kurulması ve Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurullarında yapılan değişiklikler bu kapsamda öncelikle dikkat çekmektedir. Yine yeni düzenlemelerle getirilen “alan yönetimi” kavramı da bu kapsamda ön plana çıkan bir diğer yeniliktir. Ancak, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren gerçekleştirilebilmiş uygulama sayısının oldukça az oluşu bu anlayışın koruma pratiği içerisinde nasıl yer bulacağına ilişkin bir tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Ülkemizde kentsel alanların korunmasında mevcut işleyiş ana hatlarıyla mirasın tespiti, korunmasına ilişkin ilke ve ölçütlerin belirlenmesi, koruma kararlarının/planlarının oluşturulması ve uygulama adımlarını kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde rol dağılımında, korumanın anayasada tanımı yapılmış kamusal bir sorumluluk olduğu gerçeğine bağlı olarak, merkezi yönetimin ağırlıkta olduğu bir yapı hakimdir. Bakanlık ve Müdürlükler nezdinde mevzuat oluşturma, ilke ve ölçütleri saptama ve sorumlulukları paylaşılma gibi ana görevleri yürüten merkezi

yönetim, uygulamaları da izleyen, yönlendiren ve denetleyen durumundadır. Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları ise uzmanlık rolü ile korumaya dair ana ilkeleri belirlemektedirler. Diğer aktörlerin sürece katılımı, bu yapı içerisinde daha çok uygulama aşamasında söz konusu olmaktadır.

Ülkemizde çıkarılan yasal düzenlemelere göre alan yönetiminin, yukarıda kısaca özetlenen mevcut koruma sistemi içerisinde, daha çok uygulama sürecinde yer tutan amaç ve hedefleri kapsadığını söylemek mümkündür. Alan yönetiminin dayanağı olan 2863 Sayılı Yasa'ya eklenen madde ve bu kapsamda çıkarılan yönetmelikte ortaya konan tanımlar ve hedefler, alan yönetimine konu sit alanı üzerinde yetki ve sorumluluğu bulunan merkezi/yerel yönetim organları, akademik birimler ve sivil inisiyatifin bir araya gelerek yönetim işlevini yerine getirmesini öngörmektedir. Alan yönetimi mekanizmasından beklenen, korunacak alanla ilgili öncelikleri ve koruma uygulamaları adına atılacak adımları yerel düzeyde belirlemek olarak ifade edilebilir.

Bu çalışma, 2004 yılından bu yana koruma sisteminde yapılan değişikliklerin ve alan yönetimi uygulamasının kentsel koruma alanları üzerinden tartışılmasını amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle uluslararası alanda geçerli olan ve Ülkemizce de izlenen temel ilkeler ve yasal dokümanlardan hareketle, korunacak alanların yönetimine ilişkin esas ve ilkeler ortaya konacaktır. Bu kapsamda korunacak değerleri içeren miras kavramı, türleri ve evrensel değer ilkesi üzerinden önerilen yasal ve yönetsel araçlar hakkında bilgiler verilecektir.

Çalışmada ikinci aşamada, Ülkemizde halen uygulanmakta olan mevcut koruma sistemi hakkında kısaca verilecek bilginin ardından 2004 yılından bu yana yapılan değişiklikler tartışılacaktır. Tartışma, konunun sınırlarının genişliğinden ötürü kentsel koruma alanları ile sınırlı tutulacaktır. Bu kapsamda önce, yönetime konu olduğu üzere, kentsel sit alanlarında korumanın sağlanması için gerekli olan işlemler, görevler ve yetkiler konusunda bilgiler verilip, bunlar hakkında oluşturulmuş olan yönetim yapısı yardımcı şemalarla ortaya konacaktır. Bu bağlamda,

-2004 yılından itibaren yapılan değişiklikler sonucunda korunacak alanların sınıflandırılmasında yeni miras kategorilerinin (soyut miras, kültürel peyzaj, kültür rotaları vb.) mevzuata girmemiş olduğu,

-yapılan değişikliklerin yeni aktörler tanımlanmış olmakla birlikte bunların sorumluluk alanına ilişkin belirlemelerin muğlak olduğu,

-sit alanlarında “yenileme”, “dönüşüm” ya da “turizm amaçlı” gibi ekonomik yatırımlara ilişkin önceliklerle koruma önceliğinin daha geri plana itildiği,

-yönetim adına oluşturulan çok örgütlü yapının uygulamada karmaşa yaratacağı üzerine belirlemelere varılması hedeflenmektedir.

Çalışmanın bir sonraki aşamasında alan yönetiminin Ülkemiz koşullarında uygulanabilirliği üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda öncelikle kentsel sit alanlarında mevcut kamu yönetimi sistemi içerisinde merkezi ve yerel yönetim organları arasında yetki ve sorumluluk dağılımları ile sivil toplum örgütlerinin etkinliği konusunda bir değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra, mevzuatta belirtilmiş olan amaç ve hedefler doğrultusunda alan yönetiminden beklentiler, alan yönetiminin görev tanımı, yetki ve sorumlulukları ile olanakları konusunda bir tartışma yapılacaktır. Bu tartışmada,

-alan yönetimi işleyişinin ortaya koyduğu yeni yetki-sorumluluk çerçevesi ile örgütsel yapının yaratacağı sonuçlar,

-kentsel sit alanlarında mevcut aktörlerle alan yönetimi mekanizması arasında ortaya çıkması olası karmaşıklıklar,

-alan yönetimi mevzuatındaki amaç-hedefler ile yetki-sorumluluk tanımlarının açık ve net olmayışı,

-katılımcılık hedefi doğrultusunda aktör sayısındaki fazlalık nedeniyle bürokratik sürecin uzama riski,

-alan yönetimi mekanizmasını etkin kılacak düzeyde sivil toplum geleneği ve oluşumunun Ulus düzeyinde yaygınlaşmamış olması,

-merkezi ve yerel yönetim organlarının kendi yönetim yapıları ve bürokratik işleyişleri ile alan yönetimini kaynaklı faaliyetlerinin uyumluluğu konularının ele alınması hedeflenmektedir.

Çalışma sonucunda, yukarıda ortaya konan tespitler ışığında, son dönemde koruma mevzuatında yapılmış olan değişiklikler ve uygulamaya sokulan alan yönetimi mekanizmasının uygulanabilirliği kentsel sit alanları üzerinden değerlendirilecek; evrensel koruma ilkelerini de gözönüne alacak şekilde mevzuat ve örgüt yapısında gerekli düzeltmelerin neler olabileceği konusunda öneriler geliştirilecektir.

GİRİŞ - KORUMA YÖNETİMİNDE EVRENSEL İLKELER ÜZERİNE

Ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren kent ve imar gündeminde yaşanan çarpıcı değişimler doğa ve kültür koruma çalışmalarında da yaşanmıştır. 1983 yılından bu yana yürürlükte olan 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, (1987 yılında 3386 sayılı yasa ile yapılan değişiklikten sonra), 2004 yılında geniş çaplı bir değişikliğe uğramış; 2011 yılında yapılan değişiklik ile de doğal ve kültürel koruma faaliyetleri birbirlerinden ayrılarak temel işleyiş üzerinde ciddi yenilikler ortaya konmuştur.

Koruma eylemlerinin yönetimi konusu; özellikle 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında UNESCO öncülüğünde daha kapsamlı ve sistemli ele alınmaya başlayan koruma çalışmaları ve Venedik Tüzüğü'nden itibaren kavramsallaşmasını tamamlayan miras tanımının tüm dünyaca benimsenmesiyle gündeme gelmiştir. En üst düzeyde 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme ile sonrasında çıkarılmış olan rehberlerle ortaya konan ilkeler, miras korumanın yönetimine ilişkin ana kavramları da ortaya koymuştur. Bu kapsamda, belgeleme, iş planlarının hazırlanması, önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınması, personel temini, bütçeleme ve alan komisyonlarının kurulması yönetim faaliyetlerinin başlıca adımları olarak belirlenmiştir. Yine, miras alanları için alan yönetiminin oluşturulması düşüncesi bu süreçte ortaya konmuş ve uluslararası alanda tüm dünyada kabul görmüştür¹.

Bunun yanı sıra, tarihi çevrenin paylaşılan bir kaynak olduğu, herkesin tarihi çevrenin yaşatılmasında ve sürdürülmesinde yer alabilmesi gerekliliği ve uzmanların ve uzmanlık bilgisinin vazgeçilmezliği bu konuda kabul görmüş genel ilkelerdir. Korunacak alanların yönetiminde de değerlerin sürdürülebilmesinin sağlanması ve özünde değişimin yönetiminin amaçlanması gerekliliği kabulü ile değişime yönelik kararların kabul edilebilir, şeffaf ve tutarlı olması ve kamusal politikalarla yönlendirilmiş olmaları gerekliliği belirtilmektedir².

En son 2011 yılında, Washington Tüzüğü (1987)³ ve Nairobi Deklarasyonu (1976)'nun⁴ yeniden ele alınması amacıyla yayınlanan “Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi için Valetta İlkeleri”nde kentsel miras kavramının içeriği oldukça geniş bir bakış açısıyla ortaya konmuştur. Bu ilkelerde kentsel miras; somut (kent strüktürü, mimari öğeler, peyzajlar, arkeolojik kalıntılar, panoramalar, silüetler, landmarklar vb.) ve soyut (aktiviteler, sembolik ve tarihi işlevler, kültürel pratikler, gelenekler, anılar ve tarihsel değer oluşturan kültürel referanslar vb.) öğelerden oluşan birikim olarak tanımlanmıştır. Yine aynı ilkelere kentsel miras alanlarının yönetiminde, değişim olgusuna karşı öncelikli yer verilmiştir⁵.

-
- 1 Feilden, B. M. and Jokilehto, J., 1998, Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, ICOMOS, Italy
 - 2 Drury, P. and McPherson, A., 2008, Conservation Principles – Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment, English Heritage, London
 - 3 Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987), Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington, DC, October 1987
 - 4 Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas, Adopted by the General Conference at its 19th Session, Nairobi, 1976
 - 5 The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas, Adopted by the 17th ICOMOS General Assembly, Valletta, 2011.

UNESCO bünyesinde ICCROM ve ICOMOS'un öncülüğünde atılan bu adımlarla Dünya Miras Listesi'ne dahil olabilme ve listede kalabilme koşulu olarak ortaya konan yönetim planı hazırlanması zorunluluğu yanında katılımcı süreçlerin işletilmesi, bütünleşik koruma ve planlama çalışmalarının yürütülmesi ve kaynak sağlanması konusunda kamu kaynaklarının yanında diğer kaynakların da yaratılması yönündeki arayışların gerekliliği de ortaya konmuştur⁶. Güncel yaklaşımlar bağlamında değerlendirme yapıldığında kültür mirası tanımının tüm taşınmaz değerleri kapsayıcı bir üst kavram olarak benimsendiği görülmektedir. Kültürel ortaklık vurgusunun güçlendirildiği bir ortamda, kültürel çeşitliliğin korunmasına yönelik arayışlar ise yerel kültürlerin korunması için yerel mekanizmaların çalıştırılmasının önemini ortaya koymuştur. Kimlik boyutunu da gözeterek, evrensel ilkeler çerçevesinde somut ve soyut düzeyde yerel değerleri yaşatan ve sürdüren, farklılıkları koruyarak bir ortak miras bilinci ifade eden, kamusal ve kamu dışı ekonomik kaynakları kullanan ve geliştiren, uzmanlık bilgisi ve desteği ile yürütülen katılımcı bir yönetim anlayışı, korunacak alanların yönetiminin ana prensipleri olmuştur.

Uluslararası alanda yaşanan bu gelişmelerin Ülkemizde karşılık bulması 2000'lerin başında olmuştur. 1983 yılında çıkarılan ve 1987 yılında yapılan değişikliklerle günümüze kadar uygulanagelen 2863 sayılı Yasa, halen koruma konusunda başlıca ana düzenlemedir. Çıkarıldığı dönemde, Ülkemizdeki en kapsamlı ve sistemli yasal düzenleme olduğu gerçeği yanında ortaya koyduğu yönetsel işleyişle bu yasa uzun süre kesintisiz olarak uygulamada kalmıştır. Ancak yukarıda kısaca özetlenen gelişmeler paralelinde kültürel mirasın korunması konusunda zaman içerisinde aşağıdaki sorunlar ortaya konmuştur:

- “- Kent planlama süreçlerinde stratejik yaklaşımların eksikliği,
- Kültürel ve kentsel mirasın sosyal ve ekonomik rolünün, ülkenin ve kentlerin gelişme süreçlerinde tanımlanmaması,
- Koruma politikalarının, diğer bölgesel ve kentsel plan kararları ve politikaları ile bağdaşmaması,
- Kültürel mirasın bakımı, geliştirilmesi ve korumanın yaygınlaştırılması için merkezi ve yerel birimler tarafından araç ve finansal kaynakların yetersizliği,
- Halkın koruma konusunda bilinçsizliği.”⁷

6 Ahunbay, Z., 2005, Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul

7 Gülersoy, N. Z. ve Günay, Z., 2005, Avrupa'da Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları ve Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye'de Koruma Politikaları, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul

TÜRKİYE'DE KENTSEL SİT ALANLARININ YÖNETİMİNDE MEVCUT YAPI

Kentsel sit alanları için Ülkemizde halen uygulanmakta olan yönetim yapısı ele alındığında, 2863 Sayılı Yasa ve yönetmelikleri ile ortaya konmuş olan merkezi karakterli, katılım olanaklarını kısıtlayan ve denetleyici karakterin hakim olduğu görülmektedir. 2004 ve 2011 yıllarında yapılan iki temel değişiklik bir yana bırakıldığında, koruma görevi ve sorumluluğunun daha çok mevcut mirasın saptanması, belgelenmesi, korunması için gerekli koşul ve ölçütlerin belirlenmesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Kentsel Sitlerde Yönetimin Temel İşlevleri

Ülkemizde kentsel sit alanlarının yönetimine ilişkin temel işlevler çerçeve oluşturma, saptama-belgeleme, planlama, uygulama-izleme-denetim olarak sıralanabilmektedir.

Çerçeve oluşturma: Bu aşama kentsel sit alanlarının korunması ve planlanmasına yönelik ilke, esas ve yöntemleri içeren çalışmaların ortaya konmasını kapsamaktadır. Her ne kadar Ülkemizde uygulamada yer almasa da ulusal düzeyde bir koruma politikası ve stratejilerinin belirlenmesi, yasalar, yönetmelikler, genelgeler, ilke kararları, şartnameler vb. yasal araçların hazırlanması gibi işlemler bu kapsamda ele alınabilmektedir. Ülkemiz kamu yönetimi işleyişi içerisinde, bir kamusal görev olan bu işlemler Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bağlı birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu kapsamda Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurullarının sorumlulukları hazırladıkları ilke kararları açısından çok önemlidir.

Saptama-Belgeleme: Kentsel koruma alanlarının sınırlarının, etkileme geçiş alanlarının, koruma statülerinin belirlenmesi, envanter kayıtlarının oluşturulması ve koruma ve müdahale ilkelerinin belirlenmesi bu aşamadaki işlemlerdir. Bir uzmanlık işlemi olan bu çalışmalar yine Koruma Bölge Kurulları tarafından yerine getirilmektedir.

Planlama: Kentsel koruma alanlarının planlanmasında mevcut yönetim yapısı daha çok mekânsal koruma amaçlı planların ve bina ölçeğindeki projelerin hazırlanması ile ilgili işlemleri kapsamaktadır. Koruma Bölge Kurullarının uygun görüşü ve belediye meclisi onayı ile yürürlüğe giren koruma amaçlı imar planları, sokak ya da çevre düzenleme projeleri ile Bölge Kurulları onayı gerektiren rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri başlıca yönetsel konuları oluşturmaktadır. Uzmanlık rolü gerektirmesi nedeniyle Koruma Bölge Kurulları bu aşamanın etkin aktörleridir. Bunun yanı sıra, koruma alanında ya da korunacak yapılardaki yetki ve sorumluluk ilişkileri, mülkiyet yapısı, yerel dinamiklerin süreçteki etkisi nedeniyle bu aşama korumaya katılımın ve çok aktörlülüğün en yoğun olduğu aş-

madır. Ancak bu çoklu yapı içerisinde; güncel kavramlar olarak politik ve stratejik öncelikleri belirleyici, ekonomik olanakları gözetici, kaynak sağlayıcı ve katılımcı bir yönetsel işleyiş elde edebilmek için yapılması gerekenleri ortaya koyan bir planlama işlevinden söz etmek olanaklı değildir.

Uygulama-İzleme-Denetim: Bu işlev korunacak alana ilişkin planların ve projelerin uygulanması, gerçekleştirilen uygulamaların uygunluğunun kontrol edilmesi ve süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlar ya da yenilikler için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi işlemlerini kapsamaktadır. Ancak yine Ülkemiz yönetim yapısı gereği bu işlev içerisinde kontrol ve denetim vurgusunun daha ön planda olduğu görülmektedir.

KORUMA MEVZUATINDA YAPILAN YENİLİKLER

Yukarıda özetlenen yönetsel çerçevede, 2004 Yılında çıkarılan 5226 Sayılı Kanun ve 2011 yılında çıkarılan 648 Sayılı KHK ile değişikliklere gidilmiştir. 2004 yılında yapılan başlıca değişiklik ile koruma amaçlı imar planı tanımı değiştirilmiş ve çevre düzenleme projesi, yönetim alanı ve yönetim planı gibi yeni tanımlar getirilmiştir. Bunun yanı sıra, koruma kurulları bölge kurulları olarak yeniden adlandırılmış ancak hem yüksek kurul hem bölge kurullarındaki üye kompozisyonu ve sayısı değiştirilmiştir. 684 sayılı KHK ise doğal ve kültürel mirasın mevzuat yapısını birbirinden hem yasal hem de örgütsel açıdan ayırmıştır. Ayrıca Kurul üyeliklerinde YÖK'ten atama zorunluluğu da kaldırılmıştır. Bu düzenleme, 2004 yılındaki akademi dışından da kurul üyesi olabilme olanağının ardından, koruma bölge kurullarının ve yüksek kurulun uzmanlık nosyonunun yönetim sürecinde yitirilmesine yol açıcı niteliktedir.

2004 Yılında getirilmiş olan bir diğer yenilik 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'dur. 2863 Sayılı Kanun kapsamındaki kültür varlıklarını konu edinmesi ve somut olmayan kültür mirasına ilişkin tanımlamaları ortaya koyması açısından önemli olan bu yasa, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğu altında kültürel yatırımların geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Bununla birlikte, yine 2005 yılında çıkarılmış olan 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'dur. Tescil edilmiş kentsel koruma alanları içerisinde yenilenecek alanları konu edinmesinin yarattığı tezatın yanı sıra, yetkili idare olarak da yerel yönetim organlarını belirlemiş olması Koruma Yasası'nın oluşturduğu görev dağılımında karışıklık yaratacak niteliktedir. Bakanlık bünyesinde yenileme alanları için Koruma Bölge Kurulu kurulması yönündeki düzenleme ile planlama çalışmaları için bir izleme ve denetleme mekanizması oluşturulmuş durumdadır. Her ne kadar 2004 yılında 5226 sayılı yasa ile Koruma Kanunu'na yapılan ilaveyle ku-

ruhan KUDEB'lerin bu süreçte idari rol üstlenmesi öngörülse de, planlama yetkisi ve esaslı onarım yetkisi bulunmayan bu büroların bu konudaki etkinlik alanları sınırlı düzeyde kalacak niteliktedir. Bu durum yerel yönetimler, yeni kurullar ve mevcut bölge kurulları arasında yeni bürokratik yükler yaratacak niteliktedir.

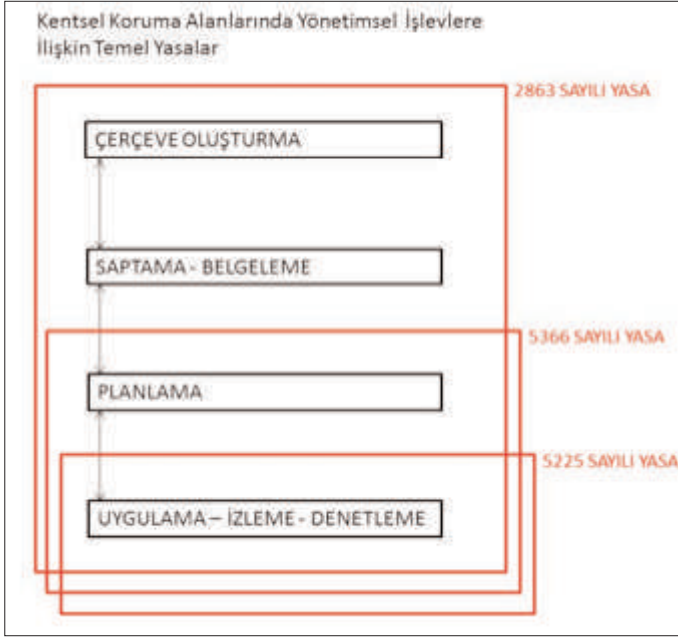
Korunacak kentsel alanların yönetimine ilişkin getirilen en önemli düzenleme alan yönetimi ve yönetim planı işleyişinin koruma sistemine dahil olmasıdır. Ancak, Ahunbay'ın da dile getirdiği şekilde Dünya Miras Organizasyonu'nun, Dünya Mirası Listesi'ndeki alanlar için zorunlu tutması nedeniyle mevzuata dahil edilen⁸ bu kavram mevcut yönetim yapısı içerisinde pek uygulama şansı bulamamıştır.

Yukarıda özetlenen yeni düzenlemelerle rollerin dağılımı konusunda sürece yeni aktörlerin katılımı sağlanmıştır. KUDEB'ler, sayısı artırılan koruma bölge kurulları, yenileme amaçlı kurulan koruma bölge kurulları, İstanbul ve birkaç önemli merkezde kurulan alan yönetimleri şu an için gerçekleşen yeniliklerdir. Her ne kadar özellikle meslek odalarının ön planda olduğu sivil toplum katılımı konusunda son yıllarda göreceli bir ilerleme olsa da yönetsel işleyiş adına hedeflenen ideal katılım koşullarının ve yöntemlerinin yaşama geçirilmemiş olduğu görülmektedir.

KENTSEL KORUMA ALANLARINDA MEVCUT İŞLEYİŞ

Son değişiklikler paralelinde, Ülkemizde korunması gerekli kentsel alanlarda yönetsel yapıya ilişkin işleyişin üç yasanın ön planda olduğu görülmektedir. Bunlar 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'dur. 5225 ve 5366 Sayılı Kanunlar daha özel amaçlı çıkarılmış yasalar olarak görünmekle birlikte, 2863 Sayılı Yasa halen koruma konusundaki ana çerçeveyi oluşturmaktadır (Şekil 1). Korunacak kentsel alanlarda, yönetsel sürece dair her türlü yasal düzenlemeler ve gerçekleştirilecek işlemlere ilişkin tüm ilkelere bu yasa ile ortaya konmuş durumdadır. 5225 Sayılı Yasa, koruma mevzuatına ilişkin bu anlamda bir hüküm içermemekte, 2863'e göre tescili yapılmış kültür varlıklarını konu edinmektedir. Bu nedenle uygulama sürecinde gerçekleştirilecek işlemler konusunda uygulama-izleme-denetleme işlevi kapsamında 2863'le birlikte uygulanmaktadır.

8 Ahunbay, Z., 2005, Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, İstanbul

Şekil 1: Kentsel alanlarında yönetimsel işlevlere ilişkin temel yasalar

Sit alanları içerisinde yenilenmeye konu alanların belirlenmesini ve bunların planlanmasını amaçlayan 5336 Sayılı Yasa ise sonuçta bir planlama çalışmasını öngörmesi ve yenileme amacıyla kurulacak koruma bölge kurulları öngörmesi nedeniyle planlama ve uygulama-izleme-denetleme işlevleri açısından sürece dahil olmaktadır. Bu Yasa, 2863 kapsamında belirlenmiş mevzuat, envanter ve uygulama ilkelerine bağlı kalacak şekilde uygulanmaktadır. Bu şema kapsamında, söz konusu kanunların yönetmelikleri de ele alındığında mevzuat yoğunluğunun çakışmalarının uygulama-izleme-denetleme işlevlerinde yoğunlaştığı açıktır.

Bu şema kapsamında belirlenen rolleri yerine getirecek aktörler açısından değerlendirme yapıldığında Bakanlığın ve Koruma Yüksek/Bölge Kurulunun etkinliği yine dikkat çekmektedir. 2863 Sayılı Yasa çerçevesinde, başlıca idari sorumlu olarak, Bakanlık bünyesinde görev yapan Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları uzmanlık organları olarak teknik hizmetlerin yürütülmesindeki en etkin aktörlerdir.

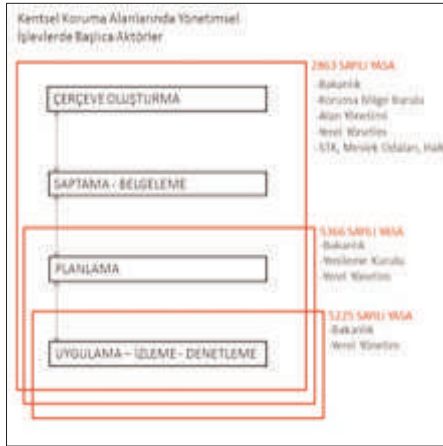
Çerçeve oluşturulması, saptama-belgelendirme, koruma planlarının ve her ölçekteki projelerin onaylanması, uygulamaların izlenmesi ve denetlenmesi bu aktörler tarafından yapılmaktadır. 2004 yılı değişikliği ile kurulan alan yönetimleri ve yerel yönetimler bünyesindeki KUDEB'ler 2863'teki değişikliklerle sürece dahil olan yeni aktörlerdir (Şekil 2).

Ülkemizde kamusal alanda rol sahibi olan aktörler olarak Bakanlık, Kurullar, yerel

TÜRKİYE'DE KENTSEL SİT ALANLARININ YÖNETİMİNDE SON DEĞİŞİKLİKLER VE ALAN YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

yönetimler, STK'lar, meslek odaları ve halk 2863 ile ortaya konmuş çerçeve içerisinde aktif ya da pasif olarak bir şekilde süreçte yer bulmaktadır. 5366 Sayılı Yasa ile 5225 Sayılı Yasa ise özel amaçlı düzenlemeler olmasından ötürü katılım konusuna daha kapalı durumdadır. Yenileme amaçlı faaliyetler için kurulan koruma bölge kurulları ise 5366 Sayılı Yasa ile yeni bir aktör olarak sürece girmiştir.

Bu aktörlerin süreçte üstlendikleri görevler değerlendirildiğinde, kentsel alanların korunması konusunda 2863 Sayılı Yasa yine en etkin araç olarak ön plana çıkmaktadır. Yönetimsel sürecin her aşamasında Bakanlık ve kurulların sorumluluğu ve görevleri vardır. Yerel yönetimler ise daha çok planların ve projelerin hazırlanması ve onaylanmasında süreçte etkin olmaktadır. Yine doğrudan bir aktör olarak olmasa da sivil toplum ve meslek odalarının planlama süreci içerisinde yer bulmaları söz konusu olabilmektedir. 2863 Sayılı Yasa kapsamında kurulması öngörülen alan yönetimleri ise stratejik bir işbirliği oluşumu olarak planlama aşamasından sonra sürecin son aşamasında etkin rol alacak şekilde kurgulanmıştır (Şekil 3).

Şekil 2: Kentsel koruma alanlarında yönetimsel işlevlerde başlıca aktörler

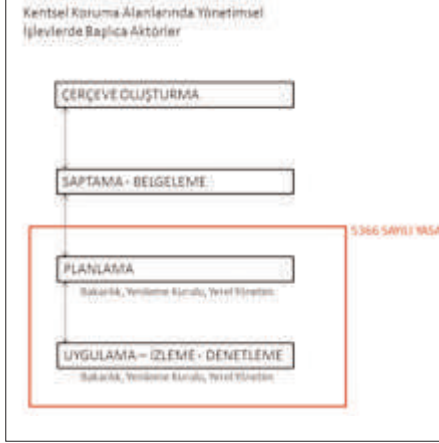

Şekil 3: 2863 Sayılı Yasa'da sorumluluk dağılımı

5366 Sayılı Yasa, korunacak kentsel alanlar içerisinde hazırlanacak yenileme planları nedeniyle planlama aşamasında bakanlık, yenileme kurulu ve yerel yönetimler arasında bir rol paylaşımını gerektirmektedir. Özel amaçlı bir düzenleme olması nedeniyle diğer aktörlerin bu yasa kapsamında etkinlikleri daha sınırlıdır (Şekil 4).

5225 Sayılı Yasa, kültürel yatırımlara yönelik düzenleme olması nedeniyle daha sınırlı bir içeriğe sahiptir. Bakanlık ve yerel yönetimler arasında dağılmış olan temel

sorumluluklar, koruma konusunda oluşturulmuş yasal çerçeve içerisinde kalınmak kaydıyla yürütülmektedir (Şekil 5).

Şekil 4: 5366 Sayılı Yasa'da sorumluluk dağılımı

Şekil 5: 5225 Sayılı Yasa'da sorumluluk dağılımı

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde kentsel alanların korunmasına yönelik gerçekleştirilmiş olan düzenlemeler, kentsel alanların korunması konusunda daha çok uygulama aşamasına yönelik düzenlemeleri hedeflemektedir. Bir başka deyişle koruma sistemi içerisinde kentsel alanların korunmasına ilişkin amaçlar, tanımlar, sınıflandırmalar ile koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma ve onay sürecine ilişkin geniş çaplı değişiklikler söz konusu olmamıştır. Getirilen en esaslı yenilik alan yönetimi ve yönetim planı kavramlarının mevzuata girmiş olmasıdır. Ancak, yönetmeliği de yayınlanarak yürürlüğe giren alan yönetimi sisteminin, çok aktörlü niteliğinin mevcut kamu yönetimi sistemi ve koruma mevzuatı içerisinde uygulanabilirliği tartışmalıdır.

Kentsel koruma alanlarının yönetimindeki mevcut işleyişin ana hatlarıyla ele alındığı yukarıdaki şemalarda görüleceği üzere en dikkat çeken konu, üç temel yasa da ayrı ayrı amaçların yerine getirilmesi için çıkarılmış olduğu halde, rol dağılımları açısından hepsinde yeralan aktörlerin aynı oluşudur. Bir başka deyişle aynı miras alanı içerisinde, aynı aktörlerle üç farklı yasanın ve ilgili mevzuatın uygulanması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Üstelik üç yasa ile ortaya konan işlevler de yine koruma yönetimi sürecinin uygulama-izleme-denetleme işlemlerinin olduğu aşamasında yoğunlaşmaktadır. Elbette ki uygulama süreci aşaması teknik yönden ilk üç aşamadan daha farklı bir süreçtir ancak, aynı aktörlerin birden fazla

yasa kapsamında ve birbirinden farklı süreç ve sorumluluklarda yer alması karmaşıklık yaratıcı bir durumdur. Yine, uygulamaların birbirleri ile çeliştiği durumlar ortaya çıktığında doğru bir karar verilebilmesinin nasıl sağlanacağı büyük bir boşluk yaratmaktadır.

5366 Sayılı Yenileme Yasası da, 2863’ün çerçevesi içerisinde kalmakta ancak ona ilave olarak yerel yönetim nezdinde yenileme amaçlı imar uygulamaları ve yenileme kurulu uygulamasını işleyişe sokmaktadır. Bu durumda, sit alanları için hazırlanacak olan koruma amaçlı imar planlarının işlevi ve varlığı sorgulanır hale gelmektedir. Zira, çevresindeki etkileme geçiş alanı ile birlikte korunması ve yaşatılması gereken bir kentsel sit alanı üzerindeki mekânsal kararları içeren koruma amaçlı imar planlarının zaten bu tür imar müdahalelerini de kapsayıcı bir yönü vardır. Bu açıdan tam bir ikilik yaratan bu düzenleme kendine ait bir “koruma” bölge kurulunu da yürürlüğe sokması açısından endişe yaratmaktadır.

Mevcut yönetsel aktörlerin, öncelikle bakanlık birimleri, koruma bölge kurulları ve diğer merkezi hükümet birimleri ile yerel yönetimler, görevleri ve sorumlulukları kendi mevzuatları ile tanımlanmış durumdadır ve bu aktörler zaten koruma sürecinde bir şekilde yer almaktadırlar. Ancak, koruma alanında yeni yasal düzenlemelerle getirilen görevler, mevcut sorumluluklarına yeni yükler getirecek ve bu kurumlar üzerindeki yükü daha da artıracak niteliktedir.

Mevcut koruma sistemimizde, sivil toplum katılımı, özellikle alan yönetimi sürecinde belirgin olmak üzere, temsiliyet adına çeşitli aşamalarda toplantılarda yer alma şeklinde sağlanmaktadır. Sivil inisiyatifin koruma sürecinde yer alması hala en yoğun olarak kararların ve uygulamaların izlenmesi ve denetlenmesi adına olmaktadır. Sürecin planlama aşamasında özellikle koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması sürecinde öngörülen halk toplantıları en somut katılım etkinliği olarak öne çıkmaktadır. Ancak, özellikle meslek odalarının ve koruma amaçlı diğer sivil ve akademik oluşumların yalnızca sürecin son aşamasında değil, bütününde yer alması sağlanmalıdır.

Evrensel gelişmeler ve yeni yaklaşımlar paralelinde, mevcut koruma sistemimizde yeni düzenlemelerin gerekliliği elbette her zaman söz konusu olacaktır. Yeni miras tanımları, yeni beklentiler, yeni yaklaşımlar ve daha operasyonel bir işleyişin elde edilmesi için, her yeni duruma uygun bir farklı yasa hazırlanması yerine, mevcut koruma yasasının ve ortaya koyduğu sistemin daha esneklik sağlayacak şekilde ele alınması yararlı görünmektedir.

Bu çalışmaya konu olan değişiklikler, bir koruma politikası oluşturmaya ve onu uygulamaya yönelik bir sistem ve işleyiş yaratma amacıyla mevcut yapının yeniden ele alındığı bütüncül bir çabanın sonucu olmak yerine; mevcut sistemdeki yönetsel ve bürokratik işleyişten kaynaklanan sorunları ve tıkanıklıkları aşmaya yönelik düzenlemeler olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, gerek kültürel

yatırımlarla ilgili gerekse yenileme öncelikli (bu sürece TOKİ de dahil edilmiştir) düzenlemelerde ekonomik önceliklerin ağır bastığı görülmektedir. Yukarıda şemalarla da ortaya konulduğu şekilde, yapılan değişikliklerin hepsi tespit-tescili yapılmış ve planlama aşamasını tamamlamış yerlerde hayata geçirilecek düzenlemelerdir.

Oysa, örneklemek gerekirse,

-yeni miras tanımlarını sisteme ve işleyişe dahil eden, güncel kavram ve ilkeler çerçevesinde yasal çerçeveyi güncelleyebilen,

-yerel yönetimlerin, akademik aktörlerin, uzman ve profesyonel katkı sağlayabilecek STK ve meslek odalarının ve yörede yaşayanların, sadece görüş ifade edilen toplantılarda sembolik temsiliyeti yerine yukarıda tarif edilen her aşamada yer almalarını sağlayabilen,

-farklı farklı plan ya da proje tanımlamanın yaratacağı terminolojik karmaşıklığı önlemek adına; sit alanı ilanından itibaren koruma için gerekli kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilecek tüm çalışmaları öngören yönetsel planlar ile sit alanda gerçekleştirilecek her türlü mekânsal düzenlemeyi içeren koruma amaçlı planlarla yetinebilen bir planlama yaklaşımını ortaya koyabilen düzenlemeler, mevcut koruma sistemindeki aksaklıklar için çözüm olabilecek durumdadır.

KAYNAKÇA

Feilden, B. M. and Jokilehto, J., 1998, **Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites**, ICCROM, Italy

Drury, P. and McPherson, A., 2008, **Conservation Principles – Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment**, English Heritage, London

Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987), *Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington, DC, October 1987*

Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas, *Adopted by the General Conference at its 19th Session, Nairobi, 1976*

The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas, *Adopted by the 17th ICOMOS General Assembly, Valletta, 2011*

Ahunbay, Z., 2005, **Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları**, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul

Gülersoy, N. Z. ve Günay, Z., 2005, **Avrupa’da Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları ve Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye’de Koruma Politikaları**, Tarihi Kentlerin Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.

KENTSEL ARKEOLOJİK ALANLARDA SOSYAL BÜTÜNLEŞME: SOLİ-POMPEİOPOLİS ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. **Yasemin SARIKAYA LEVENT**

Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Uluslararası antlaşmalar arkeolojik alanların korunması konusunun, politika oluşturmada uygulama planlarına, ulusal düzeyden yerel ölçeğe kadar her düzeydeki planlama süreçlerine dâhil olması gerektiğinin altını çizmektedir (Hague Tavsiye Metni, 1967; Amsterdam Bildirgesi, 1975; Tavsiye Metni no. R(89)5, 1989; ICOMOS Sözleşmesi, 1990; Malta Konvansiyonu, 1992). Bu tartışma bağlamında, özellikle kent içerisinde kalan arkeolojik alanlarda asıl önemli olan ve dikkat edilmesi gereken ölçeğin, üç temel nedenden ötürü yerel ölçek olduğunun altı çizilmektedir (Helmy ve Cooper, 2002; Johnston, 2006; Price, 2006). Yerel ölçeğin önemli olmasının ilk ve en önemli nedeni, yerel ölçek üstten alınan kararların uygulandığı yerdir (Price, 2006). Üst kademelerde bürokratik yollarla alınan kararlar, yerelde halkın önceliklerinden, yerelin ihtiyaç ve gereksinimlerinden farklı olabilmektedir. Koruma kararlarının uygulanmasındaki asıl sıkıntı yerel düzeyde karşımıza çıkmaktadır ve yerelde geliştirilen koruma politikaları daha fazla politik destek alırken tersi durumlarda daha çok tepki çekmektedir. Yerelin önemli olmasının bir diğer nedeni de yerelin mekânsal planlarla ‘mekan’ olmaktan çıkarak ‘yer’e dönmesinden kaynaklanmaktadır (Helmy ve Cooper, 2002). Ulusal düzeyde yasal mevzuatla arkeolojik alanlar “korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmaktadır. ‘Korunması gerekli alan’, arkeolojik alanın durumunu işaret eden yasal bir tanımlamadır. Oysa ki yerel ölçekte arkeolojik alanlar korunması gereken alanlardan daha fazlasını ifade etmekte, dinamik bir kentsel sistemin bir parçası haline gelmektedir. Bu, arkeolojik alanların yerel ölçekteki mekânsal planlama süreçlerinin bir parçası olarak ele alınması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle yerel ölçek, koruma ve planlama kararlarının ne kadar sürdürülebilir olduğunun tartışılabileceği en uygun ölçektir ve kararlar ve uygulamaların sonuçları en iyi bu ölçekte gözlemlenebilir. Üçüncü neden uzmanlar tarafından tespit edilen ve halk tarafından atfedilen değerler arasındaki çatışmanın arkeolojik alanlarda önemli etkilerinin

olmasıdır (Johnston, 2006). Bu tartışma çerçevesinde yerel, sadece yönetim kademisine değil, öncelikli olarak yerelde yaşayan kişilere işaret etmektedir.

Yapılı çevre, sadece planlama otoritesinin verdiği kararlar ve uygulamaya koyduğu eylemler ile değil, aynı zamanda farklı çıkar grupları arasındaki sosyo-politik ilişkilerle de şekillenmektedir. Sosyo-politik kapsam, farklı çıkar gruplarını, bu grupların eylemlerini, sorumluluklarını ve rollerini ve mekânsal planlama sürecinde birbirleri arasındaki ilişkileri içermektedir. Bu çıkar grupları planlama sürecinde aktif ya da pasif rol alabilirler. Bu çıkar gruplarının farklı öncelikleri, ilgileri, değerleri vardır; bu nedenle de birbirleri ile çatışabilir ya da uyumlu işbirliğine gidebilirler (Ünlü, 2005). Arkeolojik alanların kentsel yapılı çevrenin önemli bir parçası olarak ele alınması, planlama sürecinde farklı çıkar gruplarının sürece dâhil olmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle yerel halkın planlama sürecine katılımı ile arkeolojik alanın ve kentsel yapılı çevrenin mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak da bütünleşmesinin sağlanması gerektirmektedir. Arkeolojik alanı ait olduğu mekânsal, sosyal ve ekonomik bağlamdan koparmak yerine, arkeolojik alan çevresindeki değişimi yönetmek ve mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak kentsel yapılı çevre ve kent hayatı ile bütünleştirme, arkeolojik alanların korunması açısından önem taşımaktadır (Teutonico ve Matero, 2003:209).

Bu çalışma, bütünleşmenin üç sac ayağı sayılabilecek mekânsal, sosyal ve ekonomik bağlamlardan ‘sosyal bütünleşme’ üzerine odaklanacaktır. Konu itibariyle sosyal bütünleşme, en genel anlamı ile arkeolojik alanın yerel halk ile bütünleşmesi olarak ele alınabilir. Arkeolojik alanlar sürdürülebilir toplum gelişimi açısından önemli kaynaklar oldukları için sosyal bütünleşme eğiticidir (Ename Sözleşmesi, 2007). Daha da önemlisi, sosyal bütünleşme toplumun bilinç düzeyinin artırılması için de önemlidir, çünkü arkeolojik alanlar yasal kontrol mekanizmalarının yanında toplumsal kontrol yoluyla da korunmaktadırlar (McGimsey, 1972; Cleere, 1984; Davis, 1997; Burke, 2001; Carman, 2005). Sosyal bütünleşme konusunda önemli konular halkın bilinç düzeyinin eğitim, erişim ve katılım sayesinde artırılması ile yakından ilişkilidir.

Arkeolojik alanların korunmasında yerelin planlama ve koruma sürecine halkın katılımının önemli olduğu savunan bu çalışmada, bütünleşmenin sosyal boyutu ele alınacak; arkeolojik alan korumasında yerel halkın katılımının önemini, katılımın hangi boyutlarda olabileceği ve katılım ile sosyal bütünleşmenin ilişkisi ele alınacaktır. Alan çalışması kapsamında Mersin’in Mezitli ilçesinde bulunan Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı çevresinde yaşayan halkın planlama sürecine katılım düzeyi ve sosyal açıdan arkeolojik alan ile bütünleşmesinin son beş yıl içinde yürütülmüş olan planlama ve koruma çalışmaları sonucunda ne derecede sağlandığı ise, 2008 yılında alanda yapılan anket çalışması ve 2013 yılında yapılan gözlemlere dayanarak karşılaştırmalı biçimde tartışılacaktır. Bu tartışma sonucunda kentsel arkeolojik alanların planlanması ve korunması sürecinde sosyal bütünleş-

menin sağlanabilmesi için yerel yönetimlerin neler yapması gerektiğine dair çıkarımlar yapılacaktır.

PROBLEM TANIMI

Ülkemizde 1950'lerden itibaren yaşanan hızlı kentleşme süreci, birçok kültürel değerin yitirilmesine neden olmuştur. Özellikle kentsel yapılı çevre içerisinde ya da etrafında bulunan arkeolojik alanlar kentsel gelişme baskısının en çok hissedildiği kültürel değerlerden birisidir. (Tuna, 1998; Mardan, 2000: 243; Kejanlı vd., 2007: 185).

Her ne kadar arkeolojik alanlar kentsel yerleşmelerin önemli ve ayrılmaz parçası olsalar da, ne kentsel gelişmeyi düzenleyen ve kontrol eden planlama sistemleri, ne de kültürel değerlerin karşı karşıya kaldığı sorunları çözmeye yönelik yürütülen koruma çalışmaları arkeolojik alanların kentsel gelişme sonucu zarar görmesini tam anlamı ile engelleyememekte; bu alanların kentsel sisteme ve kent yaşamına dâhil olmalarını sağlayamamaktadır. Kentsel gelişme baskısının en çok hissedildiği ve kent yaşamına dâhil olamama probleminin en net yaşandığı arkeolojik alanlarından birisi, Mersin İli, Mezitli İlçesinde bulunan Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanıdır (Şekil 1).

Soli Höyükte yapılan kazı çalışmalarına göre ilk yerleşmelerin Hitit dönemine tarihlendiği Soli-Pompeiopolis, en ihtişamlı dönemini Roma İmparatorluğu zamanında yaşamıştır. Kilikya bölgesindeki en önemli liman yerleşmelerinden birisi olan Soli-Pompeiopolis MS 6. yüzyıl başındaki depremlerle yerle bir olmuş; bu yıkımın ardından terk edilmiş ve yüzyıllarca bir daha yerleşilmemiştir. Roma kentinden günümüze birkaç yapı kalıntısı, antik liman çanağı ve sütunlu yol gelebilmiştir (Şekil 2).

Kentsel gelişmenin Soli-Pompeiopolis üzerindeki olumsuz etkileri iki farklı dönemde incelenebilir (Sarıkaya Levent, 2008). İlk dönem, Mersin kentinin kuruluş yılları olarak belirtilen 19. yüzyılın ikinci yarısını kapsar. Kilikya bölgesini ziyaret eden Avrupalı gezginlerin notlarında da belirtildiği gibi (Beaufort, 1862: 319; Davis, 1879: 25), Soli-Pompeiopolis'in antik yapılarına ait taşlar, Mersin kentindeki binaların yapımında kullanılmıştır (Erten, 2002; Borgia, 2003). 'Yeniden kullanım' olarak tanımlanan bu zarar sonucunda gezgin haritalarında gördüğümüz birçok yapı yok olmuştur. İkinci dönem ise 1970'lerden günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır. Mersin'deki kentsel gelişmenin batı yönünde ilerlemesi ve ikinci konut gelişimi, Soli-Pompeiopolis'in modern yerleşmenin ortasında kalmasına neden olmuştur. Son kırk yıllık süreçte arkeolojik alanın çevresini saran kentsel gelişme yer üstünde ve yeraltında bulunan arkeolojik eserlere doğrudan ve dolaylı zarar vermiştir.

Şekil 1: Soli-Pompeipolis arkeolojik sit alanının Mersin kenti içindeki konumu (Sarıkaya Levent, 2009:1044)

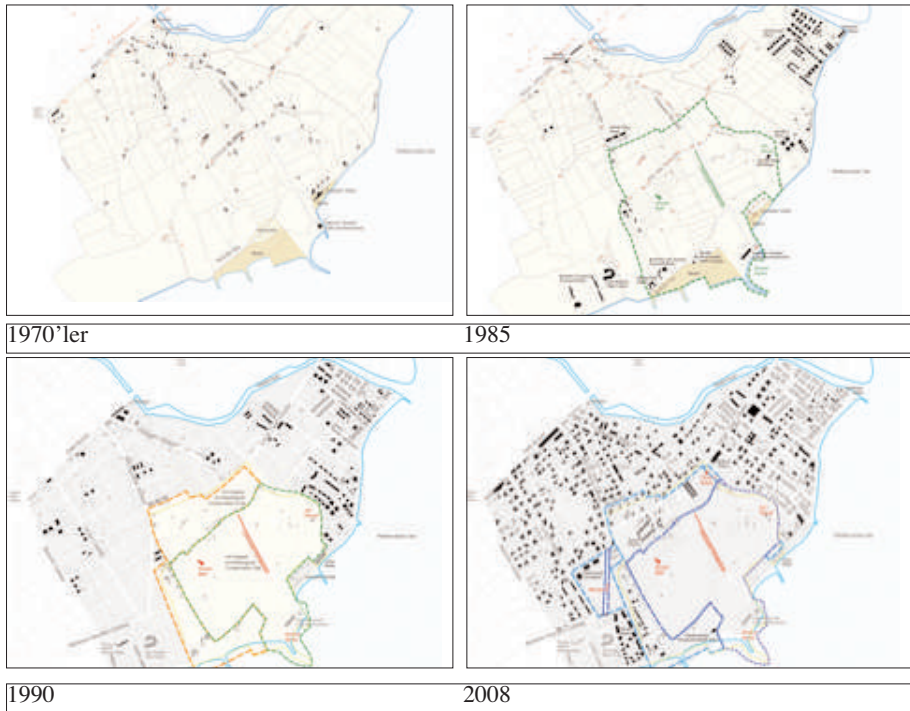

Şekil 2: Soli-Pompeïopolis antik kentinden günümüze gelen kültür varlıkları (Hava fotoğrafı: Soli-Pompeïopolis Bilimsel Kazı Ekibi)

İkinci dönem olarak nitelendirilen bu kentleşme sürecini kısaca inceleyecek olursak;

1970'li yıllarda Soli-Pompeiopolis antik kentini içeren bölge, bugünkü ismi ile

Viranşehir Mahallesi, kırsal bir yerleşmedir. Ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü bölgede tarla ve portakal bahçelerinin içinde bir iki katlı evler bulunmaktadır. Alanın Mersin-Silifke Asfaltı'na bağlantısı Viranşehir Plaj Yolu'nun sonunda, Antik Liman çevresinde güneybirlik turizme hizmet veren plaj, motel, lokanta ve büfeler vardır. 1980'lerde Mezitli Deresi'nin sahil yakın bölümlerinde batı kısımda başlayan ifrazlar ile üretilen küçük parsellere inşa edilen yapılar ve siteler ikinci konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980'lerde başlayan bu ikinci konut gelişimi bölgedeki ilk kentsel gelişme işaretleri olarak değerlendirilebilir. Önceleri yazlık olarak kullanılan bu siteler, 1990'larda yeni yerleşim alanlarının açılmasıyla birlikte yaz-kış kullanılır hale gelmiştir. 2000'lerde artan inşaat faaliyetleri sonucunda ise günümüzde Soli-Pompeiopolis'in bulunduğu Viranşehir Mahallesi'nin neredeyse tamamı yapılaşmış durumdadır. 1979 yılında tescil edilen Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı sınırlarında yapılan değişiklikler ve ilaveler sonucunda günümüzde 1. derece ve 3. derece arkeolojik sit alanı olarak koruma altındadır. Alanın çevresine ilişkin imar planı 1986 yılında, koruma amaçlı imar planı ise 1992 yılında onaylanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3: 1970lerden 2008'e Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı çevresindeki yerleşim sisteminde ve sit alanı sınırlarında görülen değişim (Sarıkaya Levent, 2008; Sarıkaya Levent, 2009)

1970lerden günümüze Mezitli İlçesi hızla kentsel sisteme dâhil olurken, sınırları içinde bulunan Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı kentsel sistemin ve kent yaşamının bir parçası olamamıştır. Mersin'deki kentsel gelişmenin batı yönünde ilerlemesi ile birlikte Mezitli İlçesinde inşaat faaliyetleri hızla artmış; bu süreç, Soli-Pompeiopolis antik kentnin modern yerleşmenin ortasında kalmasına neden olmuştur. Bölgedeki rantın yüksek olması nedeniyle önemli bir kentsel gelişme baskısı altındadır. Günümüzde Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı, içerdği önem ile ters orantılı bir şekilde uzun yıllar boyunca pek de ilgili görmemiş, yüksek katlı binalarla çevrilmiş, özel mülkiyette bulunan bölgelerin yoğunlukla tarım alanı olarak kullanıldığı, kent ve kentli ile bütünleşememiş 'kentsel boşluk' niteliğinde bir koruma alanıdır (Şekil 4 ve 5).

Şekil 4: Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı ve çevresi hava fotoğrafı, 2008 (Soli-Pompeiopolis Bilimsel Kazı Ekibi)

Şekil 5: Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı ve çevresi, 2008 (Kişisel Arşiv)

KURAMSAL ÇERÇEVE

Oysa arkeolojik alanların kent ve kentliyle, özellikle orada yaşıyan halk ile bütünleşmesi, korumanın daha etkin bir biçimde yapılabilmesi adına önemlidir. Nitekim arkeoloji disiplininde kamu kavramı üzerine son dönem sürdürülen tartışmalar da buna işaret etmektedir.

Bilindiği gibi kamunun iki anlamı vardır. İlki, kurumları işaret eden kamu keli-

mesidir; kamu görevlileri, kamu otoritesi ve kamu yararı gibi. İkincisi ise tepkileri kamuoyu oluşturan ve kavramları tartışıp kültürel ürünleri tüketen bireyler grubuna işaret etmektedir. Bu iki tanım, iki gruba denk düşmektedir: devlet ve halk. Bu iki kamu kavramı birçok konuda gerilim içerisindedir. Bu gerilim arkeoloji disiplinin çalışma alanında da görülür. Bir tarafta devlet düzeni, diğer tarafta ise bu düzenin kendi istek ve çıkarlarını yansıttığına inanmayan ve geçmişi anlamak ya da farklı biçimlerde kullanmak için başka yollar arayan kamu (Merriman, 2004:2). Bu gerilim devlet otoritesinin halkı kabul edip ona saygı duyması ve halk ile birlikte çalışması ve halkı karar verme sürecine dâhil etmesi ile azaltılabilir, hatta ortadan kalkabilir.

Bunun bilincine varan arkeoloji disiplini, halkı, genellikle tesadüfî bir şekilde bir araya gelmiş ve organize olmamış bir topluluk olarak algılamak ve bu nedenle de arkeolojik çalışmalarda halkın sürece dâhil edilmesi göz ardı etmek yerine, kamunun önemini algılayarak, bilgilendirme, sunum, sergileme gibi farklı araçlarla halkın sürece katılımı konusuna eğilmeye başlamışlardır (Davis, 1997: 85).

Kamu arkeolojisi ya da kamusal arkeoloji (*public archaeology*) yaklaşımı; arkeologların çok geniş alanlara yayılmış yer üstünde ve yar altında bulunan arkeolojik değerlerin korunmasında sadece uzmanlıklara ve yasalara değil, ama daha önemlisi halka ihtiyaçları olduğunu fark etmeleri ile önem kazanmıştır (Smardz Frost, 2004: 60-1).

Bu yaklaşıma göre, arkeologlar ne kadar çalışırsa çalışsınlar arkeolog olmayanlar (*non-archaeologists*) her zaman kendi kişisel gündemleri doğrultusunda arkeolojik mirasın anlamını yeniden ele alacak, yeniden yorumlayacak ve yeniden müzakere edecektir (Copeland, 2004:134; Merriman, 2004:7). Bu nedenle arkeoloji çalışmalarındaki genel yaklaşım, halka tek bir gündem dayatmaktan, aktif bir şekilde halk ile birlikte çalışmaya doğru kaymıştır.

Arkeoloji – halk birlikteliğinin önemine ilişkin üç gerekçe sıralanabilir (Davis, 1997). İlki, mevcut ekonomik sistem içerisinde arkeolojik çalışmaları finanse etmek yeterince zordur. Bu konuda sivil girişimlere ve desteklere ihtiyaç vardır ve kişiler anlamadıkları, bilmedikleri şeyi desteklemezler. İlk gerekçeden daha önemli olan ikinci gerekçe, arkeoloji disiplinin temel görevinin sadece geçmişi korumak değil, geçmişi erişilebilir kılmak olduğudur. Bu erişilebilirlik salt fiziksel bir erişim değil, entelektüel ve sosyal bir etkileşim ve erişimdir. Üçüncü ve son gerekçe de arkeolojik araştırmaları halka açmak çoğul bir görüş ve farklı bakış açıları ve fikirler ortaya koyacaktır.

Buna göre arkeoloji disiplinin halkla bütünleşme çabasının ardındaki en temel iddia şudur: Arkeoloji disiplini halk ile bütünleştğinde daha fazla insan arkeologların ne yaptıklarını, arkeolojik mirasın ne olduğunu ve bu mirasın neden önemli

olduğunu anlayacaklardır; böylelikle arkeolojik çalışmalara daha fazla maddi ve manevi destek verecekler ve arkeolojik mirasın korunması konusunda daha bilinçli olacaklardır (Merriman, 2004:5).

Zaten arkeolojik mirasın en iyi koruyucuları da o mirasın yanı başında ya da içinde yaşayan halktır. İşte tam da bu nedenle halk, arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi süreçlerine tam anlamı ile dâhil edilmelidir (Mabulla, 2000:224).

Bu tartışma göstermektedir ki; kentsel yerleşmeler içerisinde ya da çevresinde bulunan arkeolojik alanların korunması salt arkeoloji ve koruma çalışmaları ile değil, aynı zamanda arkeolojik alanın çevresinde yaşayan kişilerin hayatına dâhil olup onlar tarafından da korunması ile mümkün olacaktır.

Bu nedenle arkeolojik alanların korunması aynı zamanda bir **planlama problemi** olarak ele alınmalı ve arkeolojik alanlar geliştirilecek plan ve programlarla kent yaşamına dâhil edilmelidir. Arkeolojik sit alanlarının korunması konusu politika oluşturmadan uygulama planlarına, ulusal düzeyden yerel ölçeğe kadar her düzeydeki planlama süreçlerinin bir parçası olmalıdır (Hague Tavsiye Metni, 1967; Amsterdam Bildirgesi, 1975; Tavsiye Metni no. R(89)5, 1989; ICOMOS Sözleşmesi, 1990; Malta Konvansiyonu, 1992; Pearson ve Sullivan, 1995; Demas, 2002).

Asıl önemli olan ve dikkat edilmesi gereken ölçeğin, üç temel nedenden ötürü yerel ölçek olduğunun altı çizilmektedir (Helmy ve Cooper, 2002; Johnston, 2006; Price, 2006).

- 1- Yerel ölçeğin önemli olmasının ilk ve en önemli nedeni, yerel ölçek üstten alınan kararların uygulandığı yerdir (Price, 2006:111-112). Üst kademelerde bürokratik yollarla alınan kararlar, yerelde halkın önceliklerinden, yerelin ihtiyaç ve gereksinimlerinden farklı olabilmektedir. Koruma kararlarının uygulanmasındaki asıl sıkıntı yerel düzeyde karşımıza çıkmaktadır ve yerelde geliştirilen koruma politikaları daha fazla politik destek alırken tersi durumlarda daha çok tepki çekmektedir.
- 2- Yerelin önemli olmasının bir diğer nedeni de yerelin mekânsal planlarla “mekân” olmaktan çıkarak “yer”e dönmesinden kaynaklanmaktadır (Helmy ve Cooper, 2002:515-516). Ulusal düzeyde yasal mevzuatla arkeolojik alanlar “korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmaktadır. “Korunması gerekli alan”, arkeolojik alanın durumunu işaret eden yasal bir tanımlamadır. Hâlbuki yerel ölçekte arkeolojik alanlar korunması gereken alanlardan daha fazlasını ifade etmekte, dinamik bir kentsel sistemin parçası haline gelmektedir. Bu, arkeolojik alanların yerel ölçekteki mekânsal planlama süreçlerinin bir parçası olarak ele alınması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle yerel ölçek, koruma ve planlama ka-

rarlarının ne kadar sürdürülebilir olduğunun tartışılabilceği en uygun ölçektir ve kararlar ve uygulamaların sonuçları en iyi bu ölçekte gözlemlenebilir.

- 3- Üçüncü neden uzmanlar tarafından tespit edilen ve halk tarafından atfedilen değerler arasındaki çatışmanın arkeolojik alanlarda önemli etkilerinin olmasıdır (Johnston, 2006).

Yerel ölçeğe ilişkin bu tartışmalarda yerel, özellikle bir yönetim kademesi olarak önemlidir. Yerelde halkın katılımı, planlama süreçlerinin kent – arkeolojik alan bütünleşmesine önem vermesi gerekliliği gibi konular tartışma alanı içerisine girmektedir.

Bu bağlamda, kent içerisinde kalan arkeolojik alanların planlama süreçleri kapsamında korunması etkin bir algılama ve arkeolojik alan yönetimi gerektiren gerek sosyal, gerekse politik bir süreçtir (Delaunay, 1987; Malta Konvansiyonu, 1992; Stone, 1997; Johnston, 2006). Arkeolojik alanların kentsel yapıyı çevrenin bir parçası olarak ele alınması, koruma ve planlama çalışmalarının bütünleşik bir biçimde yürütülmesini de beraberinde getirmektedir.

Koruma planlaması sürecinde arkeolojik alanı ait olduğu mekânsal, sosyal ve ekonomik bağlamdan koparmak yerine, alanın çevresindeki değişimi yönetmek / yönlendirmek ve mekânsal, sosyal ve ekonomik olarak kentsel yapıyı çevre ve kent hayatı ile ilişkilendirmek / bütünleştirmek, süreç sonucunda arkeolojik alanların daha iyi algılanabilmesi; böylelikle daha etkin bir şekilde korunması açısından önem taşımaktadır (Teutonico ve Matero, 2003:209).

Koruma ve planlama süreçlerinin katılımcı ve etkin bir biçimde işletilmesi, arkeolojik alanların kent ve kentli ile üç farklı boyutta bütünleşmesini sağlayacaktır: Mekânsal, sosyal ve ekonomik bütünleşme. Mekânsal bütünleşme koruma alanı ve kentsel yapıyı çevre arasında fiziksel anlamda bariyerlerin olmaması, alana erişimin ve kent tarafından kullanılabilirliğinin artırılmasıdır. Ekonomik bütünleşme, koruma alanının kente ve kentliye ekonomik bir geri dönüşünün sağlanmasıdır. Sosyal bütünleşme ise koruma alanının halk tarafından bilinmesi, benimsenmesi ve içselleştirilmesidir (Sarıkaya Levent, 2008). Her üç olgu da birbirini destekleyen konulardır.

Bu kuramsal çerçeve bağlamında çalışma, bütünleşmenin üç saçı ayağı sayılabilecek mekânsal, sosyal ve ekonomik bağlamlardan **sosyal bütünleşme** üzerine odaklanacaktır.

Konu itibarıyla sosyal bütünleşme, yürütülen arkeoloji, koruma ve planlama çalışmaları sonucunda arkeolojik alanın yerel halk ile bütünleşmesi, yerel halkın arkeolojik alanı yaşam alanlarının bir parçası olarak kabul etmesi olarak ele alınabilir (Sarıkaya Levent, 2008).

Arkeolojik alanların kent yaşamına dâhil edilmesinde sosyal bütünleşme, yerel halkın arkeolojik alana **sahip çıkması** ve onu koruması için **sorumluluk üstlenmesi** adına önemli bir role sahiptir. Diğer yandan arkeolojik alanlar sürdürülebilir toplum gelişimi açısından önemli kaynaklar oldukları için sosyal bütünleşme eğitimidir (Ename Sözleşmesi, 2007). Sosyal bütünleşme sağlanması amacıyla toplumun **bilinç düzeyinin** yetkili kişi ve kurumlarla yürütülecek sunum, erişim ve katılım çalışmaları yoluyla artırılması önemlidir, çünkü arkeolojik alanlar yasal kontrol mekanizmalarının yanında toplumsal kontrol yoluyla da korunmaktadırlar (McGimsey, 1972; Cleere, 1984; Davis, 1997; Burke, 2001; Carman, 2005).

Kentsel arkeolojik alanlarda özellikle yerel yönetimlerce ya da yerel yönetimlerin desteği ile yürütülen mekânsal ve sosyo-kültürel çalışmaların sosyal bütünleşmenin sağlanmasında rolü büyüktür. Arkeolojik alanlara **erişimi** mümkün kılan / kolaylaştıran özel planlama ve tasarım çözümleri yerel halkın arkeolojik alanla bütünleşmesini kolaylaştıracak, dolayısı ile halkın bilgilенmesini ve bilinçlenmesini sağlayacaktır (Malta Konvansiyonu, 1992: madde 9). Ayrıca, halkın karar verme ve uygulama süreçlerine **katılımı** verilen kararların içselleştirilmesini sağlayacak, bu da anlaşmazlık ve çatışmaların azalmasını sağlayacaktır (ICOMOS Sözleşmesi, 1990: madde 2). Dikkatli bir şekilde planlanmış **sunum** (*interpretation*), arkeolojik mirasın tüm öneminin / ayırt ediciliğinin (*significance*), çoklu anlam ve değerlerinin aktarıldığı ve tartışıldığı bir ortam yaratacaktır (Ename Sözleşmesi, 2004). Sunum, yerel halkın doğrudan ya da dolaylı bir biçimde arkeolojik alan ile etkileşimde olması amacı ile basit bir şekilde iyi tasarlanmış bilgilendirme levhaları ya da daha karmaşık bir biçimde düzenlenmiş yaya yolları ve dinlenme alanları olarak ele alınabileceği gibi, düzenlenecek olan **eğitim ve bilgilendirme çalışmaları** da bu kapsamda değerlendirilebilir. Yerel halkın arkeolojik alanı bilmesini, içerdiği değerleri ve önemi doğru biçimde algılamasını sağlayarak bilgi düzeyini arttıracak; bilgi düzeyinin artması yerel halkın arkeolojik alana daha bilinçli bir şekilde sahip çıkmasını ve arkeolojik alanın korunmasında etkin rol üstlenmelerini sağlayacaktır.

Buna göre, arkeolojik alanlarda sosyal bütünleşme bazı temel değişkenler üzerinden tartışılabilir:

- 1- Yerel halkın arkeolojik alana ilişkin bilgi düzeyi;
- 2- Yerel halkın arkeolojik alanın önemi hakkındaki bilinç düzeyi;
- 3- Yerel halkın arkeolojik alanı günlük yaşantılarının bir parçası olarak algılama düzeyi;
- 4- Koruma ve planlama çalışmalarında görev alma istekliliği.

Arkeolojik alanların yerel halk ile sosyal anlamda bütünleşmesi bazı uygulamalar ile doğru orantılıdır:

- 1- Yerel halk için düzenlenen bilgilendirme ve eğitim programları;
- 2- Erişime ilişkin mekânsal düzenlemelerin varlığı ve yeterliliği;
- 3- Yerel halkın koruma ve planlama süreçlerine katılımı.

Bu çalışmaların yürütülmesinde farklı kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir:

- 1- Planlama ve tasarım çalışmalarını yürüten yerel yönetimler;
- 2- Bilgilendirme ve eğitim çalışmalarında etkin rol üstlenebilecek sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve bilimsel ekipler;
- 3- Yasal süreçlerin tamamlanması ve mali kaynakların sağlanması konusunda merkezi yönetime bağlı yerel idareler

Daha önceden de belirtildiği gibi yerel ölçek özellikle kent içerisinde kalan arkeolojik alanların korunmasında önemli bir kademedir (Helmy ve Cooper, 2002; Johnston, 2006; Price, 2006). Koruma ve planlama süreçlerinin sonucunda sosyal açıdan bir bütünleşmenin sağlanmasında yerel yönetimlerce yürütülen, düzenlenen ya da desteklenen planlama ve tasarım çalışmaları, sosyo-kültürel etkinlikler, bilgilendirme ve tanıtım çalışmaları, bilimsel çalışmalar gibi faaliyetler bütünleşmenin daha üst seviyelerde olmasına katkı sağlayacaktır.

ALAN ÇALIŞMASI

Peki Soli-Pompeïopolis'te durum nedir? Sosyal bütünleşme ne derece sağlanmış mıdır? Halk arkeolojik alanı ne kadar bilmektedir? Yerel yönetimlerin sürdürdüğü çalışmalar nelerdir, sosyal bütünleşme üzerinde ne derece etkili olmuştur?

Bu soruları yanıtlamak amacıyla;

2008 yılında Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanı ve çevresinde yaşayan 76 kişilik bir örneklem ile kapsamlı anket çalışması düzenlenmiştir¹. Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanı ve çevresinde farklı kurum ve kuruluşlarca sürdürülen ya da tamamlanmış olan mekânsal ve sosyo-kültürel çalışmalar ise arşiv taraması, gözlem ve yerinde tespit çalışmaları ile belirlenmiştir. 2008 yılı itibarı ile yerel yönetimlerce yürütülen ya da desteklenen çalışmalar ile yerel halkın bilinç ve bilgi düzeyleri arasındaki ilişkinin irdelenmesi çalışmanın genel savını test etmek amacıyla önemlidir.

Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanının ilk tespit ve tescil kararının alındığı 1978 senesinden günümüze kadar geçen sürede bölgedeki kentsel gelişme plan kararları ve imar uygulamaları ile düzenlenmiş ve kontrol edilmiş; farklı tarihlerde alınan

1 Anket çalışması yöntemine ilişkin detaylı bilgi için bakınız Sarıkaya Levent, 2008:98-102. Anket formu için bakınız Sarıkaya Levent, 2008:259.

koruma kararları da alandaki arkeolojik eserlerin günümüze kadar gelmesinde etkin rol üstlenmiştir². Ancak koruma ve planlama çalışmalarının bir arada işletilememesi sonucunda Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı dâhil olduğu yerleşme sisteminden yalıtılması arkeolojik sit alanına ve alanın bütünlüğüne doğrudan ya da dolaylı olarak zarar vermiştir. Bu zararın önüne geçilememesi sonucunda arkeolojik sit alanı kentsel yapılı çevre ile bütünleşememiş, yerel halk tarafından değeri tam olarak anlaşılamamıştır. Çoğu zaman arkeolojik sit alanı kentsel gelişme önünde bir engel gibi görülmüş, alınan planlama kararları koruma alanını yok saymış, koruma kararları yetersiz kalmış ve bütün bunların sonucunda arkeolojik sit alanı tahrip edilmiş ya da dışlanmıştır.

2008 yılında Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı ve çevresine ilişkin yapılan tespitlere göre, bu bölgede yaşanan problemler şöyledir;

- 1- Sütunlu Yol ve Soli Höyük hariç Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı özel mülkiyettir. Alanın özel mülkiyette olması koruma çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Her ne kadar tedbirler alınsa ve denetimler yapılsa da bu alanlarda arkeolojik eserlere zarar verebilecek kaçak yapılaşma, kaçak tarımsal faaliyet, kaçak kazılar gibi uygulamalara rastlanmaktadır.
- 2- Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanında devam eden tarımsal faaliyetler yeraltı ve yer üstündeki arkeolojik eserlere zarar verdiği gibi, bu kullanım şekli çevredeki kentsel doku ile uyumsuzluk sergilemekte, olası turizm gelişimini engellemekte ve en temelde alan içerisinde ve çevresinde güvenlik problemleri yaratmaktadır.
- 3- Sit alanın büyük bölümünün özel mülkiyette olması ve halen tarımsal faaliyetlerin sürüyor olması nedeniyle Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı tam olarak algılanamamaktadır ve bu nedenle de tanımsız bir alandır.
- 4- Son yıllarda bazı çalışmalar yapılıyor olsa da Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanında bilgilendirme ve tanıtım çalışmalarının hala yeterli düzeyde olmaması nedeniyle gerek alan çevresinde yaşayan gerekse Mersin genelinde birçok kişi, Soli-Pompeiopolis’de bulunan arkeolojik eserlerden ve bunların içerdiği değerlerden habersizdir.
- 5- arkeolojik sit alanında tanımlı gezi güzergâhları yoktur. Alandaki arkeolojik eserlere ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme tabelaları bulunmamaktadır. Bunun sonucunda alanda Sütunlu Yol dışında diğer eserler algılanamamakta, Antik Liman, Soli Höyük, Roma Hamamı kalıntıları çok az bilinmektedir.
- 6- Sit alanı çevresindeki kentsel gelişme ise iki temel probleme neden olmaktadır; öncelikle arkeolojik sit alanı yüksek katlı yapılar ile çevrilmiş olması nede-

2 Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı ve çevresine ilişkin koruma ve planlama kararlarının dökümü, detayları ve yorumları için bakınız Sarıkaya Levent, 2008:122-155.

niyle algılanamamakta, diğer yandan kentsel gelişim özellikle sit alanındaki mülk sahiplerinde bir beklenti oluşturmakta ve bu da bir baskı unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arkeolojik Sit alanını ve çevresine ilişkin bu sorunların çevrede yaşayanlar üzerindeki yansımaları sosyal bütünleşmeye ilişkin ana başlıklar üzerinden inceleyecek olursak;

1- Yerel halkın arkeolojik alana ilişkin bilgi düzeyi

Bilgi düzeyini ölçmeye yönelik en temel soru, alanın varlığından haberdar olup olmadıklarını görmektir. Yapılan anket kapsamında katılımcılara Soli-Pompeïopolis Arkeolojik Alanını bilip bilmedikleri sorulmuş; 76 katılımcıdan sadece 46 kişi alanı bildiğini söylemiştir.

Alanı bildiğini beyan eden kişilere ikinci bir soru olarak Soli-Pompeïopolis'in nerede olduğu ve sınırlarının neresi olduğu sorulmuştur. Alandaki zayıf bilgilendirme ve yetersiz tanıtım çalışması nedeniyle civarda yaşayan kişiler arkeolojik sit alanının salt Sütunlu Cadde'den ibaret olduğunu düşünmektedirler (Tablo 1 – * ile işaretli olanlar Sütunlu Yola referans veren yanıtlardır). Belki arada bir de olsa gittikleri çay bahçesi ya da deniz kenarına, parka gittikleri Antik Liman bölgesinde bir kalıntı olduğunun bile farkında olmamaktadırlar. Kişilere, arkeolojik alanın sınırları sorulduğunda birçoğu Sütunlu Yol'u tarif etmiştir. Ankete katılanların verdiği yanıtlar kapsamında oluşturulacak kavramsal haritaların aslında arkeolojik sit alanı sınırlarının çok kısıtlı bir bölümünü kapladığını ya da tam tersi çok geniş bir alanı tarif ettikleri görülmektedir.

Tablo 1: Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanının sınırlarını tarif edebilir misiniz? (Alanı bildiğini beyan edenlere sorulmuştur – açık uçlu soru, çoklu cevap)

	#	%
Soli Sitesinden Babil kavşağına kadar	2	4,08
Taşkıran Tesislerinin orada, Kırmızı Elma'ya yakın *	3	6,12
Deniz kenarında, otobüs güzergahı üzerinde *	23	46,94
Soli Sitesine yakın #	3	6,12
Mezitli merkezden deniz kıyısına kadar *	3	6,12
Viranşehir Mahallesinin kıyısında *	1	2,04
Soli Sitesinin kuzey bölümü ~	1	2,04
Menderes Mahallesinin solunda, güney tarafında	2	4,08
Ertuğrul Gazi Parkının çaprazı *	2	4,08
Dikilitaşların orası *	4	8,16
Adonis Sitesine yakın	2	4,08
İçel Anadolu Lisesi civarı	2	4,08
Çeşmenin orada	1	2,04
Toplam	49	100,00

Verilen yanıtlar / tarifler incelediğinde dikkat çekici bir diğer nokta ise kişilerin Soli Yazlık Sitesi ile Soli-Pompeiopolis antik kentini birbiri ile ilişkilendiriyor olmasıdır (Tablo 1 - ~ ile işaretli yanıt). Ancak aralarındaki tek bağlantı isimlerinden gelmektedir ve yazlık site Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanına oldukça uzaktır. Aslında bu bile kullanılan isimlerin, simgelerin ne kadar etkili olduğunu ve bir bağlantı kurmak için nasıl kullanıldığını gösteren iyi bir örnektir.

Halkın arkeolojik alan konusunda bilgisinin az olmasının yanı sıra, arkeolojik alan ve çevresinde yürütülen arkeolojik bilimsel kazılar ve planlama çalışmaları hakkında da bilgi düzeyi yetersizdir. Özellikle bilimsel kazılar hakkında neredeyse hiç kimsenin haberi bulunmamaktadır (Tablo 2).

Tablo 2:

Bu bölgede yapılan planlama çalışmaları ve çevre düzenleme projeleri konularında bilginiz var mı?		
	#	%
Evet	5	6,6
Hayır	68	89,5
Fikrim Yok	3	3,9
Toplam	76	100,0

Arkeolojik alanda sürdürülen kazı çalışmaları hakkında bilginiz var mı?		
	#	%
Evet	25	32,9
Hayır	37	48,7
Fikrim Yok	14	18,4
Toplam	76	100,0

Zaten alanın önemine ve alandaki kalıntılara ilişkin bilgilendirmelerin yetersiz olduğu, yapılan anket çalışmasında bir şikâyet konusu olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 3). Halkın, ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülen ya da yürütülmesi gereken / beklenen eğitim ve bilgilendirme çalışmalarına ilişkin görüşü olumsuzdur.

Tablo 3:

Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanının yeterince tanıtıldığını ve alan hakkında bilgilendirme yapıldığını düşünüyor musunuz?		
	#	%
Evet	4	5,3
Hayır	71	93,4
Fikrim Yok	1	1,3
Toplam	76	100,0

2 – Yerel halkın arkeolojik alanın önemi hakkındaki bilinç düzeyi

2008 yılında yapılan anket sonuçları göstermektedir ki çevrede yaşayan halk, arkeolojik alanın içerdiği değer ve alanın önemi konusunda bilinçlidir. Arkeolojik alanının mekânsal sınırlarına ilişkin net bir bilgileri olmasa da halk, Soli-Pompeïopolis antik kentini yaşadıkları kentin önemli ve ayırt edici bir parçası olarak görmektedirler (Tablo 4) ve arkeolojik alanın korunması konusunda kendilerinin de sorumlu olduğunun bilincindedirler (Tablo 5). Buna rağmen koruma planlaması sürecinde aktif olarak sürece katılımları sağlanamamakta, bu nedenle de mekânın şekillenışı ve arkeolojik alanın korunması konularında etkisiz paydaş konumuna gelmektedirler.

Tablo 4:

Soli-Pompeïopolis'in Mersin için önemli olduğunu düşünüyor musunuz?		
	#	%
Evet	65	85,5
Hayır	5	6,6
Fikrim Yok	6	7,9
Toplam	76	100,0

Tablo 5:

Soli-Pompeïopolis Antik Kentinin korunmasında sizin de sorumluluklarınız olduğunu düşünüyor musunuz?		
	#	%
Evet	60	78,9
Hayır	12	15,8
Fikrim Yok	4	5,3
Toplam	76	100,

3- Yerel halkın arkeolojik alanı günlük yaşantılarının bir parçası olarak algılama düzeyi

Yapılan anket çalışması göstermektedir ki bu bölgede yaşayan halk Soli-Pompeïopolis'i yaşadıkları çevrenin bir parçası olarak algılamakta; ancak kent yaşamına daha aktif bir şekilde dâhil edilmesi için gerekli düzenlemelerin yetersiz olduğunu belirtmektedir. Arkeolojik sit alanının mevcut durumu yerel halkta belirli şikâyetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Anket katılımcılarının yarı Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanı ve çevresinde düzenlemelerin yapılmadığından şikâyetçi iken, birçok katılımcı da gerekli alan düzenlemelerinin yapılarak halkın ziyaretine açılması gerektiğini düşünmektedir (Tablo 6).

Tablo 6:

Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanı çevresindeki mekansal düzenlemelerden ve kullanımlardan memnun musunuz?		
	#	%
Evet	12	15,8
Hayır	50	65,8
Fikrim Yok	14	18,4
Toplam	76	100,0
Çevre düzenleme çalışmaları tamamlandıktan sonra Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanının halka açılmasını ister misiniz?		
	#	%
Evet	73	96,1
Hayır	2	2,6
Fikrim Yok	1	1,3
Toplam	76	100,0

4 – Koruma ve planlama çalışmalarında görev alma istekliliği

Sosyo-politik bağlamdaki en kayda değer aksaklık, devlet kurumlarının ve yönetimdeki yetkililerin yerel halkı, koruma – planlama süreçlerine ve kararlarına konusunda bilinçsiz ve ilgisiz kabul etmesidir. Karar vericilerin, yerel halkı karar verme mekanizmalarına dâhil etme konusundaki isteksiz tavırlarına karşın, anket sonuçları göstermektedir ki yerel halk koruma – planlama süreçlerine dâhil olmak ve Soli-Pompeiopolis arkeolojik sit alanının korunmasında aktif katkı sağlamak istemektedir (Tablo 7)

Tablo 7:

Eğer kurulacak olursa, Soli-Pompeiopolis Arkeolojik Alanının korunmasına ilişkin bir komitede yer almak ister misiniz?		
	#	%
Evet	49	64,5
Hayır	19	25,0
Fikrim Yok	8	10,5
Toplam	76	100,0
Soli-Pompeiopolis Arkeolojik Alanının korunması sürecine, maddi ya da manevi olarak katkı sağlamak ister misiniz?		
	#	%
Evet	47	61,8
Hayır	18	23,7
Fikrim Yok	11	14,5
Toplam	76	100,0

2008 yılında düzenlenen anket sonuçları tam olarak bir anın resmini vermekte ve o ana ilişkin bir tespit yapabilmemize olanak sağlamaktadır³. Anket çalışması sonucunda görülmüştür ki;

- Halk, bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının eksik nedeniyle arkeolojik alan konusunda tam ve doğru bir bilgiye sahip değildir.
- Alanın önemli olduğunu düşünseler ve koruma konusunda kendilerine de sorumluluk düştüğünü düşünseler de, katılımcı süreçlerin işletilmemiş olması nedeniyle, koruma çalışmalarında yer almaya pek gönüllü değildirler.
- Kişilerden problem tanımlamalarını istediğimizde ilk olarak alanın bakımsızlığından, ilgisizliğinden ve tekinsizliğinden söz etmektedirler. Soli-Pompeïopolis güvensiz bir yer olduğunu için, alanın içine girmeyi istemediklerini özellikle belirtmektedirler.

TARTIŞMA

Aradan geçen beş yıl içerisinde yerel yönetimin daha da bilinçlenmesi, mali kaynakların artması ve belki de yaklaşan seçimler sonucu, 2008-2013 yılları arasında Soli-Pompeïopolis arkeolojik sit alanı ve çevresinde, arkeolojik alanın korunması ve kent yaşamına dâhil edilmesi yönünde hem mekânsal hem de sosyo-kültürel anlamda Mezitli Belediyesi tarafından ya da desteğinde farklı çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar dört grupta toplanabilir:

1- Sit alanına ilişkin koruma kararları ve koruma amaçlı imar planı hükümlerinin bir kısmının uygulanması:

Soli-Pompeïopolis antik kentinin 1979 yılındaki ilk tespit ve tescilini takiben, 1980li yıllarda önce Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GE-EAYK) ve ardından Antalya ve Adana Koruma Bölge Kurulları tarafından alınmış koruma kararları ve bu karar ekleri koruma hükümleri mevcuttur. Daha sonra 1996 yılında sit alanı için koruma amaçlı imar planı hazırlanmış ve bu plan kapsamında da koruma hükümleri getirilmiştir. 2008 yılında yapılan detaylı araştırmada (Sarıkaya Levent, 2008) alınan bu kararların kısmen uygulandığı, ancak arkeolojik alanının korunması, sunumu ve algısına yönelik bazı koruma ve plan kararlarının uygulanmadığı tespit edilmiştir. 2013 yılına kadar geçen 5 yıllık süreçte, sahil bölümündeki ve antik liman kısmındaki ruhsatsız yapıların yıkımı yapılmış⁴, Sütunlu Yol boyunca giden elektrik direklerinin büyük bir bölümünün kaldırılmış⁵, Sü-

3 Anket verilerin detaylı dökümü için bakınız Sarıkaya Levent, 2008.

4 1983 yılı GEEAYK kararı eki

5 1983 tarihli GEEAYK kararı eki, 1996 tarihli 1/1.000 ölçekli koruma amaçlı imar planı hükümleri

tunlu Yol boyunca devam eden taşıt yolunun trafiğe kapatılmış⁶, Sütunlu Yolu'nun güney girişinde restorasyon ve restitüsyon çalışmaları⁷ yapılmaya başlanmıştır.

2 – Çevre düzenleme çalışmalarının yapılması:

Büyük bir kısmı hala özel mülkiyette olması nedeniyle tarımsal üretim amaçlı kullanılıyor olmasına rağmen, kamunun elinde bulunan bölümlerde çevre düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Bilimsel kazı ekibi tarafından sürdürülen restitüsyon çalışmaları Mezitli Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Ruhsatsız yapıların yıkıldığı antik liman bölgesinde açık alan düzenlemesi yapılmaya başlanmış; gününbirlik park ve sahil kullanımına gelenler için düzenli bir otopark, büyük ölçekli etkinlikler için ise geniş bir toplanma alanı kazanılmıştır. Arkeolojik alanın doğusu ve batısında bulunan konut alanları ile bağlantısı sahil boyunca devam eden yürüyüş yollarının düzenlenmesi ile güçlendirilmiştir. Arkeolojik Sit alanına ilişkin bilgilendirme tabelaları artırılmış, yenilenmiştir.

3 – Kıyı kullanımını destekler alt merkez yaratma çabası:

Çalışma alanının kent merkezi ile önemli bağlantı yolu olan Cengiz Topel Caddesi üzerinde yeme-içme ve eğlence hizmetlerine yönelik bir alt merkez oluşumunun desteklendiği, mekansal düzenlemelerin de bunu güçlendirdiği görülmektedir. Oluşan bu yeni odak noktası sahildeki rekreatif kullanım ile konut dokusunun birlikteliğini güçlendirmekte, oluşan yeni yaya yolunun giriş kısmını tanımlamakta, yaratılan bu dolaylı ve doğrudan ekonomik gelişme alan ile tanışıklığı artırmakta, alanın bilinmesini sağlamakta, ayrıca alanın değerini arttırmaktadır.

4 – Soli-Pompeiopolis'in bilinirliğinin artırılmasına yönelik bilimsel, sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ve desteklenmesi:

2009 yılından itibaren Soli Güneş Festivali adıyla en uzun gün olan 22 Ağustos tarihini içine alacak şekilde bir festival düzenlenmeye başlanmıştır. Bu festival kapsamında antik liman bölgesi festival alanı olarak kullanılmakta, satış birimleri, gün içi konser, dinleti etkinlikleri, bilimsel sunumların olduğu bir panel gibi çeşitli faaliyetlerle halkın bilgi ve bilinç düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Soli-Pompeiopolis Antik Kentine ilişkin bir belgesel tanıtım filmi hazırlanmış, bu filmin ücretsiz dağıtımı sağlanmıştır.

6 1996 tarihli 1/1.000 ölçekli koruma amaçlı imar planı hükümleri

7 1996 tarihli 1/500 ölçekli çevre düzenleme projesi önerisi

Her ne kadar bahsedilen bu çalışmalar kısıtlı ve bazı yönleri ile eksiklikler içeriyor olsa da, Soli-Pompeiopolis antik kentinin uzun yıllar kendi haline bırakılmışlığının ve yüzleştiği bazı problemlerin aşılması konusunda olumlu çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmalar alanda mekânsal ve ekonomik bütünleşmeyi⁸ başlattığı gözlemlenmektedir. Yapılan gözlemlerde ve kısıtlı da olsa bazı görüşmelerde halkın özellikle festivali ve restorasyon çalışmasına dikkat ettiği, yeterli düzenleme yapılmamış bile olsa yayalaştırma çalışmasının ve arkeolojik alandaki yapıların temizlenmesinin alanın algısını arttırdığını belirtmektedirler. Ancak alanın sınırlarına ilişkin algıda sadece liman yapısının sütunlu yola eklenmediği, hala höyük ve özel mülkiyetteki bahçeler içerisinde kalan yapıların hala bilinmediği görülmektedir.

SONUÇ

Arkeoloji ve planlama disiplinleri arkeolojik alanların korunması ve gelecek nesillere aktarılması konularında iş birliği yapan ve birbirini tamamlayan disiplinlerdir. Her iki disiplin de son dönem kuramsal tartışmalar ışığında daha katılımcı bir yapıya bürünmektedirler. Arkeolojik alanların korunmasının salt arkeologlar ve koruma uzmanlarca yapılan bir çalışma olmadığı, asıl koruyucu unsurun o alanı kullanan ve o alan etrafında yaşayan kişiler olduğunun altı çizilmektedir. Korumanın salt uzmanlarca yürütülemeyeceği, halkın koruma konusunda kilit rol üstlendiği ve benimsenmeyen mirasın korunamayacağı gerçeğinin kabul görmektedir. Diğer yandan planlama disiplini de daha katılımcı bir çerçeve sunmaktadır. Bununla beraber her iki disiplinde de yerelin önemine dikkat çekilmekte; yerelde yürütülecek çalışmalar ile halkın bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması ve aktif katılımın sağlanması gerekliliği belirtilmektedir. Bu süreçte yerel yönetimlere, arkeolojik alanların korunması ve sergilenmesine katkı sağlamak, çevre düzenlemeleri yapmak, halkın bilinç ve bilgi düzeyini arttırmaya yönelik sosyal, kültürel ve eğitsel programlar düzenlemek ya da bunlara destek vermek ve koruma planlaması süreçlerinde katılımı sağlamak gibi önemli görevler düşmektedir.

Ülkemizde yerel yönetimlerin kültürel miras alanlarına sahip çıkarak onların sergilenmesi, sunumu gibi çalışmalarda aktif rol almaya başladığını görmekteyiz. Bu çalışmalar kültürel miras alanlarının korunmasına katkı sağladığı gibi, koruma alanlarının halk ile sosyal anlamda bütünleşmesini de sağlamaktadır. Ancak çalışmalar daha çok mimari mirası kapsamakta ve yapı ölçeğinde sürdürülmektedir.

8 Özellikle arkeolojik sit alanının kuzey girişi bölümünde alt merkezleşme başlamış, sit alanının büyük bir açık alan sağlaması ve rekreasyon anlamında bir potansiyel içermesi nedeni ile yeme-içme gibi ekonomik faaliyetlerin bu bölgede kümelenmeye başladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kıyı düzenlenmesinin yapılması, özellikle alanın doğu sahil şeridinde var olan eğlence-kültür odaklı ticaretin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Yapısal olarak algılanması ve aktif olarak yeni bir işlev yüklenerek kullanılması zor olan arkeolojik mirasa ilişkin çalışmalar ise hala istenilen düzeye çıkamamıştır. Çalışmalardaki yetersizlikler sonucunda, özellikle kent içerisinde kalan arkeolojik alanlarda, o bölgede yaşayan çevre sakinlerinin bilgi ve bilinç düzeylerinin eksik olduğu, bu nedenle de sosyal bütünleşmenin tam anlamı ile sağlanamadığı görülmektedir.

Arkeolojik alanların kent ve kentli ile bütünleşmesinde yerel yönetimlerce sürdürülecek mekânsal düzenlemelere ve planlama çalışmalarına önemli roller düşmektedir. Morfolojik ve fonksiyonel özelliklere göre arkeolojik sit alanının mekânsal olarak kentle ve kentli ile bütünleşmesi sosyal bütünleşmeye olumlu etkiler sağlayacaktır. Bu düzenlemelerin yerel yönetimlerce yapılıyor olması ise daha da önemli kılmaktadır. Arkeolojik alanı kentsel alan ile bütünleştirirken erişilebilirlik, yer üstü ve yer altındaki değerlerin korunmasına yönelik tedbirlerin alınması, arkeolojik alandan ve çevresinden uygunsuz kullanımların çıkartılması önemlidir (ICOMOS Charter, 1990; Malta Konvansiyonu, 1992; Pearson ve Sullivan, 1998; Demas, 2002).

Öte yandan halkın karar verme süreçlerine halkın katılımı üstte alınacak kararların tabanda da kabul edilmesi ve benimsenmesi ve kararlara itirazın azaltılması açısından önemlidir (McGimsey, 1972; Cleere, 1984; Davis, 1997; Carman, 2005). Yerel halkın katılımı sadece koruma planlaması sürecine aktif katılımın yanı sıra, planlama süreci hakkında bilgilendirilmesi, halkın ihtiyaçlarına göre düzenleme yapılması, halkın sürdürülen plan çalışmalarından memnuniyeti konuları ön plana çıkmaktadır.

Yapısal olarak algılanması ve aktif olarak yeni bir işlev yüklenerek kullanılması zor olan arkeolojik mirasa ilişkin çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Çalışmalardaki yetersizlikler sonucunda, Soli-Pompeiopolis örneğinde görüldüğü gibi, özellikle kent içerisinde kalan arkeolojik alanlarda, o bölgede yaşayan çevre sakinlerinin bilgi ve bilinç düzeylerinin eksik olduğu, bu nedenle de sosyal bütünleşmenin tam anlamı ile sağlanamadığı görülmektedir. Arkeolojik alanların kent ve kentli ile bütünleşmesinde yerel yönetimlerce sürdürülecek mekânsal düzenlemelere ve planlama çalışmalarına önemli roller düşmektedir. Çünkü bilmediğimiz, hayatımıza dâhil edemediğimiz olguları korumak pek mümkün olmamaktadır.

KAYNAKÇA

Amsterdam Bildirgesi (1975) "Declaration of Amsterdam", 25 Ekim 1975, Amsterdam: Avrupa Konseyi.

Beaufort, Emily Anne (1862) *Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines Including Some Stay in the Lebanon, at Palmyra, and in Western Turkey*, Volume II, Second Edition, London: Longman,

Green, Longman and Roberts, <http://books.google.com/books?id=p8AYAAAAYAAJ> &printsec=titlepage (Son erişim: 8.Haziran.2008).

Borgia, Emanuela (2003) "Archaeology in Cilicia in the Ancient Travellers' Notes", Serra Durugönül and Murat Durukan (der.) OLBA VII – Special Edition, ss. 41-78, Mersin: Mersin University Publications of the Research Center of Cilician Archaeology (KAAM).

Burke, Sheridan (2001) "Trends, Threats and Risks", *Heritage at Risk: ICOMOS World Report 2001-2002 on Monuments and Sites in Danger*, <http://www.international.icomos.org/risk/2001/synthesis.htm> (Son erişim: 8.Haziran.2008).

Carman, John (2005) *Against Cultural Property: Archaeology, Heritage and Ownership*, London: Gerald Duckworth & Co. Ltd.

Cleere, Henry (der.) (1984) *Approaches to the Archaeological Heritage*, Cambridge: Cambridge University Press.

Davis, E. J. (1879) *Life in Asiatic Turkey*, London: Published by E. Stanford.

Davis, Karen Lee (1997) "Sites without Sights: Interpreting Closed Excavations", John H. Jameson Jr. (der.) *Presenting Archaeology to the Public: Digging for Truths*, ss. 84-98, California: Altamira Press.

Delaunay, Christian (1987) "Collaboration between Planners and Archaeologists", Council of Europe (der.) *Archaeology and Planning*, Reports on International Colloquy organized jointly by the Council of Europe and the Region of Tuscany, 22-25 October 1984, Florence, Architectural Heritage Reports no. 5, ss. 76-79, Council of Europe: Strasburg.

Demas, Martha (2002) "Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites: A Value-Based Approach", Jeanne Marie Teutonice and Gaetano Palumbo (der.) *Management Planning for Archaeological Sites*, The Proceedings of an International Workshop organized by the Getty Conservation Institute and Loyola Marymount University, 19-22 May 2000, Corinth, Greece, ss. 27-50, Los Angeles: The Getty Conservation Institute.

Ename Sözleşmesi (2007) "The ICOMOS Ename Charter for the Interpretation of Cultural Heritage Sites", ICOMOS.

Erten, Emel (2002) "19th Century Travellers and Soli-Pompeiopolis", Proceedings of Mersin, the Mediterranean, and Modernity Colloquium, 18-20 Nisan 2002, Mersin, ss. 117-123.

Hague Tavsiye Metni (1967) "The Active Maintenance of Monuments, Groups or Areas of Buildings of Historical or Artistic Interest within the Context of Regional Planning", 27 Mayıs 1967, Hague: Avrup Konseyi.

Helmy, Eman ve Cooper, Chris (2002) "An Assessment of Sustainable Tourism Planning for the Archaeological Heritage: The Case of Egypt", *Journal of Sustainable Tourism*, sayı. 10, no. 6, ss. 514-535.

ICOMOS Sözleşmesi (1990) "Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage", ICOMOS.

Johnston, Chris (2006) "An Integrated Approach to Environment and Heritage Issues", Sunuş metni, 2006 Australia State of the Environment Committee, Department of Environment and Heritage, Canberra, <http://www.deh.gov.au/soe/2006/integrative/heritage/index.html> (Son erişim: 8.Haziran.2008).

Kejanlı, D. Türkan; Akın, Can Tuncay and Yılmaz, Aysel (2007) “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 6, sayı 19, ss.179-196.

Mabulla, Audax Z. P. (2000) “Strategy for Cultural Heritage Management (CHM) in Africa: A Case Study”, *African Archaeological Review*, sayı 17, no 4, ss. 211-233.

Madran, Emre (2000) “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Kültürel Varlıkların Korunması”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılında Bilim “Bilanço 1923 – 1998” Ulusal Toplantısı*, Ankara: TÜBA.

Malta Konvansiyonu (1992) “European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised)”, 17 Ocak 1992, Valetta: Avrupa Konseyi.

McGimsey, Charles R. (1972) *Public Archaeology*, New York: Seminar Press.

Merriman, Nick (2004) “Introduction: Diversity and Dissonance in Public Archaeology”, Nick Merriman (der.) *Public Archaeology*, ss. 1-17, London: Routledge.

Pearson, Michael and Sullivan, Sharon (1995) *Looking after Heritage Places: The Basics of Heritage Planning for Managers, Landowners and Administrators*, Melbourne: Melbourne University Press.

Price, Jon (2006) “Interpreting Industrial Heritage”, Alison Hems and Marion Blockley (der.) *Heritage Interpretation*, ss. 111-121, London: Routledge.

Sarıkaya Levent, Yasemin (2008) *Conservation of Archaeological Sites in Urban Areas in Turkey: Soli-Pompeopolis as a Case Study*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Sarıkaya Levent, Yasemin (2009) “Soli-Pompeopolis Arkeolojik Sit Alanı ve Çevresindeki Koruma - Planlama Süreçlerinin Değerlendirilmesi”, Mersin Sempozyumu Bildiriler Cilt 1, 19-22 Kasım 2008, ss. 1042-1054, Mersin.

Smardz Frost, Karolyn E. (2004) “Archaeology and Public Education in North America”, Nick Merriman (der.) *Public Archaeology*, ss. 59-84, London: Routledge.

Stone, Peter G. (1997) “Presenting the Past: A Framework for Discussion”, John H. Jameson Jr. (der.) *Presenting Archaeology to the Public: Digging for Truths*, ss. 23-34, California: Altamira Press.

Tavsiye Metni no. R (89) 5 (1989) “Recommendation on Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in Context of Town and Country Planning Operations”, 13 Nisan 1989, Avrupa Konseyi.

Teutonico, Jeanne Maria and Matero, Frank (der.) (2003) *Managing Change: Sustainable Approaches to the Conservation of the Built Environment*, Proceedings of the 4th Annual US/ICOMOS International Symposium organized by US/ICOMOS, Program in Historic Preservation of the University of Pennsylvania and the Getty Conservation Institute, 6-8 Nisan 2001, Philadelphia, Los Angeles: The Getty Conservation Institute.

Tuna, Numan (1998) “Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmalarında Arkeolojik Kültür Mirasının Korunması”, *Arkeoloji ve Sanat*, sayı 85, ss. 39-48.

Ünlü, Tolga (2005) *Plan Modifications within the Contexts of Planning Control Mechanism – Mersin Case*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NDE YER ALMANIN ÜLKE KORUMA POLİTİKALARINA KATKISI

Araş. Gör. **Aylin ŞENTÜRK**

YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. **Nuran Zeren GÜLERSOY**

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Bireylerin tarihsel süreç içerisinde yarattıkları her türlü nesnel ve nicel ürünler kentsel kültürün oluşmasını sağlar. Tarihsel süreç içindeki toplumsal yaşam modelleri incelendiğinde, avcı toplayıcı bir yaşam tarzının tarım ile birlikte yerini yerleşik düzene bıraktığı görülmektedir. Bireylerin bir yere bağlı olarak yaşaması, o mekânı savunmasını ve korumasını beraberinde getirmektedir. Aidiyet duygusu ile birlikte yaşanan alanlarda yapılan her türlü fiziksel ve sosyal düzenleme, günümüzün kentsel kültürünün oluşmasında katkı sağlamıştır. İnsanların devamlı bir gelişim süreci içinde olmalarına bağlı olarak kentler de bir gelişim ve değişim süreci içindedir. Bu engel olunamayacak bir süreçtir ve önemli olan bu sürecin nasıl yönetildiği ve yönetileceğidir.

Kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2013). Özellikle Antropologlar tarafından yoğun olarak çalışılan kültür kavramını Burnett Tylor tarafından 1871 yılında kültür, toplumun üyesi olan bir insan tarafından kazanılan alışkanlıklar ve bilgi, inanç, sanat, ahlak hukuk ve diğer yeteneklerden oluşan karmaşık bir bütünü olarak tanımlanmıştır. Bir ulusun, bir halkın ya da bir topluluğun yaşam biçimi kültürü oluşturmaktadır. Kültürel mirasın gerçek değerinin anlaşılması konusunda o kültürel mirasa ilişkin

elde edilecek tam ve doğru bilginin önemi çok fazladır. Farklı zamanlarda, farklı toplumlar tarafından kullanılmış kentsel mekânlar günümüz küresel dünyasında ortak bir bakış açısı ile ele alınmalı ve bu bağlamda ülkelerin sadece kendi kültürel mirasının değil aynı zamanda diğer ülke miraslarının korunmasında da sorumluluğu olduğu unutulmamalıdır. Kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi, ülkelerarası işbirliğinin organize edildiği uluslararası düzeydeki örgütlenmeler ile desteklenmektedir.

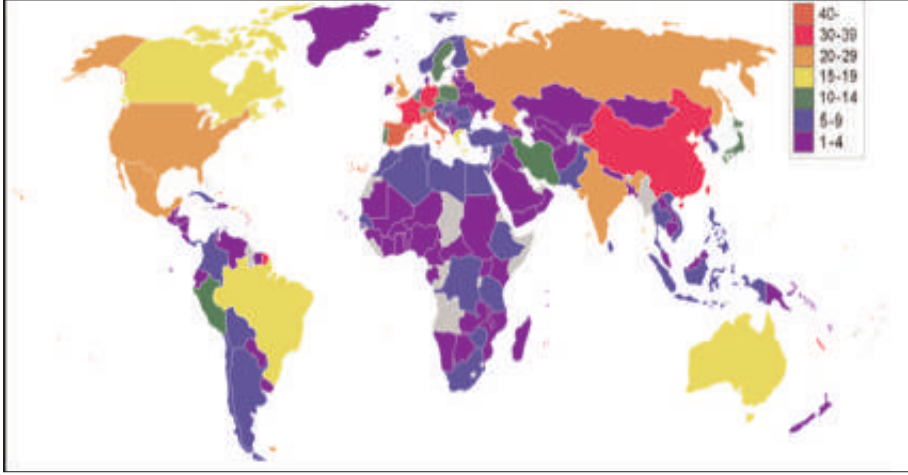
Her ülkenin kültürel mirası koruma konusunda şekillenmiş kentsel koruma ve kentsel yönetim politikaları bulunmaktadır. Ülkelerin yaşadığı değişimler bu politikaların da değişmesine neden olmaktadır. Bu değişim kimi zaman olumlu sonuçlar doğurabilirken, kimi zaman da kültürel yapının sürekliliğini bozacak kararların alınmasına neden olabilmektedir. Kültürel mirasın evrensel olduğu kabulünden yola çıkarak, uluslararası ortak bazı politikaların belirlenmiş olması ve kentsel sistemin belli oranlarda bu sisteme uyum sağlar şekilde ele alınması gerekmektedir.

UNESCO bünyesinde gerçekleştirilen 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan 16. Genel Konferansı'nda, kültürel mirasın korunması konusunda önemli ve hala geçerliliğini koruyan "Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Hakkındaki UNESCO Konvansiyonu" hazırlanmış ve üye ülkelerce kabulü sağlanmıştır. Bu sözleşme ile korumaya değer olarak nitelendirilen alanlarla birlikte "miras" ve "kültürel miras" kavramları gündeme gelmiştir. Kültürel mirasın evrensel bir değer olduğu kabul edilmiştir. Söz konusu bu alanları kapsayan bir Dünya Miras Listesi hazırlanması gerekli görülmüştür. Dünya Miras Listesi'ni hazırlamak ile görevlendirilmek üzere UNESCO bünyesinde Dünya Miras Merkezi kurulmuştur. Bu komisyonun görevi Dünya Miras Listesi'nde yer alması için önerilen alanları değerlendirmek, listede yer alan alanların korunmasını sağlamak ve periyodik raporlamalar ile mevcut projeler hakkında görüş bildirip danışmanlık yapmaktır. Listedeki yer alan alanların gerektiği gibi korunamaması durumunda bu alanların Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi'ne alınması gündeme gelebilmekte ve listeden tamamen çıkarılabilmektedir (UNESCO, 1972).

Dünya Mirası Komitesi tarafından periyodik olarak güncellenen Dünya Mirası Listesi'nde 2013 yılı itibariyle 160 ülkeye ait 981 adet varlık yer almaktadır. Bunların 759'u kültürel, 193'ü doğal, 29'u ise hem doğal, hem de kültürel nitelikleri olan varlıklardır. Türkiye bu listede 2013 yılı itibarı ile 9 kültürel miras ve 2 karma miras olmak üzere 11 alan ile yer almaktadır (WHC, 2013).

Türkiye anlaşmayı 1983 yılında imzalamış ve ilk kez 1985 yılında İstanbul Tarihî Alanları, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası olmak üzere üç alan ile listede yer almıştır. 1989 yılına kadar listeye her yıl bir alan dâhil edilebilmiştir. Ancak bu noktadan sonra beş yıl ve dört yıl aralarla iki alan daha listede yer alabilmiştir. 1998 ve 2011 yılları arasında ise hiçbir alan lis-

teye dâhil edilememiştir. UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer almanın önemi 2011 yılı ile tekrar gündeme gelmiş ve Selimiye Camii listeye dâhil edilmiştir. Son olarak 2012 yılında ise Çatalhöyük kültürel dünya mirası olarak listede yer almaktadır (WHC, 2013).

Şekil 1: Dünya Mirası Sözleşme'sine taraf devletler ve miras sayıları (WHC, 2013).

Türkiye'nin yüzyıllarca birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığı ve İstanbul'un Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda hem Türkiye genelindeki miras alanları sayısı hem de İstanbul'un her ne kadar dört alt bölgeden oluşuyor olsa da sadece tek bir alan ile temsil ediliyor olması oldukça dikkat çekicidir. Üstelik "İstanbul Tarihsel Alanları" belli dönemlerde Dünya Miras Komitesi Periyodik Komisyon Raporlarında, Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları Listesi'ne alınma uyarıları ile de karşı karşıya kalmıştır.

Bu noktada UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Yer Almanın, Ülke Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme başlıklı bir tez çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen örnek ülkelerden İsveç bu bildirinin temelini oluşturmaktadır. Refah seviyesi oldukça yüksek ve kentsel yönetim sistemi Türkiye'den oldukça farklı olan bir ülkenin incelenmesi, Türkiye'deki uygulamalara yön vermesi açısından oldukça önemlidir.

DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NDE İSVEÇ

İsveç'in Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni 1985 yılında kabul ederek 180'den fazla ülke ile birlikte dünya miras alanlarını korumak ve

desteklemek adına çaba göstereceğinin sözünü vermiştir.

Bu listede yer alabilmek için gerekli olan kriterleri İsveç Kültürel Miras Kurulu şu şekilde değerlendirmektedir (<http://www.raa.se>).

Kültürel miras, insanoğlu tarafından yapılmış bir şaheser, sitil sahibi bir mimari eser, üstün evrensel değer örneği olan bir alan, tarihsel bir dönemin yaşantısını temsil eden seçkin bir örnek,

Doğal miras, dünya gelişiminin bir dönemini temsil eden, devam eden ekolojki ve biyolojik süreçleri temsil eden, istisnai doğal güzelliğe sahip bir peyzaj ya da nesli tükenmekte olan hayvanların yaşam alanı.

İsveç bu listede 12 kültürel miras, 1 doğal miras ve 1 karma miras alanı olmak üzere toplam 14 alan ile yer almaktadır. 1985 yılında sözleşmeyi imzalamış olmalarına rağmen ilk kez 1991 yılında Drottningholm Kraliyet Sarayı ve Bahçesi ile listede yer almışlardır (UNESCO İsveç Dünya Miras Komisyonu, 2012).

Dünya Miras Komitesi'nde 2007-2011 yılları arasında 4 yıl görev yapan İsveç, bu süreç içinde koruma anlayışları doğrultusunda Dünya Miras Listesi ile ilgili yaklaşımlarını ve gerçekleştirdikleri çalışmalarını aşağıdaki başlıklarda özetlemiştir (<http://www.unesco.se>).

- *Güvenli ve dengeli Dünya Miras Listesi için komitenin global stratejilerini desteklemek*
- *Dünya Miras Alanları'nın yönetimini geliştirmek için doğal ve kültürel alanlar ile ilgili çevresel yaklaşımları paylaşmak*
- *Dünya Mirası ve küresel ısınma konusundaki girişimleri desteklemek*
- *Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları'ndaki tehdidi azaltabilmek için üretilen projeleri desteklemek*
- *UNESCO'nun gençleri eğitim yolu ile kültürel mirasını koruması ve desteklenmesi sürecine dâhil etme çabalarını desteklemek.*

Tablo 1: İsveç'in Dünya Miras Listesi'ndeki Alanları

	Listeye Dâhil Edildiği Yıl	Listede Yer Alma Kriterleri
Kültürel Alanlar		
Drottningholm Kraliyet Sarayı Ve Bahçesi	1991	IV
Engelsberg Demiryatakları	1993	IV
Birkave Hovgarden	1993	III-IV
Tanum'daki Kaya Oymacılığı	1994	1-III-IV
Skogskyrkogarden	1994	II-IV
Visby Hansa Köyü	1995	IV-V
Gammelstadi Lulea Kilise Köyü	1996	II-IV-V
Karlskrona Naval Limanı	1998	II-IV
Kuzey Öland Tarım Alanları	2000	IV-V
Falun Great Copper Dağı Maden Alanı	2001	II-III-V
Varberg Radyo İstasyonu	2004	II-IV
Struve Jeodezi Yayı	2005	II-III-V
Doğal Alanlar		
High Coast / Kvarken Takımadaları	2000	VIII
Karma Alanlar		
Laponian Bölgesi	1996	III-V-VII-VIII-IX

KORUMA SÜRECİNDEKİ İDARİ YAPILANMA

İsveç koruma konusunda bölgesel bir yaklaşımı benimsemiştir. Bunun temel nedeni ülkenin parlamenter monarşi ile yönetilen üniter bir devlet olup yirmi bir ile ayrılmış olan idari yapısıdır. Her bir ilin içinde yer alan birden fazla belediye bu süreçte etkin rol oynayan bir diğer ana aktördür

- İsveç Parlamentosu,
- Ulusal Miras Kurulu (Riksantikvarieämbetet)
- İl Yönetim Kurulları (The Provincial County Administrative Boards)
- Bölgesel Müzeler
- Belediyeler,

Koruma konusunda söz sahibi olan aktörlerdir (Compendium Sweden, 2012).

İsveç Parlamentosu

İsveç Parlamentosu kültürel mirasın korunması noktasında ülkesel ana hedefleri ortaya koyan birimdir. Uygulamadan ziyade alt bilimlerin çalışmalarını yönlendire-

cek genel kararları almakla yükümlüdür. Ulusal Kültürel Politika Hedefleri (Hükümet yasası. 1996/97) ve Tarihi Çevre Alanı Hedefleri (Hükümet Yasası 1998/99) olmak üzere iki ana hedef koruma alanlarını kapsar niteliktedir. Bu hedeflerde özetle

- Kültürel miras alanları üzerindeki ticari anlayışın olumsuz etkilerini yok etmek, kültürel mirasın kullanılarak sürekliliğinin sağlanması,
- Gelişim sürecinde tarihsel çevrenin itici güç olarak ele alınmasının sağlanması,
- Her bireyin kendi tarihi çevresi ile ilgili sorumluluk aldığı, belirli bir anlayış sergilediği ve katılımcı olduğu bir toplum yaratmak

Şeklinde sıralanmaktadır.

İsveç Ulusal Miras Kurulu (Riksantikvarieambetet-RAA):

Parlamentonun kabul ettiği hedefleri uygulamak ile yükümlü olan ilk kuruluştur. Bu kurul ulusal düzeyde merkez otorite olarak kabul edilmektedir. Kurulun görevi; tarihi çevrenin en etkili şekilde korunduğundan emin olmak ve kültürel mirasın yönetilmesindeki koordinasyonunun sağlanmasında rol oynamaktır.

Bu kurul, kültürel mirasın korunması amacıyla gerçekleştirilen en kapsamlı projelere sahip olup Kültür Bakanlığı'nın yönetimi altındadır. Kurul, kültürel mirasın korunması sürecinde kendi rolünü şu şekilde özetlemektedir;

- Tarihi çevreyi izlemek ve muhafaza etmek
- Mirasla ilgili tüzüğü yönetmek ve yapılan çalışmaları ölçmek
- Diğer kurumlarla işbirliği içinde yöntemler ve argümanlar geliştirilmesi
- Kültürel miras hakkında iletişimi kolaylaştırmak,

Kurul İl Yönetim Kurulları, Bölgesel Müzeler ve Belediyelere ek olarak sivil toplum örgütleri ile bir bütün halinde çalışmaktadır. Ancak ülke koruma politikalarının şekillenmesinde tam yetki ve sorumluluğa sahiptirler (RAA, 2004-2006).

İl Yönetim Kurulları (The County Administrative Board):

İl Yönetim Kurulu İsveç'in 21 ilinde bulunan hükümete bağlı bölgesel bir birimdir. İl Yönetim Kurulları kültürel mirasın korunması noktasında bölgesel kararları alan ana yönetim otoritesidir. Kurullar ayrıca tarihi binaların, antik eserlerin ve tarihi peyzajların restorasyonu için devlet fonları tahsis ederler. Kurulun hedefi uzun süre korunacak iyi ve güvenli yaşam koşullarını sağlamaktır.

Tarihi kalıntılar, bina ve yerleşim yerleri, kilise ve mezarlıklar, endüstriyel tarih perspektifinden ilginç lokasyonlar, kültürel peyzaj alanları, korunması gereken alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu alanlar ile ilgili çalışmalarda yetki ve izin beldesi bu kurumdan alınmak zorundadır. Koruma konusunda proje üretmekten çok üretilen projeleri denetleyen bir kurumdur (www.lansstyrelsen.se/stockholm).

Bölgesel müzeler:

İl Yönetim Kurullarıyla beraber miras kaynaklarının korunması amaçlı ana bölgesel çalışmalardan sorumludurlar. Görevleri ülkenin kültürel mirası ile ilgili bilgi toplama ve bu bilgileri yaymayı da kapsar. Bölgesel müzeler genellikle binaların, tarihi eserlerin ve tarihi peyzajların restorasyonu ve bakımlarıyla ilgilenirler. Stockholm Şehir Müzesi en fazla yetkiye sahip otorite konumundaki müzedir. Kültürel ve tarihsel değer taşıyan tüm bina ve mekânların hem iç hem de dış değişikliklerinde danışmanlık rolü üstlenir. Diğer yandan, müze İl Yönetim Kurulları'nın uygun görmesi durumunda gerekli arkeolojik kazılarda yer almakla yükümlüdür. Bölgesel Müzelerin yasal hiçbir yetkisi olmamakla birlikte yasa üretim sürecinde ya da plan uygulama sürecinde danışmanlığına başvuru en önemli aktördür. (Stockholm Şehir Müzesi Bireysel Görüşme, 2011).

Belediyeler:

İsveç idari yapılanmasında ülke genelinde bulunan 21 ile bağlı toplam 290 belediye görev yapmaktadır. Başkent Stockholm'de bulunan belediye sayısı 2012 yılı itibarı ile 26'dır. Kentsel planların üretimesinden sorumlu olan belediyeler, kültürel mirasın korunmasından da yerel düzeyde sorumlu olan kurumdur (<http://www.riksdagen.se/>).

İSVEÇ DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NDEKİ ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN PROJELER

İsveç koruma sürecini planlama sürecinin olmazsa olmazı olarak kabul etmiş ve bu konuda özelleşmiş bir çalışmaya ihtiyaç duymadan genel planlama kararları ile başarılı uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Korumaya verilen önem bu konuda ayrılan ayrı ve oldukça yüksek bütçeler ile de ortaya konulmaktadır. 2011 yılında araştırma geliştirme fonları çerçevesinde 34 proje ve araştırma için 12,8 milyon SEK bütçe ayrılmıştır. Bu bütçe multidisipliner bir yaklaşımın önemini vurgulayarak diğer aktörler, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve halk tarafından da değerlendirilebilmektedir (RAA, 2006).

Üretilen bu projeler içerisinde Dünya Miras Alanları'nı kapsayan projeler incelendiğinde çalışmalar beş ana başlıkta toplanmaktadır.

- Dünya miras alanlarında yaşanan hasarların önlenmesi,
- Halkın bilinçlenmesi ve aidiyet duygusunun aşılması,
- Diğer ülkeler ile ortak bir bakış açısı oluşturma çabası,
- Koruma sürecine doğal çevre sürdürülebilirliğinin dâhil edilmesi,
- Gelişmekte olan ülkelere fon ve danışmanlık sağlanması.

a.Dünya miras alanlarında yaşanan hasarların önlenmesi:

Dünya Miras Listesi'nde yer alan Götland-Visby'de yaşanan olumsuz bazı müdahaleler sonucu miras alanlarında gerçekleşen her türlü hasarın bir yasal yaptırım olması adına çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamlı çalışma halen devam etmekte olup tamamlandığında UNESCO aday ülkeleri tarafından imzalanabilecek ortak bir yasal düzen olması hedeflenmektedir (Ronström, 2008).

Kent duvarındaki 70 m²'lik bir çöküntü sonucu "Duvarını Kurtar" (Save Your Wall) projesi ile birçok idari kuruma ek olarak, fon tahsisi için halktan yardım istenmiş ve bağış çağrısında bulunulmuştur. Bu durum halkın sürece katılımını artırdığı gibi söz konusu alanların bilinçli bir şekilde korunmasını da sağlamıştır.

b.Halkın bilinçlenmesi ve aidiyet duygusunun aşılması:

İsveç dünya mirasının korunması sürecinde en büyük payın yerel halka düştüğünü kabul etmekte ve bu noktada sahip oldukları göçmenlerin yaşadıkları alanı benimsemeleri gerektiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda gerçekleştirilmiş olan iki ana proje göze çarpmaktadır. Kültürel Mirasa Erişim Projesi ve Bu Fotoğrafi Çok Sevdim projesi.

Kültürel Mirasa Erişim Projesi ile Ulusal Miras Kurulu'nun sahip olduğu belgeler, resimler, haritalar ve çizimlerden oluşan geniş ve önemli koleksiyonunun isteyen herkes tarafından erişilebilir olması sağlanmıştır. Bu bilgilere ulaşmanın kolay olması halkın bilinçlenmesi ve koruma sürecine katılması adına önemlidir (RAA, 2006-2010).

Bireylerin aidiyetlerini arttırmak için ise Flickr üzerinden bir fotoğraf paylaşım havuzu oluşturulmuştur. Projenin adı olarak Flickr fotoğraf koleksiyonuna göz atan insanlardan en çok gelen yorum kabul edilmiştir "*Vayy Bu Fotoğrafi Çok Sevdim!*" Ulusal Miras Kurulu projenin amacını insanlar neredeyse onlara ulaşmak olara açıklamaktadır. Bu proje sosyal medya ile farklı kültürel birikim ve eğitim seviyesine sahip insanların bir araya getirilerek bilinçlendirmesi açısından önemli bir projedir (RAA, 2010-2015).

c.Diğer ülkeler ile ortak bir bakış açısı oluşturma çabası:

İsveç, dünya mirasının everenselliğinden yola çıkarak bu konuda gerçekleştirilecek tüm çalışmaların ortak bir platformda tartışılarak şekillenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu konuda hem benzer kültüre sahip olduğu İskandinav ülkeleri hem de üyesi olduğu Avrupa Birliği ülkeleri ile farklı platformlarda bir araya gelmektedir. Ulusal Miras Kurulu 2008-2011 yılları arasında hayat boyu öğrenme metodu olarak kültürlerarası diyalogu arttırmayı amaçlayan bir Avrupa Birliği projesine katılmıştır. Projeye Avusturya, İtalya, Slovakya, İsveç, Almanya, Belçika ve İngiltere'den oluşan 8 Avrupa ülkesi katılmıştır. Proje kapsamında 5 konferans gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 2009 yılında Stockholm'de gerçekleşen konferansın konusu; popüler kültür, kültürel miras ve bunların hayat boyu öğrenme ile ilgisini ortaya koymaktır. Nitekim kurul bünyesinde gerçekleştirilen projeler bu genel çerçeveye şekillenmiştir.

d.Koruma sürecine doğal çevre sürdürülebilirliğinin dâhil edilmesi:

Kültürel mirasın korunmasının, doğal mirasın korunmasından ayrı ele alınması mümkün değildir. Son yıllarda koruma eylemi içerisinde gerçekleştirilen çalışmaların ekolojik dengeyi bozabilecek etkileri üzerinde durulmakta ve bu noktada dünya mirasının korunması kadar dünya ekosisteminin de korunması gerektiği bu sebeple bu iki önemli konuyu bir bütün olarak değerlendirmek gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen “Kurtar ve Koru” projesi ile binalarda Co2ol tuğlalar kullanılarak niteliğine zarar vermeden enerji verimliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu sayede binaların uzun vadede sürdürülebilir yönetilmesine katkı sağlanmıştır.

e. Gelişmekte olan ülkelere fon ve danışmanlık sağlamak:

Kültürel mirasın evrenselliğini kabul eden İsveç her ülkede o ülkenin kültürü ile ilişkili korunması gereken değerler olduğunu ve Dünya Miras Listesi'nde her ülkenin belli oranlarda yer alması gerektiğini savunmaktadır. İsveç'in mevcut kültürel birikimi ile doğru orantılı olarak listede 14 alan ile yer alması yeterli bulunmakta, söz konusu alanların korunmasına ek olarak gelişmekte olan ülkelere bem bilimsel hem de ekonomik olarak yardım etmeye çalışmaktadır. Sida ve İskandinav Dünya Miras Vakfı (Nordic World Heritage Foundation), Sınırları Olmayan Kültürel Miras (Cultural Heritage Without Borders) bu konuda öne çıkan aktörlerdir. Çalışmaları Afrika ve Balkan ülkeleri başta olmak üzere ihtiyacı olan tüm gelişmekte olan ülkeleri kapsamaktadır (Sida, 2005).

İsveç, koruma sürecinin tek merkezden değil farklı aktörlerin bir arada çalışması ile başarıya ulaşabileceğinin en başarılı örneklerinden biridir. Gerçekleştirilen projelerde yerel halkın sürece birebir dâhil olmasına önem vermekte bu sayede hem bilinçlenmeyi arttırmakta hem de aidiyet duygusunun oluşması ile birlikte oluşan

zararların azalmasını sağlamaktadır. Her ülkenin kendi politikaları olması kadar uluslararası katılımın da söz konusu alanların korunması adına ne kadar önemli olduğunu benimsemiş durumdadırlar. Birçok gelişmiş ülkenin aksine listeye kendi ülkelerinden yeni alan eklemekten çok geliştirmekte olan ülkelere destek vermeye çalışmaktadırlar.

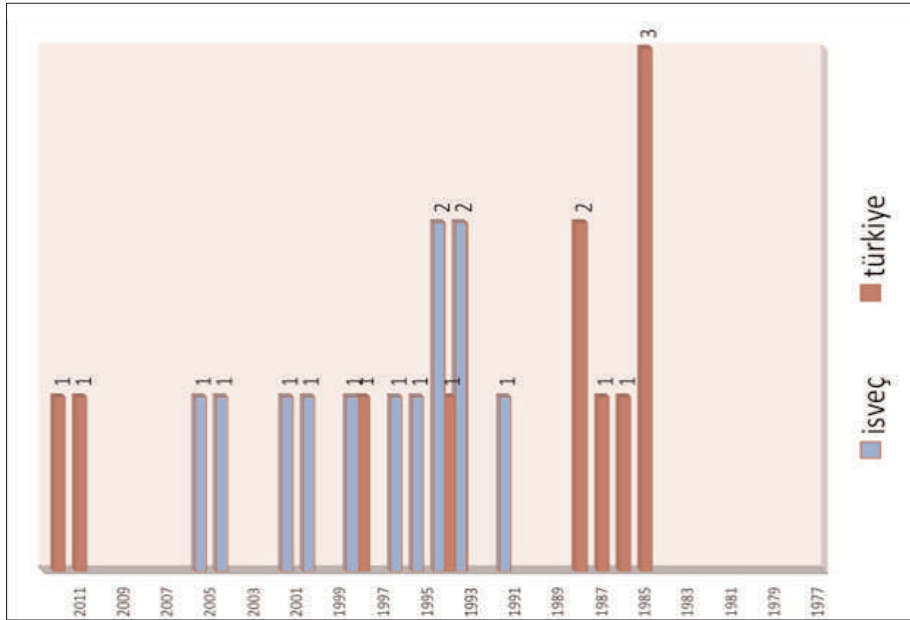
DÜNYA MİRAS LİSTESİ'NDE TÜRKİYE

Türkiye 1972 yılında kabul edilmiş olan Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi'ni 1982 yılında imzalamış ve 1983 yılında karar yürürlüğe girmiştir. 2013 yılı itibarı ile listede 9'u kültürel, 2'si doğal olmak üzere toplam 11 miras alanı bulunmaktadır

Tablo 2:Türkiye'nin Dünya Miras Listesindeki Alanları

	Listeye Dâhil Edildiği Yıl	Listede Yer Alma Kriterleri
Kültürel Alanlar		
Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)	1985	I-IV
İstanbul Tarihi Alanları	1985	I-II-III-IV
Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum)	1986	I-II-III-IV
Nemrut Dağı (Adıyaman-Kâhta)	1987	I-III-IV
Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)	1988	II-III
Safranbolu Şehri-Karabük	1994	II-IV-V
Truva Antik Kenti (Çanakkale)	1998	II-III-VI
Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)	2011	I-IV
Çatalhöyük(Konya)	2012	III-IV
Doğal Alanlar		
Hierapolis-Pamukkale (Denizli)	1988	III-IV-VII
Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)	1985	I-III-V-VII

Türkiye'nin ise sözleşmeyi kabul ettiği yıl 3 alanını listeye dâhil ederek 1983-2011 yılları arasındaki 24 yıllık süreçte 6 ve 12 yıllık aralar verdiği görülmektedir. İsveç ise sözleşmeyi kabul ettikten 6 sene sonra ilk alanını listeye dâhil etmiş ve 1985-2011 arasındaki 26 yıllık süreçte en fazla 2 sene ara ile bir alanını listeye dâhil ettirmiştir. Şekil 2'de İsveç ve Türkiye'nin yıllara göre listeye dâhil ettikleri alan sayıları görülmektedir

Şekil 2: Türkiye ve İsveç'in yıllara göre DM Li'nedahil ettikleri alan sayılarının karşılaştırılması

KORUMA SÜRECİNDEKİ İDARİ YAPILANMA

İstanbul Tarihi Yarımada bütündeki koruma ve planlama çalışmalarında çok kapsamlı bir idari sistem bulunmaktadır. Mevcut idari sistem Şekil 3'te sınıflandırılmıştır.

Şekil 3: İstanbul kültürel mirasın korunmasında etkin aktörlerin şeması (Şentürk, 2013)

Tarihi alanların korunması ve planlanması sürecinde merkezi yönetim kurumları içerisinde en yetkili kurum Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Tarihi ve kültürel varlıkları korumak Bakanlığın temel görevleri arasında sayılmakta olup, bununla ilgili görev ve yetkiler Bakanlık bünyesindeki Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Müdürlük bünyesinde İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Alan'daki varlıkların korunmasından sorumlu temel birimlerdir (İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı, 2011).

Yerel yönetim kurumlarının başında İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) bulunmaktadır. Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek Büyükşehir Belediyesi görevi olarak tanımlanmıştır. Şehir Planlama Müdürlüğü, Planlama Müdürlüğü, Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB), Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü ile Yapı İşleri Müdürlüğü İBB'ye bağlı yetkili müdürlüklerdir. Şehir Planlama Müdürlüğü, koruma planlarını yapmakla sorumludur. İl özel idaresi ise koruma konusunda mali kaynak sağlayan birimdir. Tüm il genelinde toplanan konut vergisinin %10'u burada toplanır ve gerekli görülen projelere kaynak tahsisini organize eder (İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı, 2011).

İSTANBUL TARİHSEL ALANLARI'NDAKİ UYGULAMALARA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

İstanbul Tarihse Alanları kapsamında gerçekleştirilen projeler genellikle kentsel gelişim süreci ile paralel olarak parçacıl bir dağılım göstermektedir. Kentsel gelişim gerçeği göz önünde bulundurularak, üretilen projelerin alanın korunması önceliği ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Koruma sürecinin planlama sisteminin ayrılmaz bir bütünü olarak görülmesi gerektiği görüşüne (Zeren, Günay, 2005) ters olarak gerçekleştirilen bu projeler alanların korunmasında yeterli olamamaktadır. İsveç'te uygulanan projelerde koruma ve planlama eylemini bir bütün olarak kabul etmesine ek olarak bölgesel yaklaşımlara verildiği önem dikkat edilmesi gereken bir diğer noktadır.

İsveç en ciddi sorunu olarak tanımladığı göçmenlerini sürece dâhil etmek adına projeler gerçekleştirirken Türkiye'nin İstanbul Sulukule ve Süleymaniye örneğinde olduğu gibi alanın yüzyıllık kullanıcılarının alandan koparılmasına sebep olan projeleri gerçekleştiriyor olması tartışılması gereken bir bakış açısıdır.

Arkeolojik alanlarda alanın tüm dünya için açık bir müzeye dönüştürülmesi yönündeki İsveç ve Avrupa örneklerine karşın İstanbul'un en önemli arkeolojik alanı

içerisinde özel kullanıma ait bir otel kullanımı ve inşasının gerçekleştiriliyor olması İsveç koruma politikalarından bizi ayıran bir diğer örnektir.

İstanbul gibi önemli tarihsel değere sahip olan bir kentte koruma kullanma dengesine oldukça dikkatli yaklaşılması gerekmektedir. Süleymaniye Bölgesi'nden geçmekte olan Haliç Köprü İnşaatı projesi bu noktada tartışılan projelerden biridir.

2009 yılı 33. Komisyon Toplantısında Haliç köprüsü için önerilen kule kablo sisteminin özellikle Süleymaniye Camisi üzerindeki negatif etkileri sebebi ile ciddi endişe duyduklarını vurgulanmış ve bu projeden acilen vazgeçilmesi ya da farklı alternatifler geliştirilmesi istenmiştir. 2010 yılı 34. Komisyon Toplantısında Haliç üzerinde önerilen kule kablolu köprü çalışmalarının durdurulması gerektiği aksi halde geri dönüşü olmayan zararlar yaratabileceği üzerinde durularak projenin iptali konusundaki istek yinelenmiştir. İstanbul Tarihi Yarımada silüetine olumsuz etki yaratacak müdahaleler ile ilgili ayrıntılı bir rapor talep edilmiştir. 2011 yılı 35. Komisyon toplantısında bir önceki toplantıda istenmiş olan rapora göre Haliç köprüsü üzerinde gerçekleştirilen (renk boyut vb) küçük değişikliklerin yeterli olmadığı, üstün evrensel değeri konusunda ciddi zararları olduğu yönündeki görüş yinelenmiştir. Uygulama raporunda açıkça belirtilmiş olmasına rağmen komisyona danışmadan projenin 2005 yılında koruma kurulu tarafından onaylanması sonucu başlayan çalışmaların (iki ucunda da tünel kazılmış olması gibi) projeyi şekillendirecek ana kararlar açısından geri dönüşü olmaya zararlar vermiş olduğu belirtilmiştir. 2012 yılı 36. Komisyon Toplantısında projenin geri dönülmez zararları yinelenmiş renk ve aydınlatma gibi düzenlemelerde mevcut zararın minimumda tutulması gerektiği belirtilmiştir (WHC Komisyon raporu, 2003-2012).

UNESCO ve Dünya Miras Alanları'nın söz konusu aktörler ve akademisyenler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak adına bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Bu anket çalışmasının sonuçlarına göre Türkiye'nin Dünya Miras Listesi'nde bulunan alanlarının %90 oranında yetersiz olduğu söylenmiştir. DML'nde yer almak %88 oranında olumlu olarak değerlendirilmiş ancak söz konusu alanlarda gerçekleştirilen çalışmalar %90 oranında yetersiz bulunmuştur. Uluslararası bir organizasyona dâhil olmanın ülke koruma politikalarına yaptırımı konusunda %22,5 oranında hiç etkisi olmadığı %70 oranında kısmi etkisi olduğu, %7,5 oranında ise hiç etkisi olmadığı belirtilmiştir. İstanbul'un Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi'ne alınması %75 oranında ülke prestijini sarsacağı ve ülkenin kültürel değerleri ile tanınmasını negatif etkileyeceği şeklinde değerlendirilmiştir (Şentürk, 2013).

SONUÇ

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer almanın hemen hemen her ülke tarafından kabul edilen en büyük avantajı ülkenin uluslararası platformda ülkenin kültürel değerleri ile tanınması ve prestijinin artmasıdır. Bu avantaja verilen önem, her ülkenin politikaları ile uygulamada kendini göstermektedir.

İsveç bu listenin önemine uygun, evrensel bir değere sahip olmanın sorumluluğu çerçevesinde koruma ve tanıtmaya projelerine yoğunluk vermektedir. Koruma sürecine bölgesel ölçekten başlayan bir politik yaklaşım benimsemiştir. İdari sistemdeki bu bütüncül bakışa ek olarak listedeki alanlar özelinde gerçekleştirdiği projelerde de katılım eğitim ve bilinçlendirmeye önem vermektedir. Bu sürecin her ülkenin kendi ülke sınırları ile sınırlandırılmaması gerektiğini düşünmekte ve bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere destek olmaktadır.

Türkiye ise İsveç'in aksine koruma sürecini planlama sürecinden ayrı ele alınmakta ve bölgesel politikalar benimsemek yerine yerel, alana özgü politika ve proje geliştirilmektedir. Yenileme alanı, Dönüşüm alanı gibi farklı tanımlamalar ile alanların niteliklerini değiştirmekte ve alanda söz sahibi olan farklı aktörlerle süreç daha da karışık bir hale getirilmektedir. Dünya Miras Komisyonu tarafından yapılan uyarılara rağmen devam eden uygulamalar Dünya Miras Listesi'nde yer almanın avantajlarını yeterince benimsemediğini göstermektedir. Özellikle Belediyelerin listede yer almayı eylemleri kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirmekte olması oldukça dikkat çekicidir. Dünya Miras Merkezi'ni ülke politikalarına karışan bir kuruluş olarak görmek yerine uluslararası platformdaki bir danışman olarak kabul etmek ve uyarılarını bu gözle değerlendirmek gerekmektedir.

UNESCO Dünya Miras Merkezi'nin uluslararası bir organizasyon olması sebebi ile üye olan tüm devletler arasında bilgi belge paylaşımı ve danışmanlık imkânı sağlıyor olması oldukça önemlidir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere sağladıkları mali destek ile planlanan koruma projelerinin hayata geçme fırsatını yaratırken, üretilen projelerin ülke idari sistemi içerisindeki değişikliklerden etkilenmeyerek sürekliliğinin sağlanmasında da bir etken olabilmektedir.

Dünya Miras Merkezi'nin hiçbir yasal yaptırımı olmadığı unutulmamalı ve yaptırım yetkisini elinde bulunduran yerel idarelerin İsveç gibi gelişmiş ülkelerin listede yer almanın avantajlarını kabul ettiğini de göz önünde bulundurarak daha dikkatli çalışmalar gerçekleştirilmeli, söz konusu alanlarda başarılı koruma çalışmaları üretilebilmek amacıyla politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Her ülkenin kendi kültürel değerini dışarıdan gelecek hiçbir müdahale olmaksızın korumakla sorumlu olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Alan Yönetim Başkanlığı. (2011). İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı. İstanbul.

City Of Stockholm. (2009). Annual Report 2009, Stockholm.

City Of Stockholm. (2010). Stockholm City Plan, 2010, “The Walkeble City”, Stockholm.

City Of Stockholm. (2011). “Vision 2030 A Guide To The Future”, Stockholm.

Compendium Sweden. (2012). “Cultural Policies and Trends In Europe” Sweden. Sweden.

Dünya Miras Merkezi-WHC-.(2012) <http://whc.unesco.org/en/list> (16.02.12).

RAA. (2004-2006), “Cultural Heritage Past, Present And Future – Vital, Accessible, Meaningful!”, Stockholm.

RAA. (2006), “Towards Future Heritage Management: The Swedish National Heritage Board’s Environmental Scanning Report.”, Stockholm.

RAA. (2006-2010), “The Cultural Heritage Sector Research & Development Programme”, Stockholm.

RAA. (2007), “Knowledge Through Partnership Environmental Scanning Report”, Stockholm.

RAA. (2008), “Swedish National Heritage Board Proposals For Implementation Of The European Landscape Convention In Sweden-Translation Of Final Report”, Stockholm.

RAA. (2010-2015) Trender I Tiden. Stockholm.

Ronström, O. (2008) A different Land, Heritage Production In The Island of Gotland, The International Journal of Research into Island Cultures Volume 2, Gotland.

Sida (2005), Baltic Sea Project 15 Years, A Report on Best Practices for the UN Decade on Education for Sustainable Development. Stockholm.

Şentürk, A. (2009), “Köhneme Sürecindeki Tarihsel Alanlarda Koruma Ve Yeniden Canlandırma: Süleymaniye Örneği”, Bitirme Tezi, YTÜ, İstanbul.

Şentürk, A. (2013), “UNESCO Dünya Miras Listesi’nde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul.

UNESCO. (1946). UNESCO Constitution. <http://portal.unesco.org/en>. (15.03.12).

UNESCO. (1972), Paris, The Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage, Paris, <http://portal.unesco.org/en>. (15.03.12).

UNESCO İsveç Dünya Miras Komisyonu. (2012) <http://whc.unesco.org/en/list> (16.02.12).

Zeren Gülersoy, N., Günay Z. (2005)“ Avrupa’da Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları ve Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye’de Koruma Politikaları”, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul.

Zeren Gülersoy, N., Tezer, A., Yiğiter, R., Koramaz, K., Günay, Z. (2008) İstanbul Project: İstanbul Historic Peninsula Conservation Study; Volume 2: Zeyrek Case: Conservation of Cultural Assets in Turkey, 2008, İstanbul.

WHC. (2003)27.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2004)28.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2005)29.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2006)30.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2007)31.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2008)32.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2009)33.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2010)34.KomisyonRaporu. Paris.

WHC. (2011)35.KomisyonRaporu. Paris.

Stockholm ŞehirMüzesi. (2011) Bireysel Görüşme İsveç.

<http://www.riksdagen.se/>

<http://www.raa.se>

<http://www.fatih.bel.tr/>

<http://www.tdk.gov.tr/>

www.lansstyrelsen.se/stockholm/

KORUMA MEVZUATINDA YAPILAN SON DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Araş. Gör. **Damla TEMİZ**

Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Araş. Gör. **Gizem AYDIN**

Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1. GİRİŞ

17/08/2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yapısı ve yetkilerinin belirlendiği 648 sayılı *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname(KHK)*, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması sürecinde rol alan mevcut kurumların yetki ve sorumluluklarında önemli değişiklikler getirmiştir. Yapılan bu değişiklikler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda olumsuz sonuçlara neden olacak hükümler içermektedir.

Bu çalışmada;

- Yapılan düzenlemeler çerçevesinde koruma konusunda yetkili kurumların yapılarının, yetki ve sorumluluklarının nasıl yeniden tanımlandığı,
- Bu değişikliklerin planlama süreçlerinde ve koruma uygulamalarında ne gibi sonuçlara yol açtığı sorularına yanıt aranmaktadır.

Çalışma kapsamında, kültür ve tabiat varlıklarının korunması sürecinde rol alan mevcut kurumların yetki ve sorumluluklarında önemli değişikliklere neden olan 648 sayılı KHK genel bir gözlem içinde ele alınmaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları olarak ayrıışan kurumların bu değişiklikten nasıl etkilendiği, ortaya çıkan yetki karmaşası ve plancının bu süreçteki yeri ortaya çıkartılarak sonuçları değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik öngören 648 sayılı KHK ile getirilen kararların incelenmesi ve ürettiği sonuçların değerlendirilmesidir.

Çalışmanın sorularını yanıtlamak amacıyla çalışmanın yöntemi konu hakkındaki mevcut belgelerin nitel araştırma teknikleri kullanılarak karşılaştırmalı biçimde değerlendirmesine dayanmaktadır. Bu kapsamda inceleme ve irdelemeler, koruma mevzuatları, kanun hükmünde kararnameler ve oda görüşleri üzerinden ayrıntılı bir şekilde yürütülerek ve konuya yönelik otoritelerin görüşleri incelenmiştir. Ayrıca görüşlerin irdelenmesi esnasında kurullardaki uzmanlar ve kurul üyeleriyle detaylı görüşmeler yapılmış ve incelenen örneklerden çıkarsamalar sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde mevcut koruma mevzuatı incelenmiştir. Üçüncü bölümde otoritelerin görüşleri doğrultusunda mevzuat değerlendirilmesi yapılmış, son bölümde ise çalışmanın sonucu değerlendirilmiştir.

2. KORUMA KONUSUNDA YETKİLİ KURUMLARIN YAPI VE YETKİLERİNİN YENİDEN TANIMLANMASI

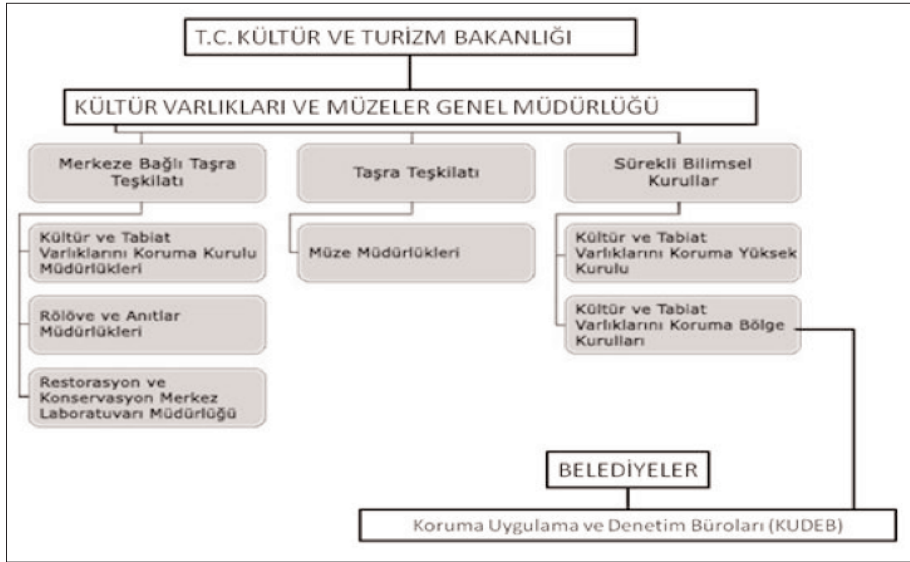
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yapısı ve yetkilerinin belirlendiği 648 sayılı *“Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”* başta 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu olmak üzere bazı kanunlarda ve kanun hükmünde kararnamelerde önemli değişiklikler getirmiştir. 17 Ağustos 2011 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren bu Kanun Hükmünde Kararname(KHK) ile taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması sürecinde etkin rol alan kurumların yetki ve sorumluluklarında değişiklikler olmuştur.

YASAL SÜREÇ

Kültürel değerlerimizin korunması süreçlerini etkileyen değişiklikler ilk olarak 3 Mayıs 2011 tarihinde yürürlüğe giren 6223 sayılı “Yetki Kanunu” ile gündeme gelmiştir. Bu kanunla Bakanlar Kurulu'na 6 ay süre ile KHK çıkarma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiyle öncelikle Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı'nın birleştirilmesi söz konusu olmuş, fakat seçimler dolayısıyla gerçekleştirilemeyen bu düşünce seçimlerden sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı olmak üzere iki bakanlık kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 4 Temmuz 2011 tarihinde yürürlüğe giren 644 sayılı KHK ile “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı”, 645 sayılı KHK ile de “Orman ve Su İşleri Bakanlığı” teşkilat ve görevleri tanımlanmıştır. Bu değişikliklerle planlamaya

yönelik yetkilerin tek bir bakanlık bünyesinde toplanması amaçlanmıştır. 17 Ağustos 2011 tarihinde ise 644 sayılı KHK'nin eksikliklerinin giderilmesi için 648 sayılı KHK yürürlüğe girmiş fakat bu KHK ile 3194 sayılı İmar Kanunu, 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda da değişiklikler yapılmıştır.

Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını almak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Bilimsel Kurul niteliğinde olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları'nın sorumluluğu altındaydı(Şema1).

Şema 1: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Teşkilat Yapısı

“MADDE 3 – 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 6’ncı maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, (f) bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki bent eklenmiş ve mevcut bentler buna göre teselsül ettirilmiştir.

d) Altyapı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

g) Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü.”

648 sayılı KHK'nin 3. maddesi ile 644 sayılı KHK'nin 6. maddesine (g) bendi eklenerek; “Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları;

“Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları” şeklinde değişmiş ve böylece kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin kurullar iki farklı bakanlığın yetkisi altına verilerek birbirinden ayrılmıştır.

KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA KURULLARI

648 sayılı KHK ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır.

“MADDE 47 – 2863 sayılı Kanunun 55 inci maddesinin ikinci ve dördüncü fıkralarında yer alan “ve Yükseköğretim Kurulunca” ibareleri yürürlükten kaldırılmıştır.”

Koruma kurullarının yapısına yönelik en büyük değişiklik KHK’nin 47. Maddesiyle olmuştur. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 55. Maddesi’nde belirtildiği üzere daha önce 3’ü Bakanlık, 2’si YÖK tarafından atanan 5 kişiden oluşan kurul 2004 yılındaki değişiklikle üye sayısı 7’ye (3’ü Bakanlık, 2’si YÖK tarafından atanan) çıkarılmıştır. Daha sonra KHK’nin 47. maddesi ile YÖK tarafından üye atanmasına son verilmiş ve tüm atamaların Bakanlık tarafından yapılmasına yönelik değişiklik yapılmıştır.

“MADDE 45 – Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri hususları bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla bildirir. Koruma Yüksek Kurulunca karar verilen konular ilgili koruma bölge kurulunca tekrar görüşülmez.”

Koruma kurullarının yetkilerinin yer aldığı 2863 sayılı Koruma Kanunu’nun 51 inci maddesi KHK’nin 45 inci maddesi ile değişikliğe uğramıştır. Öncesinde Bölge Kurulları tarafından görüşülen kararlar mahalli idareler ve kamu kurumlarının istekleri doğrultusundan direk Koruma Yüksek Kurulları tarafından görüşülüp karara bağlanabilecektir.

“MADDE 50 – Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazlar, Bakanlıkça değerlendirilerek gerekli görüldüğü takdirde Koruma Yüksek Kurulu gündemine alınır.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç üç ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kurulunda görüşülen itiraz konuları ayrıca koruma bölge kurulu gündemine alınmaz. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikle belirlenir.”

KHK’den önce 2863 sayılı Koruma Kanunu’nun 61 inci maddesinde belirtildiği üzere kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar plânları ve

revizyonlarına ilişkin kararlara karşı itirazlarını 60 (altmış) gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna iletirken KHK'nin 50'nci maddesi ile kurulların bu yetkisi bakanlığa devredilmiştir.

Bölge Kurullarının Yetkileri

“MADDE 42 – Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. Üç yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca gerekçeli olarak bu süre uzatılabilir. Uzatılan süre içerisinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları uygulanır.

Sit alanlarına ilişkin tüm ölçeklerde yapılmış; koruma bölge kurullarının uygun görüşü alınarak yürürlüğe giren planların yargı kararları ile uygulamasının durdurulması veya iptal edilmesi halinde ilgili koruma bölge kurulunca geçiş dönemi yapılanma şartları yeniden belirlenir.”

Önceki yasal süreçte alanın sit alanı olarak ilanıyla bu alandaki imar planı uygulanması durdurularak Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya kadar, Geçiş Dönemi Yapı Şartları Yüksek Kurul tarafından üç ay içinde kararlaştırılmaktaydı. Sit alanı olarak koruma altına alınan alanlarda iki yıl içinde koruma amaçlı imar planı yapılması zorunluydu ve bu süre ihtiyaç duyulursa koruma bölge kurulu tarafından bir yıla kadar uzatılabiliyordu. Yapılan değişiklikle birlikte plan yapım süresi üç yıl olarak değiştirilmiş ve koruma bölge kurullarına bu süreyi sınırsız biçimde uzatma yetkisi tanınmıştır. Böylelikle koruma amaçlı imar planı yapılması yasal bir zorunluluktan çıkarak “geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları” sürekli uygulanabilir duruma gelmiştir.

“MADDE 49 – Koruma bölge kurulunun gündemiyle ilgili meslek odaları, koruma bölge kurulu müdürlüğünün davetiyle toplantılara gözlemci olarak katılabilir.”

Düzenlemeden önce meslek odaları Koruma Bölge Kurulları'nın toplantılarına gözlemci olarak katılma hakkına sahipken KHK'nin 49 uncu maddesi ile “Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün daveti” şartı getirilmiştir.

TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KOMİSYONLARI

648 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın teşkilat ve görevlerinin tanımlanmasındaki eksiklikler giderilirken “Tabiat Varlıklarını Koruma

Müdürlüğü” ve bu müdürlüğün bünyesinde de “Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın teşkilat yapısına eklenmiştir. Taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları ile kentsel sit ve arkeolojik sit alanlarına ilişkin bütün yetki ve görevler Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nde kalırken, taşınır ve taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sitlere ilişkin bütün görev ve yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Ayrıca 648 sayılı KHK’nin 3. maddesi ile kurulan bu müdürlüğün görevleri aynı KHK’nin 10. maddesiyle tanımlanmıştır. Bu maddeye göre;

- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlükleri’nin yetkileri,
- Bu alanlarda imar planı yapma ve onaylama yetkisi,
- Orman sınırları dışında kalan doğa alanlarının belirlenmesi yetkisi,

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı bu birime devredilmiştir. Komisyonların teşkilat yapısına baktığımızda Kültür Varlıkları Koruma Kurullarının taşıdığı bilimsel kurul özelliğini taşımadığı görülmektedir(Şema 2).

Şema 2: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması

Ayrıntılı bir biçimde komisyonların yetkilerini incelediğimizde 648 sayılı KHK’nin 10. maddesiyle özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları ve tabiat varlıklarına ilişkin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilan yetkileri bu müdürlüğe aktarılmıştır. İlgili Kanun hükmünde kararnameyle Bölge Komisyonlarının yetkileri;

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve doğal sit alanlarına ilişkin kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak,

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlara ilişkin tescil, onay ve ilan işlemlerini yürütmek,
- Özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları, tabiat varlıklarına ilişkin de tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilan işlemlerini yürütmek şeklinde tanımlanmıştır.

Özetle, orman rejimi dışında kalan milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanlara ilişkin tescil, onay ve ilan işlemleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkisindedir. Ayrıca tabiat varlıkları dışında plan yapımı söz konusu olabilecek tüm alanlarda her tür ve ölçekte plan yapma, yaptırma, uygulama yetkilerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı bu müdürlüğe devredilmiştir. Çalışmalarında ise yetkili bakanlığı da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı bu müdürlük belirlemektedir.

Ayrıca, tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanların çakıştığı yerlerde, bu alanlarda yetkili idareyi belirlemek ve her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak ve son olarak, Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak komisyonların yetkileri arasında sıralanmıştır.

“MADDE 15 – 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye aşağıdaki ek madde eklenmiştir.

“EK MADDE 1 – (1) 19/10/1989 tarihli ve 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı kapatılmıştır.”

Aynı KHK'nin 15. maddesi ile özerk yapıdaki Özel Çevre Koruma Kurumu kapatılmış ve ilgili tüm iş ve işlemlere ilişkin yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir.

Doğal Sit Alanları

“MADDE 17 – 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

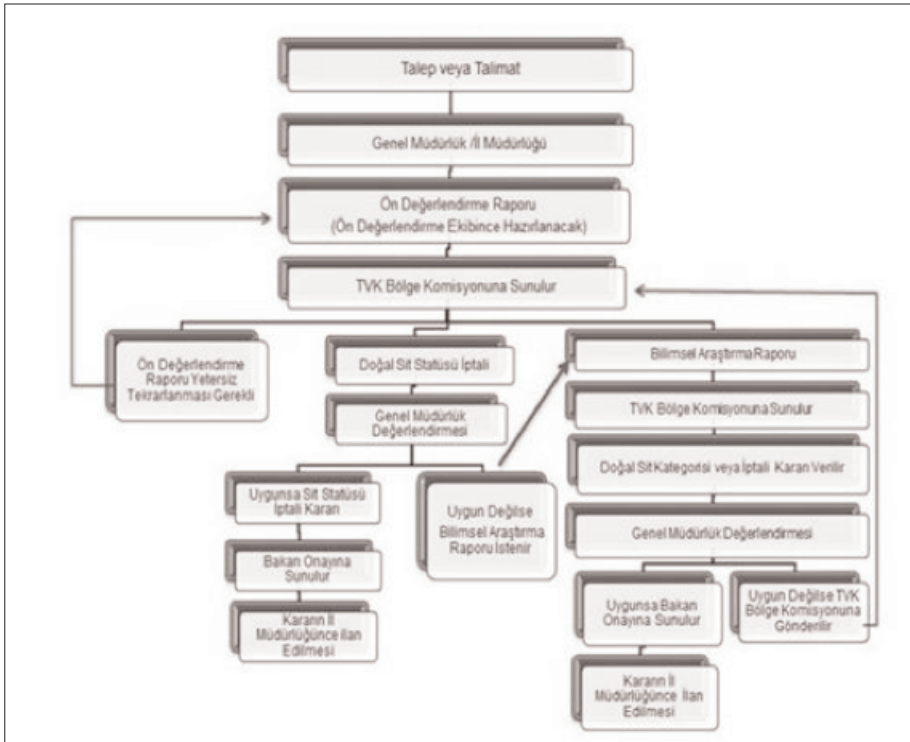
Mevcut statülerin değerlendirilmesi

GEÇİCİ MADDE 6 – (1) Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte, doğal sit alanı ve tabiat varlığı olarak tespit ve tescil edilmiş alan ve varlıklara ilişkin her türlü belge, bu alan ve varlıkların statülerinin yeniden değerlendirilmesi için en geç altı ay içinde Bakanlığa devredilir. Tabiat varlıkları ve doğal sitlerle ilgili yeni değerlendirme yapılmıncaya kadar bu alanlara ilişkin olarak kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca alınmış kararlar geçerlidir.”

Doğal sit alanı statüleri Koruma Bölge Kurullarınca tespit ve tescil edilirken, 17. maddeyle tespiti için komisyonlar, tescil ve onayı için ise Çevre ve Şehircilik

Bakanı yetkilendirilmiştir. Bu konuyla ilgili Vatan Gazetesi'nin haberinde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü Ahmet Özyanık'ın şu sözleri göze çarpmaktadır; *“Bu alanların hangilerinin daha öncelikli olarak korunacağına karar vereceğiz, ama korunması gerekmeyen alanların çıkmasına da şaşkırmamak gerekiyor. Çünkü daha önce doğal sit alanlarını belirleyen arkadaşlar bu işin uzmanları değillerdi. El yordamıyla, iyi niyetle belirlemişler ve bu alanlar bu şekilde ortaya çıkmış, korunmuş.”*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının doğal sit alanlarını belirlemek için yeterince uzmanlığa sahip olmadığını ima eden Özyanık, bazı alanların korunmaması gerektiği halde korunduğunu dile getirmiştir.

Doğal sit alanları statülerine ilişkin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı bu müdürlüğün çalışma yöntemini incelediğimizde üç önemli nokta dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan ikisi ön değerlendirme raporu ve ekolojik temelli bilimsel araştırma raporudur. Üçüncü önemli nokta ise statünün uygun görülmesi veya iptalinin sonuçlanmasında Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın onayının gerekli görülmesi ve son söz ve yetkinin Bakana ait olmasıdır(Şema 3).

Şema 3: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü İş Akış Şeması

Ön Değerlendirme Raporu; Bakanlık (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) tarafından alanın özelliklerine göre belirlenecek, yönetmeliğin 16. Maddesinde tanımlanan biyolog, orman mühendisi, ziraat mühendisi, şehir plancısı, su ürünleri mühendisi, jeoloji mühendisi, peyzaj mimarı, çevre mühendisi, harita kadastro mühendisi ve ilgili diğer meslek gruplarından oluşturulacak en az 5 kişilik bir araştırma ekibi tarafından hazırlanmaktadır.

Hazırlanan ön değerlendirme raporu, raportörler tarafından bir rapora bağlanarak TVK Bölge Komisyonuna, Komisyon kararı ise değerlendirilmek üzere Bakanlığa (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) sunulmaktadır.

Alanla ilgili ön değerlendirme raporunda; doğal sit iptal kararı veya Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Raporu gerekliliği raporun sonuç ve öneriler bölümünde gerekçeleri ile birlikte açıkça belirtilecektir.

Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Raporu kapsamında alanın biyolojik çeşitlilik, ekolojik, jeolojik, jeomorfolojik, hidrojeolojik ve peyzaj açısından değerlendirmesi yapılarak Doğal Sit Alanı kategorisi veya gerekirse iptali gerekçeleriyle birlikte açıkça önerilmektedir.

“MADDE 51 – EK MADDE 4 – *Taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanunda öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.*

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili hususlarda karar almak ve bu Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yardımcı olmak üzere; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarının veya ilgili Müsteşar Yardımcısının başkanlığında, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü, söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış biyolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendisleri ve hukukçular ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca uygun görülecek uzmanlardan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve taşrada Çevre ve Şehircilik Bakanlığı temsilcisinin başkanlığında, aynı meslek alanlarından yeterli sayıda uzmanın katılması suretiyle yeteri kadar Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu teşkil edilir. Bu komisyonların iş, işlem ve kararları konusunda, bu Kanunun Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulları ile ilgili hükümleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca alınan ilke kararları çerçevesinde kıyasen uygulanır.”

Bu süreçte şehir plancısına gerek duyulmadığı ise 51. Madde ile açıkça belirtilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge ve Yüksek Kurulları mevzuatta ve uygulamada yer alırken ve plancılar kurul üyeleri arasında bulunurken,

bu maddeyle Tabiat Varlıkları Koruma Merkez ve Bölge Komisyon üyeleri biyolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendisleri ve hukukçulardan seçilecektir. Şehir plancısına yalnızca ön değerlendirme raporunun hazırlanması sırasında gerek görüldüğü takdirde yer verileceği bakanlığın ön değerlendirme raporuna ilişkin yaptığı açıklamalarda belirtilmektedir.

KHK öncesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı yetkisi dâhilinde korunan alanlara ilişkin kararların KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkisi dâhilinde alınması ve bu bakanlığın temel birimi olan şehir plancılarının ise bu süreçten çıkarılması ilginç bir soru işaretidir.

Yetki Karmaşası

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın sorumlu olduğu alanlardan bazılarında belli karar aşamalarında veya sürecin tamamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkilendirilmesi yetki karmaşasına yol açmıştır.

KHK'nin 17. Maddesi gereğince Orman ve Su İşleri tarafından yönetim ve uygulama kararları alınan milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yönetimi, Orman ve Su İşleri Bakanlığınca uygulaması yapılması şeklinde yetki değişikliğine gidilmiştir. Aynı alana ilişkin iki farklı bakanlığın yetkilendirilmesi yetki karmaşasına yol açtığı gibi Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nı bu alanlarda yürüttüğü veya yürüteceği çalışmalar için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlamıştır.

Sonuç olarak, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların yönetilmesine ve işletilmesine ilişkin iş ve işlemler Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yürütülürken, bu maddeyle, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanan her tür ve ölçekteki çevre düzeni planı ile nazım ve uygulama imar planı kararlarına uygun olarak Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yürütülür.

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yapılan değişiklikleri de bu kapsamda ele alabiliriz. KHK'nin 33. Maddesiyle tespit ve tescil yetkisi 36. Maddesiyle de plan yapma ve onama yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aktarılmıştır. 33. ve 34. Maddesiyle de turizm işletmelerine görüş verme yetkisine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da dâhil edilerek yetki paylaştırılmıştır.

Ayrıca 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 5. Maddesinde yapılan değişiklikle “hazırlanacak planın gerçekleşmesi için” ibaresi “onaylı uygulama imar planına göre hazırlanacak projelerin gerçekleşmesi için” ifadesiyle değiştirilerek milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanlarda imar planları yapımıyla yapılaşmanın önü açılmıştır.

KORUMA MEVZUATINDA YAPILAN SON DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ortaya Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı arasında gidip gelen bir yetki karmaşası çıkmıştır. Bu durumu en net aşağıdaki tabloyla özetleyebiliriz.

	Yetkili Bakanlık		Korunan Alanlar
	Tespit ve Tescil	Plan Yapma ve Önama	
648 sayılı KHK öncesi	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Taşınır ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Kentsel Sit Alanları, Arkeolojik Sit Alanları, Doğal Sit Alanları
	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Millî Parklar, Tabiat Parkları, Tabiatı Koruma Alanları, Tabiat Anıtları, Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları, Sulak Alanlar, Özel Çevre Koruma Bölgeleri
648 sayılı KHK sonrası	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Taşınır ve Taşınmaz Kültür Varlıkları, Kentsel Sit Alanları, Arkeolojik Sit Alanları
	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları, Sulak Alanlar, Orman ve Orman Rejimine Giren Yerlerde; Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları
	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Millî Parklar, Orman ve Orman Rejimi Dışında Kalan Yerlerde Tabiat Parkları, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları
	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Taşınır ve Taşınmaz Tabiat Varlıkları, Doğal Sit Alanları, Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın teşkilat ve görevleri tanımlanırken hizmet birimleri belirlenmiştir. 648 sayılı KHK’nin 15. maddesi ile “Özel Çevre Koruma Kurumu” kapatılarak, 3. maddesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde “Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü” hizmet birimi oluşturulmuştur. Böylece Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğunda olan Tabiat varlıkları ve doğal sitler artık yeni oluşturulan bu birimin sorumluluğuna geçirilmiş ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’na karşılık Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu, Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları’na karşılık olarak da Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları kurulmuştur. Bu değişikliğin sebebi Koruma Bölge Kurullarında bu konularda uzmanlaşmış yetkilinin bulunmaması olarak açıklanmıştır. Değişiklikle; kentsel sitler, arkeolojik sitler ve tek yapı ölçeğindeki koruma alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı; doğal sitler, tabiat varlıkları ve özel çevre koruma bölgelerinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve millî parklar, sulak alanlar gibi değerlerde de Orman ve Su İşleri Bakanlığı yetkilendirilmiştir.

Taşınır ve taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarının Kültür ve Turizm Bakanlığıncı değil Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yönetilmesi amaçlanmıştır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın yetkisinde olan milli parklar, orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanlarında plan yapma ve yaptırma yetkisi bu değişiklikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aktarılmıştır.

3. DEĞERLENDİRME

Bu değişiklikler sonucunda olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymak amacıyla bir değerlendirme yaptığımızda tek olumlu nokta olarak kültür ve tabiat varlıklarını inceleyen kurulların bölünmesinin tabiat varlıkları ve doğal sitlerin alanında uzman kişilerce değerlendirilmesi sonucunu doğurabileceği ortaya çıkmıştır. Bunun dışında bu değişiklik son kararın bilimsel kurullar yerine yetkili bakanca verilmesi ve tabiat varlıklarının siyasi çevrelerin etkisinde incelenmesi gibi iki olumsuz sonucu doğurmuştur. Nesnel bir bakış açısıyla doğal ve kültürel mirasımızın korunması artık mümkün görünmemektedir.

Yapılan değişiklikle kurul üyelerinin bakanlıkça atanması, kurulların özerk yapısının bozularak kararların siyasi otoritenin belirlediği üyelerce verilmesine neden olacaktır. Kurulların bilimsel niteliklerinin giderek azalmasıyla, kamu yararı 'koruma' kavramından uzaklaşarak daha çok 'kullanma' amacıyla gerçekleştirilecektir.

Ayrıca koruma amaçlı imar planı yapımının süresinin sınırsız olarak uzatılması geçici olması gereken geçiş dönemi yapılaşma koşullarının kalıcı hale getirilmesine ve sit alanlarının plansız şekilde yapılaşmasına neden olacaktır. Plan hazırlanması sürecini uzatmak sit alanlarında yapılacak yeni yapı, işlev değişikliği, plan notu değişikliği gibi konuların görüşülmesinde problem yaratacaktır. Plan çalışması yapılan alanlar için belirtilen konuları KAİP sonrası görüşülmek üzere bekletmektedir. Bu bekleme süresi uzadıkça hem kamu kuruluşları hem de vatandaşlar zarar görmektedir ve kullanıcıların korumaya bakışı olumsuz yönde değişmektedir. Üstelik yargı kararlarıyla koruma amaçlı imar planı durdurulmuş ya da iptal edilmiş alanlarda yine aynı maddeyle geçiş dönemi yapılaşma koşullarının bölge kurulunca yeniden üretilmesiyle yeni yapılaşmanın önü açılmıştır. Özellikle bu iki değişiklikle sit alanlarına yönelik rantla birlikte kültür varlıklarının tahribatı da artacaktır.

Meslek odalarının kurul toplantılarına katılımı için davetiye koşulu getirilmesi kurulların şeffaf ve bilgilendirici olma niteliklerine zarar verecektir. Daha önce oda temsilcilerinin kurul toplantılarına katılımı, kurul üyeleri için bilgilendirici ve kullanıcılar için paylaşımcı bir ortam sağlamaktaydı. Kurul karar verme sürecine tanık

olan oda temsilcileri, kararların hangi kriterlere göre oluşturulduğunu izleyebilmekteydi. Meslek odalarının katılımının kalkmasıyla kurullar daha içe kapalı ve kendini ifade edemez hale gelecektir.

Koruma bölge kurulu kararlarına itiraz haklarına kısıtlama, yapılan itirazların Bakanlıkça değerlendirilmesi ve “gerekli görüldüğü takdirde” Koruma Yüksek Kurulu gündemine alınacağına ilişkin düzenleme, bölge kurullarının devre dışı bırakılmasına neden olacak ve kurulların saygınlığına zarar verecektir. Ayrıca Yüksek kurula her konuya yapılan itiraz için karar alma yetkisinin verilmesi siyasi kararların alınmasının ve ayrımcılık yapılmasının yolunu açacaktır.

Tabiat varlıkları komisyonlarında plancı bulunmaması doğal sit alanı koruma planlarının değerlendirilmesinde yetersiz kalınmasına yol açacaktır. Ayrıca doğrudan bakanın seçeceği uzmanlarca yapılacak bir değerlendirmenin ve bakan onayı ile yürürlüğe girecek statü belirlemesiyle sonuçlanmasının nesnellikinden söz etmek olanaksız olduğu gibi bu süreçte şehir plancılarının da dışlanması, plancıların yapılaşmanın önünde bir engel olarak görüldüğünü göstermektedir.

Özel çevre koruma kurullarının kapatılarak yetkilerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na aktarılması doğa alanlarının imar ve rant baskısı altında kalmasına neden olacaktır. Doğal mirasımızı herhangi bir baskı altında kalmadan koruma amacıyla kurulan ve özerk olan bir birimin yetkilerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na aktarılması doğal mirasın yok olmasına ve bu alanlarda yapılaşmanın önünün açılmasına izin vermek olduğu oldukça açıktır.

Milli parkların statülerinin belirlenmesi yetkisinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na devredilmesi HES’lerin inşasının önünün açılmasına sebep olacaktır. Milli parklar gibi korunması gerekli yeşil mirasımızın tespit ve tescil işlemlerinin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na yapılması, ancak bu alanlarda plan yapma ve onama yetkisinin Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bırakılması yalnızca doğal mirasımızın talan edilmesinin yolunun açılması anlamına gelmektedir.

4.SONUÇ

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 2004 yılından bu yana çok fazla değişikliğe uğraması kanunu adeta işlevsizleştirilmiştir. Korumaya ilişkin yerel kurum ve kuruluşların yetki ve sorumlulukları daraltılarak yeniden yapılandırılmış, merkezi yönetim ve merkezi kurumlar ön plana çıkarılırken akademik çevrenin ve meslek odalarının geri planda tutulması korumaya ilişkin kararların bilimsel ölçütlerden çok siyasi otoritelerin istekleri doğrultusunda alınması olasılığını artırmıştır. Bu çerçevede, kültür ve tabiat varlıklarını en doğru şekilde korumak ve ayakta tutmak adına oluşturulan Koruma Bölge Kurullarının

ve Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının (KUDEB) etkinliğinin azaltılması anlamına gelen 648 sayılı KHK, kültürel değerlerimizin korunması için belli bir süre içerisinde hazırlanması gereken koruma amaçlı imar planlarının süre kısıtlamasını kaldırarak bu değerlerin bir plan doğrultusunda etkin biçimde korunması sürecini sekteye uğratmıştır. Ayrıca, kültür ve tabiat varlıkları bütünleşik koruma düşüncesi çerçevesinde birbirinin ayrılmaz parçasıyken, bağlı oldukları mevzuat ve kurumsal yapılar birbirinden ayrılmıştır. Koruma çalışmalarında bir rehber niteliğinde olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, uygulanan bu değişiklikler sonucunda kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenleme, planlama süreçlerini işletme ve ilgili kuruluşların görev ve sorumluluklarını tespit etme konularında özünden uzaklaşmış ve koruma alanlarının denetimsiz bir biçimde kullanılmasının yolu açılmıştır. Bütün bu süreç içerisinde gerçekleşen bu değişikliklerin ne derecede kamu yararı gözettiği ise büyük bir soru işaretidir.

648 sayılı KHK ile yeniden biçimlenen Koruma mevzuatında yaşanması olası sorunlara çözüm olarak en başta koruma kurullarının yapısı, yetki ve görevleri yeniden düzenlemelidir. Birbirinin ayrılmaz bir parçası olan kültür ve tabiat varlıkları yeniden tek çatı altında toplanmalı, kültür ve tabiat varlıklarını incelemek amacıyla oluşturulacak kurulda birçok disiplinden konusunda uzman kişiler bulunmalıdır. Kurulların güvenilirliğini ve bilimselliğini arttırmak amacıyla akademik üyeler zorunlu hale getirilip oranı artırılmalıdır ve bu oran bakanlık tarafından atanan uzmanların üzerinde olmalıdır. Ayrıca kurullar ve toplum arasındaki iletişimin sağlanması amacıyla meslek odalarının katılımı desteklenmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının toplantılarına katılmaları isteğe bağlı değil, zorunlu hale getirilmelidir. Tüm bunların ve kamu yararını ön planda tutan, koruma-kullanma dengesini sağlayan uygulamaların gerçekleştirilmesi için ise önce koruma mevzuatının bir bütün olarak bilimsel kararlar çerçevesinde yeniden ele alınması gerekmektedir. Ancak o zaman “korunması gerekli” kültür ve tabiat varlıklarının gerçek anlamda korunması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

645 sayılı Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

648 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar, 2013

TMMOB Şehir Plancıları Odası, Haber Bülteni, Temmuz - Ağustos 2011, sayı: 211, sf. 6

TMMOB Mimarlar Odası, Haber Bülteni, Eylül 2011, sayı: 92, sf. 20-21

Mimarlık 363, KHK Sürecindeki Yapılanmalar, Hasan Topal, 2011

TMMOB, Yetki Kanunu Ve Akp'Nin Khk'leri, Kasım 2011.

Vatan Gazetesi, Doğal Sit Alanları Yeniden Belirlenecek!, 13 Eylül 2011, Ankara

Sözlü Görüşmeler

Prof. Dr. Tamer GÖK, Adana Koruma Kurulu Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Meltem UÇAR, Gaziantep Koruma Kurulu Üyesi

Yrd. Doç. Dr. İpek DURUKAN, Adana Koruma Kurulu Üyesi

3A. OTURUM - 7 KASIM 2013

"KENT YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ"

Oturum Başkanı: **Yrd. Doç. Dr. Mercan EFE GÜNEY**

Kamusal Alan Tanımında Neo-Liberal Dönüşümler ve Toplumsal Cinsiyet:

Karaman Örneği

Yrd. Doç. Dr. Elifhan KÖSE

Arş. Gör. Arzu MALTAŞ

Kentlerin Yönetiminde Yaşam Kalitesi ve Kadın

Dr. Nuran TALU

Tarlabaşı Kentsel Dönüşümünün ‘Yönetilmesi’nin

Biyo İktidar Perspektifinden Değerlendirilmesi

Seda HAYAL

Y. Şehir Plancısı,

KAMUSAL ALAN TANIMINDA NEO-LİBERAL DÖNÜŞÜMLER VE TOPLUMSAL CİNSİYET: KARAMAN ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. **Elifhan KÖSE**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,

İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler A.B.D

Arş. Gör. **Arzu MALTAŞ**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,

İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları A.B.D

Kavramlar: Neoliberalizm, Yeni sağ ve Yeni Cinsiyet Rejimi

Neoliberalizm ve yeni-sağ ideolojisi, Avrupa’da ikinci dünya savaşından sonra uygulanan Refah devletinin ve Türkiye gibi “refah devleti” tecrübesi yaşamamış çevre kapitalist ülkelerdeki sosyal devlet algısının 1980lerden itibaren devletin ve toplumun yeniden liberalleşmesi yönündeki baskılar nedeniyle ortadan kaldırılmasını içeren ekonomik, siyasi, toplumsal ve felsefi büyük dönüşümü içermektedir. Neoliberalizm kavramı serbest piyasanın oluşturulması, devletin ekonomide küçülmesi ancak siyasi bazda “otoriter” olarak güçlenmesini içeren monetarist uygulamaları kapsayan ekonomi boyutunu içerirken; toplumsal değerlerin ve birey algısının da bu neoliberal sürece uyum gösterecek şekilde muhafazakar politikalarla desteklenecek şekilde ekonomikleşmesini yani “piyasalaşması”nı sağlayan toptan felsefi, toplumsal, bireysel dönüşümü hedefleyen politikalara yeni sağ adı verilebilmektedir (Topal, 2012).

Serbest piyasa mantığına uygun olarak kamudan beklenen daha önce “toplumsal sorun” olarak tarif edilen ve devletin makro politik perspektifle sorumluluk aldığı başta işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği, kamusal alanda eşitliğin sağlanmasına dönük cinsiyet politikaları, dezavantajlı toplumsal gruplara yönelik sosyal politi-

kalar gibi alanlarda sorumsuzlaştırılması yönünde bir nevi “küçülme politikası” uygulamasıdır. Bu makro politikalar kamu değil piyasaya, başka bir deyişle çoğu zaman “hayırseverce” yardım duygusuyla oluşturulmuş muhafazakar bir cemaat perspektifine dayanan vakıflar, dernekler ve son zamanlarda girişimci bireyler oluşturmayı hedefleyen mikrokredi örgütlerinden oluşan sivil toplum bileşenlerine devredilmekle birlikte mikro ölçekte iyileştirme vaatlerine dönüşmektedir.

Sosyal devletten uzaklaşma sürecinde hak temelli yoksullukla mücadele siyasetlerinden, bireysel sorumluluk esaslı çalışma refahına dayalı anlayışa geçişte piyasacı çözümler öne çıkmaktadır (Sallan Gül, 2005). Kamusal sosyal güvenlik sistemi yerine muhafazakar değerlerle inşa edilmeye çalışılan “sosyal sermaye” ve “aile merkezli bir sosyal güvenlik ağı” getirilmek istenmektedir. Az gelişmiş ülkelerde enformel kurumların asli refah sağlama işlevi göz ardı edilmektedir. Aile, dini kuruluşlar, cemaat ve akrabalık gibi enformel kurumlar, yapılar ve ilişkiler vatandaşların refahının güvence altına alınmasında ve elbette kadınların toplumsal rollerinin tanımlanmasında önemlidir. (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 32). 1980lerden sonra etkili olan muhafazakar anlayışta ise kadınlar kurtarılması gerekenlerin başında yer alırken, yoksullukla mücadelenin öznesinden çok nesnesi durumuna düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır (Sallan Gül, 2005)

1980lerden ve Türkiye’de özellikle 2000lerden sonra ise neo-muhafazakar söylemler ekonomik gelişmenin kendiliğinden toplumsal/politik eşitlik’e yol açacağı yolundaki modern kalkınmacı söylemi yapıbozuma uğratarak; kadın politikaları konusunda makro politik sorun tespit ve çözümünden bilinçli bir şekilde kaçınmakta; neoliberal bir siyaset olarak toplumsal cinsiyet sorunları ekonomik verilere indirilmiş bir “yoksulluk” ve “aile refahı” tanımına sığdırmaktadır. Türkiye’de halihazırda yoksulluğa yönelik muhafazakar hayırseverlik ilişkilerinin özellikle yerel hizmet düzeyinde imzalanan protokoller ya da çalışma imkan verilen çoğu dindar söyleme sahip vakıf ve derneklerle işbirliği içinde eşitlikçi “yurttaşlık” yerine yeni sağ/neoliberal bir “cemaat” perspektifinde geliştirildiği söylenebilir. Çalışmamızda Karaman düzeyinde karşımıza çıkan vakıf ve dernek çalışmaları bu tespiti doğrulamaktadır.

Yoksulluğun makro politik bir sorun olarak tanımlanmasından kaçınılarak yerel hizmetlerin önayak olduğu cemaat ilişkileri ve dindar vakıflar bazında ekonomik hayırseverce yardımlarla halledilebileceğini öneren yeni ‘refah yönetişi’ hem “devletin sırtında yük olarak görülen “sosyal yardımları neoliberal küçülen devlet politikalarıyla uyum içinde cemaat yapılarına devretmekte; hem de “sosyal girişimcilik”, “sosyal işletmecilik” gibi kavramlarla yurttaşları “müşteri”ler ve “üreticiler” olarak tanımlayarak onları piyasa “oyuna” dahil etmektedir. Bu bildiride sunulacak verilerde de tespit edileceği gibi yerel hizmet götüren kamu kuruluşu birim personeli de kadın sorunlarıyla ilgili meseleleri ekonomik dile tercüme ede-

rek ortaya koymakta ve çoğunca bilinçli bulunan bir duyarsızlık içinde politik bir sorumluluk almamakta; böylelikle toplumsal sorun yaşayan kadınlar “ekonomik fail” olamadıkları gerekçesiyle görmezden gelinebilmekte ya da suçlanabilmektedirler.

Yöntem, Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızın temel sorunsalı, yerel yönetimlerin kadınlara yönelik olarak geliştirdiği ve yürüttüğü politikaların, neo-liberal söylemlerle birlikte geçirdiği dönüşümlerin Karaman Belediyesi özelindeki yansımalarıdır. Bu bağlamda, ilgili belediyenin hangi tarihsel süreçlerden geçerek geldiği ve iktidar değişiklikleri ile meydana gelen dönüşümlerin yanı sıra 1989’dan itibaren il düzeyinde örgütlenmesinin kadın politikalarında izlenen yaklaşımların araştırılması da önem taşımaktadır. Uzun süreli bir araştırma projesi olarak tasarlanan ve henüz başlamamış bu araştırmanın şuan tamamlanan aşamasında sadece toplumsal cinsiyet alanında belirleyici olan yerel hizmet birimleri ve yine bu alanda çalışma yapan bir STK bileşenleri olan dernek/vakıf çalışanıyla görüşülmüş; hizmet ve yardımlardan faydalanan kadınların izlenen politikalarla katılım düzeyleri ve biçimleri, yapılan hizmet/yardımların kendilik algısını tanımlamada etkili olup olmadığı, Karaman’a dair gereksinimlerin ne olduğu ve karşılanıp karşılanmadığı, bu doğrultuda beklentileri ve talepleri; taleplerini bireysel olarak mı yoksa örgütlenerek mi dile getirdikleri ve bu yaklaşımların “kamusal alan” tanımındaki etkileri uzun erişimli bir çalışma sonucunun hedefi olarak belirlenmiştir.

Sorunsalın çözümü ve hedeflenen amaca ulaşabilmek için izlenen yöntem ‘nitel araştırma’ yöntemidir. Nitel araştırma, ‘gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi temel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.’ Bu yöntemin tercih edilmesinin sebebi, insan davranışlarını ve deneyimlerini esnek ve bütüncül bir biçimde, kısıtlamaları olabildiğince ortadan kaldırarak incelemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39-40). Tanımdan da anlaşılacağı üzere nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi şeklinde üç tür veri toplama yöntemi vardır ve bu çalışmada her üç yöntem de kullanılarak, açık uçlu sorularla mülakatlar yapılmıştır. Yapılan mülakatlar az sayıda kişi ile ancak çeşitli ve çok sayıda soru ile derinlemesine irdelenmiştir. Gerek sorulara verilen cevaplar gerekse sorular karşısındaki tutumlar, jest ve mimikler mümkün olduğunca analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda bu bildiride özellikle neoliberal bir uygulama olan ve belediyeyle resmi bir protokol çerçevesinde salt kadınlara kredi sağlayan “Mikro Kredi Vakfı”nın misyonu, vizyonu, politikası ve uygulamaları; ayrıca bu işleyişin belediye bazında nasıl değerlendirildiğine odaklanılmıştır.

Yerel düzeyde verilen hizmetlerin somutlaşmış halini Karaman Belediyesi bünyesinde, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ve yine belediyeye bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Hanımlar Lokali (Mümine Hatun Kültür Sitesi adını almıştır) ve son dönem politikalarında sıkça kendinden bahsettiren girişimcilik konusunu kadın girişimciliği özelinde analiz etmek üzere belediye ile imzaladığı protokol içinde koordineli çalışan Mikro kredi Vakfı analiz birimleri olarak belirlenmiş ve bu birimlerden yetkililerle mülakatlar yapılmıştır. Yapılan mülakatlar, daha önce hazırlanan açık uçlu soruların, görüşme yaptığımız yetkililere belli bir sıra düzeni çerçevesinde yöneltilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Sorular sorulurken görüşmecileri yönlendirmekten olabildiğince kaçınılmış ve kişilerin öznel yanıtlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tek seferde birden fazla soru yöneltilmeyerek tam ve doğru yanıt alabilme yoluna gidilmiştir. Kimi zaman da görüşmenin gidişatı kapsamında sorular eklenmiş ve görüşmecilerin tavır ve tutumları gözlenerek analiz edilmiştir. Adı anılan birimlerden faaliyetlerine yönelik dökümanlar temin edilerek çok boyutlu bir veri toplama yoluna gidilmiştir. Ayrıca mikro kredi uygulamalarının mahallede yapılan geri ödeme ev toplantılarına vakıf yöneticileriyle birlikte katılarak gözlem yapılmıştır. Yapılan mülakatların sonucunu aktarırken, kimlikler açıklanmak yerine cinsiyet, yaş ve çalıştığı kurum adıyla bir kodlama yapılması tercih edilmiştir. Derin mülakat yapılan beş kişinin kodlamaları aşağıda verilmiştir. Mülakat sırasında çevredeki dolaylı katılımcıların ve mahalle çalışmasındaki gözlemler sonucu elde edilen bilgiler içinse kodlama yöntemine gidilmemiştir.

Kadın, Atanmış/47/Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü(KSİM))

Kadın Atanmış /33/Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü(KSİM)

Erkek Atanmış/50/ Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü(KSİM)

Erkek Atanmış/49/ Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü(KSİM)

Kadın Yetkili/ 28/Mikro Kredi Vakfı(MKV)

Karaman Kenti ve Belediyesi Hakkında....

Karaman kentinin ilk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, yapılan araştırmalar, M.Ö. 8000’lerde yerleşik iskana sahip olduğunu ortaya koymuştur. Karamanoğulları, Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflamasından ve yıkılmasından ardından bağımsızlıklarını ilan edip, Karamanoğlu Devletini kurmuşlar ve 1256’da devletin başkenti olan Larende-şehir klasik dönemlerde Larende olarak bilinir-Cumhuriyetin ilanından sonra Konya iline bağlı olarak Karaman adını almıştır. 15 Haziran 1989 yılında, TBMM’de kabul edilen 3578 sayılı kanunla Konya’dan ayrılarak Türkiye’nin 70. ili olmuştur.¹

¹ <http://www.karaman.bel.tr/BelediyeTarihi.aspx>

Karaman'da belediyenin ilk kuruluş tarihi resmi kayıtlara göre 1877'dir. 1920'den günümüze kadar 22 Belediye Başkanı görev yapmışsa da belediyenin resmi sitesinde yer alan bilgilerin de belirttiği yoruma göre "ilk başkanların ne gibi işler yaptığı sorularına cevap vermek güçtür". 1989'da yani il olarak ilk belediye başkanlığını Yaşar EVCEN (CHP) 1999 yılına kadar iki dönem yapmıştır. 1999-2004 yılları arasında Halil İbrahim GÜLCAN(MHP), 2004-2009 yılları arasında Ali KANTÜRK (AKP), ve 2009'dan günümüze kadar ise yine AKP adayı olan Kamil UĞURLU başkanlık görevlerini yapmışlardır.²

Karaman nüfus yapısı ve özelliklerine bakıldığı zaman şu istatistiki bilgilere ulaşılmaktadır. TÜİK 2010 yılı toplam nüfus 73.722.988 iken Karaman nüfusu, 232.633'dir. Bu nüfus içinde 117.201 kadın, 115.432 erkek bulunmaktadır.³ Karaman nüfusu içinde bu ilde doğanların oranı son 10 yılda azalma göstermiştir. 1990 yılında Karaman nüfusunun %88.7'si bu ilde doğmuş kişilerden meydana gelirken, söz konusu oran 2000 yılında %85.1'e gerilemiştir. Bu tespit de göçün yorumlanmasında kullanılan göstergelerden biri olup, Karaman'ın son 10 yılda göç aldığını ortaya koymaktadır⁴. Göçün temel nedenlerinden biri ise bisküvi fabrikaları olmak üzere görece gelişmiş gıda sanayinin çoğu zaman sigortasız ve güvencesiz; şehirde kapitalist bir zenginleşmeye izin vermeyen istihdam ve birikim tarzına rağmen hem Karaman kırsalından hem de başka illerden gelenler için tercih edilebilmesidir.

1960 lı yıllarda Türkiye genelinde olduğu gibi Karaman'dan dış ülkelere özellikle kırsal kesimden büyük bir işçi akını olmuştur. 1963 yılında başlayan ve günümüze kadar yurt dışına çalışmak için giden Karaman'lı çok sayıda insan vardır. Başlangıçta tek olarak giden aile reisi ve ferdi, daha sonra ailelerini de götürmeleri sebebiyle, özellikle köylerde bir nüfus azalmasına neden olmuştur. Avrupa'da başta Hollanda olmak üzere Almanya, Belçika, Fransa, Danimarka, İsveç, Avusturya ve İsviçre gibi ülkeler, Karamanlıların toplu olarak bulundukları ülkelerdir. Hollanda'da gerek büyük şehirler (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag ve gerekse küçük köylerde çok sayıda Karamanlı işçi ve ailesi vardır. Hatta bu ülkede: 'Türkiye mi büyük, Karaman mı büyük?' sorularını soran Hollandalılara rastlanmaktadır. Yetkililerden aldığımız bilgilere göre yurt dışında bulunan Karamanlı sayısının 40.000'e ulaştığı belirtilmektedir. Yaz aylarında bu gurbetçi ailelerin Karaman'a gelmesi ile nüfus %20 oranında artmakta, şehirde çok büyük bir canlılık gözlenmektedir. Bu gurbetçi ailelerin bu aylarda şehre gelmesi, başta konut olmak üzere, ticaret sektöründe Karaman ekonomisine büyükkatkıları sağlamaktadır.⁵ Şeh-

2 <http://www.karaman.bel.tr/BelediyeTarihi.aspx>

3 www.mevka.org.tr

4 <http://www.larende.com/karaman-hakkinda/nufus-ve-idari-yapi/sosyal-yapi-h557.html#axzz2gIly6MKR>

5 <http://www.larende.com/karaman-hakkinda/nufus-ve-idari-yapi/yerlesim-ve-gocler-h549.html#axzz2gIly6MKR>

rin “kış ekonomisi”nin temel dinamiğini ise 2007 yılında kurulmuş “6 fakülte, 2 yüksekokul, 5 meslek yüksekokulu, 2 enstitü ve 5 araştırma merkezi” ve on bine ulaşan toplam öğrenci ve akademisyen sayısı ile Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi oluşturmaktadır.⁶

2010 yılında Karaman nüfusunun %68,70’i şehirlerde, %31,30’u köylerde yaşamaktadır. Genel nüfusu bir önceki yıla göre %3,28’lik bir artış göstermiştir. Şehir nüfusu 2010 yılında %2,5 oranında artış, köy nüfusunda ise %4,1’lik azalış görülmektedir. Köy nüfusunda meydana gelen azalma sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı göçlere bağlıdır. Daha önce dışa göç vermekte olan bölgede son yıllarda hızlı bir gelişim gösteren ekonomik faaliyetlere bağlı olarak göç azalmıştır. 2023 yılına yönelik projeksiyonlarda bölgenin göç alma hızının giderek artacağı öngörülmektedir.⁷

Belediye Faaliyet Raporlarında Cinsiyet Politikaları

2008 yılı faaliyet raporlarına cinsiyet özelinden baktığımızda, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü başlığı altında incelenen sosyal ve kültürel faaliyetler, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü sebebiyle “bayanlara özel” tiyatro etkinliği ve “Karamanlı hanımlara” yönelik ‘Sevgi Evi’ nin hizmete başlamasından ibarettir. 2009 yılının faaliyet raporunda ağırlıklı olarak yapılan sosyal yardımlar belirtilmiş ve bunun yanı sıra bir önceki faaliyet raporunda bahsi geçen Sevgi Evi’nin yapım çalışmalarının devam ettiği fiziki eksikliklerin giderildiğine vurgu yapılarak, bu oluşumun yürütmüş olduğu spor faaliyetlerine değinilmiş ayrıca “hanımların el becerilerini kazandırmak” amacıyla açılmış çeşitli kurslara değinilmiştir. 2010 yılı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü faaliyet raporunda ise, “Sevgi Evinin sadece bayanlara yönelik olarak yürüttüğü spor faaliyetlerinin erkekleri de hesaba katarak, erkeklerin de güvenli bir şekilde spor yapabilme imkanına kavuştuğu” vurgulanmıştır. Gündüzleri bayanlara, akşamları ise erkekler için hizmet vereceği söylenerek çeşitli spor aletlerinin de bulunduğu dikkat çekilmiştir. Sevgi Evinin yanı sıra Atatürk Kültür Sitesinde yapımına başlanan Mümine Hatun Hanımlar Lokalinin açılışı da 23 Nisan 2010’da gerçekleşmiştir. Hanımlar Lokalinin düzenlemiş olduğu bilgilendirmeye yönelik çeşitli konferanslar verilmiş ve yine gerek Hanımlar Lokalinde gerekse Sevgi Evinde açılan kurslarda edindikleri el becerilerine yönelik yaptıklarını her Çarşamba günü Akteke Meydanında açılan stantlarda sergileme imkânı verilmiştir. Yine bu faaliyet raporunda da yapılan sosyal yardımlar ve sayıları ayrıntıları ile sunulmuştur⁸.

6 <http://www.kmu.edu.tr/Hakimizda.aspx>

7 Karaman Bölgesinde Rekabetçiliğin Artırılması Projesi, Haziran 2012,s.11

8 <http://www.karaman.bel.tr/FaaliyetRaporlari.aspx>

2011 yılı faaliyet raporunda değinilen önemli bir gelişme Belediye ile Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) arasında mikrokredi protokolünün imzalanmasıdır. Protokolde güdülen amaç, “gelir düzeyi düşük hanımların kendi üretimleri ile gelir getirici faaliyette bulunmalarına imkân sağlamaktır”. Dikkat çeken bir diğer nokta, daha önce il sosyal hizmetler müdürlüğü ve İl özel idaresi tarafından yürütülmekte olan evde yaşlı bakım hizmeti Karaman Belediyesince verilmeye başlamıştır. Bu raporda da yine özellikle Ramazan ayında verilen sosyal yardımlar, Sevgi Evi ve Hanımlar Lokali bünyesinde gerçekleştirilen çeşitli kurslar ve bilgilendirme amacı taşıyan konferanslar yer almaktadır. 2012 yılı faaliyet raporunda Mümine Hatun Hanımlar Lokali isim değişikliği ile Mümine Hatun Kültür Sitesi adını almıştır. Örgüt yapısı genişletilerek 2011’de çalışan 26 personel 30’a çıkarılmıştır. Spor tesislerine bir yenisi daha eklenerek Yunus Kent Spor Merkezi açılmıştır. Daha önceki raporlarda belirtilen faaliyetler tekrarlanarak geleneksel hale getirilmiş ve kurslar çeşitlendirilerek artırılmıştır.⁹

Genel bir değerlendirilmeye tabi tutulursa kültür ve sosyal işlerle ilgili faaliyetler bilgilendirici konferanslar (Aile içi İletişim ve Mutluluk, Mevlevilikte Kadın, Hz.Peygamberin Kadın Sağlığına Verdiği Önem, Kadın Hastalıkları, Zayıflama ve Kiloların Kontrolü gibi) ya da Karaman ilinin Türk Dili vurgusu ve yine Mevlana üzerine yapılan söyleşiler ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Diğer bir konu ise açılan kurslardır. Kurslar genellikle el işi üzerine kadınların ev içi yaptıklarının biraz eğitimle zanaat haline getirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Kimi zaman bunların sergilenmesi ve kermesler yoluyla yardıma muhtaç öğrencilere gelir sağlanması da söz konusu olmuştur. Faaliyetlerde en çok vurgulanan faaliyetlerden birisi ise spor konusudur. Kadınların yalnızca eğitime, el işlerini geliştirmeye veya spora gereksinimleri varmış edasıyla faaliyetler yapılması ilginçtir. Spor yatırımları kapalı spor merkezleri açmaya yöneliktir.

Faaliyet raporlarında yapılan SWOT analizleri incelendiğinde hepsinde aynı maddeler sayılmış olmakla birlikte vurgulanan üstünlükler arasında sosyal belediyecilik anlayışının gelişmesi, Karaman nüfus yapısı, teknolojik altyapıların mevcut olması, yönetimin adil ve tutarlı olması, ulaşım sıkıntısının olmaması gibi teknik konulara yer verilirken; zayıf yönleri olarak ise, yeterli personel olmaması, kültürel tesislerin yetersizliği, arşivleme sisteminin yetersiz olması, ilin yoğun göç alması gibi konulara değinilmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere vurgulanan konular teknik, altyapısal yani belediyelerin asli görevleri olarak sayılan hizmetleri kapsamındadır. Kadın ya da aile konularının hiçbir şekilde bahsinin geçmemiş olması bunların üstünlük ya da zayıflığının olmamasından mı kaynaklandığı sorularını akıllara getirmektedir.

9 <http://www.karaman.bel.tr/FaaliyetRaporlari.aspx>

2013 mali yılı performans programında misyonu, “Karaman’ı maddi, manevi, sosyal, kültürel alanda modern bir şehir haline getirmek”, “kentin vizyonu ise, ekonomisiyle üretken, şehirciliği ile örnek, milli ve manevi değerlerini insanlığa sunabilmiş bir dünya kenti haline dönüştürmek” olarak belirlenmiştir. Performans bilgileri başlığı altında yer alan temel politikalar incelendiğinde kadına dair hiçbir hükme yer verilmemiştir. Dokuz kalem halinde sayılan politikalardan 7.sinde engelliler ve diğer kırılgan gruplardan bahsedilerek biraz zorlama da olsa kendine yer bulmuştur. Bu konuda performans ölçütü olarak da 1 adet kadın sığınma evinin açılması 2 adet de yeni kadın lokalinin yapımı gösterilmiştir. Ancak 2012 tefiş raporunda hala bir kadın sığınma evinin açılmadığı da dikkat çekmekle beraber, kadın sığınma evi olarak faaliyet göstermeyen sadece danışma ve çevre sığınma evlerine yönlendirici olarak bir merkez kurulmuştur¹⁰.

Genel bir değerlendirme yapılması gereken hususlardan birisi de belediyede çalışan personel sayısıdır. 2008 yılında toplam 98 adet memur mevcuttur. 26 adet sözleşmeli personel, 350 işçi personel vardır. 2009 yılının faaliyet raporlarında da yine aynı sayılar kullanılmıştır. 2010 yılında eğitime göre bir ayrıma gidilmiş ve 94 memur, 320 kadrolu işçi, 39 sözleşmeli personel bulunduğu belirtilmiştir. 2011 yılında ise 130 memur, 254 kadrolu işçi, 42 sözleşmeli personel mevcuttur. 2012 yılında 143 memur, 237 kadrolu işçi, 47 sözleşmeli personel vardır. 2013 yılında 168 memur, 41 sözleşmeli personel ve 224 işçi vardır. (<http://www.karaman.bel.tr/FaaliyetRaporlari.aspx>)

Görüldüğü üzere sadece sayılar ve statüler belirtilmiş, cinsiyet ayrımına göre dağılımlara yer verilmemiştir. Belediyeden bu dağılımı istediğimizde bize verdikleri bilgi ise 391 erkek çalışan, 48 kadın çalışan olduğu yönündedir.

Kadın Yoksulluğu ve Neoliberal bir Çözüm olarak Karaman Mikro Kredi Vakfı

Nisan 2013 Tarihinde “68 ilde 98 şube” ye ulaşmış olan¹¹ kurulan Mikro Kredi Vakıfları AKP vekili ve aynı zamanda bu vakıfların bağlı bulundu TİSVA’nın (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı)nın mütevelli heyetinde bulunan Aziz Akgül tarafından 2003 yılında ilk kez Diyarbakır’da kurularak başbakanın da desteğiyle bir nevi “deneme sürüşüne” başlanmış; Akgül’ün ifadesiyle artan şube sayısı ile “53 bin, aileleri ile birlikte 300 bin kişi” mikro krediden yararlanarak “daha önce devlete vergi ödeyenlere yük olan bu vatandaşlarımız, şimdi devlete millete katkı sağlayan bir noktaya” gelmiştir¹².

10 <http://www.karaman.bel.tr/Genel/Evrak/Pp2013.pdf>

11 <http://www.haberler.gen.al/2013-04-12/mikro-kredi-kullanan-53-bin-kadin-kendi-isinin-patronu-oldu/>, Erişim Tarihi 22-09-2013

12 Age.

Karaman’da ise vakıf yetkilisini ifadesine göre “belediyenin daveti”yle 2011 yılında belediyeyle bir protokol imzalanmış, valilik belediye ve il özel idaresi ile birlikte mikro kredi uygulamaları başlamıştır. Vakıf yetkilisi belediye başkanın 2009 yerel seçim vaatlerinden birisinin de “mikrokredi “sağlamak olduğunu belirtmiştir; bu noktada Türkiye’deki diğer şehirlere göre girişimcilik uygulamalarında bir gecikme olduğu ve bu tarihe kadar daha çok nakdi yardımlar ve diğer kermesler yapılmasına destek gibi başka tür bağlantılar kurulduğu tespiti yapılabilir. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) Ankara Bölge Müdürü Nergis Keskin 2 yılda Karamanlı 561 Kadının yaklaşık 633 bin lira kredi kullandığını tespit etmiştir. Nesrin’e göre kadın girişimcilerin genelde kuaför, terzi, yiyecek sektörü, hayvancılık, evinden katalogla ürün satışı ve el üretimi işlerde faaliyet sürdürdüklerini kaydetmiştir.¹³

Burada dikkat çekici olan mikro kredi uygulamalarının feyz alındığı fikir ve bu fikrin kavramsallaştırılması olan “sosyal işletmecilik” anlayışıdır. Mikro kredi uygulamasının fikir babası Şube sorunlusunun da belirttiği gibi Muhammed Yunus adlı Bangladeşli Bankacı ve kurduğu GRAMEEN adlı bankacılık sistemidir. Yunus ayrıca 2006 yılında “ekonomik ve sosyal gelişmeye katkılarından dolayı” Nobel ödülü almıştır. “Bangladeşli iktisatçı Prof. Dr. Muhammed Yunus’un fakirlere kefilsiz, senetsiz, teminatsız sadece güvenerek küçük krediler verilmesi fikri, onların hayatlarını değiştirirken”¹⁴ aslında Yunus bu kredileri faizsiz vermemekteydi, yani bu tür bir uygulama bankacılık sistemine uygun, “karsız” iş yapmayan bir uygulamadır. Yunus kendi felsefesini “sosyal işletmecilik” olarak tanımlamaktadır.

Krediden yararlanma süreci gelir getirici bir faaliyete başlamak isteyen 5 ihtiyaç sahibi kadının bir araya gelmesiyle başlamaktadır.

Fotoğraf 1: Kaynak: Yerel Basın

13 <http://ekonomi.haberturk.com/para/haber/881403-ev-hanamlari-patron-oluyor>, 28 eylül 2013, erişim tarihi 28 eylül 2013

14 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=186707>, 08-05-2006, erişim tarihi:24-09-2013

Fotoğrafta görüldüğü gibi kredi alım süreci ve daha sonra geri ödemelerin gerçekleştiği ev toplantılarında 5 kişilik grubu sosyal olarak birbirine bağlayıcı bir çeşit ritüel her seferinde tekrar edilmektedir. Gözlemci olarak katılmış olunan toplantıda olduğu gibi kısa süren ve sadece tahsilata dayanan bir toplantının ardından kadınlar ayağa kalkarak yumruklarını sıkarak “Disiplin, Birlik, Cesaret ve “Ailemize başarı getireceğiz” sloganı atarak toplantıyı bitirmektedirler. Vakıf yetkilisi (Kadın,28, MKV)nin açıkladığına göre yumruk hem 5 kişiyi sembolize etmekte, hem de Bangladeş’te olduğu gibi “refah” anlamında kullanılmaktadır.

Sonrasında TİSVA, yapılmak istenen iş ve mikrokredi süreçleriyle ilgili gerekli bilgilendirme ve eğitimi verirken, ilk kez başvurular, ilk yıl için 100 ile 1.000 lira arasında kredi almaktadır. 1 yıl vadeli verilen kredisini düzenli ödeyenlerin limiti ikinci yıl 2 bin liraya kadar çıkabilmektedir. Sonraki yıllarda meblağ katlanarak artmakta, her hafta TİSVA’nın saha tahsildarları tarafından yapılan ziyaretler sonucunda, girişimci kadınlar aldıkları krediyi; yüzde 15 hizmet bedeli (Vakfın personel ve işletme giderleri ile Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisini kapsamakta) ile beraber 46 haftada, haftalık taksitlerle geri ödemektedirler.¹⁵

Görüldüğü gibi miktarlar oldukça sınırlı; çoğu zaman işletme kurmaya yetmeyecek şekilde hane içi geleneksel üretimi pazar¹⁶, hayır çarşısı ve kermesler ve (Avrupalılar başta olmak üzere) kişisel ilişkiler aracılığıyla pazarlamaya dönüktür. Geri ödemenin yapıldığı, hemen hepsi örgü, dantel, nakış örgü gibi el işleri yapan on kişilik kadın grubunun olduğu toplantıda kredinin onlarda “zenginleşmeye yol açıp açmadığı” sorulduğunda hepsi biraz da alaycı ve sesli bir şekilde güldü. Verilen yanıtlarda bu sermayenin toptan ucuz hammadde alımı için faydalı olduğunu söylediler. Hemen hepsinin eşi (işsiz olan bir kişi dışında) çalışıyor, kadınlarda destek olarak “ne bulduysa yaptıkları” düşük ücretli işlerde çalışıyordu¹⁷; bu işler arasında yaşlı ve çocuk bakımı, gündelikçilik ve geleneksel kadın emeğinin kullanıldığı (ekmekçide, börekçide, yemek fabrikalarında çalışmak gibi) sigortasız diğer çeşitli işler bulunmaktaydı. Yapılan gözleme göre kadınların neredeyse hepsi doğumlardan ve çocuklarından kalan zamanda yapabilecekleri kadar gelir getirici çok işi bir arada yapan kadınlardır. Örneğin toplantıya gelini ve kızıyla katılan ve kredi kullanan yaşlı bir kadının önünde oynayan torunu zannettiğimiz 4 yaşında çocuk; annesi babası çalışan bir ailenin oğluydu ve kadın tarafından ücret karşılığında tüm gün bakıcılığı üstlenmişti; yaşlı kadın aynı zamanda örgü ve dantel örüp satmaktaydı. Kadınlara bir işletme açmayı düşünüp düşünmedikleri soruldu-

15 <http://www.haberler.gen.al/2013-04-12/mikro-kredi-kullanan-53-bin-kadin-kendi-isinin-patronu-oldu/>

16 Haftada 3 gün kurulan Karaman semt pazarlarından birisinde (görece şehir merkezine uzaktır) yer ücreti almadan kadınların kendi ürünlerini satışa çıkarmasına belediye izin vermiştir.

17 Eşi belediyede temizlikçi olarak çalışan kadın bunu “misal bazen para hiç olmuyor, elektriği suyu biz ödüyoruz” diyerek durumu özetledi. Bunun yanında kadınların vakfın tasarrufunda “bir lira” olarak bile biriktirebilecekleri hesapları bulunmakta: “Evde olsa haya huya giderdi, şimdi bi bakmışım tasarrufta 200 liram var”.

ğunda hepsi küçük çocukları olduğunu ileri sürerek durumun imkansızlığına vurgu yaptılar. Verilen meblağın, azlığı geri ödemeyi kolaylaştırırsa da; sadece eğer varsa varolan işletmeyi kısmen iyileştirmeye yeteceği ancak yeni bir işyeri kuramayacağı açıktır.

Ancak yapılan gözlemler cüzi miktar düzeyindeki kredilerin bile kadınların çalışmadıkları, ürün satamadıkları ve aslında çoğu zaman geçerli olan çalıştıkları “ama yetiremedikleri” dönemler için bile en azından “daha da yoksullaşmaları” riskini engelleyecek şekilde işlevsel olduğu yönündedir. Kredilere talebin oldukça yoğun olduğu; kadınların bu kredilere gerçekten ihtiyaç duyduğu vakıfla yapılan görüşmeler esnasında da gözlemlendi. Yetkiliye göre haftanın dört günü sürekli ve günde en az 3-4 sefer olmak üzere mahallerde tahsilatlar olmakta, kalan zamanda ise vakıf merkezinde yeni kadınlara kredi verilmektedir.

Vakıf yetkilisinin belirttiğine göre tahsiller kadınların mahalle bazında toplanması sonucu onların ayaklarına giderek yapılmakta, ancak dört hafta ödeme yapmayan bir kadın için yasal süreç işletilebilmektedir. Mikro kredi uygulamalarıyla ilgili TİSVA'nın açıklamalarının yer aldığı, yoksulların genelde borçları konusunda çok onurlu oldukları ve kredilerin tamamına yakının geri ödendiğinin bilgisinin yer aldığı medya haberleri bir tarafa; vakıf yetkilisinin de söylediği gibi kredinin beş kişilik birbirine güvenen kadınlara verilmesi sonucu borcun ödenmemesi durumunda yaptırım bütün gruba yansıtılmaktadır. Bu işleyiş aslında neoliberal girişimciliğin “sosyal sermaye” yaklaşımıyla da uyum içindedir.

Yetkiliye göre vakfın isminde özel bir ibare olmamasına rağmen Karamandaki mikro kredilerden faydalananların hepsi kadındır ve kredi kadınlara yönelik olarak planlanmıştır. Bu M. Yunus'un fikirleriyle paraleldir. Her zaman parası, güvencesi olana verilen kredilerin, yoksullara sadece güvenerek verilebileceğini savunmasıyla Bangladeş'te kredi özellikle kadın yoksullara verilmiştir. Prof. Dr. Yunus, “kadınların tutumlu olduğu ve küçük parayı kullanmak konusunda daha yaratıcı oldukları” ve kadınların sosyal yaşamdaki gücünü artırmak için kredileri kadınlara vermiştir. Vakıf yetkilisiyle olan görüşmeden krediden ve “sosyal işletmecilik” işleyişinden sosyal beklentilerinin ne olduğu tam olarak anlaşılmamakla birlikte (ki bu yetkilinin bilgisizliğinden ziyade işleyişle ilgili yeni sağ ideolojiyle malum bir belirsizlikten olabilir); kadının ekonomik kazancının artmasıyla “aile refahında” bir artış olduğu beklentisi ortaya çıkmaktadır. Aslında sosyal yardımlar mantığında da olduğu gibi (Sallan gül, 2009: 64) krediler de kadınlara temel bir sosyal hak olmaktan çok, kadının aile refahını korumak amacıyla verilmektedir. Toplantı sonunda “ailemize başarı getireceğiz” sloganının atılması bu konuda dikkat çekicidir.¹⁸

18 toplantı sonunda vakıfla gönüllülük ilişkisi içinde bulunmayan; İŞKUR'tan tahsis edilmiş ve toplanılarda para tahsilatıyla ilgilenen genç kadın (23) toplantı sonunda baş başa kalındığında gülerken slogan attı: “kendimize başarı getireceğiz”.

Yetkili vakfın hedefinin neden kadınlar olduğu sorulduğunda, kadının aile ve toplum yaşamının “belkemiği” olduğuna ve “eğitimsizlik” sorununa dikkat çekmektedir. Gerçekten de TİSVA’nın geri ödemeler sırasında mahallede bir araya gelen kadınlara yönelik “özel gündem” programları vardır ve şubelerden bu kadınları belli konularda bilgilendirmesi beklenmektedir. Şube başkanına bu gündemin nasıl belirlendiği de sorulmuş, gündemin genelde milli günler ve haftalar olduğunu, ama kadınların ilgisini en çok çalışma hayatına (sigortasız çalışma, ücret ödenmemesi durumunda yapılacaklar) ve özel hayata dair (şiddet, boşanma, ayrılma vb) gibi hukuki konuların ve medikal konuların çektiğini belirtmiştir. Bu toplantılarda kadınlar uzmanlarla karşılaşmamakta, ancak vakıf yöneticisi valiliğin sorun çözmek adına avukatların yardım alarak ve bilgilendirilerek toplantıya gittiğini söylemektedir. Dolayısıyla bu toplantılarla ilgili “sosyal” bir gündem belirlenmek istense bile mesai kredi tahsilatlarının sağlanmasına yönelik yoğunlaşmaktadır.

Bunun yanında vakıf “sosyal işletmecilik” ve “girişimcilik” alanlarında merkezden gelen yetkililerin olduğu konferanslar düzenlemektedir. Bu yaklaşımların vakfın rasyonalitesine uygun olduğu yapılan görüşmelerde tespit edilebilir: Sosyal yardımlar yerine mikro kredi desteklerinin tercih edilmesi konusunda vakıf yetkilisi yardım mantığının “devlet malı deniz yemeyen...” yöntemi olduğunu, oysa kredi sisteminin ödenmesi zorunluluğunun vatandaşı çalışmaya ittiğini belirtirken “çalışmayan ve gönüllü işsiz erkeklerden” şikayet etmektedir. Diğer yandan aslında krediden başvuranlar arasında boşanmış, eşi ölmüş ya da çalışamaz durumda “dul kadınların” oldukça fazla olduğu yetkilinin tespit ettiği bir durumdur. Bu süreç 1980li yıllardan sonra yapısal ve küresel yoksulluğun büyük çoğunluğunun kadınlarda ve tek ebeveynli ailelerde yoğunlaştığı tespitiyle uyum içindedir (Sallan gül, 2005:26).

Vakfın isminde özel bir ibare yer almamasına karşın vakıf sadece kadınlara kredi vermektedir. Sadece kadınlara yönelik kredi vermesine rağmen Vakfın hem genel ölçekte (TİSVA web sayfası ve dokümanları) hem de şube mülakatımızda “toplumsal cinsiyet/kadın sorunu” hakkında bir analiz ya da politika ortaya koymaması da dikkate değer bir durumdur. Görüşmeciyeye “siz nüfusun kadın bileşenin kendine özgü sorunları olduğunu, bir kadın sorunu olduğunu düşünüyor musunuz” diye sorulduğunda “hayır kadını sorunu yoktur, kadınların pek çok sorunu vardır ama” denmiştir. Hemen arksından mikrokredilerin sadece kadınlara verilmesi hatırlatılarak soru yinlendiğinde “bir sorun gerçekten var” denilerek, asla genel bir sorun olarak ifade edilmeden özel yaşamında çevresinde bulunan kadınların yaşadıkları şiddet sorunundan, toplumda evlenme vaadiyle kandırılan kadınlardan ve eğitimsizlikten yakınılmıştır. Burada kadın girişimciliğinin ve ekonomik gücün kadınları güçlendirmesi beklentisi olsa da; ekonomik ve sosyal beklentileri bağdaştırmak vakfın çalışmalarına bakıldığında kolay olmamaktadır.

Sosyal girişimcilik vizyonuyla birlikte sosyale ilişkin makro politikalara ilgisizliğin yeni sağcı “sosyal dışlama”ya dayalı toplum düzeniyle ilgisi vardır; dolayısıyla bu dağınık anlatımlar politik ve bilinçli bir görmezden gelme olarak da okunabilir; kredi sağlayıcı bir kurumdan daha fazlası da beklenmeyebilir. Ancak mikro kredi derneğinin çalışmalarına ilişkin belediyenin sosyal yardımlarını örgütleyen ve toplumsal cinsiyet politikalarının tanımlandığı yer sayılabilen Sosyal ve Kültür İşleri Dairesinde bile “toplumsal cinsiyet” sorunlarına ilişkin genel bir ilgisizlik, duyarsızlık ve bununla birlikte belediye düzeyinde vakıfla ilgili de genel bir bilgisizlik söz konusudur. Çalışma MKV ye KSİM’den yönlendirilmiştir. Ancak vakıf imzaladıkları protokolün belediyeye sunulması gereken 2 aylık rapor zorunluluğu olmasına rağmen, eğer kendileri vakıf olarak sonuçları belediyeye sunmazlarsa kimsenin arayıp ilgilenmediğini belirtmektedir. Yine MKV yetkilisi belediyede hiçbir birimin protokol ve vakıf hakkında bilgilendirilmediğini, kendisinin belediyedeki santrale ve birimlere giderek vakfı tanıtmak için çabaladığını belirtmektedir. Bu bilgisizlik belediye yönetiminin toplumsal cinsiyet ya da bir “kadın” politikası ve sorunları tespiti eksikliğiyle uyum içindedir. Müdürlükte yönetici ve çalışanlar düzeyinde bulunanların bilinçli neoliberal-muhafazakar uygulayıcılar olduğu söylenemez; bir yandan kadınların istihdam edilmesi gerektiği söylenmekte, başta ev ekonomisi olmak üzere ülke ekonomisine katkıda bulunması gerektiği söylenmekte; ama bu tespitin yerel ayaktaki eksikliği, bu eksikliğin nasıl giderileceği ve varolan kadına dönük parçalı hizmetlerin bu bağlamda nasıl ele alınacağı konusunda her hangi bir çalışma, analiz veya düşünce ortaya konulamamaktadır.

Faaliyet raporlarında “hanım” ve “bayan” olarak tanımlanan ancak “toplumsal sorun” tespiti yapmayan kadınlara yönelik özellikle muhafazakar temalı konferanslar, kurslar şeklinde sınırlı sayıda gerçekleşen kent aktivitelerinin son birkaç yıldır yoğunlaştığı ama belediyenin bir kurum olarak bir “kadın veya aile” politikası belirlemediği, bu konuda sorumluluk almadığı görülmektedir. Diğer yandan eksiklik Karaman şehrinde sayısı çok fazla olan ve çalışmaları neredeyse her eve ulaşmış dindar vakıf ve dernek çalışmalarıyla kadınlarda “kamusal” bir beklentiye yol açmayacak şekilde tamamen içerilmiştir. Ev toplantıları haricinde kadınların en yaygın sosyal faaliyeti belediyenin “hayır çarşı”nı açmasıyla birlikte resmileştirdiği aynı zamanda şehrin “kamusal alanında” karşılaşılabilen tek faaliyet olan “kermes” faaliyetidir. KSİM ünün Karaman’a özgü en büyük iki sıkıntıdan biri olarak “yeşilin ve parkların azlığı” tespiti; ancak konuşmanın ilerleyen bölümlerde hizmet olarak altyapı ve asfalta yaptığı vurguyla “durumu iyi olanların park talep ettiğini” belirtmesi; kadınlara kapalı binada hizmet veren “hanımlar lokali” kurslarının para kazandırmayan boş zaman uğraşları olduğunu ifade eden küçümseyici ifadeler (ki bu ifadeler girişimciliği dolaylı yoldan övmektedir) “kamusal alan”ın neoliberal yeniden tanımlanması sürecinde çok aktörlü bir sürecin işleyeceğine du-

yulan neoliberal inanca rağmen bile; bu aktörlerin arasında “tali” ihtiyaçları ve formel istihdam dışı pozisyonları nedeniyle küçümşenen kadınların bulunmadığını gösterecektir.

KAYNAKÇA

Alkan, A. (2005) **Yerel Yönetimler ve Cinsiyet : Kadınların Kentte Görünmez Varlığı**, Dipnot: Ankara.

Buğra, A.(2012) “Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi: Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakarlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma” , **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın**, der. S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren, 2012, İletişim: İstanbul.

Buğra A. ve Keyder Ç. (2003) **Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi**, UNDP :Ankara

Dedeoğlu, S. ve A.Y. Elveren (2012) “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Toplum ve Refah Devleti” **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın**, der. S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren, 2012, İletişim: İstanbul.

Memiş ve diğ.(2012) “Kadınların Ev Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli bir Analizi”, içinde **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın**, der. S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren, 2012, İletişim: İstanbul.

Özdoğan, F.(2009) **Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış**, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Basılmamış Sosyal Uzmanlık Tezi: Ankara.

Sallan-Gül, S.(2009) “Refah Devletinin Dönüşümünde Kadın Haklarında Annelik Hakkından Çalışma ve Aile Sorumluluğuna Geçiş”, **İnsan Hakları Yıllığı**, TODAİE Yayınları, Cilt 27, 2009, s. 49-74.

— — — — — (2005), “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 38, Sayı 1, Mart, s. 25-45.

Sancar, S.(2012) **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İletişim: İstanbul

Topal, A.(2012) “Yeni Sağ”, **Siyaset Bilimi**, Yordam: İstanbul.

Yıldırım A. ve H. Şimşek(2008) **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık.

KENTLERİN YÖNETİMİNDE YAŞAM KALİTESİ VE KADIN

Dr. Nuran TALU

Kent ve Çevre Bilim

İyi sabahlar, kusura bakmayın trafikten dolayı biraz geciktim. Sunuşumun başlığı; **‘Kentlerin Yönetiminde Yaşam Kalitesi ve Kadın’**.

Aslında çok genel bir perspektifte, işe önce yaşam kalitesinden başlamalıyız, kentten öte yaşam kalitesinden ne anladığımıza dair konuşmalıyız, sonra da bütün bunlar kadına nasıl yansıyor? Dolayısıyla; yaşam ve kalite arasındaki bağları, doğa-kent-toplumsal cinsiyet-yaşam kalitesi algıları neler, toplum nasıl bakıyor? Bunları konuşmaya çalışacağız. Sadece Türkiye özelinde değil, dünyada neler var? Ona bakmamız lazım.

Aslında bakış açısı iki türlü. Genel anlamda bakıldığında, yaşam kalitesi de bu iki bakışa göre sorgulanıyor; toplumsal açıdan bakış ya da bireysel açıdan bakış. Birey açısından bakıldığında; gününbirlik yaşayalım geleceği Allah bilir mantığıyla yaklaştığımızda, farklı yaşam kalitesi kriterleri içerisine düşüyoruz. Ama gelecekte biz insanlar ve tüm canlılar adına bir sorumluluk sahibiyiz ve canlıların korunması da insanların sorumluluğunda diye toplumsal açıdan baktığımızda daha farklı yaşam kalitesi kriterlerinden söz etmek mümkün.

Burada hep insanla yaşam kalitesini özdeşleştiriyoruz ama, çevre bilimci kimliğimle biraz ‘doğa’ya kayacağım, çünkü doğal kaynaklar insanın yaşam kalitesi için en doğal sermayeler değil mi? Yani eğer yaşam kalitemizi yükselteceksek, tabiatın yaşam kalitesiyle birlikte bakmamız gerekiyor ki, bir şekilde kalitemizi, yaşama kalitemizi ve kentlerdeki kaliteli yaşamımızı da yükseltmemiz lazım. Doğaya bakıldığında da, doğayı iyi okumak lazım; yani asıl ana sermayeyi, çünkü var oluşumuzun nedeni bu, bunu çok iyi okumamız lazım.

Geldiğimiz noktada, *“doğa aslında aktif midir, doğa pasif midir, nasıl kullanmamız gerekir?”* gibi konular gündeme geliyor ki, bütün bunları yaşam kalitesiyle

ilişkilendirmek anlamında önemli. Mesela ormanlar pasif kullanım değeri de olan ekolojik değerler. Neden? Çünkü durduğu yerde karbon yutağı; yani hiçbir şey yapmasanız da bize örneğin iklim değişikliğiyle mücadelede artı değer sunuyor, ya da su rejimini dengeliyor, sel, taşkın önleme gibi özellikleri ile iklim riskleri açısından bizi rahatlatıyor. Bu anlamda bakıldığında; doğadaki ‘pasif’ ekosistemlerin, bizim yaşam kalitemize olan etkisini biraz sorgulamakta yarar var, Örneğin bozulmayan manzara da bireysel açıdan bakıldığında bizim yaşam kalitemiz için önemli. Ya da bu örneği de çok veriyorum, beğendiğim için veriyorum, Karadeniz’de çağlaya çağlaya akan İkizdere Çayı insanın gündelik yaşamı için çok önemli. Yaşlı bir amcanın, yani artık toprağa bakan yaşta olan bir amcanın, İkizdere’de HES’ler nedeniyle çağlama sesinin azalmasından dolayı *“çocuğum uykuya geçemiyorum artık, çünkü o çağlayan sesiyle uyumaya alışmıştım ben”* diyor. Dolayısıyla orada o dedenin yaşam kalitesi derenin pasif kullanımını ortadan kaldırdığımız için etkilenmiş durumda.

Buralardan da hak temelli tartışmalara girebiliriz, yaşama hakkı, doğa hakkı, insan hakkı gibi, haklarla yaşam kalitesi ilişkisini sorgulamamız lazım. Para vermeden aldığımız tek hizmet alanı doğa olduğu için, ki zaten neoliberal anlayışta sömürme de böyle başlıyor, bu açıdan doğa hakkının korunması ayrıca önemli. Yani son tahlilde nasıl bir kentte yaşamak istediğimiz, en çok insan ve doğa arasında ilişkilerde de saklı. Aslında insan-insan ilişkisinde kültürel olarak da saklı; bugünkü vahşi kentleşme politikalarında insan-beton ilişkisinde de saklı. Yani bütün bu sorgulamalara birlikte kalite anlayışına bakmamız lazım. Çünkü yaşam kalitesinden ne anladığımız; şehirde ya da bakir doğanın ortasında ya da kırsalda da yaşıyor olsak, kendi çevre hakkımızdan ne anladığımızla doğru orantılı. Eğer bunu algılamıyorsak, bir şekilde yaşam kalitemizde de bir sıkıntı var demektir.

Bu noktada şu açıklamayı yapmak lazım; gençler karıştırıyor olabilirler, çevre hakkıyla doğa hakkını daha net tanımlamak lazım. Çevre hakkı, Anayasanın 56. Maddesinde; insanın sağlıklı bir çevrede yaşaması için gerekli denilen, yani insanı rahatlatan bir haktır. Ama doğa hakkı, biraz önce söylediğim gibi, İkizdere’nin çağlaya çağlaya akma hakkıdır. Yani İkizdere’nin hakkının korunması insan türüne verilen bir sorumluluk aslında. Biraz önce söylediğim gibi, Allaha avuçlarımızı açıp “Allah bilir” boyutundan bakmak halinde, günlük yaşam alışkanlıklarımızı gözden geçirmeli, geçim kaynaklarımızla doğanın sermayesine beraber bakabilmeliyiz, o zaman yaşam kalitemiz ne şekilde etkilenecek, bunu öne çıkarmalıyız.

Biraz da yaşam kalitesi hakkındaki kuramsal çalışmalara bakmaya çalışalım. Yaşam kalitesi kavramına, doğal olarak herkesin disiplininin farklı bakılıyor. Yani değişik disiplinlerde, değişik yaşam kalitesi tanımları görebiliyoruz. Hazırlık, yani tamamen bireyci tamamen senci ya da benci bir istek sıralaması da bir

yaşam kalitesi olabilir. İnsan hakları kuramları açısından bakıldığında, insan haklarının yaşama geçirilmesiyle elde edilen kaliteli bir yaşam da yaşam kalitesinin kriterlerini belirleyebilir. Sağlık merkezli, çevre merkezli, biraz önce anlattıklarım çerçevesinde ufkumuzu doğa haklarına kadar genişletebiliriz. Kent merkezli yaşam kalitesi diye bir kuram da var. Ama aslında hepsi birbirleriyle bütünleştiriyor ve kesişiyor zaman zaman.

Topluluk düzeyinde, nesnel ya da öznel, birer-birey düzeyinde nesnel ya da öznel çeşitli hesaplamalarla yaşam kalitesi ölçülüyor. Bir sürü tablolar var bu manada. Topluluk düzeyinde yaşam kalitesinde nesnel ve öznel bakış açısıyla, yerleşme kalitesinde örneğin kent konuştuğumuz zaman farklı. Çünkü burada topluluk düzeyinde mekân duygusu gündeme geliyor. Ama birey düzeyinde, yani bireyin yaşadığı yerleşmede, mahallesinin kalitesine baktığınız zaman, burada sosyal ilişkilerden kaynaklanan bir psikolojik duygu, bireysel tatmin duyguları gündeme geliyor ki, bunları hep bir arada değerlendirmek lazım. İşte bu ölçütler bireyin yerleşme kalitesine işaret ediyor. Topluluk düzeyinde nesnel yaşam kalitesi ölçütlerini tabloda sıraladık. Bunlar zaman içerisinde dünyanın başına gelenlerle birlikte ya da yerleşmelerin başına gelenlerle birlikte çeşitlendiler. Örneğin eskilerde iklim değişikliğinin yaşamla ilişkisini pek konuşmazdık biz. Ama şimdi kentlerde iklim değişikliğiyle mücadeleyi ve bu bağlamda kentlerin yaşam kalitesini konuşur olduk. Akarsuların kalitesi, hava kirliliği göstergeleri, çevre kalitesi açısından ya da katı atığı ne kadar doğru topluyoruz? Ya da altyapıları özürllülere ya da engellilere karşı nasıl kolaylaştırıyoruz? Bunları biliyoruz, ama mesela şimdi artık iklim afetleri, riskleri yepyeni bir konu olarak kentlinin yaşam kalitesini etkiler hale geldi. Neden? Sadece dere yataklarına yanlış konutlar yaptığımızdan değil, küresel politikaların yanlışlarıyla, iklimi bizzat insanlar değiştirdiği ve onunla kentlerde mücadelenin başka bir gündem maddesi olmasından dolayı.

Yerleşme kalitesi dediğimiz zaman bakın ölçütler şunlar; kişi başına düşen yeşil alan, konut arzı, kişi başına düşen oda, konutlarda oda başına kişi sayısı. Ankara-lılar bilirler, Çukurambar bölgesini istila eden betonlar, neoliberal konutlar diyorum ben onlara, dairelerin yatak odalarına özel kaç tane ebeveyn banyosu varsa o kadar yaşam kalitesi yüksek demek ne kadar doğru acaba? Yani bireysel yaşam kalitesi tatmini olarak doğru olabilir, ama bizim gibi ekoloji bilimcileri açısından bakıldığında, çok daha fazla su ve çok daha fazla enerji harcamak değil mi?

Yeni yaklaşımlarda artık kentin karbondioksit emisyonu azaltma hedefi de (rakamsal olarak) benim yaşam kalitemi ya da o kentte yaşayan toplumun yaşam kalitesini etkiler durumda. Su kaçakları oranları da keza öyle, ya da binalardaki, yerleşim bölgelerindeki enerji tasarrufundaki başarılar ya da başarısızlıklar. Çünkü dünyada şimdi artık kentlerin kalitesi konuşulurken, yeşil kentler yeşil başkentler konuşuluyor. Dünyadaki, Avrupa'daki yeşil başkentlerde, Stockholm'de, Kopen-

hag'da Hamburg'da artık hiç kimse yaşam kalitesi olarak motorlu taşıtların sayısının çokluğunu ya da Ankara'da olduğu gibi beş yıldızlı otellerin kamusal alandaki oranını ya da kişi başına düşen TOKİ oranını ölçüt olarak alıyor. Bir kentin yeşil olması; su kaçaklarını düşürme oranı, sera gazı emisyonlarını ve fosil yakıt ekonomisini düşürme hedefi, bisiklet yollarının ana ulaşımındaki yeri gibi kriterlerden geçiyor.

Dolayısıyla bu işi bir çeşit kalite, sadece gündelik yaşam içeriğinde bireyin tatmin ve haz duygusunun ötesinde, kentli hakları ve yaşamın geleceği boyutunda tartışmak çok daha akıllıca bir hale geliyor. İstihdam, Kadın dostu kent olmak, yaya erişilebilirliği, yaya hakları yeşil istihdam, iklim adaleti gibi yenilikçi hak listeleri önemli bu noktada.

Şayet toplumda haksızlık ve eşitsizlik göstergeleri varsa, o kent yaşam kalitesi açısından başarılı bir skala çizemiyor. Bir de şu algılamayı doğru yapmak lazım diye düşünüyorum. Yaşam standardıyla yaşam kalitesini karıştırmamız lazım. Yaşam standardı, daha çok yaşamsal sorunlara yakın. Yani iyi bir kentsel altyapı var, su ve sel baskınları karşılaşmıyoruz, altyapı hizmetlerimiz iyi, asgari çevre hizmetlerini alıyoruz, sağlıklı bir içme suyuna sahibiz. Zaten Dünya Sağlık Örgütünün böyle standartları var, çevre standartları var, kent yapı ve altyapı standartları var. Bunlar aslında standart, ama kalite dediğinizde, işte burada bir sosyal kırılganlık ya da bir hak arayışı –*biraz önce söylediğim gibi*- başlıyor. Gürültü kirliliğini engellemek, ses düzeyini engellemek bir standart olabilir, ama gürültü kirliliğinden rahatsız olmanın psikolojik boyutları ölçütü bir yaşam kalitesi ölçütüdür. Bazıları bundan mutsuz olmayabilir. Birey boyutunda yaşam kalitesi dediğimiz de bu zaten.

Peki, yaşam kalitesi üzerine dayatma da söz konusu olabilir. Aslında hak ihlali olarak tanımladığımız bir süreç bu. Ankara'da biz bunu yaşadık. Su kıtlığı çekilirken, Çevre ve Şehircilik Bakanının su tasarrufunu gündeme getirip, banyo yapmak yerine duş alın demesi. Tamam, diyelim ki, şehrimizde su kaynaklarının sağlıklı yönetilmesi için, birey olarak duşu tercih edebilirim, üstelik bilinçli bir kadın çevreci olarak doğru da olur diye düşünebilirim bu, ama bu bir dayatmadır, su kullanım hakkıma bir tecavüz esasen. Ya da “Ankara’da su kalmadı, su meselesi sıkıntılı, akrabalarınızda su akıyordur, başka şehirlere, onlara ziyarete gidin” demek, tam anlamıyla yaşamıma saldırı. Yine, “nükleer santral yapmazsak, termik santralleri yapmazsak karanlıkta kalırsınız” diye bir tehdit, yaşam kalitesi ve haklar silsilesinin bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Konut hakkı boyutundan bakalım, bu salonda duayenleri de var, Habitat süreçlerinde bir çoğumuz da bulunduk. 1996’da ve daha sonralarında, özellikle Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun toplantılarındaki kararlarda konut hakkı insanın üstündeki bir çatı hakkı olarak algılandı. Bir barınak, bir sığınak gibi, shelter. Ama artık bu bakış farklı bir boyut kazandı yeni kuramlarda. Konut

hakkı, bir barınma hakkı ama çevresindeki yaşam kalitesi ile birlikte gelen bütüncül bir hak artık. Örneğin Ankara’da ODTÜ ormanı yolu tartışmalarını biliyorsunuz, o bölgede iyi bir konutta yaşama kalitesi *-bu iki cümleyi de bir arada kullanmak lazım-* sadece barınma hakkı değil, artık. Yapılan otoyol, bölgedeki Yüzüncü Yıl Mahallesi ya da Çiğdem Mahallesinde yaşayan bir mahalleli kadının çocuğunu bebek arabasıyla karşı taraftaki yeşil parka götürmesini engelliyorsa, işte ufuklu bakmak bu konut ve yaşam kalitesi meselesine.

Dolayısıyla bu konut hakkı kavramı da, artık çoklu bir kavram; yani kentte yaşam kalitesini konutların etrafıyla birlikte değerlendirmemiz lazım. Türkiye’nin de imzalamış olduğu ya da taraf olduğu dünyada bir dizi taahhüt belgesi var. Avrupa Konseyi, Avrupa Yerel Yönetimler Şartı gibi. Ama bunların hepsi politika belgeleri, uygulamada sıkıntı büyük. Bu ülkede, anlattığım manada konut hakkı üzerine ağır hukuk ihlalleri varken, bu ‘sempatik’ belgelerle kentte yaşam kalitesi aramak mümkün değil. İmzalayıp, yerine getirmezsene ne çare.

Avrupalı son dönemde yaşam kalitesinin biraz önce söylediklerimizin üstüne bir de kültürel değerleri koyuyor ve bu ölçütü daha çok önemsiyor. Artık kültürü; sokak kültürü, mahalle kültürü ve kent kültürüyle birleştiren bir yaklaşımla yaşam kalitesi sorgulanıyor artık. Oysa biz kentleri inşa ederken tüm yaşanmışlıkları, tarihimizi ve kültürümüzü/kültürlerimizi yok etmiyor muyuz? Eskiden toplumcu bir yaklaşımla davranmıyor muyduk? Artık kimse komşusundan aşure alıp vermiyor o beton binaların içinde. Lüks konutlarda bireyselleşmek. Kent estetiği de ayrı bir konu yaşam kalitesi açısından. Örneğin yaşadığım Ankara’nın silueti benim yaşam kalitemi etkiliyor mu?

Dünyada bir çok belediye yöneticisi kentlilerinin yaşam kalitesinin yükselmesi için çeşitli yaratıcı kampanyalar yürütüyorlar; bunları takip etmek lazım. Önemli olan vizyon; yani uygulamayı gerçekleştirme ve bunu transfer edebilme gücü. Bütün bunlar aynı zamanda bireyin kentine sahip çıkması ile başarılabiliyor, bu yerel demokrasiye sahip çıkmakla da doğru orantılı.

Genelde biz kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili konuşurken, bir çok kimse ve özellikle karşı cinsler her meseleyi kadın sorununa bağlıyorsunuz ve kadın versiyonunu oluşturuyorsunuz, olur mu diyorlar. Bazı feministler de bu değerlendirmeden rahatsızlar esasen. Yani kadınların 1 Mayıs’ı, kadın dostu kent, kadın bir şey... olur mu? sorgulaması bu. Ama yaşam kalitesi deyince kadının yaşam kalitesinin özenle incelenmemesi de mümkün değil. Çünkü yaşadığı kentte haklarını bilmesi ve yaşam kalitesini buna göre sorgulaması lazım. Bu bağlamda, kent suçları, kamusal alan yetersizliği, eşitsizliği vb. zaten arkadaşlarımız da anlatıyorlar.

Gezi kadını ve yaşam kalitesi bağı görünür başladı. Gezi’den bu yana, Türkiye’de

kamusal ve toplumsal alanda özgürlük ve dayanışma ekseninden kadının yaşam kalitesi işaret ediliyor artık. Burada ,eko-feminist hareketler de kadının yaşam kalitesini besleyecek konular. Örnekleri var, HES'ler; yani Karadeniz kadınları bu işte ciddiler, bu olguları iyi incelemek lazım. Kadınlar yaşam kalitesi savunucuları olarak sadece aktif vatandaş olmanın ötesinde ne yazık ki mağdurlar da. Su kaynaklarının kötü yönetilmesi doğrudan onları etkiliyor. Mesela, Avrupa yaşam kalitesi araştırmasında konut, güvenlik ve sağlık ölçütleri kentte öne çıkarken, kadın bu üç alanda da dertli, hem Türkiye'de hem dünyada. Mağdur edebiyatı gerçek ama sıkıntılı. Aslında kadının kent ekonomisine katkı sağlaması açısından da yaşam tarzına bakmak lazım.

İlgi çekici bir başka konu da şu; psikolog Ceyda Dülger'den alıntı. Hoca *kentsel dönüşüm kadınlara yönelik bir şiddettir* diyor. Bunun kadınların hakları açısından ayrıca işlenmesi gerekiyor ki, bugünkü kentsel dönüşüm politikaları önemsen sin. Bir de dikkat etmemiz gereken başka bir konu var. Kentli kadın daha fazla tüketici. Bunun için, tüketici hakları ve kalıplarının değiştirilmesiyle ilgili olarak yaşam kalitesi kriterlerimizi, biz kadınların gözden geçirmemiz lazım. Ne kadar lüks konut istiyoruz? Ne pahasına, doğa, para...

Tüketici bir kadın olarak yaşam kalitesi sorgulaması yapmalıyız. Tüketici kalıplarını/davranışlarımızı değiştirmeyi ne ölçüde algılıyoruz acaba? Örneğin, biz kadınlar, hangimiz diş macunlarının dibindeki küçük işaretlere baktık acaba? Bu benim çok ilgimi çekti. Renkler var orada. Renk yeşilse *doğal diş macunu* demek, maviyse *doğal + tıbbi diş macunu* demek, kırmızı ise *doğal + kimyasal diş macunu* demek, siyah ise *tamamen kimyasal diş macunu* demek. Belki siyahları ucuz olduğu için daha çok alıyoruz, kim bilir.

İyi bir örnek vardı 2008 yılında, WWF'in İstanbul'da Conta Hareketi diye yürüttüğü bir kampanya. Hamile kadınlar, belediyelere yürüdüler, başkanlara su şebekelerini yenile, su kaçakları engelle ve eskimiş contaları değiştir dediler. Doğacak çocuklarının gelecekteki yaşam kalitesi ve su hakkı için bir mesajdı bu. Bu gibi yaratıcı faaliyetler çoğaltılmalı ki, kadının kentteki yaşam kalitesinin korunmasına örnek olunsun.

Bu günlerde *enerji hanım* kampanyası adı altında benzer bir çalışma var, hatırlarsanız First Leydi tarafından himaye edilen bir proje. Ankara'da ve bazı illerde uygulanmaya başlandı. Buradaki sıkıntı, kadını illaki evin içinde yapacağı katkılarla sorun alanına dahil etmek. Bu ülkede çevreci olmayan ne çok uygulamaya şahit olduğumuzdan, bir nevi, enerji tasarrufunu sen evde yap, biz erkekler dışarıda termik santral yaparız diyen sanki alaycı bir bakış gibi.

Son olarak Avrupa'da tüketim kültürü açısından uyanan bilinçli genç kızlardan bahsedelim. Bu bir Cambridge çalışması, Araştırmacı Sir David King tarafından

2007 yılında yapılmış. Bilirsiniz, erkekler dev ciplere ya da en lüks Ferrari gibi arabalara binince daha çok seksiyiz ve güçlüyüz mesajını verdiklerini düşünürler. Ama bu araştırmaya göre kadınlar, çevreyi kirlettikleri ve atmosfere karbondioksit emisyonunu çok atan bu arabalara bindikleri için onların artık seksi olmadığını düşünüyorlar ve “*karbondioksit emisyonun ne kadar*” diye nükteli sorular da soruyorlar. Yeşil düğün isteyen genç kızlar da var artık. Türkiye’de bizim genç kızlarımız da niye yeşil düğün istemesin ki, ama *yeşil kapitalizm* sorgulamasını da yaparak tabii.

Teşekkür ediyorum.

TARLABAŞI KENTSEL DÖNÜŞÜMÜNÜN ‘YÖNETİLMESİ’NİN BİYO İKTİDAR PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Seda HAYAL

Y. Şehir Plancısı,

İTÜ Fen bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Doktora Öğrencisi

Özet

Kentler, planlama ile ilişkisini plancı üzerinden değil de daha çok siyasetçi üzerinden kurmaktadır. Bu nedenle kentler, çoğu zaman iktidar için gösteri alanlarına dönüşürken; siyasiler, varlıklarını ve ideolojileri kentlere kazıyarak iz bırakmak istemektedirler.

Günümüz iktidarı olarak bahsedebileceğimiz, Foucault’nun 1976’de ortaya attığı bir kavram olarak biyo iktidarın, kent planlamasındaki rolü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Biyo iktidar en yalın ifadeyle, bedeni disipline ederken nüfusu düzenleyen bir iktidar anlayışıdır. Kapitalizmle çok iyi çalışan bu tekniğe göre iktidar her zaman ve her yerdedir. İktidar gücünü öldürmeye değil, üretimde kullanabileceği biyolojik tür olan insanı yaşatmak için kullanmaktadır. Nüfus düzenlemesi, norm/normalizasyon ve gözetim/gözetleme toplumu yaratımı olarak üç ana eksenle ele alınabilmektedir.

Biyo iktidarın kentteki yansımaları, insanları yığınların halinde hareket ettiren ve kentlerin şekillenmesinde en önemli rolü üstlenen göç ve gecekondulaşmanın son dönem tezahürü olan kentsel dönüşüm üzerinden tartışılabilecektir. Kentte üretim için ihtiyaç duyulan tür, sonraları, kentin ya da kıymetli alanların dışına kentsel dönüşümle atılmaya çalışılmaktadırlar. Bu noktada, yaratılan yaşam normlarına

¹ Bu çalışma; 2013 yılı, bahar yarıyılında tamamlanmış olan, “Biyo İktidar ‘Gözetim’inde Planlama: Tarlabası Kentsel Dönüşüm Örneği” isimli yüksek lisans tezinin yeniden düzenlenmiş halidir.

uymayan kitlelerin öncelikli tahliyesinden bahsetmek mümkün olacaktır. İktidarın çeşitli araçlar kullanarak gerçekleştirdiği eylemlerde en önemli dayanakları, genellikle, medya ve diğer iletişim kanalları iken; konut stokuyla alakalı olarak en önemli dayanak ise, TOKİ konutları olmaktadır.

Kentsel dönüşüm öncesinde bilgi nesnesi olarak kullanılan insan türü, kamera ve MOBESEli kentlerde kayıt altına alınıp gözetlenmektedir de aynı zamanda. Toplum ütopyası olan Panopticon hapishanesine benzetebileceğimiz kentlerde, iktidar devamlı gözetleyen konumundayken, kimse ne zaman ve niçin gözetlendiğini bilmediğinden devamlı olarak kendini denetlemek durumunda kalmaktadır. Yine kentsel dönüşümle gerçekleşen müdahalelerle, insan türünün farklı bağlamlarda ‘kapatıldığı’ndan da bahsetmek mümkün olacaktır.

Kentsel muhalefet ve katılım gibi konuların, biyolojik tür yığınının ziyade, sosyolojik bir minvalde değerlendirilen toplum için; toplumla birlikte çalışması gerekmektedir. Tepeden aşağı planlamaya karşı; iktidarın olduğu yerde direniş vardır.

GİRİŞ: ‘YÖNETİM VE PLANLAMA’

Türkiye’de kent yönetimi söz konusu olduğunda, planlamanın ve planlayanın ikinci ‘plan’da geldiğinden bahsetmek mümkündür. Plancı, yönetim mekanizmalarında konuşlandığında, kimi zaman tekniker pozisyonunda görülebilmektedir. Karar vericilerin daha çok siyasetle ilişkili kişiler olduğuna; planların ise, kimi zaman siyasetçilerin kentlerde bırakmak istedikleri izler anlamına geldiği örneklerle tanıklık edilmektedir.

Planlama uygulama alanlarında plancının konumu, belediye ve çeşitli kamu kurumlarının belirli alanlarında görev edinme şeklinde tezahür etmektedir. Dışardan planlamaya destek olsalar bile neticede karar verici ve uygulayıcılar devlet kurumlarıdır. Kent plancıları doğrudan kentlerin akıbetine karar verici ya da yönlendirici konumları var gibi görünse de, siyasi otoritenin “tepeden aşağı” yaptırımları söz konusu olduğunda plancının meslek insanı olarak plan yapan değil plana uyan bir konumda kaldığından da söz edilebilir.

Siyasetçinin kısa dönemli planlar yapması ve plancının uzun erimli planlar tasarlaması da bu bağlamda önemli bir çelişkidir. Problemin aşılması günümüz koşullarında ve günümüz Türkiye’sinde hayli zordur. Bunun için plancının daha çok yetki sahibi olması gerekmektedir. Planlama mesleğinin kazanımları açısından önce görünürlüğünün sağlanması; sonra da üzerindeki siyaset baskısından kurtulması gerekmektedir. Bunun nasıl olacağı da ayrı bir sorunsaldır. İktidar ilişkilerinden koparılmış bir bağlamda planlamadan bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Planlama mesleği bu perspektifte handikaplı evrelerden geçmektedir. Plancı, mes-

leğini icra ederken gerekli araçları elinde bulunduramamaktadır. Kentleri planlama süreci, siyasi bir araç olarak kimlik bulmaktayken; kent planıcısına biçilen rol onu, çoğunlukla büyük çelişkiler içerisinde sürüklenen meslek kişisi konumuna itmektedir.

Kent yönetiminde, planıcının kamuya ve çalıştığı kuruma karşı sorumlulukları vardır. Planıcının ahlaki çelişkileri ve kurumsal olduğu kadar kamusal kimliği ile görünürlüğünün de sıklıkla tartışıldığı planlama gündemini genelde siyasal süreçler perdelemektedir.

Şehir planlama tarih sahnesinde ilk defa görüldüğünde, mevcut sıkıntılara deva arayıcı olarak konumlandırılmıştır. İlerleyen dönemlerde ise, planlama üzerine tüketilen tartışmalar *-konjonktürel bağlamları gereği-* önceden kestirim işlevini de plancıya yüklemiştir. Buna karşın yetki ve bilirkişiliğinin geri planda kalması ile mesleki açıdan doğru bulmadığı birçok kararın altına imza atması anlamına gelmiştir.

Aktarımın biyo iktidar kavramı ile temellendirilmesi, bahsedilen kent yönetiminde müktedir bir anlayışın doğasını açıklama gayesindendir. Kentlerin son kertede geçirdiği değişimler, oy pusulalarına yönelik planlarla çakışmakta ya da iç içe geçmektedir. Konu biyo iktidar bağlamında ele alındığında, farklı bir perspektiften yönetimin günümüz Türkiye'sinde kentleri nasıl şekillendirdiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda uygulama konusu olarak kentsel dönüşüm; pilot alan olarak ise Tarlabası ele alınacaktır.

BİYO İKTİDAR

“Foucault, düşünce sistemleri kürsüsü başkanı olarak, 17 Mart 1976'da Collège de France'da verdiği bir derste biyo iktidar kavramını ele alır” [1]. Biyo iktidar kavramını açıklarken, geçmişteki iki iktidar tekniğine dayandırmaktadır. Bu iki iktidar tekniği, disiplinci ve düzenleyici iktidar teknikleridir. Disiplinci iktidar, daha eski çağlara ait olan, hükümranlığın otoritesini sağlamak için kullandığı; öldüren ve bedeni disipline eden bir iktidar tekniğidir. Düzenleyici iktidar ise; daha çok nüfusları düzenleyen, kontrol eden ve denetleyen bir iktidar tekniğidir. Disiplinci iktidar beden odaklıdır ve bireyselleştirici politikalar güder; düzenleyici iktidar ise, biyolojik süreçlerden –doğum, ölüm, üreme, göç, konut problemi vs.- etkilenen insan türü odaklıdır ve yığınlaştırmacı politikalar güder. Biyo iktidar, her iki iktidar tekniğinin de üstünde konumlanan bir iktidar biçimidir. Bedenleri disipline ettiği gibi, nüfusu da düzenler.

Günümüzde iktidar; artık öldüren, ezen, dışlayan, kapatan bir formda göstermemektir kendisini. Gözetler, denetler, disipline eder ve “normal”leştirir. Tüm bun-

ları yaparken de kendini gizler. Çünkü zaten iktidar her zaman ve her yerdedir[2]. Kapitalizmle çok iyi çalışan bir iktidar tekniğidir. Beden kontrolü ve üzerine yapılan planlamalar doğrultusunda cezalandırıcı-öldürücü bir iktidar tablosundan ziyade, disipline edici – denetleyici bir iktidar yapısının varlığından bahsetmek mümkün olacaktır [3]. Eskiden işe yaramaz olarak görüp bir anlamda ortadan kaldırdıklarını artık üretim çarklarına yönlendirir. Böylelikle, üretim mekanizması için ucuz iş gücü elde etmektedir. Bireye empoze edilen, ölüm korkusu değil; yaşama sorumluluğu olmaya başlamıştır. Böylelikle, birey kendine döner. Biyo iktidar, insan toplamını ‘toplum’ olarak değil de nüfus olarak görür. İnsanlar biyolojik süreçlerden etkilenen bir ‘tür’ gibi algılanır.

Biyo iktidar, üç bileşen üzerinden aktarılabilecektir: Nüfus düzenleme, norm/normalizasyon toplumu yaratma ve Panopticon: Gözetim/gözetleme toplumu yaratma. Bu üç bileşen çoğu noktada iç içe geçmekte ya da birbirlerini tamamlayıcı bir mekanizmada çalışmaktadırlar.

Kısaca bu üç bileşenden bahsetmek gerekirse;

- **Nüfus düzenleme**de, insanları yığınlar halinde hareket ettiren, yöneten ve denetleyen bir durum söz konusudur. Bireylerin eylem ve davranışlarının içine sızan bu amaç, günlük yaşam pratiklerini ve yönelimlerini düzenleyerek kontrol eder ve yönlendirir [4]. Nüfus düzenlemelerinde, “demografik kaynaklarla nüfus arasındaki orantıya ilişkin tahminler, zenginliklerin ve bunların dolaşımının, yaşamların ve bunların olası uzunluğunun çizelgelere geçirilmesi” [2] söz konusudur.

Günümüzde yürütülen en temel tartışmalardan bazıları doğrudan bu düzenleme gayesiyle ilişkilidir. Çin’de yürütülen tek çocuk politikası ya da Türkiye’de yürütülen üç çocuk politikası ya da kürtajın engellenmeye çalışılması gibi konular doğrudan bu konuyla ilgilidir.

- **Norm/Normalizasyon toplumu** yaratımı, hukuktan ziyade insan ilişkilerini düzenleyen normlar doğrultusunda nüfusun nasıl yaşaması gerektiğine dair kararların verildiği ve kişilerin bu kararlara uygunluğunun sağladığı bir amaca ulaşıldığında gerçekleşir. “Gruplar için normlar ortak bir davranış biçimi, ortak tutum ve inançlar, kendi yaptıkları işlere karşı geliştirdikleri ortak duygular olabilir”[6].

Düzenlenmiş nüfus ve disipline olmuş toplum için sağlayıcı olan her şey, “norm” olarak belirtilebilir. Normalizasyon toplumu, yaşamı merkeze alır ve düzenleyici normlar ve disipline edici normların kesişiminde konumlanır. Aile, okul, ordu, hapishane, akıl hastanesi gibi kurumlar bireyi normalleştirici rol oynarlar.

- **Gözetim/Gözetleme Toplumu, Panopticon**² hapishane kurgusu üzerinden tariflenmektedir. Gözetlenenin gözetleyeni görmediği bu kurgu gerçekte inşa edilmemiştir; lakin metaforik bir öge olarak literatüre geçmiştir. İktidarın gözü Panopticon'un ortasındaki kuleden toplumu izlemeye başlamıştır ve birey devamlı gözetlenebiliyor olmanın yarattığı psikoloji ile davranışlarını kontrol etmeye; başka bir deyişle kendi kendinin polisi olmaya başlamıştır.

Hapishane bağlamından yola çıkarak Foucault'nun "büyük kapatılma"³ [5] olarak adlandırdığı ve 17. yy'den itibaren etkisini gösteren olayın, günümüz yansıması da ele alınacaktır. Olayının günümüzdeki tezahürü, "modern kapatılma" olarak adlandırılabilir.

Panopticonla birlikte bilginin iktidarı ve bu iktidarı ne şekillerde kullandığı önemli bir alt dayanak olacaktır. Hapishane hücceresinde bulunan kişilere dair devamlı olarak bilgi iktidarı da uygulanmaktadır. Çünkü devamlı gözlemlenebilen biyolojik tür bilginin nesnesi konumundadır.

Biyo iktidar tüm bu amaç ve görevlerini yerini getirirken bir takım araçlara gereksinim duyar. Türkçe çeviri karşılığı 'düzenleniş, aygıt, araç' gibi sözcükler olan dispozitif kavramını, Ferda Keskin Foucault'nun "Özne ve İktidar" [7] kitabının önsözünde şöyle açıklamaktadır:

Şiddetin dışlanmasıyla birlikte beden iktidar tarafından kuşatılmasında tüm toplumsal bütüne yayılan yeni ve ince teknikler gerekmiş, bu teknikler Foucault'nun "dispozitif" olarak adlandırdığı somut düzenlemeler biçimini almıştır. Dispozitif'ler Foucault'ya göre söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlak önermelerden oluşan heterojen bütünlükler; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir.[7]

Tanım kapsamından ötürü, metin boyunca 'araç' kelimesi değil; 'dispozitif' kelimesi bizzatı kullanılacaktır.

2 Kelimenin açılımı, bütünü(pan-) gözlemlemek(-opticon) şeklindedir: to observe (-opticon) all (pan-) "Halka biçimli bir binadır, ortasında avlu ve avlunun ortasında bir kule vardır. Halka hem içeriye hem dışarıya bakan hücrelere bölünmüştür. Bu küçük hücrelerin her birinde, kurumun hedefine uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkum, deliliği yaşayan bir deli vardır. Merkezi kulede bir gözetmen vardır. Her hücre hem içeri hem dışarı baktığından gözetmenin bakışı tüm kuleyi kat edebilir; hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak, bireyin yaptığı her şeyi görebileceği, buna karşılık kimsenin kendini göremeyeceği şekilde panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasından gözlemlenebilir. Bentham'a göre, bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanabilir. Panopticon, aslında, bir toplum ve bir iktidar ütopyasıdır" [5].

3 Büyük kapatılma olayı kapitalizmin başlangıcıyla Avrupa'da yürütülen bir uygulamadır. Üretim için kullanılmayan tüm kişiler, eskiden cüzam evleri olarak kullanılan yerlere kapatılmışlardır. "O dönemde, hiç ayırım yapmadan yaşlılar, sakatlar, müsrif babalar, hayırsız evlatlar, çalışamayan veya çalışmak istemeyenler, eşcinseller kapatılıyordu; hepsi birden aynı yere kapatılıyordu" [5]. Bu olaydan sonraki aşama olarak ise; tımarhane, hapishane vb. özelleştirilmiş kurumların ortaya çıktığı görülmektedir. Bedenlerin ıslah edilip üretime sokulması hedeflenmiştir.

Biyo iktidar kavramıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise; iktidarın olduğu yerde direnişin de olmasıdır[2]. Devlet iktidar bağıntılarının kurumsal bütünleşmesine dayanmaktadır[2]. Bu noktada planlama ve kent üzerinde yönetimin kademelenmesi konusuna gönderme yapan bir durum olmaktadır.

BIYO İKTİDAR ve KENT

Biyo iktidarın kentler üzerindeki etkilerini tartışırken, aslında yönetimin kentlerle ilişkisine de değinilmiş olmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi siyasetlerin kentlerde iz bırakma istekleri doğrudan mekanda gözlenebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Haussmann'ın Paris'inden, Hitler'in uygulanmamış Berlin planına Avrupa üzerinden örneklerle karşılaşabileceğimiz gibi; Türkiye'de de yine, Menderes bulvarları, Dalan'ın Tarlabası bulvarı ve günümüzde yürütülen 3. köprü, 3. Havaalanı, Taksim meydanı projeleri gibi örnekleri vermek mümkün olacaktır. Bu ve benzeri örnekler, iktidarın mekana inip yarattığı normlarla birlikte her yerdeliğine de atıfta bulunmaktadır. Bu tarz büyük ölçekli projelerin yarattığı nüfus hareketleri ve gözetleme de kentte böylelikle yerini almaktadır.

Biyo iktidar kavramı, kent yönetimi ve planlama ile ilişkilendirirken yine; nüfus düzenleme, normalizasyon ve gözetim toplumu oluşturma bileşenleri kullanılacaktır. Bu üç bileşen ile kent planlamasının bağlantılarını, özetle, şu şekilde kurabilmek mümkündür:

- **Nüfus düzenlemede**, planlama kararlarına göre, nüfus için görevler atfedilir. Biraz daha detaylı bahsetmek gerekirse; planlama ile bir alanın yoğunluğuna ilişkin kararlar alınabilir, belirlenen vizyona göre fonksiyon değişiklikleriyle insanlar yığınlar halinde yer değiştirebilir, ulaşım ve arazi kullanımı ilişkisi nüfusları kitlesel olarak hareket ettirebilir, planlayamama/planlama süreçleri arasında yine Türkiye'yi en çok etkisi altına alan göç, gecekondular, kentsel dönüşüm konuları da doğrudan başlıkla ilişkilidir. Ayrıca, kentler hakkındaki çok önemli kararlarda halkın görüşünün alınmaması, insanları yığınlar halinde algılayan bir iktidar türüne delalettir. (Taksim yayalaştırma projesi, gezi parkı, 3. Köprü projesi, vb. örnek olarak verilebilir.)

- **Norm/normalizasyon toplumu** yaratım süreçlerinde, kent yönetimi çok kritik bir önem taşımaktadır; çünkü yaratılmak istenen toplum modelinin dışında kalınması, kentsel ayrışma ve dışlanma gibi özellikle sosyal dokuyu olumsuz etkileyebilecek sonuçlara yol açabilecektir. Burada kent yönetimi ve planlama ile kurulan ilişki, "normal"ın yaratım süreci ve uygulanma biçimidir. Kapalı "korunaklı" siteler ve alışveriş merkezleri bir kültür ve yaşama biçimi olmuştur. Bu normalleşmenin dışında kalan birey reklam, medya, siyasal liderler ve iş adamları tarafından önce "normal"e özendirilir, sonra da onu elde etmek için

var gücü ile çabalar. Gözetlenen, kuşatılmış beden ve planlanan nüfus üzerine kurulan biyo-iktidar, yarattığı normalizasyon toplumunda, yasalardan bile daha etkili bir düzenleme aracı olma potansiyeline sahip olan normları ile bireylerin birbiri üzerinde iktidar kurmasına da yol açmaktadır. Günümüzde örgütlenen “güzel site” algıları, alışveriş merkezi kültürü, iş kuleleri gibi kentte fiziksel olarak değişimi çağırان tüm “norm”ların yaratım sürecinin benzer biçimde işlediğinden bahsedilebilecektir; fiziksel değişim tabiatıyla sosyal değişimi de beraberinde getirecektir.

- Panopticon: Gözetim/gözetleme toplumu yaratımında, kent mekanlarının genel olarak mobese ve güvenlik kameralarıyla denetlenmesi sonucunda oluşan bir kontrol mekanizması olduğundan bahsedilebilecektir. Bu durum aynı zamanda normalizasyon toplumu bağlamıyla ortaklaşmaktadır. Günümüz ‘normal’inin inşaa edildiğı alanlarda genellikle gözetleme kameralarının da yer aldığından, dolayısıyla gözetlenme ve gözetlemenin de normal bir eylem olduğundan bahsedilebilecektir. Kentlerde, rutin gözetlemeler gücün kullanımını neredeyse içselleştirmektedir: hiçbir neden olmadan insanlar denetlenir, kategorize edilir, disipline edilir ve normalleştirilir [8]. Bunun dışında, özellikle kent yönetimi ve planlama açısından konunun ‘bilgi’ ve bilgi üzerinden kurulan iktidara dair söz söylediğı de vurgulanması gereken bir diğer noktadır.

BİYO İKTİDAR ve KENTSEL DÖNÜŞÜM

Daraltılan perspektifte irdelenecek konu, kent yönetimi ve biyo iktidarın ara keskinde yer alan; günümüz Türkiye’sinin en tartışmalı konularından “kentsel dönüşüm”dür. “Kentsel dönüşüm, genel olarak, kentlerin eskiyen, yıpranan ve çöküntü alanları haline gelen bölgelerinin yıkıp yeniden yapma, canlandırma, sağlıklılaştırma yoluyla yeniden kimlik kazanması ve küresel değişimlere ayak uydurması için bir araç olarak tanımlanmaktadır” [9].

- Nüfus düzenlemede, kentsel dönüşüm süreçlerinde göçler ve gecekondulaşma süreçlerinin altı çizilmelidir. Sanayileşmeyle büyük kentlerde çalışmak için gelenlere devletin konut sağlayamaması ve gecekondulaşmaya göz yumması, illegalitenin karşılıklı yürütüldüğü bir göz yumma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasiler için seçmen anlamına gelen gecekondu alanlarının durumu daimi bir sorun ve tartışma konusu olarak gündemde kalırken, kentsel dönüşümle birlikte tersine bir süreç yaşanması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu defa, kitlesel göçlerle gelenlerin yerinden edilmeye yeniden göç etmesi söz konusudur.

Dispositif olarak yasaların ve TOKİ konutlarının kullanıldığından bu başlık altında bahsetmek yerinde olacaktır. En önemli iki yasa olarak da tarihi alanlarda

dönüşümü mümkün kılan ve Tarlabası yasası olarak da bilinen 5366 sayılı yasa ve 6305 sayılı afet yasası sayılabilecektir.

- **Norm/normalizasyon toplumu** yaratımı ile dönüşüm ilişkisi düşünüldüğünde, dışlanma ve kentsel ayrışmanın arttığı görülmektedir. “Yaşanan sürecin hissettirdiği, merkezi ve yerel yönetim eliyle uzun vadeli bir projenin hayata geçirildiği, kente yakışmadıkları suçlamasıyla dışlanan grupların kent dışına itildiği ve boşalttıkları mekanların sermayeye teslim edildiğidir” [10].

Rant nedeniyle de, kentsel dönüşüm alanlarının günümüz normallerine dönüştürüldüğü söylenebilecektir.

- **Panopticon: Gözetim/gözetleme toplumu** konusunda dikkat çekici olan normal ile iç içe geçen yaşama ve çalışma birimleridir. Gözetlemenin normalleştiği bu birimler, özellikle arazi değeri kıymetli alanlarda yürütülen kentsel dönüşüm alanlarında karşımıza çıkmaktadırlar.

Kensel dönüşüm alanı ilan edilmeden evvel pek çok alanla ilgili detaylı ve kapsamlı çalışmalar yürütülmekte ve alanların kullanıcıları bilgi nesnesi olarak kullanılmaktadır.

Modern kapatılmanın karşımıza çıktığı durumlar ise, kent mekanını kullanım pratikleriyle ilişkilidir. Sanayileşmeyle fabrikalara ve gecekonduklara kapatılma; şimdilerde iş kulelerine, alışveriş merkezlerine, kapalı sitelere ya da TOKİ’ye kapatılma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm ile biyo iktidarın değerlendirilmesi için, pilot alan olarak ise tarihi yıpranmış alanlardan olan Tarlabası seçilmiştir.

BIYO İKTİDAR ve TARLABAŞI

Tarlabası kentsel dönüşüm yönetim süreci ve biyo-iktidar arasında kurulabilecek ilişkiye iki açıdan bakılabilecektir: Yönetimin dönüşüm ile ilişkisi ve alan kullanıcılarının dönüşümle ilişkisi.

Biyo İktidarın Tarlabası’nda Tezahürü: Yönetimin Dönüşüm ile İlişkisi

- **Nüfus düzenlemede** yönetimin dönüşümle ilişkisinde, ilk olarak söylenmesi gereken, alanda yaşayanların çoğunluğunun zorunlu göç ile gelip yerinden edilmeyle yine kitleler halinde göç etmek durumunda bırakılmaları olacaktır. Bunun için yönetim iki dispoitif kullanmıştır. İlki, 5366 sayılı yasayı çıkarmasıdır. Alanın tarihi olmasından ötürü korumacı planlama yapılmak zorundalığı bu yasa ile kaldırılmaktadır. İkincisi ise, kiracıların alanı boşaltması için TOKİ

konutlarına gitmelerinin teşvikidir. Ev sahipleriyle yapılan pazarlıklar gereğince sunulan tekliflerde anlaşılabilirse bile, belediyenin yasaya göre kamulaştırma yetkisini elinde tutması da anlaşmayı zorunlu kılan bir etkidir. Yapılmaya çalışılan anlaşmada, çeşitli m² hesapları yapılmaktadır ancak en azından bina sahibi olunmadan, alanda kalmaya yetecek kadar pay alınamadığı öğrenilmiştir. Burada da amaç alanı terk etmeye zorlamaktır. Ya anlaşacak ya da zaten mülkü kamulaşacaktır.

Projenin öncelik amaçlarından birinin mutenalaştırma olduğundan da bahsetmek gerekmektedir. Yetkililerce yapılan açıklamada, dönüşümle beraber alandaki sosyal dönüşümün başlatıldığından bahsedilmektedir. Rant üzerinden şekillenen proje kapsamında, fakir biyolojik tür yerine zengin biyolojik türün alana yerleştirilmesi planlanmıştır.

- **Norm/normalizasyon toplumu** yaratımı ile ilgili olarak, yönetimin uzun yıllar süren çalışmaları olmuştur. Normlar dönüşümün meşrulaşması bakımından oldukça büyük rol oynamıştır. Yıllarca yapılan açıklamalarla Tarlabası 'en dip'⁴, 'zehirlenmiş prenses'⁵ ve belediye ile inşaat firması 'cerrah'⁶ olarak akıllara kazılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken en önemli dispozitif medya olmuştur.

Günümüz normalinin buradaki inşası – alışveriş merkezi, ofis ve rezidans alanları- sağlanırken, tarihi doku da sosyal doku da çok geri planda kalan tali konular olarak görülmüştür. Söz konusu tutum, alandaki kentle tam olarak bütünleşemeyen alan ve alanda yaşayanları daha da dışlayıcı bir anlayışa aittir. Kaldı ki; dönüşümle ilgili olarak yapılan açıklamalarda, 'sosyal dönüşüm' ibaresi rahatlıkla kullanılabilir. Lakin sosyal olarak dönüşümden kasıt, burada yaşayanların TOKİ ya da kentin daha dışındaki alanlara taşınmalarıyla -kapatılmalarıyla- tasavvur edilmektedir. Alanda yaşayanları dahil edici çalışmalarla değil, ötelenmeleriyle elde edilen bir sosyal ve fiziksel dönüşüm söz konusudur.

Panopticon: Gözetim/gözetleme toplumu konusunda da, yönetimin oldukça muktedit olduğundan bahsedilebilecektir. Alanda devamlı polis arabalarının devriye gezmesi, bulvar üzerinde emniyet müdürlüğünün konuşlanması, yıkımların proje alanına komşu alanlarda yaşayan topluluklara açık yapılması gibi durumlar, toplulukta gerilime sebep olmaktadır. Yeni oluşturulan kentsel alanda kameralı sistemlere yer verilecek olması da yine değinilmesi gereken bir konudur.

4 Konuyla ilgili pek çok habere ve resmi internet sitesine ulaşmak mümkündür. Örnek için bkz. [11],[12],[13]

5 Konuyla ilgili pek çok habere ve resmi internet sitesine ulaşmak mümkündür. Örnek için bkz. [14]

6 Konuyla ilgili pek çok habere ve resmi internet sitesine ulaşmak mümkündür. Örnek için bkz. [14]

Bilgi nesnesi olma konusunda ise, alanın kullanıcıları ile yapılan ilk toplantıda mülkiyet ve maddi güçlerine dair veriler elde edilip haberleri olmaksızın yapılan ihale sonrasında ise, bu veriler ikinci toplantı ile aleyhlerinde kullanılmıştır.

Burada yaşayanların önce Tarlabası'na kapanmaları, şimdi ise TOKİ evleri gibi yaşam kültürlerine uygun olmayan alanlara kapatılmaları da 'modern kapatılma' olarak ele alınabilmektedir.

Biyo iktidarın Tarlabası'nda tezahürü: Alan kullanıcılarının dönüşümle ilişkisi

- **Nüfus düzenlemede** alan kullanıcılarının dönüşümle ilişkisi başlığının oluşturulabilmesi için, alanda 'derinlemesine görüşme'ler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde; dönüşüm için oluşturulan sistemin, alanda yaşayanlara oldukça ustalıkla yansıdığı gözlenmektedir. Eskiden proje alanında yaşayan ya da proje alanı çevresinde yaşayan Tarlabası halkı, kendilerinin merkezden uzaklaştırılmaya çalışıldığının farkındadırlar. Zorunlu göç ile gelip yerinden edilme ile gittiklerinden dolayı kırıncılıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca anlaşılmaya varanların alandan sürülmek korkusu taşındıkları belirtilmiştir. Bir direniş örneği olarak alandan çıkarılanların TOKİ konutlarına gitmektense civar semt ve mahallelere yerleştikleri saptanmıştır.

- **Norm/normalizasyon toplumu** bağlamında, alandakilerin komşuluk ilişkilerinin altını çizmeleri önemlidir. Kent merkezinde yaşam normlarına uymadıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda dönüşümün sebepleri arasında kendilerini gösteriyor olmaları da oldukça önemlidir. Yine yaşadıkları alandaki illegaliteye de dikkat çekmişlerdir.

Proje alanının 'güzel' olacağını belirtmeleri ve kendilerini burada yaşamaya layık bulmamalarıyla yönetim tarafından oluşturulan normal'in ne kadar etkili olduğunun göstergesi olarak görülebilecektir. Yine rant konusunda da genel karnanın gelişmiş olması, rant kavramının bile normalleştiğini göstermektedir.

- **Panopticon: Gözetim/gözetleme toplumu** konusunda değinilebilecek olan, Tarlabası halkının, uzun süre gözetlenip haklarında toplanan bilgilerin de aleyhlerinde kullanıldığının farkında olmasıdır.

Yıkımların halka açık gerçekleştirilmesi, korku ve gerilim ortamı yaratırken proje devamında gelen süreç açısından önem taşımaktadır.

Alan görüşmelerinde ortaya çıkan en önemli nokta, yönetimin kullandığı biyo iktidarının, alanda tamamen vücut bulmuş olmasıdır. Bir diğer önemli nokta ise; civarda yaşamını idame ettiren görüşmeciler kitlenin, dayanışmanın ve direnmenin eksikliğinden ötürü dönüşümün gerçekleştiğini belirtmeleridir.

SONUÇ

Biyo iktidar, kentle ve dönüşümle ilgili pek çok alanda okunabilmektedir. Kent planlamaya farklı açılardan bakmak, farkındalık yaratmak açısından değerlidir. Bu çalışmada Tarlabası, kentin küçük bir bölümünde, yönetimin neler yapabileceğine dair önemli bir örnek sunmaktadır.

İnsanların; biyolojik bir tür olarak görüldüğü nüfus düzenlemeleri, yaratılan normların dışında kalanların kent merkezinin de dışında kalması, devamlı gözetlenerek üzerine salınan korku gereği yaşamlarını kısıtlaması kabul edilemez durumlardır.

Planlama değerlendirildiğinde, her alanın biricikliği ve tüm 'yaşayan' ve 'yaşatılması gereken' değerleriyle birlikte düşünüldüğü hassas bir yaklaşım; kentsel dönüşüm değerlendirildiğinde ise, alanının kullanıcılarının katılımı ile gerçekleştirilen 'yerinde dönüşüm' kavramının ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Biyo iktidarın biyolojik bir tür olarak gördüğü insanların varlığı, kentlerin planlanma sürecinde aktif rol aldığı, planlamada var olduğu ve uygulamalarda mümkün mertebe mağdur edilmediği bir sisteme yerini bırakması gerekmektedir. Katılım konusu, en önemli planlama prensiplerinden olmakla beraber, yönetim elinden verilmediği durumlarda dahi talep edilmesi gereken bir kentlilik hakkıdır. İnsanı tür, yığını nüfus olarak algılayan biyo iktidara karşı; yaşayan bir kültür, sosyal bir algı ve fiziksel mekanı var eden toplumsal bir yapı olarak karşı konulmalıdır. Bu da yine iktidarın var ettiği direnişle mümkün olabilecektir. Planlama kapsamında biyolojik bir tür olarak görülmeye; tepeden inme ve adaletsiz kararlar karşısında durabilecek iradeye sahip olunması gerekmektedir. Bu direniş mekanizmalarının kentlinin planlama süreçlerinde katılımcı olabilmesi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

İçinden geçtiğimiz hassas Türkiye gündemi üzerinden deneyimleme fırsatı bulduğumuz Gezi Parkı direnişi, bu konuda karşımıza çıkabilecek en önemli hadiselerdendir. Bire bir, planlama kararlarında yer alınamayan bir süreçte yükselen tepki ile edinilen kazanımlar bu bağlamda örneklenmiştir. İktidarın olduğu yerde direniş vardır.

KAYNAKÇA

- [1] **Urhan, V.**(2010). ‘Michel Foucault’, Fikir Mimarları-24, Say Yayınları, İstanbul.
- [2] **Foucault, M.** (2010). Cinselliğin Tarihi, Çev.Tanrıöver, H. U. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [3] **Keskin, F.** (2003). *Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault*, Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, (Ed. N. Rigel vd.) Su Yayınları, İstanbul.
- [4] **Hancock, P.** (2000). The Body, Culture and Society, First Published, Open University Press, Buckingham – Philadelphia.
- [5] **Foucault, M.** (2005). Büyük Kapatılma, Çeviren: Ergüden, I. ve Keskin, F., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [6] **Özkalp, E.** (2004). Davranış Bilimlerine Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- [7] **Foucault, M.** (2000). Özne ve İktidar, Çeviren: Ergüden, I. ve Akinhay, O., Yayına Hazırlayan: Keskin, F., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [8] **Koskela, H.** (2003). ‘Cam Era’ – The Contemporary Urban Panopticon. Surveillance And Society.
- [9] **Ergun, N., Türkoğlu, H.,** (2012). *Kentsel Dönüşüm*, İTÜ Vakfı Dergisi, Sayı 59, S.6-14.
- [10] **Yalçın, M. C. ve Çavuşoğlu, E.** (2013). Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek, Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- [11] **URL-1** <http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=cts&haberno=6912>, alındığı tarih: 04.03.2010
- [12] **URL-2** <<http://v3.arkitera.com/h18239-biz-tarlabasini-evimizi-seviyoruz.html>>, alındığı tarih: 03.03.2010
- [13] **Beyoğlu Belediyesi.** (2012). Tarlabası Yenileme Projesi. Alındığı tarih: 29 Haziran 2012, Adres: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/>
- [14] **URL-3** <http://www.bogazicigundem.com/haber_detay.asp?haberID=2368&HaberBaslik=tarlabasi39nda-zehirlenmis-prensesi-tedavi-ediyoruz>, Alındığı tarih: 01.11.2012

3B. OTURUM - 7 KASIM 2013
"KENT YÖNETİMİ ve DEZAVANTAJLI GRUPLARI"
Oturum Başkanı: **Doç. Dr. F. İpek ÖZBEK SÖNMEZ**

Kent Hakkı ve Engelli Kullanıcılar
Öğr. Gör. Berfu Güley GÖREN
Arş. Gör. Çağdaş DEDEOĞLU
Prof. Dr. Lale BERKÖZ

Avrupa Kentsel Şartı Işığında
Ataş Lojmanlarının Dönüşüm Süreci
A. Banu AKDOĞAN ŞEN

Toplumsal Katılım Olgusunun
Kentsel Yoksulluk ve Sonuçları Bağlamında Değerlendirilmesi
Yasemin TOSUN ANDIÇ
Araş. Gör. M. Erdem ERYAZICIOĞLU

KENT HAKKI VE ENGELLİ KULLANICILAR

Öğr. Gör. **Berfu Güley GÖREN**

İstanbul Arel Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Arş. Gör. **Çağdaş DEDEOĞLU**

İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Prof. Dr. **Lale BERKÖZ**

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı; kentleşme sürecinde, engelli kent kullanıcılarını dikkate alan kentsel tasarım ilkelerine hem felsefi tartışmalar hem de siyasi, ekonomik ve toplumsal pratiğe yansıyan boyutlar açısından odaklanmaktır. Modern öncesi kent kullanım değeri ile ön plana çıkarken tüccarların kent surlarından içeri girmeye başlamalarından sonraki süreçte modern kent değişim değeriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Endüstrileşme ve kent ilişkisi bağlamında bakıldığında ise kentin her gün yeniden üretildiği söylenebilir. Bu yeniden üretme ve tüketime dayalı büyüme modelinin uygulanması sonucunda kentlerin nüfusu hızla artmış ancak kent kullanıcılarının büyük bölümü görünür hale gelmemiştir. Bu çerçevede, çalışmada, ülkemizde Anayasa ve ilgili yasalarda engellilerin kent hakkını çağrıştıran bölümler yer alsa da kent planlarında yaşanan aksaklık ve uygulama yanlışlarının ancak, söz konusu hakkın, düşünsel-ahlaki düzeyde kentin kullanım değerini hatırlatan bir dönüşüme neden olacak şekilde öne çıkarılması ile aşılabileceğini iddia etmektedir. Bunun için önce kapitalizm-kent ilişkisi bağlamında kent hakkı tartışmalarına odaklanılmış, ardından evrensel tasarım ilkeleri ile kent hakkı arasında nasıl bir ilişki kurulabileceği araştırılmış ve bazı çıkarımlar yapılmıştır. Kent hak-

kının kenti değiştirirken kendimizi değiştirme hakkı olması dolayısıyla evrensel tasarım ilkelerinin devreye girmesi ile engelli bireylerin kent üzerinden kendilerini değiştirmeleri noktasında önemli bir yol kat edilebileceği bu çıkarımların başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Engelli kent kullanıcısı, Evrensel tasarım ilkeleri, Kent hakkı, Lefebvre, Ötekileştirme.*

Abstract

The aim of this study is to focus on principles of urban design paying attention to disabled urban user from the perspectives of both philosophical debates and political, economic and social reflections. While the use value of urban was prominent in pre-modern era, after traders entered into the city through wall, exchange value started to become dominant in modern cities. When the relationship between industrialization and city is analyzed, it can be said that the city is reproduced every single day. As an outcome of this reproduction and the model based on consumption the urban population has dramatically increased but an important number of urban user never became visible. In this respect, it is argued here that although the Constitution and related laws have some sections about right to the city of disabled people,

the malfunctioning of urban plans and the errors in implementation of policies can be fixed only after a transformation in intellectual-ethical dimension reminding us the recall of use value. For this aim, firstly, right to the city debates are taken into consideration based on the link between capitalism and the city. Then, a search for linking universal design principles and right to the city is done and some conclusions are made. Because of being the right to change ourselves, *right to the city* can be linked with universal design principles and by doing this important steps for the right to city of disabled people in terms of changing themselves can be taken.

Keywords: *Disabled urban user, Lefebvre, Marginalization, Right to the city, Universal design principles.*

1. GİRİŞ

Bireyin kentle ilişkisi modern öncesi zamanlara dayanmaktadır. Lefebvre, modern öncesi kenti üçe ayırmaktadır: Asya tipi üretim tarzına sahip oryantal kent, köle sahipliği üzerinden tanımlanan Yunan ve Roma antik kenti, toprak feodalizmine karşı mücadele ile feodal ilişkiler arasında gidip gelen Ortaçağ kenti. Lefebvre'ye göre oryantal ve antik kent esasen siyasi iken Ortaçağ kenti siyasi karakterinin yanına ticaret, zanaat ve bankacılığı da eklemiştir. Böylece yeni kent tüccarları da surlar-

dan içeri almıştır. Ona göre, Ortaçağ kenti gelişen tarım artığı ve zarar eden feodal lordlar sebebiyle zenginliğin biriktiği *oeuvre*¹ haline dönüşmüştür (Lefebvre, 2000, s.65-66). Böylece *oeuvre* kullanım değeri, üretilen ürünlerse değişim değeri ile öne çıkmıştır. Sonraki süreçte değişim değerinin baskın hale gelmesi ve endüstrileşmenin metalaştırıcı etkisi kentin kullanım değerini dağıtmış, onu *oeuvre* olmaktan uzaklaştırmıştır (a.e., s.67-68).

Bununla birlikte, Lefebvre, endüstrileşme ve kent ilişkisini de üç döneme ayırmaktadır (a.e., s.81). İlk dönemde, endüstrileşme sürecinin ideolojik olarak ve pratikte Ortaçağ kent olgusunu yok ettiğinden bahsetmek mümkündür. Bu dönemde, *kentsel manada toplumsal yerine endüstriyel manada ekonomik olan tercih edilmiştir*. İkinci dönemde kentleşme artmış ve kentli toplum genelleşmiştir. Kent, *oeuvre* olmaktan uzaklaşmış, yani araç değil amaç haline dönüşmüştür. Bu dönemde kent merkezi bir hal alınca üretim ve tüketim ilişkilerinin planlı örgütlenmesi göz ardı edilmiştir. Üçüncü dönemde ise kentin yeniden üretildiği söylenebilir. Kentin eski merkezi hali yerine kapitalist modele uygun bir şekilde karar vermenin merkezi hali devreye girmiştir.

Endüstrileşme ile ilişkisi bağlamında incelendiğinde kentlerin, gittikçe kalabalıklaşması ve çevre kirliliği gibi birçok sorunun temel mekanı olması da bundandır. 1800’lerde yalnızca Pekin’in nüfusu bir milyonun üzerinde iken 1900’lerde 16 kentin, 2000’lere gelindiğinde ise 400’ün üzerinde kentin nüfusu bir milyon sınırını aşmıştır. Kırsal kesimden kente göç (iç göç), yeni doğumlar, yurtdışından gelen göç (dış göç) ve kırsal arazilerin kentsel arazilere dönüşmesi bu durumu tetikleyen etkenler arasında öne çıkanlardır. Bugün kentler, ekonomik faaliyetlerin büyük çoğunluğunun kaynağı, modernleşmenin simgesi olarak görülseler de doğal kaynakların ¾’ünü tüketip kirlilik ve atığın büyük çoğunluğunu üretenler de aynı kentlerdir (Redman ve Jones’tan aktaran Dedeoğlu, 2013, s.118-119). Bu çalışma açısından önemli olan ise modern kentin kullanıcılarını ötekileştiren bir yapıda olmasıdır.

Endüstrinin ve endüstrileşmenin geleneksel kenti alaşağı edişinden bu yana kent ve onun kullanıcıları sermaye birikim şekilleriyle yakından ilgili bir tarihsellik içinde dönüşmekte ve yeniden üretilmektedir. Engelli kent kullanıcıları da bu dönüşüm ve yeniden üretimde görmezden gelinmek kaydıyla süreçten olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu nedenle meseleye sermaye birikim süreçleri açısından bakılması (Tekeli, 1988, s.130), gerçekliğin farklı boyutlarının dikkate alınması noktasında bu çalışma için de gereklidir. Bu çerçevede, çalışmanın amacı kentleşme sürecinde, engelli kent kullanıcılarını dikkate alan kentsel tasarım ilkelerine hem felsefi tartışmalar hem de siyasi, ekonomik ve toplumsal pratiğe yansıyan boyut-

1 Oeuvre: “Sanatçının ortaya koyduğu iş, sanat eseri” anlamına gelen Fransızca kavram.

lar açısından odaklanmaktadır. Bu odaklanışta, kent hakkı kavramı ile Evrensel Tasarım İlkeleri arasındaki etkileşim göz önünde bulundurulacaktır. Ülkemizde, Anayasa ve ilgili yasalarda engellilerin kent hakkını çağrıştıran bölümler yer almasına rağmen kent planlamalarında yaşanan aksaklık ve uygulama yanlışlarının, söz konusu hakkın, düşünsel-ahlaki düzeyde kentin kullanım değerini hatırlatan bir dönüşüme neden olacak şekilde öne çıkarılması ile aşılabileceği çalışmanın temel iddiasıdır.

2. KAPİTALİZM-KENT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KENT HAKKI

2.1. Kapitalizm-Kent İlişkisi

Sermaye birikim süreçleri ile kentleşme, bir başka deyişle kapitalizm ile kent arasında yakın bir ilişkinin varlığı aşikardır. Harvey, bu ilişkinin tarihselliğini ortaya koymak adına 19. yüzyıl Paris'i ve 20. yüzyıl New York'unu örnek göstermektedir (Harvey, 2003a; Harvey, 2009). Bu örnekler, kentin, kullanım değerinden değişim değerine doğru evrimini daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir.

1800'lerin ortasında, III. Napolyon'un emriyle, kent plancısı Georges-Eugene Haussmann'ın Paris'e yaptıkları kentsel dönüşüm açısından daha sonrakiler için bir model oluşturmuştur. Harvey'e göre, Paris'te yapılanlar, Avrupa çapında krize yol açan sermaye ve iş gücü artığının emilimiyle doğrudan ilgilidir. Haussmann, banliyöler ve geniş bulvarlar ile sadece kentin altyapısını değil, aynı zamanda yaşam biçimini ve karakterini de değiştirmiştir. Haussmann'ın kentleşme yoluyla artı sermaye ve işsizlik sorununa çözüm bulma arayışları ile kentin yeniden inşası, kentin büyük bir tüketim, turizm ve keyif merkezi haline gelmesine ve dizginsiz bir tüketim kültürünün kentte yaşanmasına neden olmuştur.

Harvey'e göre, kapitalist aktörler, askeri harcamaları ve kentleşmeyi krizle mücadele yöntemi olarak benimsemiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın yol açtığı sermaye ve iş gücü artığını önce II. Dünya Savaşı ile çözmeye çalışan ABD Yönetimi ardından kentleşme hamlesini gündeme almıştır. ABD'de Haussmann etkisi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Haussmann'ın 1853'te Paris'e yaptığının benzerini, bir başka şehir plancısı Robert Moses New York'a yaptığında kent süreci hakkında düşünmenin ölçeğini de değiştirmiştir. ABD kentlerinde gerçekleşen yatırımlar, ülkenin küresel sistemde söz sahibi olmasında önemli bir rol almıştır. Bu dönemde krediyi serbest bırakan mali kurumların kurulduğu görülmektedir. Ancak tüm yapılanlara rağmen 1960'lardaki kriz engellenememiş ve 1968 Hareketliliği böyle bir ortamda doğmuştur.

Kent, sürekli olarak üretilen sosyal ve fiziksel bir mekandır. Kenti üreten her bireyin kente sahip çıkarak kent üzerindeki hakkını talep etmesi en doğal sonuçtur. Buradaki kent hakkı; yoksulluğu, sosyal hayatı yaşamakta ve fizik mekanı kul-

lanmaktaki eşitsizliği ortadan kaldırarak kentsel çevre üzerindeki tahribatı önleyecek bir kent inşası olarak görülmelidir.

Marx, işgücünün uzunluğuna getirilecek kısıtlamayı devrime giden yoldaki ilk adım olarak tarif ettiyse, herkes için insan onuruna yaraşır bir ev ve yaşam çevresinde yerleşme hakkı talebi de daha kapsamlı bir devrimci hareketin ilk adımı olarak görülebilir. Kentin üretimi ve yeniden üretimine emek sarf eden herkes, üretimine katkıda bulunduğu şey üzerinde kolektif bir hakka sahip olmanın dışında, ne tür bir kentleşmenin nerede ve nasıl üretileceği üzerine de söz sahibidir. Hakim sınıfsal ilişkilerin dışında bir kentsel yaşamın yeniden canlandırılması ve inşa edilmesi isteniyorsa, parasal güce dayalı mevcut demokrasinin dışında farklı demokratik araçlar söz gelimi halk konseyleri geliştirilmelidir. Kent hakkı, kısmen kapitalist kentleşmenin günümüzdeki koşulları, kısmen de aktif olarak bu hakkın peşinden gitmesi muhtemel toplumsal grupların karakteri nedeniyle, açıkça görüleceği üzere, karmaşık bir yapıya sahiptir (Harvey, 2012).

2.2. Sermaye Birikim Süreçleri Ekseninde Kent Hakkı

Lefebvre, ortaya koyduğu 12 iddia vasıtasıyla kente dair görüşlerini açıklamıştır (Lefebvre, 2000, s.177-180). Bu iddialardan ilki kente dair iki sorun ve iki duruma ilişkindir. Sorunlar, konut ve yaşanan çevreyle ilgili olup iki durum ise endüstriyel örgütlenme ve küresel planlamadır. Ona göre ekonomik büyüme ve endüstriyel üretim temelinde ortaya çıkan fetişleştirme ve modernleşme ideolojisi gerçekte durgun olan toplumsal ilişkileri gizlemektedir. Lefebvre'nin endüstrileşmenin verili kabul edilmemesine dair iddiası bu açıdan oldukça önemlidir. Bu iddiaya göre kent, endüstrileşmeden önce de var olmuştur; fakat endüstrileşme geleneksel kenti yıkararak yerinden çıkma, karar vermenin merkeziliği, üretim araçları ve emek sömürüsüyle tanımlanabilecek modern kenti yaratmıştır. Bu noktada birey – toplum – devlet üçgeninden incelendiğinde ortaya çıkan modern kentin engellileri dikkate almayan bir yapıda olduğu açıktır.

Lefebvre'nin diğer iddiaları sorunların çözümüne dair olup işçi sınıfının rolüne, kent bilimine, bir kültürel devrimin gerekliliğine ve tüm bunlarla ilişkili olarak kent hakkına dairdir. Kent kullanıcısının kent hakkı, geleneksel toplumun doğa hakkı ile benzer bir durumdur. Ama basit bir geleneksel kente dönüş olarak ele alınması yanlış olacaktır (Lefebvre, 2000, s.158). Kent hakkı, kent kullanıcılarının kent yaşamını tüm hizmet ve avantajları ile yaşamaları ve ayrıca kentin yönetimine doğrudan katılmaları durumunda gerçekleşmiş olacaktır (Lefebvre'den aktaran Fernandes, 2007, s.208).

Haklar, doğuştan sahip olunan haklar, toplumsallaşma ile ortaya çıkan haklar ve dayanışma hakları olarak üç kuşak halinde sınıflandırıldığında kent hakkı üçüncü

kuşak dayanışma hakları arasında görülebilir (Güler, 2011, s.50). 1215 Magna Carta Bildirgesi ve 1789 Fransız “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” ile ortaya çıkan ve bireyi devlet karşısında koruyan özgürlük, mülkiyet, kişi güvenliği gibi haklar birinci kuşak haklar arasında gösterilirken Sosyalist Devrim ve refah devleti girişimleriyle birlikte örgütlenme, çalışma, barınma vb. ikinci kuşak haklar ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise devlet sınırlarından bağımsız olarak insanlar arasında dayanışma gerektiren çevre sorunu vb. konuları kapsayan haklar gelişmiştir. Kent hakkının dillendirilmesi engellilerin toplumsal görünürlüklerinin de artmaya başladığı bu döneme karşılık gelmektedir. Bu açıdan, kentin yaşanılabilirliği noktasında kent hakkı ile engellilerin talepleri arasında yakın bir ilişki söz konusudur.

Peki, bugün yaratıcı kent, yaşanılabilir kent, toplumsal manada karışık kent gibi alternatifler söz konusu iken niçin kent hakkını temel alan toplumsal ve siyasi hareketler daha önemlidir? Bu önemi, hak kavramının kendisinde aramak gerekebilir. Çünkü mesele, kaynağa ya da hizmete eşit mesafede erişilebilir olup olmamakla ilgilidir. Engelliler için de temelde mesele,

kaynağa ya da hizmete eşit mesafede erişilebilir olup olmamakla ilgilidir. Kaynağa ya da hizmete erişimde eşitliğin söz konusu olmadığı aşıkardır. Kaynak ya da hizmet yani nesne, erişmek isteyen insan yani özne ve erişim yolu veya aracı arasındaki bir dengede bu eşitsizliği gözlemlemek gerekmektedir. Nesnede ya da öznede eşitsizlik mümkün olamayacağına göre, yol veya araçta eşitsizlik olduğu söylenebilir. Bu eşitsizliğin hemen erişim anında oluşmadığı düşünüldüğünde ise geçmişten gelen bir sürecin etkisinden söz etmek mümkündür. Kent hakkı temelindeki haykırış, aslında haksız kurulmuş ve öyle işleyen düzene isyandır.

3. EVRENSEL TASARIM İLKELERİ VE ENGELLİLERİN KENT HAKKI

“Engelli birey” ifadesi ile bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal yeteneklerini çeşitli nedenlerle kaybetmiş insanlar ifade edilmektedir. Bu açıdan, kentsel mekanlara erişimde pek çok “engel”le karşılaşan doğuştan veya sonradan, geçici veya kalıcı bedensel, görme, işitme, konuşma engelli olan bireyler, yani kent hakkı çerçevesinde kentte yerini arayanlar bu çalışma kapsamında dikkate alınmaktadır.

Kent mekanlarında karşılaştıkları engeller nedeniyle kentsel yaşamda çok bulun(a)mayan kentli “engelli” nüfus oldukça fazladır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü’nün hazırlamış olduğu raporlara göre dünya nüfusunun yaklaşık % 10’unu engelli nüfus oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun 7 milyar olduğu düşünüldüğünde toplam engelli sayısı yaklaşık 700 milyondur. Türkiye’de Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile gerçekleştir-

rilen 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre ise Türkiye’de engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12,29’dur (TUİK, 2002). Buna göre, Türkiye’de toplam nüfus 75 milyon olarak kabul edilirse engelli nüfusun yaklaşık 8 milyon olduğu söylenebilir. Toplam nüfus içinde göz ardı edilemeyecek orana sahip engelli nüfusunun yanında yakın çevresindeki kişiler de fizik mekan koşullarının engelli bireyin bireysel hareketliliğine olanak vermemesi nedeniyle kentsel yaşamlarında zorluk yaşamaktadır. TUİK verilerine göre 2013 yılı için 3,7 olan hane halkı değerinin 8 milyon engelli nüfus ile çarpımından elde edilen yaklaşık 33 milyon kişi, ailelerindeki engellilerin bireysel hareket edememesi nedeniyle kentsel yaşamda zorluk yaşamaktadır. Görüldüğü üzere, rakamlar çok yüksek olmakla birlikte, burada asıl mesele bir tek kişinin bile mağdur olmadan kenti yaşayabilmesi gereğidir.

Bu çerçevede, engelli kent kullanıcısının kentsel yaşama katılamaması sorunu, son dönemlerde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1993 yılındaki "Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kuralları", Hacettepe Üniversitesi Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin 2006 ve 2008 yıllarında yapmış olduğu engellilere yönelik analizler, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Dünya Bankası’nın (WB) 2011 yılında yayınladığı Dünya Engellilik Raporu gibi çalışmalarla yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Bu sorunun tartışılmasındaki amaç, kentsel mekanlara erişim zorluğu yaşayan engelli kent kullanıcısının “ötekileştirilmesi”ni ortadan kaldırmaya yönelik çözüm yolları aramaktır. Bu açıdan yaklaşık 40 yıldır engelliler için mekanları daha erişilebilir ve kullanılabilir yapmak için “erişilebilirlik” ile “evrensel tasarım” kavramları kullanılmakta, tasarımlar bu kavramların ilkeleri doğrultusunda yapılmaya çalışılmaktadır.

3.1. Fizik Mekan ve Engelli Kullanıcı

Kent, canlı bir organizma gibidir. Sistemli çalışan ve gelişen bu organizmanın kendine ait dinamikleri, bileşenleri ve etkileyenleri vardır. Kentin fizik mekanının ve toplumsal yapısının doğasına uygun müdahaleler “kent” organizmasının sistemini bozmadan gelişmesini sağlar.

Kentin ve toplumun sisteminin bozulmaması için yapılan her türlü fiziksel ve toplumsal müdahalelerde tüm kent kullanıcıları göz önünde bulundurulmalıdır.

Kentsel alanlar, bütüncül bir sisteme sahip olarak farklı fonksiyonları üstlenen yapıları ile kent kullanıcısına çok yönlü hizmetler sunan mekanlardır. Modern çağ denilen günümüz yüzyılında yaşanan ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, teknolojik her türlü değişim ve dönüşümler sonucunda ortaya çıkan küreselleşme olgusu ile kentler farklı görevleri üstlenmeye başlamıştır. Üstlenmiş olduğu yeni görevlerle yeni misyonlar edinen kentler, birbirleriyle küresel ölçekte bir rekabete

girmiştir. Yarışır hale gelen kentler, bu yarışta engelli bireyleri görmezden gelmesine rağmen gündün güne fiziksel ve toplumsal yapıları, ekonomik yapılarının önderliğinde değişmektedir. Kentlerin yarışma halindeyken geçirdikleri hızlı değişimler, plansız ve her kent kullanıcıını göz önünde bulundurmeyen kentsel mekanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Engelli veya çeşitli nedenlerden dolayı hareket kısıtı olan kent kullanıcıının kentsel mekanlara olan erişimi, kentlerin erişilebilir olmamasından dolayı oldukça zayıftır. Bu durum, bu kullanıcıların ihtiyaçlarının, kentsel açık alan tasarım ve gelişme sürecinde çoğu zaman göz ardı edilmekte olduğunu göstermektedir. Yapılan çoğu düzenlemede, engelli kullanıcıların değerlerinin, alışkanlıklarının ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu iddia edilmekte fakat pek çok uygulamada bu durumun aksi görülmektedir. Herkes için tasarım ilkesine uygun olmayan kentsel mekan düzenlemeleri, engelli ile hareket kısıtı olan kentlilerin hareketliliklerini, özel mekanlara erişimlerini kısıtlayıcı niteliktedir.

Kentsel açık alanlarda çoğu zaman engelli ve hareket kısıtı olan bireyler için düşmanca ve hakaret sayılabilecek nitelikte uygulamalar görülmektedir. Engelli kent kullanıcıları, evlerinin önünden başlayıp ulaşmak istedikleri noktaya kadar pek çok fiziksel ve sosyal engelle karşılaşmaktadır. Kentsel mekanlara erişimde ve kent kullanımında “engeller” ile karşılaşan engelli bireylerin yaşam alanları kendi “ev”leri ile kısıtlanmaktadır. Bu da her bireyin doğuştan gelen hareket özgürlüğü haklarını kullanmalarını engellemektedir. Uzmanlaşma ve görev paylaşımı, kentin önemli bileşenlerindendir. Her kent kullanıcıına düşen bazı görevler bulunmaktadır. Engelli kent kullanıcıı, kentsel yaşamda üzerine düşen görevleri kentin fiziksel mekan koşullarının elverişsizliği nedeniyle hareket özgürlüklerini kullanamamaları, yaşam alanlarında fonksiyon kaybı yaratmaktadır.

Yapılaşmış çevre özelliklerinin herhangi bir engeli bulunmayan bireyler için düzenlenmesi ve böylece engellilerin “öteki (marjinal)” görülmesi nedeniyle; engelliler, kendilerini diğerlerinden yani herhangi bir engeli olmayan bireylerden ayrılmış görmektedirler. Engellilerin kentsel mekan içindeki hareketlilik ve erişilebilirlik ihtiyacı, kent aktörleri ve toplum tarafından çoğu kez “öteki” görülmektedir. Herhangi bir engeli olmayan kentlilerin kent üzerinde hak iddia edebildikleri, engeli olan kentlinin ise sözünü geçiremediği bir kentte ötekileştirildiklerini düşünen engelli bireyler, kendilerini ezilmiş ve güçsüz hissetmektedirler. Bu durumda, engelli kent kullanıcıı kentsel yaşam içinde toplumsal, ekonomik, kültürel, psikolojik pek çok farklı engelle daha karşılaşmaktadır. Çoğu yönetici ve fiziksel mekan düzenlemedeki aktörler, engelliliği çevresel bir konu olmaktan öte tıbbi bir engellilik olarak görmektedir. Oysa mevcut kentsel mekan düzenlemeleri nedeniyle engelli kent kullanıcılarını günlük yaşamdan koparacak boyuttaki sosyal ve toplumsal olan bu sorun, engellilerin psikolojileri üze-

rinde olumsuz etki yaratmaktadır. Son yıllarda, engellilerin yapılaşmış çevrede hissettikleri ezilme ve öteki olma durumlarına dair araştırmaların artmasıyla yapılaşmış çevrede engelliler için erişilebilirlik kolaylaştırıcı düzenlemelere olan eğilim artmıştır. Bu kolaylaştırıcı düzenleme çalışmalarına rağmen, engellilerin kentsel yaşam içinde

bulunma haklarını kullanmalarına fırsat verecek nitelikteki kentsel mekan düzenlemeleri henüz tam anlamıyla uygulanmamıştır.

Kültürel ayrıştırıcı değerler, kentsel mekanların pek çok alanında görülmektedir. Laws'un (1994) bahsetmiş olduğu gibi "Engelliler için okul", "Engelliler için tuvalet" vb. "engellilere" özgü olduğu vurgulanıp etiketlenen sosyal birimler, engellilerin "ötekileştirilmesi", "anormal" ve toplum dışı görülmesinin kent yaşamında somut örnekleri olmaktadır. Bu gibi etiketlemeler, fiziksel mekan koşulları nedeniyle kendilerini yalnız hisseden engellilerin ötekileştirilmiş olduklarını hissetmelerini daha da körüklemektedir. Bu körükleme kent içinde hakkını savunması gereken engelli olan kentlilerin cesaretini daha da kırmakta ve sessizliğe itmektedir.

Engellilerin toplum içinde öteki konumuna itilmesindeki asıl etmen kentsel mekanlarda, arazi kullanımında ve bina tasarımlarında engellilere yönelik düzenlemelerin zayıf kalmasıdır. Engelli kent kullanıcılarının kendilerini öteki ve yalnız hissetmemeleri için kenti hiç bir zorluk yaşamadan bireysel kullanabilmeleri gerekmektedir.

TUİK, 2010 yılında "Özürlülerin Sorun ve Beklentileri, 2010" başlıklı bir araştırma yapmıştır (TUİK, 2011). Bu çalışmada amaç; engelli bireylerin günlük yaşamlarını sürdürürken karşılaştıkları sorunları, yaşadıkları kentten beklentilerini tespit etmek ve bu alanda etkin politika belirlemek olmuştur. Bu çalışmada, engellilerin toplumsal yaşamda kendilerini nasıl hissettikleri ve nerede gördüklerine dair pek çok veri elde edilmiştir. Bu çalışmaya göre; engelli bireylere kamu kurum ve kuruluşlarından beklentileri sorulduğunda, fiziksel mekan düzenlemelerine yönelik sıkıntıların belirtilmesinden çok sosyal yardım ve desteklerin artırılması talep edilmektedir. Bu ise gelinen noktada, değişim değerinin baskın hale gelişi ve endüstrileşmenin metalaştırıcı etkisinin insanların taleplerini düşünsel-ahlaki düzeyde etkileyişinin bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Aynı çalışmaya göre; engelli bireylerin % 70'i, fiziksel çevre ve ulaşım mekanları konusunda düzenleme yapılmasını talep etmektedir. Düzenleme talep eden engelli bireyler, kentsel mekanların erişilebilir olmaması nedeniyle kentten koparıldıklarını hissetmektedirler.

Dünyada, özellikle gelişmiş olan ülkelerde engellilerin sorun ve taleplerinin yönlendirmesi doğrultusunda, son yıllarda "erişilebilirlik" kavramı ile erişilebilir çevreler geliştirme çalışmaları başlamıştır. Kentte yaşayan her bireyin erişilebilirliğine

verilen önem artmıştır. Bunun yanında toplumsal yaşama katılırken herkese eşit olanaklar sağlama konusunda güçlü vurgular da yapılmaya başlanmıştır. Kent kullanıcısının kent ile olan ilişkisi, evrensel tasarım felsefesi içinde geniş olarak tanımlanmış, bu felsefe ışığında kentsel açık alan düzenlemeleri yapılmaya başlanmıştır. “Herkes için tasarım” ilkesi ile herkes için erişilebilirliğin sağlanması, her bireyin kentsel yaşam içindeki toplumsal ve ekonomik sorumluluklarını hiç bir fiziki engele takılmadan yerine getirebilmesini amaçlamaktadır. Erişilebilirlik, kullanılabilirlik ve evrensel tasarım ilkeleri, “her” kent kullanıcısının kentsel hizmetlerden eşit imkanlarla faydalanması için kentsel mekan düzenlemelerinde göz önünde bulundurulması gereken ilkelerdir.

Erişebilirlik; çevre, çevresel etmenler ve insan arasındaki ilişkileri etkilediğinden kişinin bağımsız yaşama düzeyine karar vermede ve toplum içinde engelli bireylerin statüsünü tanımlamada önemlidir. Sosyal ve ekonomik yaşamda bağımsız hareket edemeyen engellilerin, evlerinden çıkıp kentsel ve özel mekanlara erişebilirlikleri, kendilerini nasıl tanımladıkları noktasında önemlidir. Mevcut kentsel mekan düzenlemeleri, engellilerin

toplum içindeki “farklı” ve “güçsüz” hissetmeleri durumunu devam ettiren bir eğilim göstermektedir.

3.2. Kent Hakkı İçin Bir Adım: Evrensel Tasarım İlkeleri

Evrensel tasarımın ortaya çıkış noktası, II. Dünya Savaşı’nda gazi olup engelli hale gelen birey sayısının artması ile bu kişilerin kentsel mekanda ve sosyal yaşamda yer bulmalarında karşılaştıkları zorlukların büyük boyutlara ulaşması olmuştur. Aynı dönemde, engelli birey ve yakın çevresindekilerin yaşadığı zorlukların toplum tarafından daha çok hissedilir ve görünür hale gelmesiyle toplu bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Bu bilinç doğrultusunda, savaş sonrasında pek çok ülkede, erişilebilirlik standartları geliştirilmiştir. Engellilere yönelik çalışmalar sonrasında bu standartlar, ilk kez İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkelerde belirlenmiştir (Gleeson, 1997). Gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye’nin ilerisinde kabul edilebilecek bu ülkelerde engellilere verilen önemin Türkiye’den fazla olduğu söylenebilir.

Engellilerin kentsel yaşama katılmasını sağlayacak düzenin ilkelerinin belirlenmesinde erişilebilirlik ilkesinin ön plana çıkmasıyla deneysel ve gözlemsel araştırmalar artmıştır. Bu araştırmalar, farklı kullanıcı grupları için daha erişilebilir ve yaşanılabilir bir kent yaratmak için çözümler getirmiştir. 1980’lerde Ronald L. Mace tarafından ortaya çıkarılan evrensel tasarım kavramı; yaş, cinsiyet, yetenek ve yeterlilik gözetmeksizin çevreyi ve ürünleri her türlü kullanıcının “ötekileştirilmeden” kullanmasını sağlamayı ilke edinmektedir (Mace, 1991).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından desteklenen evrensel tasarım, tüm bireyleri göz önünde bulundurur ve tasarımda “herkes” aynı derecede öneme sahiptir. Evrensel tasarım ve herkes için tasarım, kentte yaşayan herkesin kentin her noktasına eşit imkanlarla erişilebilirliğin sağlanması ile tüm kullanıcıların her türlü kentsel deneyimi gerçekleştirebilecekleri çevreyi yaratmaktadır. Kentsel çevre ve engelli birey arasındaki kesik bağlantıların sürekli hale getirilmesi için evrensel tasarımın herkesi göz önünde bulunduran ilkelerinin kentsel mekanda uygulanması önemlidir. Kentsel çevre, engelli bireylerin hayata ve sosyal yaşama katılma sürecinde çok önemlidir. Kentsel çevre, birey ve toplum arasındaki ilişki, basit düşünülmemeli, karmaşık ve kapsamlı bir ilişki olarak görülmelidir. Evrensel tasarım ilkelelerinin, bu ilişkileri ciddiye alarak oluşturulması ilişki bağlarının sürekliliğini sağlamak açısından oldukça önemlidir. Kentsel tasarım, kullanıcı ve çevre arasında fonksiyonellik temelinde iletişim süreci olarak da tanımlanabilen evrensel tasarım, çevre-birey-toplum arasındaki ilişkilerin fizik mekandaki bağlarını güçlendirme aracı olmasının yanında kentsel bir hareket olarak görülmektedir.

Evrensel tasarım kavramı, herkes için tasarım ve erişilebilirlik kavramları ile bütünleşmektedir. Erişilebilirlik, her türlü kent kullanıcısının kentsel mekan içinde doğal veya insan eliyle oluşturulmuş hiç bir engelle takılmadan ve bireyin bir başkasına muhtaç olmasına fırsat vermeden kentsel hizmetlerden yararlanmasını ifade etmektedir. Çevresel erişilebilirlik kavramı, engellilerin sosyal yaşam modeli ile yakın ilişkilidir. Bu model; çevre ve birey arasındaki etkileşim, çevresel engellerle sosyal yaşamda engellenenler arasında yer almaktadır. Sosyal ve fiziksel engeller nedeniyle yaşamdan kopanlar için sosyal yaşam engelini ortadan kaldırmanın yolu; çevresel erişilebilirliğin geliştirilmesidir. Modelin temelinde, engellilik sürecinin daha az hissedilen/hissettirilen evrensel bir süreç olarak görülmesi vardır. Aranılan çözümlerde, her insanın bir kaza/hastalık vb. sonucu herhangi bir zamanda engelli olma potansiyeli düşünülerek tasarımlar buna göre yapılmaktadır. Evrensel

tasarım, engellileri farklılaştırmayı engelleyen ilkeleri içeren bir kavramdır. Evrensel tasarım ilkeleri, küçük bir ürün tasarımından, bina tasarımına, yapılaşmış çevre tasarımına kadar farklı ölçeklerde, bireyin ihtiyaç duyduğu her türlü ürün ve kullanım alanını yaş, cinsiyet, yeterlilik ve statü gözetmeden, tasarımların “özel” olduğunu hissettirmeden yapılan estetik ve fonksiyonel çözümleri ifade etmektedir. Engelli olan kentliye kendisini “özel” ve “farklı” hissettiren kentsel mekanlar, bu kentlilerin kentlerini sahiplenmemelerine ve marjinalleştirildiklerini hissetmelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle evrensel tasarımın amaçlarından biri, yapılan tasarım ve düzenlemelerin, engelli bireylerin kullanımı için özellikle oluşturulduğu hissettirilmeden diğer düzenlemelerle aynı önem derecesinde tasarlanmış olmasıdır. Bu sayede engelli kentli, kentsel mekanı, ayrı alanlarda ötekileştirilmeden yaşayabilmektedir.

Evrensel tasarım felsefesi içinde yedi ilke belirlenmiştir, bunlar; eşit kullanım, kullanımda esneklik, basitlik ve sezgisellik, fark edilebilir bilgi, hata payı, kullanım için boyut ve mekandır. Bu ilkelerle evrensel tasarım, erişilebilir tasarım (accessible design) ve engelsiz tasarım (barrier-free design) kavramlarından daha kapsamlıdır. Kentsel mekanlarda uygulanan evrensel tasarım, kentleri esnek ve kullanılabilir yapmakta, yaş, cinsiyet, yeterlilik ve statü gözetmeksizin her türlü kent kullanıcısı için çözüm yaratmaktadır. Kentin parçası her kent kullanıcısı gibi engelli bireyin, kenti hiçbir engelle karşılaşmadan yaşayabilmesi adına aranan bu çözümler, engelli kentlinin kent üzerindeki kullanım hakkından yararlanmasını sağlayacaktır.

Evrensel tasarımın eşit kullanım ve kullanımda esneklik ilkeleri, kentteki her kullanıcının her türlü kentsel hizmetten eşit imkanla yararlanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Son yıllarda, herkes için tasarımla herkesin kentsel hizmetlere eşit şartlarda erişebilir olmasına ve her kent kullanıcısının toplumsal yaşama katılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar önem kazanmıştır. Erişilebilirlik ve herkes için tasarım konularına verilen önemin artmasıyla; deneysel, gözlemsel araştırmalara odaklanma artmış, her türlü kullanıcı grubu için daha erişilebilir bir çevre ve toplum içinde pratik çözümler yaratılmıştır. Kentin her türlü kent kullanıcısı tarafından kullanılmasını sağlayacak çözümler aranırken kent plancısı, mimar, sosyolog, psikolog gibi çeşitli uzmanlar bu süreç içinde yer almaktadır. Bu aktörler, etkin çözümler bulup uygulamak için; insan-çevre ilişkisine dair teoride ve pratikte bilgiye sahip olmalıdır. Aktörler buldukları çözümleri uygularken aralarında bir dil oluşturmalıdır. Günümüzde “bilinçsizlik, bilgisizlik, tutarsızlık, aktörler arası iletişimsizlik ve çelişkiler”, kentin kent kullanıcıları tarafından eşit kullanılamamasına neden olmaktadır.

Tüm kentsel açık alanlarda ve yapılarda, evrensel tasarımın yedi ilkesinin en başında yer alan “herkesçe eşit kullanım” ilkesi ve “erişilebilirlik” kavramının pratikte uygulanması gerekmektedir. Kentte yaşayan herkesin kentsel hizmetlerden eşit yararlanması, herkesin bu hizmetlere eşit koşullarda ulaşması anlamına gelmektedir. Kentsel ihtiyacı yaşadığı çevreden, kentten karşılayamayan kentli kendisini bulunduğu çevreye ait hissedememektedir. Kent kullanıcısının sosyal ihtiyaçlarını karşıladığı en önemli kentsel açık mekanlar; sokaklar, caddeler, parklar, yollar, okullar, hastaneler, alışveriş merkezleri, eğlence alanlarıdır. Bu alanlar, kentlinin kenti yaşadığı, sosyalleştiği, bireysel ihtiyaçlarını giderdiği, toplumsal sorumluluklarını yerine getirdiği mekanlardır ve bu mekanların kullanıcısı “herkes”tir. Bu nedenle kentsel mekan ve yapılar, herkes düşünülerek inşa edilmelidir. Çevre, çevresel etmenler ve insan arasındaki ilişkiye dayalı olarak erişilebilirlik, kişinin bağımsız yaşama düzeyine olan etkisi ve toplum içinde engelli insanların statüsünü tanımlaması açısından önemli olmaktadır.

Her kent kullanıcısına eşit hizmet ilkesi, dünya genelindeki nüfusun % 10'unu oluşturan engelliler göz önünde bulundurarak uygulanmalıdır. Yapılaşmış çevre, engelli ve hareket kısıtı olan kullanıcılara “engel” oluşturduğundan engelli kent kullanıcısı, kentsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Kentsel mekan düzenlemelerinde kentlileri engelli ve engelli olmayan olarak ayırmamak gerekmektedir. Her türlü kullanıcının niteliklerine ve ihtiyaçlarına göre düzenlemeler bir arada yapılmalıdır.

4. DEĞERLENDİRME

Kent hakkı, mekanla yakından ilişkilidir. Çünkü geçmişte yapılmış mekansal planlar nesilleri etkilemektedir. Mekansal biçimler toplumsal süreçleri içermektedir ve toplumsal süreçler ise mekansaldır. Eskiden bir mekan ve sosyal adalet tanımı yapıldıktan sonra kentsellik araştırılırken Harvey kentselliğin ilişkiselliği nedeniyle mekan ve sosyal adaletin de benzer ilişkisellik içinde şekillendiğini vurgulamıştır. Ona göre bunları sorgulamaksızın kabul etmek kuramsal açıdan da hatalıdır. Planlamacılar ya da mimarlar mekanı kapitalist ilişkiler düzleminde değiştirdiklerinden kuramsal bakışın da buna uygun olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Herhangi bir sektör içinde ve sektörler arasında bağımlılık söz konusu olduğundan (planlamacı veya mimar için) tamamen saf bir otonomiden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu nedenle otonomi ancak oyunun kurallarını değiştirme kapasitesi olarak görülebilir.

Söz konusu kapasitenin artması düşünsel-ahlaki boyuttaki dönüşümle ilgili olup bu dönüşüm gerçekleşmeksizin yapılan yasal düzenlemelerin anlamsızlığı ortadadır. Bu durum dikkate alındığında, insan hakları son yıllarda merkezi bir konuma gelmekte ise de hak tanımlamalarının egemen liberal ve post-liberal piyasa mantıklarına ya da hakim yasallık ve devlet faaliyeti biçimlerine dayandığı aşıkardır (Harvey, 2009). Harvey, mekandaki değişimin insanı doğrudan etkilediğini göz önüne alarak kent hakkını, kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkı olarak tanımlamaktadır. Engellilerin kent hakkı da bunun dışında kabul edilemez.

Bu nedenle mali düzeni sorgulayanların sayısının artırılması önemlidir. Kente dair genel bir sorgulama, planlamanın, maddi kazancını artırma hedefindeki birtakım aktörlerin etkiledikleri genel politikalar sonucunda şekillendiğini gösterecektir. Çünkü kentte serbest piyasa mekanizmaları daha rahat çalışmakta; taşıma/ulaştırma, pazarlama vb. maliyetler düşmekte, daha az emek harcayarak daha fazla insana ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu nedenle de kentleşme mantığında düzenlemeye gitmek yerine çoğunlukla kentin kapladığı alanı genişletmek ya da var olan alanı yeniden değerlendirmeye tabi tutmak şeklindeki politikalar tercih edilmektedir. Bu tercih de daha fazla tüketim, tahribat ve doğal dengesizliğe neden

olmaktadır. Bu açıdan daha fazla tüketebilecek olanların dikkate alınıyor oluşu söz konusudur. Engellilerin ve yaşlılık, hamilelik ya da yük taşıma nedeniyle bir “engel”i olanların kent hakkı bu noktada tehlikededir.

Oysa ki engellilerin kent hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası nitelikli tüm metinlerin ifade ettiği hakların, her birey tarafından eşit olarak kullanılabilirdiği ideal toplum düzenine ulaşmakla ilişkilidir. Her bireyin engelsiz bir biçimde kent üzerindeki hakkını kullanabilmesi, bireye atfedilen her türlü sıfatın kaldırıldığı ve yalnızca insan olması nedeniyle hak ettiği çağdaş topluma erişmesi ile gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

- Dedeoğlu, Ç. (2013). *Güvenliğin Doğası Doğanın Güvenliği*, İstanbul: Paraf Yayınları.
- Dostoğlu, N., Şahin, E., Taneli, Y. (2009). “Evrensel Tasarım: Tanımlar Hedefler İlkelere”, *Mimarlık Dergisi*, 347.
- Fernandes, E. (2007). “Constructing the ‘Right to the City’ in Brazil”, *Social & Legal Studies*, 16(201), 201-219.
- Gleeson, B. (1997). “The Regulation of Environmental Accessibility in New Zealand”, *International Planning Studies*, 2(3), 367-390.
- Güler, M. (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 50-72.
- Hahn, H. (1986). “Disability and the Urban Environment: A Perspective on Los Angeles”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 4(3), 273-288.
- Harvey, D. (2003a). *Paris, Capital of Modernity*. New York: Routledge.
- Harvey, D. (2003b). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. M. Moralı) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2009). “Kent Hakkı”. Sendika.org: http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=22579 adresinden alınmıştır (Erişim tarihi: 13.03.2012)
- Harvey, D. (2012). *Asi Şehirler*. (Çev. A.D.Temiz) İstanbul: Metis Yayınları.
- Jones, P. (2009). Putting Architecture in its Social Place: A Cultural Political Economy of Architecture. *Urban Studies*, 46(12), 2519-2536.
- Laws, G. (1994). “Ageing, Contested Meanings, and the Built environment”, *Environment and Planning A*, 26(11), 1787-1802.
- Lefebvre, H. (2000). *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell Publishers Inc.

Mace, R.L., Hardi, G.J., Place, J.P. (1991). *Accessible Environments: Toward Universal Design*, NC State University, The Center for Universal Design.

Tekeli, İ. (1988). “Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları”, *DeFTER Dergisi*, 5, 130-132.

TUİK (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması”, TUİK: <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> adresinden alınmıştır (Erişim tarihi: 05.10.2013).

TUİK (2011). “Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010”, TUİK: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 adresinden alınmıştır (Erişim tarihi: 05.10.2013).

AVRUPA KENTSEL ŞARTI IŞIĞINDA ATAŞ LOJMANLARININ DÖNÜŞÜM SÜRECİ

A. Banu AKDOĞAN ŞEN

Mersin Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Yüksek lisans Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmada, “Mersin-Akdeniz Kentsel Yenileme Projesi” kapsamında kamulaştırılarak TOKİ’ye devredilen ATAŞ sahası için öngörülen yeni kullanım ve imar modelini Avrupa Kentsel Şart ilkeleri bağlamında tartışılması hedeflenmektedir.

Avrupa Konseyinin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuş, Kent Hakkı alanında en önemli bölgesel belge 18 Mart 1992 tarihinde kabul ve ilan edilen Avrupa Kentsel Şartı, European Urban Charter’dir. Avrupa Kentsel Şartı, temel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla beraber kentsel fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, konut stokunun iyileştirilmesi, yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması, toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi konuları üzerinde ağırlıklı olarak durmuştur. Yerel düzeyde iyi bir kent yönetimi için gerekli bir dizi ilkeyi bir metinde bir araya getiren “Avrupa Kentsel Şartı”, 20 maddelik bir bildirge ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır.

Dünya’da uzun yıllardır yoğun olarak tartışılmasına rağmen Türkiye henüz çok yeni bir kavram olan Kent Hakkı kavramı, kentlerin dönüştürülmesi çalışmalarıyla, kentlerin hızla yenilenmesi, soylulaştırılması çabalarının yıkıcı etkilerine karşı olarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Avrupa Kentsel Şartı’nın ilkeleriyle yakından ilintili kent hakkı kavramını sadece soyut bir haklar söylemi üzerinden okumakla yetinmeyip, bunu somut kamu politikaları üzerinden tartışmak büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, önerilen çalışma ile kentlerin yeniden yapılması sürecinde Türkiye’de yeni yeni tartışılan kent hakkı kavramı Ataş örneğinde somut olarak incelenebilecektir. Türkiye’de kamu yönetiminin gündemini gitgide daha fazla işgal eden kentleşme ve konut politikalarının karar ve uygulama süreci,

bu çalışma bağlamında Ataş deneyimiyle en başından itibaren ele alınacağı için ilgili yazına özgün ve önemli bir katkı da yapacaktır. Mersin –ATAŞ örneğinde ele almaya çalışılacak kentlerin yeniden yapılanmaları kapsamındaki kent hakkı çabaları Avrupa Kentli hakları deklarasyonu üzerinden incelenecektir.

Ataş lojmanı bünyesinde kurulan lojmanlar Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu kapsamında yer alan birçok şartı içinde barındıran yaşam alanı, ya da kent olarak ifade edilebilirler. Çalışmanın temel dokümanlarını birinci el metinler, Avrupa Kentsel Şartı, kentteki ilgili aktörler ve özellikle de Ataş sakinleri ile mülakatlar oluşturacaktır.

Anahtar kelimeler: Kent hakkı, Mersin, ATAŞ Konutları, Avrupa Kentsel Şartı

GİRİŞ

Son yıllarda gündemi çokça meşgul eden “kent hakkı” Henry Lefebvre’ nin kavramsallaştırdığı ve Lefebvre’den sonra en güçlü savunucu David Harvey’ in sıkça kullandığı radikal, toplumsal bir değişim talebidir (Y. Adanalı -sf. 17). Harvey, kent hakkını,

“Kent hakkı kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır.”

şeklinde tanımlar (Harvey, 2009). Kent hakkı, bireyin hem tek başına, hem de toplu olarak istemde bulunabilecekleri haklardandır. (Balkır, 2010:350) Kentleşmenin artmasıyla beraber daha çok gündeme gelen kent hakkı, her ülke ve/veya her kentte kendine özgü koşullar içinde gerçekleşen ekonomik ve toplumsal sonuçları olan bir olaydır.

Türkiye’de 1950’lerden itibaren hızlı bir şekilde görülmeye başlanan kentleşmeyle birlikte toplumsal yapıda da değişimler gözlemlenmiştir (Özfidaner, 2007:47). Gelişmekte olan ülkeler sınıfına sokabileceğimiz Türkiye’de, gelişmekte olan bir kent olan Mersin kentleşmesi de 1980’li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Mersin’de sanayileşme, liman, ticaret gibi nedenlerle artan göç ve beraberinde artan nüfus hareketleri konut ihtiyacını doğurmuştur. Artan nüfus hareketleri kentin fiziki gelişmesinin önünde yer almış ancak bu kapsamda çözüm olarak sunulan konut imkanları halkın ihtiyacına cevap vermede yetersiz kalmıştır. Şu anda çöküntü bölgesi olarak adlandırılan Güneykent gibi projeler de devletin bu kapsamda ortaya koyduğu, ancak çok uzun süre geçmeden beklentiyi karşılayamadığı anlaşılan projelerdendir.

Şehirde konut ihtiyacının karşılanamaması, sanayileşmenin beraberinde getirdiği gecekondulaşma hızlı ve kontrolsüz bir kentleşmenin de oluşmasına neden olmuştur. Şimdileri TOKİ (Toplu Konut İdaresi) konutlarının inşası ile gündeme gelen Çay, Çilek, Özgürlük mahalleleri de göç ile birlikte oluşan yeni kentin bir parçasıdır. Önceleri şehir merkezinin dışında yer almakta olan bu alanlar hem kentin hızla büyümesiyle hem de bu mahallerin genişlemesiyle kent içerisinde yer almaya başlamıştır.

2008 yılında imzalanan ön protokol ve buna ek olarak imzalanan protokol ile TOKİ şu günlerde ATAŞ (Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş.) yıkmayı ve yeniden inşa etmeyi planlamaktadır. Sahada bulunan ATAŞ lojmanları 1960'lı yılların başında kurulmuş ve kendi kentsel dokusunu oluşturmuş bir alandır.

Kentsel dönüşüm projesi kapsamında yıkılması planlanan ATAŞ Lojmanları ile ATAŞ lojman alanına yapılacak TOKİ inşaatının bu bölge hakkında ve kentte yaratacağı değişime bağlı olarak kent hakkı kavramı Avrupa Kentsel Şartı ile ilişkilendirilerek ele alınmaya çalışılacaktır. ATAŞ lojmanlarının kamulaştırılması ve yıkımı ile kent hakkı kavramının ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

“Mersin-Akdeniz Kentsel Yenileme Projesi” yani “gecekondu dönüşüm projesi” kapsamında kamulaştırılarak TOKİ’ye devredilen ATAŞ sahasının yıkılmasıyla çözülmesi beklenen sorunların yerine yeni sorunların yer alacağı, yıkılmak yerine korunması ve iyileştirilmesi sağlanacak olan bölgenin korunmasının bu mahallelerde yaşayan halk için nasıl faydalı olacağı incelenecektir. Çalışma yapılırken eski lojman sakinleri ve Akdeniz Belediyesi yetkilileri ile sözlü görüşmeler yapılmış, lojman ve lojman bölgesi konusunda fikirleri alınmıştır. Konunun genişliği ve Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşüm projeleri nedeniyle ATAŞ örneğine dikkat çekilmesine çalışılarak, yeni gelişmeye başlayan kent hakkı kavramıyla ilgili olarak kurgusal ve teorik bir çerçeveye çizilmeye çalışılmıştır.

Mersin –ATAŞ örneğinde ele almaya çalışacağımız kent hakkı çabaları Avrupa Kentli hakları bildirgesi üzerinden incelenecektir. Henüz istenilen düzeyde, istenilen etkiye sahip olamasa da yapılan çalışmalar halkın kendi düşüncelerini, bildirmesi yönünde önemli bir adım olma yolundadır.

I. AVRUPA KENTSEL ŞARTI

Kent hakkı, kentte yaşayan ya da bulunan kentlilere, diğer insan haklarına ek olarak tanınan, henüz gelişme sürecinde bulunan, insan haklarının bütünselliği içerisinde yer alan bazı hak ve sorumluluklardan oluşmaktadır (Palabıyık, 2004: 198).

Kent hakkı alanında en önemli bölgesel belge Avrupa Konseyi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı’nca 18 Mart 1992 tarihinde kabul ve ilan edilen

Avrupa Kentsel Şartı, *European Urban Charter*'dir. Şart, Konsey anlaşmalarından farklı olarak Hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Şart'a göre Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kentliler güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kültür, kültürler arası dayanışma, kaliteli mimari ve fiziksel çevre, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynaklar ve zenginlikler, kişisel bütünlük, yönetimler arası işbirliği, eşitlik başlıklarıyla sıralanan haklara sahiptir (Palabıyık, 2004: 201). Bu kapsamda, ilan edilen "Avrupa Kentsel Şartı", 20 maddelik bir bildirge ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır.

Yerel düzeyde iyi bir kent yönetimi için gerekli bir dizi ilkeyi tek bir metinde bir araya getiren şartın amacı: Yerel yönetimler için kent yönetimi el kitabı oluşturmak; Gelecekteki olası Kentli Hakları Kongresi için temel ilkeleri oluşturmak; Şartın ilkelerini yerine getiren kentler için verilecek uluslararası ödüllere temel oluşturmak; Fiziksel çevre ve yasalarıyla ilgili yaptırımlar için Avrupa Konseyi'nin bu konulara ilişkin katılımına bir vize oluşturmak aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin ve özellikle Daimi Konferansın kent sorunlarına ilişkin tüm çalışma sonuçlarının bir çözümlemesini yapmaktadır.

Herkesin, insan haklarına saygılı ve geliştirmeye açık bir kentte yaşama hakkı, güvenli bir şehirde yaşama hakkı, ekolojik dengeleri korunmuş bir şehirde yaşama hakkı, yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlerin halkın seçimine sunulduğu bir kentte yaşama hakkı bulunmaktadır.

Kentsel Şart bünyesinde tanımlanan kent, aslında, özellikleri daha önceden de bilinen ve dile getirilen geleceğin ideal kentidir. Ataş lojmanı bünyesinde kurulan lojmanlar Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu kapsamında yer alan birçok şartı içinde barındıran yaşam alanı, ya da kent olarak ifade edilebilirler.

II. KENT HAKKI

Plansız-düzensiz kentleşme ve sanayileşme, teknolojinin olumsuz etkileri, nüfus artışı ve tüketim alışkanlıkları, çeşitli toplumsal ve ekonomik sorunların yanı sıra kentlerin niteliğini bozucu sonuçlar da yaratmaktadır. Yerleşim alanlarının, sağlıklı yaşam koşullarını yitirmesi, hukuksal alanda ve insan hakları konusunda yeni gelişmeler, "kent hakkı" gibi yeni hakların ortaya çıkmasını ve bu kavramın incelenmesini zorunlu hale getirmiştir (Balkır, 2012, 356.).

Kentte yaşayanların yaşam çevrelerine sahip çıkarak, mekânlarının fiziksel, toplumsal, siyasal, kültürel olarak biçimlenişinde karar sahibi olma isteminde bulunmaları, kent hakkının doğuşunu ve gelişmesini hızlandırmıştır.

Kentte yaşayanlara ve kent sakinlerine diğer insan haklarına ek olarak tanınan kent

hakkının özelliği, insan hakları hukukunun aradığı tüm unsurları taşımasıdır.

Toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşüm aniden gerçekleşmez; değişim bir süreçtir. Dünya’da birçok örneğine rastlamamıza rağmen Türkiye henüz çok yeni bir kavram olan Kent Hakkı kavramı, kentlerin dönüştürülmesi çalışmalarıyla, kentlerin hızla yenilenmesi, soylulaştırılması çabaları sonucunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavram, Lefebvre’in (1967, s. 158) ‘Kent hakkı basit bir ziyaret hakkı ya da geleneksel kentlere bir geri dönüş olarak düşünülemez.’ şeklinde ifade ettiği gibi, kentin olduğu haliyle kalması yönünde bir tepki değil, olanın kar amacı düşünülmeden ihtiyaçlara yönelik olarak düzeltilmesi yönünde bir istek sonucu doğmuştur. Lefebvre, kent hakkını gündelik hayatla da ilişkilendirerek, anların ve yerlerin eksiksiz kullanımını sağlamak üzere kentsel yaşama, karşılaşma ve değiş tokuş mekânlarına, yaşam ritimleri ve zaman kullanımlarına erişim ve bunları yaşayanların isteğine göre değiştirme hakkı olarak açıklamıştır.

Kentler, Harvey’in sözünü ettiği gibi canlıdırlar ve doğal bir büyüme sürecine ihtiyaç duyarlar. Amacı kentin gerekli görülen yerlerinde iyileştirme yapma olarak sunulan bu yeni alanlar, halkın istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, şehirde alınan kararlara halkın üstünlüğünün yansımaları ile ilgili bir mekanizmanın kurulmasıyla etkili olarak kullanılabilir.

Bu tanımlamalara göre, kimilerine göre bir politik proje olarak da nitelendirilen kent hakkı üzerinden kentsel karar mekanizmaların yeniden yapılanması ve bütün kent yaşayanlarının, kentsel siyaset içerisinde yerini alması ve yaşam çevrelerini etkileyen kararlarda söz sahibi olması gerekir. İnsanları harekete geçirmek, çok büyük alanlar oluşturmak ve oluşturduğumuz alanlarda kitlesel politik eylemler gerçekleştirmek bu kavramın olmazsa olmazı olarak ifade edilir.

III. MERSİN ATAŞ LOJMANLARI

1960’lı yıllarda gelişmekte olan liman kenti Mersin’de petrol rafinerisi ATAŞ’ta çalışan işçiler ve aileleri için 30 Nisan 1962’de işletmeye alınmış olan Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş.’ de ATAŞ Lojmanları kurulmuştur. Amerikan şirketlerinin ve devletin, yurtdışında bulunan vatandaşlarının, kuruluşlarında çalışanlarının, çalışma verimini düşürmeden, daha rahat şartlarda çalışmalarını ve yaşamalarını sağlama politikası sonucunda dünyanın her yerinde, bu ve benzeri şirketlerde çalışanlara yönelik olarak ‘yaşam alanları’ kurma politikası bulunmaktadır. Bu süreç ATAŞ petrol rafinerisinde de bu şekilde yürütülmüştür. Yaklaşık 26 hektarlık ATAŞ arazisi üzerindeki 142 dönüme kurulmuş 35 hane, 150 konuttan oluşan lojmanda kuruluşunda yer alan Amerikalıların etkisi kesin bir şekilde görülmektedir. Yapımında Hollandalı ortakların bulunduğu tipik bir Amerikan banliyösü görünümündeki lojmanlar gerek güvenlik gerek sosyal alanlar gerekse spor

imkânlarıyla lojman sakinlerinin ihtiyacını tümünden karşılamaya yönelik bir yaşam alanı olarak inşa edilmiştir. Kurulduğu sıralarda çorak ve ıssız bir arazi üzerinde olan lojman yıllar içerisinde bir yaşam alanına dönüşmüştür.

ATAŞ'ın faaliyetlerine terminal olarak devam etmesi nedeniyle çalışan sayısının azalması, emeklilikler sonucunda lojmanlar 1990' lı yılların sonuna doğru parti parti kapatılmaya başlanmıştır. Öncelikle işçi blokları, daha sonra orta düzey ve mühendis evleri ve en son üst düzey yönetici evleri, restoran, bar ve sosyal tesislerin faaliyetleri sona ermiştir.

Fotoğraf 1: ATAŞ Lojmanlarının yukarıdan görünümü (İ. Okşar)

Lojmandaki, oturma düzeni; Ana kapıdan girişte yer alan 3 katlı ve 2 odalı işçi blokları, orta sırada 2 katlı 3 odalı orta düzey yönetici evleri, arka sırada 2 katlı 3 odalı mühendis blokları ve en son sırada da üst düzey yönetici evleri. Ayrıca bekar evleri ve sağlık personelinin kaldığı evler olarak gruplanıyor.

6 Mart 2008 tarihinde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), Mersin Valiliği, Mersin Büyükşehir ve Akdeniz Belediyesi başkanlıkları arasında Çay, Çilek ve Özgürlük Mahallelerindeki alanlar için “Mersin Akdeniz Kentsel Yenileme (Gecekondü Dönüşüm) Projesi” ne ilişkin ön protokol imzalanmıştır. Bu proje kapsamında, proje alanlarında yaşayan hak sahiplerine mevcut durumları esas alınarak yine kendi bölgesinde konut veya ticarethane edindirilmesi amaçlanmış, bu nedenle, alanda bulunan hak sahiplerine ait yapılar yıkılmadan boş alanlarda konut üretimi planlanmıştır. Bu konutların yapımı aşamasında bölgedeki hak sahipleriyle konut veya ticarethaneler karşılığında anlaşmalar yapılması, konutların ta-

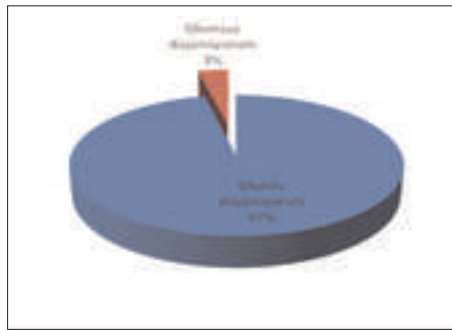
mamlanmasının ardından konut anlaşması yapan hak sahiplerinin bu konutlara yerleştirilerek mevcut yapıların tahliye ve yıkımı, boşaltılan alanlarda da yeni konut veya sosyal donatı üretimine başlanması hedeflenmiştir. (TOKİ Basın Açıklaması)

İmzalanan ek protokolle, extra alan genişlemesi yapılmış, ATAŞ arazisi kamulaştırılarak, ATAŞ lojman alanı da proje alanına dâhil edilmiştir. Tüm bu süreçte ek protokolün imzalanarak, TOKİ sınırlarının genişletilmesi ve kamulaştırma kararı Akdeniz Belediyesi ve birkaç vatandaşın itirazıyla mahkemeye verilmiştir.

Sosyal, siyasal ve kimlik yapısıyla hassas bir konumda olan bu mahallelerin, yıkılıp, yenilenmesi projesi, Akdeniz belediyesi olduğu kadar, mahalle sakinleri tarafından da sıcak karşılanmamıştır.

Akdeniz Belediyesi'nin, 04.08.2012 tarihinde İl Çevre Müdürlüğüne ATAŞ Petrol Rafinerisi Lojman Alanı'nın tescillenerek, 'Kentsel Sit Alanı' olarak ilan edilmesi ve Mersin'e kazandırılması konusunda yaptığı başvuru, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Aralık 2012'de reddedilmiştir. ATAŞ Lojman sahasının Kentsel sit alanı ilan edilmemesine sebep olarak "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yer alan nitelikleri barındırmadığı gerekçesiyle korumaya değer bulmamıştır, açıklaması yapılmıştır.

Mersin'in Çay ve Çilek mahallelerinde Valilik, Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Belediyesi ve TOKİ işbirliğiyle 2008'de başlatılan kentsel dönüşüm projesinde mülk sahibi olan ve bölgede ikamet eden yaşı, 34 ile 54, gelir durumu da 500-1000 lira arasında bulunan vatandaşlarla anket yapılmıştır. Anket, çoğunluğun bu bölge ile ilgili düşüncesini gösterirken, aynı zamanda bu bölgenin durumu hakkında farkındalığın artmasına da neden olmuştur.

Şekil 1: TOKİ yapıları hakkındaki düşünceler **Şekil 2:** İyileştirme hakkındaki düşünceler

Akdeniz Belediyesi tarafından yaptırılan anket, kentsel dönüşüme konu olan mahalle sakinlerinin TOKİ'ye sıcak bakmadığını ve kent hakkı kavramının yayılmaya başladığını ortaya koymuştur.

III.1. ATAŞ Lojmanlarının Avrupa Kentsel Şartı İlişkisi

III.1.1. Fiziki Yapı ve Güvenlik

Konut, bireye ait kişisel bir mekan olup, ikamet edenin kentsel varlığının temel simgesi, toplumun temel yaşama birimidir (Balkır, 2010: 354).

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu 4. Maddesi olan “*Konut*” başlığının 2. İlkesi; “Her insan ve ailenin; güvenli, sağlam bir konut edinme hakkı”ndan bahseder. 2 odalı ve 3 odalı olarak 2 şekilde olan Ataş lojmanları yapılırken tüm evlere kişinin ihtiyacı olan demirbaş olarak fırın ve buzdolabı yerleştirilmiştir. Kalorifer sistemi tüm evlerde bulunmaktaydı ve ısıtma merkezden sağlanmaktaydı. Ayrıca kesintisiz sıcak su ihtiyacı da yine merkezden sağlanmaktaydı. Bu sistem halen kullanılabilir durumda bulunmaktadır.

İhtiyaçların hemen hemen tamamının düşünüldüğü bu bölgede evlerin bakım onarım badana gibi işleri ücretsiz olarak şirket tarafından yapılmaktaydı. Bu işlemler yine belli kurallara göre yapılmaktaydı (görevli kişinin aranıp sıraya girilmesi gibi). Evlere yılda bir defa badana hakkı verilmekteydi.

Olabildiğince suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış güvenli bir kent, her bireyin en önemli haklarındadır.

ATAŞ’ ın bulunduğu konumundan dolayı güvenlik her dönem sitede çok önemli konuydu. Bisiklet ve araçla dolaşan ve yaya güvenlik görevlileri site içerisinde hem kuralların uygulanmasından hem de güvenlikten sorumluydular. Site içerisinde lojman sakinlerinin huzuru ve güvenliği için çok sıkı kurallar mevcuttu. Çiçek koparmak, havuza belirlenen saatler dışında girmek, gürültü yapmak, taşkın davranışlarda bulunmak, site içerisinde hız limitini aşarak araba kullanmak vb. kesinlikle yasaktı. Tüm bu kurallar yazılı olarak tüm sakinlerin görebileceği şekilde uygun yerlere de asılmış ve konulmuştu. Bu kurallara uymayanlar her ne sebeple olursa olsun mutlaka cezalandırılmaktaydı. Cezalar, ailenin siteden ihracına kadar gidebilmekteydi. Ancak yine bu kurallar sayesinde herkes rahat bir şekilde site içerisinde yaşamını sürdürmekteydi.

Evler sahasında çamaşır ve kurutma makinalarının bulunduğu çamaşırhane kurulmuştu. Sitede bulunan bakkal, manav, kasap ve ayakkabı tamircisi ikamet edenlerin tüm gereksinimlerini karşılamaktaydı.

III.1.2. Sağlık, Spor, Kültür

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu kapsamında kişiye sağlık, spor ve dinlence, kültür ve kültürlerarası kaynaşma faaliyetlere erişim ve iyi sağlık koşullarının sağlanması gerekmektedir;

Sağlık hizmetlerinin birçoğu Ataş Lojman bünyesindeki hastaneden karşılanmaktaydı. Hastanede hemen her türlü ameliyat yapılmaktaydı. Başta mutlaka çocuk doktoru olmak üzere 3 doktor bulunmaktaydı. Birçok ATAŞ' lı çocuğun doğumu da bu hastanede gerçekleştirilmişti.

Futbol, Basketbol, Voleybol, Golf, Tenis sahaları lojman sakinlerinin kullanımına açıktı. Her sene başında lojman sakinlerinden ve ailelerinden katılmak, yapmak istedikleri spor etkinliğine dair görüş isteniyor ve bu görüşlere göre o spor dalına ait hocalar ile görüşülmekteydi. Özellikle gençlerin ve çocukların yapacakları sporu profesyonellerden öğrenmeleri gerektiği konusu üzerinde hassasiyetle durulmaktaydı.

Sosyal tesislerinde; kulüp çatısı altında sinema salonu, restoran, Amerikan bar, oyun odaları bulunmakta, tüm aile ve ayrıca misafirleri bundan faydalanabilmekteydi. Ayrıca 1 büyük havuzu, 1 çocuk havuzu, çocukların ve gençlerin eğlenebilecekleri parklar hemen herkesin hem boş zamanlarını geçirdiği ve ortak vakit geçirilebilen sosyal alanlardı.

III.1.3. Ulaşım

Avrupa Kentsel Şartı, Ulaşım ve Dolaşım İlkeleri 2.maddesi “Dolaşım, yaşanabilir bir kent oluşturmaya yönelik biçimde düzenlenmeli ve çeşitli ulaşım alternatiflerine izin vermelidir” der.

Özel vasıtası bulunmayan ya da bu araçlarını kullanmak istemeyenler için şehir merkezinden bir hayli uzakta kurulmuş olan ATAŞ' a ve ATAŞ' tan şehir merkezine 15 dakikada karşılıklı kalkan ve belli bir güzergahı bulunan servisler mevcuttu. Bu servislere belirlenmiş duraklardan binilerek istenilen yere ulaşılmaktaydı. Öğrenci servisleri de yine aynı şekilde okulların başlama saatlerine göre kalkar öğrenciler okulun kapısında bırakılır, okul çıkışlarında da okul kapısının önünden alınırdı.

III.1.4. Sosyal Hayat

Söz konusu haklar yaş, cinsiyet, ırk, inanç, milliyet, sosyoekonomik ve politik statü, ruhsal ve bedensel özür gözetmeksizin tüm insanlara eşit koşullarda uygulanmasını savunur. (Palabıyık, 2004:) Düzenlenen kermes, tiyatro, kanto, Karagöz-Hacivat kukla gösterileri, Türk Müziği Korosu oluşturmak, flüt kursuna katılıp sonrasında konser vermek, sağlıklı yaşam için hafta sonları her yaştan katılanlarla yürüyüş, koşu ve spor müsabakaları düzenlemek, ATAŞ' lıların bir arada olmak ve güzel zaman geçirmek için yaptıkları sosyal faaliyetlerden bir kaçıydı. Lojmanlarda oturanlar çeşitli etkinlikler, eğlenceler, spor müsabakaları düzenlerlerdi. Dü-

zenlenen bu etkinlikler sınıf ve rütbe farkı olmaksızın herkesin ortak olarak yaptığı etkinliklerdi. Genel müdür ve sıradan bir işçi çuval yarışında rakip olabilmekteydi. Özel hayat ve iş hayatı kesin bir şekilde birbirinden ayrılmaktaydı.

Sitenin her hafta çıkan gazetesi lojmandakilerin güncel durumuyla ilgili son bilgileri vermektedir. “ATAŞ Kadınları Yardım Derneği” eğitime destek vermekte, bursiyerleri bulmaktaydı. Düzenlenen kermesler ve/veya yerel firmalar, yerel idareler dernek bütçesine katkı sağlıyordu.

Bu sosyal faaliyetler hem birlikteliği sağlıyor hem de ATAŞ’lıların bağlarını güçlendiriyordu. Lojmanın tamamen boşaltılmasının ardından 2000’li yıllara kadar çok sağlam bir şekilde ilerleyen “ATAŞ’lılık” ne yazık ki günümüzde çalışma hayatı, vefatlar, gerekse de zamansızlık nedeniyle iyiden iyiye zayıflamıştır. Ancak ATAŞ eski sakinlerinin bazıları son zamanlarda örgütlenmeye başlamış ve ortak projeler üretme çabasına girmişlerdir.

Eski ATAŞ sakinlerinin örgütlenerek bu alanı koruma çabaları da henüz çok yeni- dir. ATAŞ lojmanlarının yıkılıp yok edilmemesi, eski dokusunun korunması ve yeni ihtiyaçlar için düzenlenmesi için imza kampanyası düzenlenmeye başlanmıştır. Basın ve çeşitli diğer kaynaklar aracılığıyla bu alanla ilgili gelişmeleri dikkatlice takip etmekte ve oluşturdukları web sayfası ve e-mail grubu aracılığıyla, bu konudaki düşüncelerini duyurmak ve seslerini duyurmak için çaba göstermektedirler.

10 yıldır hiç kullanılmamasına ve herhangi bir bakım yapılamamasına rağmen sağlam duran binaların ve sosyal tesislerin yıkılmadan korunması genel istek ve dilektir. Genel düşünce, bu sağlam binaların yıkılarak yerlerine yapılacak olan alışveriş merkezi, yüksek katlı binalardan oluşacak yeni alan dönüşüm projesinin amacına hizmet etmeyecek hem de kenti yapısını yıllarca korumuş bir alanın boş yere yıkılmasına sebep olacaktır yönündedir.

- Eski lojman sakinleriyle yapılan görüşmelerde, bu alanın;
- Yaşlılar yurdu olarak kullanılabilmesi,
- Eski sakinlerine satılması,
- Akdeniz oyunları sırasında gelecek olan misafirlerin ve sporcuların konaklaması,
- Üniversiteye hibe edilmesi,

yönünde birçok farklı görüş bulunmaktadır. Ataş’lıların ortak düşünceleri, bu alanın kesinlikle korunması ve yıkılmaması gerektiği yönündedir. Görüşme yapılan eski bir lojman sakininin;

“Buranın korunması ve çocuklarımın da benim gibi buradan faydalanması benim

en büyük dileklerimden biridir. ATAŞ sadece binalar topluluğu değildir. Burası dini, milleti, ırkı ayrı insanları birleştiren, özel bir yerdir. Hep özeldi ve özel kalmalı.” şeklindeki görüşleri sadece maddi değil duygusal anlamda da bir varoluştan bahsetmektedir.

Fotoğraf 2: TOKİ Mersin Akdeniz Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi temsili fotoğrafı

Akdeniz Belediyesi de ATAŞ lojman sahası ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Belediyenin bu alan hakkında;

- Çay mahallesindeki sosyal donatı ve yeşil alan eksikliğine çözüm olmak,
- Bölge için bir sosyo ekonomik program oluşturmak,
- Ortak sosyal kültürel ve spor alanlarını sağlamaktır,
- Bölgenin ekonomik olarak gelişmesine yardımcı olacak çözümler üretmek,
- Kadınlara yönelik istihdam sağlayıcı kurs, eğitim ve çalışma alanlarını yaratmak,
- Kentsel rantın adil ve eşit dağılımı adına kentsel tarım alanlarını açmak ve kendi besinini kendi karşılayacak şekilde planlama yapmak,
- Mevcuttaki yapıları ve ekolojik alanı korumak,

gibi planları bulunmaktadır. Bu planlar tamamen insan odaklı ve mevcut yapıyı bozmadan, iyileştirme çalışmalarıyla yapılacak olan planlardır.

SONUÇ

Kentlerdeki zorunlu değişimler ve bu bağlamda ortaya çıkan kent hakkı, faaliyet alanı ve doğası gereği, mevcut şehrin yapısına ve burada yaşayan insanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceği üzerine etki etmektedir. İhtiyaçlar düşünülmeden yapılan ve bu sebeple halkın ihtiyaçlardan çok, getirim ve mağduriyet üzerine kurulu planlar, hem kentin dokusuna zarar vermekte hem de halkın tepkisine yol açmaktadır.

Lefebvre, kentsel mekânın üretimini belirleyen güç ilişkilerinin yeniden düzenlenmelerinin gerekliliğini ve kent üzerindeki hak sahipliğinin de sermaye ve devletten kentin sakinlerine aktarılmasını vurgular.

Bütün planlama çalışmalarında, kentin yerel yönetimleri, belediyelerle birlikte sosyologlar, ekonomistler, mühendisler, mimarlar, plancılar ve peyzaj mimarları gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışması yerel halkın görüş ve önerilerine yer verilmesi gerekmektedir. Mersin’de yapılması gereken belediyeler ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte kentte ATAŞ için farkındalık çalışmasının yapılması olacaktır. ATAŞ Lojman sahasının yıkılması kent halkına yarar sağlamayacak, yalnızca bu bölgenin soylulaştırılması sürecine dahil edilmiş olacaktır. Kentlerdeki karar verme mekanizmalarının çerçevelerinin yeniden çizilerek, karar vermeyi sadece devlet ile ilişkili konularla kısıtlamadan, aynı zamanda mekânın üretimiyle ilgili tüm kararları içerecek şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

Hali hazırda sağlam ve kullanıma hemen açılacak olan konutların ve sosyal tesislerin yıkılarak, yerlerine belki de çok daha kullanışsız ya da kalitesiz binaların inşası bu alanların öldürülmesinden başka bir işe yaramayacaktır. Bir yaşam alanı olmaktan çıkıp, dönüştürülecek olan bu bölge, yeni eşitsizliklere ve mağduriyetlere sebep olabilecek, yepyeni ancak kullanışsız bir kentsel düzen oluşturabilecektir.

ATAŞ Lojman sahasının korunması, hâlihazırda korunmuş olan sosyal alanlar, sağlık tesisleri, yeşil alan ve çevre düzenlemesi fazla bir uğraş vermeden tekrar faydalanılmasına vesile olabilecektir.

“Mersin Akdeniz Kentsel Yenileme Projesi” ne yönelik olarak yapılan imza kampanyaları, basın bildirimleri, mevcut kurumsal siyasal pratiklerin sınırlayıcılıklarının aşılmasına başlandığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akdeniz Belediyesi, Mersin

Akkoyunlu Ertan, K. (2008) *Kentli Hakları Ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği*, Sayı 20, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)

Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu

Balkır, Z. G. (2010) *Konut Hakkı Ve İhlalleri: Kentli Haklarının Doğuşu*, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Pamukkale Üniversitesi

Harvey, D. (9 Mart 2009) *Kent Hakkı*, Erişim tarihi: 8 Ekim 2012
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=46507

Mayer, M. (2011), *Kentsel Toplumsal Hareketlerde Kent Hakkı*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 9, Sayı 36 Çeviren: Aytaç Demirci, Düzelti: Erbatur Çavuşoğlu

Lefevbre, H. (2011), *Kent Hakkı*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 9, Sayı 36 Çevirenler: Gizem Aksümer-, Julia Strutz/, Düzelti: Erbatur Çavuşoğlu

Özfıdaner, M. (2007) *Kentleşme ve toplumsal değişme, yatağan örneği, yüksek lisans tezi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Palabıyık, H., (2004) "Avrupa Kentsel Şartı", *Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları*, Z. Toprak, H. Yavaş, M. Görün (Ed.), 197-253, *Birleşik Yayınları*, İzmir

TOKİ Basın Bildirisi, (2012)

Uzunçarşılı, C. (2011) *Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 9, Sayı 36

Yücel, H. ve Aksümer G. (2011), *Kentsel Dönüşüme Karşı Kent Hakkı Mücadelesi: Kazım Karabekir Mahallesi'nde Mekânsal Kimlik Ve Dayanışma Örüntüleri*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 9, Sayı 36 .

TOPLUMSAL KATILIM OLGUSUNUN KENTSEL YOKSULLUK VE SONUÇLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasemin TOSUN ANDIÇ

İBB Y. Şehir Plancısı

Arş. Gör. **M. Erdem ERYAZICIOĞLU**

Amasya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1 .ÖZET

Bireylerin ve toplumsal grupların, siyasi boyutuyla karar alma mekanizmalarına, ekonomik boyutuyla üretim ilişkileri ile ekonomik faaliyetlere ve toplumsal boyutuyla da toplumu oluşturan ilişkiler ve değerler ağına dâhil olmasını içeren toplumsal katılım, günümüzde giderek ön plana çıkan ve önem kazanan bir olgu niteliği taşımaktadır. Dünyada hâkim olan ve içinde bulunduğumuz düşünce sistemi, demokrasi anlayışı ve üretim ilişkilerinin geldiği noktada katılım, her alanda mutlak benimsenmesi ve uygulanması gereken bir nitelik taşımaktadır. Bu niteliğiyle güncel sorunların çözümünde de bir yöntem ve araç olarak kullanılmaktadır. Kentlerin önem olarak ülkelerin dahi önüne geçebildiği bir süreçte kentlerle ilgili her tür yaklaşımda da toplumsal katılım gerçekleşmesi gereken başlıca uygulama olmalıdır. Özellikle insanların gündelik yaşamlarını etkileyen, kentlerle ilgili sorunların çözümünde bu kaçınılmaz görülmektedir. Küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikalarının uygulandığı, uzun dönemli hedefler yerine bugüne odaklanan postmodern düşüncenin hâkim olduğu süreç içinde kentlerin en önemli sorunlarından biri olan yoksulluk ve sonuçlarının çözümünde de toplumsal katılım göz önüne alınması gereken başlıca konudur.

Çalışmada, kentsel yoksulluk ile onun sonuçları olan başta içine kapanma, ayrışma ve bunların sonucu olarak da kent olgusunu oluşturan temel değerlerin kaybolması olmak üzere ortaya çıkan olumsuz sonuçların çözümüne yönelik toplumsal katılım yoluyla olumlu sonuçlar elde edilip edilemeyeceği sorusunun cevabının aranması

hedeflenmiştir. Buna yönelik olarak, yoksulluk ve kentsel yoksulluk olgusu, benimsenen yaklaşım olan yapabilirlik üzerinden ele alınmış, ardından toplumsal katılım olgusu ve boyutları ile ilişki kurularak, çok boyutlu ve birçok ölçekteki dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkan kentsel yoksulluğun çözümünde nasıl bir işlev görebileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Katılım, Yoksulluk, Ayırışma, Yapabilirlik

2. GİRİŞ

Yoksulluk, geçmişten başlayarak kentsel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde görülen, günümüzde ise neoliberal politikalar, küreselleşme ve bunlara bağlı olgular ile dinamikler sonucunda başta metropoller olmak üzere kentlerde ortaya çıkan ve giderek büyüyen bir sorun niteliğindedir. Kentteki yoksulluk sorunu “kentsel yoksulluk” kavramıyla açıklanmaktadır. Bu sorun, yalnızca bireylerin hayatını idame ettireceği bir gelire sahip olmama durumu gibi ekonomik boyutu içeren bir olgu olmanın ötesinde, çok boyutlu ve karmaşık bir sorundur. Sorunun çözümünde, uluslararası düzeyde ve ülke politikaları düzeyinde daha çok ekonomik içerikli çözüm önerileri ve yöntemleri var olduğu gibi, kentsel ölçek de önem arz etmektedir. Bu açıdan, kentsel kaynakların adaletli dağıtımı ve bunun bir yöntemi olarak kent planlaması, sorunu engelleyebilmek ya da en aza indirmek açısından önemli bir araç niteliğindedir.

Yoksulluğun mekâna yansımaları çoğu zaman kendi içine kapalı, toplumsal ve ekonomik açıdan kent genelinden kopuk ve ayrılmış alanlar şeklinde olmakta ve bu alanlar kentteki sorun bölgeleri olarak görülmektedir. Bu alanların kentle bütünleşmesini sağlamak bir anlamda yoksulluğun azalması ya da buna yönelik politikaların üretilmesi ile ilişkilidir. Ancak mevcut durumda genellikle kent yönetimlerinin uyguladığı yerel politikalar, yoksullara yardımdan öteye gidememektedir. Bir anlamda yoksulluğu yönetmek ve sürdürmek niteliğindeki bu yaklaşım sonucu, yoksullukla mücadele hem yoksul kesim açısından hem de kent yönetimleri açısından temel hedef olmaktan çıkmaktadır. Sonuçta ise, yoksul kesim kendini “verilene razı” olan konumunda bulmakta, yoksulluk yaygınlaşmaktadır. Bu ise, toplumun birbiriyle bütünleşmesini yoksul kesim açısından daha da zorlaştırmaktadır.

Bu noktada toplumsal katılım, kentte dışlanmış ya da ayrılmış toplulukların kente eklenmesinde yardımcı olabilir bir noktada durmaktadır. Katılım kavramını sadece siyasal boyuta indirmek, yoksulların oy vermesini ya da siyasal eylemlerin içinde bulunmasını sağlama çabaları kısır kalabilmektedir. Ayırışmanın engellenmesini sağlamak amacıyla, içe kapanıklığın ve aciziyet halinin, yapabilirlik ve beceri noktasına ilerlemesi toplumsal katılımın sağlanmasıyla gerçekleştirilebilir.

gözükmektedir. Bu nedenle uygulanan kentsel politikalar ve yönetim anlayışı özellikle önem kazanmaktadır.

Bu noktada çalışmanın öncelikli amacı kentsel yoksulluğun ortaya çıkardığı sonuçlara toplumsal katılım açısından bakabilmek, toplumsal katılımın sağlanabilmesi halinde bu sonuçların ne ölçüde değişebileceğini tartışmaktır. Dolayısıyla toplumsal katılımı kavramsal olarak açıklamak, dışlanma ve kentsel yoksullukla ilişkisini ifade edebilmektir. Ayrıca amaç, katılamama durumu ile yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu niteliğindeki toplumsal ve mekansal ayrışma olguları ile toplumsal katılımın ilişkisinin belirlenmesi kentler ve kentleşme açısından ne ifade ettiğinin tartışılması olarak tanımlanabilir.

Çalışmanın kapsamı, iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yoksulluk olgusuna genel bir girişin ardından, kent yoksulluğu Amartya Sen'in kurguladığı "yapabilirlik yaklaşımı" üzerinden incelenmiş, ardından kent yoksulluğunun sonuçlarından olan ayrışma sorununa değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise çalışmanın iki temel kavramından ikincisi olan toplumsal katılım olgusu ile kentsel yoksulluk toplumsal katılım ilişkisi incelenerek, toplumsal katılım yoluyla kentsel yoksulluk sorununun çözümüne ne ölçüde katkıda bulunulabileceği tartışılmıştır.

Özet olarak, son yıllarda kentlerin geçirmekte olduğu değişim kentlerin yeniden tanımlanmasını ve bugüne kadar üzerinde konuşulmuş, düşünülmüş, politikalar üretilmiş tüm alanların yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, kentsel yoksulluk ve sonuçları, içinde bulunulan yeni süreçte, toplumsal katılım konusunu da içerecek şekilde farklı bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Toplumsal katılım süreci hem yeni dönemi, hem de kentsel planlamada yeni bir katalizör mekanizmayı tanımlamaktadır. Kent yönetimin bu noktada üreteceği politikalar önem kazanmaktadır. Çalışmanın ana eksenini ve varılmak istenen sonuçlar bu konular üzerinde olacaktır.

3. YOKSULLUK VE MEKÂNSAL YANSIMASI

Günümüzde yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı olmaksızın tüm ülkelerde var olan temel toplumsal sorunlardan biridir. Hatta 21. yüzyılın en öncelikli toplumsal sorunlarından biri olarak da sayılabilir. Konuya, her toplumda, farklı kültür ve ideolojilerin farklı bakış açıları bulunmaktadır. Yoksulluğa bakış, kimilerine göre bir paylaşım sorunu, kimilerine göre bir az gelişmişlik sorunu, kimilerine göre ahlaki olmayan, değerlerin kaybı olarak görülen bir olgu, kimilerine göre toplumun doğurduğu bir sonuç ya da yoksulların suçlu bulunduğu bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Yoksulluğun ilk tanımının yapıldığı günden bugüne anlamı oldukça değişmiştir. Yoksulluk kavramının ilk tanımı, 1901 yılında Seeböhm Rowntree tarafından ya-

pılmıştır. Bu tanıma göre yoksulluk, “toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir.” (Es ve Güloğlu,2004) 17. yy.a kadar büyük yoksulluk tanımları yapmak mümkün değilken, kapitalizmin gelişmesi buhar makinesinin bulunması ve sanayi devrimi ile birlikte kitlesel yoksulluğun ortaya çıktığı bilinmektedir. Yoksul nüfusun artışı ile birlikte yoksulluğu kontrol altına alma çabaları da bu dönemde başlamıştır. 1834’te Yeni Yoksullar Yasası hazırlanmış, bu yasayla bir taraftan yoksulları yararlı insanlar haline getirmek amaçlanmışken diğer yandan onları sınıflandıran, aşağılayan ve yapılacak yardımları ayıran bir yaklaşım sergilenmiştir. (Güngör ve Özügür, 1997)

20. yüzyıla gelindiğinde, daha önce sanayi devrimi ile birlikte başlamış olan yoksulluk sorunu giderek başka boyutlara ulaşmıştır. 1944 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Philadelphia Şartı’nda ilk kez “emek meta değildir” ifadesi kullanılmıştır. Böylelikle bu yüzyılda hem yoksulluğun algılanışı farklı bir boyuta taşınmış hem de konu uluslararası örgütlerin ve kuruluşların ilgilendiği toplumsal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün yanı sıra Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programları yoksulluk konusunu ele almış ve geniş kapsamda işlemişlerdir.

Ancak tüm yaklaşımlar bir noktada yoksulluğu sadece gelir düzeyine odaklanan matematiksel hesaba dayandıran bir anlayış benimsemektedir. Mutlak ve Göreli yoksulluk gibi tanımlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bağlamında kişinin günlük kazanç hesapları ya da kişinin ihtiyacı olan kalori miktarının alınıp alınmamasına dayalı ifadeler yoksulluğu tek boyuta indirgemektedir. Bugün ise yapılan araştırmalar yoksulların günlük elde etmeleri gereken gelir ya da kalori şartlarını sağlasa veya bunlar onlara sağlansa dahi yoksul kaldıklarını kanıtlamıştır.

Yoksulluğun yalnızca gelir düzeyine odaklanan tanımlarının yetersizliğinden yola çıkılarak, yoksun olma durumu ve yapabilirlik üzerinden yoksulluk tanımı yapılmıştır. Amartya Sen tarafından geliştirilen yapabilirlik yaklaşımı, yoksulluğun gelir düzeyi ile sınırlı tanımlarını reddederek ‘yapabilirlik’ kavramını ortaya atmıştır. Sen kalkınmayı, insanların yararlandığı gerçek özgürlükleri genişletme süreci ve aynı zamanda özgürlükleri ortadan kaldıran başlıca nedenlerden biri olarak saydığı yoksulluğun ortadan kaldırılması olarak tanımlamıştır. Amartya Sen’e göre yoksulluk, temel özgürlüklerden yoksunluk, yapabilirlikten yoksunluk, yani kötü koşullardan kaçınabilme yetisinden yoksunluk durumunu ifade etmektedir. Bu anlayışa göre, yoksullukla mücadelede ve eşitsizliklerin giderilmesinde, eşitlenmesi gereken şey sahip olunan kaynaklardan çok, insanların yapabilirliklerinin eşitlenmesidir. (Buğra,2005; Sen, 2004) Bu nedenle, sahip olunan özgürlüğü kullanamama sorunu olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla yoksulluk, son yıllarda sa-

dece gelir düzeyi ile değil kişilerin kurdukları ilişki ve becerileri ile ilişkilendirilmektedir. Sadece ekonomik anlamda refah düzeyinin artması yoksulluğun yok edilmesi için gerekli şartlardan sadece bir tanesidir. Toplumun yoksul kesiminin yapabilirliklerinin artması, dışlanmanın önlenmesi ve topluma katılımlarının sağlanması için gerekli politikalar üretilmesi kaçınılmaz bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Kent yoksulluğu yapabilirlik yaklaşımı üzerinden tanımlandığında, kent yoksulluğunun sebep olduğu sonuçlardan bazıları olan mekânsal ayrışma, toplumsal dışlanma ve katılamama durumları da bir özgürlük sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Kent yoksullarının, toplumsal katılım konusunda yapabilirliğe sahip olamamaları, toplumsal dışlanma şeklini alan bir yapabilirlik yoksunluğudur. (Yüncü, 2005) Dolayısıyla bu noktada “dışlanma” kavramı önem kazanmaktadır.

1990’larda literatüre giren dışlanma kavramı toplumsal ve mekânsal dışlanma olarak ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal dışlanma bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan sivil, politik, ekonomik ve sosyal haklara bazı kişi ve grupların ulaşamaması süreçleri olarak tanımlanmaktadır (Walker ve Walker, 1997) Daha çok toplumsal düzene dâhil olamama ve grupların ya da bireylerin sahip oldukları sınıf, etnik köken, inanç vb. gibi olgulara dayandırılmaktadır.

Toplumsal dışlanma, kişilerin toplumun dışına itilmeleri, toplumsal hayata katılamamaları, gündelik yaşamlarını kendi sınırları içerisinde geçirmeyi ifade ederken; mekânsal dışlanma, grupların gerek yer seçimi kararları gerekse ekonomik anlamda, gelir düzeylerine göre kentin içinde konumlanmaları sonucunda mekânsal olarak ayrışmalarıdır. Bu tür bir dışlanma, kent içinde çeşitli grupların belirli mekânlarda toplanması, yalnızca bu mekânları kullanabilir olmaları ve kent için sunulan hizmetlere sadece bazı grupların erişebilmesi açısından da ifade edilebilir.

Toplumsal dışlanma kavramının içerisine işsizlerin ve yoksulların eklenmesi 1980’li yıllarda gerçekleşmiş ve sosyal dışlanma eşitsizlik ve yoksulluk olgularıyla açıklanmaya başlamıştır (Çakır, 2002). Yoksulluk sorunun ekonomik tabandan sosyal tabana kayması, beraberinde toplumu ve mekânı oluşturan dinamiklerde oluşan sorunların bir arada çözülmesini gerektirmektedir. Yoksulluk, sosyal ve mekânsal dışlanmanın sonucu olarak gözükmektedir aynı zamanda dışlanmanın yarattığı da bir olgudur. Birbirini besleyen ve karşılıklı etkileşimli olan bu süreç aynı zamanda eşitsizlik, sosyal adalet ve hak bağlamında da ele alınmaktadır.

Genel bir yaklaşımla toplumsal olarak dışlanan kesimlerin mekânsal olarak da kentte ayrıştıkları söylenebilir. Yoksul mahalleleri, gecekondu bölgeleri, ‘Roman’ mahallesi gibi terimler sıklıkla duyduğumuz ayrışmanın altını çizen nitelikte mekâna dayalı betimlemelerdir. Bu ayrışmanın sebepleri değişkenlik gösterebilir. Özellikle İstanbul başta olmak üzere büyük kentler için bir dönem gecekondu-

laşma olgusu, daha sonra ise sanayisizleşme kararları ile birlikte yoksullaşan kentliler ve oturdukları yoksul mahalleler ile etnisite ayrımları bu ayrışmanın temel dinamikleridir.

Küreselleşme süreci ve neoliberal politikalar ile birlikte kent içinde mevcut yapı stoğu el değiştirirken, diğer yandan eskiyen tarihi mahalleler yenilenerek daha üst düzey gelir gruplarına; kentin çeperindeki siteler üst gelir gruplarına ve toplu konutlar ise kendi hedef kitlelerine, çoğunlukla orta ve alt orta sınıflara pazarlanmaktadır. Dolayısıyla, konut piyasasında hitap edilen kitle açısından bir ayrışmanın olduğu söylenebilir. (Firidin, 2006)

Toplum varsıllar ve yoksullar şeklinde ikiye ayrılırsa varsılların konut talepleri ve kentteki yer seçimleri de mekânsal ayrışmanın başka bir boyutudur. Kurtuluş, mekânsal ayrışma yoluyla yaratılan toplumsal ayrışmayı kapalı yerleşmelerin yol açtığı sorun alanlarından biri olarak ifade etmektedir. “Bu ayrışma, modern kapitalist kentte zaten gergin olan toplumsal bağları kopartmakta ve sosyal çatışmayı genişletme riski taşımaktadır”. (Kurtuluş, 2005) Bu tip bölgeler, ayrıcalıklı yaşam sloganlarıyla, kentte kaybolduğu düşünülen doğa vaadiyle, ailenin her bir bireyi için ayrı düşünülmüş yaşam biçimleri ile birlikte “kent dışında ancak kente yakın” iddiasıyla kendi içinde kapalı alanlar oluşturmaktadır.

Böylelikle kentte hem köhneleşen alanlar ve eski gecekondu bölgeleri yer alırken bir yandan da kent çeperlerinde oluşan kapalı sitelerle birlikte mekânsal ve sosyal anlamda birbirini dışlamış kentsel/toplumsal parçalar gözükmemektedir. Sosyal ve mekânsal dışlanma birbirini doğurmakta ve beslemektedir. Gerek varsıllar gerekse yoksullarda bu durum görünebilir. Ancak yoksullar için, yoksulluk gibi zorlu koşulların yanı sıra kentten kopuk olma ve bütünleşememe var olan sorunları daha da arttırmaktadır.

Ayrışmanın en büyük sonucu birbirleri ve toplumla bütünleşemeyen birbirinden kopuk grupların olmasıdır. Kentle bütünleşememe ve kent bütününden kopuk olma durumu, toplumsal sorunların başında yer almaktadır.

Yoksulluk derinleştikçe toplumsal katılım düzeyi özellikle diğer alanlarda olduğu gibi, kentsel kaynaklara ulaşabilirlik açısından da azalmaktadır. Katılım mekanizmasının doğru işlememesi dışlanan kesimlerde alt toplumlar oluşmasına neden olmaktadır. Bu alt toplumlar, kentsel toplumsal yapının çözülmesine neden olup genellikle geleneksel değerler etrafında oluşmuş olan küçük topluluklara bölünmektedir. Bunun sonucu olarak kent, mekân boyutunun ötesinde, toplumsal yaşam biçimi olarak ortadan kalkmakta, kentin içinde çok sayıda kırsal yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapının en önemli özelliğinden biri hepsinin kendine ait kültürel değerler dizisine sahip olmalarıdır. Ancak bunları diğer alt gruplarla paylaşmamaları dolayısıyla giderek kendi içlerine kapalı kültürel yapıları oluştururlar.

Kentte olması gereken toplumsal bütünlük ve katılım bu tür yapılar karşısında çok kısıtlı düzeyde gerçekleşebilmektedir. Kentin ve kentlinin yaşam alanlarının içerisinde kentten daha küçük alanların ortaya çıkması bu durumun sonucudur. Kent- sel alanlarda kırsal yapının hâkim olması ve giderek farklı kültürel yapıların kendilerine ait farklı mekânsal yapılar ortaya koymaları ve kentin içinde farklı kül- türel yapıların oluşturduğu farklı mekânsal düzenlemelerin yaygınlık kazanması da görülmektedir.

4. TOPLUMSAL KATILIM OLGUSUYLA KENTSEL YOKSULLUK SO- RUNUNA BAKIŞ

Mekânsal ayrışma sorunu başta olmak üzere, kent yoksulluğunun ortaya çıkardığı sorunların toplumsal katılım yoluyla aşılabileceği konusu, kent yoksullu- ğunun üç ayrı ölçekte incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bunlar, küresel ölçek, ulusal ölçek ve kentsel ölçektir.

Konuyu kent ölçeğinden ele almak gerekirse, bu ‘üç ölçekteki dinamiklerin bir bütün halinde ortaya çıkardığı kentsel yoksulluk sorunu, kentsel ölçekte toplum- sal katılımın sağlanması ile ne ölçüde aşılabılır?’ sorusunun cevaplanması gerek- mektedir. Ancak bu soruya verilecek cevabın yönlendiriciliği ile kent yönetimleri ve kentsel planlama kent yoksulluğu ve toplumsal katılım konuları bağlamında nasıl bir işleve sahip olabilir sorusunun cevabının bulunmasına yaklaşılabılır.

Bu noktada, üst ölçek dinamikler olan küresel ölçek ile ulusal ölçekten kaynak- lanan etkilere kısaca değinmek ve bu ölçeklerden kaynaklanan ve yoksulluğa sebep olan etkilere rağmen ‘kentsel ölçekte ne yapılabilir’e cevap aranması gerekme- ktir.

Küresel ölçekten kaynaklanan ve yoksulluğa sebep olan etkenlerden bazıları, ser- maye birikim sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan, küreselleşmenin işgücü üze- rindeki etkileri, neoliberal ekonomi politikaları, sanayinin desantralizasyonu ve sanayisizleşme şeklinde sayılabilir.

Ulusal ölçekte ise yoksulluğa sebep olan etkenler olarak, ülkelerin kalkınmışlık düzeyi, kaynakların dağılımını belirleyen ekonomi politikaları, sosyal güvenlik politikaları gibi politikalar yoksullukla ilişkili olarak görülebilir.

Kentsel ölçekteki önemli sorunların ilki ise üst ölçekteki dinamiklerin kentteki yansımaları şeklinde ortaya çıkan, kamusal alanlardaki ve kentsel hizmetlerdeki özelleşme eğilimidir. Ayrıca konut, altyapı gibi fiziksel koşulların yetersizliği de yoksulluğun etkilerinin arttıran etkenler olarak sayılabilir.

Toplumsal katılım olgusunu kentsel yoksulluk ve sonuçları bağlamında ele alırsak, bu noktada değinmemiz gereken konu yoksullukla mücadelede toplumsal katılımın rolü olmalıdır.

Toplumsal katılım, kişilerin ve grupların, siyasal karar alma mekanizmalarına dâhil olma yönü açısından siyasal, ekonomik sistemin bir parçası haline gelme açısından ekonomik, içinde bulundukları toplumsal yapı/sistem değerlerine yönelimleri ve davranışları açısından da toplumsal içerik taşıyan bir konudur.

Katılım kavramı, uluslararası literatürde “karar verme ve yönlendirme” süreçlerine dâhil olma anlamı taşımaktadır. (Alderson,2008) Katılımı sadece “siyasal katılım” kavramıyla açıklamak bir noktada yetersiz kalmaktadır. Bu tip bir katılım, siyasal süreçlerde en basit anlamda oy vermekten siyasetin içerisinde bulunmaya kadar giden uzun bir zincirdir. Toplumsal katılım ise, “vatandaşlık” kavramının siyasal, sivil ve sosyal boyutları ile yakından ilgilidir (Roche, 1999; Livingstone, 2007 aktaran Önal,2012) Toplumsal katılım sadece siyasetle ilgili bir kavram değil, bir kişinin yaşamı boyunca karşılaştığı tüm hayatsal süreçlerin içinde bulunmasıyla ilgilidir.

Toplumsal katılım kavramı, insanların ulusal ve uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan haklarını siyasal, sivil ve sosyal hayatta kendisini ilgilendiren karar alma süreçlerinde kullanması ve/veya eyleme geçirmesi olarak tanımlanabilir. (Önal, 2012) Diğer taraftan toplumun kendisine kendi gözüyle bakmasını sağlayan bu olgu, sağlıklı bir toplum için olması gereken koşulların başında sayılmaktadır.

Toplumsal katılım, genel anlamda kademe kademe geliştirilecek bir katılım mekanizmasının varlığı ile tam anlamıyla gerçekleştirilebilir. Kent ölçeğinde toplumsal katılımın sağlanması da ancak ulusal düzeyde bir katılım anlayışının var olduğu bir ortamda sağlanabilir.

Toplumsal Katılım, kent ölçeğinde ve karar alma mekanizmalarına dâhil olma şeklinde tanımlanabilecek siyasal yönüyle ele alındığında, ‘yapılan tercihleri etkilemek amacıyla karar alma ve uygulama süreçlerine müdahil olma’ (Karkın, 2008) ya da ‘genel olarak kişinin gerek kendi yaşamını, gerekse de yaşadığı ortamı etkileyen kararları ortaklaşa alma süreci ve temel vatandaşlık hakkı’ (Hart,1997) anlamlarını taşımaktadır. Bu açıdan toplumun, kent yönetimine ve kentsel planlama süreçlerine bir aktör olarak dâhil olma anlamını taşımaktadır.

Kentsel yoksulluk açısından bakıldığında ise, yoksulluğun etkilerinin azaltılmasına yönelik olarak kent yoksullarının yukarıda belirtilen süreçlere dâhil edilmesine yönelik mekanizmalar geliştirilmesi ile gerçekleşir.

Bu noktada, sahip oldukları olanaklar ve yapabilirlikleri toplumun diğer kesimlerine göre daha düşük olan kent yoksulları, karar alma süreçlerine katılamadıkları gibi, özellikle plan kararları, kentsel projeler, soylulaştırma gibi uygulamalardan da her zaman en çok etkilenen ve bu uygulamalara karşı en güvencesiz kesimi oluşturmaktadırlar. Genelde mülk sahibi olmayan, kentin köhnemiş alanlarında yaşayan yoksullar, üst ölçekli plan kararlarının odağında olmakta, kent içinde ha-

rekettlilikleri çoğu zaman zorunlu görülmekte ve yönetim tarafından kolay müdahale edilebilecek grup olarak görülmektedir. Diğer taraftan yoksullar, siyasi karar alma süreçlerinden en kolay etkilenen grup olarak da bilinmektedir. Kolayca siyasi kararları değişebilen bu kesim, kent yönetimleri tarafından çoğu zaman büyük bir oy potansiyeli olarak da görülmektedir.

Sembolik ve çoğu zaman kent yönetimleri tarafından tek yönlü olarak geliştirilmiş kentsel projelerin tanıtılmasını ve bilgilendirme yapılmasını aşmayan nitelikteki bir katılım mekanizması toplumsal katılım olarak tanımlanamaz. Bu yaklaşımın yerini, gerçek anlamda yerel halkın doğrudan katılımının sağlanabileceği araçlar oluşturulması almalı, bu öncelikli bir hedef haline getirilmelidir. Böyle bir yapı içinde de aşağıdan yukarıya oluşan ya da yatay örgütlenme modeline dayanan mekanizmaların esas alınması gerekmektedir.

Toplumsal katılım kent ölçeğinde ve ekonomik yönüyle ele alındığında, yoksul kesimler açısından gelir getirecek ekonomik etkinliklerin niceliksel azlığı ve istihdam sorunu bir yana, kentsel kaynakların hak ve adalet bağlamında dağılımı problemiyle yakından ilişkilidir. İşsizlik yoksulluğu beslerken, ekonomik anlamda kalkınamayan gruplar kentte yaşayan her kimsenin ulaşabileceği kentsel hizmetlerden, kamusal alanlardan, sosyal haklardan faydalanamadığı noktada yoksullukları perçinlemektedir.

Kamusal alanların özelleşmesi ve özellikle de düşük gelir seviyesine sahip kesimler açısından bu tip alanlara erişilebilirliklerinin azalması yoksulluğun devamını sağlamakta, kişilerin yapabilirlik düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kentsel projelerin ekonomik ve sosyal boyutlarının düşünülmesi gerekliliği kaçınılmazdır. Bu boyutta katılım, yoksullara yardım etme anlayışının arka planında olduğu fikir alma boyutunun ötesine geçerek, toplumun bu kesiminin haklarını savunma anlayışı şeklinde ele alınmalıdır.

Toplumsal katılım, kent ölçeğinde ve toplumsal yönüyle ele alındığında, daha önceki bölümlerde değinilen ayrışma sorunu gündeme gelmektedir. Toplumsal katılımın sağlanması yoluyla birbirinden hem mekânsal hem de toplumsal olarak ayrışan gruplar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi sağlanabilir. Bu yolla da kentte olması gereken bütünleşmeye yönelik yol alınabilir.

Bu noktada yoksulluk katılım ilişkisi anlamında söylenmesi gereken, yoksulluğun, ayrışma ve dışlanmayı, bu ikisinin ise katılamamayı getirmekte olduğu sonuç olarak da toplumsal katılımın gerçekleşemediğidir.

5. SONUÇ

Kentsel yoksulluk, sonuçları ve toplumsal katılım olguları üzerinden yapılan bu çalışmada, bu iki olgu arasındaki ilişki iki yönüyle kurulmaya çalışılmıştır. Birincisi, kent yoksullarının siyasi, ekonomik ve toplumsal süreçlere katılımlarının sağlanması ile içinde bulundukları ve yapabilirliklerini düşüren yalıtılmışlık ve kendi içine kapanma sürecinden kurtarılmalıdır.

İkincisi ise, özellikle toplumsal katılımın siyasi yönü olarak tanımlanabilecek, karar alma mekanizmalarına dâhil olarak kendi çıkarlarını savunma yetisini kazanmalarının sağlanmasıdır.

Geçmişten bu yana uygulanan yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları günümüzde yoksulluğun sürdürülmesi olarak kendini göstermektedir. Yoksulluğu, onlara yardım ediyorum diye sürdürmek ve insani güçlerini arka plana atarak onları sadece siyasi bir güç olarak görmek yönetimlerin uyguladığı politikalarda görülmektedir. Yoksulluğun devam ettiği toplumlarda; normlara uyumsuzluk, yaşam düzeni farklılıkları, toplumla ayrışma gözükmemektedir. Buna karşılık toplum düzeninde ilk tepki farklılıklara verilmektedir. Farklıyı kendi normlarına çekmek, dönüştürmeye çalışmak verilen ilk tepkidir. İkinci tepki ise, birincinin olmadığı yerlerde ötelemenin, ayrışmanın oluşmasıdır. Toplumsal katılım mekanizmalarının oturduğu ve işlediği düzenlerde, ayrışma olmadan mümkün mertebe bütünleşmiş bir toplum düzeni elde edilebilmektedir.

Bu bağlamda, öncelikli kabul toplumların farklılıklardan oluştuğu olmalıdır. Toplumlar fertlerden oluşur ve fertler geliştikçe toplumlar gelişir. Bu durumun mekânsal yansıması ise toplumların mekânı yaratması olarak kendini gösterir. Ancak bu iki yönlü bir ilişkidir. Toplumun mekânı yaratması gibi, her mekân da kendi bireyini yaratır ve buna bağlı olarak mekân en nihayetinde toplumu şekillendirir. Dolayısıyla ayrılmış mekânlar, farklı bireyleri yaratırken, ayrılmış bireyler ve topluluklar da farklılaşmış mekânları yaratır. Bu farklılıkların uyum içerisinde yaşamalarını sağlayacak en önemli araçlardan biri toplumsal katılımı sağlayabilmektir.

Toplumsal katılımın sağlanmasında temel nokta, öncelikle katılıma uygun bir zeminin yani zihinsel altyapının, buna yönelik stratejilerin ve araç olarak da bir katılım mekanizmasının olması gerektiğidir. Burada üst ölçekten başlama doğru bir yöntem olarak görülebilir. Ancak uygulanabilirlik açısından aşağıdan yukarıya bir örgütlenme modeli, örneğin mahalle kademesinden başlayarak kentsel ölçekteki katılım mekanizmasını oluşturan bir sistem oluşturulması sağlıklı olabilir.

Kentsel yoksulluğa sebep olan üst ölçek dinamiklerden, sermaye birikim sürecinin niteliği, bunun ulusal ekonomi politikaları ve uygulanan stratejilere yansıması sabit bir veri olarak kabul edilirse, kent ölçeğinde toplumsal katılım yoluyla yapılacaklar belli ölçülerde sınırlanmaktadır. Önemli olan nokta, başta kent yoksulları olmak

üzere toplumun tüm kesimlerinin, gündelik yaşamlarını etkileyen ve onlarla ilgili kararları alacak bir toplumsal katılım mekanizmasının olmadığı ve böyle bir mekanizma ihtiyacının olduğunun farkındalığının oluşturulmasıdır.

Toplumda kentsel projeler ve planlar dâhil olmak üzere gerçekleştirilmek istenen her konu için toplumun katılımı esastır. Katılım insanların yaşam alanlarında etkin olmalarını, kararlarını ve isteklerini özgürce dile getirmelerini, demokrasiyi ve hakların farkındalığını sağlar. Toplumsal katılım için, uygulanacak herhangi bir kararın o kente, bölgeye ya da gruplara özel olarak hazırlanan stratejilerden oluşması beklenmektedir. Bu noktada kent yöneticilerinin toplumun isteklerine duyarlı ve ilgili olmaları, katılımın desteklenmesi ve özendirilmesi, tüm süreçlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplum bütünü içindeki farklı grup ve toplulukların değişik kaygıları olduğunun farkında olmak; dolayısıyla tüm katılım süreçlerinde toplum yararı açısından daha fazla insana ve gruba ulaşmak gerekmektedir. Yoksulluk ve mekânsal ayrışmanın olduğu toplumlarda kişilerin daha hassas ve kırılgan oldukları, sürece katılımlarının daha zor olduğu ve bunun daha uzun zaman alabileceği gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Alderson, P. (2008), “Children as a Researchers: The effects of Participation Rights on Research Methodology” In P. Christensen and A. James London: Falmer
- Buğra A., (2005). “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi İçin Hazırlanan Danışman Raporu, İstanbul.
- Cakır, Ö. (2002). “Sosyal Dışlanma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4 No: 3, s.83-104.
- Es M., Güloğlu T. (2004) “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”, Bilgi Dergisi, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Firidin, E., (2006), “Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul – Çekmeköy Örneği”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehircilik Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Güngör F., Özügürlü M. (1997), “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi, Tartışma Metinleri, No:03, Şubat 1997
- Hart A. R., (1997). “Çocukların Katılımı”, UNICEF Yayınları, İstanbul.

Karkın N., (2012). “e-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasa Oluşum Sürecine Vatan-
daş Katkısının Olabilirliği”, Sosyoekonomi Dergisi, s.1 (2012):41-62.

Kurtuluş, H., (2005), “İstanbul’da Kentsel Ayrışma-Mekansal Dönüşümde Farklı Bo-
yutlar”, Bağlam Yayınları, İstanbul

Önal, G., (2012), “Toplumsal Katılım Kavramı ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Aday-
larının Toplumsal Katılım Gösterdikleri Konular”, Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi
Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, 21-22 Nisan 2012

Sen A., (2004). Özgürlükle Kalkınma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

‘Türkiye’de Kentsel Yoksulluk ve Toplumsal Siyasal Katılım’ Dersi Kapsamında Tu-
tulan Ders Notları; Öğretim Üyesi, Prof. Dr. Yüksel Dinçer, YTÜ, Fen Bilimleri Ens-
titüsü, Şehircilik Programı, 2012-2013 Bahar Yarıyılı.

Walker, A. ve Walker, C. (1997), Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in
the 1980s and 1990s, Child Poverty Action Group, London.

Yüncü D.; (2005). ‘İki Yoksulluk Yaklaşımı: Amartya Sen’in Yapabilirlikten Yok-
sunluk Teorisi ve Toplumsal Dışlanma Çerçevesinin Karşılaştırılması’, Boğaziçi
Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Araştırma Raporu, İstanbul.

4A. OTURUM - 7 KASIM 2013

"KENT PLANLAMADA YENİDEN YAPILANMANIN MEKANSAL ETKİLERİ"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Melih ERSOY**

Yönetim Sınırlarının Belirlenmesinde Kent Mekânını ve
Yerel Toplumsal İlişkileri Anlamak:
Ankara Çayyolu Örneği
Yrd. Doç. Dr. Ö. Burcu ÖZDEMİR SARI
Yrd. Doç. Dr. Suna Senem ÖZDEMİR

Her Yer Büyükşehir, Her Hizmet Etkin ve Verimli!
6360 Sayılı Kanun'a Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım
Araş Gör., Dr. Gökhan ZENGİN

Stratejik Mekânsal Planlamanın
Devletin Yönetim Biçimindeki Değişimi Kapsamında İrdelenmesi
Neslihan YALINIZ KOÇ

Büyükşehir Belediyesi Statüsü Kazanmanın İller Üzerindeki Etkisinin,
Yasal Düzenlemeler Bazında Değerlendirilmesi
Özge Müberra SOYDAL
Doç. Dr. Ş. Şence TÜRK

YÖNETİM SINIRLARININ BELİRLENMESİNDE KENT MEKÂNINI VE YEREL TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ ANLAMAK: ANKARA ÇAYYOLU ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. **Ö. Burcu ÖZDEMİR SARI**
Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Suna Senem ÖZDEMİR**
Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Ülkemizde kentsel alanlara ilişkin yönetim sınırlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin bilimsellikten uzak olduğu ve çoğu zaman siyasi kararlara dayandığı görüşü uzun yıllardır hâkimdir. 2000’li yılların başından beri kent yönetiminin yeniden yapılandırılmasını amaçlayan bir dizi yasa ve yönetmelikle yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu yeni düzenlemelerin de kentsel alanlara ilişkin yönetim sınırlarının belirlenmesi konusunda bilimsel geçerliliği olan bir yöntem geliştiremediği görülmektedir. Örneğin 10.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı ‘Büyükşehir Belediye Kanunu’ büyükşehir belediye sınırlarını valilik binasını merkez alarak nüfus-yarıçap ölçütü (pergel kuralı) ile belirlemektedir. 03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5393 sayılı ‘Belediye Kanunu’ ise belediye sınırını tanımlarken sadece nüfus ölçütünü temel almaktadır. Son olarak 06.12.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” incelendiğinde sınır belirlenmesinde nüfus ve mülki idari sınırın esas alındığı görülmektedir.

6360 sayılı kanun özellikle 2. Maddesi nedeni ile bazı ilçe sınırlarının tanımlanmasında tamamen siyasi kaygılar güdüldüğü ve seçim sonuçları gözetildiği gerekçesiyle oldukça sert eleştirilere hedef olmuştur. Politik kaygılarla tanımlanan sınırlar hem mekânsal planlama açısından hem de kaynakların etkin kullanımı, hizmetlerde etkinlik ve verimlilik, katılımcılık gibi konularda sorun yaratmaktadır. 6360 sayılı kanunun 2. maddesinde Yenimahalle ilçesine bağlı bir grup mahallenin Etimesgut Belediyesi'ne, diğer bir grubun ise Çankaya Belediyesi'ne bağlanması ön görülmüştür. Bahsi geçen kanun bir yandan yapılan düzenlemelere genel gerekçe olarak yerel yönetimlerin etkin, saydam, hesap verebilir, vatandaş odaklı ve katılımcı bir yapıya kavuşturulması gereğini gösterirken diğer yandan etkin ve verimli hizmet sunumunu ve katılımcılık ilkesini hiçe sayan bir düzenleme getirmiştir. Bu düzenlemenin ardından yıllardır ayrı bir ilçe olmak istediklerini her fırsatta ve her ortamda belirten Çayyolu sakinleri, çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşları tepki göstermiş, muhalefet milletvekillerinden biri tarafından Çayyolu'nun ilçe olması için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na kanun teklifi sunulmuş ve Anayasa Mahkemesi'ne ilgili kanun maddesinin iptali konusunda başvurular yapılmıştır. Bu çalışmada Ankara Çayyolu örneğinde 6360 sayılı kanunla yapılan sınır düzenlemesinin sosyal ve mekânsal etkileri incelenerek yönetim sınırlarının belirlenmesinde nasıl bir yol izlenebileceği tartışılmaktadır. Çalışma, yönetim sınırlarının, salt mesafeye veya nüfus kriterine dayalı, harita üzerinde çizilen bir çizgiye indirgenemeyeceğini iddia etmekte ve sınırların belirlenmesinde kent mekânının ve yerel toplumsal ilişkilerin göz önünde tutulması gerektiğini vurgulamaktadır. Çayyolu semti özelinde, mevcut nüfus ve plan öngörüsü, makroform ve yerleşme dokusunun gelişimi, sosyal coğrafya, doğal ve yapay eşikler ile ulaşım ilişkileri incelenerek yönetim sınırlarının belirlenmesine yönelik bir tartışma yürütülmektedir. Bu türden bir analizin sınır tartışmalarına ışık tutması beklenmektedir.

1. Giriş

Yerel yönetimlere ilişkin sınır değişiklikleri ekonomik, sosyal, coğrafik ve siyasal pek çok nedenden ötürü kaçınılmazdır. Ancak sınır değişikliği konusu hemen hemen her ülkede çekişmeli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Çünkü sınır değişikliği özünde gücün yeniden dağıtımına anlamına gelmektedir. Bazı aktörler yapılan değişikliğin sonucundan güç kazanırken diğerleri güç kaybetmektedir (Cameron, 2006). Paddison (2004) sınır değişikliğinde önemli olan konunun değişimin farklı görüşleri ve ölçekleri temsil eden aktörlerin diyalogu ile gerçekleşmesi olduğunu altını çizmektedir.

Sınır değişikliklerini sadece yönetsel ve teknik konular olarak değerlendirmek yanlıştır. Bu değişikliklerin sonucunda yerel yönetimlerin haritaları, gelişim desenleri ve hizmet sağlamadaki etkinlikleri etkilenir ve dolayısıyla gerçekleşen değişiklik-

ler yerel toplumu da etkiler. Cameron (2006), sınır değişikliğinin konut gelişimi, sanayi ve ticari faaliyetlerin yer seçimi, açık alanların geleceği, belediyelerin mali güçleri arasındaki farklılıklar, hizmet sağlamadaki etkinlikleri ile mahallelerin ve halkın işlerini yürütmedeki otonomluklarını da etkilediğinin altını çizmektedir.

Sınır değişikliği konusu ülkemizde de her dönem oldukça çekişmeli bir konu olmuştur. Kentsel alanlara ilişkin yönetim sınırlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin bilimsellikten uzak olduğu ve çoğu zaman siyasi kararlara dayandığı görüşü uzun yıllardır hâkimdir. 2000’li yılların başından beri kent yönetiminin yeniden yapılandırılmasını amaçlayan bir dizi yasa ve yönetmelikle yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu yeni düzenlemelerin de kentsel alanlara ilişkin yönetim sınırlarının belirlenmesi konusunda bilimsel geçerliliği olan bir yöntem geliştiremediği söylenebilir. Bu çalışmada bu türden bir düzenleme olan 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kapsamında tamamen siyasi kaygılar güdülerek ve seçim sonuçları gözetilerek yapıldığı öne sürülen bir sınır düzenlemesi incelenmektedir. Çalışmada, Ankara Çayyolu örneğinde 6360 sayılı kanunla yapılan ilçe sınır değişikliğinin sosyal ve mekânsal etkileri tartışılmakta ve yönetim sınırlarının belirlenmesinde nasıl bir yol izlenebileceği ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

2. Yerel Yönetimlerin Sınır Değişikliklerinde Kullanılan Ölçütler

Dünyada sınır belirleme konusunda farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Cameron (1999) bu yaklaşımları ‘teknik birleştirme’ ve ‘özel ölçütler’ olarak iki kategori altında toplamaktadır (Tablo 1). Bu kategoriler altında yer alan kriterlerin uygulanması konusunda farklı ülkeler arasında ciddi değişiklikler olduğu görülmektedir. Bazı ülkelerde sınır değişiklikleri gerçekleştirilirken hiçbir kriter kullanılmazken, Güney Afrika (Tablo 2) gibi birçok kriteri bir arada kullanan ülkeler de mevcuttur (Cameron ve Meligrana, 2010).

Tablo 1. Sınır değişikliği için kullanılan kategoriler

Temel Kategori	Alt yaklaşımlar
Teknik Birleştirme	Ölçek Ekonomileri Yaklaşımı Sosyo-Coğrafik ve Yerleşim Dokuları Yaklaşımı Fonksiyonel Sınırlar Finansal Yaşayabilirlik Eşitlik/Yeniden Dağıtım Prensibi
Özel Ölçütler	Toplumun İsteği Referandum

Kaynak: Cameron’a (1999) dayalı olarak hazırlanmıştır.

Tablo 2. Güney Afrika’da kullanılan belediye sınırları belirleme ölçütleri

Ölçüt Alanı	Ölçütler
Planlama ve Gelişme	İnsanların, toplumun ve ekonominin karşılıklı bağımlılığı
	Mevcut ve potansiyel yerleşme gelişimi ve göç
	İşgücü
	Geliş-gidiş ve baskın ulaşım hareketleri
	Harcamalar
	Eğlence olanakları, rekreasyonel tesis/alanların ve altyapısının kullanımı
	Ticaret ve sanayi bağlantıları
	Mevcut ve gelişim arazi kullanımı, sosyal, ekonomik ve ulaşım planlaması
	Alanın topografik, çevresel ve fiziksel karakterleri
Yönetişim	Bağlı, entegre ve toplu alanlar
	Aksi ısrar edilmedikçe mevcut belediye sınırların bölünmemesi
İşlevsel	Belediyenin hizmet ve işlevlerini etkin ve etkili şekilde yerine getirecek kapasitede olması
	Yerel ve ulusal program ve hizmetlerin koordinasyonuna olan ihtiyaç
Finansal	Finansal ve yönetsel kaynakların yeniden dağıtımına olan ihtiyaç
	Sınır değişikliğinin belediyede olacak yönetsel sonuçları
	Belediyenin güvenilirliği (kredibilitesi) Mevcut belediyenin çalışan ve meclis üyesi sayısı

Kaynak: RSA (1998) ve Cameron ve Meligrana’ya (2010) dayalı olarak hazırlanmıştır.

Teknik birleştirme kategorisi altında beş temel yaklaşım yer almaktadır (Cameron ve Meligrana, 2010). Bunlardan ilki olan ölçek ekonomileri yaklaşımı hizmet verimliliği ve kalitesi ile belediye büyüklüğü arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Yerel yönetimlerde birleşmenin temel nedeni olarak ölçek ekonomileri gösterilmektedir. Büyük yerel yönetimlerin daha fazla sayıda fonksiyonu daha etkin bir şekilde yerine getireceği varsayılmaktadır. Yerel yönetimlerin büyüklüğü ile çalışanlarının profesyonelliği, etkin bir yönetime sahip olması ve kaliteli hizmet sunması arasında da doğru orantı vardır. Örneğin, Danimarka’da yerel yönetim reformu sonucunda belediyeler birleştirilmiş ve hizmet verimliliği için büyütülmüştür. Buna karşın Blom-Hansen (2010) belediye büyüklüğü ve hizmet verimliliği ve kalitesi arasında doğrudan bir ilişki olmadığını Danimarka’da yaşanan yerel yönetim reformu örneği üzerinden ortaya koymuştur.

Teknik birleştirme kategorisi altındaki ikinci yaklaşım kentsel alanlarda ekonomik ve sosyal aktiviteleri hangi alanlardan sağlandığı ve alındığına dair ilişkileri ortaya koyan sosyo-coğrafi veya yerleşim dokuları yaklaşımıdır. Yerleşmelerin mekânsal olarak dağılımına ek olarak sosyo-ekonomik aktivitelerin mekândaki dağılımı da bu yaklaşım açısından önemlidir. Bu yaklaşım çerçevesinde işgücü alanları, geliş-gidiş hareketleri, harcama hareketleri, kültürel bağlantılar, rekreasyonel alışkanlıklar ve ekonomik hareketlerin sistematik olarak araştırılması söz konusudur (Cameron ve Meligrana, 2010). Örneğin Kanada’da işgücü geliş-gidiş

hareketleri metropoliten alanların sınırlarını belirlemek için kullanılan ölçüttür (Miller ve Leey, 2009). Güney Afrika’da ise bu yaklaşım altında nüfus, işgücü, geliş-gidiş ve baskın ulaşım hareketleri, eğlence ve rekreasyonel alanların ve altyapının kullanımı, ticaret ve sanayi bağlantıları gibi ölçütler yerel yönetimlerin sınırlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır (RSA, 1998).

Üçüncü yaklaşım fonksiyonel sınırlar yaklaşımıdır. Bu yaklaşımdaki varsayıma göre her bir hizmet için en ideal ve uygun hizmet alanı söz konusudur. Sunulan hizmet ve gerçekleştirilen fonksiyon sayısı arttıkça bu alan ve hizmeti sunan birimin de büyüklüğü artar. Kanada, ABD, Yeni Zelanda gibi ülkelerde fonksiyonel alan sınırlarının kent-kır ayrımı, metropoliten alan ayrımı gibi sınır belirlemelerinde kullanıldığı görülmektedir (Cameron ve Meligrana, 2010).

Bir başka yaklaşım olan finansal yaşayabilirlik sınır değişikliklerinin vazgeçilmez kriterlerinden birisidir. Yerel yönetimlerin profesyonel çalışanlara sahip olabilmesi ve hizmetlerini belli bir standartta sunabilmeleri için vergi tabanlarının finansal yaşayabilirlik sağlayabileceği bir büyüklükte olması gereklidir. Yani kamu hizmetleri sunumu için yerel yönetimlerin yeterli finansal kaynakları yaratabilecek büyüklükte olmaları gereklidir.

Teknik birleştirme kategorisi altındaki son yaklaşım eşitlik/ yeniden dağıtım prensibi üzerinedir. Finans ve hizmetlerin zengin alandan fakir alanlara yeniden dağıtımı yani eşitlik prensibi bazı ülkelerde sınır değişikliği kriteri olarak kullanılmaktadır. Sosyal-demokrat bir yaklaşım olarak görülen bu kriter küçük-ölçekli parçalanmış yerel yönetimlerin eşitsizlik yaratacağı varsayımından yola çıkmakta ve teorik olarak idare alanı daha büyük yerel yönetimlerin yeniden dağıtımı daha kolay gerçekleştirdiği söylemektedir.

İkinci önemli kategori ise toplumun isteği ve referandum gibi öznel kriterleri içeren kategoridir. Aslında yerel yönetimlerin sınır değişikliğinin daha demokratik ve şeffaf olması da bu kategorideki kriterler sayesinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerde sınır değişikliği gerçekleştirilirken Paddison (2004) sürecin daha adil nasıl olabileceğini üç önermeyle açıklamaktadır. Birinci önerme yerel yönetimlerdeki yeniden yapılanmanın yerel öncelikler ve ihtiyaçlara anlamlı şekilde karşılık verebilmesidir. İkinci önerme yerel yönetimlerin sınır değişikliklerinin adil, şeffaf ve göreceli olarak erişilebilir olarak gerçekleştirilmesidir. Son önerme ise ne sadece merkezi ne de sadece yerel politika seçkinlerinin sınır değişikliklerine tek başlarına karar vermemesidir. 1985 yılında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerlik Şartının beşinci maddesi “Yerel Yönetim sınırlarının korunması-Yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan değişiklik yapılamaz” demektedir. Bu bağlamdaki görüş halka referandum yolu ile sınır değişikliklerinin sorulmasının kalıcı sınırlar için ideali yansıtmadığı yö-

nündedir. Son dönemde birçok ülke farklı karar verme mekanizmalarını sınır değişiklikleri kapsamında uygulamaya başlamıştır (Meligrana, 2004). Alternatif uyuşmazlık çözümleri, kolaylaştırma ve uzlaştırma teknikleri gibi yeni karar verme mekanizmaları kullanılmaya başlanmıştır.

3. Türkiye’de Yerel Yönetimler Reform Süreci ve Sınır Değişiklikleri

2004 yılından sonra Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili bir reform süreci başlamıştır. Bu reform sürecinin genel gerekçesi demokratik, katılımcı, özerk, etkin ve verimli yönetimin gerçekleştirilmesi olarak gösterilmiştir. Bu kapsamda sırasıyla 10.07.2004 tarihinde 5216 sayılı “Büyükşehir Belediye Kanunu”, 03.07.2005 tarihinde ise 5393 sayılı “Belediye Kanunu” kabul edilmiştir. 2011 yılında merkez belediyelerin büyükşehir belediyelerine dönüştürüleceğine yönelik açıklamalar gündeme gelmiştir. Yerel yönetim reform sürecinin son ayağı 06.12.2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile gerçekleşmiştir.

Reform süreci kapsamında kabul edilen bu kanunlar da ülkemizde kentsel alanlara ilişkin yönetim sınırlarının belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin uzun yıllardır bilimsellikten uzak olduğu ve çoğunlukla siyasi kararlara dayandığı iddiasını ortadan kaldıramamıştır. Yeni kanunlarda da belediye sınırları tanımlanırken nüfus kriteri ve mesafe gibi bilim ve teknikten uzak yapay ölçütler kullanılmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda belediye sınırları 5000 kişilik nüfus kriteri ve kanunun 5. maddesinin a bendinde “eskiden beri o yerleşim yerine ait sayılan tarla, bağ, bahçe, çayır, mera, otlak, yaylak, zeytinlik, palamutluk, fundalık gibi yerler ile kumsal ve plajlar belediye sınırı içine alınır” şeklinde tanımlanmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ise, son çıkan 6360 sayılı kanuna kadar büyükşehir belediye sınırlarını metropoliten alan merkezinden-valilik binası nüfus ile değişen mesafelerde (pergel kuralı) büyükşehir sınırlarının belirlenmesi şeklinde tanımlanmış, nüfusa göre 20, 30, 40 ve 50 km çaplı daire sınırları büyükşehir belediye sınırları olarak ele alınmıştır. Sadece İstanbul ve Kocaeli illerinde büyükşehir belediye sınırları il mülki idare sınırları olarak tanımlanmıştır.

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanunda da yönetim sınırlarına ilişkin kriterlerin nüfus ve mülki idari sınıra dayalı olduğu görülmektedir. Bahsi geçen kanun ayrıca bazı sınırların tanımlanmasında tamamen siyasi kaygılar güdüldüğü ve seçim sonuçları gözetildiği gerekçesiyle oldukça sert eleştirilere hedef olmuştur. 6360 sayılı kanun ile 16 olan büyükşehir belediye sayısı 29’a yükselmiş, bu kanunda 14.03.2013 tarihinde yapılan değişiklikle bu sayı 30’a çıkmıştır. Büyükşehir belediye sınırları da il mülki idare sınırlarına dayanmıştır. Büyükşehir belediye sınırları

nırları bu şekilde tanımlanırken büyükşehir belediyesinin altındaki ilçe belediyelerinin sınırlarına yönelik herhangi bir tanımlamaya ve ölçüte bu kanunlar kapsamında rastlamak mümkün değildir.

İlçe belediye sınırlarının özellikle son yıllarda politik bazı kaygılara dayalı olarak tanımlandığına yönelik eleştiriler sıkça dile getirilmektedir. 06.03.2008 tarihli 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ve 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kapsamında gerçekleştirilen sınır değişikliklerinde de politik kaygılar güdüldüğünden bahsedilmektedir (Özden ve Taşkın, 2010; İzci ve Turan, 2013). Sınırların politik kaygılarla tanımlanması mekânsal planlama açısından sorun yarattığı gibi kaynakların etkin kullanımı, hizmetlerde etkinlik ve verimlilik, katılımcılık gibi konularda da tartışmalara yol açmaktadır. Bu çalışmada sınır değişikliklerine ilişkin tartışma Ankara’da Yenimahalle İlçesi’ne bağlı Çayyolu semtinde 6360 sayılı kanun kapsamında yapılan sınır düzenlemesi örneğinde yürütülmektedir.

4. 6360 Sayılı Kanun ile Ankara Yenimahalle İlçe Sınırlarında Yapılan Değişikliğin Değerlendirilmesi

6360 sayılı kanunun 2. Maddesi Ankara’nın Yenimahalle İlçesi’ne bağlı Dodurga ve Alacaatlı mahallelerinin çevre yolu dışında kalan kısımlarını Şehitali Mahallesi ile birleştirmekte; Şehitali, Fevziye, Balıkuyumcu, Aşağı Yurtçu ve Yukarı Yurtçu mahallelerini Etimesgut İlçesi’ne, Çayyolu, Ümit, Konutkent, Koru, A. Taner Kışlalı, Yaşamkent, Alacaatlı ve Dodurga mahallelerini Çankaya İlçesi’ne bağlamaktadır. Bahsi geçen sınır değişikliği 2014 yılında yapılacak olan mahalli idareler genel seçimi ile yürürlüğe girecektir.

Sınır değişikliğine konu olan ilçelerin güncel sınırları Şekil 1’de, 6360 sayılı yasa ile yapılan sınır değişikliği ise Şekil 2’de görülmektedir. Yenimahalle İlçesi’nin sınır değişikliğine konu olan bölümü Ankara’nın güneybatı koridorunda yer almaktadır. Güneybatı koridorunun özellikle 1990’ların başından bu yana hızla gelişen ve arsa spekülasyonundan en çok etkilenen kentsel alanlardan biri olduğu bilinmektedir (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006). Alanın İstanbul-Konya Çevre Yolu içinde kalan kısmı halk arasında genel olarak **Çayyolu semti** olarak anılmaktadır.

6360 sayılı kanun, yapılan düzenlemelere genel gerekçe olarak yerel yönetimlerin etkin, saydam, hesap verebilir, vatandaş odaklı ve katılımcı bir yapıya kavuşturulması gereğini gösterdiği halde etkin ve verimli hizmet sunumunu ve katılımcılık ilkesini hiçe sayan ve siyasi kaygılar içeren bir düzenleme getirmesi nedeniyle

tartışmalara neden olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde sunulan ölçütler ışığında 6360 sayılı kanunla yapılan düzenlemeyi değerlendirmek mümkündür:

- **Ölçek ekonomileri:** Sınır değişikliğine konu olan alanın Yenimahalle İlçesi'ne bağlı olması ile herhangi başka bir ilçeye bağlı olması arasında ölçek ekonomisi sağlamak açısından bir fark görünmemektedir. Söz konusu alanda yerel hizmetlerin sunumunda diğer ilçe belediyelerinin Yenimahalle İlçe Belediyesi'nden daha fazla teknik ya da mali kapasiteye sahip olduğunun iddia edilmesi mümkün değildir.

Şekil 1: Sınır Değişikliğine Konu Olan Yenimahalle, Etimesgut ve Çankaya İlçelerinin Güncel Sınırları

Şekil 2: 6360 Sayılı Kanun İle Yeniden Düzenlenen Etimesgut, Yenimahalle ve Çankaya İlçe Sınırları

- **Sosyal coğrafya ve yerleşim dokuları:** Sınır değişikliğine konu olan alanın özellikle çevre yolu içinde kalan mahallelerinde sosyal-kültürel aktivitelerin, rekreasyonel ihtiyaçların, ilköğretim ve lise düzeyinde eğitim ihtiyacının, temel sağlık hizmetlerinin yerel ortamdan sağlandığı bilinmektedir. Bu tür gereksinimler için yerel halkın ne Yenimahalle İlçesi'nin geri kalan kesimine ne de diğer başka ilçelere gitmeye ihtiyaç duymadığı bilinmektedir. Yerleşmelerin mekânsal olarak dağılımı incelendiğinde ise alanın Yenimahalle İlçesi ya da diğer ilçelerle mekânsal birlikteliğinden ya da mekânsal devamlılıktan söz etmek mümkün değildir. Yapay ve doğal eşikler sebebiyle alan kendi içinde çalışan bir niteliğe sahiptir. Ancak çalışma alanları ve işyeri-konut arasında geliş-gidiş hareketleri gözlemlendiğinde sınır değişikliğine konu olan alanda işyeri-konut dengesinin kurulamadığı görülmektedir. İşyerine yapılan seyahatler konusunda yeterli veri bu-

lunmamakla birlikte bölgede yaşayanların %50'den fazlasının hizmet sektöründe çalıştığı (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2006) ve kentin pek çok farklı noktasına seyahat ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla Çayyolu örneğinde işgücünün geliş-gidiş hareketlerinin sınır belirlemede doğru bir ölçüt olamayacağı açıktır.

- **Fonksiyonel sınırlar:** Sınır değişikliğine konu olan alanın Yenimahalle İlçesi'ne bağlı olması ile Çankaya'ya ya da Etimesgut'a bağlı olması arasında işleyiş açısından bir fark bulunmamaktadır. Mevcut durumda yerel toplum belediyenin ve kaymakamlığın sunduğu hizmetlerin büyük bir kısmını alanda bulunan semt hizmet biriminden sağlamaktadır. Bu açıdan alanın bağlı olduğu ilçenin değişmesi bu işleyiş değişirmeyecektir. Ancak mevcut durumda Yenimahalle Belediyesi'nin sağlamakta yetersiz kaldığı hizmetler (karla mücadele gibi) ya da tapu ve kadastro hizmetleri gibi bağlı olunan ilçeye fiilen gitmeyi gerektiren ve ciddi ulaşım sıkıntıları yaratan hizmetler söz konusu olduğunda sınır değişikliğinin yerel toplumun sorunlarını çözmede bir kolaylık sağlamayacağı açıktır. Çayyolu harita üzerinde bakıldığında Yenimahalle, Etimesgut ya da Çankaya ilçelerine yakın gibi görünmekle birlikte gerçek fiziksel mekânda bu ilçelerle mekânsal olarak yakın değildir. Bu durum hizmetlerin sunulması ve yerel topluluğun hizmetlere erişimi konusunda sorunlara yol açmaktadır.
- **Toplumsal isteği:** Yapılan düzenlemenin en temel etkisinin toplumsal alanda gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Yerel halkın talep ve isteklerini tamamen göz ardı eden bu düzenlemenin ardından yıllardır ayrı bir ilçe olmak istediklerini her fırsatta ve her ortamda belirten Çayyolu sakinleri, çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşları tepki göstermiştir. Muhalefet milletvekillerinden biri tarafından Çayyolu'nun ilçe olması için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na kanun teklifi sunulmuş, ayrıca 31 Ocak 2013 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından Anayasa Mahkemesi'ne 6360 sayılı kanunun bazı hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemiyle dava açılmış ancak dava olumsuz sonuçlanmıştır. Kentsel hizmetlerin temel faydalanıcısı olan yerel halkın talep ve ihtiyaçlarının hiçe sayıldığı, tamamen merkezi otoritenin müdahalesi sonucu ortaya çıkan bu sınır düzenlemesinin kent yönetimi açısından sorunlu olduğu açıktır.
- **Planlama ve gelişme:** Yapılan düzenlemenin mekânsal planlama açısından da etkilerinden bahsetmek mümkündür. Yerel düzeyde ideal olarak nitelenebilecek planlama sınırlarından bahsedilemeyecek olmasına rağmen planlama ilkeleri açısından uygulama imar planları ile parselasyon planlarının halka en yakın yerel birimlerde hazırlanması bir gerekliliktir (Ersoy, 2013). Yenimahalle Belediyesi planlama görevini yerine getirmekte ne derece halka yakınsa diğer belediyelerde de durum aynı düzeyde devam edecektir. Mevcut durumda yerel halkın katılım olanakları oldukça kısıtlıdır, bu durum alanın başka bir belediyeye bağlanması

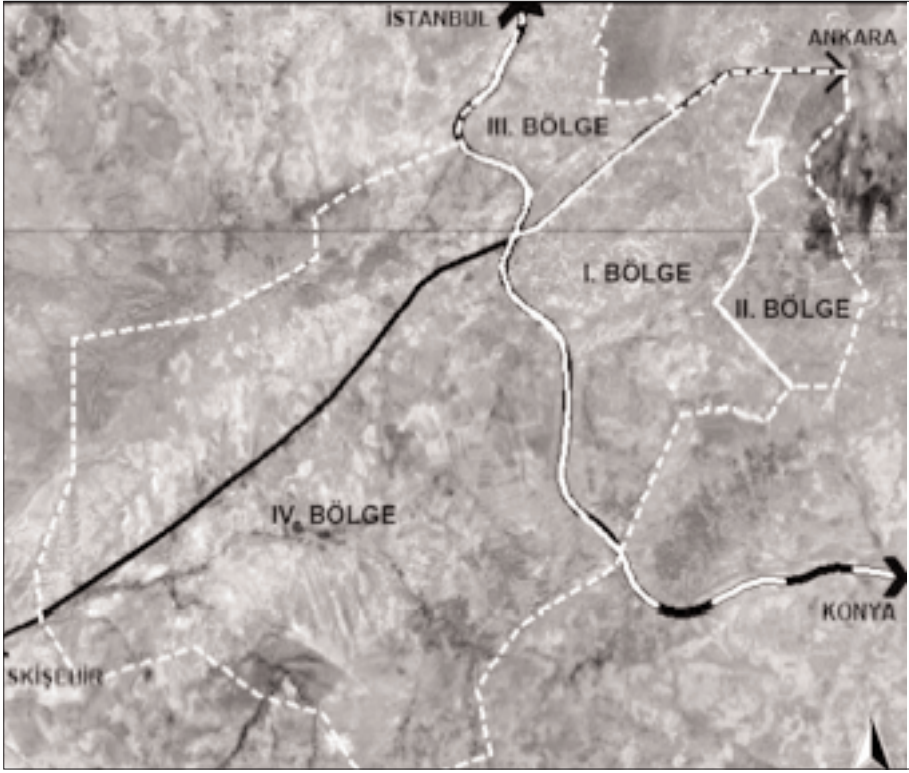
ile de değişmeyecek gibi görünmektedir. Alanın yerel mekânsal ve toplumsal nitelikleri ve ihtiyaçları diğer ilçe belediyelerinin profillerine benzememektedir. Ayrıca, 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı Ankara'nın güneybatı koridorunu temel gelişme yönlerinden biri olarak kurgulamaktadır. Buna ek olarak son 10 yılda alanda TOKİ eliyle (Başbakanlık'ın talebiyle) 13 binden fazla konut birimi üretilmiş, alana ilişkin çeşitli düzeylerde planlar hazırlanmıştır. Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ'nin bu bölgeye müdahalesi bu derece belirleyici bir kurgu üretirken bu alanın Etimesgut ve Çankaya Belediyesi'nin sorumluluğuna verilmesi bu iki belediye açısından müdahale etmekte, yeni kararlar üretmekte zorlanacakları kent parçalarına hizmet götürme yükü anlamına gelecektir.

- **Yönetişim ve yönetsel sonuçlar:** Yapılan sınır değişikliğinin alanın finansal yaşayabilirliğine, finans ve hizmetlerin yeniden dağıtımına ve yerel yönetimler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesine katkı sağlayacak her hangi bir etkisinden bahsetmek olası görünmemektedir. Ancak yapılan düzenlemenin olumsuz bir sonucu Yenimahalle Belediyesi bünyesinde çalışan ve aktif olarak Çayyolu Semt Birimi'nde hizmet veren personelin bundan sonra nerede görevlendirileceği konusunu ortaya çıkarması ve sınırları ve görevleri bir hayli genişleyecek olan Etimesgut ve Çankaya Belediyeleri'nin mevcut personelinin sayıca yetersiz kalacağı gerçeğini gündeme getirmesidir.

6360 sayılı kanun kapsamında yapılan düzenlemenin yerel ortama ekonomik, işlevsel, fiziksel, politik veya toplumsal herhangi bir katkısı bulunmamakla birlikte yerel toplumun taleplerini hiçe saydığı ve politik bir dayatma olduğu için toplumsal huzursuzluğa yol açtığı söylenebilir. Çalışmanın geri kalan bölümünde Ankara Çayyolu örneğinde kent mekânını ve yerel toplumsal ilişkileri göz önünde tutarak yönetim sınırlarının belirlenmesinde nasıl bir yol izlenebileceği tartışılacaktır.

5. Yönetim Sınırlarının Belirlenmesinde Kent Mekânını ve Yerel Toplumsal İlişkileri Anlamak

Çalışmanın bu kısmında ikinci bölümde bahsi geçen ölçütler çerçevesinde çalışma alanının genel bir değerlendirmesinin yapılması yoluyla sınır belirleme konusunda bir egzersiz geliştirilmekte, yerel yönetim sınırlarının mekânı ve toplumu hiçe sayarak harita üzerinde bir çizgiye indirgenmesi eleştirilmektedir. Alanı değerlendirmek için kullanılan ölçütler çalışma alanının mevcut nüfusu ve yürürlükte olan planın nüfus öngörüsü, mevcut makroform ve planın öngördüğü yerleşme dokusu gelişimi, sosyal coğrafya, çalışma alanında bulunan doğal ve yapay eşikler ile basın ulaşım ilişkileridir. Çalışma alanı dört bölgeye ayrılarak incelenmektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Çalışma Alanının İncelenmesinde Kullanılan Alt Bölgeler

Birinci bölge bu çalışmanın örnek alanını oluşturan, Yenimahalle İlçesi'nin çevre yolu içerisinde kalan mahallelerini kapsayan Çayyolu semtidir. İkinci bölge Çankaya İlçesi'ne bağlı ancak Çayyolu ile aynı ulaşım ağından ve kentsel servislerden yararlanan Mutlukent ve Beytepe mahalleleridir. Üçüncü bölge Eskişehir karayolu ile diğer alanlardan ayrılan ancak hemen hemen her türlü ihtiyacını Çayyolu'ndan karşılayan Etimesgut'a bağlı Fatih Sultan ve Bağlıca mahalleleridir. Dördüncü bölge çevre yolu ile alandan ayrılan, ana ulaşımını Eskişehir karayolundan sağlayan ve son 10 yılda kamunun konut yatırımlarının büyük bir kısmının gerçekleştiği Yapracık, Aşağı ve Yukarı Yurtçu, Ballıkuyumcu mahalleleri ile görece daha kırsal niteliğe sahip Şehitali ve Fevziye mahallelerini içeren alandır. Bahsi geçen dört bölgedeki nüfusun mahallelere göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma alanındaki mahallelerin 2012 yılı nüfusları ve hanehalkı sayıları

Mahalle	Toplam Nüfus	Hanehalkı Sayısı
Yenimahalle İlçesi		
Ümit	13928	4796
Çayyolu	5565	1853
Koru	15069	5557
Konutkent	7496	2881
Yaşamkent	18781	6327
Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı	19347	7025
Alacaatlı	8521	2734
Dodurga	7645	2505
Yukarıyurtçu	7365	2745
Aşağıyurtçu	650	195
Şehitali	322	95
Ballıkuyumcu	452	116
Fevziye	323	87
Çankaya İlçesi		
Mutlukent	17733	5482
Beytepe	2436	699
Etimesgut İlçesi		
Fatih Sultan	1702	584
Bağlıca	4520	1274
Yapracık	795	225
Toplam	132650	45180

Kaynak: TÜİK (2013) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Bu çalışma kapsamında birinci bölge olarak tanımlanan Çayyolu bölgesinde 2012 itibarıyla 96352 kişi (33678 hanehalkı) yaşamaktadır. 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı'nın bu çalışma kapsamında 1. ve 2. bölge olarak tanımlanan alan için 2023 nüfus öngörüsü **380 bin kişidir**. Alanın büyük çoğunluğunu konut alanlarının oluşturduğu, işyeri – konut dengesinin iyi kurulamadığı bilinmektedir. Özellikle Ahmet Taner Kışlalı ve Konutkent mahallelerinde az katlı müstakil evler ağırlık taşımakla birlikte alan genelinde çok katlı apartman yapıları hâkimdir. Bölgeye hizmet eden yeterli sayıda ilköğretim ve lise bulunmakta, büyük hastanelere ait poliklinikler bu alanda yer seçmektedir. Ancak büyük ölçekli bir sağlık kuruluşu yoktur. Son on yılda alanda ticari faaliyetlerin artması ve çeşitlenmesi alanın büyük ölçüde kendine yetebilir hale gelmesini sağlamıştır. Bölgenin kent merkezi ile ulaşımı ağırlıklı Ankara-Eskişehir karayolu üzerinden sağlanmaktadır. Bölge içindeki ulaşım şeması ve yol kademelenmesi alandaki her mahalleyi birbiriyle güçlü bir şekilde ilişkilendirmektedir. 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı alanda Dodurga Mahallesi sınırlarında bir merkezi iş alanı önermektedir.

Çankaya İlçesi'ne bağlı Beytepe ve Mutlukent mahallelerini içeren ikinci bölgede 2012 verilerine göre 20169 kişi (6181 hanehalkı) yaşamaktadır. Bu bölge Çayyolu ile aynı ulaşım ağından ve kentsel servislerden yararlanmaktadır. Makroform açısından özellikle Mutlukent Mahallesi sınırlarında kalan kentsel dokuyu Çayyolu semtinden ayırt etmek mümkün değildir. Beytepe Mahallesi'nde az katlı müstakil konutların daha baskın olduğu görülmektedir. 2000 yılı öncesinde Beytepe Mahallesi'nin birinci bölgeyle ulaşımı az sayıda noktadan sağlanırken, son dönemde geliştirilen ulaşım alternatifleri ile birinci ve ikinci bölge birbirine güçlü ulaşım bağları ile bağlanmış ve birlikte çalışan bölgeler haline gelmiştir. Kullanım açısından birinci bölgeye kıyasla konut alanlarının daha baskın olduğu ve ticari fonksiyonların yeni yeni çeşitlenmeye başladığı söylenebilir. 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı Beytepe alt bölgesini gelişme konut alanı olarak ele almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölge olarak tanımladığı Fatih Sultan ve Bağlıca mahallerinde özellikle 2000 sonrası dönemde yapılaşma artmıştır. 2012 itibarıyla 6222 kişinin (1858 hanehalkı) yaşadığı bölge için 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı'nın nüfus öngörüsü **105 bin kişidir**. Bu bölge 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı tarafından gelişme konut alanı olarak ele alınmaktadır. Üçüncü bölge ile diğer bölgeler arasında çok sayıda eşik bulunmaktadır. Bu eşikler Ankara-Eskişehir karayolu, çevre yolu, topografya ve askeri alandan oluşmaktadır. Tüm bu yapay ve doğal eşiklerin varlığına karşın bu bölgeyi Eskişehir yoluna bağlayan ana ulaşım aksının Çayyolu bölgesiyle doğrudan bağlantıya olanak sağlaması sebebiyle bölgede yaşayan insanlar günlük ihtiyaçlarını, eğitim kurumlarına ve sosyal-kültürel kurumlara olan gereksinimlerini Çayyolu bölgesinden karşılamaktadırlar. 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı'nın burayı temelde bir konut alanı olarak algıladığı düşünülünce Çayyolu ile bu bölge arasında kurulan ilişkinin uzun dönemde de devam edeceği öngörülebilir.

Çalışmada dördüncü bölge olarak tanımlanan çevre yolu dışında kalan mahallelerde 2012 itibarıyla 9907 kişi (3463 hanehalkı) yaşamaktadır. 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı'nın bu bölge için nüfus öngörüsü **480 bin kişidir**. Bu türden bir nüfus ataması ilk bakışta oldukça abartılı görünmektedir. Ancak alanın bir kısmı Başbakanlıkça "Konut Üretim Alanı" olarak tespit edilmiştir, TOKİ tarafından Tokuaz Vadisi Evleri bu bölgede yapılmıştır ve hâlihazırda Ankara'nın en büyük ikinci uydu kenti 40 bin kişiyi barındırmak üzere bu alanda inşa edilmektedir. Ayrıca, hazine arazilerinin ve TOKİ'nin arsa stokunun bu bölgede yoğunlaştığı, Temapark yapılması amacıyla bu alanda yer ayrıldığı ve alanın Temelli istikametinde kentsel çalışma alanlarının bulunduğu görülmektedir. Alanda gözlenen tüm bu hareketliliğe karşın alanın genel karakterinin hala tarımsal nitelikli olduğu gözlenmektedir. Dördüncü bölgenin ana ulaşım arteri Eskişehir yoludur. Diğer bölgelerle gerek topografya ve fiziksel mesafe gerekse çevre yolu eşik oluşturmaktadır. Uzun vadede alanda üretilen çok sayıda konuta kentin çok çeşitli bölgelerinden farklı

sosyo-demografik özelliklere sahip hanehalklarının yerleşeceği düşünülünce dördüncü bölgenin niteliğinin diğer üç bölgeden bir ölçüde farklılaşacağı öngörülebilir.

Diğer bir deyişle Çayyolu alt bölgesi aslında sadece kendi başına çalışan bir bölge olmayıp özellikle ikinci ve üçüncü bölge ile güçlü ilişkiler kurduğu gözlenmektedir. Sınır değişikliğine konu olan alan ve yakın komşuluğunda 2012 yılı itibariyle (Yenimahalle, Çankaya ve Etimesgut ilçe sınırları dâhilinde kalan mahalleler) toplam 132650 kişinin (45180 hanehalkı) ikamet ettiği ancak planın öngörüsünün bu bölge için **965 bin kişi** olduğu görülmektedir. Mevcut durum ve planlanan nüfus, makroform özellikleri, alanın sosyal coğrafyası, ulaşım ilişkileri ve eşikler bir arada değerlendirildiğinde Çayyolu'nun kendine yetebilecek kapasitede ve makroform bütünlüğüne sahip bir alan olduğu, özellikle birinci ve ikinci bölgeyi bir arada ele alıp yeni bir ilçe kurulabileceği, kısa vadede üçüncü ve dördüncü bölgeleri de buradan hizmet alan yerleşimler olarak düşünmenin mümkün olduğu, uzun vadede özellikle dördüncü bölgenin yeni bir yerleşim birimi olmaya aday olduğu söylenebilir. Kent mekânını ve yerel toplumun günlük ihtiyaçlarını gözetken bir yaklaşımın salt kuşbakışı mesafe hesabı ya da oy potansiyeli gözetken yaklaşımlardan daha farklı sonuçlar üreteceği açıktır. Bu bakımdan 6360 sayılı kanun ile yapılan düzenlemenin sadece siyasi bazı beklentileri yerine getirmekten ve yerel halka hizmet sunumunu güçleştirmekten başka bir sonuç üretmesi beklenemez.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Kentsel alanlarda yönetim sınırlarına ilişkin değişiklik yapılması ihtiyacı zaman içerisinde gerçekleşen ekonomik, sosyal ve fiziksel değişikliklerden dolayı kaçınılmazdır. Dünya örneklerinde teknik, sosyo-ekonomik, yerleşimlerin fiziki özelliklerine dayalı nedenlerin yanında belediyelerin daha etkin ve etkili şekilde hizmet sunmalarını sağlamak amacıyla da yerel yönetim sınırları değiştirilmektedir. Bazen de alanda yaşayan toplumun isteği ile sınır değişiklikleri yapılmaktadır. Kimi ülkelerde sınır değişiklikleri tamamen yerel otoritelerin idaresine ve halkın oylamasına dayanırken, kimi yerlerde ise yargıya, merkezi otoriteye ve merkezi otorite tarafından kurulmuş özel komisyon veya kurullara bırakılmıştır (Razin ve Lindsay, 2004). Türkiye’de ise 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 8. maddesi incelendiğinde sınır değişikliği konusunda yerel yönetimlerin de söz sahibi olduğu izlenimi uyandırmakla birlikte son dönemde özellikle 6360 sayılı kanun kapsamında yapılan değişiklikler pratikte uygulamanın bu şekilde işlemediğini göstermektedir. Yönetim sınırlarının herhangi bir teknik, bilimsel ve toplumsal ölçüte dayandırılmadan harita üzerinde çizilen bir çizgiye indirgenmesi hem toplumsal hem de yönetsel açıdan pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. 6360 sayılı kanun kapsamında yapılan sınır düzenlemeleri de bu şekilde algılanmalıdır. Kanunun 2. maddesi ile

kanunun hazırlanış amacı (yeni büyükşehirlerin kurulması) ve gerekçelerine (etkin hizmet sunumu, katılımcı yaklaşım) uymayan bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri Ankara Yenimahalle İlçesi'nin Çayyolu kesimine ilişkin yapılan düzenlemedir. Kanun, nedeni açıklanmayan bir biçimde Yenimahalle İlçesi'ne bağlı bir alanı Etimesgut ve Çankaya ilçeleri arasında bölüştürmüştür. Tamamen siyasi kaygılarla yapıldığı anlaşılan bu düzenlemenin yerel ortama ekonomik, işlevsel, toplumsal ya da politik herhangi bir katkısı bulunmadığı görülmektedir. Oysa kent mekânını ve yerel toplumsal ilişkileri inceleyen bir yaklaşım benimsendiğinde ortaya konabilecek yönetsel sınırlar farklılaşmaktadır. İdeal yönetim sınırı diye bir kavramdan bahsetmek mümkün olmamakla birlikte, yerel toplumun ihtiyaçlarını gözeten, toplumun yönetim süreçlerine katılımını destekleyecek, yerel hizmetlerin daha etkin sunumu hedefleyen bir yerel yönetim sınırının kent mekânını ve toplumsal ilişkileri göz ardı etmemesi beklenir.

KAYNAKÇA

Ankara Büyükşehir Belediyesi (2006) *2023 Ankara Nazım İmar Planı, Plan Raporu*, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Blom-Hansen, J. (2010) *Municipal Amalgamations and Common Pool Problems: The Danish Local*

Government Reform in 2007 *Scandinavian Political Studies*, 33 (1), 51-73. Cameron, R. (1999) *Democratisation of South African Local Government. A Tale of Three Cities*. Pretoria : J.L. van Schaik.

Cameron, R. G. (2006) "Local Government Boundary Reorganisation in South Africa", *Democracy and Delivery Urban Policy in South Africa*, içinde (der. Pillay, U, Tomlison, R, ve du Toit, J.) 76-106.

Cameron, R. G. ve Meligrana, J. (2010) *Criteria for Determining Municipal Boundaries and Categorisation of Metropolitan Municipalities*, unpublished report prepared for Municipal Demarcation Board: Cape Town.

Ersoy, M. (2013) 6360 Sayılı Yasa ve Mekânsal Planlama Sorunları, *GAP Belediyeler Birliği Dergisi*, (www.melihersoy.com, 15.09.2013).

İzci, F. ve Turan M. (2013) Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 117-152.

Meligrana, J. (2004) *Re-Drawing Local Government Boundaries: An International Study of Politics, Procedures and Decisions*, Vancouver: UBC Press

Miller D. Y ve Lee J. H. (2009) Making Sense of Metropolitan Regions: A Dimensional Approach to Regional Governance, *Publius: The Journal of Federalism*, 1-20.

Özden P. ve Taşkın G. (2010) İdari Sınırların Planlama Politikalarına Etkileri ve İstanbul Metropoliten Alanı'nda Değişen İlçe Sınırları, 6 Ekim 2008 TMMOB Şehir Plancıları İstanbul Şubesi Çalışma Toplantısı Raporu (http://www.spoist.org/dokuman/kitaplar/ilce_sinirlari_etkinligi.pdf, 15.07.2013)

Paddison, R. (2004) "Redrawing Local Boundaries: Deriving the Principles for Politically Just Procedures", *Re-Drawing Local Government Boundaries: An International Study of Politics, Procedures and Decisions*, içinde (der. Meligrana, J.), Vancouver: UBC Press, 19-37.

Razin, E. ve Lindsey, G. (2004) "Municipal boundary change procedures: local democracy versus central control", *New Challenges in Local and Regional Administration*, içinde (der. Barlow, M. and Wastl-Walter, D.) Aldershot: Ashgate, 37-56.

RSA (Republic of South Africa) (1998) *Local Government Municipal Demarcation Act*, no 27 of 1998, Cape Town : Government Gazette.

TÜİK (2013) *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi*, (www.tuik.gov.tr, 10.09.2013).

HER YER BÜYÜKŞEHİR, HER HİZMET ETKİN VE VERİMLİ! 6360 SAYILI KANUN'A YÖNELİK ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Araş Gör., Dr. **Gökhan ZENGİN**
Trakya Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,

Özet

6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'nin yerel yönetim sisteminde çok önemli bir değişim gündeme gelecektir. Metropolen alanın yönetim sisteminde yaşanacak bu değişimin İl sisteminin taşra kuruluşları üzerinde de önemli etkileri olacaktır. Ancak bu değişiklikler büyükşehirlerin yönetim yapısında bir takım yeni sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir. Büyükşehirlerde; il özel idarelerinin tüzel kişiliğine son verilmesi, kırsal alana götürülecek hizmetlerin finansmanı ve organizasyonu, merkezden aktarılan belediye paylarında kişi başına düşecek azalma, büyükşehirlerde tüm ilçelerin büyükşehir ilçe belediyesi haline dönüştürülmesi sorun oluşturacak alanlardan başlıcalarıdır. Ayrıca il özel idareleri ve köylerin tüzel kişiliğine son verilmesi, Anayasa'nın 127. maddesine de aykırılık teşkil edeceği bir başka tartışma konusudur.

Kanun koyucu büyükşehir yönetimindeki reform gerekçelerini; etkinlik, verimlilik, koordinasyon, yönetim, küreselleşme gibi sebeplere dayandırmaktadır. Ancak yasa maddelerinde bu gerekçelere dayanak oluşturacak düzenlemelerin yer almadığı görülmektedir. 6360 sayılı Kanun'dan sonra Türkiye nüfusunun yaklaşık %81'lik bir kısmı artık büyükşehir belediyesi sınırlarında yaşıyor olacaktır. Bu reformla belediye sayısı toplamda yarıya inecek, kademeler azalacak ancak demokratik yerel yönetim gerekliliği olan vesayet azalmayacak bilakis artacak, yerel yönetimlerin finansal açıdan merkeze bağılılığı artarken, öz gelir yaratma kapasitesinde bir değişiklik şu an için olmayacaktır.

Metropolen kent tanımları ve alan yerleşimlerinin özelliklerine bakıldığında ne yeni büyükşehir yapılacak 14 şehrin ne de var olan büyükşehirlerden 7-8 tanesi

haricindekiler dünya metropollerine benzer yerleşim özellikleri göstermemektedirler. Ayrıca bu durumdaki büyükşehirler nüfus, imarlı alan yoğunluğu, ilçelerle bütünleşme, kent merkezi-banliyö- dışkent bütünlüğü açılarından da metropol (büyükşehir) niteliği göstermemektedirler. Öyleyse bu reformun getirisi ne olacaktır?

TESAV'ın 6360 sayılı Kanun'un uygulanması sonrası 2014 Mart yerel seçimlerinde oluşması muhtemel tablosuna göre 30 Büyükşehir'den 23'ünü Adalet ve Kalkınma Partisi kazanmış olacaktır. TESEV'in çalışmasına göre ise belediye paylarındaki artış hazineye 3.1 milyar TL'lik bir ek yük getirecek, ancak bu artış kişi başı paylarda azalmaya sebep olacaktır. Ayrıca TODAİE tarafından 2011 yapılan bir çalışmada büyükşehirin yetki alanı dışında kalan kırsal alanların kentsel alanla bir bütünleşme sağlayamadığını ortaya konulmuştur. Ayrıca, büyükşehirlerin il yönetiminde, il genel meclislerinin kaldırılması, bunun yerine "Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı" adlı "muğlak" bir idarenin getirilmesi, karar sürecinde büyükşehir belediye meclisinin tek yetkili olması katılımcı bir yerel demokrasi açısından ne kadar uygundur?

Bu çalışmanın amacı konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaların da verilerini dayanarak, 6360 sayılı Kanun'un uygulanması ile metropol alanların yönetiminde ortaya çıkabileceği muhtemel sorunları tartışmaktır. Bu kapsamda, 6360 sayılı yasanın Anayasa'ya uygunluğu, yeni pay dağıtım sistemi, kırsal alana ulaştırılacak hizmetlere ilişkin sorunlar ve farklı ülke uygulamalarıyla birlikte analiz edilmeye çalışılacaktır.

Sonuç kısmında ise büyükşehir reformunun olası olumsuz sonuçları ortaya konarak, büyükşehirlerin yönetimine ilişkin bir takım farklı reform önerileri de tartışılacaktır.

Giriş

1980'li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik dönüşümler etkisini kamu yönetimi alanında göstermiştir. Hızlı nüfus artışı, sanayileşme, ulaşım, çevre sorunları ve teknolojik dönüşümler kamu hizmetlerinin niteliklerini ve ölçeklerini büyütmiştir. Anakentlerde (metropolis) yaşanan planlama bütünlüğü, çok sayıda yerel yönetimin koordinasyonu sorunu bu şehirlerde özel bir yönetim modelini adeta zorunlu kılmıştır. Türkiye'de 1984 yılından itibaren 3030 sayılı kanun'la büyükşehir belediye yönetim sistemine geçilmiştir. İlk kurulan büyükşehirler olan İstanbul, İzmir, Ankara o yıllarda bile çağdaş anlamda metropol denilen yönetim alanıyla özdeş şehirlerdi. Daha sonra 3306 sayılı Kanun'la Adana, 3391 sayılı Kanun'la Bursa, Gaziantep (3398), Konya (3309), Kayseri (3508) illeri büyükşehir statüsüne kavuşmuşlardır. Bu şehirlerde ilk kurulanlar kadar olmasa da yine de metropol yönetime ihtiyaç duyan yoğun sanayileşmenin bulunduğu yerlerdi (Çınar,

Çiner ve Zengin, 2009:53-83). 3030 sayılı Kanun’la getirilen bir den fazla ilçe kurulması şartı Daha sonra çıkarılan 504 sayılı KHK ile ilçe kurulması koşulu kaldırılmış, “ilk kadme” belediyesi adı altında herhangi bir özelliği ve ölçütü olmayan belediye türü yaratılmış ve Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, izmit, Mersin, Samsun ve Sakarya (593 sayılı KHK) bu yöntemle büyükşehir olmuşlardır.

504 no’lu KHK ile büyükşehir olabilme süreci nesnel ölçütlerden uzaklaşmış, hükümet takdiri ve parlamento kararına bırakılmıştır (DPT, 1994:115). Bu dönemlerde bir çok şehir büyükşehirlere sağlanan ek mali kaynaklardan faydalanabilmek için büyükşehir olabilmenin yollarını arar hale gelmiştir.(Polatoğlu, 1994:35). Böylece 2000 yılına gelene kadar toplamda 16 büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de büyükşehirlerin kuruluşunda tartışılan konuların en önemlisi şehirlerin büyüklüğü, alan ölçeği ve büyüklerdeki dengesizlikler gelmektedir. 3030 sayılı Kanun’un herhangi bir nüfus şartı getirmediği için gelişmişlik ve yoğunluk bakımından metropol özelliği göstermeyen şehirlerde bile büyükşehir yönetimleri kurulmuştur. Bu durum hizmetleri de olumsuz etkilemiş, kaynakların etkin olmayın veya verimsiz şekilde kullanılmasına yol açmıştır.

2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle 750.000 nüfus şartı, sınırlar içinde en az 3 ilçe veya ilk kademe belediyesinin kurulması gibi nesnel şartlar getirmektedir. 5747 sayılı Kanun’la da ilk kademe belediyeleri kaldırılmış, bunlar ilçe belediyelerine katılmış ya da başka ilçe belediyelerine mahalle olarak bağlanmıştır. Yine bu kanunla belediyelere merkezi hükümetçe ayrılan paylarda önemli değişiklikler olmuştur. 5747 sayılı Kanun’dan sonra büyükşehirlerde iki kademeli bir yapıya geçilmiştir. 5216 ve 5747 sayılı Kanun’ların, kuruluş, katılma, görev ve yetkiler ve paylar konusunda getirdiği bir çok değişiklik daha vardır ancak bunlar çalışmanın konusunu oluşturmadığı için kapsam dışında bırakılmıştır.

Türkiye’de 5216 sayılı Kanun’dan sonra büyükşehir belediyesi kurulmamış, ancak başta Denizli olmak üzere birkaç il daha büyükşehir olmak istemiyle teklif ve tasarılar hazırlayıp TBMM’ye sunmuşlar ancak bir sonuç alamamışlardır. Bu istemlerin kimi büyükşehir olmanın mali avantajlarını kullanmak amacıyla yapılırken kimisi de prestij yada siyasi pratiklerle yapılmıştır.

Nihayet günümüze gelindiğinde, 12.11.2012 tarihinde 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG:28489) ile 13 yeni büyükşehir belediyesi kurulmuştur. 14.03.2013 tarih ve 6447 sayılı Kanun¹’la da Ordu ili büyükşehir yapılarak toplamda 14 yeni büyükşehir kurulmuştur. Bu

1 Onüç ilde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG: 28595.

kanunların yürürlüğe girişi 31.03.2014 tarihinde yapılacak olan mahalli idareler seçimi ile olacaktır. Ancak, 6360 sayılı Kanun'la sadece yeni büyükşehirler kurulmamış, Türkiye'deki yerel yönetim sistemi hatta mülki idare sistemi önemi ölçüde değiştirilmiştir. Bu kanundan sonra büyükşehir/metropol yönetim sistemi yeniden tartışılması gereken bir konu haline gelmiştir. Kanun'un Anayasa aykırılığı savıyla Anayasa Mahkemesine itiraz edilmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi bu çalışmanın yapıldığı tarihlerde (12.09.2013) kararını vererek itirazı kabul etmemiştir. Ancak mahkeme tarafından gerekçeli karar açıklanmadığından bu kararın yerindeliği hakkında tartışmak faydalo olmayacaktır. Bu çalışmanın içindede kanun'un Anayasa'ya aykırı olduğu düşünülen maddeleri üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın temel amacı 6360 sayılı Kanun ekseninde getirilen yeni büyükşehir yönetimini tartışmaktır. Bu amaçla ilk önce metropol alan ve metropoliten belediye yönetiminin ana hatlarından bahsedildikten sonra bahsedilen kanun'un getirdiği yenilikler, eski durumla karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırma tamamıyla yeni kanunu incelemek şeklinde değilde yerel yönetim hayatına getirdiği köklü değişiklikler ve olumsuz olduğu düşünülen maddeler üzerinden yürütülecektir. Son kısımda ise kanunun uygulanmasının getirmesi muhtemel sonuçları üzerinde durularak metropol alan yönetimine ilişkin bir takım önerilerde bulunulacaktır.

1. Metropoliten Alan Yönetimi

Literatürde, “metropol”, “metropolis”, “metropoliten alan”, “anakent”, “büyükşehir” gibi değişik kelimelerle birbirinin yerine kullanılan metropoliten alan kavramının çok çeşitli tanımları yapılmaktadır. Bu tanımların şekillenmesinde ülkelerin mülki yönetim ve anayasal sistemlerinin etkisi de bulunmaktadır. Metropolis kavramı, Yunanca metro (ana, asıl) ve polis (kent) sözcüklerinin birleşimden oluşmuş ve ilk olarak antik çağların kent devletlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Modern zamanlarda ise New York, Tokyo, Londra, Paris gibi büyük yerleşim yerlerini tanımlamak için kullanılır hale evrilmiştir.

Bir tanıma göre metropoliten alan; merkezdeki anakent ve ona komşu yapılanmış alanlarda oturan 500 bin veya daha fazla kişinin oluşturduğu kentsel bir topluluktur (Toprak Karaman, 1998:131). Bu alan merkezi bir anakent ve onu çevreleyen kent ve kır toprağının merkezi şehre organizasyonundan oluşmaktadır. Bu bağlamda iş ile ev arasındaki gidiş gelişlerin yoğunluğu itibariyle merkezi şehre bağımlı sayılan uzak mesafedeki topluluklar da metropoliten alan sınırları içerisinde idrler (Feldman vd., 1987:11; Turak, 1985: 28).

Kent Terimleri Sözlüğün'de metropoliten alan, “ekonomik ve toplumsal yaşamın daha çok merkezdeki kentin etkisi altında bulunduğu, ortak çıkarlarla ona bağlı olan sınırlarını doğal koşullardan ve tüzel kurallardan çok, günlük işe gidiş-geliş-

lerin belirlediği, sınırları yönetsel sınırlarla her zaman çakışmayan büyük ölçüde kentleşmiş alan” olarak tanımlanır (Keleş, 1998: 17-18). Benzer bir başka tanıma göre, metropoliten alan, nüfusun yoğun olduğu, ve ekonomik, sosyal ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda bulunan merkezi kent veya kentlerin çevre kentleriyle oluşturduğu birimdir (İsbir, 1991: 145-185).

Tanımların ortak noktalarında, merkezi bir alanda nüfus yoğunluğu, ekonomik/sosyal ve kültürel gelişmişlik, ulaşım şartları gibi kriterler bulunmaktadır. Ayrıca, metropoliten alan yalnızca kendi yerleşim merkezleri mümkün değildir. Çünkü bu alanların çevresi de son derece metropolle ilgilidir.

Tanımların ışığında metroplitan alanla ilgili özelliklerin somut verilerle desteklendiği kriterlerde ihtiyaç duyulmuştur. Çeşitli alan araştırmalarının sonuçlarına göre bir yerleşim yerinin metropol olması için genel olarak bir takım kriterleri bulundurması gerekmektedir. Metropol kentlerin yada alanların genellikle şu özellikleri sahip olması gerektiği üzerinde birleşilen bir konu olmuştur (Tuzcuoğlu, 2003: 52-53; Tekeli, 2002:42-43):

- 1- **Nüfus:** Bu konuda farklı yaklaşımlar mevcuttur. ABD sayım bürosuna göre (ki buna Standart Metropoliten İstatistikî Alan demektir) 1 milyon, Toprak ve Blumfield’e göre 500.000; Duncan, Keleş ve Florence 1 milyon kişilik bir nüfusun metropoliten kenti oluşturacağını kabul etmişlerdir. Birleşmiş Millet’ler tanımlarında da bu rakam 1 milyon kişi’dir.
- 2- **Yoğunluk:** Belirli bir büyüklükteki birim alanda yaşayan nüfustur, metropoliten alanda yüksek olmalıdır. Bu kavram nüfus dışında yerleşim birimlerindeki yapısal yoğunluğu anlatmak için kullanılır. 500.000 kişilik bir alanda km² 1000 kişi 500 kilometre önerileri asgari sınırdır. Metropol alanlarda bina yoğunluğu fazladır. Yoğunluk kriteri biraz da optimum ölçek büyüklüğüyle ilgilidir. Çünkü bazı kentsel hizmetlerde belirli bir nüfusun altında kalınırsa kişi başı maliyetler artmakta, bu eşğin üzerine çıkılırsa da kentte yaşam zorlaşmaktadır.
- 3- **Ulaşılabilirlik:** Bu konuda da farklı görüşler mevcuttur. Metropol ve onun sınırını merkez kennten motorlu araçlarla 2 saatlik bir mesafede ulaşılan yer olarak tanımlayanlar olduğu gibi kent merkezinin etrafında oluşan 180 km’lik alan olarak da tanımlayanlar vardır. Metropoliten alan ulaşım sistemleri ile bütünleşir. Metropoliten alanda üretim tesislerinde çalışanlar ve günlük işe gidiş gelişler için hızlı bir ulaşım ağı sisteminin bulunması gereklidir.
- 4- **Sahip Olunan Donatılardaki Çeşitlilik:**Eğitim, kültür, spor, dinlenme, eğlence, sağlık, ulaştırma, gibi kentsel donatıların en fazla çeşidi en yaygın biçimde metropollerde görülür. Ayrıca gelişmiş mali ve finans kuruluşları metropolitenleri merkez edinirler.

- 5- **Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı:** Bir kentsel merkezin hem kendi içinde hem de etki alanında çalışan nüfusun dokusu kentsel merkezin türünün belirlenmesinde önemli bir kriterdir. Metropollerde çalışan nüfusun büyük bir bölümü tarım dışı sektörlerde çalışır.
- 6- **Yönetimsel Kademelenme:** Metropol alan içerisinde birden çok merkezi ve yerel yönetim birimi bulunabilir. Yanısıra bu birimler arasında fiziksel, sosyo-ekonomik ve fonksiyonel ilişkiler bulunmalıdır.
- 7- **Coğrafi Benzeşim:** Metropolitan alanın bütününde topoğrafik benzerlikler göze çarpar. Metropolun ve etkisi altındaki coğrafi alanın iklimi bulunduğu yükseklik, deniz kenarında olup olmadığı ve limanları olup olmadığı gibi faktörler konu incelenirken üzerinde durulması gereken kriterlerdir.

Bu kriterler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre kendi içlerinde muhakkak farklılıklar göstermektedir. Bu kriterlere daha başkaları da eklenebilmektedir. Ancak dünya genelinde bu sayılan kriterlere sahip olan yerleşimler metropol yerleşim yeri olarak kabul edilirler. Metropolitan alanın sınırlandırılması konusunda ABD örneğinde kentbilimciler epey somut kriterler ortaya koymuşlardır. Özetle bunlar, -kent yapılarının dokusu, -coğrafi konum, -demografik kriterler, ki bu alanda metropolitan seviyeler, (4 seviye) merkez kentin özellikleri, merkezden uzak kentlerin özellikleri, komşu alanların birleştirilme kriterleri gibi somut verilerle metropolitan alanı tanımlamaya ve sınırlamaya çalışmışlardır (Tuzcuoğlu, 2003: 86-88).

Metropolitan alanı tanımladıktan sonra, biraz da metropolitan alanın mekansal bölümlenmesinden bahsetmek gereklidir. Genel anlamda metropolitan alan onu oluşturan üç temel parça ile incelenmektedir (Ocakçı, 1992:20).

A. Merkez Kent (Downtown): Büyük bir nüfusu ve diğer kentlerde olmayan ölçüde değişik servisleri bünyesinde barındırır. Çalışma hayatında çeşitlilik ve yoğunlaşma, uzmanlık ve ulaşım ağı barındırır.

B. Alt Kent- Kentler (Suburb): Merkez kente bağımlı, ve onun ekonomik ve sosyal etkisi altındadırlar. Merkez kentten uzakta ya da sınırlarına yakın yerde bulunurlar. Bu alanda yoğunlukla konut alanları bulunurken, merkez kentten kopan bazı imalat sanayi de buralara yerleşmiş olabilmektedir. Alt-kentler metropolitan alanın en belirgin yönlerinden biridir (Clay, 1977: 301-312; Keleş, 1998: 152). Ancak gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerden farklı olarak, kendi iç dinamiğiyle gelişen ve kent sınırında ya da hemen kent çevresinde, kente mümkün olan en kısa mesafede yerleşen, küçük ve orta büyüklükte sanayinin istihdam olanağı yaratması ve kendi çevresinde düşük standartlı konut (gecekondü) alanları oluşturması, topraktan kopan nüfusun bu alana gelmesiyle gelişmekte olan ülke yöre kenti alt-kent) ve metropolitan kenti oluşmuştur (Kıray, 1998).

C. Alt Kentlerin Ötesinde Saçaklanma Alanı (Suburban Fringe): Kentin yayıldığı alanın sonudur, kırsal ve kentsel alanı ayıran bir sınırdır. Bu alan merkez kentten ve alt kentlerden nüfusu çeken, özellikle gelişmiş ülkelerde büyümenin ve gelişmenin son yıllarda en fazla izlendiği kentsel alandır (Clay, 1977: 301).

Biraz daha ayrıntılı bir bölümlmeye göre metropoliten alan; çekirdek bir şehir merkezine (core city) bağlı olarak gelişmiş merkezden dışarıya doğru şehir merkezi (downtown), iç şehir (innercity), iç banliyo halkaları, (inner ring suburbs) dış banliyo halkalarından oluşan (outer ring suburbs), bu alanlarla bütünleşik bir yapıda en dışta kırsal alanların (ex-urbs) da yer aldığı büyük nüfus ve yüzölçümüne sahip şehirlerdir (Gündüzöz, 2011a: 13-14).

2. Metropoliten Alan Yönetim Modelleri ve Metropol Belediye Tipleri

Günümüzde metropol alanlarda, çok sayıda yerel yönetim birimlerinin hizmetleri arasındaki eşgüdümsüzlük, hizmet çakışma ya da aksamaları, yetersiz işbirliği gibi sorunlar vardır. Bu sorunları aşmak için metropoliten ölçekte bölgesel yerel yönetim birimleri oluşturmak için yeni metropoliten yönetim modeli önerileri mevcuttur (Gül, 2012: 68). II Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmaya başlayan metropoliteri dikkate alınarak yapılan ve daha geleneksel bir kabul edilebilecek bir sınıflandırmaya göre, modeller iki temel gruba ayrılabilir: Geçici ve sınırlı görevli metropoliten yönetim birimleri (yönetimler arası hizmet sözleşmeleri, birlikler ve İSKİ gibi özel amaçlı metropoliten yönetimler) ile birleşmeyle, federasyon ya da daha özerk yeni bir yapı kurarak oluşturulan genel görevli ve sürekli yeni yönetim birimleri (Eke, 1985: 46).

Kübler ve Heinelt, metropoliten alan biçimlerine ilişkin üç yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlar, Metropoliten Reform Geleneği, Kamu Tercih Okulu ve Yeni Bölgecilik akımıdır (New Regionalism) (Kübler ve Heinelt, 2005: 9-11). Metropoliten Reform Geleneği; kentsel alandaki çok sayıda yönetimin birleştirilerek, kentsel ölçekte sunulacak hizmetlere uygun tek bir yönetsel yapı oluşturulması savunur². Kamu Tercih Okuluna göre ki temeli Tiebout Hipotezine dayanmaktadır, güçlü, özerk yerel yönetimler; sağlıklı kentsel bölgelerin ve doğal çeşitlilik içeren kamu hizmeti sunmanın temeli olarak görülmektedir. Bu yapıda yerel yönetimler aynı zamanda hareket özgürlüğüne sahip vatandaşları kendilerine çekebilmek için rekabete girişecekler ve mal ve hizmet paketleri sunacaklardır. Metropoliten alan

2 Tokyo'da, yapılan yeni bir çalışma; yerel yönetimleri tek büyük bir bütün kent ya da il yerel yönetimi altında toplamının ekonomik kalkınma anlamında umulduğu gibi etkinliği ve ölçek ekonomilerini artırmadığını bulmuşlardır. Her ne kadar kamu hizmetlerinin kişi başına düşen maliyeti azalmışsa da, metropoliten alan uygulamalarının ekonomik etkinliği düşürdüğü saptanmıştır (Amatatsu, H., T. Ueda ve Y. Amatatsu (2012) "Efficiency and Returns-to-Scale of Local Governments" den aktaran (Gül, 2012: 69).

düzeyinde kamu hizmetlerinde eşgüdüm ise, yerel yönetimlerin özerkliklerini kaybetmeden birbirleriyle gönüllü olarak gerçekleştirecekleri işbirlikleriyle olabilecektir (Gül, 2012: 69). Kamu Tercih Teorisi, metropol alanda çok parçalı bir yerel yönetim yapısı önermektedirler.

Yeni Bölgeci Yaklaşımlar ile benzer (liberal görüş) bir de Kent Bölgeleri Yaklaşımı mevcuttur. Yaklaşımların savunucuları kısaca uygulama açısından daha geniş mekânsal ölçeklerin uygun politika geliştirme konusunda uygun olacağını ve devlet odaklı bir kalkınma yerine yerel güçlerin ve kurumların ön planda olduğu bir bölge anlayışının hayata geçirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Kent Bölgelerini (City Region) savunanlar ise kırsal alan ile kentsel alan arasındaki ayrımın esnek kentlerin kurulmasıyla giderileceğini böylece kent-banliyo-kır alanlarını içine alan kentlerin kurulacağını belirtmektedirler (Çınar, Çiner ve Zengin, 2009:13-25). 6360 sayılı Kanun, metropoliten yönetim yaklaşımları açısından bir yere oturtulmaya çalışılırsa, “yeni bölgeci yaklaşıma” uygun düzenlemeler içerdiği ileri sürülebilir.

Ülkelerin kamu yönetimindeki tarihsel geçmişi, sosyo-ekonomik gelişimleri ve yerel yönetim gelenekleri metropol alan yönetimlerinde farklı türleri uygulamalarına ve benimsemelerine sebep olmaktadır. Ancak, dünya üzerindeki metropollelerin yönetim biçimlerini ve yaklaşımlarını ortak payda da buluşturmak istediğimizde ortaya 4-5 model metropoliten yönetim şekli çıkmaktadır (Tuzcuoğlu, 2003: 98-157; Gündüzöz, 2011a: 15-17; Yaro ve Ronderos, 16-19):

- 1- Üniter Metropol Yönetim (Metropolitan Government):** Tüm yönetim alanında tek bir yönetim kuruluşu vardır. Diğer yerel yönetimler ya birleştirilmiş ya da kent-kır birleştirilmiştir. Bölge, devlet ya da sadece yerel düzeyde örgütlüdür. Genellikle kilometre-kare başına düşen nüfus yoğunluğu azdır çünkü çok büyük alanlarda kurulmuştur. Örnek olarak, Şangay, Singapur ve Toronto verilmektedir. Eskiden önemli Avrupa şehirlerin de örneği görülmüştür.
- 2- İki Kademeli Yönetim (Metropolitan Council):** Bu modelde bir metropoliten alan (genelde yoğun nüfus ve ilk modele göre daha küçük alan) veya bölge içinde küçük mahalli idareler ve metropol yönetim veya bölge yönetimi bir arada yer almaktadır. Metropoliten alanda yetki ve sorumluluklar iki kademe arasında dağıtılmıştır. Üst kademe koordinatör, alt kademe daha ziyade icracıdır. 6360 sayılı kanun’la getirilmek istenen yapı bu modele benzemektedir. Avrupa’da bu model bölge yönetimleriyle daha iyi örtüşmektedir. Londra, Paris, Barselona gibi şehirlerin yönetim şekli bu modele en iyi örneklerdir.
- 3- Gönüllü Metropoliten Kuruluşlar Modeli (Inter-local Cooperation):** Bu modele Territorial Polycentrism de denmektedir. Yasal bir zorlama olmadan kentler pek çok konuda yardımlaşmak için aralarında birlikler oluştururlar. Bunların

kendi içinde, sözleşmeli kentler, yerel yönetim birliği, alt-bölge belediye birlikleri ve diğer birlikler olmak üzere dörde ayrılırlar. Bu tip yapılara, Los Angeles, Montreal, Buenos Aires, Rio de Janeiro'nun bazı yerel yönetimlerinden örnekler verilmektedir. Burada önemli olan nokta tüm alanın bu şekilde yönetilmediğidir. Yerleşimlerin belirli konularda birbirlerinden hizmet alımı ve sözleşme yapmaları en önemli husustur. Kamu hizmetlerinin sunumu bakımından en zor ve teknik detaylar ihtiva eden de bir modeldir. Genellikle çok kalabalık metropoliten alanlarda görülmektedir.

- 4- **Özel Amaçlı Metropoliten Yönetim Kuruluşları (Single Purpose District):** Su, kanalizasyon, çöplerin toplanması gibi belirli ve az sayıdaki temel kentsel fonksiyonların yerine getirilmesi için kurulmaktadır. Ayrı tüzel kişiliği ve bütçeleri vardır, ancak yerel yönetimlerin denetimi altında çalışırlar. Türkiye'den İSKİ-ASKİ buna iyi bir örnektir. Dünya'dan Londra Sivil Savunma ve Yangın Otoritesi, Toronto Planlama Kurulu, Stockholm Bölge Planlama Derneği örnek olarak verilebilir.

3. 6360 sayılı Kanun'un Büyükşehir ve Mülki İdare Sistemine Getirileri

Büyükşehir belediyesi yönetim sistemine geçildiği 1984 yılından günümüze kadar geçen yaklaşık 30 yılda yürürlükte olan bu modelin sorunları çözmede artık yetersiz kaldığı ve revize edilmesi gerektiği özellikle 90'lı yıllardan itibaren gündemde olmuştur. Sadece büyük şehirlerin değil diğer illerin de yerel yönetim sistemlerinde değişiklik ve reform gereklilikleri çeşitli kuruluşların raporları ve siyasilere yasa teklif ve tasarılarıyla sürekli gündemde tutulmuştur. İlgili kanunlar üzerinde idari ve mali işleyiş bakımından bir takım değişiklikler de yapılmıştır. Ancak hiç birisi 6360 sayılı Kanun'un getirdikleri kadar büyük kapsamlı olmamıştır. Kanunun uygulamasında sonra oluşacak sıkıntılar ise henüz projeksiyon ve tahminler aşamasındadır 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde reform sebepleri; büyükşehir olan illerde belediye sınırlarını il mülki sınırlarına kadar genişleterek ve belde belediyelerini kapatarak yönetsel anlamda etkinlik ve eşgüdüm sağlamak; planlamada koordinasyon ve kaynak kullanımda etkinlik, ölçek ekonomilerinin getirilerinden faydalanmak olarak sıralanmaktadır.

3.1. Büyükşehir Belediye Yönetimi Üzerindeki İdari Değişiklikler

Bu kanunun büyükşehir ve diğer belediyeler üzerinde getirdiği değişiklikler epey fazla bir sayıdır. Bunların en önemlilerini idari yapı ve mali yapıda olan değişiklikler şeklinde iki kısımda tasnif etmek mümkündür. Bu tasniflerde eski ile yeni karşılaştırılarak bazı durum tespitleri ve eleştirilerde yapılacaktır. Bu karşılaştı-

maların mali kısmı için, Emre Koyuncu ve Tunga Köroğlu'nun politika notları (Koyuncu-TEPAV, 2012:1-9; Koyuncu ve Köroğlu-TEPAV, 2012), idari kısım için ise Karaaslan, Ozansoy, Yeğen ve Soylu'nun çalışmalarından faydalanılmıştır.

Büyükşehir Belediyeleri İçin;

- 14 Yeni Büyükşehir Belediyesi kuruldu ve Türkiye toplam 30 Büyükşehir Belediyeli bir ülke oldu.
- Tümüm büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırı olarak belirlendi.
- İlçe belediyelerinin sınırları, ilçe mülki sınırı olarak belirlendi.
- Büyükşehir Belediyesine dönüştürülen ve daha öncesinde Büyükşehir Belediyesi olan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve beldelelerin tüzel kişilikleri kaldırıldı ve en yakın ilçeye bağlı mahalle haline getirildi.
- BŞB kurulması içi nüfus şartı yanındaki, illerin “fizikî yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri” ibareleri ortadan kaldırılarak, BŞB kurulması için nesnel ölçütlerden yine uzaklaşıldı (3030 sayılı Kanun'da nesnellik ölçütü eleştirilerine maruz kalıyordu)
- Mevcut ve kurulan Büyükşehir Belediyelerinin bulundukları illerdeki İl Özel İdarelerinin tüzel kişilikleri kaldırıldı. 30 ilde Özel İdareler yerine Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kuruldu.
- Büyükşehir Belediye sınırları içinde 27 yeni ilçe kuruldu. Toplamda 30 BŞB'de, 1.156 belde belediyesi ile 16.657 köyün tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle dönüştürüldü.
- Büyükşehir yapılan illerin dışında kalan 52 ilde, nüfusu 2000'den az olan belediyeler kapatılarak köye dönüştürüldü. Bu hükümle toplam 552 belediye tüzel kişiliğini yitirdi. Tüzel kişiliği kaldırılarak köye dönüşen belediyelerden 06/12/2012 tarihine kadar Belediye Kanunu'nun 8. maddesindeki usule uygun olarak katılımla nüfusunu 2.000 üzerine çıkaranlar tüzel kişiliklerini devam ettirecektir.
- Büyükşehir Belediyelerinin amatör spor kulüplerine nakdi yardım yapabilmesine izin verildi. Daha önce aynı yardım yapıyorlardı.
- Ortak hizmetler ve projelerin yapılmasında “kamu yararı” yerine “belediye kanununda verilen görevler kapsamında olup olmadığı” ölçütünün esas alınması sağlandı.
- Büyükşehir Belediyelerinin ilçe belediyelerine devredecekleri görevlerde azalma oldu. Daha 5216, Madde 7 maddede yer alan görevlerden meclisince uygun gördüklerini devredebilirken yani düzenleme ile sadece,
-Yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otoparklar yapım, iletim ve ruhsat verme işini,

- Mezarlık işlerini,
- Toptancı hali ve mezbaha yapım, işletim ve ruhsat işlerini
- Temizlik ve Adres ve numaralandırma işlerini devredilebilecektir.
- Büyükşehir belediyesinin yetki alanına mahalleleri ilçelere bağlayan yolların yapımı, temizliği ve karla mücadelesi eklendi. Son iki maddede görüldüğü gibi BŞB'ler ilçe belediyeleri üzerinde daha da güçlü hale gelmişlerdir.
- Bazı işlerin belediye şirketlerince 3. kişilere ihalesiz devri istisnai, 2886 sayılı Kanun hükümlerine bağlandı.
- Kamu yararına çalışan dernekler ve BKK'ca vergi muafiyeti tanınmış vakıflar dışındakilerle ortak hizmet projeleri gerçekleştirmek için mülki idare amirinden izin alınacaktır. Bu da idari vesayeti arttırıcı bir durumdur.
- BŞB ilçe belediyelerinin artan yetkisi sadece “mabet” yapabilme konusunda oldu.

İl Özel İdareleri İçin;

- İl encümeninin üye sayısı azaltıldı. Encümen sayısı 11'den 7'ye düşürüldü. Genel sekreter encümenin doğal üyesi haline getirildi Mali hizmetler birim amirinin doğal üyeliği sona erdi.
- İl genel meclisinin seçeceği üye sayısı 5'ten 3'e düşürüldü. Valinin birim amirleri arasından seçeceği üye sayısı 5'ten 2'ye düşürüldü. Encümendeki yapı atanmışların ağırlığında devam etmektedir.
- Bütçenin kesinleşmemesi halinde İçişleri Bakanlığı, Danıştay'a bildirimde bulunuyordu. Danıştay bu yolla meclisi feshedebiliyordu. Yeni düzenlemede bakanlığın Danıştay'a bildirim zorunluluğu kalkmıştır. Bu durum il genel meclisinin kanunilik denetimde bir zayıflama göstergesidir.
- Mevcut ya da yeni kurulacak büyükşehirlerde faaliyette olan köylere hizmet götürme birlikleri konusu kalmadığından ya kapatılacak ya da bşb-ilçe belediyelerine devredilecektir.
- Kapanan il özel idarelerin yetkilerinin önemli bir kısmı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarına, bir kısmı valiliklere ve bakanlıklara devredilmektedir.
- Maden Kanunu'ndan doğan ruhsat yetkileri ile 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'na ilişkin görevler valiliklere devredilmiştir.

Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı'nın Görevleri

Valiye bağlı bu kuruluşun görevleri şu şekildedir;

- Kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordinasyonu,
- Acil çağrı, afet ve acil yardım hizmetlerinin koordinasyonu ve yürütülmesi, ilin tanıtımı, gerektiğinde merkezi idarenin taşrada yapacağı yatırımların yapılması ve koordine edilmesi,
- Temsil, tören, ödüllendirme ve protokol hizmetlerinin yürütülmesi, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarına rehberlik edilmesi ve bunların denetlenmesini gerçekleştirmek bu kurumun görevleri olarak sayılmaktadır.
- Bakanlıklar ve diğer merkezi idare kuruluşları, kaynağını aktarmak şartıyla illerde yapacakları her türlü yatırım, yapım, bakım, onarım ve yardım işlerini Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı aracılığıyla yapabilirler.
- Bu kuruluş, adli ve askeri teşkilat dışındaki taşradaki tüm birimlerin, hizmet ve faaliyetlerinin etkinliğini, verimliliği, kurumların stratejik plan ve performans programlarına uygunluğu ile ilgili hazırlanacak raporları valinin değerlendirmesiyle birlikte, Başbakanlığa ve ilgili valiliklere göndereceklerdir.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının; 237 sayılı Taşıt Kanunu kapsamındaki araçlarının alımı, işletilmesi, bakım ve onarımı ile bürolarının ihtiyaçları, valilik ve kaymakamlık konutlarının yapım, bakım, işletme ve onarımı ile emniyet hizmetlerinin gerektirdiği harcamalar YİKB tarafından karşılanabilir.
- Maliye Bakanlığınca, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için her yıl İçişleri Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konulacaktır.

3.2. BŞB, İl Belediyesi ve İl Özel İdare Yönetimi Üzerindeki Mali Değişiklikler

- A-** Genel bütçe veri gelirlerinden ayrılan il özel idare payı %1.15'ten %0,5'e düşürülmüştür. Zaten az olan payların daha da düşürülmesi il özel idarelerinden artık fiilen vazgeçildiğinin bir göstergesidir.
- B-** Büyükşehir sınırlarındaki (akaryakıt ÖTV'si hariç) GBVG tahsilat toplamının %5'i BŞB payı olarak ayrılırken bu oran %6'ya çıkmıştır. Daha önce bu %5'lik payın %70'i doğrudan BŞB'ye kalan %30'u nüfus oranında dağıtılırken yeni düzende; %60'ı doğrudan BŞB'ye, kalan %40'ın %70'i nüfus, %30'u yüzölçümü esasına göre dağıtılacaktır.
- C-** GBVG'leri tahsilat toplamı üzerinden %2.50 olarak ayrılan BŞB ilçe belediyesi payı %4.50'ye çıkarılmıştır. Eskiden bu payın %30'u bşb'ye ayrılıp kalan

%70'i nüfus esasına göre bşb ilçelere verilirken; yeni düzenleme de GBVG'den bşb'lere %4.50'lik pay verilip bunun %90'ı nüfus, %10'u da yüzölçümüne göre dağıtılacaktır.

D- BŞB dışındaki belediyelere ayrılacak paylar ise %2.85'ten %1,50'ye düşürülmüştür. Bu oranların %80'i nüfus, %20'si ilçe gelişmişlik endeksine göre eşit sayıda nüfus içeren 5 grupta dağıtılacaktır. Daha önce %20'lik eşit sayıda ilçe içeren 5 gruba ayrılmıştı.

E- İllerin yerel yönetim paylarındaki değişim Kalkınma Bakanlığı'nın yayınladığı 2011 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasına göre birlikte değerlendirildiğinde az gelişmiş illerdeki artış diğer illere göre düşüktür.

Yeni durumda BŞB ilçe belediyeleri payı (143 tane) yaklaşık %36 artmış (500 adet). Diğer belediye payları (2791 adet) %50 azalmıştır (854 adet). Yalnız birim adetteki azalmaya dikkat çekilmelidir. Ordu ili bu hesaplamanın dışındadır. TEPAV³'in araştırmasına göre Kanun'la yaklaşık 56,5 milyonluk bir nüfusa hizmet edecek büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri toplam yerel yönetim payının %81'ini alacaktır. Mevcut sisteme göre büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyeleri yaklaşık 38 milyonluk bir nüfusa hizmet etmekte ve payların %59'unu almaktadır. Mevcut sistem ve yeni Kanun'da öngörülen sistem iller bazında karşılaştırıldığında yeni büyükşehir olan illerin aldıkları paylar ilk sıralarda yer almaktadır. En çok kazanan ilk beş il yüzde değişim olarak sırasıyla Muğla (%90), Van (%77), Erzurum (%71), Balıkesir (%65) ve Tekirdağ'dır (%63). Payların artmasına rağmen İstanbul %4'lük bir kayıp yaşamakta, İzmir, Ankara ve Gaziantep'teki değişim %5'in altında kalmaktadır.

Yine, TEPAV raporuna göre kişi başı paylar dikkate alındığında ise en fazla kaybı BDP belediyeleri (%24) yaşarken en az kaybı AK Parti belediyeleri (%9) yaşamaktadır. Olay bütçeye eklenecek mali yük olarak değerlendirildiğinde TEPAV araştırmasına göre paylardaki artışın toplam tutarı 3,1 milyar TL'dir.

Yeni pay sisteminde, alında paylar da artış gözükmektedir, unutulmaması gereken bir durumda payların dağıtılacağı nüfusun da büyümüş olmasıdır. Bu da kişi başına düşen payları etkilemektedir.

Mali bakımdan en çok eleştirilecek nokta ise, kanunun yerel yönetimlerin etkinliğinin arttırmaya yönelik iddiasının, öz gelir yaratma kapasitesini arttırmaya yönelik herhangi bir yenilik sunmazken, GBVG'den transfer edilen payları yükselterek merkeze olan bağımlılığı da artırmaktadır. Oysa yerel özerkliğin mali bakımından artırılması öz gelir yaratma kapasitesinin artırılması gerektiği bilinen bir olgudur.

3 Çalışmada GBVG ile kullanılan veriler 2011 yılına aittir. Bu veriler üzerinden yeni pay sistemine göre dağıtım yapılmıştır.

4. 6360 sayılı Kanun'un Anayasa'ya Uygunluğuna ve Yerindeliğine İlişkin Eleştiriler

Bu kanuna ilişkin eleştiriler anayasal ve yerindelik(fonksiyonellik-etkinlik) şeklinde iki başlık halinde incelemek daha faydalı olacaktır.

4.1. 6360 Sayılı Kanun'un Anayasaya Uygunluğuna Yönelik Eleştiriler

Bu kanun kamuoyunda genellikle “bütünşehir” olarak anılmaktadır. En büyük eleştirilerin de çıkış noktası budur. Çünkü büyükşehir belediyesinin yetki alanını il mülki sınırlarıyla özdeş tutmuştur. Aslında, bütünşehir terimi kentleşme literatürüne 1999-2004 yılları arasında Denizli ili merkez ilçe belediye başkanı Ali Aygören ile girmiştir. Aygörenin fikri 14 belediyeyi birleştirerek geniş alanda hizmet sunmaktı. Bu fikrin çıkış noktası oluşturmasıyla, 2003 yılında Denizli milletvekilleri tarafından 50 belediye ve köyü Denizli Belediyesi'ne mahalle olarak bağlamayı öngören bir teklif TBMM'ye sunulmuş ve Cumhurbaşkanı tarafından seçimlere ilişkin tali bir neden veto edilmiştir (Özgür, 2008: 240-241).

Anayasa'nın 127'nci maddesinin ilk fıkrasına göre, “mahallî idareler; **il, belediye** veya **köy** halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir”. Anayasa'da il özel idaresi terimi geçmese de 127'nci maddenin ilk fıkrasında geçen “il” terimi ile kastedilen şey, bir yerel yönetim olarak il olduğu genellikle Türkiye'de idari hukuku alanında üzerinde anlaşılmış bir konudur. Türkiye'de “il genel idaresi” ile karışmaması için il mahallî idaresine “il özel idaresi” ismi verilmektedir. İl genel idarei de madde 126'da tanımlanmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de il özel idarelerinin kaldırılmasını öngören bir kanun, Anayasa m.127/1'e aykırı olur. Türkiye'de il özel idarelerinin kamu tüzel kişiliği kaldırılacaksa bunun Anayasa değişikliği yoluyla yapılması gerekir (Gözler, 2013: 41). Yani ortada bir il genel yönetimi var ise, il özel yönetimi de olmalıdır. İl özel idaresini kaldırabilmek için ya mülki bölümlmeden il kaldırılmalı ya da başka bir ile birleştirilmelidir. Gözler'in bu görüşlerine Derdiman'da aynı açıdan yaklaşmaktadır (Derdiman, 2012: 72),

Yine Gözler'e göre merkezi şehir ile iç içe geçmiş köylerin dışındaki köylerin mahalle'ye dönüştürülmesi Anayasa'ya aykırıdır. Gözler'e göre, Anayasal açıdan ancak ortada bir “köy” var ise orada bir köy mahallî idaresinin kurulmasını öngördüğü, ortada “köy” yok ise orada köy mahallî idaresinin de olmayacağı düşünülebilir. 6360 sayılı Kanun da “köy”leri, “mahalle”ye dönüştürdüğünden ve artık ortada “köy” kalmadığından, bir hukukî sorun olmadığı iddia edilebilir. Ancak bunun doğruluğu da şüphelidir. Yazar burada “köy” teriminin anlamının değişti-

rilmesini kanuni bulmamaktadır. Ona göre merkezden 50 km uzaklıktaki, 200 nüfuslu bir yeri “mahalle olarak kategorize etmek mümkün değildir. Gözler benzer mantıktan hareketle, bir yer belde var ise belediye teşkilatının da olması gerektiği görüşündedir (Gözler, 2013: 45).

Kemal Gözler’e göre 6360 sayılı Kanun’un bazı mahalli idareleri kapatma gerekçeleri Anayasa m.127’nin son fıkrasında geçen, *kanunla, “büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir”* hükmüne’de dayandırılmaz. Çünkü düzenleme, “büyük yerleşim merkezleri” demiş, “büyük yerleşim yerleri” dememiştir. İl özel idareleri, münhasıran yerleşim merkezleri ile ilgili değildir; bunlar aynı zamanda bölgesel idarelerdir; dağlar, bayırlar, taşlar, göller, dereler, gibi meskûn olmayan mahalleri de içerirler (Gözler, 2013: 47-48).

Gözler’in yaklaşımı, kanımızca özellikle il özel idarelerinin kapatılmasının Anayasa’ya aykırılığı konusunda daha güçlü argümanlara sahiptir. Belediye veya köylerin kapatılmasının Anayasal aykırılığı konusunda yapılan savunma yaklaşımı kanuna aykırılıktan ziyade yerindelik bakımından bir değerlendirmeye tabi tutularak Anayasa’ya aykırılığı yorumlanmış gibidir.

AYM, 5747 sayılı Kanunun Anayasaya aykırılığından bahisle yapılan başvuruya verdiği K.2008/153, E:2008/34 sayılı kararda, “BBK kararı ile turizm bölgesi olan ve kültür turizm kotuma geliştirme bölgeleri ile Bayındırlık Bakanlığınca 2008 yılı için turizm öncelikli yerlerin beldeden köye çevrilmesini Anayasaya aykırı bulmuştur. 6360 sayılı Kanun’la tüm köylerin (ve belde belediyelerinin) kaldırılması bu noktada aynı aykırılığı taşır hale gelmiş olacaktır (Elibol, 2013). Yeni büyüşehir yapılan, Muğla, Aydın, Balıkesir gibi yerlerde bir çok turizm öncelikli belde ve köy bulunmaktadır.

Yine Mahkeme, 2008/153 sayılı kararında AYM 2008/153 sayılı kararında “bağlı mahalleler veya mahalle kısımları(nın), bu bölgeler ile aralarında coğrafi bağlantı bulunan başka bir ilçe belediyesine katılma(sını)” Anayasa’ya aykırı bulmamıştır. Mahkeme bu işlemlerin siyasal menfaatlerle yapılmak istendiği iddiasını soyut bulmuştur.

Tüzel kişiliklerin kapatılmasına, hem Anayasal hem de yasal bir itiraz da Avrupa yerel yönetimler şartına uygunluk bakımından yapılabilir. Şart’ın 5.maddesine göre, “*yerel yönetimlerin sınırlarında, mevzuatın elverdiği durumlarda ve mümkünse bir referandum yoluyla ilgili yerel topluluklara önceden danışılmadan değişiklik yapılamaz*”. 5393 sayılı mevzuatın 8. maddesi buna uygundur (birleşme ve katılma), AYÖŞ uluslararası bir sözleşme olduğundan, Türkiye bu maddeye çekince koymadığından, 1982 Anayasası md. 90’a göre de bu sözleşmelerin iç hukuk’tan üstün olduğu tartışma götürmezken, bir halkoylaması yapılmaması ancak

demokrasi zaafıyla açıklanabilir. Bütün kapanacak yerleşimlerde olmasa bile belirli bir sayıdaki yerde bu uygulamaya gidilebilirdi. Süre olarak buna imkan da vardı.⁴

Nitekim, AYM 2007/5 sayılı kararında “tüzel kişiliği kaldırılan beldede ya da bağlı bulundukları ve organlarının oluşumuna katıldıkları yerel yönetim birimiyle ilişkileri koparılacak kısımlarında halkoyuna başvurulmasının yerinden yönetim ilkesinin bir gereği (olacağına)” değinmektedir (Derdiman, 2012: 75).

6360 sayılı Kanun’un Anayasa’ya aykırı olduğu iddiaları ile yapılan itirazı, Mahkeme E: 2013/19 ve 12.09.2013 günkü oturumunda reddetmiştir. Kanun’un Anayasa’ya aykırı olduğunu pozitif hukuk anlamında iddia etmek artık mümkün değildir. Anayasa Mahkemesi’nin gerekçeli açıklanmadığı için kararın yerindeliği üzerinde yorum yapmak da mümkün değildir. Anayasa Mahkemesinin, kanunları denetlerken yaptığı denetimin koşulları, şekil bakımından mı yoksa esasa girerek mi denetim yapabileceği bir başka tartışmanın konusu olduğundan bu çalışma da bunun üzerinde durulmamıştır.

4.2. 6360 Sayılı Kanun’un Yerindeliğine Yönelik Eleştiriler

Kanun’un büyükşehir yönetim sisteminde yaratacağı veya yaratması muhtemel değişiklikler ve sorunlu olanlar şu şekilde genelleştirilebilir.

- Yeni büyükşehir yapılacak 14 ilin büyükşehir yapılmasına gerek olup olmadığı,
- Büyükşehir olmanın ölçek ekonomileri bakımından fayda sağlayıp, sağlayamayacağı,
- Büyükşehirlerin öz gelir kapasitesinin arttırılmadan bu kadar fazla alandaki hizmeti nasıl etkin ve verimli yönetebileceği,
- Çoğu, Dünya ya da Avrupa ölçeğinde metropol özelliği göstermeyen bu illere metropol payesi verilmesinin yönetsel anlamda AB standartlarına çıkma uğraşı karşısında oluşturacağı tezatlar,
- İl sınırlarının tamamından belediyenin sorunlu olmasının kırsal alana hizmet götürmede ne gibi sıkıntılar yaratacağı.
- Özellikle çok büyük mekansal alana kurulu, Konya, Ş.Urfa, Ankara, Erzurum gibi illerde hizmetlerin nasıl yürütüleceği.

4 İstanbul’da Şişli’deki yakın gelecekte çok önemli çekim merkezi olabilecek iki mahallenin 6360 sayılı kanunla Sarıyer’e bağlanması sonrası Şişli Belediyesi tarafından bu konuda mahallelilerin ne düşündüğüne ilişkin referandum yapılacağına ilişkin haberlerden sonra, Şişli Kaymakamlığının bir yazıyla bunu engellediği yazılı ve görüntülü basına yansımıştı (www.sabah.com.tr/Gundem/2012/11/17/sari-gule-referandum-soku, 02.01.2013).

- Turizm öncelikli yörelerde ilçe'ye uzak mahallelerin (eski köy- ya da belde) özellikle yaz aylarında temel kamusal hizmetleri nasıl yerine getirileceği,
- Kırsal alan belediyeçiliği diye tanımlanan kavramın içinin nasıl doldurulacağı,
- Kapatılan köylerin, mera, yayla, orman gibi haklarının nasıl korunacağı ya da kamu yararı olmadan imara açılması tehlikesinin nasıl bertaraf önleneceği.
- Kır'dan, metropollere! olan göçün nasıl engellenebileceği,
- Yatırım İzleme ve Koordinasyon İzleme Başkanlığı adlı kurumun muallak yapısı ve özel idarelerin yerini nasıl dolduracağı
- Köylere Hizmet Götürme Birliği ve KÖYDES gibi verimli çalışmaları olduğu bilinen organizasyon ve uygulamaların bir çırpıda kadük olup olmayacağı ilk akla gelen sorunlu alanlardır.

Büyükşehir belediyesi kurulacak yerleşim yerleri, en az, belli bir sayıda nüfus barındıran “uygun” (optimal) büyüklükte olmalıdır. Birbirleriyle bütünleşmiş ve emsallerine göre nüfus bakımından “yoğun” denilebilecek derecede “farklı” ve bir çekim alanı özellikleri taşıyan yerleşim yerleri, metropoliten alan olarak kabul edilir ve büyükşehir belediyeleri bu yerlerde kurulur (Hicks,1968: 5; Nadaroğlu, 2001: 116).

Avrupa ülkelerindeki yerel yönetim reformlarımızda, küçük yerel yönetimlerin birleştirilmesi ve bu sayede daha geniş ölçekli birimlerin meydana getirilmesi çalışmaları yapılmıştır. Bunun temelinde, geniş ölçekli idari ünitelerin küçük olanlara göre ekonomik anlamda daha etkin ve

daha büyük bir fonksiyonel kapasiteye sahip olduğu görüşü vardı. 1950- 1970 dönemi arasında uygulanan yoğun birleştirme çalışmaları sonucunda Avrupa ülkelere birçoğunda belediyelerin sayısı azaltıldı (Topal, 2011: 368). Ayrıca var olan belediyeler arasında ölçeklerine göre görev ve işlev kademelendirmesi yapıldı. Örnek olarak, Bulgaristan, Danimarka ve İsveç belediye sayısını % 80'in; Belçika, Almanya ve İngiltere % 60'ın; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Hollanda ve Norveç ise % 40'ın üzerinde azalttı (Canpolat, 2010: 83). İlk birleşmeler gönüllülük esasına göre yapılırken, daha sonra zorunlu birleştirmeler yapılmıştır (Gündüz, 2011b: 48).

Yunanistan'da ise daha farklı bir uygulama yapılmıştır. Caposdistrias Planı (1997-2001) ile kırsal belediyeler ile kentsel belediyeler birleştirilmiş ancak kapatılan kırsal belediyeler belediye şubesi haline dönüştürülerek, mahalli idare sisteminin dışına çıkarılmamışlardır. Ayrıca belediye birlikleri kurulmasına yasal ve mali teşvikler verilmiştir (Hlepas, 2010: 4-5).

Türkiye'de büyükşehir olmanın hem psikolojik hem de ölçeksel anlamda kuşkusuz bazı avantajları ve dezavantajları vardır. Avantajları gene olarak şöyledir (Gündüz, 2011a: 84-107).

- 1- Planlama Bütünlüğü,
- 2- Ölçek Ekonomilerinden Yararlanma Ve Finansman Kolaylığı,
- 3- Altyapı Ve Koordinasyon Hizmetlerinde Koordinasyonunun Tek Elden Yapılabilmesi,
- 4- Çevre Yönetiminde Sağlanan Avantaj,
- 5- Bazı İşyerleri İlgili Düzenleme ve Kontrol İhtiyacının Daha Etkin Kılınması şeklinde sıralanırken.

Dezavantajları ise;

- 1- Küçük Mahalle Topluluklarının Apolitizasyonu,
- 2- Bürokraside Artış,
- 3- Optimal Olmayan Ölçekler Yüzünden Hizmetlerin Maliyetinde Artış ve Ak-sama olarak sıralanabilir.

Yerel yönetimlerde hizmet etkinliğinin artırılması için gerekli görülen üç unsura vurgu yapılmaktadır (Canpolat, 2010: 82):

- 1- Hizmet alanının büyüklüğünde en uygun (optimal) ölçeğin, ölçek ekonomileri teorileriyle (scale economics) tespiti ve sınırlarının kontrolü,
- 2- Yerel yönetim birimlerinin sayılarının azaltılması ve böylece para ve kaynak savurganlığının önlenmesi,
- 3- Yerel birimlerden her birine, yerine getirebilecekleri en iyi işlerin bırakılması (Subsidiarite).

Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu optimaum yerel yönetim büyüklüğüdür. Çünkü, belediyelerin nüfus ve alan büyüklükleri açısından önemli sorunları vardır. Bir belediyenin nüfus ve alan büyüklüğü, yetki ve görevleri belirlemedeki en önemli etkidir (Tortop, 1995:24). Belediyelerin etkinlik derecesi, büyüklüğü ile ilgili ve orantılıdır (Akgül, 2003:252). Bazı belediyeler gereğinden fazla büyük bazıları ise optimal hizmet yürütme açısından çok küçüktür.

Aslında optimal kent ölçeğini belirleyebilmek sıkıntılı bir konudur. Ülkelerin farklı gelişmişlik ve alan büyüklükleri, kamu hizmetlerinin temin ve dağıtımına ilişkin yaklaşım açıları bu konuda farklı farklı ölçükler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Optima kent büyüklüğü kentli birey, belediye ve firma açısından farklı parametrelerle değerlendirilmektedir. Optimak kent büyüklüğünü belirleyebilmek için ölçek ekonomileri, olumlu ve olumsuz dışsalıklar, sosyal mallar teorisi üzerinden belirli bir bilgi ve analize dayanmak gerekir (Gündüzöz, 2011b: 23-35).

Kısaca, optimal kent büyüklüğü ile belirli kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını sağlayacak nüfusa ve alana sahip bir yerel yönetim büyüklüğü kast edilmektedir. Hizmetin üretildiği alana yayılan nüfus ilaveleri, marjinal maliyete bağlı olarak ortalama maliyeti azaltır ve belirli bir nüfus büyüklüğünde ortalama mali-

yet minimum olur. Daha sonraki her nüfus ilaveleri, marjinal maliyetteki hızlı yükselişlere bağlı olarak ortalama maliyeti artırır (Akgül, 2003:252). Bu nedenle, nüfus açısından optimal yerel yönetim büyüklüğü, ortalama maliyeti minimum yapan nüfus büyüklüğüne eşittir. Dolayısıyla optimal yerel yönetim büyüklüğü, kişi başına hizmet maliyetinin daha fazla düşmediği ve kişi başına hizmet maliyetinin yükselmeye başladığı noktadaki büyüklük olarak ifade edilir (Topal, 2005: 450).

Dünya’da ve Türkiye’de optimal kent büyüklüğünü özellikle ele alan bazı alan araştırmaları mevcuttur. Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmalar daha ziyade küçük belediyelerin hizmet etkinliği üzerinde yoğunlaşmış ve nüfus parametresi dikkate alınmıştır. Dünya üzerinde ise konuyu hem nüfus hem de alan büyüklüğü üzerinden ele alan çalışmalar mevcuttur. ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan çalışmalar da metropol ölçeğinde yapılan çalışmalar daha fazladır. Türkiye özelinde ise büyükşehirler üzerinde optimum ölçek belirlemeye ilişkin pek bir çalışma bulunamamıştır. Bu sebeple, bu çalışmada ilk önce Türkiye’de küçük belediyeler üzerinde yapılmış çalışmalardan sonra da metropoller üzerinde yapılmış dış kaynaklı çalışmaların sonuçlarından kısaca bahsedilmiştir.

Küçük ölçekli kentsel birimler gerek mali kaynak gerekse personel israfı olarak nitelendirilirken, ölçeğin gereğinden fazla büyütülmesi, belirli bir büyüklükten sonra kentsel yönetim biriminin maddi olanaklarının yetersizleşmesi nedeniyle maliyetleri artırır ve etkinliği azaltır (Akgül, 2003: 249). Yerleşim yerlerinin birleşme yoluyla lçeğinin artırılması sonucunda kişi başına düşen hizmet maliyetinin azaltılmasında aşağıdaki yöntemlerin kullanılabileceğini belirtilir. Bunun yöntemleri şunlardır (Yoloğlu, 2011:50):

- a) Ölçek ekonomisinin tutturulmasından dolayı birim maliyetlerin azalması,
- b) Fayda dışsallıklarının içselleştirilmesi,
- c) Yönetim ve karar alma maliyetlerinin daha büyük bir topluluğa paylaştırılmasıdır.

Türkiye’de belde belediyelerinin bütçelerinin neredeyse tamamını cari/personel harcamalarına ayırdığı, bazı durumlarda ise çalışanların maaşlarını bile ödemekte güçlük çektiği, Mahalli İdareler Grnl Müdürlüğünün faaliyet raporlarında ve başka çalışmalarda sık sık tekrarlanan bir durumdur. Özellikle nüfusu 2000 altındaki belde belediyelerinde bu durum çok daha vahim durumdur. Örneğin, 2008 yılında, nüfusu 2.000’in altındaki belediyelerin gelirin-gideri karşılama oranı %93’tür. Tüm mahalli idarelerde bu oran % bu oran %84,60’tır. Diğer mahalli idareler de toplamın bu kadar yüksek çıkma sebebi sayısı 1.789 olan nüfusu 5.000’in altındaki belde belediyelerinin olumsuz katkısıdır. Geray’ın, Türkiye’deki küçük belediyeler üzerinde yaptığı çok kapsamlı bir çalışmasında, küçük belediyelerin-

kamusal hizmetlere olan yetersiz talepten dolayı ölçek ekonomisi yaratmasının imkansız olduğu sonucuna varmıştır (Geray, 2000).

Avrupa Komisyonu'nun bir raporunda belirtildiği üzere, Türkiye'de özellikle küçük belediyeler ve köylerin yetki ve sorumlulukları ile gelirleri arasındaki oran endişe vericidir (Knape ve Van Staa, 2009: 4). Son 15 yılda AB ülkelerinden, Belçika, İspanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'da bu konuda çok sert reformlar yapılmıştır (Hoorens, 2008: 72'den aktaran, Gündüzöz, 2011a,: 213).

Gündüzöz'ün, (Gündüzöz, 2011b) 2010-2011 yılında Tokat İli'nin 49 belde belediyesinde, nüfus açısından optimal kent büyüklüğünü, kişi başına hizmet maliyetleri açısından belirlemenmesi amacıyla yaptığı kapsamlı çalışmada çok önemli bir sonuca ulaşmıştır. Tüketici (belde hemşerisi) için ortalama maliyeti minimize eden optimal nüfus büyüklüğünü 5.433 olarak bulmuştur. Çalışma yaptığı tüm belde belediyelerinin nüfusu 5.000'in altındadır. Hatırlanaca olursa, 5393 sayılı belediye kanun'un belediye kurulması için belirlediği nüfus eşiği de 5.000'dir. Bu açıdan bakıldığında 6360 sayılı Kanun'un nüfusu 2000'in altındaki belediyelerin tüzel kişiliğine son verme hükmü yerinde bir uygulamadır. Ancak burada direkt olarak kanunla kapatma yöntemi eleştirilecek bir konudur.

Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerdeki büyükşehir ya da metropollerin nüfuslarının ne olduğu ya da asgari ne olması gerektiği konusunda belirli büyüklükler ortaya konmuştur. Bu büyüklükler, asgari 300.000 bazı yerlerde 500.000 olarak ortaya çıkarken, Birleşmiş Milletler tanımlarında metropoller şehirler için 1.000.000 rakamı telaffuz edilmektedir. Ancak bu nüfusun mekansal yerleşimi, alan olarak yoğun ya da yoğunla yakın yerlerin metropoliten alanı oluşturmasından ibarettir.

Ogburn tarafından çeşitli hizmet alanlarındaki optimal hizmet büyüklüklerini belirlemeyi amaçlayan çalışmasında elektrik üretimi 500.000 — 1.000.000 arasında nüfusa sahip kentlerde kişi başı maliyetler açısından daha ucuzdur. Yine bu araştırmaya göre, polis, hastane, eğitim, refah, önleyici sağlık hizmetleri küçük şehirlerde daha avantajlıdır, başka sağlık hizmetleri ile kent büyüklüğü arasında ise doğrusal bir ilişki bulamamıştır. Yol, kanalizasyon, su şebekesi, çöplerin toplanması ortaöğretim gibi konularda orta ölçekli (nüfus<500.000) kentler daha avantajlıdır. Ana caddelerin yapım, bakım ve temizlik işlerinde (yoğun trafik varsayımı) alan büyüdükçe kişi başı maliyetin arttığı saptanmıştır (Özdeş ve Ogburn'den aktaran Gündüzöz, 2011a: 95). Ancak bu araştırma bir hayli eski tarihte ve sadece ABD kentleri için yapılmıştır. İngiltere'de 1969'da yerel yönetim reformu üzerindeki çalışmalar sonucunda eğitim, konut ve kişisel sosyal servisler için en az 200.000-250.000 nüfuslu kentler önerilmiştir (Hampton, 197'den aktaran, Gündüzöz, 2011a: 96).

6360 sayılı Kanun’la büyükşehir belediyesi yapılan iller sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi olarak belki kalan 52 ilin üzerinde olsalar bile, Dünya ve Avrupa kriterlerinde aslında metropol bir alan olma kriterlerine sahip gözükmemektedirler. Bu illerde bir yerleşim alanının metropol alan olarak tanımlanması için gereken nüfus yoğunluğu, kent merkezinden dışarıya doğru kesintisiz ya da parçalı bir kentsel alan, gelişmiş ulaşım ağları, sağlık hizmetlerinde yeterlilik, sanayi, imalat ya da hizmetler sektöründe belirli bir gelişmişlik düzeyi gibi kriterlerin bir çoğu bulunmamaktadır.

Tablo 1: 6360 sayılı Kanun’la Büyükşehir Olan İllerin Merkez İlçe Nüfusları

Nüfus ADNKS 2012	Merkez İlçe Belediye Nüfusları	İl Geneli
Aydın	191.037	999.163
Balıkesir	263.000	1.154.314
Denizli	511.751	942.278
Hatay	213.296	1.474.223
Kahramanmaraş	478.724	1.054.210
Mardin	88.054	764.033
Malatya	419.959	757.930
Manisa	301.218	1.340.074
Muğla	62.635	838.324
Tekirdağ	147.490	8829.873
Trabzon	239.704	757.353
Şanlıurfa	515.199	1.716.254
Van	353.419	1.022.532
Ordu	145.455	741.371 ⁵

TÜİK, ADNKS (2012)

Tablo 1’de merkez ilçe nüfusları verilirken kent’in gerçek özeğinin il geneli ile karşılaştırılması saikiyle hareket edilmiştir. Tabloya dahil edilmeyen merkez ilçeye bağlı köyler tüm illerde çok önemli bir nüfusu ihtiva etmemektedirler. Tabloya bakıldığından, Aydın, Mardin, Muğla ve Tekirdağ’ın merkez nüfuslarının büyükşehir niteliği alamayacak kadar küçük olduğu gözükmektedir. Metropol bir şehir için ortalama 500.000 nüfus eşiği kabul edilirse Denizli, Şanlıurfa ancak da Kahramanmaraş’ın bu eşiği geçebildiği gözükmektedir.

5 TÜİK’te ve Ordu Valiliğinde nüfusun 750.000’i geçtiğine dair bir rakamsal değer bulunamadığından, TÜİK 2012 sonuçları baz alınmıştır.

Tablo 2: 6360 sayılı Kanun’la Büyükşehir Olan İllerin İlçe Merkezi Nüfusları

Aydın Nazilli: 111.000 Kuşadası-Söke:70.000	Balıkesir: Bandırma 122.000 Ayvalık, Edremit 50.000
Denizli Akköy 18.570	Hatay: Dörtyol 75.000, İskenderun, 184.000, Kırıkhan: 74.000 Samandağ 35000
K Maraş Afşin 43.000 Elbistan 95.000	Mardin: Kızıltepe 148.000 Midyat: 60.000 Nusaybin:88.000
Malatya: Battalgazi 17.000	Manisa: Akhisar:107.000 Salihli 98.000 Turgutlu 122.000 Soma: 76.000
Muğla: Bodrum 35.000 Fethiye:84.000 Milas:55.000	Tekirdağ: Çerkezköy :150.000 Çorlu: 235.000
Trabzon: Akçaabat:40.000	Şanlıurfa: Siverek: 120.000 Birecik:48.000 Ceylanpınar:48.000 Viranşehir:96 000
Van: Erciş 81.000 Gerikalanlar 15.000 ve altı	Ordu: Fatsa: 74.000 Ünye:78.000

TÜİK 2012 ADNKS

Yeni büyükşehir olan kentlerin ilçelerinin nüfuslarına bakıldığında daha ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tabloya 20.000 nüfusun üzerindeki ilçeler konmak istenmiş bazı illerde bu rakamda ilçe bulunamayınca rakam 15.000 ve üzerine çekilmiştir. ‘0.000 nüfus şartı denenmesinin sebebi 442 sayılı Köy Kanunu’na göre bu nüfus eşiği üstünün şehir kabul edilmesidir. Bu tabloya göre, Tekirdağ’ın ilçeleri kendisinden büyüktür, (sanayi bölgesi), Muğla’da da benzer bir durum söz konusudur. Ordu, Mardin, Manisa ve Hatay’ın ilçelerinin nüfusu ise çoğu il belediyesinden büyüktür. Malatya ve Denizli’nin çevresinde ise neredeyse nüfus

yönünden büyük ilçe yok gibidir. Bu ilçelerin il merkezine olan mesafesi çalışma kapsamına alınmamış olsa bile en az 20 km'den⁶ fazla bir mesafede oldukları bilinmektedir.

Bu sebepten dolayı bu iller, ilçeleriyle beraber düşünülecek şekilde bir kentsel yoğun yerleşim alanı dahi oluşturmamaktadırlar. Nüfus kriterinde tüm il nüfusu kapsama alınmasaydı hiçbiri büyükşehir olamayacaktı. Nüfus şartının biraz esnetilerek 500.00 gibi örnekleri görülen bir değere çekilmesi halinde ise, sadece, Denizli, Ş.Urfa ve K.Maraş (merkez'e bağlı köylerle) büyükşehir statüsü kazanabilecekti. Bu gelişmelerden sonra diyebiliriz ki, artık Türkiye'nin büyükşehirleri ile Dünya ve Avrupa üzerindeki metropollerin nitelikleri birbirinden epey farklı kriterle tanımlanacaktır (metropolitan municipality !!?).

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de halen, metropolitenleşme ile kentsel büyüme arasındaki niteliksel farklılık yeterince anlaşılamamıştır. Metropolleşme, birbirlerine çok yakın coğrafi alanlarda birden çok belediyenin oluşması anlamına gelmektedir. Kentsel büyüme ise tek bir belde (ya da yerleşim yeri) nüfus ve mekan büyümesi demektir. Doğal olarak bu iki farklı olgunun karşılaştığı farklı sorunlara bağlı olarak, farklı çözümlerin üretilmesi gereklidir. Metropolleşmenin yarattığı sorunların çözümü ilgili birimler arasında kurulacak yeni örgütlere bağlıyken, kentsel büyümenin getirdiği sorunların çözümü daha iyi bir iç örgütlenme düzeninin oluşturulmasına, yeniden örgütlenmeye, güçlü ve etkin bir planlamanın varlığına bağlıdır (Yaşamış, 1995: 110-111).

Kamuoyunda bütünşehir şeklinde anılan 6360 sayılı Kanun büyükşehirlerde mücavir alan düzenlemesi kaldırmış il mülki sınırları, büyükşehir belediyesinin yetki alanına girmiştir. Büyükşehirlerin bugünkü mali yükümlülükleri ve öz gelir yaratma kapasitesiyle bütün ile beledi hizmetleri etkin ve verimli! sunması mümkün değildir. 5216 sayılı kanun'la getirilen ve kentleşmedeki Chicago Ekolüne dayatılan pergel düzenlemesi (etkin alana hizmet verme) ülke gerçekleriyle bağdaşmadığı, lineer kıyı şehirlerinde yetki alanını denize taşıdığı (İzmir), kırsal alanın büyükşehirle bütünleşme sorunlar yaşandığı (Çınar vd, 2009) dile getirilmiştir.

Yani BŞB yapılan iller, optimal ölçeğin belirlenmesi amacıyla herhangi bir bilimsel çalışma ya da gelişmiş ülke örnekleri ölçüt alınmadan büyükşehir yapılmıştır.

6 Örneğin, Tekirdağ Belediyesi mücavir alanıyla Çorlu ilçesi arası yaklaşık 20 km'lik bir mesafedir. Ve bu 20 km'lik alan boyunca kesintisiz ya da parçalı bir yerleşim alanından ya da sanayi kuruluşlarının olduğundan bahsetmek olası değildir.

Büyükşehir modelinin mülki sınırlarla çakışık olduğu İstanbul ve Kocaeli, diğer 28 il için doğru örnekler değildir. Çünkü bunlar, alanı bakımından küçük iller iken, nüfusu bakımından en kalabalık olan illerdir. Türkiye’de bir kilometre kareye ortalama 97 kişi düşerken, bu sayı İstanbul’da 2.622, ikinci sıradaki Kocaeli’de 443’tür. Marmara metropoliten bölgesinin parçaları olan bu kural dışı iller, Konya, Ordu ve Şanlıurfa gibi büyük yüz ölçümlü görece düşük-dağınık nüfuslu tarımsal iller için örnek oluşturmaktan çok uzaktır.

6360 sayılı yasa ile hizmette vatandaşla yakınlık ilkesi neredeyse rafa kaldırılmış bşb ilçe belediyelerinin yetkileri azaltılarak, ana kent belediyesinin vesayeti artırılmıştır

İl özel idarelerinin de kaldırılmasıyla özellikle büyük bir coğrafi alana yayılmış kentlerde (merkeze 150-200 km uzaklık) büyükşehir örgütünün bırakın etkinlik konusunu temel hizmetleri vermesi çok mümkün görünmemektedir. Köy hizmetleri Genel Müdürlüğünün kaldırması sonrası kırsal belediye hizmetleri Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve İl Özel İdaresi kanalıyla verilmekteydi. Şimdi yeni büyükşehirlerde bu örgütler de olmayacağı için nasıl kamusal hizmet verileceği merak uyandırmaktadır. Kırsal alanın sorunlarını bilerek hizmet vermek belediyelerin önceden pek birikiminin olmadığı bir konudur. Yeni bir düzenleme yapılmazsa Türkiye “kırsal alan belediyeciliği” kavramı ile tanışılacaktır.

İl özel idarelerinin kaldırılmasının hukuki geçerliliği bir yana bırakılsa bile yerine getirilen YİKB’ler adeta bir kapalı kutudur. Bütçesi, hiyerarşik konumu, teşkilat yapısı, fonksiyonları konusunda net açıklamalar bulunmamaktadır. Ayrıca işlevi artık tartışmalı da olsa bir yerel yönetim kuruluşunu kaldırıp yerine merkezi idareye (hatta başbakanlığa) bağlı bir kuruluş getirmek çağdaş demokratik değerlerle ne ölçüde bağdaşmaktadır? Yapılan literatür taramalarında metropoliten şehirlerde buna benzer bir teşkilata da rastlanılamamıştır.

Büyükşehir olan yerlerde köylerin tüzel kişiliğinin de bir anda kaldırılması yerel demokrasi ile bağdaşmamaktadır. En azından belirli bir sayıdaki köyde halkoylamasına başvurulsa ya da kademeli olarak bir geçiş sağlansa daha demokratik bir yöntem izlenmiş olurdu. Çünkü köylerin yerleşim yeri anlamında tarihsel, sosyolojik, kültürel bazı özellikleri bulunmaktadır, onları bir anda büyükşehirli yapmak, köylü açısından içselleştirilebilecek bir durum değildir. Bunun yanı sıra köylerinde artık belediye gibi yönetilecek olması özellikle işyeri ruhsatı alma konusunda maddi ve manevi sorunlar yaşatacaktır.

Özellikle köy ahalisinin çoğunda hayvancılıkla uğraştığı olgusu karşısında burada belediye ya da kent kurallarının uygulanmasının ekonomik anlamda çeşitli sıkıntılar doğurması muhtemel bir sonuçtur. Köylerden ilk 5 yıl emlak vergisi alınmayacak, su ücreti ise çok cüzi bir miktar alınacaktır. Ancak 5 yıl dolduğunda

büyükşehirlerdeki emlak rayiç bedelleri yüksek olduğundan ve çevre temizlik vergisi diğer illere göre daha fazla olduğundan köylünün ekonomik külfeti artacaktır.

Köylerin mera, orman köyü hakları gibi hakları korunacağı kanun metnine girerken, meralar da yapılaşma izni ve düzenlemeleri ile ilgili yeni kanunlar yayınlanmıştır. Özellikle köylerdeki çok değerli tarım arazilerinin belediyeler gibi siyasal özelliği yüksek kurumların yetkisi altına girmesiyle imara açılmasının yaratacağı çevre ve ekolojik dengenin korunması sorunlarına nasıl çözüm bulunacağı şimdiden hesaba katılmalıdır. Ayrıca kapatılan beldelerden turizm yöresi olanların yaz nüfusu 15-20.000'e çıkan yerlere nasıl etkili hizmet sunulacaktır.

6360 sayılı Kanun'a yönelik eleştirileri bu şekilde yaptıktan sonra daha iyi alan yönetimi için şu önerilerde bulunulabilir.

- Çok parçalı yerel yönetim modeli görece büyük yerleşim yerlerinde planlama ile ilgili koordinasyon sorunları yaratıyorsa metropoller icat etmek yerine birkaç komşu birkaç ili içine alan metropol alanlar yaratılabilir. Örnek olarak, ihracat merkezi İzmir'in merkez olduğu Manisa, Aydın ya da Afyon'u içine alacak İzmir Metropoliten Alanı, ya da turizm merkezi olan Muğla ve Aydın'ı içine alan bir metropoliten alan.
- İl mülki sınırları yeniden düzenlenebilir
- İlçe sınırları birleştirme suretiyle büyütülüp tek büyük bir ilçe altında bir belediye teşkilatı kurulabilir. Bu model hem yeni kurulan büyükşehirlerde hem de diğer il belediyelerinde uygulanabilir,

Mevcut yapı korunacaksa,

- Kapatılan belediyelerin yerel yönetim sisteminden kopmaması için büyükşehir belediyelerince mahallelerde devamlı statüde çalışan irtibat şubeleri açılmalıdır.
- Bazı bürokratik işler bu şubeler yetkilendirilerek halledilmelidir.
- Köylere Hizmet Götürme Birlikleri kapatılmayarak yeniden ilçe'den kırsal alana hizmet götürmeli, ancak idari ve finansal yapıları güçlendirilmeli bir çözüm olarak da genel bütçe vergi gelirlerinden ya da başka kurumlardan düzenli gelir elde etmesi sağlanmalıdır.
- Yeni bir Köy Kanunu artık tasarı olmaktan çıkıp yasalaşmalı. Köylere mali tevzin ilkeleri gereği yetki ve sorumluluklar verilmelidir. Geçerliliği kalmamış uzun liste halindeki görevler yerine daha çağdaş ve yapılabilir görevleri yerine getirmelerini sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kapanan belde ve köylerin artık mahalle olacağını da göz önüne alarak, mahalle'ler için ayrı bir kanun çıkarılarak görev yetki ve sorumlulukları yeniden belirlenmelidir.

- Mahalleler için 27 Mayıs 2013 günü yapılan Çalıştay'da alınan tavsiye kararlarının en önemlileri şunlardır (Mahalle Çalıştay, 2013):
 - 1- Muhtarlıkların 6360 sayılı Kanunla kırsal ve kentsel olmak üzere çeşitli niteliklerde idari yapılar olarak ortaya çıkması nedeniyle mahalle muhtarlığı için kademelenme ve bu kademelenmeye dayalı görev, yetki ve gelir sınıflaması yapılmalıdır,
 - 2- Kırsal mahalleler için köy tüzel kişiliklerinin bir süre daha devam ettirilmelidir,
 - 3- Mahallelerin nüfus oranlarının en alt ve üst olarak belirlenmesi ve Pergel düzenlemesinin anayasal güvence altına alınması;
 - 4- Muhtarlığın fonksiyonel olabilmesi ve sürdürülebilir bir idari birim olarak kamu yönetimi sistemi içerisinde yerini koruyabilmesi için görev ve gelirlerinin yeniden tanımlanması ve bu görevleri etkin bir şekilde yürütmeleri için yaptırımları da içeren yetkiler verilmesi (Örneğin, Kabahatler Kanunu ve İmar Kanunu gibi kanunlarda muhtara çeşitli yetkiler tanınması) gibi önerilerde bulunulmuştur.

Türkiye'de büyükşehir sisteminin 10 yılda bir değiştirilmeyip kent biliminin ilkelere doğrultusunda geçmiş örneklerden ve ülke uygulamalarından dersler ve örnekler çıkarılarak düzenlenmesi gerekliliği vardır. Mülki sistemde reformu, siyasi hesaplar ya da popülist yaklaşımlar amacıyla gerçekleştirmek sonradan çok büyük zararlara sebep olabilecektir. Öyle görünmektedir ki, bu kanun uygulamaya başlandıktan sonra bazı önemli noktalarda yeniden idari veya yasal düzenlemeler yapılacaktır. Çünkü bu haliyle yerel yönetim hizmetlerinin etkin ve verimli şekilde yönetilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, Arif (2003), “Kent Büyüklüğü ve Hizmetlerde Etkililik İlişkisi”, *Türk İdare Dergisi*, Mart, Sayı: 438, ss.249-262.
- CANPOLAT, Hasan (2010), “Türk Yerel Yönetim Sisteminde Ölçek Reformları ve 5747 Sayılı Kanun’la İlgili Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi” *Türk İdare Dergisi*, Haziran, Sayı: 467, ss: 79-113.
- CLAY, P. L. (1977), “The Future of Urban Cities and Their Back Population”, *Small Cities in Transition: The Dynamics of Growth and Decline*, (Ed: H.J. Bryce), Ballinger Publishing-Cambridge, ss.301-312.
- ÇINAR, Tayfun, Can Umut Çiner ve Ozan Zengin (2009), *Büyükşehir Yönetimi Bütünleşme Süreci*, TODAİE, Ankara.
- DERDİMAN, Ramazan, Cengiz (2012), “Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Ve Bu Belediyelerin Yapılarındaki Yeni Değişikliklerin Anayasaya Uyum Sorunu”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Say:1, ss. 51-87.
- DPT, 7. Beşyılılık Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler ve Büyükşehir Belediyeleri ÖİK Raporu, (1994), s.115.
- EKE, Ali Erkan (1985), “Anakent Yönetimi ve Yönetimlerarası İlişkiler: Batı Deneyimi ve Türkiye”, *Amme İdaresi Dergisi*, 18 (4), 41-62.
- ELİBOL, Hasan Ali (2013), “Nüfusu 2000’in Altına Düştüğü İçin Kapatılacak Belediyeler Sorunu, 6360 Sayılı Yasa ve Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru, Dava Hakkı”, Çevrimiçi, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_1523.htm. erişim tarihi 18.09.2013.
- FELDMAN, Lionel vd. (1988), *Metropolitan Yönetim: Dünya’da ve Türkiye’de*, (Ed: Selahattin Yıldırım), İBB ve TCMBB Yayınları, İstanbul.
- GERAY, Cevat (2000), *Belediye Kurulmasında Uygulanacak Ölçütler ve Yöntem*. Türk Belediyecilik Derneği Yayını, Ankara.
- GÖZLER, Kemal, (2013), “6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?”, *Legal Hukuk Dergisi*, Cilt 11, Sayı 122, ss.37-82.
- GÜL, Hüseyin (2012), “ABD’de Metropolitan Alan Yönetimi, Türkiye için Çıkarımlar Yeni Anakent Yönetimi (Bütüncent) Kanun Taslağı Üzerine Düşünceler”, KBAM 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, ‘Kent Bölgeler, Metropolitan Alanlar ve Büyükşehirler: Değişen Dinamikler ve Sorunlar, Bildiri Kitabı, Matsa Basım-evi, Ankara. ss. 65-79.

GÜNDÜZÖZ, İlker (2011a), *Türkiye Uygulamaları Çerçevesinde Metropol Belediye Kavramı Avantajlar ve Dezavantajlar*, Sarıyıldız Ofset, Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, Ankara.

GÜNDÜZÖZ, İlker (2011b), *Küçük Belediyeler Sorunu*, Başak Matbaası, Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, Ankara.

HICKS, Ursula (1968), *Büyükşehir İdaresinin Finansmanı*, (Çev. Orhan Dikmen), İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, İstanbul.

HLEPAS, Nicholas “The Impact of Local Government Reforms in Greece:A Critical Overview”, Çevrimiçi, <http://www.apas.admpubl.snspe.ro/handle/2010/69>

İSBİR, Eyüp Günay (1991), *Şehirleşme ve Meseleleri*, 2. Baskı, Gazi-Büro Yayınları, Ankara.

KARAASLAN vd “6360 SAYILI 13 İLDE BÜYÜKŞEHİR VE 26 İLÇE KURULMASI HAKKINDA KANUN, Çevrimiçi <http://www.bekad.org/imgs/files/6360%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanun.pdf> erişim tarihi 03.06.2013.

KELEŞ, Ruşen (1998), *Kent Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.

KELEŞ, Ruşen (2000), *Kentleşme Politikası*, 5.Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.

KIRAY, Mübeccel (1998), *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

KNAPE, Anders ve Van Staa, Herwig (2009), “Local and regional Democracy in Turkey”, *Avrupa Konsey, yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi- Ülke Raporları*, 10.08.2009, Çevrimiçi, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1754625&Site=COE>, erişim tarihi 17.08.2013.

KOYUNCU ve KÖROĞLU, (2012), “Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme”, TEPAV Politika Notlar, No:201276, Çevrimiçi http://www.tepav.org.tr/upload/files/13524625179.Buyuksehirler_Tasarisi_Uzerine_Bir_Degerlendirme.pdf erişim tarihi 03.05.2013

KOYUNCU, (2012), “Yenilenen Yerel Yönetim Sisteminde Belediye ve İl Özel İdarelerinin Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Alacakları Payların Karşılaştırmalı Analizi”, TEPAV Politika Notlar, No: 201278, Çevrimiçi, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1352878676-4.Yenilenen_Yerel_Yonetim_Sistemi_Karsilastirmali_Analizi.pdf erişim tarihi 03.06.2013

KÜBLER, D. ve Heinelt, H (2005), “Metropolitan Governance, Democracy and the Dynamics of Place”, *Metropolitan Governance*, D. Kübler ve H. Heinelt (Ed), Londra ve New York, Routledge, 8-28.

NADAROĞLU, Halil, (2001), *Mahallî İdareler*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

OCAKÇI, Mehmet (1992), *Metropolitan Gelişim Süreci*, İstanbul Teknik Üniversitesi-Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

ÖZGÜR, Hüseyin, (2008), “Denizli Kentsel Alanı’nın Yönetiminde Söylemden Eyleme Bütünşehir Belediyesi Tasarımlar”, *Dönüşen Kentle ve Değişen Yerel Yönetimler*, (Genç, Yılmaz, Özgür ed.), Gazi Kitabevi, Ankara.

POLATOĞLU, Aykut (1996), “Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Yasa tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C:5, S:3, s.34.

TEKELİ, Ayşe (2002), “Metropolitan Planlamanın Önemi ve Gerekliği Üzerine”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 11, Sayı:1, Ocak-TODAİE Yayını, Ankara, ss.42-55.

Türkiye’de Mahalle Yönetimi Araştırması Çalıştayı Sonuç Bildirgesi (2013), Çevrimiçi, <http://www.yerelnet.org.tr/> erişim tarihi:01.09.2013.

TOPAL, Kadir (2005), “Optimal Yerel Yönetim Büyüklüğüne Kuramsal Yaklaşım”, (Özgür ve Kösecik ed), *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I*, Nobel Yayın, Ankara, ss:449-470.

TOPAL, Kadir (2011), “Kırsal Belediyelerde Optimal Büyüklüğü Belirlemeye Yönelik Bir Model Denemesi: Trabzon Örneği”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 2, s: 367-380.

TOPRAK, Karaman Zerrin (1998), *Kent Yönetimi ve Politikası*, 4. Baskı, Anadolu matbaacılık, İzmir.

TORTOP, N. (1995), “Yerel İdarelerde Büyüklük Ölçütleri”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:6, Kasım, ss. 21-25.

TURAK, Esat (1985), “Metropolitan Alanlar: Kavramlar, Tanımlar, Ölçütler”, Türkiye’de Metropolitan Alan Planlama deneyim ve Sorunları Kolokyumu Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu –I), MSÜSBE Yayınları, Yayın No:2, İstanbul, ss21-46.

TUZCUOĞLU, Ferruh (2003), *Metropolitan Yönetim*, Sakarya Kitabevi, Adapazarı.

YARO ve RONDEROS, (2011), “International Metropolitan Governance: Typology, Case Studies and Recommendations”, *Colombia Urbanization Review*, World Bank Group, September,

Çevrimiçi;http://www.urbanknowledge.org/ur/docs/Colombia_Interjurisdictional%20Coordination.pdf erişim tarihi: 08.09.2013.

YAŞAMIŞ, Firuz, Demir, (1995), “Büyükşehir Sorunsalı”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:20 sayı:1, Mart, TODAİE Yayınları, Ankara.

YOLOĞLU, Ali Cenap. (2011), “Belediyelerde Optimum Ölçek Üzerine Görgül Bir Değerlendirme”. *Çağdaş Yerel yönetimler Dergisi*, Cilt 20, Sayı: 3, Temmuz, ss: 47-68.

STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMANIN DEVLETİN YÖNETİM BİÇİMİNDEKİ DEĞİŞİMİ KAPSAMINDA İRDELENMESİ

Neslihan YALINIZ KOÇ

Yüksek Şehir Plancısı - Konak Belediyesi Etüd Proje Müdürlüğü

Yaşanan küreselleşme / sermayenin uluslararasılaşması sürecinde düzenleme araçları ile kamu hizmetleri, küreselleşen kapitalizmin piyasa mantığına göre yapılandırılmaktadır. Devletin yeniden yapılandırılması sürecinde, devletin yönetim biçimi bürokratik yönetimden yönetişimci yönetim biçimine geçiş şeklinde değişime uğrarken, bu değişim sürecinde yeni bir merkezileşme ile yerelleşme / bölgeselleşme süreci yaşanmaktadır. Yerelleşme politikası kapsamında bürokratik devletin ekonomik ve toplumsal alana müdahale aracı olarak planlama anlayışı da yerelleşmektedir. Planlamada yerelleşme, merkezi yönetim planlama fonksiyonunun ortadan kalkması ve bölge planlamaya ağırlık verilmesi şeklindedir. Sivil toplum merkezli yaklaşımlar tarafından yeni oluşmakta olan planlama kültürü, toplumun yönlendirilmesinde araçsal rasyonalitenin yol gösterici olmaktan çıktığı, yerini iletişimsel rasyonaliteye bıraktığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu bağlamda mekânsal planlamadaki anlayış değişimi ise stratejik mekânsal planlama olarak adlandırılmaktadır.

Siyaset bilimcilerine göre planlama anlayışında yaşanan değişim sonucunda planlama, kıt kaynakların toplum için en çok fayda sağlayabilme amacıyla değil, rekabet ilkesi çerçevesinde sermaye kesimi için maksimum kâr sağlama anlayışı ile gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda özel sektör, yerel / kurum ve sivil toplum merkezli stratejik planlama bütünsel bir planlama yaklaşımı olan kalkınma planlamasından farklılaşmaktadır. Diğer taraftan fiziki plancılar stratejik mekansal planlamaya sahiplenmekte, küreselleşmenin yerelleşme aşamasını olumlu bir içerikle ele alırken, yerelleşmenin dayanağı olan yönetişimci yönetim biçimini ise demokratik müzakere sürecinin kavramlarını işaret etmesi nedeniyle olumlu kar-

şılmaktadır. Bu kapsamda bildiride, devletin yönetim biçiminin değişimi bağlamında planlama anlayışındaki değişim irdelenerek yaşanan değişim sürecinin siyaset felsefecileri ve fiziki planlarcılar cephesinden çözümlemesi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: bürokrasi, yönetişim, stratejik planlama, kapsamlı planlama, stratejik mekânsal planlama.

GİRİŞ

1980’lerden günümüze yaşanan değişim ve dönüşümleri anlamak ve açıklamak için yaygın olarak kullanılan küreselleşme terimi / kavramı ile tam olarak hangi olguların anlatılmak istendiği konusu açıklığa kavuşmadığı gibi büyük bir tartışmanın da konusunu oluşturmaktadır. Tarihsel, teknoloji temelli, iktidar ilişkilerinin dönüşümü, ekonomi politik gibi farklı yaklaşımlarla küreselleşmeyi açıklamaya çalışmak, konuyu açıklığa kavuşturmadan çok konunun kapsamının genişliğini ve bundan dolayı tanımlanmasının da zorluğunu ortaya koymaktadır.

Held ve McGrew’in şüpheciler ve küreselleşmeciler yaklaşımında, şüpheciler tarafından özgün olmayan kavramın kendisi şüpheli, ideolojik bir yorum, çağdaş dünyayı anlamak için eksik bir araç ve süreç küreselleşme değil uluslararasılaşma, neoliberal küresel projeyi meşrulaştırmaya yarayan uygun bir mit ve emperyalizmin yeni bir biçimi olarak tanımlanırken küreselleşmeciler tarafından modern toplumsal örgütlenme ölçeğindeki gerçek yapısal değişimleri de yansıtan, toplumsal iktidarın tüm ana nüfuz alanlarını aşarak işleyen karşılıklı ilişkiler kümesi, bölgeler ve kıtalar arasında yüksek derecede kapsamlı, yoğun ve hızlı akışlar, hareketler ve ağlarla biçimlendirilmiş bir dünya, ucu açık bir kavramsallaştırma ve iktidar ilişkilerindeki dönüşüm olarak tanımlanmaktadır. Held ve diğerlerine göre küreselleşme tanımı, **genişleme** (extensity;stretching), **yoğunluk** (intensity), **hız** (velocity), **etki** (impact) unsurlarını içermelidir (Held ve McGrew, 2008).

Küreselleşme sürecini teknolojik gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmesinin arkasındaki iki tavır yer almaktadır (Şengül, 2009). Birincisi, teknolojik gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak yeni yapıyla nasıl eklemlenebileceği konusu önemlidir, küreselleşmenin kendisi temel hedef, teknolojik gelişme bu hedefin anahtarıdır. Küreselleşmeyi kaçınılmaz olarak gören ikinci tavır, “küreselleşme sürecine direnip dışında kalmanın, bu süreçten kazananların yararına olacağını öne sürer” (s. 221). Küreselleşme tartışmalarında öne çıkan konu küreselleşme süreci ile birlikte yerelleşme sürecinin iç içe geçmiş iki eğilim olarak değerlendirilmesidir. Küreselleşme süreci ulus devletleri aşındırmakta, bunun sonucunda yerel birimler önemli ölçüde özerklik kazanmaktadır. Böyle bir değerlendirmenin iki boyutu vardır: kentlerin küresel kentler ağıyla eklemlenmesi ve yerel demokrasi-

nin güçlendirilmesi. Günümüzde gelinen aşama olarak küreselleşmeye yeni, kaçınılmaz ve geri döndürülmez bir süreç ve bu süreçte piyasanın uluslar arası genişlemesine bağlı olarak devletin işlevsizleştiği ve dünyanın küresel bir ekonomi tarafından yönetildiği biçiminde bir yaklaşım teslimiyeti ve kabullenmeyi de beraberinde getirmektedir. Ancak eleştirel bir küreselleşme çözümlemesinde, “küreselleşme olgusunun kapitalist sermaye birikim süreçleriyle ilişkilendirilip, bu çerçevede kazananları ve kaybedenleri bulunan siyasal bir süreç olarak kavranılması” gerekir (Şengül, 2009, s.219).

Çağımızı anlamak için kullanılan en uygun kavramın **küreselleşme değil sermayenin uluslararasılaşması** olarak kavramsallaştırılması gerektiği öne çıkmaktadır (Oğuz, 2006). Bu kavramsallaştırmada ulus devletler varlığını korumakta ancak yapısal değişime uğramaktadır. Küreselleşme sürecinde iktisadi ile siyasi alan birbirinde ayrılmakta, sermaye ulus devlet sınırlarını aşarak genişlemeye devam ederken ulus devlet teritoryal sınırlar içerisinde kalmaktadır. Sermaye uluslararasılaşırken, ulus devletler sermayeyi sınırları içine çekebilmek için yapısal değişime uğramaktadır. Bu değişimde devlet içinde özerk yapılar olarak **“uzmanlaşmış ekonomik aygıt”** adı altında yeni yapılar oluşmakta (Oğuz, 2006), devletin yönetim biçimi değişmekte, yeni bir merkezileşme ve bölgeselleşme süreci yaşanmakta (Karasu, 2009) ve devletin ekonomik ve toplumsal yaşama müdahale aracı olarak planlama da değişime uğramaktadır.

1. DEVLETİN YÖNETİM BİÇİMİNİN DEĞİŞİMİ - BÜROKRATİK YÖNETİMDEN YÖNETİŞİMCİ YÖNETİM BİÇİMİNE GEÇİŞ

“Yönetim ya da kamu yönetimi¹, insan toplumlarının ekonomik ve toplumsal örgütlenme tarzıdır. Siyaset kavramı yönetimin ilkelerini ve iktidarın kaynağını ortaya koyarken, yönetim bu ilkelerin de maddi zeminini oluşturan ekonomik ve toplumsal yapının örgütlenme tarzının kendisidir” (Güler, 2006, s.2). Kamu yönetimi, merkezileşmiş kapitalist devlet örgütlenmesinin üç gücünden biri olan yürütme gücüne ait yönetim aygıtı ya da bürokrasi olgusu ve inceleme konusu ise ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin merkezinde en üst birim olan devlettir (Güler, 2004; Güler ve Keskin, 2005).

1 Güler’e göre (2010), Türkiye’de yönetim bilimine yaklaşım, Avrupa kaynaklı Yönetim Bilimi ile Amerika kaynaklı Kamu Yönetimi adlandırmaları arasında gidip gelme şeklindedir. Yönetim, insan toplumlarının ekonomik ve toplumsal örgütlenme tarzıdır; yönetim bu örgütlenmenin ve bunun gerçekleştirilme sürecinin kendisidir. Amerika kaynaklı örgüt-ışletme yaklaşımlarından etkilenen yönetim bilimi ile değil genel olarak kamu yönetimi ile ilgilenmek gerekmektedir. Kamu yönetimi ise modern kapitalist toplumda ortaya çıkmış bir örgütlenme tipi ve bu tipi inceleyen disiplindir. Burada idare ya da bürokrasi olarak adlandırılan “modern yönetim tipi” inceleme konusu olduğundan modern öncesi toplumlar inceleme dışında kalmaktadır.

Bürokrasi, devletin ekonomik ve toplumsal yaşama sistemli ve planlı müdahalesidir (Övgün, 2010). “Weber’e göre bürokrasi, modern devlete özgü bir olgu olarak kapitalist sistemin yerleşmesi ve işleyebilmesi için düşünülmüş en iyi yönetim biçimidir” (Övgün, 2010, s.28). “Modern devlet, kendisinden önceki devlet biçimlerinden farklı olarak üretim faaliyetlerini denetleyen, doğrudan ekonomik müdahalelerde bulunan ... çeşitli sosyal alanlarda da görevler üstlenmiş olan bir devlettir” (Övgün, 2010, s.34). Modern devletin ekonomik ve toplumsal yaşamı örgütlenme biçimi bürokrasi ile anlam kazanmaktadır. Bürokrasi ekonomik ve toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla araçların biraraya getirildiği, önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde düzenlemelerin yapıldığı, bütün ekonomik ve toplumsal yaşamı kapsayan özellikler içeren bir yönetim biçimidir. Bu bağlamda bürokratik yönetim, kamusal aktörlerin karar alma mekanizmasında etkili olurken, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bu sürece dolaylı katkıda bulundukları bir yönetim modelidir (Övgün, 2010).

Kamu merkezli hiyerarşik bir yapı, merkezi sistem, idari ve hukuki açıdan denetime tabi olma, çalışanların kariyer ve liyakat sistemine göre konumlanması ve devletin doğrudan kamusal mal ve hizmet üretimine girmesi bürokrasinin özelliklerini oluşturmaktadır. Bürokraside **güçlü bir merkezi idare ve ulusal planlama** söz konusudur. Bürokrasinin esasını **kamu hizmeti fikri**, işleyişini **vergilendirme** oluştururken uygulama aracı ise **planlamadır** (Övgün, 2010).

Övgün’e göre (2010), 1980 sonrası yönetim kuramlarının tümünde bürokrasi örgütlenmesi olumsuz karşılanırken, yeni devlet örgütlenmesi için bürokrasinin tam tersi kavram ve yaklaşımların uygun olacağı düşüncesi hakimdir. Bu çerçevede örgütsel düzlemde değişim bürokrasiden yeni bir yapı ve anlayışı sunan neo-Weberyen bürokrasiye doğrudur. “Neo-Weberyen örgüt tipi performans ve rekabet çerçevesinde küresel kapitalizm koşullarında ortaya çıkan bir anlayıştır” (Övgün, 2010, s.56). Bu anlayışın temel özelliği kapitalizmin mevcut koşullarında farklı bir hiyerarşi, denetim ve otorite yapısının öngörülmesidir. Bu çerçevede yönetim biçiminde yaşanan dönüşüm yönetim kavramına karşılık gelmektedir. **Bürokraside değişim, ekonomik ve toplumsal alanın yönetiminin değişmesidir**. 1980 sonrasında devletin yeniden yapılandırılması sürecinde ekonomik ve toplumsal alanın yönetiminde uluslararası aktörlerin de etkisiyle² yönetimci yönetim biçimi be-

2 Dünya Bankası’nın 1989 yılında Afrika’nın “governance krizi” içinde olduğu söylemi üzerine kavram kalkınma politikası ve az gelişmiş ülkelerde kalkınma sorunu yönetimi ile bütünleşmiştir. Kavram ekonomi alanında Yeni Kurumcu İktisat’tan, kamu yönetimi alanında Yeni Kamu İşletmeciliği’nden, yatay - esnek ağ tipi örgüt kavramlarından ve uluslararası ilişkiler alanında küreselleşmeden destek almaktadır. Yönetişim kavramının yaratıcısı Dünya Bankası’na göre yönetiminde, sistemi yeni dünya düzeninin bir parçası olan ve minimal bir devletin eşlik ettiği demokratik kapitalist yapı olarak “good governance” (iyi yönetim), siyasal rejimi Batı rejimleri, yönetsel alanı ise etkin, bağımsız, saydam ve hesap sorabilen bir kamu yönetimi oluşturmaktadır. Dünya Bankası için yönetim kavramının ekonominin teknik gerekleri ve verimlilik için vazgeçilmez kabul ettiği dört temel ilkesi vardır (Güler, 2003; 2005): *hesapverebilirlik, kalkınmanın yasal çevresi, bilgilendirme, saydamlık*.

nimsenmiştir. Yönetişim ile, küreselleşmenin zorunlu olduğu düşüncesinden hareketle, küreselleşen bir dünyaya uygun bir iktidar tarzı, yeni bir devlet anlayışı, yeni bir yönetim üslubu geliştirmek hedeflenmiştir (Bayramoğlu, 2002).

Yönetişim (governance) kavramı ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası (DB) tarafından “siyasal iktidarın ulusal faaliyetlerin yönetimi için kullanımı” olarak gündeme gelmiş ve kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve ekonomi alanlarında hızla kabul görmüştür (Bayramoğlu, 2002). Yönetişim ile başlangıçta “daha az yönetim” ya da “minimal devlet” anlatılırken geline nokta “devletin yönlendiriciliği” daha çok vurgulanmaya başlanmıştır. Governance tarzı yönetim genel olarak, kamu harcamalarını kısıtlama, kamu personeli azaltma, kamu harcamalarını özel sektör eliyle görme ve özelleştirme uygulamalarını kapsamaktadır. Ayrıca governance ile kamu - özel sektör arasında artan etkileşim, devletin demokratikleştirilmesi, aşağıdan yukarıya örgütlenme, sivil mobilizasyona yol açma aracı, ekonomik aktörlerin ya da şirketlerin yönetimdeki rolünün artırılmasını sağlamanın yolu olarak ifade edilmektedir (Güler, 2003; 2005). Yönetişim temel olarak devletin piyasalaştırılması, devletin toplumla / aktörlerle piyasa mantığı ile ilişkilendirilmesidir (Bayramoğlu, 2002).

Dünya Bankası’nın “Kalkınma Yönetimi” olarak sunduğu good governance (iyi yönetim) OECD tarafından benimsenmiştir. Dünya Bankası’na göre kalkınma idaresine karşılık gelen governance terimini OECD genel anlamıyla almaktadır. Bu genel anlama göre, 21.yüzyıla girerken ekonomi ve toplumun dönüşümü, piyasaların büyüyerek bütünleşmesi, yeni teknolojiler ve bilgi yoğunluğundaki artış karmaşık bir dünyanın habercisidir. Gelecek yıllarda geleneksel hiyerarşik örgütlenmeler ve yukarıdan aşağıya denetim yerini karar süreci ve sorumluluğun geniş biçimde bireylere ve gruplara yayıldığı yapılara bırakacaktır. Böyle bir yapıyı yönetmeye hazırlanmak gerekir. Bunun hazırlık süreci de yönetişimin tüm kamu yönetimi örgütlenmesine yerleşmesi ile sağlanacaktır. “Az gelişmiş ülkelerde kamu sektörünü değişen koşullara uygun bir araç haline getirmek üzere gerçekleştirilen çalışmalar OECD bünyesine ‘düzenleyici reformlar’ başlığı altında yürütülmektedir” (Güler, 2005, s.148).

Birleşmiş Milletler yönetim terimini küresel governance olarak ele almakta ve terimin yerel düzeyde uygulandığı 1992 yılından itibaren yerel Gündem 21 çalışmaları ile sürdürülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın resmi governance tanımı, “bir ülkenin işlerinin yönetimi için her kademedeki kullanılan ekonomik, siyasal ve yönetsel yetkilerin uygulandığıdır. Governance devleti kuşatır, ama devleti aşarak özel sektör ile sivil toplumu da kapsar. Burada devlet siyasal kurumlar ile kamu sektörü kurumlarını içerecek biçimde tanımlanmıştır” (Güler, 2005, s.149). Bu tanımda devlet siyasal kurumlar ve kamu sektörünü, özel sektör özel işletmeleri, sivil toplum ise birey ve devlet arasında kalan ve toplumu gönüllülük esasına göre örgütleyen birlikleri olarak sendikaları, STK’ları, cinsiyet, dil, kültürel ve dinsel grupları, sosyal-spor kulüplerini, kooperatifler ve yerel kalkınma örgütlerini, çevre gruplarını, mesleki birlikleri, akademik ve siyasa üreten kurumları ve medyayı temsil eder (Güler, 2005). BM’ye göre, küreselleşme devletleri daha kapsamlı mercek altına almakta ve gelişmiş bir devlet varlığı ve sorumlu ekonomik politikaların geliştirilmesini istemektedir. Ancak bu tür bir istek yalnızca devlet tarafından gerçekleştirilemez. Küreselleşme karşısında governance’ın paydaşları olan ve her parçası zayıf ve güçlü yönleri sahip devlet, özel sektör ve STK’ların işbirliği yapması ile başarı sağlanabilecektir. Bu kapsamda yapılması gereken, “siyasal liderler, işverenler ve toplumsal liderlerin bir araya gelerek insan merkezli politika belirledikleri; bunlar üzerinde halk onayının alındığı bir siyasal sistem, yani **governance inşasıdır**” (Güler, 2005, s.152).

Yönetişim anlayışına göre ekonomik ve toplumsal yaşamda tek güç olan devlet bu gücü devlet dışı aktörlerle paylaşacaktır. Yönetişimin devlet, sivil toplum ve özel sektör merkezli üçlü karar alma yapısı vatandaşın sürece katılımını sağlayacaktır. Sivil toplumu ön plana çıkaran yönetim biçimiyle devlet kendisi yapmaktan ziyade toplumdaki aktörleri yapabilir kılan bir devlettir (Tekeli, 2012). Tekeli (2012), yönetişimi devletle birey arasındaki yeni bir ilişki biçimi olarak tanımlamakta ve yönetim kavramındaki aşınmalar sonucunda gelişen pratiklerin yönetişim kavramını getirdiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda, önceden belirlenen ortak bir amacı gerçekleştirmek için tek öznel, hiyerarşik bir iş bölümü içinde araçsal rasyonelliği ön plana alan kaynakları ve yetkileri kendinde toplayan **yönetimden**, toplumsal iynin önceden belirlenmediği, insan haklarına dayalı performans ölçütleri gerçekleştirerek, çok aktörlü, desantralize, ağsal ilişkiler içinde, iletişimsel bir rasyonellik anlayışında, toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetişime geçiş yaşanmaktadır (Tekeli, 2009). Bu durum siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımı ve toplumu yönlendirmede sorumluluk dengesinin devletten sivil topluma doğru kaymasıdır. Tekeli yönetişim konusunu sivil toplum merkezli anlayış kapsamında ele almakta ve bu bakış açısına göre de yönetişim kavramı ile birlikte yerleşme konusu da önem kazanmaktadır. Ancak Güler'e göre (2005), yönetişim bir yönetim üslubu ya da bir katılım (müzakere) süreci değil, *"kamu kudretinin doğrudan sermayeye teslim edildiği bir iktidar tipidir"* (s.157).

Yönetişimci modelde devletin kalkınma politikasını belirlemesinden bahsedilemez. "Bu bağlamda yönetişim, ekonomik ve toplumsal işlevlerinden arındırılması, 'kendi kendine' işleyen bir piyasa ekonomisi ve kendini düzenlemede tek yetkili olan sivil toplum anlayışını anlatmaktadır" (Övgün, 2010, s.64). Bu çerçevede yönetişim, devletin piyasaya müdahalesini piyasa lehine sınırlandıran bir iktidar biçimi sunmaktadır. Yönetişimci anlayışta devlet hizmet sağlayıcı özelliğinden sıyrılarak, hizmetlerin sunumu piyasaya bırakılmaktadır. Bürokratik devlette kamu hizmetleri erişilebilirlik düşüncesiyle planlanmakta, ücretsiz ve maliyetler de vergileme yoluyla karşılanırken, yönetimci modelde kamu hizmeti kavramı piyasa sistemine bağlı bir meta haline gelmekte, sistem vergilendirmeden fiyatlandırmaya kaymaktadır (Övgün, 2010). Azgelişmiş ülkelerde piyasalar tarafından düzenlenemeyecek alanlar özerk kurumlar tarafından düzenlenmeye çalışılmakta (Merkez Bankası gibi) ve bu kurumlar geleneksel öğelere hesap vermemekte, ulus devletin yasama, yürütme, yargı organlarını devre dışı bırakmakta ve bunların yerine dışsal denetim, dışa karşı hesap verme ve uluslararası tahkim geçmektedir (Boratav, 2010).

Yönetişimin piyasa dostu devlet anlayışının en önemli aracı **özelleştirme** ve bir diğer önemli unsuru özelleştirme düşüncesini de destekleyen **yerelleşmedir**. "Yerleşme, devlet yönetiminde otoritenin dağılması sonucunda merkezi yönetim-

lerden taşra yönetimlerine, özerk kamu kurumlarına, yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine yetki, görev ve kaynak aktarımı yapılarak karar verme düzeyinde, planlamada ve kamu gelirlerinin yönetilmesinde yaşanan bir değişim süreci olarak tanımlanmaktadır” (Övgün, 2010, s.67). Yeni yönetim anlayışı, ulusal sınırlar içerisinde piyasa mekânizmasının sorunsuz işlemlerini sağlarken, bunu uluslararası ekonomik politikaları benimseme ve yereli de uluslararası sisteme entegre ederek yerine getirmektedir.

Sonuçta bürokratik devletle yönetişimci devlet karşılaştırıldığında, **bürokratik devlet** kalkınmacı, müdahaleci, üretim odaklı, kamusal alan merkezli, merkezi kontrolü olan, yurttaş odaklı, güvenceli istihdam, doğrudan denetim, **yönetişimci devlet** ise büyüme esaslı, düzenleyici, tüketici odaklı, sivil toplum merkezli, yerleşme temelli, müşteri odaklı, esnek istihdam, denetimin azaltılması gibi özellikleri barındırmaktadır. Yönetişimci yönetim biçiminin benimsenmesiyle birlikte bütüncül bir kalkınma planlamasının yerine ekonomik ve toplumsal yapının etkin devlete ulaşabilmesi için piyasa mantığıyla planlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda yönetişimin kurucu ilkeleri olan düzenleyicilik, katılımcılık, saydamlık, hesapverebilirlik, esneklik, etkenlik, yetki devri ve yerleşme ile uyumlu olan stratejik planlama anlayışı önem kazanmaktadır.

2. PLANLAMA ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ

2.1. İktisadi Planlama Anlayışında Değişim - Kalkınma Planlamasından Stratejik Planlama Anlayışına Geçiş³

Devletin yönetim biçiminin değişmesiyle, devletin ekonomik ve toplumsal alana müdahale aracını oluşturan planlama anlayışı da değişmekte, 1950’lerin kalkınma planlaması yerini 1980 sonrasının stratejik planlaması almaktadır. Kalkınma planlaması, kapitalist planlamanın az gelişmiş ülkelerde hızlı kalkınabilmek amacıyla uygulamaya konulan planlama yaklaşımıdır. Planlamanın temel görevi, ekonomik ve toplumsal gelişmenin istikrarlı bir şekilde sağlanması, amacı ise kalkınmanın ve modernleşmenin gerçekleşmesidir. Kalkınma planlaması ile fiyat tam anlamıyla ortadan kaldırılmamakta ancak fiyat sistemi ekonominin temel aktörü olarak da belirlenmemektedir. Az gelişmiş ülkelerin kalkınma için seçtikleri bu iki görüşü de barındıran **karma ekonomik model**dir. “Karma ekonomik model karar ve tercih serbestliğinin tam olduğu piyasa mekanizması ile bütün, karar ve tercih hakkının merkezi düzeyde belirlendiği bir ekonomik modelin özelliklerini barındırmaktadır. ... Karma model, bireysel girişimin yanında kamu mülkiyetinin de olduğu, önceden belirlenen hedeflerin ekonomiye yön verdiği ve bu doğrultuda ekonomik ve

3 Çalışmanın bu kısmında Barış Övgün’ün (2010), “Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi”, isimli doktora tezinden yararlanılmıştır.

sosyal kararların belirlenmesinde sadece tüketicilerin değil, siyasi otoritenin de söz söyleme gücüne sahip olduğu bir modeldir.” (Övgün, 2010).

Karma ekonomik modelin planlama anlayışı olan kalkınma planlamasının en önemli özelliği devletin ekonominin yönetiminde rol ve söz sahibi olmasıdır. Devlet üretici kuruluşlarıyla doğrudan üretim süreci içerisinde yerini alarak rolünü uygulamaktadır. Devleti doğrudan üretim süreci içerisinde bulunması ülkemizde kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) olarak adlandırılan kamu ekonomik kuruluşları aracılığıyla olmaktadır. “Bu kuruluşların temel özellikleri, sadece ekonomik gerekçelerle üretimde bulunmamaları, ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınmayı birlikte ele almalarıdır” (Övgün, 2010, s.92). Bu bağlamda kalkınma planlaması ile KİT sistemi bir bütün oluşturmakta ve KİT’ler kalkınma planlamasının uygulanmasında en önemli aracı durumundadır.

Az gelişmiş ülkelerin karma ekonomik programında uygulanan planlar, kapitalist ve sosyalist sistemin özelliklerini barındırır. Hem kapitalist sistemin temel belirleyicilerinden olan özel girişim, özel mülkiyet ve kâr gibi özellikler esas alınmış, hem de sosyalist sistemin temel özelliklerinden olan emredici planlara benzeyen kamu sektörü için emredici (özel sektör için yol gösterici) olan kalkınma planlaması anlayışı benimsenmiştir (Övgün, 2010). Toplumsal değişmeyi sağlama amacındaki kalkınma planlaması 1950’li yıllarda ulusal devletin kuruluşu ve kökleşmesinde önemli bir aygıt haline gelmiştir. Sosyal devletin en önemli işlevlerinden biri olarak görülen kalkınma planlamasında sadece gelir ve üretimi artırmaya yönelik önlemler alınmamakta ekonomik ve sosyal gelişme bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda da özel ve kamu sektörü birbirini bütünleyen parçalar olarak değerlendirilmektedir.

Bütünsel planlama olarak da değerlendirilen kalkınma planlamasında piyasa tam olarak reddedilmemekle birlikte piyasa mekanizmasının işleyişine daha az önem verilmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa **kalkınma planlaması, bürokratik niteliği ağır basan bir kaynak dağıtım mekanizmasına dayanan, belirlenen ekonomik ve toplumsal hedefler doğrultusunda kamu yatırımları yanında özel sektör yatırımlarını da yönlendirmeye çalışan planlama anlayışıdır**. Bu bağlamda **ulusal kaynaklar bir bütün olarak değerlendirilirken, kaynaklar akılcı bir şekilde yönetilmekte ve teknik tutarlılık hesapları da bu çerçevede yapılmaktadır**.

Ekonomiye devlet müdahalesinin planlama aracılığıyla gerçekleşmesiyle geleceğe ait beklentiler hesaplanabilir, üretim hesaplara uygun olarak ayarlanabilir, ekonomide darboğazlar yaşanmasının önüne geçilebilir, rekabetin yarattığı ağır tahribatlar önlenabilir ve kıt kaynaklar akılcı bir şekilde kullanılabilir. Kalkınma planlaması, öngörülen sürede ulaşılmak üzere ulusal ve uluslararası düzlemde ekonomik, siyasi ya da toplumsal hedefler belirleme ve ulusal kaynakları bu hedefler

doğrultusunda harekete geçirme eylemidir. Bütünsel kalkınma anlayışı amacındaki kalkınma planlaması sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, üretim, gelir dağılımı ve doğal kaynaklara kadar birçok alanı kapsamakta ve belirlenen hedeflerde ülkenin gereksinimleri, tercihleri ve öncelikleri doğrultusunda hazırlanmaktadır.

Bürokratik devletten yönetişimci devlete geçişte devletin konumu müdahalecilikten yönlendiriciliğe geçiş şeklindedir. Devleti ortadan kaldırmadan konumunu ve işlevini yeniden tanımlayarak çok aktörlü bir karar alma yapısından hızlı, rekabete dayanan, müşteri odaklı, esnek, katılımcı, geleceğe göre işleyen yeni bir yönetim felsefesi amaçlanmaktadır. Yönetim felsefesinin bu şekilde değişmesiyle kalkınma planlarının yerine **kısa dönemli istikrar programları** önem kazanmaktadır. Kısa dönemli istikrar programlarının ve yeni yönetim felsefesinin en önemli araçlarından biri olarak kamu mali yönetimindeki değişimi destekleyen ve sonuca odaklı işleyiş mantığına sahip olan planlama anlayışı **stratejik planlama**dır.

Planlama anlayışındaki değişim tartışmasının ana konusu ekonomik ve toplumsal yaşamın nasıl düzenleneceğidir. Kalkınma planlaması güçlü bir devlete gereksinim duyarken, stratejik planlama özel sektör / piyasa temellidir. Kökleri 1990'lı yıllara dayanan stratejik planlama planlamanın piyasa gözüyle yapılmasına dayanan bir yaklaşımdır. Yönetim biçiminde yaşanan değişimi yansıtan stratejik planlama kamu yönetiminde yeni kamu işletmeciliği düşüncesinden destek almaktadır. Bu yönetim biçiminin temel özelliği ise devletin yönetme ve müdahalecilik görevinin yönlendirme ve düzenleyicilik olarak belirlenmesidir. Bu kapsamda devlet ekonomik ve toplumsal yapıya yönelik genel stratejiyi belirleyerek yönlendirmelidir.

Stratejik planlama, ekonomik ve toplumsal yaşamın piyasacı yaklaşımla planlanmasıdır. Stratejik bakış açısı, ayrıntılardan çok genel eğilimleri içerir, niceliksel boyuttan çok niteliksel hedefleri ön plana çıkarır. “Stratejik planlama plancılarının işi olmayan planlamadır” (Mintzberg’den aktaran Övgün, 2010, s.99). Makro ve mikro düzeyde özellikler sergilemektedir. Makro boyutta genel hedefler amaçlanırken, mikro boyutta planlamanın merkezde değil tek tek her birimin kendi içinde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Her bir birim geleceğini ekonomiklik, etkililik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde belirleyerek politika üretme kapasitesi artırılabilir. Bu kapsamda makro ve mikro boyutlarıyla stratejik planlama bütünsel planlama anlayışının yerini alan ana plan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özel sektör / piyasa temelli stratejik planlama kamu yönetiminde uygulanmasıyla yeni bir yönetim biçiminin yaratılması hedeflenmektedir. Bu yönetim biçiminde ise kamu yönetiminin hesap verebilirlik, performans, rekabet ve verimlilik kriterleri çerçevesinde işleminin ve tüm sürecin iç ve dış paydaşların bir araya gelmesiyle oluşturulan planlama yaklaşımıyla yönetilmesinin en iyi sonucu vereceğine ina-

nılmaktadır (Övgün, 2010). Bu bağlamda **kamu yönetiminde “hukuksal ussallık” ilkesi yerine sonuca odaklı işleyen “ekonomi – işletmeciliği artırma, politika üretme kapasitesini artırma amacıyla karar alma düzeyini en alt seviyelere indirme ve kamu yönetiminin düzenleyici bir mantıkla işlemlerini hedeflemesiyle yönetim felsefesinin piyasa dostu devlet, özelleştirme, yerelleştirme / sivilleştirme yaklaşımı ile uyum sağlamaktadır.**

Stratejik planlamaya geçiş ile birlikte planlamanın amacı, düzeyi, örgütlenmesi ve işleyişindeki değişimin gerekçesi küreselleşme süreci nedeniyle ekonomik ve sosyal karar alma mekanizmalarında meydana gelen köklü değişiklikler olarak gösterilmektedir.

Tablo 1. Kalkınma Planlaması ile Stratejik Planlama arasındaki amaçsal farklılıklar

KALKINMA PLANLAMASI	STRATEJİK PLANLAMA
Ulusal gereksinimler, Dünya Bankası tavsiyeleri ve SSCB planlama deneyimlerinden doğmuş olan devlet temelli planlama yaklaşımı	Uluslararası örgütlerin politika transferiyle kamu yönetimi sistemine giren piyasa temelli planlama yaklaşımı
Makro düzeyde öngörülerde bulunur.	Makro ve mikro düzeyde öngörülerde bulunur.
Kalkınma yönetimi anlayışı genel çerçeveyi oluşturur.	Stratejik yönetim anlayışı genel çerçeveyi oluşturmada, kuramsal arka planı ise yeni kamu işletmeciliği görüşü oluşturmaktadır.
Genel olarak az gelişmiş ülkelerde uygulanır.	Gelişmiş ülkelerde uygulanmış ve oradan da diğer ülkelere transfer edilmiştir.
Temel odağı ulusal gereksinimlerdir. Kalkınma çabasında ulusal kaynaklardan beslenmek birincil önceliklidir.	Temel odağı dış çevredir. Uluslararası ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler birincil derecede önemlidir.
Karar verme yapısında ve uygulama aşamasında kamu kurum ve kuruluşları vardır.	Karar verme ve uygulama sürecinde özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin de birlikteliği söz konusudur.
Ekonomik, toplumsal ve kültürel alanları kapsayan ve ulusal çapta işleyen bir planlamadır. bütünsel bir bakış açısı vardır.	Ekonomik hedefli bir planlama anlayışıdır. Temel amaç verimlilik ve karlılığın artırılmasıdır. Toplumsal ve kültürel boyut ihmal edilir.
Niteliksel ve niceliksel değişim hedeflenmektedir.	Nicel hedefler niteliksel hedeflerden sonra gelmektedir.
Devletin konumu ekonomik ve toplumsal alanda üretici kimliğiyle doğrudan müdahaledir.	Devletin konumu müdahale etmek değil düzenleme yapmaktır.
Devletin özelliği güçlü devlet olmasıdır.	Devletin özelliği küçük ve etkin olmasıdır.
Temel ilke kamu yararının sağlanmasıdır.	Temel ilke rekabet edebilirliğin sağlanmasıdır. Bu amaçla da etkinlik, verimlilik ve etkililik ön plana çıkmaktadır.
Kanunla doğmuş ve anayasal hüküm haline gelmiştir.	Kanunla doğmuştur.

Bu süreçte;

- **planlamanın amacı** ekonomik ve toplumsal kalkınmaya dayalı bütünsel planlamadan piyasa odaklı, rekabet edebilirliği artırmaya dayalı planlamaya,
- **planlamanın düzeyi** ulusal düzeyden ulus üstü örgütlerin yönlendirmesiyle yerel düzeye,
- **planlamanın örgütlenmesi** merkezde Devlet Planlama Teşkilatının geri plana geçmesi ve Maliye Bakanlığı'nın öne çıkması yerelde ise yerelleşme kapsamında yerel yönetimler ve kalkınma ajanslarının etkin kılınmasına,
- **planlamanın işleyişi** mali disiplinin güçlendirilmesi ve denetimin idari denetimden mali denetime geçmesi şeklinde değişime uğramıştır.

Yukarıdaki değişim süreci kapsamında stratejik planlama, mali disiplinle sınırlanan, piyasa odaklı, ulus üstü örgütlerle yönlendirilen merkezden koparak yerele odaklanan planlama yaklaşımıdır.

2.2. Mekân Planlama Anlayışında Değişim – Kapsamlı Planlamadan Stratejik Mekânsal Planlamaya Geçiş

Kapsamlı Planlama Yaklaşımı

Kent planlama yaklaşımları içerisinde en uzun süre gündemde kalan ve temel ilkeleri ABD'de Şikago Üniversitesi'nde bir grup planlama uzmanı tarafından geliştirilen kapsamlı akılcı planlama (rational comprehensive planning), 20.yüzyılın başlarına kadar Batı dünyasının en yaygın biçimde uyguladığı planlama yaklaşımıdır (Ersoy, 2012a). Ersoy (2012a), Black'in kapsamlı planı, bir yerel yönetim birimi tarafından hazırlanan ve o yerleşmenin fiziksel gelişimine ilişkin kararların alınmasında başvurulacak siyasa rehberi, Kapsamlı Plan kavramının önde gelen isimlerinden olan T. J. Kent, Jr.'ın ise kapsamlı planı yerleşmenin arzu edilen fiziksel gelişmesini sağlamaya yönelik olarak yerel yönetimlerin yasama organının öngördüğü siyasaları ortaya koyan resmi bir belge şeklinde tanımladığını belirtir. Kapsamlı Plan, geleceğe yönelik istenilen durumun bir bütün olarak resmedildiği bir çalışmadır. Kapsamlı planlama ile tüm alternatifler ve bunların olası sonuçları incelenerek, bunlar içinden önceden belirlenen hedef ve amaçlarla en uyumlu olanların seçildiği varsayılmaktadır (Chamhis, 1979). Kapsamlı planlama ile akılcı bir karar alma sürecinin uygulandığı, nesnelliğin öne çıkarıldığı, geniş kesimlerin çıkarlarını savunan bir kamu yararı anlayışının benimsendiği, sorunların bütünsel bir çerçeveden ele alındığı, politikanın mümkün olduğunca dışlanmaya çalışıldığı mekanik ve teknik bir süreç anlatılmaktadır (Ersoy, 2012a).

Şengül (2012), kamu yararı kavramının planlama eyleminin merkezine konulurken, planlamanın uzun vadeliliği ve kapsamlılığı gibi ilkelerinin bulunduğunu belirtir⁴. Kapsamlı Planın temel özellikleri, **kapsamlı, genel ve uzun erimli** olmasıdır (Ersoy, 2012a; Şengül, 2012). Bu özellikleri kısaca açıklamak gerekirse, yerleşmenin belirli bir bölümünde değil, bütününde fiziksel gelişmeyi etkileyen tüm işlevsel unsurları kapsaması, planın siyasa ve önerilerinin yerleşmenin tümüne yönelik olarak geliştirilmesi, planın güncel sorunlara çözüm aramasının ötesinde 15-20 yıllık bir dönemdeki değişimi / dönüşümü öngörebilmesi, yerleşmenin fiziksel gelişimine odaklanması, bunu toplumun hedefleri ile toplumsal ve ekonomik siyasalarına uyumlu olarak yapmasıdır (Ersoy, 2012a). Planlama kurumları kentsel süreçlere yön verirken çok sayıdaki kurum ve aktör arasında eşgüdüm sağlama görevi de üstlenir. Bu yaklaşımın temelinde ise kamu yararı kavramı vardır. Plancıların böyle bir merkezi konumdaki meşruiyetini ise kamu yararının gözetici-leri olduklarına yönelik inançtır (Şengül, 2012).

Planlamanın doğuşunda piyasanın her düzeyde yarattığı kaos ve karmaşanın düzenlenmesi kaygısı temel belirleyicidir. Bu bağlamda planlama ve piyasa arasında birlikte yaşama zorunluluğu ile gerilim ve çelişki bir arada bulunmaktadır. Plancılar piyasa karşısında planlamanın düzenleyici rolünü önemserken, piyasa karşısında planlamanın ağırlığını arttırmayı temel ilke olarak benimsemişlerdir. Uzun vadeli ve kapsamlı bir planlama anlayışı olmadan piyasanın yarattığı kaosu önüne geçilemez. Kapsamlı planlama yaklaşımı, toplumsal ilişkilerin ve mekansal yapıların bilimsel araçlar ve teknikler kullanılarak analiz edilebileceğini ve bu çerçevede sorunların ve çözüm önerilerinin teknik bir süreç içerisinde belirlenebileceği iddiasındadır. Bu bağlamda hazırlanan planlar ve sonuçları önceden kestirilebileceği önerilir (Şengül, 2012).

Planlama sürecinin birbirini izleyen bir dizi alt süreci vardır. Bunlar, amaç ve hedeflerin tespiti, amaçları gerçekleştirmeye yönelik alternatiflerin tespiti, her alternatifin neden olacağı sonuçların belirlenmesi, alternatiflerin karşılıklı değerlendirilmesi, alternatifler arasından bir tercih yapılması, uygulama aşaması ve uygulamaya yönelik geri besleme sürecidir (Friedman, 1987). Bu tür bir planlama süreci teknik bir süreç olarak yukarıdan aşağıya tanımlanan bir niteliğe sahiptir. Liberal anlayışın kentlerin biçimlenmesinde bireysel çıkarları ön plana çıkarmasına bir tepki olarak kapsamlı planlamada ortaya çıkan temel kaygı kamu yararının korunmasıdır. Şengül (2012), kapsamlı planlama anlayışını, gerek devlete bakışı, gerek plancıların toplum üstü ve rasyonel aktörler olarak uzun erimli ve toplumun genel iyiliğine hizmet eden kararlar alan kişiler olarak tanımlanmasını, gerekse

4 Amerikan Planlama Birliği'nin (APA)13 maddeden oluşan 'Planlamanın Etik Kuralları' başlıklı yönergesinde kapsamlı planlama ilkeleri şu şekilde yer alır: Kamu yararına hizmet et, planlama süreçlerine vatandaşların katılımını destekle, planlamanın uzun vadeliliği ve kapsamlı niteliğini benimse, fırsatları ve seçenekleri herkes için genişlet, eşgüdümü planlama süreçleri ile sağla (Şengül, 2012).

kamu yararının kavranışı itibariyle Weberci paradigmanın sınırları içinde değerlendirilebileceğini belirtir. Weberci paradigma, toplumsal süreçlerin merkezine devleti yerleştirmektedir. Kapsamlı planlama anlayışının toplum içindeki çelişkilerden bağımsız siyasa yapma gücüne sahip devlet anlayışı vardır. Bu bağlamda “planlama kurumu devlet aygıtının stratejik bir parçası olarak toplumdan bağımsız bir biçimde işlev görmektedir” (Şengül, 2012:68). Siyasetle bürokrasi arasındaki ayrım kapsamlı planlama anlayışı içinde kendini göstermektedir. Kapsamlı planlama anlayışı, planlama sürecini siyasetten arındırılmış bilimsel ve teknik bir sürece indirirken bu ayrımın altını çizer. Bu anlayışta, plancıların karar üretme sürecinde bilimsel bilgi ve tekniğin ışığında hareket ederken siyasal süreçlerin dışında olmaları gerekmektedir.

Weberci anlayışta planlama rasyonel bir eylem, rasyonelleşmenin bir aracıdır. Bürokrasi ise evrensel düzeyde uygulanabilecek soyut kuralları ortaya koyan, kararların verili bir amaca yönelik olarak önceden hesaplandığı bir yönetim biçimi ve devlet amaçların gerçekleştirilmesi için vatandaşların eylemlerinin denetimi ve eşgüdümünün sağlamakla görevlidir. Kapsamlı planlama da yukarıda belirtildiği gibi bir anlayışla bürokratik yönetim biçiminin planlama yaklaşımı olarak değerlendirilir.

Kapsamlı planlama yaklaşımının temel üstünlüğü basit olmasındadır. Süreç tasarımının kavranması kolay ve yararlanılan çözümleme teknikleri sosyal bilimlerin standart uygulamalarıdır. Her planlama etkinliğinin amaç, araç, karşılıklı ödün ve eyleme yönelik temel konuları bir araya getirdiğinde geniş bir uygulama alanı vardır (Ersoy, 2012b). Ancak bu özellikleri kapsamlı planlamayı eleştirilerden korumaz. Günümüzde kapsamlı planlama yaklaşımına yöneltilen eleştirilerin odağında, devletin yönetim biçiminin bürokrasiden yönetişime geçilmesiyle birlikte bu değişime ayak uydurması ve yerleşmeyi merkeze alması gerektiği yer alır. Ersoy (2012b), kapsamlı panlama kuramına yöneltilen eleştirilerde gerçeklik payının olduğunu belirtir. Eğer kapsamlı planlama yaklaşımı 21.yüzyılda varlığını sürdüreceksé hızlı bir değişim ve gelişim göstermesi gerekmektedir. “Bu bağlamda ... planlama aracılığıyla toplum ve çevre üzerinde mutlak bir egemenlik kurmanın olanaksızlığı kavranmalıdır. ... Temel sorun heterojen bir yapı sergileyen günümüz kapitalist toplumunda ‘kamu yararının’ nasıl tanımlanıp hangi yollarla en çoğa çıkartacak planlama yaklaşımının nasıl oluşturulacağıdır” (Ersoy, 2012b, s.181). Planlamadan tümüyle vazgeçilmeyerek, öncelikle aklı ve ussallığı / rasyonaliteyi tümüyle dışlamadan, özne merkezli araçsal akıl yerine iletişimsel akıl koymak ve bunun için de katılımlı / birlikte planlama anlayış ve uygulamasının öne çıkartılması gerekir. Kapsamlı planlama yaklaşımının devamlılığı ise kentlilerin plan yapımı ve uygulama sürecine katılımının sağlanmasıyla mümkün olabilecektir.

Stratejik Mekânsal Planlama Yaklaşımı

Modernist planlama anlayışı yukarıdan aşağı bir dayatma olarak yerel toplulukların yarattığı organik kentsel dokunun dinamiklerini anlamaktan uzak kaldığı, kentleri düzenlemek adına demokratik ve katılımcı mekânları ortadan kaldırdığı şeklinde eleştirilmektedir. Modernist planlama anlayışı, bürokrasinin elinde toplumu denetlemenin bir aracı olarak kullanılmış, yerel toplulukların talepleri yerine devlet, planlama sürecinin temel belirleyicisi olmuştur. Bu tür bir yaklaşım toplumun farklı kesimlerinin mekânda ifade edilebilmesini olanaksız kılmakta, yerel toplulukların farklı kimliklerini homojenleştirici ve sadeleştirici rol oynamaktadır.

1980'lerin sonları ve 1990'larda kentler, kent-bölgeler ve bölgeler için stratejik yaklaşımlar, çerçeveler ve perspektiflerin revaçta olmasıyla birlikte bu süreçte geleneksel planlama yöntemlerinin büyük kentlerdeki sorunlar karşısında yetersiz kalması gerekçe gösterilerek planlama alanının gündemine daha esnek bir yaklaşım olarak tanımlanan stratejik mekânsal planlama getirilmiştir (Gedikli, 2012). Göksu (2008), oluşan yeni planlama kültürünün mekânsal planlamayı, daha yenilikçi bir pratik, daha az kural koyan, daha fazla girişimci, genişleyen kapsamına sürdürülebilirlik perspektifini katan, ölçeğini mahalleden çok uluslu seviyelere kadar çıkaran, büyümeyi ve kentin kendi gücünü dikkate alan, farklılıklara saygı duyan, sivil toplumun kritik rolüne önem veren, bütünleşik kentsel gelişme planının imkansızlığından hareketle stratejik bir odak benimseyen, paydaşlar arasında işbirliğine dayalı eylem planlamasını çok daha iyi geliştirebilen mekansal planlamanın müzakere edilmiş yönetimi / yönetişimini dikkate alan bir faaliyet olarak gördüğünü belirtir.

Tekeli (2009), devlet yönetiminin yapılabilirliğinin ve meşruiyetinin koşullarının, siyasal gücün temsil esasına dayanması, toplumda tam bir bütünleşmenin bulunması, toplumun vergilendirme otoritesinin bulunması, sorumlulukların dağıtılabilme yetkisini oluşturduğunu belirtir. Ancak geline süreçte dünyada yaşanan sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küreselleşen dünyaya ve modernist düşünceden post-modernist düşünceye geçiş ile birlikte yaşanan dönüşümde yönetimi yapabilir ve meşru kılan yollarını aşındırmaktadır. Siyasal gücün ve siyasal ikinin oy çokluğuyla belirlenmesi ve temsil esasının varlığı iyi işleyen bir demokrasi için yeterli olmamakta, demokrasi çoğulcu nitelemeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Katılımcı pratiklerin ön plana çıkmasıyla birlikte araçsal rasyonelliğin karşısında iletişimsel rasyonellik gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte tek öznel, merkezi bir hiyerarşik işbölümü içinde araçsal rasyonelliği ön plana alan, kaynakları ve yetkileri kendinde toplayan **yönetimden**, önceden belirlenen bir iyiye doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütleri gerçekleştirerek, çok aktörlü, desantralize, ağsal ilişkiler içinde,

iletişimsel bir rasyonalite anlayışında, toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran **yönetişim** biçimine geçiş yaşanmaktadır. Toplumu yönlendirmede sorumluluk dengesi devletten sivil topluma doğru kaymaktadır. Tekeli (2012), bu süreçte araçsal rasyonaliteden destek alan kapsamlı planlama yaklaşımının bütünlük anlayışının dayanağı kalmadığını ve bunun da ciddi bir meşruiyet sorunu yarattığını belirtir. Yeni bir planlama yaklaşımının önerilebilmesi için ise öncelikle geçmişteki planlama yaklaşımlarının başarısızlığından ders almak, planlama kavramının dayandığı temel kabullerdeki değişimlere açıklık kazandırmak gerekir. Bu bağlamda yeni planlama paradigmasını etkileyecek üç önemli değişiklik yaşanmaktadır. Birincisi, kentlerin geleceğinin kestirilebilirliği anlayışında meydana gelen değişme nedeniyle planlamadan beklenebilecek olan belli bir düzeni korumaya çalışmak ve ortaya çıkacak sonuca razı olmak şeklindedir. İkincisi, demokrasi ve yönetim anlayışındaki değişme (yönetişim) ile birlikte izin verici bir planlama yaklaşımına geçiş yaşanmakta, plan bir süreç haline gelmekte, sonuç vurgulu bir planlamanın yerini süreç vurgulu bir planlama almaktadır. “Yeni planlama yaklaşımının uzun erimli kaygılarının esas yönlendiricisi stratejik planlar olacaktır” (Tekeli, 2012:31).

Göksu (2008), stratejik planlamanın anahtar terimlerini, **aktif katılım, açık diyalog, hesapverebilirlik, işbirliği, uzlaşma** şeklinde sıralayarak, stratejik planlamanın geleceği etkileyecek potansiyel gücünü yönetim kültürünü değiştirme kapasitesinde ve yasalarla saptanmış araç ve süreçleri etkilemesinde bulduğunu belirtir. Stratejik planlamanın beş temel özelliği şöyledir: Stratejik planlama seçici ve sorun olan konulara yönelmekte, mekân ve yer kavramlarını hedefleyerek ilişkilere ve sürece odaklı, objelere ve işlevlere odaklanmanın yanı sıra sürece de odaklı (idareler arası yatay entegrasyon, mekânsal ölçekler arası dikey organizasyon vurgusu), vizyon oluşturma sürecine sahip, eylem yönelimlidir. Klasik planlama anlayışında harita olmadan plan üretilemezken, stratejik planlama anlayışı ilişkisel coğrafya anlayışı⁵ ile temellendirilir. Bu bağlamda toplum, zaman-mekân kavramsallaştırması açısından diğer planlama paradigmalarından farklılaşmakta, iki temel özelliği ön plana çıkmaktadır: Öklitgil mekân kavramsallaştırmasının terk edilmesi- ki bu durumda zorunlu olarak dilinin değişmesi gerekir ve kamu yararını gündemden düşürmesidir.

Stratejik mekansal planlama küreselleşme sürecinin kentler üzerindeki etkileriyle başa çıkabilme ve postmodernizmin paydaşlar arasındaki etkileşim/iletişim gereksinimine cevap verebilme özellikleri ile mekân planlılar arasında giderek benimsenmeye başlayan bir yaklaşımdır (Gedikli, 2012).

5 İlişkisel coğrafya anlayışı, ölçeği küreselden yerele hiyerarşik olarak ele alan kavramsallaştırma yerine birbirinden kopuk alanları birbirine bağlayabilen, yoğun etkileşimleri küresel bir ölçekte bir araya getirebilen ilişkisel kavramsallaştırmadır. Parçalanmış mekân kavramsallaştırması bölgeselleşme yaklaşımı ile uyumludur. Geleceğin bilinmeyen, her türlü olasılığa açık, yaratıcı çalışma ile maddileştirme arasında kurulacak etkileşimlerle şekillendirilebileceği düşüncesine dayanır (Göksu, 2008).

Stratejik mekânsal planlamada planın içeriği kadar planlama sürecinin nasıl örgütleneceği de önemlidir. Bu kapsamda iki üründen söz edilebilir: plan (kentin gelecekteki mekân organizasyonunu gösteren fiziksel harita ve eki politika belgesi) ve planlama süreci (plandan etkilenen ve planı etkileyenlerin beraber çalışabilmelerine olanak tanıyan). Stratejik mekânsal planlama üzerine yapılan farklı tanımlara göre öne çıkan başlıklar, **uzun bir dönem için planlama gereksinimi, kapsamlılık, etkileşim, çok aktörlülük, süreç odaklılık ve karşılıklı bağlantılılıktır**. Bu kapsamda stratejik planlamanın planlama süreci için anahtar kavramları aktif sosyal bir süreç, yerel kurumsal kapasite artırımı, koalisyon, paydaşların geniş katılımı ve etkileşim, plan için anahtar kavramları gerçek bir analiz, vizyon kurgulama, genel mekânsal gelişim çerçevesi, sınırlı sayıda strateji alanı, eyleme yönelik olma ve izleme-değerlendirmedir (Gedikli, 2012). Mekânsal stratejik planın standart bir gösterimi yoktur. Farklı yerler için üretilen stratejik planların farklı gösterimlerinin olması planın yere özgü olma özelliğini vurgulamaktadır.

Stratejik mekânsal planlamanın üç temel boyutu ve açılımları şöyledir: Birincisi **bağlamsal boyutu**, temel bileşenlerini müzakereci demokrasi eğilimlerinin belirlediği yeni karar alma süreçleri ve küresel düzenin yeni zaman-mekân anlayışı oluşturur. İkincisi **örgütsel boyutu**, planlamanın etkileşimli, iletişimsel bir faaliyet olarak görülmesi, üçüncüsü ise **yeni amaç ve standartlar boyutu** küreselleşmenin etkisiyle yeni çok boyutlu amaçların belirlenmesidir.

Stratejik mekânsal planlamanın amaçları yalnızca içeriğe yönelik değil, karar alma/uygulama/izleme-değerlendirme aşamalarının tüm paydaşları içerecek şekilde tasarımını da içerir. Ayrıca küreselleşme karşısında kentlerin rekabet avantajlarının artırılması ile yerele özgü değerlerin korunması ve iyileştirilmesi de temel amaçlar arasındadır. Stratejik mekânsal planlamanın hazırlık aşamalarında özel sektörden aktarılan bazı yöntem, teknik ve standartlar bulunmaktadır. Bunlar güçlü ve zayıf yanların ortaya konulduğu SWOT (GZFT) analizinin yapılması, bu analizi takiben kent için vizyon geliştirilmesidir. Özel sektörden aktarılan diğer özellikler stratejik planlamanın eyleme yönelik olması ve toplumların rekabetçi rollerini tanımlamasıdır. Stratejik planın hem genel bir fiziksel şeması, hem de farklı sektörlerde veya boyutlarda gelişim stratejilerini içeren yazılı bir belgesi vardır. Gedikli (2012), bu özellikleri ile stratejik planların pek çok ülkenin planlama sisteminde arazi kullanım planlarına yol gösteren üst çerçeveler olarak görüldüğünü belirtir.

Stratejik Mekânsal Planlama Anlayışının Ülke Gündemine Girmesi

Ülkemizde stratejik mekânsal planlama mevzuat ve uygulamada henüz açıklığa kavuşmuş değildir. İktisadi planlama alanında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi

Kontrol Kanunu ile uygulamaya girmiş olan stratejik planlamanın mekânsal planlamadaki gelişim süreci şu şekildedir:

- 1999 tarihli İmar Kanunu Taslağı'nda “**ülke ve bölge mekânsal strateji planı**” ,
- 2004 yılında İmar Kanunu Tasarısı Taslağı'nda “**ülke mekânsal strateji planı**” ,
- 2005 yılında Planlama ve İmar Kanunu Tasarısı Taslağı'nda “**ülke mekânsal politika planı**” ,
- 2009 yılında mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen Kentleşme Şurası toplantılarında “**ulusal mekânsal strateji planı**” (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı [ÇŞB], 2009),
- 2010 yılında yayınlanan Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı'nda (KENTGES) 2010-2023 “**mekânsal planlama**” (ÇŞB, 2010),
- 2011 yılında 636 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de (KHK) “**mekânsal strateji planı**” (Resmi Gazete, 2011),
- 2011 yılında 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de “**üst ölçekli mekânsal strateji planı**” (ÇŞB, 2011).

1644 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ile “**üst ölçekli mekânsal strateji planı**”, “**havza ve bölge mekânsal strateji planı**” kavramları mevzuatımıza girmiştir. 644 sayılı KHK'nın 7. maddesi kapsamında söz konusu bakanlık içerisinde kurulan Mekânsal Planlama Müdürlüğü'nün görevleri arasında stratejik mekansal planlamaya ilişkin olanlar şu şekildedir:

- “Yerleşme, yapılaşma ve arazi kullanımına yön veren, her tür ve ölçekte fiziki planlara ve uygulamalara esas teşkil eden üst ölçekli mekânsal strateji planlarını ve çevre düzeni planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hazırlamak, hazırlatmak, onaylamak ve uygulamanın bu stratejilere göre yürütülmesini sağlamak,
- Sektörel planların havza veya bölge düzeyindeki mekânsal strateji planlarına ve çevre düzeni planlarına uyumlu hazırlanmasını sağlamak,
- Her tür ve ölçekteki fiziki planların birbiriyle uyumunu ve mekânsal strateji planları hedeflerine ve kararlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak” (ÇŞB, 2011, s.1157-1158).

Stratejik mekânsal planlama yaklaşımına dayanak oluşturan ulusal belgeler (ÇŞB, 2013a): Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Orta Vadeli Program (2012-2014), 2012 Yılı Programı, Hükümet Programı, 2012 Yılı Yatırım Programı, Kentleşme Şurası (4-7 Mayıs 2010) Sonuç Bildirgesi, Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-KENTGES (2010-2023), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018).

Stratejik mekânsal planlama yaklaşımına dayanak oluşturan uluslararası referanslar (ÇŞB, 2013b): Habitat, BM Çevre ve Kalkınma Konferansları, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Avrupa Kentsel Şartı, AB Bölgesel Gündem, Avrupa Bölgesel/Mekansal Planlamadan Sorumlu Bakanlar Konferansı (CEMAT-2000): Avrupa Kıtasının Sürdürülebilir Mekânsal Gelişimi İçin Rehber İlkeler, Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP-1999).

Onuncu Kalkınma Planı'nın Mekânsal Gelişme ve Planlama kısmında “Dokuzuncu Plan döneminde ... yapılan mevzuat düzenlemesiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı üst ölçekli mekânsal strateji planlarının yapımıyla görevlendirilmiş; her tür ve ölçekteki fiziki planların hazırlanması ve uygulanmasına yönelik temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamakla yetkilendirilmiştir” denilmektedir. (Kalkınma Bakanlığı, 2013, s.145). Ayrıca politikalar kapsamında da,

- “Mekânsal planlama sistemi merkezin düzenleyici ve denetleyici rol üstleneceği, planlama ve uygulamanın ise yerinde gerçekleştirileceği, ortak karar alma süreçlerini güçlendiren bir yapıya dönüştürülecek,
- Detaylı arazi kullanımlarına, mülkiyet düzenlemesine ve uygulamaya ilişkin kararların alt ölçekli planlarla belirlenmesi, bunları yönlendiren üst ölçekli mekânsal planların ise stratejik nitelikte olması sağlanacak; planların amacı, niteliği, kapsamı ve arazi kullanım kararlarındaki belirleyicilik düzeyleri netleştirilecektir.”(Kalkınma Bakanlığı, 2013, s.146) denilerek stratejik mekânsal planlama çalışmalarının sürdürüleceği belirtilmektedir.

Hali hazırda KENTGES'in 1 No'lu hedefi olan “Mekansal Planlama Sisteminin Yeniden Yapılandırılması” kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Müdürlüğü'nün bünyesinde “Üst Ölçek Mekânsal Strateji Planlaması Hazırlama, Uygulama ve İzleme Süreci Yöntem ve Esaslarının Belirlenmesi Projesi” çalışmaları devam etmektedir.

3. PLANLAMA ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMİN MEKÂN PLANLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Siyaset bilimcileri stratejik planlamayı, ekonomik ve toplumsal yaşamın piyasacı yaklaşımıyla planlanması olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda;

Stratejik bakış açısı, ayrıntılardan çok genel eğilimleri içermekte, niceliksel boyuttan çok niteliksel hedefleri ön plana çıkarmaktadır. Mintzberg'in deyişiyle, “Stratejik planlama plancının işi olmayan planlamadır”. Makro ve mikro düzeyde özellikler sergilemekte, makro boyutta genel hedefler amaçlanırken, mikro boyutta planlamanın merkezde değil tek tek her birimin kendi

içinde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Her bir birim geleceğini ekonomiklik, etkililik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde belirleyerek politika üretme kapasitesi artırılabilir. Bu kapsamda makro ve mikro boyutlarıyla stratejik planlama bütünsel planlama anlayışının yerini alan ana plan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özel sektör / piyasa temelli stratejik planlama kamu yönetiminde uygulanmasıyla yeni bir yönetim biçiminin yaratılması hedeflenmektedir. Bu yönetim biçiminde ise kamu yönetiminin hesap verebilirlik, performans, rekabet ve verimlilik kriterleri çerçevesinde işleminin ve tüm sürecin iç ve dış paydaşların bir araya gelmesiyle oluşturulan planlama yaklaşımıyla yönetilmesinin en iyi sonucu vereceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda **kamu yönetiminde “hukuksal ussallık”** ilkesi yerine sonuca odaklı işleyen **“ekonomi – işletmeci ussallık”** ilkesi getirilmektedir. Stratejik planlama rekabet ilkesiyle girişimciliği artırma, politika üretme kapasitesini artırma amacıyla karar alma düzeyini en alt seviyelere indirme ve kamu yönetiminin düzenleyici bir mantıkla işlemini hedeflemesiyle **yönetişim felsefesinin piyasa dostu devlet, özelleştirme, yerelleştirme / sivilleştirme yaklaşımı ile uyum sağlamaktadır. Yönetişim, bütünsel planlama yerine piyasacı planlamayı tercih etmektedir.** Buna göre ekonomik yaşamın özel sektör örgütlerince, sosyal yaşamın ise sivil toplum örgütlerince yönetilmesi uygundur. Geline aşamada **planlama, piyasa sistemine duyarlı bir çerçevede hazırlanmalıdır.**

Siyaset bilimcilerine göre planlamada yaşanan değişim, amacı, düzeyi, örgütlenmesi ve işleyişinde meydana gelmiştir. Bu bağlamda, **planlamanın amacının** ekonomik ve toplumsal kalkınmaya dayalı bütünsel planlamadan piyasa odaklı, rekabet edebilirliği artırmaya dayalı planlamaya, **planlamanın düzeyinin** ulusal düzeyden ulus üstü örgütlerin yönlendirmesiyle yerel düzeye, **planlamanın örgütlenmesinin** merkezde Devlet Planlama Teşkilatının geri plana geçmesi ve Maliye Bakanlığı’nın öne çıkması yerelde ise yerelleşme kapsamında yerel yönetimler ve kalkınma ajanslarının etkin kılınmasına, **planlamanın işleyişinin** mali disiplinin güçlendirilmesi ve denetimin idari denetimden mali denetime geçmesi şeklinde değişime uğradığı şeklindedir. **Planlama anlayışındaki değişimde iki nokta öne çıkmaktadır:**

devletin karar verme gücü ulus üstü bir nitelik kazanırken, planlamanın yerelleştiği,

kamu kaynaklarının kullanımında stratejik önceliklerin yer aldığı, etkinliğin önemli olduğu, performans boyutuyla denetlenebilen, piyasa odaklı işleyişe sahip bir planlama anlayışına geçildiğidir.

Fiziki plancılar siyaset felsefecilerinden farklı olarak, stratejik mekansal planlama yaklaşımını müzakereci demokrasiye temellenmesi nedeniyle olumlu değerlendirmektedir. Bu bakış açısına göre planlamadaki değişim şu şekilde ele alınmaktadır:

Yönetimden yönetişime geçilmesiyle birlikte toplumun yönlendirilmesine artık araçsal rasyonalitenin yol gösterici olmaktan çıktığı, yerini iletişimel rasyonaliteye bıraktığı ve müzakereci bir demokrasiye ve yönetim anlayışına geçilmesiyle birlikte sonuç vurgulu bir planlamadan süreç vurgulu bir planlamaya geçildiği şeklinde değerlendirilmektedir. Planın kamusal bir müzakere mekanında, tüm aktörlerin bir arada olduğu bir güven ortamında geleceğe dönük bir kent vizyonunun oluşturulması ve sürekli olarak sorgulama taleplerine açık tutulmasıyla meşruiyetinin yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bu gereklilikle plancılardan beklenen ise; salt bir planlama uzmanı olmak değil, kamu platformunda tartışmanın kolaylaştırıcısı, karşılıklı öğrenme sürecinin bir tarafı, işbirliğini gerçekleştirmeye çalışan bir aracı, planın haklılığını savunan argümanların oluşturucusu, düzenleme tasarımcısı gibi görevleri yerine getirmesidir. Müzakere edilerek kabul edilen planların uygulanmasında alan kontrolü ve karşılıklı kontrol türü denetim biçimleri önem kazanmaktadır. Yeni planlama yaklaşımında uzun erimli bakış açısı kent vizyonunun oluşturulması ve kent stratejik planının geliştirilmesinde öne çıkacaktır. Minimum denetimi içeren stratejik planlamada, gelişmenin belli bir düzende kalarak gerçekleşebilmesi için planlamanın iki araç geliştirmesi gerekmektedir: **performans ölçütleri ve düzenlemeler**. Stratejik planlama kapsamında kentin gelişmesini uygulamada denetleyecek olan ise uygulama planlarıdır. Uygulama planları, stratejik planın öngördüğü alt yapı kapasitelerinin oluşmasıyla, zaman ve mekan bakımından tutarlı ve kent yönetimiyle belli müzakereler içinde belirlenecek planlardır. Ancak bu planlama yaklaşımı konusunda en önemli engel, imar planlamasına ilişkin başka bir planlama paradigmasına göre hazırlanmış olan mevcut mevzuat olduğundan yeni paradigmayla uyumlu kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekir.

Siyaset bilimcilerine göre planlama anlayışında meydana gelen değişim planlamanın kıt kaynakların toplum için en çok fayda sağlayabilme amacıyla değil, rekabet ilkesi çerçevesinde sermaye kesimi için maksimum kâr sağlama anlayışı ile gerçekleştirileceği sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda özel sektör, yerel / kurum ve sivil toplum merkezli stratejik planlama bütünsel bir planlama yaklaşımı olan kalkınma planlamasından farklılaşmaktadır. Ancak fiziki plancılar cephesinde stratejik mekansal planlamaya sahiplenilirken küreselleşme süreci sorgulanmaksızın bu süreçte yaşanan değişimlere uyum sağlamak gerektiğine inanılmaktadır. Bu amaçla küreselleşmenin yerelleşme aşaması olumlu bir içerikle ele alınmakta, yönetim kavramı yerelleşme politikası ve demokratik müzakere

sürecinin kavramlarına sahiplenmesi nedeniyle olumlu karşılanmaktadır. Yönetim alanındaki değişimleri irdeleme, açıklığa kavuşturma konusu siyaset felsefecilerinin alanı olması itibariyle fiziki planlamanın bu alanda üretilen bilimsel bilgiyi dikkate alması beklenmektedir. Ancak fiziki planlama stratejik planlamaya yönelik yaklaşımında siyaset alanında hareket ederken, siyaset bilimcilerinin kendi bilimsel bilgi üretme alanında ulaştığı sonuçları değerlendirme dışı bırakmaktadır.

Siyadet felsefecileri tarafından kapitalist birikim süreçleri bağlamında ele alınan küreselleşme sürecinin devletin yeniden yapılandırılması aşamasında yaşanan en önemli değişimlerden birinin planlama anlayışındaki değişim olduğu belirtilirken, fiziki planlamanın meslek alanlarına ilişkin olarak mekânsal planlama anlayışındaki değişimi kapitalist birikim süreçlerini dikkate almadan salt sivil toplumcu perspektifte değerlendirmesi mekân planlamanın küreselleşme sürecinin aktörlerine teslimiyetini de beraberinde getirir. Bu bağlamda da mekân planlama ekonominin bağımlı değişkeni olma rolüne devam etmektedir (Ergin ve Çukur, 2007).

KAYNAKÇA

Bayramoğlu, S. (2002). “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim”, Praksis, Sayı 7, s.85-116. <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/007-06.pdf>

Boratav, K. (2010). *Emperyalizm, sosyalizm ve Türkiye* (1. Baskı), Yordam Kitap, İstanbul.

Camhis, M. (1979), *Planning Theory and Philosophy*, Tavistock, Londra’dan aktaran Melih Ersoy, *Kentsel Planlama Kuramları* (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.117.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2009), Mekânsal Planlama Sistemi ve Kurumsal Yapılanma Komisyonu Raporu, 29 Eylül 2013, http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/sura_raporlari/kitap1.pdf (29.09.2013).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2010), Bütünleşik Kentsel Gelişme Starteji ve Eylem Planı (KENTGES) 2010-2023, 29 Eylül 2013, http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/kentges_tr.pdf

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011), 644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Karaname, 12 Ekim 2013, <http://www.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/644%20sayili%20KHK.pdf>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013a). **Ulusal Hukuki Dayanaklar / Belgeler, 12 Ekim 2013**, <http://www.mekansalstrateji.gov.tr/ulusal-hukuki-dayanaklar-belgeler>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2013b). Uluslararası Dayanaklar / Belgeler, 12 Ekim 2013, <http://www.mekansalstrateji.gov.tr/uluslararasi-dayanaklar-belgeler>

Ergin, Ş., Çukur, D. (2007). Şehir Planlama’da Modül Kullanımı ya da Bir Öncekine Yanıt, Ege Mimarlık Dergisi, 2007/2.

Ersoy, M. (2012a), “Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü”, Ersoy, Melih (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.115-170.

Ersoy, M. (2012b). “”kapsamlı Akılcı Planlama Kuramı”, Ersoy, Melih (Ed.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Ninova Yayınları, İstanbul, s.180-182.

Friedman, J. (1987), “*Planning in the Public Domain*”, *Princeton University Press*, New Jersey’den aktaran Tarık Şengül, *Kentsel Planlama Kuramları* (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.66.

Gedikli, B. (2012). “Stratejik Mekânsal Planlama: Planlamada Yeni Arayışlar, Yöntemler ve Teknikler” Ersoy, Melih (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.237-290.

Göksu, S. (2008), “Stratejik Mekânsal Planlama ve İlişkisel Coğrafya Üzerine Düşünceler”, *Planlama Dergisi*, 2008/3, Sayı 43, s.21-29.

Güler, B. A. (2003). *Yönetişim: tüm iktidar sermayeye*. 3 Aralık 2012. <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/bguler/pdf/praksis.pdf>

Güler, B. A. (10 Mart 2004). *Kamu yönetiminde değişme nasıl incelenebilir?* 3 Aralık 2012, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/bguler/pdf/reform.pdf>

Güler, B. A. (2005). *Devlette reform yazıları*. (1.Baskı), Ankara: Paragraf Yayınevi.

Güler, B. A. (30 Mart 2006). *Yönetim düşünüyü ve kuramları ne genişlikte bir araştırma alanıdır?* 3 Aralık 2012, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/bguler/pdf/yondu-sunu.pdf>

Güler, B. A., Keskin, N.E. (2005). *Devlet reformunu tarihten çalışmak*. 3 Aralık 2012. http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/bguler/pdf/SBF_WP_88.pdf

Held, D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel dönüşümler büyük küreselleşme tartışması*. (A.R. Güngen, A. S. Mercan, B. Özçelik, C. Poyraz, E. Sarıtekin, E. Sarıot, E. Sarıtaş, M.C. Çelebi, çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003)

Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, 12 Ekim 2013, http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf

Karasu, K. (2009). “Yerleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 2009/11, Cilt 4, Sayı 11, s.1-43.

Övgün, B. (2010). *Bürokrasiden Yönetişime Yönetim Biçiminin Değişmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Resmi Gazete (2011). Çevre, Orman ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Karaname, 12 Ekim 2013, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-4.pdf>

Şengül, T. (2009), *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Şengül, T. (2012), “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme” Ersoy, Melih (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* (2.baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.59-114.

Tekeli, İ. (Ed.) (2009), *Akılcı Planlamadan Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2012), “Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenleyen Düşünülmesi Gerekenler Üzerine”, *Planlama Dergisi*, 2012/3-4, Sayı 53, s.25-32.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Özge Müberra SOYDAL

İlke Planlama Ltd. Şti., Şehir ve Bölge Plancısı,

Doç. Dr. Ş. Şence TÜRK

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet: Bu bildiri, büyükşehir statüsü içeren illerin sayılarının gün geçtikçe artıyor olmasının iller üzerindeki etkisinin olumlu olup olmadığının tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bildiride, değişen yasal düzenlemelerin incelenmesinin ardından, Türkiye’deki büyükşehirlere ilişkin analiz yapılmış, yıllara göre sayılarındaki artış irdelenmiş ve büyükşehir statüsü kazanmanın olumlu yada olumsuz yanları ortaya konmuştur. 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin yönetimi hakkında kanunun kabul edildiği 1984 yılı, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi kanununun kabul edildiği 2004 yılı ve 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”unun kabul edildiği 2012 yılları baz alınarak süreç, 2 döneme ayrılmıştır. Dönemlere göre kentlerdeki değişimler göstermektedir ki; iller için hep olumlu bir gelişme olduğu düşünülen büyükşehir statüsü kazanmasının her durumda illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine olumlu etki etmeyeceğidir.

Anahtar Kelimeler: Metropoliten yönetim, Büyükşehir, Metropoliten alanlar, Sosyo-ekonomik gelişmişlik, Türkiye.

Kısaltmalar

BŞB - Büyük Şehir Belediyesi, SEGE - Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi

1- Giriş

Geriye dönülmez şekilde büyüyen kentler, giderek ihtisaslaşma gerektiren bir alan yönetimine dönüşmektedir. Bu mekânlar aynı zamanda siyasal iktidarın başarısının da göstergesidir. Bu nedenle katılımcılığın ve hizmet etkinliğinin sağlanması kadar, siyasal iktidarın sürdürülebilirliği adına kentlerin yönetimini elde tutma isteği de kent yönetim modellerine yönelik değişimleri ortaya çıkarmaktadır. 2000’li yıllardan sonra yasa ve yönetmeliklerde gerçekleşen yeni düzenlemeler ile büyükşehir yönetiminde de önemli değişimler yaşanmıştır. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda büyükşehirlerin sınırlarının belirlenmesi konusunda yeni bir düzen getirilmiştir. Büyükşehir sayısında herhangi bir artış olmamakla birlikte, büyükşehir belediye yönetiminin kurumsal yapısı değişme göstermiştir. Bu değişimde, büyükşehirlerin yapısı, işlevi ve etki alanları dikkate alınmamış ve büyükşehir alanlarının çevresinde henüz yapılaşmamış alanlardaki gelişmeler sonradan izlenmek zorunda kalınmıştır. Belediye kurulma konusunda yalnızca nüfus ve ölçek büyüklüğünün dikkate alındığı, özellikle büyükşehir belediyesi kurulmasında metropoliten alanın özelliklerinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Büyükşehirlerin bölgesel ve ulusal düzeydeki etkileri göz önünde bulundurulmadığından planlamaya ilişkin konularda önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Yasal düzenlemelere rağmen, bazı sorunların halen devam ettiği, hatta yeni sorunların eklendiği görülmektedir.

Bu bildirinin amacı, büyükşehir statüsü kazanmanın iller üzerindeki etkilerinin, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasındaki farklılıklar, kamu yatırımlarına ait değerler, net göç hızlarındaki değişimler, kır-kent arasındaki nüfus hareketleri ile gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri açılarından dönemsel olarak incelenmesidir.

Büyükşehir olmanın avantaj ve dezavantajların kıyaslandığı bu çalışma kapsamında, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin yönetimi hakkında kanunun kabul edildiği 1984 yılı, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi kanununun kabul edildiği 2004 yılı ve 6360 sayılı ‘On Üç Ilde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’unun kabul edildiği 2012 yılları baz alınarak süreç, 2 döneme ayrılmıştır.

Karşılaştırma yöntemi ile 1984-2004 yılları ve 2004-2013 yılları arasındaki bu iki dönemde büyükşehir olmanın kente olan ekonomik ve sosyal etkilerindeki olumlu/olumsuz değişimler analiz edilmiştir. İki dönem için de; kamu yatırımlarına ait değerler, net göç hızlarındaki değişimler, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasındaki farklılıklar, kır-kent arasındaki nüfus hareketleri ile gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri değerlendirilerek, illerin büyükşehir olmalarının olumlu/olumsuz değişimleri saptanmıştır.

2- Literatür ve Yasal Düzenlemeler

2.1- Literatür

Literatürde ‘‘metropol’’, ‘‘metropolis’’, ‘‘metropolitan alan’’, ‘‘anakent’’, ‘‘anakentsel’’, ‘‘büyükşehir’’ gibi değişik kelimelerle birbirinin yerine kullanılan metropolitan alan kavramının çok çeşitli tanımları yapılmakla birlikte, ulusal ve uluslararası kabul görmüş veya görebilecek bir tanımını vermek oldukça zordur. Metropolis kavramı Yunanca asıllı metro (ana,asıl) ve polis (kent) sözcüklerinden oluşmuş ve ilk olarak Antik çağların kent devletlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonraları ise Londra, Paris, Tokyo, New York gibi büyük yerleşim merkezlerini betimlemek için de bu kavram kullanılmaya başlanmıştır.

Metropoller sadece kendi yönetsel sınırları içinde değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü merkezi alanın çevresi de son derece metropolle ilgilidir ve bu çevre metropolitan alan olarak nitelendirilir. Metropolitan alanın ne olduğu, hangi sınırlardan ibaret olduğu konusunda değişik ülkelerden birbirinden farklı kriterler kullanılmaktadır (Keleş, 2000).

Bir yerleşim yerinin metropol olması için bir takım özellikler taşıması gerekmektedir. Metropolitan kentleri diğer kentlerden ayıran faktörler hızlı kentleşme, nüfusun daha çok çevrede yığılması, dağınık gelişme, yasal yetkiler ve vergilenme gibi konulardaki boşluklar ile çakışmalar olarak sıralanabilir. Yine diğer kentlerden farklı olarak metropolitan alanların birden fazla yerleşimin bulunduğu alanlardır. Ayrıca, metropolitan alanlar daha karmaşık yapılara sahiptir. Bu nedenlerden dolayı gerek yönetsel açıdan gerekse planlama yönlerinden başka kentlerden farklı yönetim modelleri metropolitan kentler için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

Metropoller, klasik kentten farklı büyük yoğunlaşmalar olduğu için yerel yönetimler açısından önemli yönetim birimleridir. Kentlerin aşırı büyümesiyle geleneksel kent ve bölge sınırlarını aşan metropolitan yönetimlerin kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Metropolitan yönetimler, bazen mevcut yerel yönetim birimlerinin yanında ama genellikle onların üstünde alanı yönetmek üzere kurulurlar (Keleş, 2000a).

Metropolitan yönetimler 1930’lu yıllarda tüm metropolitan alanı kapsayan tek bir birim, tek bir otorite olarak örgütlendirilirken, 1960’li yıllara doğru parçalı olarak birden fazla yönetsel birim veya kademeli yönetsel birimler şeklinde örgütlendirilmeye başlanmıştır. Metropollerin yönetim modeli ile burada yürütülen kamu hizmetleri birbirini önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü metropolitan alanda yürütülen her kamu hizmeti, metropolitan yönetim içinde özel veya çok amaçlı örgütlenme gerektirecektir.

2.2- Yasal Düzenlemeler

Kentleri yönetme sorunu, Osmanlı Devleti'nin modern belediye yönetimiyle tanıştığı zamandan itibaren önemli bir konu olmuştur. Türkiye'de bu alanda çıkarılan 1984 tarihli 3030 sayılı yasaya kadar olan süreçte büyük kentlerin yönetimine ilişkin çeşitli biçimlerde yönetim arayışları söz konusudur.

1961 Anayasasında büyükşehir yönetimine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu kapsamda 1961 Anayasası birden çok yerel yönetim birimini içeren büyükşehir yönetiminin kurulmasına imkan vermemiştir. Anayasa'da yalnızca, yerel yönetimlerin kendi aralarında birlikler kurmalarını sağlayan hukuki zemin bulunmaktadır. 1980 yıllarındaki askeri müdahaleden sonra büyük kentlerin sorunları öne çıkarılarak yeni yönetim modelleri arayışı devam etmiştir. Sıkıyönetim zamanında, büyük kentlerde ayrı, özel bir yönetim sisteminin kurulmasına yönelik girişimlerde bulunmuştur. Büyük kentlerde özel bir yönetim sisteminin kurulması için ilk girişim, büyükşehirlerdeki küçük yerel yönetimlerin tüzel kişiliklerin kaldırılmasıdır. Milli Güvenlik Konseyi'nin 1980 tarih ve 17187 sayılı Resmi Gazete'de (RG) yayımlanan 34 numaralı kararıyla büyük kentlerde ana belediyenin çevresinde oluşmuş olan küçük belediyeler, sıkıyönetim komutanlıkları tarafından ana belediyeye bağlanmıştır. 34 numaralı karar, askeri otoritelerce farklı biçimlerde uygulanmıştır. Uygulamada görülen farklılıklar yüzünden 1981 yılının sonunda 2561 sayılı Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanmaları Hakkında Kanun başlıklı birleştirme yasası çıkartılmıştır. 2561 sayılı yasa, hangi belediyelerin ana belediyeye bağlanacağına, ilgili belediye meclisi ve Sıkıyönetim Komutanlıkları'nın görüşü alınarak valilikler tarafından karar verileceğini ve İçişleri Bakanlığı'na bu kararın önerileceğini öngörmüştür .

1982 yılı öncesi büyük kentlere ilişkin arayışlar, 1982 Anayasası'nda bu kentlere ilişkin özel bir hüküm konması yolunu açmıştır. Bu hüküm, son 25 yıl içinde ana kentlerde özel yönetimler oluşturulması çerçevesinde yapılan tartışmalara kendi yaklaşımı doğrultusunda bir yanıt üretmiştir. 1982 Anayasası'nın kabulünden sonra büyük kentlere yönelik bir yapılanmanın oluşturulmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

23 Mart 1984 tarihinde çıkarılan 195 sayılı KHK'yla üç büyük kentte iki kademe büyükşehir yönetim modeli kurulmuştur. Kararname daha sonra, 27 Haziran 1984 tarihinde kabul edilen 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

Büyük kent merkezlerinde büyükşehir yönetimlerinin kurulmasının yolu sıkıyönetim zamanında hazırlanan 1982 Anayasası'nın 127. Maddesiyle açılmıştır. Tür-

kiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez anayasaya, “büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir” şeklinde bir hüküm konulmuştur. Bu anayasal düzenleme, yasal bir düzenlemeye zemin hazırlamıştır. 1984 yılında bir kentin büyükşehir olarak tanımlanabilmesi ve bu kentlerde büyükşehir yönetimlerinin kurulabilmesi için tek bir kriter olan, belediye sınırları içerisinde birden fazla ilçe bulunması, aranmıştır. Bu kriterle beraber 1984 yılında 3030 sayılı yasa doğrultusunda Ankara, İstanbul ve İzmir, 1986 yılında 3306 sayılı yasayla Adana, 1987 yılında 3391 sayılı yasa ile Bursa, 3398 sayılı yasa ile Gaziantep ve 3399 sayılı yasa ile de Konya büyükşehir olarak tanımlanmıştır. 1988 yılında ise 3508 sayılı yasayla Kayseri BŞB kurulmuştur.

Kanunda, büyükşehir kurulabilmesi ilçe kriterlerinin dışında bir ölçüt öngörülmemiştir. Ancak 1987 ve 1988 yılında yapılan büyükşehirlerde ilçe olmayan belediyelerin (ilk kademe belediyeler) varlığı da büyükşehir kurulabilmesi için kriter olarak kullanılmıştır. İlk kademe belediyelerin varlığı, 3030 sayılı Büyükşehir Kanununda tanımlanmadığından, büyükşehir belediyelerinin kuruluşunda işleyişinde önemli sorunlara neden olmuştur.

1993 yılında 504 sayılı KHK’yla Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun da büyükşehir olarak ilan edilmiştir. 2000 yılında 593 sayılı KHK ile bu kentlere Adapazarı’da eklenmiştir. Adapazarı BŞB’nin kurulmasıyla birlikte Türkiye’deki büyükşehir belediyesi sayısı 16’ya ulaşmıştır.

Ülkemize, büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkında 3030 sayılı yasa, iki kademeli bir yönetim modeli getirmiştir. BŞB ile ilçe belediyeleri arasındaki görev ayrımının sınırlarını açıkça belirtilmemiş olması nedeniyle, BŞB’nin siyasi yönden yararlı gördüğü durumlarda, bağlı belediyelerinin görev alanlarına karışabilme esnekliğine sahip bulunduğu vurgulanmaktadır.

Metropoliten kriterler açısından bakıldığında; 3030 sayılı yasanın “Kuruluş” başlığını taşıyan 4. maddesi büyükşehir olmanın ölçütünü kurumsal bazı birimlerin varlığı olarak belirlemiştir. Buna göre, büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için ilçe belediyelerinin ilk aşama belediyeleri olarak kurulması gerekmektedir. İlçe belediyesi kurabilmenin koşulu ise yerleşim yerlerinde mülki idare sistemi içinde yer alan ilçe/kaymakamlık örgütünün kurulmuş olmasıdır. Yasaya göre, ancak 1580 sayılı yasa ile yönetilen il merkez belediyelerinde, il merkezinin sınırları içinde birden fazla ilçe kurulmuş olması durumunda, büyükşehir belediyesi olabilecektir. 3030 sayılı yasada bu ölçütün dışında başka bir ölçüt yer almamaktadır.

3030 sayılı Kanun, bir yerde Büyükşehir Belediyesi kurulabilmesi için, herhangi bir nüfus şartı öngörmemiştir. Bu nedenle, önceki yıllarda nüfusu çok az olan bazı illerde büyükşehir belediyesi yönetimi kurulmuştur.

Türkiye’de 3030 sayılı yasayla yürürlüğe giren büyükşehir belediye yönetimi mo-

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

deli, günümüzde büyükşehirlerin yönetiminin yasal dayanağı olan 10.07.2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ile yeniden ölçeklendirme temelinde reforma tabi tutulmuştur. 5216 sayılı kanun Büyükşehir belediye yönetimlerini; Büyükşehir belediyesi, Büyükşehir ilçe belediyesi ve ilk kademe belediyeleri olmak üzere yapılandırmıştır. 5216 sayılı yasada hangi belediyenin büyükşehir belediyesi olacağına ilişkin asgari şartları 750.000 nüfusa sahip olma şeklinde tanımlamaktadır.

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda büyükşehirlerin sınırlarının belirlenmesi konusunda yeni bir düzen getirilmiştir. “Pergel kuralı” olarak tanımlanan (metropoliten alan merkezinden-valilik binası-nüfus ile değişen mesafelerde büyükşehir sınırları belirlenmesi), yöntemle çizilen sınırlar, toplam 16 büyükşehirin yönetim sınırlarını oluşturmaktadır. Yasayla getirilen yeni düzen, metropollerin yönetiminde birçok soruna yol açmış ve mekansal planlama çalışmalarını doğrudan etkilemiştir (Soydal, 2012).

Tablo 1 : 5216 sayılı yasaya göre büyükşehir belediye sınırları

İller	Kurulma Tarihi	20 Km Yarıçaplı BŞB	30 Km Yarıçaplı BŞB	50 Km Yarıçaplı BŞB	Tüm İl Sınırlarını Kapsayan BŞB
Ankara	1984			*	
İstanbul	1984				*
İzmir	1984			*	
Adana	1986		*		
Bursa	1987		*		
Gaziantep	1987	*			
Konya	1987	*			
Kayseri	1988	*			
Antalya	1993	*			
Diyarbakır	1993	*			
Erzurum	1993	*			
Eskişehir	1993	*			
İzmit	1993				*
Mersin	1993	*			
Samsun	1993	*			
Adapazarı	2000	*			

Kaynak: Soydal, 2012

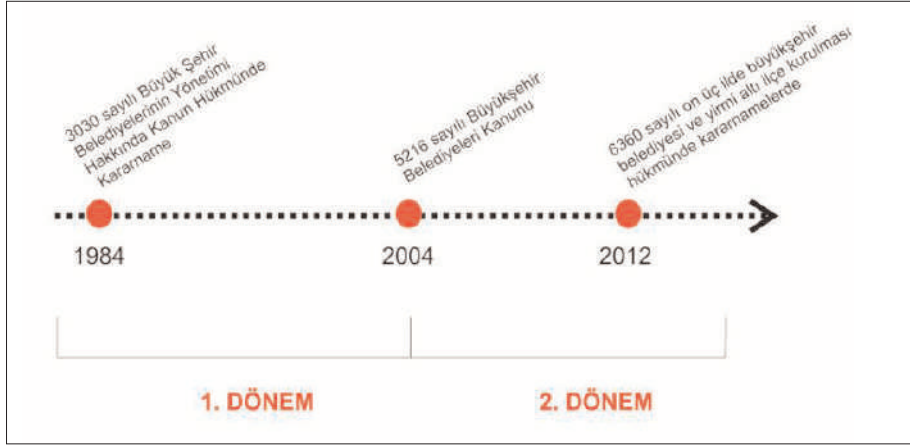
5216 sayılı yasa büyükşehir belediye sınırlarının tespitine ilişkin olarak; “*Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte; büyükşehir belediye sınırları, İstanbul ve Kocaeli ilinde, il mülki sınıridir. Diğer büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu 1.000.000’a kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 km, nüfusu 1.000.000’den 2.000.000’a kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 30 km, nüfusu 2.000.000’den fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı 50 km olan dairenin sınırı büyükşehir belediye sınırını oluşturur.*” şeklinde bazı kriterler geliştirmek suretiyle büyükşehir belediyelerinin yetki ve sorumluluk alanlarının nasıl ve ne şekilde tespit edileceğini kısmen de olsa nesnel ölçütler getirilmek suretiyle ortaya koymuştur. Ayrıca, Yasa zorunlu durumlarda büyükşehir belediye sınırlarının değiştirilebileceğini de hükme bağlayarak, sınırların statik olmaktan çok yeni gelişmelere ayak uydurmasına da imkan tanımıştır.

Her ilin başta yüzölçümü olmak üzere; tarım, sanayi, hizmet sektörlerine ilişkin ekonomik gücü, nüfus yapısı gibi temel özellikler farklı iken, yeni yasal düzenlemelerle tüm büyükşehirlerle tek bir yönetim modeli getirmesi başlıca dezavantaj olarak görülmektedir. Buna karşılık olarak, yeni yasa ile beraber metropoliten kentlerin nüfusunun tanımlanması ve ilçe belediye-büyükşehir belediye görev paylaşımının daha net belirlenmiş olması ise avantaj olarak değerlendirilebilir.

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı ‘On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un ise yeni büyükşehirlerin oluşturulması konusunda ciddi artışlar önerirken, büyükşehir yönetimini derinden etkileyecek olan büyükşehir belediye sınırları için de yeni bir düzenleme getirmiştir. Pergel kuralının ortadan kaldırılmasını öngören bu yeni yasa ile artık büyükşehir belediye sınırı, il sınırının tamamını kapsamaktadır. İller için büyük bir dezavantaj olarak değerlendirilen bu yeni düzenin, kentlerin yönetiminde ciddi aksaklıklara yol açacağı aşikardır.

Tüm bu yasal düzenlemeler değerlendirildiğinde; büyükşehirlerin kuruluşunu etkileyen ilk yasa 1984 yılında, yönetim sınırlarını tarif eden ikinci yasa 2004 yılında ve büyükşehir sayılarını tarif eden son yasal düzenleme de 2012 yılında yapılmıştır. Çalışma kapsamında bu üç önemli yıl baz alınmış ve bu dönemler arasında büyükşehirlerdeki olumlu yada olumsuz değişimler incelenmiştir.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çizelge1: Çalışma kapsamında oluşturulan dönemler

3- Büyükşehir Statüsü Kavramı ve Türkiye’deki büyükşehirler

3.1- Büyükşehir Statüsü

Bir yanda yeni büyükşehirlerin kurulması diğer yandan büyükşehir olmaya aday birçok kentin olması, bu statüyü kazanma konusundaki istekliliği göstermektedir. Bugüne kadar özellikle politikacılar tarafından büyükşehir statüsü kazanan illerin sayılarındaki artışın iller için hep olumlu bir gelişme olduğu düşünülmüştür.

Kentlerin, büyükşehir statüsü kazanma konusuna bu kadar istekli olmasının pek çok sebepleri bulunmaktadır. Bunlar;

- İlin büyük bir kısmının (2012’den sonra tamamının) belediye hizmet şemsiyesi altına girmesi,
- İlin gayrisafi milli hasılasının artacağına düşünülmesi,
- Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde artış olacağı beklentisi,

Genel bütçeden ayrılan payların artacağına düşünülmesi

- İlin kalkınma ve yapılanmasının hızla gerçekleşeceği beklentisi,
- Belediyecilik faaliyetleri tek elden ve daha koordineli bir şekilde yürütüleceği,
- Artan bütçe ile daha fazla proje hayata geçirilebileceği,
- İllerin daha çok yatırımcı çekeceği, böylece yatırım ve kalkınma hareketleri hızlanacağı ve istihdam artışının sağlanacağı,
- İlin dışarıdan göç almaya başlayacağı,
- Konut üretimin artacağı, yeni merkezlerin oluşturulacağı,

- Büyük kamu donatı alanlarının inşaa edileceği,
- Seçmen sayısının artacağı,
- Hareketlilikle beraber gayrimenkul piyasasının canlanacağı,
- Farklı projeler gündeme gelmesi nedeniyle fiyat artışları yaşanacağı,

Kısacası, hem ekonomik hem sosyal hem de kültürel anlamda olumlu değişimlerin yaşanacağı düşüncesi hakimdir. Bu avantajların yanı sıra bir takım dezavantajlar da bulunmaktadır;

Bunlar;

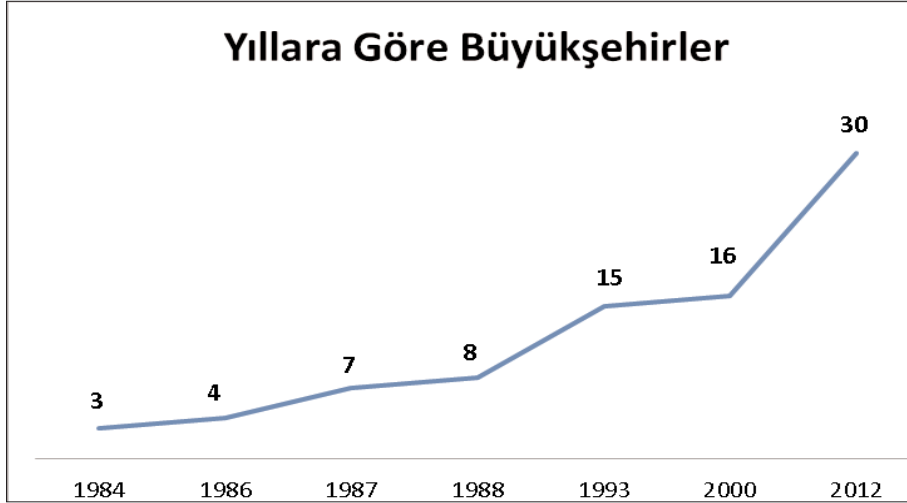
- Hizmetlerin tek merkezden karşılanması ile etkinliğin azalacağı,
- Yerel hizmetlerin belirlenmesinde sorunların artacağı,
- Büyükşehir olduktan sonra genişleyen sınırlara hizmet edecek yeterli işgücünün, ekipmanın, maddi kaynakların yaratılamayacağı,
- Kentsel hizmetlerin fiyatlarında artışların olacağı,
- Büyükşehir belediyesine bağlanan diğer ilçe belediyeler arasında yetki problemlerinin yaşanacağı,
- Genişleyen sınırlara yatırımların dengeli bir şekilde aktarılamayacağı,
- Belediyeler arasında yaşanan eşgüdüm sorunlarının olacağı,
- Hizmet ölçeğinin büyümesiyle plan yapma, onama ve uygulama süreçlerinin uzayacağı,
- Vizyon ve proje geliştirme eksikliklerinin yaşanacağı,
- Kalabalık meclislerde demokratik kararların alınamayacağı

yönündedir.

3.2- Türkiye'deki Büyükşehirler

1984 yılında 3030 sayılı yasa doğrultusunda Ankara, İstanbul ve İzmir, 1986 yılında 3306 sayılı yasayla Adana, 1987 yılında 3391 sayılı yasa ile Bursa, 3398 sayılı yasa ile Gaziantep ve 3399 sayılı yasa ile de Konya büyükşehir olarak tanımlanmıştır. 1988 yılında ise 3508 sayılı yasayla Kayseri BŞB kurulmuştur.

1993 yılında 504 sayılı KHK'yla Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun da büyükşehir olarak ilan edilmiştir. 2000 yılında 593 sayılı KHK ile bu kentlere Adapazarı' da eklenmiştir. Adapazarı BŞB'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye'deki büyükşehir belediyesi sayısı 16'ya ulaşmıştır. 2000 yılına kadar toplam 16 olan büyükşehir sayısı, 2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasa ile 30'a yükselmiştir. Böylece Türkiye'deki illerin %37'si büyükşehir statüsüne sahip olmuştur.

Çizelge2: Yıllara göre büyükşehir sayıları

2013 yılı itibariyle büyükşehir belediye sayısı 30'a ulaşmış olsa da büyükşehir olmaya aday daha birçok şehir bulunmaktadır.

3.3- Büyükşehirlerdeki Değişimler

Büyükşehir olmakla beraber kentlerde pek çok değişimin olacağı kaçınılmazdır. Bu değişimi en iyi gösteren Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan Sosyo ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE) çalışmasıdır. SEGE çalışmasının sonuçları özellikle; bölge, il ve ilçe düzeyinde karşılaştırmalı politika tespitinde ve uygulamasında kullanılmaktadır. Belediyelere ve il özel idarelerine kaynak tahsis edilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarının personel atamaları ve özlük haklarının düzenlenmesi ile kalkınma ajansları merkezi bütçe paylarının belirlenmesi gibi bölgesel niteliği olan kamu politikalarının uygulanmasında önemli bir kıstas olarak kullanılmaktadır.

Mevcut idari yapı temelinde 81 ilin kapsandığı araştırmada; sosyal (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı, diğer refah) ve ekonomik (imalat, inşaat, tarım, mali) alanlardan seçilen 58 değişken içerilmektedir. Araştırmada birbiriyle bağımlı olan değişkenlerin kullanılmasına imkan veren gelişmiş bir istatistik tekniği olan temel bileşenler analizi uygulanmıştır.

SEGE çalışması ilk olarak 1996 yılında yapılmıştır. 7 yıl sonra, aynı kriterler kullanılarak 2003 yılında bu çalışma güncellenmiştir. En son 1996 yılında yapılan “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda, o tarihlerde yeni il olan Karabük, Kilis ve Yalova veri temini güçlüğü nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. 1996’da yapılan araştırmadan sonra ise, Osmaniye ve Düzce

ilçeleri il yapılmıştır. Bir önceki çalışma kapsamında 76 olan il sayısı, 5 yeni ilin de katılmasıyla birlikte bu çalışmada toplam 81 ile çıkmıştır.

Fakat 2010 yılına gelindiğinde beklenen bu çalışma gerçekleştirilememiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi tarafından 2010 yılı için, aynı kriterlerin kullanıldığı bir çalışma yapılmış ve bildiri kapsamında bu çalışmanın verileri de kullanılmıştır.

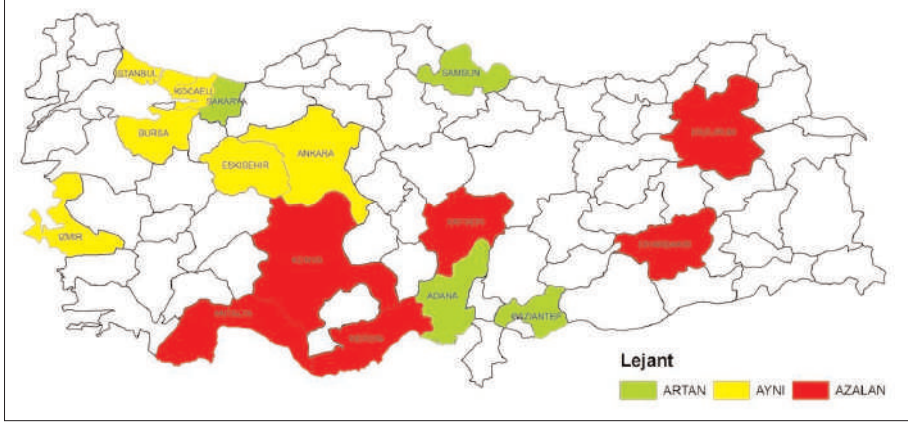
2011 yılına gelindiğinde ise bakanlık, SEGE çalışması güncellemiştir. Güncellenen bu çalışmada, 1996 ve 2003 yılında kullanılan kriterlerden bazıları çıkartılmış, çıkartılan kriterler yerine yeni kriterler eklenmiştir. Bildiri kapsamında, tüm bu çalışmaların sonuç ürünleri olan illerin gelişmişliklerine göre sıralanışı dikkate alınmıştır. Yıllara göre büyükşehirlerin gelişmişliklerine göre sıralamadaki değişimlerin olumlu, olumsuz ya da aynı olmasına ilişkin yapılan analiz Tabloda görülmektedir.

Tablo 2: Büyükşehirlerin SEGE sıralamalarında değişimleri

Sıra	Büyükşehirler	Büyükşehir Olma Yılı	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İndeksi (SEGE)		değişim	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik İndeksi (SEGE)		değişim
			1996 yılı (bakancılık)	2003 yılı (bakancılık)		2010 yılı (KATU çalışma)	2011 yılı (bakancılık)	
1.	Ankara	1980	9	8	olumlu	18	18	olumlu
2.	Ankara	1984	2	2	sabit	2	2	sabit
3.	Antalya	1993	7	10	olumsuz	7	5	olumlu
4.	Bursa	1987	5	5	sabit	5	6	olumsuz
5.	İzmir	1993	57	63	olumsuz	66	67	olumsuz
6.	Erzurum	1993	56	60	olumsuz	61	59	olumlu
7.	Eskişehir	1993	6	6	sabit	6	7	olumsuz
8.	Gaziantep	1987	25	20	olumlu	33	30	olumlu
9.	Mersin	1993	10	17	olumsuz	22	24	olumsuz
10.	İstanbul	1984	1	1	sabit	1	1	sabit
11.	İzmir	1984	3	3	sabit	3	3	sabit
12.	Kayseri	1988	15	19	olumsuz	19	17	olumlu
13.	Kocaeli	1993	4	4	sabit	4	4	sabit
14.	Konya	1987	24	26	olumsuz	24	20	olumlu
15.	Sakarya	2000	27	23	olumlu	26	18	olumlu
16.	Samsun	1993	35	32	olumlu	32	33	olumsuz

Türkiye’de 1996 yılından 2003 yılına gelindiğinde 16 büyükşehirden 6 tanesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde olumsuz değişim yaşanmış ve sıralamada basamak gerilemişlerdir. Sadece 4 tanesinde gelişmişlik düzeyi olumlu değişim göstermiş, geriye kalan 6 büyükşehirin gelişmişlik düzeyi ise aynı kalmıştır. (Şekil 1)

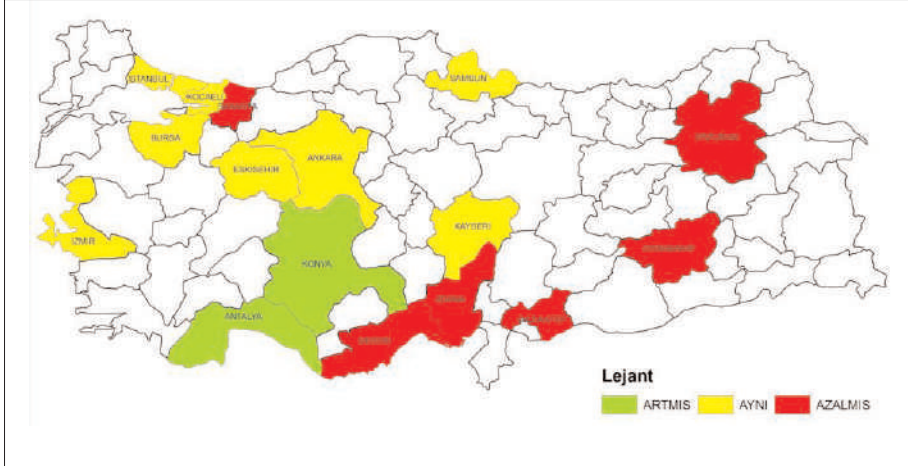
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Şekil 1 : 1996-2003 yılları arasında Türkiye’de büyükşehirlerde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki değişim.

(Kaynak: DPT Sege Araştırması, 1996 ve 2003)

2003 yılından 2010 yılına gelindiğinde ise 16 büyükşehirden 6 tanesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde olumsuz değişim yaşanmış ve sıralamada basamak gerilemişlerdir. Sadece 2 tanesinde gelişmişlik düzeyi olumlu değişim göstermiş, geriye kalan 8 büyükşehirin gelişmişlik düzeyi ise aynı kalmıştır. (Şekil 2)

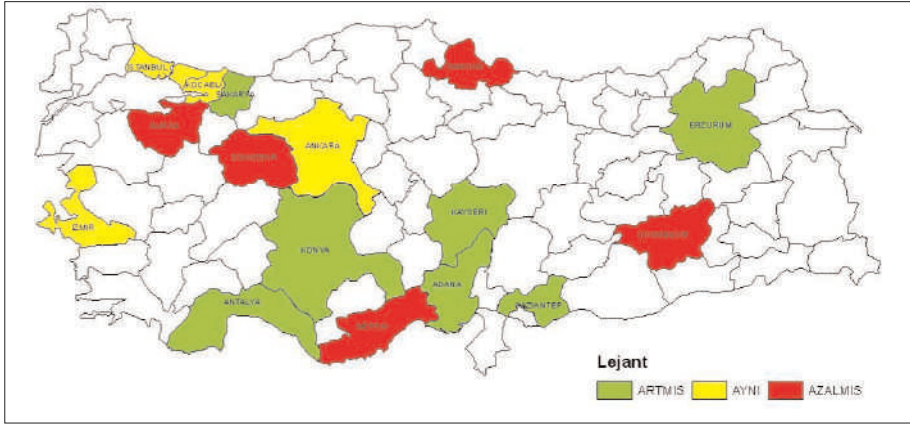

Şekil 2: 2003-2010 yılları arasında Türkiye’de büyükşehirlerde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki değişim

(Kaynak: DPT Sege Araştırması, 2004 ve KATÜ çalışma 2010)

Mersin, Diyarbakır ve Erzurum'un iki değişim sürecinde de sıralamadaki konumunun olumsuz yönde değiştiği görülmektedir. Büyükşehir statüsü kazanmak bu üç il için avantajlı görünmemektedir.

2010 yılından ile 2011 yılına gelindiğinde ise 16 büyükşehirden 5 tanesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde olumsuz değişim yaşanmış ve sıralamada basamak gerilemişlerdir. 7 tanesinde gelişmişlik düzeyi olumlu değişim göstermiş, geriye kalan 4 büyükşehirin gelişmişlik düzeyi ise aynı kalmıştır. (Şekil 3)

Şekil 3: 2010-2011 yılları arasında Türkiye’de büyükşehirlerde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki değişim

(Kaynak: KATÜ çalışma 2010 ve DPT Sege Araştırması, 2011)

Mersin ve Diyarbakır illeri bu dönemde de olumsuz değişim gösterirken, Erzurum ilinde bu dönem diğer dönemlerin aksine olumlu bir sosyo ekonomik değişim yaşanmıştır. İstanbul, Kocaeli, İzmir ve Ankara illeri tüm sıralamalardaki değerini aynı şekilde korumuş, herhangi bir değişim göstermemişlerdir. 1996-2003 ve 2003-2010 yıllarında sabit kalan Bursa ise 2010-2011 yılında 1 basamak gerilemiştir.

Yıllara göre bu değişimler göstermektedir ki; kentlerin büyükşehir statüsü kazanması kentlerin sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyini olumsuz yönde de etkileyebilmektedir.

4- Analiz

4.1- Analiz Kapsamı

Yasal düzenlemeler baz alınarak, karşılaştırma yöntemi ile 1984-2004 yılları ve 2004-2013 yılları arasındaki bu iki dönemde büyükşehir olmanın illere olan olan

**BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN,
YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tablo 3: Sayılarla dönemlere göre büyükşehirlerin değerleri

[illegible]

2006-2011 (value added)										2006-2011 (value added)									
Area (hectares)					Net Sowing Area (ha)					Total Sowing Area (ha)					Remaining Cereals				
2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
347,523	356,430	348,321	345,321	345,321	4,31	4,21	4,16	4,12	4,17	13	13	13	13	13	80	87	88	88	88
344,137	343,765	340,625	341	341	8,00	8,00	8,04	8,10	8,15	2	2	2	2	2	80	87	87	87	87
344,137	343,765	340,625	341	341	13,13	13,13	13,14	13,14	13,14	1	1	1	1	1	63	69	70	71	70
400,113	373,361	354,127	343,3	343	4,03	4,03	4,04	4,05	4,10	4	4	4	4	4	80	88	88	88	88
458,760	468,004	478,613	487,3	487	4,58	4,58	4,58	4,58	4,58	55	55	57	57	57	80	81	81	81	81
473,385	487,385	496,113	501,13	501,13	4,17	4,17	4,17	4,17	4,17	61	61	61	61	61	81	81	81	81	81
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	1	1	1	1	1	86	86	86	86	86
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86	87	88	88	88
568,813	568,813	568,813	568,813	568,813	5,41	5,41	5,41	5,41	5,41	13	13	13	13	13	86</				

ekonomik ve sosyal etkilerindeki olumlu/olumsuz değişimler analiz edilmiştir. İki dönem için de; kamu yatırımlarına ait değerler, net göç hızlarındaki değişimler, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasındaki farklılıklar, kır-kent arasındaki nüfus hareketleri ile gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri değerlendirilerek, illerin büyükşehir olmalarının olumlu/olumsuz değişimleri saptanmıştır.

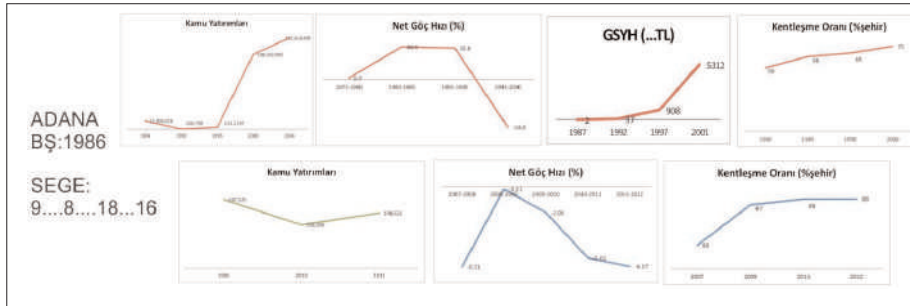
Tüm büyükşehirlerde, belirlenen değerlerin yıllara ve dönemlere göre nasıl değişim gösterdiğini daha iyi anlamak için analizler grafiklere yansıtılmıştır. (Tablo 3) Grafiklerdeki değişimler ile illerin Büyükşehir olma yılı, SEGE sıralamalarındaki yerleri ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

4.2- Analiz bulguları

İllerin büyükşehir statüsü kazandıktan sonraki dönemlerde, belirlenen kriterlerin yıllara göre nasıl değiştiğinin irdelendiği analiz çalışması sonuçları, il bazında değerlendirilmiştir.

Adana

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 4'te belirtilmektedir.

Şekil 4: Adana ili değişim grafikleri

1986 yılında büyükşehir olduktan sonraki 10 yıl içerisinde, ile yapılan kamu yatırımlarında düşüş yaşanmıştır. Bu 10 yıl içerisinde ise 11 il büyükşehir belediyesi olmuştur. Net göç hızı bu dönemde artış göstermiştir. 1992 yılına kadar GSYH değerinde minimal bir değişim yaşanırken, özellikle 1997 yılından sonra hızlı bir artış sürecine girmiştir.

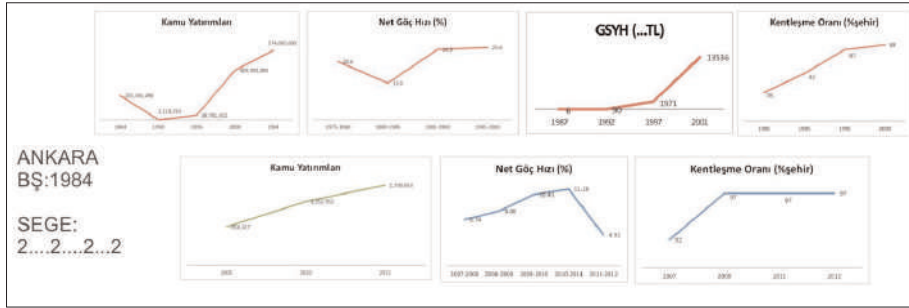
Kamu yatırımlarının artması ile net göç hızı düşüşe geçmiştir. 1995 yılından sonra yatırımlar artmış, SEGE sıralamasında 9. basamaktan 8. basamağa yükselmiştir. 2012 yılına gelindiğinde net göç hızı negatif yönde artış eğilimine devam etmiştir.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sonuç olarak; 2003 yılından 2010 yılına gelindiğinde SEGE sıralamasındaki konumu 10 basamak gerilemiştir. Türkiye'nin sanayileşmiş illerinden biri olmasına karşılık sosyo-ekonomik endeks değeri beklenen seviyede değildir. Büyükşehir statüsü adana ili için pek avantajlı görünmemektedir.

Ankara

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 5'te belirtilmektedir.

Şekil 5: Ankara ili değişim grafikleri

1984 yılında büyükşehir olan Ankara, 1996, 2003, 2010 ve 2011 yıllarında SEGE sıralaması hep aynı konumda kalmış, 2. Sırada yerini korumuştur. 1984 yılından 1995 yılına kadar kamu yatırımlarında düşüş yaşanmış, daha sonraki yıllarda ise yatırımlar devamlı suretle artmıştır.

2000 yılına kadar hızlı göç alan Ankara, 2010 yılı itibariyle bu hızını düşürmüştür. GSYH değeri 1992 yılına kadar durağanken, 1997 yılından sonra ivmeli bir şekilde artışa geçmiştir.

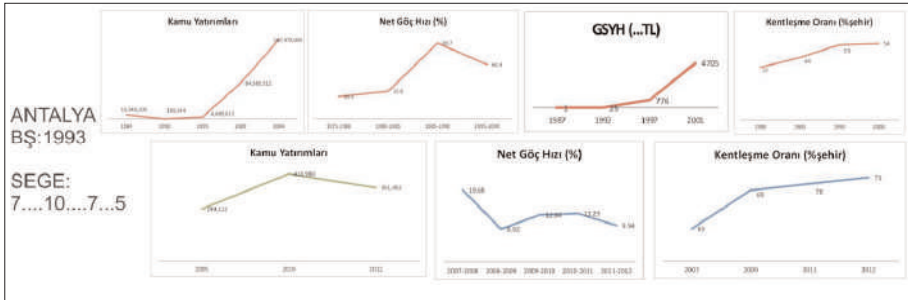
Sonuç olarak; yıllara göre sıralaması değişmeyen Ankara, bu konumunu koruyarak, büyükşehir statüsünün avantajını yansıtmaktadır.

Antalya

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 6'da belirtilmektedir.

Antalya, 1993 yılında büyükşehir statüsü kazanmıştır. 1990 yılına kadar hızla göç alan ildeki bu ivme azalmış, 2012 yılına kadar da bu hız giderek düşmüştür. 1995 yılından sonra kamu yatırımları çok hızlı bir artış sürecine girmiştir.

Kentleşme oranı 1980 yılından 2012 yılına hep yükselmiş, son yıllarda ise belli bir seviyede sabitlenmiştir.

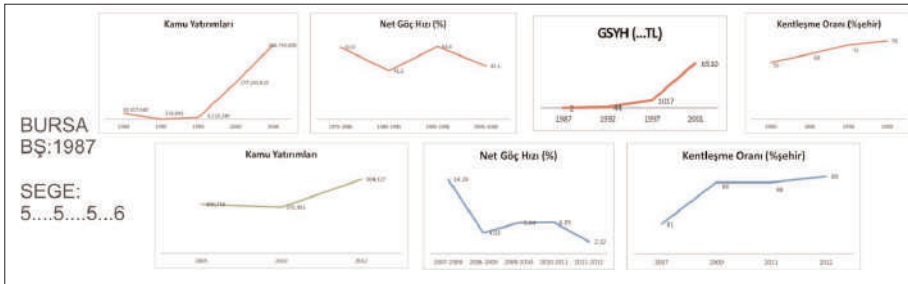

Şekil 6: Antalya ili değişim grafikleri

Sonuç olarak; 1. dönemde (1984-2004), 7. basamaktan 10. basamağa düşerek olumsuz bir değişim göstermiş, Fakat 2. Dönemde (2004-2013) 7. basamaktan 5. basamağa yükselmiştir. Başta olumsuz bir değişim yaşasa da son yıllarda büyükşehir statüsü kazanmanın avantajını yakalamıştır.

Bursa

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 7’de belirtilmektedir.

Şekil 7: Bursa ili değişim grafikleri

1987 yılında büyükşehir olan Bursa ilinde, 1995 yılına kadar azalan kamu yatırımları, daha sonraki yıllarda artış sürecine geçmiştir. GSYH değeri diğer iller gibi 1997 yılına kadar durağanken, bu yıldan sonra ivmeli bir şekilde artışa geçmiştir.

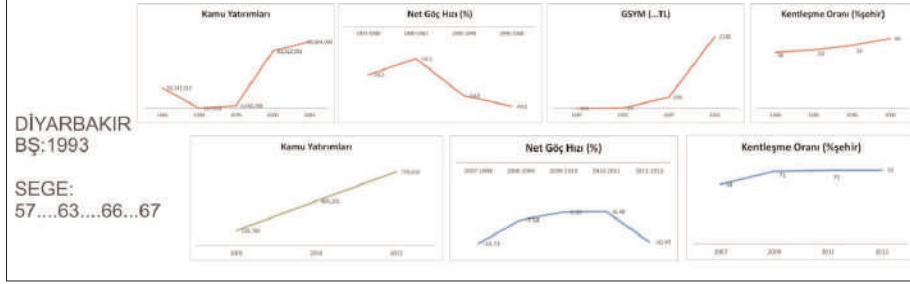
Net göç hızı 1975 yılından 1985 yılına kadar düşerken, 1985 yılından 1990 yılına kadar artmıştır. Bu iniş-çıkışlı grafik, 2008 yılına kadar devam etmiş, bu yıldan sonra git gide azalan bir grafik sergilemiştir.

Sonuç olarak, 1996,2003 ve 2010 yıllarında SEGE sıralamasında 5. sırada olan il, 2011 yılında bir basamak düşerek, 6. sıraya gerilemiştir. Büyükşehir statüsü SEGE sıralamasındaki konumunu ilk dönemde olumlu etkilerken, ikinci dönemde bu avantaj dezavantaja dönüşmüştür.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Diyarbakır

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 8’de belirtilmektedir.

Şekil 8: Diyarbakır ili değişim grafikleri

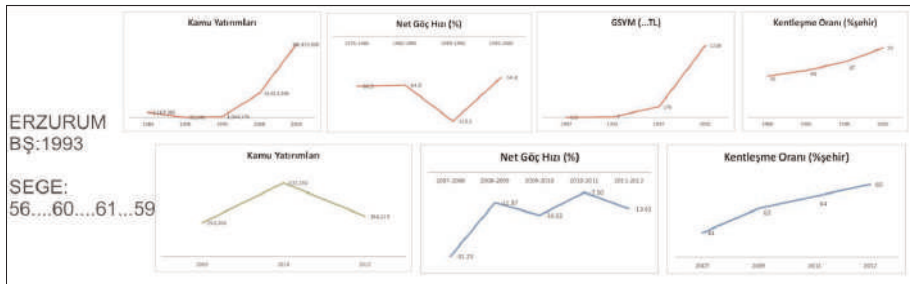
Diyarbakır ili, 1993 yılında büyükşehir olmuştur. Kamu yatırımları 1995 yılına kadar azalmış, fakat 1995 yılından 2012 yılına gelinceye kadar çok hızlı bir artış sürecine girmiştir. Kamu yatırımlarının artmasıyla beraber kentleşme oranı da artmıştır.

Net göç hızı hep negatif yönde ilerleyen Diyarbakır, 1995 yılından sonra ciddi göç vermiştir. Net göç hızı ilerleyen bazı yıllarda azalsa da, devamlı göç veren bir büyükşehirdir. Göç vermesiyle birlikte SEGE sıralamasında da hep gerilemiştir. Büyükşehir statüsü kazandıktan sonra sıralamalarda devamlı olarak birkaç basamak gerilemiştir. 57. sırada başlamış, git gide her yıl düşerek, 2011 yılı sıralamada 67. sıraya kadar gerilemiştir.

Sonuç olarak, ildeki kamu yatırımları yıllara göre artış gösterse de, kentleşme oranı ve GSYH değeri artsa da, büyükşehir statüsü kazanmak, Diyarbakır ili için avantaj sağlamamıştır.

Erzurum

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 9’da belirtilmektedir.

Şekil 9: Erzurum ili değişim grafikleri

İl, 1993 yılında büyükşehir olmuştur. 2005 yılına kadar kamu yatırımları artmış ama SEGE sıralamasındaki yeri gerilemiştir. Daha sonraki yıllarda kamu yatırımları düşüşe geçmiştir, bu yıllarda ise SEGE değeri artarak 59. sıraya yükselmiştir.

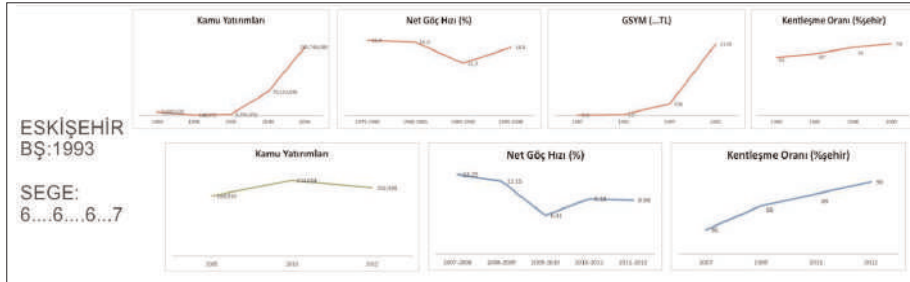
Net göç hızı, hep negatif yönde kalmış, bazı yıllar azalmış bazı yıllar ise artmıştır. 1. Dönemde kentleşme oranı en fazla artan illerden olan Erzurum'da, 1980 yılında %35 olan bu oran, 2000 yılına gelindiğinde %59' ulaşmıştır.

Sonuç olarak, 1. dönemdeki SEGE sıralamasındaki olumsuz değişim, 2. Dönemde devam etmemiş, 61. sıradan 59. sıraya

yükselmiştir. Büyükşehir olduktan sonraki ilk SEGE değerine göre 56. Sırada olan il, daha sonra bu değeri hiç yakalayamamıştır. Dönemsel olarak olumlu değişimler yaşansa da, genel olarak büyükşehir statüsü kazanmak il için dezavantaj yaratmıştır.

Eskişehir

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 10'da belirtilmektedir.

Şekil 10: Eskişehir ili değişim grafikleri

1993 yılında büyükşehir olan Eskişehir'de, 1996 yılından 2003 yılına kadar sabit olan SEGE değeri, 2011 yılına geldiğinde bir basamak gerilemiştir. Net göç hızına bakıldığında, değişken bir yapıda olmadığı görülmektedir. 2007 yılından sonra net göç hızı azalmıştır. 2010-2012 yılları arasında bu hız durağan bir eğim sergilemiştir.

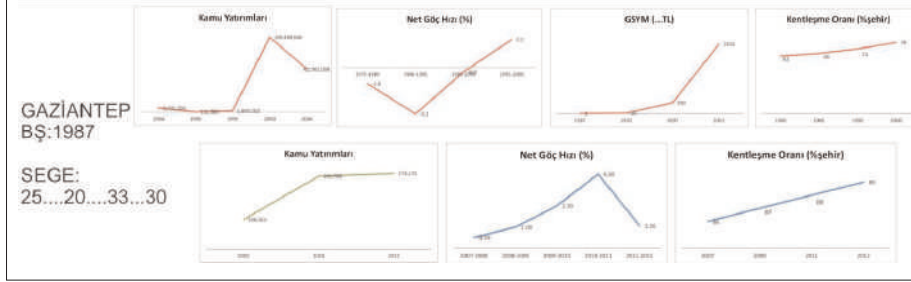
Kentleşme oranındaki değişim, 1. dönemde daha hızlı artarken 2.dönemde ufak artışlarla devam etmiştir. GSYM değeri 1995 yılından itibaren artmaya başlamış, özellikle 1997-2001 yılları arasında ivmeli bir şekilde artış yaşanmıştır.

Sonuç olarak, 2010 yılından sonra kamu yatırımlarında düşüş yaşanmış ve bu SEGE sıralamasına yansımıştır. Sıralamada 1 basamak düşen Eskişehir için büyükşehir belediye statüsü kazanmak yıllarca avantaj yaşatsa da 2. dönemde bir basamak gerilemiştir.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Gaziantep

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 11’de belirtilmektedir.

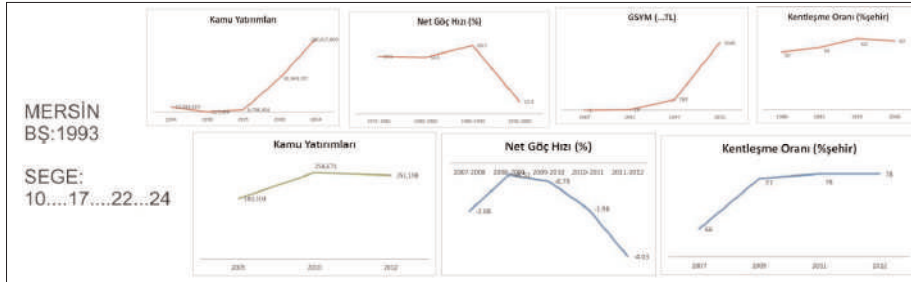
Şekil 11: Gaziantep ili değişim grafikleri

1990 yılına kadar azalan kamu yatırımları, daha sonraki yıllarda artmaya başlamış, fakat; 2000 yılına gelindiğinde sert bir düşüş yaşamıştır. Bu düşüş 2005 yılından sonra artışa geçmiştir. Bu değişimler sürecinde GSYH değeri yıllara göre hep artan ilde, net göç hızı dalgalı bir şekilde değişmiştir.1985 yılına kadar göç vermiş, sonraki yıllarda göç alarak net göç hızını pozitif yöne çıkartmıştır. 2011 yılından sonra ise bu hız düşmeye başlamıştır.

Sonuç olarak, 1. ve 2. dönemler içinde SEGE sıralamasında olumlu gelişmeler yaşanmış olsa da 1. dönemden diğerine geçildiğinde 13 basamak gerileme yaşanmıştır. Sıralamalarda olumlu değişimler yaşansa da 1996 yılındaki sıralamadaki konumuna ulaşamamıştır.

Mersin

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 12’de belirtilmektedir.

Şekil 12: Mersin ili değişim grafikleri

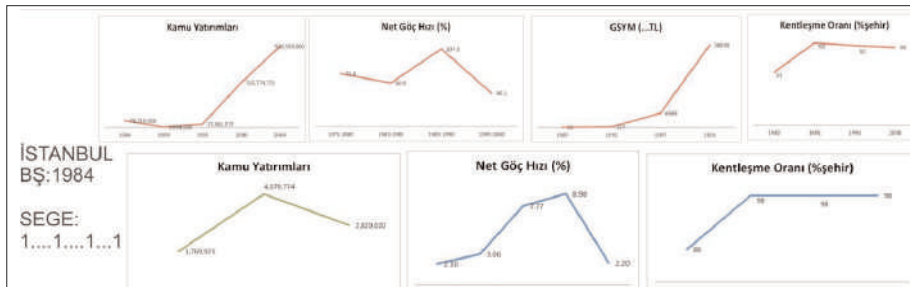
1993 yılında büyükşehir olan ilde, 1995 yılından itibaren kamu yatırımlarına artış gözlenmiştir. GSYH değerinde de yıllara göre hep olumlu değişimler yaşanmıştır. Net göç hızı ise başlarda artarken, özellikle 1990 yılından itibaren ciddi bir düşüşe geçmiştir ve il bu dönemlerde devamlı bir şekilde göç vermiştir. 2009 yılından günümüze kadar net göç hızı negatif yönde artmaktadır.

2010 yılına kadar artan kamu yatırımları, 2012 yılına gelindiğinde azalmış, kentleşme oranı da 2011 ve 2012 yıllarında aynı değerde kalmıştır.

Sonuç olarak, Mersin ilindeki bu dengesiz net göç hızı grafiği SEGE sıralamalarını da etkilenmiştir. 1996 yılında 10. sırada olan il, 2011 yılında 24. Sıradadır. Büyükşehir statüsü Mersin ili için avantajlı olmamıştır.

İstanbul

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 13'te belirtilmektedir.

Şekil 13: İstanbul ili değişim grafikleri

1984 yılında İzmir ve Ankara ile birlikte büyükşehir olan ilde, kamu yatırımları 1995 yılından itibaren hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. GSYH değeri de 1987 yılından itibaren devamlı bir artış eğilimindedir. Kentleşme oranı 1985 yılına kadar artarken, 1985 yılından 2007 yılına kadar azalmıştır. 2007 yılından sonra artmış ve belli bir noktada sabit bir değere ulaşmıştır.

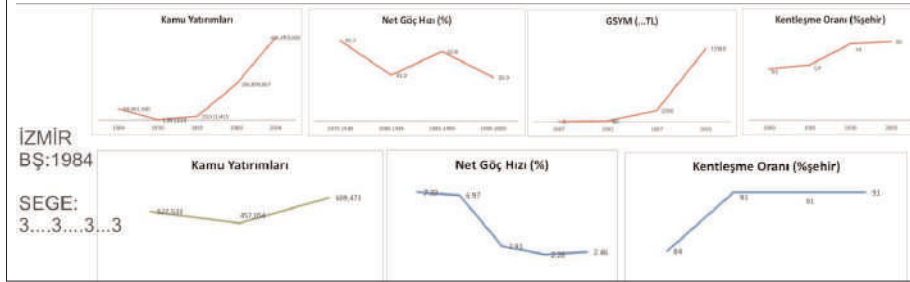
Net göç hızına bakıldığında ise; 1985 yılına kadar hızın düştüğü, 1990 yılına doğru arttığı, 2000 yılına doğru tekrar düştüğü görülmektedir. Bu değişken tablo 2007 yılından sonra da devam etmiştir. 2011 yılına kadar hızın az da olsa arttığı fakat 2012 yılına gelindiğinde hızın iyice düştüğü ve artık fazla göç almadığı görülmektedir.

Sonuç olarak; SEGE sıralamasına göre her dönemde ilk sırada olan İstanbul, ister göç alsın ister versin, büyükşehir statüsüne sahip olmanın avantajını açık ara görmektedir.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

İzmir

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 14’de belirtilmektedir.

Şekil 14: İzmir ili değişim grafikleri

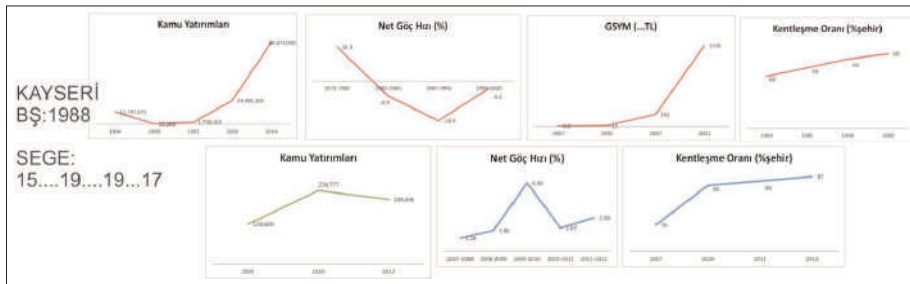
1984 yılında büyükşehir olan ilde, kamu yatırımları 1995 yılından itibaren ivmeli bir şekilde artmıştır. 2005-2010 yılları arasında yatırımlarda düşüş olsa da 2010 yılından itibaren artış yaşanmıştır. 2009 yılına kadar kentleşme oranı artmış, 2009 yılında günümüze kadar da tek bir değerde sabit kalmıştır.

GSYH değeri özellikle 1997-2001 yılları arasında hızlı bir artış eğilimine geçmiştir. Net göç hızına bakıldığında, 1980-1985 yılları arasında azaldığı, 1985-1990 yılları arasında arttığı, 1990-2000 yılları arasında tekrar azaldığı, 2007 yılından itibaren ise iyice bu hızın düştüğü ve ilerleyen yıllarda sabit kaldığı görülmektedir.

Sonuç olarak; İzmir, SEGE sıralamasındaki konumu tüm dönemlerde korumuştur. Net göç hızının giderek düşmesi ve kamu yatırımlarının artmasıyla da ilde, büyükşehir olmanın avantajı görülmektedir.

Kayseri

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 15’te belirtilmektedir.

Şekil 15: Kayseri ili değişim grafikleri

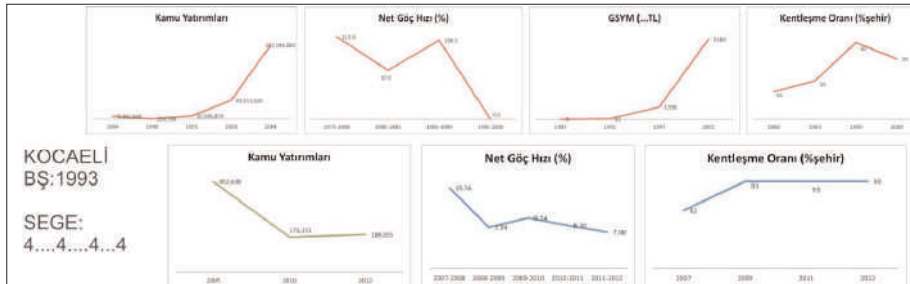
Kayseri ili 1988 yılında büyükşehir olmuştur. Büyükşehir olduktan sonra kamu yatırımlarında azalma olsa da, 1995 yılından itibaren yatırımlarda ciddi artışlar yaşanmıştır. GSYH değerinin 1997 yılından sonra ivmeli bir şekilde arttığı, kentleşme oranının da sürekli arttığı görülmektedir.

Net göç hızı 1980 yılından itibaren düşmüş, 1985 yılından itibaren il devamlı göç vermeye başlamıştır. Büyükşehir olduktan sonra göç almaya başlayan ve göç verme hızı düşmeye başlayan ilde SEGE sıralaması ilk dönemde 4 basamak gerilemiştir. Bu olumsuz tablo 2. dönemde değişmiş ve 2011 yılındaki sıralamada 2 basamak yükselmiştir. 2000 yılından sonra göç almaya başlayan ilde net göç hızı 2010 yılına kadar artmış daha sonra düşüşe geçmiştir.

Sonuç olarak; Kayseri ili 1996 SEGE sıralamasında 15. sıradayken, olumlu değişimler olsa da, 2011 yılına gelindiğinde 17. Sıraya düştüğü görülmektedir. Büyükşehir statüsü 1. dönemde dezavantaj yaratmış, 2. dönemde ise avantaja çevirmiştir.

Kocaeli

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 16’da belirtilmektedir.

Şekil 16: Kocaeli ili değişim grafikleri

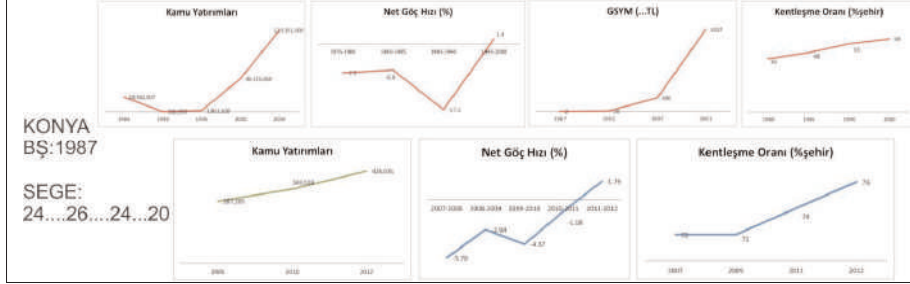
1993 yılında büyükşehir olan ilde; kamu yatırımları büyükşehir olduktan sonra ciddi bir artışa geçmiştir. GSYH değerinin de arttığı bu dönemde, SEGE sıralamasını korumuştur. Net göç hızı 1980 yılına kadar azalmış, 1990 yılına kadar artmış ve 1990 yılından 2000 yılına kadar oldukça azalmıştır. Göç veren ilde, kentleşme oranı 2009 yılına kadar artmış, daha sonraki yıllarda sabit kalmıştır.

Sonuç olarak; 2005 yılından sonra kamu yatırımlarında ve net göç hızında düşüş yaşansa da, il SEGE sıralamasındaki konumunu hep sabit tutmayı başarmıştır. Büyükşehir statüsü Kocaeli için avantaj sağlamıştır.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ STATÜSÜ KAZANMANIN İLLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN, YASAL DÜZENLEMELER BAZINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Konya

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 17’de belirtilmektedir.

Şekil 17: Konya ili değişim grafikleri

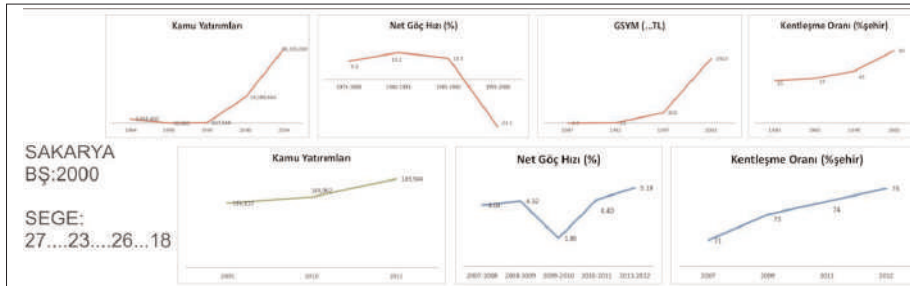
İl 1987 yılında büyükşehir olmuştur. Büyükşehir olduktan sonraki iki yıl kamu yatırımları düşse de 1995 yılından sonra artış yaşanmıştır. Net göç hızı hep negatif olan ilde bu hız 1985-1990 yıllarında oldukça artmış ve il göç vermiştir. Bu dönemde SEGE sıralamasındaki konumu 24. sıradan 26. sıraya gerilemiştir.

Kentleşme oranı ve GSYH değerinin artmasıyla, 2. döneme giren ilde, kamu yatırımlarındaki ivmeli artış SEGE sıralamasındaki konumunu olumlu yönde değiştirmiş ve basamak atlatmıştır. Net göç hızının azalarak pozitif değere ulaşması ve ardından hızın pozitif yönde artmasıyla il göç almaya başlamıştır.

Sonuç olarak; büyükşehir statüsüne kazanmak konya ilini başta olumsuz etkilemiş fakat 2. dönemde bu etki olumlu yönde olmuş, il 1996 yılındaki sıralamasını da aşarak 20. sıraya yükselmiştir.

Sakarya

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 18’ de belirtilmektedir.

Şekil 18: Sakarya ili değişim grafikleri

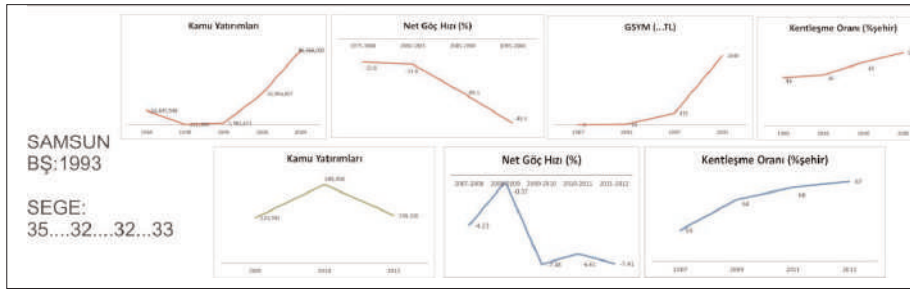
Sakarya ili 2000 yılında büyükşehir olmuştur. 2000 yılından sonra kamu yatırımları, GSYH değeri ve kentleşme oranı artışa geçmiştir. 1996 yılında 24.sıradayken 26.sıraya yükselmiştir. Net göç hızının giderek azaldığı dönemler, büyükşehir olmasıyla sona ermiş ve hızla göç alan bir il olarak 2. döneme devam etmiştir.

Bu dönemde de SEGE sıralamasında basamak atlamış, kentleşme değeri ve yatırımlar artmıştır.

Sonuç olarak, Sakarya ili büyükşehir olmanın avantajını görmektedir.

Samsun

İlin iki dönem halinde incelenen değişim grafikleri Şekil 19’ da belirtilmektedir.

Şekil 19: Samsun ili değişim grafikleri

1993 yılında büyükşehir olan ilde, kamu yatırımları ve GSYH değeri artsa da; net göç hızı negatif yönde hızla artmakta ve il ciddi göç vermektedir. Kentleşme oranının artması ile SEGE sıralamasında 1.dönemde olumlu değişim gösterse de, 2. dönemde kamu yatırımlarında 2010 yılı sonrası düşüş yaşanmış, net göç hızı 2009 yılına kadar azalsa da sonraki yıllarda göç vermesiyle bu hız artmıştır.

Sonuç olarak; Samsun ili büyükşehir statüsüne sahip olduktan sonra önce olumlu gelişim göstermiş ardından ise olumsuz değişimler yaşayarak basamak gerilemiştir.

5- Genel Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye’de özellikle politikacılar tarafından illerin büyükşehir statüsü kazanması bir avantaj olarak düşünülmektedir. Bu nedenle, 3030 sayılı ‘Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun’un yürürlüğe girdiği 1984 yılından itibaren günümüze kadar büyükşehir sayılarında önemli bir artış olmuştur. Bu artış, 6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle

Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kabul edilmesi ile de, en üst düzeye ulaşmıştır. Bununla birlikte, gerçekten büyükşehir statüsü kazanmanın illere etkisi şimdiye kadar yeterince incelenmemiştir.

Bu bildirinin amacı, büyükşehir statüsü kazanmanın iller üzerindeki etkilerinin, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasındaki farklılıklar, kamu yatırımlarına ait değerler, net göç hızlarındaki değişimler, kır-kent arasındaki nüfus hareketleri ile gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri açılarından dönemsel olarak incelenmesidir. 16 büyükşehirde iki döneme ayrılarak yapılan detaylı incelemenin sonucunda bazı bulgular elde edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan ilki, illerin büyükşehir olma statüsü kazanması ile sosyo-ekonomik gelişmiş düzeylerinin artma eğilimi göstermediğidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, illerin yeterli sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmadan büyükşehir statüsü kazanması olarak düşünülebilir. Yeterli sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyine ulaşmadan büyükşehir statüsü kazanan iller, büyükşehir olmanın ortaya çıkardığı nüfus dinamikleri ile karşılaştıklarında, varolan sorunlarında daha da artma eğilimi gösterebilmektedir. Örneğin, Mersin, Diyarbakır ve Erzurum illeri ise büyükşehir statüsü kazandıktan sonra günümüze kadarki süreçte SEGE sıralamasında 1996 yılındaki sırasının da altına düşmüştür. Diğer bir değişle, büyükşehir statüsü kazanma bu illere dezavantaj sağlamıştır. Eskişehir, İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Kayseri, Kocaeli ve Samsun illerinde sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında dönemler arasında ciddi bir değişim yaşanmamışlardır.

Diğer önemli bulgu ise, büyükşehir statüsü kazanan illerde kamu yatırımları artmasına rağmen, bu durumun sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin artmasına her zaman katkı sağlamayacağıdır. Örneğin Diyarbakır ilinde yatırımlar artsa da, ilin göç vermesi sebebiyle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde önemli düşüşler yaşanmıştır. Yine, ekonomik düzey açısından önemli bir yere sahip olan Adana ili, beklenen SEGE sıralamasına sahip değildir. Kamu yatırımları artsamına rağmen, ilin hızlı bir şekilde göç veriyor olması bunun başlıca sebeplerindendir.

Diğer taraftan, Antalya’da kamu yatırımlarının artması, ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin artmasına katkısı olmuştur. Antalya ilinde, büyükşehir statüsü kazandıktan sonra yatırımlar artmıştır. Başta olumsuz sosyo-ekonomik endeks değerine sahip iken, sonraki yıllarda net göç hızının düşmesiyle birlikte sıralamadaki yeri yükselmiştir. Erzurum ilinde kamu yatırımları arttığı dönemde sıralamada düşüş yaşanmış, yatırımların ve net göç hızının azaldığı dönemde sıralamada basamak atlamıştır.

Sonuç olarak, Büyükşehir statüsü kazanmanın beklendiği gibi kentlerde her zaman olumlu bir değişimin yaratmadığı, her ilde aynı değişimlerin yaşanmadığı, hatta bazı illerde sosyo-ekonomik gelişmişlik değerlerinin azaldığı da görülmektedir. Diğer bir değişle, büyükşehir belediyesi statüsünün kazanılmasının iller üzerindeki etkisi her açıdan pozitif olmayabilmektedir.

KAYNAKÇA:

Ayhan, U., (2008). ‘Amerika Birleşik Devletlerinde Yerel Yönetimler’ Sayıştay Dergisi, Sayı 70

Breux S., Jean-Pierre C. ve Emmanuel N., (2007). “*Political Rescaling and Municipal Cultural Public Policies: A Comparison of France and Québec*”, International Journal of Urban and Regional Research

Çınar, T., Çiner U. C. ve Zengin, O., (2009). “Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci, TODAİE, Ankara

Hall, P., 1966: The World Cities, BAS Printers Ltd. Wallop, Hampshire

Doğanay, H., (1997). Türkiye Beşeri Coğrafyası. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, s.249

İşbankası, 2012. Türkiye’de illerin gelişmişlik düzeyi araştırması, İktisadi araştırmalar bölümü

Feldman, L., George F., Drew H., Ünlü H. ve Yıldırım S.), 1988: Metropoliten Yönetim Dünyada ve Türkiye’de, (Editör: Selahattin Yıldırım ve Bedrettin Dalan’ın Önsözüyle), İBB ve TCMBBB Yayınları, İstanbul

Keleş, R., (2000). Kentleşme Politikası, 5. Baskı, İmge Yayınları, Ankara

Meligrana, J., 2004: “Introduction”, içinde Redrawing Local Government Boundaries: An International Study of Politics, Procedures and Decisions, (Ed.) John Meligrana, UCB Press, Vancouver

Soydal, Ö. M., (2012). “5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası Kapsamında Metropoliten Alanlarda Sınır Tespitinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ

Tuzcuoğlu, F., (2003). Metropoliten Yönetim, Sakarya Kitabevi, Sakarya

Tekel, A., (2002). “Metropoliten Planlamanın Önemi ve Gerekliliği Üzerine”, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 11 Sayı 1

Yaşamış, F. D., (1995). “Büyük Şehir Sorunsalı” Amme İdaresi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1

4B. OTURUM - 7 KASIM 2013
"BÜYÜKŞEHİR/İLÇE/KIRSAL ÇATIŞMASI -
KIR/KENT GEÇİŞ ALANLARINDA PLANLAMA"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Cemal ARKON**

Kır veya Kent Olarak Tanımlanamayan Yerleşmeler;
Göksu Havzası Örneği
Doç. Dr. Hülya BERMEN YAKAR
Yrd. Doç. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN

Son Dönem Mekansal Politikalar Gölgesinde Kırsal Alan ve Yerleşimler:
Kırsal Dönüşümü Yönetmek
Yrd. Doç. Dr. Pervin ŞENOL*

Bütünşehir’de Görünmez Kır ve Topyekün Kentleşme Afeti:
Büyükşehir’lerde Kentsel Büyüme ve Tarım
Araş. Gör. Ceren Gamze YAŞAR

Neoliberalizmin Yeni Evresi ve Yarı-Kırsal Alan Kavramı:
İzmir Üzerine Bir İnceleme
Araş. Gör. Emel KARAKAYA**

* Yard. Doç Dr. Pervin ŞENOL görev yaptığı Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İda-
recileri tarafından engellendiği için 38. Dünya Şehircilik Kolokiyumu'na katılamamış ve bildirisini su-
namamıştır."

** Yazar 7 Kasım 2013 tarihinde gerçekleştirilen 4B Oturumuna katılmadığı için yayımlanamamıştır.

KIR veya KENT OLARAK TANIMLANAMAYAN YERLEŞMELER; GÖKSU HAVZASI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Hülya BERMEN YAKAR

YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN

YTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Giriş

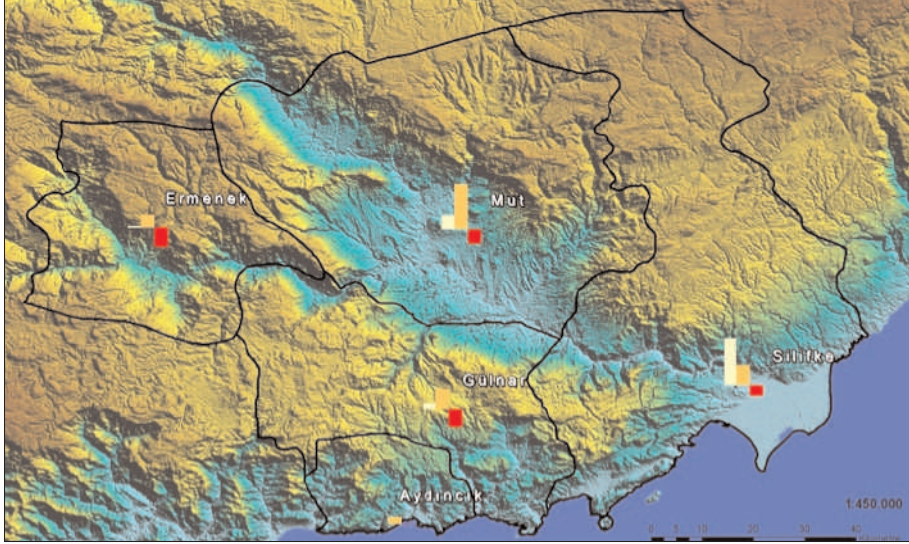
Bu bildiri “Yerleşmeler Kademelenmesi Ölçütlerini Yeniden Belirlemek”¹ konulu araştırmanın bir kısım bulgularına dayanmaktadır. Araştırmanın örnekleme alanı Doğu Akdeniz Havza’sını oluşturan Göksu Irmağı, ırmağı besleyen kollar (kısmen) ve ırmağın Akdeniz’e döküldüğü Göksu Deltası’nı kapsamaktadır. Çalışma alanı Mut, Gülnar, Ermenek, Silifke ilçe merkezleri ve bu merkezlerle bağlı 247 köy yerleşmesi ile yaklaşık 835 hektarlık bir alanı içermektedir. (Harita 1)

Araştırmada problem olarak tanımlanan konulardan biri; Türkiye’de kırsal planlamanın son otuz yıldır dikkate alınmaması, kırsal planlamanın ihtiyacı olan ve konunun temelini oluşturan kavram ve kabullerin güncel olmaması, daha da önemlisi “kır”a ait olan konuların planlama odaklı tartışılmamasıdır.

Bu bağlamda **bildiri kapsamında amaçlanan; mevcut sistem içinde yerleşmeler kademelenmesini etkileyen genel ölçütler ve gelişmişlik göstergelerinin çalışma alanı kapsamındaki kırsal yerleşmeleri tanımlamakta yetersiz**

1 “Yerleşmeler Kademelenmesi Ölçütlerini Yeniden Belirlemek” konulu araştırma projesi; Doç. Dr. H. B. Yakar başkanlığında, Prof. Dr. Z. Yenen, Yrd. Doç. Dr. N. Erkan, Dr. C. Hamamcıoğlu tarafından 2007 yılından buyana çalışılmaktadır. Doç. Dr. P. P. Özden ve Dr. L. Suri’nin danışmanlığını üstlendiği projenin bir kısmı Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırmaları Destekleme - BAP birimi tarafından desteklenmiştir (2010-2013). Çalışmadaki tüm harita, tablo ve fotoğraflar “Yerleşmeler Kademelenmesi Ölçütlerini Yeniden Belirlemek” konulu araştırma projesi ekibi tarafından üretilmiştir.

kaldıklarından hareketle, havza içindeki yerleşmelerin kimliklerini yansıtan kademelenme derecelerini belirlemek, dolayısıyla planlanma sürecinde farklı ölçütlerin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktır. Bu çalışmada yerleşmelerin kademelenmesi özellikle yerleşmelerin nüfus büyüklükleri ve konumları kapsamında tartışılmaktadır.

Harita 1. Göksu Havzası

“Kır” ve “Kırsal Alan” Konularının Farkedilmesi

Kentin politikacılar, yatırımcılar ve yaşayanlar için giderek artan önemi, hızlı kentleşmenin çözüm bekleyen sorunları, kent ile ilgili çalışmaların ve kente bağlı tartışmaların sürekli gündemde yer almasına neden olmuştur ve olmaktadır. Ülkemizde 1980 yılı sonrasında, akademik Dünya’da Şehir ve Bölge Planlama eğitiminin yaygınlaşması sürecinde, gerek yasal düzenlemelerde gerekse politik yaklaşımlarda kent, kent planlaması konuları farklı boyutları ile tartışılmıştır. Bu nedenle yerel ve merkezi sistemin yasal düzenlemelerinde “kent” tanımlamalarının içeriği farklı ölçütlere ve gelişmelere bağlı olarak; megapol, metropol, dünya kenti, tüketim kenti, hizmet kenti, sanayi kenti vd. değişik nitelemelerle çeşitlenmiş, bağlı olarak planlama literatürü gelişmiş, ancak “kır” tanımları, kabulleri Cumhuriyet tarihinin ilk dönem çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır.

Kır ve kırsal alan ile ilgili konuların gelişmiş ülkelerde 1970’li yıllar itibarıyla “sürdürülebilirlik” kavramı kapsamında ve çevre konuları ile ilişkili olarak tartışılmaya başlanmasıyla doğal kaynaklar, doğal kaynakların korunması ve dolaylı

olarak kırsal alan planlaması ve önemi gündeme gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise durum farklı gelişmiş, 1980’li yıllardan sonra erozyon, heyelan, orman yangınları, deprem, küresel iklim değişikliği, sel, kuraklık gibi doğal afetlerin etkileri ile farklı biçimlerde ve ciddi sorunlarla karşılaşılması konunun öneminin (geç de olsa) farkına varılmasına neden olmuştur.

Sürdürülebilirlik kapsamında doğal kaynak olarak üzerinde en fazla durulan “su”, özellikle akarsu kaynakları tek başına sadece suyun kullanma alanları ile ilgili konularla sınırlı olmayıp toprak ve orman kaynakları ile bir bütündür. Bu kaynakların koruma - kullanma ilişkisi su - toprak - orman birlikteliği içinde anlam kazanmaktadır. Su, orman, toprak bütünlüğünün mekân olarak havza alanlarını işaret etmesi su havzalarını kullanma, yönetme problemlerinin farkına varılmasını sağlamış ve bu farkındalık sürecinde ulusal ve uluslararası çeşitli platformlarda çözüm arayışları, önlem programları, anlaşmalar, sözleşmeler, ilkeler benimsenmiştir.

Türkiye’de -özellikle 2000 yılı sonrasında Avrupa Birliği’ne katılım sürecinin yeniden gündeme gelmesiyle- sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ile ilgili konular, başta beş yıllık kalkınma planlarında olmak üzere, gündemde yer edinmeye başlamıştır. Üst ölçekli planlama çalışmalarında, çeşitli platformlarda doğal kaynakların, tarım, orman alanlarının korunmasına yönelik konular tartışılmasına karşın bütüncül anlamda havza ve havza planlaması meseleleri de ülkemizde 2000 yılı sonrasında tartışılmaya başlanmıştır. Doğrudan havza, havza planlaması ya da planlama yaklaşımıyla havza sınırlarının belirlenmesini sağlayan bir yasal düzenlemenin henüz yapılmamış olmakla birlikte enerji kaynaklarının kullanımı, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği gibi su, orman, toprak konularını dikkate alan yasal düzenlemeler bu çerçevede mevzuata girmiştir. Yapılan çalışmalar içinde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Türkiye’de ilk kez iklim, toprak, topoğrafya, arazi sınıfları dikkate alınarak tarım havzalarının belirlenmesi umut verici bir gelişme olarak kabul edilebilir.

Ancak yapılan düzenlemelerde, konunun öznesini oluşturan “su”, “orman”, “toprak” konularının birbirlerinden, doğal yapının bütünselliğinden ve bu alanlarda yaşayanlardan bağımsız konular olarak ele alındığı, hatta konuların sadece sözkonusu alanlarda yapılacak tesisler olarak anlaşıldığı görülmektedir.²

2 9. Kalkınma Planında (2007-2013) 5.5.1. Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi başlığı altında 280. maddede; “Geçmiş dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planının (DAP) uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) çalışmaları devam etmektedir. Bu projeler, GAP hariç olmak üzere, **sadece sektörel tahsisler kapsamında sınırlı finansman imkanı bulabilmiştir**” ifadesi yer almaktadır.

Kırsal alanı oluşturan ve yerel yönetim örgütlenmesinde “köy” olarak kabul edilen yerleşmeler altyapısı iyileştirilmesi³ gereken yerler olarak belirlenirken bu altyapının da bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yapılan teşvikler⁴ kapsamında ele alındığı anlaşılmaktadır.

Kırsal Alanı Oluşturan Yerleşmeler - “Köy”

Kırsal alan, kırsal planlama, havza planlaması çalışmalarının en önemli alt birimi olan köy yerleşmelerinin planlama çalışmalarında gözardı edildiğinin göstergelerinden biri yürürlükte olan Köy Kanunu ile yine mevcut sistemde kabul edilen yerleşmeler kademelenmesini belirleyen İstatistiki Bölge Birimleri sınıflaması ve bu bağlamda yapılan il ve ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik dereceleridir.

Kırsal alan olarak kabul edilen bölgelerin alt birimleri olan köyler halen 1924 tarihli Köy Kanunu’nda tanımlanan yerleşmeler olarak kabul edilmektedir. Bu kanunun ilk maddesinde⁵ “kent” nüfusu 20 000 den fazla olan yerleşme, “köy” nüfusu 2000’den küçük yerleşme olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanunun ikinci maddesinde⁶ köylerde yaşayanların tamamının tarım sektörü ile geçindiği ve köylerin fizik-mekân olarak dağınık bir makroforma sahip oldukları belirtilmektedir.

Nüfusu 2000’den küçük olan ve geçim kaynağı -herhangi bir nitelik, nicelik ayrımı yapılmaksızın- tarım sektörü olarak belirtilen köyler içinde yaşayanlar, konumları, birbirleriyle ekonomik ve sosyal ilişkileri ile standart (tek tip) yerleşmeler olarak kabul edilmektedir. Bu kanun ve kanuna dayalı çeşitli kabuller bağlamında yerleşmeler mekânsal dinamiklerinden ve yaşayanlardan bağımsız birer tesis ve durağan, cansız varlıklar olarak ele alınmaktadır.

Köy Kanunu ile tanımlanan kırsal yerleşmeler dışında yerleşmeler kademelenmesini etkileyen diğer çalışma 2002 yılından itibaren kabul edilen İstatistiki Bölge Bi-

3 9. Kalkınma Planı (2007-2013) 292. maddesinde “... 2005 ve 2006 yıllarında köy altyapılarının iyileştirilmesi amacıyla il özel idareleri ile mahalli idare birliklerine doğrudan kaynak tahsis edilmiş ve Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES) uygulamaya konulmuştur. Ancak, kırsal yerleşim birimlerinin parçalı ve dağınık bir yapıya sahip olmaları, fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin etkin ve yaygın bir şekilde sağlanmasını sınırlandırmaktadır” ifadesi yer almaktadır.

4 Yatırımların ve istihdamın artışı hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 Sayılı Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında yapılan değişiklikle 49 ile yaygınlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kapsamındaki iller belirlenmiştir.

5 Madde 1 – Nüfusu iki binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanununa tabidir.

6 Madde 2 – Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.

rimleri sınıflamasıdır. Bu sınıflama il sınırlarını dikkate alarak, illerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeylerini belirleyen göstergeler kabul etmektedir. Gelişmişlik göstergeleri kentsel dinamikler ile ilgili olduğundan, araştırma kapsamına sadece iller alınmakta, ilçelerin kademelenme dışında kaldıkları (2004 yılı dışında) bilinmektedir. Bu konu Tablo 1’de Mersin İli özelinde örneklenmektedir. (Tablo 1)

Tablo 1. Yıllara göre Mersin İli ve ilçeleri kademeleri

ARAŞTIRMA YILI	MERSİN	SİLİFKE	GÜLNAR	MUT
1982	4. KADEME			
1996	10. KADEME			
2003	17. KADEME			
2004	13. KADEME	3. (179.)	4. (621.)	3. (342.)
2011	24. KADEME			

İlçelerin yerleşmeler kademelenmesi sistematüğinde yer almaması köylerin ve kırsal yerleşmelerin dikkate alınmadüğının da bir göstergesidir. Yerleşmelerin kademelenmesine yönelik araştırmalar 1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı, 1996 yılında Kalkınma Bakanlığı, 2003 yılında Bölgesel ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2004 ve 2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmıştır. Sözkonusu çalışmalarda il ve ilçelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen sosyo-ekonomik göstergeler her araştırma kapsamında araştırmayı yapan kurumun sorgulama amacı bağlamında kapsam ve sayı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin; 2003 yılında 58, 2010 yılında 41, 2011 yılında 61 değişken üzerinden sorgulama yapılmıştır. Değişkenlerin nitelik ve niceliklerinin farklılaşmasının yanında bu araştırmalar sırasında ülkemizdeki il sayısının 67’den (1988) çeşitli gerekçelerle 1996 yılında 79 ve 2003 yılında ise 81’e ulaşması ise ortaya konan saptamaların farklı boyutları ile de tartışılmasını gerektirmektedir.

Araştırma kurumlarının, değişkenlerin farklılaşması, ülkenin il sayısının ve bağlantılı olarak ilçe ve köy sayılarının değişmesi, bu değişikliklerin dikkate alınarak araştırma sonuçlarının güncellenmemesi, araştırma aralıklarının (periyot) düzensizliği, yapılan çalışmaların karşılaştırılabilmesine ve geleceğe yönelik çıkarımlar yapılmasına ve bu nedenlerle de doğru planlama yapılmasına olanak vermemektedir.

Sözkonusu nedenler dışında yerleşmeler kademelenmesinde kademe derecesini arttıran en önemli ölçütün nüfus artışı ve ekonomik olarak sürekli büyüme olarak kabul edilmesi, kırsal yerleşmelerin; kentsel dinamiklerin etkisinde, nüfus ve alan olarak büyümesi beklenen, giderek kentleşme oranı yükseltilecek yerleşmeler olarak planlanmasına neden olmuştur / olmaktadır. Kırsal yerleşmeleri zoraki kentleş-

tirme çabaları ile kısmen kentsel göstergelere sahip ancak gerek fizik-mekân gerek sosyo-ekonomik yapısı ile köy niteliği taşıyan, buna karşın tam olarak kırsal yerleşme olarak da ifade edilemeyen, kısaca “ne köy ne de kent olabilen yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Böylesi yerleşmelerden oluşan ve korunması gereken doğal kaynaklara sahip alanların sürdürülebilirliklerini sağlamak, aynı alanda birbirinden tamamen farklı iki amacı olan planlama yapmak demektir ve doğal olarak bu oluşum mümkün değildir.

Ayrıca her köyün belde, her beldenin ilçe, her ilçenin bir gün il statüsüne kavuşmasını benimseyen bu planlama yaklaşımı ile günümüz köy yerleşmelerinin zaman içinde artık varolmayacakları kabulü ile davranıldığı anlaşılmaktadır ki bu yaklaşımın devam etmesi durumunda kırsal alan, havza planlaması konuları mevzuat düzenlemelerinde ideal olarak kalacaktır.

Araştırma kapsamında; bu duruma mahal vermemek, yerleşmeler kademelenmesini toplumsal, ekonomik yapılanma çerçevesinde iyileştirerek sürdürmek, bağlı olarak Ülkemizin coğrafi olarak sahip olduğu çeşitliliği kademelenmiş yerleşmeler ile yaşatmak üzere bazı havzalar örneğinde çalışılmaktadır. Çalışmanın izleyen bölümlerinde konu Göksu Havzası örneğinde ele alınmaktadır.

Göksu Havzası’nda Yerleşmeler Kademelenmesi

Göksu Havzası çalışma alanı, coğrafi yapısı ve ekonomik özelliklerine göre, dört altbölgeye ayrılmaktadır. Altbölgelerden biri olan Göksu Deltası ve Akdeniz kıyı şeridi, Silifke’nin ilçe merkezinin yer aldığı, havzanın ekonomik açıdan en gelişmiş bölgesidir.

Göksu Irmağı Vadisi dar bir geçit ile havzanın kıyı ikliminin etkin olduğu kısmından ayrılan, eğimi %0-10 arasında değişen, tarımsal üretime elverişli, sulanabilir arazi yapısına sahip yerleşmelerin yoğunlaştığı diğer bir altbölgedir. Havzanın ikinci kademe merkezi konumundaki Mut ilçe merkezinin yer aldığı havzanın bu altbölgesi Akdeniz ile İç Anadolu arasında doğal erişim koridoru olma özelliği ile karayolu ulaşımı (D-715) açısından avantajlı konumdadır.

Göksu Irmağı’nın her iki yakasındaki dağlık alanlar ve yaylalar alanının topoğrafyasına bağlı olarak - ulaşım olanaklarının azaldığı, sulama imkânlarının sınırlı olduğu bölgedir. Ermenek ve Gülnar alt kademe ilçe merkezlerinin yer aldığı bu kısım orman alanlarının ve orman köylerinin yoğunluk kazandığı, ormancılık dışında hayvancılık ve kuru tarım faaliyetlerinin yer aldığı alanlardır.

Havza çalışma alanının kuzey sınırında Konya Havzası’na geçişi sağlayan Sertavul Geçiti’nin doğusunu içine alan dördüncü altbölgede şiddetli erozyon sorunu yaşanmaktadır. Verimli tarım topraklarına, sulama olanaklarına da sahip olmayan,

karasal iklim koşullarının hâkim olduğu ve havza içinde en az yağış alan (yıllık 400 mm) bu dağlık bölgede yaşayanlar geçimlerini hayvancılık ile sağlamaktadırlar. Topoğrafyanın nitelikleri nedeniyle ulaşım olanaklarının zayıf kaldığı bu altbölge havza içindeki en az gelişmiş bölgedir. (Harita 2)

Harita 2. Göksu Havzası'nda altbölgeler ve ulaşım ilişkileri

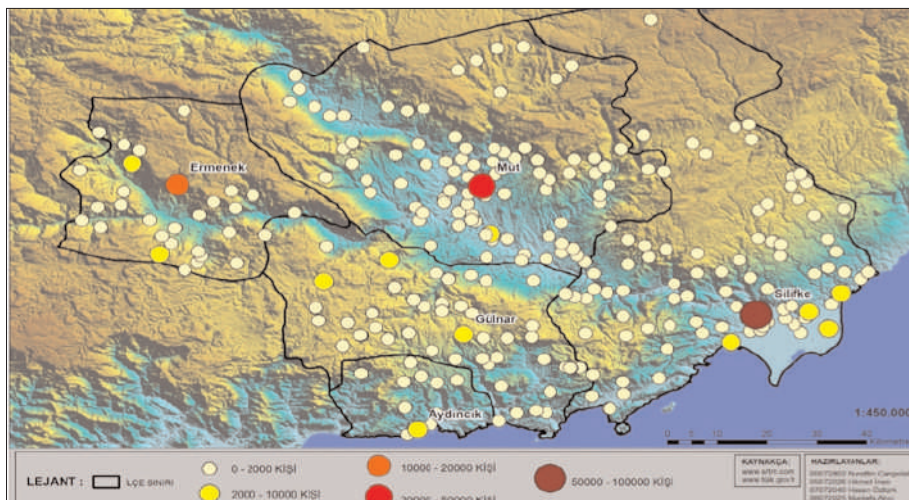
Coğrafi konumlarına, doğal eşiklerine bağlı olarak ekonomik, sosyal yapıları farklılaşan dört altbölgede toplam 247 köy bulunmaktadır. Bu 247 köy yerleşmesi içinde yer aldıkları alt bölgelerin genel karakteristik özelliklerini taşımakla birlikte, nüfus büyüklükleri, demografik nitelikleri, yerleşmelerin konumları, yapıların yönelişleri, malzemeleri vb. nitelikleri ile farklılaşmaktadır. Bu altbölgelerde yer alan yerleşmelerin birbirleri ile ilişkileri, ilişkilerin niteliği, etkileşimleri, ortaklıkları da havza bütünündeki planlama kararlarını biçimlendirecek düzeyde ve yere özgü dinamiklerin etkisiyle çeşitlilik sunmaktadır.

Bu farklılıkları ortaya çıkarmak ancak; yerel dinamikleri belirlemek, sürdürülebilirlik kapsamında vazgeçilmez değerleri (kırmızı çizgileri) gerekçeleri ile saptamak, yerleşmeleri, yerleşmede yaşayanlar ve yaşayacaklar ile birlikte ele alan çalışmalar yapmakla mümkündür.

Tablo 2. Nüfus büyüklüklerine göre köylerin dağılımı (DPT)

Köy nüfusları (kişi)	Köy sayısı (adet)	Köy sayısı/ toplam köy sayısı
12-100	55	22.26
101-200	45	18.21
201-300	32	12.95
301-400	34	13.76
401-500	26	10.52
501-750	32	12.95
751-1396	23	9.31
Toplam	247	99.96

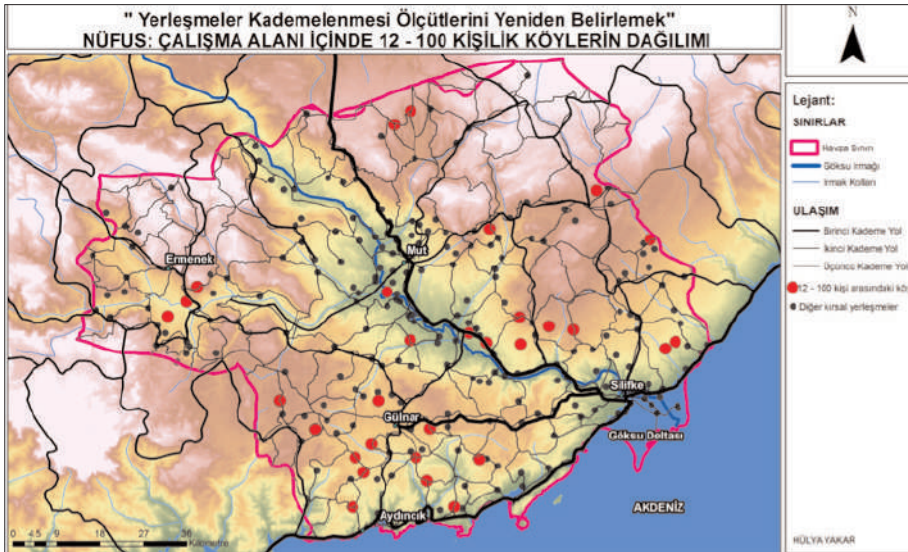
Tablo 2’de görüldüğü gibi havza kapsamında 12 kişilik nüfus büyüklüğüne sahip köyler ile yaklaşık 1400 kişilik köyler, Köy Kanunu’nun salt nüfus büyüklüğü ölçütüne göre, ekonomik, sosyal yapıları, konumları bağlamında eşit, homojen yerleşmeler olarak kabul edilmekte, aynı kapsamda değerlendirilmektedir. Oysa havza alanı içinde yer alan yerleşmelerden 192 köy (%77.7) nüfus büyüklüğü 500 kişiden küçük yerleşmelerdir. Bu 192 köyün yamaçta, akarsu kıyısında yer aldığına, ormanîçi ya da dağ köyü olduğuna göre ekonomik faaliyetlerinin farklılaştığı da dikkate alındığında; havza planlaması veya kırsal alan planlaması yapılırken Harita 3’de görüldüğü gibi eşit kabul edildiklerinde ve eşit planlama kararları ve/veya vizyon belirlendiğinde yapılan planlama çalışmalarının uygulanabilirliği tartışılmalı olacaktır / olmaktadır.

Harita 3. Göksu Havzası'nda yerleşmelerin nüfus büyüklüklerine göre dağılımı

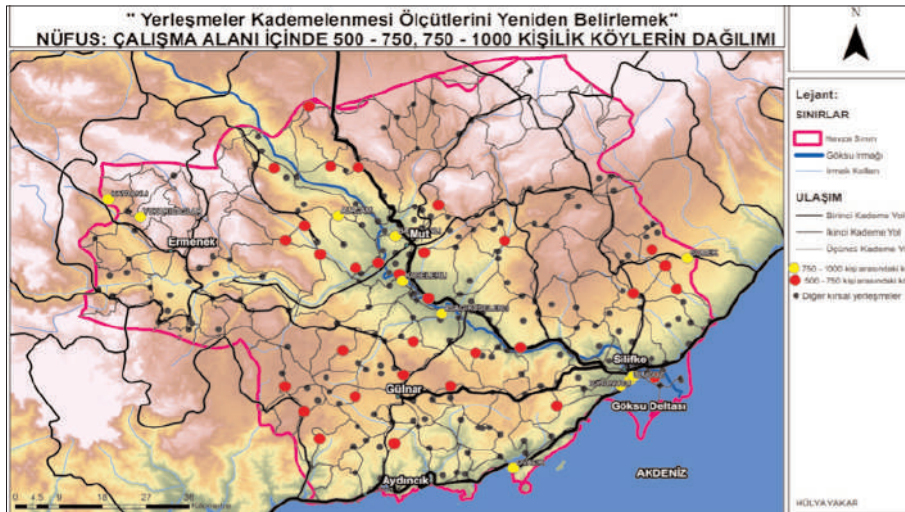
Göksu Havzası çalışma alanının toplam nüfusu 247.256 kişidir. Bu nüfusun %33.51'i (82.876 kişi) farklı konumlarda, farklı büyüklük ve ekonomik uğraşları olan köylerde yaşamaktadır. Bu 247 köyün yaklaşık olarak % 37'si ova yerleşmesidir. Diğerleri (kabaca köylerin 2/3'ü) farklı rakımlarda, farklı yöne bakan yamaçlarda, farklı konumlarda yer almaktadır. Kaldı ki ova köyleri de su kıyısında (deniz ya da akarsu), sulak alanlarda, kuru tarım topraklarında ... olduğuna göre çeşitlenmektedir.

Harita 3 ve Tablo 2’de Göksu Havzası bütününde (442 sayılı Köy Kanunu) göre nüfusu 2000’den küçük yerleşmelerin dağılımları irdelendiğinde; alanın ırmak çevresi, delta ve deniz kıyısından oluşan altbölgelerinde bulunan yerleşmelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Yapılan araştırmada ova, yamaç, kıyı-ova yerleşmeleri gibi yerleşme tipolojileri, ulaşım ilişkileri, yerleşmelerin nüfus büyüklükleri, ekonomik aktiviteleri birlikte ele alındığında Harita 3’de görülen kademelenmenin sözkonusu alanı ve yerleşmeleri tanımlamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Yine 12-100 kişilik yerleşmelerin alan içinde dağılımı irdelendiğinde (Harita 4) köylerin kıyı ve ovalardan uzakta topografyanın en sert olduğu, ulaşım ilişkilerinin zayıfladığı alanlarda yer aldıkları izlenmektedir. Ancak yerinde yapılan çalışmalarda 12-100 kişi aralığında bulunan yerleşmelerin de kendi içlerinde kademelendiği, özellikle 50 kişiden büyük yerleşmelerin göreceli olarak kıyıya yakın alanlarda yer aldıkları bilinmektedir. Yine bu yerleşmelerin ekonomik faaliyetleri irdelendiğinde tarım ve hayvancılıkla geçinen yerleşmelerde balıkçılık, kuru tarım, ormancılık gibi farklı faaliyet kolları saptanmaktadır.

Harita 4. Göksu Havzası'nda 12-100 kişilik köylerin dağılımı

Yerleşmelerin nüfus büyüklüklerine göre dağılımı ile havza içinde coğrafi eşiklere göre belirlenen altbölgeler birlikte irdelendiğinde; nüfus büyüklüğü 500-1000 kişi arasında olan yerleşmelerin alanın birinci altbölgesi olarak tanımlanan akarsu çevresinde yoğunlaştıkları görülmektedir. (Harita 5)

Harita 5. Göksu Havzası'nda 500-750,750-1000 kişilik yerleşmelerin dağılımı

Fotoğraf 1. Göksu Havzası'nda kırsal bir yerleşmeden görünüş⁷, 2012.
(H.Yakar arşivi)

Fotoğraf 2. Göksu Havzası'nda kırsal başka bir yerleşmeden görünüş, 2012. (H.Yakar arşivi)

⁷ Araştırma projesinin alan çalışması sürecinde 2012 yılında çekilmiştir.

Bir başka örnek olarak; havzada yönelişleri, konumları ile farklılıklar sunan yamaç yerleşmeleri gösterilebilir. Yamaç yerleşmeleri -nüfus büyüklüğü ölçütü dışında- erişilebilirlik düzeyleri, ekonomik ve sosyal ilişkileri kapsamında değerlendirildiğinde kademelenme dereceleri Harita 3’de belirtilen kademelenme örüntüsünden farklı bir durum sunmaktadır. Bir yerleşmede yer aldığı için sözkonusu yerleşmenin bölgesi içinde kademe derecesinin yükselmesine neden olan donatı alanlarının yanı sıra, ilköğretim, sağlık ocağı gibi yerleşmelerin kademe derecesini yükselten donatı alanlarının yer almadığı havza kapsamındaki bazı yerleşmelerde; donatı alanı sayılmayan ancak her köyde yer alan, ticaret birimi olarak kabul edilen, köy kahvehanesinin aynı zamanda yerel firmalar için otobüs acentesi olarak hizmet vermesi, kontrollü telefon bulundurması, mevsimlik işçilerin bekleme yeri olması gibi nedenler bir yerleşmenin altbölgesi içindeki etki alanını genişletmekte ve kademe derecesini etkilemektedir.

Değerlendirme

Günümüz kent ve kırsal yerleşmeleri irdelendiğinde nüfus büyüklüklerinin bir yerleşmeyi tanımlamakta yetersiz kaldığı, yerleşmenin nüfus büyüklüğünün artmasının her koşulda kentleşme göstergesi sayılamayacağından hareketle; nüfus büyüklüğü 2000’den küçük her yerleşmenin “köy” statüsünde olamayacağı bilinmelidir.

Çalışma kapsamında nüfus büyüklükleri eşit olan yerleşmelerin, her birinin de ova ya da vadi yerleşmesi olmaları durumunda dahi kendi içlerinde farklılaştıkları ve birbirleriyle ilişkilerini etkileyen yerele özgü dinamiklerin varlığı gözlenmiştir. Yerel dinamikler sözkonusu yerleşmelerin ilişkilerini, büyüklüğünü, sahip oldukları donatı alanlarını ve arazi kullanımını, kısaca kademelenmesini etkilemektedir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle yapılması gereken 1924 yılında yürürlüğe girmiş olan 442 sayılı Köy Kanunu’nun günümüz koşullarında ve ileriye dönük olarak elden geçirilmesidir. Özellikle köy yerleşmeleri ‘2000 kişiden az nüfus büyüklüğüne sahip yerleşmeler’ tanımında olduğu gibi tek bir kategori yerine en azından 250-500, 500-1000 gibi belirli nüfus büyüklüğü aralıklarını kabul eden ve nüfus büyüklüğü dışında köylerin konumu ve konumlarına bağlı ekonomik faaliyetlerini, yerel potansiyellerini gözeterek tanımlar yapılmalıdır. En önemlisi ‘her köy tarım faaliyetleri ile geçinir’ kabulünün yerine, niceliklerin yanı sıra nitelikleri de içeren tarifler yapılmalıdır. Kanunun değiştirilmesi öncesinde bu kapsamda yapılmış olan çalışmalar değerlendirilmeli ve ülkenin her yerini eşit kabul eden sınıflamalardan kaçınılmalıdır.

Böyle bir tavır;

- sürdürülebilirlik kapsamında; farklılıkları ve genel ekonomiyi idame ettirmek, önlem geliştirirken isabetli olabilmek,
- havza planlaması kapsamında; yerleşmelerarası ilişkileri doğru tanımlayabilmek, bağlı olarak yere uygun kararlar alabilmek,
- havza ölçeğinde ve ülke kapsamında; yerleşmeler kademelenmesini sağlamlaştırmak

konularında yapıcı, temel bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

Çelik, Z., (2005) “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Planlama Dergisi, no.2005/2, Ankara, ss.61-71.

Eminağaoğlu, Z., Çevik, S. (2005) “Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi”, Planlama Dergisi, no.2005/2, Ankara, ss.72-81.

Hamamcıoğlu, C. & Yenen, Z. (2013) “The Potentials of Integrated Water Basin-Based Approach for Sustainable Tourism”, Sustainability Issues and Challenges in Tourism, Boğaziçi Press, İstanbul, pp.23-28.

Kazgan, G. (2003) Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kaya Altay, İ. (2005) “Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifinde (ESDP) Kırsal Alan Politikaları”, Planlama Dergisi, no.2005/2, Ankara, ss.82-88.

Öğdül, H. (2013) “Kırsal Yerleşmeler ve Planlama Sorunları”, Kırsal Alan Tartışmaları 1999 -2009, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss:17-21.

Özden, P. (2013) “Havza Ölçeğinde Planlamada Yasal Çerçeve”, Kırsal Alan Tartışmaları 1999-2009, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss:115-118.

Öztürk, A. (2009) Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye için İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi, DPT, Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara.

Planlama 7, Planlama Stüdyoları & Diploma Tezleri (2012-2013), Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yakar, H., Yenen, Z. (2007); “Yerleşmeler Kademelenmesi Ölçütlerini Yeniden Belirlemek”, Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar, 12. Ulusal Bölge Bilimi Kongresi, Bildiriler Kitabı, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, ss:81-87.

442 sayılı Köy Kanunu.

BÜTÜNŞEHİR'DE GÖRÜNMEZ KIR VE TOPYEKÜN KENTLEŞME AFETİ: BÜYÜKŞEHİR'LERDE KENTSEL BÜYÜME VE TARIM

Araş. Gör. **Ceren Gamze YAŞAR**

ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tarım alanlarının imara açılması konusu uzunca bir süredir büyümekte olan ve tarım yapılan anadolu kentlerinin bir sorunu. Tarihsel ve coğrafi koşullar nedeniyle büyümekte olan hemen her kentin bu kategoride yer aldığı söylenebilir. Kırsal alanlar kamu politikalarının üretimi süreçlerinde sıklıkla ikinci planda kalmış ve kentten arta kalan alanlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Tarım ve kent arasındaki çok eski çağlara dayanan ve bugün görünmez kılınan ilişki, Bütünşehir yasası ile birlikte yeni bir evreye girmiştir. Toplumların yüksek yoğunluklarla birarada yaşayabilmeleri ve yerleşik hayata geçebilmeleri tarım ile mümkün hale gelmiş, pek çok kent verimli tarım arazilerinin yanına kurulmuştur. Ancak aradan geçen zamanla birlikte bu güçlü bağ unutulmuş, tarım ve kırsal alanlar kentlerden tamamiyle ayrı, uzak coğrafyalarda tahayyül edilmeye başlanmıştır. Oysa ki, günümüzde de tarihsel konumlarında varlığını sürdüren pek çok kent, verimli tarım alanlarının ve kırım hemen yanıbaşındadır. Bu durumun bir sonucu olarak Türkiye'deki pek çok kent, verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Öte yandan, yine kentlerin pek çoğu kentsel saçılma sorunu ile karşı karşıyadır. Kentsel büyüme denetlenmemekte ya da denetlenememekte, ve kent üstbiçimleri okunaksız biçimde kırsal coğrafyayı istila etmektedir. Halihazırda bu sorunlar yeterince derinken, 2012 yılında Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda yapılan değişiklik ile, büyükşehir sınıfındaki kentleri kuşatan kırsal alanlar ve verimli tarım arazileri merkezi yönetimin denetimindeki alanlar olmaktan çıkarılmış ve yerel yönetimlerin tasarrufuna geçmiştir.

Temelleri 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile atılan, büyükşehirleri çevreleyen kentin gölgesinin düştüğü kırsal alanları büyükşehir belediyesinin kontrolüne bırakan yasal düzenleme, 2012'de tam şeklini bulmuş, öncesinde merkezi yönetimin taşra teşkilatı olan ve özerk olmayan valilik ve il özel idareleri tarafından yönetilen alanların yönetimi, özerk yerel yönetim birimleri olan büyükşehir belediyelerine ve yeni yasayla kurulan yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarına geçmiştir. Bu derinlikte bakıldığında, kentsel büyümenin denetlenmesi sorunu, kentsel alanların onları çevreleyen kırsal alanlardan bağımsız düşünülmemeyeceği ve yeni kentsel politika ölçeğininin kırı da içeren kent-bölge olması nedeniyle olumlu bir gelişme olarak görülebilecek bu durum, uygulamada derin sorunlara işaret etmektedir. Kentsel büyüme ve dönüşüme odaklanan, verdiği imar hakları ile iktidarını sağlamlaştırmakta olan belediye yönetimleri, kırın kendine özgü sorunlarına çözüm bulmak bir yana, kırı daha da görünmez hale getirmekte, kent için rezerv büyüme alanından öte görmemektedir. Kent ve kır arasındaki uçurum uzun süredir derinleşmektedir. Katman katman pek çok sorunla doğrudan bağlantılı olan kır ile kent arasındaki ilişki çoklukla bir çatışma halinde ilerlemekte, kentler iktidarın yükselen mekansal odakları olarak kırı boyunduruk altına almaktadır. Burada vurgulanmak istenen, kent ve kentleşme karşıtı bir duruş sergilenmesi ve kırın bu haliyle korunması gerektiği değil, aksine kır ve kent arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanarak boyunduruk ilişkisinden çıkarılması gerektiği ve kır böyle gözardı edilip kaderine terk edildiği sürece ne kırıdaki ne de kentteki sorunların çözülemeyeceğidir. Mekansal Planlama, bugün, kırı da doğrudan içermek ve gerekli duyarlılıkları geliştirmek durumundadır.

Monolitik yerel-merkezileşme¹

Merkezdeki yetkilerin yerele devri ve demokratikleşme olarak okuma yanılığısına düşülebilecek güncel yasal düzenlemeler, son tahlilde yerelde merkezileşen monolitik bir iktidar yapısını pekiştirmekte (Akbulut, 2007), kentleri çevreleyen köylerin ve küçük ölçekli yerleşim yerlerinin tüzel kişiliğini kaldırarak kırı ve küçük ölçekli kentleri demokrasiden dışlamaktadır. Kent merkezli parti elitlerinin kır ve kent üzerinde hegemonyasını güçlendiren bu değişiklikler, yerel yönetimleri devletten daha da özerk kılarak güçlendirmekte gibi görünse de iktidar partisi içindeki güçlü hiyerarşik yapılanma ile birlikte, İstanbul örneğinde açık biçimde görülebileceği üzere hiç olmadığı kadar merkeze bağımlı ve inisiyatifsiz kılma-tadır.

Yerelde gerçekleşen bu yerel odaklara doğru açık ve merkezi odaklara doğru gizli merkezileşme, bugün kent ve kent-bölge yönetimlerinin ana altyapısını belirle-

¹ *Monolitik İktidar* kavramı, Akbulut'un Belediye Yönetimi Reformu: Monolitik İktidar Yapısının Güçlendirilmesi isimli, 2007 yılında çıkmış makalesinden ödünç alınmıştır.

mektedir. Başka bir deyişle, kent ve kent-bölge yönetimlerinin iki ölçekte merkezileştiği söylenebilir: İlk olarak, görünür ölçek olan kent ve kent-bölge ölçeğinde, Büyükşehir Belediyeleri, yerelde, kırdaki ve kentte en güçlü kurumlar haline gelmiştir. İkinci olarak, yerel yönetimleri güçlendiren hamlelerin benzerleri, daha büyük ve derin biçimde merkezi yönetim için yapılmış, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi kurumlar, yerel üzerinde denetimsiz yetkilere sahip olmuşlardır. Bu duruma, iktidar partisinin güçlü hiyerarşik yapısı eklendiğinde, yasalar nezdinde tanınmış yetkiler dahi, aynı partiye tabi yerel yönetimler için, merkezin denetimi ve rızası olmadan kullanılamaz hale gelmiştir. *“2004 yılından itibaren Türkiye’de ölçek tartışmaları, büyük kentleri, 2000’li yılların tarihsel koşullarında yeniden dağıtım mekanizmalarının en önemli araçları haline getirmiştir. Son yıllarda metropoliten alanlarda yeniden ölçeklendirme doğrultusunda yapılan reformlarla Büyükşehir belediyeleri ile metropoliten alanlardaki diğer belediyeler arasında yeni bir işbölümüne gidilmiştir.”* (Çınar, T., v.d., 2009) Kentlerin artan önemi ile bu yeni iş bölümü, yine yerelde bir merkezleşmeye işaret etmektedir. Kapitalizmin mekansallaşması, kapitalist yapının yeniden üretiminde mekan üretiminin öneminin ayırdına varılması ile birlikte, (Çınar, T., v.d., 2009) kentler üzerindeki baskı artmış, bu baskı aynı biçimde kenti çevreleyen kır için katlanarak artan bir baskıya yol açmıştır. Mekan ve mekansal örgütlenmenin, kapitalizmdeki bu merkezi rolü, dünyada ve Türkiye’de kent yönetiminde yeni ölçek arayışlarına gidilmesine sebep olmuştur.

Kentlerin etki alanları ve art-alanları genişlemiş, ancak kent yönetimlerinin yetkili ve sorumlu oldukları alanlar aynı kalmıştır. Yeni bölgecilik, yarışan kentler ve kent-bölgeler, desantralize olmuş kentler ve kentsel saçılma gibi görünürde birbiri ile ilgisiz ancak birarada bulunan durumlar ile birlikte, kentlerde, kentin yakın çevresini ve kenti çevreleyen kır da, sınırları olabildiğince geniş tutarak kontrol etmek kaçınılmaz hale gelmiştir. 2004’te Pergel yasası olarak bilinen 5216 tam da böyle bir bağlamda kabul edilmiştir. Kır ve kent için bütünleştirilmiş bu yönetim, kentsel alanların mütemmim cüzü olan çevre-kırsal artalanları ile birlikte, yerelde merkezileşen biçimde ele alınması durumu, hukuki düzlemde olumlu sayılabilecek nitelikte bir gelişme olmakla beraber, uygulamaya bakıldığında, son tahlilde, daha fazla yapılaşma, daha fazla imar, daha saçılmış kentler yaratmaktan öteye gidememiştir. Gidecek gibi de görünmemektedir.

Üretime karşı tüketim / tarıma karşı konut

Çeperde vuku bulan kır ve kent arası çatışmanın tezahürlerinden biri de konut alanına dönüşen tarımsal alanlardır. Çeperde giderek artan biçimde verilen imar hakları ile tarım arazileri üzerinde apartmanlar, siteler yükselmekte, bu üretilen konutların önemli bir kısmı boş kalmakta, konut bir yatırım aracı, finansal bir meta

olarak görülmektedir. Bugün ekonomide inşaat sektörü ve emlak piyasası tartışılmaz bir öneme sahiptir. Bu önem, kent çeperindeki kentleşme ve imar baskısını artırmaktadır. Buna karşılık, tarım bir gerileme yaşamakta, küçük üretici kaybolmakta, artan şirketleşme ile birlikte tarımsal üretimin ölçeği değişmektedir. Bu koşullar altında çeperdeki tarım arazileri kentsel büyüme baskısına karşı koyamamaktadır. 2002 sonrası Türkiye’de yasama sürecinin hızlanması, tek parti iktidarı ile birlikte, yasa değişikliklerinin kısa sürelerde onaylanması, Türkiye’de neoliberalizmin daha derin olarak yerleşmesini sağlamış ve yasal çerçevenin neoliberal ülke, kent ve kır yönetimine daha uygun hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Konumuz kapsamında, tarım alanlarının kentleşmesinin önündeki yasal engellerin aşılması da bu bağlamda incelenebilir.

Ülkede tarımda yaşanan düşüşün önemli nedenlerinden biri kamu politikalarının, kalkınmacı anlayışın sanayiye destekleyen, tarımı kalkınma için yetersiz bir sektör olarak görüp gözdardı eden biçimde belirlenmeye başlaması olmuştur. Tarım sektörü, “ülke kaynaklarını yutan bir karadelik olarak” nitelenmiştir (Günaydın, 2008). Son dönemde, daha da fazla güç kazanıp yaygınlaşan kalkınmacı ekonominin tarıma yaklaşımı hala yetersiz ve yüzeyseldir; tarım sanayileşmenin hizmetkârı olarak görülmekte, ancak kalkınmada hiç bahsi geçmemektedir (Özertan, 2013). kalkınmacı ekonomi, kentlerde ve bölgelerde baskındır. Kalkınma ajanslarının hızla kurulduğu, yetkileri tam tanımlanmamış da olsa ve tam anlamıyla faaliyete geçememiş olsalar da, kalkınma, özellikle de bölgesel kalkınma fikrinin yaygınlaşması ve benimsenmesi konusunda önemli bir rol oynamışlardır. Baskın ideolojinin kalkınmacılığı DPT’nin Kalkınma Bakanlığı’na dönüştürülmesinden okunabilir. Ülkeyi, bir bütün olarak ekonomik yönden planlama görevini beş yılda bir üretilen planları ile yerine getiren DPT, yetkilerin kalkınma ajansları üzerinden bölge ölçeğine dağıtılmaya başlandığı ve kalkınma söyleminin, topyekün ülkeye maledilmek yerine, bölgeselleştiği ve bölgeleri birbirleriyle, ve hatta illeri kendi arasında yarışmaya ittiği rahatlıkla gözlenebilir. Bu bağlamda, yukarıdaki alıntıda da ifade edildiği üzere, tarım, kalkınmacılık ve yeni bölgecilik için geri planda, feda edilebilen ve hatta kalkınma için sanayi önünde engel teşkil edebilecek bir sektördür. Kalkınmacılığın ve yeni bölgeciliğin baskın hale gelmesi ile birlikte, tarım daha da çok gözden çıkarılmış ve kırılğan hale gelmiştir. 2004’te Pergel yasası olarak bilinen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunun ve 2012 yılında yapılan değişikliğin (6360 Sayılı Kanun) tam da böyle bir bağlamda çıkarıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tarım konusu ve ilişkili olarak kırsal alanlar, karmaşık politika örüntülerinin etkisi altındadır. Ekonomik, toplumsal ve mekansal politikaların tarım üzerindeki etkisini ayrı ayrı ölçmek çok mümkün görünmemektedir. Ancak konunun çok katmanlılığı, ölçme zorluklarına rağmen, tarımsal üretim ve kırım içinde bulunduğu durum ve sorunlar oldukça görünürdür.

Boratav'a (2004) göre, Türkiye gibi ülkelerde tarıma müdahalede üç ana amaç söz konusudur; bu amaçların ilki popülizmdir. "Tarımsal piyasalar kendi haline bıraktığında üretici aleyhine sistematik sonuçlar vermeye yatkındır" bu nedenle tarıma müdahale kaçınılmazdır, köylü ve çiftçinin korunabilmesi buna bağlıdır ancak burada bahsedilen müdahale biçimi popülist ve parçacı bir müdahaledir (Boratav, 2004). Müdahale için ikinci amaç "gıdada kendine yeterlilik"tir. Uluslararası bağlamda düşünüldüğünde tarımdaki sorunlara derman olamayacağı anlaşılabilecek bu görece olumlu müdahale kaygısı, neoliberalizm ile birlikte yerini ithalat serbestisine bırakmıştır ve bu nedenle pek çok az gelişmiş ülke, dönem dönem ya da sürekli gıda krizi ile karşı karşıya kalmaktadır (Boratav, 2004). Üçüncü amaç, bugün söylemde de kendine yaygın yer bulan kalkınmacılıktır. Tarımsal artık, tarım sektörü dışına çıkarılıp sanayi sektörüne ya da kentsel veya kırsal teknik ve sosyal altyapıya aktarıldığında kalkınmanın önemli bir katalizörü haline gelebilmektedir (Boratav, 2004). Tarımsal artığın tarım sektöründen çekilmesi ve bu kalkınmacı alanlara kaydırılması ise devlet eliyle ya da piyasa eliyle olabilmektedir. Burada önemli bir nokta, Türkiye için olası bir tarımsal artığın bugün büyük olasılıkla katarılacağı yer kentleşme yatırımları, kentsel altyapı ve kentsel büyümedir. Kırsal alanlar kamu hizmeti yönünden giderek görünmez hale gelmiş, azalan nüfusun da etkisi ile kamu politikaları gündeminden çıkmıştır.

Tarım sektörü, kalkınmacı neoliberal söylem tarafından ülke ekonomisi üzerinde bir kambur gibi görünse de, işin aslı öyle değildir: İstihdamın %24,6'sını (Haziran 2013 TÜİK verisi) tarım sağlamaktadır (Sanayi %19,1, İnşaat %7,4 ve Hizmet %49 iken) sağlayan tarım sektörü aynı zamanda, sanayinin gereksinim duyduğu hammadelerin büyük bir bölümünü karşılamaktadır (Günaydın, 2008). Ancak kalkınmacı yaklaşım tarıma neredeyse bir yük, bir sorun olarak yaklaşmaktadır. "Tarımı sanayiye engel olarak gören" bu yaklaşım, kalkınmayı sağlayacağına, tersine, uzun vadede geri kalmışlığı, ekonomide kırılganlığı yeniden üretmiştir. Tarımın içerilmediği, marjinalleştirildiği bir kalkınmacılıkla kalkınma ve kalkınmada istikrar mümkün görünmemektedir. Burada tarımın kalkınma, ve hatta daha temel olarak kapitalizm için önemini anlamak için Ellen Meiksins Wood'un Kapitalizmin Kökeni çalışmasına bakılabilir. Kapitalizmin kökenine inen bu kitapta, tarımın kapitalizmin gelişmesindeki yapısal ve öncül rolü, mülkiyet ilişkilerine vurgu yapılarak anlatılmaktadır. Avrupa Birliğinin 1960larda Türkiye'nin bugününe benzer biçimde yaşadığı sorunları aşmak için bütçesinin yarısını tarım sektörüne ayırmış olması ve bu politikaların bugün hala, Avrupa'da ortak tarım politikası olarak devam ediyor olması (Günaydın, 2008) tarımın gelişmişlik ya da kalkınmada gözardı edilemeyeceğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Madalyonun diğer yüzü; konut sorunu, kentsel büyüme bozukluğu ile doğrudan ilgilidir. 2012 yılında GYODER tarafından yapılan araştırmanın raporunda belirtildiği üzere 2012 yılı için Türkiye'deki konut fazlası 800.000'dir. İnşaat

Mühendisleri Odası'nın 2010 yılında hazırladığı rapora göre ise toplam konut fazlası 2,7 milyon'u bulmaktadır. Bahsi geçen konut fazlasının önemli bir kısmı İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere büyükşehirlerde bulunmaktadır. Üretime karşı tüketim, tarıma karşı konut baskın gelmektedir.

Tarım sektöründeki değişimleri ve kırsal alanlarda yaşanan sorunları basitçe ve tanımlı, açık değişkenlerle açıklamak olanaksız olsa da; konunun mekansal boyutu göz önüne alındığında, tarım arazilerindeki azalma ile, konut sayısının hızlı artışı ve kentsel saçılma sorunu arasında kolaylıkla ilişki kurmak mümkündür. Kısıtlı bir kaynak olarak toprak; tarımsal ve kırsal arazi kullanımlarından sıklıkla ve yaygın biçimde konut kullanımına geçmektedir. Ülke ölçeğinde üretimden tüketime geçişin kent ve bölge ölçeğinde bir tezahürü de budur. Tarımsal üretim aracı olan araziler, emlak sektöründe tüketilmekte ve aynı zamanda bir tüketim mekanı haline gelmektedir. Konut, işgücünün yeniden üretimi için elzemdir, bu niteliği ile konut ve konut üretimi, bir arazi tüketme biçimi değildir. Ancak bugün, konutun kullanım değerini imleyen bu durum, yerini değişim değerine ve yüksek düzeyde metalaşmaya ve hatta finansallaşmaya bırakmıştır. Konut, bir meta ve finansal yatırım aracı haline gelmiştir. Böylesi bir ortamda, konut fazlası da olduğu düşünüldüğünde, kent çeperinde yeni konut yapmak için imara açılan her verimli tarım arazisi tüketilmiş olmaktadır.

Yeniden Ölçeklenme ve kırın/çeperin temsiliyet krizi: İlgili Yasalara Kısa bir Bakış

Kent ve kırsal arasındaki süreklilik, bütünlüğün sağlanması, kentsel büyümenin denetim altına alınması ve yerel yönetimlerce yönetilmesi konularında, yasal düzenlemeler, daha önce belirtildiği gibi olumlu gelişmeler olarak da okunabilir. Ancak Afet yasası, kentsel dönüşüm, rant ve kırsal yönelik üretilen politikaların eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda, böyle bir okuma mümkün olmamaktadır. Devletin mekansal yeniden ölçeklenmesi ile birlikte kentler ve kent-bölgeler üretilen politikaların ana ölçeği haline gelmiştir. Birbiri ile yarışan kentler, hükümetlerin ana gündemini oluşturmakta, kentlerin küresel rekabet ortamında daha yarışabilir kılınması için politikalar üretilmektedir (Brenner, 2006). Yatırım çekmek için yarışan kentlere yönelik üretilen politikalarda önceliği sermayenin talepleri almakta; toplum, kırsal ve kentte yaşayanlar, politika üretim süreçlerinde temsil olanağı bulamamaktadır. Kent mekanı artan biçimde metalaşmakta ve dönüşmektedir. Yukarıda bahsi geçen yasal düzenlemelerle, kentin gölgesindeki kırsal alanlar da bu rant döngüsüne katılmıştır. Kent yönetiminin kırsal genişletilmesi ile birlikte, kırsal alanların emlak pazarına yönelik olarak metalaşması riski artmıştır. Üretim alanı olan tarım toprakları verilen imar hakları ile tüketilmektedir ve bugün Türkiye'de farklı ölçeklerden pek çok kent, kentsel büyüme bozukluğu

(Yaşar,2010) ile karşı karşıya kalmaktadır. Devletin yeniden ölçeklenmesi sürecinde önem kazanan kentler ve kent-bölgeler, yarışmacı kentler söylemi, bu sorunu derinleştirmektedir.

Bu sorunlara paralel olarak, büyükşehir belediyelerini çevreleyen belediyelerin bir kısmının ve köylerin tüzel kişiliği ortadan kaldırılmış ve bu alanlar mahallelere dönüştürülmüştür. Bu değişim, çeperdeki az nüfuslu geniş alana yayılmış, kırsal ya da yarı kırsal nitelikli yerleşim yerlerinin temsiliyetini zedelemiştir. Toplumsal ve ekonomik açıdan kır giderek sesini kaybetmektedir, Bütünşehir yasası da bu süreci hızlandırmaktadır. Kırın ve çeperin temsiline krizi ve bu alanların büyümeyi denetim altına alan, çepere-kıra özel planlama yöntemleri yerine, proje bazlı olarak imara açılması birbirini olumsuz anlamda bütünleyen iki gelişmedir. Bu çerçevede içinde, 2004 yılında 5216 ile büyükşehir belediyelerine bağlanmış alanlarda tarımsal üretimin değişimi, bugün kır ve kent arasındaki ilişkiyi okumak için yol göstericidir.

Özellikle TOKİ ve Büyükşehir Belediyelerine verilen kırsal alanları da kapsayan kentsel dönüşüm alanı ilan edip dönüştürme yetkisi ile birlikte hızlanan süreç, yeni kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı için çıkarılan 636, 644, 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerle birlikte tarım alanlarının imara açılması konusu yeni bir boyut kazanmış, çevre ile ve kentleşme ile ilgili tüm yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilerek Bakanlığın kentsel gelişme ve rantlar üzerindeki gücü mutlak hale getirilmiştir. Bu KHK'larla, kentsel ve kırsal alanlarda tüm planlama yetkileri bakanlık bünyesinde toplanmakla kalmamış; tarım topraklarının, mera alanlarının, kısaca tarımsal üretim alanlarının üzerindeki koruyucu kılıf da ortadan kaldırılmış ve bu alanlar yapılaşmaya-kentsel büyümeye açık kılınmıştır.

644 ve 648 sayılı KHK'larda kırsal alanlara ilişkin önerilen politikalar "iyileştirme, yenileme ve dönüşüm" sözcükleri ile ifade edilmiştir. Bu durum, kırsal alanlara yaklaşımın halihazırda yerleşilmiş alanlardan farklılaşmadığını ve ana odağın yapılaşma olduğunu ortaya sermektedir. Yine aynı maddenin devamında tanımlanan görevler de tezimizi güçlendirmektedir: "etüt, harita, plan, parselasyon planı ve yapı projelerini yapmak, yaptırmak, onaylamak, kamulaştırma ruhsat ve yapım işlerini gerçekleştirmek, yapı kullanma izinlerini vermek ve bu alanlarda kat mülkiyetinin kurulmasını sağlamak". Tüm bu tanımlanmış eylemlerin tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak ve tarım alanlarını korumak ile ilgili olmadığı açıktır. 7. maddenin g bendinde belediyelerin mücavir alanları ile köylerin yerleşik alan sınırlarını belirleme yetkisini alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 648 sayılı KHK'da İmar Kanunu'nun 27.maddesini değiştiren maddesi ile birlikte, "köy yerleşik alan sınırı içerisinde 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu hükümleri"ni uygulamaktan muaf tutulmuştur. "Köyün gelişme potansiyeli ve gelişme düzeyi" benzeri ifadelerle desteklenen yapılaşma isteği ve kaygısı okunabilmek-

tedir, ve kırsal nüfusun hızla azaldığı, kente göçün oldukça yüksek olduğu bu dönemde, bu KHK'ların kent ve kır üzerine etkilerinin nasıl olacağı tahmin edilebilir. Bahsi geçen yasal düzenlemelere kısmi iptaller gelmiştir. Sıtmayı gösterip ölüme razı eden bu tutum son dönem yasama biçiminin bir özetiştir.

Kırsal nüfusun hizmet alımı eksikliği, işsizlik, tarımsal desteklerde yaşanan sorunlar, tarımda ölçek ekonomisinin artan etkisi ve şirketleşme ile birlikte azalmakta olan nüfusun, yasa kapsamında artacağı varsayılmakta ve küçülen köylere uygun planlama stratejisi geliştirilebilecek yasalar yerine, köylerde gelişme alanları ayıran, bu alanların (çoklukla tarımsal üretim ve mera alanları) yapılaşmasına izin veren yasalar üretilmektedir. 636 sayılı KHK'nın 7.maddesi b bendi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı " kentlerde ve kırsal alanlarda arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve uygulamak" konularında tam yetkili kılınmıştır. Bütüncül bir yaklaşım ile ve bir devamlılık içinde kırın ve kentin planlanmasına olanak tanınması ve planlamada yaşanan yetki karmaşasını sonlandırmak açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilecek bu değişiklikler, bulunduğumuz politik ve ekonomik konjonktürde gerçeklikten uzak görünmektedir. Baskın söylem, kentsel gelişme kavramını kentin alabildiğine büyümesi olarak değerlendirmekte, yapılaşma öncelikli ve ana hizmet kolu sayılmakta, konut politikası konutun niteliğini ve farklı gelir gruplarına dengeli dağılımını değil, niceliğini gözetmektedir. Kıra özgü sorunların, kırsal alanların ve tarımsal üretimin bütünlüklü bir şekilde ele alınmadığı da gözönünde bulundurulduğunda bütünleştirilmiş kır-kent yönetimi, kırın yararına olmamıştır. Öte yandan, tarımsal üretimi ve hayvancılığı kontrolü altında tutan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın arazi kullanımı ve kırsal alanların planlanması herhangi bir söz hakkına sahip kılınmaması da ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

2003 sonrası çıkarılan kanunlar, KHK'lar ve yönetmeliklerle şehircilik, kentleşme, yapılaşma ile ilgili her konu, yetki, işlev biraraya getirilmiş, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da bu konunun mutlak hakimi kılınmıştır. Madalyonun diğer yüzünde ise tarım toprakları, hayvancılık, çevre ile ilgili yetkiler, işlevler ve konular bütünlüğünü kaybetmiş, parçalara bölünerek farklı bakanlıklara dağıtılmış, korumasız ve kontrolsüz hale getirilmiştir.

Tarım arazileri için önemli bir diğer milat 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun kabul edildiği 2005 yılıdır. 2,8 milyon hektar arazi bu tarihten sonra tarım alanı olmaktan çıkmıştır. 1995 sonrası tarım alanlarının değişimi grafiğine bakıldığında, Düşüşün önemli kısmının 2005'ten sonra yaşandığı görülecektir.

Tablo. 1 1995-2012 arası Türkiye’de Tarım Alanlarındaki Toplam Değişim

www.tuik.gov.tr’den derlenen veriler ile hazırlanmıştır.

2004 yılında çıkarılan yasa sonrası 16 Büyükşehir Belediyesi’nde, özellikle daha geniş yarıçapta kırsal alanın denetimini ele alan şehirlerde tarımsal üretim bu değişiklikten nasıl etkilenmiştir? Tarım alanlarının miktarında bir değişim olmuş mudur? Benzeri nicel sorulara istatistiki ve mekansal cevaplar aramak bu çalışmanın amaçları arasındadır. Üretilen bilginin ışığında, yakın zamanda çıkarılan, 13 yeni ili büyükşehir haline getiren ve 29 ilde belediye sınırları ile il sınırını birbirine eşitleyen yasanın Türkiye genelinde ve bu kentler özelinde kentsel büyüme ve tarım üzerindeki etkileri konusunda değerlendirme yapılabilecektir.

Güncel kentleşme politikalarına yönelik kapsamlı bir bakış açısı geliştirebilmek için bakılması gereken bir diğer kanun afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkında kanun’dur. Yönetimin mekansal dağılımını yeniden tanımlayan ve kır merkezi yönetimin doğrudan kontrolünden çıkararak kente tabii kılan bütünşehir yasası ve bütünşehir yasasının bir taslağı niteliğindeki pergel yasası olarak da bilinen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile birlikte kentleşmenin biçimini, yönünü ve yoğunluğunu tanımlayan, kentsel dönüşümü kentleşmenin temel yöntemi haline getiren 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kentlerin ve kırsal geleceği yönünden önem taşımaktadır. 2004 yılında çıkarılmış olan 5216 sayılı kanun’un sonuçları aradan geçen 9 yılda gözlemlenebilir hale gelmiştir ve bütünşehir yasasının yakın gelecekteki olası sonuçları konusunda fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Verilerle kır yeniden görünür kılmak

Ekonomik, toplumsal ve mekansal alanlarda kır kente yenik düşmekte, kırsal üretim biçimleri yerini kentsel üretim biçimlerine; kırsal arazi kullanımları da yerini

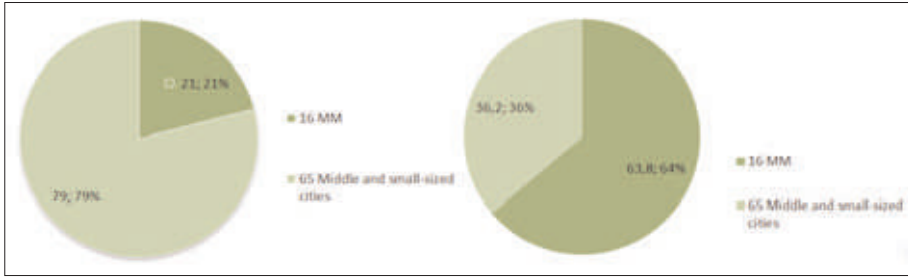
kentsel arazi kullanımlarına bırakmaktadır. Tablonun, 5216 sayılı yasanın çıkarıldığı tarih olan 2004 yerine 2002'den başlatılması, 2002 yılının Türkiye siyasi hayatında önemli bir kırılma noktası olmasından kaynaklanmaktadır. 1980 darbesi sonrası, dünyadaki değişimlere paralel olarak neoliberalizm Türkiye'de de baskın hale gelmeye başlamış, ancak köklü değişiklikler gerektiren bu akım, koalisyon hükümetlerinin görece zayıflığı ve yavaşlığı yüzünden beklenen hızında ilerleyememiştir. Ancak 2002 yılı sonrası, seçimler ile birlikte gelen güçlü ve giderek güçlenen tek parti iktidarı, bu yavaşlığın sonu olmuş, neoliberalleşme süreci bu yıldan sonra görülmedik biçimde hızlanmıştır. Bu durum da, kıyın, kırsal alanların, kentsel büyüme uğruna tüketimini hızlandırmaktadır. Bu çalışma kapsamında, yakın zamanda yapılan yasal değişiklikler çerçevesinde, çeperde kır ve kent arasındaki mücadele verilerle ele alınacaktır. Kırsal alanlar ve tarımsal üretim, ülkenin ve dünyanın geleceği açısından büyük öneme sahiptir ancak Türkiye'de güçlenen neoliberalizm ile birlikte görünmez hale gelmiştir. Kır konusunu yeniden gündeme getirmek bugün kentsel politikanın önündeki en önemli gündemlerden biridir.

Büyükşehirlerde tarım alanlarındaki değişimin genel değerlendirmesi

Bu çalışma Büyükşehir'lerde tarımın durumundaki değişmeyi incelemektedir. 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri hakkında kanun ile birlikte, Büyükşehirlerde, nüfus değişkeni baz alınarak, Büyükşehir Belediyelerinin idari sınırları değiştirilmiştir. İstanbul ve Kocaeli için Tüm il sınırı belediye sınırı haline gelmiş, diğer 14 BŞB için “*mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki^ sınırları içinde kalmak şartıyla, nüfusu birmilyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı yirmi kilometre, nüfusu birmilyondan ikimilyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı otuz kilometre, nüfusu ikimilyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı elli kilometre olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırını*” oluşturmaktadır (5216, 2004). Bilindiği üzere 2013 yılında Büyükşehir Belediyeleri'nin sayısı 30'a çıkmıştır ve tüm BŞB'nin idari sınırları il sınırı haline gelmiştir. Bu nedenle Bütünşehir olarak da bilinen bu yasa, kıy, kentleri yönetmeye özelleşmiş devlet aygıtları olan Büyükşehir Belediyelerinin yetki ve sorumluluğuna bırakmıştır. Yasayı kır üzerine ve tarım üzerine etkileri konusunu tartışmak son derece önemlidir. Ancak bu değişikliğin yakın zamanda yapılmış olması, etkiyi ölçmek için elimize yeterli veriyi vermemektedir. Bu nedenle, bu yasanın bir taslağı sayılabilecek pergel yasanının, 5216 sayılı yasanın ilk halinin üzerinde, ve bu yasa kapsamında olan ilk 16 Büyükşehir Belediyesinde çalışmak belirli bir zaman aralığında ölçme ve değerlendirmeye izin vermesi sebebiyle tercih edilmiştir. Bahsi geçen 16 BŞB olan İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Sakarya, Samsun illeri çalışılmıştır.

Tarım alanları ile ilgili istatistiklere bakıldığında, 1995'ten 2012'ye Türkiye'de toplam tarım alanları %11 (3039863 hektar) azalmıştır.² Bu azalmanın %62,97'si ilk 16 Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde meydana gelmiş, geriye kalan %37,03 ise diğer 65 ilde gerçekleşmiştir. Türkiye'deki toplam tarım alanlarındaki azalmanın önemli bir kısmının 16 BŞB'de gerçekleşmiş olması, kırsal-tarımsal alanların, özellikle büyükşehir belediyelerini çevreleyen ve kentin gölgesinin düştüğü alanların kentsel gelişme tehdidi altında olmasının önemli bir sorun olduğuna işaret etmektedir. 14 yeni ilin daha BŞB ilan edildiği ve il sınırının Belediye sınırı haline geldiği bu dönemde, 5216 sayılı yasanın ve yakın zamanda yapılan değişikliğin tarım üzerine uzun vadeli etkilerinin olumsuz yönde olacağı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Grafik 1. Tarım alanlarının 16 Büyükşehir Belediyesi ve kalan iller arasındaki dağılımı (BŞB'ler %21,2 kalan 65 il %79,8) **Grafik 2.** 1995-2012 arası tarım alanlarındaki azalış miktarlarının 16 BŞB ile diğer iller arasındaki dağılımı

www.tuik.gov.tr'den derlenen veriler ile hazırlanmıştır.

2012 yılı verilerine göre toplam tarım alanlarının %21,2'si 16 BŞB'nde bulunmaktadır. Yeni BŞB olan iller hesaba katıldığında oran %34'e çıkmaktadır. Başka bir deyişle, tüm ülkenin tarım alanlarının beşte biri 16 Büyükşehir'dedir. 1995 yılı verilerine göre ve toplam 30 büyükşehir belediyesi hesaba katıldığında bu oranın 37,34 yani beşte ikisine yakın olduğu düşünülürse; tarım yapılan alanların gözden uzak, kurtarılmış bilmediğimiz bir yerdeki kırsal alanlarda değil, bizzat büyükşehirleri çevreleyen kırsal alanlarda yani kentin gölgesinin düştüğü ve şimdi kontrolü, bu alanları rezerv kentleşme alanı görmekten öte politika geliştiremeyen Büyükşehir Belediye yönetimlerine verilen alanlar olduğu anlaşılabacaktır.

Tarım ve kentleşme arasındaki temel ilişki, yani insanlığın erken çağlarında yerleşik hayata geçebilmek için tek yolun tarım yapmak olduğu unutulmamalıdır. Çağlardan bu yana tarım yapılan kentler; önemli tarım merkezleri, aynı zamanda büyük şehirler haline gelmişlerdir. Türkiye'deki büyükşehir'lerin tarihçesine ba-

2 TÜİK verileri, www.tuik.gov.tr Eylül 2013'de sayfaya erişildi.

kıldığında pek çoğunun yüzyıllardır önemli kentler olduğu ve barındırdıkları büyük nüfusları besleyebilmek için, tarihsel olarak tarım alanlarına komşu oldukları ya da doğrudan üretken tarım topraklarının üzerine kurulmuş oldukları anlaşılabacaktır. Başka bir deyişle, Türkiye'deki tarım alanlarının esaslı bir kısmı verimli tarım toprakları üstünde kurulmuştur. Tarımsal üretim için (genel olarak tüm üretim faaliyetleri için) erişim önemlidir, ana ulaşım bağlantıları üzerinde olmak, limanlara, demiryollarına yakınlık, ürünün taşıma maliyetlerini azalttığı için tercih edilmektedir. Büyükşehir'lerin bu anlamda erişiminin ülkenin gelişkin şehirlerine uzak kırsal alanlardan çok daha fazla olduğu söylenebilir. Tarihsel olarak ve günümüzde erişimi daha fazla olan büyük şehirleri çevreleyen tarım alanlarının bir önemli artışı da budur.

Tarım ve kentleşme arasındaki bu doğrudan ilişki, başka katmanların konuya eklenmesi ile, verimlilik, artan taşıma/ulaşım olanakları, kentlerin kendine yetebilir olmaktan uzaklaşması, karmaşık pazar ağları ve ithalat-ihracat yapıları ile birlikte okunmaz ve görünmez hale gelmişse de, tarihsel coğrafi materyalizme referans vererek tarihsel-coğrafi olarak bakıldığında rahatlıkla okunabilmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse; tarımsal üretim, mekansal olarak gözden ırak, bilin-medik, kentlerden uzak bir bütün halinde bulunan kırsal alanda yapılmamaktadır. Tarımsal üretim, yakınımda, kentleri çevreleyen, mekansal olarak kentlere bitişik "kırsal" alanlarda yapılmaktadır. Bu ifadenin bize verdiği ikinci sonuç, *kırsal* kavramını yeniden ve daha anlaşılır biçimde tanımlamamızın gerekliliğidir. Daha acil olan birinci sonuç ise; bütüncül yasası ile kırsal sıfatını yasal zeminde kaybeden, yönetimi kent yönetmeye özelleşmiş aygıtlar olan Büyükşehir Belediyelerine devredilen bu alanlar aslında tarımsal üretimimizin geleceğini belirleyecek alanlardır.

Tarım alanlarındaki bu azalış gündeme geldiğinde, akla gelen ilk soru verimlilik ve verimlilikteki değişim olmaktadır. Tarım alanlarındaki ciddi azalış sorunu, verimliliğin artmış olduğu, dolayısıyla daha az alandan daha çok ürün elde edilebileceği ile cevaplamaktadır. Ancak daha az alandan daha çok ürün elde edilmesi toplam tarım alanlarının azaltılması için rasyonel gerekçe olmaktan uzaktır. Evet verimlilik artmıştır, artmaya da devam edecektir, bu artış da kaybedilen her tarım alanından üretimimizin potansiyel kaybını arttıracaktır. Tarımsal ürünlerin ithalat-ihracat verilerine kısa bir bakış konuya yeni bir boyut kazandıracaktır. Her ne kadar ihracat verilerine kolaylıkla ulaşıp, ithalat verilerine aynı detayda ulaşmak kolay olmasa da, tarım ihracatı 5.1 milyar dolar iken, ithalatı 8.8 milyar dolardır, ayrıca 2010 yılından 2011 yılına tarım ihracatı %4.8 artarken, tarım ithalatı %37.8 artmıştır.³ Kısaca ifade etmek gerekirse, Türkiye'de tarımsal üretim için "kendi üre-

3 Yıldırım, A.E. (2012) *Tarım İhracatı Ne Kadar?*, www.tarimdunyasi.net

timimiz bize yetiyor da artıyor bile” demek imkansız. Bu da bizi, her tarım alanının artan verimlilik ile birlikte, öneminin giderek arttığını söylüyor. Ancak bu durum, genel tarım politikalarında, kırsal kamu politikalarında ve kentsel büyümeyi kalkınmanın ana kriterlerinden gören kentsel politikalarda karşılığını bulmuyor. Kırsal alanlara yönelik geliştirilmiş özel bir politika seti olmadığı gibi, parça parça ilgili farklı alanlarda alınan politik kararlarla, tarımsal üretimin çıkmazları arttırılıyor.

Tarımsal üretimde verimlilik konusuna geri dönersek, alan kayıpları ile birlikte kaybedilen üretim potansiyeli de artmaktadır. İhracat-ithalat verileri böyle iken, Türkiye’nin bir yandan da nüfusunun da arttığı gözönünde bulundurulduğunda, gıda krizi, iklim değişikliği ile üretkenlik kaybı gibi küresel ölçekte sorunlar da düşünüldüğünde, tarım alanlarının kaybının ne denli büyük bir sorun olduğu anlaşılacaktır.

16 Büyükşehir Belediyesinde Tarım alanları değişiminin İl bazında incelenmesi

16 Büyükşehir Belediyesinde, yani İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun illerinde tarım alanlarındaki 1995-2012 arası değişim incelenmiştir. Ayrıca 2002-2011 yılları için toplam ve ekilen tarım alanları verisi ile ekilen tarım alanlarındaki değişim de gözlenmiştir. 5216 sayılı yasa ile birlikte, 2004-2012 yılları arasında (yeni Büyükşehir yasasının kabul edilmesine kadar) Bu illerde nüfuslarına göre Büyükşehir Belediyeleri için kontrol alanları belirlenmiştir. 20 km, 30 km ve 50 km olan bu yarıçapların Türkiye coğrafyasında kentlere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Harita 1. 5216 Sayılı Yasaya Göre Büyükşehir Belediyesi Sınırları

5216 Sayılı Kanun'un 2004 yılında çıkarılan ve 2012'ye kadar geçerli kalan haline dayanarak hazırlanmıştır.

Üretilen haritadan hareketle en büyük yetki ve sorumluluk sınırları Ankara Büyükşehir Belediyesine verilmiştir. Bütünşehir yasasının bir ön denemesi olarak da düşünülebilecek şekilde, İstanbul ve Kocaeli Tüm il sınırlarında yetkilidir. İzmir de 50 km yarıçaplık bir alanı kontrol etmektedir. Bursa ve Adana 30 km, kalan iller de 20 km yarıçaplık alanda yetkili ve sorumludur. 750.000 hektar ile en büyük Büyükşehir Belediyesi Alanı Ankara Büyükşehir Belediyesine verilmiştir.

2002-2011 yılları arası toplam tarım alanlarındaki azalış yüzdesi verisine, nüfus artış hızları (2012 yılı değeri) ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Kentsel gelişme sıklıkla kentin coğrafya üzerinde yayılması ile eşleştirilmektedir. Ancak bu yayılma bugün, sıklıkla, Türkiye kentleri de dahil olmak üzere pek çok kentte, kentsel büyüme bozukluğu/kentsel saçılma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel saçılma ise nüfus artışı ile açıklanmakta; kentsel saçılma sorununun yaşanmasının nedeninin hızlı nüfus artışı, ve yeni eklenen nüfus nedeniyle ortaya çıkan doğal kentsel büyüme ihtiyacı olduğu savunulmaktadır. Bu savunu büyük ölçüde doğru olmakla beraber, nüfusu hızlı artmayan kentlerin neden saçılmakta olduğunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Kentsel saçılmanın salt nüfus artışıyla ilgili olmadığı, doğrudan bir kentsel politika problemi olduğu ve yerel yönetimler ile, yerel üzerinde etkili ulusal aktör ve yapıların politik kararları sonucu olduğu ortaya çıkmaktadır (Yaşar, 2010). Pek çok kurumda (Büyükşehir, İl ve İlçe Belediyeleri, TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) planlama ve imar yetkisinin olması ve bu kurumların daha fazla yapılaşma için bir uzlaşma içinde olması; aynı zamanda, daha fazla yapılaşmayı engelleyecek mekanizmaların yasal değişiklikler ile kaldırılmış olması kentsel büyüme bozukluğunun başlıca nedenlerindendir. Plansız alanlardaki ve gecekondu alanlarındaki saçılmanın planlı alanlardaki saçılmadan çok daha az olması da yine ilgili ve önemli bir konudur (Yaşar, 2010). Tüm bu bilgiler ışığında, aşağıdaki iki harita, (16 BŞB'de nüfus artış hızı ve tarım alanlarının azalışı) yeni bir bakış ile değerlendirilebilir. 5216 sayılı kanunun 73. maddesinde yapılan değişiklik ile, BŞB'lere kırsal ve kentsel, imarlı ve imarsız alanlarda yapılaşma izni verilmiştir. Bunun karşılığında tarımsal üretim yararına herhangi bir görev tanımını yapılmamıştır.

Kentsel saçılma ile nüfus artış hızı arasında kurulan bağlantının bir benzeri, tarım alanlarındaki azalış ile nüfus artış hızı arasında kurulabilir mi? Bir kentin nüfusu hızla artıyorsa, tarım alanları da paralel derecede hızlı biçimde kentsel alana dönüşüp kaybedilebilir mi? Bu noktada, tarım ile kentler arasındaki tarihsel-coğrafi ilişkiyi ve yapısal bağı hatırlamakta yarar var, tarımsal üretime geçiş büyük nüfusların, birarada kentsel alanlarda yaşamasına izin veren ana toplumsal gelişmedir. Ancak bugün bu temel bağ, farklı kentler arası ekonomik bağın güçlenmesi, taşımacılık olanaklarının artması ve kentlerin kendine yeter olma koşulunu -görü-

nürde ve şimdilik- sağlamak zorunda olmaması nedeniyle görünmez hale gelmiştir. Ancak tarihsel ve coğrafi olarak düşünüldüğünde, artan nüfus ile birlikte kenti besleyen tarım arazilerinin azalmasının kapitalizmin temel ve içkin çelişkilerine benzer bir hal aldığı kolaylıkla gözlenebilecektir.

Nüfus artış hızı ile tarım alanlarının azalışı arasındaki ilişki, kullandığımız az sayıda değişken ile kolaylıkla cevaplanacak gibi görünmemektedir. Ancak, illerdeki nüfus artış hızı ile tarım alanlarındaki azalış miktarı birlikte değerlendirildiğinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Harita 2. 16 Büyükşehir Belediyesinde 2012 Yılı Nüfus Artış Hızları (%Yüzde)

www.tuik.gov.tr'den derlenen veriler ile hazırlanmıştır.

Harita 3. 16 Büyükşehir Belediyesinde 2002-2011 Yılları Arası Tarım Alanları Azalış Oranı (%Yüzde)

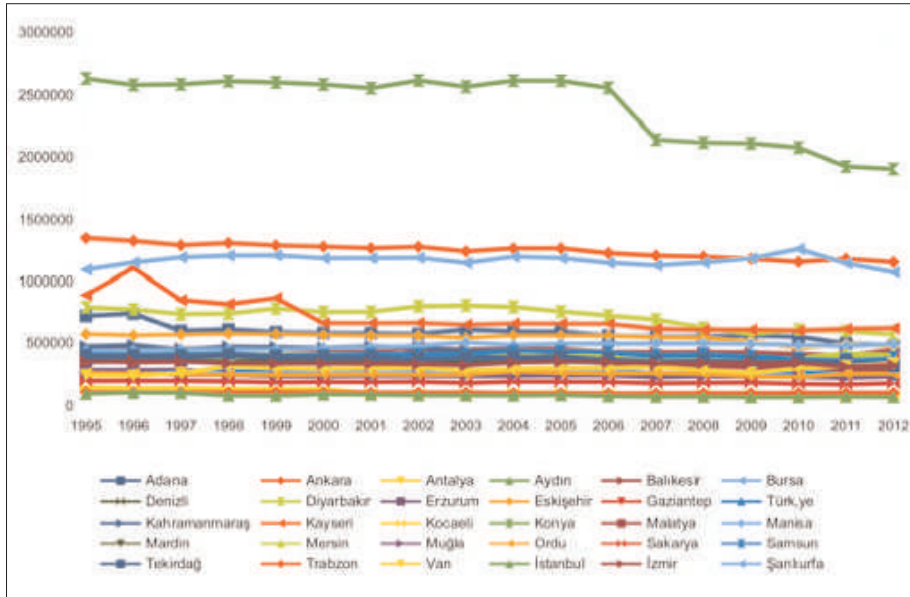

www.tuik.gov.tr'den derlenen veriler ile hazırlanmıştır.

BÜTÜNŞEHİR'DE GÖRÜNMEZ KIR VE TOPYEKÜN KENTLEŞME AFETİ: BÜYÜKŞEHİR'LERDE KENTSEL BÜYÜME VE TARIM

Ortaya çıkan çarpıcı sonuçlardan ilki Samsun ilindedir; Samsun'un nüfus artış hızı negatif olmasına rağmen, başka bir deyişle, nüfusu azalıyor olmasına rağmen, toplam tarım toprakları miktarı⁵ da azalmaktadır. Antalya'daki tarım topraklarının azalış yüzdesi de nüfus artış hızına referansla görece azdır. Yıllık nüfus artış hızı 2012'de %20'yi bulan Antalya'da tarım alanları pek çok BŞB'ne göre daha az bir yüzde ile azalmıştır (%10). Antalya turizm sektörünün güçlü olduğu, oteller ve ikinci konut yatırımlarının verimli tarım toprakları üzerindeki imar baskısını artırdığı bir ildir. Böyle olmasına ve hızlı nüfus artışı olmasına rağmen, tarım alanlarındaki azalışın diğer illere göre az olması, Antalya'da tarımsal üretimin de son derece güçlü olmasındandır. Ürün alınan sezonun uzun sürmesi, iklim ve toprak uygunluğu, yüksek verim, pazarda güçlü ürün deseni ile Antalya, bir turizm kenti olduğu kadar, hatta daha fazla, bir tarım kentidir. Kesme çiçek, turuncgiller ve sevecilik bölgede baskındır ve tarım, Antalya'da kentselmeye az da olsa, daha fazla dirençlidir. Ancak bu durum, yakın zamanda aşılmış ve daha önce imara açılmamış olan Kırca ve Altınova gibi alanlar da imara açılacak tarım alanları kervanına katılmıştır. Bölgelerin imara açılmasının gerekli olup olmadığı, kentsel dönüşüm yönünden ayrıca tartışılabilir, ancak bu yaklaşımın, tarım alanlarını geri dönüşsüz biçimde hızlandırdığı açıktır.

Grafik 3. 16 Büyükşehir Belediyesinde 1995-2012 Yılları Arasında Tarım Alanlarında Yaşanan Değişim (hektar)

4 Ekilen ve ekilmeyen tüm tarım topraklarının toplamı.

Diğer uçta yer alan iki örnek ise Konya'dır. İki ilde de nüfus artış hızı oldukça düşük olmasına rağmen (%5,3) toplam tarım alanlarındaki azalış %36'dır. Konya'daki azalış, 16 BŞB içindeki hem hektar olarak hem de yüzde olarak en büyük azalıştır. En büyük tarım arazisine sahip olan ve toplam ve ekilen tarım alanı konusunda en hızlı düşüşü yaşayan Konya ili, mazota yapılan zamların da etkisi ile çiftçilerin traktörlerini en fazla satışa çıkardıkları illerden olmuştur (Aysu, 2003).

Daha geniş bir zaman aralığında bakıldığında ve yıl yıl – il il değerler grafik haline getirildiğinde, Konya'nın tarım alanlarının miktarının diğer BŞB'lerden ne kadar fazla olduğu, veb bu miktarın 2006 yılından sonra nasıl ciddi bir düşüşe geçtiği açık biçimde okunabilmektedir. En çok tarım alanına sahip iller sırası ile Konya, Ankara ve Bursa'dır. Kayseri bu illeri geriden takip etmektedir. Verili grafikte yeni Büyükşehir Belediyesi olmuş iller de bulunmakta, alt sıralarda yer alan ve diğer azalışlar yanında daha az ve önemsiz azalışlara sahne olan iller oldukları görülmektedir. Ancak yeni çıkan yasa sonrası, bu illerdeki kırsal alanların da BŞB'lerin kontrolüne verildiği ve yapılaşma tehdidi altına girdiği düşünülürse takip eden yıllarda bu kentlerde de önemli düşüşler gerçekleşmesi mümkün ve yüksek oranda olasıdır.

Haritalara dönmek gerekirse, tarım alanlarındaki kayıp ile nüfus artış hızının paralel gittiği iller Gaziantep, Eskişehir, Bursa, İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'dır. Adana da, yine, nüfus artış hızı çok yüksek olmamasına karşın, tarım alanlarında ciddi kayıplar yaşayan iller arasındadır. Tüm BŞB'ler içinde bir tek Mersin ilindeki tarım alanlarının azalmak yerine arttığı görülmektedir (%3,5). Bu artışın nedeni, bu ölçekte ve bu çalışma kapsamında cevaplanabilecek bir soru olmamakla beraber, son tahlilde, genel duruma bakıldığında, tarım alanlarındaki ciddi azalışı tersine döndürebilecek bir artış değildir. Konya, Diyarbakır ve Gaziantep tarım alanı miktarlarının en dramatik biçimde azaldığı illerdir.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, kentsel büyümenin ve 5216 sayılı kanunun tarım üzerindeki etkisi, ülke ölçeğinde ve genel olarak değerlendirilmiştir. Tarım sektörünün içinde bulunduğu durum, çok katmanlı biçimde bir analizi gereksinmektedir kuşkusuz, ancak, tarımsal alanların kent toprağına dönüşmesi bu yalınlıkta dahi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyükşehir yönetiminin bütünleştirildiği ve toplam 30 ilin Büyükşehir Belediyesi haline geldiği gözönünde bulundurulduğunda, Büyükşehir Belediyelerinin kendilerini çevreleyen kıra ve tarımsal üretime yönelik yeni yaklaşımlar ve politikalar geliştirmeleri gerektiği açıktır. Kenti yönetmeye özelleşmiş bu organların yetki ve sorumluluk alanlarına bir anda kır da eklenmiştir. Kentin büyüme baskısı altında ezilen yakın-çeperdeki kırsal alanlar ve

nüfusun dağınıklığı ve azlığı yüzünden büyükşehir bünyesinde eriyerek yeterince temsil olanağı bulamayan ve hizmet sunumundan yoksun uzak-çeper kırsal alanlar için sorun derinleşecek gibi görünmektedir. İçinde bulunduğumuz politik konjonktürde, tarım ve kırsal alanları gözeten politikaların üretilmesi mümkün görünmemektedir. Ülke ekonomisinin temel olarak inşaat sektörü ve konut üzerinden yürüdüğü düşünüldüğünde, yapılaşma ve imarın önünde engel olabilecek her yasanın, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, Mera Kanunu, 2B yasası olarak bilinen Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun örneklerinde görülebileceği gibi yapılaşma yararına değiştirilmesi bir anlam ifade etmektedir. Bu değişikliklerin sonuçları da doğrudan tarım alanları üzerinde, orman alanları üzerinde ve doğal çevre üzerinde okunabilmektedir. İnşaat sektörünün bu denli güçlü olduğu bir yerde yapılaşma önünde engel olabilecek kanunların kısa sürede ve tartışılmadan değiştirilmesi beklenebilir bir durumdur.

Bu yazı, bütünleştirilmiş bir metropoliten alan yönetimine karşı çıkmak ya da olumsuzlamak amacıyla yazılmamıştır. Ancak, gözlemler ve yapılan araştırma sonucunda, yeni Bütünşehir anlayışının kır ve tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkisi dünyanın ve ülkenin geleceği açısından tehlikelidir ve kayıplar geri dönüşsüzdür.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ö. (2007), *Belediye Yönetimi Reformu: Monolitik İktidar Yapısının Güçlendirilmesi*. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt:16 Sayı:1 Ocak 2007

Aysu, A. (2003) *Çiftçiler Rağmen Üretiyor!*, Bianet.

<http://bianet.org/bianet/tarim/17214-ciftciler-ragmen-uretiyor>

Brenner, N. çev. Yoloğlu, C. (2006) *Metropolitan kurumsal reformu ve Çağdaş Batı Avrupa'da devlet mekanının yeniden ölçeklenmesi*. Planlama Dergisi 2006/1.

Boratav, K. (2004) Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, İmge Kitabevi, Ankara. s.203-30

Çınar, T., Çiner, C.U., Zengin, O., (2009) *Büyükşehir Yönetimi Bütünleştirme Süreci*, TODAİE, Ankara.

Günaydın, G. (2008) Türkiye Tarımı, Gerçekler/Saptırmacalar, www.zmo.org.tr

GYODER (2012) *2012 Yılı Genel Değerlendirmesi ve 2013 Yılı Öngörülleri*. İstanbul.

Özertan, G. (2013) *TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜ'NDE YAPISAL DÖNÜŞÜM VE TEKNOLOJİ KULLANIMININ ROLÜ*, Boğaziçi Üniversitesi,

www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201301.pdf

TÜİK, 2013. www.tuik.gov.tr

Yaşar, C.G. (2010) *Kentsel Saçılmanın Politikası: Ankara Örneği, Politics of Urban Sprawl: The case of Ankara*, basılmamış tez, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler A.B.D ODTÜ, Danışman: Doç.Dr. H. Çağatay Keskinok.

Yıldırım, A.E. (2012) *Tarım İhracatı Ne Kadar?*, www.tarimdunyasi.net

5A. OTURUM - 7 KASIM 2013

KENTSEL HAREKETLER VE TOPLUMSAL MUHALEFET

Oturum Başkanı: **Cengiz TÜRKSOY**

Atatürk Orman iftliği: Bir zgrleşme Tasarısı
Prof. Dr. H. Çağatay KESKİNOK

Kamu ve Kent Yönetiminde
Küreselleşme Etkisiyle Yaşanan Reform Sorunlarının
Kökeni ve Kentsel Hareketler
Yrd. Doğ. Dr. Aziz Cumhuri KOCALAR

Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Yetkisinde İnciraltı Süreci
Nehir YÜKSEL

Kentsel Muhalefet ve Gezi Parkı Süreci
Tayfun KAHRAMAN

ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ: BİR ÖZGÜRLEŞME TASARISI

Prof. Dr. H. Çağatay KESKİNOK

ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Atatürk Orman Çiftliği, çok uzun bir süredir, bilinçli bir yıkma süreci ile karşı karşıyadır. Çiftliğin kuruluş düşüncesini o günlerin uygarlaşma ve özgürleşme, bağımsız bir iktisadın inşa edilmesi süreç ve hedefleriyle birlikte değerlendirmeliyiz. AOÇ'ye yönelik yıkma girişimleri, yalnızca rant olanakları sunan bir alana yönelik bir saldırı olarak değil, dile getirdiğimiz özgürleşme tasarısına karşı ideolojik bir saldırı olarak değerlendirilmelidir. Bu kuruluş düşüncesi günümüzde de can alıcı önemini sürdürüyor.

Koleksiyoncular Derneği'nin girişimi ile AOÇ ile ilgili bir sergi ve bir kitap hazırladık. 28 Aralık 2007 tarihinde Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde açılan *Bir Çağdaşlaşma Öyküsü: Cumhuriyet Devriminin Büyük Eseri Atatürk Orman Çiftliği* sergisi'nin amacı, Çiftliğin karşı karşıya kaldığı talan sürecini gözler önüne sermek, ancak bundan da önemlisi bu Devlet Çiftliği fikrinin nasıl oluştuğuyla ilgili bir bilinç yaratabilmektir. Kitaptaki yazımın başlığını *Bir Özgürleşme Tasarısı Olarak Atatürk Orman Çiftliği* koymuştum. Mesleki tartışmalarımızda bu ve benzeri alanlara yaklaşımımız genellikle bu alanların ne kadar kültürel miras değeri taşıdıkları ile ilgilidir. Yani geçmişe ait olan bir değer korunmasıyla sınırlı bir bakış açısıyla ortaya konulur sorun. Bununla yetinmemiz gerekiyor. Oysa, Atatürk Orman Çiftliği öncü girişimi ile başlatılan ve ülkeye yerleştirilen devlet çiftlikleri sisteminin, bir özgürleşme tasarısının ürünü olduğunu vurgulamalıyız. Daha sonraki yıllarda kurulan ve dile getirdiğimiz özgürleşme tasarısını bütünleyen diğer bir örnek girişim Köy Enstitüleridir. Devlet Çiftlikleri, Köy Enstitüleri, Devlet Fabrikaları ve İşletmeleri birlikte, bilinçli bir sistemin öğeleri olarak görülmelidir.

Atatürk Orman Çiftliği, 30'lu yılların ortasında olgunluğuna ulaşmış olan şehircilik siyasetini biçimlendiren örnek bir girişimdir. Bunun temellerinin, 1924 İktisat Kongresi'nde atıldığını söyleyebiliriz. Atatürk'ün kişisel girişimiyle uygulamaya konulan bu modern çiftlik düşüncesi, 30'lu yıllarındaki halkçılık ve devletçilik siyasetleriyle tutarlı biçimde sanayi planlarında yerini bulmuş ve dönemin şehircilik siyasasının önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

Çiftliğin kamusal bir değer olarak yaratılmasının ardında, kırsal emeğin Ortaçağ bağımlılıklarından kurtarılması ve özgürleştirilmesi gibi devrimci hedefler yatmaktadır. İktisadi kuruluş olarak Çiftlik, sanayi planlarında öngörülmüş olan sanayi tarım bütünleşmesi siyasasının ilk örneğini oluşturmuştur. Çiftliğin, üretim, araştırma, eğitim ve ürünlerin halka sunulması yanında halkın toplumsallaşmasının mekânlarının yaratılması gibi çoklu amaçları söz konusudur.

Atatürk Orman Çiftliği, daha sonra ülkede yaygınlaştırılmış olan devlet çiftliklerinin ilk adımı olmuştur. Çiftliğin kuruluş düşüncesinde sanayiyle tarımın bütünleştirilmesi, üretici güçlerin geliştirilmesi, sanayinin olanaklarının kırsal üreticilerin geliştirilmesi ve uygarlaştırılması için önemli bir araç olarak kullanılmasını görmekteyiz. Kır-kent bütünleşmesinin sağlanması; kırsal üretim kültürüyle kent kül-

Bir Çağdaşlaşma Öyküsü-Cumhuriyet Devriminin Büyük Eseri Atatürk Orman Çiftliği (2007), Koleksiyoncular Derneği Yayını

türünün bütünleştirilmesi; bütün bunlar 30'ların ya da 20'lerin dünyasında kalmış sorunlar değildir. Bunlar bugün dahi geçerliğini koruyan sorunlardır. Türkiye'nin büyük bir bölümünde topraktaki feodal ilişkilerden beslenen bir gericilik hüküm sürmektedir. Feodal ilişkilerin tasfiye edilmesi açısından dile getirilen bütünleşmenin sağlanması günümüzde can alıcı öneme sahiptir.

Mustafa Kemal Atatürk, Çiftlikte bir dinlenme sırasında (30'lu yıllar)

Dönemin şehircilik uygulamaları şu siyasalar üzerinde şekillenmiştir: i) Milli iktisadın oluşturulması; yani şehircilik siyasetinin temelini oluşturan ana siyasal çerçeveden söz ediyoruz. ii) İktisadi bağımsızlık temelinde ulusal bütünleşme ve örgütlenme; sanayi-tarım-ticaret bütünleşmesi; sektörler arasında ve sektörler içinde üretim birimleri arasında bütünleşme ve örgütlenme; yani kooperatifleşme. iii) Kır-kent bütünleşmesi ve kırsal emeğin özgürleştirilmesi; teknolojik gelişme ve sanayileşme tarımsal kalkınma ilişkisinin kurulması. iv) Bölgeler arası bütünleşme, yani Anadolu'nun kalkındırılması; bölgelerin demiryolu ağıyla bütünleştirilmesi. vi) Sanayileşme ve sanayi kent bütünleşmesi; emekçi kültürü ile kent kültürünün bütünleştirilmesi; sanayi kentlerinin yaratılması ya da kentlerin sanayi gelişmelerinin sağlanması. Burada esas görevi devlet işletmeleri ve fabrikaları üstlenmiştir. Bu devlet işletmeleri ve fabrikaları, aynı zamanda kent-sanayi bütünleşmesini yerine getirmişlerdir. Kendi çalışanları için ürettikleri ve çeşitlendirdikleri kamusal hizmetleri bulundukları kentlerin halkına da sunmuşlardır. vii) Merkezi planlama ile tutarlı bir yerel yönetim örgütlenmesi. viii) Önemli bir kentsel siyasa olarak kentlerde kamulaştırılan topraklar üzerinde kentsel gelişmenin yönlendirilmesi.

ix) Cumhuriyet yurttaşının kamusal mekânlarının yaratılması. Yani kentlerde, Gezi Parkı da dahil olmak üzere Cumhuriyetin armağan ettiği önemli kamusal ortak mekânların, aynı zamanda bir toplumsallaşma mekânları olarak kent yaşamına sokulmasını görüyoruz.

Atatürk, 1 Kasım 1937’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni açış konuşmasında şu konulara yer vermiştir: i) Ülkenin tarım bölgelerine ayrılması ve tarım merkezleri oluşturulması, ii) tarım sanayisinin geliştirilmesi, iii) tarımda kooperatifleşme ve tarım bankacılığı, iv) örnek çiftlik olarak yönetilecek ve geliştirilecek Devlet Çiftlikleri kurulması, v) tarımda makineleşme, kooperatifleşme ve kolektif üretim imkânlarının yaratılması.

O nedenle, Atatürk Orman Çiftliği’ ile ilgili başlıkta, “Bir Özgürleşme Tasarısı” ifadesi bir rastlantı olmayıp uygulamaya konmuş kapsamlı bir özgürleşme ve kalkınma tasarısının anlatımıdır; yalnızca, tarımsal alanın korunması ya da tarımsal kesimin korunması ve kalkındırılması tasarısı değil, kapsamlı bir kalkınma, bir uygarlaşma tasarısı ve ülküsüdür.

Atatürk Orman Çiftliği, Başkent Ankara’nın kent yaşamı açısından da önemli işlevler üstlenmiştir. Çağdaş bir başkent, çağdaş bir yurttaş yaratılacaktır. Çiftlik, üretim etkinliklerinin yanı sıra, Ankaralıların önemli toplumsallaşma mekânlarından biridir. Halka açık mekânlarda, kamusal ortamda uygar davranış biçimi, ortak yaşama, kamusal mekânları kullanma kültürü kazandırılmaya çalışılmaktadır.

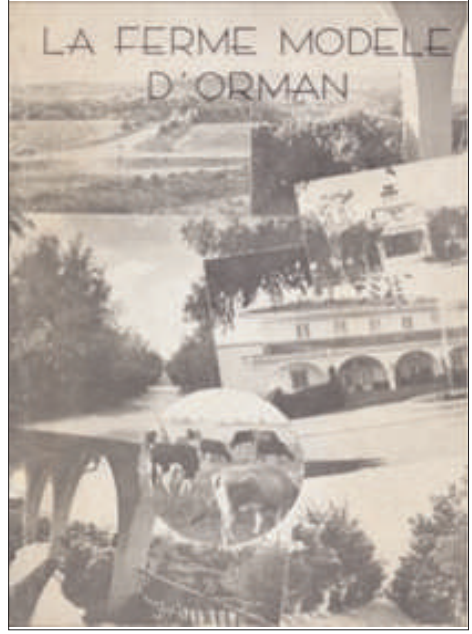
Çiftliğin önemli görevlerinden biri de, çevredeki kırsal kesimi örgütlemek, köylüleri eğitmek, köylüleri kooperatifler etrafında örgütlenmeye özendirmek, üretilen ürünlerin de aynı zamanda da dağıtımı ve sunumunu yapmaktır.

Çiftliğin adı Orman Çiftliğidir. Bu da çok önemlidir. Bir ilk örnektir. Ormanlaştırma konusu bir Çiftlik etkinliği olarak görülmektedir. Bu düşünce doğal değerlerini yitirmekte olan dünyamızda doğanın yeniden kazanılması, iyileştirilmesi projeleri için, 1920’lerde, Cumhuriyetin Kuruluş Döneminden örnek alınması gereken bilinçli bir tasarıdır. O nedenle günümüze de ışık tutuyor.

Çiftlik ülkenin kapsamlı bir kalkınma tasarısının ve ülküsünün ilk örneği olarak kendi içinde kapsamlı ve bütünleşik etkinlik alanlarını geliştirmiştir. Çiftlik bünyesinde üretim, eğitim, araştırma ve dinlenme etkinliklerinin iç içe yer aldıkları görülmektedir. Çiftlik, Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün önemli bir araştırma ve staj yeridir. Aynı şekilde Hayvanat Bahçesi, Veteriner Fakültesi’nin araştırma ve çalışma yeridir.

Üretim, eğitim ve araştırma mekanı olarak AOC
Yüksek Ziraaat Enstitüsü öğrencileri Çiftlikte staj sırasında
(30'lu yılların sonu)

Evrensel ortama katkı olarak Orman Çiftliği La Ferme Modele D'orman [Örnek Orman Çiftliği] (1936 Yılında İçişleri Bakanlığı Tarafından Cumhuriyet Devriminin Başarısını Uluslararası Alanda Tanıtmak İçin Yayınlanan Kitap).

Halkın, mezarlığa dönüştürülen yaşayan mekanı

1930'lı yılların ortamında çok büyük anlamlar ifade eden, kamuya açık bir mekan olarak Karadeniz Yüzme Havuzu, 1980'lerin başında 12 Eylül yönetiminin halkın elinden alındı, ölü bir mekana, Devlet Mezarlığına dönüştürüldü.

1936 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhuriyet Devriminin başarısını uluslararası alanda tanıtmak için yabancı dilde bir kitap yayınlanıyor: *La Ferme Modelle D'orman* [Örnek Orman Çiftliği]. Yabancı dilde bir yayın yapılması konusu ilginçtir. Bu, Devlet Çiftlikleri, Orman Çiftliği konularına, yalnızca ulusal bir sorun olarak değil, evrensel kültüre katkı düşüncesiyle de yaklaşıldığını gösteriyor.

Bozkırdan vahaya

Atatürk, Çiftliğin kuruluş yıllarında arazide denetimlerde bulunurken. (İleride Ankara Kalesi görülmektedir).

Atatürk Orman Çiftliği, Ankara kentinin 1930'lı yıllardaki büyüklüğü ile karşılaştırılmalıdır. Bu karşılaştırma aynı zamanda Ankara'nın planlı kentsel gelişimi açısından önemli ipuçları sunmaktadır. AOÇ, Tayyip Erdoğan iktidarının son saldırısına kadar, kent çevresinin yapılaşmaması gereken önemli bir bölgesi için koruma görevi de üstlenmiştir. Çiftlik 1938 yılında en büyük alanına erişmiştir. 1950'li yıllarla birlikte arazisinde eksilmeler başlamış, Çiftliğe yönelik saldırı ve yıkma girişimleri ve talan son siyasi iktidar ile doruğuna ulaşmıştır. Kuşkusuz, bu talan ve saldırı, alana yönelik rant özlemlerine indirgenemez; esas olan dile getirilen özgürleşme tasarısına ve Cumhuriyet Devrimine saldırdır.

Geçmişten geleceğe devlet çiftlikleri sistemi, kırsal kesimde geri toplumsal ilişkilerin tasfiyesi ve makineleşme birlikte yürütülmesi, yani üretici güçlerin kapsamlı anlamda geliştirilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünce, geri toplumsal ilişkilerin kültürünün yeniden inşasına ve dış alıma dayalı bir makineleşme ile sağlanma iddiasındaki tarımsal gelişme düşüncesinden kökten biçimde farklılık göstermektedir.

Devlet çiftlikleri sisteminin Bütün Şehir Yasası olarak bilinen yasal düzenlemeler sonrasında çok daha çarpıcı biçimde yerel yönetimlerin de gündemine girecektir. Uluslararası sermayenin pazarlarına terk edilmiş üreticilerin, bir kurtuluş stratejisi olarak ister Devlet Çiftlikleri yoluyla isterse kooperatifleşme yoluyla örgütlenmesi son derece önemlidir. O nedenle AOÇ gibi büyük kamusal girişimlere ve özgürleşme projelerine toplumumuzun geçmiştekinden daha fazla ihtiyacı olduğunu düşünmekteyim.

KAMU VE KENT YÖNETİMİNDE KÜRESELLEŞME ETKİSİYLE YAŞANAN REFORM SORUNLARININ KÖKENİ VE KENTSEL HAREKETLER

Yrd. Doç. Dr. Aziz Cumhur KOCALAR

Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tarihinde merkeziyetçi kültürün izlerini taşıyan Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) 1950 sonrası dönemde hızlı bir şekilde kentleşmenin etkisi altına girmiştir. Zamanla teknolojideki gelişmelerin de yönetime olan tesiriyle birlikte, kamu yönetiminde hızla gerçekleşen reformlar söz konusu olmuştur. Bu reformlara paralel olarak mevcut kavramlar tartışıla dururken (demokrasi, yerinden yönetim, kentleşme) diğer bazı kavramlarda (katılım, özerklik ve yeni yönetim teknikleri) derinleşerek yeniden gündeme gelmiştir. Bu süreçte, özellikle teşvik edilen göçlerle birlikte, zamanla kentlerin büyümesi ve kentleşmenin artmasıyla, ülke hızla gerçekleşen yeni yasal düzenlemelere de sahne olmuştur. 1997, 2001, 2003 yıllarındaki yerel yönetimler ve kamu yönetimi ile ilişkili bazı yasalar incelendiğinde, kamu yönetimindeki reform girişimlerine paralel olarak, kent yönetiminde de çarpıcı değişimlerin artarak yaşandığı görülmüştür. Yasal-yönetimsel ve sosyo-ekonomik süreçlerin kentlerin gelişimi ve planlanmasını da doğrudan etkilediği bilinmektedir. Öyle ki bu süreçler, değişimlerin, kırsal ve kentsel mekânları düzenlemeye yönelik politikaların da aslında belirleyicisidir. Küreselleşme ile ekonomik ve politik yapıdaki değişimlerin ülkemizdeki yansımalarından biri de, kamu yönetimi alanının yeniden yapılandırılması olduğundan, kentin ve günümüzde kırsal alanları da içine alan, “kentsel bölge” olarak tarif edilen alanların yönetiminde, yeni yaklaşımların benimsenmesine neden olmuştur.

Dünya’da, kamu yönetiminden kentin yönetimine uzanan yeniden yapılanma biçimleri, ülkemizde özellikle 2000 sonrası yasa ve yönetmeliklerde gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ile hayata geçirilmiştir. (Büyükşehir ve Belediye Yönetiminde

yaşanan önemli değişimler) Küresel pazarın bir nesnesi haline gelen kentlerimizde; kentsel mekâna, planlama süreçlerine ve kentin yönetimine ilişkin sorunlar artarken, kentlerin yönetim stratejilerine bağlı olarak avantajlı kesimler ile dezavantajlı kesimler arasındaki uçurumda giderek büyümüştür. Demokratik bir siyasal rejimin yapısal koşullarından biri olan, seçim ve temsil ilkesinin işlerliği kapsamında belirlenen siyasal iktidarın, insan hak ve özgürlüklerini hiç zedelemeyen toplumu yönetmesi beklenmektedir. Habitat II Konferansı-Türkiye Raporu'nda ve Eylem Planı'ndaki araçsal ilkeler gereği, kent konseyleri ve Yerel Gündem 21'lerle katılımın sağlanmasına ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Bu tarihten günümüze kadar kentli haklarının da yoğun bir şekilde artarak tartışıldığı bir zemin yaratılmış olmasına karşın, gündemdeki değişimin çok hızlı koşullar altında gerçekleşmesinin de tesiri ile söz konusu kamusal alanda, artan bir şekilde açık hak ihlalleri yaşanmış, ardından sosyal tepkilerde tırmanışa geçmiştir.

Siyasal iktidarın kullanımında da belirleyici olan, piyasa egemenliği, bu özgürlükleri kısıtlayıcı olamayacağından, insan hak ve özgürlükleri söylemi de, siyasal güç ilişkisi ve dengeleri çerçevesinde cevaplandırılacak sorular barındırmaktadır. İşte, toplumdaki bu siyasal güç dengelerinin değişimi, insan hak ve özgürlükleri söyleminde yeniden yorumlamalara yol açmaktadır. Burada 1. kuşak insan haklarından, 4.kuşak insan haklarına doğru ilerlerken; 2.kuşaktan olan ekonomik ve toplumsal hakların yeniden yorumlama girişimleri, dengeler konusunda ağırlıklı bir yer teşkil etmektedir. İşte bu haklar içinde, ayrıca konut edinme hakları da bulunmaktadır. Bilindiği gibi kamu hizmeti, kamu tarafından üretilip topluma sunulan hizmetlerdir. Bu hizmetlerden yararlanmak için de yurttaş olmak yeterlidir. Öyle ki, bu 2.kuşak haklar, zaten çağdaş demokrasinin anlamını ve işlevini de belirlemektedir. Üstelik hukuk devleti ilkesi, bu hak ve özgürlükler çerçevesinde liberal temsili demokrasinin de yapısal özellikleri arasındadır ve burada hatırlanması gereken “yasalar önünde eşitlik” ifadesi de, zaten bir hukuk devleti ilkesidir. Ayrıca yasalar ile bu ilkeler arasında da bir karşıtlık bulunmaması gerekmektedir. Ancak anayasada, ilkelerin hüküm altına alınması ile hak ve özgürlüklerin sıralanması günümüzde ne yazık ki yeterli değildir, uygulamadaki çelişkiler ve sorunlarda oldukça fazla önem taşımaktadır. Kısacası; seçim ve temsil, çoğunluk ve çoğunluğun yönetme hakkı ilkelerinin işlemesi, hukuk devleti ilkesinin kapsam ve içeriğini, ne ölçüde sınırlayabileceği ciddi bir tartışma zemini oluşturmaktadır. Tarih, bu çelişkilerin deneyimlendiği farklı dönemlerdeki politikaların izleriyle doludur. (1929 Büyük kriz ve sonrasındaki krizler ve yönetimler)

Ayrıca tüm bu güçlü karşıtlıklara rağmen; uzlaşım kültürü de, demokratik siyasal rejimin oluşumu ve işlerlik kazanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Uygulamada ortaya çıkan her demokratik siyasal rejim, anayasada ve siyasal yaşamda yansımaları da bulan bir uzlaşma olarak tarihte kendini hissettirmiştir. Bu bağlamda, yurttaş kültürü de toplumdan topluma değişen özelliklerinin yanı sıra;

norm, gelenek ve algılama kalıpları ile tutum ve davranışları belirleyecektir. Artık yurttaşlık bilinci bireysel otonomi kavramıyla ilişkilendirilerek geleceği tayin etmelidir. Dolayısıyla, bireyin akıl yürüterek, istek, arzu ve gereksinimlerini karşılamak üzere, eylemde bulunma ve davranabilme kapasitesini harekete geçirmesi beklenilmelidir. İşte burada “genel ve eşit oy” ilkesi de, tüm bireysel farklılıklara karşın önemini koruyacaktır. Demokrasi söyleminin insanla ilgili varsayımı, akla dayalı olarak sorumlu davranma biçiminde özetlenebilir. Bu varsayımın yanı sıra; bireyin/yurttaşın otonomi sahibi olmasının beklediği açıktır. Demokrasilerde bir arada yaşayabilmeyi olanaklı kılan kültürel bir homojeniteye (dinsel, mezhepsel, etnik, sınıfsal, yerel, vb) önem verildiği düşünülürse, ülkemizdeki sorunlar bu açıdan şu ifadelerle teşhis edilebilmektedir. Toplum “çoğunluğu yüceltme ve fetişleştirme”, “devlet kültürü”, “farklılıkları yadsıyan cemaat kültürü” gibi değer yargıları nedeniyle, demokrasinin oluşumunu ve gelişimini zedeleyici, aynı zamanda işlerliği ile ilgili de olumsuzluklara yol açan kültürel özelliklere sahiptir.

Schumpeter’e göre; “Capitalism, Socialism and Democracy” isimli eserinde, “demokrasi çoğunluğu belirlerken, ona toplum çıkarı ya da iradesi gibi normatif özellikler de atfedilemeyecektir” demektedir. Demokratik siyasal bir rejimde toplumdan beklenen, karar sürecine katılmak değil, karar vericileri seçmektir. Yani temsili demokrasi, halk iradesine değil, çoğunluk iradesine dayanır. Burada; demokrasinin etik boyutu ve uygulanabilirliği çözümleme dışı bırakıldığına göre, siyasal rejimin meşruiyet sorunundan da söz edilmediğini görmek gerekir. Ayrıca kadının ülkemizdeki durumu gereği, otonom bireyin aksiyomları ile ilgili burada açılmayacak kadar çok ve farklı sıkıntılarında olduğu açıktır. Dolayısıyla, siyasal rejim açısından, sürekli sorunlarla karşılaşılacağı, meşruiyet tartışmasının da kolay kolay kapanmayacağı rahatlıkla söylenebilir. İşte şimdi de, bu kültürel değişime gereksinim duyulan noktada; bilgilenme ve öğrenme süreci önem kazanmaktadır.

Burada medya ve demokrasi ilişkisinin ülkemizde tartışılmayacak kadar zayıf olduğu gerçeği de, çok yakın bir zamanda gerçekleşen Gezi Parkı ve sonrasında ülke çapında gelişen olaylarda ilginç bir şekilde izlenmiştir. Görülmüştür ki; İnsanların doğalarına uygun kural ve düzenlemeleri bünyesinde barındıran doğal hukuku, akıl yürütme ve tartışmaya dayalı olarak kamuoyu şekillendirecektir. Aksi halde, siyasal alanda insanları kandırmak ve baskı altına almak gibi sorunlarla karşılaşılacaktır. Bugün artık, kapitalist toplumlarda bilgi akış kanallarına paralel olarak kamuoyu da siyasal düşünce ve uygulamada ağırlık kazanmıştır. Dışarıdan baskı, denetim ve yönlendirme olmaksızın; ifade, basın, yayın, iletişim özgürlükleri işletilmek durumundadır. İşte tam burada medyanın, gördüğü kamu hizmetinin de, yaşamsal bir önem taşıdığı apaçık ortadadır. Özetle, demokratik siyasal rejimin bilgi sahibi olmuş kamuoyunun tercihini yansıttığı aksiyomu, artık oldukça tartışmalı bir konumdadır. Medya, rızayı biçimlendirerek üretmekte ve seçmen ise yönlendirilen konumuna doğru itilmektedir.

Kısacası, kültürel yaşam artık giderek metalaşmakta, refah devleti dönemine nazaran, demokrasi söylemi geçerliliğini kuramsal ve uygulama açısından çok daha fazla bir şekilde yitirmektedir. Bu nedenle, Habernas'ın ünlü kavramı, kamu alanının varlığı ve işlerliği, demokratik siyasal sistem için ontolojik öncüllerden biri haline gelmiştir. Artık otonom ve özgür bireyler kamu alanında birbirlerini bilgilendirerek tartışıp, ortak geleceği rasyonel olarak beraberce belirleyeceklerdir. Demokratik siyasal rejimin ontolojik temelleri ile siyasal alanda gerçekleşen mekânsal açıdan ulusal toplumdaki sınıfsal güç dengesi arasındaki bağıntıda, burada yeniden açıkça ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca egemenlik doktrini ile siyasal rejimin öncülleri arasındaki çelişki de varlığını sürekli koruyan, diğer bir sorun alanı olarak karşımızda durmaktadır.

Bu arada kullanım hakkını elde eden seçilmiş çoğunluk temsilcilerinin, özel mülkiyete dahil, yeniden bölüşümcü politikalar uygulamasının demokrasiyle bağdaştığı düşüncesinin de, artık kurama ve uygulamaya egemen bir noktada olduğu açıkça görülebilmektedir. Özelleştirme süreçleriyle gündemdeki yerini koruyan diğer bir çelişki ise; bir kamu hizmetinin, pazara bırakılmasıyla kendini göstermektedir. Özel tekele devir şeklinde gerçekleşen bu tür uygulamalar nedeniyle, kamu hizmetinin kalitesi de ne yazık ki artık göz göre göre düşürülmüştür. Bu yüzden 16. ya da 17.yy.da tarih sahnesine çıkan kapitalizmin, bir toplumsal düzen olarak yeniden düşünülme zorunluluğu olduğu ve sürekli aşırı birikim sorunuyla baş başa oluşunun temel bir sorun alanı teşkil ettiği unutulmamalıdır. Küreselleşme de artık, dünyanın adaletsiz işleyen tek bir pazara dönüşmesini ifade etmektedir. Dünya ise, ulusal kimliği olmayan bir finansman sermayesinin, kontrolü altına girmiştir. Kapitalizmin bu son aşamasında, sermaye ve emek arasındaki denge de çökmüş gözükmektedir.

Sosyal demokrasi halkın rızasını kazanarak dönüşüm geçirirken, şeffaflık ve hesap verebilirlikte (accountability) göreceli olarak önem kazanmaktadır. Geleneksel siyasetin kapsama alanı daraldıkça, ulusal devlet artık tamamen kamu yararını temsil edemeyeceğinden; yurttaşlarını koruma refleksini de yitirmiş ve bu yüzden de, demokratik meşruiyet sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik kararların ya da kaynak tahsisinin pazar eliyle yapılması, ekonomi ile siyasetin de ayrıştığının önemli bir göstergesidir. Bu sistem kar güdüsüyle, çevre sorunlarına yol açtığı kadar, artık artan toplumsal sorunlarla da karşı karşıyadır. Refah devleti geriletildikçe, suç işleme oranları da yükselmiş, artık bağımsız düzenleyici kurumlar ve devletin düzenleyici kapasitesi bu reformların başarısını belirlemekle mükellef hale gelmiştir. 1975 yılında tanınmış üç toplumbilimcinin “Demokrasinin Yönetilememeliği” raporu, sistem krizinin derinliğini ortaya koymaktadır. (Huntington, S.P, Crozier, M. ve Watanaki, J.) 1999’da kurularak kapitalizme karşı ortak direniş platformu oluşturulan Dünya Sosyal Forumu (WSF) eşitsizliğin derinleştiğinin açık bir göstergesidir.

Özetle; artık böyle bir dünyada, ulus ölçekli müdahalelerin olduğu 2.kuşak hak kazanımları da (pozitif insan hak ve özgürlükleri) sistem dışına itilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Yığınların sözde rızası ile iş dünyasının CEO'larıyla, mülkiyeti ve denetimi elinde tutan taraflı bir medyadan oluşan, tarihi blok sermaye hegemonyasını kurmuş durumdadır. Diğer yandan, belirlene gelen zorunlu istikrar programları, insan yığınlarının yoksullaşmasına ve yoksunlaşmasına yol açacağından, insan doğasına hiçte uygun olmayan bu düzenin sürdürülebilirliği de artık, çok ciddi bir tartışma konusu haline gelmiştir. Evrensel hümanist değerleri temel alan bir başkaldırı, işlevini yitiren bu temsili liberal demokrasiye, alternatif düzenlemeler ve arayışlar gündeme getireceğinden, iktidarı elinde bulunduranlarca açık bir tehdit olarak algılanmakta ve hep şiddetli bir şekilde bastırılma yolu tercih edilmekte hatta çatışma amaçlı orantısız şiddet kullanımları da azalmadan sürmektedir. Buna karşılık sosyal tepkilerin de artan bir şekilde kentsel hareketler ile ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bu anlamda Meksika'da ortaya çıkan Zapatista hareketine ve günümüzde ülkemizde yaşanan Gezi olaylarına göz atmak faydalı olacaktır. Ayrıca demokrasinin ana kurumu olan mülkiyetin de, bu ve benzeri araştırmalarda atlanılmadan derinlemesine çalışılması sürekli bir önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, Demokrasi, Kamusal alan, Kent yönetimi, Kentsel hareketler, Kent hakkı, Çevre hakkı, Konut edinme hakkı, Mülkiyet ve imar hakları, Şehircilik.

Giriş

Kentsel konular ile ilgili kapitalist ve sosyalist formülasyonların ayrı bölümler halinde eleştirel bir incelemesini yapan Harvey, bir anlamda tarihsel maddeciliğin mekân çalışmalarına uygulanmasının ilk örneğini vermiş, sosyal adaletsizliğin mekân üzerindeki bölünme ve farklılaşmalarla nasıl örtüştüğünü göstermiştir. (Harvey, 2013). Harvey bir başka eserinde, her yönüyle gözler önüne serdiği Paris’in öyküsü ile aynı zamanda içinde yaşadığımız kentlerin öyküsüne, örneğin İstanbul’un ‘80 sonrası dönüşümüne dair çarpıcı ve net bir fotoğraf koyuyor. Kenti; modern toplumun, hayatın ve bireyin politik bedenini masaya yatırıyor. Göç, banliyöleşme, temaşa, alışveriş, mutenalaştırma... Barikatlarla olduğu kadar vurgunculuk ve kiralarla da ikiye bölünen bir kent. Haussmann’ın yeni Paris’i İkinci İmparatorluğun gösteri salonu mudur yoksa piyasanın fuhuş merkezi mi? (Harvey, 2012-a).

Bu çalışmada ise, ilkin sivil kamusal alanın evrimini ve giderek sanallaşmasını odak noktası alan ve bu doğrultudaki tarihsel değişiminin izini sürerek, kentsel siyaseti çerçeve olarak belirleyen derleyici bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. “İktidarın kamusal alanı biçimlendirici müdahaleciliği”, “kadın ve erkek ayrımcılığının kamu ve özel alan ayrımıyla benzeşimi”, “biyopolitikanın alanlarından günümüz denetim toplumuna doğru” şeklinde seçilen alt başlıklarla sivil ve giderek sanallaşan bir kamusal alan incelemesi yapılmıştır.

Kamu yönetiminden kent yönetimine küreselleşme etkisiyle yaşanan reform sorunlarının kökenine yönelik bu ön araştırmada; “kentsel planlama bütünü içinde siyaseti vazgeçilmez kılan oluşumlar”a geçilerek; “Geniş Kapsamlı Planlama” (GKP) anlayışı bağlamında “kamu yararı” kavramı yeniden ele alınarak, “gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de planlama sisteminin açmazları” özetlenmiştir. Bu yüzden kentsel siyaset kavramları çalışmanın kuramsal temelini oluşturmuştur.

Daha sonra küreselleşme sürecinde insan hakları çerçevesinden, kentsel dönüşüm sürecine planlamada hak ihlallerine yönelik incelemeler üzerinden hak tanımlamalarıyla açıklık kazandırılmıştır.

“Kamu yönetimi bağlamından kent ve çevre yönetimi sorunları”na yaklaşımın izlerinden; “çevre hakkı, su hakkı, yaşam hakkı” tanımları esas alınarak ve bu doğal hakların da burada kamusal anlamda yeniden ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Küreselleşme etkisiyle yaşanan reform sorunlarının kökenindeki dinamiklere gelince; öncelikle küresel kentler içinde yer alma yönelişi ile devlet otoritesinin değer kaybına uğraması, merkezi fonksiyonların mekâna bağımlılığının azalması, hizmet fonksiyonlarının merkezde yoğunlaşması, tek düze tüketim kalıplarının, gösterişçi tüketime yönlendirici etkileri ile kentsel mekânın kullanımında da savurganlığa vurgu yapılmıştır. Sonrada; himayecilik sisteminin getirdiği zararlara, yönetim ka-

rarlarındaki katılım eksikliğine, kentsel değişimde ulaşımın değişmeyen başat rolüne ve en son olarakta; büyük inşaat projelerine yönelik kısaca değerlendirmeler yapılmıştır.

Neticede; hak arayışları meşru bir talep olması gerekirken; genellikle, orantısız şiddet gösterilerek bastırılan yeni muhalefet hareketlerinin bir parçası olan kentsel hareketlerin güncel incelemesine geçilerek, var olmayan ama olması gereken gerçek demokratik yerel platformların oluşumunun gereğine işaret edilmiştir.

1. Sivil Kamusal Alanın Evrimi ve Sanal Etkileşimdeki Çeşitlilik

Kamusal alan özel alanı da kapsayan geniş bir kavramdır. Etimolojik kökeni, 14 yy.a uzanır.

TV ve İnternet'in her yerde oluşu sanal kamusal alanlar doğurmakta, araçsallaştırılmış bir kamusal alan üzerinden paralel kamusal alanlar inşa edilirken, topluma bu alanlar üzerinden müdahalelerde sürdürülmüştür. Ayrıca otoriter merkezîyetçi siyasal düzenlemeler ile yapılan müdahaleler, teknoloji destekli ilerleyen küreselleşme süreçleri sayesinde, çok boyutlu hale gelerek genişleyen bir yapıya bürünmüştür. Öyle ki bu durum, sanal bir kamusal alan algısının oluşmasını da güçlendirmiş durumdadır. Küreselleşmenin meşrulaştırıcı aracı olan neoliberal politikalar ile ilerleyen merkezi ve kentsel yönetim süreçlerinin basit analizleri bile şu gerçeği gözler önüne sermektedir. "Devletin ve bireyin konumu ile anlamı" artık giderek değişmiş gözükmemektedir. (Bacık, 2005).

1.1. İktidarların Kamusal Alana Müdahaleci Yönetim Tarzı

Kamusal kavramı "toplumlar arası herkes için ortak" anlamını yitirip siyasal alana dönüşürken, küresel düzeyde de bu içerikte kamusala denk düşen ilginç bir alan oluşmaktadır. Farazi bir kamusal alan üstüne kurulu tartışmalar, bizi içi boşalan bir kavramla karşı karşıya bırakmaktadır. (Aydın, 2005:113)

"Kamusal alan kamu kesimi gibi yönetilemez." Ancak ülkemizdeki post kolonyal anlayışla devlet, kamusal alanı (medya aktörlerinin de sürece katıldığı) ilişkiler yumağı içinde, "patolojik bir şekilde yöneterek, ... bürokratik rasyonalitenin" alana ve algıya tahakkümünden hiç vazgeçmemiştir.

"Türkiye'de Çoğulculuk ve Kamusal Alanın Kullanımı" başlıklı makalesinde yazar, AKP iktidarının ülkeyi yönettiği son süreçte; bu kullanıma dair mücadelesinin İslam dünyasındaki diğer bölgelerde olduğu gibi, çeşitli biçimlerdeki otoriterlik ve ayrıcalık savunucuları ile özgürlük ve sosyal adalet isteyen çeşitli arka planlara sahip dışlanmış çoğunluk arasında" olduğunu belirtmektedir. (Yavuz, 2005:189)

Kamusal alan, kriz ve hastalıklı doğuş kavramlarına uygun yapısı (Koselleck, 1988) ile her zaman devletin bozucu müdahalelerine, yasal entrikalarına ve manipülasyonlarına açık durumda kalmıştır.

1.2. Kadın ve Erkek Ayrımcılığının Bir Yansıma Alanı

Kamusal alan, ideolojik kadın ve erkek ayrımlarının da ana sahnesidir. (Tselon, 2002) Özel alanın kadına devredilerek, iktidar alanı sayılan kamusal alanın erkeğe bırakılması tesadüf değildir. Bu tarihsel akış; toplumsal cinsiyet rolleri ile bir özel ve kamusal alan ayrımı, oluşumu ya da belirlenimi yaratmaktadır. Aslında dışlayıcı ve baskıcı otorite tarafından sürekli inşa edilen, pek çok kontrol mekanizması söz konusu olmaktadır. Bunların en temeli beden üzerinden geliştirilen denetim politikalarıdır.

1.3. Biyopolitikanın Alanlarından Denetim Toplumuna: Ekonomik Hegemonya

Beden için kan dolaşımı neyse, günümüz toplumunun “politik bedeni” için sermaye akışı da odur. Bu akış yavaşladığında, kesintiye uğradığında ya da durduğunda gündelik hayat da duruyor. Ancak kapitalizmde krizler yalnızca kaçınılmaz değil, aynı zamanda ‘gerekli’. Dolayısıyla her an patlak vermeye hazır olsalar da, ekonomi politikalarına yön verenler tarafından nedense asla ‘öngörülemiyorlar’. Sermaye akışının nasıl sürdüğü ve neden kesintiye uğradığı ise kavrayış yoksunu burjuva iktisatçıların makaleleri, raporları, öngörülleri, analizleri ve ekonomi haberleri arasında kaybolup gidiyor. Teşhis yok, tedavi de. (Harvey, 2012-b).

“Klasik sosyolojinin de ihmal edilmiş alanı olan beden, bir söylem ürünüyse kime tahsis edileceği yönünde beliren bir sorun alanı”da bulunmaktadır. “Nietzsche’nin toplumsallaşmayı izah edişi de aslında yine bedenin iktidar isteğinin başka bedenlerin iktidar isteği ile karşılaşmasının tasviri şeklindedir.” Aslında tarih “kutsal metin ile beden arasındaki gerilimi”n (Aktay, 2005:83) kamusal alana sürekli üretilen bu söylemler üzerinden taşındığına dair tanıklıklarla doludur. İran’da devrimin yarattığı özel-kamusal ayrımı, eskiden dans edilen alanların şimdi ibadete terk edilişi ile siyasallaşmışlığı, bu ayrımın göreceliliğini de dile getirmektedir. Beden, tıpkı toplumun –ekonomik ve siyasi- diğer alanları gibi sembolik sermayenin üretim ve tüketim hakları üzerindeki kavgaların önemli alanıdır. (Bourdieu, 1990, s.112-121) Yurttaşlar, her geçen gün, kendi bireysel bağımsızlıklarının daha da büyük kısımlarını farkında olmadan teslim ettikleri kamu yönetiminin kontrolü altına girmektedirler. (akt. Keane, 1993)

“Organsız beden” metaforu, postmodernizmin cinselliğe de uyarlanan özgürlük

idealizminin en somut dile gelişidir. (Aktay, 2005:79) İnsanlar yalnızca kişisel olmayan anlamlama kodlarıyla üstesinden gelinebilecek kamusal sorunlara kişisel duygularıyla yaklaşır konumda kalmışlardır. (Senet, 1996:16-18) Çevre hareketlerinin de arttığı son yıllarda; su hakkı savunucuları, suyun özelleştirmesi ile bedenlerin doğadan koparılışına tanık olduğumuzu dile getirirken; çevre protestoları da artık ekosistemlerin taşıyıcısı olan tüm canlıların yaşam haklarının savunulmasına odaklanmaktadır.

Beden denetim politikalarından koruma alanlarının savunmasız kalışına ve kentsel dönüşüme uzanan bir bağlamdan, kentsel sosyolojik analizlere yer veren başka bir çalışmada; metaforik olarak bedensiz bırakılan kafaların, ifade bulamayan dillerin, doğasını yitiren bir düzenin içerisinde günümüzdeki sivil kamusal alana (Gezi öncesinde) bakılmaktadır. (KOCALAR, 2012-d). Gezi sonrası kentsel muhalefet hareketlerine dair ilk değerlendirmeler ise 2013 sonbahar bildirilerinde yeniden kaleme alınmıştır. (Kocalar, 2013-d,k,l)

1.4. Kamusal Alana Dair Analizlerden Bir Senteze Doğru

Kamusal alanın süregelen tartışmaları ise, insan olmaya ilişkin evrensellik iddiasının yanı sıra, kamusal alanın sosyolojik gerçekliğine dönük yapısı apaçık ortada dururken, akılcılık üzerinden yaratılan bir soyutlama (Habermas, 1997, 1989, 1962) içerisine hapsedilen sakatlanmış yapısı üzerinden dile gelmektedir. “İktidar ilişkilerini yok sayan, normatif kamusal alan modelleri ya da Foucault’cu iktidar algısının kavramsal modeline katmayan, yapısal-liberal açıdan özel-kamusal ayrımları, oldukça yetersiz kalmakta, özel ve kamusal alan arasındaki ilişkisellikleri gözden kaçırmaktadır. Bu nedenle özel ve kamusal alanın, farklı toplumlardaki kültürel farklılara dayalı göreceliliği kavrayıcı tarzda, sembolik etkileşimcilik kuramlarından beslenerek, toplumsal mekân içinde bir arada var olan karşılıklı iktidar ilişkileri şeklinde kavramsallaştırılması gerekmektedir.” (Kömeçoğlu, 2005).

Doğu ve batı kültürleri arasına sıkışmışlığımızın göstergelerinden biri olarak kamusal alan kullanma alışkanlığımız bir örnektir. İslam hukukuna ve mülkiyet kavramına göre şekillenen kentsel yapılarda, Batı anlamında bir kamusal alana rastlanılmamaktadır. Ancak, hükümdarlara, vakıflara ve belli bir gruba ya da özel kişilere ait mülkler bulunmaktadır. Ortak kullanım alanlarında ise, Roma hukukundaki kamu yararı yükümlülükleri uygulanmamakta, bu alanların kullanımına “çıkart” ve “engelleme” gibi ölçütlerle yön verilmekte ve şahsın çıkarlarını ön plana çıkartan uygulamalar çoğunluktadır.(Yerasimos, 1996).

2.Kentsel Siyaset ve Neoliberal Politikalar

Siyaset bilimi 60'lı yıllarda "Devlet"i konu alan bir bilim dalı idi. (Rodee vd., 1967) Kentsel siyaset, kentsel mekân da dahil olmak üzere, kentsel değerlerin paylaşımını yönlendiren yasaları, kurumları, süreçleri ve bunların ürünü olan kentsel politikaları kapsayan bir bütündür. (Wolman, H. ve Goldsmith, M. 1992) Siyaset kavramı içinde sistem, süreç, kurum ve politika unsurları bulunmaktadır.

Kentsel politikanın güncel anlamı ise, kentsel siyaset kapsamında belirlenmiş bir amaca yönelik plan veya uygulanabilir kararlardır. Bu kararlar, ilgili aktörlerce belirli süreçler sonunda üretilirler. Kamuyu ilgilendiren bir konuda varılan yargının somut ve rasyonel göstergesi politikadır. (Parsons, 1995) Türk şehircilik sisteminde ise; bu kurumlar TBMM, hükümet, yerel yönetimler, bürokrasi ve bağımsız yargıdır.

2.1.Neoliberal Politikalar

80'ler sonrası en güçlü siyasal rejimleri bile yerinden oynatan köklü değişimler yaşanırken; ülkemizin konumu gereği bu değişimlerden etkilenmeyeceği düşünülemezdi. Artık bugün, özel sektörün varlığı ve ekonomik gücü göz ardı edilemeyecek bir noktaya gelmiştir.

2.2.Planlama Bütünü İçinde Siyaseti Vazgeçilmez Kılan Oluşumlar

Siyasal ayrımcı etkinin güdümünde şekillenen iktidarın kamusal ve özel alanlarının farkındalığı üzerinden gelinen bu noktada; planlamanın geleceğine yönelik arayışlar için siyaseti vazgeçilmez kılan oluşumları hatırlamakta yarar var: Aşağıda gösterildiği gibi kentler, üzerine kurulu tüm sistemlerle birlikte köklü değişikliklere sahne olan denetim alanlarıdır.

Şekil: Kentler üzerine kurulu tüm sistemlerle birlikte oluşan köklü değişiklikler

Böyle bir dönemde “Kentsel yönetimlerin kentsel gelişmeleri yönlendirmek ve denetlemek üzere donatılan en etkin kurumu olan planlama da, kentsel sorunların çözümünde yaşanan yetersizlikler nedeni ile işlerliği ve geçerliliğin tartışıldığı, geleceğe ait senaryoların üretildiği bir yol ayrımına gelmiş bulunmaktadır. Bu yol ayrımında, Türkiye’de planlama kurumunun; yasal-kurumsal yapısı ve bu yapı içindeki süreçleri bütünü ile değerlendiren, çağdaş, duyarlı bir yaklaşım ortaya koyan yapısal değişiklik önerileri ile saygın ve etkin bir kurum olarak varlığını sürdürebileceğidir. Aksi halde, planlama kurumu dışında yönlendirilen kentsel gelişmelere teknik hizmet veren bir disiplin haline gelerek saygınlık kaybedecektir.” “Kentleşme hızından bölgelerarası dengesiz dağılıma, kaçak yapılaşmadan altyapı yetersizliklerine, doğal ve tarihi çevrenin tahrip edilmesinden kimliksiz kentlere, kentsel bütünleşme sorunsalından toplumsal gerilime uzanan” kentlerin geleceğini tehdit eden kentsel gerçeklerin planlama kurumunun iradesi dışında gerçekleştiği görülmektedir. Buna rağmen, “planlamanın geçmişte yaşadığı deneyimlerden çıkarılan derslerle yetersizliklerin nedenlerinin irdelenmesi ile geleceğe dönük önerilerin gelişmesi ve geçmişin telafi edilmesinin felsefe edinildiği kentsel siyaset dersleri ile planlama eğitimi kendini tamamlamaktadır.” “Sistem-sizliğin tasarlandığına ve aykırı oluşumlara yer açacak biçimde teşvik edildiğine” (Ünsal, 2003) sonra da bunları gerekçe yaparak sert kararlar alabilen yönetimlerin kuşku uyandıran uygulamalarına sıkça rastlanılmaktadır. “Türkiye’de kentleşme dinamiklerinin suça etkisi” başlıklı bir makalede edinilen sonuçlara göre, Türkiye’de; büyük, kentleşme oranı yüksek, gelişmiş, GSYH’ dan daha çok pay alan, nüfus yoğunluğu yüksek, göç alan kentlerde daha çok suç işlenmektedir. (Karasu, 2008). Göç ve suçun çoğalmadığı alternatif planlama anlayışının tarihsel köklerine uzanan kavramsal yapısına kısaca göz atalım.

2.3.Geniş Kapsamlı Planlama (GKP) Anlayışı

19. yy. sonu ve 20. yy. başındaki yönetsel reform hareketlerine dayandığı da söylenen GKP’nın çerçevesi, fiziksel planlamanın yanı sıra toplumsal, ekonomik ve yönetsel gelişmeleri de kapsamaktaydı. Devletin eylemlerini toplumsal refaha yönelik bir eşgüdüm anlayışı etrafında toplayan bu planlama anlayışının dayandığı düşünsel temel, planlamanın rasyonel kararlar dizisi olmasıdır. Kapsamını işlev ve alan genişlemesi ile tanımlayan Keleş, “işlev genişlemesini planlamanın, kentin tüm gelişmesinin geniş ve uzun dönemli bir aracı olarak görülmesine bağlar-ken; alan genişlemesini ise kentlerin yönetsel sınırlarından bağımsız içinde bulunduğu bölge ve hinterland ile birlikte değerlendirilmesidir”, der. “Kentsel gelişmeden farklı beklentileri olan bireyler ve grupların değerlerinin belirlenerek, planların ortak hedeflerine yansıtılması oldukça zor bir görevdir.” (Keleş, 1996:103) Bu durum GKP’nin temel eleştirisini oluşturur. Coğrafi kavrayışı, kap-

sadığı konularla (arazi kullanımı, ulaşım, su ve atık su, yeşil alanlar, eğitim ve kamusal faaliyetler) kamu yararına odaklanırken, kısa ve uzun dönemli denetim ve vizyoner yapısı, eşgüdümün planlamada merkezileşmeyi de kaçınılmaz olarak özendirishi nedeniyle yine eleştirildiği bilinmektedir. Çatışmaların zemininde yer alan planlamada; “çıkarların toplamı” olarak bilinen kamu yararı kavramını burada bir kez daha açmakta fayda vardır.

2.3.1. Kamu Yararı

Kavramın kuramsal düzeyde geçerliliği sürerken; toplumsal sistemlerin büyümesi ve gelişmesine paralel olarak kılğısal geçerliliğini kaybettiği savı ileri sürölmektedir. “GKP’yı benimseyen plancılarca kavramın iyi bir şekilde algılanarak, plan çerçevesinde önerilerinin kamu yararı üzerindeki etkilerinin, nedensellik ilişkileri ve plan kararların gerçekleştirileceği ortam koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiği” söylenmektedir. Ayrıca kamu yararının plancıların toplum için formüle ettikleri hedeflerle değil, demokratik siyasal süreçler sonunda onaylanan hedeflerle sağlanabileceği savunulmaktadır. Uzmanlaşmış plancılara rehberlik eden bir master plan ile kararların eşgüdümü sağlanmaktadır. (Altshuler, 1995) Bu anlayışa göre planlama, siyasal ilişkilerin merkezinde yer alışı ile eleştirilse de; planlamanın teknik kararlar kadar siyasal tercihleri ve değer yargılarını da kapsaması nedeniyle; bu planlama anlayışının zayıf olduğu şu noktasının güçlendirilmesi gerekirdi: O da, çağdaş siyaset bilimi, plancılar ve politikacılar arasında güçlü bir işbirliğinin sağlanmasıdır.

2.4. Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Planlama Sisteminin Açmazları

Gelişmekte olan ölkelerde kentlerin sorunlarının tematik çeşitliliği ve siyasal boyutlu yapısı (nedenleri ile bilimsel anlamda planlama sistemiğinin siyasallaştırılmasını gerektirirken); kentli haline gelen kitlelerin siyasal tercihlerinin iktidar değışiklikleri üzerindeki belirleyiciliği, kentsel sorunların çözümüne yönelik planlamayı popölist siyasetin içine doğru itmektedir. Bu durumda merkezi yönetimin tavrı; otoriter bir planlama mevzuatı içinde, uyulması zorunlu bir dizi fiziksel kararlardan oluşan imar planlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ülkemizde ise, akademik çevreler GKP anlayışının gerekliliğini savunsa da; yasal ve kurumsal yapının yaptırımlarının belirleyicisi durumunda olan ve popölist çizgisini hep koruyan, genel himayeci tavrıyla merkezi hükümet; reformcu atılımların önünü tıkayarak, toplumsal gelişmeyi, kısır döngülerin içine itmekte ve fiziksel (imar) planlama anlayışına ağırlık vermektedir.ⁱ Güç odakları ile çelişen ve yaptırım gü-

i İP: Bir yerleşme biriminde arazi kullanımı, makroform, dolaşım sistemleri, altyapı ve donatı elemanlarının dokusu ve yapı düzeni ile ilgili kararların verilmesidir.

cünü neoliberal politikalar yüzünden yitiren yönetsel yapılar ise, rasyonel çözüm önerilerine işlerlik kazandırmamaktadır. Planlama, belirsizliklerden yararlanarak sisteme sızan enformel güçlerin etkisi ile siyaset oyunlarına sahne olmakta ve denetimsiz kentsel gelişmelere teknik hizmet veren bir disiplin haline gelmektedir. (Ünsal, 2003) Neoliberal politikaların etkisiyle kentsel mekân, sermaye birikiminin önemli bir kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu da her türlü kentsel yeniden yapılanma biçimlerini piyasa esasına terk eden ve mülkiyet odaklı yönelimlerin artmasıyla özellikle eski kent merkezlerinde getiri artışını karşılayamayanların yerinden edildiği bir işleyişi gündeme getirmektedir. (Şen, 2006)

3. Planlama Bağlamında İnsan Hakları ve Kentsel Dönüşüm

İnsan hakları üst başlığı altında pek çok farklı hak kavramı türetilmiştir. Bunları gruplayarak planlama ile ilişkili olanlarını ayrıca değerlendirmek mümkündür. Her demokratik ülkede yurttaşın hakları vardır. (Eğitim hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı, kent hakkı, çevre hakkı vb.) Sosyal devlet bu hakları piyasaya bırakmaksızın, yasalarla teminat altına almak zorundadır. Fakat dünyamızda ve özellikle ülkemizde bu haklar yok sayılmaktadır. (Kocalar ve Gürbüz, 2013-1).

Burada öncelikle gelişme hakkı üzerinden kent hakkı ve çevre hakkı ile barınma hakkı, konut hakkı ile mülkiyet ve imar haklarına doğru kavramsal yapıyı tanımlamaya yönelik olarak planlama açısından bir değerlendirmeye doğru gidilecektir. Konu sonra, güncel gündemi işgal eden kentsel dönüşümdeki hak mağduriyetlerine bağlanacaktır.

3.1. Küreselleşme ile İnsan Haklarının Gelişme Hakkı Odağında Evrimsel İçeriği

Öznenin yaklaşımı dolayısıyla farklılık içerebilen özellikle Birleşmiş Milletler kararlarında bir insan hakkı olarak tanımlanan gelişme hakkının konumundan hareketle, küreselleşme sürecinde kurulan insan hakları anlatısının değerlendirildiği kitaptan şunlar söylenebilir. İnsan haklarının toplumsal ve siyasal temelleri dikkate alınmış, gelişme hakkını oluşturan söz konusu temellerin konumunu ve siyasal dönüşümlerin gelişme hakkını nasıl etkilediğini araştırılmış, gelişme hakkının hukuki içeriğindeki değişimleri, onu oluşturan toplumsal ve siyasal zemindeki değişimlerden hareketle açıklarken, küreselleşmenin bu zemine yönelik etkilerini de dikkate almıştır. (Karabay, Z. 2013)

Ülkemizde otokritik motifli neo-liberal zihniyet algısının şehirleri yeniden biçimlendirilişine tanık olduğumuz son yıllarda, mekânsal müdahale biçimleri ve yansımaları da çeşitlenerek artmıştır. (Kocalar, 2013-1)

3.2. Kentsel Dönüşüm ve İnsan Haklarından Taşınmaz Haklarına

Kentsel dönüşümün yasal-yönetmeliksel kapsam ve içeriğinin imar mevzuatı ile uyumlu ve uygulanabilir olması gerektiği açıktır. Kentler dönüştürülürken, kentsel kimliği ve estetik niteliği göz ardı edilir ve bu alandaki değerler kaybedilirse, günümüzün yarışan kentler sürecinde de o artık kentin geride kalacağı unutulmamalıdır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen Kent ve İnsan Hakları Sempozyumu'nda yapılmış sunumlarda kent ve insan hakları kavramlarını disiplinler arası yaklaşımla inceleyen makalelerde, özetle şu kanılar ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilimler açısından, 'kentsel dönüşüm' uygulamasıyla ilgili, kent ve insan hakları kavramları bağlamında bir yaklaşımla, kent hakkı, kentli hakları, kentte insan hakları, kentsel hizmetlere erişim hakkı gibi 'hak' vurgusu ön planda tutulmuştur. Bu incelemeler, ancak hem genel hem de kent ölçeğinde bir demokrasi iklimi içinde oldukça anlamlıdır. Bu, aslında, bireysel hak alanlarının özerkliği, bu bağlamda kendi geleceğini tayin etme olanaklarına sahip olma, özel ve kamusal iletişim kanallarının açıklığı ve bununla bağlantılı özgürlükler arasında, katılım, çoğulculuk, şeffaflık, hesap verebilirlik, muhalefet hakkı gibi değerlerle örülmüş bir ilişkiler düzenini ifade eder. Son günlerde Türkiye'de çok tartışılan kentsel dönüşüm uygulamalarının yarattığı sorunlar, çatışmalar, tartışmalar başka bir gerçeği de gündeme getirmiştir. Bu, özellikle kent toprağındaki mülkiyet ilişkilerinin belirlenmesi konusunda doğrudan "emlak piyasası"na odaklanma politikasıdır. Bu durum, bu konuların tartışılmasında, ekonomik ve sosyal haklar alanından gitgide uzaklaşmaya da neden olmaktadır. Bu çalışma, farklı disiplinleri temel alan katkılarıyla, kentsel dönüşüm meselesini sosyal bilimler yöntemleriyle anlamaya çalışmanın yanı sıra, bu konunun bir hak meselesi olduğunu da vurgulayan incelemelere işaret ediyor. (Ertan, K vd, 2013)

Eskiden beri öncelikle koruma alanında (Kocalar, 2009) son yıllarda ise kentsel yenileme, afet gibi bazı gerekçelerle karşılaştığımız kentsel dönüşüm projelerinin, özellikle yönetimin baskısı ile gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve bunlar neticesinde, açık taşınmaz hak ihlallerinin (Kocalar, 2010) ortaya çıktığı görülmüştür. Son 30 yıldır birçok dünya örneğindeki gibi, yukarıdan inme imar planlarına gerekçe kılınan kentsel dönüşüm projelerinin, toplumda yıkıcı etkileri olduğu da bilinmektedir.

Kentsel dönüşümle planlanan hedeflerin; sermayeye yeni getirim kapıları açmak, azınlık ve dar gelir gruplarının yaşadığı semtleri soylulaştırmak, orta ve üst gelir grubuna yeni mekânlar yaratmak ve güvenlik kaygısıyla toplumsal sınıfları ayrıştırmak olduğu da saptanmıştır. Bu noktalardan hareket ederek ülkemizde de özellikle son 10 yıldır çıkarılmakta olan pek çok yasanın ve düzenlemelerin (Kuzey Ankara, Belediye, 2B arazileri, Afet, vb) yukarıda saptanan durumlara birer örnek

teşkil ettiği bilinmektedir. (Kocalar, 2012-k) Hatta bu yasal-yönetimsel düzenlemeler ile kentsel ve kırsal yoksulluk hızlı bir şekilde tırmandırılmaktadır. Ayrıca doğal dengelerin de bozularak, kentlere doğru yoğun bir göçe sebep olduğu da açıkça söylenebilir. (Kocalar, 2013-d)

4. Kamu Yönetimi Bağlamından Kent ve Çevre Yönetimi Sorunları

4.1. Çevre Hakkı, Su Hakkı, Yaşam Hakkı: Doğal Haklara Kamusal Yaklaşımın İzleri

Doğanın devamlılığı için gerekli olan şey, doğal çevrenin içindeki tüm doğal unsurlarıyla birlikte korunmasıdır. Gezegenin bugünkü emanetçileri olan bizlerin, ona hükmetmeye çalışmak yerine, onun bir parçası şeklinde çevreye uyumlu olarak tasarlanmış ortamlarda yaşantımızı sürdürüyor olmamız beklenir. Kapitalizmin geldiği bugünkü evrede ise, sermaye tüm insanlığın ortak haklarını sövmeyi sürdürmekte ve bu yolundan da, pek vaz geçmediğini bizlere ısrarla göstermektedir. Hatta gezegenin geleceğine yönelik, doğal çöküşü bizzat hazırlayıp, hızlandırdığı halde, bakir kalmış son doğal rezervlere bile göz dikmiş haldedir. Bu çıkışsız tek tip düzende, insanın tüm canlılarla birlikte hayatta kalma olasılığı da giderek hızla azalmaya başlamıştır. Günümüzde eskisinden çok daha fazla zincirleme bir şekilde nesilleri tükenen canlıları ve tehlikeli oluşumları tespit etmek mümkündür. Maden ve enerji odaklı yatırımların; Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporları gibi yollarla, kuruluş süreçleri kısaltılırken, bunlara karşın, denetimsiz işleyen bürokrasi ve yetersiz kalan yasal süreçler ile caydırıcı unsur taşımayan cezalar yüzünden önü açık bırakılmıştır. Ayrıca coğrafyamızdaki ekosistemleri destekleyen koruma alanları bile, sayıları artırılması gerekirken, yeni yasal düzenlemelerle turizm vb denetimsiz yatırımlara terk edilmek üzere, sürdürülebilirlik (koruma-kullanma dengesi) gibi yeni nesil kavramlarla hızla tehdit altına sokulmaktadır. Küresel ısınma ile yeteri kadar alarm işaretleri veren doğal denge artık iyice bozulmuştur. Bu yüzden hızlanan çöküşü de ancak, tüm doğal hakların yeniden önemsenmesi durduracaktır. Yakın tarihte sık sık karşılaşılan doğal afetlerle gelen sosyal yıkımlar yaşandıkça, kaybedilenlerin geriye döndürülmesi bazen olanaksızlaşmış, bazen de oldukça zaman ve maliyet almıştır. Oysaki bu yıkımları henüz oluşmadan önlemek mümkündür. Çevreci yaklaşımların bu tür kayıpların önüne geçilmesini kolaylaştırıp, yaklaşan toptan yok oluşu da önlemesi hedeflenmelidir. Özellikle gelecek nesiller için, atalarımızdan bize emanet olarak bırakılan, doğa ile ilişkili söz konusu tüm haklar, çağlar boyu genlerin ve onlardan doğan sosyal yapının da doğal yollarla korunmasını sağlamıştır. Doğanın insanlaştırılmasının ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçlarından hareketle artık, çok daha fazla önemsenmesi beklenen bu hakların savunuculuğunu; bireylerin, tüm toplumun, sivil ve kamusal örgütlerin özellikle devletin de bizzat;

yeniden kendi kendini eko-bütünsel açıdan gözden geçirmesiyle üstlenmesi zorunlu hale gelmiştir. Kapitalizmin fütursuzca süregiden tarihsel akışını ancak, gezegenin bozulan çevre şartlarına yönelik farkındalığın değiştirebileceği açıktır. Bu yönde, iktidarların hatalı kararlarına ve hegemonyaya karşı ortak mücadele politikaları geliştirip uygulamakta, artık kaçınılmaz hale gelmiştir. (Kocalar, 2013-k)

4.2.Kentsel Sistem ve Somut Gerçekler

Kentin bir sistem olarak algılanması, çözümlenmesine ve planlama ile ilişkilendirilmesine kolaylık sağlar. Kent; birçok öge ve işlevi kapsayan, zaman içinde gelişen devingen bir sistemdir. Kentsel sistemin bütünü, insanların istek ve gereksinimlerini karşılamaya yönelmiştir. Bu sistem içinde girdiler, çıktılar ve geri besleme süreçleri yaşanmaktadır. Kentsel sistem içinde bulunan alt sistemler (ekonomik, toplumsal, siyasal) birbirleri ile ve sistemin bütünü ile sürekli ilişki içindedir. (Keleş, 1996:112-113)

Kentsel sistemin değişimini görünür kılan somut göstergeler ⁱⁱ temel alınarak, kentsel gerçeklerin sürekli ölçülerek izlenilebilir olması ve anlaşılabilir bir şekilde ifade edilmesi sağlanmalıdır. Bu gerçeklerin nedensellik bağları içerisinde analiz edilmeden gerçeklerin ardındaki dinamiklerin doğru bir şekilde yorumlanması mümkün değildir. Sorun odaklarının ortadan kaldırılması ve gerçekçi önerilerin tasarlanmasına uygun bir vizyonun ortaya çıkabilmesi için, toplumsal yapının bütününe gören bir çerçeve içinde ele alınması gerekmektedir. (Ünsal, 2003)

Ülkemiz kentlerin yaşanan çarpık yapılaşmaların ve sağlıksız kentleşmenin en büyük nedenlerinden biri olarak, İmar Parselasyon Planları yapıp imar parselleri oluşturulmadan mevzuata aykırı biçimde gerçekleştirilen imar uygulamalarını öne süren görüşler bulunmaktadır. (Ünal, 1996).

İstanbul gibi metropoliten kentlerde plansız planlama deneyiminin ardındaki nedenler; Türkiye'nin ekonomik gelişmesi ve ilintili siyasal yapılanmalar ile sosyo-kültürel gelişmeler ve az gelişmişlik koşullarının kentsel mekân üzerinde yarattığı etkiler olarak sıralanmaktadır.

ii Kentsel gerçeklere yönelik somut göstergeler 3 grupta irdelenebilir:

1-Mekânsal: Kent merkezlerinin durumu, konut alanlarının yasal/kaçak olma statüsü, donatım alanlarının yetersizlikleri, doğal ve tarihi çevreye yönelik göstergeler ve onların tahribatına sebep olan kentsel eylemler, altyapı hizmetleri, ulaşım sistemlerinin performansı,

2-Sosyo-Kültürel: Nüfus dinamikleri, kentsel gerilim,

3-Yönetimsel: Küreselleşme kaynaklı kentsel gelişme dinamikleri

5.Küreselleşme Etkisiyle Yaşanan Reform Sorunlarının Kökeni

Küreselleşme kaynaklı kentsel gelişme dinamiklerinden bazıları şöyledir;

- Küresel kentler içinde yer alma yönelişi ile devlet otoritesinin değer kaybına uğraması (Clarke and Gaile, 1998) ve ulusal kalkınma dengesinin bozulması,
- Merkezi fonksiyonların mekâna bağımlılığının azalması (Sassen),
- Hizmet fonksiyonlarının merkezde yoğunlaşması (Kaya,1999)
- Tek düze tüketim kalıplarının, gösterişçi tüketime yönlendirici etkileri ile kent- sel mekânın kullanımında da savurganlık (Ünsal, 2003)
- Kültürel değer sistemlerindeki hızlı zenginleşmenin yanı sıra, yozlaşan ve eroz- yona uğrayan karmaşık toplum yapısı.

Bu dinamiklerin mevcut çarpık düzen üzerine eklenerek, mekân yansıyan bozucu etkileri daha da karmaşık hale getirerek arttırmıştır. Ayrıca mevcut sorunların kö- kenindeki dinamiklerden bir kısmı da alttaki gibi bazı başlıklarla açılarak özet- lenmiştir.

5.1.Himayecilik Sistemi ve Zararları

Kıray’a göre, himayecilik sistemini 3.dünya ülkelerinde komünizmin gelişmesine engel olmak üzere Batı medeniyetlerinin empoze ettiğini belirterek, kaynağı ve biçimi ne olursa olsun, toplumun bütünlüğü üzerinde bölücü etkiler ve eşitsizlik- ler yaratması nedeni ile ortadan kalkması gereken bir yapıdır. (Kıray, 1994) Dev- let himayeci siyaset ürünü yasalarla, “masum köylünün rant avcısına dönüşmesine” katkıda bulunmaktadır.(Gürel, 1998)

5.2.Yönetime Katılım Eksikliği

“Kent sorunlarının çözümünde, karar ve uygulamalarında yer alabilmek, aktif ola- rak katılmak için yeni bir davranış içine nasıl girileceğinin sorgulanması ve bu so- rulara yanıt getirilmesi istenmektedir.” (Habitat II Kent Zirvesi, 1996)

5.2.1.Sivil Toplum Kuruluşları ve Katılım

“Kentlilik bilincinin oluşmasında ve güçlenmesinde etkin olan sivil toplum kuru- luşları, bir yandan çok kültürlülüğü güvence altına alırken, öte yandan kentsel yö- netimde demokrasinin yerleşmesine operasyonel kolaylıklar getirecektir. Bu katılım gerçekçi politikaların üretilmesini ve aynı kanallardan denetlenmesini ola- naklı kılacak olsa da; tarafsız denetim mekanizmalarına işlerlik kazandırılması- nın, tıkanıklık yaşanma riskini azaltacağı düşünülmektedir.” (Ünsal, 2003)

5.2.2.Yerinden Yönetim

Kentin gelişiminde nelerin gerekli olacağını orada yaşayanların belirleyebileceği düşünülerek, planlama sürecinin ilk aşamasından itibaren halkın aktör olarak sürece katılımını sağlayacak modeller üzerinde çalışılmaktadır. Bunun başarılı örnekleri de Avrupa'dan verilmektedir. Bu yaklaşımla, kentsel dönüşüm içinde; ekonomik, sosyal, yönetsel, ekolojik, kültürel, yasal, planlama ve tasarım boyutlarını yerelin dinamiklerine göre ele alan uygulanabilir modeller geliştirilmektedir. Hem afetlere karşı alınacak önlemlere yönelik olarak, gerektiğinde de korumaya ve kentsel dönüşüme odaklı, hem de planlamada uzun dönemli kontrol ve denetim kolaylığı getirebilecek katılımcı imar uygulama modellerinden biri de ilgili çalışmada sunulmaktadır. Model söz konusu yasalara göre “koruma alanı” “dönüşüm alanı” “riskli alan” ilan edilmiş bölgelerde, halkın demokratik, eşitlikçi ve katılımcı dönüşüm olanakları üzerinden sunulmaktadır. (KOCALAR, 2013-ç).

5.3. Ulaşımın Değişmeyen Başat Rolü

Cumhuriyet döneminden itibaren kentsel mekânın değişiminde rol oynayan ulaşımındaki karayolları taşımacılığını ön plana taşıyan politikalarla süregelen nitelik değişikliği, imar operasyonları (uygulamaları) ile kentsel mekânı büyük değişimlere uğratmaktadır. İstanbul'daki 3.köprü ile bu politikaların gündemdeki baskınlığı halen ortadadır. Giderek daha büyük inşaat projelerine umut bağlayan yönetimler sosyal yapıda hasar yaratan gelişmelere de zemin hazırlayıcı duruma gelmişlerdir.

5.4. Büyük İnşaat Projeleri

Ülkemizdeki özellikle metropoliten kentlerdeki plansız planlamadan günümüze geldiğimizde İstanbul bugünlerde artık, pek çok (43 adet) olağanüstü büyük inşaat projelerine bir sahne görünümündedir. Ankara'da benzer durumları yaşarken; İzmir ise henüz gökdelenleşmediği için ve kent içi karma alanlarında olası dönüşüme hazır hali nedeniyle sermayenin iştahını kabartmaktadır. Kentsel yönetimlerin ve merkezi yönetimin yaklaşan seçim dönemleri her zaman hareketli olmakta ve bir el değiştirme söz konusuysa, gelen yönetimlerce belirlenen politikalar, kentsel mekânları yeniden düzenleyip belirlemeye başlamaktadır. Sermaye destekli neoliberal politik baskıların artmasından etkilenen yönetimlerin yetki alanlarını koruma refleksi giderek azalmaktadır.

6. Yeni Muhalefet Hareketleri Bağlamında Kentsel Hareketler

(Küreselleşme Karşıtı Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler)

Küreselleşme olarak adlandırılan süreç toplumsal yapıların, organizasyonların ve sorunların dünya çapında ortaklaşmasını sağlarken öte yandan da oluşturduğu sorunları, toplumsal dinamikleri baskılaması, ekonomik, kültürel ve toplumsal dayatmaları sebebiyle yaşanan süreçte kendi karşıtlarını ortaya çıkarmıştır. Bu karşıtlıklar değişen süreçlere bağlı olarak yeni sosyal hareketler paradigması ile anlaşılabilen oluşumlardır. (Çopuroğlu ve Çetin, 2010).

1999'da Seattle'da düzen karşıtı binlerce kişi buna ciddi bir yanıt verdi. Ardından 2001'de Brezilya'nın Porto Alegre kentinde toplanan ve on binlerin katıldığı Dünya Sosyal Forumu "Başka bir dünya mümkün!" sloganının tüm dünyada bulunduğu yankının ifadesiydi. Şimdi dünyanın her yanındaki sosyal forumlarda savaş karşıtları, sosyalistler, çevreciler, kadın hareketleri, kısacası mevcut düzene karşı çıkan herkes bir araya geliyor. Eylemlilikleriyle kurulu düzeni sarsan bu aşağıdan küreselleşme hareketlerinin geçirdiği süreci, dünyada ve ülkemizdeki gelişim dinamiklerine yer veren kitapların sayısı artmaktadır. (Şensever, 2003).

6.1. Gerçek Demokratik Yerel Platformların Oluşumu

"Ülkemizde otokratik motiflerle neo-liberal zihniyet algısının şehirleri yeniden biçimlendirishi" üzerinden kentsel hareketlere başka bir çalışmada daha geniş yer verildiği için, bu çalışmanın sınırları içinde ancak ilişkilendirilerek ileri çalışmalar ve öneriler için bir zemin yaratılabilmektedir. (Kocalar ve Gürbüz, 2013-1).

Sonuç

Çalışma genel hatlarıyla küreselleşme sürecinin kentleri biçimlendirişine ışık tutan yolda ilerleyerek, günümüzde kamu ve kent yönetimlerinin yaşadığı sorunların kökeniyle ilgilenilmiştir. Sivil kamusal alandaki sananlaşma etkilerine ve planlama alanında, kentsel siyaset bağlamıyla küreselleşme ilişkili kentsel reform sorunları kavramsallaştırılarak ilişkisel nedensellikler araştırılmıştır. Bu reform sorunlarının kökenindeki dinamiklere gelindiğinde ise; öncelikle küresel kentler içinde yer alma yönelişi ile devlet otoritesinin değer kaybına uğraması, merkezi fonksiyonların mekâna bağımlılığının azalması, hizmet fonksiyonlarının merkezde yoğunlaşması, tek düze tüketim kalıplarının, gösterişçi tüketime yönlendirici etkileri ile kentsel mekânın kullanımında da savurganlığa vurgu yapılmıştır. Sonrada; sistemin daha derinindeki temel sorunlar saptanmıştır: Himayeci sistemin getirdiği zararlar, yönetim kararlarındaki katılım eksikliği, kentsel değişimde ulaşımın değişmeyen başat rolü ve en son olarakta; büyük inşaat projelerine yönelik kısaca değerlendirmeler yapılmıştır. Son yıllarda kent yönetimini, imar ve şehirciliği ilgilendiren yasal-yönetmelik mevzuat kaynaklarda ayrı bir bölüm olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktay, Y. (2005) “İktidarın Kaynağı ve Nesnesi olarak Beden ve Kimlik Politikaları”, Sivil Bir Kamusal Alan, Kaktüs Yayınları, s.71-83, İstanbul.
- Altshuler, A. (1995) “The City Planning Process, Classic Readings in Urban Planning”, Jay M. Stein (ed.), McGrawHill, New York, 81.
- Aydın, M. (2005) “Kamusal Alan ve Siyaset”, Sivil Bir Kamusal Alan, Kaktüs Yayınları, s. 97-115, İstanbul.
- Bacık, G. (2005) “Kamusal Alan Üzerine Bir Tartışma”, Sivil Bir Kamusal Alan, Kaktüs Yayınları, s.9-17, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1990) “The logic of Practice”, (Fransızcadan İngilizceye Çev: R. Nice), California: University Press.
- Clarke, S. and Gaile, G. (1998) “The Work of Cities”, University of Minnesota, Minneapolis, 37.
- Çopuroğlu, Y.C. ve Çetin, B.N. (2010) “Yeni Sosyal Hareketler Paradigması Bağlamında Türkiye’deki Küreselleşme Karşıtı Grupların Birbirleriyle ve Dünyadaki Karşıtlarla Karşılaştırılması”, VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği, **Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 13 Sayı: 1 - Bahar, 1 - 2 - 3 Ekim 2009 / Aydın.
- Ertan, K. ve Ökmen, M. ve Zeybekoğlu S. (2013) “Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Gürel, S. (1998) Kentleşme-Kentlileşme-Bütünleşme Semineri, (Konuşma Metni).
- Habitat II Kent Zirvesi, (1996) Tanıtım Broşürü, Daha İyi Yaşamak İçin Habitat II Kent Zirvesi”, İstanbul, Akt: Mehmet Çubuk, 1999.
- Harvey, D. (2012-a) Paris, “Modernitenin Başkenti (Paris, Capital of Modernity)”, Çev: Berna Kılınçer, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D. (2012-b) “Sermaye Muamması (Kapitalizmin Krizleri) (The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism)”, Çev.: Sungur Savran, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D. (2013) “Sosyal Adalet ve Şehir”, (Çev: Mehmet Moralı), Metis, İstanbul.
- Karasu, M.A. (2008) Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi, **AÜHFĐ**, C.57 Sa.4 [255-281].
- Kaya, G. (1999) “Küresel Ekonomiye Eklemlenmenin Aracı Olarak Yeni Merkezileşme: İstanbul Örneği”, Dünya Şehircilik Günleri, 23.Kolokiyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası.

Keleş, (1996) “Kentleşme Politikası”, İmge, Ankara.

Kıray, (1994) “Siyasi Himayecilikten, Dinsel Grup Himayeciliğine, Türkiye’de Toplumsal Değişim”, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 65.

Kocalar, A.C. (2009) Koruma Amaçlı İmar Planı Uygulamalarında Taşınmaz Mülkiyet ve İmar Haklarının Aktarımı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, MSGSÜ, FBE, İstanbul.

Kocalar, A.C. (2010-d) “Koruma Amaçlı İmar Planı Uygulanan Taşınmazlarda Sınırlandırılan Mülkiyet ve İmar Haklarının Değerlendirilerek Aktarımı”, **MSGSÜ Tasarım+Kuram Dergisi**, İstanbul.

Kocalar, A.C. (2012-ç) “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesinde İmar Planı Uygulamalarıyla Sınırlandırılan Mülkiyet ve İmar Haklarının Aktarımı (Transfer of Property and Development Rights Restricted with the Implementation of Development Plans in the Transformation of the Areas under Disaster Risk)”, **MSGSÜ Tasarım+Kuram Dergisi**, İstanbul. Cilt 8, Sayı 14, s. 61-75.

Kocalar, A.C. (2012-d) “Bedensiz kafalar, ifadesiz diller, doğasız düzen içerisinde kültürel mirası koruma bilinci arayışları”, I. Uluslararası Ortadoğu Sosyolojisi Kongresi, Fırat Üniversitesi - Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Sosyoloji Şubesi, Elazığ, 28 - 30 Haziran 2012.

Kocalar, A.C. (2012-k) “The Transfer of Property and Development Rights in Turkey”, **Megaron, Yıldız Technical University Faculty of Architecture e-Journal (Planning, Architecture, Design and Construction)**, Cilt (Volume) 7 - Ek (Supplementum) 1 - 2012, s.27-38.

Kocalar, A.C. 2013-a “İmar Planı Uygulama Araçlarında Çağdaş Kültürel Aşama: Aktarım”, **TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi TOL Mimarlık Kültür Dergisi**, Yıl:11 Sayı:11 Bahar.

Kocalar, A.C. 2013-d “Küreselleşmenin Mekâna Etkileri: Kentsel Dönüşüm”, “Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar”, VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2-5 Ekim 2013.

Kocalar, A.C. 2013-k “Metalaştırılan Doğal Varlıklar ve Kaybolan Haklar: Yaşam Hakkı, Çevre Hakkı, Su Hakkı, Yerleşim Hakkı, Kullanım Hakkı”, ÇED Kongresi, 2013 Kasım, İstanbul.

Kocalar, A.C. ve Gürbüz, H.H. (2013-l) “Ülkemizde Otokratik Motifli Neo-liberal Zihniyet Algısının Şehirleri Yeniden Biçimlendirishi”, “Neo-liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları”, 4.KBAM Sempozyumu, KBAM-ODTÜ, 28-30.11.2013, Mersin.

Kömeçoğlu, U. (2005) “Kamusal Alan: Katılım ve Dışlama Güçleri Arasındaki Diyalektiğin Biçimi”, Sivil Bir Kamusal Alan, Kaktüs Yayınları, s.71-83, İstanbul.

Parsons, W. (1995) “Public Policy”, Edward Elgar, Aldershot, 13.

Rodee, A. ve Christol, (1967) “Introduction To Political Science” McGraw-Hill, New York, 4-5.

Senet, R. (1996) “Kamusalın İnsanın Çöküşü” (Çev: Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Y.

Şen, B. (2006) “Soylulaştırma ve Konut Sorunu: Kente Dair İyimser Beklentilerin Karşılanamaması”, “Planlama, Siyaset, Siyasalar”, 8.Dünya Şehircilik Günü, 6.Türkiye Şehircilik Kongresi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama, İzmir.

Şensever, L. (2003) “Dünya Sosyal Forumu Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş”, Metis Yayınları Dizisi, İstanbul.

Yavuz, M.H. (2005) “Türkiye’de Çoğulculuk ve Kamusal Alanın Kullanımı”, Sivil Bir Kamusal Alan, Kaktüs Yayınları, s. 163-192, İstanbul.

Tselon, E. (2002) “Kadınlık Maskesi: Gündelik Hayatta Kadının Sunumu”, (Çev: Reçidde Kekeç) Ankara: Ekin Yayınları.

Ünal, Y. (1996) “İmar Parselasyon Planlaması ve Parselasyon İptal Davaları”, **Yasa Hukuk İctihat ve Mevzuat Dergisi**, c.XIV, s.176/7, Ağustos 1996, 1173-1185.

Ünsal, F. (2003) Kentsel Politikalar Ders Notu, Şehir ve Bölge Planlama, MSGSÜ.

Yerasimos, S. (1996) “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri”, Paul Dumont ve Francois Georgeon (der.), Tarih ve Yurt Yayınları, İstanbul, 10-13.

Wolman, H. ve Goldsmith, M. (1992) “Urban Politics and Policy”, BlackWell, Massachusetts, 1-2.

Yasalar

15.5.1959 tarihli ve 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”(UHMAĞİYYDK) ve değ. getiren (3956, 31, 52, 4133, 249, 74, 4864, 5543, 518, 5230, 1051, 4649, 5511) s. yasalarla, yürürlükten kalkan 4623 s. kanun.

23.6.1965 tarihli ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu.

21.7.1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK)

- 2.3.1984 tarihli ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu.
- 3.5.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu.
- 17.6.1987 tarihli ve 3386 sayılı yasa ile 2863 sayılı KTVKK'nda değişen Madde 7/1 fıkrası,7/-2,-4. paragraf; 15/ek (f) fıkrası;17, 19, 61.
- 4.3.2004 tarihli ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Hk.da Kanun.
- 10.7.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.
- 8.12.2004 tarihli ve 2273 sayılı Toplu Konut İdaresine Yetki Veren Kanun.
- 4.3.2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.
- 3.7.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 24.6.2010/5998 s. yasayla değ. 73. md. si.
- 18.7.2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu.
- 16.6.2005 tarihli ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun.
- 3.7.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 24.6.2010 trh ve 5998 s. yasa değ. Md.73.
- 19.9.2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunu.
- 26.1.2011 tarihli ve 6107 sayılı İller Bankası Anonim Şirketi Kanunu.
- 4.7.2011 tarihli ve 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (ile ÇŞB'nın görev, yetki ve sorumluluklarının düzenlenmesi) ve bunu değiştiren 17.8.2011 tarihli ve 648 sayılı KHK.
- 19.4.2012 tarihli ve 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun. (2B yasası)
- 16.5.2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hk.da Kanun. (ARAADHK) ile 4.8.2012 tarihli ve R.G.: 28374 sayılı ARAADHK'ın Uygulama Yönetmeliği.

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN YETKİSİNDE İNCİRALTI SÜRECİ

Nehir YÜKSEL

Şehir Plancısı, TMMOB Şehir Plancıları Odası
İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı

Toplumsal bir süreç olarak planlama; eşitlikçi, adil, özel çıkar gözetmeyen, kamu yararını gözetten, demokratik bir yapıya sahip olmalıdır. Ancak günümüzde, kentlerimize ve özellikle planlama alanına baktığımızda; uygulamaların şehircilik ilkeleri ve kamu yararı ilkesine uygun olarak yapılmadığı, toplumsal çıkarlar yerine sermayenin çıkarlarının ön planda tutulduğu, eşitlik yerine güçlü olanın yararını ve rantı gözetten bir işleyişin devam ettiği göze çarpmaktadır.

Bu süreçte çıkarılan onlarca imar affıyla kaçak yapılaşmanın yarattığı kendiliğinden büyüme, kentleri biçimlendirmiş, özellikle neoliberal iktisat politikalarının hayata geçirildiği 1980 darbesi sonrasında planlama ve yapılaşma konularını düzenleyen tüm yasalar; başta 3194 sayılı İmar Kanunu ve karşılaşılan engeller üzerinden kurgulanan KHK'ler, 5216, 5393, 5366, 644 ,648, 6360 vs ile planlama mevzuatında yapılan yeni düzenlemeler, mekanın sermayenin yapılaşma taleplerine göre şekillenmesinin meşrulaştırıldığı bir zemine dönüştürmüş, kentleşmeye ilişkin süreklilik gösteren ve çoğu zaman birbiriyle çelişen yasal düzenleme çalışmaları, planlama alanında kuralsızlığın egemenliğini büyütmeye devam etmiş ve etmektedir.

Bu dönemde, planlı kalkınmadan vazgeçilmesi mekânsal planlama yaklaşımına da yansımış, bütüncül planlamadan vazgeçilmesiyle; giderek çoğalan, çakışan ve karmaşıklaşan üst ölçekli plan yetki tanımlama ve uygulamalarının yanında, yerel idarelerin planlama ve onama yetkileri gasp edilmiş, gereğinde parsel bazında yapı ruhsatı düzenleme detayına kadar inen, merkezi idarenin plan onaylarındaki “istisna” yetkisi “genel” yetkiye dönüştürülmüştür. Yerel idarelerin güçlendirilmesi

yerine, hiçbir koşul ve kısıt olamadan istisna yetkiler ile planlama tekrar kademe kademe merkezileştirilmeye başlanmıştır.

Son yıllarda özellikle kentlerdeki yaşam alanlarına sahip çıkmak anlamında İzmir'in önemli bir deneyimin yaşadığı bugünlerde Kent Hareketlerine neden olması ile İnciraltı ayrı bir önem kazanmıştır. Ne yazık ki ülkemizdeki her doğal sit alanında olduğu gibi İzmir'de de, başka alan yokmuş gibi, tüm alansal sorunlar, korunması gereken doğal alanlar ya da doğal sitler üzerinde yoğunlaşmaktadır. İnciraltı, İzmir'in, doğal özelliklerini körfez boyunca koruyabilmiş, yeşil kalmış tek yeridir ve bu bölge üzerinde yıllardır rant elde edebilme amacıyla çeşitli girişimler ve spekülasyonlar sürmektedir. Kent içerisinde gerçekleşme ihtimali olmayan Turizm Tesisleri ve kente ne getireceği konusunda son yıllardaki ülke deneyimlerinden pek de olumlu bir sonuç alınamayan EXPO üzerinden bu alanın özelliğini kaybetmesine neden olmak İzmir için son yılların en büyük kentsel müdahale girişimidir.

TMMOB İzmir Kent Sempozyumu (8-10 Ocak 2009) Sonuç Bildirgesi'nde bölge; İnciraltı'nda tarıma dayalı bir aktivite merkezi oluşturulması gerektiği, bir ve iki katlı birimlerden oluşacak, pansiyon, kafeterya, restoran, ekolojik tarım ürünleri satış stantları ve hobi bahçeleri gibi işlevleri barındıracak bir merkez olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda aradan geçen beş yılın değerlendirilmesinin yanı sıra, İnciraltı Planlama sürecini irdelediğimizde İnciraltı bölgesi; yıllarca tarımsal amaçla kullanılmış olmasına rağmen zaman içerisinde büyük bölümü satışlarla el değiştirmiş, izlenen bilinçli politikalarla toprak yapısı bozulmuş ve sürekli uygulanamayacak planlar yapmak suretiyle topraktan 'ekonomik gelişme' umudu vaat edilmiş körfeze kıyısı olan, kent merkezinde bir alandır. Yıllardır süregelen İnciraltı sorununda zarar gören "gerçek" İnciraltı sakinleri ve İzmir kentidir.

İnciraltı'nın imara açılmasının bir yolu olarak öngörülen EXPO'nun yerleşiminde ise rant kaygılarının, yapılaşma baskılarının, arsa spekülasyonunun bertaraf edilmesi ve söz konusu plan süreçleri ile korumaya yönelik hiçbir kaygı içermeyen, yani İnciraltı'nın yapılaşmaya açılmasına aracılık eden ve sonraki aşamalarda rant tesislerinin de inşasına olanak sağlayan bir rol üstlenilmiş, hatalı yaklaşımlar yeri geldiğinde siyasi çevrelerce 'yönetmelik iptal edilirse kanun çıkarılır' yaklaşımı ile özel yasaların verdiği güçle sonlandırılmaya çalışılmıştır. Artık sona gelindiği öne sürülen bu süreçte toplumsal uzlaşıdan, bilimsel doğrudan ve ortak akıldan uzaklaşıldığını görmekteyiz.

Konumu:

İnciraltı; Balçova ve Narlıdere ilçelerinin körfez kıyısında yer almakta olup; Narlıdere İlçesi ve Sahilevleri batı sınırını oluştururken; İzmir-Çeşme Karayolu'nun

kuzeyinde, İzmir Körfezi'nin güneyinde ve doğu sınırını oluşturan Hava Harp Okulu ile Fahrettin Altay Kavşağı'nın arasında yer almakta, 1963 yılında belediye, 1992 yılında ise ilçe olan. Balçova Belediyesi'ne bağlı olup, Bahçelerarası ve İnciraltı mahallelerinden oluşmaktadır.

İnciraltı Bölgesindeki İmar Faaliyetleri:

Akdeniz Olimpiyatları

Bölgede imar faaliyetleri 1971 yılında İzmir'de organize edilen "Akdeniz Olimpiyatları"na katılan sporcuların konaklamasını sağlamak amacıyla İnciraltı bölgesinde yapılan binalar daha sonra İnciraltı Öğrenci Yurdu olarak kullanılmıştır. Söz konusu yapılar Akdeniz Olimpiyatları'nda kullanıldıktan sonra Üniversite Öğrenci

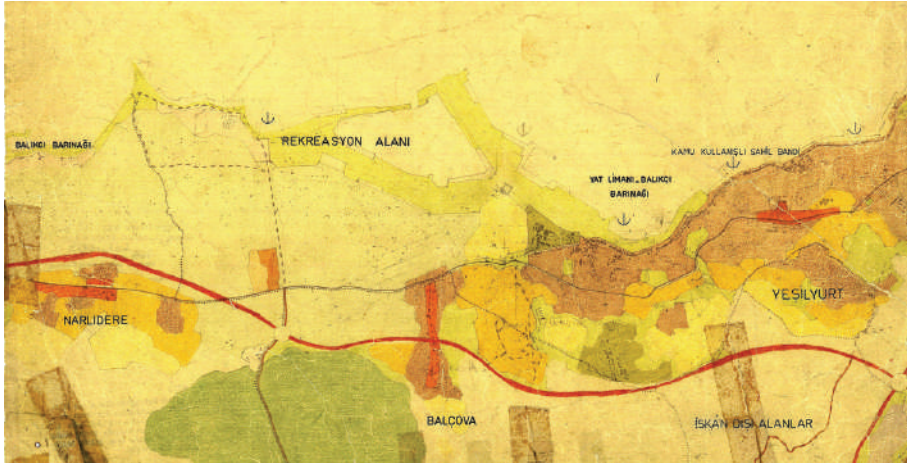

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN YETKİSİNDE İNCİRALTI SÜRECİ

Yurtları olarak plansız ve kaçak olarak kullanılmış ve yaklaşık yirmi yıl sonra 07.10.1997 tarihindeki 1/5000 ölçekli “Yurtlar ve Batısı İmar Planı”nın Bayındırlık Bakanlığı onayından geçmesi ve 04.12.1998 tarihinde de 1/1000 ölçekli “Balçova İnciraltı Mahallesi (Yurt Yanı) Uygulama İmar Planı”nın Turizm Bakanlığı’nca tasdik edilmesi ile yasal statüye kavuşturulmuştur

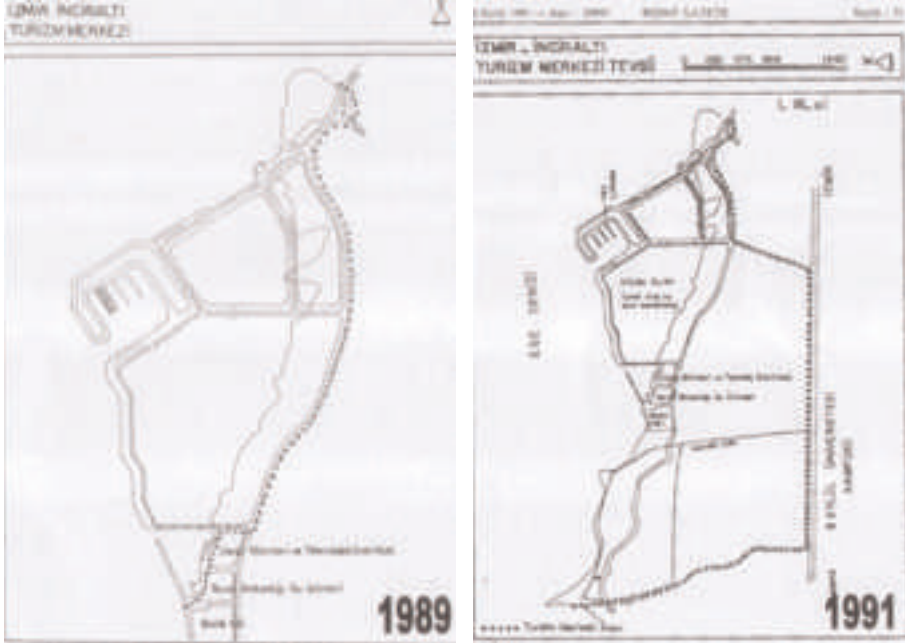
1973 yılı onaylı 1/25000 ölçekli İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı

1973 yılı onaylı 1/25000 ölçekli İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planında, İzmir kenti ve yakın çevresindeki 13 belediye ile bunlara bağlı 31 köyü kapsayan alanı Büyükşehir Bütünü olarak tanımlamıştır. Büyükşehir Bütünü planlama bölgesi 74 608 hektarlık bir alanı kapsamakta olup bunun 18 622 hektarı kentsel kullanışlara, kalan alan ise tarım, orman ve rekreasyon alanlarına ayrılmıştır.

Turizm Merkezi Kararı

13.09.1989 tarih ve 20281 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve daha sonra büyüterek 13.08.1991 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Turizm Merkezi ilan edilmiş ve söz konusu kararın 20.09.1991 tarih ve 20997 sayılı Resmi Gazete yayınlanması ile İzmir İnciraltı Turizm Merkezi Tevsii sınırı genişletilmiştir. 30.06.2007 tarihli ve 26568 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “İzmir İnciraltı Turizm Merkezi Sınır Genişletilmesi” kapsamında kalan yaklaşık 690 hektarlık alanı kapsayan “Turizm Merkezi” kararı ile devam etmiştir.

Yonca Kavşak Ve Otoyol Mevzi

1989 yılında ise İzmir Çevre Yolu/Aydın-Çeşme Otoyolu'nun bölgeden boydan boya geçmesine ilişkin Mevzi İmar Planı ile imar faaliyetlerine ve bölgedeki baskıya hız kazandırılmıştır. Boydan boya bölgeden geçen otoyol inşaatı, çok büyük bir alanı kapsamaktadır. Bu inşaat alanı yaklaşık 1 buçuk milyon m²'lik büyüklüktedir. İzmir-Çeşme otoyol güzergahı, Balçova yerleşimine yakın olarak geçmiş ve bir kısmı da İnciraltı kesimine girmiştir. Trafik yoğunluğunun yüksek olduğu bu ulaşım güzergahı gürültü ve kirlilik sebepleriyle yerleşim alanlarının çok yakınından geçirilemediğinden; yerleşim alanlarına belli bir mesafe açıktan geçirilmiştir. Otoyol ile karayolu arasında kalan arazilerin boş kalmasından doğan bir planlama kararı ortaya çıkmış ve plan kararı bu kesimde kentsel çalışma alanı olarak yeni alışveriş merkezlerinin oluşmasını hedeflemiştir. Zaman içerisinde tüm bu çevresel kararlar kent içerisinde tarım alanı olarak korunmaya çalışılan İnciraltı bölgesinin üzerinde kentsel baskının artmasına sebep olmuştur. Otoyol geçişinden önce Bahçelerarası Bölgesi bir bütün iken, otoyol ile bu bölge ayrılmış ve yolun kuzeyi tarım alanı ve doğal sit iken, güney tarafı ise alışveriş merkezi olarak belirlenmiştir. Bu durum otoyolun böldüğü bu bölge üzerinde farklı plan kararlarının getirilebilmesine sebebiyet vermiştir. İnciraltı ve Bahçelerarası mevkillerinin süreç içerisinde geçireceği değişimlerin ilk adımları bu dönemlerde atılmaya başlanmıştır.

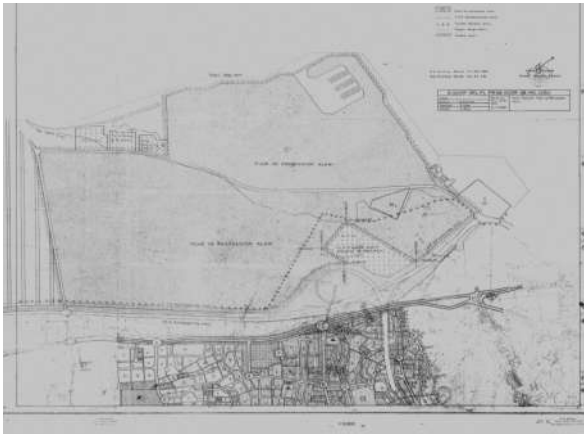

Gençlik Merkezi

22.11.1985 tarihinde onaylanan Mevzi imar Planı'nda, ise bir kısım alan Günübirlik Eğlence Tesisleri Alanı olarak belirlenmiş ve bu plan yaklaşık 10 yıl sonra sınırları genişletilerek **04.07.1995** tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli İmar Planı ile halihazırdaki İzmir Büyükşehir Belediyesi Gençlik Merkezi olarak faaliyet gösteren, yaklaşık 1 milyon m²'yi kapsayan Mevzii İmar Planı yapılarak, alan “Günübirlik Turizm” şeklinde planlanmış ve bölgeye tiyatro, sinemalar, kafeler, spor sahaları gibi yapılaşmalar gerçekleştirilmiştir.

Metro Bakım Atölyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nin almış olduğu 05.102 sayılı karar ile Bahçelarası bölgesinin büyük bir kısmının “Fuar ve Rekreasyon Alanı” olarak

1/5000'lik Nazım Plan içinde gösterilmesinin ardından **12.05.1992** tarihinde İzmir Hafif Raylı Sistemi'nin "Tamir Bakım Atölyeleri ve Depo Alanı" olarak planlanmasına ilişkin Nazım İmar Planı değişikliği onanmıştır. Söz konusu Tamir Bakım Atölyeleri ve Depo Alanı yaklaşık 200.000 m²'lik bir alan olup, niteliği itibarıyla bölge içinde yapılaşmaması gereken bir kullanım kararıdır. Fuar alanı içinde yapılan Metro Tamir Bakım Atölyesi daha sonraları meclis kararı ile buradan kaldırılıp Halkapınar'a taşınmıştır.

Özdilek Turizm ve Alışveriş Merkezi Mevzi Planı

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 14.07.1988 tarihinde E=0.50 "turistik tesis" plan kararı getirdiği bu alan el değiştirmelerin ardından, yine İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 18.4.1996 tarihinde parsel bazında plan değişikliği ile E=1.50 Turizm ve Ticaret Merkezine dönüştürülmüştür. Söz konusu bölgede minimum parsel büyüklüğü 5000 m², %5 yoğunluk ve max: 250m², h: 6.80 mt, tarımsal amaçlı yapıya yönelik karar olmasına rağmen, sadece bir parselinde (Özdilek'e ait parsel) ayrıcalıklı imar hakkı kararı alınmıştır.

Mimarlar Odası'na, İmar Kanunu, Kıyı Kanunu ve yönetmeliklere aykırı olarak yapılan plan değişikliğinin iptali istemiyle 21 Nisan 1999 tarihinde dava açılmıştır. Özdilek Turizm A.Ş. yerel seçimlerden 1 gün önce 16.4.1999 tarihinde Balçova Belediyesi'nden inşaat ruhsatı aldığı ve 11.6.1999 tarihinde de inşaatla başladığı, Kültür Bakanlığı 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ise inşaatının bulunduğu alanı da kapsayan bölgenin bütününe 1.7.1999 tarihinde 1. Derece doğal sit olarak tescil edildiği belirlenmiştir.

Süreçte Özdilek'in inşaat ruhsatını iptal edilmiş, 1. Derece doğal sit kararının iptali için açılan davada İzmir 3. İdare Mahkemesince bilirkişi incelemesi yaptırılmış, 5.4.2000 tarihindeki rapor ile yürütmeyi durdurma kararı çıkmış ve inşaat faaliyetleri yeniden başlamıştır.

Danıştay 6. Dairesi, 2863 sayılı KTVK Yasası'nı referans alarak 11.1.2001 tarihinde oybirliği ile "... yukarıda anılan yasa hükmü karşısında 1. Derece doğal sit olarak tescil ve ilan edilen uyumsuzluk konusu taşınmaza ilişkin dava konusu imar planlarının uygulama olanağı kalmamıştır" kararını almıştır. Bu karara rağmen inşaat aynı tarihlerde devam etmiştir.

Koruma Kurulu'nun alanı 1.7.1999 tarihinde 1.derece doğal sit olarak tescil eden karara ve Koruma Planı yapılmadan hiçbir uygulama yapılamayacağı şeklindeki 2863 sayılı KTVK Yasası'na rağmen Özdilek Turizm A.Ş. inşaatının yapılmış olması, bölgedeki ayrıcalıklı imar haklarının ve tarımsal üretime verilen zararın önemli bir göstergesidir.

Koruma Kurulu Kararları

Üst ölçekli planlarda tarım alanı olan İnciraltı bölgesi; yanlış kullanım kararları ve kentin alan üzerindeki baskısının denetlenememesi nedeniyle İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 01.07.1999 tarih ve 8050 sayılı kararı ile 1. derece doğal sit ilan edilmiştir.

Koruma Kurulu'nun bölge hakkındaki 2002 tarihli kararında ise Dalyan ve çevresi 1. derece sit alanı bu alanın hemen gerisi 2. derece sit ilan edilmişken, askeri tesislerin bulunduğu Yenikale mevki 3. derece doğal sit kabul edilmiş, yine İzmir 1 Numaralı Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 15.02.2007 tarihli 877 kararı ile Çakalburnu Mevkiinde daha önce 17.12.2002 gün ve 10168 sayılı kararı ile belirlenen 1. derece doğal sit alanının batısında bulunan ve bu kararda 2. ve 3. derece doğal sit alanı olarak belirleme yapılan bu kıyı bölümünü 1.derece doğal sit alanı olarak ilan etmiştir.

Sonuç olarak; İzmir 1 Numaralı Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 1999 yılında 1. derece doğal sit kararı verdiği alan, ilgili mahkeme kararlarından sonra 2002 yılında bölgeyi 2. ve 3. derece doğal sit alanı olarak sit derecelenmesine tabi tutmuş ve ardından da İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin önerisi de dikkate alınarak alanı 2007 yılında 1. derece doğal sit alanı olarak belirlemiştir.

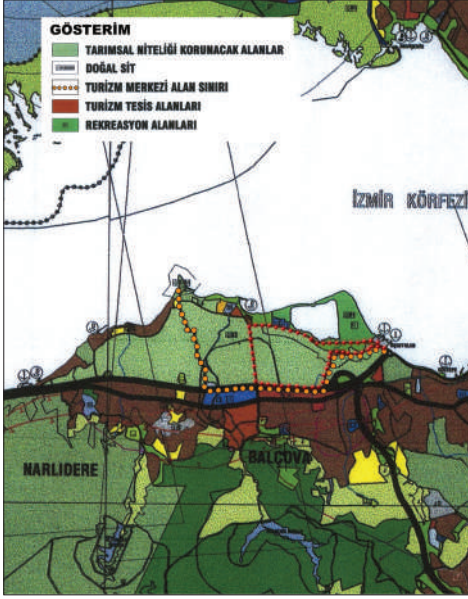
1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı (İKBNİP) ve 1/100000 ölçekli İzmir-Manisa-Kütahya Çevre Düzeni Planı

1973 Nazım İmar Planında sapmaların olması, 1989 planının ise büyüyen merkez kentin ve çevresinin artan taleplerine yanıt veremiyor olması ve bu planın 2002 yılında iptal edilmesi ile 2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesi kapsamında İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı(İKBNİP) hazırlanıp 28.03.2007 yılında onaylanmıştır.

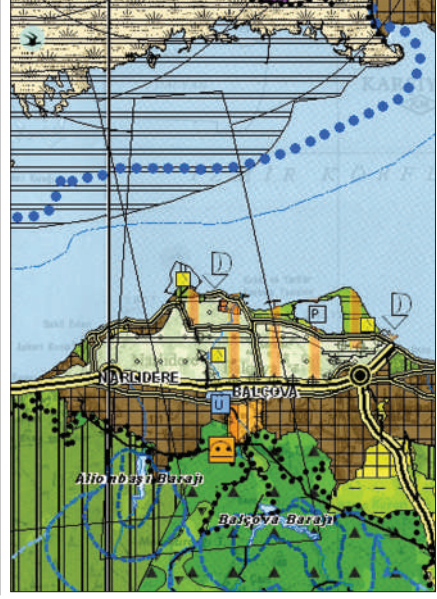
Çok sayıda otoritenin kendi yetki sınırları dahilinde plan yapma ve onama yetkisinin bulunması nedeniyle üst ölçekli plan kararlarının yönlendiriciliği kaybolmuştur. (Örneğin İnciraltı'nın Tarım Kanunu kapsamında tarımsal niteliği korunacak bir alan olarak tarif edilmesine karşın, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi 1/25000 Çevre Düzeni Planı'nda fuar alanı olarak gösterilmesi planlamadaki yetki karmaşasının alandaki sonucudur.)

Aslen İnciraltı Bölgesi, uzun yıllar tarımsal niteliği ile ön planda olan, verimli toprak yapısı ile geleneksel tarım faaliyetinin sürdüğü ve sıcak yer altı suyu potansiyeli ile seracılığın gelişmeye başladığı bir alan olup, .1980 yılında tamamlanan ve bölgenin su ihtiyacını karşılayan derelerin beslediği kaynak üzerine inşa edilen

Balçova Barajı ile ortaya çıkan sulama problemi İnciraltı'ndaki tarımsal yapıdaki sorunların başlangıcını oluşturmuştur. Tarımsal sulama problemi ürün kalitesini ve çeşitliliğin, ardından ortaya çıkan borlanma ve tuzluluk problemi de tarımsal faaliyetleri oldukça etkilemiştir.

*İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı
Ö:1/25.000*

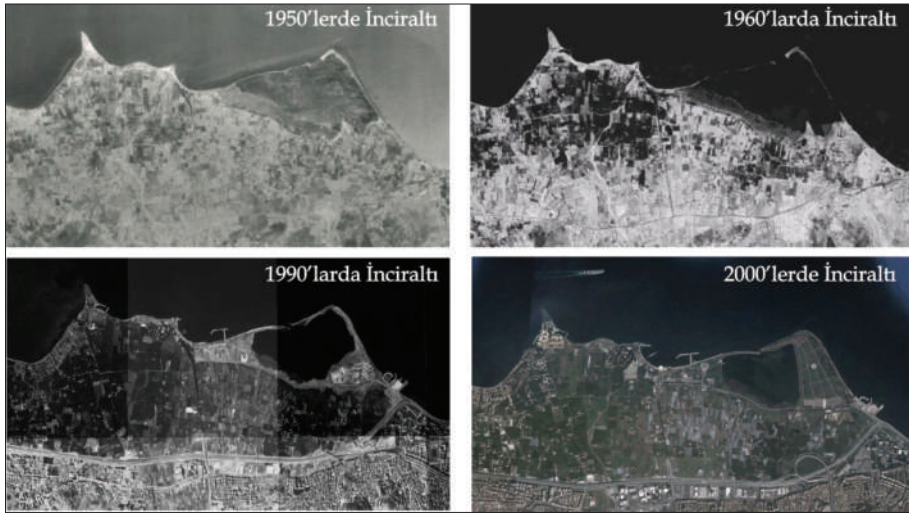
*İzmir-Manisa-Kütahya Çevre Düzeni Planı
Ö:1/100.000*

Mekansal Değişim Süreci

1950 yıllarında geleneksel tarım niteliği ile ön planda olan ve kentin plajı olarak kullanılan İnciraltı, 1970'lerde denizin kirlenmesi ile kentin plajı niteliğini yitirirken, sıcak yer altı suyu potansiyelinin kullanılmaya başlaması ile seracılığın gelişmeye başladığı bir bölgedir. Belleklerimize İnciraltı Yurtlarındaki 12 Haziran 1980 Katliamı ile de yer eden bölgede 1980'lerde Balçova Barajının tamamlanması ile tarımda sulama problemleri ortaya çıkmıştır. 1990 yıllarında Özdelek İnşaatı ile yer altı suyunun dengesi bozulmuş, borlanma ve tuzluluk problemleri tarımı ve ürün çeşitliliğini oldukça etkilemiştir. Kentin geleceğine nasıl etki edeceği araştırılmadan 1990'larda yapılan ve doğal değerler yerine ekonomik değerlerin ön plana çıkmasını hızlandıran İzmir-Çeşme otoyolu, Bahçelerarası Bölgesini ikiye ayırmış, böylelikle narenciye bahçelerinin üzerinden geçmiş ve ayrılan iki kısma da farklı plan kararları getirilmiştir.

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN YETKİSİNDE İNCİRALTI SÜRECİ

2000’li yılların ortalarından itibaren ise alanda yaşanan değişimler tarım arazilerinin parçalanması, sulama problemleri, otoyol kararının trafik yoğunluğu, gürültü ve kirlilik oluşturmaları, kentsel baskının artması, EXPO yer seçimi, hisseli mülkiyetlerin çokluğu ve mülkiyet sahipliğindeki dönüşümün tarım dışı faaliyet yapmak isteyen mülk sahiplerine geçmesi alanın imara açılması isteğini arttırmış ve uzun yıllardır korunan doğal niteliğinin bozulmasına sebep olacak plan kararları üretilmiştir. Sonuç olarak kentin birçok bellek katmanına, kentlinin gezinti-dinlenme amaçlı son kıyısına sahip, birçok kısıtlılığı ve birbiriyle çelişen kararı barındıran İnciraltı Bölgesi’ne ne olacak?

Şekil 3: İnciraltı Bölgesi’nde 1950-2013 yılları arasındaki mekansal değişimler.

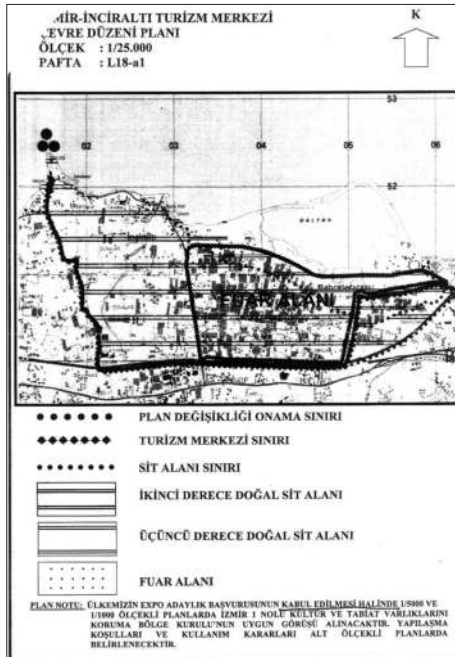
Plan Süreçleri (2007-2013)

Tabloda dava süreci özetlenen İzmir İnciraltı Turizm Merkezi Çevre Düzeni Plan ve Revizyonlarında temel planlama yaklaşımı ve ana şema değişmemekle birlikte, bazı plan kararlarının eklenmesi, bazılarının kaldırılması ya da değiştirilmesi, gerçek emsal değerlerine yönelik plan hükümlerinde bir takım değişiklikler yapılması gibi durumlar söz konusudur. Bununla birlikte planın alan üzerindeki olumsuz etkisini artırıcı plan kararları da bu süreçte yer almıştır. Kruvaziyer Liman kararı bu tür etki alanı büyük önemli kararlardan biridir.

İzmir İnciraltı Turizm Merkezi Tevsii 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı ve Revizyonları

1- 16.05.2007 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından **A4 normundaki** ne tür bir plan olduğu anlaşılamayan belge, EXPO Fuar alanına yönelik 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı olarak onaylanmıştır. Bu planda; 2015 yılında gerçekleştirilecek olan EXPO Fuarının düzenlenmesine yönelik yaklaşık 300 hektarlık bir alan ayrılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan İzmir-İnciraltı Turizm Merkezi EXPO Fuar Alanı 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planına **07.11.2007** tarihinde Odamız tarafından Danıştay 6. Daire’de 2007/8760 Esas No’lu açılan davada; mahkeme 26.06.2009 günlü karar ile **03.04.2009** tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanan **yeni bir Çevre Düzeni Planı** yapıldığından ve bu plan ile EXPO fuar alanı fonksiyonunu tamamen kaldırdığı anlaşıldığından dava konusu 16.05.2007 onaylı plan hakkında karar verilmesine yer olmadığına ilişkin karar vermiştir.

16.05.2007’de onaylanan İnciraltı Turizm Merkezi Çevre Düzeni Planı

30.06.2007’de İnciraltı Turizm Merkezi Sınır Genişletilmesi

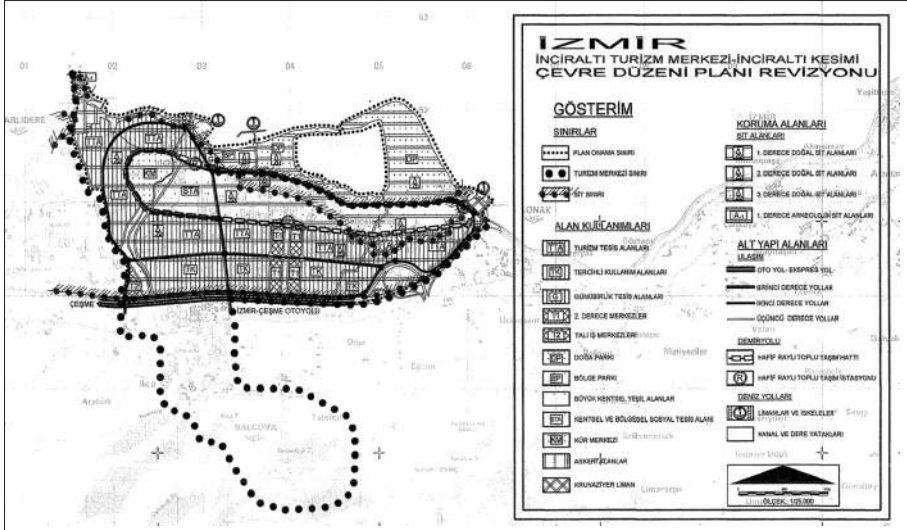
MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN YETKİSİNDE İNCİRALTI SÜRECİ

2- 03.04.2009 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi Tevsii 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonuna **23.07.2009** tarihinde Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası birlikte dava açmıştır.

03.04.2009'da onaylanan İnciraltı Turizm Merkezi Tevsii 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni

3- 17.08.2009 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi İnciraltı Kesimi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Re-

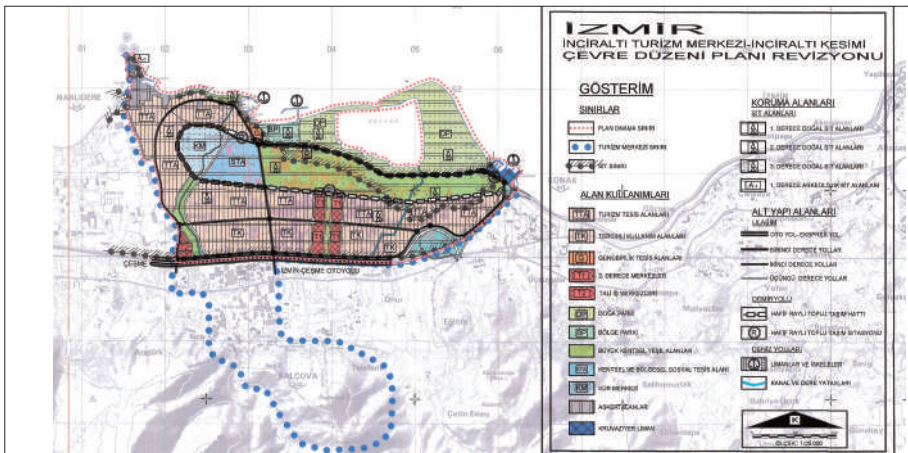

17.08.2009'da onaylanan İnciraltı Turizm Merkezi İnciraltı Kesimi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu

vizyonuna Şehir Plancıları Odası tarafından **08.02.2010'da** dava açılmıştır. Danıştay 6.Daire'de 2010/1690 Esas No'lu davada, mahkeme 24.06.2011 tarihli karar ile **yeterliliği haiz bir plan müellifi tarafından hazırlanmadığı** anlaşılan dava konusu planın iptaline karar vermiştir.

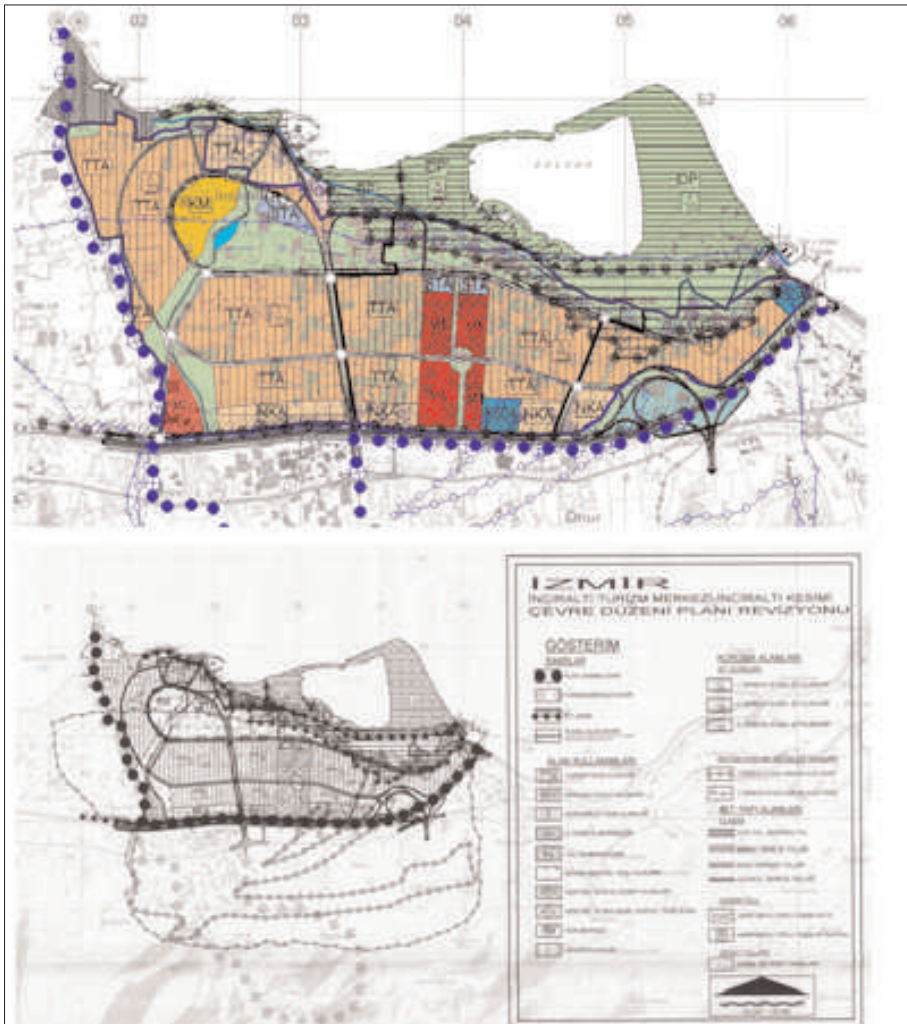
BU SÜREÇTE...

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 6. maddesi uyarınca alınan İzmir İl Tarım Müdürlüğü'nün 03.07.2008 tarih ve 16723 sayılı yazısıyla 547 hektarlık bölümünün kuru mutlak tarım arazisi olduğu ve tarım dışı kullanımının uygun görülmediği belirtilmiştir. Yine Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 10.03.2010 tarih ve 17818 sayılı kararı ile İnciraltı Bölgesinde 547 hektarlık alanın turizm merkezi yapılmak üzere **tarım dışı amaçla kullanılması** uygun görülmüştür. Böylelikle yasada istisna olarak düzenlenen, mutlak tarım alanlarının tarım dışı kullanımını 'kamu yararı' gereğince olanaklı kılan düzenlemeye istinaden, yapılaşma uğruna talan aracına dönüştürülmesine ilişkin karar alınmıştır. Ancak Ziraat Mühendisleri Odası ise tarım dışı kullanıma açılmasının Anayasa'ya ve 5403 sayılı Kanuna aykırı olduğu, arazinin 1. sınıf tarım toprağı olduğu, alternatif bir tarım alanı bulunmadığı sebepleriyle alan için alınmış bir kamu yararı kararı olmaması iddia edilerek dava açmıştır. Söz konusu dava; bilirkişi raporları ve 5403 sayılı Yasa kapsamında değerlendirilerek İnciraltı Bölgesinde bulunan 690 hektarlık alanın turizm merkezi yapılmak üzere tarım dışı amaçla kullanımının uygun bulunması **kararında mevzuata ve hukuka uyarlık bulunmadığından** 19.01.2012 tarihinde dava konusu işlemin **iptaline** karar vermiştir.

21.04.2011 tarihinde onaylanan İnciraltı Turizm Merkezi İnciraltı Kesimi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu

4- 21.04.2011 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu tekrar onaylanmıştır. Bakanlığın yeterlilik belgesi edinmesi ile aynı plan, davamıza konu olan esastan gerekçeler de dahil olmak üzere hiçbir değişikliğe uğramadan onaylanmış olup, önceki plana yönelik itirazlarımız değerlendirilmediği için Şehir Plancıları Odası aynı gerekçelerle 20.09.2011 tarihinde plana dava açmıştır. Dava konusu planda 1., 2., 3. Derece doğal sit alanı bulunmasına rağmen Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulundan görüş alınmadığından **yürütmenin durdurulmasına** karar verilmiştir.

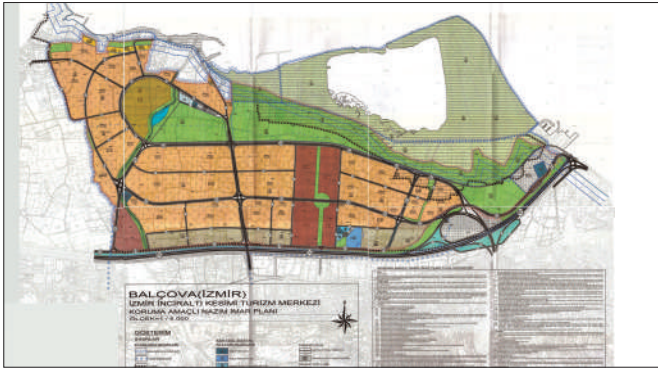
Harita 13: 17.08.2011 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi-İnciraltı Kesimi 1/25000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu

5- 17.08.2011 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İzmir İnciraltı Turizm Merkezi İnciraltı Kesimi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonu onaylanmıştır. 15.02.2012’de ise Şehir Plancıları Odası tarafından öz ve biçim olarak önceki planlara yapılan itirazlar göz ardı edildiğinden dava açılmıştır. 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni İmar Planı kapsamı içerisinde **1. , 2. , 3. derece doğal sit alanı** olmasına rağmen **Koruma Bölge Kurulu’nun görüşü alınmamıştır**. Bu sebepten 1/25.000 ölçekli İzmir İnciraltı Turizm Merkezi İnciraltı Kesimi Çevre Düzeni Planı Revizyonunun **yürütmesinin durdurulmasına 14.11.2012** tarihinde karar verilmiştir.

İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/5000 ve 1/1000 ölçekli

Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları

02.11.2012 onaylı İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) **1/5000 ölçekli ve 1/1000 ölçekli** Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planlarına 17.12.2012 tarihinde Şehir Plancıları Odası tarafından **itiraz** edilmiştir.

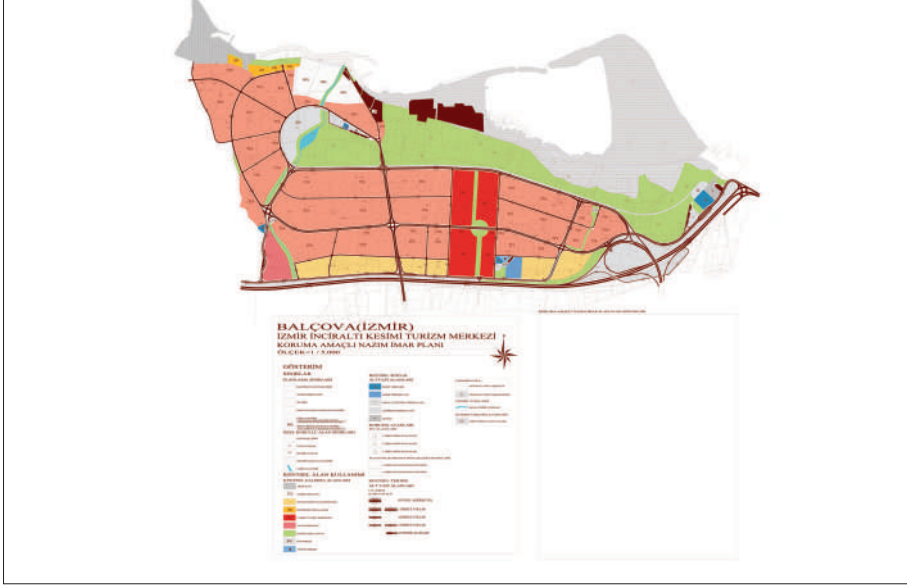

02.11.2012 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

02.11.2012 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı

04.03.2013 onaylı İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) **1/5000 ölçekli ve 1/1000 ölçekli** Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları itirazlara ilişkin değerlendirmeler sonucu 25.03.2013 tarihinde **askıya çıkmıştır**.

04.03.2013 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

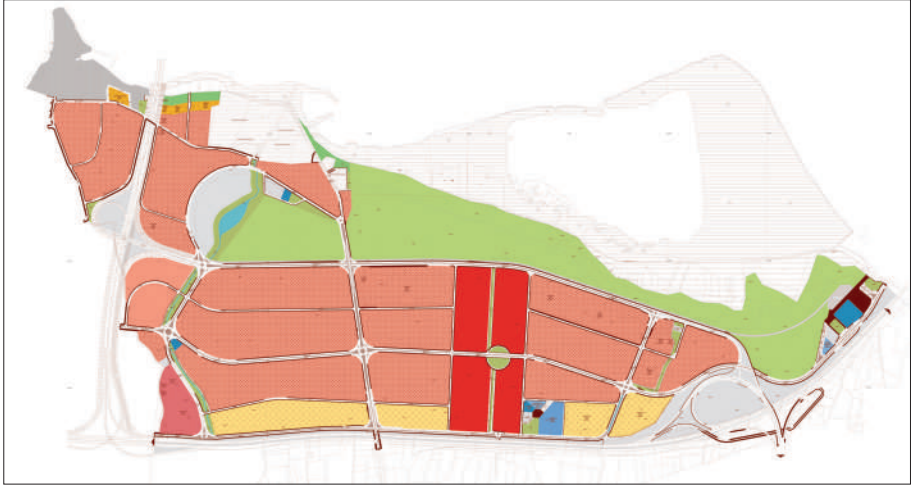

04.03.2013 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı

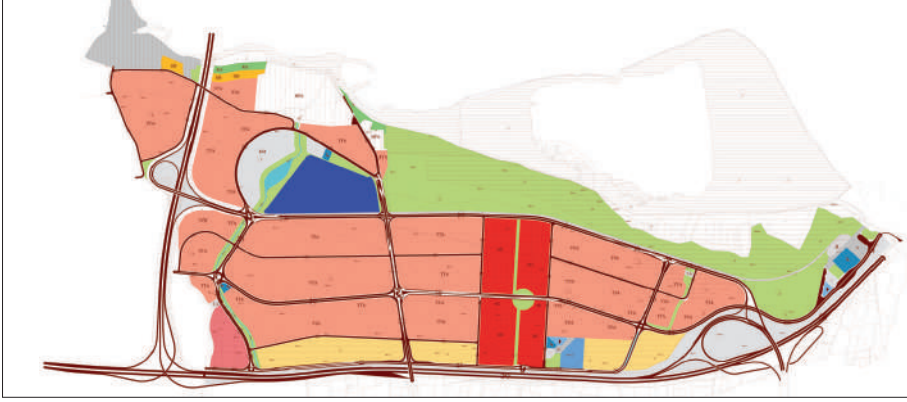
Yasal dayanağını 644 sayılı KHK ve 6324 sayılı İzmir EXPO Alanı Hakkında Kanun'dan alan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planlarına da, mevzuata, planlama esasları ile şehircilik ilkelerine aykırılıkları nedeniyle Şehir Plancıları Odası'nca **02.11.2012 tarihinde onaylanan** planlara itiraz edilmiş, itirazlarda belirtilen hususların dikkate alınmaması üzerine planların iptali talebiyle konu yargıya taşınmıştır.

Davalar arası bağlantı hususu nedeniyle öncelikle Tarım ve Köy işleri Bakanlığı'nca tarım dışı amaçlı kullanımını uygun bulunmasına ilişkin 10.03.2010 tarih ve 17818 sayılı işleme karşı açılan İzmir 4. İdare Mahkemesi'nin E:2010/1020, 2012/31 sayılı mahkeme kararı ile 690 hektarlık alanın tarım dışı amaçla kullanıma yönelik işlem iptal edilmiş, 5403 sayılı Toprak Kanunu uyarınca tarımsal niteliğinin korunmasına ilişkin karar verilmiştir. 17/08/2011 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanan 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Revizyonunun hukuka uyarlılığı bulunmadığından yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir. Söz konusu Çevre Düzeni Planını dayanak alan ve Koruma Amaçlı İmar Planlarının yapımına olanak tanıyan 6324 sayılı İzmir Expo Alanı Hakkında Kanun, Çevre Düzeni Planı hakkında YÜRÜTMİYİ DURDURMA kararı alınması ile hükümsüz kalmıştır. Bu nedenle de Koruma Amaçlı İmar Planlarının öncelikle usul yönüyle iptali gerekmektedir.

06.08.2013 onaylı Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yapılan İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) **1/5000 ölçekli ve 1/1000 ölçekli** Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları 23.08.2013-23.09.2013 tarihleri arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde **askıya çıkarılmıştır**.

06.08.2013 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

06.08.2013 tarihinde onaylanan İzmir İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı

Kentin geleceğinin belirlendiği ve birçok revizyon gören üst ölçekli planlar ile 20 yıllık ulaşım kararlarını içeren İzmir Ulaşım Ana Planında değerlendirilmesi gereken bir alternatif olarak yer almayan İzmir Körfez Geçişi ve Bağlantıları (Oto-yol ve Raylı Sistem) Projesi, İnciraltı bölgesinin arazi kullanım kararlarının üretilmesine yönelik bir senaryonun tamamlayıcısı olarak yeni bir ulaşım kararı verilmiş olup bu ulaşım bağlantısına yönelik plan açıklama raporunda herhangi bir husus bulunmamaktadır. Açıkçası bu hattın Karşıyaka’da oturan belirli bir kesimin Çeşme’deki yazlıklarına veya yarımadada hafta sonu kahvaltısına gitmelerini kolaylaştırmaktan öteye bir faydası olduğuna ilişkin bir veri mevcut değildir.

İnciraltı Turizm Merkezi (İnciraltı Kesimi) Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planları özü ve esası bakımından hiçbir değişikliğe uğramadan sürekli revize edilmekte, ancak itiraz konularımıza ilişkin düzenlemeler yapılmamaktadır. Bakanlığın revize ettiği her plan sonrasında esas bakımından aynı davalar tarafımızca açılmaya devam etmekte ve gerekçeler mevcudiyetini korumaktadır.

İtiraz ve yargıya taşınma gerekçeleri ise özetle şu şekildedir:

Mevzuat Açısından: 3194 sayılı İmar Kanununda tanımlanan planların kademeli birlikteliği ilkesine uyulmayarak 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planının bir arada yapılması, Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğe, İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliğine Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlaması çalışmalarındaki kararlara uyulmaması.

Yetki Açısından: 3194 sayılı yasa ve Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik gereği söz konusu planların ilgili Belediyelerde askıya çıkması gerekirken mevzuata aykırı şekilde Bakanlığın İl Müdürlüğünde askıya çıkarılması,

Yöntem Açısından: Planlama alanının 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Kanununun 17.maddesi ile Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmeliğinin 5.maddesi gereği sit alanı bütününde hazırlanması gerekirken bir kısmının plan onama sınırı dışında bırakılması, alanın doğal özelliklerinin (doğal sit alanı ve tarımsal niteliği) plan kararlarında dikkate alınmaması, alanın kent bütünü kapsamındaki konumu yönüyle değerlendirme yapılmaması, mülkiyet dokusu, jeotermal kaynaklar, jeolojik etüd vb. gibi alan özelindeki analizlerin yetersiz oluşu, kurum görüşlerinin eksik ve güncel olmaması, planlama alanındaki bölgelemenin analizlere ve bilimsel kriterlere dayanmaması.

Kapsam: Üst ölçekli planın devamı niteliğindeki söz konusu planlarda da yakın çevre ilişkileri başta olmak üzere kent ile ilişkinin planlama sürecinde gözardı edilmesi, doğal sit alanı bütününde hazırlanmaması, alanın doğal özellikleri ile nitelikleri dikkate alınmayarak, bu özelliklerini değiştirecek, dönüştürecek bir yaklaşım taşınması.

Plan Kararları:

Planın amaç ve hedefleri ile plan kararlarının çelişmesi, öyle ki planın amacı; doğal sit alanının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması olarak belirlenmişken plan kararlarının alanın bu özelliğini bozacak nitelikte yapılaşma öngörmesi,

Kullanım ve yapılaşma koşullarının 6324 sayılı İzmir EXPO Alanı Hakkında Kanuna aykırı olması,

6324 sayılı İzmir EXPO Alanı Hakkında Kanunda Büyük Kentsel Yeşil Alan, 3194 sayılı yasanın 18.maddesi ile elde edileceği dolayısıyla uygulamanın bütün alanı kapsayacak şekilde yapılması hükmü varken, plan kararlarında yasaya aykırı şekilde etaplar halinde uygulama yapılmasına olanak tanınması,

Turizm Tesisleri için plan ile öngörülen yatak kapasitesinin bilimsel kriterlere dayanmaması,

Üst ölçekli planda belirlenen sosyal donatı alanlarının söz konusu koruma amaçlı imar planlarında azaltıldığı ve üst ölçekli planlardan farklı Özel Proje Alanı (ÖPA) gibi kullanımlar belirlendiği,

Planda belirlenen emsal değerlerinin plan hükümleri ile esnetilerek artırıldığı, bu yönüyle de 6324 sayılı İzmir EXPO Alanı Hakkında Kanuna aykırı yapılaşma öngörüldüğü,

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelikte tanımlanmayan ve gösterimi bulunmayan (Nitelikli Konut Alanı-Rezidans gibi) kullanımların önerildiği belirlenmiştir.

Bölgeye ilişkin tüm senaryolar tamamlandığında ise Körfezdeki gün batımının belleklerimizdeki yerinin asfalt karası rengine dönüşümü, İnciraltı'nın turistik otel-

MERKEZİ VE YEREL YÖNETİMLERİN YETKİSİNDE İNCİRALTI SÜRECİ

lere, devasa alışveriş merkezlerine, rezidanslara, Kruvaziyer Limana, İzmir'in geleceğinin öngörüldüğü hiçbir planda yer almayan İnciraltı ve Çiğli arasında bir tüp geçidinin yarattığı silüete ve bırakılması İzmir için bir yıkımın başlangıcıdır.

Sonuçta;

Türkiye’de kent yönetimi söz konusu olduğunda, planlamanın ve planlayanın ikinci ‘plan’da geldiğinden bahsetmek mümkündür.. Karar vericilerin ise daha çok siyasetle ilişkilendirilmesine ve planların ise siyasetçilerin kentlerde bırakmak istedikleri izler olduğunun pek çok örneğine tanıklık etmekteyiz. Tüm toplumun sosyo-mekansala ilişkin istek ve taleplerini temsil etmeyen projelerin her geçen gün artması ile kentlerin kente ilişkin üst ölçekli kararlarından bağımsız, hatta planlama ve şehircilik ilkelerine aykırı, toplumsal süreçlerden kopuk ve kimliksiz mekanlar haline getirilmeye çalışılmakta, kent planlamasında uygulanmaya koyulan projeler yeni liberal politikaların belirleyiciliği altında biçimlenmektedir.

Meşru zeminlerde yaptığımız mücadelenin yanı sıra, Kentsel mücadele deneyiminin özgün bir örneği olan Taksim Gezi Parkında yaşanan süreçle paralel katılımı dışlanan toplum kesimlerinin; kent ve kentli haklarını savunması konusunda gösterdiği refleksle ortaya çıkan direnç ve kararlılık, İnciraltında da kendini göstermiştir. Tüm katılımcı kent hareketleri sonucunda kısmen de olsa yetkililerin yaşanan süreci halka açıklama ihtiyacını doğurmuş, yaklaşık İzmir kent merkezi Alsancak ve Kemeraltı bölgesini kaplayacak kadar büyüklükteki bir alanı yaptım oldu tavrından öteye, halkında içinde olduğu bir sürece taşınması gerektiğinin anlaşılmasına yol açmıştır. Meslek odaları üzerinden dava süreçleriyle ilerleyen İnciraltı sürecinde, yaşanan kent hareketleriyle artık halkın da içinde yer aldığı bir döneme girilmiştir.

Mevcut neoliberal sistem kurallarına karşı, kent mekanını yaşamaya elverişli hale getirmek, kentlerimizde kullanım değerini değişim değerinden üstün tutan bir anlayışla karar verme süreçlerine dahil olmak için çalışmak, içinde yaşadığımız dönemde biz plancıların ve tüm kentlilerin sorumluluğundadır.

Planlı bir gelişme için kentsel yayılmanın kontrolü amacıyla öngörülerde bulunabilmek, kentsel planlamanın en önemli faaliyet alanıdır. Planlama disiplini çerçevesinde kentlerin geleceğini ilgilendiren arazi kullanımı, ulaşım, yapılaşma ve hassas alanların korunmasıyla ilgili kararlar planlama hiyerarşisi içinde bütüncül bir bakış açısıyla mevcut durum analizlerine dayalı olarak verilir. Oysa son yıllarda ülkemizde karar vericiler ve planlama disipliniyle meslekler arasında tartışmalara neden olan kentleşme sorunlarına çözüm bulmak amacıyla üretilen hızlı projeler, evrensel planlama ilkeleri ve kentsel planlama disiplini açısından bakıldığında, planlama hiyerarşisi içinde yer bulamamaktadır.

KAYNAKÇA

TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi, “İnciraltı Planlama Süreci ve EXPO Serüveni”, Ekim 2013

KENTSEL MUHALEFET VE GEZİ PARKI SÜRECİ*

Tayfun KAHRAMAN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı

Şöyle; biz esasında meslektaşlarla bir araya geldiğimiz bir yerde Gezi Parkı'nı tartışacağız. Biz bundan önce çok konuştuk, Türkiye'de de yurtdışında da pek çok yerde gidip Gezi'yi anlattık. İlk defa burada tartışacağız ve bu anlamda da önemli bir tartışma olacak diye düşünüyorum. Çünkü meslektaşlardan ilk defa toplu bir geri dönüş ve bir eleştiri alacağız burada.

Taksim Dayanışması'nı, meslek odaları siyasal partiler sivil toplum kuruluşları semt derneklerinin ve emek örgütlerinin bir araya geldiği bu örgütlenmeyi tüm Türkiye çok yakinen tanıyor. Taksim Dayanışması Şubat 2012'de kurulmuş olan bir yapı. Bizlerin Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi ve Mimarlar Odası İstanbul Şubesinin ortaklığında ve sekretaryasında hayata geçmiş olan bir yapı. 20'ye yakın bileşenle yola çıkan bu yapı, Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs'a kapatılmasıyla birlikte, bu sayının 80'lere çıktığı, gezi sürecinden sonra ise 130'a çıktığı bir süreci yaşadı. Şu anda içinde 35 tane siyasal partinin, siyasal örgütlenmelerin, dergilerin içinde yer aldığı çok ilginç bir örgütlenme ve Türkiye'de de ilk defa böyle bu tüm kurumların bir araya gelebildiği bir yapılanmanın yükünü bizler oda olarak şube olarak omuzlarımızda bulduk. Elimizden geldiğince de bildiğiniz gibi Haziran sürecini, gezi direnişinin tümünü de bu yapının koordinasyonunda götürmeye çalıştık.

Peki, neden Taksim? Çünkü biz İstanbul'da kentleşme sürecine ve İstanbul'a etki edecek pek çok alanda girişimlerde bulunuyoruz, kentsel muhalefeti yürütüyoruz. Ama burada “niye Taksim Meydanı?” diye bir soru ortaya çıkıyor. Çünkü bugüne

* 7 Kasım 2013 tarihinde yapılan DŞG 37. Kolokyumunda 5A Oturumu'ndaki bant kayıtlarından üretilmiştir.

kadar üçüncü köprüyle de, Kanal İstanbul'la da, Avrasya Tüp Geçişiyle de, İstanbul'un makro formunu değiştirecek düzeyde ve İstanbul'daki hayatı neredeyse bitecek düzeydeki projeler dururken, bir de baktık ki Taksim Meydanı gibi bir yerden inanılmaz bir toplumsal muhalefet oluştu; biz diğer alanlarda bu muhalefeti beklerken.

Tabii Taksim Meydanının tarihine baktığınızda, özellikle siyasetle ve siyasi alanla ilişkisine baktığınızda, bunun ipuçlarını veriyor size. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Türkiye'nin ikinci anıtının burada inşa edilmesi ve Cumhuriyet simgesinin buraya konulması. Hemen arkasından modernizmle şekillenen bir ülkenin modernist simgesi Atatürk Kültür Merkezinin buraya konulması. Arkasından darbe süreci ve darbeye birlikte askerlerin diktiği miğfer ve süngü heykeli ve darbenin simgesinin bu alanda yer alması. Bir taraftan 1977 1 Mayıs'a ve 1977 1 Mayıs'ından sonraki tüm 1 Mayısların bu alanda, özellikle emek için bir simgesel mekân haline gelmesi bize süreci anlatıyor.

Bunun yanında 80'den sonra küreselleşmeye çalışan İstanbul'un ve küresel İstanbul'u yaratacağım diyen Dalan'ın Tarlabası'ndaki yıkımlarıyla birlikte, bu küresel kentin merkezini Taksim Meydanı haline getireceğim demesi. Ardından tabii Tayyip Erdoğan'ın ilk siyaset arenasında boy göstermeye başladığı dönemlerde, 94 yerel seçimlerinde Taksim Gezi Parkı'nda yapılacak olan camiyle birlikte, İslam'ın küresel kenti İstanbul'u yaratacağız söylemiyle birlikte hareket etmesi; esasında Taksim Meydanında neden bu sürecin yaşandığı ve direnişin neden Taksim Meydanından ve bu kadar siyasi simgeyle donatılmış mekân üzerinden kurgulandığının bize ipuçlarını veriyor.

İşte böyle bir mekânda 2012 yılı Şubat ayında askıya çıkan bir imar planına bizim dava açmamızla birlikte başlayan bir süreçtir Taksim süreci. Burada Mimarlar Odası, Peyzaj Mimarları Odası ve bizim ortaklığımızda yürütülen bir dava başladı ve 2012'nin Şubat ayında da Taksim Dayanışması kuruldu. Bu dayanışma esasında İstanbul'da örneklerini gördüğümüz diğer dayanışmalardan pek de farkı olmayan bir dayanışmaydı. Daha önce biz Haydarpaşa Dayanışması, yine şubemizin sekreteryasında yürüten, bunun yanında üçüncü köprü yerine Yaşam Platformu yine şubemiz sekreteryasında yürüten benzeri çok fazla örgütlenme ve bunları ite kaka götüren meslek örgütleriydik.

Peki, sonrasında ne oldu? Tabii sonrasında İstanbul'da, özellikle Taksim gibi belki de Türkiye'nin tek meydan olma hüviyetini kazanmış olan mekânında yaşanan bu süreç, giderek ses getirmeye başladı. Tabii bu inişli çıkışlı oldu. Bazen 40 bin kişinin toplandığı bu süreçte 27 Mayıs 2013'e kadar etkinlikler yapıldı, ama bazen de 10 kişiyle basın açıklaması yaptığımız etkinlikler de yapıldı bu alanda. 27 Mayıs günü ise, tabii o gün oradaki ağaçların kaldırılmasıyla birlikte başladı bu süreç ve tamamen şans eseri fark edilen bir süreç. Hemen arkasından 28'inde orada 100 ya

da 200 kişiydik, ama ertesi gün 29’unda sayımız binlere ulaşmıştı. 30’unda orada 10 binlerce insan vardı. Hatta biz bir hesap yaptık, 20 bine yakın insan vardı.

Fakat 30 Mayıs sabahı yapılan müdahaleyle birlikte ve bizlerin orada bu ülkenin eğitilmiş ve –*tırnak içerisinde*- o zaman toplumsal vicdanı harekete geçiren efendi çocuklarının görmüş olduğu o müdahale o şiddet sonucunda 31’inde 100 binlerce insan toplandı orada.. Taksim esasında Gezi Parkı süreci bir anlamda şiddetin ve bir taraftan da kentsel muhalefetin bu süreye kadar başarısızken, bundan sonra 31 Mayıs’tan sonra tüm bu tablo değişti ve farklı bir siyasi mesaja döndü.

Tabii orada insanların birincil olarak, özellikle toplum vicdanını harekete geçiren her yaştan insanın yer aldığı o gruba yapılan polis müdahalesiydi. Toplum vicdanı esasında bunu kendine yediremedi ve belki de Türkiye’de hayatında Gezi Parkı’nı ve Taksim Meydanını görmemiş olan insanların büyük çoğunluğunu oluşturduğu 2,5 milyon insan sokağa çıktı. Bunlar resmi rakamlar ve devletin rakamları 2,5 milyon insan, belki de fiili olarak sokağa çıkan insan sayısı çok daha fazla.

Ülkenin 79 ilinde geziye destek eylemleri yapıldı. Bunun yanında Taksim’de ve İstanbul’da inanılmaz kalabalıklar sürekli Taksim Meydanına ulaşmaya çalıştılar ve 1 Haziran günü Taksim Meydanı, belki de Türkiye’de bir daha da yaşanmayacak 15 günlük inanılmaz bir özgürlük hoşgörü paylaşım ve dayanışmanın hâkim olduğu bir süreci yaşadı ki, gerçekten de burada içinde olanlar var mı bilmiyorum, ama inanılmaz bir özgürlük yaşadık ve paylaşımın orada ne olduğunu her din ve her ırkın nasıl bir arada yer alabildiğini gördük, belki de çıkan en büyük mesaj buydu. Kimlikler siyasetinin bu ülkenin kılıfına uymadığını ve bize artık çok dar geldiğini gösteren bir tabloyla karşı karşıyaydık.

Tabii kentsel muhalefetin evrildiği yer, bir taraftan da ifade özgürlüğüne temel haklara ve insanların yaşam alanlarına yapılan müdahalelerin bu alandaki itirazına dönmüştü. Artık Taksim Dayanışması da buradaki süreci yönetebilecek ya da buradaki sürecin ilerlemesini sağlayabilecek bir yapı olmaktan çıkıp, tamamen buradaki koordinasyonu sağlayabilecek bir yapı haline gelmişti. Çünkü bizler hep düşünüyoruz, oradaki insanlar şunun çarelerini buldular. Buradaki çöpler nasıl bertaraf edilecek diye düşünüyoruz, ertesi sabah bir baktık ki sabah saat 06.00’da orada bıraktığımız çöp torbalarını insanlar ellerine almışlar ve çöp toplamaya başlamışlar. Böyle bir organizasyon içerisinde bizlere düşen tabii ki, bunun harici değil tam olarak buradaki koordinasyon görevini yerine getirmektir.

Şunu da söylemek lazım: bizler hemen arkasından Taksim Dayanışması sekreteryasını oluşturan, 1 Mayıs’ta genişlemiş haliyle Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesinin yanına DİSK, KESK, TMMOB ve Türk Tabipler Birliğinin de olduğu bir heyetle birlikte Bülent Arınç’la görüşmeye gittik. Bu görüşme Cumhurbaşkanlığının aracılığıyla gerçekleşti, yani Cumhurbaş-

kanlığı bu görüşmenin yapılmasını talep ettikten sonra hükümetten böyle bir davet geldi.

Hemen ardından bizler burada taleplerimizi dile getirdik ve buradaki birinci talep tabii ki Gezi Parkı'nın park olarak kalması idi. Atatürk Kültür Merkezinin şu anda başlayan projesiyle birlikte restore edilerek yeniden kullanıma açılması idi. İkincisi, gözaltına alınan ve Taksim gezi direnişine katıldığı için suçlu bulunan arkadaşların kovuşturmalara yer olmaksızın serbest bırakılmalarıydı. Üçüncüsü, özellikle buradaki yaşanan polis şiddeti ve o sıralarda iki arkadaşımız hayatını kaybetmişti. Bu iki kişi hakkında sorumluların görevden el çektilerine haklarında soruşturmalar başlatılması. Dördüncüsü ise, Taksim ve Kızılay meydanları başta olmak üzere, tüm meydanların Türkiye coğrafyasındaki tüm toprakların ifade özgürlüğüne açılmasıydı.

Bunları ilettikten sonra tabii ki bizler tekrar geziye geldik, burada taleplere ilişkin bir süreç yaşanmadı. 13'ünü 14'üne bağlayan gece de bu sefer Başbakanla 4 saat süren gergin bir toplantı yaşadık. Oradan sonra, Başbakanlık toplantısından sonra biliyorsunuz biz bir açıklama yaptık. Fakat bu açıklamayı da Şehir Plancıları Odası olarak gerçekleştirdik, ben gerçekleştirdim orada açıklamayı. Biz buradaki gerilimi ve özellikle de sokaktaki gerilimi tansiyonu stabil bir şekilde muhafaza etmek ve tansiyonu arttırmamak üzere çok nötr ve çok ortada bir açıklama yapmaya çalıştık. Ama ertesi gün Başbakanın buradaki açıklamasıyla birlikte, özellikle bu toplantının ne kadar gergin bir ortamda geçtiğini söylemesiyle birlikte, bunun ipuçları da verilmiş oldu.

Tabii ondan sonra 15 Haziran'da parka yapılan müdahale ve hemen arkasında İstanbul'da başlayan, ve tüm Türkiye geneline yayılan, o sıralarda sayıları 70'e varan forumla birlikte temsili demokrasiden, yerinde ve doğrudan demokrasiye tecrübe etmeye başlayan bir süreç yaşandı.

Yani bizlerin özellikle meslek odalarının buradaki rollerini bir anlamda tartışmamız gerekiyor. Özellikle sivil toplumun bir anlamda zayıf kaldığı, ama bunun yanında örgütlü olan meslek odaları ve emek örgütlerinin ön plana çıktığı ve insanların sokağa çıkması için de meşru bir zemin yarattığı bir ortam yaşadık. Yan yana gelemeyecek siyasetlerin bir araya gelebildikleri günlerin yaşanmasının nedeni, bizlerin meslek örgütlerinin bu meşru zemini, bu örgütlü geçmişleri ve deneyimleri nedeniyle yarattıkları ortamı. Ama meslek odalarının faaliyet alanlarının yanı sıra esas mesaj, kentsel muhalefetten öte, siyaseten verilen bir dersti. Bu ders de esasında sokaktan çıktı.

Burada sürem az herhalde, Cengiz Hocam da sürekli telefona bakıyor. Şöyle başlayayım, isterseniz son 5 dakikamız kalacak herhalde, orada tekrar konuşalım; hem sizlerden geri dönüşlerle birlikte cevaplarız. Birinci olarak hükümetin yapmış ol-

duğu bu projeci yaklaşımın içerdiği toplumsal ve mekânsal çelişkiler bir anlamda gezi direnişiyle birlikte gün yüzüne çıkmış oldu. Ama az önce de söyledim, gezi-deki bu çelişkiler gün yüzüne çıkarken, bizler de başka bir çelişkinin içine düşmüş olduk. Neden İstanbul'un hayati öneme sahip diğer projelerde aynı toplumsallığı yakalayamadık gibi tartışmamız gereken önemli bir konu var.

İkincisi, hükümetin sürekli olarak kullandığı yenilikçilik söylemi esasında elinden alındı. O yenilikçilik söylemini elinden alansa, buradaki orantısız zekâydı ve orantısız zekânın gösterdiği o duvar yazılarının ortaya çıkarttığı fotoğraftı esasında. Yenilikçi bir siyasetin sokakta yeniden üretildiğini gösteren çok güzel örnekler gördük orada. Bunun yanında tabii bu yenilikçilikle birlikte, bugünkü demokrasi kalıbının da esasında bizim üzerimize artık çok dar geldiğini ve bunun ileri bir adımının tasarlanması gerektiğini sokak bizlere gösterdi.

Belki de hayata ilişkin en önemli şey, her türlü siyasetin, her ırkın, her dilin ve her cinsiyetin aynı alanda hep beraber var olabileceğini, paylaşabileceğini ve dayanışabileceğini gösteren bir süreç yaşadık. Bu anlamda dünya örneklerine de baktığımızda, Türkiye'de yaşanan bu sürecin ve bizim gezi direnişinde yaşadıklarımızın çok örneğinin de olmadığını, bizlerin çok yeni bir mücadele tarzını ve çok yeni bir direniş alanını keşfettiğimizi gösteriyor diyorum.

Burada son veriyorum, bir sonraki konuşmada da buradan çıkan derslere değineceğiz.

5B. OTURUM - 7 KASIM 2013

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN KENT YÖNETİMİNE ETKİSİ

Oturum Başkanı: **Orhan SARIALTUN**

Türkiye’de Kent Planlamasının Neoliberal Yeniden Ölçeklenmesine
Bir Örnek: Ankara
Doç Dr. Savaş Zafer ŞAHİN

Kentsel Planlamada Yeni Yaklaşımlar ve Kalkınma Söyleminin Sosyal
Sermaye Tartışmalarında Eleştirisi
Araş. Gör. Handan AKYİĞİT, Ali Fatih UYSAL

Neoliberal İklimde İstanbul’u Yönetmek: Sonuçlar ve Sınırlar
Mustafa SÖNMEZ

Türkiye’de Yereli Pazarlamanın Yeni Yolu: “Yavaş Kent” Markası
Ufuk POYRAZ, E. Merve ÖNDER GÜNDOĞAN

TÜRKİYE’DE KENT PLANLAMASININ NEOLİBERAL YENİDEN ÖLÇEKLENMESİNE BİR ÖRNEK: ANKARA

Doç Dr. Savaş Zafer ŞAHİN

Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Türkiye, son on yıldır, neoliberal politikaların biçimlendirilmesi ve uygulanması bakımından yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte, aslında son otuz yıldır yürürlükte olan neoliberal politikaların daha otoriter bir biçimde uygulamaya konduğu söylenebilir. Bu otoriterleşmenin en önemli aracı ülkenin mekânsal kurgusunun yeniden tanımlanmasıdır. Kentlerin küresel sistem içerisindeki yeri, Türkiye’nin ulusal mekânsal dizgesi, hem de kentlerin kendi aralarındaki ve kendi içlerindeki mekânsal ilişkiler yeniden yapılandırılmaktadır. Bu yeniden yapılandırılmanın üç temel yapıtaşı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi devletin mülki idaresinin, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki yetki paylaşımının yeniden tanımlanmasıdır. Devletin üzerine oturtulduğu temel mekânsal ölçekler yeniden tanımlanmakta, yeni ölçekler üretilmekte, mevcut ölçeklerin idari kademelenmedeki konumu kaymaktadır. Sonuçta merkezi devlet düzeyinde bazı bakanlıkların, yerel düzeyde de büyükşehir belediyelerinin odağında olduğu yeni bir merkezileşme dalgası yaşanmaktadır. Yeniden ölçeklenme süreci yeniden yapılanmanın ikinci yapıtaşı tarafından şekillendirilmektedir. Bu da yasama işlevinin değişen doğasıdır. Devletin yasama işlevi temsil meşruiyetini ortadan kaldıracak düzeyde parçalanmaktadır. Özellikle mekânsal düzenlemelere ilişkin mevzuat, parçacı, kimin tarafından biçimlendirildiği belli olmayan noktasal düzenlemeler ve torba yasalarla oluşturulmaktadır. Bu parçalanmış yasama süreci temel kanunların ve anayasal bütünlüğün etkisizleşmesine sebep olmaktadır. Bu tür bir yasama sürecinin yarattığı temsiliyet vakumu ciddi bir temsiliyet krizi oluşturmaktadır. Bu temsiliyet boşluğu yerelde belediye başkanlarından oluşan “kent patronları” ve bu kent patronlarının üzerinde

bir “kentlerin patronu” kimliğine bürünen başbakanın oluşturduğu bir kollamacılık ağı tarafından doldurulmaktadır. Bu kollamacılık ağı, Türkiye’de neoliberal mekânsal kurgunun üçüncü yapıtaşını oluşturmaktadır. Bu üç yapıtaşı gayrimenkul sektörünü öne çıkaran bir ekonomik büyüme sürecinin yabancı sermaye girişine dayalı olarak sürdürülmesinde yaşamsal rol üstlenmektedir. Ancak, bu yeni mekânsal kurgu marka kentler, yarışan kentler gibi neoliberal söylemleri artık merkezi hükümet düzeyinde bir program haline getirerek kendi meşruiyetini sağlamaya çalışsa da, gayrimenkul sektörü gelişimine dayalı bir ekonomik büyüme politikasının artık sürdürülemez hale gelmeye başladığı görülmektedir. Otoriterleşme özellikle kentlerde kamusal alanların ve kamusal yaşamın bu yeni mekânsal kurgu aracılığıyla daralmasına sebep olurken kendi toplumsal tepkilerini yaratmaktadır.

Bu yeniden yapılanma sürecinin kent planlaması üzerindeki etkileri çok dramatik olmuştur. Bu etkileri alt başlıkta ele almak olası görünmektedir. Bir yandan, kent planlamasından iskan ruhsatının verilmesine kadar geçen süreçteki tüm yetkilerin iki ana yönetim odağında tekelleştiği görülmektedir. Merkezi hükümet düzeyinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, yerel yönetimler ölçeğinde de sınırları il sınırlarına genişletilen büyükşehir belediyeleri kent planlama yetkilerinin iki mutlak sahibi haline gelmiştir. Planlama pratiğine bakıldığında, karar alma süreçlerindeki parçalanmanın hem mevzuat oluşumundan hiyerarşik olarak aşağıya belediye meclislerine kadar inen bir parçalanma süreci yarattığı görülmektedir. Bu parçalanma sürecinde seçilmiş ve atanmışlar arasındaki denge daha önce olmadığı kadar bozulmaktadır. Özellikle kent planlama sürecinde yer alan şehir plancısı, mimar ve mühendisler özlük haklarında ve çalışma koşullarında yapılan düzenlemelerle etkisiz kılınmaktadır. Bu parçalanmış planlama yapısı, merkezi ve yerel düzeyde ortaya çıkan ve güçlü araçlarla, kent patronları tarafından organize edilen bir ağ tarafından yönlendirilmektedir. Bu ağın temel niteliği, batıdaki örneklerine benzer biçimde kentlerin sürekli gayrimenkul odaklı büyümesi aracılığıyla rant aranmasına aracılık etmeleridir.

Bu bildiride, Türkiye’de kent planlamasının neoliberal söylemle yeniden ölçeklenmesi sürecinin dinamikleri ve yarattığı çatışmalar Ankara kenti örneği ışığında ele alınacaktır. Ankara Kenti planlamanın yeniden ölçeklenmesi sürecinde bir çok anlamda deneysel bir ortam oluşturmakta ve oluşan deneyimler siyasal ilişki ağları aracılığıyla diğer kentlere nüfuz etmektedir. Bu anlamda Ankara Kentinde 2002 yılından bu yana kent planlamasının örgütsel, siyasal dönüşümü Büyükşehir Belediye Meclisinde onaylanan imar planı değişiklikleri ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent planlaması, neoliberal yeniden ölçeklenme, parçalanma, kent patronları, kentsel rant.

Giriş

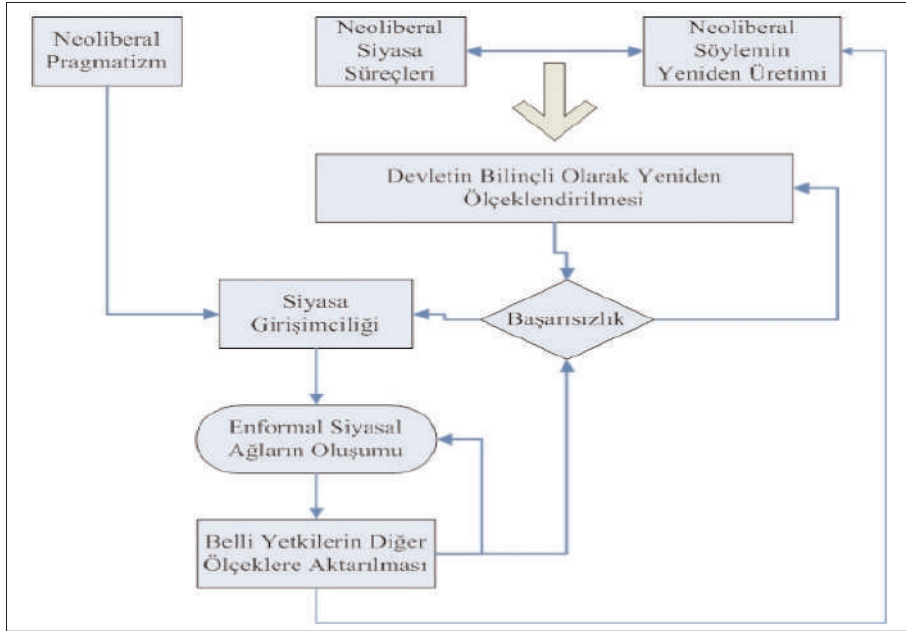
Yeni Büyükşehir Belediye Yasası, yeni kentsel dönüşüm yasaları, yeni birçok başka düzenleme ışığında kentlerimize neler oluyor, bunu ne tür bir nedensellikte nasıl kavrayabiliriz gibi sorular kent planlama alanının son yıllardaki önemli sorun alanları arasında yer almaktadır. Bu sebep-sonuç ilişkisinin nasıl kurulduğu, kent planlama camiasının kendi iç ilişkilerinde ve bu meselelerin halka aktarılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda sıklıkla başvurulan kavramlar arasında nel-liberalizm ve neo-liberal yeniden yapılanma önemli bir yer tutmaktadır.

Ancak neoliberalizmle ilgili olarak yaşanan değişimin tam anlamıyla, hem makro hem mezo hem de mikro ölçekte anlamlı bir kuramsal çerçeveye oturtulamadığı söylenebilir. Bu bildiride de bu kaygıyla hareket edip, gerçekte bu neoliberalizmin yarattığı yeniden ölçekleme adını verdiğimiz sürecin, somut imar planları yapımı düzeyinde ne tür sonuçları olduğunu Ankara örneğinde size aktarmaya çalışacağım. Bunun için de önce çok kısa bir kuramsal çerçeve vereceğim ve Ankara örneğine geçeceğim. Ankara örneğinde de, aslında neoliberal yeniden ölçekleme adını verdiğim sürecin, mekânsal ölçek ve özerklik ilişkisi üzerinden Ankara'ya ne yaptığını sizlere anlatmaya çalışacağım.

Tabii mekânın doğal niteliklerinin, mekâna siyasal ve yönetsel olarak işlenen mekânsal düzenlemelerin, yerel özerklik tanımına ve yerel özerklik olgusuna etkideği bildiğimiz bir gerçek. Bu etkimenin dinamikleri, mekânsal ölçek kavramıyla ve mekânın yeniden üretimi, mekânsal düzenleme gibi süreçlerle çok yakından ilişkili. Türkiye'de son 30 yılda yeniden yapılanma ve yeniden ölçekle süreçlerine tabi tutulan bir devlet aygıtıyla karşı karşıyayız ve bu devlet aygıtının yerel özerklik kavramına etkisinin de çok daha çarpıcı bir şekilde görünür hale geldiğini görmekteyiz.

Yerel özerklik, bu yeniden yapılanma sürecinde mekânsal dönüşüm süreçlerinden de çok derin bir şekilde ilişkilenebilir. İşte tam bu noktada, aslında bu neoliberal yeniden yapılanma ya da yeniden ölçekleme dediğimiz şeyin ne olduğuna ilişkin şematik bir şeyler anlatmaya çalışacağım size. Önce şunu söyleyelim: Yeniden ölçekleme, aslında devlet aygıtında yeni ve hibrit ölçeklerin üretilmesi, kimi zaman bazı ölçeklerin yerinin kayması, yeni ölçeklerin tarif edilmesi, var olan ölçeklerin yer değiştirmesi gibi karmaşık bir sürece işaret etmekte. Yani bugün bizim bir bölge kalkınma ajansının “aslında ölçeği nedir?” sorusunu sorduğumuzda, cevap veremeyişimizin sebebi bu yeniden ölçekleme sürecidir diyebiliriz. NUTTS bölgesi midir? Bizim DPT'nin İmar Kanununda tanımladığı bölge midir? Coğrafi bölge midir? Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bölgesi midir? Hangisidir acaba? Cevabını kolay kolay veremiyoruz.

Aynı kafa karışıklığını uzunca bir süre, il ölçeğine çıkarılmış büyükşehir belediyeleriyle, bunların hizmet sunum biçimleriyle, aynı zamanda bunların plan yapış biçimleriyle ilgili olarak da yaşayacağız. Aslında çünkü bütün bu süreçlerin arkasında, benim neoliberal pragmatizm dediğim bir şey var. Neoliberal pragmatizm, bizim yönetim kavramıyla ifade edildiğini zannettiğimiz aksine devletin yeniden yapılandırılmasında sistematik, belli bir mantıksal çerçeveye uygun bir yeniden yapılandırma sürecinin, bunun ilkeleri ve çerçevesi olmadığını ifade etmek için kullanılmış bir kavramdır. Neoliberal söylemin etkisi altında yapılan uygulamaların, bazen böyle bir çerçeveye atıfta bulunulmakla birlikte, çoğunlukla el yordamıyla günübirlik şekilde yapılan düzenlemelere dayandığını, aslında bir pragmatizm içerdiğini görüyoruz.

Şekil 1. Neo-liberal Pragmatizm Döngüsü

Bu pragmatizm de kendi içinde neoliberal siyasa süreçleri ve neoliberal söylemin yeniden üretimi ile açıklanabilir. Bu pragmatizm kendi içinde kimi zaman, işte belli politika ve siyasaya yapma biçimlerini içermektedir. Yani toplu taşımda otomobil odaklı kent büyümesi modeli ya da enerjide HES'lere dayalı bir uygulama biçimi; belirgin siyasa biçimleri içermektedir. Bir yandan bunlar, bu siyasalar üretilirken yasal düzenlemelerine baktığımızda kendi söylemini sürekli yeniden üreten bir yaklaşımı sergilediğini görüyoruz. Bu iki süreçle birlikte, devletin bilinçli olarak yeniden ölçeklendirildiği, yaklaşık bir 10-12 yıllık süreç geçtik.

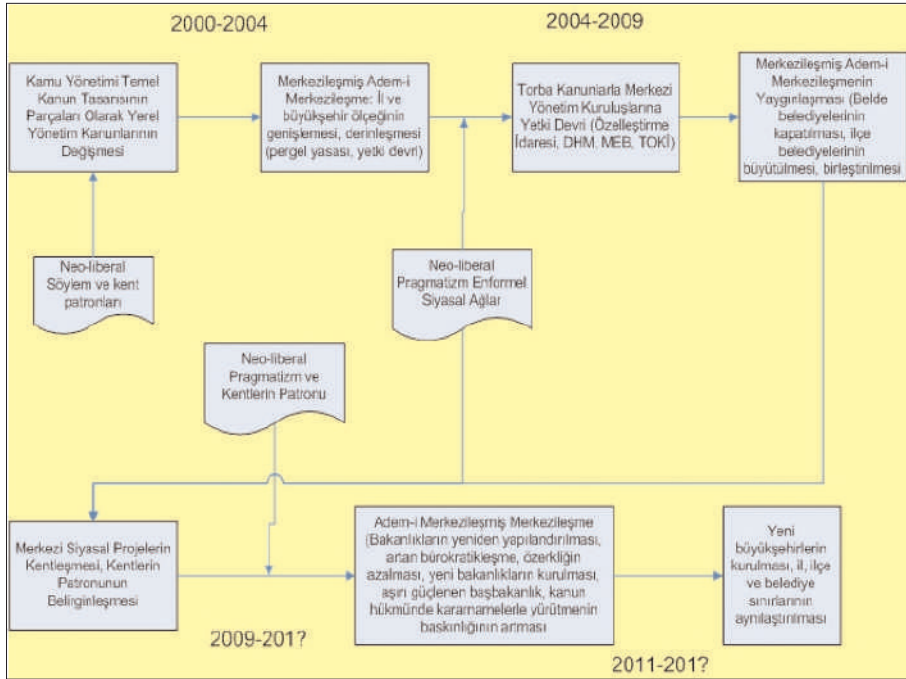
Fakat burada önemli bir durum var. Bu da şu: Tartışamadığımız şey, neoliberal başarısızlık kavramıdır. Bütün bu düzenlemelerin temel arka planında bir başarı ve performans odaklılık söz konusudur. 2000’li yılların başında yerel yönetim yasaları çıkarıldığında, arkasında temel bir başarı beklentisi ve performans beklentisi söz konusuydu. Ama başarısızlık algısının ortaya çıkması ki, bunu büyükşehirlerimizin tamamında görebiliriz. Ankara’da metronun belediye tarafından becerilemeyip, Ulaştırma Bakanlığına devredilmesi, İzmir’de Expo’yla ilgili tartışmalar, İstanbul’da ulaşım ile ilgili tartışmalar ve hep çoğunlukla belediyelerin yetersiz ve başarısız görülmesi, yeni bir alan açtı devlet yapısı içerisinde; buna siyasa girişimciliği adı verilebilir.

Çeşitli siyasetçiler bürokratlar, ortaya çıkan bu başarısızlık algısı üzerinden kendilerine yeni birer fırsat havuzu tarif etmeye başladılar. Bu fırsat havuzlarının kimisi, karşımıza parçacı yasa düzenlemeleri olarak çıkıyor. Bakın bu o kadar çarpıcı ki, baktığımızda Büyükşehir Belediye Yasasının taslağını kim yazdı bulamıyorsunuz. Halbuki şunu biliyoruz; ciddi birtakım çıkar ağları var, bu çıkar ağlarında bu neoliberal pragmatik müdahalelere zemin hazırlayacak bir ortam oluşmakta. Bu müdahaleleri yapabilme ortamı da, o ortaya çıkan fırsat havuzlarını değerlendiren yeni bir bürokrat yeni bir siyasetçi yeni bir belediye başkanı yeni bir girişimci modelini ortaya çıkarmaktadır.

Geçenlerde iktidar partisi milletvekillerinin bir yerde toplanıp “ilçeyi kaldıralım mı kaldırmayalım mı” konusunu tartıştıklarına ilişkin haberler duyuldu. Ama bu tartışmadan kimsenin haberi yok. İşte bu bir yandan enformel siyasal ağların giderek genişlemesini ve bu devletin yeniden yapılanma, yeniden ölçekleme süreçlerini içine alan yeni bir siyasal alan oluşturmaya sebep olmaktadır. Bu da bize çelişkiymiş gibi görünen 2000’li yılların başında yerelleşme, 2000’li yılların sonunda merkezileşme ve yerelde merkezileşme ya da ademi merkezileşmiş merkezileşme, merkezileşmiş ademi merkezileşme diyebileceğimiz iki kademeli bir Türkiye’ye karşımıza çıkardı.

Burada tabii bütün bu süreç, neoliberal kentleşme politikalarıyla da yakından ilişkili. Rekabet eden ve yarışan kentler kavramı, sansasyonel büyük kentsel projeler yoluyla, kentlerde birikmiş kentsel rantı dayalı olarak inşaat sektörünün canlandırılması gibi yaklaşımlar, bu politikaların sonucu olarak ele alınabilir. Tabii bir yandan da kentsel nüfusun artması sonucunda, metropoliten alanların nitelik değiştirmesi, kent bölgelerinin ortaya çıkması, göç, sanayisizleşme ve terör gibi sebeplerle yerleşmelerin bazılarının küçülmesi, genel yerleşim desenini orta büyüklükteki kentteki sayıların artması gibi mekânsal dönüşümler de bütün bu süreçte, bu neoliberal pragmatizmi güçlendiren unsurlardan bir tanesidir.

Ayda Eraydın Hoca buna çok doğru olarak, bugün aslında yaşadığımız düzenin adı gibi bir şey “otoriter popülist neoliberalizm” de diyor, ben de katılıyorum kendisine. Yani yaşadığımız evre, bu pragmatizmin sonunda, otoriter popülist bir neo-liberal uygulamalar dönemidir. Bu dönüşümün etkileri, mekânsal açıdan bir yandan metropoliten parçalanma, metropoliten yayılma, idari yapıda metropoliten birleşme ve metropoliten merkezileşmeyle görünür hale geliyor. Sonuçta bizim klasik kamu yönetimindeki yetki devri yetki genişliği ilkelerinden farklı olarak, iki kademeli yeni bir Türkiye ortaya çıkıyor; Başbakanlığın oluşturduğu bir merkez ve büyükşehir belediyelerinin oluşturduğu ikinci bir merkez. Planlama yetkileri açısından baktığımızda da; 2000-2004, 2004-2009, 2009-2011 ve 2011 sonrası dönemi kendi içerisinde bu süreç ve neoliberal pragmatist müdahaleler açısından, kendi açısından anlamlı bir şekilde çerçeveledirmemiz mümkün.

Şekil 2. Türkiye’de Son On yılda Neo-liberal Pragmatizmin Seyri

Şimdi bizim yaptığımız saha araştırmasına gelelim. Ankara aslında bu yeni Büyükşehir Yasasının daha öncesinde, pergel yasasıyla başlayan bir deneyim yaşadı. Bunu sadece Ankara yaşamadı, bütün büyükşehirlerimiz yaşadı. Acaba bu pergel yasasından sonra 2011’e kadar Ankara’daki imar planı süreçleri ne oldu diye bakmaya çalıştık. Burada da birçok ölçüte bakmaya çalıştık, ama bu ölçütler arasında

özellikle büyükşehir belediye meclisinde imar planı değişikliklerinin ne olduğuna bakmaya çalıştık. Çünkü imar planı değişiklikleri, standart imar planı yapım süreçlerinin dışında, bu enformel siyasi ağlarla daha yakından ilişki kurulmasını gerektiren ve beklenen örnekler olarak karşımıza çıkıyor.

2004 yılında pergel yasası çıktığında, Ankara’da 8 ilçe belediyesi varken, önce bu 19’a çıktı. İlçe belediyelerinin alanları büyüdü, idari bölümlenmede kırsal kentsel alan dengesi değişti bir kere. Fakat yeni durumda, halen yaklaşık 8600 kilometrekare olan pergel yasasına göre belediye sınırı, 26 bin kilometrekareye çıkmakta. 20 belde belediyesi kapatılıyor, 685 köy de mahalleye dönüştürülüyor. Yeni ilçe belediye sayımız 25. Şimdi şuna baktık: Biliyorsunuz, bir büyükşehir belediye meclisinde imar planı değişikliklerinin çeşitli formları var. Bu bir nazım plan değişikliği olabilir, bu bir uygulama imar planı değişikliği olabilir. Fakat biz parsel ölçeğindeki bakmayı tercih ettik. Çünkü şöyle bir varsayımdan hareket ettik. Parsel ölçeğindeki plan değişiklikleri, özellikle değişen büyüyen büyükşehir belediye sınırları içerisinde, bireylerin enformel bir ağ içerisinde birbirleriyle ilişkilennemelerinin daha kolay olduğu bir ölçektir. Yani bir büyük kent parçasının planlanması için, daha kalabalık bir grupla hareket etmeniz gerekirken, parsel ölçeğinde daha küçük bir grupla ilişkilenerek, kimi zaman sorunu çözebilirsiniz.

Bu sebeple de şuna baktık: Standart olarak, biliyorsunuz ilçe belediye meclisinden alınan karar, büyükşehir belediye meclisine gelir normal süreçte ve büyükşehir belediyesinde onaylanır ya da onaylanmaz. Biz şuna baktık: Herhangi bir ilçe belediyesinin doğrudan önerge yoluyla ya da büyükşehir idari yapısı içerisinde yapılan bir rapor hazırlığıyla başlatılan parsel ölçeğindeki imar planı değişiklikleri nedir kaç tanedir ve bunların ilçe belediyeleri özelinde yaşadıkları süreç bize nasıl bir yeni desen oluşturmuştur? Yani aslında mealen; ilçe belediyeleri gelip Ankara’da büyükşehir belediye meclisinde birileriyle ahbap çavuş ilişkisi kuruyorlar mı kurdular mı? Ne anlamda kuruyorlar? Buna bakmaya çalıştık.

Burada bütün şehir sınırı büyükşehir sınırında kalma süresi, yerleşim niteliği, kentsel gelişme alanında bulunma durumu, parsel ölçeğindeki plan değişikliklerinin hangi ölçekte önerildiği, aynı ya da farklı siyasi partide bulunma durumu üzerinden bir çoklu-mütekabiliyet analizi yaptık ve şöyle bir resim çıktı ortaya. Genel olarak, yani yapılan parsel ölçeğindeki plan değişikliklerinde üç tane grup olduğunu görüyoruz. Burada Şereflikoçhisar biraz dışarıda kalıyor gibi. Zaten Şereflikoçhisar her zaman “Konya’ya mı daha yakındır? Yoksa Ankara’nın bir ilçesi midir?” diye biz de hep kendi aramızda tartışırız; en uzak ilçelerimizden bir tanesi. Burada da çok aykırı durmuyor.

Şöyle diyebiliriz; bir kere istisnasız tüm ilçelerde parsel ölçeğindeki imar planı değişikliklerinin büyükşehirde başlatılanlarının sayısı artmıştır. Bu bize şunu gösteriyor: Yani büyükşehir sınırlarının genişlemesiyle, planlamada bütünsellik id-

diaları Ankara ölçeğinde çok da gerçek değil. Bu değişikliklerin ciddi ölçüde büyükşehir belediye meclisinde yapılan 1/5000 ve resen 1/1000 ölçekli imar planı değişikliği önermeleri ve imar dairesi yazılarıyla gerçekleştirildiği görülmekte. Bu artışla, kentsel gelişme alanında bulunma ve büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalma süreci anlamlı ilişki içerisinde. Yani eğer siz bu büyüyen sınırlar içerisinde ne kadar fazla bulundursanız, büyükşehre imar ve planı değişikliklerindeki mahkûmiyetiniz de o kadar artıyor. Merkezileşme savını destekleyen bir veri.

Şekil 3. Ankara’da Neo-liberal Yeniden Ölçeklemenin İmar Planları İle İlişkisi Üzerinden İlçelerin Kümelenmesi

Buna göre üç temel kümelenme gözlenmektedir. Birincisi, ağırlıklı olarak 85 yıldan beri ilçe belediyesi olan belediyelerden oluşmakta. Bu belediyelerde 2004 yılından sonra kademeli olarak büyükşehir belediye meclisinde başlatılan parsel ölçeğindeki imar planı değişikliklerinde inanılmaz bir artış var. Örneğin, Çankaya özelinde yüzde 300’leri bulan artışlar söz konusu; yani tamamen aslında parsel ölçeğindeki imar planı değişikliklerinin büyükşehir belediye meclisine devredildiğinin bir ifadesi.

İkinci kümelenme, ağırlıklı olarak kırsal nitelikli, merkeze uzak ve 2004'ten sonra büyükşehir sınırlarına giren belediyelerden. Üçüncü kümelenme de, merkeze yakın, ama kırsal nitelikli belediyelerden oluşmakta. Merkeze yakın kırsal nitelikli ilçelerde büyükşehir belediye meclisince başlatılan bu değişikliklerin, baskın bir şekilde en yakın merkez ilçe belediye meclis üyelerinin işbirliğiyle gerçekleştiği görülmekte. Yani diyelim ki, Çankaya ile Gölbaşı belediyeleri sınırdır, Çankaya'daki büyükşehir meclis üyesi aracılığıyla önerenin verildiğini görüyoruz. Yani belediye meclis üyeleriyle de ilişkilene artmakta; bu durum önerge ve komisyon raporlarına yansımakta.

Merkeze uzak kırsal nitelikli ilçe belediyelerinde ise, doğrudan büyükşehir belediye meclisi ve büyükşehir belediyesi imar dairesi aracılığıyla görüşülmesi söz konusu. Uzak ilçelerde, doğrudan büyükşehir yönetimiyle ilişkilendirme çabası da göze çarpmakta. Kendi meclislerinden doğrudan önerge göndermek gibi yöntemler deneniyor, ama bu oluşan enformel ağla henüz yeterince ilişkilendirilmediği içinde, burada sorunlarla karşılaştıklarını düşünüyorum. Ankara ilinde parsel ölçeğinde imar planı değişikliklerine baktığımızda; tüm belediyelerde aslında yeni bir merkezileşme süreci sonucunda, müzakereye olanak vermeyen bir imar planı sürecinin ortaya çıktığını görüyoruz. Yani siz eskiden herhangi bir ilçe belediyesinde imar planını takip etmek için o ilçe belediyesine giderken, artık hepimiz büyükşehir belediye meclisine gitmek durumundayız. Böyle bir resim ortaya çıkıyor. Tabii bu da mekânsal ölçekle, yerel özerklik arasındaki ilişkiyi doğrulamakta. Büyükşehir belediye sınırlarının genişlemesi iddiası, aksine planlamada bütünleşmeyi değil parçalanmayı getirmekte. İlçelerin imar planlamadaki konumları ve özerklikleri daha merkezi bir belediye yapılanması içerisinde erimekte ve büyükşehir belediyelerinin ilçe belediyeleri üzerinde bir nevi yeni idari vesayeti ortaya çıkmaktadır. Bu büyükşehirlerin idari vesayeti kavramı üzerinde çok ağırlıkla durmamız gerektiğini düşünüyorum.

KENTSEL PLANLAMADA YENİ YAKLAŞIMLAR VE KALKINMA SÖYLEMİNİN SOSYAL SERMAYE TARTIŞMALARINDA ELEŞTİRİSİ

Araş. Gör. **Handan AKYİĞİT**

Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Ali Fatih UYSAL

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehircilik ABD Doktora öğrencisi

Özet

Son zamanlarda kent planlamasında uygulanmaya koyulan projeler yeni liberal politikaların belirleyiciliği altında biçimlenmektedir. Kentsel alanlara yönelik bu uygulamalarda küreselleşmenin, yeni teknolojik gelişmelerin, kapitalist üretim biçimlerinin, sınıf ilişkilerinin etkisiyle birlikte, post modern yönelimlerin etkisi de kuşkusuz ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda kentsel planlamalarda hakim olan kentlerin yalnızca estetik kaygılarla tasarlandığı günlerden, yalnızca işlevsellik odaklı planlandığı günlere ve nihayet Türkiye’de son yıllarda tartışılmakta olan kentsel dönüşümde toplumsal değerlerin yeri dile getirilmeye başlanmıştır. Ancak kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal eşitsizlikleri ve mekânsal ayrıştırmaları da derinleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Kentsel planlamada yaşanan bu değişim planlama sürecinde halkın katılımını ve müzakereyi, sosyal sermayeyi oluşturan öğeleri kent planlama disiplinine sokmuş olsa da, buradaki “katılım” anlayışı, kaynak bulmak amacıyla müzakere yöntemleri belirlemekten öteye geçememiştir. Bu nedenle çalışmada kentsel dönüşüm projelerinin kalkınma söyleminin ekonomi politığının eleştirisi, sosyal sermaye tartışmaları kapsamında neyi, nasıl, neden göz ardı ettiği analiz edilecektir. Bu bağlamda, “toplumun planlamaya katılımı” söyleminin bir adım ötesine geçilerek, “toplumla birlikte planlama yapma” sosyal sermaye metodolojisine referansla kentsel dönüşüm projeleri ve kalkınma konusu tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Sosyal Sermaye, Küreselleşme, Post Modernizm, Ekonomi Politik.

GİRİŞ

İnsanlık kentlerin ortaya çıkması ile ilkelikten uygarlığa, düzensiz toplumdan düzenli topluma geçmiştir. Bu dönemlerde kenti karakterize eden değer politiktir. Kenti devlet yaratmış, devlet temellerini kent üzerine kurmuştur (Bumin, 1998)Es-kiçağda kent hem kurumsal ilişkilere hem de toprağın örgütlenmesine egemendir. Onuncu yüzyıldan itibaren Avrupa'daki ticari büyümenin en önemli sonuçlarından biri kente göçün ve kent nüfusunun artmasıdır(Huberman,2003;Pirenne,1994). Bu dönemde gezgin tüccarlar uzun yolculuklarında sığındıkları dinsel kentlerin ve kale kentlerin etrafında yeni yerleşim yerleri kurmuşlar, ticaretin çektiği zanaatçılarla birlikte buraları, kısa sürede zengin bir kente dönüştürmüşlerdir. Kentler bu şekilde ticaretin ayak izlerinden doğmuştur (akt:Pustu,2006,131-138).

18. yy. da başlayan Sanayi Devrimi, emeğin verimliliğini olağanüstü artırıp, kitlesel üretime geçişe imkân veren, insanlık tarihinin en büyük dönüşümlerinden biridir. Sanayi devriminin düşünsel nedenlerini sanayi devriminin 16. ve 17. yy. daki dinsel, siyasal, bilimsel ve felsefi düşünceler hazırlamıştır (Uysal,2012,26). Kentleşme kavramına baktığımızda, her kentin nüfus ve alan olarak büyümekle kentleşme yaşadığını söyleyemeyiz. Kent içindeki ticari sınaî müesseselerin gelişmesi, yolların ve modern toplumların sosyal tabakalaşmasını aksettiren çeşitli konut mntıkalarının belirli ilintiler düzeni içerisinde bir kent içi gerilimi ile gelişmesiyle dalga dalga kentleşme gerçekleşmiş olur. Modern kentlerin büyümesinde iki önemli faktör vardır: Göçen nüfus ve daha da önemlisi tarımsal olmayan işyerlerinin artması, ihtisaslaşması ve örgütlenmesi olarak sıralanabilir (Kıray, 2003,15).

Küresel sermayenin ve üretimin yeniden örgütlendiği bu süreçte, sahip oldukları ayrıcalıklarıyla bazı mekânlar diğer bazı mekânlara göre daha önemli hâle gelmiştir. Küreselleşme bütün bu etkileşimler altında, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik sınırları önemsizleştirerek ülkelerin ekonomik egemenliklerini törpülerken, küresel sistemin temel birimlerini giderek kentler oluşturmakta (Porter, 2001) kentler küreselleşmeyi içselleştirip yansıtmakta (Taylor vd., 2001) kısacası küreselleşmenin aynası durumuna gelmektedirler. (akt:Yaylı,2012,341). Bir ülke politikası olarak küreselleşme kalkınma kavramı bağlamında kentlerde var olmaktadır.

Ülkemizde 1960'dan beri beşer yıllık kalkınma planları ile sağlanan kalkınma kavramı Türk dil kurumunun sözlüğünde, "Bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişimleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme" olarak tanımlanmaktadır(www.tdk.gov.tr)

Ekonomi Ansiklopedisine göre ise kalkınma; "bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve

giderek toplumun refahının artması” dır (akt:Gülçubuk,2006, 60). Kalkınmanın içerdği bu teorik tanımlamalara karşılık günümüzde pratikte uygulanan planlama süreçlerine baktığımızda pratikte sadece tek bir yönünün dikkate alınarak işlediğini görebilmekteyiz. Çünkü kentsel alanda etkili olan küreselleşme olgusu salt maddi sermaye üzerinden üretimini ve tüketimi gerçekleştirerek sosyal sermayeyi göz ardı etmiştir.

Sosyal sermaye, “insanlar arasında bağlantı kuran, kurumlar, ilişkiler, tavırlar ve değerlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye yaptıkları katkılar”dır (Grootaert-Van Bastelaer, 2002) (akt:Altay, 2007,338). Temple (2000)’e göre ise, sosyal sermaye “Toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı” dır (akt:Karagül, 2005, 38). Kentsel politikalarda geleneksel çerçevede özü ortaya koyan yapıyı süreç içerisinde mevcut durum iyi olan açısından devam ettirmek amacıyla önemli bir kavramdır.

Fiziki sermaye maddi kaynakların kullanılması ile üretilirken, beşeri sermaye, maddi olmayan bilgi, beceri ve yeteneklerin niteliklerinin geliştirilmesi ile biriktirilebilmektedir. Sosyal sermaye ise toplumsal varlıkların maddi olmayan varlıklarla ifadesi olup, diğerlerine göre oldukça soyut kalmakta ve daha çok çıktıları ile önemli olmaktadır (Altay, 2007,338). Kentsel alanın toplumsal yapısının mekan ile etkileşimi sonucu ile sosyal yapının ortaya koyduğu değişim veya dönüşüm günümüz dünyasında şehirler açısından önemli bir yapısal durumdur.

Kalkınma söyleminin içermiş olduğu sosyal sermaye unsurlarına rağmen sadece yatırıma yönelik olan projeler ile birlikte kentleri tüketim mekanları haline dönüştürüldüğü görülmektedir. Son zamanlarda ise kentsel planlama süreçlerinde kullanılan kalkınma ve sosyal sermaye kavramları iyi olana odaklanmıştır. Ancak bu süreçte kalkınma söyleminin “iyi olan” kavramı çerçevesinde ele alınırken genelde küreselleşme ile birlikte maddi kaynaklar açısından bireysel çıkarların ön plana çıkması sonucunda fiziki sermaye ve sosyal sermaye yapıları içerisindeki dengenin bozulduğu görülmektedir. Kalkınma odaklı uygulamaya sokulan kentsel dönüşüm projeleri sonucunda toplumsal eşitsizlikler ve mekânsal ayrıştırmalar da giderek yaygınlaşmaktadır. Kentsel planlamada yaşanan bu değişim planlama sürecinde halkın katılımını ve müzakereyi, sosyal sermayeyi oluşturan öğeleri kent planlama disiplinine sokmuş olsa da, buradaki “katılım” anlayışı, kaynak bulmak amacıyla müzakere yöntemleri belirlemekten öteye geçememiştir. Çalışmanın özünü teşkil eden soruda tamda bu noktada arz-ı endam etmektedir.

1. Küreselleşme ve Kentsel Planlamalara Etkisi

16.- 17. yüzyılda küre (globe- global) kavramı dünyanın şeklini anlatmak için kul-

lanılırken 1980’li yıllardan itibaren günümüz anlamındaki kullanım şeklini kazanmaya başlamıştır (Topal ve Bilgili,2012, 21).

Bilginin, hammaddelerin, mal ve hizmetlerin artan bir şekilde uluslararası dolaşım ve paylaşıma girmesi ile belirginleşen, teknoloji ve iletişimde meydana gelen büyük ilerlemelerin yönlendirdiği süreç günümüzde küreselleşme olarak ifade edilmektedir (Pustu,2006,146).

Waters (1995)’e göre ise küreselleşme, coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelerle dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreçtir (akt: Tosun,2007,13). Pustu ve Waters’ın tanımlarında ortak olan, kente dair olan aktivitelerin yönlendirilmesi-nin kontrolünün yerelden çıkarak uluslararasılaşma ile var olduğudur.

Küreselleşme olgusu, öncelikle sınır ötesi ticaretin yoğunlaşması bağlamında ekonomik boyutlu bir kavram olarak ortaya çıkmış; daha sonraki yıllarda yeni boyutlarıyla siyasal, sosyal ve kültürel yapıları da etkilemeye başlamıştır (Mahiroğulları,2005,1276-1277).

Bu süreçte küreselleşme, toplumsal değişmeyi açıklamada kullanılan temel kavramlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal değişme, modernleşme sürecine bağlı olarak yaşanan değişimlerle şekillenmekte ve modernite döneminin sonuçlarına ilişkin tartışmalar küreselleşmeyi gündeme getirmektedir (Yetim, 2002:149).

İlk başta iktisadi çıkarların bütünleşmesi ile ortaya çıkan küreselleşme günümüzde daha çok büyümek amacıyla sosyal sermayeyi de dikkate alarak politikalar üretmektedir. Ancak bu politikalarda denge yine fiziksel sermayeden yana olmaktadır.

Heywood (2007) hayatın artan bir şekilde uzaktan alınan kararlar ve olaylar tarafından şekillendirilmesiyle oluşan karmaşık ilişkiler ağı; küreselleşme ulus devletlerin artan geçirgenliğini yansıttığını, (akt:Topal ve Bilgili,2012, 21). Böylece kentsel kamusal mekânlarda ‘bilinmeyen’ olgusunun her geçen gün artması ve bilinmeyenden kaynaklanan kentsel korkuların yarattığı baskıyla kişiler, kamusal yaşamdan çekilmekte ve özel yaşamlarına, dolayısıyla evlerine daha çok değer verdikleri bildirilmektedir. Bu süreçte orta ve üst gelir grupları, kentin karmaşasından kaçabilmek için kentsel mekân dışında inşa edilen bölgelerde konut edinmeye başlayarak, Savage ve Warde (1993) mekânsal farklılaşmanın yanında sosyal ve kültürel farklılaşmaların yaşandığını ortaya koymaktadır (akt: Tosun,2007,39).

Küresel kentler küresel ekonomiyle bütünleştikçe ekonomisi de aynı oranda gelişen, zenginliği, küresel ekonomideki rolüne bağlı olan, sermayenin bağımlı değişkeni, küreselleşmenin kendi değerler sistemini uygulayabilmek için oluşturduğu alanlar haline gelmektedir (Yaylı,2012, 341-342).

“Kentin bütününden kopuk ve onunla bütünleşme kaygısı gütmeden ve onun merkezi işlevlerine bağımlı kalmadan ortaya çıkan parçalı oturma alanları, aynı zamanda kentin sorunlarından da uzak kalmayı hedeflemektedir. Bu tarz oturma mekânlarının varlığı, kentin geri kalan kısmıyla kopuk sırt sırta görünümüyle adeta ‘öteki’ kavramını yaratmaktadır (Salihoğlu 2000, akt: Ertürk ve Tosun,2009,40).

Küreselleşmenin en belirgin etkileri, açıktır ki, kentler ve kentliler üzerinde hissedilmektedir. Kent yönetim sisteminden başlayarak, kent fiziksel mekanı, kentlilerin yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, giderek ekonomik ve toplumsal yapı üzerinde son dönemlerde yaşanan değişimlerin pek çoğu küreselleşme ile başat kılınan politika ve uygulamaların izlerini taşımaktadır (Kiper,2004,14).

Küreselleşme, kentler arası rekabeti hızlandırırken, kentlere yeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklemiş, yüklenen bu roller kent içi mekân organizasyonunda önemli değişikliklere sebep olmuş, emek pazarının yapısı, kentsel faaliyetlerin biçimi ve dağılımı hızla değişmiştir (Brugmann, 2009, Işık, 1995). Yaşam mekânlarına çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri, çağdaş yapı teknolojilerinin kullanıldığı binalar, alışveriş merkezleri, eğlence merkezleri hakim olmakta (Clark, 1996) bu mekânlarda yerel özgünlüklerin ve kent kimliklerinin yok edilerek aynı yapı teknolojileri ve malzemelerin kullanılmasıyla tek tip kentlerin yaratıldığı görülmektedir (akt: Yaylı, 339-343).

Küreselleşme sürecinde insanoğlu büyük bir dönüşüm yaşamaktadır ve bu sürecin zihinsel ve mekânsal dönüşüm merkezi olarak kentler ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte dünya üzerinde birçok kent özellikle ticaretin sağladığı avantajla öne çıkmaya ve uluslararası alanda adı devletlerden daha çok anılmaya başlamıştır. Bu da ulus devletin artık yetersiz bir örgütlenme olduğu, geleceğin hâkim yönetim mekânlarının kentler olacağı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Pustu,2006,145).

Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme ve dolayısıyla neo-liberalizm, ağırlıklı olarak 1980’li yıllarda uygulamaya geçirilmiştir. Bir önceki dönemde, merkez ülkelerde yığılmış olan sermayenin dünya ölçeğinde hareket etmeye başlaması ve temel üretim birimlerinin, bazı mekânlarda yoğunlaşması yerine, dünya ölçeğinde uygun mekânlara doğru kaydırılması süreci, eşzamanlı olarak cereyan etmeye başlamıştır (Marcuse vd., 2000, akt: Yaylı, 2012,337-338).

Küresel sermayenin ve üretimin yeniden örgütlendiği küreselleşme sürecinde, sahip oldukları ayrıcalıklarıyla bazı kentler diğer kentlere göre daha önemli hale gelmiştir. Bu ayrıcalıklı kentlere yönelik ilk çalışmaları yapan Friedman, dünya ölçeğinde ön plana çıkan kentlere “world city” yani dünya kenti adını vermiştir. Friedman dünya kenti kavramını:

- a- Farklı piyasalar ve üretim faaliyetleri için önemli kavşak noktaları,
- b- Uluslar arası sermayenin toplandığı merkezler,
- c- Global finans piyasalarının, ulaşım ve iletişim faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlar,
- d- İç ve dış göç akımlarının başlıca hedefi olan merkezler (Short, 1999: 53) olarak tanımlamaktadır. Friedman'ın tanımından yola çıkarak dünya kenti, uluslararası sermaye hareketleri için kilit öneme sahip yerler olarak tanımlanabilir. Bu kentler dünya ekonomik ve siyasal gelişimine yön veren kentlerdir (akt:Pustu,2006,146-147).

Küreselleşmenin etkisi ile birlikte ortaya çıkan kentler arası yarışmanın bir sonucu olan dünya kenti kavramı fiziki sermayeyi çekerek sosyal sermayenin de etkin olmasını amaçlamaktadır. Ancak kentlerdeki politikaların üretilmesi sürecinde merkezi otorite, yerel otorite ve fiziki sermaye etkin olmaktadır. Kentte yaşayanların kendi yaşam alanlarının değişmesi sürecinde etkin olamadıklarından mekân, devlet otoritesini kendi çıkarları doğrultusunda tasarlayan fiziki sermayenin tek taraflı çıkarları doğrultusunda dönüşmektedir.

Küreselleşme aynı zamanda kent ve kentleşmeye etki ettiği gibi kentsel planlamada yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir. “İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra estetik değeri öne çıkartan normatif planlama, ekonomik büyümenin giderek önem kazanmasıyla akılcı planlamaya ve son dönemde demokratik ve eşitlik ilkesine dayanan katılımcı planlamaya doğru bir değişim göstermiştir. Bu paradigma demokrasi eşitlik ve sürdürülebilirlik gibi küresel akımları izler. Sadece otoritenin veya uzmanların değil, tüm ilgili grupların karar verme süreçlerine katılımı temeline oturan yeni bir sosyal görüş getirmiştir. Bu yaklaşımla planlama politik bir boyut kazanmıştır (Ataöv, 2007,139). Kentsel planlamada yaşanan bu değişim planlama sürecinde halkın katılımını ve müzakereyi, sosyal sermayeyi oluşturan öğeleri kent planlama disiplinine sokmuş olsa da, buradaki “katılım” anlayışı, kaynak bulmak amacıyla müzakere yöntemleri belirlemekten öteye geçememiştir.

2. Küreselleşmenin Türkiye’deki kentsel planlamaya olan etkisi

Genel olarak küreselleşmenin kentleşme ve kentsel planlamaya olan etkilerine ilişkin bu söylenenlerden sonra Türkiye’de kentsel planlamanın ve kentleşmenin dönüşümü üzerinde kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1980’li yılların ortalarında Türkiye’de tek partili iktidarın uyguladığı politikalar, küresel veya ulusal sermayenin kent mekânına sosyal ve fiziksel olarak doğrudan etki etmeye başladığı bir süreçtir. Kırdan kente göçün yoğun olduğu bu dönemde kentsel alandaki gelişimi kontrol altına alabilmek ve mevcutta kamusal ve yerli

sermayenin genel itibariyle sanayi yatırımlarına yönlendirildiği dönemde kıt olan sermayeyi artırmak üzere uygulanan kalkınma politikaları ile kentsel alanda parsel bazında planlar yoğunlaşmıştır. Tek partili iktidarın muktedir olması ile birlikte kalkınma söyleminin hızlı bir şekilde sağlamasına yönelik olarak cumhuriyetin ilk döneminden kalma meri hukuki metinler değiştirilerek sermayenin bürokratik engelleri aşılmaya çalışılmıştır.

Özelikle şirketler eliyle, mevzii planlarla imara açılmış arsalar üzerinde toplu konut üretiminin yaygınlaşmasına olanak sağlayan nedenlerden birisi olarak mevzii planların onama yetkisinin 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3194 sayılı imar Kanunu ile, belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelere, bu sınırların dışında valiliklere bırakılmış olmasıdır (Türel, 1989,151). Hızlı bir şekilde gelişen kentlerde merkezi otoritenin denetleme yetkisinin çok etkin olmadığı bu süreçte parçaçıl olarak planlanmıştır. 3194 sayılı kanun ile meclis üyelerine verilen yetki demokratikleşme sürecinde önemli bir adım olmakla birlikte halkın iradesini tam olarak yansıtan kurumsal yapılar değildir.

Dolayısıyla bu süreçte kamu veya özel kurum ve kuruluşlardan, satın alınan araziler, kişisel ilişkilerin de etkisiyle önceki uygulamaya göre çok daha kısa sürede imara açılmakta, bu konudaki riskler azalmaktadır. Ayrıca projelerin nüfus yoğunluğu, binaların kat yüksekliği gibi teknik özellikleri, yapımcı şirketlerin karlarını en çoğa çıkaracak şekilde belirlenebilmektedir. Böylece, yapımcıların taleplerini karşılayan kararları kolayca alabilen planlama sistemi, hızlı sermaye birikimine olanak sağlayan konut sunum biçiminin gelişmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu süreçte sık sık şehircilik ilkelerinden ödünler verildiği görülmektedir. Planlama sisteminin esnek ve birden fazla karar vericisi olan bir yapıya dönüştürülmesi ve kooperatiflerin yanısıra büyük inşaat şirketlerinin de plan sınırları dışındaki arazileri imara açarak konut inşa etmelerinin yaygınlaşması sonucunda kentlerin çevresindeki geniş alanlarda arsa spekülasyonu yoğunlaşmıştır (Türel,1989,151). Bu süreçte sanayileşmeye bağlı olarak kırdan kente yönelen yoğun göçlerle birlikte tam bir kaos ortamına dönüşen kent mekanının kapitalizmin ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillendirildiği, sermayenin akışkanlığını kolaylaştırmak ve birikimini artırmak yönündeki eğilimle birlikte (Işık,1993: 30) 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında betonarme mimarinin sağladığı teknik olanaklarla çok sınırlı bir arazide son derece basitleştirilmiş planlarla inşa edilen devasa sosyal konutlar, kent mekanının temel figürlerini oluşturmuştur.

Sosyal açıdan baktığımızda örneğin İstanbul'u işsizlik açısından değerlendirdiğimizde, İstanbul'a yoğun göç sebebiyle kullanıcıların büyük bir kısmı ucuz iş gücüne uygun durumdadır. Emeğin ucuzlatılması ülkemizde 1980'lerde büyük imalathanelerin kentsel alanda daha çok yer alabilmesi ve büyüyebilmesi süre-

cinde önemli bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise, insanlar uluslararası politikaların İstanbul için çizdiği vizyon doğrultusunda İstanbul'daki sanayi alanlarını desantralizasyonu ile birlikte işsizler ordusu oluşturma sürecindedir. Sanayinin şehri terk etmesi ile kültür ve turizm odaklı bölgesel bir küresel merkeze dönüştürülmek istenen İstanbul'da daha ucuz işgücü sağlanması hedeflenmektedir. Bu süreçte sokak satıcıları da standarziasyon, hijyenikleştirme bahneleri ile yasaklanarak standart paket halinde sunulmaktadır. Küçük ve orta ölçekli esnafın ise kar marjındaki düşüş sürdürülebilirlikleri önünde önemli bir engel olarak karşısına çıkmaktadır. Bu tekelci anlayış kentsel alanı daha kontrol edilebilir tek tip insan modeli üretme sürecinde acımasızca politikalar yürütmektedir (Çavuşoğlu ve Strutz, 2011:64). Bunun renkleri açısından mekan alışveriş merkezleri, rezidans, kapalı siteler ve sözde uzmanlaşmış tekelci hizmet sektörü ile mekan da kendi içinde ayırmaktadır.

Bu süreçte gelenekler üzerinden özellikle küresel güçlerin dikta ettiği yaşam biçimi açısından ayrılan Türkiye kentleri küresel dünya sistemi üzerinden üretilen politikaları dikkate alarak kendi değerlerine özgü bir politika üretememiştir. Ancak küresel sistem içerisinde küresel sermaye ile barışık olan kendi değerlerini koruyan bir sistem küresel düzeninde kentlerin farklılaşma sürecinde istediği bir yapıdır. Bu kapsamda sürekli aynılanan dünya kentleri fiziki sermayenin mekânsal sınırlar içerisinde planlı bir sistem içerisinde var olması sağlanabilir.

Örneğin Ökten ile yapılan bir mülakatta, Yahya Kemal'in ve sizin İstanbul'unuzun şimdiki İstanbul'dan temel farkı neydi? sorusuna verdiği cevap Kapitalizmin Türkiye'deki kentlere girmeden önceki süreç açısından manidardır. Ökten, "Eskiden huzurlu, sakin bir şehir vardı. Girdiğiniz her muhitte huzur ve sükûn buluyordunuz. Bu çok önemli. Nereden geliyordu bu huzur? Tabii ki şehrin fiziksel yapısından, insanların ama arka planda İslam düşüncesinin uygulamasından. Yani Osmanlı, hem şehri geliştirmiş hem de had hudut bilen insan tipini ortaya koymuş. Dolayısıyla bakkalda, manavda, kahvede, insanın olduğu her yerde huzur ve sükûnet vardı. O İstanbul, Osmanlı'nın İslam medeniyetini yorumlayarak yarattığı bir şehirdi. Bu durum 1960'lara kadar sürdü. Adnan Menderes zamanında yapılan imar çalışmaları ile şehrin altı üstüne gelmeye başladı. Şimdi ise tam bir kaos, tam bir kıyamet..." (Anonim-2). Ökten'inde belirttiği gibi kentsel alanda sermayenin büyümeye başladığı dönemde kent politikalarının mevcut durum ve geleceğe yönelik olmaması kentlerin sermaye dolayısıyla kapitalizm etkisi altında kalmasına neden olmuştur. Kullanıcıların kendi öz değerlerinin küresel değerler ile çakıştığı noktada yönetim, Sivil toplum kuruluşları ve diğer aktörler ile birlikte bir karar oluşturmadığınızda medeniyetinizi de durağanlaştırırsınız. Dolayısıyla sizin adınıza mevcut durumda aktör olmadığınız küresel yapılar politikalar üreterek dikta edecektir. Bu durum aynılanan, fiziki mekânda yaşayanların kendi medeniyetinden kopuk bir şekilde bilim, sanat ve felsefeden uzak bir toplumsal yapıyı ortaya çı-

karacaktır. Bu sosyal durum ise küreselleşmenin aynılaştırdığı kentler ile birlikte yaratıcı kentlerden kopuk sadece toplulukların tüketim mekanları haline gelen mekanlardan başka bir hal almayacaktır.

Özelikle son zamanlarda yapılan hukuki düzenlemelerde kentsel mekânın bütüncül bir sistem içerisinde değil merkezi otoritenin sermayenin kent mekânındaki doğrudan, yatırım kaygısı dolayısıyla kalkınma ve ekonomik büyüme söylemleri ile müdahalesi söz konusudur. 644 sayılı kanun ilk etapta özel veya tüzel kişilere ait olan mülkiyetlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı “ilgililerince hazırlandığı veya hazırlatıldığı halde yetkili idarece üç ay içinde onaylanmayan etüt, harita, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgililerinin valilikten talep etmesi ve valiliğin Bakanlığa teklifte bulunması üzerine bedeli mukabilinde yapmak, yaptırmak ve onaylamak,...” yetkisini almıştır. Önceleri yatırımların bürokratik sürecini kısaltmak amacıyla yapıldığı düşünülen plan yapma yetkisinin idari vesayet açısından kullanılacağı düşünülmüştür. Ancak 6495 sayılı kanun ile 3194 sayılı imar kanuna eklenen özel veya tüzel kişilere ait mülkiyetlerde her türlü mekânsal planlama yapma yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına verilmiştir. Dolayısıyla Bakanlığın bu yetki ile sermayenin yatırım sürecinde iş ve işlemlerin hızlandırılmasının hedeflendiği ancak münferit plan değişiklikleri ile yapılan yatırımların yerelin katılımı sağlanmadan merkezi otorite ve sermayenin katılımı ile gerçekleştiği görülmektedir. Böylece kentsel mekan kendi içinde bir bütüncüllüğü olmayan ve kullanıcıların süreçte etkin olmadığı mekânsal bir kaos ile karşı karşıya kalmaktadır.

Kent salt fiziki mekândan ibaret olmayıp arazi kullanımının kararlarının, bu fonksiyonlar arasındaki ulaşımın ve dolayısıyla iletişim mekânlarının, barınma işlevinin, kentsel ihtiyaçları (kullanıcılar açısından), kentin toplumsal yapı ile kurduğu bağlar ile bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Bu süreçte merkezi ve yerel otorite kentsel hizmetlerin sunumunda önceden katılımcı bir politika ile süreci kontrol altına alarak sosyal ve fiziki sermayenin koordinasyonu rolünü üstlenmelidir. Böylece yerel aktörlerin katılımı karar alma sürecinde etkin olacaktır.

3. Sosyal sermaye tartışmaları ve Kent

Bilindiği üzere “tarihsel eylemin ve dönüşümün mekânı olan kent; toplumsal, siyasal, yönetsel ekonomik alanın tüm vatandaşlar için var olduğu yaşam alanı (Akoyunlu, 2007), sınırları son derece net çizilen özgürlükler sistemi (Demirkan, 1996), insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli ve en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yönelten, toplumsal hayata, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, bu ilişkilerin en çok yoğunluk kazandığı mekandır” (Cansever, 1996,akt: Yaylı, 2012,335).

Küreselleşme sürecinin yönlendirici ve hızlandırıcı etkilerinin yaşamın tüm yönlerine nüfuz etmesiyle birlikte, dünya üzerinde kentler arasında oluşan eşitsizlikler, kent içi mekânlarda da kendini göstermektedir. Kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler açısından farklı olan kişilerin yaşam alanları, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Kentlerde kişiler arasında ortaya çıkan mekânsal ayrımlaşmanın iki temel sebebi bulunmaktadır: Birinci sebep, kentlere yönelen yoğun insan akınına paralel olarak orta ve üst gelir gruplarının kent merkezinin olumsuz yaşam koşullarından uzak bir yaşam alanı arayışları ve bu süreçte ortaya çıkan banliyöleşme olgusudur; ikinci sebep ise, kentsel mekânın tüketim toplumunun ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesi ve bu çerçevede yaşanılan bölgenin – konutun sahip oldukları özelliklerin, kişilerin toplumsal statülerini, belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmasıdır (Ertürk ve Tosun, 2009, 51). Bu unsurların tümü kent kimlikleri oluşturmaktadır.

Kent kimliklerinin oluşmasında en önemli girdi olan tarihsel-kültürel miras; ormanlar, tarım alanları, sulak alanlar, kıyılar gibi doğal kaynaklarla birlikte korunarak değerlendirilmeleri gereken varlıklardır. Tarihsel-kültürel miras, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, kuşaklar arası iletişimi sağlayabilen; bir yere, bir ulusa, bir kültüre ait olma duygusunu geliştirerek kimlik sorununu çözebilen; yenilenebilir, sınırlı kaynak niteliğindeki değerlerdendir (Kiper, 2004, 14).

Sosyal sermaye ise toplumu bir arada tutan değerler, toplumun politik, sosyal ve ekonomik alanda gelişmesini etkileyen örfler, adetler, gelenekler, görenekler, insan ilişkileri, iş bağları ve kanunların bütününden oluşmaktadır. Sosyal sermaye toplumun dokusunu bir arada tutan, toplumdaki birlik ve beraberlik duygusunu güçlendiren, ortak akılla ortak amaçlar belirleyen ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir gelişim sağlayan güçtür. Sosyal sermaye bu özelliği itibarı ile sürdürülebilir kentsel yaşamın sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Karakurt, 2008: 90). Ancak küreselleşme ile birlikte kentlerin fiziksel yapısından meydana gelen çok yönlü değişim aynı zamanda kültürel ve sosyal alana da yansımıştır. Her ne kadar birçok kuramcı kentsel planlamalarda küreselleşmenin etkisiyle oluşan yeni yaklaşımlar ile yerelliklerin kendini daha fazla ifade etme olanağı bulunacağını iddia etse de mevcut durum bu süreci doğrulamamaktadır. Günümüzde kent mekânı yalnızca üretim, dolaşım ve tüketim ilişkilerinin örgütlendiği yer olmanın ötesinde mekânın kendisi de üretim, dolaşım ve tüketim ilişkilerine konu olan bir meta haline gelmiştir. Finansın ve üretimin küreselleşmesi, bilginin hızlı dolaşımı, mal ve hizmet üretimi için kullanılan yöntem ve tekniklerin yanı sıra tüketici davranışlarını, sosyal ve kültürel değerleri, teknolojileri dünya ölçeğinde aynılaştırmaktadır (Akman, 1999: 20). “Küreselleşme sürecinde, kültürler değişime zorlanırken, birbiriyle tezat oluşturacak şekilde, önce yerel farklılıklar ortaya çıkarılıp eski kültürler parçalanarak yeni biçimlere sokulmakta (Smith, 2002); daha sonra insanlar tek bir kültüre; küresel kültüre yönlendirilmek istenmektedir. Başka bir ifadeyle,

bireysel özgürlükler ve çok sesliliğin fazileti adına (Kösoğlu, 2002) toplumlardaki en küçük kültürel farklılıkların bile elektronik medya aracılığıyla tüm dünya kamuoyuna sunulması olağan hale gelmektedir (Kongar, 1997). Yerel farklılıkların ortaya çıkarılması, küresel kente bir katkı sunmak bir tarafa mikro milliyetçilik/etnik milliyetçilik akımlarının giderek yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır” (akt. Koyuncu,2013,189). Zira milli kültürler, başka kültürler tarafından tek yönlü bir etkiye maruz kaldığında o toplumda iki refleksin oluşması doğaldır; kültürel etkilenmeye ya “direnc” gösterilir ya da “uygun” bulunup onaylanır (Büyüksulu, 2000). Tek yönlü olarak dayatılmak istenen farklı bir kültür, toplum tarafından kolayca benimsenmiyorsa; o toplumda “milli bilinç” gibi bazı dinamikler canlı tutuluyor demektir. Bir ülkede tek yanlı kültürel etkilemenin direnc gösterilmeden kısa sürede kabullenilip uygun bulunması, kuşkusuz o ülkede milli kültür politikalarının olmamasıyla izah edilebilir (akt:Mahiroğulları,2005,1282).

Milli kimlik, milli kültürün ferdi ve içtimai planda ortaya çıkan uslubudur. Kişiyi ve toplumu farklılaştıran, en yakınlarından başlayarak diğer benzerlerinden ayıran özellikleridir. Milli bir kültürden söz edebilmemiz için kültür temaslarından doğan büyük etkileşimlerin olabileceği ama kültürlerin bütünüyle aynışmasının hiçbir zaman söz konusu olmaması gerekmektedir (Kösoğlu, 2003:19-20).

Kentlerde kültürlerarası etkileşimin karşılıklı ve dayatma olmaksızın kendiliğinden oluşması, kültürel yapıyı olumsuz etkilemez. Ne var ki, belirli bir kültürün, diğer kültürlerle tek yönlü dayatılması durumunda, gerekli önlemler alınmadığında milli kültürlerin aşınması, buna bağlı olarak kuşaklar arası “kültürel çatışma” ve “kimlik bunalımı”nın yaşanması muhtemeldir. (Mahiroğulları,2005,1286). Sosyal sermaye ve kent tartışmaları kapsamında birçok kuramcı tarafından ele alınan konu kentlerde yaşanan metalaşma süreci sonucunda güvene dayalı komşu ilişkilerinin, geleneksel bağların, kültürel değerlerin kaybolmasına yönelik olduğu yönündedir.

Sonuç itibariyle sosyal sermayeyi oluşturan öğelerin güçlendirilmesi için mevcut uygulamalar kapsamında pek de mümkün görünmektedir. Çünkü küreselleşme sonucunda uygulamaya konulan kentsel dönüşüm projelerinde ekonomik kalkınma ekonomik refah sermaye sınıfına dayalı yapılanma ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle kentlerde sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve geliştirilmesinde dolayısıyla kent bireyleri arasındaki iletişim ağını canlandırma, kentsel yaşam kalitesini yükseltme ve kentsel barışı sağlamada merkezi yönetim birimlerine, kent yöneticilerine, özel sektör kuruluşlarına ve sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Bu ise, kentsel yönetim olanaklarını ve araçlarını geliştirerek bunları kent bütününe yaymakla sağlanabilir” (Karakurt,2008: 89). Ancak sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma söyleminin yöntemini ele aldığımızda Avrupa merkezîyetçi olduğu için esas belirtilen sonuca ulaşamadığını görmekteyiz. Bu kapsamda son zamanlarda kentsel planlamalarda kullanılan yöntemlerin her top-

lumsal yapıya ilişkin somut tarihsel ilişkileri ya da özgül sebepleri analizin dışına iterek, toplumlara tarihsiz şablonlarla bırakılmasına sebep olmasına neden olan sosyal sermaye ve kalkınmaya dayalı ampirik verilerin geçerliliğinden söz etmemiz çokta mümkün görünmemektedir.

4. Küreselleşme ve kentsel dönüşüm projelerinin ekonomi politikasının eleştirisi

“Kentsel dönüşüm, “fiziksel/tasarım, sosyal, ekonomik ve yasal/yönetmel” olmak üzere birbirleriyle örtüşen dört temel boyutu içinde barındıran bir kavramdır. Fiziksel boyut, bölgenin içinde bulunduğu kent ile ulaşım bağlantıları, konut stoku, teknik ve sosyal altyapı ve çevresel problemler ile ilgilendir (Turok, 2004). Tasarım boyutu, fiziksel olarak kentsel gelişim, değişim ve korumayı yönlendiren kentsel tasarım sürecini içerir (Anonim-1). Sosyal boyut, sağlık, eğitim, konut ve kamu hizmetlerine erişim, suç, toplumdan dışlanma, proje sürecine kamu ve özel sektörün, yerel halkın ve gönüllülerin katılımı gibi koşullarla ilgilendir (Atkinson, 2004). Ekonomik boyut, seçilen alan ve çevresindeki iş olanaklarının nitelik ve niceliklerini yükseltmeyi içerir. Yasal/yönetmel boyut, yerel karar verme mekanizmasının yapısı, yerel halkla ilişkiler, diğer çıkar gruplarının katılımı ve liderliğin türü gibi koşulları içerir (Gibson ve Kocabaş, 2000). Bu noktada uygulanacak kentsel dönüşüm projelerinin başarısı “insan-yer-istihdam” üçlüsünün ve kentsel dönüşümün dört temel boyutunun bütüncül ve dengeli bir şekilde geliştirilmesine bağlıdır. Ayrıca her projenin senaryosunun ve katılımcılarının farklı olması nedeniyle, kullanılacak yöntemlerin ve uygulama biçimlerinin de farklı olacağı unutulmamalı, projelerin gerçekleştirilmesi için etaplanabilir bir şekilde kurgulanması ve katılımcı aktörlerin beklentilerini karşılaması gerekmektedir.”(akt.Polat ve Dostoğlu,2007:65). Ancak makalemizde şimdiye kadar açıklamaya çalıştığımız gibi ne sosyal sermayeye dönük uygulamalar ne de kentsel dönüşüm projelerinin sosyal-kültürel öğeleri içeren gayesi tam anlamıyla gerçekleştirilememektedir.

Bunun en büyük nedeni kentsel yerleşim alanlarının ekonomik sermaye odaklı düşünülerek öncelikli olanın ekonomik kalkınma odaklı uygulamalar kapsamında ele alınmasına dayanmaktadır. Bir diğer nedeni ise küreselleşmenin Avrupa merkezli ortaya çıkan kentsel planlamaya yönelik yaklaşımların tüm ülkelerde de benzer şekilde uygulanmaya konulmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü küreselleşme ile birlikte kent, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelmiştir. Kentlerde yeni yükselen kavram sermaye olmuş ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmiştir (Keyder, 1993, akt: Yaylı, 2012, 338). Sermaye bu süreçte yönetimi de kenti sistemi içerisinde dönüştürmektedir. Yasalar bu çerçevede ortaya çıkmaktadır. Kentsel toprak sermayenin yatırım vaatleri ile birlikte değerlendirilerek yerel aktörler bu süreçte etkin olamamaktadır.

Kent, yaşantısının da küreselleşme ile birlikte önemli değişiklikler yaşamaktadır. Zengin-yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesi, toplumlar arasındaki farkların giderek azalması, tüketim kültürünün yaygınlaşması, tek tip kültür ve yaşam tarzının gelişmesi ve farklılıkların ortadan kalkması, karışıklık, sosyal kutuplaşma küreselleşmenin kentsel yaşam üzerindeki en belirgin etkileridir (Yaylı, 2012, 341). Bu nedenle Kentsel dönüşüm politikalarının ekonomi politikğine yönelik öncelikli eleştirisi Yırtıcı (2005)'nın da ifade etmiş olduğu gibi "kapitalizmin 20. yüzyılın sonunda aldığı biçim ve küresel akışkanlık, insan yaşamlarında ve bu yaşamların mekânsal karşılığı olan kentlerin yapısında yaratmış olduğu yeni dönüşümlere dayanmaktadır. Kapitalizmin etkisi ile kentsel mekân, büyük bir dönüşüme uğramaktadır (akt: Ertürk ve Tosun, 2009, 38).

Kentsel dönüşümün ekonomi politikğine yönelik eleştirilerimizin bir diğer dayanağını ise kuşkusuz küreselleşme oluşturmaktadır. Küreselleşmenin bilinen niteliklerinden birisi olan uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması olgusu, bölgeler arasında ve kentler ölçeğinde de yaşanmaktadır. Küresel kentlerin en belirgin özelliği, artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekânına da yansarak yarattığı ikili kentsel yapılanmalardır (Şengül, 2000, akt: Kiper, 15).

Küreselleşme olgusunun gelecekte kente yönelik dönüşümlerinin ve seçeneklerinin yanında küreselleşmenin giderek yaygınlaştırdığı tek tip yaşam düzeni oluşturulduğu siyasi etkileri hem ekonomik, hem de sosyal yaşantımızı olduğu kadar tüm yerleşim birimlerimizi, kentlerimizin kimliklerini ve onları oluşturan kentsel imgeleri de hızla tüketmektedir (Ulu ve Karakoç, 2004, 65-66).

Bütün bu gelişmeler ışığında, kentler ve küreselleşme süreci arasındaki etkileşim, yeni bakış açılarını gündeme getirmektedir. Kentin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve bu süreçteki mekânsal fonksiyonlar, kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir. Bu süreçte küresel sermayeyi çekebilecek altyapıya sahip olan kentler giderek dünya kenti hiyerarşisinde yerlerini almaya başlamışlardır. Dünya kentleri, uluslar arası göç konusunda odak noktaları olarak öne çıkmaktadırlar. Kentler artık günümüzde ekonomisiyle, kültürüyle, sosyal ve siyasal yapılanmasıyla ön plana çıkan birimler olmuşlardır (Aslanoğlu, 1998, akt: Pustu, 2006, 147-148).

Küreselleşen dünya ekonomisinde özellikle ayrıcalıklı işletmecilik araçları haline gelen kent yönetimleri ve onların etki alanları olan kentler bir güç ve rant aracı olarak görülmektedir. Kentler son 20 yıl içerisinde birbirleri ile yarışan bir işletme gibi örgütlenmekte, kent işlevi bir işletme olarak verimlilik ve kar sağlamaya dönüşmektedir. Kentlerin bir işletme olarak algılanması ve işletmecilik ilkeleri ile planlanması, kentsel kimliklerin ve onları oluşturan kentsel imgelerin giderek hızla tahrip edilmesine, içeriklerinin farklılaşmasına, ya da içeriksizleşmesine neden olmaktadır (Ulu, Karakoç, 2004, 63-64).

Sonuç olarak günümüzde dünya ekonomisini ve siyasetini yönlendiren küreselleşme, kentsel dönüşüm projelerinin ekonomi politikasına yön vermekte kentlerin anlamlarını ve işlevlerini de dönüşüme uğratmakta, kentler artık ulus devletlerin mülki sınırlarını aşan etkilere sahip kararların alındığı mekanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte kentlerin anlam ve önemini kaybetmeyeceğini, hatta etkinliklerini daha da artıracaklarını ifade edebiliriz (Pustu,2006,148).

Ulusal sınırları aşarak tüm küre üzerinde nüfuz sahibi olan kentler, küresel arena da birçok devletin sahip olduğu ekonomik getiriden daha fazlasına sahip olmuşlardır. 21. yüzyılda ulusal kalkınmanın yolu kentlerin kalkınmasından geçmektedir. Bölgesindeki diğer üretim merkezleri ile ticaret yapma imkânına sahip olan ve üretim yelpazesini genişletip girişimcisinin önündeki engelleri kaldırabilen kentler, küresel rekabet güçlerini ve ekonomik ağırlıklarını arttırabilmektedirler (Jacobs 1984,akt: Tosun,2007,35).

2001 krizinden sonra ucuz işgücünün yoğunlaştığı sermaye açısından avantajlı olan Türkiye kalkınma planlarına rağmen kalkınmayı ülke geneline yayarak dengeli ve planlı bir süreç olarak değerlendirememiştir. Böylece sermaye kentsel alanda karar verme sürecinde birincil öncelikli olarak yer almaya başlamıştır. Son yıllardaki finans ve ekonomi politikasının ardından kentin toprağında ciddi bir tekelleşme süreci ile en büyük rant kentin toprağı olmuştur. Kentsel alanda şekillenme önceleri münferit olarak plan tadilatları ile şekillenirken, merkezi otorite ve yerel idareler sermayedara yönelik politikalar çerçevesinde kentsel alanda köhneleşmiş alanlara yönelik imar planları ile yeni proje alanları ve rant alanları oluşmasını sağlamaktadır.

Örneğin günümüzde devletin anayasal hak olarak verdiği eğitim hizmetleri, genel itibariyle özel eğitim kurumları üzerinden yürütülerek bu çerçevede özendirici politikalar uygulanmaktadır. Küreselleşmenin eğitim üzerinde en büyük etkisi kentsel toprak üzerinden politikalar üretmek merkezdeki eğitim alanlarının AVM, rezidans, gibi işlevlere dönüştürerek kent ile gençleri birbirinden kopararak eğitim parkları denilen fanuslarda kontrol altına almaya yönelik etkiler görülmektedir (Çavuşoğlu ve Strutz,2011:67).

Bu projeler ile birlikte kentte yaşama dair faaliyetleri gerçekleştirme sürecinde birçok problemler ortaya çıkmaktadır. Gecekondu alanlarında ve ekonomik olarak ömrünü doldurmuş kentsel alanlar İstanbul özelinde doğrudan yatırımın daha az olduğu büyük parsellerde büyük binaların oluşmasına yönelik imar planları plan notları ve kentsel dönüşüm yasası ile birlikte kentler sermayenin daha çok kazanarak gerçek hak sahiplerinin bu süreçte borçlandırılması ve mülksüzleştirilmesi sürecini başlatmıştır.

Kentsel dönüşüm uygulamaları yerel arazi kullanımı planlarından kopuk ve kullanıcıları göz ardı eden bir sistem içerisinde sermaye odaklı sadece mekânsal dö-

nüşüm üzerinden var olmaktadır. Bu uygulamaların sonucunda fiziki ve sosyal optimizasyon değerlendirmeleri yapılması gerekmektedir. Böylece mekan, toplumsal yapı, sermaye ve yönetim arasında etkileşim kurulabilir.

5. Kentlerde sosyal sermayenin güçlendirilmesinde Kentsel dönüşüm projelerinin uygulanabilirliği

Küreselleşme sürecinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri sonucunda kentin fiziksel mekânındaki değişim, kentteki zengin-yoksul ayrımının fiziksel mekânlara yansımalarıyla görülmektedir. Ayrıca, modern kentleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilen gökdelenlerin hızla yükselmesi, kentlerin çoğunda birbirine benzeyen yapılaşma eğilimleri ve buna bağlı olarak da kentlerin yerel özgünlüklerini ve kimliklerini kaybetmeleri küreselleşmenin kentsel mekândaki etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2008). Bu kentlerde ikili emek yapısının hakim olması sosyal kutuplaşmaları artırmakta, niteliksiz işçiler ve nitelikli profesyoneller arasında artan sınıfsal kutuplaşma mekanlara da yansımakta, (Short, 2004) bir tarafta çok lüks konutlar, siteler yükselirken diğer tarafta sağlıksız, standartları düşük konutlar, gettolar giderek artmaktadır. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın doğal sonucu olan suç ve şiddet, küresel kentlerin hem cennet hem cehennemi barındıran kentler olarak tanımlanmasına neden olmaktadır (Mumford, 2007, akt: Yaylı, 2012, 342). Kentlerde sadece mekânsal dönüşüm olarak görülen kentsel dönüşüme esas olan kentsel çöküntü alanları dönüşüm sonunda mevcutta olan sosyal sorunlara büyütürken sorunları çözme yerine devam ettirmektedir. Bu çöküntü bölgelerin sahipleri ötekileştirilerek kentin dışına atılarak genel itibarıyla marjinal sektörde istihdam edilen bu gruplar işsiz kalarak suça yönelebilmektedir.

Bu sürece ek olarak kentsel hizmetler açısından devlete ait hizmetlerin özelleştirilerek sermayenin kaynak artırımının sağlanması ve insanları taşeronlaştırma süreci de başlamıştır. Özelleştirilen hizmetler ile birlikte kentsel alanda yeni tecrit alanları oluşturularak kamusal alan özelleştirilme sürecine girerek kentsel özgürlüklerde kısıtlanmaya başlanmıştır. Yine başka bir kentli hakkı olan ulaşım bir kentli hakkı olmaktan çıkmış, ekonomik durumu iyi olmayan dolayısıyla harcama sürecinde aktif rol alamayacak kişilerin evlerine tıkmaları politikası uygulamaya konulmuştur. Sermaye yatırımlarının kamu yatırımlarının önünde gitmesi süreci ile kentsel altyapı hizmetleri yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Sosyal donatı olarak baktığımızda ise, kentsel alanda küresel sermayenin en önemli odak noktası “kentsel toprak” olması nedeniyle kentlerde donatı alanları plan tadilatları ile sermayenin yatırım alanlarına dönüşmüştür. Böylece sağlıksız nesillerin oluşması süreci başlamıştır. Yine sağlık yatırımları ve ilaç sektörü ile sermaye kazanmaya başlamıştır. Kültür sanat yatırımları da sermayenin çıkarları doğrultusunda işlevsellik kazanarak orijininden sapmaya başlamıştır Kentsel tecrit, ulaşım, sosyal ve teknik donatı eksikliği kültür

ve sanat organizasyonlarının işlevselliğinin kamu yararı kavramının ötesinde orijini-
ninden saparak sermayenin yeni yaşam biçimi çerçevesinde sunduğu mekânlarda bu
mekânların kullanıcılarına hizmet etmeye başlamıştır.

Böylece kentsel alanda kültürel etkinlik, eğlence ve diğer aktiviteler dahi tüketme
üzerine kurulu bir hal almıştır. Kentsel alanda topyekûn mekânsal ve sosyal açı-
dan bir dejenere sürecini başlatan küreselleşme kentin mimari, kültürel ve sosyal
birikimlerini tamamen yok ederek aynılaştırma sürecine girilmiştir. Kimliksiz şe-
hirler ile sürekli tüketilen mekan olarak nitelendirebileceğimiz kentte, bu süreçte
en önemli karşı koyuş belki de yerel kimlik korunması ile sağlanacaktır (Çavu-
şoğlu ve Strutz,2011:68-69). Kentsel sitem içerisinde var olan yapılara ilişkin de-
ğerler artmasına rağmen mekânsal ayrışmayı beraberinde getirerek sosyolojik
birbirinden farklı grupları diğeri ötekileştirerek ortaya koymaktadır.

Hizmet sektörünün ön planda olduğu, İmalat sektörünün büyük ölçüde ortadan
kalktığı, enformel sektörde istihdam arttığı, uzmanlaşmış iş gücü potansiyelinin
yüksek olduğu bu kentlerde tüketim kültürünün bir yaşam tarzı haline gelmesi üre-
tim mekânları olan kentlerin tüketim mekânlarına dönüşmesine neden olmaktadır.
Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler emek piyasasında ikili yapının
hakim olması sonucunu doğurmakta, niteliksiz işçiler ve nitelikli profesyoneller
arasında sınıfsal kutuplaşmalar oluşmaktadır (akt: Yaylı,2012, 342).

Genel itibariyle değişen teknoloji ve kullanıcı gruplarının değişen ihtiyaçları doğ-
rultusunda yeni gelişme alanları tarihsel birikimi(sosyolojik ve fiziksel) tahrip ede-
rek yeni yapılara dönüştürmektedir. Bir medeniyeti var olabilmesi için tarihten
gelen kültürel yapısını koruyarak geleceğe taşıdığı takdirde kalıcı olacaktır. Bu
kapsamda sürekli tüketilen kentsel alan ve onu oluşturan geçmiş ile gelecek ara-
sındaki belirli zamanlarda oluşan katmanların önemli olduğu görülmektedir. Top-
lumsal yapının mekâna yansıdığı örneğin saygı ve sevgi üzerine kurulmuş olan
ilişkilerin, mimari mekâna da yansıdığı bir görsel çevre ancak kullanıcıların ça-
baları ile olacaktır. Bu süreçte, merkezi idare ve yerel idarelerin insanların en
büyük tüketim mekanı olan kentsel alanın yapılaşmalarıyla birlikte ekonomik kal-
kınma modellerinde göz ardı edilen ve “kayıp halka” olarak tanımladığımız proje
ve toplum ilişkisi sürece dâhil edilmeden ve pazar ekonomisi içerisinde gelişen
tüketim toplumlarında kentsel dönüşüm projelerinin tamamıyla değiştirilerek
maddi bir yarar sağlanmasından ziyade uzun dönemli, sürdürülebilir kalkınma mo-
delinin olumlu sonuçlar vermesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle kentsel
dönüşüm ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin sonuçlarını toplumsal ve do-
ğaya yönelik dönüşümlerin maddi ve manevi kayıplarını analiz eden sosyolojik
çalışmalarının, STK’ların raporlarının dikkate alınarak yeniden revize edilmesi
gerekmektedir (Uysal ve Akyiğit, 2012, 563).

Sadece kamuya(kurum olarak) ait bir proje olarak değil kamusal(halk) bir proje ol-

ması gerekmektedir. Katılımcı bir yaklaşımla kentsel alan bir bütün olarak değerlendirilerek kentsel dönüşüm projelerini toplumsallaşma olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ancak böylece geçmiş ile gelecek arasında bir varoluş gerçekleşebilir.

6. Sonuç

Küreselleşmenin etkisi sonucu ortaya çıkan metropoliten kentlerin ekonomisindeki değişiklikler, kentte yaşanan ilişkileri de dönüştürmekte, emek yapısındaki ikili yapı sosyal hayata da yansımaktadır. Yüksek gelirli kişilerin daha lüks ve güvenli konutlarda yaşama ve çalışma arzusu, küresel kentin vitrini haline gelen plazaları, rezidansları İstanbul'un görünen yüzü haline getirmektedir. Bu yapılaşma mekânı bölerek sosyal yapıdaki uçurumları artırmakta plazaların, rezidansların çevrelerine yapılan yüksek duvarlar sosyal ve mekânsal ayrışmanın tezahürü olmaktadır. Gelir dağılımındaki dengesizlikler ve eşitsizlikler sınıfsal kutuplaşmaları keskinleştirmekte, bu kutuplaşmalar beraberinde suç ve şiddet oranlarını artırarak saldırganlık ve şiddeti İstanbul'un karanlık yüzü olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yaşanan bu süreçte İstanbul sosyal ve mekânsal ayrışmaların beraberinde getirdiği olumsuzlukların yaşandığı mekân olarak karşımıza çıkmakta, kentlilerin gözünde artık İstanbul taşı toprağı altın olan bir şehir değil masumiyetini yitiren mekân olarak değerlendirilmektedir (Yaylı, 2012,349,350).

Sonuç olarak "Küreselleşme, ülkeleri ve şehirleri aşan bir tasarımı çağırıyor da, tıpkı modernleşmenin bütün unsurları gibi, nihai olarak şehirlerde somutlaşan bir hayat tarzıdır. Bu süreçte, Le Corbusier'nin gökdelen mimarisi, Mies Van der Roche'un cam yapıları, prototip toplu konut dokuları, tüketim kalıpları, müzik, sanat, kültür, edebiyat, bilgi, teknoloji kısacası bütün bir yaşam tarzı tüm unsurlarıyla dünyanın her yerinde aynılaşmaktadır. Bu durum kentlerin tarihsel-kültürel kimliklerinin hızla yitirildiği mekanlara dönüşmesine zemin hazırlamakta ve kentler bir yandan dünya kentleri kervanına katılabilmek için küresel anlamda bir yarış içine sokulurken ve bu yarışta da (sürdürülebilir kent, ortak miras vb. söylemlerle) kentin özgün ve yerel değerlerinin öne çıkartılması gereği vurgulanırken, diğer yandan da küresel kentler olarak kapitalist dünyanın tek tip tüketim mekanları haline getirilmektedir. Bu durum, tüketim toplumunun bireyleri haline dönüştürülen insanları, ne şekilde giyinmeleri, neler yemeleri, boş zamanlarını nasıl değerlendirmeleri gerektiği konularında benzer kalıplara sokmaktadır" (Koyuncu,2013) .

Sürdürülebilir kentsel yaşama imkan verecek sosyal sermayenin güçlendirilmesi seçeneğinin değerlendirilmesi, büyük ölçüde kalkınma politikaları kapsamında uygulanan kent yönetiminin inisiyatifine bağlıdır. Küreselleşme sonucunda gelişen Avrupa merkezli yeni kentsel planlamalara yönelik uygulamaların başarılı olmasının altında ekonomi politığe yönelik önceliklerin, sermaye odaklı yatırımlar yer almaktadır. Aynı zamanda Avrupa merkezli gerçekleştirilen projelerde kentsel

alanların yerel özellikleri dikkate alınmamakla birlikte, katılımcı planlamada dahi yerel halkın görüş ve önerileri dikkate alınmayarak sosyal sermaye göz ardı edilmektedir. Oysaki Karakurt (2008: 95)'un da ifade etmiş olduğu gibi “kent yönetimi; kentteki bireyleri ortak bir hedef –güvenli, sağlıklı ve insani yaşam koşullarına yakışır bir kentleşmenin sağlanması– çevresinde toplayarak, kişilerin birbirlerine güvenmelerinin ve birlikte çalışma yollarının açılmasını sağlayabilir. Bu ise ancak kentsel yönetim süreçlerinin aktif hale getirilmesi ile mümkün olabilir. Kentsel yönetim süreçlerine kent yöneticileri dışında, sivil toplum örgütleri, özel sektör kuruluşları ve bireyler de dahil edilmelidir. Böylece bireylerin kentlerini sahiplenmelerinin ve kentlerini yaşanabilir hale getirmenin yollarını birlikte aramalarının önü de açılmış olacaktır.” Ancak küreselleşmenin etkisiyle oluşturulan yeni kentsel planlama uygulamalarında sosyal sermaye ve kalkınma ilişkisine yönelik oluşturulan söylemler sosyal sermayenin kalkınma sürecinde nasıl oluşması gerektiği, belirleyici faktörlerinin neler olduğu konusunda yetersiz modellere işaret etmektedir. Tüm bunların yanı sıra sosyal sermaye, aslında sosyologların uzun zamandır tartıştığı güven, dayanışma, aile bağları ya da bazen güce dayalı örgütlenme biçimlerine yönelik analizlerini içermektedir. Ancak günümüzde ekonomik kalkınma programlarında klasik iktisadi yazın alanına “kayıp halka”, “toplumu bir arada tutan tutkal” metaforlarıyla bağdaştırılarak etkisinin politik ve amprik alanda arttırılması konusundaki yorumlarla yeniden gündeme getirilerek “artı-değer”e dönüştürülmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ataöv, A.**, 2007, Planlamada Sosyal Bilimcinin Değişen Rolü: Toplumdan Biri Olmak, Metu Jfa 2007/1 Sayı:24, Cilt:1, Ankara.
- Akman, V.**, 1999, Gelecek Yüzyılın Gündemi, Rota Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, E. ve Strutz, J.**, 2011, Enformelliğin Sınırları Değişirken Kent Hakkı, Eğitim-Bilim-toplum dergisi, sayı 36, Ankara.
- Gülçubuk, B.**, 2006, Hatayda On Sıcak gün, kitabı Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:19, ISBN:975-7989-25-8, Hatay.
- Ertürk, H., Tosun, E.K.**, 2009, Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 16, 2009/1, Bursa.
- Karagül, M.**, 2005, Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1:37-52, Bolu.
- Karakurt, E.**, 2008, Sürdürülebilir Bir Kent Açısından Sosyal Sermayenin Önemi, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Sayı:2.

- Kıray, M.B.**, 2003, Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, 2.basım, İstanbul.
- Kiper, P.**, 2004, Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri, Planlama dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını, 2004/4, ISSN 1300-7319,, sayı 30s, Ankara
- Koyuncu, A.**, 2013, Kimliğin İnşasında Kent: Konya Örneği, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 8, Sayı: 2, Konya.
- Kösoğlu, N.**, 2003, Milli Kültür Ve Milli Kimlik, Ötüken Yayınları, ISBN 975-437-086-9, İstanbul.
- Mahiroğulları, A.**, 2005, Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 50, İstanbul.
- Polat, S. ve Dostoğlu, N.**, 2007, Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Mudanya Ve Kükürtlü Örnekleri, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, Bursa.
- Pustu, Y.**, 2006, Küreselleşme Sürecinde Kent "Antik Site'den Dünya Kentine", Sayıştay Dergisi, Sayı: 60, Ankara.
- Topal, A., ve Bilgili, M.Y.**, 2012, Küreselleşme Sürecinin Kentlere Yansıması: Küresel Kent/ Dünya Kenti, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, küresel değişim ve demokratikleşme bildiriler kitabı, ISBN 978-975-8573-10-3, Malatya.
- Tosun, E.K.**, 2007, Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekansal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Türel, A.**, 1989, 1980 Sonrasında Konut Üretimindeki Gelişmeler, ODTU, MFD, 1989,(9:1) 137-154, Ankara.
- Ulu, A., ve Karakoç, İ.**, 2004, Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi, Planlama dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını, 2004/3, ISSN 1300-7319, sayı 29, Ankara.
- Uysal, A.F.**, 2012, Kayserili Ahmet Paşa ve Ayşe Kadın Hamamı Sokakları Tarihi Çevre Düzenlemesi ve Sokak Sıhhileştirme Önerisi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Konya.
- Uysal A.F. ve Akyiğit, H.**, 2012, Tüketim Toplumlarda Kentsel Dönüşüm Projelerinin ve Çevre-Toplum Anlayışının Sosyolojik Analizi, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları dergisi, ISSN:2147-0626, özel sayı, 545-565, Karabük.
- Yaylı, H.**, 2012, Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: "İstanbul Örneği", Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl:12, Sayı:24, Konya.
- <http://www.angelfire.com/ar/corei/ud.html>
- http://www.zaman.com.tr/cuma_prof-dr-sadettin-okten-istanbul-yeni-bir-insan-tipiyle-kurtulur_1340395.html

NEOLİBERAL İKLİMDE İSTANBUL’U YÖNETMEK: SONUÇLAR VE SINIRLAR*

Mustafa SÖNMEZ

İktisatçı, yazar

Herkese merhaba. Ben tabii bu kadar şehircinin arasında bir iktisatçı olarak, aynı terminolojiyi çok fazla kullanmayacağım, kendi terminolojimi kullanacağım, ama iki disiplinin birbirine çok ihtiyacı var. Biri diğeri olmadan olamıyor çünkü. Kenti anlamak gerçekten sermaye birikiminin serüvenini takip etmekten geçiyor.

Ben de Türkiye’de özellikle İstanbul’a odaklanarak, sermaye birikimi sürecinin serüveniyle kentin ilişkisini, hatta Türkiye’deki kentleşmenin ilişkisini sergilemeye çalışacağım, oradan bazı sonuçlar üretmeye çalışacağım.

Şimdi benim konuşma başlığımdaki temadan gidersek, neoliberal iklimde İstanbul, bunun sonuçları ve sınırları. Niye İstanbul? Çünkü artık pratikte yaşayarak gördük ve görüyoruz ki, İstanbul Türkiye’de yaşanan bütün süreçlerin odağı. Hem sermaye birikiminin merkezi, hem kaynakları kullanma karar odaklarını barındırıyor ve kentin gelişme trendlerini bütün Türkiye’ye empoze eden bir metropol.

Bu tabii neoliberal iklim dediğimiz 80 sonrası, ama özellikle de 2000 sonrası dönemde daha belirgin hale geldi. Peki, bundan önce İstanbul öyle değil miydi? Yani İstanbul 80 öncesinde bu kadar dominant bir odak değil miydi? Öyleydi, ama 80 öncesinin iklimi, onun sermaye birikimi ve kentlere yansısıyla mekâna yansısıyla, neoliberal dönemin iklimi epey farklılaştı. Özellikle İstanbul açısından son derece farklılaştı.

Kısaca hatırlayalım; 80 öncesi sermaye birikimi süreci, daha çok ithal ikameci dediğimiz, iç pazara dönük olan, dünya ekonomisiyle ilişkisi olan, ama bugünlerde

* 7 Kasım 2013 tarihinde yapılan DŞG 37. Kolokiyumu 5B Oturumu’ndaki bant kayıtlarından üretilmiştir.

olduğuna hiç benzemeyen ölçüde sınırlı. Yani hem dış ticaret açısından, hem dış sermaye kullanma açısından, yabancı sermaye kullanma açısından oldukça alt düzeyde bir sistemdi ekonomik olarak. Buna bağlı olarak da, hem Türkiye’de sermayenin gelişmişlik düzeyi, hem de devletin ekonomideki rolü açısından çok farklı bir format söz konusuydu. Bütün bu formata bağlı olarak da, hem nüfusun mekâna yayılışı, hem kentlerin formasyonları 80 sonrasında çok farklı.

Bir kere 80 sonrasında yaşadığımız ölçüde bir hızlı kırlardan kentlere göç ve kentleşme düzeyi söz konusu değildi. Nüfusun yarısına yakını bir kere kırlardaydı. Bugün olduğu kadar bir dehşetli iç göç yoktu. En azından kırlardan kente göç vardı, ama ister Doğu Güneydoğu, ister Karadeniz, ister Orta Anadolu kent merkezleri iyi kötü nüfusu biraz tutabiliyorlardı. Yani bugün olduğu kadar bir çoraklaşma, Karadeniz’in, Orta Anadolu’nun, Doğu Güneydoğu’nun, bırakın kırlarını kentlerini kendine çekip alan bir kutuplaşma, bir çekim meselesi söz konusu değildi.

Kayseri olsun, Diyarbakır olsun, Erzurum, Malatya, Elazığ, Amasya, Trabzon, bütün buralarda kırdan kalmak istemese bile, şehir merkezine gelerek, şehir merkezinde tutunabilme şansı iklimi vardı. Şimdi bunu da sağlayan aslında neydi? Ciddi bir devlet sektörünün olmasıydı. Yani devlet 80 öncesinde ya kamu iktisadi teşebbüsleriyle, ya da işte Karayolları Devlet Su İşleri vesaire türü kurumlarıyla bütün bu Anadolu kentlerinde bir ekonomik faaliyet yaratabiliyor ve nüfusun bir kısmını da istihdam edebiliyordu. O devlet işletmelerinin faaliyeti, beraberinde orada iyi kötü ürün sağlayan ya da hizmet sağlayan bir sermayedar topluluğu oluşturuyordu. Gümrüklerle korunan bir ekonomi olduğu için, Anadolu’da bir dizi irili ufaklı sanayi girişimi, oralarda hayat hakkı bulabiliyorlardı. Buna bağlı olarak da kent formları biçimlenebiliyordu.

Bu bütünün içerisinde İstanbul, bugünkü gibi değildi. İstanbul bir azman sanayi kentiydi. Yani sanayinin esas olarak kurulduğu, büyüdüğü, sanayi proletaryasının yerleştiği;başlangıçta tekstil gıda derken, yavaş yavaş diğer dayanaklı tüketim malları, daha sonra bazı ara malların üretildiği bir coğrafyaydı. Tabii bu kısa sürede İstanbul mekânına sığmadığı için bu sanayi, hemen yanı başındaki Kocaeli’ne, Bursa’ya ve öbür tarafta Tekirdağ’a sıçradı, ama İstanbul’dan yönetilen bir yapı söz konusuydu.

Esas olarak İstanbul’da yerleşik olan büyük sermaye ki, yabancı sermayeyle de kaynaşmış biçimdeydi, üretimini yani kârlarının önemli bir kısmını sanayiden elde ediyordu. Sanayi üstünden birikimi elde ediyordu. Bugün olduğu gibi mesela İstanbul’un öyle taşına toprağına tamah etmiyordu. Yani orada arsa kapatıp, kentin rantından birikim hiç umurunda değildi. Yani o dönemde İstanbul’daki bütün inşaat faaliyetleri daha çok yapsatçı inşaatçıların elinde, küçük ve orta müteahhitle rin bir faaliyetinden ibaretti, ama bugün olduğu gibi, işte bugünün Vestel’lerinden

tutun, İş Bankasına, Alarko'larından tutun vesairesine kadar kimse İstanbul'da inşaat faaliyeti yürütüp, inşaat üzerinden sermaye birikimi sağlamayı düşünmüyordu. Çünkü sanayi esas olarak en yüksek kârı getiriyordu sağlıyordu. O nedenle de İstanbul bir sanayi merkezi, onun şekillendirdiği bir metropoldü ve kent toprağı bu kadar önem arz etmiyordu.

Hatta Anadolu'dan göçüp gelen kır yoksulları, çok rahatlıkla İstanbul'un derelelerini tepelerini bir şekilde işgal edip, gecekonducularını fabrikaların etrafına yapıp, orada sanayi işçisi olarak çalışıyorlardı ve kimse onlara bu toprağı niye işgal ettin filan demiyordu. Tersine o dönemde, şu gün o toprağı çok önem veren patronlar, o gelip toprağı işgal edip gecekondu yapanlara kolaylık bile sağlıyorlardı. Çünkü adam gelecek, orada gecekonduğunu yapacak konut sorununu halledecek. Dolayısıyla kendisinden ücret talebi içinde konut kira maliyeti diye bir şey olmayacak. Yani konut meselesini halledince daha ucuz işgücü ücret talep eden bir çalışan gelecek karşısına. O nedenle ne İstanbul'un bugün olduğu gibi toprağında gözü vardı, ne de onu gelip işgal eden ücretli kesimin de. Çünkü asıl olan sanayiydi, sanayi kârıydı vesaire.

Buna bağlı olarak bir sürü şey değişti. Tabii bu sermaye birikimi bir döneme aitti, yani 80'e kadar ait olan bir dönemdi. Bu birikimle, yani bu formatla 80'e kadar gelindi, ama artık orada tıkanmış. Çünkü Türkiye'nin artık dış dünyayla bütünleşmesi, dışarıdan sermaye kullanması, dışarıyla alışveriş yapması, yani dünya ekonomisine bağlanması entegre olması gerekiyordu. Bu da 80 sonrası dönemde oldu. Bu neo-liberal politikalar burada oluşmaya ve şekillenmeye başladı.

Bu politika tabii bütün üretim desenini, üretim ilişkilerini, ona bağlı olarak bütün kent formunu, kentin kullanımını, İstanbul'un misyonunu da o ölçüde değiştirdi. Bir kere İstanbul artık bir sanayi merkezi olmaktan çıkarıldı. Yani İstanbul'u bir sanayi merkezi olarak tutmak yerine, sanayiye mümkün olduğu kadar İstanbul'un dışına çıkarıp, İstanbul'un taşını toprağını bütün mekânlarını sanayi dışı faaliyetlerde kullanmak; finansa dönüştürmek, hizmet sektörlerine dönüştürmek. Özellikle de İstanbul'u olabilecekse eğer bir küresel kent yapıp, uluslararası sermayeye, bütün Ortadoğu Karadeniz Kafkaslar bölgelerine hitap edebilecekleri bir karargâh, bir üs durumuna getirmek, bunu sunmak: Uluslararası sermayeye, gelin İstanbul'a yerleşin, İstanbul'da ofislerinizi kurun ve bu bölgelere İstanbul üzerinden yetişin. Dolayısıyla İstanbul'u da bu anlamda bir mekân olarak kullanın" denildi.

. Dolayısıyla İstanbul'un da artık rolünü bir sanayi merkezi olmaktan çıkarıp, bir hizmetler merkezi, bütün bu uluslararası sermayeye finans, her tür servis vb sunan, buradan gelip çalışacak yabancılara konutlar, muhtelif eğlence yerleri vesaireler hizmetler sunan bir kent olarak tasarlanmaya başlandı. İstanbul böyle bir küresel kent olursa, çok daha verimli kullanılmış olacak ve buradan sermaye birikimi devam ettirilmiş olacaktı.

Bu 80’li yılların başlarıydı. Bütün bu küresel kent olma iddiası, İstanbul’a bu rolün verilmesi, buna bağlı olarak da Türkiye’nin bütün dünyada uluslararası iş bölümündeki yerinin de tanımlanması. Yani bu neoliberal geçişle beraber, artık Türkiye’nin birtakım sanayilerde iddialı olmasına gerek yoktu, öyle denildi. Bütün bu ara malları, yatırım malları vesaire türü sanayi dallarını tasfiye edip, daha emek yoğun rekabet edebilir sanayilerde yoğunlaşması. Ama bunun yine bir ayağı olarak, bir kere devleti ekonomiden tasfiye etmesi gerekti. Çünkü neoliberal söylem şunu öne sürüyordu: Devlet ekonomide kaynakları çarçur eden bir kurumdur, devletin ekonomiden çekilmesi lazım. O nedenle bir kere elindeki bütün para edebilir işletmeleri özelleştirmesi lazım.

Bunun yanı sıra, bir önceki döneme ait koruyan devletin, paylaştıran devlet, sosyal harcama yapan devlet olmaktan çıkması lazım. Yani eskiden tarıma belli destekler veriyordu. Böyle destek veren bir devlet olmasına gerek yok. Çünkü bunu yaptığı takdirde sürekli bütçe açıkları veriyor ve bütçe açıkları bir kaynak sarfıdır, bundan vazgeçmek gerekir. Yani destekle tarımı ayakta tutmak yerine, tarımı da ayaklarının üstüne dikilmesini öğretilip, ayak uyduramayanların da tasfiye olması gerekir. Tarıma dönük böyle bir dönüşüm projesi vardı.

Yanı sıra, bütün o öncesine kadar Anadolu’da iyi kötü o şehirleri ayakta tutan bütün devlet müdahaleleri, devlet ekonomisi, bütün bunların tasfiyesi, özelleştirilmesi ve giderek daha farklı işlevler üstlenen bir devlet. Yani ekonomide aktör olan devlet değil, ama sermaye birikiminin yeni yatağında teşvik eden yönlendiren bir devlet isteği ortaya çıktı.

Şimdi bunun sonuçları ne oldu? Bir kere ciddi ölçüde Anadolu’da bir dağılma, devlet desteğinden yoksunluk söz konusu oldu. İyi kötü bir şehri ayakta tutan, çimento fabrikası kapatıldığında ya da özelleştirildiğinde, orada ciddi bir istihdam kaybı oldu ya da diğer muhtelif devlet işletmeleri satıldığında kapatıldığında tasfiye edildiğinde, Anadolu’nun birçok kentindeki o istihdam birdenbire kendisini boşlukta buldu ve çok ciddi bir göç başladı. Yani kırlardan önceden başlamış olan göç, bu kez kentlerden yürümeye başladı. İşte Erzurum’u, Kars’ı, bütün Doğu Karadeniz’i, Orta Anadolu’su buralardan çok ciddi bir kentli göçü başladı. Bunların da gelip konakladıkları yerler ağırlıklı İstanbul oldu, İstanbul’un çevresi oldu. Bursa, Kocaeli ve Tekirdağ gibi ya da kimi Ege illerine oldu. Orta Anadolu’da özellikle Ankara’ya oldu. Buralara doğru yönelişler söz konusu oldu.

Tabii bu göçlerle beraber kentler büyüdü. Kentlerin büyümesiyle beraber ortaya çok ciddi bir konut talebi de çıktı. Dolayısıyla kentler bu göç baskısıyla beraber yeniden bir form almaya başladılar.

Fakat bütün bu neoliberal süreç, aslında Türkiye’nin başlangıçta dünya ekonomisine daha çok sanayi üstünden, bir ihracatçı sanayici olarak eklenmesini öngörüyordu. Yani bugün Güney Kore’nin yaptığını yapmasını öngörüyordu. Aslında

daha sanayi odaklı, özellikle Avrupa Birliğinin en önemli tedarikçisi; yani belli dayanıklı dayanıksız tüketim mallarını üreten ve ihraç eden bir ekonomi olmasını öngörüyordu.

Sonuçta bu olmadı, bunda çok sebat edilemedi, burada çok ısrarlı bir politika izlenemedi. Tersine daha farklı, özellikle politikada yaşanan merkez sağla, işte ANAP zaman zaman bu yeni yeşermekte olan eski milli görüş, bütün bu siyasi aktörlerin çekişmesi içerisinde, ekonomik politika da aslında yalpaladı. Sonuçta tam da beklendiği gibi umulduğu gibi neoliberal kulvarda ilerleyen dünya ekonomisine sanayi ihracatçısı olarak eklenilen bir Türkiye olmadı.

Bundan dolayı da, tabii çok ciddi kamu maliyesi krizleri çıktı. 2001 krizine biz öyle geldik. Yani 2001 krizine Türkiye sırtında çok ciddi bütçe açıkları, yerel yönetim açıkları, sosyal güvenlik açıkları, tarım kurumları açıkları olan, beş kara delik diyordu o zamanlar Demirel ona, bir kamu maliyesi açığıyla geldi. 2001 krizinde gerçekten çok ciddi bir altüst oluş yaşandı Türkiye’de. Yani Türkiye tarihinin belki en büyük krizidir. O krizden çıkmak için de çok acı reçeteler uygulandı. O reçetelerle bir kere bütçe açıkları kapatıldı, işte mali sistem ve banka sistemi iyileştirildi. Sonra da tabii çok ağır bir reçete olduğu için bu, siyasi sonuçları da çok ağır oldu, bir bedel ödetti bütün o icraatı yapan koalisyona. Hatırlayın, işte o koalisyonda yer alan hem merkez sağ hem merkez soldaki bütün partiler baraj altında kaldı 2002 seçimlerinde ve 2003 yılından itibaren eski milli görüşçü, yeni AKP’yle bir dönem başladı.

Şimdi aslında 2003 yılı Türkiye tarihinde bir kırılmadır. Yani sermaye birikimi ve dünyayla olan ekonomik ilişkiler açısından da bir milattır. Şu açıdan bir milattır: 2003’ten itibaren yaşanan bu 10 yılda, dünya ekonomisinden Türkiye’ye giren sermaye açısından bir milattır. Yani bu aşağı yukarı 10 yılda 400 Milyar Dolarlık bir sermaye akışıdır. Önceki 20 yılda giren sermaye bunun onda biri bile değildir. Yani 80’ler ve 90’larda giren yabancı kaynak, yabancı sermaye 40 Milyar Dolar civarındayken, 83’ten 2013’lere kadar giren sermaye 400 Milyar Dolardır.

Şimdi burada bir kere çok önemli bir kırılma olacağını teslim edeceksiniz. Yani önceki 20 yılda bir yıl yabancı kaynak girerken, sonraki 10 yılda 11 giriyor. Bu tabii bir sürü şeyi değiştirdi. Yani bu hem yeni icraatçı iktidarın elini inanılmaz ölçüde güçlendirdi ve ona müthiş bir icraat imkânı açtı. Hem de bu parayla Türkiye’de böyle bir sürü farklı şeyler olabileceken, başka şeyler oldu. Bu kaynak girişiyle evet, yani Türkiye gerçekten daha böyle ihracat yapabilen, döviz kazanabilen bir ekonomi olabilirdi ve yine daha istihdam yaratan, kentlerin formları buna bağlı olarak değişebilirdi, ama öyle olmadı. Şimdi bu icraatın 10 yıllık icraattan geriye dönüp baktığınızda, bu kaynağın ağırlıklı iç pazara dönük kullanıldığını görüyoruz. Burada bir öncü sektör olarak inşaat sektörünün başı çektiğini ve orada da İstanbul’un önde geldiğini görüyoruz.

Şimdi bu aslında bir tercihti. Yani Türkiye 2003 yılında o 2001 krizindeki ağır faturalarla belli şeyleri yerine oturttuktan sonra ve dışarıdan sermaye girişinin yolunu bu kadar açtıktan sonra, o giren sermayeyle farklı bir Türkiye olabilirdi. Fakat tercih bu yana doğru kullanılınca, bu kaynağın belirlediği bir Türkiye, bu kaynağın belirlediği bir İstanbul ve kentleşme süreçleri söz konusu oldu.

Bu kaynak, evet ağırlıkla İstanbul’da İstanbul odaklı ve İstanbul’da inşaat odaklı bir sürece kullanıldı. Bir kere niye İstanbul? Dediğim gibi göçler devam ediyordu, İstanbul’da bir yoğun konut talebi vardı. Bu konut talebine cevap verecek bir inşaat faaliyeti başlatıldı. Yani sıra bir şeylerde ısrar edip tekrar döviz kazandıran, ihracat olsun diğer hizmet faaliyetlerinde olsun yatırımları yönlendirip politikaları oraya mı yönlendireceğiz? Yoksa böyle bir rekabete girmektense, çok rekabet ve dış baskı olmayan alanlara mı gireceğiz ki, inşaat böyle bir alandır.

Yani bakın 80 sonrası hem büyük sermayenin, hem de iktidarın yönlendirdiği alanlar, dış rekabetin çok fazla olmadığı alanlardır. İnşaat bunlardan biridir, devletin terk ettiği enerji sektörüne yönlendirme bunlardan biridir, haberleşme sektörü bunlardan biridir veya AVM’lerin inşası ve oralarda ithalat ürünlerinin satılması bunlardan biridir. Yani bunların hepsi ihracat kaçkını diyebileceğimiz, sermayenin yöneleceği alanlardır ve buraya doğru yönelişler söz konusu olmuştur ve ağırlıklı olarak da bu işler için üs olarak İstanbul seçilmiştir.

Dolayısıyla bütün sermaye birikimi ve sermayenin yatırımlarının yöneldiği ana mekân da İstanbul olmuştur ve İstanbul’da çok hızlı bir inşaat odaklı sermaye birikimi süreci başlayınca, aslında Türkiye’nin bütün birikimi ve enerjisi İstanbul’a yönelmiştir. En son işte bu adrese dayalı nüfus sayımı 2007’den itibaren açıklanmaya başlandı. 2008-2012 dönemini analiz edin, iç göçler açısından bütün iç göçlerin yüzde 35’i doğrudan İstanbul’a odaklanmıştır. Yüzde 18’i Bursa ve Kocaeli’nin dahil olduğu bölgeye, yüzde 11’i de diğer batı Marmara’ya. Dolayısıyla yüzde 72’si İstanbul ve çevresindeki çanağa yüklenmiştir göçlerin. Bunun tabii ortaya çıkardığı konut talebinden tutun, diğer şeylere kadar.

Yani sıra tabii bütün buna bağlı olarak kamu yatırımları yine İstanbul odaklı ve İstanbul çevresi itibariyle olmuştur. Ona bağlı olarak yerel yönetim yatırımları da İstanbul ağırlıklı olmuştur.

Burada tabii bir şeyi hatırlatmama izin verin. Yani bu kolokyumda özellikle bu merkez ve yerel tartışmalarda çok yapılıyor ve yerele dair çok odaklanma oluyor, ama şöyle bir büyük fotoğrafa baktığınızda, bütün bu AKP döneminin icraatlarının içerisindeki merkezileşmeye beraber aslında merkez kamu harcamalarının yüzde 90’ını yapıyor. Yani bizim bütün bu büyükşehirle şusuyla busuyla üzerinde konuştuğumuz tartıştığımız yerelin, kamu harcamalarındaki gücü yüzde 10’u ancak buluyor. Kaldı ki bu yüzde 10’un içerisinde de yüzde 20 kadar il özel idare-

relerinin payı var. Yani bir anlamda merkezin inisiyatifinde olan il özel idarelerinin yeri var ki, bu il özel idarelerinin mesela Doğu Güneydoğu'daki yerel harcamalardaki payı yüzde 40-50'lere çıkıyor. O nedenle evet, yani yerelin de böyle bir şeyi olduğunu burada bir parantezle belirtmiş olalım.

Şimdi bütün bu süreç, aslında tabii dipsiz bir kuyu değil. Yani İstanbul'a yönelik bir birikim süreci, İstanbul'a odaklı bir birikim süreci ve ona bağlı olarak İstanbul kentini yönetmek, ama yönetememek. Yani İstanbul kentini bu durumda bir büyükşehrin zaten yönetmesi söz konusu değil. Onun için bütün kararlar merkezden alınıyor, hatta bizzat Başbakan İstanbul'u yönetiyor. İstanbul'da ne yönetileceğine karar veriyor.

Fakat geriye dönüş de söz konusu değil. Yani bu kulvardan birikimin sürdürülmesi lazım. Şimdi o zaman dibini kazımak kalıyor. Dibini kazıma noktasına gelince sınırlar zorlanıyor. Sınırların zorlandığı yer, işte İstanbul'un gidip bütün çevre planına vesairesine aykırı olarak kuzey ormanlarını yağmalamak noktasına geliyor. Yani orada üçüncü havaalanı, iki tane uydu şehir, bir tane kanal açıp onu daha bir dibini kazımak ve oradan birikimi sürdürmeye çalışmak.

Dolayısıyla bütün bu gezi direnişinin ortaya çıkışı ve onun akabindeki isyanın altında, kente bu ölçüde saldırma, İstanbul'a bu ölçüde saldırma var. Aslında bu İstanbul'a değil, bütün kentlerin hakkını yeme. Yani diğer bütün Anadolu'nun aslında hakkını yeme. İstanbul üstünde bu kadar tepinme. Dolayısıyla bir kere burada bir artık tıkanmışlık var. Yani buradan bu birikim kurgusunun devam edememesi gibi bir gerçeklik var.

Şimdi bu durumda ne yapılması gerektiği sorusu tabii gündeme gelecektir. Burada talep edilecek şeyleri netleştirmek lazım. O da Türkiye'de artık bu kurguyla ilerlemenin mümkün olmadığı, bunun çok ciddi her anlamda eşitsizlik yarattığı, her anlamda antidemokratiklik yarattığı. Yani yereli neredeyse hiçe sayıp, tamamen merkezde güçleri topladı. Hatta merkezde de iyice otoriterleşip, tek adamın iki dudağının arasına her şeyi bıraktığı bir yere gelmiş bulunuyoruz. Bu kurgunun bir kere tersyüz edilmesi gerekiyor. Bu kurgunun tersyüz edilerek, Türkiye'de daha demokratik, bir kere daha bir planlama geçen, makro planı öne alan; makro plan da demokratik bir makro plan ve yerel unsurları içine katan. Mekâna yansıyışta da, artık farklı bir idari reform, idari dönüşüm ihtiyacı.

Bu tabii Türkiye'nin başka siyasal ve kültürel meselesi, Kürt meselesini de içerecek şekilde yeni bir idari yapılanmaya gitme. Yeni Türkiye'de belki daha yerel parlamentolar, yerel gerçekten daha demokratik yerel yönetimler, yerel katılımlar ve ona bağlı olarak aslında kaynakların daha adil paylaştırılması ve bu demokratik yerel oluşumlara yönetimlere aslında biraz daha inisiyatif yetki kaynak dağıtarak, yerelde demokrasiyi güçlendirme. Bir kere İstanbul'dan caydırma, yani

İstanbul’u artık yatırım yapılan, yönelinen bir yer olmaktan uzaklaştırma. Belki bunun için gerekirse sadece teşvik etmemek değil, vergilerle caydırma, dolayısıyla süreci Anadolu’ya doğru yönlendirme şeklinde bir politika izlemek gerekiyor; bunun da tabii bir politik süreç olduğu çok açık.

TÜRKİYE’DE YERELİ PAZARLAMANIN YENİ YOLU: “YAVAŞ KENT” MARKASI

Ufuk POYRAZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler
Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

E. Merve ÖNDER GÜNDOĞAN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler
Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

Küreselleşme

Kendini yeniden var etmek adına, içkin çelişki ve çatışkılarını bulanıklaştırarak, her gün yeni mekanizmalar ve yöntemler benimseyen kapitalist mantık, metalaşmayı artırarak yaşamın her alanına sirayet etmeye çalışmaktadır. Bu duruma direnmeyi ve/veya karşı koymayı amaçlayan hareketlerin etkinliği ve devamlılığı, sistemi farklı bir tahayyülle dönüştüremediği takdirde, onunla olan uzlaşma derecesine göre belirlenmektedir. Sistem bir virüs benzeri yaşamın her alanına, her ilişkiye içkin olma ve ‘normal’ olanı belirleme çabası içerisindedir. Kapitalist döngünün hızına karşı bir hareket olarak ortaya çıkan “Yavaş Kent” (Cittaslow) hareketi de bu minvalde ele alınmalıdır. İtalyanca ‘citta’ ve İngilizce ‘slow’ kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan kavram, üretim ilişkilerinde yaşanan değişime karşı 1990’ların sonuna doğru yeşermiştir. Hareketin kökleri, küresel sermayenin her yerde yarattığı tek tipleşmeye (McDonaldslaşma) tepki olarak ortaya çıkan “Yavaş Yemek” (Slow Food) hareketine uzanmaktadır. Yabancılaşmanın ve metalaşmanın giderek arttığı kapitalist üretim ilişkilerine koşut, tüketim de her anlamda mekanikleşmektedir. Bu anlamda sadece doymanın değil, yenilen yemekten lezzet de almanın önemli olduğu yavaş yemek hareketiyle dillendirilmiştir. “Yavaş kent” ise bu akımın kent sathına yayılmış tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece büyük kentlerin hızına karşı aynı oyunu farklı stratejilerle oynayabilmek için otantik cazibenin metalaştırılmasına yönelik birçok kıstasların belirlendiği bir örgütlenme çatısı oluşturulmuştur.

Bu hareket her ne kadar kentlerin homojenliğine karşı bir duruş olarak ortaya çıkmış olsa da hareketin evrimi göz önünde bulundurulduğunda, son dönemde ay-yuka çıkan kentlerin yarışması ve markalaşmasına yönelik vurgulardan çok da ayrıksı olduğu söylenemez. Son yıllarda sosyal bilimleri oldukça meşgul eden ‘küreselleşme’¹ güzellikleri de yavaş kent hareketinin odağında yer almaktadır. Ulus-devlet ölçeğinin markalaşan kentlerce aşılaraq sermayeyi kendine çekmesi uluslararası kurum ve kuruluşlarca öğütlenirken, yarışmacılık bu durumun doğal bir parçası imiş gibi gösterilmektedir. Böylece ekonomik kalkınma peşinde, markalaşma sevdasıyla birbiriyle yarışma çabası içerisinde olan yerellikler ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış, yerel olanı ve farklı olanı sistemin döngüsü içinde ancak her zamankinden biraz daha farklı bir söylemle metalaştırma mantığından başka bir şey değildir. Dolayısıyla süreç kentlerin pazarlanması noktasına geldiğinde pastadan pay almak için bir yarışma stratejisi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yavaş kent hareketinin söylemleri ve bu harekete karşı yaklaşımlar ele alındığında kentlerin farklı bir biçimde, bir tepkisellik adı altında metalaştırıldığı ve sermayenin başka bir biçimde bu tarz yerlerdeki dolaşımını kolaylaştırdığı öne sürülebilir.

Bu minvalde çalışma, yavaş kent hareketinin turizm aracılığıyla yerel kalkınmada oynadığı rolü eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. Benzerlerinden ayrıksı olma çabasında olan “yarışan kentler”in benimsediği stratejilerinden biri olan markalaşmanın tezahürlerinin arasında yer alan “yavaş kent” olma durumu, yerelin metalaştırılması ve böylece pazarlanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye’deki mevcut durum tespiti yapıldıktan sonra, yeni bir yerel kalkınma modeli olarak karşımıza çıkan yavaş kent markasının deşifre edilmesi bu çalışmanın yegâne amacıdır.

Yavaş Yemekten Yavaş Kente

Yavaş kent hareketinin kökenine bakıldığında “slow food” akımının etkilerinden ilham alan bir hareket olduğu görülmektedir. Genel bir eğilim olarak kapitalizm, fordist üretim tarzının da etkisiyle, rekabet temelinde hızı ve hızlı yaşam biçimini gündelik yaşamın her alanına zerk etmiştir. Şüphesiz, bu hızın gündelik yaşamımızdaki gözle görülen en önemli etkilerinden bir tanesi de yemek yeme alışkanlıklarımız ile ilgilidir. Özellikle tüm dünya geneline zincir şeklinde yayılmış olan fast-food yeme-içme tarzı ile hızlı tüketim ve yaşama biçimi perçinlenerek içselleştirilmiştir. 1986 yılında İtalya’da, Mcdonaldslaşma olarak adlandırılan tek tip

1 Küreselleşme sürecinin tüm yerellikleri ön plana çıkardığı ve ulus-devlete karşı yerelliklerin güçlendiği üzerine yaygın bir varsayım mevcuttur. Ancak küreselleşme eşitsiz gelişen bir süreçtir ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde yansımaları oluşmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Ersoy, M. & Şengül, T. (1997). Küreselleşme ve Yarışan Yerellikler. Sanayi Kongresi, Bildiriler Kitabı, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Yayın No: 209 Ankara, 1998, ss.135-139.

hızlı yemek yeme alışkanlığının giderek yayılmasına karşılık “slow food” adı altında tepkisel bir hareket doğmuştur. Slow food akımı, çok uluslu tarım şirketleri ve uluslararası fast-food zincirlerine karşın yerel yemekler ile yerel yeme-içme kültürünü ön plana çıkaran bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır (Yurtseven & Kaya, 2011). Bu tepkiyi olumlayanların da desteğiyle oluşan yapı, aynı anlayışın hayatın her alanına hakim olması isteğiyle kent mekanlarında ve kentsel yaşamda da yavaşlığı vurgulayarak “yavaş kent” (cittaslow) hareketini başlatmıştır.

Slow-food mantığını kentlere taşıma hareketi 1999 yılında İtalya’da dört belediye başkanının önderliğinde hayata geçirilmiştir (cittaslow.org). Kısa sürede İtalya’da yaygınlaşmaya başlayan Yavaş kent hareketi günümüzde bünyesinde birçok ülkeden kenti barındırmaktadır. Yavaş kentler yaratmadaki başat amacın özellikle küçük ölçekteki kentlerin yerel özelliklerini ön plana çıkarmak, hayat “kalitesini” arttırmak ve böylece bu kentleri tanıtarak yerel öğelerinin unutulmamasını sağlamak olduğu ileri sürülmektedir (cittaslow.org). Kentlerin yerellikleri ön plana çıkarılırken son teknolojiye yararlanarak sürdürülebilir ve yaşanabilir çevreler yaratılması amaçlandığı iddia edilmektedir. Son yıllarda yerel kalkınma bağlamında oldukça rağbet gören bu yaklaşım, yerel karar alıcıların ve etkili aktörlerin kentlerin güçlü ve zayıf yanlarını analiz ederek bu çerçeveye uygun bir strateji geliştirmesine olanak sağlamaktadır.

Yavaş kent hareketi uluslararası niteliği olan bir ağ oluşturmuş olup, 24 ülkeden 147 üyeyi bünyesinde barındırmaktadır (cittaslow.org). Ancak bu birliğe üye olmak isteyen aday kentlerin birliğin belirlemiş olduğu 59 ölçütü yerine getirme şartı bulunmaktadır. Bunlar genel olarak 8 ana başlıktan oluşmaktadır. Tüm bu ölçütleri sağlamadan önce üye olmak isteyen aday kentlerin nüfusunun 50.000’den az olması şartı bulunmaktadır. Bu da hareketin kentsel ölçeğini belirlemektedir. Kriterlerin ana başlıklarına göz atılacak olursa bunlar çevre politikaları, alt yapı politikaları, kentsel kalite için teknoloji ve tesisler, yerel üretimi korumak, misafirperverlik, farkındalık, olağanüstü gereklilikler ve slowfood (yavaş yemek) faaliyet ve projelerine destek gibi konulardan oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere hareketin amacı ve ölçütlere² bakıldığında yerel kalkınmayı bilinçli ve o bölgenin dokusuna uygun bir biçimde sağlayacak bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Fakat bir marka haline gelmiş yavaş kent hareketinin amaç ve içeriği daha dikkatli bir gözle mercek altına alındığında “pazarlama” ve “markalaşma” gibi kapitalist sistemin tam da merkezinde yer alan söylemlerin, kapitalizmin zıttı gibi görünen “küçük” ve “yavaş” kelimeleriyle harmanlanarak muğlaklaştırıldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, kapitalist kentleşme sürecine karşı alternatif olma iddiasındaki yavaş kent yaklaşımı kapitalizmin mantığını içselleştirip, dil ve söylem yolu ile bunu ilk bakışta gizlemiş gibi görünmektedir.

2 Hareketin amaç, içerik ve kriterlerine ilişkin detaylı bilgi için bkzn. www.cittaslowturkiye.org

Hareketin başlangıcındaki ivmenin böylesine bir mantığa hizmet etmek gibi bir niyetinin bulunup bulunmaması gelinen noktada sürecin eleştirel bir yaklaşımla ele alınmasında herhangi bir tereddüt yaratmamalıdır. Tam da bu nedenle bu sürecin tüm dinamikleri, arkasında işleyen mekanizmaları ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu yeniden okumak önem taşımaktadır. Bunu anlayabilmek için bir sonraki bölümde Yavaş kent hareketinin Türkiye’deki karşılığına ilişkin analizler yapılacaktır. Başka bir deyişle “yavaşlığın” arkasındaki hızına yetişemediğimiz değişimlere farklı bir pencereden bakılacaktır.

Türkiye’de Hızlı Kalkınma İçin Yavaş Kent

Türkiye yavaş kent hareketi ile son yıllarda tanışmış olmasına rağmen kısa sürede bu ağa olabildiğince fazla üye kazandırmak için farklı bölgelerde Kalkınma Ajansları ve belediyelerin güdümüyle çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye bu harekete ilk defa Seferihisar’ın 2009 yılında Yavaş kent titrini kazanmasıyla dahil olmuştur. İlk örneği teşkil etmesi açısından Seferihisar’daki tanıtım ve reklam kampanyalarının ses getirerek belli oranlarda kamuoyunda karşılık bulması ölçeği ve üretim ilişkileri benzer diğer kentleri de cezbetmiştir. Böylece Akyaka, Gökçeada, Taraklı, Yenipazar, Yalvaç, Perşembe, Vize ve Halfeti ilçeleri de yavaş kent sürecindeki kriterleri karşılayarak bu unvana sahip olmuştur (Resim 1). Her biri 50.000 nüfusun altında küçük yerleşim birimlerinden oluşan yavaş kentler metro-

Resim 1. Türkiye’deki yavaş kentler Kaynak: googleearth

pollerdeki üretim ilişkilerinden azade olarak, yerele özgü olanın ön plana çıkarılmasıyla gündeme gelmektedir. Örneğin Akyaka Özel Çevre Koruma Bölgesi olması ve biyo-çeşitliliğiyle, Taraklı karakteristik mimari yapısı ve restore edilen çok sayıda binasıyla, Yenipazar Türkiye çapında ünlü pidesi başta olmak üzere yerel yemekleriyle, Gökçeada ise adada organik üretim yapılmasıyla ve Slow Food etkinlikleri sayesinde kendi özelliklerine sahip çıkan kentler olarak lanse edilmektedir (cittaslowturkiye.org).

Yavaş kent hareketi, çoğu toplumsal örgütlenmede olduğu gibi karmaşık saikleri de bir arada bulundurmaktadır. Hareket bir yandan kapitalist üretim ilişkilerini sorguluyor gibi görünürken, öte yandan yerel pazarlarda markalaşmanın getirdiği düzenlemeler sayesinde bariyerlerin işler kılınmasına yol açmaktadır. Yavaş kent titrine sahip olmak, bazı yerelliklerde kentin mevcut turizm gelirlerinin korumasını sağlarken, bazı yerellikler için ise marka aracılığı ile ekonomik canlılığın sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye’de Yalvaç, Taraklı, Perşembe gibi kentler ikinci duruma örnek gösterilebilecekken, Akyaka ve Seferihisar gibi yerleşimler birinci sava daha uygun örneklerdir. Keza, yavaş kent hareketi bu kentlerde mevcut yapının bozulmaması için bir araç olarak kullanılmıştır. Örneğin, Seferihisar’ın Sığacık körfezinde kurulması planlanan orkinos çiftliğine karşı bölge halkı, sahil şeridinin bozulmaması için yavaş kent olma durumunu ön plana çıkararak tepki göstermiştir. Aynı şekilde Akyaka’da zeytin bahçelerinin imara açılmasına ve ilçe genelinde kat yüksekliklerinin arttırılmasına yönelik girişimlere karşı mücadele edilirken yavaş kent markasının yerelde yarattığı birliktelik yadsınamaz. Öte yandan koruma yaklaşımı, markalaşma ve pazarlama fikri ile aynı kefedede olduğu sürece daha silik, hatta işlevsiz kalacaktır. Akademik yazına bakıldığında da yavaş kent hareketinin Türkiye ayağı ile ilgili en çok sorunsallaştırılan durumun, yavaş kent hareketinin bölgelerin kalkınmasına ve markalaşmasına nasıl hizmet edebileceği ile ilgili olduğu görülecektir³. Bu durumun nesnel karşılığının tespiti daha detaylı çalışmalara ihtiyaç duymakta olsa da Türkiye’deki ilk yavaş kent olma özelliğine sahip Seferihisar’daki dönüşüme yönelik bulgular yavaş kent olmanın getirdiği turizm odaklı ekonomik canlılığı gözler önüne sermektedir. Seferihisar Belediyesi İmar İşleri Müdürlüğü’nün yaptığı açıklamaya göre, 2008 yılında 146 yapı ruhsatı ve 246 yapı kullanma ruhsatı verilirken, Seferihisar’ın yavaş kent başvurusunun ardından 2009 yılında 259 yapı 443 yapı kullanma ruhsatı, 2010 yılında 226 yapı 450 yapı kullanma ruhsatı, 2011 yılında 397 yapı 773 yapı kullanma ruhsatı toplamda 882 yapı 1666 yapı kullanma ruhsatı verilmiştir (<http://www.seferihisar.bel.tr>). Ayrıca bölgede müteahhitlik ve mimarlık yapan bazı grupların açıklamalarına bakıldığında bölge açısından oldukça ilginç bir tablo ile karşıma çıkmaktadır. Seferihisar’ın yavaş kent seçildikten sonra bölgenin tanıtımının ya-

3 İlgili çalışmalar için bkz: Akman, Akman ve Negiz, (2013), Sezgin ve Sarıkaya (2013), Ergüven (2011).

pılması ile bölgeye ilginin arttığını belirten müteahhitler inşaat sektörünün canlandığını, bölgede kat artışlarına gidildiğini belirtmektedirler. Bunun yanı sıra, bölgenin turizm potansiyelinden dolayı bölgeye ilgi gösteren birçok büyük inşaat firmasına karşı bölgede bulunan müteahhitler ve iş adamları derneği bünyesinde oluşturulacak bir ortaklık ile bu büyük ölçekli şirketlere karşı bir şirket kurma çabaları dikkate değer bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır. Bu durumun açıkça gözler önüne serdiği gibi, bölgede kentsel rant alanları oluşmuş ve ranttan kimin ne kadar pay alacağı konusu çıkar çatışmasına dönüşmüştür. Seferihisar’da 400-500 konutluk büyük ölçekli siteler inşa etmek, bölgeyi gözüne kestiren inşaat firmalarının rüyası olmuş ve yavaş kent unvanıyla hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış, korumak-kullanma dengesi ekonomik cazibe karşısında yaman bir çelişkiye dönüşmüştür (Resim 2).

Resim 2.
Seferihisar’da bir otel inşa alanının görünümü

Kaynak:
<http://www.deva.kantiezoecker.nl>

İlçe belediye başkanlarının açıklamalarında, kentlerin yavaş kent olarak ilan edilmesiyle, turist sayısı ve konaklama açısından oda kapasitelerinin artırılması ön sıralarda yer almaktadır. Bu minvalde değerlendirildiğinde, yavaş kent hareketinin Türkiye’deki tanıtımının “az turistle bol kazanç” olarak ortaya konulması, hareketin hiç olmadığı kadar ticarileştiğinin en önemli göstergesidir. Yavaş kent ile ilgili yapılan birçok çalışmanın kalkınmayı ön plana çıkarması bu savı doğrular niteliktedir. Sürdürülebilir kalkınma ile özdeşleştirilen yavaş kent yaklaşımının içi, kapitalist pazarlama tekniklerine göre doldurulmaktadır. Öyle ki yavaş kent kavramının Türkçeye çevirisinde dahi tartışmalar yaşanmaktadır. Marka⁴ ve pazarlama açısından düşünüldüğünde yavaşlığın küreselleşen ve yeni liberal politikalarla harmanlanan günümüz dünyasında olumsuz bir algıya yol açması sebebiyle “sakin şehir” kavramı daha olumlu bulunmaktadır. Kültür ve Turizm

4 Marka ürünü diğer benzerlerinden ayıracak ve satışı sağlayacak bir tanıtım aracıdır; sözcükler, şekiller, sayılar, harfler, malların biçimi ve ambalajı ve bunların birlikte sunuluş şekli markayı oluşturmaktadır (Akman, Akman ve Negiz, 2013, s.46).

eski bakanı Ertuğrul Günay tam da bu sebeple “yavaş kent” yerine “sakin şehir” kullanımının yaygınlaşması gerektiğini vurgulamaktadır (Kıvanç Ege, *Bu Nasıl Yavaş Şehir?*, <http://seferihisar.bel.tr>). Bu bağlamda “yavaş” ve “sakin” arasındaki ikilem, günümüzde Türkiye’de yavaş kent hareketinin nasıl ele alındığına da ışık tutmaktadır. Bundan sonraki bölümde yavaş kent nesnelliğini ortaya çıkaran mekanizmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Hızlı Piyasa ve Yavaş Kent

Yukarıda değinilen “yavaş kent” olgusunun gelişiminin altında yatan dinamiklerin anlaşılabilmesi için farklı soyutlama düzeylerine başvurulmalıdır. “Yavaş kent” pratiğinin anlamlandırılması açısından bu çaba kanımızca elzemdir. Her ne kadar günümüz kapitalizminin ulaştığı girift yapı bu çözümleme süreçlerini bulanıklaştırmış olsa da süreğenliklerin ve kopuşların izinin sürülmesi karşımıza “yavaş kent” adı altında ortaya çıkan gerçekliğin bilgisinin üretilmesine olanak verecektir. Bu bağlamda “yavaş kent” olgusunu oluşturan birçok birleşenin deşifresinin yapılması gerekmektedir. Aslında “yavaş yemek” hareketiyle kapitalizmin istilasına bir başkaldırı olarak görülen “yavaş kent” pratiği son otuz yıllık dönemde yaşanan hızlı dönüşüme bir tepkidir. Teknolojik gelişmeleri de arkasına alan sermaye birikim süreçleri, sistemin çarklarının dönmesi adına metalaştırılabileceği ve şeyleştirebileceği çoğulculuğu ve çeşitliliği kutsamaktadır. Bu döngü sermayenin devir sürelerinde yaşanan hızlanma sonucunda modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların uçarılığı ve gelip geçiciliğini hiç olmadığı kadar deneyimlenir hale getirmiştir (Harvey, 2006, s. 319). Bauman (2012) içinde bulunulan akışkanlığın altında yatan mekanizmalara ve dinamiklere her ne kadar işaret etmese de, günümüz bireyinin karşı karşıya kaldığı dur durak bilmeyen hareketliliğin boğuculuğu konusunda haklı görünmektedir. Fakat burada bahsedilen akışkanlık fiziksel bir hareketlilik olarak düşünülmemelidir. Çünkü Cremin’in (2011) de bahsettiği gibi günümüzde insanların çoğu doğduğu, büyüdüğü yerde hayatını idame ettirmektedir (s. 17). Ancak gerek fiziksel gerekse sanal ortamlarda hemen her alanda ulaşımın (insan transferi, para transferi, bilgi transferi gibi) arttığı ve bunun getirmiş olduğu hareket halinde olma durumunun yoğunluğu söz konusudur. Baudrillard (2004), sermaye biçiminde hızlandırılmış üretkenlik sürecinin tarihsel sonucu olarak tüketim çağını doğurduğunu, bunun da aynı zamanda radikal yabancılaşmanın da çağı olduğunu ileri sürmektedir (s. 251). Kapitalizmin üretim süreçlerine içkin kıldığı yabancılaşma günümüzde tüketim süreçlerine de sirayet etmiştir. Özellikle toplumun çok büyük kesimi kapitalizmin çarklarının daha sağlıklı ve hızlı dönmesi için hızlı üretimin ve tüketimin parçası haline gelmiştir. “Meta üretimi alanında temel etki anında çözüm (“fastfood”, yemek ve başka ihtiyaçların anında

giderilmesi) ve atılabilirlik (kağıt bardaklar, tabaklar, plastik çatal-kaşık, ambalaj, peçete, giyim eşyası vb.) niteliklerinin değerinin ve meziyetlerinin vurgulanması olmuştur” (Harvey, 2006, s. 319).

Sermayenin yoğunlaştığı alanlar olmasından ötürü bu süreçlerin en yoğun yaşandığı mekanlar olarak kentler ön plana çıkmaktadır. Sermayenin sanal ortamda baş döndürücü bir hızda aktığı ve yapıcı çevre üretiminde bu sermayenin yatırıma dönüştüğü kentler günümüzde bu sürecin kazananları ve kaybedenlerini belirlemesi açısından çelişkilerin ve çatışmaların mekanıdır. Öte yandan “şehir yaşamı, bir tarza sahip olma bilincini, yani hem belli bir gruba has belirleyici özellikleri hem de bireysel seçimleri yansıtabilecek bir alan içinde tüketme gereksinimlerini artırmaktadır” (Bocock, 1997, s. 27). Modernite eleştirisi ve tüketim üzerinden yaşam tarzlarındaki değişimi ortaya koymaya çalışan Chaney (1999);

Kitlesel banliyöleşmenin artması, alışveriş merkezlerinin anonim yanılısamlarının neden olduğu perakende satışların artan egemenliği ve McDonalds’ın gıda sanayisinde geliştirdiği rasyonelizasyon teknolojileri gibi süreçlerin birçok noktada kültürel çeşitliliği arttıracığı yerde azaltıyormuş gibi görüldüğünü ya da daha net ifade etmek gerekirse, kültürel çeşitliliğin, bir evrensel “normallik” çok yönlü etkisinin yayılması sonucu ciddi şekilde önemsizleştirildiğini (s. 155).

[f]ark ederek naif bir şaşkınlık yaşamaktadır. Bu durum tam da kapitalist sisteme bir şekilde eklenmiş olanın şeyleştirilmesi sonucu yaşanan çelişkili tek tipleşmeye işaret etmektedir. “Yavaş yemek” ve “yavaş kent” yaklaşımı tam da bu durumun kabullenilemez olduğuna işaret etmektedir. Fakat bu yaklaşımın kurumsallaşması ve genişlemesi için atılan adımlar farklı amaçlara da hizmet edebilecek potansiyele sahip görülmektedir. Bu durum aşağıda özetlenmeye çalışılacaktır.

Eko-Otantik Turizm Kenti Olarak Yavaş Kent Markası ve Sürdürülebilir Kapitalizm

Kentlerdeki yoğun sermaye döngüsünün sonucu metalaşma ve yabancılaşma, özellikle çalışanlar açısından günümüz kapitalizminin emeğin yeniden üretilebilmesi için olmazsa olmazı olan tatil zamanlarında bir kaçış noktası olarak kent karşısında kırı cazip hale getirmiştir. Kırdaki üretim tarzının kenttekinen nazaran daha insancıl olduğu algısı kentteki gündelik hayattan uzaklaşmaya çalışan kitleleri kırı çeker. Metropole hakim olan para ekonomisi ve bunun getirdiği yoğun temponun yanında kırı daha yavaş, daha tanıdık, daha akıcı bir ritme sahiptir (Simmel, 1991, s. 84). Bunun başlıca nedeni, bozulmadan kaldığı varsayılan doğayla ilişkili olarak, kırım geçmiş üretim tarzına yönelik kalıntıları barındırmasıdır. Bu minvalde

göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta, kırı da genel anlamda cazip hale getiren otantiklik arayışıdır. Özgün, ilk hale referans veren otantiklik kavramı ontolojik düzeyde bakıldığında bir ilişkinin ya da objenin özünde olan özelliklerinden ziyade Batı merkezli düşünce tarzının önem yüklediği bir içeriğe sahiptir (Olsen, 2002, s. 161). Bu durum ileri kapitalist Batı toplumlarının otantiklikle kurmuş olduğu ilişkinin anlaşılması açısından önemlidir. Kapitalizme ve yol açtığı tahribata maruz kalmak otantiklik arayışını körüklemektedir. Kır gibi yerlerde kişinin modern dünyada kaybettiği ilkel ve otantik benliğini yeniden keşfetmesi beklenmektedir (Taylor, 2001, s. 10). Modern hayatın içinde yoğrulanlar gerçekliğin ve otantikliğin farklı tarihsel dönemlere ve farklı kültürlerle ait saf ve basit hayat tarzlarına içkin olduğunu düşünmektedirler (MacCannell, 1999, s. 3). Bir başka deyişle kitle kültürünün ve endüstrileşmenin yarattığı yoksunluk ve kaybolmuşluk hissinin şekillendirdiği modern bilinç bir çıkış noktası olarak, doğanın, maneviyatın ve kültürün bozulmadan kaldığı otantik yerlere özlem duymaktadır (Taylor, 2001, s. 10). Özetleyecek olursak, “gelip geçicilik ne kadar fazlaysa, bu gelip geçiciliğin içinde yatan bir tür ezeli ve ebedi hakikat keşfetme ya da imal etme ihtiyacı da o kadar büyük olur” (Harvey, 2006, s. 326).

Kapitalist sistemin temelleri üzerinde yükselen bu duruma cevap, yine sistem içerisinde, mevcut durumu sermaye adına en karlı hale getirme çabasıyla sonuçlanmaktadır. Sistem kendi açtığı kapanması olası olmayan yaranın pansumanını da kendine uygun şekilde yapmaktadır. Sistemin yıkıcılığı öyle seviyelere ulaşmıştır ki artık yadsınamaz hale gelmiştir ve tam da bu nedenden ötürü yıkıcılığının üzerine kapatmak adına yeni söylemler ile yine sisteme hizmet edecek atılımların peşine düşülmüştür. Turizm sektöründe müşterilere sunulan mekanların çeşitliliğin arttırılmasına son dönemlerde çok fazla ilgi gösterilmesi tesadüf değildir. Çünkü ortaya çıkan yıpratıcı duruma en çok maruz kalan kentli orta ve orta üst sınıflar kendilerini yeniden üretmeye çalışırken turizm sektörünün daimi müşterisi haline gelmektedir. Tam da kapitalizmin hızı ve rekabeti içinde nefes aldıracak, dingin bir dinlence sağlayacak farklı varış noktalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu arayış ise turizmi çeşitlendirmek adına kullanılan “yavaş turizm” ve “yavaş turist⁵” kategorilerini ortaya çıkarmıştır. (Yurtseven & Kaya, 2011). Yıllardır var olan yaygın turizm alışkanlıkları dışına çıkma isteği günümüzde “farklı olma” ve “farklı olma” keşfetme şevkini beraberinde getirmiştir. Farklı olanı keşfederek fark yaratmak adına turizm dünyasında, bağlamından koparılmış modern öncesi geçmiş, ön plana çıkarılarak yaratılan otantiklik üzerinden turizm bölgeleri metalaştırılmakta ve ekonomik değerlerinin artması sağlanmaktadır (Taylor, 2001, s. 11). Doğal olarak verili olmasından ziyade turizm çerçevesinde otantiklik, girişimciler, piyasa ajan-

5 Yavaş turist ve yavaş turizm ile ilgili detaylı bilgi için bkzn. Yurtseven, R. & Kaya, O. (2011). *Slow Tourists: A Comparative Research Based on Cittaslow Principles*. *American International Journal of Contemporary Research* Vol. 1 No. 2; September

ları, tur rehberleri, animatörler, kurumsal araçlar ve benzerleri tarafından üretilmektedir (Hughes, 1995, s. 781). Shepherd'a (2002), göre otantikliğin nasıl inşa edildiği en az neyin metalaştırıldığı kadar önem arz etmektedir (s. 195-196).

Yukarıda kısaca bahsedilmeye çalışıldığı üzere sermaye kendi içindeki çatışma ve çelişkilerinin gölgesinde tarihsel bağlamına uygun olarak geçmişte işine geldiği için yok ettiklerini uygun koşullar altında var etme yaklaşımını benimseyebilmektedir. Şirketlerin büyüme odaklı, tahrip edici girişimlerinin tehdidi altındaki doğal yerler, stresli iş hayatından uzaklaşmak için bir gereklilik haline gelen tatiller için eko-turizm adı altında uygun yer seçimleri haline gelmiştir (West & Carrier, 2004, s. 483). Bu bağlamda, özellikle son dönemde bozulmamış doğa parçalarının giderek azalması korunmuş çevrelerin ekonomik değerlerinin hızla artmasına neden olmaktadır (Ünal, 1990, s. 13). Bu yerler sermayenin gözünü diktiği, eko-turizm açısından yatırım yapılacak bölgelerdir. Özellikle son 20 yıllık süreçte insanlar günlük yaşamlarındaki çevre sorunlarının yanı sıra tatilleri esnasında karşılaştıkları sorunlara karşı da duyarlı davranmaktadırlar (Mundt, 1990, s. 54). Kentleşmenin zıttı olarak hem korunması hem de ziyaret edilmesi gereken yer olarak gösterilen kır, özellikle çevre hassasiyeti yüksek beyaz yakalı işçilerin ve yaşlı insanların sayısının artışına paralel ön plana çıkmaktadır (Urry, 1999, s. 246-247). Bu potansiyeli değerlendiren girişimci sermaye, piyasada eko-turizm alanını yaratmıştır. Eko-turizm kitle turizminin basmakalıp, doğadan ve kültürel miraslardan uzak yapısına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'lerden başlayarak büyüme odaklı, basmakalıp, gösterişli, yapay, yerelden yönetilmeyen geleneksel kitle turizmine alternatif olarak otantik, mütevazı, yerel topluluklar tarafından yönetilen küçük girişimler önerilmiştir (Weaver, 2008, s. 511). Eko-turizm, çevreyi ve sosyokültürel özellikleri ön plana çıkarırken, gelenekleri ve görünüşleri farklı olan yerel halkın eko-turistler tarafından görülmesini ve onlarla etkileşime girilmesini sağlamaktadır (West & Carrier, 2004, s. 483). Eko-turizmin çekiciliği yerelin sektör üzerindeki kontrolünü ön plana çıkarması, yerel ekonomiye katkı sağlaması, yerel mimariyi koruması, yerel aidiyetleri güçlendirmesi, yerel hassasiyetlerin turistler açısından ilgi uyandırıcı olması ve uzun dönemli sürdürülebilir kapsamlı planlara dayanmasından kaynaklanmaktadır (Weaver, 2004, s. 175). Eko-turizm bir kazan-kazan senaryosu olarak bir yandan korunan alanlara çekilen turistlerden elde edilen kaynak ile daha fazla alan korunabileceğini diğer yandan yerelde devamlılık arz eden büyüme sağlanacağını, turizm endüstrisinden kar elde edileceğini, ziyaretçilerin ilgisinin daim kılınacağı iddiasındadır (Cater, 2008, s. 484-485).

Doğal ve tarihi çevre değerleri ile ekonomik, sosyolojik ve kültürel faktörler turizm hareketlerinin başlangıç ve sınır koşullarını oluştururlar. Ancak turizm süreci kendi başlangıç ve sınır koşullarını etkileyebilmektedir. Örneğin tarihi ve doğal çevre değerlerini dikkate almayan bir turizm gelişmesi kendisini doğu-

ran bu değerlerin yok olmasına, dolayısıyla sürecin ortadan kalkmasına yol açabilir (Ünal, 1990, s. 20).

Fakat eko-turizm de kapitalist döngünün egemenliği altına giren, son kerte de piyasa kurallarına tabi bir alandır⁶. Bu çerçevede örneğin West ve Carrier'in (2004, s. 491) eko-turizm yapılan iki farklı örneği ele aldıkları çalışmalarında ekonomik getirinin, çevrenin ve yerel sosyokültürel yapının korunmasına nazaran ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Cremin (2011, s. 144) de iş dünyasında “çevre dostu” ya da “ekolojik” olarak damgalanma telaşının kapitalist bir sistem içerisinde şüphe ile yaklaşılması gerektiğine işaret etmektedir. Günümüzde adı turizmle anılmaya başlayan bir yerin sermayenin kaçınılmaz olarak yoğunlaşması sonucu sosyokültürel, ekonomik ve mekânsal açıdan ciddi dönüşümler yaşamama olasılığı oldukça düşüktür. Tezcan (2010) Alaçatı üzerine yapmış olduğu çalışmasında bu durumu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu minvalde bakıldığında yavaş kentler harap edici, yıkıcı kapitalist üretim tarzının uzağında, başka bir dönemin üretim tarzının deneyimlendiği ve bu yaklaşımın doğaya ve kültürel mirasa duyarlı, yerel sosyal yapılara saygılı ve çevre dostu teknolojilerin benimsendiği yerellikler olarak anılmaktadır. Bu tabloda bir anlamda geçmişini imleyen otantiklik çevre dostu teknolojilerle geleceğe taşınmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımı eko-otantik⁷ olarak adlandırmamızın yegane sebebi budur. Dünü ve yarını buluşturan yavaş kentler bugünün alışıldık kapitalist kentleşmesinden uzak olma iddiasındadır.

Yavaş kent yaklaşımını eko-otantik turizmle bütünleştiren en önemli araç günümüzün popüler kavramlarından olan “sürdürülebilirlik”tir. Sürdürülebilir kalkınma, bugünün gereksinmelerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinmelerini karşılamak için olanaklarını ellerinden almadan karşılamak anlamını taşımaktadır (Keleş, Hamamcı & Çoban, 2005, s. 246). Kavramın tarihsel bağlamı ise 1970’lerde kapitalizmin içinde girmiş olduğu kriz sonrasında aranmalıdır. Schumacher’in (2010) bu dönemde ortaya çıkan “küçük güzeldir” yaklaşımı yerelliklere vurgu yapan sürdürülebilir bir kalkınmaya işaret etmektedir. Küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin sermayenin döngüsü güdümlü ön plana çıkarıldığı sonraki dönemlerde sürdürülebilirlik yerelliklerle birlikte anılır olmuştur. Fakat Born ve Purcell’in (2006, s. 195) dikkat çektiği gibi yerel ölçeğe içkin, a priori değerler yüklenmesi “yerel tuzağa” işaret etmektedir. Bazı projelerle yerelin ekoloji ve kalkınma odaklı

⁶ Çarpıcı bir tespit olarak dünyadaki karbon emisyonunu azaltmaya yönelik imzalanan Kyoto Protokolü çerçevesinde ülkeler arası karbon ve lisans alış-verişinin yapılabileceği bir piyasa mekanizmasının düşünülmesi, dünyanın geleceği açısından hayati öneme sahip bir konunun bile kapitalist mantık dahilinde piyasaya nasıl dahil edilebildiğini gözler önüne sermektedir.

⁷ Eko-otantik kavramı kısaca, günümüz üretim ilişkilerini yadsır iken ekolojik hassasiyetlerin geçmiş üretim tarzları ile harmanlanması sonucu hem geçmiş hem de geleceği işaret ederken bugünün gerçekliğinden kopuşu imlemektedir.

olarak ön plana çıkarılması esasında Eaton’un (2008) da belirttiği gibi yerelin şeyleştirilerek satılması anlamına gelmektedir. Turizm alanlarındaki üretimin ve tüketimin düzenlenmesi, harcamaların ve gelirlerin düzeyi ve bunların sosyal dağılımı politik ekonomiye içkin olarak karmaşık metalaşma süreçlerine işaret etmektedir (Williams, 2008, s. 63). Bu durum piyasa sistemine içkin olmasından dolayı gariptir.

Zamanla birçok alanda olduğu gibi turizm alanında da “sürdürülebilirlik” kavramı sorgulanmadan benimsenmiştir. Öte yandan sürdürülebilir turizmin ortaya çıkışında çevreci hareketin yayılması, turizmin yerel düzeyde çevreye etkilerinin gözlenmesi, işletme tekniklerindeki değişiklikler ve ilgili etik kodların uluslararası örgütlerce daha sık dillendirilmesi de önemli rol oynamıştır (Costa&Martinotti, 2008, s. 59). Turizm bağlamında sürdürülebilirliğin yerel halkın değişen koşullara ayak uydurması sayesinde turizme kaynak olan “bölgesel/yerel özelliklerin” çekiciliğinin devamlılık arz etmesi için korunmasına ve geliştirilmesine bağlı olduğu iddia edilmektedir (Sancar, 1990, s. 99). Son tahlilde sürdürülebilirlik çerçevesinde, çevreyi dışlamayan kalkınma kavramı, ekonomik gelişme ve sağlıklı çevreyi yaratma ve koruma amaçlarının çelişen hedefler olmadığı varsayımına dayanmaktadır (Keleş et al., 2005, s. 245). Fakat 1980’lerde çeşitli uluslararası toplantılar ve raporlarda kullanılmaya başlanılarak popüler hale gelen “sürdürülebilir kalkınma” kavramı turizm gibi birçok alanda sahiplenilmiş olmasına rağmen belirsiz ve manipüle edilebilirdir (Weaver, 2008). Vahşi kapitalizmi ehlileştirme amacı güden sürdürülebilirliğe yüklenen normatif anlam, kavramın büyümlü bir hal almasına neden olmuştur. Burada sorunlu olan neyin sürdürülebilir kılınmaya çalışıldığını derinlemesine sorgulamadan, kavrama kendinden menkul olumluluk atfedilmesidir. Unutulmamalıdır ki piyasa ekonomilerinde asıl olan çevre ögesinin fiyat mekanizması içine nasıl sokulacağının saptanmasıdır (Keleş et al., 2005, s. 240). Piyasanın belirleyici güç olduğu bir durumda doğal kaynakların sömürülmediği, “sürdürülebilirliği” odağa alan bir yaklaşım gerçekçi durmamaktadır (Bar-kin, 2000). Yavaş kent örneği de bu anlamda “sürdürülebilirlik” gibi bir kavramı benimserken, bu kavramın içinin nasıl doldurulacağına yönelik teoride ve pratikte kapitalist sistemle gireceği ilişkileri göz önünde bulundurarak kararlar almalıdır. Aksi takdirde kapitalizmin en içkin çelişkilerinin bu bölgelerde gözlenmesi kaçınılmaz olacaktır. Tıpkı yavaş yemek hareketinde talebin artması potansiyeline paralel olarak üretimde artışın kaçınılmaz olması ile hareketin kendi varlığını sürdürmek ve ekonomik fayda sağlamak için süper marketlere olan bağımlılığının artması (Çelikbilek, 2013, s.701) gibi slow city hareketinde de çelişkiler meydana gelmektedir.

Sonuca ulaşmadan önce bu başlık altında değinilmesi gereken son konu yavaş kent yaklaşımında yerel yönetimlerin oynadığı rolle ilgilidir. Özellikle sanayi açısından gelişme gösterememiş bölgeler için ekonomik ve sosyal kalkınmanın anah-

tarı turizm olarak görülmekte (Mundt, 1990, s. 49), yerel yöneticiler de bölgele-
 rindeki turizmi canlandıracak olanakları kullanmak adına girişimlerde bulunmak-
 tadırlar. Son dönemde sermaye birikimini ve dolanımını arttırmaya yönelik
 girişimci, yaratıcı, davetkâr, yarışmacı yerel yönetim yaklaşımlarının benimsendiği
 gözlenmektedir (Harvey, 1989). “Küresel bir ekonomi içinde, kentler en fazla ya-
 tırımı kendi birimlerine çekmek için yarışmaya zorlanmaktadır. Bu çerçevede,
 yerel yönetimlerin asli görevi yerel sermaye ile işbirliği içinde dışarıdan gelebile-
 cek sermaye için kendi yerleşimini çekici hale getirmektir” (Şengül, 2009, s. 175-
 176). Costa ve Martinotti’ye (2008, s. 67) göre malların ve hizmetlerin sunulduğu
 yerelliklerde konuklarla ev sahipleri arasında otantik bir buluşmanın yaratılması ve
 yönetilmesi yereldeki paydaşlar arası işbirliğine ve bu ilişkilerin düzenlenmesine
 bağlı hale gelmiştir. Güçlü bir marka geliştirmek için politika yapıcılarının kentin ön
 plana çıkarabileceği özelliklerini iyi saptamaları ve paydaşları bu sürece dahil et-
 meleri gerekmektedir (Dinnie, 2010, s. 5).

Öte yandan “yavaş kent” bir yaklaşımı imlemesinin yanı sıra pratikte bir marka-
 dır ve bu amaçla kullanılmaktadır. Çevreye duyarlı, son teknolojilerle de bu du-
 yarlılığın ön planda tutulduğu kentler marka kent olma yolunda son dönemde
 avantajlı bir konum elde etmektedir (Braiterman, 2010). Derinlemesine bakıldı-
 ğında ise bir kentin bir markaya ihtiyaç duyması kentin pazarlanmasına yönelik
 atılmış bir adımdır. Yerler her ne kadar ürünlerden daha karmaşık olsalar da, içinde
 bulunan yarışmacı atmosfer, yerelliklerin adeta tüketiciye cazip kılınması için
 bir marka değerine sahip olmasını salık vermektedir (Kavaratzis & Ashworth,
 2005). Bunun yanı sıra bir yerin markalaşması sadece logo ve sloganlarla değil, pi-
 yasa ile sürekli bir şirket gibi ilişkili olmasını da gerektirmektedir (Kavaratzis,
 2009, s. 27). “Kentlerin başka kentlere göre kendilerini ayırt eden bir imaj oluş-
 turma, hem sermayeye hem de “istenen türden” insanlara (yani zengin ve nüfuzlu
 insanlara) cazip gelecek bir mahal ve gelenek atmosferi yaratma yönündeki çaba-
 larını bu bağlamda daha iyi kavrayabiliriz” (Harvey, 2006, s. 329-330). Piyasa
 mantığı açısından bakıldığında markalaşmaya çalışan kent diğer kentler arasında
 öne çıkarak kendi ürünlerini yerel, ulusal ya da yabancı müşterilerine satmaya ça-
 lışan bir işletme gibidir (Stigel&Frimann, 2006, s. 248). Belirli yerlerde bulunan
 ürün ve hizmetlerin ön plana çıkarılması sonucu yaratılan imajlar, metalaşmış ör-
 gütlü toplumsal yaşam örüntülerini beraberinde getirmektedir (Urry, 1999, s. 47-
 48). Ama unutulmamalıdır ki günümüzde “yerlerin ve mekanların imajı, üretilmeye
 ve gelip geçiciliğe bütün öteki şeyler kadar açık hale” gelmiştir (Harvey, 2006, s.
 327). Dolayısıyla kapitalizmin kurallarının benimsendiği her oyun sermayenin ka-
 zandığı nihai kaybedenler yaratacaktır.

Sonuç yerine

Yavaş kent çıkış noktası itibariyle her ne kadar bir sistem eleştirisi gibi görünse de günümüzde sistemle bütünleşmiş bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’deki örnekler göz önüne alındığında, kırdaki kapitalist sisteme eklemelenememiş yerleşimlerin uluslararası marka değerinin yaratmış olduğu farklılaşan turizm eğilimleri vasıtasıyla eko-otantik olarak adlandırılabilir bir şeyleştirme süreci üzerinden pazarlanmasını sağlamaktadır. Türkiye’de küçük ölçekli kırsal bölgelere ait kentler için yeni bir kalkınma modeli sunan yavaş kent hareketi yerele ait olanı koruma, kenti “markalaştırma” ve pazarlama ile ekonomik gelişme adına birçok öğeyi bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu harekete dahil ol(a)mayan küçük ölçekli kentlerin korunması ve gelişmesi mümkün olmayacak mıdır sorusu bu noktada önem kazanmaktadır. Ayrıca burada yerele ait olanın korunmasının asıl amacı gerçekten yok olmasını önlemeye çalışmak mı yoksa pazarlamanın yeni bir stratejisi olarak kentli orta ve üst sınıflar için üretilen yeni turizm mekanları ve deneyimlerini mümkün kılmayı amaçlayan bir korumayı mı içermektedir? Yavaş kent hareketi, kentsel koruma potansiyelini mantığında barındırmakla birlikte hareketin turizme olan vurgusunun artması demek bu koruma mantığının yok olmasına yol açacaktır. Çünkü yavaş kent kapsamına alınan bölgelerin turizm ile pompalanması beraberinde gelecek turistler ile hızı ve aceleyi getirecektir (Çelikbilek, 2013). Kısacası, kullanım değeri bilincinin değişim değeri bilincine dönüşmesi korumanın sadece turistik, sığ bir dokuyu korumasından öteye geçemeyecektir.

En nihayetinde, yavaş kent markası yoluyla, kenti, yaşayanları, doğayı farklı kodlar aracılığıyla şeyleştirerek aynı sistem içerisinde kısmen farklı bir üretim tarzı kisvesi altında pazarlamanın yolları aranmaktadır. Yavaş yemek hareketinden başlayan serüven son olarak evirildiği noktada tekrar kapitalizm içerisinde eritilmiş ve hakim oyunun kurallarına göre evcilleştirilerek bir konum verilmiştir. Burada eleştiriye tabi tutulan tikel olarak çevrenin korunması ya da kalkınma politikaları olmamakla birlikte, bu süreçlerin piyasa açısından farklı yollar vasıtasıyla kullanılabilir hale getirilmesi ve çevrenin korunması kisvesi altında ya da “sürdürülebilirlik” gibi muğlak kavramlarla göz boyamaya çalışılmasıdır. Her ne sebeple olursa olsun “koruma bilinci” bu hareketin en olumlu yansıması olarak karşımıza çıksa da, önemli olan koruma bilincinin bu hareket çerçevesinde sınırlı kalmaması, yavaş kent unvanına sahip olunup olunmamasına bakılmaksızın kapsamlı ve planlı bir koruma anlayışının yaygınlaşmasıdır.

Kaynakça

- Akman, E., Akman, Ç., Negiz, N. (2013). Sürdürülebilir Bir Kalkınma için Yavaşça Acele Et. Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- Barkin, D. (2000). Overcoming the neoliberal paradigm: sustainable popular development. *International Studies in Sociology and Social Anthropology*, 163-180.
- Baudrillard, J. (2004). Tüketim Toplumu. İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2012). Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup. İstanbul: Habitus.
- Bocock, R. (1997). Tüketim. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Born, B., & Purcell, M. (2006). Avoiding the local trap scale and foodsystems in planning research. *Journal of Planning Education and Research*, 26(2), 195-207.
- Braiterman, J. (2010). City Branding through New Green Spaces. In Dinnie, K. (Ed.). (2010). *City Branding: Theory and Cases*. Palgrave Macmillan.
- Cater, E. (2008). Ecotourism: Theory and Practice, in A Companion to Tourism (eds A. A. Lew, C. M. Halland A. M. Williams), Blackwell Publishing Ltd, Malden, MA, USA.
- Chaney, D. (1999). Yaşam Tarzları. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Costa, N. & Martinotti, G. (2008). Sociological theories of tourism and regulation theory. In L. M. Hoffman, S. S. Fainstein, & D. R. Judd (Eds), *Cities and Visitors: Regulating People, Markets, and City Space*. Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Cremin, C. (2011). Capitalism's new clothes: enterprise, ethics and enjoyment in times of crisis. Pluto Pr.
- Çelikkilek A., "Neoliberalizm Karşısında Hızlı Dünyanın Yavaş Kentleri", 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu, İÇEL, 28-30 Kasım 2013, ss.691-705
- Dinnie, K. (2010). Introduction to the Theory of City Branding. In Dinnie, K. (Ed.). (2010). *City Branding: Theory and Cases*. Palgrave Macmillan.
- Eaton, E. (2008). From feeding the local to selling the locale: adapting local sustainable food projects in Niagara to neo-communitarianism and neoliberalism. *Geoforum*, 39(2), 994-1006.
- Ergüven, M. (2011). Cittaslow- Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslar arası Birliği: Vize Örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2011 ISSN: 1309-8039
- Ersoy, M. & Şengül, T. (1997). Küreselleşme ve Yarışan Yerellikler. Sanayi Kongresi, Bildiriler Kitabı, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Yayın No: 209 Ankara, 1998, ss.135-139

Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography*, 3-17.

Harvey, D. (2006). Postmodernliğin Durumu. İstanbul: Metis.

Hughes, G. (1995). Authenticity in tourism. *Annals of tourism Research*, 22(4), 781-803.

Kavaratzis, M. (2009). Cities and their brands: lessons from corporate branding. *Place Branding and Public Diplomacy*, 5(1), 26-37.

Kavaratzis, M. & Ashworth, G. J. (2005). City branding: an effective assertion of identity or a transitory marketing trick?. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 96(5), 506-514.

Keleş, R., Hamamcı, C. & Çoban, A. (2005). *Çevre politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.

MacCannell, D. (1999). *The tourist: A new theory of the leisure class*. University of California Press.

Mundt, J. W. (1990). Çevreye Duyarlı Turistin Ortaya Çıkışı: Alman Piyasasındaki Eğilim Gelişmeler. Turizm ve Çevre Konferansı, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.

Olsen, K. (2002). Authenticity as a concept in tourism research: The social organization of the experience of authenticity. *Tourist studies*, 2(2), 159-182.

Sancar, F. H. (1990). Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm: Özgün Değerlerin Korunması ve Geliştirilmesi. Turizm ve Çevre Konferansı, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.

Schumacher, E. F. (2010). *Small is beautiful: Economics as if people mattered*. Harper Perennial.

Sezgin, M. & Sarıkaya, B. (2013). An Innovative Approach in Tourism Sector: Slow City, an Application in Konya (Turkey). *Journal of Advanced Management Science*, Vol. 1, No. 1, March 2013.

Shepherd, R. (2002). Commodification, culture and tourism. *Tourist Studies*, 2(2), 183-201.

Simmel, G. (1991). Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Defter*, 16, 83-94.

Stigel, J. & Frimann, S. (2006). City branding—all smoke, no fire?. *Nordicom Review*, 27(2), 245-268.

Şengül, H. T. (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset. Ankara: İmge.

Taylor, J. P. (2001). Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of tourism research*, 28(1), 7-26.

Tezcan, A. M. (2010). Rethinking Transformation with Tourism: The Case of İzmir-Alaçatı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Urry, J. (1999). Mekanları Tüketmek. İstanbul: Ayrıntı.

Ünal, T. (1990). Turizmin Gelişmesinde Çevrenin Önemi. Turizm ve Çevre Konferansı, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı.

Weaver, D. B. (2004) Ecotourism and Its Potential Contribution to the Economic Revitalisation of Saskatchewan and Manitoba, In Faulkner, B., Laws, E., & Moscardo, G. (Eds.), *Embracing And Managing Change in Tourism: International Case Studies*. Routledge.

Weaver, D. B. (2008). Tourism and the Elusive Paradigm of Sustainable Development. In A. A. Lew, C. M. Halland A. M. Williams (Eds), *A Companion to Tourism*. Blackwell Publishing Ltd, Malden, MA, USA.

West, P. & Carrier, J. (2004). Ecotourism and authenticity. *Current Anthropology*, 45(4), 483-498.

Williams, A. M. (2008). Toward a Political Economy of Tourism. In *A Companion to Tourism* (eds A. A. Lew, C. M. Halland A. M. Williams), Blackwell Publishing Ltd, Malden, MA, USA.

Winfield-Pfefferkorn, J. (2005). *Exploring City Branding and the Importance of Brand Image*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Syracuse Üniversitesi.

Yurtseven, R. & Kaya, O. (2011). Slow Tourists: A Comparative Research Based on Cittaslow Principles. *American International Journal of Contemporary Research* Vol. 1 No. 2; September

Gazete Haberleri:

Akyaka Artık Sakin Bir Kent Değil. Hamle Gazetesi. (<http://hamlegazetesi.com.tr>)

Az turistle bol kazanç: İşte para kazanma sırrı: Nasıl sakin şehir olunur, nereye başvurmalı? Az turistle nasıl bol kazanç sağlanır? (2012). <http://patronlardunyasi.com.tr>

Güldoğan, E. (2012). Hızlı Kalkınan Sakin Şehir: Seferihisar. Son Baskı. (<http://sonbaski.com.tr>)

Sakin Şehirde Yaşama Özlemi. (2013). Gazete Seferihisar. (<http://seferihisar.bel.tr>)

“Sakin Şehir” için 12 Yeni Başvuru. (2013). Akşam Gazetesi. (<http://aksamgazetesi.com.tr>)

Özen, K. (2011). Sakin Şehirlerde Hızlı Kalkınma. Milliyet. (<http://milliyet.com.tr>)

Kaplan, H. (2011). Sakin Kent Vize. Görünüm Gazetesi. (<http://gorunumgazetesi.com.tr>)

Yazıcıoğlu, A. (2009). Seferihisar’da Yaşanan Değişim. Yeni Asır Gazetesi. (<http://yeniasir.com.tr>)

6. OTURUM - ÖĞRENCİ PANELİ- 7 KASIM 2013
KAMUSAL ALANDA MÜDAHALE, MÜCADELE ve GERİ KAZANIMLAR*
Oturum Başkanı: **Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR**

* 7 Kasım 2013 tarihinde yapılan DŞG 37. Kolokiyumu 6. Oturum'daki bant kayıtlarından üretilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Evet, değerli konuklar, Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumunun ikinci gününün son oturumu başlıyor.

Önceki oturumlardan farkı, meslektaş adaylarımız, daha doğrusu genç meslektaşlarımız bu panelde konuşmacı. 6. oturumun başlığı şöyle; kamusal alanda müdahaleler, mücadele ve geri kazanımlar.

Kuşkusuz böyle bir başlık çok sürpriz değil. 2013'ün ilkbaharının son gününü yaza bağlayan gece tırmanışa geçen olaylar ve onun ardından yaşananlar uzun süredir ülke gündeminde. Müdahale ve mücadele meselesinin bu karşılıkları ele alındı. Bugünkü tartışma konularından bir tanesi bu, belki de en önemlisi.

Aynı zamanda tabii kent yönetimi ve planlama gibi bir üst başlık çerçevesinde de, böyle bir alt başlığın tartışılma gerekliliği vardı ve bunu böyle bir öğrenci paneliyle birlikte ele alıyor olmamız bence bir olanak.

Evet, bugün çok geniş bir katılımcı grubunun içerisinde dört arkadaşımız bu masada yer aldılar. Ben geniş olan listeden başlayayım. Dokuz Eylül Üniversitesinden Merve Çoğanlıoğlu, Hüseyin Kamber, Özge Yüksel, Yağmur Karaarslan, Cemre Desenci, Yavuz Sevim. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünden Zafer Mutluer, Vildan Başar, Nefize Polat, Didem Koç, Seda Atak, Gülce Abatay, Tuğba Elkoyunu, Öykü Çömez, Ezgi Gül Erdem, Simay Dağ, Tuğçe Sözer, Ezgi Doğan. Yıldız Teknik Üniversitesinden İsmail Er, İstanbul Teknik Üniversitesinden Tuğba Oğuz, Şeyma Öztaş, Cansu Demirağ ve Nazlı Yılmaz. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden Efnan Haberal ve Necla Çalık, geniş listemiz bu. Bir de bu listede dünki konuşmalarda bir ara İsmail'in de belirttiği gibi, Orta Doğu Teknik Üniversitesinden öğrenci arkadaşlarımız da vardılar. Onlar da daha önce açıklanan gerekçeyle belki o konuya da değinebilir arkadaşlarımız, bugün burada değiller.

Şimdi masadaki dört arkadaşımızı tekrar tanıtmak gerekirse; Cemre Desenci Dokuz Eylül Üniversitesinden, Zafer Mutluer İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsünden, Necla Çalık Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden ve İsmail Er Yıldız Teknik Üniversitesinden katılıyorlar.

Konumuz çok geniş bir konu. Bize ayrılan bir saat 45 dakikalık süre içinde bu konu ne kadar toparlanır bilmiyorum. Salondaki heyecanı doğru hissedebildiysem, oradan da birtakım katılımlar gelecek kuşkusuz. Böyle biraz İnteraktif bir ortam içerisinde, paneli biraz da belki foruma çevirerek bugünkü son oturumu zevkli ve eğlenceli bir hale getirmeye çalışacağız.

Bu arada tabii buradaki dinleyici kitlesinin dışında tahmin ediyorum, internet üzerinden canlı yayında bizi izleyenler de var. Aslında ilk oturumdan beri böyleydi. Onların da Twitterla İnteraktif katılımına olanak verdik. Eğer oradan da görüş ya da sorular gelirse yer vereceğiz ve son oturumu tamamlayacağız.

Başlangıç için bir duyuruyla hemen başlayalım, ondan sonra ben konuyu açacağım. Zafer...

Zafer MUTLUER- Arkadaşlar, aslında bu çalışma Şehir Plancıları Odası öğrenci komisyonunun düzenlediği bir çalışma ve biz bu panelin ardından öğrenci komisyonunu genişletmek ve devamlı bir hale getirmek istiyoruz. Çünkü en nihayetinde dördüncü sınıf olan arkadaşlarımız var, onlar gidecek yerine başka arkadaşlarımızın da olması lazım. Birlikte hareket edebiliriz çünkü birbirimizden haberdar olmamız için başka bir yerde bir araya gelme şansımız yok. Bu akşam Kıbrıs Şehitleri Caddesinin başında bulunan Sevinç Pastanesi bir buluşma mekânıdır. Saat 19.00'da orada buluşup, daha sonrasında Şehir Plancıları Odasına geçip, orada biraz sohbet edebiliriz. Daha sonrasında birlikte vakit geçireceğimiz bir kurgu düşünüyoruz. Oraya katılmanızı rica ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Evet, duyurumuzu da yaptık. O zaman konuyu ele almaya başlayabiliriz. Kamusal alan dedik, çok geniş bir konu. Gerçekten de çok farklı yaklaşımlar tanımlar var bu alanda. Çoğu kuramsal bir temel üzerinden şekillendirilmiş tanımlar. İletişimsel açıdan, sosyolojik açıdan, teknolojik açıdan, ideolojik açıdan bir sürü tanım getirilebilir. Bütün bunlara ilişkin kuşkusuz biraz sonraki konuşmalarda değinilecek, ama acaba vatandaş ne diyor? Sokakta kamusal alan denildiğinde vatandaşın bu konuya yaklaşımı nasıl? Ne kadar ne anlaşılıyor? Arkadaşlarımız bunu merak etmişler. İsterseniz bir bakalım.

(Video gösterimi yapıldı)

Çok güzel olmuş, elinize sağlık. Gerçekten aslında hani esprili cevaplar da vardı çok miktarda, ama bu kamusal alanın geniş tarifi içinde de çok ayağı yere basan tanımlar geliştirdiğini görebildik.

Şimdi size soralım Cemre Dokuz Eylül Üniversitesi adına, kamusal alanı nasıl tarif ediyorsunuz?

Cemre DESENCİ (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Aslında bunu slâydımda sunumda söyleyeceğim, isterseniz başlayayım.

Şimdi öncelikle merhaba arkadaşlar. Kamu kelimesi bilindiği gibi halkı ifade etmektedir. Kamusal demek halka ait farklı geleneklere kültürlere etnik kökene sahip her insanın kullanabileceği çeşitli aktivitelerde bulunabileceği alanlar demektir.

Geçen yüzyılda ünlü Alman felsefeci Habermas, kamusal alanları sosyoloji temelinde daha çok fikirlerin ve düşüncelerin dile getirilip tartışıldığı burjuva mekânları olarak tanımlamıştır. Toplamlar zamana çevreye teknolojik gelişmelere göre evrim geçirmektedir ve bunun da kamusal alanlar üzerindeki etkisi yadsınamaz.

Yerleşik yaşamın var oluşundan tutun günümüze değin kamusal alanlar, toplum

yapısına ihtiyaçlarına arzularına bilimsel gelişmelerine göre şekillenir. Zamanımızın kısıtlı olduğundan dolayı, daha çok kamusal alanları tabakaların sınıfların çok bariz olduğu zaman dilimleri üzerinde değerlendireceğiz. Çünkü hepimiz biliyoruz ki, siyasi otoriteler fırsat buldukça kamusal alanları sermayeye peşkeş çekmenin derdinde. Sermayeye peşkeş çekilen bu alanlar, daha sonra sadece üst tabakaların kullanabileceği mekânlar haline gelir ya da halka hizmet adı altında sermaye piyasasına sunulur.

Kamusal alanın değişimini üç toplumsal dönemde inceledik. Bunlar köleci toplumda kamusal alan, feodal toplumda kamusal alan ve kapitalist toplumda kamusal alan olmak üzere. Kölelik düzene, ilişkilerin gelişmesi üretici güçlerin gelişmesine koşut olarak ilerlemekte ve onlara bağlı bulunmaktaydı. Tarım üretiminin artması, tarım ile hayvancılık arasında gittikçe artan ayrılır, madenciliğin ilerlemesi el emeğinin talebini yani köle talebini arttırıyordu.

Kölelerin sayıca artmasıyla, toplumun başlıca sınıfları olan köleler ile efendiler arasındaki uzlaşmaz karşıtlık keskinleşiyordu. Efendiler ancak sürekli bir baskı örgütünün varlığıyla köleleri topluluğun özgür üyelerin ellerinde tutabilirler ve onlar kendi yararlarına, kendi zenginliklerini arttırmaya zorlayabilirlerdi. Bu kurum giderek devlet haline gelmişti. Bu dönemde devletin bütün toplumun çıkarlarını değil, egemen sınıfın çıkarlarını koruduğu görülür.

Ayrıca bu dönemde din adamları sınıfı, devletin ayrılmaz bir parçası ve yönetim aygıtıyla bir bütün oluşturur. Buna göre kamusal alanı ele alacak olursak, kamusal alanın kurulan hegemonya ilişkilerinin dışına çıkmadığı ve bu ilişkilerden beslendiğini görüyoruz. Ayrıca bu dönemde kamusal alan halkın toplandığı, ancak kölelerin ve kadınların giremediği alanlardır. Toplantıların yapıp karar verildiği, mahkeme alanlarının da dahil olduğu bir alan olarak gerçekleşmektedir.

Kamu binaları, mabetler, saraylar, top sahaları, tiyatrolar, ders platformları, dinsel bölgeler, yönetim ve ticaret bölgeleri olan avluların ve meydanların çevresinde inşa edilmişlerdir. Bu toplumda sosyalleşme ve entelektüel paylaşım köle emeği olarak yaratılan artık zamanda kendine yer bulmaktadır. Köle emeğinin yarattığı artık zamanda köle sahipleri ve özgür bireyler, üretimin bir kısmını ticari ilişkileri ve sosyal ilişkileri, tapınağın ve yönetici aygıtların bulunduğu dinsel bölgelerde kurmaktadır.

Feodal topluma geldiğimizde ise, öncelikle bir feodaliteden bahsedelim. Feodalite, bu düzeni oluşturan sınıflar arasında toprağın işlenmesi esasına dayalı olmasından ötürü aslen bir üretim biçimi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde hiyerarşik bir düzen vardır. Feodal düzenin en belirgin özelliği, devlet birliğinin olmamasıdır. Halk doğrudan doğruya toprak sahiplerine bağlıdır. Katı sınıf ayrımlarının olduğu bu dönemde, halk tabakalara bölünmüştür. Toprağı serbestçe

kullanmak mümkün değildir, toplumdaki temel çelişki üretim araçlarına sahip olanlarla onlara hizmette bulunanlar arasındaki ekonomik sömürüdür.

Bu dönemdeki hiyerarşik düzen bu şekilde, bunu bir piramide benzetebiliriz. Feodal toplumda lort için özel ya da kamusal alan ayrımı yoktu. Çünkü bütün topraklar bu piramidin üst tabakasında yer alan kesime aitti ve istedikleri yerleri halka kamusal alan olarak sunabiliyorlardı.

Ortaçağın yetki alanları, kapalı mekânlarda yer almakla, kent merkezlerinde bulunan şatolar katedraller manastırlar ve duvarlarla çevrilidir. Bu dönemde kente giriş kapıları kamusal alanı oluşturmaktadır. Pazarlara açılan bu kapılar, insanların birbirleriyle karşılaştıkları, alışverişte bulundukları alanlardır. Yani bu dönemdeki kamusal alanlar; pazarlar, geçiş alanları ve sınırdaki bulunan küçük aralıklardan meydana gelmektedir.

Pazarlar sadece birçok tezgâhın açılabilceği büyüklükte değil, aynı zamanda kutlamalarda ve halkın bir araya geldiği diğer zamanlarda kullanılabilecek büyüklüktedir. Pazaryerlerinde loncalar dini oyunlarını sergilemek için sahneler kurarlardı. Suçlular veya sapkınlar darağacında yakılarak, burada acımasızca cezalandırılırlardı. Aynı zamanda kent sporları müsabakaları yapılırdı.

Feodal dönemde keskin çizgilerle birbirinden ayrılan toplumsal yapıya, zamanla burjuva sınıfı dahil olmuştur. Yeni oluşan sınıf, hem feodal dönemi sona erdirmiş, hem de bütün dünyayı günümüze değin etkisi altına alacak bir devrim aktörleri olmuşlardır. Burjuva sınıfıyla daha da artan üretim ticaretinin gelişmesine ve teknolojik gelişmelerle birlikte üretim ölçeği ve biçiminin değişmesine sebep olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte bu durum daha da hızlanmıştır. Bunun sonucunda kapitalizm etkisini göstermiştir.

Feodal dönemdeki oyun alanları, pazar bahçeleri, meyve bahçeleri ve köylerin ortadan kaldırılması meydana gelmiştir. Bu eski yerlerin önemini hiçe sayılıp, finansal kazanca kurban edilmesi söz konusudur. Ortaçağın pazaryerinde güven eşitlik istikrar terden daha önemliydi. Kapitalizmle yerini sermayeye bırakmıştır bu değerler.

Kapitalist topluma geldiğimizde ise, kamusal alan toplumun ortak yararlarını belirlemeye yönelik düşünce söylem ve eylemlerin üretildiği geliştirildiği ve ortak toplumsal hareketlerin gerçekleştiği alandır. Kamusal mekân her türlü çıkardan arınmış, devlet otoritesinin baskısından ve buyruğundan sermaye egemenliğinden bağımsız bir alandır. Kamusal alan mantığı içinde ele alındığında kentsel alanlar, toplumun değişik katmanları ve sınıfların birlikte hareket edebildiği ve birbirleriyle temasta bulunabildiği herkese açık alanlardır. Eşitsiz ilişkiler ürettiği ve bu eşitsiz ilişkilerden beslenerek varlığını sürdürebildiği göz önünde bulundurulmakla, kapitalist sistemin genel yapısı gereği de böyle bir yaklaşıma uygun olmadığı görülmektedir.

Kapitalist sistemde kamusal alan nedir konusuna geldiğimizde; kamusal mekânlar, toplumsal ilişkiler içerisinde üretilir ve dönüşürler. Kapitalist sistemin etkileşimiyle birlikte, kentin kent ile kurduğu ilişkiyi değişim ve dönüşüme girmiştir. Kamusal alanların toplumdan oluştuğunu düşünürsek eğer, bu alanların değişime girmesi de kaçınılmazdır. Bu dönüşümün başında şekillendiren yönlendiren ve günümüzde de artarak devam eden ekonomik gelişmeler gelmektedir. Kamusal alanlar bu ekonomik gelişmelerle birlikte amacını değiştirmiş, ortak alan amacından uzaklaşıp, tüketim alanı haline gelmiştir. Kamusal alan ve piyasa birbirine karışmıştır.

Kapitalist sistemle gelen sermaye ve özelleştirme: Özelleştirme kamu arsa ve arazilerinin doğrudan özel sektöre devridir. Her tür ve ölçekteki kamu arsa ve arazisi, hem özelleştirme hem de özelleşme süreçlerinde piyasa yönelimli planlama yaklaşımlarıyla devredilebilir. Bu sistem planların ve dolayısıyla kentlerin dengelerini ve ilişkilerini bozmaktadır. Yani özelleştirme, piyasayla planlama kurumu arasında bir gerilim yaratmaktadır. Yaratılan gerilim, piyasaya yönelimli planlama yaklaşımlarıyla, piyasa karşıtı planlama yaklaşımlarının çatışmasına neden olmaktadır.

Kapitalist sistemle gelen sorunlar: Bunları dört ana başlıkta toplayabiliriz; kamusal alana özel sektör tarafından sahip çıkılması, sosyal yaşamın bölünmesi, kapalı konut alanlarının çoğaltılması. Kamusal alana özel sektör tarafından sahip çıkılması; fotoğrafta da gördüğümüz gibi, bu örneklerle bakıldığında kıyıya özel sektörün müdahalesini görüyoruz.

Sosyal yaşamın bölünmesi; ortak yaşamın yok olması sonucunda farklı sosyal kesimleri bir araya getiren kamusal alanlar da yok olacaktır. Oluşan sınıfsal farklılıklar kamusal alana da yansımıştır. Örneğin, gördüğümüz gibi resimdeki AVM ile hepimizin bildiği Alsancak'taki Kordon. Bu AVM'ye giren insanlar arasında, bu Kordonda oturan insanlar arasında bir sınıf farkı var aslında. Değinken istediğim asıl nokta da burada buydu.

Kapalı konut alanlarının çoğaltılması; kapalı, duvarlı, sınırlandırılmış girişleri olan bu alanlar, özellikle sosyal mesafelerin artışına ve sosyal ilişkilerin zayıflamasına neden olmaktadır. Bu alanlarda kamusal yaşamdan söz etmek mümkün değildir. Kamusal alandaki sınıfsal farklılıklar, kapitalist sistemle belirgin hale gelmiştir. Ortak payda da buluşmayı amaçlayan kamusal alanlar, kapitalist sistem ile amacını yitirmiş ve dönüşüme girmiştir. Her kamusal alan farklı sınıflara ulaşmaya başlamıştır. Dönemsel olarak her kapitalist safhada, hangi nüfusun hangi kamusal alana yoğunlaşacağı, farklı sınıflar arasında nasıl paylaşılacağı ve bunun sonucunda ne tür sınıfsal ve mekânsal ayrışmalar yaşanacağı konuları, kapitalist ve egemen güç ilişkilerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Özetleyecek olursak; kamusal alanın mantığı içinde alındığında, kentsel alanlar toplumun değişik katmanları ve sınıfların birlikte hareket edebildiği ve birbirleriyle

temasta bulunabildiği herkese açık alanlardır. Eşitsiz ilişkiler üretildiği ve bu eşitsiz ilişkilerden beslenerek varlığını sürdürebildiği göz önünde bulundurulduğunda, kapitalist sistemin genel yapısı gereği de böyle bir yaklaşıma uygun olmadığı görülmektedir.

Teşekkür ederim dinlediğiniz için.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Teşekkürler Cemre. Tayfun bir önceki oturumu şöyle bitirmişti; bu daha başlangıç, mücadeleye devam. Artık bu slogan tabii çok yayıldı ve benimsendi, ama bir taraftan da *“bu daha başlangıç müdahaleye devam”* diyen de bir başka karşıt durum ve pozisyon var. Bu konuda neler söylemek istersin Zafer.

Zafer MUTLUER (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)- Evet, arkadaşım aslında kapitalizme dair bir giriş yaptım, ama bu dönemi aslında kendi içinde düşündüğümüzde, farklı kırılma noktaları var. O da şöyle; kapitalizm kendi krizlerini üretiyor ve bu krizlerden sonra kendini tekrar yeniliyor, farklı bir biçim alıyor.

Benim aslında inceleyeceğim nokta, şu an günümüzde hangi aşamadayız ve bunun temelleri nereye dayanıyor bir miktar? Şöyle; bu son ekonomik dönüşümle, 1973'teki petrol krizinden sonra ekonomik politikalarda bir değişim var dünyada. Bunun öncesinde de şöyle okuyabiliriz; yine 1929 büyük buhranı ile birlikte, kapitalizm refah devleti anlayışını benimsemişti. Çünkü bir yandan nesnel koşullara baktığımızda, sosyalizm diye bir alternatif de vardı. Onun eşitlikçi yanları, herkese istihdam iddiası, toplumlar da hareketlenme yaratabilirdi. O yüzden böyle bir alternatif çıkarmak durumundaydı.

Bunu 1970'lerle birlikte kırdı ve kendini farklı bir şekilde var etti. Bu nasıl oldu? Şimdiye kadar devletin müdahale ettiği ekonomi, üretim alanında var olan devlet, kendini bir miktar geri çekmeye başladı. Piyasanın kayıtsız şartsız egemenliğini görmekteyiz 70'lerden sonra. İşçilerin veya halkın elde ettiği birtakım demokratik hakların geri çekildiğinden bahsedebiliriz. Sendikasılaşmanın olduğunu gözlemleyebiliriz. Onun dışında devletin eğitim ve sağlık gibi hakları üstünde bulundurduğu bir pozisyondayken, bunları da özelleştirmeye başladığından bir miktar bahsedebiliriz.

Tabii bunların kent politikalarına ve kamusal alana dair politikalara da yansıdığını bir miktar göreceğiz. Türkiye'de bu süreç, aslında 80'le birlikte başlıyor. 24 Ocak kararlarıyla birlikte, neoliberal politikalar Türkiye'ye girmiş oluyor. Bunun aslında bir kent politikası olarak keskin bir şekilde değişimini görebiliriz. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Bedrettin Dalan'ın Tarlabası Bulvarı projesinde bunu görebiliriz. Altındaki tarihi dokuyu görmezden gelerek, yaklaşık 350 eski binanın yıkılmasına neden olan bir vahşet görüyoruz aslında. Bu politikalar daha sonrasında da kendini devam ettirecektir. Yani hangi değeri barındırdığını ve bunu

ileriye taşımayı hedefleyen bir düşünüşte değil, tam tersine altında ne olursa olsun onu görmezden gelip, tamamen sermaye çıkarlarına ve kâr odaklı bir politika görmekteyiz kamusal alanda ve kent politikalarında.

Bu politikaların 80 sonrasında, 80 ve 2000 arasında çok fazla yürüdüğünden bahsedemeyiz. Yani bunun tezahürlerini görebiliriz, ama 2000'lerle birlikte bu mesele artıyor. Bu politikaların yürütülüşünü aslında ben şöyle okuyorum. O dönemdeki siyasi iktidarlar çok fazla yürütemedi ve o uyumu sağlayamadı, ama 2002'yle birlikte AKP iktidarı bu neoliberal politikaların üstlenicisi haline geldi ve başarılı bir şekilde devam ettirdi.

Bunu da belirli araçlar kullanarak yaptı. En önemlisi aslında yasal değişikliklerdi. Bir miktar 2000 sonrası yasal değişikliklere değineceğim ama çok fazla yasal değişiklikler var. Bizim bunlar içerisinde birkaç tanesini alıp göstermeye çalıştığımız bir durum aslında. Bu da sadece kamu mekânı, işte ya da parklar meydanlarla ilgili olanlar değil de, belki tartışılabilir bir durum olan ormanlar akarsular tarihi dokular. Bunlar da aslında kamunun kullandığı, kamuya mal olmuş ve kentin değerleri olarak görebileceğimiz şeyler. Bu alana dair de ciddi bir saldırının olduğunu görüyoruz.

Bu yasal değişiklikler şöyle başladı. Mesela 2000'lerle birlikte kentsel dönüşüm politikaları hızlandı. Bunun yasal karşılığını 2004'te Kuzey Ankara girişi kentsel dönüşüm projesi kanununda görüyoruz. Burada belediyeye verilen yetkiler var. Bundan sonra kentsel dönüşümün de bunun üzerinden yürüdüğünü bir miktar görebiliyoruz.

Onun ötesinde, 5178 sayılı Mera Kanunu ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun var. Bunda da mera yaylak kışlak ve otlakların farklı amaçlarla kullanımının kolaylaştırılması ve özel mülkiyete konu edilmesi gibi bir durum var. Buradan doğa alanlarının talanına dair bir açılım var aslında. Bunun devamında 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanununda bir değişiklik var 2005'te. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçla kullanıma açılmış, işgal edilmiş arazilere af var. Bunu da bir miktar meşru görüyor. 3213 sayılı Maden Kanunu, yine doğal kaynaklara, doğa alanlarına saldırının bir örneğini gösteriyor. Maden arama ve işletme amacıyla, bu alanların talanını yasal kılan bir durum var.

Orman Kanununda yapılan bir değişiklik var 5192 sayılı. Kamu yararına dayanarak, aslında savunma ulaşım enerji haberleşme gibi yatırımların kamu yararı adına yapıldığı takdirde, ormanların talan edilebilmesini yine yasal kılan bir değişiklik. Onun dışında aslında bir miktar daha önemli ön plana çıkarttığımız yasalar var. Devamında anlatacağım, birtakım somut politikalara da yol gösterecek nitelikte.

5398 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesi ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun var. Bu kanun kıyı

sahil şeridi ve dolgu alanlarında, kurvaziyer ve yat limanlarının bulunduğu yerlerdeki alanların, turizm amaçlı alışveriş merkezleri ve konaklama tesisleri olarak kullanılabilmesini olanaklı kılmıştı. Bu da kıyıların bir miktar yağmaya açıldığını gösterebilir durumda.

Bir de, bir önceki sunumda da bahsedildi. Atatürk Orman Çiftliğine dair bir yasal değişiklik de var 2008’de. Bu yasal değişiklikle birlikte, 49 yıllığına Gençlik Spor Genel Müdürlüğüne devrediliyor ve bir miktar zarar görmesine neden oluyor.

Bu yasal çerçeve, yasal değişikliklerin üzerine somut politikalardan bahsetmek istiyorum. Kamusal alana müdahale, sadece parklara meydanlara sokaklara değil, bahsettiğim gibi ormanlara tarım alanlarına da oluyor, ama herkesin kullandığı alanlara nasıl müdahale edildi? Ondan bahsedeceğim.

Atatürk Orman Çiftliğine bağlamıştım, oradan ilerleyeyim. Atatürk Orman Çiftliği 1992’de birinci derece sit olarak belirlenmiş, daha sonrasındaki bu yasal değişiklikten sonra, 9 hektar gibi bir alana dair bir plan değişikliği yapılıyor ve bu onaylanıyor. Bir miktar oraya artık müdahalenin açıldığını gösteriyor.

Onun ötesinde parklara ve pazaryerlerine bir müdahale var. İzmir’den bir örnek verilebilir. İşte Şirinyer pazaryeri var, büyük bir semt pazaryeri. Hemen bitişiğinde yine semt parkı bulunuyor. Bu alana bir proje üretiliyor ve yine alışveriş merkezli odaklı bir proje bu. Yeşil alanı koruduklarından bahsediyorlar bir miktar, ama yine alışveriş merkezinin hâkim olduğu, yine tüketime odaklı bir kamusla tarif aslında.

Onun ötesinde kamusal binalara bir müdahale var. İşte İstanbul üzerinden düşünebiliriz bunları da. İşte Haydarpaşa Garı, Emek Sineması, bunlar çok bilindik örnekler. Emek Sinemasını zaten hepimiz biliyoruz. Aslında uzunca bir süreden beri uğraşılan bir şey, 93’ten beri aslında Emek Sinemasının yıkım süreci başlıyor, ama yine kendine alanı şu son birkaç yılda bulmuş oluyor ve yine Emek Sinemasını da kaybetmiş bulunuyoruz.

Haydarpaşa Garında da şöyle bir proje var. Aslında sadece Haydarpaşa Garını içine alan bir proje, sadece ondan ibaret değil; Haydarpaşa Limanının bulunduğu bölgeye dair bir proje. Orada da Haydarpaşa Garına bir görev biçilmiş. Oraya bir kültür konaklama alanı olarak tariflemişler. Büyük ihtimalle artık oraya işte Yeşilçam sinemalarında gördüğümüz gibi Anadolu’dan kente göçen insanların ilk çıktıkları nokta olmaktan çıkıp, bir miktar zengin insanların, ekonomik gücü yüksek olan insanların konakladıkları bir otel olacak belki de.

Daha sonrasında kent merkezindeki eğitim tesislerinin iştah kabartmasından bahsedebiliriz. Kent merkezinde kalmış eğitim alanlarına, aslında gerçekleşmiş bir şey olduğunu söyleyemem, ama böyle bir hedef var. Kent merkezinde kalmış eğitim alanlarını TOKİ’ye devredip, daha sonrasında şehir dışında eğitim kampusları kurulup, kent merkezinin aslında eğitimin silindiği, eğitimin izinin silindiği bir

durum var. Daha sonrasında TOKİ buraya AVM yapabilir otel yapabilir, isterse konut alanı yapabilir; ucu bucağı belirsiz bir durum.

Onun ötesinde belki de insanların toplanma alanı olarak görebileceğimiz, aslında İzmir örneğinde var. Alsancak Stadının gündeme geldiği bir durum vardı. Hemen limanın arkasında kalan bir stadyum ve limanın kurvaziyer limanı olmasıyla birlikte, oranın bir ticaret ihtiyacı, konaklama ihtiyacı olduğu için, gözler bir kamusal alan Alsancak Stadına dikildi. Kent belleğinde de aslında ciddi bir yeri olan Alsancak Stadını yine TOKİ devralıp, oraya projeler kurguladığı, ama tabii yine gündemden düşmüş durumda.

Bunun ötesinde, yine şeyden bahsedildi Expo projesinden, ama çok derinlikli bir şekilde girmeyeceğim buna, ama şöyle bir durum var. Oraya, Balçova bölgesini belki bilirsiniz. Orada ana cadde üzerinde ana aks üzerinde alışveriş merkezleri dizilmiş durumda. Bunun dört katı büyüklüğünde bir AVM alanı düşünülüyor ve Çeşme otopanının bitişiğinde bir nitelikli konut alanı, rezidans diyebileceğimiz bir öneri var. Evet, kıyıda bir yeşil alan var, ama bu yeşil alanı kimin kullanacağı bir miktar şüphe veriyor insana. Çünkü şu anda aslında İnciraltı şöyle bir bölge. Koltukaltına tüpünü alıp piknik yapmaya giden amcalarımız teyzelerimiz de var, işte lüks arabasıyla yanaşıp orada kafede vakit geçiren insanlar da var. Aslında kenti bütünleştiren bir alan olarak var, ama bu proje gerçekleşikten sonra belki oraya oradaki rezidansların arka bahçesi olarak görebilme durumumuz var.

Bunun dışında İzmir’de yine Pasaport bölgesinde kıyı alanına dair bir durum var. Aslında İzmir’de kıyı tasarımları projeleri yapılmıştı. Pasaport bölgesindeki kıyı alanına bir yat limanı projesi vardı; bu miktar yine insanların kıyıyla ilişkisini koparan, halkı denizden koparan bir durumda. Bir de şey de görebiliriz, son olarak söyleyebileceğim, ulaşım politikaları var bu ülkede. Bu ulaşım politikaları aslında sorun çözmek üzerine kurulduğunu söylüyorlar, ama bir miktar kâr odaklı ve aslında tüketim odaklı olduğunu düşünüyorum; çünkü bu politikaların hepsi karayolları üzerine kurulu. İşte üçüncü köprüler var, ormanların üzerinden geçen karayolları var, tarihi dokunun hemen bitişiğinden çıkan bir Konak tüneli var. Aslında bütün bunlar o ulaşım politikalarının altında ne olduğunun hiçbir öneminin olmadığını, tek önemin aslında kâr güdüsünün olduğunu gösteriyor.

Benim anlatacaklarım bu kadar. Sadece şunu eklemek istiyorum. Aslında bu konunun devamında ODTÜ’lü arkadaşlarımız ODTÜ’deki yol meselesini anlatacaktı bize. Ama biliyorsunuz ki, buraya gelmediler. Bunun sebebi bu kolokyuma Birgül Ayman Güler’in katılması ve onun geçen seneki söylemleri idi. Arkadaşlarımızın buraya katılmaması bizim için üzüntü verici, onların da burada olmadığını paylaşmak bizim bir görevimiz olarak bildik.

Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Teşekkürler Zafer. ODTÜ’deki arkadaşlarımız bizi izliyorlarsa şu anda, onlara da selam gönderelim.

Son olarak iki konuşmacı arkadaşımız aynı konuda konuşacaklar paslaşarak. Necla Çalık Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden. Şimdi tabii kamusal alanı tartışıyoruz müdahaleleri, ama bir de özel alana yapılan müdahaleler var. Her geçen gün bir önceki günü artık arıyoruz. Böyle bir son dönem kesitinde kamusal alana müdahaleleri Necla’dan dinleyelim.

Necla ÇALIK (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)- Teşekkür ediyorum. Merhabalar öncelikle. ODTÜ’lü arkadaşlarıma ben de buradan selamlarımı iletmek istiyorum bireysel olarak.

Şimdi arkadaşlarımızın sunumlarına da istinaden, bir tarafta hepimizin olan sular seller dağlar tepeler var, kamusal alanlar var, özel alanlarımız var, yaşamlarımız var. Ama bir yanda da kendi güçlerini göstermeye çalışan birtakım adamlar var. Bu adamlar ahkâm kesmeye çalışıyorlar, bizim hayatlarımıza müdahale etmeye çalışıyorlar ve bunda kendilerine bir sınır tanımıyorlar, bizi duymak istemiyorlar.

Peki, bu müdahaleleri kendi üsluplarıyla, zaman zaman bizi susturarak, zaman zaman kovarak, zaman zaman bize vurarak ya da bazen de bizi yok ederek ortadan kaldırarak gerçekleştirecekler ve biz susacak mıyız, yani tamam mı diyeceğiz? Bence öyle olmayacak. Çünkü biz yaşamlarımıza, yaşam alanlarımıza, haklarımıza ve özgürlüklerimize sonuna kadar sahip çıkacağımızın en önemli mesajını birkaç ay evvel somut olarak verdik. Ben buna inanıyorum.

Tam da bu kapsamda biz öğrenci komisyonU olarak günümüzde kamusal alanın mücadeleye dönüşümü ve bu süreçteki kazanımlarıI konusunu ele aldık. 2000’den bu yana kamusal alanlarımıza baktığımızda, hırsla şiddetle saldırıların arttığını görüyoruz. Saldırıları sadece sayıca artmıyor, aslında boyut olarak da ciddi evrimler geçiriyor ve bu bizi ürkütüyor.

Bu saldırıların temelinde, Sadece kamusal alanlara değil hocamızın da belirttiği gibi, özel alanlara yaşamlarımıza, zaman zaman cinsiyet ayrımı yaparak kadınlara, birçok farklı kesime farklı gruplara saldırılar yapıldığını görüyoruz. Bu saldırıların kentsel mekândaki boyutuna bakacak olursak, doğanın ve kentlerin sermayenin çıkarına hizmet edecek biçimde talan edildiğini ve bunda hiçbir vicdani yükümlülüğün kabul edilmediğini görüyoruz. Aslında bir vatandaş olarak evet, bu konuda çok rahatsızım, fakat bir de şehir plancısıyım ve benim mesleğim, hepimizin mesleği. Bu olaylara gerçekten alet ediliyor ve bu en büyük üzüntülerimden bir tanesi. Bunu belirtmek istiyorum.

Yine aynı dönemden günümüze dek süren ve hâlâ sürmekte de olan baskıcı dayatmacı projelere, bizim alanlarımıza, bizim kendi yaşam alanlarımıza, rant ya-

ratmanın yollarını arayacak politikalarla müdahale edildiğini ne yazık ki görüyoruz. Örnekler verecek olursak, kentsel dönüşüm projeleri, termik santraller, HES projeleri, maden ocaklarının işletilmesine ilişkin birtakım projeler. Hani bunların hiçbir insanı doğayı kenti hakları özgürlükleri hiçbirini gözetmiyor. Sadece birtakım grupların ve rantın kapısını açmaya yönelik.

Galata port Haydarpaşa projesi gibi projeler, yani burada sayamayacağımız kadar çok proje, çok can alıcı olanları seçmeye çalıştım. Üçüncü köprü, üçüncü havaalanı projeleri, Kanal İstanbul gibi çılgın çılgın da projelerimiz var bu arada, hepimize hayırlı olsun diyorum. Son olarak da Taksim Meydanıyla Gezi Parkı projesi gibi projeler bu saldırıların da, aslında bir anlamda somut örnekleridir.

Bu çalışmada bu aşamada bu projelere somut örnekler vermek üzere arkadaşım sunuşa devam edecek. (Alkışlar)

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Evet, sözü İsmail'e verdik. İsmail Er Yıldız Teknik Üniversitesinden.

İsmail ER (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Kentsel dönüşüm projeleriyle başlayacağım. Uzun zamandır gündemde olan şehir plancılarının hepsini ilgilendiren bir proje. Kentsel dönüşüm projeleri o kadar basit projeler değil arkadaşlar. Kentsel dönüşüm projeleri bu ülkede yoksul halkın evlerini başlarına yıkan, insanları sokağa atan projeler. Kentsel dönüşüm projeleri, AKP iktidarı için o kadar önemli ki, buna dair sürekli açıklama yapıyor. Buradan beklentisi 400 Milyar Dolarlık bir rant bekliyor. Yeri geldiğinde kentsel dönüşüm yapmak için her şeyi yapacağını bizlere gösterdi.

Buna dair birkaç örnek vermemiz gerekecek. Tarlabası'na kentsel dönüşüm yapmadan önce, bu kentsel dönüşümü meşrulaştırmak için travestileri oraya yerleştirdiler. Dikmen Vadisine Melih Gökçek'in çetesi saldırdı, arkadaşlarımızı yaraladılar. Baktığımızda Gülsuyu örneği var. Gülsuyu'nda bir arkadaşımız öldü, basında şöyle geçti; uyuşturucu çeteleriyle girdiği çatışmada öldü. Uyuşturucu çeteleri Gülsuyu'na kentsel dönüşüm yapmak için yerleştirildi. Çünkü devletin orada pis işlerini yapacak bazı insanlara ihtiyaç vardı. Birkaç sene önce Gülsuyu'na çeteler geldi ve burada bir arkadaşımızın canını aldı. Kentsel dönüşüm iktidar için bu kadar önemli bir proje.

HES projelerine geçeceği. Şu gördüğünüz fotoğraf Rize Güneysu HES projesi; baktığımızda derenin suyunu borulara hapsedtikleri, doğayı hiçe saydıkları, doğanın dengesini hiçe saydıkları bir proje. Bu projenin şöyle bir tarafı var. Tayyip Erdoğan da Rize'ye geldiğinde, hidroelektrik santralinin kapaklarını açıyorlar. Basına böyle yansımamasını istiyorlar. Ardından bu kapakları yeniden kapatıyorlar. Baktığımızda suya sahip olmak istedikleri bir dönemi yaşıyoruz.

Şurada gördüğümüz fotoğraf, Isranca Taşocağı. İdari mahkeme ÇED raporuna rağmen 28 tane taşocağının buraya açılmasına izin verdi ve Trakya'nın oksijen deposu olan su deposu olan bu dağlar, bugün bu hale geldi. Bu fotoğrafın benzerini HES projelerinde görüyoruz, kuzey ormanlarında görüyoruz. Bunun benzerini ilerleyen günlerde daha fazla göreceğe benziyoruz.

Şu fotoğrafta gözümüze çarpan bir nokta var, o yüzden koyduk. Odunların üzerinde “*ormanlar sahipsiz değildir halkındır*” yazısı var. Aslında bu gezi sürecinden sonra kamusal alanlara nasıl bakmamız gerektiğini bu fotoğraf bizlere gösteriyor. Bir diğer kamusal alan örneği olan Taksim Meydanı, asıl sunumumuz burası.

Taksim Meydanını, bu olayların nasıl buraya geldiği, mekânın değişimi ve bundan sonra sadece Taksim Meydanına değil, Türkiye'nin tüm meydanlarına sokaklara bu değişimin nasıl yansıdığını bugün sizlere anlatacağız.

Taksim Meydanının tarihsel bir süreci var, onu incelememiz gerekiyor. Taksim Meydanı basit bir meydan değil, bir semt meydanı kent meydanı değil; Taksim Meydanı bu ülkenin meydanı. Cumhuriyet tarihinde iktidarını güçlendiren kim varsa, bu meydanı şekillendirmeye çalışmıştır.

Meydandaki anıtı incelediğimizde şöyle bir özelliği var. Anıtta Atatürk, Sovyet subayları, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak ve Türk köylüsü vardır. Köylüler İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Atatürk, savaşın sürükleyicileridir. Bir yandan da bunun desteğini yapanlar Sovyetlerdir. Atatürk'ün yanında dik bir şekilde duran insan, orada Sovyet subayıdır. Omuzlarında orak çekiç işareti vardır. Aslında baktığımızda, savaşın nasıl verildiğini bu anıt bizlere gösteriyor.

Ardından 1940'lı yıllar, Taksim Meydanı ve Gezi Parkı. Fotoğrafın kenarında meydanı görebiliyoruz. Gezi Parkını daha fazla gösteriyor. Gezi Parkının merdivenlerinin üst tarafına 1946 yılında İsmet İnönü kendi anıtını yaptırmaya çalışıyor. Çünkü kendisi de o dönem iktidar olmuştur ve bu meydana kendisi rengini katmaya çalışmıştır. Daha sonra bu anıt çeşitli sebeplerden dolayı dikilmiyor.

1960'lı yıllarında Taksim Meydanına baktığımızda, kasatura anıtı; darbe olduktan sonra 1970'li yılların sonuna kadar Taksim Meydanında bu ülke böyle bir anıt gördü. 70'li yılların sonunda bu anıt kaldırıldı. Bu ordunun gücünü gösteren, onu simgeleyen bir anıttır. Bir ileri gittiğimizde, 1977 Taksim kanlı 1 Mayıs. Bu tarihten itibaren Taksim Meydanı artık sadece iktidarların, sadece sermayenin meydanı değildir, bugünden sonra işçi sınıfının meydanı olmuştur. Bugün DİSK buraya 500 bin kişiyle geldiği gündü. Kemal Türkler'in en son söylediği söz; burası artık 1 Mayıs alanıdır dedikten sonra, orada 34 arkadaşımız öldü.

Toplumsal muhalefetin bedel ödediği bir alandır. Bundan sonra insanların toplumsal muhalefetin o günden itibaren sahip çıktığı alan olmuştur Taksim Meydanı. Baktığımızda yayalaştırma projesi öncesi Taksim'e bakıyoruz. Yayalaştırma pro-

jesi öncesi Taksim'e bakacak olursak; Taksim Meydanı görüyoruz, yoğun bir yaya trafiği ve araç trafiğini görüyoruz, gezi parkını görüyoruz. AKP'lilerin o dönem söylediği bir şey vardı; Gezi Parkı ayyaşların kullandığı bir yerdir. Aslında bir yandan doğru söylüyorlardı. Biz gezi direnişini yapmadan önce Gezi Parkına hiçbirimiz gitmiyorduk, hatta belirli bir saatten sonra gitmeye korkuyorduk Gezi Parkına, böyle bir alandı Gezi Parkı. Ondan sonra bir dönüşüm yaşadı.

Taksim Meydanının önemine vurgu yaptık, tarihsel sürece vurgu yaptık. Bugün böyle bir dönemden geçiyoruz, devletin tekelleştiği bir dönemden geçiyoruz. Bugünkü iktidar da kendi rengini Taksim Meydana vermek isteyecek. Bu aslında beklediğimiz bir şeydi, yavaş yavaş gördük; Taksim'in yayalaştırılması, ardından gelen Topçu Kışlası projesi. Topçu Kışlası projesi yeni Osmanlıcılık akımının etkisidir. Bununla beraber devam edecek olan süreç Taksim Cami projesi önemlidir bizler için. Ne durumda olduğunu bilmiyoruz, çünkü projeyi durdurduk. Yani fiili olarak Gezi Parkı direnişiyle birlikte Topçu Kışlasının yapımını engelledik ve meydana yapılan müdahaleler büyük oranda durmuş durumda.

Camiler şu açıdan önemlidir. Yeni Osmanlıcılık akımına bakıyoruz. Osmanlı döneminin güçlü padişahlarının hepsi İstanbul'a büyük camiler yaptırmıştır, devasa camiler. Tayyip Erdoğan bugün Çamlıca Camisini yapmaya çalışıyor, yetmedi Taksim Meydana kendi camisini yapmak için uğraşıyor. Taksim Meydanı iktidar için aslında kendi rengini, kendi saltanatını kurduğu bir yerdir. Zaten padişah özentisi bir insanla yönetildiğimiz için, bizi şaşırtmıyor bu durum.

Bu sürece gelecek olursak, bu sürecin kritik bir noktası var; 1 Mayıs, geçen sene atlattığımız. 1977 katliamıyla beraber 1 Mayıs toplumsal muhalefet açısından önemli bir yer edindi. AKP 1 Mayıs'ı yasakladığı günden itibaren, İstiklâl Caddesi toplantı ve gösteri yürüyüşlerine kapatıldı. 31 Mayıs'a kadar geçen sürede tekstil işçilerine saldırı oldu, öğrencilere saldırı oldu, kadınlara saldırı oldu. Özellikle en son kadınlara yapılan saldırı, kadına şiddeti protesto eden 15 tane kadına 100'ün üzerinde çevik kuvvet saldırdı, yerlerde sürükleyerek gözaltına aldı. Bir ay boyunca İstiklâl Caddesi bugünleri yaşadı.

En son Gezi Parkı sürecine gelirse; Gezi Parkı direnişini anlatmayacağız, Tayfun Hoca'nın konusuydu o; biz biraz daha mekândaki dönüşüme değinmek istiyoruz. İş makinelerinin gezi parkına saldırmasıyla beraber gelişen, önce barışçıl bir direniş fotoğrafının ilk karesinde görüyoruz. Ardından Sırrı Süreyya Önder'in iş makinesinin önüne atılması, kendinin orada yaralanması, bu direnişe bir eşit atlattırdı. Aslında bizim de görmek istediğimiz milletvekilinin böyle bir insan olduğunu o gün öğrendik.

Daha sonra alttaki sol fotoğrafta polis şiddetini görebiliyoruz. İstiklâl Caddesinin Taksim Meydanı iktidar için de önemini görüyoruz biz burada. Çünkü bu derece saldırıyor. Yerde gördüğünüz her şey gaz kapsülü arkadaşlar, o gece oradaydık.

Yaşadığımız günü unutmayacağız hiçbirimiz.

Bu direnişle beraber direnişin rengi de değişti. Öbür fotoğrafa baktığımızda, biz aslında dar kalıplarımızı yıktık direnişte. İnsanların beraber direndiğini gördük, direnişin büyüdüğünü gördük.

Gezi Parkı Tayyip Erdoğan'ın dediği “burayı ayyaşlar kullanıyordu” dedi, ama biz Gezi Parkına girdiğimizde burayı böyle kullanmamaya başladık. Mekânda ciddi bir dönüşüm oldu. 20 gün boyunca gezi parkında sanatın üretildiği, dayanışmanın olduğu bir alana döndü. İnsanların piyano çaldığı, ortak kütüphanenin kullanıldığı bir alan gördük. Sanatın sokaklara yansıdığı bir alan gördük duvar yazılarıyla. Gelip insanların semah döndüğü, farklı bir tarzda semah gördüğü bir 20 gün yaşadık.

Aslında baktığımızda Taksim Meydan, tarihinde hiçbir zaman bu kadar özgür olmamıştı; ne İstiklâl Caddesi, ne Gezi Parkı, ne Taksim Meydan. Bu süreci buraya getiren önemli bir nokta var. Neden biz buraya geldik Taksim Meydanda sorusuna cevap verecek olursak; AKP son dönemde sadece kamusal alanları değil, sadece doğaya kentlere değil, yaşamlarımıza toplumdaki herkese saldırdı. Kürtaj tartışmaları, 4+4+4 tartışması, Hrant Dink davası, HES'ler, kentsel dönüşüm, eğitim, sağlığın piyasalaştırılması, Uludere Katliamı, Sivas davasında zamanaşımı, ifade özgürlüğünün kalmadığı bir dönemi yaşıyorduk. Bunun etkisiyle birlikte hepimiz Gezi Parkına geldik. AKP'nin bu toplumda saldırmadığı hiç kimse kalmamış ve aslında bu isyanın neden oluştuğunu görebiliyoruz.

Yine iktidarın Taksim Meydana ne kadar önem verdiğini bu fotoğrafta bir daha görüyoruz. O kadar önem veriyor ki, öldürecek derecede saldırdı ve öldürdü de. Bu fotoğraf Taksim Meydanı kaybettiğimiz günün fotoğrafı. En son saat 19.00, Vali Mutlu meydana hiçbir müdahale olmayacak derken, birkaç dakika sonra meydana böyle bir müdahale geldi. Biz o gün meydana doldurmuştuk. Bu meydana yeniden aldık diyorduk. Vali Mutlu açıklama yaptı, aradan 5 dakika geçmeden bu müdahaleyi yaşadık.

Birkaç gün sonra Gezi Parkını da kaybettik. Yalnız süreç bitmedi, Gezi Parkındaki dönüşüm toplumsal dönüşüm mahallelere üniversitelere, hayatın her alanına yansdı. Bu fotoğraf Abbasağa Parkından aldığımız bir fotoğraf. Buraya Necla arkadaşımız biraz değinmek istiyor.

Necla ÇALIK (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)- Evet, böyle olaylar oluyor, ama umudumuzu kaybetmememiz gerektiği için, biraz da kazanımlardan bahsedelim o zaman.

Sesimizin artık sonuna kadar çıktığı gezi direnişinin ektiği umut tohumları, bizim en sıkı sarılabileceğimiz, artık en güçlü dallarımızı teşkil etmekte. Artık hiç kimse söyleyeceklerini kendine saklamıyor farkındaysanız. Bunlar gerçekten bizim yıl-

lardır suskunluğumuzun artık bozulduğunu, bu tabuların yıkıldığının en büyük göstergesiydi.

Şimdi günbegün gelişen mahalle forumları ve arkadaşımızın bahsettiği gibi üniversite forumları bir umuttur. Parklarda, meydanlarda minik minik arkadaşlarımızın katıldığı atölyeler, düzenlenen kurulan kütüphaneler, dayanışma kültürünü geliştiren birtakım etkinlikler birer umuttur.

Tepkilerin yalnızca artık yerelde kalmadığı ve uluslararası boyutta da insanlar acı çektiğinde, artık kimsenin susmadığı, tepkilerimizin büyüdüğü ve sınırlarını aştığını gördük. Bu da bir umuttur. Fındıka'da başlayıp, tüm artık hızla yayılan merdiven boyama faaliyetlerinin, insanların kendi yaşam alanları üzerindeki söz hakkının farkında olduğu, bilinçlendiği bir umuttur. Griye boyanan ve tekrar yeniden halk tarafından rengârenk boyanan “*griniz bitene kadar*” diye de rengârenk kalacak olan merdivenler de birer umuttur.

Aslında toparlayacak olursak; bu sesler hiçbir zaman susturulamazdı, ama bu direnişle bir asla da susturulamayacağını gördük.

Çok teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Evet, biz de Necla ve İsmail'e teşekkür edelim. İsterseniz soru cevap kısmında böyle bir fırsat doğabilir.

İsmail ER (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Çok kısa 5 dakikalık bir şey.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Peki, yalnız size bir iyi bir de kötü haberim var. Hangisinden başlayalım? Kötüyü söyleyeyim; süremiz kısıtlı. 17.15'te bitirilmesi isteniyor oturumun. İyi haberi sonra söyleyelim.

İsmail ER (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Gezi Parkı sonrasında gelişen süreçte, aslında kamusal alan dediğimiz alanların kullanımında bir değişim görüyoruz. Bu fotoğraf Abbasağa Parkının fotoğrafı. Abbasağa Parkı Beşiktaş halkının doğru dü-rüst kullanmadığı bir alandı. Günde tek tük insanların uğradığı, köpeğini gezdirdiği bir alandan başka hiçbir alan değildi. Bugün bu fotoğrafa baktığımızda, ama işlevsiz olan bir alan her gün binlerce insanın kullandığı bir alan haline geldi, tıpkı Gezi Parkını artık sık sık kullanmaya başladığımız gibi.

Yine merdivenler boyandı. Kamusal alan dediğimiz sokaklarda bir değişim gördük. Bu alanlarda parklarda üretim devam etti kamusal alanlarda. En başta gördüğümüz fotoğraf, çocuk atölyesi fotoğrafı. Abbasağa Parkından alınmış bir fotoğraf. Altta gördüğümüz etkinlik, Yoğurtçu Parkı forumunun yaptığı Lice dayanışma etkinliğidir.

Aslında baktığımızda, toplumsal da bir dönüşüm yaşadığımız bir alan ve üretimin arttığı bir alan haline geldi kamusal alan. Hepimizin kullandığı alanlar olmasının

dışında. En son köşedeki fotoğraf da bir üniversite forumuna dair; “*nefes almayınca*” belgesel gösterimi, bir üniversite forumunun etkinliği. Orada da yer olarak Meydan dedik. Üniversitelerimizin de meydanlarını alacağız dedik ve artık üniversite forumlarını da meydanlarda yapmaya başladık.

Yine ODTÜ, ODTÜ’ye de yapılan bir kamusal, ODTÜ’de de kamusal alanın kullanımına dair bir şey söylemek istiyorum çok kısa, arkadaşların konusu girmeyeceğim. “*Onlar yıktıkça biz yapacağız*” dedi ODTÜ’lü arkadaşlarımız ve fidanlarını diktiler. Keşke bugün burada olsalardı.

Tuzluçayır müdahalesi. Bu özel olarak aldığımız bir yer. Aslında kamusal alan tartışılabilir bir noktada duruyor. Bir mahalle kamusal alan mıdır? Bir mahalle o mahalleli için yaşam alanıdır. O mahalleye yapılan saldırı, o insanlara yapılan saldırıdır. Tozpembe bir tablo çiziliyor, cami cemevi yan yana geldiğinde Alevilerin sorunları çözülecek sanıyorlar. Okyanus ötesinden Fethullah Gülen’in projesidir bu cami cemevi projesi. Mahallelinin buraya sahip çıktığını görüyoruz.

Bir soruyla aslında bitireceğiz. Peki, sizce günümüzde yaşanan bu mücadeleler ve kazanımlar kalıcı mı geçici mi? Bir de şunu öğrenmek istiyoruz: Gezi Parkı eylemleri sırasında gençlik önemli bir noktada durdu. Bize dair yapacağınız eleştiriler ya da ileriye dönük beklediğiniz bir şey varsa, sormak istediğiniz bir şey, onları da cevaplarız.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- İsmail teşekkürler. Bu ekranda kalan sorunun, aslında hepimizce cevapları olması lazım; aslında bir önceki oturumda benzer bir soruyu ben konuşmacılara yöneltecektim, ama çok sarkınca oturum bundan vazgeçtim.

Zaman zaman çok belki içimizi okşuyor gönlümüzü okşuyor. Bu gezi süreci kentsel mücadelede çok önemli bir kazanım olduğunu varsayıyoruz, ama acaba bunda biraz yanılıyor muyuz? Bunu biraz zaman gösterecek herhalde. Çünkü burada birçok birikim katmanının bir araya geldiği bir kesitti bu, ama bunun tekrarı ne kadar mümkün? Daha doğrusu kazanımların sürdürülmesi ne kadar mümkün bilemiyoruz.

Şu anda canlı yayın ekranı mı? Görebildiğim kadarıyla Twitter’den soru yok, o zaman salona çok rahatlıkla zaman verebileceğiz. Türkiye’de 20’nin üzerinde, tam rakamı bilmiyorum, şehir ve bölge planlama bölümü, planlama eğitimi veren okul var. Bunlardan kronolojik olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesinden sonra ikinci bu eğitimi vermeye başlayan üniversite ev sahibi Dokuz Eylül Üniversitesi. Bu yıl bu kolokyumun sanırım buraya gelmesinin bir gerekçesi de, hatta belki de tek gerekçesi olabilir bilemiyorum. İlk mezunlarını vermesinin üzerinden 30 yıl geçmişti. 30. Yıl plâketleri bu üniversitenin bölümün ilk mezunlarına bu oturumdan sonra verilecek. Bunun duyurusunu yapalım.

Bir duyuru daha yapayım, hazır bölmüşken. Buradan çıkışta yemeğe gidiyoruz, yani davetlisiniz. Havagazı Fabrikasında biliyorsunuz restore edilen bir eski sanayi yapısı ve burada bir yemek var. Bunun da duyurusunu yapmış olalım ve salona dönelim.

Kamusal alan, arkadaşlarımızın sunumları ve tartıştıkları hakkında neler söylemek istersiniz? İlk el bu taraftan kalkmıştı. Sevgili Gökhan oradan söz aldı. Başka var mı? Sonra bu tarafa yönleneceğiz peki.

Gökhan ERKAN- Öncelikle arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum. Tabii sanıyorum uzun zamandır öğrenci paneli yapılmadığı için kolokyumlarımız kapsamında, hem içeriği itibarıyla, hem de kapsamı itibarıyla biraz bir daralma oldu galiba. Yani ODTÜ'deki arkadaşlarımızın durumunu açıkladığınız, ama diğer üniversitelerdekini bilmiyoruz şimdi. Neden acaba üç-dört arkadaşımız görüştü bilmiyorum. Buna ilişkin bir açıklama da yapılmadı şimdiye kadar, çünkü öğrenci panellerinde hemen hemen her üniversiteden öğrenci arkadaşlarımız gelip, kolokyum konusu üzerine görüşlerini bildirirlerdi.

Şimdi bir bu katılım, öğrenci panelinin kapsamı açısından bir de tabii bir anlamda bir haya kırıklığı olacak belki ifade ettiğim şey kendi açımdan, biraz da provokatif olsun diye açıkçası söylüyorum. Şimdi sunumlarda da, gerek arkadaşlarımızın sunumlarında, gerek bugüne kadar ki kolokyumun sunumlarında, ben biraz bizim planlama, yani mekânsal çözümlemenin temel aktörleri olan bu konuda bilim insanları olan, bu konuda uygulamacı insanlar olan şehir plancılarının mekânsal boyuttan biraz açıkçası kaçtığını görüyorum. Yani sunumlarda, kanunların listelerini görüyoruz, büyükşehir yasalarının listelerini maddelerini vesaire görüyoruz. Sürekli bir siyaset, işte ekonomik çözümlemeler, iktisadi çözümlemeler görüyoruz, tablolar görüyoruz. Bol bol fotoğraf görüyoruz, ama maalesef bunların bizim alanımızdaki karşılığı olan planlara ilişkin pek bir şey göremedik.

İşte Abidin Dino mutluluğun resmini çizebildi, biz politikanın resmini, sermayenin hareketinin resmini, işte mülkiyetin dönüşümünün resmini çizmekten imtina mı ediyoruz, artık çizemez duruma mı geldik? Çünkü şöyle bir duruma geliyor bu. Birileri politik alanı düzenleyemedikçe, ekonomik alanı düzenleyemedikçe, biz bunun mekânsal ifadesini de sanıyorum üretemeyeceğiz. Ama temel aracımızın da, meslek alanı olarak bu olduğunu düşünüyorum. Yani biz mekânsal becerimizle çözümlemelerimizle ve öngörülerimizle bu alana müdahale etmedikçe, sosyologlar bizden daha iyi sosyolojik çözümleme yapar, iktisatçılar çok daha iyi iktisadi çözümleme yapar, ama iş mekâna geldiğinde biz fotoğrafçılardan daha iyi fotoğraf gösteremiyoruz diye düşünüyorum.

Yani bir kamu mülkiyetinin alışveriş merkezi olarak fotoğrafını göstermektense, kamu mülkiyetindeki bir-iki tane tesis, bir-iki tane plan kararı acaba gösterebilir

miyiz? Ya da bizim beğendiğimiz türde, yani onun bir planını görelim de, ondan sonra fotoğrafına bakınız diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Teşekkürler, bir katkıydı. Oradan evet buyurun siz... Mikrofonu iletelim. Bir de kendinizi tanıtırsanız kayıtlar açısından.

Ahmet KAYAN (Harran Üniversitesi)- Şimdi bu arkadaşlarımız çok güzel şeyler söyledi işin doğrusu, biraz da kendilerini iyi ifade ettiler. Ben önceki konuşmacıya katılıyorum, öğrencilerin panelleri iyi olur. Hem gelecekte kendilerini daha iyi yetiştirmeleri için, hem de arkadaşlarla bu şekilde diyalogla girmeleri açısından.

Ben bu arkadaşların söyledikleri son sorunun kalıcı olduğunu düşünüyorum. Mesela Gezi Parkı kazanımlarının kalıcı mı geçici mi olduğunu soruyorlar. Bilimsel açıdan yaklaşmak istiyorum, arkadaşlar öğrenci oldukları için birikimleri azdır doğal olarak. Şimdi baştaki arkadaşımız, mesela bu şeyden bahsetti. Ortaçağda toplumdaki sınıflardan bahsetti ve toplumu değiştirenin aslında burjuvazi sınıfı olduğunu söyledi. Bu da tabii burjuva aynı zamanda kentsel bir sınıftır, siyasal hakları olmayan bir sınıftır, ama ne yapıyor? Okuyarak, ticaret yaparak, zenginleşerek, hem piskoposlardan hem de işte o zamanki aristokratlardan neyi alıyor? Egemenliğini alıyor. Dolayısıyla haklarına sahip çıkma bilincine ulaşmış oluyor.

Şimdi başka bir örnek vermek istiyorum. Edison Amerika'ya elektriği getirdiği zaman, gaz satanlar karşı çıkıyorlar ve diyorlar ki, bu kenti yakacaktır, bütün Amerika kentlerini yakacaktır. O konuşmada hâkimin biri de diyor ki, efendim diyor müdahale etmeyin. Eğer bir kişi vergi veriyorsa, onu sorgulama hakkına ve konuşma hakkına sahiptir. Yani eğer siz de vergi veriyorsanız ve bunun bilincindeyseniz, yönetimi sorgulama hakkına sahipsiniz. Kentleşmeyle birlikte sosyal değişim kesinlikle gerçekleşiyor. Bu dünyada da böyledir, ülkemizde de böyledir. Bundan sonraki kazanımların kalıcı olacağını bilimsel açıdan ben arkadaşlarıma söyleyebilirim.

Teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Teşekkürler. Katkıları geliyor, aslında sorulara biraz öncelik verelim, hatta biraz da genç arkadaşlarımıza öncelik verelim; çünkü bu bir anlamda onların da paneli. Kuşkusuz herkese açık, ama evet sizden devam edelim.

Sefa MERT- Herkese iyi akşamlar diliyorum. Arkadaşlara konuşmaları için teşekkür ediyorum. İlk arkadaşımızın da belirttiği gibi, yani bu konuşmaların ilk iki arkadaşımızı hariç tutuyorum. Burada tabii herkesin kendi özgür görüşleri var düşünceleri var, herkesin kendi siyasi görüşleri var. Buna hiç kimsenin bir şey deme hakkı yok, ama konumuz kent yönetimi ve planlama diyoruz ve dikkat ettiyssek

son iki arkadaşımız ağırlıklı siyaset üzerinden konuştular. Buna ne kadar gerek var? Ben bilmiyorum açıkçası.

Burada benim arkadaşlara naçizane bir önerim olacak. Burası hiç kimsenin siyasi görüşlerini paylaşıp da cirit attığı bir yer değil.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Bir hatırlatma yapayım yalnız. Kent yönetimi ve planlama genel başlığı altında, panelin ayrı bir başlığı var. O da kamusal alanda müdahale mücadele ve geri kazanımlar.

Sefa MERT- Bu kamusal alandan çıktık, ama ne yazık ki. Yani en azından keşke ilk arkadaşımızın da dediği gibi, konuya bağlı kalsaydık ben daha mutlu olurum. Hani beğenmeyen gitsin zihniyeti tabii olabilir saygı duyarım, ama en azından biz ne için geldik? arkadaşlarımızın siyasi görüşlerini dinledik. Saygı da duyuyorum ayrıca.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Tamam görüşünüzü aldık, mesajınızı aldık, teşekkürler. Evet, sizinle devam edelim.

Duygu CİHANGER- ODTÜ doktora öğrencisiyim, aynı zamanda ŞPO Genel Merkez Yönetim Kurulu üyesiyim. Aslında ben de öğrencilerin söz almasını isterdim. Benim konuşmamın iki dakikası bile onlar için çok değerli olmayacak, ama yine de öncelikle komisyon adına buraya gelip, pazartesinden beri çalışan ve emek veren herkese her öğrenciye teşekkür ediyorum.

Özellikle buraya gelip, en son Necla'nın da söylediği gibi, herkese umut olan umut veren, böyle güzel güler yüzlü konuşan sizlere teşekkür ediyorum, buraya gelip temsilci olduğunuz için. Sonra da şunu söylemek istiyorum. Öğrenci panelleri her sene yapılıyor. Özellikle üç sene önce Antalya'da birinci öğrenci kurultayı gerçekleştirildi. Geçen sene Ankara'da Gazi Üniversitesi ev sahipliğinde yapılan Kolokyumda da, kentsel dönüşüm odaklı bir öğrenci çalışması gerçekleştirildi. Eğer etkinlik ve kolokyumlar daha fazla takip edilirse, bu konuda daha doğru bilgiye sahip olacağına inanıyorum.

Aynı zamanda iki senedir kamp düzenliyoruz ve öğrenciler ve sizler de daha önce gelmeyen diğer öğrencilerimiz de her zaman katkı koymaya gelebilir. Odaya üye diğer meslektaşlarımız da aynı zamanda buraya hem katkı koymaya, hem de neler olup bittiğini izlemeye gelebilir. Bu şekilde daha verimli bir süreç işler iki taraf açısından da diyorum.

Şöyle bir şey söylemek istiyorum. Aslında satışmak istemiyorum, ama kamusal alana müdahale başlığı altında ve kent yönetimi ve planlama ana teması altında, herhangi bir siyasi ya da iktidar düşüncesinin burada savunulmaması zaten tuhaf olurdu. Çünkü kamusal alana müdahale bu aşamadan geliyor, yani bu çerçeveden geliyor ve bunları tamamen göz ardı etmek, bu kolokyumun bir zayıflığı olurdu.

Burada tam tersine, çıkıp buraya gerek fotoğraflar, gerek plan, gerek sadece sözle doğruyu savunduğunuz için ayrıca teşekkür ediyorum.

Bundan sonraki çalışmalarında da öğrenci komisyonuna bütün öğrenci arkadaşlarımız davetlidir. Bir Facebook grubumuz ve bir mail grubumuz var, ona her zaman üye olabilirsiniz. Siz bir çağrı yapmıştınız, onu bir daha tekrarlayayım. Saat 19.00’da Sevinç Pastanesi önünde bir buluşma gerçekleştirilecek. Böylece özgür fikir ve düşüncelerimizi kamusal veya özel alanda tartışıp, planlama adına gelecekte çok daha iyi işler yapabileceğinize öğrenciler olarak inanıyorum.

Teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Bu taraftan Murat seninle devam edelim. Yalnız süremiz daraldı, çok kısa kısa lütfen, bir –iki cümleyle sadece.

Murat ÇELİK (Şehir Bölge Yüksek Plancısı)- Hem öğrenci paneli olması, hem de konunun içeriği açısından aslında çok uzun konuşmak isteyebileceğim bir konu, ama çok kısa kısa iki cümleyle ifade etmeye çalışayım.

Geçmişte sizlerin de hani şu an çatısı altında bulunduğum ve mezun olduğum Dokuz Eylül Üniversitesine de ayrıca 30. Yıl için de tebrik etmiş olayım. Öğrenci panelleri, öğrenci oturumları, öğrenci kolokyumları bizim lisans dönemimizde, 90’lı yılların ortalarında öğrenci buluşmalarına ve daha sonra Şehir Plancıları Odasının bağımsız ya da bağlı öğrenci kulüplerine, öğrenci üyeliğine kadar yer alan bir süreçte bir kazanım elde edilmişti.

Benim açıkçası Gökhan’a katıldığım bir nokta var, genel oturumla ilgili olarak. Öğrenci panelinde şehir planlama öğrencilerinin vizyonları, konu kapsamında gelecek kurgularını ve planlama öğrencileri olarak örgütlü olarak özellikle bu yöndeki çaba çalışma ve katkılarını duymak isterdim. Bunu soru olarak yöneltiyorum şu an. Burada temsilen bulunan, o yükümlülüğü de arkadaşların taşıdığını düşünüyorum. Diğer üniversitelerden katılım olmasa da, bu dört arkadaşımızın büyük bir cesaretle Duygu hanımın bahsettiği gibi. Şehir planlama öğrencileri olarak konunuz kapsamında kamusal alanın tekrar kamusal kullanıma kazandırılması için eylemler kurgular düşünceler hedefler nelerdir?

Bir dipnot; 96 Habitatta konut hakkıyla ilgili yürüyüşü tetikleyen Şehir Plancıları Odası planlama öğrencileri buluşmasıydı, Habitatta uzun bir yürüyüş yapmıştık. Bunu söylemek istiyorum ve keşke ODTÜ’lü arkadaşlarımız, diğer üniversitelerdeki arkadaşlarımız da burada olsalardı ve kendi sözlerini de söyleyebilselerdi. Bu planlama öğrencilerinin hep bir arada olması, bütün olması; konu, katılım, içerik ne olursa olsun güç olması gereken bir etkinliktir bu.

Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Şimdi tabii formatın eleştirisi için başka zamanlar da olabilir, çok buna odaklanmayalım ne olur. Kaldı ki benim de birkaç eleştirim var öğrenci arkadaşlarımızla da paylaştım. Başka konuya ilişkin katkı soru var mı? Sizinle devam edelim. Tamam, onu not aldılar tahmin ediyorum soruyu.

Cemre YILDIZ (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Teşekkür ediyorum herkese. Ben daha aslında bireysel bir soru sormak istiyorum, ama sizleri temsilci olarak gördüğümüz için, fikirlerinizi de merak ediyorum. Hepimiz bu zamana kadar öğrenciler olarak en azından biz kamusal alan konusunda çalışmalar yaptık veya bir kısmımız yapacak. Biz bu çalışmalarımız doğrultusunda, kendi çerçevelerimizin dışına ne kadar çıkabiliyoruz ya da bir öğrenciler dışında şu an planlanan şehirlere baktığımızda, insanlar kendi çerçevelerinin dışına ne kadar çıkabiliyorlar? Bu konudaki düşüncelerinizi merak ediyorum açıkçası.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Bunu biraz açabilir misin? Yani ne anlamda bir çerçeveden söz ettiğini...

Cemre YILDIZ (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Şöyle diyeyim; belirli kısıtlamalar çerçevesinde ilerleyen bir sistemimiz, eğitim sistemimiz ya da kendi düşünce sistemlerimiz var. Hani ben bunun tasarımlarımızı çok fazla etkilediğini düşünüyorum. O hususta soruyorum. Biz onları aşabiliyor muyuz ki Türkiye genelini eleştiriyoruz?

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Evet, bunu da not aldım sanıyorum arkadaşlarımız. Evet, başka soru yoksa cevaplara geçebiliriz. Var mı? Evet, buyurun.

Volkan ULUDAĞ (Şehir Plancıları Odası)- Ben ufak bir görüş bildirmek istiyorum. Şimdi biraz önce de Duygu Sevinç Pastanesinin önünde buluşuyoruz ve saire filan dedi ya. Şimdi ben Ankaralıyım, Sakarya Caddesini bilirsiniz belki. Ankara'ya gittiğimde bir arkadaşımı aradığımda, ben bir ticari mekândan başka o mekânı tanımlayacak bir öge bulamıyorum. Yani YKM'nin önündeyim, Dost Kitapevinin önündeyim, Sevinç Pastanesinin önündeyim gibisinden tanımlamalar yapıyoruz. Yani şimdi bence mekânın mekân olduğu zaman, bu tanımlı değiştirdiğimiz zamandır.

Söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)-Sizin vardı galiba, evet.

Halit ACAR (İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi)- İzmir Yüksek Teknoloji, son sınıf planlama öğrencisiyim. Benim hem eleştiri hem soru gibi bir şey. Arkadaşlarımız bazı projelerden bahsettiler. İşte bir planıcı olarak veya halktan biri olarak yapılmasını istemediğimiz projelerden bahsettiler.

Bu projelere karşı çıkarken, bence biraz romantik yaklaşıyoruz. Halktan birinin böyle yaklaşması normal, ama biz bilim insanlarının, bu işin eğitimini alan insanların böyle yaklaşmaması lazım bence, böyle söylemler kullanmaması lazım. Daha bilimsel verilerle konuşması lazım. İşte şu yapılmasın, ama neden? Soru işareti, o nedene bir cevap vermemiz lazım bizim veya daha iyisini, bunun yapılması yerine daha iyisi şu var bunu yapmamız lazım diyebilmemiz lazım bence. Bu kadar.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Başka soru. Evet, son iki soru daha alalım. Evet, oradan bir el kalktı, Mahmut.

Mahmut ÖZKESKİN- Mezun oldum, şehir plancısıyım artık. İlk gün İlhan Tekeli Hocamızı biraz dinleme şansım oldu. Demokrasiyi eleştiriyor, demokrasiye alternatif bir şey sunamıyoruz. Katılımcı planlama diyoruz, katılımcı planlamanın nasıl gerçekleşebileceğini söyleyemiyoruz.

Dünyanın yönetimi budur. Eğer bir fazlaysan sen güçsün. Kurtuluş Savaşında güç açısından değildi belki, ama inanç açısından biz üstündük diye geçtik. Atatürk devrimlerini yaptı, güçlüydü liderdi değiştirdi. Onun karşındakiler o dönem zayıftı diye belki bir şey söyleyemediler. Bugün iktidar güçlü, onlar güçlü onlar değiştiriyorlar. Yarın biz güçlü olursak, biz onları ezmiş olacağız. Bunu böyle görmeliyiz.

Kent planlamasında şöyledir; ben adamın birinin parseline park veriyorum, onu eziyorum aslında, şöyle veya böyle eziyorum. Ama bunu ben güçlüyüm diye yapıyorum, belediye güçlü diye yapıyor. Hep diyorum Hocam, yani İlhan Tekeli Hocamız büyüğümüzdür eyvallah, yürüten bir kütüphanedir belki, ama gerçekten bir çözüm önerileri sunabilmeliyiz gerçekten. Demokrasiyi eleştiriyorsak bir şey önerelim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturma Başkanı)- Evet, son bir söz bu taraftan bir el kalktı, hemen oraya da verelim. Sonra iki-üç soru var, onların cevaplarını alalım.

Katılımcı (Erciyes Üniversitesi)- Tüm katılımcı arkadaşlara öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Erciyes Üniversitesinden katılıyorum, öğrencilerim de burada.

Şimdi aslında politikadan girdi diye öğrenciler biraz kızdılar, ama şu anda Çevre ve Şehircilik Bakanlığında İmar Kanununun bazı maddeleri değiştirilerek, aslında bizim şehircilik yaptığımızı zannederek, şehircilik yapmamamız sağlanmaya çalışılıyor. Bunu kim yapıyor? Politikacılar yapıyor. Çünkü kanuni gerekleri veya bazı kanuni şartları politikacılar değiştiriyor.

Aslında karşımızda belli bir güç var. Hani böyle Türk filmlerinde bir yeri ele geçirmek isteyen çeşitli tipler vardı. Aslında bizim mesleğimize de şu anda saldırılıyor diye düşünüyorum. Nasıl saldırılıyor? İmar Kanunu bizim temel kanun

dayanağımız, bunun içi boşaltılıyor. Hani planlı olmak iyi midir? Kötü plansa bence iyi değildir aslında.

Şimdi arkadaşların politikadan bahsetmelerine gelince, yani politikayı burada konuşuranlar utansın açıkçası. Yani biz burada politika konuşmaya gelmemiştik, ama maalesef o kadar öne çıktı ki, mesleğimizi savunmak için politikayı konuşmak zorunda kaldık. Benim tabii yaşıma biraz büyük, ODTÜ mezunuyum. Annem babam da o ağaçları diktiler ayrıca. Yani öyle de bir geçmişim var orada. Şimdi dolayısıyla bir miktar tepkiliyim, ama şunu anlamak lazım. Öğrenciler için de bir tavsiyem olacak. Biz politikayı şehir plancıları olarak çok boş bırakmışız. Yani mesleğinizi yapın yapmayın, ama bence eğer politikaya girme şansınız varsa, bu tür bir niyetiniz ve hevesiniz varsa, demek ki biz bunu açık bıraktık ve gezi olayının en büyük bence şeyimiz şu algılarken; bazı şeyleri boş bıraktığımız ve savunmasız yakalandığımızı fark ettik ve geri savunmaya geçtik. Fakat bunda bazı şeyleri kaybetmemizin sebebi de, politikayla uğraşmayıp, yani şehir plancıları olarak politikayla uğraşmayıp, bu alanı boş bırakmamız diye düşünüyorum.

O yüzden öğrencilere tavsiye ediyorum. Yani şehir plancıları ve bilinçli şehir plancıları olarak bu alanı eğer imkânınız varsa boş bırakmayın ve burada da temsilcilerimiz olsun ki, her alanda bazı şeyleri savunmak ve kaybetmemek ancak buna bağlı diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Çok teşekkürler. Sevgili Sinem ısrarla el kaldırdı. Son soru demiştik, ama bu son soru olsun. Herhalde çok önemli bir şeye işaret edecek.

Katılımcı- Beyefendiye cevap niteliğinde bir şey söylemek istiyorum. O gençlerle en çok vakit geçiren gruplardan bir tanesi, meslek gruplarından bir tanesiyim. Politikayı büyükler bu kadar boş bırakmasaydı, Gezi Parkı'nda olduğu gibi küçükler bu kadar sahip çıkmak zorunda kalmazdı.

Teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Süremizi aştık. Bir önceki oturumdan zaten gecikmiş bir süre devraldık. Kusura bakmayın ne olur. Tartışmak için daha çok zaman var. Saat 19.00'da iki tane demek ki olay başlıyor. Bir tanesi Sevinç Pastanesi civarındaki etkinlik, diğeri de Havagazı Fabrikasında yemek. Bunlara da yetişmemiz lazım, bu arada ödül törenimiz biraz sonra var. Hemen sorulan sorulara cevapları kim cevaplamak ister sorayım. Zafer atıldı, bir de İsmail. İkinize söz verip, sonra da kapatacağım. Buyurun.

Zafer MUTLUER (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü)- Aslında Gökhan Hocamın sorusuna bir miktar cevap vermek istiyorum. Gerçi Duygu Hocamız biraz

bahsetti, ama bu öğrenci panelinin kurgulanması şeyden başladı aslında. Bu yaz bir öğrenci yaz eğitim kampı düzenledi oda ve biz orada bir araya geldik, orada birbirimizi tanıdık ve orada aslında bir miktar üretimlerde bulunduk. Kolokyuma dair kararlar aldık ne yapmak gerektiğine dair. Ama tabii sadece orada bir araya gelmek ve kararlar almak yetmiyor, daha sonrasında da birbirimizin bir şekilde iletişime geçmesi gerekiyor kolokyumu düzenlemek için, öğrenci kısmına ayrılan tarafı. Burada bir miktar sorunlar yaşadık. Yani o kampta aslında birçok üniversiteden arkadaşlarımız vardı, ama biz işte sosyal medyayı kullandık. Yani herkese duyurduk aslında, tartışmaya da açtık, ama dönen pek olmadı. Bu da bizim aslında bir miktar tecrübe kazanmamıza neden oldu, bu yanlış bir yöntem. Bundan sonra nasıl hareket edeceğimizi bu panelden sonra aslında kurgulayacağız. Bir miktar aslında bu yüzden şey çok kritik, 19.00’da lütfen gelin.

Bir de neden mekânsal boyutları ele almadınız kısmına geleyim. Bence bu benim kişisel görüşüm, bu panelde mücadele vurgusu yaptık. Kamusal alanın mücadeleyle var olabileceğini, mücadeleyle birlikte kazanılabileceğini, kağıt üstünde ya da işte pafta üstünde bu meselelerin tek başına yeterli olamayacağını; çünkü o hani pafta üstüne işlenen kalemle çizilen şeylerin de, bir miktar politik baskı altında bulunduğunu ya da işte üst ölçekten kararlarla ekonomik kararlarla iktisadi kararlarla veya işte egemen sınıf ilişkileriyle belirlendiğinden bir miktar bahsettik.

Üniversitelerde aldığımız eğitimde kamusal alana dair kurgularımızı çok rahat bir şekilde yapabiliyoruz. Bu paylaşımları bir araya geldiğimiz ortamlarda birbirimize sürekli bilgi alışverişinde bulunuyoruz. Belki bu panelleri o şekilde kurgulamak gibi bir fikir varsa, bence panelde bunları konuşmak değil de, öğrencilerin bir araya gelmesi de kendi ekollerinin aslında öğrenciler üzerine yansımaları paylaşımıla birbirleri arasında dolanımının sağlanması bu şekilde olabilir. Ama öğrenci panelinin ben öğrenciler tarafından konusunun belirlendiği, içeriğinin belirlendiği, birlikte çalıştığı bir formatta olması gerektiğini düşünüyorum.

Çünkü akademisyenlerin veya meslek insanlarının gündemleri, bence öğrencilerin gündemlerinden farklıdır. O yüzden öğrencilere bırakılmasından yanayım, ama dediğiniz gibi şey de çok kritik. Farklı ekoller var ve bunların arasındaki alışverişin artması gerekiyor. Bunun için bence panel değil de, başka bir kurgu daha iyi olacaktır diye düşünüyorum.

Murat Hocamın sorusuna cevabım ise şey olacaktır. Kamusal alana dair benim vizyonum aslında şöyle; bahsettik aslında, geçmişten eski düzenlerden bahsettik ve orada kamusal alanın nasıl değiştiğini gördük. Aslında şimdikiyle öncekinin arasındaki farkı gördük. Bunun bir miktar da tarihsel değişimle, sınıf çatışmalarının elenmesiyle olduğunu gördük. Sadece plancıların veya bu karar vericilerin etkisiyle değil.

Bu düzen de aşıldığında, daha ileri bir vaziye geldiğinde, aslında kamusal alanın tanımı da değişecektir. Bu mücadelenin içinde plancılar var olmalıdır. Eğer var olmazsa kamusal alanı savunma durumu bence çok da mümkün değil gibi görüyorum.

Sorulara verilecek cevaplarım bu kadar sanırım.

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- İsmail...

İsmail ER (Yıldız Teknik Üniversitesi)- Benim söylemek istediğim bir nokta var. Bu mücadele kalıcı mı geçici mi? Aslında sunumumuzda biraz belirttik. Tam olarak belirtememişiz. Gezi Parkını kaybettik, Taksim'i kaybettik, ama mücadeleyi büyüttük. Forumlara taşındık, üniversitelere taşındık. Bu mücadelenin kalıcı olacağının ilk belirtilerini aslında ortaya çıkardık.

Bir diğer soru, neden bu kadar siyasete girdiniz? Şöyle bir durum var. 11 yıldır iktidarda olan bir parti var, devletin tüm aygıtlarını ele geçirmiş, kendi sermayesini oluşturmuş bir gruptan bahsediyoruz. Bu kamusal alana yapılan saldırıları yapanlar belli. Yaşam alanımıza yapılan saldırıları, bizlere yapılan saldırıları yapanlar belli. Hani kimi hedef göstereceğiz? Hedef açık ortada. Sunumu yaparken kimden bahsedeceğiz? Bu mücadeleyi verenler belli, bu mücadeleyi verenler biziz. Bu nedenle bu konudan bahsetmek istedik.

Kolokyumun bazı sunumlarında kesinlikle emeklerine hakaret etmek istemiyorum, çok değerli sunumlar. Yasalardan, paftalardan bahsediliyor, davalardan bahsediliyor, ama şunu öğrendik ki, biz mücadelemizi sokağa taşımadığımız sürece, biz siyaset yapmadığımız sürece kamusal alanlarımıza yapılan saldırıları püskürtmüyoruz. O yüzden bu panelde buna değinmek istedik.

Neden bilimsel veriler yok sorusunun bende çok bir karşılığı yok. Bahsettiğimiz tarihsel bir süreçten bahsettik, müdahalelerden bahsettik. Hepsinin bir tarihi var, hani bilimselden arkadaşın ne kastettiğini bilmiyorum. Çay içerken umarım yanıma gelirse, birebir daha fazla konuşuruz.

“Kim güçlüyse o ezer” bu sözün de bende bir karşılığı yok. Biz Gezi Parkında milyonlarca insandık, antikapitalistler orada namaz kıldığında o insanları koruduk, LGBT'lerle sohbet ettik, Alevilerle oturduk, toplumun her kesimiyle oturduk. Kim güçlüyse kim ezer dediler, biz Gezi Parkını aldığımızda milyonlarca insandık, bir orada bir güçtük. Biz kimseyi ezmedik, kimlerin ezdiği ortadadır. (Alkışlar)

Yrd. Doç. Dr. Tolga ÇİLİNGİR (Oturum Başkanı)- Umarım herkes adına verimli ve yararlı bir toplantı olmuştur. Bütün arkadaşlarımıza burada bütün panelist arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz ve kendilerine bugünün anısına birer belge vereceğiz, ama hemen ardından ara vermeden ödül törenine, daha doğrusu plâket törenine geçeceğiz.

7A. OTURUM - 8 KASIM 2013

"ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ve KENT YÖNETİMİ"

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER**

Çevresel Sürdürülebilirlik Bileşeni Olarak Kentiçi Ulaşımında Enerji Korunumu:
Yerel Yönetim Sorumluluk Ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi
Prof. Dr. Hülagü KAPLAN
Zümrüt ÖZBAHAR

Ekolojik Bir Kentsel Dönüştürücü Olarak “Yavaş Kent Hareketi” ve Yerel
Kalkınmadaki Rolü: Doğu Karadeniz Örneği*
Doç. Dr. Ayşe ÖZCAN

Kentsel Büyüme ve Dönüşümün Ekolojik Etkileri*
Yard. Doç. Dr. Seher Demet YÜCEL
Merve AKI

* Yazarlar 37. Kolokyum’a katılmadıkları için yayınlanamamıştır.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİK BİLEŞENİ OLARAK KENTİÇİ ULAŞIMDA ENERJİ KORUNUMU: YEREL YÖNETİM SORUMLULUK VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Hülagü KAPLAN

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Zümrüt ÖZBAHAR

Şehir Plancısı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

ÖZ

Çevre; çok geniş bir politika ve uygulama alanını içine alabildiği gibi, bir bireyin durağan halde iken bile nefes aldığı en küçük alanı içerebilen son derece esnek, değişken, kırılğan, etkilenme ve etkileme spektrumu çok geniş olan bir ortam kavramıdır. Bu kapsamda, çevresel sürdürülebilirlik; evrensel bir ortak hedef olarak görülme durumundadır ve. bireyi, toplumu ve yaşanan alanları, çevre kalitesi yönünden, birimden-bütüne süregen ve döngüsel anlamda, toplam olarak ilgilendirmektedir. Bu hedefe ulaşmada ise, yerel yönetimler en önemli bir aktördür.

Bu bildiride amaç; temiz enerjinin ve enerji korunumu evrensel anlayışının, bu anlayış çerçevesinde kentiçi ulaşım alt yapısında ve üst yapısında gelişen yenilikler ve bu yeniliklerin sağladığı getirilerin, ülkemizde kentiçi ulaşımın önemli uygulayıcıları olan yerel yönetimler, hizmetten faydalanan kentliler ve diğer paydaşlar üzerindeki etkilerinin incelenmesidir.

Bildirinin hedefi; kentlerimizde geleceğe yönelik olarak ulaşımда enerji korunumuna dair yöntemlerin belirlenmesini ve tedbirlerin araştırılmasını sağlamak, bu çerçevede sürdürülebilir kentler oluşturulması amacına uygun, yerel yönetimler tarafından benimsenebilir, uygulanabilir ve içselleştirilebilir uygulama araçlarının belirlenmesini sağlamakta belli önermeler geliştirmektir.

Bu bildiride, kentiçi ulaşım; çevresel sürdürülebilirliğin bir bileşeni olarak ele alınacak ve enerji korunumunu sağlayan kentiçi ulaşım uygulama, yöntem ve ilke-

lerine değinilerek, ülkemizin kentsel alanlarında kent içi ulaşım da enerji korunumu sağlayıcı ilke ve ölçütlerin, yerel yönetimlerin ilke ve sorumlulukları çerçevesinde değerlendirilmesi girişiminde bulunulmaktadır.

Bu konuda bildiri kapsamında gerçekleştirilen anket çalışmasının dökümü ve bulguların yorumu çalışmanın dördüncü kısmını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Kentiçi ulaşım, yerel yönetimler, enerji korunumu, enerji verimliliği ve sakınımı*

I. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA KENTİÇİ ULAŞIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ulaşım özünde insanın hareketliliği ve gereksinimleri için yolcu ve yük taşımacılığı olan aktivite ve donatılar bütünüdür. Ulaştırma ise ulaşımın niteliksel ve niceliksel durumudur. Ulaşım ve ulaşırmada öncelik erişilebilirlik olup, bu ise ulaşım mekanizmalarının her türlü aktiviteye doğru zaman, yer, miktar, nitelik ve nicelikte kullanılması ile mümkündür (17).

Kent içinde yaşayanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir faaliyet ve aktivite olan kentiçi ulaşımın; nüfus artışı, kentlerin büyümesi ve kentsel faaliyetlerin birbirinden uzaklaşması nedeniyle, sürdürülebilir bir biçimde gerçekleştirilmesi de gittikçe zor, maliyetli, kirlletici ve karmaşık bir hale gelir olmuştur.

Kentiçi ulaşım gereksiniminin sürdürülebilir bir biçimde sağlanması, hiç şüphesiz ki sürdürülebilirliğin temel bileşenleri olan çevre, sosyal eşdeğerlik ve katılım; ekonomi ayaklarının etkin bir biçimde yürütülmesi ile mümkündür.

Sınırsız bir kaynak olmayan çevre; sosyal yaşam ve ekonomide faaliyetlerin sürdürülemez kullanıma yönelimi nedeni ile, her geçen yıl daha fazla küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, asit yağmurları, canlı tür ve sayısının azalması, ham madde kaynaklarının azalması, yeni ve dayanıklı mikroorganizmaların üremesi gibi riskler ile karşı karşıyadır.

Bu riskleri önlemek üzere, sürdürülebilir gelişme bugün uluslar arası anlamda birinci derece önem verilen konu olup, sürdürülebilirliğin her alanda sağlanması, ortak ve küresel bir hedef olarak kabul edilmeye başlanmıştır. “Sürdürülebilirliğin, çevre değerlerine sahip çıkmadan ve çevreyi korumadan gerçekleşmesi mümkün değildir (23)”.

Atmosferde yer alış durumlarına göre birincil ve ikincil hava kirleticileri olarak gruplanan hava kirleticileri içinde ikincil hava kirleticileri içinde karayolu taşıtlarının egzozlarından bırakılan bileşikler yer aldığından, ulaşımın çevreye olan et-

kisi, ilk olarak havaya olan etki ile gerçekleşmekte ve havada bulunan kirleticilerin, rüzgar, hava akımları ve yağmur etkisiyle toprağa ve suya karışması, ulaşımın zincirleme kirlilik etkisini ortaya çıkarmaktadır. İlâveten; kentiçi karayolu trafiğinde meydana gelen aksaklıklar, trafik artışı, yoğunluk, tıkanıklık ve düzensizlikler nedeniyle, gürültü ve görüntü kirliliği de meydana gelmektedir (23).

Ulaşımın, getirdiği faydaların yanı sıra, aynı zamanda istenmeyen yan etkileri de vardır ve istenmeyen bu yan etkiler (Anshuman Khare vd. 2011; Sakamoto K. vd. 2010; Michale Replogne ve Colin Hughes, 2012) hava kirliliği, Sera Gazı Emisyonları (SGE) ve kentlerdeki hava kirliliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkileridir. Bu konuda, özellikle artan araba sayısından kaynaklanan CO2 emisyonlarının küresel ısınmaya neden olduğu ve kentlerde yaşayanların yaşam kalitesinin olumsuz yönde etkilendiği ve çevre kirliliğinin arttığı yönünde ortak akıl oluşmuştur.

Ulaşım ve sürdürülebilirlik çerçevesinde yönetilemeyen motorizasyon; gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlerin %80'inde yerel hava kirliliğine, sağlık sorunlarına, iklim değişikliğine ve sosyal dışlanmaya sebep olmakta, aşırı ve yönetilemeyen motorizasyon, dünyanın kentsel alanlardaki erişilebilirlik düzeylerinde azalmaya, trafik kazalarına ve kronik trafik sıkışıklığına neden olmaktadır (28, 38).

Tablo 1. Dünya’da Kentsel Nüfusun Sayısal ve Yüzde Dağılımı

Yıl	Dünya Nüfusu	Kentli nüfus	Kent (%)
1880	990 milyon	15 milyon	%15
1960	3,3 milyar	800 milyon	%35
2000	7 milyar	3,2 milyar	%50
2050	9-12 milyar	6 milyar	%70

Kaynak: DPT, TUİK ve BM kaynaklarından faydalanılarak, yazarlar tarafından sentezlenmiştir.

Diğer yandan; dünyadaki tüm şehirler, dünya üzerinde %2’lik bir alanı kaplamaktadır. 2030 yılında dünya nüfusunun %60’ının, 2050 yılında ise %70’inin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (24). Artan nüfusa paralel olarak kentlerin yayılması ile kentsel arazi büyürken, belediye sınırları içinde yaşayan kentli nüfusunu ve bu nüfusun teknik ve sosyal altyapı gereksinimi de artmakta, bu da özellikle kentiçi ulaşımın aktivite ve donatıları ile, çevreye olan etkisini artırmaktadır. (tabloya gönderme yapalım)

Taşıt sahipliğinin artması ile birlikte özellikle binek taşıtlarının günlük yolculuklarda kullanımının artması, Karayolu gelişimine, karayolu taşıtlarına ve dolaşısıyla petrolün kullanımına yeterli duyarlı olmaksızın kentlerin planlanmasının, kentiçi ulaşım planlamasının gerçekleştirilmesi; karayolu ulaşımı kaynaklı kirliliğe; kent içi ulaşımın sadece çevreye değil, enerjinin etkin ve verimli kullanımı ile korunumunu engelleyici, sürdürülemez bir yöntem oluşturmaya sebep olmaktadır (20).

II. KENTİÇİ ULAŞIMDA ENERJİ KORUNUMUNA YÖNELİK ULUSLARARASI , KURAMSAL, YASAL ÇERÇEVE VE UYGULAMA

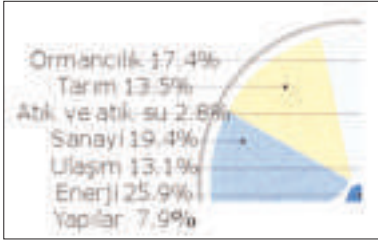
Günümüzde, ulaşımda kullanılan enerjinin %98'inin petrolden sağlanması (11), ulaşım türlerinin havaya saldıkları CO2 emisyonları açısından büyük önem taşımaktadır. Bunda hızla artan fosil yakıt kullanan motorlu taşıt sayısı; bu artışa uyarlanan arz anlayışlı karayolu yapımının rölü önemlidir. Petrol ve petrol türevli enerji kaynaklarında yaşanan küresel krizlere rağmen bu durumun sürdürülmesi yerine, çevre duyarlı ve erişebilirlik odaklı bir anlayışla kent içi ulaşımda çevre kalitesinin ve enerji korunumunun sağlanmasında, kentsel planlama ve kentsel yönetim faaliyetlerinin sürdürülebilirlik bağlamında gerçekleştirilmesinin önemi açıktır.

Bu çerçevede; çevresel sürdürülebilirlik bağlamında, kentiçi ulaşımı da içine alan ve uluslararası alanda öne çıkan, sırasıyla, kuramsal ve yasal çerçeve ile iyi uygulama örneklerine, aşağıda yer verilmektedir.

II.1. Kentiçi Ulaşımda Enerji Korunumuna Yönelik Kuramsal Çerçeve

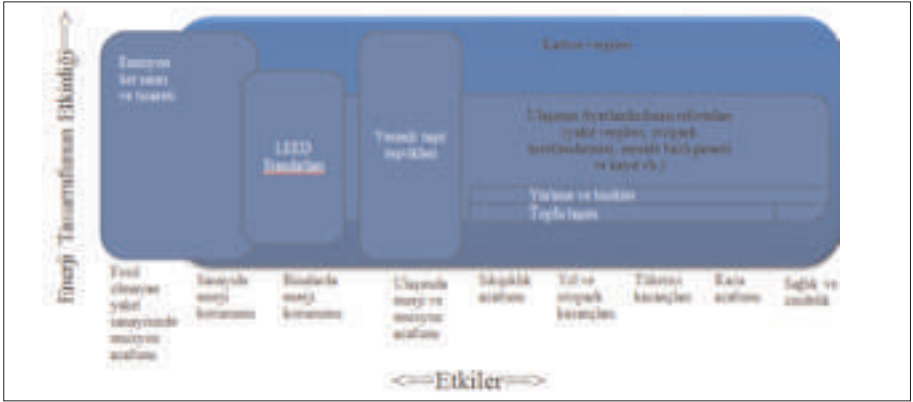
Avusturalya, Birleşik Krallık, Danimarka gibi gelişmiş ülkelerde ulaşım ve enerji ilişkisinin anlaşılması ve irdelenmesi yönünde rehber çalışma niteliğini gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda öne çıkan, Fabi Grazi, Jereon C.J.M. van den Bergh, 2008; Iris GUST, 2010; Christian Brand vd., 2012; Sakamoto K. vd., 2010; Stefan Gössling, 2013 tarafından yapılan saptamalar birlikte aşağıda saptama özeti olarak verilmektedir.

Sera Gazı Emisyonlarının (SGE) oluşumuna sebep olan önemli bir bileşen olan ulaşım sektörü, küresel düzeyde enerjiyle ilgili toplam CO2 emisyonlarının %25'inden sorumludur. Tüm dünyadaki CO2 emisyonları, son 20 yıldır iki kat artmıştır. Diğer yandan, karayolu ulaşımı, dünya genelindeki ulaşımdan kaynaklı enerji talebinin %80'ini oluşturur. Dünya genelinde ulaşımın %53'ü yolcu taşımacılığı için olmaktadır ve yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan karayolu ulaştırması tüm ulaşım emisyonlarının 2/3'üne karşılık gelmektedir. Küresel araba sayısının 2011-2035 yılları arasında ikiye katlanacağı öngörülmektedir. Motorizasyon nedeniyle kentler, küresel enerjiyle alakalı CO2 emisyonlarının %67'sinden ve küresel SGE'nin %71'inden sorumludur. 2050 yılında 2000 yılına göre kara ulaşımından kaynaklanan CO2 salımlarının %120 oranında artacağı öngörülmektedir. En hızlı büyüyen emisyonların ise, taşıt kapasitesine göre, binek otosu, küçük minibüs(van), spor araba, hava yolu yolcu ve yük taşımacılığında kaynaklandığı görüşü belirtilmektedir. Mevcut eğilimler devam ederse, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı motorizasyonun da bir sonucu olarak, 2005 ve 2030 yılları arasında, CO2 ile ilgili emisyonların, dünya çapında %57 oranında artması beklenmektedir. Aşağıdaki şekle göre ise ulaştırma; SGE açısından yaklaşık %13'lük bir orana sahip ve genel olarak ise; enerji sunumu küresel sera gazı emisyonların %26'sını oluşturmaktadır (45).

Şekil 1. Sektörel emisyon dağılımı (45).

Todd Litman (42) tarafından yapılan bir çalışmada ise, emisyon azaltım stratejilerinin, enerji tasarrufu çerçevesinde etkinliği hakkında bir çerçeve çizilmekte; ulaşımda enerji ve emisyon azaltımı için, verimli taşıt teşviklerine önem verilmesinin altı çizilmektedir (Şekil.2). AB-15 üye ülkesinde, karayolu ulaşımının toplam sera gazı emisyonları içindeki payı %93, CO2 emisyonları içindeki payı %92'dir. ABD'de ise bu oranlar %86 ve %84'dür (11). Avrupa Komisyonu tarafından yapılan "Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik İçin EURO CITIES" çalışmasında Ab'de toplam CO2 emisyonlarının %26'sının ulaşım kaynaklı olduğu ve toplam birincil enerji tüketiminin içinde ulaşımın oranının %20 olduğu; bu oranın %98'inin fosil yakıtlardan kaynaklandığı belirtilmiştir(10).

Şekil 2. Emisyon azaltım stratejilerinin çerçevesi ve etkinliği (42)

Yukarıda teorik olarak ele alınan ve açıklanan yurtdışı çalışmaları, ülkemizde de ele alınarak işlenmiş ve kentiçi ulaşım planlamasına yönelik olarak önermelerde bulunulmuştur. Bu çalışmalardan (20) birinde; ulaşım sorunlarının çözümü için geçmişte benimsenen yaklaşım ile günümüzde benimsenen yaklaşım, çevre odaklı bir çerçeve ile irdelenerek, genelde trafik sıkışıklığına çözüm aramak şeklinde olan ve yol kapasitesinin artırılmasına yönelik önlemler ile aşılmaya çalışılan trafik sıkışıklığı sorununun aşılamadığı, her yeni yol kapasitesi artırma uygulamasının daha önce hesaplanmamış yeni talepler doğurduğu, yol yaparak arz-talep dengesi korunamadığı ve hatta yeni yolların yapılmasının beraberinde trafik hac-

olarak belirtilmektedir. Diğer yandan; Ulaşımdan Kaynaklanan SGE'nin Azaltılması için Önlem Seçenekleri (21) arasında; yakıt, taşıt, trafik, altyapı, mekansal organizasyonlar ve bilgi hedef grupları altında önlemlerin alındığı görülmektedir. Nitekim; Enerji verimli ve düşük karbonlu hareketlilik için yolculuklara gereksinimi azaltmak ve fosil kaynaklı yakıtların kullanımını azaltacak teknolojik çözümlere yönelmek zorunluluk durumunu almaya başlamaktadır. Bu yöntemler "temiz enerji" başlığı altında toplanabilmektedir.

II.2. Kentiçi Ulaşım Yönelik Uluslararası Yasal Çerçeve

Kentiçi ulaşım konusunda uluslararası alanda gerçekleşen zirve ve konferanslar ile bu toplantılar sonrasında alınan kararlar, önceki bazı çalışmalarda (Kaplan H., Kaynak, Z., 2009; Kaplan H., Kaynak, Z., TRANSİST-2011, İstanbul, 2011) özetlenmiştir. Bunlardan konu yönünden önemli olanlarına aşağıda değinilmektedir.

1988 Avrupa Şehir Plancıları Konseyi tarafından hazırlanan "Avrupa Kent Kartası" ("Yeni Atina Kartası") Modernist anlayışa karşı sürdürülebilirlik temelli, önemli bir belgedir. 1998 yılında Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen Cardiff Zirvesi ile başlayan süreç, çevre korumanın ilgili tüm faaliyetlerle bütünleştirilmesini öngörmüştür(18). 1988 yılında yayınlanan Avrupa Yaya Hakları Kartası'nın ardından 1990 yılında "Yaya Hakları Bildirgesi" yayınlanmıştır. 1992 yılında Ankara'da gerçekleştirilen BM Kentsel Ekoloji Konferansı ve aynı yıl içinde "Yeryüzü Zirvesi" veya "Rio Zirvesi" olarak da adlandırılan "Çevre ve Kalkınma Konferansı" sonrasında İklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmeleri imzaya açılmış; Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü'nün uygulanması ile, ozon tabakasını delen madde kullanımı Protokol'de öngörülen den daha büyük bir hızla azaltılma sürecine girmiştir(18).

Resim 1. Çevre-dostu ulaşım türü olarak bisiklet (58)

1994 yılında Danimarka'da yapılan Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Kampanyası ile yayınlanan Aalborg Kartası ve ardından 1995 yılında İtalya'da yayınlanan Bologna Kartası'nın kentsel yaşam ve kentiçi ulaşımın kalitesinin artırılmasına, "Modernist" paradigma sonrası bir anlayışın geliştirilmesine verdikleri katkı, yadsınamayacak kadar önemlidir (18).

1996 yılında gerçekleştirilen Habitat II Konferansı'nın yanı sıra, 2000 yılında Almanya'da düzenlenen Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı ve 2000 yı-

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİK BİLEŞENİ OLARAK KENTİÇİ ULAŞIMDA ENERJİ KORUNUMU: YEREL YÖNETİM SORUMLULUK VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

lından beri Avrupa genelinde Avrupa Hareketlilik Haftası etkinliklerinin düzenlenmeye başlaması, kentiçi ulaşımda çevre duyarlı yaklaşımın öne çıkmasını sağlamıştır. 2002 yılında, AB 5. Çerçeve Programı kapsamında AB'ye üye ve aday ülkelerden kurulu CIVITAS kentler ağı kurulmuştur. Ülkemizden İzmir, Antalya, Eskişehir İzmit ve Sakarya bu ağa üye şehirler arasında yer almakta olup, bu girişimin amacı kentiçi ulaşıma yönelik özüm önerileri geliştirmek, geliştirilen önerileri ve iyi uygulama örneklerini diğer kentler paylaşarak, politika ve önlemlerin yaygınlaştırılmasını sağlamaktır. 2002 yılında “The Sustainable City II- II.Sürdürülebilir Kentler” konferansı ile eko-tek kavramı ortaya atılmış ve eko-tek tasarım ile, ekolojik bir bakış açısı altında yeşil ve akıllı tasarıma öncelik veren, bilgi ve iletişim mekanizmaları ile de beslenmiş bir tasarım öne çıkarılmıştır (51).

Tablo 2. Kent içi trafik sorunlarına ilişkin düzenlemelerinin tarihsel gelişimi (1).

Zaman Aralığı	Zaman Aralığı	Ulaştırma İhtiyaç Dönemleri	Ulaşımda Çözüm Arayışları
1800-1890		Yaya ve At Arabası	Geleneksel Çözümler
1890-1920		Tramvay Dönemi	
1920-1950		Otomobil Dönemi	
1950-2000	1950'li yıllar 1960'lı yıllar 1970'li yıllar 1980'li yıllar	Otoyol Dönemi	Taşıt trafiği odaklı çözümler Taşıt ve yolcu trafiği odaklı çözümler Yolcu trafiği odaklı çözümler Taşıt talep yönetimi odaklı çözümler
2000 ve sonrası		Verimlilik Dönemi	Post modernist çözümler

Stockholm Kartası (2004 yılında Avrupa Şehircilik Konseyi), ulaşımda eşgüdüm ve bütünleşik ulaşımın önemini vurgulamış olup yaya hareketleri ve toplu taşıma Karta'da önemle üzerinde durulan hususları oluşturmuştur (18). 2007 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yeşil kitap ve 2012 yılında gerçekleşen Rio+20 zirvesi ile, kentiçi ulaşımda sürdürülebilirlik, artık “bir vazgeçilmez” halini almıştır.

Resim 2. Kanada, Quebec ve ABD, San Francisco'da Eko taşıt olarak otobüs (57)

II.3. Kentiçi Ulaşımda Enerji Verimliliğine Yönelik Uluslararası Uygulama Örnekleri

Bu kısımda uygulama örneklerine ilişkin süreç; kentsel form ve kentsel planlama bütünü içinde kentiçi ulaşım planının da entegre edildiği ve kent bütününe ve kentiçi ulaşıma ilişkin yapılan iyi uygulama örneklerini içermektedir.

AB tarafından kentiçi ulaşımda sürdürülebilirliği ve enerji korunumunu sağlayıcı önlemler; kentsel alanlarda yol ücretlendirme önlemleri, ulaşım planları ile arazi kullanım planlarının entegrasyonu, trafik yönetim önlemleri, fiziksel altyapı önlemleri, araba havuzu uygulamaları, bisiklet kullanımının ve yürüyüşün teşvik edil-

mesi, ulaşım hizmetlerinin kalitesinin iyileştirilmesi ve temiz taşıt önlemleri (10) olarak sıralanmaktadır.

Şekil 5. Songdo eko-kenti ana toplu taşıma aksı (56) ve Dongtan / Çin kent planı (6).

Diğer taraftan; kentin ekolojik duyarlılığı ve enerji verimliliğine yönelik planlamasını içeren Kanada'nın Vancouver, İngiltere'de Güney Devondaki Sherford,(54) Stokholm, İsveç'in Gothenburg kenti (41), Danimarka'nın Kopenhag kenti (13 ve 40), Almanya Zürih (37), Estonya'nın Talin kenti yakınlarındaki Palijassaare Yarımadası, İsveç, Malmö (46), San Francisco'da Treasure Adası, Petersburg ve Pensilvanya, Fransa'da Île-de-France Bölgesi Master planı (29), Avusturya'nın Güssing, Hollanda'da, ABD, Portland, Hindistan'ın Pune kentindeki Magarpatta Yerleşmesi, Kuribata (12), Kore (25), Çin'in 3. büyük adası olan Eko-Kent Dongtan (6), Çin, Şenyang'da (52), Birleşik Arap Emirlikleri/Masdar Kent Planı (26), Azerbaycan'ın Zira Adası (53), Hong Hong, Singapur ve Freiburg (27) örnekleri verilebilir. Güney Amerika ve Meksika'da da sürdürülebilir ulaşım projeleri ve ulusal politikalar (8) arasında da; toplu taşıma, temiz yakıtlar, Mevzuat reformunu da içeren plan ve çalışmalar yer almaktadır.

Taşıt trafiğinin dışlanması yöntemi, Avrupa kentlerinde kullanılmaktadır ve bazı caddelere arabaların girmesi yasaklanmaktadır. Bazı Avrupa kentlerinde bisiklet ve yaya yolları yolları besleme hatları kapsamında değerlendirilmiştir. Yerel otobüs hatları, tramvaylar, hızlı otobüs ulaşımı, Hafif Raylı Ulaşım Besleme Sistemleri içinde yer almaktadır. Avrupa kentlerinde, otopark kontrolü, toplu taşıma ücretlerinde indirimler ve benzin vergileri gibi trafik kontrol yaklaşımlarının, hızlı trenleri içeren ulaşım altyapısına göre daha etkin olabileceği önerilmektedir. Londra merkezde sıkışıklık bedeli planı ve düşük emisyonlu bölge uygulaması (25) bulunmakta, bisiklet kullanımının teşvik edildiği ve yoğun olduğu, Paris, Londra, Avusturya, Hollanda, Danimarka, İsveçre (37) dikkatleri çekmektedir.

Delhi ve Londra için kentiçi ulaşım önlem paketleri (36) arasında; Düşük emisyonlu taşıtlar, Alternatif yakıtlar, Toplu taşıma, Yürüme ve bisiklet, Kentsel planlama, Stratejik ve yerel kentsel planlama, Ekolojik sürüş ve düşük hız, Davranışsal

önlemler için akıllı seçenekler, Bilgi ve iletişim teknolojileri, Daha geniş davranışsal girişimler (ücretlendirme, TTY, ekolojik sürüş, düşük hızlar, bilgi ve iletişim teknolojileri, uzun mesafeli yolculuğun değişimi) yer almaktadır.

Birleşik Krallık, Nottingham Kenti kent merkezinde bir çevre alanı bölgesi oluşturulmuştur. Bu bölgede Hızlı Raylı Ulaşım (HRT) ve Hızlı Otobüs Ulaşımı (BRT) kullanıcılara tanıtılarak yaygınlaştırılmıştır (25). Raylı sistem ve otobüs uygulamaları, yol ücretlendirme planı, merkezi iş alanına girmek için özel taşıtlara uygulanan ve taksilere uygulanan ücretler, taksilerde ve otobüslerde GPS gibi toplu taşıda yenilikçi teknolojiler, park et devam et sistemi gibi yöntemlerle Singapur (12) ve Bangkok (25) bulunmaktadır.

III. ÜLKEMİZDE, KENTİÇİ ULAŞIMDA “ENERJİ VERİMLİLİĞİ”NE YÖNELİK MERKEZİ VE YEREL DÜZEYDE YAPILAN DÜZENLEMELER

Ülkemizde ise 1927 yılından bu yana, dünya kentleşme oranının çok daha üzerinde bir oranda kentleşme gerçekleşmiştir. Ülkemizdeki kentleşme oranı, bu bildirinin ana amacı olmadığından, burada bu bilginin verilmesinde asıl amaç, kentleşme oranındaki hızlı artış ile kent içi ulaşımaya yönelik geliştirilen ve uygulanan politika ve önlemler arasında geçiş yapmaktır.

Tablo 3. 1927-2012 Yılları arasında Türkiye’de Kentsel Nüfusun Dağılımı (55)

Yıl	Toplam Nüfus	Kentli Nüfus	Kent (%)
1927	14 milyon	3.3 milyon	24,2
1945	19 milyon	4.6 milyon	24,9
1960	27.5 milyon	8.8 milyon	31,9
1980	44.5 milyon	19.6 milyon	43,7
2000	66.8 milyon	44 milyon	64,9
2012	75.5 milyon	58.4 milyon	77,2

(1927-1990 arasında nüfusu 10.000’in üstündeki yerleşim birimleri, 2000’den itibaren il ve ilçe merkezleri kentsel nüfus olarak yer almıştır.)

Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı verilerine (3) göre, son yıllarda motorlu taşıtların sayısının artmasıyla zararlı egzoz gazları emisyonlarında ciddi artışlar olmuştur. Genellikle kent merkezlerindeki karbon monoksit (CO) emisyonlarının %70-90’ı, azot oksit (NO) emisyonlarının %40-70’i, hidrokarbon (HC) emisyonlarının yaklaşık %50’si ve şehirlerde kurşun emisyonlarının %100’ü motorlu taşıtlardan kaynaklanmaktadır. Ulaştırma Bakanlığının verilerine göre, ülkesel sera gazı emisyonunun %25’i ulaşıtırmadan kaynaklanmaktadır (47). Ulaştırma sektörü ülkemizde toplam enerji üretimi içinde %25’lik paya sahiptir. Yolculukların 595’i,

yük taşımacılığının ise %91'i karayolu ile yapılmaktadır. Ulaştırma sektörünün ülkemizdeki CO2 oranlarındaki payı ise %16'dır (49).

III.1. Ülkemizdeki yasal çerçeve

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. Maddesinde; “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir” hükmü yer almaktadır.

Türkiye’de temel olarak, 1970’li yıllarda bireysel otomobillerin üretilmesiyle trafik sorunu ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunun, trafik sorunundan çok bir “ulaşım” sorunu olduğunun algılanması ve küresel hedeflerle örtüştürülmeye başlamasının, AB üyelik süreci ile hız kazandığı gerçektir. Ülkemizde; çerçeve yasalarla ve yönetmeliklerle ulaşma yönelik ilkeler belirlenmiş olsa da, özellikle kentiçi ulaşma yönelik karar alma ve uygulama yetkileri yerel yönetimlere aittir.

Ülkemiz ulaştırma vizyonu (50); “Kişi hak ve gönencinden ödün verilmeyen, can güvenliğinin yüzde yüz sağlandığı, çağdaş teknolojiye ve uluslararası hukuk ve kurallarla uyumlu, çevrenin en üst düzeyde korunduğu bir ortamda, kentler arası ulaşımın en çok 1,5 saat, kent içi ulaşımın ise 30 dakikada (yük taşımacılığında ise bu süreler iki katıdır) sağlanabilmesi” olarak tanımlanmıştır.

İlk olarak 2001 yılında hazırlanan ve 2003 yılı Nisan ve Mayıs aylarında revize edilen Türkiye Ulusal Programının amaçları arasında (44), imar planları ile paralel ulaşım ana planlarının hazırlanması için mevcut idari, hukuki ve teknik altyapının yeniden ele alınması, kent merkezlerinde otoyol, hız yolu ve zincirleme katlı kavşak düzenlemeleri yerine toplu taşıma güçlendirici, raylı sistemleri teşvik edici, yaya ve bisiklet yolu gibi düzenlemeler yer almaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda (16) da; enerjinin her safhada en verimli ve tasarruflu şekilde kullanılması gerektiği belirtilerek, ulusal kentiçi ulaşım stratejisinin oluşturulması, kentiçi ulaşım planlamasının yapılması, kentiçi ulaşım türlerinde çeşitlilik ve bütünleşme sağlanması, yaya ve bisiklet ulaşımı ile toplu taşımaya öncelik verilmesi, ulusal ve yerel düzeyde kentiçi ulaşım karar, politika, uygulama ve denetiminden sorumlu birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını tanımlayan gerekli düzenlemelerin yapılması konuları vurgulanmıştır. “Orta Vadeli Program”ın (35) “Enerji ve Ulaştırma Altyapısının Geliştirilmesi” başlığının “Enerji” alt başlığında ise; Enerji Verimliliği Kanunu çerçevesindeki destekleme imkânlarının artırılmasına değinilmiştir.

2014-2018 yılları için hazırlanmış olan Onuncu Kalkınma Planı’nda (16) “Enerji” başlığı altında enerji verimliliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. “Lojistik ve Ulaştırma” başlığı altında, şehirlerarası yolcu ve yük taşımacılığı odaklı politika-

ların üretildiği dikkatleri çekmektedir. “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” ana başlığı altında, şehirlerimizde aşırı ve niteliksiz büyüme, barınma, trafik, güvenlik, altyapı, sosyal uyum, çevre sorunları, altyapı ve ulaşım maliyetlerinin azaltılması konuları üzerine durulmaktadır. Kentiçi ulaşımaya yönelik politikaların, “Kentsel Altyapı” alt başlığı altında görmek mümkündür. Bu kapsamda, söz konusu plan; şehirlerimizde arazi kullanım kararlarıyla uyumlu politikalar yoluyla trafik sıkışıklığını azaltan, erişilebilirliği ve yakıt verimliliği yüksek, konforlu, güvenli, çevre dostu, maliyet etkin ve sürdürülebilir bir ulaşım altyapısının oluşturulmasını temel amaç edinmiş ve kentiçi ulaşımada koordinasyon, etkin planlama, entegrasyon, yaya ve bisiklet gibi alternatif ulaşım türleri, verimliliğin artırılması konularına özellikle vurgu yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Çevrenin Korunması alt başlığı altında ise; başta emisyonların kontrolü ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi olmak üzere, sürdürülebilir şehirler yaklaşımına uygun olarak şehirlerde atık ve emisyon azaltma, enerji, su ve kaynak verimliliği, geri kazanım, gürültü ve görüntü kirliliğinin önlenmesi, çevre dostu yaklaşımların geliştirilmesi, çevre duyarlılığı ve yaşam kalitesinin artırılması ve yeşil büyümenin sağlanması hedeflenmektedir.

Kalkınma Planında dikkati çeken bir diğer husus da, “Öncelikli Dönüşüm Programları” başlığı altında bazı temel konularda uygulamanın hızlanması ve kalkınma planının hedefine ulaşmasını hızlandıracak uygulama programlarının önerilmiş olmasıdır. Bu çerçevede; “Enerji Verimliliğinin Geliştirilmesi Programı” öncelikli dönüşüm programı altında, Ulaşımada Enerji Verimliliğinin Artırılması amacıyla,

- Ulaşımada toplu taşımanın, küçük motor hacimli, elektrikli ve hibrit araç kullanımının yaygınlaştırılması, uygun yerleşim yerlerinde akıllı bisiklet şebekeleri kurulması ve trafiğe kapalı yaya yolları oluşturulması
- Kamuda düşük yakıt tüketimi olan taşıt kullanımının yaygınlaştırılması

bileşenlerine yer verildiği görülmektedir.

III.2. Ülkemizdeki uygulamaya yönelik girişimlerin irdelenmesi

TÜBİTAK tarafından Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Projesi (43) kapsamında yapılan Ulaştırma ve Turizm Paneli raporunda, ulaştırma sektörünün planlanmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmış, ulaşım türünde aranması gereken özellikler ekonomi, hız, güvenlik, konfor olarak sıralanmış, çevreyi en az kirlüten, mevcut enerji kaynaklarını kullanan, tüketilen enerjiyi minimize eden, bakım-onarım kolaylığı sağlayan ulaştırma türlerinin tercih edilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

“Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-2010-2023” (KENTGES) (5) ile; Kentsel Ulaşım Sorunları, İklim Değişikliği, Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilir Kent Formu ve Enerji Verimliliği konuları ayrı ayrı değinilmiş, özetle: Sürdürülebilir kentsel ulaşım sistemini oluşturma hedefine yönelik olarak; çevre duyarlı, erişebilirliği etkin kılacak, yaya ve hareket kısıtlılığı bulunanları gözetin bütüncül bir yaklaşımla, nazım ve uygulama imar planlarıyla uyumlu kentsel ulaşım planlarının hazırlanması üzerinde durulmuştur. Kent içi ulaşımında, yaya ulaşımı ve bisiklet kullanımının, kabul edilmiş tasarım ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi, bir strateji olarak ele alınmış ve toplu taşıma sistemlerinin hizmet kalitesi ve teknolojik düzeyinin artırılması, çevre duyarlı hale getirilmesi konularında da bir dizi eylem önerisi getirilmiştir. Kent merkezlerinde otopark kapasitelerinin ve fiyatlandırma uygulamalarının kent merkezlerine otomobille ulaşımı ve uzun süreli taşıt park etmeyi caydırıcı nitelikte düzenlenmesi, yol boyu araç parkına izin verilmemesi, sinyalizasyon, trafik durultma, kapasite kısıtlaması, dolu taşıtlara öncelik gibi uygulamaların hayata geçirilmesi gerekli görülmüştür.

Nisan 2010 tarihinde yayınlanan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesinde ve İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planında (4), iklim değişikliği ile mücadele kapsamında enerji verimliliğine, yerleşme ve yapılaşmaya, binalara ve ulaşımaya yönelik bir çok strateji ve eylem tanımlanmıştır. Mart 2011 tarihinde yayınlanan “Ulusal Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde” de ulaştırma sektöründe emisyon azaltımına gidilmesi amaçlanmıştır. 2011-2014 dönemine ilişkin olarak yayımlanan “Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (39)”nde de:

- Büyükşehirlerde, toplu taşımayı ve yakıt sarfiyatını öncelikle gözetin, toplu taşıma istasyonlarında bisiklet ve araç parkı alanları oluşturarak ulaşım sistemlerinin birbirini desteklediği ulaşım master planlarının yürürlüğe konulması,
- Karayolu taşımacılığının toplam taşımacılık içindeki payının azaltılması, karayoluna alternatif ulaştırma türlerinin altyapısının yeterince geliştirilmesi,
- Ulaşımında enerji verimliliğinin artırılması ve ağ verimliliğinin sağlanması için akıllı trafik yönetimi uygulamaları ve akıllı ulaştırma sistemlerinin yaygınlaştırılması

hedefleri yer almaktadır.

Kent içi ulaşımaya yönelik olarak yapılan mevzuat düzenlemelerinden biri olan ve 07 Mart 2008 tarih ve 26809 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (30)” gereğince stratejik gürültü haritaları hazırlanması gerekmekte olup, hazırlanan gürültü haritalarına bağlı olarak gürültüyü önlemeye ve azaltmaya yönelik önlemler arasında Trafik Planlamasına ve Düzenlenmesine Yönelik Önlemlere, Ses Dağılımını Azaltacak Yapısal önlemlere (Yol Ve Binalarda Alınacak Teknik Önlemler) ve Toplu

Taşıma Araçlarının Teşvik Edilmesine Yönelik Önlemlere (Toplu Taşıma Ağıının Genişletilmesi, Konforlu Ve Hızlı Hizmetin Sunulması) yer verilmektedir.

Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ise; sadece ulaşımdan kaynaklanan hava kirleticilerine değil, yakıt ve doğalgaz kullanım durumu da göz önünde bulundurularak bölgenin hava kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara yer verilmesini öngören bir mevzuat düzenlemesidir.

18/4/2007 tarihli ve 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununun 7nci maddesine dayanılarak hazırlanan 9 Haziran 2008 tarihli “Ulaşımında Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (31) akaryakıt tüketiminin düşürülmesini, taşıtlarda verimlilik standartlarının yükseltilmesini, toplu taşımacılığın yaygınlaştırılmasını, trafik akımının artırılmasına yönelik sistemlerin kurulmasını amaçlamaktadır. Yönetmelik ile Kentsel Ulaşım Planları; “kentin, mekansal, demografik, topografik, işlevsel, toplumsal, iktisadi özellikleri ve ihtiyaçlarına göre ulaşım talebini en azda tutan, sürdürülebilir gelişmeyi sağlayan, kentin üst ve alt ölçekli planları ile eşgüdümlü olarak hazırlanan ulaşım planları” olarak tanımlanmıştır. Yön levhaları, elektronik yol yönlendirme sistemi, trafik yönetimi, yolculuk talep yönetimi, trafik yönetimi, türlerarası taşımacılık, kentsel ulaşım planları, toplu taşıma, akaryakıt tüketiminin izlenmesi ve trafik sinyalizasyon ve yeşil dalga sistemleri hakkında ilgili tedbirlere yer veren Yönetmelik ile; ulaşımında etkinlik ve verimlilik hedeflenmektedir. Söz konusu yönetmeliğe göre büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyesi sınırları dışındaki belediyelerden nüfusu yüzbinin üzerinde olanlarının ulaşım ana planı hazırlamaları gerekmektedir. Şehir planları ile sürdürülebilir kentsel ulaşım planlarının birlikte ele alınması gerektiğini hükme bağlayan yönetmelik gereğince kentsel ulaşım planlarının, yönetmeliğin yayımı tarihinden 3 yıl içinde ilgili belediyesinde hazırlanması gerekmektedir.

Diğer yandan; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığında Enerji Verimliliği Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Genel Müdürlüğün görevleri arasında; yenilenebilir enerji kaynakları öncelikli olmak üzere tüm enerji kaynaklarının tespiti ve değerlendirilmesine yönelik çalışmaları yürütmek yer almaktadır. Ancak, ulaşım ve diğer sektörlerde enerji verimliliği çalışmalarının yürütüleceğine veya enerji korunumuna yönelik çalışmalara yer verileceğine dair açık bir görev tanımı bulunmamaktadır.

3194 sayılı İmar Kanununun Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik (32) gereğince tüm belediyelerin yapmış oldukları yerleşme planlarında ulaşım etütleri yapılmak zorundadır. İller Bankası’nın İmar Planlarının düzenlenmesi ile ilgili Teknik Şartlaşması’nda (14); kentsel mekanın özellikleri ve alan kullanımının bugünkü karakteristiklerinden çıkılarak, plan dönemi için tahmin edilen ulaşım talebine göre ulaşım sistemi, ulaşım ağı, standart ve kapasiteleri, yayalaştırma,

geometrik düzenlemeler ve trafik yönetimi konularına yer verilmiş, ulaşım planlarının yerleşmenin fiziksel plan kademeleriyle karşılıklı etkileşim durumunda ve bunlarla bütünleşmiş olarak birlikte ele alınacağı belirtilmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda (33); büyükşehir ulaşım ana plânını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini plânlamak ve koordinasyonu sağlamak; kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettiirmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek hükümleri yer almaktadır.

Ne yazık ki 5393 sayılı Belediye Kanununda (34) kent içi ulaşımaya yönelik hükümler hiç yer almamaktadır.

Bu yıl gerçekleştirilen 11. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Şurası sonucunda tamamlanacak olan Kentiçi Ulaşım Komisyonu Şura Raporu'nun ise, ülkemizde kentiçi ulaşımaya yönelik son ve güncel durumu yansıtacağı kesindir. 11 Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Şurası'nın, Kentiçi Ulaşım Çalışma Grubu Sektör Raporunda (48) ise, Kentiçi Ulaşım ve Enerji Verimliliğine yönelik aşağıda yer alan ifade yer verilmektedir.

“Günümüzde kentler dünya enerjisinin çoğunu harcamakta ve büyük miktarda kentsel atık üretmektedir. Örneğin, küresel enerji tüketiminin %60'ı ve küresel sera gazı emisyonlarının %80'i kentlerden kaynaklanmakta olup; kentlerdeki hava, su, toprak gibi yaşamak için birinci derecede önemli olan doğal kaynakların aşırı ve yaygın biçimde kirlendiği göze çarpmaktadır. Ranta dayalı arazi kullanımı kararları, gelişigüzel yapılaşma, çarpık kentleşme ve kirlenme gibi doğal olmayan süreçler ekosistemi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemekte ve bu etkilerin sonuçları ise hem yerel hem de küresel düzeyde hissedilmektedir.”

11. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Şurası Kentiçi Ulaşım Komisyonu çalışmaları kapsamında, kentiçi ulaşımaya yönelik yer verilen öneriler arasında aşağıda yer alan önerilere yer verildiği görülmektedir.

- Temiz enerji kullanımı kapsamında, kilometre başına en verimli ulaşım türlerinin kullanılmasına yönelik öneriler, çevreye duyarlı mekânsal planlama kararları ile yönlendirilmelidir,
- Kent merkezlerinde en yoğun kullanılan toplu taşıma araçlarının kademeli bir şekilde yenilenebilir temiz enerji olan elektrikli otobüslere çevrilmesi gerekmektedir,
- Toplu taşıma araçlarında alternatif yakıtlar açısından doğalgaz kullanımı da desteklenmelidir.

Diğer yandan; yukarıda isimlerine de yer verilen bazı yazarların çalışmaları, yurtdışı kuramsal çalışmalar ve deneyimlerden elde edilen bilgiler, Türkiye ölçeğine ve pratiğine uyarlanarak çalışılmış ve sentezlenmiş, neticede aşağıda yer verilen Tablo-4 (21), sunulmuştur. Bu tabloda, özetle; mekansal planlama, trafik, altyapı, araç ve yakıt olarak belirlenen hedeflerin, ülkemiz ölçeğindeki uygulama ve politika üretme alanlarında uygulanabilir olduğu ve bu uygulamanın kısa, orta ve uzun vadede gerçekleşebilme potansiyeli ortaya koyulmaktadır.

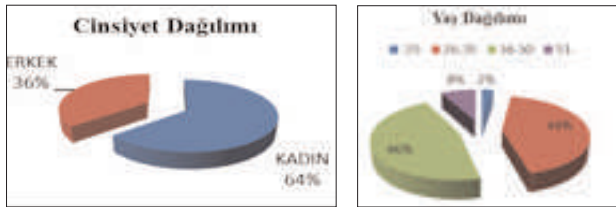
IV. ANKET ÇALIŞMASI: SUNUMU VE DEĞERLENDİRMESİ

Çalışma kapsamında internet üzerinden “çevre duyarlılığı ve enerji korunumu” konusunda çalışma yapmış, “kentiçi ulaşım” konusunda mevcutta çalışmaları olan şehir plancıları, mimarlar, mühendislerden oluşan akademisyenler, kamu ve özel sektör çalışanlarına yönelik bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Anket, “Çevresel Sürdürülebilirlik Bileşeni Olarak Kentiçi Ulaşımında Enerji Korunumu” başlığı altında 19 temel soru üzerinden, likert ölçeği kullanılarak düzenlenmiştir.

Anket içeriğinde yöneltilen soruların amacı; Ankara kentindeki ulaşım düzenlemelerin enerji korunumunu sağlayıp sağlamadığının hem ankete katılanlar hem de anket sonuçları açısından değerlendirmesinin yapılmasını sağlamak ve ankete katılanlar ve anket sonuçları değerlendirilerek kentiçi ulaşımında enerji korunumunu sağlayıcı önlemlerin neler olabileceğine ilişkin bir çıkarımda bulunmaktır. Anket soruları, aynı zamanda, Ankara kentinde uygulanan kentiçi ulaşım yöntemlerinin, kullanıcılar açısından memnuniyetini ölçmeye de yardımcı olmuştur.36 “yetkin” kişi üzerinden yapılan anketin sonuçları aşağıda özetlenmektedir.

Ankete katılan toplam 39 kişinin 25’i bayanlardan, 14’ü baylardan oluşmaktadır.

Grafik 1. Ankete katılanların cinsiyet ve yaş dağılımı

Ankete katılanların 19’u eğitim, öğretim sektöründe çalışan akademisyenlerden oluşmakta, 18’i ise kamu sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır.

“Yaşadığı kentte toplu taşıma taşıtlarında (otobüs, dolmuş, metro vb raylı sistemler) ve bunların durak ve istasyonlarında hareket saatleri, güzergahlar ve benzeri bilgilendirme panolarının” bulunup bulunmadığı sorusuna yönelik verilen cevaplara ilişkin tablo aşağıda verilmektedir.

Grafik 2. Ankete katılanların "panolara" ve "tek bilet sistemine" ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

"Kentçi yolculuklarda yolcuların yolculuklarının aktarımı amacı ile uygulanan "tek bilet sistemi" (bir bileti / toplu taşıma kartını birden fazla taşıta kullanmak) sizce nasıl uygulanmalıdır?" sorusuna, ankete katılanların %23'ü Ankara'da uygulanan yöntem olan "Belediye otobüsü ve raylı sistemlerde" cevabını verirken, %13'ü "Tüm otobüs, dolmuş ve raylı sistemlerde" cevabını vermiştir. Tüm otobüs, dolmuş ve raylı sistemlerde uygulanması yönünde cevap verenlerin oranı ise %64'dür.

Tablo 4. Politikaların karşılaştırması (21)

#F	YÖNTEM	İMAR PLANI	POLİTİKA MEVZUAT DÜZENLEMESİ	ZAMAN	MALİYET	EN-VER YÖNET	SANAYİ STR. B.	İK-DEĞ STR. B.	Bİ.BEL. KANUNU
	Taşıt başına emisyon verileri		*	O	D				
	Taşıt verilerinde farklılaşma		*	O	D				
	Az kirlenici taşıtların kullanımı		*	O	D				
	Toplu taşıma sistemleri		*	O	D	*	*		
	Güven-konfor-çekicilik		*	O	Y	*			
	Yakıt verileri		*	O	N				
	Yüksek kirlenici olan yakıtların kullanılmaması		*	U	N				
	Takli taşıtların kullanılmaması		*	U	N				
	Emisyon yakıtla aynı yer alması	*	*	U	Y				
	Alan kapasite kısıtlamaları	*	*	K	D				
	Kentsel raylı ulaşım yatırımları	*	*	K	Y	*	*	*	*
	Ulaşım sistemi teknolojileri	*	*	K	Y	*	*		
	Yol ücretlendirmesi	*	*	K	D				
	Otopark ücretlendirmesi	*	*	K	D				
	Bölge ücretlendirmesi	*	*	O	D				
	Trafik sıkışıklık ücretlendirmesi	*	*	K	D				
	Park etme ücretlendirmesi	*	*	K	D				
	Km başına emisyon ücretlendirmesi	*	*	U	Y				
	Trafikte emniyet	*	*	K	D				
	Hız limiti	*	*	K	D				
	Taşıt kullanım sınırlamaları	*	*	K	D				
	Yolculuk talep yönetimi	*	*	O	N	*			
	Trafik durulma tasarımı	*	*	K	N				
	Sinyalizasyon uygulamaları	*	*	K	Y	*	*	*	*
	Uyuz zaman sınırlamaları	*	*	K	D				
	Bisiklet kiralama	*	*	K	D				
	Araba paylaşımı	*	*	K	D				
	Park et-diyami et uygulamaları	*	*	K	D				
	Arazi verilemleri	*	*	O	D				
	Park etme yerlerinin düzenlenmesi	*	*	O	N	*	*	*	*
	Ulaşım türleri arasında geçiş	*	*	O	N	*	*	*	*
	Kıyılarını yayadıkları, çalınmaları ve eğlendikleri alanların birliktelik planlanması	*	*	U	N				
	Aktivitelem yitirerek ve bisiklet kullanılarak erişime kolay olması	*	*	O	D				
	Çekici kompakt birimlerine yürüyerek veya toplu taşıma kullanarak erişime imkan sağlanacak biçimde tasarımı yapılması	*	*	O	N			*	
	Yol yapımını ve otopark alanlarının da azaltılması	*	*	K	D				
	Kompakt ve yeşil bir kent tasarlanması	*	*	O	N				
	Yeşil alanlarla birlikte ele alınması	*	*	O	D				
	Toplu taşıma sistemlerini planlama sisteminin bir parçası olarak hesaba katılması	*	*	O	N	*	*	*	*
	Ulaşım koridorları boyunca yeşillik	*	*	O	D				
	Toplu taşıma erişilebilirliğini yüksek ulaşım bölgelerinde kentsel gelişimin sağlanması	*	*	O	D				
	Yerel hizmetlerin ve etkinlik alanlarının erişilebilirliği artırılması	*	*	O	D				

K: Kısa

O: Orta

U: Uzun

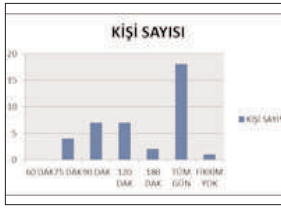
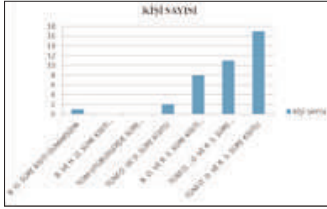
Y: Yüksek

D: Düşük

N: Normal

"Yaşadığınız kentte, yolcu aktarımı sağlayan "tek bilet sistemi" uygulama yöntemine biletin gün içinde kullanılma süresine ilişkin öneriniz nedir?" sorusuna, ankete katılanların %5'i "Tüm otobüs ve dolmuşlarda süre kısıtlı uygulanması", %20'si "Belediye otobüsü ve raylı sistemlerde süre kısıtı olmaksızın uygulanması", % 28'i "Tüm otobüs, dolmuş ve raylı sistemlerde süre kısıtı olmaksızın uygulanması" ve % 44'ü "Tüm otobüs, dolmuş ve raylı sistemlerde süre kısıtlı uygulanması" olarak cevap vermişlerdir.

**ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİK BİLEŞENİ OLARAK KENTİÇİ ULAŞIMDA ENERJİ KORUNUMU:
YEREL YÖNETİM SORUMLULUK VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

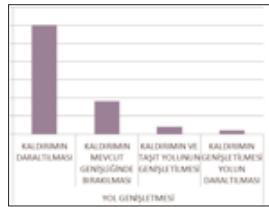
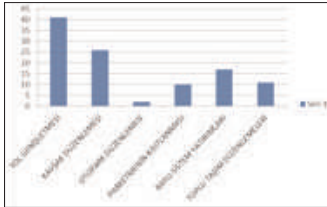

Grafik 3. “Tek bilet sisteminin kullanımına” ve “tek bilet sisteminde süre kısıtına” ilişkin verilen soruların cevaplarının dağılımı

“Süre kısıtına ilişkin” öneriler arasında ise 7’şar kişi 90 ve 120 dakika, 18 kişi ise tüm gün cevabının verildiği görülmektedir.

Karayolu toplu taşıma taşıtları (otobüs, dolmuş vb.) için ayrılmış özel şerit (otobüs özel şeridi) ve/veya özel yol (otobüs tahsisli yolu) uygulamalarının mevcut olmadığını belirtenlerin 21’i, bunun nedenini “Kent yönetiminin bu konuda çalışması ve gayreti bulunmadığı” olarak belirtmektedir.

“Kent içinde yetersiz kalan yollarda sıkışan taşıt trafiğini rahatlatmak üzere kullanılan yöntemlerden” en sıklıkla işaretlenen seçeneğin, “Kavşak düzenlemesi” ve “yolun sadece taşıtlara ayrılan kısmının genişletilmesi, kaldırımların daralması yöntemi ile yol genişletilmesi” çalışması olduğu belirtilmektedir. “Otopark düzenlenmesi” “Parketmenin (Otopark) kısıtlanması”, “Raylı sistem yatırımları” ve “Toplu taşıma düzenlemeleri” de cevaplar arasında yer almaktadır.

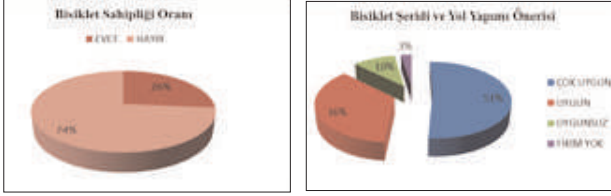

Grafik 4. Trafik sıkışıklığını rahatlatmak üzere kullanılan yöntemlere ilişkin verilen soruların cevaplarının dağılımı

Ankete katılanların tamamının yaşadığı kentte katlı kavşak veya alt geçit/üst geçit düzenlemesi mevcut olup bu tür düzenlemelerin, binek otosu ve otobüsten oluşan trafiğe “çok olumlu” ve “olumlu” etki ettiğini belirtenlerin sayısının az olmadığı görülmekle birlikte, olup, bisiklet ve yaya trafiğine olumsuz etki ettiğini belirtenler büyük çoğunlukta kalmaktadır.

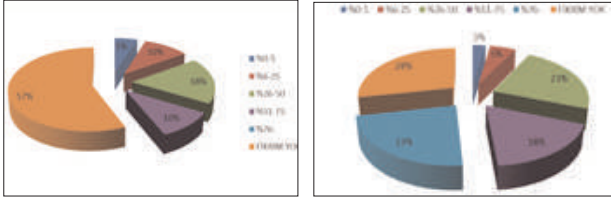
Ankete katılanların hemen hemen tamamı, “taşıt trafiği sıkışıklığını ve olumsuz etkilerini gidermek amacı ile, kent merkezinde binek otosunun (özel araç) günlük yolculuklardaki kullanımını azaltıcı uygulamalar”ın mevcut olmadığını belirtmiştir.

Ankete katılanlar arasında bisiklet sahibi olanların oranının düşük olmasına rağmen, Ankete katılanların %86’sı “bisikletli yolculuklar için bisiklet şeridi ve bisiklet yollarının yapılması”nı “çok uygun” ve “uygun” bulurken, %10’u uygun bulmamaktadır.

Grafik 5. Bisiklet sahipliği ve bisiklet şeridi/yolu yapılmasına ilişkin verilen soruların cevaplarının dağılımı

Ankete katılanların % 18'i Ankara kentinde CNG (Sıkıştırılmış Doğal Gaz) ve/veya LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) ile çalışan otobüs filolarının, toplam otobüs filolarının %26-50'sini oluşturduğunu düşünürken, %51-75'ini oluşturduğunu düşünenlerin oranı % 10, %76'dan fazlasını oluşturduğunu düşünenlerin oranı ise %5'dir.

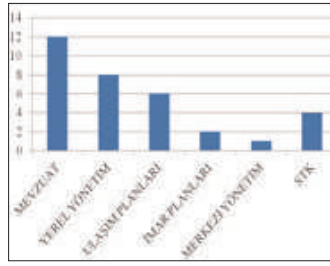
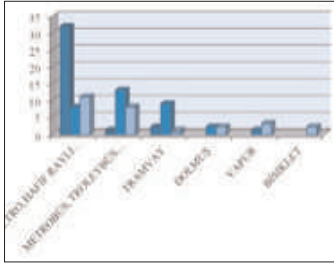
Grafik 6. “CNG ve LNG’li çalışan taşıtlara” ve Toplu taşımaya ilişkin ihale tahminlerine” ilişkin verilen soruların cevaplarının dağılımı

“Toplu taşımaya ilişkin yapılan ihalelerde, yapılan ihalelerin yüzde kaçının elektrikli taşıtlara yönelik olması gerektiğini düşünmektesiniz?” sorusuna cevap verenlerden 9’u bu oranın % 26-50 aralığında olması gerektiğini, 7’si bu oranın %51-75 aralığında olması gerektiğini, 9’u ise, bu oranın % 76 ’ d a n fazla olması gerektiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Cevap verenler arasında 11 kişi bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını belirtmişlerdir.

Elektrikli toplu taşıtlar, CNG ve LNG ile çalışan otobüslere yönelik yöneltilen sorulara %25’in altında olması yönünde cevap verenlerin bir kısmı, bunun nedenini “Kent yönetiminin bu konuda bilgisi olmasına rağmen, çalışması ve gayreti bulunmamaktadır” şeklinde cevaplamışlarken, bir kısmı da bu konu hakkında herhangi bir cevap vermemişlerdir.

Hizmet kalitesi yüksek ve çevre dostu toplu taşıma taşıtlarına ilk sırada verilen örnek metro ve raylı sistemlerden oluşurken, 2. sırada metrobüs, trolleybüs, hibrit, doğalgazlı ve elektrikli otobüsler olarak cevaplandırıldığı görülmektedir. Cevaplar arasında düşük sıralarda olsa da tramvay, vapur, bisiklet gibi ulaşım araçlarına da yer verilmiştir.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİK BİLEŞENİ OLARAK KENTİÇİ ULAŞIMDA ENERJİ KORUNUMU: YEREL YÖNETİM SORUMLULUK VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Grafik 7. “Çevre dostu toplu taşıma taşıtlarına” ve “kentiçi ulaşımında enerji korunumunu sağlayıcı etmenlere” yönelik sorulara verilen cevaplarının dağılımı

Ankete katılanların tamamı, “**Işıklı, trafik işaretli (sinyalize) kavşaklarda, otobüs gibi toplu taşıma taşıtlarına öncelik vermek üzere, toplu taşıttan kumandalı olarak, kavşağı otobüs’e açan, “kavşakta otobüs girişi (bus gate)” uygulamasının yaşadığınız kentin ulaşımına uygun olduğunu düşünüyor musunuz?**” ve “**Sokak ve caddelerin led /güneş enerjisi kullanan aydınlatma donatısı ile aydınlatılması sizce uygun olur mu?**” sorularına, ankete katılanların yarısından fazlası olumlu cevap vermektedirler.

“Kentiçi ulaşımında enerji korunumunu” sağlayıcı rol oynayan ve ilk üçte kalan etmenler ise; mevzuat düzenlemeleri, yerel yönetimlerin yetkileri ve ulaşım planları olarak değerlendirilmektedir.

V. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

V.1. Anket sonuçları ile ilgili olarak:

Ankete katılanlar açısından, tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde; Ankara’da uygulanan “tek bilet” sisteminin yetersizliği, ankete katılanlar açısından doğrulanmakta ve bu sistemin sadece işleyiş açısından değil, aynı zamanda süre açısından da revizyona gidilmesi gerektiğinin değerlendirildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda önerimiz, bir kentin tüm toplu taşıma ve ara toplu taşıma taşıtlarında tek bir elektronik bilet_kart_ uygulanmasıdır.

Toplu taşıma taşıtlarında ve bunların istasyon ve duraklarında bilgilendirme panolarının yeterli olmadığı da dikkatleri çekmektedir. Özellikle durak ve istasyonların yolcuya hizmet ve yolculuk konforu öğelerine göre tasarımının yapılması ve düzenlenmesi önerilir. Tarife bildiriminin görünür ve doğru yer ve düzlemde bulundurulması da, bu hizmet ve konforun öğelerindendir.

Ankara’nın kent merkezine binek otosu ile erişime ve bu merkezin bir taşıt geçiş alanı olarak kullanılmasına yönelik hiçbir önleyici önlem uygulanmazken ulaşım sorununa yönelik olarak, yoğunlukla katlı kavşak yapımı ile çözüm üretilmektedir. Bu çözüm yöntemi, ankete katılanların bir kısmı tarafından binek otosuna ve otobüse olan etkisi olumlu değerlendirilirken, diğer bir kısmı tarafından olumsuz de-

ğerlendirildiği görölmektedir. Bu sonucun, ankete katılanlar arasında homojen bir dağılım olmadığından kaynaklandığı düşünölebilir. Diğer yandan, ankete katılanların çoğunluğunun katlı kavşak düzenlemesinin hem yayalara hem de bisikletlilere olumsuz etki ettiğinin farkında olduğu görölmektedir.

Kentiçi ulaşımında enerji korunumunu sağlayıcı yöntemler arasında yer alan CNG ve LNG ile çalışan otobüslerin ve elektrikli taşıtlara yönelik uygulamaların eksikliğinin sebebi olarak, yerel yönetimin bu konuda gayret ve çabalarının bulunmadığının belirtilmesi, yerel yönetime bu konuda güvenin eksik olduğu değerdirmesinin yapılmasına da neden olabilir.

Anket sonuçlarından; raylı sistemlerin, kentiçi ulaşımında enerji korunumunu sağlayan ulaşım türleri olduğu, tüm katılımcılar tarafından bilinmekte olduğu; bu türlerin yanı sıra, otobüs kapısı:“busgate” uygulamalarının yaygınlaştırılması gerektiği sonucu anlaşılmaktadır..

V.2. Yerleşmelerimiz kentiçi ulaşımı düzenlemeleri ile ilgili olarak:

Ülkemizde taşıt trafiğinden kaynaklanan gerek gürültü, gerekse hava kirliliğinin azaltılarak, , çevre ve yaşam kalitesinin artırılmasında, kentiçi ulaşım ana plan kararları nın bunu içermesi ve bu kararların uygulanması önemlidir. Diğer yandan, artan nüfusla birlikte artan katı atıkların, enerji olarak geri kazanımının sağlanmaya başlandığı ölkemizde, organik çöp gazından elde edilen enerjinin kentiçi ulaşımında kullanımının sağlanmasına başlanılması ve yaygınlaştırılması, kentiçi ulaşımında sürdürölebilirlik ve enerji korunumunun sağlanmasına katkı oluşturacaktır.

Kentiçi ulaşımında, temiz yakıt kullanan taşıt sayısının ve oranının artırılması, hareketlilik yönetimi stratejilerinin hayata geçirilmesi, erişilebilirliğin ön plana geçirilmesi kentsel ulaşımından kaynaklanan sera gazı, CO2 emisyonlarının azaltılmasında; çevresel sürdürölebilirliğin önemli bir bileşeni olan enerjinin korunumu, verimliliği ve etkinliği açısından kazanımlar sağlayacaktır.

Bu konuda, belediyelerimizin toplu taşıma taşıtları ihalelerinde temiz taşıt ihalesine çıkmaları; özellikle işletim kapasitesi büyük olan büyükşehir belediyelerimizin elektrikli toplu taşıt ve şarj istasyonları ihalesine çıkmak üzere hazırlık yapımaları önerilir.

Burada; özellikle, Ulaştırma Bakanlığı tarafından bu yıl gerçekleştirilen11. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Şurası sonunda, Sonuç Bildirgesi'nde Kentiçi Ulaşım'a yönelik olarak yapılan önerilerin kağıt üzerinde bırakılmaması, ilgili uygulama programlarına alınarak, uygulama sürelerinin belirtilerek, yaptırımlara bağlanması önerimizin burada altını çizmekte fayda görölmektedir.

Temiz taşıt kullanımına yönelik olmak üzere, kentsel ulaşımın ana bileşenlerin-

den biri olan toplu taşıma filolarında yenilik ve değişime gidilmesi, ulaşım planlanması ile desteklenmeli ve kentiçi ulaşım planlarının hedefinde enerji korunumuna özellikle yer verilmesi önerilir.

V.2.1. Bu kapsamda, taşıtlara yönelik olarak:

- 11. Kentiçi Ulaşım Şura kararlarına da uyumu da içerecek biçimde, Kent merkezlerinde en yoğun kullanılan toplu taşıma araçlarının kademeli bir şekilde yenilenebilir temiz enerji olan elektrikli otobüslere çevrilmesi,
- Toplu taşıma filolarının temiz yakıt tüketen taşıtlar ile yenilenmesi,
- Temiz yakıt kullanan toplu taşıma taşıtlarının ihalelerinin oranının artırılması ve filolardaki ücretlendirmenin, kullanıcılar için cazip hale getirilmesi,
- Toplu taşıma araçlarında alternatif yakıtlar açısından doğalgaz kullanımının desteklenmesi,
- Enerjiyi çok kullanan ve çevreye fazla miktarda emisyon ve kirlilik salan yakıtları tüketen taşıtlar yerine, taşıta değil insana öncelik veren, yaya, bisiklet ve toplu taşıma öncelikli kılan çözümler, elektrikli taşıtlar da dahil olmak üzere toplu taşıma (raylı sistemler-hafif/ağır raylı, tramvay vb-, lastik tekerlekli toplu taşıma-otobüs, minibüs vb-) sistemlerinin teşvik edilmesi ve
- Kentin reklam panolarında ve özellikle kentsel mekan kalitesinin yüksek olduğu noktalarda, temiz yakıt tüketen taşıtların çevresel, ekonomik ve sosyal faydalarını içeren ilanlara yer verilmesi,

Uygundur.

V.2.2. Kentin imar ve kentiçi ulaşım planına yönelik olarak:

- Ulaşım planı yapılırken temiz ulaşım ilkeleri benimsenmeli, ulaşım önlem ve politikaları kentin imar planı bir 'çevre duyarlı' bütün içinde değerlendirilmeli, ihtiyaç analizleri yapılarak, ulaşım ihtiyacının enerji korunumu odaklı olarak, kentin imar planı ile birlikte karşılanması hedeflenmelidir.
- Karma kullanımlı, yoğun koridorlar boyunca toplu taşıma, yaya ve bisiklet gibi çevre duyarlı ulaşım odaklı kentler oluşturulmasına yönelik, eko-yerleşme ilke ve hedeflerini gözetken, toplu taşıma odaklı ve bütüncül (kompakt) kentleşmeye yönelik arazi kullanım kuralları oluşturulmalıdır.
- Planlarda, kararları etkileyen arazi kullanımı değişiklikleri, buna ilişkin ulaşım eğilimleri irdelenerek, yeniden gözden geçirilmelidir.

- Kent merkezlerinde, çok amaçlı kamu mekânlarına çevre ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen taşıtların girişi kısıtlanmalı, kentsel tasarım aracılığı ile yayalığı ve çevre duyarlı ulaşımı destekleyen yaya yolu, meydan, merkez işlevli aktivite odakları ile herkes için erişilebilir ve kullanılabilir biçimde donatılmalıdır.
- Temiz yakıt olarak özellikle elektriği tüketen bireysel taşıtlar ve diğer temiz yakıtlı taşıtlar için dolum istasyonlarının, mevcut petrol istasyonları da dikkate alınarak konuşlandırılması, yeni istasyonların yerlerinin belirlenmesi, kurulumunun yapılması gerekmektedir.
- Temiz yakıt kullanan taşıtların ve yolcuların güvenliliğini, temiz yakıtlı bireysel ve toplu taşıtları tercih eden kullanıcıların avantajlı hale getirilmesini, erişim kapasitesinin artırılmasını ve dolayısıyla temiz yakıtlı taşıt kullanımının artırılmasını teşvik etmek amacıyla, temiz yakıt kullanan taşıtlar için özel olarak projelendirilmiş platform veya şerit ve tramvay/otobüs kapısı(tram/bus gate) planlanmalıdır.
- Yol ve otopark ücretlendirmesi, elektronik yol yönlendirmesi ve trafik durultma tasarım önlemleri birlikte kullanılmalı, ulaşım kaynaklı hava kirliliğini, gürültüyü, titreşimi, trafik yoğunluğunu, sıkışıklığını ve durma ve gecikmeyi en aza indirecek biçimde hızı ve binek taşıtı kullanımını azaltıcı önlemler, akıllı ulaşım sistemlerini de dahil ederek, alınmalıdır.
- Park et-devam et (park-and-ride) sistemi tüm kentlerimizde, özellikle kentsel merkezler için planlanmalı ve bir an önce uygulamaya geçirilmelidir.
- Planda otopark için ayrılan alanlar, kentin belli bölgelerinde, özellikle kentsel merkez kesimlerde, merkezdeki otoparklar merkez çeperine çekilerek, toplu taşıma sistemleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

V 2.3. Yerel yönetimlerin yönetim örgütlenmesine yönelik olarak:

- Kentsel ulaşım ile ilgili alınan kararlarda ve uygulanan imar ve kentiçi ulaşım planlarında, çağdaş ulaşım planlama yaklaşımları ve sürdürülebilir ulaşım stratejilerini içeren, enerji korunumu odaklı bir vizyon yerel yönetimlerimiz tarafından yerleşmeleri için hayata geçirilmelidir.
- Ulaşım planlaması ile bütünsel arazi kullanımı ve mekânsal planlamanın yerel idareler ile merkezi idareler arasındaki kapsamlı bir işbirliği dâhilinde yürütülmesi ve bunun için gerekli olan idari, hukuki ve teknik altyapı oluşturulmalıdır.
- Ulaşımın çevreye olan etkilerinin en aza indirilmesini engelleyen yetki çatışmaları ve kurumsal eksiklikler giderilmelidir.
- Ülkemizde gerek kent içi gerekse kentler arasında, çevreye olan olumsuz etki-

leri en az olan, arazi kullanımı açısından da en verimli ulaşım türü olan raylı sistemlerin bu sistemlerin işletimine uygun yerleşmelerimizde ulaşım karar ve uygulamalarında öncelikli olarak tercih edilmesini sağlayıcı plan ve yönetim anlayışı benimsenmelidir.

Finansal ve örgütsel yapının yönetimi ile, toplu taşıma güçlendirmeye, yaya ve bisiklet kullanımı gibi enerji korunumuna yönelik düzenlemelere kaynak ayrılması ve bu tür projelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

- 1- Aktuğlu Aktan E. Ö., “Kentîçi Ulaşım İlişkisi bağlamında Kent Biçimi ile İlgili Güncel Yaklaşımlar”, Planlama Dergisi, 2010/2, ss. 61-71 ve Çubuk K, Türkmen M, Erdem M., “Kentîçi Trafik Düzenlemelerinde Tarihsel Gelişim” isimli makalelerden faydalanılarak yazar tarafından geliştirilmiştir.
- 2- Anshuman Khare, Terry Beckman, Nolan Crouse, “Cities Addressing Climate Change: Introducing a Tripartite Model For Sustainable Partnership”, Sustainable Cities and Society 1, pp.227-235, 2011
- 3- Çevre ve Orman Bakanlığı (mülga), (2008), “Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu”, Ankara.
- 4- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; “Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi 2010-2020”, <http://www.csb.gov.tr>
- 5- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, “Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı Hazırlama Projesi - KENTGES” http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/kentges_tr.pdf
- 6- “Dongtan Eco-city”, 23 Ağustos 2005, <http://www.arup.com/eastasia/project.cfm?pageid=7047>
- 7- David Banister, “Cities, mobility and climate change”, Journal of Transport Geography 19, pp. 1538-1546, 2011
- 8- Dario Hidalgo, Cornie Huizenga, “Implementation of Sustainable Urban Transport in Latin America”, Research in Transportation Economics 40 (2013), pp. 66-77
- 9- European Commission, “Clean Urban Transport: Results from the transport research programme”, 2001
- 10- European Commission, “Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik İçin EUROCITIES”, 2007,
- 11- Fabi Grazi, Jereon C.J.M. van den Bergh, “Spatial Organization, Transport and Climate Change: Comparing Instruments of Spatial Planning and Policy”, Ecological Economics 67, pp. 630-639, 2008

- 12-Georgina Santos, Hannah Behrendt, Alexander Teytelboym, “Part II: Policy Instruments for Sustainable Road Transport”, Research in Transportation Economics, pp. 46-91, 2010
- 13-Hungarian Presidency of the Council of Eyropean Union, “Climate Friendly Cities - A Handbook on the Tasks and Possibilities of European Cities in Relation to Climate Change”, (2011)
- 14-İller Bankası Genel Müdürlüğü, “İller Bankası’nın İmar Planlarının düzenlenmesi ile ilgili Teknik Şartlaşması”
- 15-Iris GUST, Expert Commision on Cities and Climate Change,, “Heading for %100 Renewable Urban Transport”, HafenCity University, 2010
- 16-Kalkınma Bakanlığı, IX. ve X. Kalkınma Planları
- 17-Kaplan, H.,“Kentsel Ulaşım Planlaması-1, Ulaşım Planlaması Ders Notları Kitabı,Gazi Üniversitesi, Mühendislik -Mimarlık Fakültesi , Ankara, 1996.
- 18-Kaplan, H., “Kentsel Ulaşımında Öncelikler, Çevre Odaklı+İnsan Odaklı Kentsel Ulaşım Planlaması ve Düzenlemeleri”, Mimarlar, sayı: 7, ss.32-36, 2011
- 19-Kaplan, H., “Ankara’da Çevre Dostu Ulaşım Tür ve Düzenlemelerinin Yeri- Yerel Yönetim Ulaşım Uygulamaları Yönünden Bir İrdeleme”, Dosya 11, Yerel Yönetimler, Ulaşım ve Su, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, ss.55-70, 2009.
- 20-Kaplan, H., Kaynak, Z., 8. Ulaştırma Kongresi, “ Ulaşım Kaynaklı Çevre Sorunları Kapsamında Yerel Yönetimlerin Sorumluluk ve Yetkilerinin İrdelemesi, İSTANBUL, 2009
- 21-Kaplan H., Kaynak, Z., Enerji Verimliliği 6. Ulusal Kentsel Altyapı Sempozyumu, “Kentçi Ulaşımında Enerji Verimliliği ve Enerji Verimliliğini Artırıcı Önlemlerin Uygulanabilirliği” ss. 141-152, ANTALYA, 2011)
- 22-Kaplan, H., Kaynak, Z., TRANSİST 2011, 4. Ulaşım Sempozyumu ve Sergisi“ Kentçi Ulaşımında Yeşil Ulaşım Tür ve Düzenlemeleri: Yerel Yönetimlerin Yetki ve Sorumlulukları Yönünden Bir İrdeleme”, s: 271-278, İSTANBUL, 2011.
- 23-Kaplan H, Kaynak, Z., Şehircilik Kongresi, “Adaletin Kentlerde Görünmeyen Yüzü: Çevresel Adalet”, İSTANBUL, 2011.
- 24-Kaynak, Z., Yıldırım, H., H., Şehircilik Kongresi, “Çevre-Enerji-İklim Üçgeninde, Dünyada Ve Türkiye’de “Smart Cities”- Akıllı Kentler ”, İSTANBUL, 2011.
- 25-Kazuki Nakamura, Yoshitsugu Hayashi, “Strategies and instruments for low carbon urban transport: An international review on trends and effects”, Transport Policy 29, pp.264-274, 2013
- 26-M. Premalatha, S. M. Tauseef, Tasneem Abbasi, S.A. Abbasi, “The promise and the performance of the world’s first two zero carbon eco-cities”, Renewable and Sustainable Energy Rewiws 25, pp.660-669, 2013.
- 27-Michael Buxton, “Urban Form and Urban Efficiency”,
<http://www.deh.gov.au/soe/2006/emerging/urban-form/index.html> , 2006

- 28-Michale Replogne, Colin Hughes, “Moving Toward Sustainable Prosperity: Moving Toward Sustainable Transport, Ch.4” pp. 53-65, The Worldwatch Institute, 2012
- 29-OECD, “Cities and Climate Change”, (2010)
- 30-Resmi Gazete; “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği”
- 31-Resmi Gazete; “Ulaşımada Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”
- 32-Resmi Gazete; “3194 sayılı İmar Kanununun Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik”
- 33-Resmi Gazete; “5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu”
- 34-Resmi Gazete; “5393 sayılı Belediye Kanunu”
- 35-Resmi Gazete; “Orta Vadeli Program”
- 36-Robin Hickman, Olu Ashiru, David Banister, “Transition to low carbon transport futures: strategic conversations from London and Delhi”, Journal of Transport Geography 19, pp. 1553-1562, 2011.
- 37-Roger Torode, (2003), “A Vision of Sustainable Urban Transport”, WHO-UNECE THE PEP, workshop on sustainable and Healthy Urban Transport and Planning, Kıbrıs, <http://www.thepep.org/en/workplan/urban/documents/UITP.pdf>, 2005
- 38-Sakamoto K, Dalkman H, Palmer D, Sürdürülebilir Düşük Karbon Ulaşımada Doğru Paradigma Değişikliği, “A paradigm shift towards sustainable low carbon transport” ITDP Institute for Transportation and Development Policy, 2010
- 39-Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; “Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi”, <http://www.sanayi.gov.tr>
- 40-Stefan Gössling, “Urban Transport Transitions: Copenhagen, City of Cyclist”, Journal of Transport 33, pp.196-206, 2013
- 41-“ Sürdürülebilir Ekotopya”, 18 Mart 2009, <http://www.mimnap.org/w/?p=16982>
- 42-Todd Litman, “Reinventing Transportation: Exploring the Paradigm Shift Needed to Reconcile Transportation and Sustainability Objectives”, VTPI, 2003
- 43-“TUBİTAK, Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Projesi”, http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/ulastirmaveturizm/raporlar/utp_son_surum.pdf, 2005.
- 44-“Türkiye Ulusal Programı”, http://netbul.com/superstar/ozeldosyalar/siyaset/Avrupa_birlii/ulusal.asp, 2004.
- 45-UN HABITAT, “Policy Directions, Global Report on Human Settlements”, Abridged Edition, (2011)
- 46-UN HABITAT, “Report Of The Fifth Session Of The World Urban Forum The Right To The City: Bridging The Urban Divide” 2010
- 47-Ulaştırma Bakanlığı,

www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/.../20110408_092927_204_1_44520.pps

48- Ulaştırma Bakanlığı, 11. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Şurası, Kentiçi Ulaşım Çalışma Grubu Sektör Raporu, 2013

49- Ulaştırma Bakanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, “Ulaşım da Enerji Verimliliği” www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/.../20110408_092927_204_1_44520.pps

50- Ulaştırma Bakanlığı, “Yüzyıl Ulaştırma ve Haberleşme Politikaları”, <http://www.ubak.gov.tr/tr/sura/21yuzuil/politka.html>, 2005.

51- Varol Ç., Ercoşkun Ö. Y., “Uluslararası Ekolojik ve Teknolojik Kentler Konferansı’nın Ardından -Bogunovich D. Ekoltek Kentleşme: Kentsel Tasarımı Temiz Teknoloji ile Birleştirmek-”, Planlama 2008/1-2, ss. 3-16

52- Yong Geng, Zhixao Ma, Bing Xue, Wanxia Ren, Zen Liu, Tsuyoshi Fujita, “Co-Benefit Evaluation of Urban Public Transportation Sector-A Case Study of Shenyang, China”, Journal of Cleaner Production 58, pp.82-91, 2011

53- Zaha Hadid, “Zira Island Master Plan”, Dezeen Magazine, 30.01.2009, <http://www.dezeen.com/2009/01/30/zira-island-masterplan-by-big/>

54- “5 Green Cities of the Future, Maria Colenso, <http://science.howstuffworks.com/5-green-future-cities.htm>

55- http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_demografisi
http://www.designer.com/news/22133_5

56- http://www.sutmundo.com/making_transportation_eco-friendly

57- <http://www.thetransportationgazette.com>

7B. OTURUM - 8 KASIM 2013

"METROPOL KENTİN YÖNETİMİ ve KENTSEL BÖLGE"

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Ş. Şence TÜRK**

Kentsel Bölgeler ve Yönetişim
Doç. Dr. Hilal ERKUŞ ÖZTÜRK

Türkiye’de Kentleşme Sorunlarının Yeni Boyutu:
Kentsel Bölgelerin Yönetim ve Planlama Sorunları
Yrd. Doç. Dr. Ahmet KAYAN

3030’dan 6360’a:
Türkiye’de Büyükşehir Belediye Yönetimindeki Değişimler ve
Kırsal Alanlara Etkisi
Dr. Sevinç Bahar YENİGÜL
Dr. Zeynep Aslı GÜREL ÜÇER
Doç. Dr. Çiğdem VAROL

KENTSEL BÖLGELER VE YÖNETİŞİM

Doç. Dr. **Hilal ERKUŞ ÖZTÜRK**

Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

Öz: Bazı kentler ve bölgeler diğerlerinden daha hızlı büyümekte ve küresel ekonomide daha fazla yer almaktadırlar. Son zamanlarda ortaya çıkan ağ yönetişimi yaklaşımına verilen önem kent bölgelerde farklı politika ağlarının oluşumunu gündeme getirmiştir. Bu makalede neden farklı kentlerde ve bölgelerde farklı politika ağlarının çıktığı ve neden başarılarının farklılık gösterdiği üzerine teoriler üzerinden öncelikle bir tartışma götürülecektir. Amaç farklı devlet formlarında ve farklı coğrafyalarda kapitalizmin nasıl farklı ölçeklenmeleri yarattığı, bunun farklı sektörler ve bölgeler için bile nasıl çeşitlilik gösterebildiğini tartışarak mevcut yazına eleştirel bir açılım getirmek ve sonuçta, her kent bölge için ortaya çıkması olası farklı politika ağlarının nasıl ele alınması ve daha başarılı bir yönetişim biçiminin bu kapsamda nasıl oluşturulacağı üzerine bir bakış açısı tariflenmeye çalışmıştır.

Giriş

Kent bölge yazını son zamanlarda bazı kentler ve bölgelerin diğerlerinden daha hızlı büyümesi ve küresel pazardaki göreceli paylarını daha fazla arttırmasını ‘yerleşimler arasındaki işbirliği ve yönetişim biçimlerine bağlamakta ve bunu kentler için yeni bir yarışabilirlik faktörü olarak tanımlamaktadır.

Otuz yılı aşkındır süren neoliberalleşme süreci ile birlikte ülkeler birbirleriyle benzer olarak ihracat oryantasyonlu büyüme stratejileri geliştirmiş, ticaret ve yatırımda uluslararası sermayeye sınırları kaldırmış, özelleştirmeler ve kamu-özel ortaklıklarının ve yönetişim tartışmalarının yolunu açmışlardır. Her ne kadar ülkelerde bu benzer eğilimler gözlenirse de, neo-liberalleşme yolları ülkeler arasında farklılaşmaktadır.

Bu çalışma **neden farklı ülkelerde, kentlerde ve bölgelerde farklı yönetim biçimlerinin ortaya çıktığı**, başarılı stratejiler izlemek için kent bölge yazınının **yönetişim tartışmasını farklı coğrafyaları, sektörleri ve devlet türlerini nasıl hesaba katarak geliştirilmesi gerektiği** ve bu konuda uygulayıcıların nasıl ne yönde teşvik edilmesi gerektiğini tartışılacaktır. Bu kapsamda makale, ülkeler için neoliberal politikalar öncülüğünde kentlerde kalkınmanın tetikleyicisi olarak belirlenmiş sektörlerin devlet-özel sektör ilişkilerindeki ölçeklenme biçiminin nasıl farklı biçimler sergilediğini, bunun diğer sektörlerden nasıl farklılaştığını tartışmak; aynı sektör için aynı kentte bile farklı ölçeklenmeleri nasıl ve niçin ürettiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amacın yanısıra gözlemlenen bu farklılık kapsamında ne tür çıkarsamalar yapılması gerektiği üzerine bir tartışma yürütmek hedeflenmektedir.

1. Neoliberalleşme ve Yeniden Ölçeklenen Ekonomi

Otuz yılı aşkın bir süredir çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin politik ekonomileri ve dolayısıyla coğrafyaları (neo)liberalleşme ile yüzleşmiştir. Neo-liberalleşmenin net tanımı konusunda her ne kadar bir konsensus sağlanamasa da, genel terimlerle piyasalaştırma, pazara rekabete açma, devletsizleştirme, politik otoritenin devletten özel sermayeye yatay transferinin politik otoritenin ulus-üstü ve ulus-altı ölçeklere dikey transferi ile ilişkilendirildiği bir süreçte gönderme yapmaktadır. Bu süreçte ülkeler birbirleriyle benzer olarak ihracat oryantasyonlu büyüme stratejileri geliştirmiş, ticaret ve yatırımda uluslararası sermayeye sınırları kaldırmış, özelleştirmeler ve kamu-özel ortaklıklarının yolunu açmışlardır.

Ülkelerin gösterdikleri bu benzer eğilimler, neo-liberalleşme yollarının bütün ülkeler için aynı olduğu anlamına gelmemekte, ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Bu konudaki en önemli eleştiriler Variety-of-Capitalism yazını ve (yeniden) ölçeklenme (Re-scaling) literatüründen gelmiştir. Ancak, bu literatürlerin de kendi içinde Avrupa merkezli olması dikkati çekmekte, kapitalizmin farklı ulusal formlarının bu yeniden ölçeklenmeyi nasıl etkilediği gibi konuların pek dikkate alınmadığı gözlenmiştir. Sadece (yeniden)ölçeklenme ile ilgili son yazın (Peck ve Theodore 2007; Brenner 2009a; Brenner ve diğ., 2010), devlet ölçeklenmesindeki aşağı yukarı kayışlara vurgu yapsa da, ölçeklerin farklılıklarına yeterince vurgu yapmamaktadır.

2. Yönetişim Literatürü

Literatürde kentsel yönetim formlarında çeşitliliğin gözlemlendiği vurgulanmaktadır (Herrscher & Newman, 2002; Lefebvre, 1998; Silva & Syrett, 2006). Bunun yanısıra farklı ülkelerdeki şehirlerin ekonomik aktivitelerinin çeşitlendiği (Crouch, 2004; Pierre, 1999) ve bu kapsamda farklı yönetim modları oluşturduğu vurgu-

lamaktadır. Literatürde yönetim tartışmaları politik bilim odaklı ve politik-ekonomi odaklı yönetim olarak iki ayrı şekilde ele alınmaktadır.

Politik-bilim odaklı yönetim anlayışı daha çok devlet ve özel sektör arasındaki güç ilişkileri-gücün devletten özele kayışı, kamu-özel ortaklıklarındaki artışa zamanla ve derneklerin de sürece katıldığı bir yönetim biçimine doğru kayışı (associative governance) vurgulamaktayken sektörel farklılıklara vurgu yapmamıştır.

Politik-Ekonomi odaklı yönetim anlayışı ise kapitalist sistemlerde pazar hakim bir yönetim biçimi varken, sentez olan yönetim örneklerinin de ağ, devlet, hiyerarşi, dernek ve toplum türü yönetim biçimlerinde gözlemlendiğini vurgulamaktadır. Ulus devlet faktörlerinin bu farklı yönetim biçiminin ortaya çıkışında etkili olduğunu savunmakta olup çoğunluğunun ise hibrit formlar biçiminde gözlemlendiğini vurgulamaktadır.

2.1. Politik-bilim odaklı yönetim anlayışı

Politik bilim odaklı kentsel yönetimi Pierre (1999) yönetici, korporatist, büyüme destekleyici ve refah yönetimi olarak dört türde ele almaktadır.

Yönetici (Managerial) Yönetişim: Etkinliğin (efficiency) arttırılmasını temel amaç olarak görüp elit firmaların söz sahibi olduğu, kamu hizmetlerinin sağlanmasında özel sektörün de hakim hale geldiği bir durumda gözlemlenen bir yönetim türünü tanımlanmaktadır. Amerika bu yönetim türünün örnekleri açısından zengindir.

Korporatist Yönetişim: Dağıtımı temel amaç olarak almaktadır. Batı Avrupada (Almanya) görülen bu yönetim biçimi küçük sanayi birimlerinde en çok gözlenmekte olup, hakim bir kamu politikası, yeniden dağıtım, refah devleti hizmeti, yüksek politik katılım, güçlü gönüllü devletler, yerel yönetim sosyal grupların ve organize ilgilerin dahil edilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Örgütler bu yönetim biçiminde kamu hizmetlerinin sağlanmasında aktif bir durum sergilemektedir. Ancak her refah devletinde uygulama aynı şekilde gözlenmemektedir. Hollanda'da yerel yönetime fon merkezi yönetimden gelirken, Almanya'da federal devlet olması, yerel korporatist vergi sisteminden dolayı her şehir daha çok firma çekmeye çalışmaktadır. İsveç ise finansal olarak merkezi olmamasından dolayı diğerlerinden farklılaşmaktadır.

Büyüme Destekleyici (Pro-growth) Yönetişim: Yerel ekonomik büyüme amacıyla kamu-özel ortaklıkların teşvik edilmesi bu yönetim türünde ön plandadır. Kent yönetimi ve elit işadamları arasında ortak ilgi temelli işbirlikleri, elit işbirliği gözlenmektedir.

Refah Yönetişimi: Devletin krizden dolayı pasif rol izlemesinden dolayı yeniden yapılanma problemleri yaşayan eski sanayi kentlerinde gözlenmektedir. Fransa'da

Lille bölgesi, Almanya’da Ruhr Bölgesi, İsveç’de Bergslagen bölgesi, İngiltere’de Midlands and Merseyside bölgeleri ve İskoçya’da Clydeside bölgesi refah yönetişiminin uygulandığı yerlere örnektir. Bu yönetim türünde devlet temel aktör olup ve kentleri merkezi yönetim fonuna bağımlı kılmaktadır. Özel sektörle işbirliği görece az ve kısa dönemli olup, kamu kurumlarının kendi aralarındaki katılımı hakimdir.

Farklı yönetim modellerinin yukarıda bahsedildiği üzere farklı politik hedeflere, katılımcılara, örgütsel stratejilere sahip olduğu gözlenmektedir. Ulusal bağlamlar her ne kadar kentsel yönetim türünün şekillenmesinde önemli bir role sahipse de, zaman içinde ulusal ve kentsel rejimdeki değişimler ve sektörel uzmanlaşmalardaki değişikliklerle de kentlerin farklı yönetim modları sergilediği gözlenebilmektedir. Bu nedenle politik bilim odaklı yönetim yaklaşımlarının sadece devlet (devletin özel sektöre olan ihtiyacı) ve özel sektör işbirliği odaklı olması, gücün özel sektöre kaymasına odaklı bir sınırlı yönetim anlayışı sergilemesinden ötürü ortaya çıkan farklı yönetim türlerini açıklamada yetersiz kaldığı söylenebilir.

2.2. Politik Ekonomi odaklı yönetim anlayışı

Sektörlere yönelik farklı yönetim biçimleri olabileceğinin kabulü yönetişimin ekonomik modlarını da ele almayı gerektirmesiyle, politik –ekonomi odaklı yönetim tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşım yönetişimi daha geniş anlamda ele almakta olup kentlerin ekonomilerinin farklı ekonomik yönetim modları ile koordine edildiğini savunmaktadır.

Variety of Capitalism (VoC) Okulu, Pazar ekonomilerinin farklı ekonomik yönetim modları ile koordine edildiğini iddia etmektedir. Bunlar *pazar, devlet, toplum, ağ, şirketleştirilmiş hiyerarşiler, derneklerdir* (iş dernekleri, işçi birlikleri).

Bu yaklaşım iş derneklerinin kapitalizmin farklı ulusal formlarında farklı roller üstlendiğini savunmaktadır. Bazı ülkelerde bulunmamakta, bazılarında bir baskı grubu rolü üstlenmekte (Amerika, İngiltere), bazılarında ise korporatist çerçevenin bir parçasını oluşturmaktadır (Avrupa ülkeleri). Aslında bu yaklaşımda kapitalizmin ulusal formları **farklı ekonomik yönetim modlarının bir karışımıdır**.

İş dernekleri ile ilgili VoC Okulunun fazla bir tartışması olmasa da, temelde iş derneklerinin ülkelere göre değişim gösterdiğini ve kendi içinde tutarlılık gösteren çok geniş ekonomik koordinasyon tür setlerinin bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Richard Whitley’in çalışmaları bu kabulü anlamada yardımcıdır.

Whitley (1999; 2007) iş sistemlerinin, ister ulusal ister ulus-altı olsun, sahiplik eşgüdümü (ownership integration) ve ortaklaşa eşgüdüm (alliance integration) gibi

birbirinden farklılaşan ekonomik koordinasyon yolları açısından farklılaştıklarını belirtmektedir. Derece ve kapsam olarak sahiplik eşgüdümü ve ortaklaşa eşgüdüm kendi içinde farklılaşmaktadır.

Düşük seviyeli ortaklık eşgüdümünün olduğu iş sistemlerinde (parçalı ve bölünmüş iş sistemi (ABD ve İngilteredeki büyük firmalar) ve bütünleşmiş holdingler (Kore şabolleri)) firmalar hem otoritesini paylaşmak istemez hem de işbirliği yapmak istemezler. Bu örneklerde iş derneklerinin rolü çok yoktur.

Yüksek seviyeli ortaklık eşgüdümünün olduğu iş sistemlerinde ise (işbirliğine dayalı (Almanya) ve devlet eşgüdümlü (Japonya) ve koordineli endüstriyel bölge (İtalya)), otoritenin paylaşıldığı iş dernekleri ve firmalar arası işbirlikleri gözlenebilmektedir. Ancak bu modeller ideal modeller olup, farklı ulus ekonomilerinde farklı kombinasyonlarda gözlenebildiği belirtilmelidir. İş derneklerini destekleyen ve belli bir güç veren ülkelerde iş derneklerini desteklemeyenlere kıyasla ortaklaşa eşgüdümün artması bu nedendendir.

2.2.1. Kapitalizmin Çeşitliliği Yazını: Sektörel ve Bölgesel Çeşitliliğe Vurgu

Hollingsworth ve Boyer (1997) dışında, önceki Kapitalizmin Çeşitliliği (VoC) yazını ulus ölçeğine fazla odaklanarak kapitalizmin farklı formlarındaki özel sektörel ve bölgesel çeşitliliği görmezden gelmiştir (Hall ve Soskice, 2001; Amable, 2003). VoC yazını ulus ölçeğine verdiği önemin yanında, ekonomik coğrafya literatüründeki tartışmaları büyük bir ölçüde ihmal etmiştir. Bu nedenle de küresel dönemde firmaların rekabetinin bölgesel ve küresel seviyede hem kapsam hem de derece olarak yüksek ölçüde ortaklaşa eşgüdüme bağlı olduğunu savunan ekonomik coğrafya literatürünü görmezden gelmiştir. Fakat ekonomik coğrafyacılar da bölgesel ve küresel ölçekteki ortaklaşa eşgüdümdeki artışı sağlarken bunu nasıl ulusal kurumlarla ilişkilendireceği konusunu ihmal etmişlerdir (Gertler, 2003; Wolf ve Gertler 2004; Peck ve Theodore, 2007). Bir bakıma hem VoC yazınında hem de ekonomik coğrafya yazınında karşılıklı bir ihmal ediş durumu gözlenmiştir.

Beş yıldan fazla bir süredir VoC yazını sektörel ve bölgesel farklılıklara daha fazla odaklanmaya başlamıştır (Crouch, 2005; Morgan ve diğ., 2005; Deeg ve Jackson, 2007; Crouch ve Voelzkow, 2010). Bölgesel ve sektörel farklılıkların ilk vurgusu ulusal belirleyici iş sistemlerini belirleyen devlet türlerindeki farklılaşma olduğunu iddia eden Whitley tarafından gelmiştir. Ona göre devletlerin ekonomik büyümeyi koordine etme derecesi arasında birçok farklılıklar bulunmaktadır ve iş sistemlerinin bölgesel ve sektörel olarak gösterdiği çeşitlik devletlerin türlerine göre tanımlanabilir. Örneğin mesafeli devletler (arm's length states) ekonomik gelişmenin yönetimi ve koordinasyonuna mesafelidirler. Yasal sisteme ve resmi kurumlara güven daha fazla olup, işbirlikleri ve sendikalara teşvikleri sınırlıdır.

Basın Kalkınmacı (dominant developmental state) olan devletler ise büyüyen sanayileri desteklerler (ucuz kredi vs.). Sanayi kuruluşları devletin kurumları gibi çalışmakta olup, devlet büyük firmaların patronları ile işbirliği içindedir ve diğer küçük firmalar ihmal edilmektedir. Ekonomik gelişime olan katılım yüksek, işbirliklerine aktif teşvikleri ve sendikalaşma sınırlıdır. Derneklere otoritesini tehlikeye atacağı düşüncesi ile süpheci yaklaşmaktadırlar. Seçici sanayi politikalarından dolayı da koordinasyonu sektörel çeşitlilik göstermektedir.

İş Korporatist (business corporatist) olan devletler ise ekonomik gelişmeye görece katılmaktadırlar. Bunu da iş derneklerine destek ve güç vererek yapmaktadırlar. Ancak sendikalaşma sınırlıdır. Devlet büyük şirket ve kuruluşlarla yakın çalışmada ve yetki paylaşımında bulunmaktadır. Kapsayıcı Korporatist Devletlerde (inclusive corporatist states) ise gerek ekonomik gelişime katılım, gerek işbirliklerine teşvik gerekse de sendikalaşma önemli ölçüde yüksektir. Diğer firmalarla devletin yetki paylaşımı olsa da ulus ölçeği hakimdir.

Her ne kadar Whitley iş sistemlerindeki bölgesel ve sektörel değişikliklerin devlet türüne göre değiştiğini iddia ederek bir basamak ileri gitse de, halen coğrafya konusunda zayıf kalmaktadır. Aslında farklı devlet türlerinin (formlarının) ekonomik büyüme stratejileri, devletin mekansal stratejileri (State Spatial Strategies) ile iç içe geçmektedir. Devletin mekansal stratejileri devletin ölçeklenme ve hakimiyet alanının organizasyonunda meydana gelen değişimlerle sıkı ilişkilidir. Bu nedenle farklı devlet türleri hem mekansal stratejilerinde, hem de ölçeklenmesinde birçok çeşitlilik göstermektedir. Neil Brenner'ın (2004: 68–113) devletin mekansal stratejileri, projeleri, hakimiyet alanı ve ölçeklenmesine ilişkin geliştirdiği teorik çerçeve coğrafya bağlamında yazına önemli bir katkı yapmaktadır (Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013).

2.2.2. Devlet Mekansal Stratejileri ve Projeleri

Devletin mekansal stratejileri (sosyoekonomik hayatta devletin coğrafyaya olan müdahalesi) ile devletin mekansal projelerinin (devletin hakimiyet alanı organizasyonu ve yönetsel farklılaşma coğrafyaları) her ikisi de hem bir ölçek boyutu hem de bir alansal boyuta sahiptir (Brenner, 2004: 68–113 içinde Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013). Devlet mekansal projelerinin ölçek açısından iki uç boyutu bulunmaktadır; *merkezileşme ve desantralize olma*. Alansal açıdan da *yönetsel birlik* (administrative uniformity) ve *yönetsel uyarılama* (administrative customization) (alan bazlı kurumsal düzenlemeler ve hizmet sağlama) şeklinde iki boyutu vardır.

Devlet mekansal stratejilerinin ölçek açısından iki uç boyutu *ölçeksel teklik* (scalar singularity) ve *ölçeksel çokluk* (scalar multiplicity) olarak tanımlanmaktadır.

Alansal açıdan iki uç boyutu ise sosyo ekonomik eylem ve yatırımların *eşitlenmesi* (equalizing) ve *toplanması* (birikmesi) (concentrating) şeklindedir. Devlet merkezileştikçe, yönetsel bir birlik gösterdikçe, politik-ulusal kurumları da ulusal ölçekte olacak ve devlet mekansal stratejileri de ulusal ölçekte yer alıp mekansal eşitleme stratejilerine yönelinecektir (Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013).

Bu tartışma bize devlet ve firma ilişkileri için bize neyi göstermektedir? ‘Yeni devlet mekanları’ oluşumunun çeşitlilik gösterdiğini ve bu çeşitliliğin oluşumunda devlet türlerinin, kapitalizmin ulusal formlarının ve iş sistemlerindeki değişimin etkili olduğunu göstermektedir. Devletlerin ekonomik kalkınmaya katılma şekli, ve bunu iş dernekleri ile birlikte yapıp yapmaması değişim göstermektedir. İş korporatist ve kapsayıcı korporatist devletlerde ekonomik kalkınma için iş dernekleri ile işbirliği yapma daha fazla gözlenirken, mesafeli devletlerde bu daha az gözlenmektedir. Devlet türleri ile kısmen ilgili olsa da, kapitalizmin formları ile iş sistemleri arasında da ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin işbirlikçi ve yüksek koordineli iş sistemlerinde ulusal iş dernekleri düşük seviyeli ortaklaşa eşgüdümün olduğu devletlere kıyasla daha önemli bir role sahiptir (Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013).

Devlet ne kadar merkezileşmiş ise politik-ulusal kurumlar da o kadar fazla ulusal seviyede örgütlenmekte ve dolayısıyla devlet mekansal stratejileri de o kadar ulusal ölçekte belirlenmektedir. Ancak ekonomik aktörler her zaman baskın ulusal kurumlara kendilerini adapte etmeyip post-fordist süreçte ve yerelde kendi çözümlerini aramaya başladıklarında; yerel devlet kurumları ile ne kadar başarılı işbirliği yapar ve yerel devlet mekanları ve stratejileri oluşturlarsa, ölçeklenme yukarıdan aşağı bir sürecin değil aşağıdan yukarı bir sürecin sonucu olacaktır. Ölçeksel çoklukla gelişen bu süreçte, alansal açıdan mekansal birikim ve yığılmaların hakim olduğu devlet mekansal stratejileri gözlenirken, devlet mekansal projelerinde ise ölçeksel açıdan desantralize olma, alansal açıdan da yönetsel uyarılama gözlenecektir. Bu durumda yeniden ölçeklenen sadece devlet değil, iş derneklerinin hakimiyet alanının (territorial organization of business associations) organizasyonudur da aynı zamanda (Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013).

3. Türkiye’nin Neoliberalleşme Süreci, Yeniden ölçeklenme ve Bölgesel Kalkınma

Türkiye her ne kadar batılı gelişmiş ülkelerle ve geç sanayileşen ülkelerle benzerlik gösteren özellikler sergilese de, bir o kadar da farklılık sergilemektedir. Otuz yılı aşkın süredir neo-liberalleşme süreci ile de gösterdiği ilişki de buna benzerdir. Çoğu diğer ülkelerde olduğu gibi savaş sonrası dönemdeki baskın örgütlenme ölçeği ulusal olmuş ve 1963-1980 arası izlenen ithal-ikameci kalkınma politikası da

bu ölçeğin üretilmesine katkıda bulunmuştur. Bu modelde devletin ekonomiye müdahalesi belirleyici olmuş, sanayileşmeyi teşvik artmış ve bu kapsamda Beş Yıllık Kalkınma Planları üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde devlet, ilk bakışta baskın kalkınmacı devlet modeli nitelikleri sergilemektedir (Erkuş-Öztürk & Terhorst, 2013).

Kamu kurumlarının bazı politik kararları uygulamadaki başarısızlığı, kırılgan ve siyasallaşmış bir devlet yapısı, sınırlı bir devlet kapasitesi oluşumu tutarlı ve uzun vadeli bir sanayileşme politikası izlemesini engellemiş ve bu durum baskın kalkınmacı devlet özelliği ile zıtlık göstermiş, işadamları için de belirsizlik durumu oluşturmuştur. İşadamlarını kontrol etmek amacıyla kurulan işadamı dernekleri (zorunlu üyelik vs, 1970 sonrası), gönüllü iş derneklerin devlet otoritesini zayıflatır düşüncesiyle kurulmasına izin verilmeyişi, zayıf örgütlenme kapasitesi ve zayıf sivil toplumu Türk devletinin iş korporatist devlet özelliği de sergilemesine neden olmuştur (Buğra, 1994).

1980 sonrası dönemde ihracat oryantasyonlu kalkınma modeli uygulanmaya başlanmasıyla enflasyon ve borçlardaki artış, IMF ve Dünya Bankasına bağımlılık neo-liberal ekonomik koşullara uyumu getirmiş, Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumlara olan bağımlılık yukarı doğru ölçeklenen bir ekonomi ve devleti beraberinde getirmiştir. Böylelikle ulus ölçeği görelileşmeye başlamıştır. Bu dönemde devlet bir taraftan neo-liberalleşme ile uyumlu mesafeli devlet özelliği diğer taraftan iş korporatist devlet özelliği (özellikle turizm sektörü özelinde) göstermeye başlamıştır.

Özellikle 2000 sonrasında, Demokratikleşme tartışmaları kimlik ve farklılaşma politikaları, popülizm, 2001 krizi, AB üyelik süreci vs. devletin baskın pozisyonunun gitgide aşınmasına nedne olmuş, bu durum sivil toplumun örgütlenmesini, yeni derneklerin kurulmasını (Sanayici ve İşadamları Dernekleri-SİAD'lar vs) ve iş birliklerinin kurulmasını tetiklemiştir (Keyman ve Öniş, 2007: 280-1).

Neo-liberalleşme süreci Türk mekan ekonomisini de etkilemiştir. Her ne kadar İstanbul'un hakim pozisyonu çok değişmese de, ihracat oryantasyonlu ekonomik kalkınma Türkiye'de periferide Anadolu Kaplanları olarak tanımlanan yeni sanayi odaklarının (Çorum, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Konya gibi) gelişmesini tetikleyip, küçük ve orta ölçekli işçi yoğun imalat sektörünün gelişmesini sağlar-ken (Eraydın, 2002 ; Özar, 2009), güneyde de turizmin sektörel anlamda Antalya kentinde patlamasına neden olmuştur. Antalya'daki turizm gelişimi ve Anadolu Kaplanları'nın ekonomik olarak mekansal gelişimi aşağı doğru ölçeklenen (downward re-scaling of the economy) bir ekonominin göstergesi olmuştur. Peki ekonomideki bu aşağıdan yukarı ölçeklenme devletin yeniden ölçeklenmesi ile mi ilişkilidir? Organize olan iş dernekleri ilgileri ile devletin arasında bir aşağıdan yukarı ölçeklenme ilişkisi var mıdır ? İş derneklerinin oluşumunda bu aşağıdan

yukarı ölçeklenme sürecinin etkisinin var mıdır ? Bu soruların cevabı Anadolu Kaplanları için böyle olmuştur (Erkuş-Öztürk, Terhorst, 2013). İş derneklerinin yerel politika ağları oluşumunda ve yerel devlet birimlerinin aktif rol oynaması Anadolu Kaplanlarının oluşumunda etkili olmuştur (bkz Bayırbağ, 2010). Ancak bu süreç Antalya’da turizm merkezlerinin örgütlenme sürecinde daha farklı bir biçimde ortaya çıkmıştır (bakınız Erkuş-Öztürk-Terhorst, 2013). Turizm iş dernekleri sektörel açıdan birbirinden bağımsız bir yapı sergilemekle beraber, neoliberal dönüşümle birlikte ölçek açısından hem mekansal anlamda hem de ilişki düzeyi anlamında bir katmanlaşma (layering) sürecine girmiştir. Türkiye’nin turizmi geliştirmek için neoliberal süreçte izlediği alan tanımlama girişimi ve bu gelişimi sağlamada iş derneklerine verdiği aktif rol ile iş korporatist özelliği, baskın kalkınmacı devlet özelliğini biraraya getirerek bir sentez oluşturduğunu göstermektedir. Bulgular neo-liberalleşme süreciyle devlet-özel sektör ilişkilerinin yeniden ölçeklenmesinde, yönetim türünün ortaya çıkışında turizm sektörünün sektörel anlamda farklılıkların nasıl etkin olduğunu, aynı sektör içinde ve aynı kentte bile farklı mikro model kapitalizmleri (anklav turizm kapitalizmi ve organize olmayan turizm kapitalizmi), farklı ölçeklenmeleri, yönetim türlerini ürettiğini göstermiştir (bakınız Erkuş-Öztürk ve Terhorst, 2013).

4. Son Sözler

Kalkınma biçimlerinin aynı ülkede farklı sektörler bağlamında bile çeşitlilik gösterebildiği görülmektedir. Farklı sektörler aracılığıyla sağlanan kalkınmanın (imalat, turizm vs.) diğer sektörlerde gözlenen kalkınma unsurları ile çok da benzerlik göstermediği, kalkınma stratejilerinin sektör spesifik olarak da farklı yorumlanması gerektiği bir kentte gözlenen farklı kapitalizm biçimleri ve yönetim formlarından anlaşılabilir.

Bu nedenle tek bir yazına odaklanarak tarifiye tek bir yönetim biçimini çözüm olarak gösteren kalkınma yaklaşımları ve planlama stratejilerinin farklı kentlerde ve farklı sektörlerde başarılı bir sonuç vermeyeceği yukarıda bahsedilen tartışmalar ve örneklerden dolayı aşikardır. Yönetişimi çok genel ve tek bir tanımlı üzerinden tanımlayan kalkınma stratejilerinin coğrafi farklılıkları açıklayamayacağını, ekonomik coğrafyacılar ve akademisyenler olarak konu ile alakalı daha geniş bir yazının araştırmalarda ele alınması gerekmektedir. Ancak, literatür de her ne kadar geniş kapsamda ele alınsa da bile farklı coğrafyalar için bu argümanların genellenemeyeceğini, her bir coğrafyanın kendi içersinde de farklılıklar üretebileceğinden yola çıkarak farklı coğrafyalara odaklı farklı açıklama biçimleri ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Plancılar, **tek bir yönetim biçimini idealize etmeye** çalışmayıp, geliştirdikleri politika, plan ve uygulamalarda çeşitliliği göz önüne alan her bölgeye, bulunduğ

ülkenin devlet yapısına, zamanla yaşanan dönüşümleri hesaba katarak sektöre göre spesifikleşen esnek ve hibrit yönetim biçimlerinin olabileceğine kapı aralayan stratejiler belirleyerek ancak daha başarılı bir yönetim ve bölgesel kalkınma stratejileri önerebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Amable, B. (2003) *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press: Oxford.
- Bayırbağ, M. K. (2010) "Local entrepreneurialism and state rescaling in Turkey", *Urban Studies*, 47(2), 363–385.
- Brenner, N. (2004) *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford University Press: Oxford.
- Brenner, L. (2005) "State-planned tourism destinations: the case of Huatulco, Mexico", *Tourism Geographies*, 7(2), 138–164.
- Brenner, N. (2009) "A thousand leaves: Notes on the geographies of uneven spatial development", in: R. Keil & R. Mahon (Eds) *Leviathan Undone? Towards a Political Economy of Scale*, 27–49, UBC Press: Vancouver, Toronto.
- Brenner, N.; Peck, J.; Theodore, N. (2010) "Variegated neoliberalization: geographies, modalities, pathways", *Global Networks*, 10(2), 182–222.
- Britton, S. G. (1982) "The political economy of tourism in the Third World", *Annals of Tourism Research*, 9(3), 331–358.
- Buğra, A. (1994) *State and Business in Modern Turkey*, State University of New York: Suny.
- Crouch, C. (2005) *Capitalist Diversity and Change. Recombinant Governance and Institutional Entrepreneurs*, Oxford University Press: Oxford.
- Crouch, C.; Voelzkow, H. (2009) *Innovation in Local Economies, Germany in Comparative Context*, Oxford University Press: Oxford
- Deeg, R.; Jackson, G. (2007) "Toward amore dynamic theory of capitalist variety", *Soci-Economic Review*, 5, 149–179.
- Desforges, L. (2000) "State tourism institutions and neo-liberal development: a case study of Peru", *Tourism Geographies*, 2(2), 177–192.
- Elster, J. (2007) *Explaining Social Behaviour: More Nuts and Bolts for Social Sciences*, Cambridge University Press: Cambridge.

Eraydın, A. (2002) *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması*,

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.

Erkuş-Öztürk, H. (2009) "The role of cluster types and firm size in designing the level of network relations: The experience from Antalya tourism region", *Tourism Management*, 30(4), 589–597.

Erkuş-Öztürk, H. & Terhorst, P. (2013) Devlet-Girişimci İlişkilerinin (Yeniden) Ölçeklenmesi: Turizm Kapitalizmi ve Mekânsal Etkileri Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, 4. Kentsel Ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Neo-Liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri Ve Yansımaları, 28-30 Kasım, Mersin.

Gertler, M. S. (2003) "The spatial life of things: the real world of practice within the global firm", in J. Peck & H. Wai-chung Yeung (Eds) *Remaking the Global Economy: Economic–Geographical Perspectives*, 101–113, Sage: London.

Hall, P. A.; Soskice, D. (Eds) (2001) *Varieties of Capitalism: the Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press: Oxford.

Hollingsworth, J. R.; Boyer, R. (Eds) (1997) *Contemporary Capitalism: The Embeddedness of Institutions*, Cambridge University Press: Cambridge.

Keyman, F. E.; Öniş, Z. (2007) *Turkish Politics in a Changing World: Global Dynamics and Domestic Transformations*, Istanbul Bilgi University Press: Istanbul.

Kuvan, Y. (2005) "The use of forests for the purpose of tourism: the case of Belek Tourism Center in Turkey", *Journal of Environmental Management*, 75, 263–274.

Lindblom, C. (1977) *Politics and Markets. The World's Political Economic Systems*, Basic Books: New York.

Malmberg, A.; Maskell, P. (2002) "The elusive concept of localization economies: towards a knowledge based theory of spatial clustering", *Environment and Planning A*, 34, 429–449.

Morgan, G.; Whitley, R.; Moen, E. (2005) *Changing Capitalisms? Internationalization, Institutional Change, and Systems of Economic Organization*, Oxford University Press: New York.

Offe, C. (1984) *Contradictions of the Welfare State*, Hutchinson: London.

Offe, C. (1985) *Disorganized Capitalism. Contemporary Transformations of Work and Politics*, Polity Press: Oxford.

Olson, M. (1965) *The Logic of Collective Action*, Harvard University Press: Cambridge, MA.

Peck, J.; Theodore, N. (2007) "Variegated capitalism", *Progress in Human Geography*, 31(6), 731–772.

Pierre, J. (1999). Models of urban governance: The institutional dimension of urban politics,

Urban Affairs Review, 34: 372-96.

Przeworski, A. (1985) *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge University Press: Cambridge.

Przeworski, A.; Wallerstein, M. (1988) "Structural dependence of the state on capital", *American Political Science Review*, 83, 11–29.

Streeck, W.; Schmitter, P. C. (1985) *Private Interest Government: beyond market and state*, Sage Publications: London.

Whitley, R. (1999) *Divergent Capitalisms. The Social Structuring and Change of Business Systems*, Oxford University Press: Oxford.

Wolfe, D. A.; Gertler, M. S. (2004) "Clusters from the inside and out: local dynamics and global linkages", *Urban Studies*, 41, 1071–1093.

TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SORUNLARININ YENİ BOYUTU: KENTSEL BÖLGELERİN YÖNETİM VE PLANLAMA SORUNLARI

Yrd. Doç. Dr. **Ahmet KAYAN**

Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Kentleşme, kentlerin sayı ve nüfus bakımından artış göstermesi, nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesi, kırsal alandan kentlere göç eden insanların kente uyum sağlaması süreci şeklinde belirtilebilir. Kentleşme kavramı, kent kavramı ile birlikte değerlendirilmekte ve kentin tanımı yapıldıktan sonra kentlerin bir ya da birden çok yöndeki değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kentleşme kısaca özü itibarıyla nüfusun kırsal alanda çözülmesi ve kentsel alanlarda yoğunlaşması, kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun kente uyum süreci olarak tanımlanabilir. Ancak kentleşme sadece demografik özelliklere göre tanımlanırsa eksik tanımlanmış olur. Çünkü kentleşme aynı zamanda toplumun ekonomik, sosyal, demografik yapısındaki değişim ve dönüşümleri de ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna göre kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerin sayıca artması, mevcut kentlerin büyümesi, sosyal yapıda artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma oluşturan, bireyler arası davranış ve ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfusun kent adı verilen yerleşim birimlerinde yoğunlaşması süreci olarak tanımlanabilir. Çağımız bir nüfus patlaması ve kentleşme çağıdır. Kentleşmeden yararlanarak ülkesini kalkındırmak isteyen hükümetlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Kimi kent bilimcileri kentleşme ile milli gelirin artışı arasında yakın ilişki olduğunu belirtmiştir. Ancak kentleşme belli bir plan, program ve düzen dahilinde gerçekleşmezse ve kendi haline bırakılırsa çeşitli sorunlara neden olabilir. Kentlerin büyüklüğü ile kentte verilen hizmetlerin maliyeti arasında yakın bir ilişki vardır. Toplu yararlanma bakımından kentsel hizmetlerin maliyeti belli bir büyüklüğe kadar düşerken belli bir büyüklükten sonra artmaktadır. Söz konusu ilişki kentsel alanın planlanması ve yönetimi için de geçerlidir. Bu nedenle kentlerin aşırı büyümesi önlenmelidir. Bu konuda çarpıcı bir örnek vermek gerekirse; Londra İngiltere’nin sanayi merkezi

olduğu için İkinci Dünya Savaşından sonra aşırı büyümeye başlamıştır. Hükümet Londra'nın aşırı şekilde büyümesini önlemek için yasal düzenlemeler yaparak gelen nüfusun Londra çevresinde yeni kurulacak küçük kentlere yerleşmesini istemiştir. 1940'lı yıllarda yapılan yasal düzenlemeler sonucu bugün sayıları 20'ye ulaşan ve kimisinin nüfusu 100 bin civarında olan kentler Londra'nın aşırı şekilde büyümesini önlemiştir. Böylece Londra ülkemizde metropol kentler olan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi ulaşım, trafik, güvenlik, altyapı, konut, arsa ve çevre gibi içinden çıkılamayacak mega sorunlarla karşılaşmamıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşından sonra hızlı kentsel gelişme sürecine girmiştir. 1950'li yılların başından itibaren başlayan hızlı kentsel gelişme süreci ile birlikte planlı, programlı, sistemli, düzenli ve sağlıklı bir kentsel gelişme politikası uygulanmamıştır. Ulusal kalkınma planlarında genel olarak kentsel gelişme teşvik edilmesine rağmen tutarlı bir kentsel gelişme politikası izlenmemiştir. Örneğin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentlerin büyümesi sundukları iş imkanlarıyla orantılı olması gerektiği belirtilirken, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentlerin büyümesi ve gelişmesi konusunda herhangi bir sınırlama öngörülmemiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentsel gelişme olgusuna genel olarak olumlu bakılırken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında olumsuz bir olgu olarak değerlendirilmiş, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise ne olumlu ne de olumsuz ama katlanılması gereken bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Kentsel gelişme politikalarında kentlerin büyüklüğü konusunda da herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kentlerin aşırı şekilde büyümesi eğitimden-sağlığa, konuttan-altyapıya kadar birçok konuda sorunlara neden olmaktadır. Yukarıda Londra örneğinde belirtildiği gibi gelişmiş ülkeler kentlerin aşırı büyümesinin getireceği olumsuz sorunların önüne geçebilmek için kent büyüklüğü konusunda çeşitli sınırlamalar getirmiştir. Ülkemizde dengesiz ve sağlıklı kentsel gelişme politikaları sonucu kimi kentler aşırı şekilde büyürken (İstanbul, Ankara, İzmir gibi) kimi kentler ya yerinde saymakta ya da küçülmektedir (Tunceli, Bitlis, Çankırı gibi). Hızlı kentsel gelişme sürecinde bazı kentler o kadar aşırı büyümektedir ki çevresindeki diğer kentleri de içine alarak kentsel bölge oluşturmaktadır. Eğer kentsel gelişme süreci bu şekilde devam ederse yakın gelecekte İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Antalya ve Gaziantep çevresiyle birlikte kentsel bölge olacaktır. Bu kentsel bölgelerin sorunları bugünkü büyükşehirlerin sorunlarından daha büyük ve karmaşık olacaktır. Bu durum ülkemizde büyükşehir belediye yasasının çıkmasından önce sınırları birbirine ulaşan ama aradaki hizmetleri hangi belediyenin yapacağı belli olmayan ilçe belediyelerinin duruma benzemektedir; ama söz konusu bölgelerin sorunları daha ağır ve karmaşık olacaktır. Bu çalışmada yakın gelecekte olması muhtemel olan kentsel bölgelerin sorunları ve çözüm önerileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Kentsel gelişme, Kentsel gelişme Sorunları, Bölge, Kentsel Bölge Sorunları

SUMMARY

THE NEW DIMENSION OF THE URBANIZATION PROBLEMS IN TURKEY: THE MANAGEMENT AND PLANNING PROBLEMS OF URBAN AREAS

Urbanization can be defined as the increase in number and population of cities, immigration of population from rural to urban areas, the orientation of people who immigrate from rural to urban areas. The concept of urbanization is evaluated with the concept of city and after the definition of city concept is done, it is used in order to explain one or more aspect of the changes it experiences. In a nutshell, urbanization can be defined in its basic form as the dissolution of the population in rural areas and condensation of it in urban areas and the orientation of population which immigrates from rural to urban areas. However, if we only defined urbanization through its demographical features, it would be deficient. The reason of this is that urbanization is also used to explain the changes and transformations in demographical, social, economic structure of the society. According to this, urbanization can be defined as in connection with industrialization and economic development, the increase in the number of cities, the growth of the present cities, increasing organization in social structure, the process of condensation of the population in urban area which is called city, which creates division of labor and specialization, changes in the relationship and behavior between individuals. Our period is the time of population explosion and urbanization. The number of countries which plans to develop itself by benefiting from the urbanization is increasing day by day. Some urbanologists have stated that there is a close relationship between urbanization and the increase in national income. However, if urbanization is not conducted through a specific plan, program and order or if it is left alone, it may cause various problems. There is a close relationship between the size of the cities and the cost of services in them. In the aspect of mass benefit, while the cost of urban services decreases up to a particular size, it increases after a specific level. This relationship mentioned above is also true for the planning and management of urban area. Therefore, the over-growth of cities must be prevented. For instance; London, the industrial center of England, started over growing after the World War 2. The government ordered the population which is immigrating to London to settle down in small cities which were to be founded around London through legal regulations. As a result of legal regulations which were conducted in 1940's, almost 20 cities, some of whose population is 100, have prevented the over-growth of London. Thus, unlike Istanbul, Ankara and Izmir, London has not dealt with complicated mega problems such as transportation, traffic, security, infra-structure, housing, estate or environment. Turkey has been in fast urbanization process after the World War 2. With the fast urbanization process which started in 1950's, a planned, programmed, systematical, orderly or healthy

urbanization policy has not been applied. In national development plans, while urbanization is generally promoted, a consistent urbanization policy has not been followed. For example, in the first 5-year development plan, while it is stated that the growth of the cities should be consistent with their job opportunities, in the second 5-year development plan, there has not been a foreseen limit on the development and growth of cities. While in the second 5-year development plan, the concept of urbanization is generally seen positive, in the third 5-year development plan, it is evaluated as a negative occurrence. And also in the fourth 5-year development plan, it is seen as a concept which is neither negative nor positive and which should somehow be endured. In the urbanization policies, no regulations have been conducted about the size of the cities. The over-growth of cities creates many problems from education to health and from housing to infra-structure. As it is stated above in the “London” example, developed countries have devised various limitations about the size of the cities in order to deal with the negative results of over-growth of cities. In our country, because of the unstable and unhealthy urbanization policy, while some cities flourish (such as Istanbul, Ankara and Izmir), some cities are either stagnant or shrinking (such as Tunceli, Bitlis, Çankırı). In the process of rapid urbanization, enlarging cities get so over-sized that they create urban areas by swallowing smaller surrounding cities. If the urbanization process continues this way, Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa, Adana, Antalya and Gaziantep will become an urban area with their surroundings in near future. The problems of these urban areas will be bigger and more complicated than the metropolises today. This situation resembles the case of provincial municipalities who used to border each other and argue about which one to do the services on areas between both municipalities, although the problems of the mentioned areas will definitely be greater and more complicated. In this study, the likely problems of urban areas and their suggested solutions are to be discussed.

Key Words: Planning, Urbanization, Urbanization Problems, Regional, Urban Regional Issues

I. KENT

Kent, Latince kentli ya da yurttaş anlamına gelen civitas sözcüğünden türemiştir. Arapçada kent sözcüğü Medine kökünden gelerek medeniyetle aynı anlamda kullanılmaktadır. Eski Türklerde balık anlamında kullanılan kent sözcüğü Türklerin İslamiyeti kabul etmesinden sonra İslam kültürü etkisindeki sözcükler kullanılmaya başlanmıştır. İngilizcede kent anlamında kullanılan “City”, Fransızcada kent anlamında kullanılan “La Cite-La Ville” sözcükleri kentin yönetsel ve siyasal içeriğine işaret etmektedir. Latince kent anlamında kullanılan “urbs” kentin yönetsel örgüt anlamına, “urbanus” ise kentin yerleşme anlamına işaret etmektedir (Keleş, 2010 : 75).

Kentler kırsal alanların sahip olduğu sade ve tek düze ilişkilerine karşılık karmaşık ve çok yönlü sosyal ilişkilere sahiptir. Kentler, karmaşık toplum yapısı, ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunlara çözüm getirmesi ve kendine has özellikleri bulunan yerleşim yerleri olarak tanımlanabilir (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 33).

Kentin nüfus, yönetim, ekonomik ve sosyolojik kriterine göre kent tanımı yapılmıştır. Türkiye’de 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanununa göre nüfusu 2000’nin altında olan yerleşim yerlerine köy, nüfusu 2000 ile 20.000 arasında olan yerleşim yerlerine kasaba, nüfusu 20.000’den fazla olan yerleşim yerlerine kent denilmektedir. Kent nüfusunun altı sınırını belirlemek ülkelerin geçirmiş olduğu tarihi tecrübe ve sosyo-ekonomik yapılarına göre belirlenebilir. Danimarka’da kent nüfusunun alt sınırı 250 olarak belirlenirken, Kore’de 40.000 nüfuslu yerleşim yerlerine kent adı verilmektedir (Ertürk-Sam, 2009: 42). Kent, belli bir nüfus büyüklüğüne sahip, ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki yönlerden toplumsal ihtiyaçların karşılandığı, her ülkenin kendi sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına göre kriterlerini belirlediği toplumsal yerleşme alanı olarak tanımlanabilir (İşbir, 1992: 8).

Yönetim kriterine göre kent, belli bir yönetim biriminin sınırları içinde kalan ve bu sınırlar içerisinde özel bir yönetim yapısına sahip olan yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır (Erkan,2004:20).

Ekonomik yaklaşıma göre kent, nüfusun geçimini sağlamak için tarım dışı faaliyetlerle uğraştığı ve buralardan gelir elde ettiği, kent içinde ve kent çevresinde üretilen mal ve hizmetlerin kontrol altına alındığı ve denetlendiği, böylece toplumsal ihtiyaçların mütemadiyen karşılandığı mekanlar olarak tanımlanabilir (Kavruk, 2002: 25). Ekonomik kritere göre kent tanımında kentsel alanlar ile kırsal alanlar arasındaki ekonomik işlevlerin farklılığına dikkat çekilmektedir. Kırsal alanda insanlar genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşırken, kentsel alanlarda insanlar sanayi, ticaret ve hizmetler alanında çalışabilmekte ve kentlerdeki bir takım

insanlar ve bazı kuruluşlar hem kentte hem de kente bağlı kırsal alanda üretilen malları toplama, depolama ve dağıtma işlevlerini yerine getirebilmektedir (Ertürk-Sam, 2009: 43).

Sosyolojik kritere göre kent tanımının temelinde kentsel yaşam biçimi ile kırsal yaşam biçimi arasındaki fark bulunmaktadır. Özellikle modern sosyolojide, sosyologlar sosyolojik kent tanımında insan ilişkileri üzerinde durmakta ve kentsel alandaki insan ilişkilerinin formel, menfaat ilişkisine ve kurallara dayalı olması özelliğine, kırsal alandaki insanların resmi olmayan, kurallara dayanmayan, yüz yüze ve samimi olan ilişkilerine dikkat çekmektedir (İsbir, 1991: 8). Kent konusunda daha değişik tanımlar belirtilebilir. Ancak kentin unsurlarını ve özelliklerini ortaya koyabilmek için bu tanımlar yeterli olarak değerlendirilebilir.

II. KENTLEŞME

Kentleşme kavramı, kent kavramı ile birlikte değerlendirilmekte ve kentin tanımı yapıldıktan sonra kentlerin bir ya da birden çok yöndeki değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Erkan, 2004: 23). Bu değerlendirmeden dolayı kentleşme kavramı ile kent kavramının aynı olduğu sanılır veya bu iki kavram çoğunlukla birbirine karıştırılır. Oysa söz konusu iki kavram ayrı anlamdadır ve iki ayrı durumu ifade etmektedir. Kent kavramı tekil bir durumu ya da olayı ve az çok tamamlanmış bir olguyu ifade etmek için kullanılırken kentleşme kavramı genel bir durumu ve devam etmekte olan bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kentleşme dinamik özelliklere sahiptir; dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda kentleşme kentlerde yaşayan nüfusun ve kent sayısının artışı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu tanımıyla kentleşmenin demografik özelliğine dikkat çekilmiştir. Kentsel nüfus bir yandan doğumların ölümlerden fazla olmasıyla diğer yandan köy, mezra ve kasabalardan gelen göçlerle artış göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kırsal alanlardan kaynaklanan nüfus artış problemi olmadığından dolayı kentsel nüfus artışı doğumlarla ölümler arasındaki farktan kaynaklanırken gelişmekte olan ülkelerde kentsel alanlarda doğumlardan kaynaklanan nüfus artışı azalma eğiliminde olduğundan kentsel nüfus artışı daha çok köy ve kasabalardan gelen göçlerle gerçekleşmektedir (Erkan, 2004: 23). Kentleşme özü itibarıyla nüfusun kırsal alanda çözülmesi ve kentsel alanlarda yoğunlaşması, kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun kente uyum süreci şeklinde de tanımlanabilir (Bağlı, Binici, 2005: 22).

Kentleşme toplumun ekonomik, sosyal, kültürel yapısındaki değişim ve dönüşümleri de ifade etmek için kullanılmaktadır (Mengi, Keleş, 2003: 12). Bu nedenle kentleşme olgusunun tam anlamıyla kavranması için geniş anlamda tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Geniş anlamda kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye

bağlı olarak kentlerin sayıca artması, mevcut kentlerin büyümesine sebep olan, sosyal yapıda artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma oluşturan, bireyler arası davranış ve ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfusun kent adı verilen yerleşme birimlerinde yoğunlaşması süreci olarak tanımlanabilir (Keleş, 2010: 22).

Kentleşmenin ekonomik, demografik, sosyolojik ve kültürel gibi değişik fonksiyonları vardır. Kentleşmenin tek bir tanımı yerine fonksiyonlarına göre tanımı yapılmıştır. Ekonomik fonksiyonlar bakımından kentleşme milli gelir ve istihdam yapısında toplumun tarımsal alanlardan kentlerdeki sanayi ve hizmetler sektöründe ağırlıklı olarak kayması, demografik yönüyle kentleşme, bir yandan sağlık alanındaki gelişmelerden dolayı kentlerdeki doğal nüfus artışı ve kırsal alanlardan gelen göçlerle kentlerin nüfusunun artması, diğer yandan nüfusları artan kimi köy ve kasabaların zamanla kentlere dönüşmesi, sosyolojik olarak kentleşme, kırsal alanlara ait kimi davranış ve değer yargılarının değişmesi ve yerine kent kültürüne ait davranış ve değer yargılarının yerleşmesi şeklinde tanımlanmıştır (Kaya ve Diğerleri, 2007: 15). Buna göre kentli insanların sanayi, hizmetler, imalat işleri ve zanaatçılık alanlarında istihdam edilmesi gerekir. Bu tanıma göre kentli insanların kırsal kesime ait tarım ve hayvancılık ileriyle uğraşmaması, kentsel çalışma alanlarında istihdam edilerek kentle uyum sağlaması gerekir.

Kentleşme toplum yaşamında sanayi devriminden önce çok şey ifade etmeyebilirdi ama günümüz koşullarında çok şeyi ifade etmektedir. Günümüzde ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlardaki gelişmişliğin bir göstergesi de kentleşme düzeyi ve kentleşme oranı olarak kabul edilmektedir (İsbir, 1991: 4). Günümüzde gelişmiş ülkelerin aynı zamanda yüksek kentleşme düzeyine sahip oldukları, geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerin ise kentleşme düzeyi bakımında düşük olduğu görülür. Dolayısıyla kentleşme düzeyi aynı zamanda gelişmişliğin ya da geri kalmışlığın göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Günümüzde sanayileşme ve gelişme nerede ise kentleşme ile özdeşleşmiş ve gelişmenin ve sanayileşmenin yönünün kentleşmeye doğru olduğu konusunda bir kanı vardır. Dünyanın kentleşmiş ve gelişmiş bölgelerinin diğer bölgelerin sanayileşmesi ve gelişmesi için bir model olması gerektiği belirtilmiştir (Hele, 1996: 72). Sanayi devrimi ile başlayan ve gittikçe önemini artıran hızlı kentleşme süreci toplum hayatında yeni fonksiyon, görev ve gelişmelerin odağı olmaya devam etmektedir.

III. KENTLEŞMENİN GELİŞİMİ

Ülkemizde kentleşmenin gelişimi İkinci Dünya Savaşından önce ve İkinci Dünya Savaşından sonra farklı özellikler göstermektedir. Birinci Dünya Savaşından önce durgun ve az ilerleyen kentleşme olgusu söz konusu savaştan sonra

tarımsal alanlara traktörün de girmesiyle hızlanarak artmaya başlamıştır. Bu nedenle ülkemizde kentleşmenin gelişimi İkinci Dünya Savaşından önce kentleşmenin gelişimi ve İkinci Dünya Savaşından sonra kentleşmenin gelişimi şeklinde değerlendirilmiştir.

1. İkinci Dünya Savaşından Önce Kentleşmenin Gelişimi

Türkiye İkinci Dünya Savaşına girmemiştir; ama savaş boyunca askeri bir tedbir olsun diye genç nüfusunun önemli bir kısmını silah altında tutarak savaşın ekonomik yükünü çekmiştir. Ülkemizde 1950’den önce tarım geleneksel yöntemlere göre yapılıyordu; nüfus artışında önemli bir değişiklik yoktu ve kentlerin sayısında ve nüfusunda fazla bir artış olmamıştır.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında artan savaşlar, iç ve dış çekişmeler, yoksulluk, sefalet ve huzursuzluk ortamı genelde nüfus artışının özelde kent nüfusunun artmasını ve kentleşmenin gelişmesini engellemiştir (Görmez, 1997: 14). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında da benzer durumun devam etmesi 1950’li yıllara kadar Türkiye’de kentleşmenin durağan bir şekilde devam etmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet Yönetiminin kuruluşundan 1950’li yıllara kadar nüfus gelişimine bakılırsa bu durum kendiliğinden ortaya çıkar. 1927’de yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında toplam nüfusun 10.342.391 olduğu, bunun içinde 3.305.879 olan kısmın kentlerde yaşadığı ve bunun da % 24.2’ye denk geldiği tespit edilmiştir. 1940 yılında kentsel nüfusun % 24.4 olduğu, 1950’de yapılan nüfus sayımında toplam nüfusun 15.702.851 olduğu, kentsel nüfusun 5.244.337 olduğu bunun da % 25.0 denk geldiği belirtilmektedir (Mutluer, 2000: 12). Bu istatistiki verilerden de anlaşıldığı gibi Türkiye’de kent nüfusunun artması, kentleşmenin gelişmesi ve kentsel sorunların ortaya çıkması 1950’den sonra başlamıştır.

Cumhuriyet Yönetiminin Kuruluşundan 1950’li yılların başına kadar Türkiye’de kentleşme durgun bir vaziyette devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savunma gerekçeleriyle nüfusun denetim altında tutulması kentsel nüfusta önemli bir artışın olmasını engellemiştir (Erkan, 2004: 97).

1940-1950 yılları arasında yapılan kimi araştırmalarda kentleşme eğilimlerinin fazla olmadığı dolayısıyla bu dönemde hızlı kentleşmenin gelişmediği belirtilmektedir (Keleş, 2010: 56).

1927’deki ilk genel nüfus sayımından sonraki sayımlarda ülke nüfusunda artış olduğu görülmüştür. Ancak artan ülke nüfusuna paralel kent nüfus ve kentleşme oranı 1950’ye kadar artmamıştır. 1927 genel nüfus sayımında 13.6 milyon olan ülke nüfusu 1945 genel nüfus sayımında 18.8 milyona çıktığı tespit edilmiştir. 1927’deki genel nüfus sayımından 1945’teki genel nüfus sayımına kadar ülke nü-

fusu toplam 5.2 milyon artış göstermiştir. oysa aynı tarihler arasında kentsel nüfusta önemli bir artış olmamıştır.

Cumhuriyet Yönetiminin kuruluşundan 1950'ye kadar Türkiye'de kentsel nüfus oranı nerede ise hiç değişmemiştir. 1927'de kentsel nüfus toplam nüfusun % 24.2'ni oluştururken 1950'de kentsel nüfus toplam nüfusun %25'ni oluşturarak 23 yılda kentsel nüfus sadece %0 8 oranında artış göstermiştir (Sevgi, 1998: 49).

1945 genel nüfus sayımında 18.8 milyon olan ülke nüfusunun 3.4 milyonu kentli nüfus olduğu tespit edilmiştir. 1927-1945 arası dönemde ülke nüfusu toplam 5.2 milyon artış gösterirken kent nüfusu sadece 100 bin gibi çok az artış göstermiştir. Bu nedenle 1927 genel nüfus sayımına göre % 24.2 olan kentleşme oranı 1945 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre % 18.3'e düşmüştür (Sezal, 1992: 51). Bu nedenle 1950'den önce Türkiye'de kentleşme alanında önemli bir gelişmenin olmadığı belirtilebilir.

2. İkinci Dünya Savaşından Sonra Kentleşmenin Gelişimi

Türkiye'de kent sayısının artması ve kentleşmenin gelişmesinde belirleyici tarih 1950 ve sonrasındaki gelişmelerdir. 1950'de % 25 olan kentsel nüfus oranı 1975'te % 41.8'e çıkmış, bu gelişme 25 yıllık sürede nerede ise kentlerin nüfusunun ikiye katlandığını ve Türkiye'de bu tarihten (1950) sonra çok hızlı bir kentleşmenin gerçekleştiğini göstermektedir (Mutluer, 2000: 13).

1950'li yılların başından itibaren kentleşme alanında önemli sayılabilecek hareketlilik ve kentsel nüfusta artış olmaya başlamıştır (Peynircioğlu, 1998: 36).

Türkiye'de 1950'li yıllarda kentleşmeyle ilgili yapılan araştırmalarda 1955'ten sonra hızlı kentleşme sürecine girildiği belirtilmiştir (Keleş, 2010: 56).

1948'den başlayan ve 1952'ye kadar süren Marshall yardımı ile tarım alanına traktör girerek geleneksel tarım yöntemi yerine modern yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Marshall yardımlarının bir kısmı da kara yollarının yapım ve araçlarının alımında kullanılarak yapılan yollar sayesinde kentler ile kırsal alan arasında ulaşımı kolaylaşmıştır. Tarım alanına traktörün girmesiyle ortaya çıkan işsizlik ve gizli işsizlik, kara yolları yapımının ulaşımında sağladığı kolaylık Türkiye'de kentleşmenin gelişmesini tetiklemiştir (Sevgi, 1998: 50). Ancak bu hareketliliği sadece nüfusun kırsal alanlardan kopup kentlere yerleşmesi hareketi olarak değerlendirmek yerine toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki değişimlerin başlangıcı olarak değerlendirmek daha gerçekçi bir değerlendirme olur (Erkan, 2004: 97). Gerçekten de 1950'li yıllardan itibaren Türk toplumu kentlere göç ederek tarım toplumu yerine sanayi toplumu olmaya, genç nesillerin okumasına önem vererek eğitilmiş bir neslin yetişmesine, çalışanların bir araya gelerek sendika gibi

sivil toplum kuruluşlarını kurarak örgütlü bir toplum olamaya yönelmiştir. Ayrıca bu tarihlerde devlet eliyle yürütülen sanayileşme politikaları da toplumun bu yönde değişmesine yardımcı olmuştur. Kentleşmedeki bu gelişme toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal yapı ve kurumları üzerinde etkili olmuştur (Kongar, 1998: 149).

442 Sayılı Yasaya göre nüfusu 20 bin ve üstünde olan yerleşim yerlerine kent denilmektedir. 1927'de 66 olan kent sayısı, 1950'de 102, 1960'ta 147, 1970'de 238, 1980'de 320, 1990'da 427, 2000'de 423, 2007'de 470'e yükseldiği belirtilmiştir (Keleş, 2010: 58).

950 genel nüfus sayımında Türkiye genelinde kentleşme oranı % 25.04 iken 1980 genel nüfus sayımında % 43.91, 1990'da % 59.01'e çıkmıştır. 2000 genel nüfus sayımında ise kentli nüfus toplam nüfusun % 65'ine ulaşarak Türkiye'deki kentleşme oranı gelişmiş ülkelerin kentleşme oranına yaklaşmıştır (Erkan, 2004: 99).

2010 ADNKS sonuçlarına göre ülkemizin toplam nüfusu 73.722.988 çıkmıştır. İl ve ilçe merkezinin toplam nüfusu 56.222.356 bin, kentleşme oranı % 76.2 olmuştur (TÜİK, 2010: 2). Türkiye'nin bu kentleşme oranı gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin kentleşme oranına çok yaklaşmıştır.

IV. KENTLEŞME POLİTİKASI

Günümüzde kentleşme sanayileşmenin ve kalkınmanın göstergesi ya da ön koşulu olarak görülmektedir. Ancak kentleşme gelişi güzel gerçekleşirse veya kendi haline bırakılırsa sebep olacağı birçok sorundan dolayı yararından çok zararlı bir durum arz eder. Bu nedenle nüfusun kentlere yerleşmesi, kentler arasında dengeli dağılımı ve ülke kalkınmasına yardımcı olması için kentleşme politikaları geliştirilmektedir. Kırsal alanlardan kentlere gelen nüfusun hızını, biçimini, coğrafi dağılışını düzenleyen, nüfusun kentlerde sebep olduğu sorunları çözmeye çalışan, uzun vadede ülke kalkınmasına yardımcı olacak koordineli politikalara kentleşme politikası denilmektedir (Keleş, 1983: 59). Ülkemizde kentleşme politikaları gösterdiği özellikler bakımından planlı dönemden önce ve planlı dönemde olmak üzere iki şekilde değerlendirilmiştir.

1. Planlı Dönemden Önce Kentleşme Politikası

Türkiye'de planlı döneme geçinceye kadar ulusal düzeyde bir kentleşme politikası yoktur. Ancak 1960'tan önce kentleşmenin engellediğine ya da nüfusun kırsal alandan kentlerin merkezine gelmesine engel olan bir durum da yoktur. Türkiye'de hep kalkınma ve sanayileşmeye öncelik verildiği için kentleşme kendi haline bırakılmıştır. Aslında kent ve kentleşme olguları yerel olmasına rağmen yerel halkın temsilcisi olan belediyelerimizin kentleşme ile ilgili politikaları yok-

tur. Ülkemizde kentleşme ile ilgili politikaların temelini DPT tarafından belirlenen ulusal kalkınma planlarındaki görüş ve öneriler oluşturmaktadır. Ancak DPT tarafından kalkınma planlarında belirtilen politikaların hükümet programlarında yer alması gerekir; aksi halde bu politikaların kentleşmeye fazla etkisi olmaz.

Kalkınma planlarından önce nüfusun bölgeler ve kentler arasında dengeli dağılması ve sanayileşme ile birlikte kentleşmenin de kalkınmaya katkı sağlaması yönünde ulusal düzeyde herhangi bir politika yoktur. Yukarıda da belirtildiği gibi Cumhuriyet Yönetiminin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na kadar kentleşme sabit bir şekilde devam etmiş ve fark edilmeyecek kadar yavaş gelişmiştir. Savaş yılları süresince özellikle büyük kentlerin boşaltılması dolaylı olarak kentsel nüfusun artışına engel olmuştur (Keleş, 1983: 26). Bu dönemde kentleşme politikasının olmamasında, Türkiye'nin uzun süre tek parti ile yönetilmesi ve bu partinin de Cumhuriyet Rejimini halka benimsetmek istemesi, aynı dönemde dünya ekonomik bunalımının (1929) ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması ve Türkiye'de ulusal düzeyde planlama yapacak bir örgütün olmaması gibi nedenler etkili olmuştur.

2. Planlı Dönemde Kentleşme Politikası

Türkiye 1961 Anayasasıyla birlikte planlı kalkınma dönemine girmiştir. 1963 yılında uygulamaya konulan ilk kalkınma planından bu yana zaman zaman kısa süreli kesintiler olsa da periyodik olarak her beş yılda bir ulusal kalkınma planları yapılmıştır ve bu planların hepsinde iyi ya da kötü bir kentleşme politikası vardır.

Birinci beş yıllık kalkınma planında kentleşme politikası geniş kapsamlı ve çok detaylı değildir. Büyük kentlerin sınırsız büyümesi yerine sundukları iş imkanlarıyla paralel olarak büyümeleri istenmiştir. Bu yaklaşım “en uygun kent büyüklüğü” karalına uygundur. Kentleşmenin ülke düzeyinde dağılışı bakımından bölgeler arası denge kuralına ağırlık verilmesi ve yatırımların yapılmasında bu kuralın dikkate alınması gerektiği bu planda belirtilmiştir. Bunların dışında bu planda kentleşme politikasıyla ilgili açık ve ayrıntılı başka düzenleme yoktur.

İkinci beş yıllık kalkınma planında kentleşme politikası bir önceki kalkınma planına göre daha açık ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kentleşmenin ekonomik ve sosyal kalkınmanın ve sanayileşmenin sonucu olarak desteklenmesi, ekonomik gelişmeyi sürükleyen bir güç olarak ondan yararlanması gerektiği belirtilmiştir.

İkinci kalkınma planı birinci kalkınma planının aksine büyük kentlerin daha da büyümesinde sakınca görmemiştir. Hatta büyük kentlerin daha da büyümesi ekonomik ve sosyal gelişme için olumlu bir eğilim olarak görülmüştür. Bu plan bölgelerarası dengeli gelişme konusuna yönelmiştir. Buna göre İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gelişmiş bölge merkezleri olarak belirlenmiştir. Bu gelişme merkezlerine

ileride Elazığ ve Samsun’un eklenmesi daha sonra da Eskişehir, Kayseri, Diyarbakır ve Gaziantep’in eklenmesi istenmiştir.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planı kentleşmenin coğrafi boyutu konusunda birçok yönden bir önceki plandan ayrılmaktadır. Her şeyden önce bu plan bölgesel kalkınma fikrine karşı çıkmakta ve geri kalmış bölgelerin yerel yönetimlerin etkin çalışmalarıyla kendiliğinden çözüleceğini varsaymaktadır. Bölgesel gelişme planlarına, planların bütünlüğü ilkesine ters düştüğü için son verileceği belirtilmiştir. Ancak planda kentleşmenin coğrafi boyutuna olumsuz yaklaşılmasına rağmen Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi bu plan döneminde kurulmuştur. Yine bu plan döneminde 40 kadar il ve 50 kadar da ilçe kalkınmada öncelikli yöre ilan edilerek kamu hizmet yatırımlarının öncelikli buralara yapılması kararlaştırılmıştır.

Dördüncü kalkınma planında kentsel gelişme ve büyümeyi yavaşlatmak yerine kentleri yaşanılabilir kılmak ve kent halkının ihtiyacını karşılamak gerektiği ilkesi benimsenmiştir. Büyük kentlerin ülke gelişmesindeki etkilerinin devam edeceği ve büyük kentlerin ekonomik ve sosyal gelişme bakımından çevrelerine de etki edecekleri öngörüsünde bulunmuştur. Büyük sanayi ve önemli alt yapı projelerinin hayata geçirildiği alanlarda ortaya çıkacak kentleşme sorunlarının çözülmesi gereği üzerinde duran bu planda deniz, nehir ve göl kenarlarındaki toprakların yapılaşmadan korunması gerektiği belirtilmiştir.

Beşinci kalkınma planının kentleşmeye yaklaşımı ilkesel olarak olumludur. Planın öngörülerine göre nüfusun kırsal alanlardan kentlere gelmeye devam edeceği, kentleşmenin yavaşlamayacağı, artarak devam edeceği belirtilmiştir. Sanayileşmenin ve ekonomik gelişmenin tabii ve kaçınılmaz sonucu olarak görülen kentleşmenin en iyi şekilde yönlendirilmesi ve ekonomik gelişmeye katkısının sağlanması için bazı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kentleşmenin bir az yavaşlayacağı ama kentleşmeyi yine devam edeceği öngörüsünde bulunulmuştur. Kaliteli ve sağlıklı bir yaşam için orta büyüklükteki kentlerin gelişiminin ve kentler arası uzmanlaşmanın desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. 1980-1984 yılları arasında yıllık kentleşme hızı % 5.1, 1985-1989 arasında yıllık şehirleşme hızı % 4.87 olarak gerçekleşmesine karşılık 1990-1994 tarihleri arasında yıllık kentleşme hızı % 4.58 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Nüfusu 20.000 ve daha yukarı olan yerleşim yerleri kent olarak kabul edildiğinde, kentli nüfusun 28 milyondan 35 milyona çıkması, kentleşme oranının %51’den %57’ye çıkması tahmin edilmektedir (DPT, 1990: 315):

Yedinci Kalkınma planında nüfusu bir milyonu aşan kentlere olan göçlerin yavaşlatılması yönünde politikaların uygulamaya konulacağı belirtilmiştir. 1990-1995 tarihleri arasında yani bir önceki plan döneminde kısmen yavaşlayan kentleşmenin bu plan döneminde yeniden hızlanacağı öngörülmüştür. Büyük kentlere göçü ya-

vaşlatmanın ve sanayi yığılmasını önlemenin araçları kamu yatırımları, teşvik tedbirleri ve yeni sanayileşme alanları olarak belirtilmiştir. Kentsel alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve yükseltilmesi istenmiş, bunun için imar planları, altyapı, konut ve arsa gibi araçların iyileştirilmesi ve ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmesi, kentlerin estetik görünümüne önem verilmesi, kentlerde fikir ve sanat etkinliklerinin teşvik edilmesi, kentlere yeni gelenlerin sorunlarının çözümü ve bunların kentlere uyumunun sağlanması için eğitim kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve kitle iletişim araçlarının önemli rol oynayacağı belirtilmiştir. Kentler arasında uzmanlaşmaya önem verilmesi, bu plan dönemi sonunda en az bir kentin uluslar arası, önemli faaliyetlerin gerçekleştiği merkez haline getirilmesi istenmiştir (DPT, 1995: 179-180).

Sekizinci Kalkınma planı döneminde yıllık kentleşme hızının ortalama % 4.75 civarında olması, 2000 yılında 43.3 milyon olan kentli nüfusun 2005 yılı sonunda 54.7 milyona ulaşarak kentli nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %78'e çıkması tahmin edilmektedir. Ekonomik gelişmelerin de etkisiyle hızlı kentleşme ve sosyal değişimin devam edeceği varsayılan bu plan döneminde kültürel yozlaşma ve toplumun değer yargılarında aşınmaya meydan vermemek için ulusal kültürün belirleyiciliği kapsamında kent ve kentlilik kültürü oluşturulmaya çalışılacağı belirtilmiştir. Planda ayrıca kentsel alt yapının geliştirileceği, uluslar arası düzeyde yeterli altyapı ve donanımına sahip ticari ve mali merkezlerin oluşturulacağı, kentlerde sosyal ve teknik altyapı yatırımlarını gerçekleştiren kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanacağı belirtilmiştir. Bunların yanında kentlerin belirgin kültürel dokularının ve turistik özelliklerinin korunması, yerel girişimcilerin harekete geçirilmesi, orta büyüklükteki kentlerin gelişiminin desteklenmesi planda benimsenen kentleşme politikalarıdır (DPT, 2000: 170). Kentlerde sanayi ve ticaretin yoğunlaşmasından dolayı buralarda iş bulma imkanı insanların kentlerde yaşama arzusunu artırmıştır. Ancak sanıldığı gibi kentlerde yeterli istihdam imkanları olmadığından işsizlik, konut, çevre, altyapı, ulaşım, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi sorunlar başta büyük kentler olmak üzere kentsel sorunlar olarak tespit edilmiştir. Bu tür sorunlarla karşılaşmamak ve nüfusun büyük kentlerde yığılmasını önlemek için sanayi yer seçiminin gözden geçirilmesi, bölgesel gelişme planlarının yapılması, kentlerin kültür, sanat, finans, turizm gibi yönlerinin ön plana çıkarılması, büyük kentlerin çevrelerinde uydu kentlerin ve yeni kentsel gelişme alanlarının oluşturulması önerilmiştir. Bu düzenlemelerin yapılabilmesi için kentleşme ile ilgili olan Gecekondu Yasası, İl İdaresi Yasası, Boğaziçi Yasası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, Büyükşehir Belediye Yasasında bazı değişikliklerin yapılması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1995: 184-187).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı daha önce yapılan sekiz adet kalkınma planından farklı olarak daha uzun bir süreyi kapsayacak şekilde stratejik plan olarak

düzenlenmiştir. Bu kalkınma planında daha önce yapılan sekiz kalkınma planında varılan sonuçlar ve alınan önlemler geliştirilerek tekrarlanmıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında kentleşme ile ilgili kaçak yapılaşmanın önlenmesi, teknik ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sıkı bir denetim mekanizmasının kurulması, yerel kalkınmanın sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, deprem ve doğal afetlere dayanıklı konutların yapılması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 120). Bu planda kentleşme ile ilgili belirtilen konuların çoğu daha önceki planlarda üzerinde durulan ama yoğunlukla gerçekleşmeyen konulardır. Bu planda kentleşme ile ilgili üzerinde durulan önemli bir konu yoğun göç ve çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltıcı önlemlerin alınacağı belirtilmiştir (Keleş, 2010: 79). Bu planda kentleşme ile ilgili bu düzenlemelerin dışında önemli bir düzenleme bulunmamaktadır.

VI. HIZLI KENTLEŞME SÜRECİ VE METROPOL KENTLERİN ORTAYA ÇIKMASI

1950'li yıllarda yapılan bazı araştırmalara göre Türkiye'de bu tarihten önce hızlı kentleşme sürecinin olmadığı belirtilmektedir. 1950'den sonra özellikle 1950'li yılların ortasından itibaren hızlı kentleşme sürecine girdiği kabul edilmektedir (Keleş, 2010: 56).

Türkiye'de kentsel gelişme genel olarak ülkenin batısında yer alan büyük kentlerin göç alarak daha da büyümesi, doğudaki kentlerin ise göç vererek küçülmesi, yerinde sayması ya da çok az gelişme göstermesi şeklinde olmaktadır (Coşkun, 2007: 55).

Aşağıdaki tabloda 1950'den sonra hızlı kentleşme sürecinde ortaya çıkan metropol kentler gösterilmektedir.

Tablo: 1. Türkiye'de Kentleşmenin Gelişimi ve Metropol Kentlerin Hızlı Nüfus Artış

	1927	1950	1960	1980
İstanbul	755.833	983.041	1.506.762	2.772.655
Ankara	123.699	348.552	783.851	1.877.512
İzmir	170.546	243.989	296.635	1.059.183
Adana	72.571	117.642	280.760	574.798
Bursa	72.270	103.812	262.361	693.280
Diyarbakır	34.870	45.053	79.882	235.617
Gaziantep	50.891	71.887	124.024	309.451

Kaynak: DİE ve TÜİK'in İlgili Tarihlerdeki Nüfus Sayım Verilerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

1927-1950 yılları arsında kentleşme çok yavaş ilerlemiştir. Tablodaki verilerden de anlaşıldığı gibi 1950’li yıllardan önce hızlı kentleşme eğilimi yoktur. Tabloda dikkat çeken diğer bir husus ise 1950 yılında nüfusu bir milyonu geçen metropol nitelikte kentlerin olmamasıdır. 1927’den 1950 yılına kadar büyük kentlerin nüfusu artmıştır ama söz konusu kentlerden hiç birinin nüfusu aşırı artmamıştır.

Tabloda görüldüğü gibi 1950’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme süreci 1960’lı yıllarda devam etmiştir. 1980’li yıllarda hızlı kentleşme süreciyle birlikte metropol kentler de ortaya çıkmıştır. 1950 yılında nüfusu bir milyonu geçen dolayısıyla metropol nitelikte kent yoktur. 1980’de nüfusu bir milyonu geçen dolayısıyla metropol nitelikte olan kent sayısı İstanbul Ankara ve İzmir ile birlikte üçe olmuştur.

Türkiye’de, coğrafi bölgelere göre kentleşme, kent büyüklüğü, kentlerin gelişmesi ve nüfus dağılımı bakımından çok farklı ve dengesiz bir görünüm arz etmektedir. Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri kentleşme bakımından gelişmiş, kentleşme oranı yüksek ve sürekli göç alan bölgeler olmasına karşılık Karadeniz (Özellikle Doğu Karadeniz Bölümü) Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri kentleşme bakımından gelişmemiş, kentleşme oranı düşük ve sürekli dışarıya göç veren bölgelerdir. Türkiye’de coğrafi bölge bakımından kentleşmenin dikkat çeken bir diğer özelliği metropol kentler ile diğer kentler arasında var olan dengesiz nüfus dağılımı ve gelişme sürecidir. Türkiye’de metropol kentler diğer kentler aleyhine gelişmekte ve sürekli nüfusu kendine çekmektedir. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Diyarbakır’ın, İç Anadolu Bölgesinde Kayseri’nin, Akdeniz Bölgesinde Adana’nın, Marmara Bölgesinde İstanbul’un, Ege Bölgesinde İzmir’in sürekli göç alarak nüfusu kendine çekmesi ve içinde bulunduğu bölgenin diğer kentleri aleyhine gelişme göstermesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Nüfusu 100.000’ni geçen kentlerin yarısından çoğu Adana-Samsun hattının doğu kısmında kalmaktadır. Bu kentler Türkiye’deki büyük kentlerin içinde en küçüklerini oluşturmaktadır (Keleş, 2010: 65). Bu kentlerin hepsinin nüfusu toplansa İstanbul nüfusunun yarısını oluşturmaz. Oysa söz konusu kentler alan olarak Türkiye topraklarının üçte birine yakın yerleri kapsamaktadır. Bu iki yerleşim alanı kıyaslandırıldığında bir yandan binlerce hektara çok seyrek serpiştirilmiş kentler, diğer yandan dar bir alana sıkışmış milyonlarca nüfuslu kentler. Bu örnekler Türkiye’de bölgeler arasında orantısız ve çarpık kentleşmeyi ortaya koyabilecek yeterlikteki göstergeler olarak değerlendirilebilir.

VII. METROPOL KENTLERİN KENTSEL BÖLGELERE DÖNÜŞMESİ SÜRECİ

1950’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme sürecinde büyük kentler sürekli göç alarak daha da büyümeye devam etmiş buna karşılık küçük kentler sürekli göç vere-

TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SORUNLARININ YENİ BOYUTU: KENTSEL BÖLGELERİN YÖNETİM VE PLANLAMA SORUNLARI

rek küçülmeye devam etmiş ya da yerinde saymıştır. Bu gelişme sonucunda bazı büyük kentler metropol kent olmaktan çıkmış kentsel bölgelere dönüşmeye başlamıştır. Diğer metropol kentler ise kentsel bölge olmaya devam etmektedir. 1980’de 2. 772 bin olan İstanbul’un nüfusu 2010 yılında 13 milyona, aynı tarihlerde Ankara’nın nüfusu 1.877 binden 4.606 bine, İzmir’in nüfusu 1 milyondan 3.5 milyona çıkmıştır. Söz konusu kentler kentsel bölge olmaya doğru hızla gitmektedir. Son 30 yılda nüfusu 6 kat artan İstanbul muhtemelen gelecek bir 30 yıl sonra çevresindeki diğer kentleri de içine alarak dev bir kentsel bölge olacaktır. Zaten şu anda bile ekonomik ve sosyal bütünleşmeden dolayı İstanbul’un Tekirdağ, Kocaeli, Sakarya ile birleştiği belirtilmektedir (Keleş, 2010: 62). Bu bölgede 20 milyona yakın nüfusun yaşaması söz konusu bölgenin kentsel bölge haline geldiğini göstermektedir. Bunun gibi İzmir Manisa ve çevresiyle, Ankara Kırıkkale ve çevresindeki diğer kentlerle, Adana Tarsus, Mersin ve çevresindeki diğer kentlerle, Gaziantep Oğuzeli, Nizip ve çevresindeki diğer kentlerle, Diyarbakır Bismil, Batman ve çevresindeki diğer kentlerle kentsel bölge olmaya doğru hızla büyümektedir. Eğer nüfusun kentler arasında dengeli dağılımı ile ilgili ciddi önlemler alınmazsa yakın gelecekte belirtilen metropol kentler yakın çevresiyle birlikte kentsel bölge olacaktır.

Tablo: 2. Türkiye’de Hızlı Kentleşme Süreci ve Kentsel Bölgelerin Oluşumunu Gösteren Tablo

Kısa Sürede Nüfusu Hızla Artan Metropol Kentler	1950	1980	2000	2010	2023 (Tahmini)
İstanbul	983.041	2.772.655	9.119.318	13.120.089	16.578.500
Ankara	348.552	1.877.512	3.512.877	4.606.522	5.927.209
İzmir	243.989	1059.183	2.750.312	3.406.665	4.405.279
Adana	117.642	574.798	1.132.765	1.590.987	2.286.790
Bursa	103.812	693.280	1.183.098	1.666.265	3.073.486
Diyarbakır	45.053	235.617	545.617	842.543	1.842.923
Gaziantep	71.887	309.451	853.472	1.339.536	2.257.278

Kaynak: DİE ve TÜİK’in İlgili Tarihlerdeki Nüfus Sayım Verilerinden ve TÜİK’in 2013-2075 Nüfus Projeksiyonu Verilerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır

Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi 1950’li yıllarda hızlı kentleşme sürecine giren ülkemizde kentsel nüfus sürekli artış göstermiştir. 1950’li yıllardan itibaren nüfusu hızla artan metropol kentler çevresindeki küçük kentleri de içine alarak kentsel bölge olmaya dönüşmeye başlamıştır.

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde son 50 yılda İstanbul’un nüfusu 10 katına yakın artış göstermiş ve nüfus bakımından önemli bir metropol kent haline gel-

miştir. Ankara'nın nüfusu 1.300 binden 4.500 milyona çıkarak 5 katına yakın artış göstermiştir. İzmir'in nüfusu 780 binden 3.500 milyona çıkarak 5 katına yakın artış göstermiştir. Adana'nın nüfusu 280 binden 1.600 bine çıkarak 6 katına yakın artış göstermiştir. Yukarıda belirtilen kentler arasında en az nüfus artışı gösteren il Bursa'dır ki söz konusu ilin nüfusu 500 binden 1.500 milyona çıkarak 3 katından fazla artış göstermiştir. Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi bu kentlerin tamamı metropol kent olmuştur ve sürekli göç alarak büyümeye devam etmektedir.

Ekonomik ve sosyal bütünleşmeden dolayı kentsel bölge olarak kabul edilebilen Tekirdağ-İstanbul-İzmit-Sakarya bölgesinde TÜİK'in 2010 verilerine göre 16 milyon insan yaşarken, yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi TÜİK'in 2023 nüfus projeksiyonuna (tahmin) göre söz konusu bölgede 20 milyon nüfus yaşayacaktır. Bu dört kentin (Tekirdağ-İstanbul-İzmit-Sakarya) sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı birleşmesi kentsel bölgeden başka bir isimle izah edilemez. 2023'te Ankara birçok ilçesi ve Kırıkkale ile birleşerek 6 milyondan fazla nüfusa sahip olacaktır. Aynı tarihte muhtemelen İzmir Manisa ile birleşerek 5.5 milyona sahip bir kentsel bölge olacaktır. 2023'te Adana Tarsus ve Mersinle birleşerek 5 milyona sahip bir kentsel bölge olacaktır. Aynı tarihte Gaziantep Oğuzeli ve Nizip'le, Diyarbakır Bismil ve Batmanla birleşerek 3'er milyon nüfusa sahip birer kentsel bölge olacaktır.

Nasıl ki 1950'den itibaren hızlı kentleşme süreciyle birlikte büyük kentler ortaya çıkmış ve bu büyük kentler göç alarak bir süre sonra metropol kentlere dönüşmüşse bir süre sonra metropol kentler de alacağı göçlerle çevresindeki diğer kentlerle birleşerek kentsel bölgelere dönüşecektir. Olası kuvvetle muhtemel olan söz konusu kentsel bölgeleri kimin ya da hangi otoritenin planlayacağı ve yöneteceği konusu ne yasal ne de idari yönden belli değildir. Ülkemizde kentleri kimin planlayacağı ve yöneteceği bellidir; ama kentsel bölgeleri kimin yöneteceği ve planlayacağı belli değildir. Bu durum 1980'den önce büyükşehir belediyesi yönetiminin ortaya çıkmasından önceki ilçe belediyelerinin durumuna benzemektedir. Ancak kentsel bölgelerin sorunları büyükşehir belediyelerinin sorunlarından daha ağır ve karmaşık olacaktır. Şimdiden önlem alınmazsa yakın gelecekte büyükşehir belediyelerinin sorunlarına bir de kentsel bölgelerin sorunları eklenecektir.

VIII. ÜLKEMİZDE KENT VE BÖLGE PLANLAMASI

Kent planlaması, insanların huzur ve mutluluğu için çalışan, bölge ve ülke planlaması ile ilgili olarak fiziki, ekonomik, sosyal, teknik, tarihi, hukuki ve estetik şartlar arasında en uygun düzenlemeyi arayan bir faaliyet şeklinde tanımlanabileceği gibi herhangi bir ülkedeki inşaat faaliyetlerini, ulusal bir yerleşme politikasını oluşturulacak şekilde plan, program ve projelere uygun olarak kontrol, sevk ve idare etme bilim ve sanatı olarak tanımlanabilir (Gürel, 1980: 16).

Planlama geleceğe yönelik işlemler ve eylemler dizisi olduğu için öncelikle amaçlar belirlenir, sonra politikalar saptanır daha sonra belirlenen amaçların ve saptanan politikaların gerçekleşmesi için izlenecek yöntem kararlaştırılır (Eryılmaz, 2002: 4). Kent planlaması ise kentin gelecekte alacağı şeklin, vereceği hizmetlerin, kentin gelişme ve büyümesi için gerekli olacak toprağın hesaplanarak önceden düzenlenmesi faaliyet ve işlemleri olarak belirtilebilir (Bademli, 2005: 24).

Kentlerin birden çok işlevselliği ve birçok bilim dalıyla ilişkili olması, kent planlarının farklı uzmanlık alanlardan oluşan bir ekip çalışması olarak ortaya konulması gerekir. Kent planlamasının eksiksiz olması için grup çalışmasının yanında gruplarda yer alan bireylerin de ferdi olarak çalışması ve hünelerlerini ortaya koyması gerekir (Bademli, 2005:3).

Kent planlamasının amacı kentlerin hem estetik yönden güzel görünmesini sağlamak hem de kentte yaşayanların ulaşım, eğitim, sağlık, adalet, kültür ve eğlence gibi hizmetlere kolaylıkla ve sorunsuz olarak ulaşmasını sağlamaktır. Kent planlaması için bir arada bulunması gereken iki önemli unsur vardır. Birincisi ulaşılacak istenen amaçların olması, ikincisi hedeflenen amaçlara ulaşmak için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır. Sağlıklı bir kent planlamasında bu iki unsurun bir arada bulunması gerekir (Ersay, 2007: 9).

Kentler medeniyet kadar eski olsa da modern anlamda kent planlaması ve bu yolla kentsel yapılaşmada standartların oluşturulması Aydınlanma Çağıyla başlamıştır. Nitekim kent planlamasının 18. Yüzyılda ortaya çıkan aydınlanma felsefesiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir (Tekeli, 2001: 9). Aydınlanma Çağından sonra kent planlaması bilimsel yöntemlere göre yapılmaya başlanmıştır. Antik Yunan, Mısır ve Roma dönemindeki kentler belli bir plana göre kurulmuş olsa da kent planlamasının sistemli hale gelmesi ve bilimsel nitelik kazanması 19. Yüzyılda olmuştur (Keleş, 2010: 104).

Türkiye’de Batı Avrupa ülkeleri gibi modern kent planlamasının çok uzun bir geçmişi yoktur. Türkiye’de kent planlamasının sistemli ve düzenli bir şekilde yapılmaya başlanması ve kent planı yapmanın belediyeler açısından bir zorunluluk haline gelmesi Cumhuriyet Dönemiyle birlikte başlamıştır. Osmanlı Devletinde 1882’de çıkarılan “Ebniye Yasası” kent planlamasından çok kentlerin yapı ve yollarının nasıl olacağını düzenleyen bir yasa niteliğindedir (Keleş, 2010: 211).

Osmanlı Devleti’nde kent planlamasının zorunlu olduğunu gösteren her hangi bir yasa olmadığı gibi ülke düzeyinde kent planlamasını yapacak bir kuruluş da yoktur. Oysa Batı Avrupa ülkelerinde bugünkü anlamda sistemli ve düzenli kent planlamasının yapılmaya başlanması aydınlanma felsefesiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2001: 9).

1842’de Moltke ilk kez İstanbul’un imar planını yapmıştır. Moltke’nin bu çalışması

sadece İstanbul'a yönelik olduğu için sınırlı bir çalışma olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin ilk genel imar düzenlemesi olan 1848 Tarihli "Ebniye Nizamnamesi"ne öncülük etmiştir. "Ebniye Nizamnamesi" 1882 çıkarılan "Ebniye Yasası" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin imar mevzuatına temel teşkil eden "Ebniye Yasası"nda belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu yoktur (İsbir, Açma, 2005: 43).

Türkiye'de 1923'ten 1928 yılına kadar geçen süre plansız dönem olarak kabul edilmektedir (Tekeli, Ortaylı, 1978: 37). Cumhuriyet Yönetiminin kurulmasından beş yıl sonra yani 1928'de Ankara için zorunlu hale getirilen kent planlaması, 1930'da çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası, aynı tarihte çıkarılan "Umumi Hıfzıssıhha Yasası", 1933'te çıkarılan "Belediye Yapı ve Yollar Yasası" nüfus kriterine göre belediyeler için kent planı yapma zorunluluğu getiren yasalardır.

1930 Tarih 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası nüfusu 20.000'ni geçen belediyelerin, bu yasa yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde İmar Planını yapma zorunluluğunu getirmiştir. Bu yasadan üç yıl sonra 1933'te çıkarılan 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası, bütün belediyelerin beş yıl içinde gelecek 50 yıl için kent imar planını yapma zorunluluğunu getirmiştir. Ancak bu yasa 24 yıl gibi uzun bir süre yürürlükte kalmasına rağmen bu süre zarfında belediyelerin ancak % 60'ı kent imar planı yapabilmiş, geri kalanı ise kent imar planı yapmamış ya da yapamamıştır (Keleş, 2002: 211). Yasanın ön gördüğü gelecek 50 yıl için kent imar planı yapma süresi çok uzun bir süredir. Nüfusu hızla artan ve kentleşme oranı gün geçtikçe yükselen ülkemizde kentlerin gelecek 50 yılda nüfusunun ne kadar olacağını tahmin etmek gerçekçi değildir.

2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasanın yetersiz kalması ve günün şartlarına cevap verememesinden dolayı yerine 1956 Yılında 6785 Sayılı İmar Yasası çıkarılmıştır. 6785 Sayılı İmar Yasası nüfusu 5.000'ni geçen belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu getirmiştir. Söz konusu yasa nüfusu 5.000'nin altında olan belediyelerin ise yol ve istikamet planı yapmasını yeterli görmüştür. 6785 Sayılı İmar Yasası yerine 1984 tarihinde çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası 1985'te yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre belediyeler açısından imar planı yapma zorunluluğu şartı 5.000 nüfustan 10.000 nüfusa çıkartılmıştır. Yani son nüfus sayımına göre merkez nüfusu 10.000 ve üzerinde olan belediyeler kent imar planı yapmak zorunda, nüfusu 10.000'nin altında belediyelerde ise imar planına gerek olup olmadığına belediye meclisi karar verir (Keleş, 2010: 213).

Ülkemizde bölge kalkınma planları eski adıyla DPT yeni adıyla Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Büyükşehirlerin ya da metropol kentlerin planını büyükşehir belediyesi tarafından yapılmaktadır. Kent planlaması ise ilgili belediye tarafından yapılmaktadır.

Büyük Şehir Bölgeleri, Büyük Şehir Bölgeleri ekonomik hayatın ve nüfusun yo-

ğunluk kazandığı ve bu yoğunluğa bağlı olarak ekonomik, sosyal ve fiziki sorunların ortaya çıktığı bölgelerdir. Bu bölgelerin sağlıklı ve dengeli gelişebilmesi için söz konusu bölgelerin çevrelerinde cazip olacak çekim ve büyüme merkezleri oluşturularak ekonomik hayatın ve nüfusun dengeli bir şekilde dağıtılması gerekir.

Eski adıyla DPT, yeni adıyla Kalkınma Bakanlığının yaptığı bölge planları, yakın gelecekte olası kentsel bölgelerin planlanmasına uygun değildir. Ayrıca yakın gelecekte olası muhtemel olan kentsel bölgelerin yönetimi konusunda da ne yasal düzenleme ne de idari düzenleme yoktur. Dolayısıyla bu konudaki yasal boşluk devam etmektedir.

IX. KENTSEL BÖLGELERİN YÖNETİM VE PLANLANMASI SORUNU

Türkiye’de bölge planlaması ve bölgesel gelişme çalışmaları Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında yapılmaya başlanmıştır. 1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Yasasının 1. maddesine göre Osmanlı Devletinin yönetim bakımından teftiş bölgelerine ayrılması uygun görülmüştür. Bölgelerin başına getirilen Genel Müfettişlerin görev ve yetkilerini düzenleyen yönetmeliğin 23. maddesine göre, Genel Müfettişler yetkili olduğu bölgede uzmanlara, bölgelerinin orman, maden, tarım, eğitim durumunu ve kalkınma imkanlarını araştıracaklar ve bölge kentlerinin ortak işleri için uyum ve ahengi sağlamakla görevli olacaklar (Keleş, 2002: 353). Bölge kaynaklarını harekete geçirerek bölgesel kalkınmayı, bölge planlaması aracılığıyla gerçekleştirmenin önemi Osmanlı Devletinin son zamanlarında kavranmaya başlanmıştı ama bu düşünce çeşitli engeller ve sıkıntılar nedeniyle bir türlü sağlıklı şekilde hayata geçirilememiştir. Ancak şunu da belirtmekte fayda var; Osmanlı Devletinde bölge planlamasıyla ilgili çalışmalar çağdaş anlamdaki bölge planlamasından çok asayiş ve güvenliğin sağlanmasına yönelik çalışmalardır. Türkiye’de çağdaş anlamda bölge planlaması ve bölgesel gelişme çalışmaları Cumhuriyet döneminde yapılmaya başlanmıştır.

Hızlı kentleşme sonucu sınırları genişleyen ve diğer bir büyükşehir belediyesinin sınırlarına (İstanbul-İzmit-Adapazarı gibi) ulaşarak kentsel bölge oluşturan alanları kimin planlayacağı ve yöneteceği belli değildir. Bu konuda ne yasalarda ne de büyükşehir belediyesi mevzuatında bir düzenleme yoktur. Bu durum 1980’den önce aynı il sınırları içinde yer aldığı halde sınırları birbirine ulaşan ama hangi belediyenin hizmet götüreceği belli olmayan alanları hangi belediyenin yöneteceği ve planlayacağı sorununa benzemektedir. Anacak ortaya çıkan kentsel bölgelerin sorunları söz konusu ilçelerin belediyelerin sorunlarından daha karmaşık ve daha ağır olacaktır.

Kentsel sorunlar genel olarak şu şekilde belirtilebilir:

- Türkiye’de merkezi yönetim kentleşmeyi sadece fiziki alan düzenlenmesi olarak gördüğü ve kentleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönünü görmediği veya görmek istemediği için kentleşmeye yönelik kalıcı çözümler getirememiştir.
- Türkiye’de kentleşme olgusu, siyasal ve bürokratik kurumların aldıkları veya almadıkları kararlardan etkilenmektedir. Merkezi yönetim kentleri kendi haline bırakmış gibi görünmesine rağmen sivil toplum kuruluşların ve yerel halkın kent sorunlarını çözmesine engel olmuştur.
- Demokratik ülkelerde en etkili denetim halk denetimidir. Ülkemizde hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim düzeyinde halk denetimi kurumsallaşmadığı için kentlerle ilgili kararlar kapalı kapılar ardından, bürokratik kadrolar tarafından kent halkının tercih ve çıkarı yerine belirli çıkar grupların isteklerine uygun olarak alınmaktadır.
- Demokratik ülkelerde sivil toplum kuruluşları baskı grupları oluşturarak siyasi kadrolara baskı yaparak ulusal yatırım programlarında kendi kentlerine pay alabilmektedir. Ülkemizde gelişmemiş ve küçük kentlerdeki sivil toplum kuruluşları güçsüz olduğundan siyasi kadrolara baskı yapamamakta ve kamu yatırımlardan kentlerine pay alamamaktadır.
- Türkiye’de iktidar partileri partizanca davranarak, kendi partilerinden belediye seçimini kazanan kentlere hem parasal olarak yardımda bulunmakta hem de onların projelerinin uygulanmasına yardımcı olarak onlara ekstra imkanlar sağlamaktadır. Kendi partileri dışındaki belediye ve kentlere aynı kolaylıkları sağlamayarak adeta onları cezalandırmaktadır. Bu tür yaklaşımlar sağlıklı ve düzenli kentleşmenin gelişmesine engel olmaktadır.
- Türkiye’de 1950-1960 yılları arasındaki kentleşmenin sanayileşmeye uygun geliştiği söylene de kentleşme süreci gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sürecine paralellik arz ettiğinden gelişmiş ülkelerdeki sanayileşme-kentleşme sürecinden farklılık arz etmektedir.
- Türkiye’de kentleşme hızlı bir şekilde başlamıştır. 1950’li yıllardaki kentleşme hızı ile sanayileşme hızı arasında uygunluk olduğu ancak zamanla kentleşme hızının sanayileşme hızını geçtiği belirtilmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda gelişme potansiyeli olan köy, belde, kasaba gibi küçük yerleşme yerlerinin kent olması gerekirken kentler köylüleşmeye başlamıştır.
- Ülkemizde kentleşme genel olarak iç göçlere dayalı olarak gerçekleşmiştir. Bu hızlı ve ani kentleşme düzeyi başka nedenlerle açıklanamaz. İç göçün ise ekonomik nedenler, terörden kaynaklanan zorunlu göç, barajlar dolayısıyla toprakları kamulaştırılanların zorunlu göçü gibi bilinen açık nedenlerin yanında açık

olamayan başka birçok nedeni daha var. 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de genel nüfus artış hızı % 2.5 civarında iken büyük kentlerde bu artış % 5.5 ile % 6 oranında gerçekleşmiştir.

- Türkiye'de kentleşme hareketi ve gelişmesi bölgeler arasında dengeli ve orantılı olmadığı gibi bölgelerin kendi içinde bile kentleşme konusunda belli bir dengesi yoktur. Hatta kentleşme ve kentleşmeye bağlı olarak gelişme konusunda bölgeler arasında çarpık bir kentleşmenin olduğu söylenebilir. Bu konuyu tespit etmek için göç alan ve göç veren bölgelere bakmak yeterlidir. Genelde Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri dışarı göç verirken, Marmara, Ege, Akdeniz Bölgeleri, kısmen de İç Anadolu bölgesi göç almaktadır.
- Türkiye'de kentleşme hareketi, genelde ülkenin batısında yer alan ve gelişmiş olan büyük kentlere doğru olmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir, İzmit, Bursa, gibi gelişmiş kentler dışarıdan gelen göçleri almasına nüfuslarının çok artmasına karşılık diğer kentler genelde kendi çevresindeki köy, kasaba ve küçük ilçelerden gelen göçü almakta ve kentin genel nüfusunda büyük değişiklikler olmamaktadır.
- İster özel sektör yapsın, ister devlet yapsın dengesiz yatırım ve dengesiz kalkınma beraberinde dengesiz ve çarpık kentleşmeyi getirir. Yatırım, kalkınma ve gelişmeye bağlı olan iş imkanları kentleşmenin gelişmesine ve kentlerin büyümesine doğrudan etki eden faktörlerdir.
- Türkiye kentleşmeye hazırlıksız yakalandığı için sorunlu bir kentleşme süreci yaşamaktadır. Kentleşme ile birlikte ortaya çıkması muhtemel sorunlar için önceden çözüm getirilmemiş, sorunlar ortaya çıktıktan sonra çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Oysa böyle bir yaklaşımla kentsel sorunlara çözüm bulunmaz. Bu kısır döngü insanı çözümsüzlüğün çözüm olarak düşünüldüğü savına götürmektedir.
- Türkiye'nin kentleşmeye hazırlıksız yakalanması, kentleşmenin iç göçlerle beslenmesi, iç göçün ülkenin gelişmiş batı illerine yönelmiş olması hareketleri gelişmiş bölgelerin (Marmara Bölgesi gibi) aşırı kentleşmesine, diğer bölgelerin ise (Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu Bölgesinin doğu kesimleri gibi) büyük kent ve kentleşme imkanlarından giderek mahrum kalması pahasına gerçekleşmektedir.
- Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında koordinasyona dayalı bir kentleşme politikasının olmaması, kent yönetiminin sorunları giderici yönde yapılandırılmaması, kent planlamasındaki eksik, aksaklık ve gecikmeler mevcut sorunları çözemediği gibi sorunlara yeni sorunlar eklemiş durumdadır. Bu konuya örnek olarak sadece İstanbul trafiğini göstermek yeterlidir.

- 1980'li yıllardan itibaren kentleşme sorunlarına çözüm bulmak için bazı kentlerde ve bölgelerde başlatılan serbest bölge uygulaması, GAP gibi projeler, yeni üniversitelerin kurulması, yeni kentlerin (il) oluşturulması, nüfus bakımından büyük kentlerin statüne kavuşmuş kentlerin dışındaki bazı kentlere de büyükşehir belediyesi statüsünün verilmesi gibi çalışmalar ilgili yönetim birimleri arasında koordineli olmadığından ve belirtilen çalışmaları uygulayacak özerk idareler oluşturulmadığından kentleşme konusunda beklenen faydayı sağlamamıştır ve metropol kentlerin büyüyerek kentsel bölgelere dönüşmesi engellenememiştir.

Yukarıda belirtilen genel kentleşme sorunları aynı zamanda kentsel bölge sorunları olarak belirtilebilir ve bu sorunlar giderilemediğinden, bütün olumsuzluklarına rağmen kentsel bölgelerin oluşmasına engel olunamamaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentlerin kısa sürede aşırı şekilde büyümesi çeşitli kentsel sorunlara yol açmaktadır. Kentlerin nüfusunun kısa sürede aşırı şekilde artması kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma gibi nedenlerle kentlerin gereksiz yere geniş alana yayılmasına yol açtığı için kanalizasyon, su şebekesi, yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemi, elektrik, telefon, internet kabloları gibi alt yapı hizmetleri, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin maliyetini artırır. Nüfusun artması sonucu geniş bir alana yayılan kentlerde kamu hizmetlerini kentlerin en ucra köşesine kadar götürmek hem pahalı bir iştir hem de belediyelerin gücünü aşan büyük miktarda yatırım gerektirmektedir (Keleş, 2010: 47).

Kentlerin kısa sürede ani ve aşırı şekilde büyümesi hem kentsel hizmetlerin pahalılaşmasına hem de aksamasına yol açmaktadır. Büyük kentlerin merkezi bölgelerinde işe gidiş geliş saatlerinde oluşan trafik tıkanmaları, ulaşım hizmetlerinin pahalılaşmasına ve aksamasına neden olmaktadır (Borukhow, 1973: 1205-1215). Trafik tıkanması fazla yakıt, fazla alt ve üst geçit yapılması, fazla yol yapılması gibi nedenlerle ulaşım hizmetlerinin pahalılaşmasına yol açmaktadır.

Kentlerin kısa sürede ani ve aşırı şekilde büyümesi, kentlerde sunulan belediye ve diğer kamu hizmetlerinin pahalıya mal olmasına yol açtığı gibi söz konusu hizmetlerin aksamasına da yol açmaktadır. Kentlerin belli bir nüfusun üstüne çıkmaması ve belli bir büyüklüğü aşmaması gerektiği Milattan Önceki bilim insanlarının da dikkatini çekmiştir. Kentleşme alanında eser veren bilim insanları mükemmel bir kentin nasıl olacağı ve nüfusunun ne kadar olması gerektiği ütopyalar yazarak ortaya koymaya çalışmıştır. Kentlerin sınırı ve nüfusunun ne kadar olacağı konusunda önemli bir eser veren Platon'un (M.Ö.) ütopyasında kentin nüfusunun 5040 olması gerektiği belirtilmiştir. Platon'a göre bir kentin mükemmel olması için bu nüfus büyüklüğü idealdir ve kentin bu nüfusu değişmemelidir (Kurt, 2007: 162).

Çağımız bir nüfus patlaması çağıdır ve daha önce hiçbir çağda görülmemiş oranda nüfus artışı olmuştur. Sanayi Devriminin ekonomik ve sosyal yapılanmasına bağlı olarak artan nüfus gelişmiş ülkelerde kentlere yerleşmiş, gelişmekte olan ülkelere ise kentlere göç etmeye devam etmektedir. 20. yüzyılda gelişmiş ya da gelişmekte olsun bütün ülkeler nüfus artışı ve kentleşmenin etkileriyle karşı karşıya kalmıştır (Keleş, 2010: 29-30).

Yakın gelecekte olası muhtemel olan kentsel bölgelerin sorunlarına ilişkin çözüm önerileri şu şekilde belirtilebilir:

- Nüfusun kentler ve bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlayacak yeni bir kentleşme politikası geliştirilmelidir.
- Nüfusun İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük kentlere gelmesini önlemek için yeni cazibe merkezi kentler oluşturulmalıdır.
- Kamu yatırımları metropol kentler yerine küçük ve orta büyüklükteki kentlere yapılmalı, özel sektör yatırımlarının bu gibi yerlere çekilmesi için yeni teşvik paketleri oluşturulmalıdır.
- Kentleşme politikası devlet politikası haline getirilerek hükümetin bu politikaları müdahalesi sınırlandırılmalıdır.
- Kentleşme politikası, merkezi yönetim, yerel yönetim ve bu konuda uzman olan sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla hazırlanmalıdır.
- Küçük ve orta ölçekteki kentlerde devletin öncülüğünde organize sanayi bölgeleri oluşturularak buralara nüfus için çekim merkezi haline getirilmelidir.
- Metropol kentlerin büyümesini önlemek için gelişmiş ülkelerde alınan önlemlerden yararlanılmalıdır.
- Türkiye'de sosyal sorunların temelinde kentsel sorunların yatığı, kentsel sorunların çözülmesiyle bir çok sosyal sorunun da çözüleceği belirtilmiştir. Sanayileşememe, işsizlik, istihdam, üretim yetersizliği, konut gibi sorunlar kentleşme sorunlarıdır. Türkiye'nin sorunlarına çözüm aranırken kentleşme sorunlarına dikkat edilirse birçok sorun kendiliğinden ve basit olarak ortaya çıkar. Sorunların çözümü ise kentlerin özellikleri, gelişme potansiyeli ve yerel dinamikleri dikkate alınarak nüfusun kentler ve bölgeler arasında dengeli dağılımını sağlayacak politikalar geliştirmekle mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Ankara Kalkınma Ajansı: **Altındağ'ın Sosyo-Kültürel Dokusu**, Ankara Kalkınma Ajansı Araştırma Projesi, Repro Yay., Ankara, 2011
- BADEMLİ, Raci: (Der. Melih ERSOY) **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007
- BADEMLİ, Raci: **Kentsel Planlama ve Tasarım**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay., Ankara, 2005
- BAĞLI, Mazhar, BİNİCİ, Abdulkadir: **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Bilim Adamı Yay., Ankara, 2005
- BORUKHOW, Eli : “City Size and Transportation Costs”, **Jornal of Political Economy**, Vol: 81, No 5 (September-October) 1973
- COŞKUN, Recai: **Kent ve İnsan- Yerel Siyaset Çözümlemeleri**, Okutan Yay., İst., 2007
- DİE: **1927 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1927
- DİE: **1950 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1950
- DİE: **1980 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1980
- DİE: **1990 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1990
- DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 2000
- DİE: **Bölgesel Göstergeler**, DİE Yay., Ank., 2006
- DPT: **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1963
- DPT: **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1968
- DPT: **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1973
- DPT: **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1978
- DPT: **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1985
- DPT: **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1990
- DPT: **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1996
- DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 2000
- DPT: **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 2007
- ERTÜRK, Hasan, SAM, Neslihan: **Kent Ekonomisi**, Ekin Yay., Bursa, 2009
- ERKAN, Rüstem: **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2004
- ERKAN, Rüstem: “**GAP Bölgesinde Nüfus Hareketleri ve Göç**”, GAP Yöresinde Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, TÇV Yay. Ank., 2001

ERSOY, Melih: (Der. Melih ERSOY) **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

GÖRMEZ, Kemal: **Kent ve Siyaset**, Gazikıtabevi Yay., Ank., 1997

HELLE, Hans Jürgen: (Çev.:Zeynep AYGEN) **Kent ve Kültürü**, Yapı Kredi Yay., Ank., 1996

JEAN-LOUIS, HUOT, : **Kentlerin Doğuşu** (Çev.: Ali Bektaş GİRGİN), İmge Kitabevi, Ank., 2000

İSBİR, Eyüp: **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yay., Ankara, 1991

İSBİR, Eyüp, AÇMA, Bülent: **Kentleşme ve Çevre Sorunları**, Anadolu Üni., Yay., Eskişehir, 2005

KAYA, Erol ve Diğerleri: **Modern Kent Yönetimi**, Okutan, Yay., İst., 2007

KAVRUK, Hikmet: **Anakent'e Bakış**, Hizmet İş Sendikası Yayınları, Şelale Mat., Ankara, 2002

KELEŞ, Ruşen: **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1983

KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010

KURT, Hacı: “**Kentsel ve Çevresel Sorunların Çözümünde Ütopycıların Mirası**”, Kent ve Politika, (Ed.: Ayşegül MENGİ), Ruşen KELEŞ'e Armağan, İmge Kitapevi, Ankara, 2007

MENGİ, Ayşegül, KELEŞ, Ruşen: **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003

MUTLUER, Mustafa: **Kentleşme Sürecinde İzmir'de Toplu Konut Uygulamaları ve Sorunları**, Ege Üni., Yay., İzmir, 2000

SEZAL, İhsan: **Şehirleşme**, Ağaç Yayıncılık, İst., 1992

SEVGİ, Cezmi: “**Hızlı Kentleşmenin Fiziki Mekana Yansımasıyla Ortaya Çıkan Sorunlar: İzmir Örneği**”, Göç, Kent ve Gecekondu (Der.: Yurdanur DÜLGEROĞLU-YÜKSEL, Zeynep KEREM), Birsan Yay., İst., 1998

PEYNİRCİOĞLU, Nevin: “**Kalkınma Planlarında Gecekondu Meselesinin Şehirleşme ve Konut Sektörü İle İlişkisi**”, Göç, Kent ve Gecekondu (Der.:Yurdanur DÜLGEROĞLU-YÜKSEL ve Zeynep KEREM), Birsan Yay., İst., 1998

KONGAR, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İst., 1998

TEKELİ, İlhan, ORTAYLI İlber: **Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi**, 1. Kitap, Ankara, 1978

TEKELİ, İlhan: **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001

TÜİK: **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Yay., Ank., 2010

3030'DAN 6360'A: TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YÖNETİMİNDEKİ DEĞİŞİMLER VE KIRSAL ALANLARA ETKİSİ

Dr. Sevinç Bahar YENİGÜL

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Dr. Zeynep Aşlı GÜREL ÜÇER

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. Çiğdem VAROL

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı; 3030 sayılı yasa ile başlayan ve 6360 sayılı yasa ile devam eden büyükşehir belediyesi yönetim biçimindeki değişimin kırsal alanlar üzerindeki etkisini değerlendirmek ve 6360 sayılı yeni yasayla kırsal alanlara yönelik yaşanacak muhtemel sorunları tartışmaktır. Çalışmada büyükşehir yönetimlerinde yasal düzenlemeler sonucunda oluşan yeni idari yapının özellikleri ortaya konulmakta, yetki alanı genişleyen büyükşehirlerde yetki alanındaki değişim; nüfus ve alansal olarak analiz edilmekte, kentsel alana dahil edilen kırsal alanların mevcut hizmet sunumundan yola çıkarak geleceğe ilişkin olası sorunlarına ilişkin çıkarımlar yapılmaktadır. Çalışma bu kapsamda büyükşehirlerde özellikle planlama ve kentsel hizmetlere ilişkin sorunların çözümüne yönelik olduğu iddia edilen, ancak gerek hizmetlerin sunulmasında gerekse koordinasyonun sağlanmasında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olacak yasal düzenlemeleri eleştirel bir yaklaşımla ele almakta ve sürecin sorunlarının çözümüne ilişkin öneriler geliştirmektedir.

GİRİŞ

Türkiye’de yerel yönetim sistemi il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç kademelidir. Ancak bu üç kademe arasında tüzel olarak herhangi bir hiyerarşik ilişki bulunmadığı gibi, eşgüdüm amaçlı ilişki de bulunmamaktadır. Bunların birbirleri arasındaki ilişkisizlik, merkezi yönetimin taşra kuruluşları olan il (valilik) ve ilçe (kaymakamlık) kanalları ile giderilmektedir. Yerel yönetimler arasında ağırlık önceleri il özel idarelerindeyken, özellikle kırdan kente kitlesel göçlerle ortaya çıkan toplumsal yapıdaki dönüşümler köy muhtarlığının önemini azaltarak belediyeleri öne çıkarmış, il özel idarelerinin yetki ve görevleri ise büyük ölçüde merkezi yönetimce üstlenilmiştir.

İl özel idaresi, il denilen idari coğrafyada faaliyet göstermekte; yerleşim alanı olan ve olmayan, il sınırları içindeki bütün bölgede hizmet sunmaktadır. Bir yerleşim biriminin kanunla il statüsüne kavuşturulması ile birlikte il özel idaresi de kurulmuş olmaktadır. Merkezi yönetimin taşra örgütü olan il ile yerel yönetim birimi olan il özel idaresinin hizmet alanları aynıdır.

Belediye ve köyler ise il özel idarelerinden farklı olarak belirli bir yerleşim alanı ile sınırlı alanda hizmet sunmaktadır. Nüfus ölçütüne göre kurulan belediyeler, sınırları içindeki alanda yerel ve ortak nitelikteki ihtiyaçlara yönelik hizmetleri sunmaktadır. Türkiye nüfusunun yaklaşık %80’i belediye sınırları içinde yaşamaktadır. Belediye sayısı Cumhuriyetin ilanından beri sürekli artış göstermiş, ancak 2005 yılında sonra kamu yönetiminde gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde belediye sayısında azalma olmuştur. Türkiye’de belediye sayısının yıllara göre değişimi (Tablo 1) ve güncel belediye sayısı (Tablo 2) aşağıda verilmektedir.

Tablo 1. Yıllara göre belediye sayısı

Yıl	Sayı
1923	421
1930	492
1940	549
1950	628
1960	995
1970	1303
1980	1727
1990	2055
1995	2802
2000	3228
2005	3225
2010	2950
2014	1397

Tablo 2. Güncel belediye sayısı

Belediye	Sayı
Büyükşehir	30
İl	51
Büyükşehir ilçe	519
İlçe	400
Belde	397
Toplam	1397

(Kaynak: İç İşleri Bakanlığı, 2014)

Türkiye Cumhuriyeti yasaları içinde 1930 tarihinde ‘1580 sayılı Belediye Kanunu’¹ yürürlüğe girmiş, uzun yıllar belediyeçilik deneyimine önemli katkı sağlamış ve 75 yıllık uygulamadan sonra yerini 03.07.2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanununa² bırakarak günün koşullarına göre revize edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de kentlerdeki niceliksel ve niteliksel gelişmelere bağlı olarak belediyelerin yapısında da değişikliğe ihtiyaç duyulmuş, yerel yönetim birimi olan belediyeler ‘belediye ve büyükşehir belediyesi’ olmak üzere tek kademeli belediye yapısı ve büyükşehirlerde iki kademeli yönetim yapısıyla iki ayrı yapıda devam etmiştir. 1984 yılında 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun³ yürürlüğe girmesiyle ülkenin yönetim yapısında yerini alan büyükşehir yönetim modeli daha sonra 2004 yılında 5216⁴, 2012 yılında ise 6360 sayılı yasalarla⁵ değişikliğe uğramıştır.

Yerel yönetim birimlerden bir diğeri olan köy ise, cumhuriyetin kurulmasından sonra yürürlüğe giren ilk yasalardan biri olan 442 sayılı Köy Kanunu ile tanımlanarak yönetim sistemi içindeki yerini almıştır. Yasa demografik bir yaklaşımla; nüfusu 2.000’den az olan yerleşimleri köy, 2.000–20.000 arasında olan yerleşimleri kasaba ve 20.000’den fazla olan yerleşimleri de kent olarak tanımlayarak kırsal ve kentsel yerleşim birimlerini sınıflandırmıştır.

Türkiye’de yerel yönetimlere ilişkin araştırma ve tartışmalar, hem akademik hem de siyasal alanda öncelikli ve önemli konular arasında yer almaktadır. Aşırı merkezileşmiş bir idari yapının ortaya çıkardığı sorunlar ve bu yapının dağıtılması istemleri ile 1950’li yıllarda başlayan ve hızı 1980’li yıllarda zirveye ulaşan kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sorunlar, yerel yönetimlerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yönündeki toplumsal uzlaşmanın temelini oluşturmuştur. Ancak, hızlı belediyeleşme süreci ve buna bağlı olarak nüfusun yaklaşık %80’inin belediye sınırları içinde yaşıyor durumuna gelmesi, mevcut tartışmaların belediyeler üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin yaklaşık 80 yıllık kamu yönetiminin zaman zaman yeniden yapılandırılması sürecinde, gerek kamu gerekse belediye yönetimlerinde önemli değişiklikler/yenilikler getirilmiştir. Bu değişiklikler büyük ölçüde Avrupa

- 1 1580 sayılı Belediye Kanunu; 03/04/1930 tarihinde kabul edilmiş, 14/04/1930 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 2 5393 sayılı Belediye Kanunu; 03/07/2005 tarihinde kabul edilmiş, 13/07/2005 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 3 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu; 27/06/1984 tarihinde kabul edilmiş, 09/07/1984 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 4 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu; 10/07/2004 tarihinde kabul edilmiş, 23/07/2004 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.
- 5 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 12/11/2012 tarihinde kabul edilmiş, 06/12/2012 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yeni kamu yönetimi anlayışı, gelişmiş ülke deneyimlerinden esinlenerek uygulanmaktadır. Yasaların uygulanmaya başlamasıyla ortaya çıkan sorunlar, Türkiye'nin gerçekleri ve 150 yıllık belediyeçilik deneyiminin etkisi altında hazırlanmaya çalışılan bu yasaların, sorunların çözümünde yetersiz kaldığı, bazı sorunları gidermenin yanında birçok sorunu da beraberinde getirdiği görülmektedir. Yasal süreçte demografik yaklaşımlar dikkate alınarak niceliksel yaklaşımlar ile çözüm arayışları, yerleşimlerin niteliksel yapıları dikkate almaksızın tek tip yönetim modellerini dayatmaktan öteye geçmemektedir. Bunun yanında yerleşme bağlamında güçlendirilmek istenen yerel yönetim yapıları, yerleşmenin aksine giderek merkezileşen bir yapıyla karşı karşıya kalmaktadır.

TÜRKİYE'DE BÜYÜKŞEHİR YÖNETİMİNDEKİ YASAL DEĞİŞİMLER

Türkiye'de büyükşehir yönetimine ilişkin çalışmalar 1960'lı yıllarla başlamış ancak dönemin siyasi yapısı nedeniyle uzun yıllar tam anlamıyla sonuçlanamamıştır. 1980'li yıllarla birlikte gerek dünyada ve gerekse Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısındaki değişimler yereli demokrasinin önemli bir unsuru olarak gören yerleşme eğilimlerini hızlandırmıştır. Bu dönemde öne çıkan konular arasında yerel yönetimlerin yetkileri ve yeniden yapılanmaları konusu gündeme gelmiştir (Özelçi Ecerel, vd. 2013). Büyükşehirlerde aynı kentsel alanda birden fazla yerel yönetim biriminin faaliyet göstermesinden kaynaklı hizmet verimsizliği ve koordinasyon güçlüğü ve nüfusu büyük olan bölgelerde yerel yönetim anlayışının temeli olan katılımın güçleşmesiyle ortaya çıkan sorunlar yeni bir örgütlenme ve yönetim biçimini gerektirmiştir. Bu anlayışla Türkiye'de büyük kentlerin yönetimi, 3030 sayılı yasa ile iki düzeyli olarak tanımlanmış, daha sonra 5216 sayılı yasa ile yönetsel statü ve yetki alanı sınırını değiştiren yeni bir boyut kazanmış ve son olarak da 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Bütünşehir Yasası ile yeniden yapılandırılmıştır. 3030 sayılı yasa ile kentsel alanda iki kademeli bir yönetim düzenlemesi getirilirken, 5216 sayılı yasa ile yetki alanı sınırlarında değişikliğe gidilmiş ve 6360 sayılı son yasa ile büyükşehir sınırları kentsel ve yarı kentsel ve kırsal alanları yetki alanına dahil edecek biçimde düzenlenmiştir.

Belediyeden Büyükşehir Belediyesine: 3030 ve 5216 Sayılı Büyükşehir Yasaları

1984 yılında 3030 sayılı yasa ile büyük kentler 'büyükşehir' adıyla tanımlanmış ve ülkenin yönetim sisteminde diğer kentlerden farklı olarak değerlendirilmiştir. Yasa ile büyükşehirler *'belediye sınırları içinde, merkez ilçe dahil, birden fazla ilçe bulunan'* iki kademeli bir yerel yönetim sistemini tanımlamaktadır. Alt düzeyde bü-

yükşehir içindeki ilçe ile merkez ilçede kurulan alt kademe belediyeleri, üst kademe ise büyük şehri kapsayan bir büyükşehir belediyesi bulunmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 1984). Yasanın ilk şeklinde, sınırları içinde birden çok ilçe bulunan kentlerde ‘büyükşehir belediyesi’ kurulabileceği öngörülmüştür. 1984 yılında üç il bu koşulu sağlayabilmiş; iki kademeli yönetim yapısı önce İstanbul, Ankara ve İzmir’de (2972 sayılı yasa ve mart ayında çıkarılan 195 sayılı kanun hükmünde kararname) oluşturulmuştur. Bu durum daha sonra 1986 yılında Adana (3306 sayılı yasa), 1987 yılında Bursa (3391 sayılı yasa), Gaziantep (3398 sayılı yasa) ve Konya (3399 sayılı yasa), 1988 yılında Kayseri (3508 sayılı yasa), 1993 yılında Samsun, Diyarbakır, Erzurum, Kocaeli, Eskişehir, Mersin ve Antalya (504 sayılı kanun hükmünde kararname) ve 2000 yılında Sakarya (593 sayılı kanun hükmünde kararname) kentlerinde uygulanmış ve büyükşehir belediyesi sayısı 16’ya ulaşmıştır. Büyükşehir belediyesi kurulabilmesi için yasada ilçe ölçütü dışında bir ölçüt öngörülmemiştir. Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyesi kurulurken, bu kentlerde birden fazla ilçe ve ilçelerde belediye şubesi olduğu için bir sorun yaşanmamıştır. Büyük ilçe belediyelerini yönetilebilir duruma getirmek adına, bu ilçelerde bölünmelere gidilerek ayrı kaymakamlıklar oluşturulmuştur. Daha sonra çıkarılan 504 sayılı kanun hükmünde kararname ile ilçe ölçütü bırakılmış ‘alt kademe belediyesi’ adı altında herhangi bir ölçütü ve özelliği olmayan yeni bir belediye türü yaratılmıştır. Böylece, büyükşehir belediyesi olabilme süreci nesnel ölçütlerden uzaklaşmış, alt kademenin ilçe gibi yerel yönetimle ilgisi olmayan bir kavrama dayandırılması, birçok il belediyesini büyükşehir belediyelerine sağlanan ek mali kaynaklardan yararlanabilmek için büyükşehir belediyesi olabilmenin yollarını arar hale getirmiştir (Yenigül, 2010).

2000li yıllarla birlikte metropoliten kent yönetimlerindeki arayışlar farklı ülkelerde farklı bağlamlarda ortaya çıkmıştır. Türkiye’de de büyükşehir belediyelerinin kuruluşu konusunda belediyelerin nüfus ve alan büyüklüğü tartışma konularının başında yer almış, hizmetlerin etkin yürütülebilmesi, katılımın sağlanabilmesi için belediyelerin uygun büyüklükte olması gerekli görülmüştür. Yürürlükte olan 3030 sayılı yasa ile büyükşehir sınırları içinde çok sayıda yerel yönetimin yetki sahibi olması, büyükşehirlerdeki makro politikaların başarısını engellemiş ve özellikle mekânsal boyutta kentin tamamını ilgilendiren nazım planların bütünlüğünün bozulması sürecini beraberinde getirmiştir. Kamu reformu çalışmaları kapsamında 2004 yılında 5216 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, 3030 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır. 5216 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesi ‘en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan belediye yapılanması’ olarak tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2004). Böylece alt kademe belediyesi yerine ‘ilk kademe belediyesi’ terimi kullanılmıştır. Bu düzenleme daha sonra 2008 yılında çıkarılan 5747 sayılı yasa ile yeniden değiştirilmiş ve ilk kademe belediyesi tanımlaması kaldırılarak, ilçe belediyesi tanımlaması getirilmiştir.

3030 sayılı yasada '*il merkezindeki belediyenin sınırları içinde birden çok ilçenin var olması ölçütü*' getirilmişken, 5216 sayılı yasada '*alan, uzaklık ve nüfus*' ölçütleri kullanılmıştır. Büyükşehir belediyesi kurulması için '*fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik durumlarının uygun olması halinde; toplam nüfusu en az 750.000 olan il belediyeleri yasayla büyükşehir belediyesi olabilecektir*' koşulu getirilmiştir. 5216 sayılı yasa ile mevcut 16 büyükşehir belediyesinin sınırları 'pergel yasası' tanımlamasıyla genişletilmiştir. Bu genişleme kentin nüfusu ile orantılı olarak düzenlenmiş; '*nüfusu 1 milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 km, nüfusu 1 milyondan 2 milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 30 km, nüfusu 2 milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı 50 km olan dairenin sınırı*' büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturmuştur. Yasa ile İstanbul ve Kocaeli'nde büyükşehir belediye sınırları il sınırları ile örtüştürülmüş, diğer 14 büyükşehirin ise nüfuslarıyla orantılı olarak belediye sınırları belirlenmiştir. Buna göre, büyükşehir belediyesinin sınırları içinde kalan belediye ve köyler büyükşehir belediyesine katılma konusunda belediye yasası hükümlerine göre hareket etmiş, katılma kararı ilgili ilçe veya ilk kademe belediye meclisinin talebi üzerine büyükşehir belediye meclisi tarafından alınmıştır. 3030 sayılı yasadaki farklı olarak 5216 sayılı yasa ile kentsel alanlar dışında köy statüsündeki kırsal yerleşimler ile belde belediyeleri statüsündeki yarı kentsel yerleşimler mahalle statüsüne getirilerek belediye sınırına dahil edilmiş ve kentsel alan olarak tanımlanmıştır.

Büyükşehir Belediyesinden Bütünşehire: 6360 Sayılı Yasanın Getirdikleri

Yerel yönetimlerdeki reform sürecinin devam etmesi, bazı il belediyelerinin büyükşehir belediyesine dönüştürülmesine ilişkin görüşler, 2011 yılında yeniden tartışmaya açılmış ve 6 Aralık 2012 tarihinde 6360 sayılı 'On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' adıyla yeni bir düzenlemeyle yasalaşmıştır. Bu yasayla 5216 sayılı yasanın il belediyesi için belirlediği 750.000 nüfus koşulu, il nüfusu olarak değiştirilmiş ve bu kapsamda Türkiye genelinde büyükşehir sayısı, mevcut 16 büyükşehir⁶ ile birlikte 14 yeni büyükşehirin⁷ kurulmasıyla 30'a ulaşmıştır (Harita 1). 5216 sayılı yasada İstanbul ve Kocaeli için uygulanan yani il sınırlarıyla örtüşen belediye sınır modeli, mevcut ve yeni tüm büyükşehirlerle uygulanmıştır. Bu uygulama ile il sınırlarına dayanan büyükşehir belediye sınırlarıyla birlikte, daha önce tüm ilde yetkili olan il özel idarelerinin yetkileri son bulmuştur. Yasanın yerelleşmeyi destekleyeceği ve imar ve planlamada birlik ve bütünsellik sağlayacağı görüşleri savunulsa da, merkeziyetçiliğin yerel düzeyde daha da güçleneceği bir yapı oluşturulmasının yolu açılmış olmuştur. Yasa ile 30 büyükşehir belediyesinde il özel idareleri kaldırılmış, 26 yeni ilçe

kurulmuş, sayısı 461'e ulaşan ilçe belediyelerinin tamamı büyükşehir ilçe belediyesi olmuş, ayrıca çok sayıda belde belediyesi ve köy kapatılarak, mahalleye dönüştürülmüştür (T.C. Resmi Gazete, 2012).

Harita 1. Türkiye’de Büyükşehir Statüsündeki İller

Yeni yasa ile birlikte idari yapıda, mali sistemde, siyasal alanda, temsil ve katılımı, hizmet sunumu ile imar ve planlama düzeninde önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Tüzel kişiliklerin kaldırılması, yeni tüzel kişiliklerin kurulması, idari bağıllık ve isim değişikliği, birleşme ve katılmalar, sınır değişiklikleri ve yetki bölüşümü, yasanın yönetsel alana ilişkin düzenlemeleridir. Yerel yönetimlerin alacağı payların yeniden belirlenmesi ve yeni bölüşüm ilişkileri, yasanın mali alana ilişkin düzenlemeleridir. Seçim çevrelerinin değiştirilmesi ile birlikte, temsil ve katılım sürecinin değişmesi, yasanın siyasal alana ilişkin düzenlemeleridir. Mülki sınırlar ile belediye sınırlarının örtüştürülmesi ile hizmet alanının genişlemesinin imar ve planlama hizmetleri başta olmak üzere büyükşehir belediyelerinin hizmetlerine yönelik değişiklikler ise yasanın hizmet sunumuna ilişkin düzenlemeleridir. Büyükşehirlerde yaşanacak bu değişimlerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve idari ilişkileri yeniden yapılandıracağı görülmektedir. Özellikle idari yapı ve hizmet sunumundaki değişimlerin mekânsal yapılanmayı doğrudan etkileyeceği öngörülmektedir.

- 6 Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Konya, Kayseri, Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli, Samsun ve Sakarya büyükşehir belediyeleri çalışmada ‘mevcut büyükşehir belediyeleri’ olarak tanımlanmaktadır.
- 7 Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van ve Ordu olmak üzere il toplam nüfusu 750.000 üzerinde olan iller 6360 sayılı Yasa ile büyükşehir belediyesi olmuştur. Çalışmada bu büyükşehirler ‘yeni büyükşehirler belediyeleri’ olarak tanımlanmaktadır.

İdari yapıdaki değişim

Büyükşehir belediyesi sınırlarının il mülki sınırı olması, büyükşehir belediyesi kurulan illerde;

- bu illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içindeki köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasını,
- köylerin mahalleye dönüştürülmesi, mahalle kurulmasına 500 nüfus ölçütü getirilmesini,
- belde belediyelerinin mahalleleriyle birlikte bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmasını, büyükşehir belediyesi kurulmayan diğer illerde ise nüfusu 2.000'in altında olan belde belediyelerinin kaldırılmasını,
- il özel idarelerinin tüzel kişiliklerinin ve bucak ve bucak teşkilatlarının ve mahalli idare birliklerinin kaldırılmasını,
- yeni ilçeler kurulmasını, kimi yerleşim birimlerinin isimlerinin değiştirilmesini,
- idari bağlılık değişiklikleri getirilmesini, büyükşehir belediyesi dışındaki diğer illerde ise encümenin yapısının değiştirilmesi gibi değişiklikler sonucu tüzel kişiliklerin kaldırılmasını, yeni tüzel kişilik ihdas edilmesini, idari bağlılık ve isim değişikliğini, birleşme ve katılmalarını

içeren idari yapı değişiklikleri olmuştur. Bu kapsamda 30 büyükşehirde il özel idareleri tüzel kişiliklerini kaybetmiştir. Ayrıca 1.074 belediye ve 16.541 köyün tüzel kişilikleri kaldırılmış ve bunlar mahalleye dönüştürülerek, büyükşehir ilçe belediyelerine bağlanmıştır.

6360 sayılı yasa ile idari yapıda getirilen değişiklikler ile büyükşehir belediyelerindeki mahalle sayıları önemli ölçüde artmıştır (Tablo 3). Türkiye'de 17.615 olan büyükşehir mahallesi sayısı, yeni eklenenlerle birlikte 29.090'a çıkmıştır. Örneğin Erzurum'da mevcut yapıda 330 olan mahalle sayısı, yeni düzenleme ile birlikte 1.310'a ulaşmış ve mahalle sayısı %300 oranında artmıştır. Konya (1.617) ve Ankara (1.496) ise mahalle sayısının en fazla olacağı büyükşehirlerdir.

Mahalle sayılarında meydana gelen artış yerel düzeyde karar süreçlerine katılımın güçleşmesine neden olacaktır. Bu durum mekânsal değişim ile birlikte ele alındığında, büyükşehirlerde hizmet sunumuna ilişkin sorunları da beraberinde getirecektir.

Büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il mülki sınırları olarak belirlenmesi, sınır içine giren geniş alanda kentsel nitelikli hizmetlerin sunulması, halkın karar alma süreçlerine katılımı, yerleşim alanı olmayan doğal nitelikli alanların yönetilmesi ve korunması gibi konulara ilişkin yeni sorunları beraberinde getirecektir (Gürel Üçer,

Tablo 3. Büyükşehir belediyelerinde toplam mahalle sayıları

Mevcut büyükşehirler				Yeni büyükşehirler			
	Mevcut Mahalle Sayısı	Yeni Bağlanan Mahalle Sayısı	Toplam Mahalle Sayısı		Mevcut Mahalle Sayısı	Yeni Bağlanan Mahalle Sayısı	Toplam Mahalle Sayısı
Ankara	804	692	1496	Aydın	266	527	793
İstanbul	783	151	934	Balıkesir	290	926	1216
İzmir	741	622	1363	Denizli	347	427	774
Adana	401	488	889	Hatay	329	426	755
Bursa	440	679	1119	Malatya	352	534	886
Gaziantep	368	449	817	Manisa	412	848	1260
Konya	865	752	1617	Kahramanmaraş	356	532	888
Kayseri	425	427	852	Mardin	145	602	747
Antalya	523	613	1136	Muğla	236	445	681
Diyarbakır	242	813	1055	Tekirdağ	128	281	409
Eskişehir	187	385	572	Trabzon	384	534	918
Erzurum	330	980	1310	Şanlıurfa	222	1170	1392
Mersin	410	549	959	Van	118	588	706
Kocaeli	271	244	515	Ordu	472	533	1005
Sakarya	268	438	706				
Samsun	360	960	1320	Toplam	11.475	17.615	29.090

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2013

2013). Köylerin hukuki olarak mahalleye dönüştürülmesi, köylerin kırsal niteliğini değiştirmemektedir. Bu mahallelerde yaşayanların yerel ve ortak ihtiyaçları diğer kentsel alanlardan farklılık taşımakta, dolayısıyla yeni idari sistemde kırsal alanların da belediyeler tarafından yönetilmesinin farklı sorunlar yaratması olası görülmektedir. İdari yapıda meydana gelen tüm bu değişiklikler yerinden yönetim ilkesi ve yerel demokrasiye zarar verecek niteliktedir (Gözler, 2013).

Hizmet sunumundaki değişim

6360 sayılı yasa ile idari yapıdaki değişim dışında belediyelerin sorumlu oldukları alana ilişkin de önemli bir değişiklik yapılmıştır. İl sınırlarının tamamı olarak belirlenen büyükşehir belediye sınırı, büyükşehirlerin sorumlu olacakları ve hizmet sunacakları alan, mesafe ve nüfus olmak üzere üç temel boyutta artışa neden olmaktadır. Belediye sınırının il sınırına dayandırılması ile tanımlanan büyükşehir belediye alanları, 6360 sayılı yasa öncesi büyükşehir statüsünde olan iller ile 6360

[illegible]

Büyükşehir sınırlarının il sınırlarının tamamı olarak belirlenmesi, büyükşehirlerin hizmetten sorumlu oldukları alandaki artış ile birlikte hizmet sunacakları nüfusun artışına da neden olacaktır. Mevcut büyükşehirlerin nüfusları 13.854.740 (İstanbul) ile 778.195 (Erzurum) arasında değişirken, yeni büyükşehirlerin nüfusları 1.762.075 (Şanlıurfa) ile 741.371 (Ordu) arasında değişmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Büyükşehir belediye nüfusları

Mevcut büyükşehirler			Yeni büyükşehirler		
Büyükşehir Belediyesi	6360 sayılı yasadan önce büyükşehir nüfusu	İl / büyükşehir belediyesi nüfusu	Büyükşehir Belediyesi	6360 sayılı il belediyesi nüfusu	İl / büyükşehir belediyesi nüfusu
Ankara	4630735	4965384	Aydın	195951	1006541
İstanbul	13710512	13854740	Balıkesir	267903	1160731
İzmir	3401994	4005459	Denizli	525497	950557
Adana	1636229	2125635	Hatay	216960	1483674
Bursa	1983880	2688171	Malatya	426381	762366
Gaziantep	1438373	1799558	Manisa	309050	1346162
Konya	1107886	2052281	Kahramanmaraş	443575	1063174
Kayseri	1004276	1274968	Mardin	86948	773026
Antalya	1073794	2092537	Muğla	64706	851145
Diyarbakır	892713	1592167	Tekirdağ	150112	852321
Eskişehir	659924	789750	Trabzon	243735	757898
Erzurum	384399	778195	Şanlıurfa	526247	1762075
Mersin	876958	1682848	Van	370190	1051975
Kocaeli	1527407	1634691	Ordu	147913	741371
Sakarya	590498	902267			
Samsun	547778	1251722	Toplam	39.442.524	58.053.389

Kaynak: (TÜİK, 2012)

Belediye sınırının il sınırına çakıştırıldığı büyükşehir belediyelerinin nüfusları, 6360 sayılı yasa öncesi büyükşehir statüsünde olan iller ile 6360 sayılı yasa kapsamında büyükşehir ilan edilen iller arasında farklılık göstermektedir. Bu farkın temel nedeni mevcut büyükşehirlerin büyükşehir belediye sınırlarının 5216 sayılı yasa ile genişletilmiş olması sebebiyle il nüfusunun önemli bir kısmının büyükşehir sınırlarına dahil edilmiş olmasıdır.

5216 sayılı yasa ile alanları il alanlarının tamamı olarak belirlenen İstanbul ve Kocaeli dışında kalan 14 büyükşehirde nüfus en fazla %128 (Samsun) artmakta, buna karşılık 6360 sayılı yasa ile Büyükşehir ilan edilen illerde ise %1215'e (Muğla) ulaşan bir nüfus artışı yaşanmaktadır (Grafik 2).

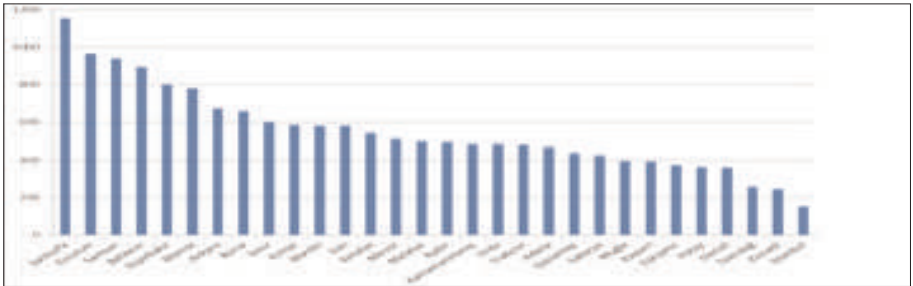
Büyükşehir belediye sınırlarında meydana gelen değişiklik ile hizmet sunulacak alan ve nüfusun artması ve alanın büyümesiyle erişilebilirliğin azalması hizmet sunumunda yetersizliklerin yaşanarak hizmetlerin etkin ve verimli sunulamamasına neden olacaktır.

belediyelerine devredilebilmesi de söz konusu olmuştur. Düzenleme ile 5216 sayılı yasaya oranla ilçe belediyelerinin yetkilerinin kısmi olarak artışı söz konusudur. Büyükşehir belediyesinin rolü ise uyum ve koordinasyonun sağlanması ile birlikte daha merkezizetçi bir yapının sağlanması yönündedir.

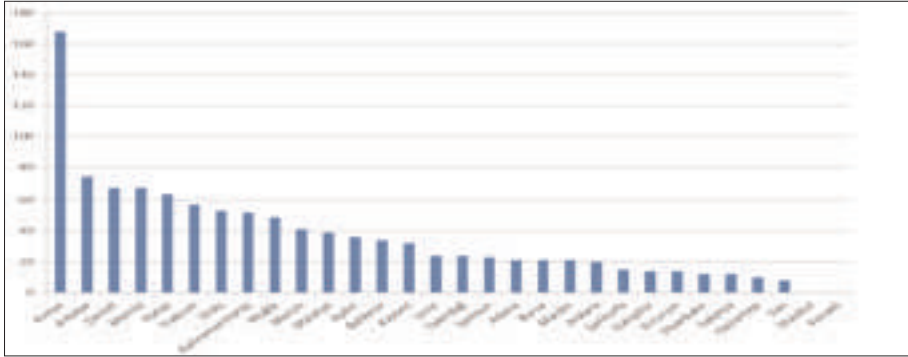
Mekânsal planlamada yetkiler açısından değerlendirildiğinde; 3194 sayılı İmar Kanunu'nda planlar kapsadıkları alan ve amaçları açısından bölge planları ve imar planları olarak iki ana başlığa ayrılmakta olup, 5216 sayılı yasa nazım planlarının hazırlanması konusunda büyükşehir belediyesini, uygulama imar planlarının hazırlanması konusunda ise ilçe belediyelerini yetkilendirmiştir. Planlar arasındaki alt-üst ölçek ilişkileri ve bütünleşmeyi içeren planların kademeli birlikteliği ilkesi göz önünde bulundurulduğunda; bu paylaşım, iki kademe arasındaki uyumsuzlukların giderilmesine katkıda bulunmadığı gibi; bunun, ilçe belediyelerinin bir yerel yönetim birimi olarak sahip olmaları gereken özerklikle de bağdaşmamaktadır. Yeni düzenlemede büyükşehirlerin hem nüfus hem de kapladıkları alan bakımından farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, coğrafi uzaklıklar, imar planlarının uygulaması ve denetim araçlarının kullanılması bakımından hizmetin etkin ve verimli sunulmasını engellemekte, buna karşın, yeni yasayla getirilen düzenlemeler arasında planlamadaki birlik ve bütünsellik kuralı planlama açısından olumlu görülmektedir (Ersoy, 2013).

6360 SAYILI YASANIN KIRSAL ALANLARA ETKİSİ

6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte büyükşehirlerdeki belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliklerinde yapılan değişiklik ile 16.541 köy (Grafik 3) ve 1074 belde belediyesinin (Grafik 4) tüzel kişilikleri kaldırılmış ve bu birimler bulundukları ilçelere mahalle statüsünde bağlanmıştır. Şanlıurfa (1.155), Erzurum (966), Samsun (937) ve Balıkesir (892) en fazla köyün, Konya (168) ve Antalya (74) ise en fazla belediyenin kapanarak mahalleye dönüştüğü illerdir.

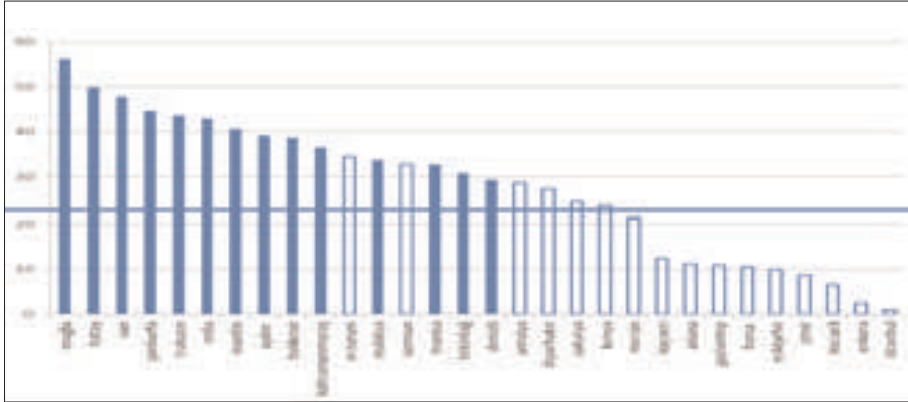

Grafik 3. Tüzel kişiliği kaldırılan köylerin büyükşehirilere dağılımı
(Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2013)

Grafik 4. Tüzel kişiliği kaldırılan belediyelerin büyükşehirlere dağılımı
(Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2013)

6360 sayılı yasa ile getirilen düzenleme ile büyükşehir belediyesi olan illerde kırsal alanda yaşayan 10.403.262 kişi de kentsel nüfusa dahil olacaktır. Söz konusu illerde toplam nüfus içinde kırsal nüfusun⁹ payının (Grafik 5), % 1 (İstanbul) ile % 56,1 (Muğla) arasında değiştiği görülmektedir. Türkiye’de toplam nüfus içinde kırsal nüfusun payı %22,7’dir. Büyükşehir belediyelerinin 20 tanesinin kırsal nüfusu Türkiye ortalamasının üstündedir. Mersin, Kayseri, Adana, Gaziantep, Bursa, Eskişehir, İzmir, Kocaeli, Ankara ve İstanbul büyükşehir belediyelerinin kırsal nüfusları ise Türkiye ortalamasının altındadır.

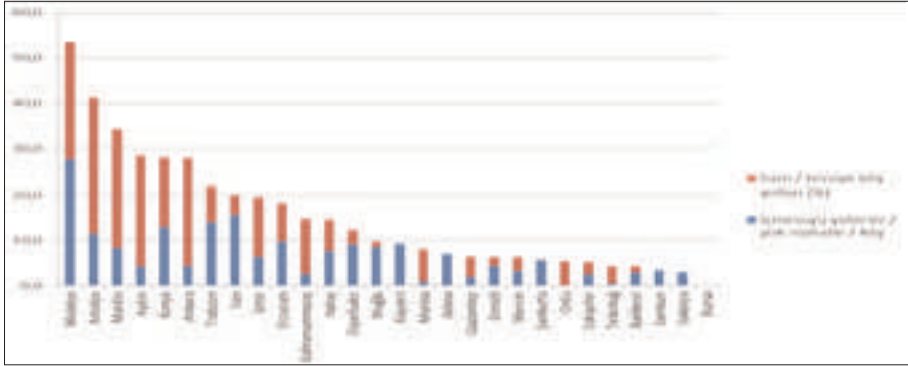
Grafik 5. Büyükşehir belediyelerinin kırsal nüfus oranı
(TÜİK, 2012)

9 İl ve ilçe merkezlerindeki nüfus kentsel, diğerleri kırsal nüfus olarak kabul edilmektedir.

Belediye sınırının il sınırıyla örtüştürüldüğü büyükşehir belediyelerinin kırsal nüfus oranları, 6360 sayılı yasa öncesi büyükşehir statüsünde olan iller ile 6360 sayılı yasa kapsamında büyükşehir ilan edilen iller arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. 6360 sayılı yasa kapsamında büyükşehir ilan edilen illerin tamamında kırsal nüfus Türkiye ortalamasının üstündedir; 6360 sayılı yasa öncesi büyükşehir statüsünde olan mevcut büyükşehirlerden bazıları Türkiye ortalamasının üstünde yer almasına rağmen, Türkiye ortalamasının altında olan illerin tamamı mevcut büyükşehirlerdir. Buradan hareketle yeni büyükşehirlerin, mevcut büyükşehirlerden farklı olarak daha fazla kırsal nitelik taşıdıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, mevcut büyükşehirlerde kırsal nüfus oranının diğerlerine oranla daha düşük olması nedeniyle, yeni büyükşehir olan illerde büyükşehir niteliği kazanmanın kırsal nüfusun aleyhine olacağı sonucuna ulaşılabilir.

6360 sayılı yasa ile köylerin yaklaşık yarısının (16.541 köy) tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesi ile tüzel kişiliği kalmayan bu yerleşimlerin daha önce sahip oldukları ve kendilerine ait mal varlıkları olan orman ve meraları kullanma hakkı son bulmuştur (Güler, 2013). Bu yasa ile köy yönetimlerinin hak ve ayrıcalıkları ellerinden alınmıştır. Bu yeni durumun kırsal alanların önemli faaliyetlerinden olan tarımsal faaliyetleri olumsuz etkileyeceği, üretimdeki değişimle birlikte demografik, sosyal ve ekonomik yapının etkileneceği, tarihi süreçte yasal düzenlemelerin sonuçları dikkate alındığında; tarım topraklarının, doğal ve ekolojik açıdan önemli alanların kentsel rant karşısında güçsüz kalacağı, kırsal alan ve kırsal yaşam üzerinde olumsuzlukların yaşanacağı açıktır.

Nüfus ve alan artışının önemli bir bölümünü kırsal alan ve nüfusun oluşturduğu dikkate alındığında, büyükşehir sınırına dahil edilen kırsal alan ve nüfusun yerel yönetim hizmetlerinden yeterince yararlanıp yararlanamayacağı sorusunu beraberce getirmektedir. Kırsal alanda sunulan temel altyapı hizmetlerinden köy yollarının niteliği ve içme suyu yeterlilikleri değerlendirildiğinde; büyükşehir belediyesi olan illerde ortalama olarak kırsal alanın %15 oranında temel altyapı hizmetlerinden yararlanmadığı ve temel altyapı hizmetlerinde eksikliklerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Grafik 6).

Grafik 6. Büyükşehir belediyelerinin köylerinde içmesuyu ve yol hizmetleri (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2012)

İçme suyu hizmetinin yeterliliği değerlendirildiğinde, Ordu ve Bursa illerinde içme suyu olmayan ya da yetersiz olan köy ve mahalle bulunmadığı, buna karşılık Malatya (%27,6), Van (%15,5), Trabzon (%14), Konya (%12,9) ve Antalya (%11,4) illerinde köy ve mahallelerin %10'undan fazlasında içme suyunun olmadığı ya da yetersiz olduğu görülmektedir. Köy yollarının yeterliliği değerlendirildiğinde, Adana, Bursa, Kayseri, Sakarya, Samsun ve Şanlıurfa illerinde köy yollarının tamamının stabilize, asfalt yada beton olduğu, buna karşılık Antalya (%29,9), Mardin (%25,9), Malatya (%25,8), Aydın (%24,3) ve Ankara (%23,5) illerinde köy yollarının %20'sinden fazlasında köy yollarının ham veya tesviye niteliğinde olduğu ve yeterli olmadığı görülmektedir (Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2012).

İllerin kırsal alanda sunulan altyapı hizmetleri açısından yeterlilikleri genel olarak değerlendirildiğinde ise; büyükşehirlerin olduğu illerdeki köylerin neredeyse tamamının (Bursa hariç) altyapı hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamadıkları görülmektedir. Bununla birlikte özellikle Malatya, Antalya, Mardin, Aydın, Konya ve Ankara illerinde kırsal alanda altyapı hizmetlerinin yeterince sunulamamış olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bugün temel hizmetlerden olan yol, su ve kanalizasyon hizmetleri açısından yoksun olan kırsal alanların belediye yönetimlerinin yetki ve hizmet alanına katılarak kentsel hizmetler ne ölçüde yararlanabileceği ve bu hizmetlerin belediyelerin bugünkü yapılarıyla sağlanabileceği yanıtlanması gereken önemli bir sorudur. Büyükşehir sınırlarında meydana gelen değişiklik ile nüfus ve alan artışının önemli bir bölümünü oluşturacak kırsal alanın, yukarıda sayılan özellikleri nedeniyle mevcut büyükşehir yönetim modeli ile yönetilmesinin mümkün olmayacağı görülmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de 1984 yılında 3030 sayılı yasa ile başlayan büyükşehirlere ilişkin yasal düzenlemeler, 2004 yılında 5216 sayılı yasa ile devam etmiştir. Büyükşehir yönetimlerine ilişkin son düzenleme ise 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa olmuştur. Yasa ile büyükşehir belediyelerinin idari yapısında, mali sisteminde, siyasi coğrafyasında, temsil ve katılımında, personel yapısında, hizmet sunumu ile imar ve planlama düzeninde önemli değişiklikler olmuştur.

Büyükşehir belediyelerinde meydana gelen en önemli değişikliklerden biri; büyükşehir belediye sınırının il sınırına dayandırılması ile kentsel alanlar dışında köy statüsündeki kırsal yerleşimler ile belde belediyeleri statüsündeki yarı kentsel yerleşimlerin de, mahalle statüsüne getirilerek belediye sınırına dahil edilmesidir. İl özel idarelerinin kapatılması ve kırsal nitelikteki yerleşmelerin mahalleye dönüştürülmesi nedeniyle yeni düzenlemeler en fazla kırsal alan ve kırsal yaşam üzerinde etkili olacaktır.

Kırsal nitelikli alanların mevcut büyükşehir yönetim modeli ile nasıl yönetileceği sorusu yasal düzenlemeler ile henüz cevaplanmamıştır. Ancak kırsal nitelikli alanların birbirinden farklı nitelikte olmakla birlikte birbirini tamamlayan kentsel ve kırsal alanları dikkate almayan mevcut tek tip büyükşehir yönetim modeli ile yönetilmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Büyükşehir kent yönetimlerinin, bütünlük gösteren kırsal ve kentsel alanlar arasındaki güçlü bağları göz önünde bulundurarak, kentsel nitelik taşıyan, kentle bütünleşme eğiliminde olan ve tamamen kırsal niteliğini devam ettiren alanlardan oluşan farklı yapıları ve işlevsel farklılıkları dikkate alacak bir yönetim planı geliştirmesi gerektiğine inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ersoy, M. (2013) “6360 Sayılı Yasa ve Mekânsal Planlama Sorunları” GAP Belediyeler Birliği Dergisi (Erişim tarihi 10.11.2013, <http://www.melihersoy.com>)
- Gözler, K. (2013) “6360 sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?” Legal Hukuk, 11 (122) :37-82
- Güler, B., (2013) “Kent Yönetiminde Yeniden Yapılanma” Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokiyumu 6-8 Kasım Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İzmir
- Gürel Üçer, A. (2013) “Kent Yönetimi”, Kent Planlama: Temel Kavramlar, Yaklaşımlar ve Deneyimler, Feral Eke & Aydan Sat (ed.), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı Yayını, Yayın No: 17, Ankara, s.237-264.

İç İşleri Bakanlığı (2014) “Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri” Mülki İdare Birimleri, www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, (2012) “İllerin İçme Suyu Envanteri ve İllerin Köy Yolu Envanteri” (Erişim tarihi: 22.10.2013, www.migm.gov.tr/Koydes.aspx, İç İşleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 31.12.2012 tarihi itibarıyla İllerin İçme Suyu Envanteri ve İllerin Köy Yolu Envanteri)

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, (2013) “Yerel yönetimler bilgi tabanı projesi” (Erişim tarihi: 22.10.2013, www.yerelbilgi.gov.tr, İç İşleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, yerel yönetimler bilgi tabanı projesi)

Özelçi Eceral, T. Armatlı Köroğlu, B., Çıngı Özüduru, B., Sat, N.A., Özdemir Sönmez, N., Şenbil, M., Varol, Ç. (2013) “Demokrasinin Mekansallaştırılması ve Yerel Demokrasiye Dayalı Anayasa” Neo-liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları, KBAM 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Bildiri Kitabı, 28-30 Kasım 2013 Mersin, 675-690.

TÜİK, (2012) “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” (Erişim tarihi: 23.10.2013, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>)

Yenigül S.B., (2010) Metropoliten Kent Yönetimine İlişkin Yasal Düzenlemelerin Değerlendirilmesi, Yasal ve Yönetimsel Boyutlarıyla Planlama Prof. Dr. Feral Eke'ye Armağan. Türkiye. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı TAU Gn. Md.

3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (1984) T.C. Resmi Gazete, 18453, 27.06.1984

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (2004) T.C. Resmi Gazete, 25531, 23.07.2004

6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012) T.C. Resmi Gazete, 28489, 06.12.2012

8A. OTURUM - 8 KASIM 2013

KENT YÖNETİMİNDE KURAMSAL MODELLER VE DÜNYA ÖRNEKLERİ

Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Sibel ECEMİŞ KILIÇ**

Dışlanma mı Bütünleşme mi? Avrupa ve Türkiye’de Sosyal Politikaların
Dönüştürücü Rolü Üzerine Analizler
Y. Mimar Dicle KIZILDERE
Doç.Dr. Dilek ÖZDEMİR

Avrupa’da Yerel Yönetim Sistemlerinin
Ölçek Yetki ve Vesayet İlişkisi Bağlamında Karşılaştırılması
Dr. Duygu DALGIÇ UYAR

Hamburg’ta Kent Yönetimi ve Planlama
Ali VARDAR

DIŞLANMA MI BÜTÜNLEŞME Mİ ? AVRUPA VE TÜRKİYE’DE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ROLÜ ÜZERİNE ANALİZLER

Dicle KIZILDERE

Yüksek mimar, The Gran Sasso Science Institute (GSSI)- The Scuola Superiore Sant’Anna of Pisa, Urban Studies doktora öğrencisi

Doç.Dr. Dilek ÖZDEMİR

Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Giriş

1980 sonrasında başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde, 2.Dünya Savaşı sonrasında güçlenen refah devleti politikalarının giderek zayıflamaya başladığı ve sosyal politikalardan neoliberal ekonominin dayatmaları neticesinde geri adımlar atılmıştır. Kamu sektörü (merkezi ve yerel yönetimler) eskiden beri vermekte oldukları hizmetleri özelleştirme ve küçülme yoluyla yeniden tanımlarken¹, eskiden verilen birçok kamu hizmetinin sunumunda (sağlık, konut, eğitim ve benzeri) özel sektör etkin olmaya başlamıştır (Thornley 1991; Hall 1998). Bu dönemde uluslararası arenada rekabet edebilirlik ve akışkan sermayenin çekilebilmesi merkezi ve yerel yönetimlerin en önemli gündem maddesi haline gelirken, uygulamaya koyulan dönüşüm ve yenileme projeleri de seçici, mekansal ve sosyal ayrışmayı körükleyici ve emlak-eksenli olarak kurgulanmışlardır. Bunun nedeni 1980 sonrası, merkezi yönetimlerin içine girdikleri krizi aşma çabaları sonucunda, neoliberal ekonomik politikalara ve özel sektöre duydukları aşırı güven olmuştur. 1980’lerin emlak eksenli büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerine getirilen eleştiriler nedeniyle, 1990’ların başında kentsel politikadaki ve dönüşüm projelerindeki

1 Örneğin İngiltere’de Margaret Thatcher işbaşına geldikten sonra, sosyal konut stokunun 1/3’i elden çıkarılmıştır (Palen, 1997).

olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik dizi adım atılmıştır. 1980-1990 arası bu dönemi, 'küçülen refah devleti, büyüyen özel sektör' olarak tanımlamak mümkündür (Özdemir, 2010, s.5-10).

AB politikaları içinde sosyal sürdürülebilirlik ve kentsel dönüşümün yer alması ise 1990'ların ortalarına doğru olmuştur. *Sosyal sürdürülebilirlik* konusunun önemli bir politika maddesi olarak topluluk gündemine katılması Lizbon Gündemi (*Lisbon Strategy -2006*) ile olmuştur. *Sürdürülebilir gelişme* konusunda Göteborg Gündemi (*Göteborg Strategy -2001*) ve *iyi yönetim* konusu Varşova Gündemi ile eklenince konu daha bütünlüklü bir şekilde ele alınmaya başlamıştır (Colantonio ve Dixon, 2009, s. 20). Ancak, sürdürülen çeşitli politikalara ve uygulamalara rağmen Atkinson'un (2010) da belirttiği gibi, Avrupa'da sosyal, mekansal dışlanma ve eşitsizlik hala yaygın bir şekilde devam etmektedir. Hatta kimi durumlarda kentsel güvenlik ve emniyet konularıyla birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, sosyal dışlanmaya maruz kalan yerel halka yönelik ilgi artmış ve konu kentsel dönüşüm içinde önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir (Atkinson, 2010).

2003 yılında İngiltere'nin başını çektiği, 'Sürdürülebilir Topluluklar' (*Sustainable Communities*) oluşumu Avrupa Birliği'ni kısmen etkilemiş ve 2005 yılında Bristol'de biraraya gelen Avrupalı bakanlar, **sürdürülebilir yerel halkın** sahip olması gereken 8 madde üzerinde uzlaşmışlardır. Bu maddeler aşağıdaki gibidir (Colantonio ve Dixon, 2009, s. 20-21):

1. **"Aktif, kapsayıcı ve güvenli** – güçlü bir yerel kültürü ve paylaşılan ortak aktiviteleri olan adil, toleranslı, ve bütünlüştürücü
2. **İyi yönetilen** - etkin ve içerici bir katılım, temsil ve liderlik
3. **Çevreye duyarlı** - insanların yaşayacağı çevreye duyarlı yerler sağlayan
4. **İyi tasarlanmış ve inşa edilmiş** – kaliteli yapılmış, doğal bir çevre
5. **İyi bağlantıları olan** – insanları işlerine, okullarına, sağlık ve diğer hizmetlere bağlayan iyi ulaşım ve iletişim hizmetleri
6. **Gelişen** – gelişmekte olan ve çeşitlenmiş bir ekonomi
7. **İyi hizmet alanı**- insanların ihtiyaçlarına uyan ve herkesin erişebildiği kamu, özel, yerel ve gönüllü kuruluşların sağladığı hizmetler
8. **Herkese karşı adil** – günümüzde ve gelecekte diğer yerel toplulukları kapsayan"

Birlik içinde 2006 yılına kadar uygulanan sosyal bütünleşme ve yapısal fonları iki başlık altında toplamak mümkündür; Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (*European Regional Development Fund – ERDF*) ve Avrupa Sosyal Fonu (*European Social Fund – ESF*). ERDF altyapı, üretim ve istihdam oluşturmaya yönelik yatırımlar, yerel gelişim projeleri ve küçük ve orta ölçekli işletmeler için kaynak sağlamıştır. ESF ile

eğitim ve istihdam programları ile dışlanmış grupların ve işsizlerin sosyal olarak ve işgücü piyasalarında bütünleşmelerine yönelik projeler desteklenmiştir (Colantonio ve Dixon, 2011, s. 88).

1994-1999 yılları arasında yoksunluk içindeki mahallelere yönelik URBAN I programının ardından, 2000-2006 yılları arasındaki dönemde ulaşım gibi daha bütüncü yaklaşımın benimsendiği URBAN II programı ise uygulanmış ve ulusüstü eğitim programları yoluyla eğitim veren URBACT ile ilişkiye geçilmiştir. Ancak bu programlara ayrılan kaynaklar çok fazla olmamıştır, örneğin URBAN II'ye ayrılan 70 milyon Avroluk bütçe ile yedi yıl içinde toplam 70 program desteklenmiştir. 2007-2013 yılları süresinde ise, Birlik yapısal fonlarını uygulamaya devam etmiş, ancak bu uygulamaların *ortaklıklar* yoluyla kurgulanmasına özen göstermiştir (Colantonio ve Dixon, 2011, s.96-97).

Avrupa Birliği (AB) 2020 yılı için vizyonunu belirlerlerken de önceliklerini sürdürülebilir ve yerel halkı bütünleştirici politikalar yaratmak yönünde oluşturmuştur (EU 2010, s.11):

- “akıllı büyüme (*smart growth*) – bilgi ve inovasyona dayalı bir ekonomi oluşturmak;
- sürdürülebilir büyüme (*sustainable growth*) – kaynaklarını daha etkin kullanan, daha çevreci ve daha rekabetçi bir ekonomiyi desteklemek;
- kapsayıcı büyüme (*inclusive growth*) – ekonomik, sosyal ve sınırsal bütünleşmeyi sağlayan istihdamın yüksek olduğu bir büyüme” (EU 2010, s.8-11).

Bu temel hedeflerin stratejileri ve öncelikli projelerinden örnekler vermek gerekirse şunlar sıralanabilir (EU 2010, s.8-11):

- 20-64 yaş arası nüfusta istihdamın %69’dan %75’e çıkarılması ve kadınlar, yaşlı işçiler ve göçmenlerin işgücüne katılarak daha iyi topluma entegre olmalarını sağlanması
- Araştırma ve geliştirme (AR-GE) ye ayrılan payın %3’e yükseltilmesi²
- 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 yılına göre %20 ile 30 arasında düşürülmesi ve yenilebilir enerji kaynakları kullanımının %20 artırılması
- Erken yaşta eğitimi bırakanların oranının %15’den %10’a düşürülmesi, 30-34 yaş arasındaki nüfusun lise diploması alma yüzdesinin %30’dan 2020’de %40’a yükseltilmesi

2 Türkiye’de AR-GE harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı 2011 itibariyle %8.6’dır (TÜİK, 2012)

- Ülkelerinde yoksulluk sınır altında yaşayan Avrupalıların oranının %25 azaltılması ve böylece 20 milyondan fazla kişinin yoksulluk çizgisinin üstüne çekilmesi

Komisyon raporu birbiri ile bağlantısız gibi görünen bu amaçların aralarında bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, iyi eğitim almış bireylerin daha iyi koşullarda işler bulabilecekleri ve böylece yoksulluktan kurtulabilecekleri, AR-GE çalışmalarındaki gelişmelerin ekonomideki yenilikçi yaklaşımları arttırarak kaynakların daha etkin kullanımı ve rekabetçiliği arttıracağı, bu yolla daha fazla istihdam yaratılabileceğini belirtilmektedir. Yine bu paralelde, temiz ve düşük karbon emisyonlu teknolojilere yatırım yapmanın iklim değişikliği ile mücadelede yardımcı olacağı, yeni işler ve istihdam alanları yaratacağının altını çizmektedirler. Son olarak tüm bunların gerçekleştirilebilmesi, güçlü bir liderlik, kararlılık ve mevcut işleyişte değişiklikler yapabilme kabiliyetini gerektirmektedir (EU 2010, s.11).

Yukarıda çizilen çerçeve ışığında, Birlik ayrıca Avrupa Sosyal Fonu yardımıyla, hem birlik düzeyinde hem de üye ülkeler bazında yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili programlar uygulamayı öncelikli bir girişim olarak ele almaktadır. ‘Yoksulluğa karşı Avrupa Platformu’ (*European Platform against Poverty*) isimli bir hareket oluşturularak Birlik genelinde başarılı kamu ve özel sektör uygulamalarının yaygınlaştırılmasının sağlanması, bu amaçla somut önlemler alınması hedeflenirken, toplumun en kırılgan kesimlerinin (göçmenler, engelliler, vb) yenilikçi eğitim, öğretim yöntemleri ile güçlendirilmeleri, iş sahibi olmaları hedeflenmektedir. Ülkeler bazında ise, risk altında olan gruplara (yalnız ebeveynler, yaşlı kadınlar, azınlıklar, Romanlar, evsizler ve engelliler) yönelik önlemler alınması ve bu kişilerin gelir desteği ve sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri için sosyal güvenlik ve emeklilik sistemlerine yerleştirilmeleri hedeflenmektedir (EU 2010, s.19).

2. Sosyal Sürdürülebilirlik Olgusunun Kentsel Dönüşüm İçindeki Yeri

Hem İngiltere hem de Avrupa’da 1980’lerdeki kentsel dönüşüm uygulamaları ağırlıklı olarak kamu-özel sektör ortaklıkları üzerine kurulu iken, 1990’larda ‘yerel halk ve gönüllü organizasyonlar’ da ortaklıkların önemli bir aktörü haline getirilmiştir. Dolayısıyla, ilk kez çok-sektörlü ve çok aktörlü ortaklıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda yoksunluk içindeki grupların dönüşüm gündeminde yer bulması, merkezi yönetimin baskın rolünün azaltılarak yerel yönetimlerin daha etkin olmalarının sağlanması, süreç içindeki bürokrasinin azaltılması bu dönemi bir önceki dönemden ayıran özelliklerden biri olmuştur (Özdemir, 2010). Çok sektörlü dönüşüm ortaklıkları, yerel düzeyde kentsel politikanın geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesindeki başlıca araç olarak işlev görmüşlerdir. Ancak bu ortaklıkların sayılarının giderek artması, yerel düzeyde çok az kişinin anladığı ve giderek daha da karmaşık hale gelen bir yönetim sistemi yaratmıştır (Atkinson, 2005, s.90).

Yapılan çalışmalar ve uygulamalar göstermektedir ki başta İngiltere olmak üzere Avrupa genelinde dönüşüm gündemi, ‘sosyal sürdürülebilirlik’ konusunu da bileşenleri içine katarak, daha sosyal açıdan bütünleştirici ve kapsayıcı uygulamalara sahne olmuştur. Colantonio ve Dixon (2009, s. 18), sosyal sürdürülebilirlik konusunu şöyle tanımlamaktadırlar:

“Sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin ve bu bireylerin oluşturdukları (yerel) toplulukların dünyamızın ve kendi yerelliklerinin sınırlarını dikkate alacak şekilde, birbirleriyle bir arada nasıl yaşadıkları ve kendi benimsedikleri gelişim modellerini nasıl hayata geçirdikleri ile ilgilenir.”

Bu çerçevede, sosyal sürdürülebilirlik, bireylerin ve toplulukların kendi beceri ve kapasitelerini arttırmalarından, mekansal ve çevresel eşitsizliklerin aşılmasına kadar bir dizi bileşeni içerir. Dolayısıyla, sosyal sürdürülebilirlik, eskiden beri sosyal politikanın konusu olan eşitlik, sağlık vb bir dizi hizmete erişilmesi kadar, halk katılımı, ihtiyaçlar, sosyal sermaye, ekonomi, çevre gibi konuları da içerir. Günümüzde, bu başlıklara, mutluluk, refah ve yaşam kalitesi gibi daha güncel temalar da eklenmiştir (Colantonio ve Dixon, 2009, s. 4). Buradaki temel güçlük, kentsel sosyal politika gündemine yeni girmiş olan mutluluk, yaşam kalitesi ve bütünleşme gibi ölçülmesi zor kavramların nasıl ölçülebileceğidir.

Mahallelerin ve yerel halkın sosyal olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması, aşağıda sıralanan başlıklarda projeler üretilmesi, çalışmalar yapılması ve kazanımlar elde edilmesine bağlıdır. Bu politika alanları şöyle sıralanabilir (Colantonio ve Dixon, 2009, s. 4):

- “demografik değişim (yaşlılık, göç, hareketlilik),
- Eğitim ve beceriler,
- İstihdam,
- Sağlık ve güvenlik,
- Konut ve çevre sağlığı,
- Kimlik, mekan duygusu ve kültür,
- Yerel halk katılımı, güçlendirme ve erişim,
- Sosyal sermaye,
- Sosyal bütünleşme,
- Refah, mutluluk ve yaşam kalitesi”

Tablo 1 de görüldüğü gibi, yoksulluk ve dışlanma konularını konut, eğitim, sağlık, istihdam, eşitlik ve benzeri diğer bileşenlerden ayırarak ele almak mümkün değil-

dir. Bunların bir arada ele alındığı bütünsel bir kentsel politikaya ve bu doğrultuda oluşturulmuş sosyal olarak sürdürülebilir kentsel dönüşüm projelerine ve bu yönde oluşturulmuş bir kamu sektörü (merkezi ve yerel yönetim) bakış açısına gereksinim vardır. Son gelinen noktada en önemli sorunlardan biri, güçlendirme, mutluluk, mekan duygusu gibi bir dizi yeni nosyonun nasıl ölçüleceğidir (Colantonio ve Dixon, 2009, s. 25).

Tablo 1: Sosyal Sürdürülebilirlik Konusunda Geleneksel ve Yeni Gelişen Temalar

Geleneksel	Yeni Gelişen
Konut ve çevre sağlığı gibi temel gereksinimler	Demografik değişimler (yaşlılık, göç ve hareketlilik)
Eğitim ve beceriler	Sosyal karışım ve bütünsel
İstihdam	Kimlik, mekan duygusu ve kültür
Eşitlik	Güçlendirme, katılım ve erişim
İnsan hakları ve cinsiyet	Sağlık ve güvenlik
Yoksulluk	Sosyal sermaye
Sosyal adalet	Refah, mutluluk ve yaşam kalitesi

Kaynak: Colantonio ve Dixon (2009), s.19.

2. İngiltere’de Sosyal Bütünsel ve Yoksunluk ile İlgili Uygulanan Politikalar

İngiltere’de ‘Alan-bazlı Teşvikler’ (*Area-based initiatives*) uygulamaları 1960’lara kadar uzanmaktadır, ancak bu kadar uzun bir süreye yayılmış olmasına rağmen, bu alanda kesin bir başarı elde edildiğini söylemek mümkün değildir (Gökçen, 2010). Ülkede Muhafazakar Parti (Margaret Thatcher önderliğinde) yönetiminde olduğu 1979-1990 yılları arasında izlenen neoliberal ekonomik ve sosyal politikalarının ülkede eşitsizlik ve yoksulluğu arttırdığı konusunda birçok akademisyen birleşmektedir. Bu durumu istatistikler de doğrular niteliktedir; 1977 yılında ülkede yoksulluk %6 iken, 1990’ların başında %20’ye ulaşmıştır. Bu nedenle 1997 yılında İşçi Partisi iktidara geldiğinde, İngiliz kentlerinin (özellikle de merkez alanlarının) sosyal açıdan bütünsel, mahalle ölçeğinde yenileme ve yerel halk katılımının sağlanması yoluyla dönüşümünü hedef almıştır (Imrie ve Raco, 2003, s.3). Bu dönemin ana sloganı ‘Kentsel Rönesans’ olup, 1998 yılında İngiliz mimar Richard Rogers’ın, Kentsel Güç Birliği (*Urban Task Force*) kuruluşunun başına getirilmesinin ardından, 1999 yılında kuruluşun ‘**Bir Kentsel Rönesans’a Doğru**’ (*Towards an Urban Renaissance*) isimli raporu yayımlanmıştır. Rapor, kentlerin yaşamakta olduğu gerilemenin nedenleri üzerine odaklanarak bu alanlarda dönüşümü tetikleyecek çözümler üretmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda geliştirilecek üç temel pa-

rametre: sürdürülebilirlik (*sustainability*), çeşitlilik (*diversity*), ve yerel halk (*community*) olmuştur (Özdemir, 2010, s.11-12).³

1997 yılında Sosyal Dışlanma Birimi (*Social Exclusion Unit*) kurulmuştur. Birim, 1998 yılında ‘İngiltere’yi Bir Araya Getirmek: Mahalle Ölçeğinde Yenileme İçin Ulusal Strateji’ (*Bringing Britain Together: A National Strategy for Neighbourhood Renewal*) raporunu yayımlanmıştır (Turok, 2005, s.79-80). İşçi Partisinin mahallelerdeki sosyal sorunlar ve yoksunlukla başa çıkmak için oluşturduğu etkin uygulama aracı ‘Yerel Gruplar için Yeni Anlaşma’ (*New Deal for Communities*) olmuştur. Birçok bakımdan ‘Yerel Gruplar için Yeni Anlaşma’ uygulaması, merkezi yönetimin ‘en keskin ve en sürekli düşüşün yaşandığı kentsel alanlarda, yaşamakta olan süreci geri çevirebilmek için uzun vadeli programlara gereksinim vardır’ görüşünün denendiği bir alan olmuştur. Bundan önceki Alan-Bazlı Teşvikler’den farklı olarak 10 yıl süreli olup, her alanın bu süre boyunca 50 milyon Sterlin⁴ tutarında finansal destek alması kararlaştırılmıştır. Bu uygulama yerel halkın gereksinimlerine öncelik vermesi nedeniyle, yerel-halk odaklı dönüşümü yaratma yolunda ortaya konulmuş olan en sistematik çaba olarak görülmektedir. Uygulama alanlarında birbiri ile bütünleşmiş olarak, *işsizlik, konut ve yapı çevre, sağlık, suç, eğitim* başlıklı beş ana tema ele alınmaktadır (Atkinson, 2010, s.57). 10 yıllık bir sürede, 39 mahallede 1,000-4,000 hanehalkını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur (Imrie ve Raco, 2003, s.19). Bu uygulama, yerel halk ve mahalle ölçeğinde yenileme üzerine odaklanmakta ve çoklu yoksulluk indeksinin (*multiple deprivation index*) yüksek olduğu yerlerde, rekabet esası olmaksızın kaynakların dağıtılması esasına dayanmaktadır (Tallon, 2010, s.84).

Blair döneminde, öne çıkan kavramlardan biri de “sosyal bütünleşme” (*social cohesion*) olmuştur. Her ne kadar sosyal bütünleşmenin herkesçe kabullenilmiş bir tanımı olmasa da, bütünleşme ile ulaşılması hedeflenen beş durum vardır (Buck, 2005, s.47):

- “Ortak değerler ve kent kültürü (*civic culture*)
- Sosyal düzen ve sosyal kontrol
- Sosyal bütünlük (*solidarity*) ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması

3 Lees’e göre (2003) Kentsel Güç Birliği’nin raporu örtük bir biçimde soylulaşmaya zemin hazırlamaktadır. Raporda nüfusun genel tanımı ve alışkanlıkları ve mekan kullanma biçimi, işçi sınıfını değil, orta sınıfları tanımlamaktadır. Rogers’a göre ‘kentlerde yaşam süreleri uzadıkça iş hayatı ve ebeveynlik insanların hayatının daha küçük bir bölümünü oluşturmakta, böylece eğlence, kültür ve eğitime ayrılan zamanın arttığı ve daha kentsel hareketliliği daha gelişmiş bir nüfus yapısına geçilmektedir’ (*Bir Kent-sel Rönesans’a Doğru*) raporundan aktaran Lees, 2003, s.71). Lees, bu nüfus tanımı içinde ‘yalnız ebeveynler, işsizler, kentsel hareketlilikten yoksun yoksullar ve düşük gelirliilerin’ yok sayıldığını belirterek, ‘devlet eliyle soylulaşma’ yarattığını söylemektedir (Lees, 2003, s.74).

4 2013 yılı Ekim ayı itibarıyla 1 Sterlin yaklaşık 3 TL karşılığı olarak hesaplandığında 50 milyon £, 161.5 milyon TL tutarındadır.

- Sosyal ağlar ve sosyal sermaye
- Yere bağlılık ve kimlik”

Sosyal bütünleşme, kentin sosyal yapısını belirleyen üç faktör ile ilişkilendirilmektedir: sosyal eşitsizlik (social inequality), sosyal bağlantı olarak sahip olmak (social connectedness) ve sosyal düzen (social order) (Buck, 2005).

İşçi Partisi, kentlerdeki sosyal bütünleşme/uyum konusunda, yerel grupların birbirleri ile bütünleşmeleri, giderek zayıflamakta olan aile yapısı ve bağlarının yeniden tesis edilmesinin önemine yönelik bir politika izlemiştir. İçişleri bakanlığının konu ile ilgili yayınlarında “ailenin toplumun ve ülkenin temel taşı” olduğu vurgulanarak, “yerel halk, birbirlerine sosyal bağlarla sıkıca kenetlenmiş ailelerden oluşmakta olup, herkesçe üzerinde uzlaşmış ortak hedefler ve birlikte paylaşına bir vizyona sahip olmalıdır” görüşü öne çıkarılmıştır (Imrie ve Raco, 2003, s.8). Ancak yerel halkı ve bireysel sorumlulukları kentsel politikanın merkezine oturtan İşçi Partisi döneminde yoksulluğun gerçek nedenlerine yönelmek yerine, istihdam için yeteri kadar teşvik olmaması ya da okulların kötü idare edilmesi gibi nedenlere odaklanılmıştır. Sağlık ve ulaşım gibi birçok temel hizmetin özelleştirilmesi ile yoksul gruplar giderek daha fazla bu hizmetlerden yoksun kalmışlardır (Imrie ve Raco, 2003, s.30).

2.1 Alan Özelinde Uygulanan Programlara Yönelik Eleştiriler

1997 yılından 2010 yılına kadar süren İşçi Partisi yönetimleri boyunca (önce Tony Blair ve ardından Gordon Brown) izlenen politikalara yönelik olarak şu saptamalar ve eleştiriler öne çıkmıştır (Tallon, 2010, s.103-104):

- “Kentlerin hem içinde hem de kentler arasında sosyal dışlanma ve eşitsizlikler büyüyerek devam etmiştir. Alan-özelindeki dönüşüm uygulamaları ve sosyal-gruplara dayalı programların kendileri de eleştirilere konu olmuşlardır.
- Kentsel sorunlarla uğraşırken hem kurumlar arasında hem de aşağıdan yukarıya doğru bir şekilde koordinasyon kurarak çalışarak yönetişimi gerçekleştirmeye çalışmak kolay olmamıştır.
- Yerel halkın katılımı ve entegrasyonu konusu, yerel halkı dönüşüm projelerine dahil olmaya ikna edecek ya da zorlayacak gücü olmayan merkezi ve yerel yönetimler için önemli bir güçlük olmuştur.
- Dönüşüm konusunda birbiri ile koordine olamamış, değişik yönetim birimlerinin yetki ve sorumluluğu altında sayısız girişimin bulunması, konuyu içinden çıkılmaz hale dönüştürmüştür. Bu ise dönüşüm alanlarında koordinasyonu zorlaştırmıştır.

- Ortaklıklardaki erişilmesi son derece güç olan performans değerlendirme kriterleri yerel yönetimlerin hedeflere ulaşmasında önemli engeller yaratmıştır”

İngiltere’de merkezi yönetimin alan-özelindeki girişimlerine (bir diğer deyişle mahalle ölçeğindeki dönüşüm programları) yönelik eleştirilerin içinde en önemli olanı, tüm problemlerin ‘*alan özelinde*’ tanımlanmasıdır. Bu yaklaşımda sadece alana odaklanıldığından, yerelde sunulan hizmetler fiziksel çevre sorunlarını çözse bile, asıl sorunların kökenine inilmesi -yani üst ölçekteki ekonomik sorunlara müdahale edilmesi- söz konusu değildir. Bu da sorunları sadece alana indirgeyerek bir ‘mekansal fetişizm’ (*spatial fetishism*) yaratmakta, üst ölçekli sosyal ve ekonomik sorunların görmezden gelinmesine yol açmaktadır (Oatley, 2000, s.89).

Benzer şekilde Hastings (2003) de mahalleler için geliştirilen dönüşüm projelerinde beraber ele alınması gereken iki yaklaşımdan söz etmektedir: dışa dönük (*outward-looking*) ve içe dönük (*inward-looking*). Bunlardan birincisi, alandaki sosyal dışlanma, yoksulluk, işsizlik, kentsel mekandaki ayrışma gibi problemlerin kökenlerinin üst ölçekte ekonominin yapısal sorunlarından kaynaklandığını vurgu yapan yaklaşımdır. Bu bakış açısında, bir alanda yer alan sorunların çoğu kez işsizlik sorunu ile başlayarak devamında eğitimsizlik, artan suç oranları, sağlık koşullarının kötüleşmesi, fiziksel mekanın köhnemesi gibi katlanarak artan diğer sorunları tetiklemesi görüşüne dayanmaktadır. Dışa-dönük olarak tanımlanabilen bu yaklaşımda, alan ölçeğinde görülen sorunların kökenleri, üst ölçekte görüldüğü için öneriler de alan dışına referanslı, kent ölçeğinde çözüm arayışlarını içermektedir. İkinci yaklaşım ise, tümüyle alana odaklanan ve alandaki problemleri alana özgü olarak algılayan, üst ölçekli ekonomik ve sosyal dinamiklere yer vermeyen yaklaşımdır. İçe dönük olarak tanımlanabilen bu yaklaşımda, alandaki sorunlar yine alanda yaşayanların bir kusuru/eksikliği olarak görülür (Hastings, 2003, s.87-88). Bu bakış açısı çerçevesinde, hem Hastings (2003) hem de Oatley (2000), çok-katmanlı yaklaşımlar geliştirilerek, alan özelindeki yaklaşımların üst ölçekli sorunlar ve bunlara yönelik politikalar düzeyinde ele alınmaya başlaması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

2.2. İngiltere 2011 Ayaklanmaları ⁵

İngiltere’de merkezi ve yerel yönetimler, uyguladıkları kapsamlı sosyal politikalara rağmen, kent yoksullarının öfkesine hedef olmaktan kurtulamamışlardır. Bunun en çarpıcı sonucu ile 2011 yılındaki ayaklanmalar olmuştur. Olayları kı-

5 İngiltere’deki ayaklanmalarla ilgili olan bu bölümün genişletilmiş haline **Yoksulluk, Dışlanma ve Kente Karşı İşlenen Suçlar: İngiltere Örneği** başlığı ile <http://www.sehirplanlama.org> adresinden ulaşmak mümkündür.

saca hatırlamak gerekirse, 6-10 Ağustos tarihlerinde Londra'da zenci genç Mark Duggan'ın polis tarafından vurularak öldürülmesini protesto etmekle başlayan gösteriler, kısa zamanda kundaklama ve yağmaya dönüşerek, başkent Londra başta olmak üzere, ülkenin Birmingham, Manchester, Liverpool, Nottingham gibi büyük kentlerine yayılmıştı. Dört gece boyunca süren olaylarda Londra'nın Tottenham, Hackney, Croydon and Ealing bölgelerindeki dükkanlar saldırıya uğramış, binlerce kişi tutuklanmış ve 5 kişi hayatını kaybetmişti (BBC Newsround, 2011).

2011 yılı ayaklanmalarında da olaylara karışanlarla yapılan ve gösterilerin nedenlerini anlamaya yönelik çalışmanın sonuçlarına göre, listenin ilk sırasında **yoksulluk** gelmektedir. Polise karşı duyulan öfke/karşı çıkma isteği ile hükümet politikaları ikinci sırayı alırken, işsizlik üçüncü sırada gelmektedir (The Guardian, 2011).

Tablo 2. İngiltere'deki 2011 yılındaki ayaklanmalarının nedenleri

Nedenler	%
Yoksulluk	86
Polis	85
Hükümet politikaları	85
İşsizlik	79
Mark Duggan'ın ölümü	75
Sosyal medya	74
Medyanın olayı ele alışı	72
Açgözlülük	70
Eşitsizlik	70
Sıkıntı	68
Suç	64
Ahlaki çöküş	56
İrk ayrımı ile ilgili gerilimler	54
Ebeveynlerin yetersizliği	40
Çeteler	32

Kaynak: The Guardian, 2011

İngiltere'deki yağmalama olaylarına karışanların yaşam standartları incelendiğinde, gerideki dengesiz gelir dağılımının izlerini bulmak mümkündür. Her ne kadar olayların ardından İngiltere başbakanı David Cameron, yağmalama olaylarını yoksullukla ilişkilendirmenin yanlış olduğunu söylese de İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre mahkemeye çıkartılanların büyük bölümü yoksulluğun en yaygın olduğu bölgelerden gelmektedirler. Bu gruptaki yetişkinlerin %35'i işsizlik yardımlarından faydalandıklarını belirtmişlerdir; oysa ülke genelinde, çalışma çağı

içindeki nüfusta işsizlik yardımlarından faydalanma oranı sadece %12'dir. Tutuklu gençlerin %42'si gittikleri okullarda yoksullara bedava dağıtılan yemekleri aldıklarını belirtmişlerdir ki; bu oran %16 olan İngiltere ortalamasının çok üstündedir. Mahkemeye çıkanların %58'i İngiltere'nin en yoksul %20'lik dilimi içinde yer alan bölgelerinden gelmektedirler (The Guardian, 2011).

Ağustos ayındaki gösterilerin ortaya çıkardığı en önemli sonuç ülkede senelerdir gündemde olan çeşitli politika ve uygulamalara rağmen sosyal bütünleşme ve toplumsal düzenin temellerinin hala yeteri kadar güçlü bir şekilde kurulamamış olduğudur. Olaylarda, sosyal düzen, mekana bağlılık ve sosyal bütünleşme gibi birçok değerın tümüyle hiçe sayıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, 2009 yılında yapılan bir araştırmayı da doğrular niteliktedir. Araştırmaya göre çeşitli etnik kökenlerden gelen kişilerden oluşmuş bir toplumda çeşitlilik olması 'paylaşılan sosyal normlar' (shared social norms) ve 'halkın katılımını' (civic participation) azaltmasına rağmen, etnik gruplar kendi içlerinde aslında çok sıkı bir şekilde bütünleşmektedirler. Dolayısıyla Demireva (2011, s.3, vurgu bize ait) belirttiği gibi **“sosyal bütünleşmenin önündeki en önemli engel, toplumdaki farklı etnik grupların birbirlerine yabancılaşması değil, alanın yoksulluk ve fakirleşme sürecine girmesidir”**.

İngiltere'deki olaylarda facebook ve twitter gibi sosyal paylaşım siteleri üzerinden örgütlenerek sokağa çıkanların birçoğunun toplumun en alt kesimlerindeki gençler olmuşlardır. Bu durum Prof. Green adıyla tanınan bir rap şarkıcısının analizi ile en çarpıcı açıklamasına kavuşmuştur “toplumdaki gerçek sorunlar, vatandaşın ait olabileceği hiçbir sosyal sınıfın olmadığını keşfetmesiyle gün yüzüne çıkıyor” (Morandi, 2011, s.8). Gösteriler son otuz yılda hem Muhafazakar Parti hem de İşçi Partisi hükümetleri tarafından izlenen neoliberal ekonomik politikaları ve buna paralel yürütülen kentsel politikaların sorgulanması gerekliliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda özellikle 1997 yılında iktidara gelen Tony Blair hükümetinin sosyal politikaları son derece tartışmalıdır. David Harvey'in (2012) Asi Kentler (*Rebel Cities*) kitabında Londra 2011 olaylarını kapitalist sistemin yarattığı toplumda eşitsizliklere vurgu yaparak açıklamaktadır (s.217-218):

“NİHİLİST VE VAHŞİ GENÇLER ... Asıl sorun ise, içinde yaşadığımız toplumda bizzat kapitalizmin iyiden iyiye vahşi bir hal almış oluşudur ... Kitlessel mülksüzleştirme, göz göre soygunculuğa varan – bilhassa da yoksulları ve mağdurları, eğitimsiz ve hukuki korumadan yoksun kesimleri hedef alan – akbaba taktikleri üzerine kurulmuş durumdadır”

Barselona, El Raval’da dönüşüm sürecinde kamu sektörünün uyguladığı sosyal politikalar ve çok aktörlü yönetim modelleri

1979 senesinde demokrasinin yeniden yapılanması ile beraber, Barselona’da derin kentsel ve sosyal değişimler görülmeye başlanmıştır. Franco döneminin “Gri Barselona”sı, 1992 senesinde olimpiyatlara ev sahipliği yaparak, süreç içerisinde yaşayan ve uluslararası üne sahip bir kent haline dönüşmüştür. Sanayi sonrası dikkat çeken kent kimliği, iyi işleyen servis ekonomisi ve demokratik/ katılımcı dönüşüm yapısı ile daha da popülerlik kazanmıştır. Günümüzde “Barselona Modeli” olarak da bilinen sistemi, politika, ekonomi alanındaki başarılı özel-kamu sektör ortaklıkları, kentsel planlamadaki verimli demokratik ve görüş birliği içerisindeki politikasıyla, uluslararası ününü daha da etkin hale getirmiştir.

Barselona Modelinin başarıya ulaşmasındaki diğer bir etken de yönetimin halka yakınlaşması, yönetimin de uygulamaya koyduğu politikalarla özellikle işçi sınıfının ve çeperlerdeki halkın isteklerine etkin biçimde cevap vermesidir. Yönetimin ve halkın birbirleri üzerindeki etkisini arttıran, yeni kentsel kültür yaratımına neden olan faktör ise, mahalle hareketleri/birlikleri ve bu hareketlerin sonucu ortaya çıkan dernek ve sivil toplum kuruluşlarıdır (Borja, 2004).

Barselona’nın dönüşümü, en belirgin ve derin şekilde, kentin tarihi merkezi olan Ciutat Vella’da hissedilmiştir. Kentin popülerliğinin artmasıyla, alanda ziyaretçi sayısı, emlak ve ticari spekülasyonları ve göçmenler fazlalaşmış, bu etkenler sonucu ortaya çıkan baskılar nedeniyle de yerel düzeyde problemler baş göstermeye başlamıştır. Ciutat Vella içerisindeki Raval bölgesi de 1980’lerden itibaren, sınırları içerisinde var olan fuhuş, uyuşturucu gibi marjinal aktiveler ve yüksek suç oranı nedeniyle “girilmez bölge” olarak ünlenmiştir: ancak kentin yaşadığı dönüşüm sonucu, orta ve üst sınıfın istilasına uğrayan bölge, zamanla kentin kültürel ve turist merkezi haline dönüşmüştür (Subirtas ve Rio, 2005).

Ortaçağdan itibaren Barselona’nın marjinal ve fakir bölgesi olan Raval, diğer adıyla “Çin Mahallesi”, özellikle Avrupa dışı göçmenleri ve işçi sınıfının yaşam alanı olarak yerel yönetimlerin ajandaları içerisinde uzun bir süre yer almamıştır. Barselona’nın 1970’lerde yaşadığı yönetim ve kent politikasındaki değişimlerle birlikte, marjinalliğin ve suçun merkezi haline gelen bu bölgeyi terk etmek istemeyen kişiler, bölgedeki yaşam koşullarının, fiziki şartların ve sosyal hizmetlerin arttırılması için taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Demokrasi hareketlerinin kent planlaması üzerindeki etkilerinden biri olan kent merkezine müdahaleler de başlamış, Raval’ın sosyal, ekonomik ve güvenlik problemlerini çözmek için bir dizi proje uygulamaya konulmuştur. Demokratikleşme sürecinde kentin belli bölümlerine odaklanarak planlanmaya başlanan PERI (Localized Planning Projects, Yerel Planlama Projeleri) Planları, 1985 yılında Raval için de tasarlanmıştır. Kamu-özel sektör ortaklığı ile kurulan PROCIVESA (Promocio Ciutat Vella S.S.), daha

sonraki ismiyle FOCIVESA'in (Forment Ciutat Vella S.A.) ilk uygulaması, Cadeneta ve Sant Jeroni Caddeleri arasındaki 5 büyük bloğun yıkımı sonucu açılan Raval Ramblası'dır. Genellikle vasıfsız ve kanunsuz işlerde çalışan ve yasal kontratları olmadan konakladıkları evlerden çıkmak zorunda kalan alt gelir grubunun da dahil olduğu 2000 kişinin hakları, bu radikal değişikliğe yerel yönetimin de destek verdiği, resmi mahalle derneği (Asociacio de Veïns de Raval, AV) tarafından korunmaya çalışılmıştır (Bataller, 2003).

Güney Amerika, Fas, Pakistan ve Hindistan gibi pek çok etnik grubu içinde barındıran Raval'da, problemlerin de çeşitlilik göstermesiyle, "Plataformas de Vecinos" adı altında, bölgenin spesifik sorunları ile mücadele etmek için yeni gruplar kurulmuştur. Fakat, fiziksel dönüşümüyle orantılı olarak yaygınlaşan eğlence ve tüketim alanları, buna bağlı olarak da artan ziyaretçi ve turist sayısı, alanın soylulaşma dinamiklerini harekete geçirmiş, bir yandan da alanda fuhuş, uyuşturucu ve alt gelir gruplarının sorunları nedeniyle hâlihazırda problemli olan Raval, daha da problemli bir hal almıştır. Yönetim bu sorunları çözmek için bölgede faaliyet gösteren birlikleri ve sivil toplum örgütlerini desteklemeye yönelmiştir. Temel olarak üç ana tema altında toplanan programlar, nüfus içindeki belirli gruplara yönelik, sosyo-kültürel programlar, sosyo-sağlık programları ve bakım programları altında gruplandırılmışlardır (Subirats ve Rius, 2006).

En büyüğü Tot Raval olmak üzere, Casal del Infants, Fundacion Esco gibi yerel ve merkez yönetimin desteklediği kuruluşlar, alanın sosyo-kültürel bağlamda gelişiminde etkili olmaya çalışmışlardır. Fundació Tot Raval, Raval'da dernekler, şirketler veya kamu sektörü tarafından başlatılan eylemlerin doğru biçimde yönlendirilmesini amaçlayan bir dernektir. Mahalle bilinci ve mahallede yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile ilgili faaliyetleri teşvik etmek, ticari faaliyetler, kültür, eğitim ve dayanışma, kültürler arası işbirliği, dinamik ve kararlı toplum modeli sağlamak derneğin amacıdır. Raval'da istihdam, Raval sosyo-ekonomik çalışması, Bahar'da Raval, katılım, aktif boş zaman ve eğitim, Tot Raval bilgilendiriyor gibi programlar ve aktiviteler düzenleyerek Raval'daki birliği sağlayan bir platform olmaya çalışmışlardır.

1982 yılında kurulan Casal del Infants ise, alanda sosyal ayrımcılığa maruz kalmış çocuk, genç ve ailelerin yaşam kalitesini arttırmak üzere kurulmuştur. Organizasyon amacını beş şekilde tanımlamıştır: Çocuklar ve Ailelerine Sosyal Destek, Okul Destek Süreci, Risk Altındaki Gençlerin Entegrasyonu, Eğitim –Sosyal Entegrasyon ve Topluluk Güçlendirilmesi. %54'ü kamu, % 46'sı özel sektör tarafından finanse edilen organizasyon, 2009 yılında 5300 kişiye hizmet vermiş, toplamda 39 eğitim programına 4,757,827.81 Avro harcamıştır (<http://www.asaldelraval.org/>)

DIŞLANMA MI BÜTÜNLEŞME Mİ ?
AVRUPA VE TÜRKİYE’DE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞTÜRÜCÜ ROLÜ ÜZERİNE ANALİZLER

Tablo 3. Raval’da uygulanan sosyal politika

Program Türü	Müdahale Edilen Alan	Aktiviteler
Sosyo-Kültürel	Eğitim	Eğitim olanaklarının hazırlanması: Üniversite ve bağimsız eğitimlerin yanı sıra anaokulu, devlet ilköğretim okullarında, ortaöğretim tesislerinin düzenlenmesi Eğitimde burs programları: Okul yemekleri ve kitap bursları okullardaki sosyal komitelerin sağladığı burslar Okullara çevreleriyle ilişkilerini geliştirici programlar Okullara katılımın teşvik edilmesi: Okul içinde ve çevrede eğitim gruplarının teşviklerine destek verilmesi
	Kültür ve Spor	Yeni kültürel tesislerin ve kütüphanelerin kurulması. Kent üzerine yoğunlaşmış kütüphane ve kültür merkezlerinin teşvik edilmesi Yerel festivaller ve popüler kültüre ait aktivitelerin yapılacağı organizasyonların desteklenmesi
Sosyo-Sağlık	Sağlık	Okul sağlık programları: okullarda aşı, sağlık kontrolleri, AIDS ve uyuşturucu bilinçlendirme ve cinsel eğitim programları Anne-bebek programları
	Sosyal Servisler	Kadınlar için servisler İki temel sosyal servis merkezinin hazırlanması (Erasme Jener ve Drassines)
Nüfustaki Farklı Gruplar İçin	Çocuklar	Gruplar arasında sosyal arabulucuk, çocuklar için sosyal servisler, konut alım asistanları, yetişkinler için yemek servisi 5 adet çocuk merkezi, 12-16 yaş arası çocuklar için yaz kampları
	Gençler	Katılımcıların ve kuruluşların desteklenmesi
	Kadınlar	Sivil merkezlerde özel programlar için destek verilmesi, katılımcıların desteklenmesi
	Yetişkinler	Onlem ve dikkat programları, grup aktiviteleri için destek sağlama
	Yetişkinler	Yetişkinler için iki servis merkezinin kurulması ve katılımın teşvik edilmesi
	Göçmenler	Sosyo-kültürel adaptasyon, kültürler arası arabuluculuk programları Katılımcıların ve kuruluşların desteklenmesi

Kaynak: Subirats ve Rius, 2006, s. 35

Özellikle, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, fuhuş, dilencilik gibi marjinal faaliyetlerde bulunan kişi ve aileleri ile çalışan Fundacion Esco’nun, genel olarak amacı yaşam kalitesini ve bu mahalle ailelerin sosyal durumu iyileştirmek ve sosyal marjinalleşme nedeniyle ortaya çıkan sosyal çatışmaları önlemektir. İhtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına eğitim, yaz kampı, meslek edindirme kursları sağlayan kuruluş ayrıca, ailelerin daha önce karşılaştıkları uyuşturucu, fuhuş problemlerle tekrar

sorun yasamamaları ve sosyal risk altında kalmamaları için, gıda yardımı ve düzenle olarak sağlık kontrolleri yapmaktadır.

2009 senesinde alandaki fuhuş, uyuşturucu, tüketim, çevre kirliliği ve gürültü gibi sorunlardan şikâyetçi olan bir grup, “Raval per viure” (RPV) adlı grubu kurmuş ve kısa surede Raval’da balkonlarda ve pencerelerde sık sık görülen ve alanın sloganı haline gelen “Volem un barri digne” (Saygın bir Mahalle İstiyoruz) sözüyle, yerel yönetimin ve medyanın ilgisini çekmiştir. Karşılığında ise, yerel yönetim kamusal alanlarda, birlikte yaşam gerekliliklerinin yerine getirileceğinin garantisini vermiştir.

Şekil 1. Volem Un Barri Digne:
Saygın bir çevre istiyoruz
Kaynak: Dicle Kızıldere Arşivi

Uygulamaya konulan sosyo-ekonomik politikaların, Raval üzerindeki etkisi işsizlik ve eğitim oranlarındaki değişimle görülebilmektedir. %47’si göçmenlerden oluşan Raval’da, 1981 senesinde yüksek öğretime sahip insan sayısı oranı %4.32 iken, 2001 yılında bu oran %12.18’e çekmiştir. İşsizlik oranı ise, 1981 yılında 37.58 iken, 2001 yılında bu oran 15.88’e düşmüştür. Bu iyimser tabloya rağmen yarışmacı kentler, neo-liberal ekonominin kentler üzerindeki artan etkisi ve özellikle İspanya’yı etkisi altına alan ekonomik kriz nedeniyle, yerel yönetimler son yıllarda sosyal politikalardan çok, ekonomik fırsatlar yaratmaya önem vermeye başlamışlardır. Günümüzde halen “devletin ötesinde yönetim” sözünün simgesi olan Barselona’da, sosyal katılım, Barselona Belediye Meclisi ve özel sektörden sonra, kentin yönetimi için üçüncü adım olarak görülse de, sosyal ayrımcılığa maruz kalan etnik grup ve alt gelir grubunun söz hakkı sahibi olmasından çok, seçkinlerin katılımı biçiminde şekillenmektedir. Bu durum sivil toplum örgütlerinin ve mahalle kuruluşlarının alan üzerindeki etkisini kaybetmesine neden olmaya başlamıştır. Hatta halk, Tot Raval gibi pek çok kuruma sübvansiyon sağlayan yerel yönetimin, yarattığı ekonomik katkıya yaslanarak, sosyal sorumluluğu üzerinden

attığını, buna karşılık sivil toplum örgütlerinin de, yerel yönetimin alanın sosyal kimliğini tehlikeye atan yüksek maliyetli projeler karşısında karşıt sesleri susturarak adeta, yerel yönetimle ortaklık içeresine girmesinden şikâyet etmektedir (Surbirats ve Rius, 2006).

4. Türkiye’de Sosyal Sürdürülebilirlik Konusunun Kentsel Dönüşüm Gündemindeki Yeri

Türkiye’de kentsel dönüşüm gündemi ve uygulamaları hala fiziksel mekan kaygıları içinde ve emlak-eksenli olarak kurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, otuz yıl öncesinde, 1980’lerde, başta İngiltere olmak üzere kıta Avrupasında oluşturulmuş projelerdeki yaklaşımlarla benzerlik göstermektedir. Avrupa’da 1990’lardan başlayarak bu yaklaşım yerini sosyal halkın da içerildiği, çok sektörlü, çok-aktörlü projelere bırakmış olmasına rağmen ülkemizde, merkezi ve yerel yönetimlerce uygulanan projelerin hepsinde, hala sosyal boyutun eksikliğini görmek mümkündür. Konu ile ilgili yasalara da bakıldığında, aynı sosyal boyut ve katılım eksikliği karşımıza çıkmaktadır. Katılım konusu, sadece yurtdaşları bilgilendirmeye indirgenmiş ve yazının baş kısımlarında sözü edilen yaşam kalitesi, mutluluk, güçlendirme gibi konular tümüyle kapsam dışı kalmıştır. Ayrıca bu projelerde, çoğulukla merkezi ve yerel yönetimleri kararları bir alanın çehresini ve sosyal dokusunu tümüyle değiştirmiş ve bu değişim, alan sakinlerinin katılımı ve hatta bilgisi olmaksızın gerçekleşmiştir.

Örnek vermek gerekirse, bugün birçok kişi tarafından Beyoğlu’nun *oteller bölgesi* olarak da anılan Talimhane’nin 1950’lerden bu yana geçirdiği dönüşüm sürecinde merkezi ve yerel yönetimlerin aldığı kararların sonuçları son derece etkili olmuş, ancak bu süreçte yerel halk katılımı olmamıştır. 1950’lerdeki kimliği itibariyle bir konut alanı olan Talimhane bugün otellerin ve turizm fonksiyonunu egemen olduğu fiziksel ve sosyal dokusunu yitirmiş bir mahalleye dönüşmüştür. Kısaca özetlemek gerekirse, 1988 yılında Tarlabası Bulvarının açılması ile Tarlabası ve çevresi Taksim’den kopmuş ve bu görünmezlik alanı uyuşturucu ve suçun yaygınlaştığı bir konuma getirmiştir. İstiklal Caddesi’nin 1990’da yayalaştırılmasının ardından popülerliği her geçen yıl katlanarak artmaya başlamıştır. Bu süreçte sosyal ve fiziksel yapısı bozulan Talimhane, yerel yönetimin dikkatini çekmiş, bölgedeki bozulmanın önüne geçmek gerekçesi ile turizm amaçlı yatırımlar planlanmıştır. İlk girişim bölgenin 1994 yılında Turizm Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu kararıyla “Turizm Bölgesi” olarak ilan edilmesi olmuştur. Talimhane’nin merkezi yönetim tarafından turizm bölgesi ilan edilmesi dönüşüm baskısının da tetikleyicisi olmuş ve tarihsel süreç içinde her zaman konut alanı olarak işlev göstermiş olan alanın kimliği değişmeye başlamıştır. Talimhane’deki konut işlevinin yıllar içinde yerini otellere, turizme yönelik ticari fonksiyonlara ve ofis kullanımlarına

terk etmesi, alanın kimliğini değiştirmekle kalmamış uzun vadede sosyal yapısının da değişmesine yol açmıştır. Talimhane’yi otopark mafyasının elinden kurtarabilmek ve tarihi yapıların giderek köhnemelerine engel olmak gerekçesi ile 2004 senesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Beyoğlu Belediyesi işbirliği ile gerçekleşen “Beyoğlu Talimhane Bölgesi Cephe Rehabilitasyonu Kentsel Tasarım Uygulama Projesi” uygulamaya geçirilmiştir (Kızıldere, 2010).

Kongre Vadisi, Galata, Taksim ve Tarihi Yarımada arasında çok önemli bir konumda olan Talimhane’de 2004 yılında uygulamaya konulan bu proje 2005 yılındaki NATO Zirvesi’nin konaklama ihtiyacını karşılaması beklentisi nedeniyle hızlandırılmıştır. Sosyal problemler tamamıyla gözardı edilerek, kent mobilyaları, cephe yenileme ve yayalaştırma gibi fiziksel müdahaleler planlanarak tasarlanan proje, güvenlik ve fiziksel bozulma problemlerine cevap verirken, sakinleri düşük gelir ve okuma yazma oranına sahip olan Talimhane’deki sosyal problemlere herhangi bir çözüm önerisi sunamamıştır. Projeden sonra Talimhane’nin kullanıcı profili de değişmiş, talep edilen hizmetler farklılaşmıştır. Kira bedellerinin artması, yayalaştırma projesi ve talepteki farklılaşmadan ötürü Talimhane’de, 1990’lı yıllarda yer seçmiş olan oto-tamircileri, küçük atölyeler ve kargo şirketleri bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Terk edilen alanların yerini, turistlerin ve bölgedeki çalışanların kullandığı, kafe, restoran ve hediyelik eşya dükkanları almıştır. Çevrede açılan orta sınıflara hitap eden kafe ve restoranlar, bu yeni ve prestijli turizm bölgesinin hemen yanında yaşayan halkın maddi olarak ulaşamadığı, mesafe olarak yakın, ama aslında “uzak” bir alan haline gelmesine yol açmıştır. Kocatepe Mahallesi’nin bir parçası olan Talimhane konut dokusunda çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan gelen çok çocuklu, güvencesiz işlerde çalışan, ıssız, yarı-işsiz göçmen aileler yaşarken, 2010 sonrasında, bu ailelerin oturduğu konutlar da butik otellere dönüşmeye başlamıştır.

Sonuç

Türkiye’de sosyal sürdürülebilirlik konusu henüz yasalara ve uygulamalarda yerini bulamamıştır. Ayrıca, sosyal sürdürülebilirlik içindeki yeni temaların (mutluluk, güçlendirme vb) nasıl ölçüleceği bile belli değilken, ülkemizde, bu konunun geleneksel bileşenleri sayılan konuta erişim,

Atkinson’un, 2005 yılındaki Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm sempozyumunda ‘kentsel dönüşümün açmazları’ olarak nitelendirdiği üç faktör olan *kentsel sorunlara ‘ortaklaşa’ yaklaşım; yerel halkın katılımı; ve sosyal dışlanma* konularında Türkiye’de, aradan geçen sekiz yılda ilişkin somut adımlar atıldığı görülmektedir (Atkinson, 2005, s.89). Oysa Londra 2011 ayaklanmalarının da gösterdiği gibi, son 15 yılda uygulanan çok çeşitli program ve projelere rağmen, ülkedeki 2011 yılı ayaklanmalarına yol açan yoksulluk ve yoksunluğun önüne ge-

çilememiştir. Bu süreç içinde, atılması gereken en önemli adım, sadece fiziksel mekan düzenlemesi ve ranta dayalı, seçkinleştirici, ayrıştırıcı projelerden vazgeçmek olmalıdır. Mahalle ölçeğindeki yapılan müdahalelerdeki temel kabul, sadece alan-eksenli sorunları çözmek olduğunda, neoliberal ekonominin yarattığı eşitsizlikler artmaktadır.

Kentsel alanda mahalle ölçeğinde izlenecek rehabilitasyon çalışmalarında ise, tüm sorunlar mahalle ve alan-eksenli tanımlandığında, neoliberal ekonominin yarattığı eşitsizlikleri çözmek mümkün olmamaktadır. Kimi zaman da bir yerel topluluğun sorunlarının tümüyle, alan-odaklı bir şekilde ele alınması, alanın çevresinden daha da kopmasına neden olmaktadır. Bu nedenle tümüyle içe-dönük bir bakış açısı sergilenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, sosyal açıdan kapsayıcı olmaya yönelik tüm programlar, alanın ekonomik açıdan sorunlarının çözülmediği durumlarda yine dışlanmışlık ve bütünleşememe olgusunu doğurmaktadırlar. Araştırmalar göstermektedir ki, bütünleşmenin önündeki en büyük engel, alanın yoksulluk sürecine girmesidir.

KAYNAKÇA

Atkinson, R. (2005) ‘Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi’, D.Özdemir, P. Özden ve S.Turgut (ed), *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu* içinde, 27-30 Kasım 2004, Küçükçekmece Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 87-98.

Atkinson, R. (2010) ‘Kentsel Dönüşüm, Yerel Halk Katılımı ve Değişim’, D. Özdemir (ed.) *Kent Dönüşümünde Politika Mevzuat Uygulama* içinde, Nobel Yayınları, Ankara.

Bataller A. (2003) “La vivienda en el centro historico de Barselona, el caso de la Rambla del Raval”, Scripta Nova, Universidad de Barselona, vol. VII

BBC Newsround, “London riots: What caused the Tottenham riots? “, haber tarihi 08.08.2011, erişim 25.08.2011, [<http://www.bbc.co.uk/newsround/14443623>]

Borja J. (2004) The city, democracy and governability: the case of Barselona in Marshall T., *Transforming Barselona*, Routledge.

Buck, N. (2005) “Social cohesion in cities”, Buck, N, Gordon, I, Harding, A., Turok, I. (der.) *Changing Cities: Rethinking urban competitiveness, cohesion and governance* içinde, New York: Palgrave, s:44-61.

Colantonio, A. ve Dixon, T. (2011) *Urban Regeneration and social Sustainability: Best Practice from European Cities*, Wiley-Blackwell,

Colantonio, A. ve Dixon, T. (2009) *Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe*, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), School of the Built Environment, Oxford Brookes University, Oxford.

Demireva, N. (2011) *Briefing: Immigration, Diversity and Social Cohesion*, University of Oxford, erişim 25.08.2011, [www.migrationobservatory.ox.ac.uk]

European Union (2010) *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels.

Gökçen, Ş. (2010) Kentsel Gerileme'den Kentsel Rönesans'a Dönüşüm: Newcastle Upon Tyne, İngiltere, D. Özdemir (ed.) *Kent Dönüşümünde Politika Mevzuat Uygulama* içinde, Nobel Yayınları, Ankara.

Hall, T. (1998) *Urban Geography*, Routledge, London and New York.

Harvey, D. (2012) *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, Metis Yayınları, İstanbul.

Hastings, A. (2003) 'Strategic, multilevel neighbourhood regeneration: an outward-looking approach at last?', R.Imrie ve M.Raco (ed), *Urban Renaissance? New Labour, Community and Urban Policy* içinde, The Policy Press, Bristol.

Imrie, R. ve Raco, M. (2003) 'Community and the Changing Nature of Urban Policy', Imrie ve M.Raco (ed), *Urban Renaissance? New Labour, Community and Urban Policy* içinde, The Policy Press, Bristol.

Kızıldere D. (2010) *Socio-Economic and Spatial Transformations in the Historical Centre of Istanbul after 1980: The case of Talimhane, Beyoğlu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi FBE, İstanbul.

Lees, L. (2003) 'Visions of 'urban renaissance': the Urban Task Force report and the Urban White Paper', R.Imrie ve M.Raco (ed), *Urban Renaissance? New Labour, Community and Urban Policy* içinde, The Policy Press, Bristol.

Morandi, A. (2011) 'Londra varoşlarında rap', *Cumhuriyet*, Dış Haberler, 22 Ağustos 2011, s: 8.

Oatley, N. (2000) 'New Labour's Approach to Age-old Problems: Renewing and revitalising poor neighbourhoods – the national strategy for neighbourhood renewal', *Local Economy*, 15(2), s.86-97.

Özdemir, D. (2010) *Kentsel Dönüşümünde Politika Mevzuat Uygulama*, Nobel Yayınları, Ankara.

Subirats J., Rius J. (2006) *From the Xino to the Raval*, the Centre de Cultura Contemporànea de Barcelona, Barcelona

Palen, J. (1997) *The Urban World*, McGraw-Hill Company, New York.

Tallon, A. (2010) *Urban Regeneration in the UK*, Routledge, Londra ve New York.

Thornley, A. (1991) *Urban Planning Under Thatcherism*, Routledge, Londra.

Turok, I. (2010) 'Dönüşümün Mücadelesi: Yoksul Mahalleleri Kent-bölgesindeki Büyümenin Parçası Haline Getirebilmek', D. Özdemir (ed.) *Kent Dönüşümde Politika Mevzuat Uygulama* içinde, Nobel Yayınları, Ankara.

TÜİK Haber Bülteni (2012) *Araştırma – Geliştirme Faaliyetleri Araştırması 2011*, sayı. 10931

<http://www.casaldelraval.org/>, son erişim: 21.10.2013

<http://www.totraval.org/>, son erişim: 21.10.2013

The Guardian (2011) *Reading the Riots: Investigating England's summer of disorder*, erişim 20.12.2011 [www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/dec/09/data-journalism-reading-riots#]

AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Duygu DALGIÇ UYAR
Türkiye Belediyeler Birliği

Merhabalar,

Ben aslında farklı bir disiplinden geliyorum, ben kamu yönetimi mezunuyum, yerel yönetimler alanı uzmanlık alanım. Burada aslında sizinle Avrupa Birliği, Avrupa Konseyine üye ülkelerdeki, bize komşu olan Avrupa Kıtasındaki ülkelerdeki yerel yönetim sistemlerine ilişkin bilgileri paylaşmak istiyorum.

AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Burada sadece kritik olan hususu dikkatinizi çekmek istiyorum, Avrupa Konseyi üyesi Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmak için çeşitli çalışmalar yapıyor. Geçen gün yeni bir müzakere faslı açıldı. Özellikle çok durulmuş olan ilişkilerde bir adım atıldı. Ancak ne yazık ki kamuoyunda Avrupa Birliğinin ya da Avrupa Konseyinin yerel yönetimlerine ilişkin bilgi eksikliği ki, aslında sabah oturumunda da, bu konu ulaşım oturumunda da tartışıldı. Yerel yönetimlere ilişkin yapılan son yasal düzenlemelerin, Avrupa Birliğinin talepleri ya da onların yönlendirilmesiyle olduğu şeklinde, özellikle politikacılar bunu kullanmakta, ama ben size mevcut yapılar ve bilgileri paylaşmak istiyorum ve ardından da birlikte değerlendirme yapmamızın faydalı olacağını düşünüyorum.

Bu tabloda yerel yönetimin kademelerine göre yerel yönetimler türleri ve sayılarını sizlerle paylaşmak istedim.

ÜLKE ADI	Yerel	Orta Kademe	Bölge
FEDERAL DEVLETLER			
AVUSTURYA	2.354		9
ALMANYA	11.252	295	16
ÜNİTER DEVLETLER			
BULGARİSTAN	264		
ÇEK CUMHURİYETİ	6.253		14
DANİMARKA	98		5
ESTONYA	226		
İSPANYA	8.167		19
İSVEÇ	290		20
FRANSA	36.786	101	26
HOLLANDA	408		12
POLONYA	2.479	380	16

Burada tabii ki bütün üye ülkeler bulunmamakta, amacım alternatifleri ortaya koymaktı. Burada kritik olan bir husus var ki, aslında ülkelerin nüfuslarına göre, coğrafi alanlarına göre farklı sayılarda bulunabiliyor. Federal olan Avusturya ve Almanya'da bile yerel ve bölge yönetimleri var iken, Almanya'da bir de orta kademe yerel yönetim yapılanması bulunmakta.

Üniter devlet olan Fransa'da ki, bunu ele alacağız. Çünkü Fransa bizim için çok önemli. Türk yerel yönetim sisteminde esinlendiğimiz, ilk belediye kanunumuz 1930 yılında 1580 sayılı Kanun ve bu dönemde çıkan birçok kanuna etkisi olmuştur, aslında Türk kamu yönetiminde Fransa yönetim sisteminin etkisi büyüktür. Burada gördüğünüzde de, şu andaki Türkiye'nin rakamlarına da geleceğiz.

Özellikle bütünleşik belediye ya da büyük ölçekteki belediyelerin yapılanması arzusu, aslında örnek aldığımız ya da coğrafi olarak da baktığımızda farklı düzeylerde olabiliyor. Ben burada bu sayıları, tek tek okumak istemiyorum, ama özellikle İsveç, Fransa ve Hollanda üzerinde daha detaylı birlikte duracağız.

Sizinle paylaşmak istediğim bir diğer veri ise ortalama belediye büyüklüklerine ilişkin tabloyu dikkatinize sunuyorum.

ÜLKE ADI	ORTALAMA NÜFUS	ORTALAMA ALAN (km ²)
AVUSTURYA	3.560	36
ALMANYA	28.540	420
BULGARİSTAN	2.120	15
ÇEK CUMHURİYETİ	56.590	440
DANİMARKA	5.930	200
ESTONYA	15.960	1.006
İSPANYA	5.680	62
İSVEÇ	32.340	1.552
FRANSA	7.080	31
HOLLANDA	39.740	99
POLONYA	15.400	126

Veriler bize farklı ülkelerdeki belediyelerin nüfus ve alan büyüklüklerini ortaya koymakta. Bir hanımefendi soru sormuştu. Ölçek ya da nüfus için bir kriter var mıdır? Bizim de mevzuatımızda bir belediye olmak için, büyükşehir belediyesi olmak için belli kriterler var. Ama aslında yelpazeye baktığımız zaman ülkelerin, çok küçük diyebileceğimiz nüfuslara sahip belediyeleri vardır, buna örnek Fransa'dır. Fransa'da en küçük yerleşim birimi de belediyedir. Ama mesela Bulgaristan'daki ortalama nüfus 2 binken ve kilometrekare olarak da 15 kilometrekareden bahsediyoruz. Ama bununla birlikte İsveç'te ülkenin yapısına, coğrafi koşullarına göre çok daha büyük metrekarelerde ölçeklerde belediyelerin olduğunu görebiliyoruz.

AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN
ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Peki, bir diğer veri ise, yerel yönetim harcamalarının dağılımı nasıl ülkelere göre?
(2010 yılındaki harcamaların %)

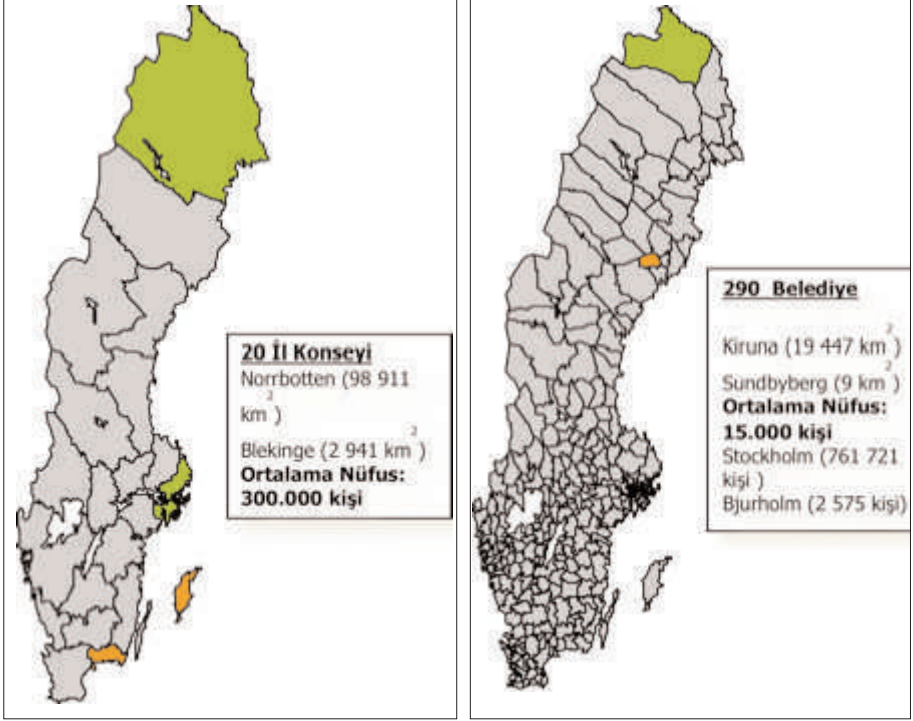
Ülke Adı	Eğitim	Sosyal Güvenlik	Genel Kamu Hizmetleri	Sağlık	Ekonomik İşler	Diğer*
AVUSTURYA	18,3	19,6	15,3	22,4	13,7	10,5
ALMANYA	21,3	24,1	23,1	2,6	12,5	16,2
BULGARİSTAN	33,4	7,3	10,3	9,2	12,9	26,9
ÇEK CUMHURİYETİ	29,0	11,2	12,4	2,0	22,8	22,5
DANİMARKA	10,7	55,2	4,0	22,4	4,1	3,6
ESTONYA	39,4	8,1	8,2	16,2	10,5	17,7
İSPANYA	19,5	7,4	18,3	25,0	12,4	17,4
İSVEÇ	21,3	26,3	11,0	27,4	6,0	8,0
FRANSA	15,3	17,7	17,0	0,7	13,3	36,0
HOLLANDA	28,3	15,2	8,0	1,6	18,2	28,7
POLONYA	26,4	12,5	9,6	14,7	17,1	20,2

*Konut ve toplum hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik, eğlence ve kültür, çevre ve savunma

Burada kritik olan husus, ülkelerin yerel yönetimlerinin görev ve sorumluluklarına göre harcamaları da farklılaşıyor. Örneğin İsveç'te eğitim ve sosyal güvenlik yüzde 21 yüzde 26'larda, sağlık yüzde 27'lerdeyken, Fransa'da bu 15-17'ler ya da sağlık 0,7'ye düşüyor.

Evet, yerel yönetimlerin türlerine göre görev ve sorumlulukları değişebiliyor ve buna göre de tabii ki harcamaları da farklılaşıyor. Ancak şunu sizlerle paylaşmak istiyoruz ki, özellikle ekonomik krizle birlikte Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlerin ciddi anlamda sıkıntılar yaşanmakta ve yerel ve bölgesel yönetimlerin krizin aşması ya da hizmetleri halkın yaşam kalitesine etkisini minimize etmek için neler yapılabileceği ciddi anlamda tartışılmakta. Hem uluslararası kuruluşlar eliyle, hem de kendi iç bünyelerinde konu ele alınmaktadır.

Buradan, bu genel bilgilerin ve verilerin ardından, ben ülke uygulamalarına geçmek istiyorum. Öncelikle İsveç'le başlamak istiyorum.

Gördüğünüz üzere, aslında dikine yapılanmanın olduğu bir ülkeden, bir coğrafyadan bahsediyoruz. Parlamenter sisteme sahip, monarşi ile yönetilen 9.5 milyon nüfusu olan bir ülke İsveç; ve İsveç'te yerel yönetimlerde iki önemli yapı ve kademe bulunmakta; biri il konseyleri (county) diğeri de belediyeler. 290 tane belediye vardır. İki haritada da aslında coğrafi olarak da hangi alanları kapsadıklarını görebiliyoruz.

Ülkenin güneyinde belediyelerin aslında sınırlarının daha küçük olduğunu görüyoruz. Çünkü özellikle kuzeyde İsveç'in soğuk olmasıyla birlikte, yukarıda kuzey bölümünde belediyelerin nüfuslarının daha küçük olduğunu, ama kapladıkları coğrafi alanların daha büyük olduğunu görüyoruz.

Burada ülkelerin anayasalarına baktığımız zaman, yani yerel yönetimler tanımlanıyor mu? Hangi yerel yönetim tanımları var? Bunlar nelerdir dediğimizde; aslında 1975 tarihli İsveç Anayasasında yerel özerklik tanımlanıyor. Yerel özerkliğin önemi vurgulanıyor. Yerel yönetimlerin neler olacağı tanımlanmıyor, ama bu temel ilke aslında sistemin bütününde çok önemli bir husus. Çünkü bütün çalışmalar buna uygun olarak yapılıyor.

İsveç'teki yerel yönetimlerin kademelerine göre görevlerine bakacağız. Kamu har-

**AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN
ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI**

camalarının -bu 2010 yılı verisidir- yüzde 40 il konseyleri ve belediyeler eliyle görülmektedir. Burada şunu anlıyoruz ki, aslında yerel ve bölgesel yönetimler il konseyleri ve belediyeleler çok önemli çalışmalar, yerel kamu hizmetlerini yerine getirmekte 9,5 milyonluk İsveç'te.

	İl Konseylerinin Görevleri	Belediyelerin Görevleri
ZORUNLU	* Sağlık * Dış bakımı * Toplu ulaşım (bölgesel toplu taşıma yetkisi ile)	* Sosyal hizmetler * Çocuk bakımı ve okul öncesi * İlköğretim ve ortaöğretim * Yaşlı Bakımı * Fiziksel ve zihinsel engelliler için destek * Birincil sağlık * Çevre koruma * Mekansal planlama * Çöp toplama ve atık bertaraf * Kurtarma ve acil hizmetler * Su temini ve kanalizasyon * Yol bakımı * Altyapı, trafik * Acil kurtarma ve acil durumlara hazırlık
OPSİYONEL	* Bölgesel kalkınma * Kültür * Turizm	* Kültür ve sosyal etkinlikler * Konut *Endüstriyel ve ticari hizmetler

Peki, nasıl bir görev dağılımı var? Yerel yönetim yapılanması içinde il konseyleri, daha üst ölçekteki, yerelde belediyelerin küçük ölçekte yapamayacağı ya da sınırlı bulunacağı noktalarda devreye giriyor. Burada ilk husus; sağlık, dış bakımı ve toplu ulaşım geliyor. Bununla birlikte İsveç yerel yönetim sisteminin bir özelliği var ki, temel eğitim belediyelerin yani öğretmenler belediye personeli. Çocukların bakımında çalışanlar, yaşlı bakımında çalışanlar belediyelerin görevi. Tabii ki temel altyapı hizmetleri belediyelerin eliyle yürütülmekte ve özellikle de bu yerel ve bölgesel yönetimlerin İsveç'teki kamu sektöründeki en büyük işveren özelliği bulunmakta. Bu aslında bizim ülkemizdeki yapılanmada bu o kadar, hani yerel yönetimlerin belediyelerimizin istihdam alanında yapmış olduğu görevler bu derece düşünülmemesine rağmen, İsveç'te kamu sektörünün çok önemli çalışanları yerel ve bölgesel yönetimler eliyle görülmekte.

Burada önem taşıyan bir husus var ki, İsveç AB üyesi olma süreciyle birlikte, iki kademeli olan yapılanmasında, burada parlamenter sistem çerçevesinde hükümetin il düzeyinde temsil eden, onların hükümetin görevlerini yerine getiren ve yerel yönetimleri il konseylerini denetleyen il idare kurulları bulunmakta. Ama bu il idare kurulları atama yoluyla göreve geldikleri için, seçimle göreve gelmedikleri için çok önemli bir güçleri bulunmamakta.

İsveç'te özellikle bölge yapılanmasının oluşturulması amacıyla çalışmalar yürütülmekte. Ancak yerel özerklik anayasa da en temel ilke olduğu için İsveç'te; bizdeki gibi bir kanunla Türkiye'deki 2950 belediye sayısı yaklaşık 1500'e indirilmesi mümkün değildir. İsveç'teki sistemde, bunun danışmalarla, gerçekten ihtiyaçları var mı? Çünkü kritik olan bir husus var ki, yerel yaşam koşullarının iyi hale getirilmesi ve İsveç coğrafyasında, o ülke sınırlarında yaşayan herkesin temel hizmetleri alma kalitesinin aynı olması gibi bir anlayış bulunmakta. Bu anlayışı yaşama geçirmek amacıyla da, "*Robin Hood Vergisi*" dedikleri, İsveç'in çok güçlü olan Stockholm Belediyesiyle, kuzeydeki gücü daha az nüfusa sahip Kiruna Belediyesi'nin, hizmetleri gerçekten iyi bir düzeyde verebilmesi için bir denkleştirme, mali denkleştirme sistemi bulunmakta.

Biz bu sistemi öğrenmek istediğimizde bize şunu söylemişlerdi. İsveç'te bu sistemi üç-dört kişi biliyor ve biz onları hiçbir zaman aynı uçakla bir yere göndermiyoruz. Çünkü gerçekten çok karışık bir sistem, ama bu sistemin içinde temel hedef herkesin daha iyi bir yaşam koşuluna sahip olması olduğu için, Stockholm'de yaşayan kişi de, Göteborg'da ya da Malmö'de yaşayan vatandaş da bu durumdan şikâyet etmemekte. Çünkü sistem kişilerin elde ettiği gelirler üzerinden vergiler üzerinden çalışmalar yürütülüyor. Dolaylı vergiler değil, direkt bizler neler kazanıyorsak, kazancımıza göre vergi ödüyoruz. Aslında bu sistem Robin Hood sistemi - mali denkleştirme sistemi İsveç'in bütünündeki yaşam kalitesine, sosyal devlet anlayışıyla çalışma yürütülmesinin çok önemli ilkelerindendir.

Peki, belediyelerin harcamalarının yüzdelerine baktığımız zaman; burada eğitim yüzde 14 ve 16'yla aslında çok önemli oranları almakta. Bununla birlikte yaşlı bakımı önemli; çünkü özellikle genç nüfusla ilgili ve nüfusun yaşlanmasıyla ilgili bir sıkıntı yaşandığı için İsveç'te, çünkü emeklilik yaşı da, özellikle üst noktalara çıkarılmakta; yaşlı bakım hizmetleri belediye harcamalarında çok önemli bir husus.

Belediyelerin Harcamaları

Okul öncesi ve okul dönemi bakım	%14
Zorunlu eğitim	% 16
Ortaokul	% 8
Diğer eğitim	% 4
Yaşlı bakım hizmetleri	% 19

AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Engelli bakım hizmetleri	% 11
Mali destek	% 3
Bireysel ve aile bakım hizmetleri	% 4
Ticari hizmetler	% 5
Diğer hizmetler	% 16

İl Konseylerinin Harcamaları

Birinci basamak bakım hizmetleri	%16
Uzman bedensel bakım	% 47
Uzman psikiyatri bakım	% 8
Diş sağlığı	% 4
Diğer sağlık konuları ve tıbbi bakım	% 8
Siyasi faaliyetler	% 1
Bölgesel kalkınma	% 2
Toplu taşıma ve altyapı	% 5
Eczacılık	% 8

Peki, il konseylerinin görevlerine baktığımız zaman; onların da sağlıkla ilgili olan hizmetleri ağırlıkta yapılmakta ve özellikle eğer ki yerelde hizmetlerin yapılmasında bir sıkıntı olduğu zaman, o noktada il konseyleri devreye girerek, birlikte iştişare yapılarak bu hizmetler yaşama geçirilmekte.

Bir diğer ülkemiz Polonya. Aslında sabahki oturumda olmayı çok isterdim. Çünkü tek konuşmacı vardı. Zaman kısıdı olduğu için, bazı şeyleri hızlı hızlı anlatmak durumundayım, ama soru-cevaptaki bunları tabii ki ele alabiliriz.

Polonya yerel yönetim sistemi; Polonya aslında izlenmesi gereken, incelenmesi gereken bir ülke olarak değerlendiriyorum. Nedeni de şu: Çünkü hem kültürel yapı olarak, hem de sistem olarak Türk yerel yönetimi ya da Türkiye'ye çok yakın olan ülkelerden biri. Burada da üç tür yerel yönetim kademesi bulunmakta; bölgeler, iller ve belediyeler ve belediyeler de aslında kendi içlerinde; kent belediyeleri, karma belediyeler (kent ve kırsal birlikte olduğu) ve kırsal alanlardaki belediyeler olarak ayrılmakta. Polonya Cumhuriyeti üniter bir devlettir. Özellikle üniter devletleri ele alma nedenim, kendi sistemimizle karşılaştırma adına, federali değil de üniter devletleri almanın daha faydalı olacağı için bu ülkeleri aldım.

Polonya'da 97 yılındaki anayasada, anayasada yerel yönetimler nasıl diye tanımlandığına baktığımız zaman, yerel yönetimler tanımlanmıştır. Ancak burada hatırlarsanız bizim 2000'li yıllar 2003'lü yıllarda 2001'li yıllarda yerel yönetim reform

paketleri çıkmaya başladığı zaman çok tartışıldı. Yerel yönetimler genel yetkili midir? Yoksa yetkileri sıralanmalı mıdır şeklinde, anayasamıza aykırıdır. Bu tartışmalar çok oldu.

Polonya’da anayasada ve kanunda, diğer başka kurum ve kuruluşlara yetki verilmiyorsa, orada eğer bir görev varsa, bunu yapma yetkisi belediyeye ait. İliden ya da bölgeden bahsetmiyoruz; belediyeden, temel ilk yerleşim yerinden bahsediyoruz. Bu anlamda aslında yerel özerkliğe, yerel yönetimlere vermiş oldukları önemi gösteriyor.

Peki, Polonya’nın bütününde yerel ve bölgesel yönetimlerin kamu harcamalarındaki payına baktığımızda, toplam kamu harcamalarının yüzde 30’unu yerel bölgesel yönetimler yerine getiriyor, ama burada oranları biraz detaylandırmak istiyorum. Belediyeler yüzde 77’sini yapıyor, bu yüzde 30’un. İller yüzde 17’sini, bölgeler de yüzde 6’sını. Anayasada ve kanunda öngörülen yerel yönetimlerin güçlü olması anlayışı, aslında yerel kamu harcamaları ya da kamu harcamalarının içinde de önemli bir yetkinin belediyeler eliyle verildiğini gösteriyor bize.

	Belediyeler (Toplam 19.204 milyon Avro)	Vilayet Haklarına Sahip Belediyeler (Büyük Şehirler (Toplam 14.216 milyon Avro)
eğitim	34,5 %	30,5 %
refah	16,6 %	12,2 %
ulaşım, yollar	10,9 %	20,3 %
çevre	8,4 %	5,4 %
idari	9,2 %	6,6 %
kültür	3,9 %	4,2 %
spor, rekreasyon	3,6 %	4,9 %
konut	3,1 %	5,6 %

Belediyelerin görevleri gimina diye tabir ediliyor. Aslında çok detaylı görevleri bulunmakta; sizin meslek alanınızdan planlamadan, temel belediye hizmetleri olan çöpten kanalizasyondan, temel eğitimden; Polonya’da da eğitim belediyeler eliyle temel eğitim görülmekte, bununla birlikte kamu güvenliğine kadar. Burada benim önemsedğim, bu benim tabii ki biraz kendi ilgi alanımla ilgili, genel görevleri arasında belediyelerin içinde sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yer almakta. Aslında bu yönetim anlayışındaki yaklaşımı da ortaya koyuyor.

BELEDİYENİN GÖREVLERİ (Gmina)

- mekansal planlama, yerel kalkınma stratejileri; yerel sektörel politikalar (çevre koruma, atık, enerji, sosyal strateji, okullar ağı, toplu konut); su, kanalizasyon, katı atık (çevre); yerel yollar; toplu taşıma; kreşler, anaokulları; temel eğitim (ilköğretim 1-6; orta öğretim 1-3); kültür (yerel kültür merkezleri, kamu kütüphaneleri); refah; zor durumda bulunan aileler, çocuklar; spor, eğlence; halka açık sağlık hizmetleri; kamu güvenliği; kamu mezarlıkların; yeşil alanlar, parklar, belediye ormanları; sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) işbirliği; temel idari hizmetler.

Peki, belediyelerin bu genel bir önceki slâyтта sıraladığımız genel yetkileri içinde nasıl bir yüzdeler var? Bu harcamalara baktığımız zaman; burada eğitimin yine çok önemli oranı aldığını, refahın ulaşım yolların, spor ve rekreasyon alanları ve konut gibi alanların aslında görev alanlarında olmayıp, daha üst ölçekteki yönetimler eliyle görüldüğünü gösteriyor.

Bir diğer yönetim ise iller, powiat olarak tanımlanmakta. Onlar aslında belediyelerin kendi ölçeklerinde yapamadıkları hizmetlerin daha üstünde yapılmasını öngören çalışmalardan bahsediyoruz. Gördüğünüz üzere temel eğitim belediyelerde, ama üniversiteler ve meslek yüksekokulları da iller eliyle görülmekte. İllerin/Powiatların 5.735 milyon Avroluk toplam yıllık harcamaları, belediyelerin bütçesinin sadece ¼'ü tutarındadır.

İLLERİN GÖREVLERİ (Powiat)

- ara eğitim (üniversiteler, meslek); diğer yerel kültürel birimle; refah (tamamlayıcı, gelişmiş; ailelere destek); temel hastane örgütlenmesi; vilayet yolları; yangından korunma; inşaat idaresi; diğer yerel idareler (jeodezi).

Eğitim	34,4 %
Refah	17,2 %
Yollar	21,8 %
spor, rekreasyon	12,1 %
Kültür	10,5 %
İdari	10,0 %
Sağlık	5,9 %
Emniyet	5,0 %

Voyvodalıklar, aslında Polonya'nın tarihsel yapısı içinde voyvodalıklar bulunmakta ve çok önemli. Voyvodalıklar bir bölge yapılanması öngörülerek, bölgesel kalkınma ve bölgesel düzeydeki hizmetlerin bu ölçeğe çıkarılarak yapıldığı yerel yönetim birimleri. Onların da görev alanları, gördüğünüz üzere yollar ve ulaşım yüzde 40'a geliyor. Aslında kendi görev alanlarıyla birlikte çalışmalarını yürütüyorlar.

BÖLGELERİN GÖREVLERİ (Voyvodalık)

- bölgesel kalkınma stratejileri/politikaları; bölgesel yollar; bölgesel demiryolları; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) planlaması ve dağıtımı (2007'den beri) (Bunun yanı sıra Avrupa Sosyal Fonunun da önemli bir parçası - ESF); yüksek eğitim; bölgesel hastanelerinin organizasyonu; bölgesel kültür birimleri (tiyatro, filarmoni orkestraları, bölgesel müzeler vb.); bölgesel çevre politikası; uygulamada ise idari hizmetlerin hiçbiri.

Eğitim	6,6 %
Refah	4,2 %
yollar, ulaşım	39,5 %
spor ve rekreasyon	3,3 %
Kültür	8,6 %
İdari	9,2 %
Sağlık	6,3 %
tarım, sanayi	12,5 %

Son olarak Fransa yerel yönetim sistemine ilişkin bilgileri sizlerle paylaşacağım. Türkiye'deki kamu yönetimi sistemimizin esinlendiği, Fransa merkezi yönetimin güçlü olduğu, yarı başkanlık sisteminin uygulandığı üniter bir devletten bahsediyoruz. Ancak üniter bir devlet ve merkezi yönetimi güçlü olan Fransa'da, 82 ve 84 yılında desantralizasyonla ilgili çok önemli çalışmalar yapıldı, reform çalışmaları yapıldı. Bunu aslında 2003 ve 2005 yılındaki düzenlemeler de beraberinde getirdi. Anayasada yerel ve bölgesel yönetimler tanımlanmış durumda. Orada ne olduğu, aslında bizim de anayasamızda öngörüldüğü gibi böyle bir tanımlama bulunmakta.

Merkeziyetin güçlü olduğu ve üniter bir devlet olan Fransa'da ise karşılaştırdığımızda bölgeler iller ve belediyeler, normal kamu harcamalarının 2010 verileri yüzde 19'unu sadece yerel ve bölgesel yönetimler eliyle yürütülmekte. Ama 36 bin sayısına dikkatinizi sadece çekmek istiyorum, belediye sayısı.

AVRUPA'DA YEREL YÖNETİM SİSTEMLERİNİN ÖLÇEK YETKİ VE VESAYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Burada aslında karşılaştırmalı olarak bölgelerin illerin ve belediyelerin yapılanmasını görüyoruz. Fransa'nın bir özelliği var ki, 36 binin üstünde belediyeden bahsediyoruz. Çok küçük ölçekteki yerleşim yerleri bile belediyedir. Burada Fransa'da ki, özellikle 80'li yıllardaki desantralizasyon çalışmalarıyla birlikte, hizmetlerin etkin bir şekilde verilmesi amacıyla, hizmet birlikleri anlayışı geliştirilmişti. Aslında burada bir yerel yönetim birimi olarak değerlendirilebilir ve burada tutup bir idari yapılanma, kademelenme getirilmek yerine, hizmetlerin etkin bir şekilde verilmesi amacıyla hizmet birlikleri yürütülmektedir ve özellikle belediyeler arası işbirliğinde Fransa modeli birçok Avrupa ülkesi tarafından da kullanılmaktadır.

Bölgeler	İller	Belediyeler
Ekonomik kalkınma	Sosyal ve sağlık hizmetleri	Kent planlama
Arazi planlama	Kent planlama ve ekipman	Çevre
Ulaşım	Eğitim	Ekonomik kalkınma
Eğitim	Kültür ve tarihi yapılar	Belediye yolları
Mesleki eğitim	Ekonomik kalkınma	Eğitim
Kültür	Çevre	Sosyal yardımlar
Ortaokulların yapımı	2004 yılı itibarıyla Avrupa Yapısal Fonların yürütülmesi	Kültür
Sağlık		
Avrupa Yapısal Fonların yürütülmesi		

Fransa'daki hizmetlerin yerel yönetim harcamalarındaki dağılımını görüyorsunuz. Her yerel yönetim birimi görev alanına göre harcamalarını yapmakta.

Sunulan Hizmetlere ve Düzeyine Göre Yerel Yönetim Harcamaları			
	Belediye (Komün) %	İl (Department) %	Bölge (Region)%
Eğitim	11.9	7.6	21.3
Mesleki Eğitim	n/a	n/a	15.09
Refah	9.1	38.4	n/a
Ulaşım	n/a	12.4	27.6
Ekonomik Kalkınma	2.03	8.7	6.3
Kültür, Spor, Boş Zamanların Değerlendirilmesi	17.9	n/a	n/a
Diğer	58.9	32.8	29.5

Ben son dakikalarımı Türkiye üzerinden gitmek istiyorum. Türkiye'deki nüfusumuzu da geçeyim, bu slâyda gelmek istiyorum. 2014 Mart'ı yakın dönemde, bizim için artık ben bütün verilerimizi 1354 belediye sayısı ile değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. 30 Büyükşehir'imiz oluyor. Büyükşehir ilçemiz 519'a çıkarılıyor 51 ile düşüyoruz. İlçelerimiz düşüyor 398'e. Özellikle bir önceki düzenlemeler kapsamında da, belediyelerin ekonomik durumlarının kötü olması, personelinin maaşını ödeyememesi, belediye personelindeki insan profilinin yeterli niteliğe sahip olmaması, kalifiye olmaması gibi gibi gerekçeler vardı yasaların.

Ancak büyükşehir ilçe sayısı 519'a çıkıyor. 519'a çıkan büyükşehir ilçeyle birlikte, aslında mülki idare yapılanmamızın içinde farklı bir idari yapılanma da, kaymakamlıklar ve altındaki il müdürlükleriyle birlikte çok önemli bir yapılanma geliyor. Ama bununla birlikte demokrasinin beşiği olduğunu savunduğumuz, doğrudan biz vatandaşlar hemşeriler olarak seçtiğimiz belediyelerimizin, karar organlarını bizim seçtiğimiz belediye meclislerimizin kapatılarak, bunun yerine daha mülki idare anlayışıyla geliştirilmiş olan bir yapılanmaya getiriyoruz. Aslında gündeminizde bunlar çok vardı, o yüzden ben bunun üzerinde çok durmak istemiyorum, belki sorularda ele alabiliriz.

2014 Mart'ından sonra Türkiye'deki yeni büyükşehirlerimizle gelinecek nokta ve il sınırı haline gelecek. Yerinden yönetim, yerel demokrasi hizmetlerin halka en yakın birimler eliyle verilmesi anlayışları çerçevesinde değerlendirdiğimizde ne ölçüde sağlanacağı şüphelidir.

Son bir özet yapmak istedim aslında. Farklı nüfuslar var ve bu farklı nüfusların içinde biz Türkiye'den, diğerleri üzerinde çok durduğum için, mevcuttaki yeni yapıyla birlikte 30 büyükşehir belediyesinde il genel meclislerini ortadan kaldırıyoruz. Artık bir tek meclis olacak ve bununla birlikte, ama valilik yapılanmamız devam ediyor.

Belediye ve Köyler	Nüfus	
	Mevcut	Yeni Durum
Büyükşehir Belediyeleri	35.467.356	58.053.547
Diğer Belediyeler	28.275.691	12.070.171
Toplam Belediye Nüfusu	63.743.047	70.123.718
Köyler	11.884.337	5.503.666
GENEL TOPLAM	75.627.384	75.627.384

Bir şeyler, bir yapılanma, reformlar elbette olabilir ki, ülkeler bunu yapmakta. Ancak burada danışma süreci çok önem taşıyor. Tarihinde belediye olmuş olan yerel yönetim birimleri, yerel yönetim özerklik şartındaki ilkelere de hiç uyulmadan, merkezi yönetimin iradesiyle kapatılıyor. Merkezi yönetim bu kararı, sadece seçime yetişmesi için çok kısa vadede yürütülüyor diyorum ve çok teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

HAMBURG'TA KENT YÖNETİMİ VE PLANLAMA

Ali VARDAR

Yüksek Şehir Plancısı

Her ne kadar Türkiye ve Almanya'nın idari yapıları farklı olsa da, Almanya'nın en önemli kentlerinden biri olan, yaklaşık 1,8 milyon nüfuslu liman kenti Hamburg'un yönetim yapısının ve planlama süreçlerinin irdelenmesi, büyük şehirlerimizin sorunlarına yönelik önerilerin geliştirilmesinde yararlı olabilir.

Hamburg kent bakanlar kurulu olarak tanımlanabilecek yürütme organı 'senato', yasa ve bütçe yapıcı 'kent parlamentosu' (meclis) ve 'ilçe belediye meclisleri'nin oluşturduğu üç ayaklı yapı, şehir yönetiminin esasıdır. Bu politik yapıya bağlı çalışan şehir idaresi de büyükşehir (senato) ve ilçe belediyeleri (yerel icraat) şeklinde organize olmuştur. Kent yönetimini oluşturan siyasi ve ona bağlı idari (teknik / bürokratik) yapı bu iki kademede düzenlenmiştir. Hamburg'un Berlin ve Bremen gibi bir 'şehir-eyalet' olması nedeniyle, idari yapısı Almanya'nın diğer eyaletlerindeki kentlerinin yönetim düzeninden farklılıklar gösterir.

Kent gelişimine yönelik kararların alınmasında Berlin'deki Federal İdarenin (merkezi yönetim) yerel idarelere sadece dolaylı etkileri olur. Federal Şehircilik Bakanlığı ülke çapındaki hukuki kentsel gelişme çerçevesi, teşvik ve yatırım programları, ülke ölçeğindeki stratejik kararlar üzerine çalışır; bu kararlarla yerel yönetimleri yönlendirir. Başkentten diğer kentlerde hazırlanan plan ve projelere müdahale edilmez.

Hamburg'ta kent geliştirme önlemlerinin hazırlanma süreçlerine bakarak, şu başlıklar üzerinde durulabilir:

1. Mekansal planlama kent idaresinde nasıl organize edilmiştir?

Hamburg'ta iki kademeli bir yapıdan söz edilebilir. Üst kademedeki Eyalet İdaresi (Büyükşehir) temel ve stratejik kararları hazırlayıp uygulamaya koyarken, alt kademedeki ilçe belediyeleri (Bezirksamt) yerel imar planlarının hazırlanmasından, onanmasından ve uygulanmasından sorumludur.

Büyükşehir İdaresinde 'senato' bir bakanlar kurulu işlevi görür. Kentsel gelişmeden sorumlu olan ve başında bir siyasetçinin bulunduğu 'Kentsel Gelişme ve Çevre İdaresi'dir. Bu idarenin kentsel gelişmeyle ilgili en önemli görevleri şöyle sıralanabilir:

- Kentsel gelişmeyle ilgili -özellikle konut sektörüyle ilgili- stratejik kararların hazırlanması
- Arazi kullanım planı ve onunla uyumlu büyük ölçek çevre peyzaj planlarının (Landschaftsprogramm) hazırlanması ve onanması
- Kentsel gelişme açısından stratejik önemdeki projeleri hazırlama ve yönlendirme
- Kent yenileme projelerinin hazırlanabilmesi için gerekli hedef, kural ve çerçeveleri tanımlamak, mali kaynakları ilçe belediyelerine sunmak, onlara uygulamada destek olmak
- Gerekli konut alanlarının imara hazırlanması için ilçe belediyelerini yönlendirmek
- Bölge planlama konusunda çevre eyaletlerle eşgüdüm içinde plan ve projeler hazırlamak
- Federal Bakanlıkla siyasi ve teknik ilişkileri ve işbirliğini sürdürmek

Kentsel ulaşım konusu eskiden Kentsel Gelişme ve çevre İdaresi'nce yürütülürken, şimdi bu konu Ekonomi İdaresi'ne devredilmiştir.

Yedi adet ilçe belediyesi ise imar planlaması, kent yenileme süreçlerinin koordinasyonu, alt kademedeki yol ve meydanların, yeşil alanların planlanması, inşası ve işletmesi gibi görevlerden sorumludur.

2. Kentsel planlama tipolojilerine örnekler

İmar Yasasına göre hazırlanması şart, yasal belge niteliğindeki üst ölçek 'arazi kullanım planı' ve alt ölçekteki 'imar planları' kentsel yapılaşmanın formel belirleyicileridir. Hukuki belge olan imar planları ihtiyaca göre tanımlanmış, çok geniş olmayan, genelde birkaç hektarlık, bir alan için hazırlanır. Üst ölçek arazi kullanım planına uygun olması gereken ayrıntılı planlama gerekçeleri, hedefleri ve planlama alanının sınırları kamuya ilan edilir. Plan ve raporların oluşturduğu belgeler

şeffaf süreçlerde hazırlanırlar. Plan taslaklarının hazırlanıp, kurumlar, vatandaş ve siyasi organlar arası görüş alışverişi sonucu olgunlaşması (vatandaş katılımı, sergi, askı, itiraz süreleri de göz önüne alınmalıdır) ve planların resmîyet kazanması birkaç yıl süren, uzun süreçlerde olur. Kesinleşen planlara yurttaşlar internet üzerinden her zaman kolayca erişilebilirler. Vatandaşlarca takibi kolaylaştırmak için her bir imar planının ayrı bir numarası vardır.

Yasal belge niteliğindeki planlamaların yanında tamamlayıcı veya ön hazırlık niteliğindeki enformel planlamalarla, yukarıda anılan bağlayıcı planlama süreçlerine destek sağlanır. Merkez gelişme konseptleri, öncelikli geliştirilecek semtlerin seçimine ve yaklaşımlara yönelik konseptler, merkez kademelenmesi için hedefler koyan planlamalar, çevrenin ekolojik özelliklerinin korunmasına yönelik ekspertizler bu konularla ilgili yatırımlar ve etkinlikler için çerçeve çizerler.

Ayrıca sıhhileştirilecek ve geliştirilecek semtlerdeki planlama hedefleri yenileme ve geliştirme konseptlerinde / planlarında tanımlanır.

3. Kentsel gelişme için ekspertizler ve stratejik raporlar

Kent gelişmesine yönelik yazılı belgelerin hazırlanması kent yönetiminin temel işlerinden biridir. Ancak bu iş sadece bir bürokratik zorunluluktan değil, bir sorunu sistemli bir şekilde ele almak, ‘ortak aklı’ harekete geçirmek için yapılan, kuvvetli bir iletişim boyutu da olan, kavramsal bir çalışmadır. Bizi kavramsal planlama açısından ilgilendiren vatandaşlarla veya ilgili kurumlarla olan günlük yazışmalar değil, stratejik planlamayla ilgili olarak hazırlanan ve ilgili kurumlarca üzerlerinde muvafakat sağlanan belgelerdir. Bu başlık altında iki tür ürün ön plana çıkar:

- Ekspertizler
- Stratejik raporlar

Ekspertizler belediyece bir sorunun çözümüne yönelik katkı sağlamak üzere, belediye dışından görevlendirilmiş bağımsız uzmanların / tasarımcıların / bilim insanlarının bir konu hakkında belgeledikleri sistemli düşüncelerdir. Çalışmaların analiz, sentez, öneri, iletişim boyutları olabilir. Ekspertizler teknik konularda (ulaşım, katı atıkların değerlendirilmesi, akarsu niteliğinin iyileştirilmesi; rüzgar türbini (pervanesi) için yer seçimi vs) olabileceği gibi, tasarım konusunda da (örneğin: kullanılmayan liman alanlarının yeniden geliştirilmesi) olabilir. Belediyece görevlendirilen uzman raporunu belediyenin ilgili birimiyle görüş alışverişine dayanarak hazırlar ve bu rapor kamuoyu tartışmalarına zemin oluşturur, kararların hazırlanmasına yardımcı olur. Kentin özgün kesimleri çoğunlukla, düzenlenen kentsel tasarım proje yarışmalarından yararlanarak planlanır.

Adı geçen ekspertizlere dayanarak ya da onlardan bağımsız olarak belediye

bünyesi içinde de kentin gelişmesini ilgilendiren belirli konularda stratejik rapor olarak adlandırılacak kavramsal çerçeve metinler hazırlanır. Bu tür metinlerde sorun analizlerine yer verilir, eldeki olanaklar değerlendirilerek yöntemler ve ulaşılmak istenen hedefler tanımlanır. Bu hedeflere ulaşmak için uygulanacak müstakil projelerin hazırlanmasına yönelik çerçeve kriterler, beklentiler, standartlar belirlenir. Daha sonraki adımlarda belirlenen ve kararlaştırılan genel hedeflere ulaşmak üzere uygun projelerin tanımlanmasına geçilir.

Bu tür stratejik raporlara şu örnekler örnek verilebilir:

- Merkeze yakın liman alanlarının geliştirilmesi (HafenCity)
- Konut inşa programı (hangi alanlarda, hangi teşviklerle ne kadar konut inşa edileceği)
- Kentin ağırlıklı olarak belirli bir yöne gelişmesi (Sprung über die Elbe)
- Kentsel gürültüyle mücadele
- Hamburg sosyal integrasyon konsepti
- Kent görünümünün ve temizliğinin iyileştirilmesi konsepti
- Kentteki alt merkezlerin geliştirilmesi (öncelikler ve teşvikler, eylem planı)
- Kent yenilemesinde teşvik programı (mali çerçeve, planlama ve uygulama süreçleri)

4. Kentsel proje kararlarının hazırlanması

Kentsel gelişmenin üç ayağından söz edilebilir:

- Mekansal planlama
- Belediye yatırımları
- Belediyenin inisiyatif faaliyetleri ve aktivite organizasyonları

Bu konulardaki siyasal kararlar belediye bünyesinde hazırlanan ve genelde 'basılı metin' (Drucksache) olarak adlandırılan belgelere dayanarak alınır. Konunun sahibi olan belediye birimi taslak metni hazırladıktan sonra, konuyla ilgili diğer birim ve kamu kuruluşlarının da görüşlerini alır. Kamuoyundaki tartışma sonuçları göz önünde bulundurarak, karar metninin son hali, gerekçeleriyle birlikte, bir toplu metin olarak hazırlanır. Senatoya veya meclise sunulan bu tür karar metninin hazırlanması, ortak akli oluşturma sürecidir.

Metinlerin içerik ve süreç bakımından nasıl hazırlanacağı konusunda yerel meclis ve idarece tanımlanmış kurallara ve normlara uyulur. Bu tür raporlarda özellikle

sorun analizleri, çözüm alternatifleri, uygulama adımları, proje organizasyonu, maliyetler ve finansman konuları ele alınır; birimler arası uzlaşılma sağlanamayan farklı görüşler kayda geçirilir. Senato veya meclis kararından sonra stratejik belge ya da proje hazırlıklarına başlanması kesinleşir. Projelerin finansmanları iki yılda bir meclisce kabul edilen genel bütçe çerçevesinde yapıldığından, bu basılı metinlerde, harcamaların hangi bütçe kalemlerinden olacağı kayda geçirilir. Meclisce onanmış bütçe verileri, harcama kalemlerine göre, internette kamuoyuna sürekli olarak sunulur.

Projelere yönelik eleştirilerde, kent meclisindeki parlamenter denetimde ve değerlendirmelerde bu metinlerden hareket edilir. İdare içinde epey mesaiye neden olan bu çalışmalar, kent yönetimi içindeki kavramsal ve kurumsal işlerin özüdür. Kent meclisinde ele alınan raporlar kamuoyuna açıktır ve internet üzerinden herkes tarafından okunabilir.

5. Kentsel geliştirme proje tipolojilerine örnekler

Her kentte olduğu gibi Hamburg'un yerleşilmiş alanları konumlarına göre farklı niteliklerdedir. Cazip alanlara talep fazla olduğu için bu kesimler kamunun finansal desteği olmaksızın, sadece hazırlanan planlar çerçevesinde kendi kendilerine gelişebilirler. Örneğin kent içinde cazip yerlerdeki, artık ihtiyaç duyulmayan, sanayi, demiryolu ve liman alanları, askeri tesisler, verimsiz kullanılan spor sahaları yatırımcıların ilgi odağındadır. Ancak bu tür yerlerin değerlendirilmesindeki ölçüt sadece rant faktörü değildir. Alanların yeniden geliştirilmesi kendi çıkarlarını ön planda tutan yatırımcılara bırakılmaz. Yeni yapılaşmalar belediyece hazırlatılan, kent bütününe göz önüne tutan, çevreyle uyumlu ve parasal olmayan kamu çıkarlarını da dikkate alan, çıkar dengelerini tutturmaya çalışan çerçeve planlara göre olur. Gerektiğinde bu tür alanların geliştirilmesi ve pazarlanması için belediyece geliştirme şirketleri kurulabilir. Bu tür kent alanlarının yeniden geliştirilmesi belediyeye ek bir mali yük getirmez.

Yatırım talebinin az olduğu, az gelirli hemşerilerin yaşadığı ve onarım ihtiyacı olan kesimlerde ise, kentsel gelişme kendi kendine gerçekleşemez. O bölgeler belediyece 'teşvik bölgesi' olarak belirlenerek, özel ilgi odağı olur. Kent yenilemesi süreçleri Federal Bakanlıkça da teşvik görmektedir.

Bu tür bölgelerin sosyal yapısını koruyarak geliştirebilmek için yenileme konseptleri, gerekirse yeni imar planları hazırlanır; yapılar için onarım yardımları verilir; kentsel altyapıyı geliştirici önlemler alınır, o semtlerde görev yapan diğer kurumlarla (sağlık, eğitim, ulaşım, güvenlik, spor vs) işbirliğine gidilir. Halk katılımının da teşvik edildiği bu tür yenileme süreçleri uzun soluklu işler olup, belediyenin özel planlama şirketleriyle ortak çalışmasıyla yürütülür. Yapı sahip-

lerine, kiralari fazla arttırmamak kaydıyla onarım yardımında bulunulur. Gösterilen tüm bu özene karşın semtlerin soylulaştırılması (gentrification) sorunu Hamburg'ta da gündemdedir. Talebin yüksek olduğu semtlerde eski kiracıları korumak amacıyla gayrimenkullerin değerlerini ve dolayısıyla kiralari düzeyini arttırmamak için bazı yenileme önlemlerine 'sosyal koruma yönetmeliği' olanaklarıyla kısıtlamalar getirilmektedir.

Kentsel yenileme süreçleri sadece konut alanlarında görülmez; son yıllarda ticaret yapısında ortaya çıkan değişiklikler sonucu kentin canlılığını kaybetmemesi ve alt merkezlerdeki perakende ticareti güçlendirmek için alt merkezlerin korunmasına yönelik kamu teşvikli kentsel projeler hazırlanmakta, merkezler planlamasına uymayan alışveriş merkezi türü yatırımlara izin verilmemektedir. Örneğin IKEA adlı büyük ev eşyaları firmasının kent içindeki Altona alt merkezinde yeni bir şube açabilmesi, yatırımın bir alt merkezde planlanmasına rağmen, çevrede oluşturabileceği muhtemel sorunlar nedeniyle, ancak büyük tartışmalardan sonra, bir halk oylaması sonucunda gerçekleşmiştir.

6. Plan ve projelerin hazırlanmasında özel planlama şirketlerinin rolü

Belediyenin planlama ve kentsel projeleri geliştirme sürecinde özel planlama ofislerinden, uzman bürolardan yararlanılır: İmar planlarının hazırlanma süreçleri; doğal çevrenin korunmasına yönelik kentsel peyzaj planlamaları, planlama yarışmalarının hazırlanma ve değerlendirilme çalışmaları, çeşitli konulardaki ekspertizlerin, yarışmaların ve uygulama projelerinin hazırlanması, mülk sahiplerinin kamu teşviğiyle yatırıma özendirilmesi, vatandaşların planlama sürecine katılımını sağlayıcı hizmetler için özel bürolardan yararlanılır.

Yaklaşık 10 - 15 yıl süren semt yenileme süreçlerinde, her semt için görevlendirilmiş özel bir planlama ofisi, semt sakinlerinin muhatabı olarak - belediyeyle yakın çalışma içinde- süreci taşıyıcı, koordinasyonu sağlayıcı danışmanlık görevleri üstlenir.

Eğer, daha karmaşık ve uzun soluklu kentsel geliştirme süreçlerinin belediye bünyesi dışında, esnek bir şekilde yürütülmesi isteniyorsa, belediyece belirli amaca yönelik kent geliştirme şirketleri kurulabilir. Örneğin Hamburg'taki en büyük kentsel geliştirme projesi HafenCity Projesi için böyle bir geliştirme şirketi kurulmuştur. Kullanılmayan liman alanlarının hazırlanan çerçeve masterplana göre geliştirilerek, parsel parsel pazarlanması, bu kamu şirketi eliyle yürütülmektedir.

Benzer bir şekilde 2013 yılında sunumu yapılan Uluslararası İnşa Sergisi (Internationale Bauausstellung –IBA Hamburg) hazırlıkları için de kamu eliyle bir şirket kurulmuştur. Sergi, kentin şimdiye kadar az gelişmiş bir kesimi olan

Wilhelmsburg'a canlılık kazandırmak üzere uygulanan konut, spor ve yönetim yapıları, enerji üretimi sağlayan tesisler, açık alanlar gibi birçok kentsel projeden oluşmaktadır. Bu özgün kentsel projeler, 5 -6 yıllık yoğun bir ekip çalışması ve belediyenin olağandışı mali katkıları sonucu ortaya çıkmıştır. Böyle büyük ölçekli işler belediyelerin olağan görevleri içinde yürütülemeyeceği için, özel bir proje organizasyonuna gidilmesi doğaldır.

IBA.Hamburg Projesi her ne kadar özel bir kamu şirketi eliyle yürütülse de, çalışmalar belediyenin çok yakın eşliğinde ve yönlendirmesinde hazırlanmıştır. Bu çerçevede Kent Geliştirme Dairesinin başındaki en yüksek teknik makamdan söz etmek yerinde olur: 'Oberbaudirektor' 'Kent Başplancısı' olarak adlandırabileceğimiz makamdaki, kişi günlük rutin işlerin ötesinde, kaliteli bir planlamanın garantörü olarak siyasetçilere danışmanlık yapar ve kentin çehresini etkileyecek projelerin hazırlanmasında onun onayı alınır. Başplancı seçim dönemlerini aşan bir sözleşmeye göreve geldiği için günlük politikaya mesafeli durabilir. Kariyeri ve bilgi birikimi sonucu saygın olan bu makam, kent planlamanın vatandaşa, medyaya yönelik yüzüdür. Planlama jürilerine başkanlık eder, basınla ve yatırımcılarla ilişki kurar; stratejik planlamaları yönlendirir, estetik tartışmalarda görüş belirtir, projelerin hazırlanmasına katkı verir. Planlamanın teknik konularında belediye başkanı, kentsel gelişme senatörü görüş bildirmezler; bu işi baş plancıya bırakırlar.

7. Kent yönetiminin kentsel projelerin özendirilmesi yöntemleri

Yaklaşık 10 – 15 yıl süren uzun soluklu semt yenileme süreçlerinin temeli her kesimin katılımıyla hazırlanan geliştirme konseptleridir. Mevcut sorun ve potansiyel analizlerine dayanarak ve yerel talepleri de göz önüne alarak, belirlenen hedeflere ulaşmak için, konulan çerçeveye uygun projeler özendirilir. Bu süreçleri yönlendiren birimler hem büyükşehir belediyesinde hem de ilçe belediyelerinde kurulmuştur. Büyükşehir belediyesince belirlenen genel çerçeveye uygun uygulamalar, ilçe belediyelerince özel planlama ofislerinden de yararlanarak yapılır. Süreç boyunca semt sakinleriyle iletişim canlı tutulur ve kurulan yerel bürolar ve katılım kurulları yoluyla sakinler ve işyeri sahipleri sürece katkıda bulunur. Semtten gelen fikirler konsept çalışmalarında değerlendirilir. Doğal olarak bu süreçler her zaman farklı çıkarlar nedeniyle çok uyum içinde yürümese de, sonunda uygulanacak / özendirilecek projeler konusunda mutabakat sağlanır.

Öncelikli gelişme bölgelerindeki kentsel projeler belediyenin gerek mali katkılarıyla, gerekse o kesimdeki hizmet yoğunluğunu arttırmasıyla özendirilir. Geliştirme konseptlerine uygun olan ve kendi başlarına verimli olmayan özel mülk projeleri belediyece hibe yoluyla destek görür. Bunlar genellikle yapı onarımına

yönelik desteklerdir. Projelerin hazırlanma sürecinde hem yapı planlaması hem de finansmanın sağlanması konusunda belediyenin görevlendirdiği şirketler mülk sahiplerine ve kiracılara yol gösterir. Önemli kentsel yenileme hedeflerinden birisi, mülk sahiplerine ve kiracılara mağduriyet sağlamamaktır. Belediyenin teşvik amaçlı mali katkıları mülk sahibiyle belediye arasında yapılan sözleşmelere dayanır. Burada karşılıklı görev ve yükümlülükler, koşullar tanımlanır.

Konsepte öngörülen kamu yatırımları (yeşil alan, meydan, park, sosyal tesis vs) ise, belediyenin ilgili kurumunun sorumluluğunda yapılır ve projenin sürdürülebilir olmasını sağlayıcı önlemler (bakım, işletme giderleri, kadro vs) baştan alınır. Bu tür önlemler hemşeri katılımıyla hazırlandığı için, gerçekleşen projeleri sakinler daha çok sahiplenerek özenli kullanırlar.

Hibenin yanında 'Konut Sandığı' gibi kamu bankalarının da uygun projelere ucuz kredi yardımları yapılır. Sosyal konutlar için yatırımcıların finansman külfetinin hafifletilmesi sonucu, yapı maliyetleri düşürülür ve bu konutlar az gelirli sosyal kesimlere kiraya verilir. Özellikle, uzun dönemde düzenli gelir sağlamak isteyen ve kiralık sosyal konut inşa eden yatırımcılar bu yolla teşvik edilir. Bu tür konutların yenileme bölgesinde inşa edilmesiyle mevcut sosyal yapının korunması, semtin istenmeyen bir şekilde 'soylulaştırılarak' düşük gelirliilerin yenilenmeden sonra semti terk etmelerinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Kiralık konutların özendirilmesine ek olarak, birlikte bir yapıya taşınmak isteyen küçük sosyal grupların da, kendi ihtiyaçları için, kendi girişimleriyle yeni bina yapmaları teşvik edilir (Baugemeinschaften). Belediyenin sahip olduğu konut şirketi SAGA, elindeki büyük konut stokuyla, kentin az gelirli sosyal gruplarının konut ihtiyacının karşılanmasında ağırlıklı bir rol oynamaktadır.

Kentsel gelişme projelerinde –her ne kadar büyük bürokratik külfet getirirse de– Avrupa Birliğinin teşvik fonlarından da yararlanılır. Bu çerçevede Avrupa Bölgesel Geliştirme Fonu'ndan (European Regional Development Fund –ERDF; Almanca EFRE) adlı fondan semtin sosyo-ekonomik yapısının iyileşmesine katkı verebilecek projelere destek sağlanır.

8. Kentsel gelişme süreçlerinde kurumlar arası entegratif yaklaşımlar

Kent gelişmesi sadece mekansal planlamayla sürdürülen bir iş olmadığı için, sosyal, ekonomik, enerji, temizlik, çevre koruma, güvenlik, eğitim, spor, ulaşım, sağlık vs. gibi konularla ilgili kurumların projelerinin de kentsel gelişme hedeflerine uygun hazırlanmasının sağlanmasına yönelik çalışmalar da önemlidir. Bu bakımdan kentsel geliştirme ve yenileme projelerinin hazırlanmasına çerçeve oluşturan konseptler sadece mekana dönük, imar hakları ve kullanımlarla ilgili kararları içermez. Tipik mekan planlama içeriklerinin ötesinde, semtin ekonomik ve

sosyal yapısının iyileştirilmesine dönük hedefler de konseptin konusudur. Semtteki eğitim durumu, sağlık, farklı yaş guruplarına dönük sosyal altyapı, ulaşım olanakları, mevcut altyapının, semtin potansiyellerinin değerlendirilmesi konsept çalışmalarında ele alınır. Bu konuların sahibi olan kurumlarla iletişime geçilerek, iyileştirme olanakları gözden geçirilir. Hazırlanan konsept taslakları katılıma eşlik eden semt kurullarında görüşüldükten sonra, yerel siyasal temsilcilerin de (ilçe belediye meclisi ilgili komisyonu) onayı alınarak, uygulamaya geçilir. Mutabakat sağlanmış geliştirme konseptleri semt için hazırlanacak önlemlerin önceliklerini, zamanlamasını ve finansmanını somutlaştıran ‘önlemler programı’nın çerçevesidir. Belediyece teşvik görececek projeler, önlemler programında belirlenen projelerdir.

Özellikle her kurumun kendi açısından hazırladığı projelerde, diğer kurumların ihtiyaç ve faaliyetlerini göz önünde tutması, konsept hazırlık sürecinde aralarındaki işbirliğinin geliştirilmesine çalışılır. Hem yatırım, hem de işletme açısından birden fazla kurumun bir araya gelmesini sağlayacak çabalara girilir. Çok paydaşlı projeleri uygulayabilmek en zor iştir. Semt geliştirme projelerinin konusu olarak şu örnekler de sayılabilir: Okul spor tesislerinin dernek ve kulüplerce de kullanılması; okul avlularından semt oyun alanı olarak da yararlanılması; kurs ve eğitim olanaklarının çeşitlendirilmesi; sağlıkla eğitim hizmetleri arasında eşgüdümün sağlanması; kreş ve yuva gereksinmelerine çözüm aranması; otobüs durak ve servis saatlerinin gözden geçirilmesi; çalışan annelere yardımcı olacak hizmetlerin geliştirilmesi; sosyal tesislerin farklı guruplarca ve farklı taleplere göre daha yoğun kullanımının sağlanması; mevcut tesislerin canlılık ve verimliliğinin optimize edilmesi; semtteki esnaf ve küçük sanayinin yerel sorunlarının çözümüne yardımcı olunması. Ayrıca semt geliştirme süreçlerinde sakinlerin katkılarının sağlanması semtte oturanların mahallelerini benimsemesini, yurtaşların duyarlılıklarının güçlenmesini ve çevrelerine sahip çıkmasını özendirir. Semtlerin uygulanmasına karar verdiği küçük önlemlere finansman olanağı sağlanması yurtaşların sürece katılımlarını canlı tutar.

9. Altyapı projelerinin hazırlanmasında ve onanmasında bağlayıcı ‘plan tespit süreci’

Karayolları, demiryolları, limanlar, havaalanları, çöp depolama ve imha tesisleri, maden ocakları, yüksek gerilim ve doğalgaz hatları gibi tesislerin inşasında imar planı hazırlanması yerine kurallara bağlı bir plan kesinleşme süreci idare yasalarında öngörülmüştür. Yatırımlara ancak ‘plan tespit süreci’nin sonuçlanmasından sonra başlanabilir. Bu süreçte projeler mevzuat bakımından farklı sorumlulukları kapsayan ruhsat, çevresel etkileri değerlendirme, planlama gibi konuların tüm öğelerini göz önüne bulunduran, hukuki bağlayıcı tek bir idari

süreç içinde karara bağlanır. Burada amaç yatırımı gerçekleştirmek isteyen idarenin – karayolları, demiryolları vs, ki bu proje taşıyıcısı olarak adlandırılır- yatırımının çevreyle ve diğer gelişme hedefleriyle uyumlu olmasını, olumsuzlukların en aza indirilmesini sağlamaktır. Projeler gerçekleştirmeden önce, yatırımdan etkilenecek kentliler etrafı bir şekilde aydınlatılır, onların proje hakkındaki görüş ve itirazları projenin biçimlenmesine yansır. Bu çerçevede proje alanındaki, flora, fauna, biyotop, yer altı suyu varlıkları ile ilgili muhtemel olumsuz etkilenmeleri azaltma ve yatırımın neden olabileceği olumsuzlukların önüne geçme önlemleri ekspertiz raporlarıyla kayda geçirilir. Ekspertizlerin ana hatları, hazırlanan planlar, öngörülen olumsuzlukları telafi önlemleri, tüm ayrıntılarıyla ve gerekçelere dayanarak kamuoyuna tanıtılır. Çevre korumasıyla ilgili kurumların görüşleri alınır ve çevresel olumsuz etkileri azaltıcı talepleri kayda geçirilir. Projenin çevresel etki (özellikle emisyon, gürültü) bakımından değerlendirilerek, olumsuz etkileri azaltacak telafi önlemlerin karara bağlanması da bu hukuki süreç içinde gerçekleşir. Böylece projelerin sorumlu idarece kendi çıkarları açısından tek taraflı olarak, çevre etkilerini göz ardına atarak, en ucuz maliyetle hazırlanmasının önüne geçilmekte, çıkarlar dengesi bağlayıcı bir idari süreç içinde kurulmakta, gerekli çevresel önlemlerin finansmanı da planlanan o proje bütçesi çerçevesinde güvenceye alınmaktadır. Projeyi yüklenici kuruluşlar sağlam ve dengeli bir plan tespit süreci sonucunda belirlenen tüm yasal sorumluluklarını yerine getirmek ve yatırımları nedeniyle ilerde açılacak davalarda haksız duruma düşmemek isterler. Zaman zaman hukuksuz olabilecek ve iyi temellendirilmemiş politik fevri yatırımların önüne bu bağlayıcı süreçle geçilmek istenir. Her ne kadar bu süreçler için gereken süre altyapı projelerinin hazırlanmasında baştan göz önüne alınsa da, süreçte doğan çelişkilerden dolayı projeler sık sık öngörülen zaman içinde kesinleşmez.

Örneğin Hamburg limanının daha modern gemilere gereksinimlerine uygun hale gelmesini sağlayacak 40 hektarlık genişleme süreciyle ilgili plan tespit sürecinin 2012 yılında tamamlanması gerekirken, çeşitli çevresel sorunlar nedeniyle plan tespitini 2014 yılından önce olamayacağı şu günlerde basında yer almaktadır. Zira mevcut planlamaların ilerde açılacak davalarda hükümsüz duruma düşülebileceğinden çekinildiği için, yakın çevreden gelen yapılan itirazların giderilmesine çalışılmaktadır.

10. Planlamaya ve kentsel projelerin hazırlanmasına hemşerilerin katılımı

Planlama ve uygulama süreçlerinin şeffaflığı ve ilgili hemşeriyi bilgilendirme ve sürece katmak esas amaçtır. Hemşeri katılımını sağlamak üzere yasaların öngördüğü ve yasaların öngördüğüne ilave yöntemler vardır. Hedef, planlama içeriğinin açık olarak tartışılmasını sağlamak ve en büyük mutabakatla kararların alınmasını sağlamaktır. Katılım yöntemleri çok farklı boyutlardadır.

- İmar planlama süreçlerinde sürecin başlaması, hedefler ve planlanacak alan kamuya açıklanır; ilk taslak kamuoyunda görüşülür; askı süresince yapılan her bir itiraz ve onunla ilgili idarenin değerlendirmesi kayda geçirilir.
- Yenileme süreçlerinde semtte oturanların, işyerlerinin temsilcilerinin oluşturduğu kurullar sürece eşlik eder; çeşitli konulara yönelik çalıştaylar yapılır; katılım belediyece teşvik edilir; yerel kurulların tavsiyelerine genelde siyasal sorumluluğu taşıyan komisyonlarca uyulur. Semt gelişmesiyle ilgili broşürler yayınlanır; internet sayfaları düzenlenir. Yenileme süreçlerinde semtte kurulan yerel bürolar yoluyla sakinlerle ilişki canlı tutulmaya çalışılır.
- İnternet sadece belediyelerin reklam aracı değil, güncel kentsel gelişme konuları hakkında bilgi verme platformudur. Ayrıca tüm planlar orada görülebilir.
- İnternet kentli vatandaşa hizmet amacıyla kurulduğu için, büyükşehir ve ilçe belediyelerin siteleri bizde olduğu gibi ayrı ayrı kendi başlarına değil, büyük şehir için görev dağılımını bir bütün olarak ele alan, ortak bir çerçevede hazırlanmıştır. Hangi kurumun hangi konuda sorumlu olduğunu vatandaş orada görür.
- Yerel basın kentsel gelişme konularını yakından takip eder; sadece belediyenin basın bültenlerini yayınlamakla kalmaz, kamuoyundaki tartışmaları ve eleştirileri de yansıtır.

11. Mecliste muhalefet çerçevesinde yazılı soru önergeleri

Kent meclisindeki muhalefetin siyasi yönetimi denetleme, onu belirli sorunlar karşısında pozisyon almaya zorlayarak, idareyi etkileme yöntemlerinden biri de küçük ve büyük yazılı soru önergeleridir. Meclis kuralları gereğince her soru önergesi belirli bir süre içinde yazılı olarak yanıtlanmak durumundadır. Yanıtlar ilgili belediye birimince hazırlandıktan sonra siyasi yönetimin onayıyla basıldıktan sonra meclis üyelerine dağıtılır. Her bir önerge ve önergenin içindeki her bir soru numaralandırıldığı için yönetim her soruya bir yanıt vermek zorundadır. Belediye idaresinde büyük mesailere yol açan soru önergelerine verilen yanıtlarla hem idari hizmetler ve planlamalar, hem de siyasal iktidarın uygulamaları belgelenmiş ve resmiyet kazanmış olur. Soru önergeleri ve yanıtlar internet aracılığıyla basına ve kamuya yansıdığı için seçmenler ve ilgili kuruluşlar hem iktidar uygulamalarından hem de muhalefetin çalışmalarından haberdar olurlar. Yazılı önergeler kentsel parlamenter denetimin önemli araçlarından. Kamuoyunda ilgi uyandıran konularda soru önergesi hazırlayan ve bu konuları medyaya yansıtan meclis üyeleri kamuoyunda bilinir. Her bir muhalefet partisinin şehircilik konusunda uzmanlaşmış, iktidarın uygulamalarını izleyen en az bir meclis üyesi (şehircilik konularında sözcüsü) vardır.

12. Sonuçlar

Yukarıda belirtilen noktalara dayanarak Hamburg kent yönetiminin şu özellikleri dikkati çeker:

- Planlama hazırlık ve karar süreçleri **ortak akıl hareketine** geçirmeye, çıkarlar dengesini kurmaya, uzlaşmaya yönelik süreçlerdir.
- Planlama süreçlerinde **saydamlık** esastır ve hemşerilerin bu süreci takip etme ve etkileme olanakları vardır.
- **Planlama** ve projelendirme **kararları gerekçelendirilir** ve yazılı olarak **belgelenir**.
- **İmar planlarına** her hemşeri kolayca **erişebilir**.
- Konulara yönelik **enformel planlamalar** hazırlık aşamalarında anafikirlerin oluşmasında katkı sağlar.
- Kent yönetimi kentin gelişme konuları ya da mekanlarıyla ilgili **stratejik plan belgeleri** üretir. Bu belgeler müstakil projelerin hazırlanmasına çerçeve çizer.
- Planlama ve proje hazırlama konusunda **özel sektör kamu arasında işbirliği** esastır. Belediye sadece işleri özel bürolara ihale edip geri çekilmez; süreç içinde özel büroları yönlendirir, sürece eşlik eder.
- Planlamada farklı uzmanlıklardan, kurumlardan ve sorumluluklardan sürece katkı sağlandığı, eşgüdüm ve uyumun ön plana çıktığı **entegratif (bütünleştirici) yaklaşımlar** ağırlık kazanmaktadır.
- Yukarıda sayılan özellikler **hızlı planlama süreçlerini engellemekte**, planlar katılımlar sonucu ancak olgunlaştıktan sonra bağlayıcı olur.

8B. OTURUM - 8 KASIM 2013

"YERELE MERKEZİ MÜDAHALE ORTAMINDA KENTİN ve PLANLAMANIN YÖNETİMİ"

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Hülya KOÇ**

Kentsel Dönüşüm Sürecinde TOKİ'nin Kent Yönetiminde ve
Mekansal Planlama Pratiğindeki Yeri ve Rolü
Ayşe KALAFAT SEPETÇİOĞLU
Yard. Doç. Dr. Hilmi Evren ERDİN

İl Çevre Düzeni Planlarında Karar-Alma:
Yerelin Yetkisi Var, Etkisi Ne Kadar?
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AKSU ÇAM

Yerele Merkezi Müdahale Ortamında
Kent ve Planlamanın Yönetimi
Melis OĞUZ, Doç. Dr. Özlem ÇEVİK

KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE TOKİ’NİN KENT YÖNETİMİNDE VE MEKANSAL PLANLAMA PRATIĞİNDEKİ YERİ VE ROLÜ

Ayşe KALAFAT SEPETÇİOĞLU

Şehir Plancısı, Buca Belediyesi

Yard. Doç. Dr. Hilmi Evren ERDİN

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1. Giriş

Büyük bir çoğunluğu birinci derece deprem bölgesinde bulunan ve önemli afet riski taşıyan kentlerin bulunduğu ülkemizde, risk taşıyan kentsel bölgelerin veya alanların dönüştürülmesine ilişkin özel mevzuat geliştirilmesi, olası afet durumunda yaşanacak risklerinin minimuma indirilmesi ve afet riskleri bertaraf edilirken diğer birçok kentsel sorunu çözecek yaklaşımların da geliştirmesi olumlu bir durum olarak ifade edilebilir. Ancak afet riskinin çeşitli mağduriyetlere de (zorla tahliye, soylulaştırma, mülkiyet hak ihlâli, borçlandırma, yoksullaştırma gibi) yol açan kentsel dönüşüm projelerine hız kazandırmak için araçsallaştırılma, bu projelerin meşruiyeti için bir “bahane” olarak öne sürülme olasılığı da bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılan düzenlemelerin yerelin ihtiyaçlarından hareketle halkın katılımına öncelik veren, mevcut hak ve özgürlükleri dikkate alan ve ön planda tutan bir nitelikte olması gerekmektedir. Afet riskleri çerçevesinde gündeme yoğun bir şekilde gelen kentsel dönüşüm kavramının içinde nasıl doldurulduğu kent yönetimi ve mekansal planlama pratiği açısından büyük önem taşımaktadır.

Özellikle son dönemde ülkemizin mekansal planlama gündeminde önemli bir yer edinen “Kentsel dönüşüm” kavramının tanımlanmasında çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Mekanın yeniden üretimi için kullandığımız “Kentsel Dönüşüm” kavramı bu süreçte şehir plancıları, mimarlar ve yatırımcılar gibi farklı aktörleri ve aslında birbirlerinden farklılaşan “kentsel canlandırma”, “sağlıklaştırma”, “koruma”, “iyileştirme” ve “kentsel yenileme” gibi yorum ve pratikleri kapsamakta-

dır. Çok kabaca, belli bir tarihsellik içinde gelişmiş iki uç pratik, bize bu kavramı tanımlama ve anlamlandırma konusunda yardımcı olabilir. Bunlardan biri, kentsel alanın “temizlenmesi” ve yeniden geliştirilmesi şeklinde uygulanan, komple yıkım ve yeniden inşa içeren pratiktir. Burada en kritik soru, bu dönüşümün kimin faydası için yapıldığıdır. Orada yaşayan insanlar için mi, başka sınıflar için mi, yoksa yatırımcılar için mi? Öne çıkan diğer bir soru, bu tarz dönüşümün maliyeti ve finansmanının nasıl sağlandığıdır? Türkiye’de “yık-yapçı dönüşüm” modelinin mekândaki farklılaşmalar hesaba katılmadan her yerde uygulandığı görülmektedir. İkinci pratik ise bir yerin sakinlerinin katılımıyla “gereksiz yere” yıkıma başvurmadan yapılı çevrenin ve sosyal yaşantının iyileştirilmesidir. Şu ana kadarki uygulamalara baktığımızda, böyle bir dönüşüm modelinin Türkiye’de mevcut olmadığı söylenebilir. Zira, insanları yerinden, komşularından, mahallelerinden etmeden, kendi gerçekliklerine ve ihtiyaçlarına göre, öznesi oldukları bir süreç içinde mekânda “iyileştirme” yapmak ve kent toprağını hukukî güvenceye kavuşturmak, inşaat sektörü öncelikli bir ekonomik büyüme çerçevesinde “yık-yapçı” pratik kadar kentsel rantlardan nemalandıracak bir yaklaşım değildir.

31 Mayıs 2012 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6306 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkarılmıştır. Yasa kapsamında yeni yerleşimlerin yapılacağı “rezerv yapı alanları”, can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan “riskli alanlar” ve bu alanların içinde veya dışında yer alabilecek “riskli yapılar” tanımlanmıştır. Yasa ile bu alanların nasıl tespit edileceğinin, riskli alan ve bina tespitinden sonra tahliye ve yıkımların nasıl yapılacağına ve yıkım sonrası arsa haline gelen taşınmazlarda nasıl bir proje geliştirileceğinin genel çerçevesi çizilmiştir. Yine yasa kapsamında kamu kurumlarının görev ve sorumlulukları belirtilmiştir.

Bu yasa içerisinde en temel olarak gözlemlenen, yetki tanımında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile idarenin (Büyükşehir belediyeleri veya ilçe belediyeleri) dışında TOKİ’nin de eşit derecede yetki sahibi bir kurum olarak mekansal planlama sürecine dahil edildiğidir. TOKİ bu düzenlemelerle her türlü masraftan ve denetimden muaf, kentin özel ve kamusal tüm mülkiyetlerinde kendi kendine proje yapmaya ve hatta onamaya yetkili kılınmaktadır. Yasa ile TOKİ, kentsel dönüşüm ve yenileme projeleri adı altında kentin tarihi ve arkeolojik sit alanlarının, tarım alanlarının, meraların, su havzalarının, kentlerin içerisinde kalmış son kamusal alanların, imara ve yıkıma açma hakkını kazanmaktadır. Böylece kentsel alan içerisinde belirlenen riskli alanlarda TOKİ yerel yönetimler düzeyinde büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri ile eş yetkiye sahip konuma getirilmekte, hatta gerektiğinde yerel yönetimlerin devre dışı bırakılmasına olanak sağlayacak bir yetkiye sahip

olmaktadır. Bu yasa, kentsel dönüşüm adına yasada öngörülen işlerin yapımı için, tüm yetkiyi yerel yönetimleri dışlayarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ'ye vermektedir. Dolayısıyla, kurumlar istedikleri durumda kendi değerlendirmeleri ile her yapıyı “riskli yapı”, her alanı “riskli alan”, her alanı “rezerv alanı” olarak ilan edebilir hale gelmektedir. Afet açısından riskli yapıların yıkılması, riskli alanların tasfiyesi yasa tasarısının amacı olarak tarif edilmekle birlikte tasarının TOKİ ve iştiraklerinin güçlenmesine yol açacağı açıktır. Bu yasayla TOKİ tüm kentte önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin de neredeyse devre dışı bırakılması TOKİ'nin müdahale alanını alabildiğine genişletmektedir. Ayrıca TOKİ'nin lüks siteler ile özdeşleşen ve şehirlerin mekansal olarak ayrışmasına neden olan kimliksiz tasarımları ile söz konusu mekanların yeniden üretiminde ne tür katkılar ve seçenekler sunacağı tartışma konusudur.

Bu yapılanma aşağıda yer vermeye çalıştığımız çeşitli soruları gündeme getirmektedir.

- Bu süreçte yer alan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın merkezi yönetimi, büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin yerel yönetimleri temsil ettiği ortamda TOKİ'ni temsil etmektedir?
- Sahip olduğu iştirakleri ile özel sektör mü, yoksa başbakanlığa bağlı olmanın getirdiği yapılanma ile siyasi iktidarı mı temsil etmektedir? Bu süreçte böyle bir aktöre ihtiyaç bulunmakta mıdır?
- TOKİ'nin bugüne kadar yapmış olduğu çalışmalar ve uygulamalar nelerdir? Bunların niteliği, ölçeği, büyüklüğü nelerdir?
- Plan yapma yetkisi veya yeterliliği var mıdır? Yaptığı planların içeriği ve standardı nedir?
- Sosyal ve fiziksel anlamda nasıl kentsel çevreler yaratmaktadır?

Dolayısıyla bu çalışma 2000 sonrası kent yönetiminde yaşanan değişimde, mekansal planlama içerisinde özellikle 6306 sayılı kanun ile kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir aktörü olarak ortaya çıkarılan TOKİ'nin yerinin ve rolünün irdelenmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada izlenecek yöntemde, 6306 sayılı kanundan hareketle hem bu kanun hem de diğer ilgili kanun ve yönetmelikler çerçevesinde TOKİ'nin yasal çerçevede görev, sorumluluk ve yetki alanına, yönetmelik çerçevesinde organizasyon şeması ve iştirak yapısına, uygulamalar çerçevesinde ise yaratılan kentsel yaşam alanlarına ilişkin incelemeler yapılmakta ve buradan hareketle mekansal planlama pratiği içerisindeki yerinin ve rolünün sorgulanması ve tartışmaya açılması hedeflenmektedir. Böylece TOKİ'nin yeterli ve yetersiz olduğu alanları görmek de mümkün olabilecektir.

2. Türkiye’de Kentleşme ve Konut Piyasası İçerisinde TOKİ’nin Yeri

Kurulduğu günden günümüze TOKİ; toplu konut, kar amaçlı yatırımlar, tarım köy uygulamaları, afet konut projeleri, kentsel dönüşüm projeleri, göçmen konutları, sosyal projeler, spor tesisleri, arsa üretimi, kredi desteği, kaynak yaratmaya ve geliştirmeye dönük projeler gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. TOKİ’yi anlayabilmek için Türkiye’nin 1950’li yıllarla başlayan kentleşme ve konut piyasasını 1950-1980 dönemi, 1980-2000 dönemi ve 2000 sonrası olmak üzere üç dönem (Akın&Özdemir, 2012) içinde ele almak ve nereden gelip nereye gittiğini incelemek gerekmektedir.

1950-1980 yılları arası Türkiye için hızlı kentleşme ve sanayileşme dinamiklerinin etkin olduğu bir dönem olmuştur. Eldeki kaynakların sınırlı olması, önceliğin sanayileşmeye verilmesine neden olmuş, buna karşın kentleşme ve konut üretimi kendi dinamiklerine bırakılmıştır (Tekeli, 1998). Kamunun konut sunumunda etkin olarak rol alamadığı bu süreçte artan nüfusun (büyük ölçüde göç ile gelen nüfus) ve kent içinde devrimin içerisinde olan nüfus katmanlarının değişen yaşam alışkanlıkları koşutundaki mekan talebi ile özel sektörün yasal ve yasadışı yöntemler ile konut üretmesi çabası içine girilmiştir. Bu süreçte gecekondulaşma ve yapsatçılık gibi konut üretim biçimleri gündeme gelmiştir. Her iki sunum biçiminde de kamu sektörü sorunu çözmek yerine yasallaştırma aşamasında kanun düzenleyici bir aktör olarak yer almıştır (Akın&Özdemir, 2012). Bu dönemde devlet, işgal yoluyla kamu arazileri üzerinde yasal olmayan konut yapımına göz yummuş ve böylece dar gelirlilerin yasal olmayan yoldan kentlerde kendilerine yer edinmelerine izin verilmiştir. Seçim dönemlerinde gelen imar afları, yasak yapılaşmanın bir kısmının yasallaşmasına yardımcı olmuştur. Devlet gerek imar yasaları ile gerekse kooperatiflere devredilen kamu arazileri aracılığı ile orta sınıfın konut ihtiyacının çözümüne de katkıda bulunmuştur (Eskinat, 2011).

Bu dönemde henüz TOKİ gibi dev bir kamu kurumunun konut piyasası ile ilgili faaliyetlerde yer alması söz konusu değildir. Konut sektöründe devletin rolü, kendi çalışanları için konut yapımı ile sınırlıdır. Emlak Kredi Bankası ve Sosyal Sigortalar Fonu, konut yapımı için kredi veren kuruluşlar olmakla birlikte, verilen kredilerin sosyal konut yapımından daha çok orta sınıf hatta lüks konut yapımında kullanıldığına dair yoğun eleştiriler bulunmaktadır. Yine de, 1980 öncesinde, devlet ve toplumun farklı kesimleri arasında var olan korunaklı ilişkiler sayesinde, kentsel rantın dağılımında doğabilecek gerilimler en alt düzeyde tutulabilmiştir. Bu dönemde, hem orta sınıflar hem de kent yoksulları başka koşullarda kolay kolay elde edemeyecekleri kazanımlara sahip olmuşlardır (Eskinat, 2011). Ancak, bu durum kentlerimizin hızlı ve plansız gelişmesine yol açmıştır. Bu dönemde var olan konut sunum biçimlerinin hiçbirisi yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli çevreler oluşturan sunum biçimleri olamamıştır (Tekeli, 2010).

1980-2000 arası dönem Türkiye'nin içe dönük ekonomi politikasının terk edilerek neoliberal bir çizgide dışa dönük hale geldiği bir dönem olmasının yanı sıra gerek büyükşehir belediyelerinin yaratılması, belediye gelirlerinin arttırılması, imar planlama ve bunlara ilişkin karar yetkilerinin tümüyle belediyelere devredilmesi gibi belediyelerin yapılarında meydana gelen değişimlerin gerekse toplu konut sunumuna yönelik yasal düzenlemelerin (1984 yılında Toplu Konut Yasası'nın çıkarılması) yapıldığı bir nitelik de taşımaktadır. Bu dönemde, toplu konut sunum biçiminin gelişmesinde, bir kanal kooperatifler birliği yolu diğer bir kanal TOKİ olurken, üçüncü kanal büyük girişimci niteliğindeki geliştiriciler olmuştur (Tekeli, 2010). Kentlerimizde, “emek merkezli” bir kentleşme döneminden “sermaye merkezli” döneme geçiş bu dönemde olmuştur (Şengül, 2009). Sonuç olarak 1980'li yıllarda kentsel toprak belediyeler ve TOKİ aracılığı ile yasal olarak yapılaşmaya açılmış ve bu da inşaat ve konut alanında kapitalist işletmelerin, yerli-yabancı finans kuruluşları ile gayrimenkul yatırım ortaklıklarının etkisinin artmasına yol açmıştır.

Orta ve büyük ölçekli inşaat firmaları, konut kooperatifleri, gecekonducular ve belediyeler gibi ön plana çıkan aktörler konut sunumuna yaklaşımları ve yaptıkları uygulamalar ile kentsel alandaki parçalanmayı körüklemişlerdir. Ayrıca 1984 yılına çıkarılan 2981 sayılı İmar Affı Kanunu, Türkiye'nin kentleşme tarihinde gecekonduyu yapanlara güvence sağlamaya dönük bir af yasasından çok, gecekondu alanlarını dönüştürme ve gecekondu sahiplerine kentsel ranttan pay verme anlamına da gelmektedir. Gecekondu bölgelerinde yapılacak ıslah planları sonucunda, bu alanlarda yapsatçı sunum biçimi içinde apartmanlaşmaya yol açarak bir dönüşüm olacağı beklentisi geliştirilmiştir (Tekeli, 2010). Bu özellikle 2000 sonrası dönemde kent gündemine yoğun bir şekilde taşınacak olan dönüşüm yoluyla konut sunum biçiminin de bir başlangıcı niteliği taşımaktadır.

1980 öncesinde “barınma hakkı” ile temellenen mekan taleplerinin, 2000 sonrasında “kentsel ranttan pay alma ve bunun için pazarlık etme” yönünde evrildiği, dolayısıyla sadece ekonomik değil, aynı zamanda mekansal bir çözüm olarak 1950-1980 arasında ülke gündemine yerleşen gecekondu alanları, 2000 sonrasında yine ekonomik ve mekansal krizin çözüm alanları olarak görülmektedir (Göksu&Bal, 2010) Bu dönemde, önceki dönemlerden farklı olarak, ulusal ve uluslararası büyük sermaye, belediyeler, yerel idareler (muhtarlıklar) ve dev kamusal şirket olarak ifade edebileceğimiz TOKİ, konut üretimini kontrol altına almışlardır. Özellikle 2003 yılı sonrası kamu sektörünün konut sorununu ele alışında yeni politikalar benimsediği ve köklü değişikliklere gittiği bir dönem olmuştur. 2003-2005 yılları arasında hükümet, yerel yönetim ve planlama sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik bir dizi yeni kanun ve kanun değişikliği ile gelecek yıllarda döneme damgasını vuracak olan değişikliklerin ilk işaretleri verilmiştir (Akin&Özdemir, 2012). Konut piyasasında TOKİ'nin yeri çok boyutludur. Kamu

arsalarının piyasalaştırılması ve alınıp satılır bir mal haline getirilmesi görevi TOKİ’ye verilmiştir. TOKİ ya kendisi ya ortakları ya da uygun gördüğü müşterileri arasında kamusal toprağın dağılımını örgütlemekte ve piyasanın düzenlenmesinde ve kentsel rantların farklı toplum kesimleri arasında dağılımında başrolü oynamaktadır. TOKİ’nin konut projeleriyle özellikle büyük kentleri ele geçirmesinin altyapısı, merkezî yönetim tarafından çıkarılan yasal düzenlemelerle oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler TOKİ’nin tüm kentte tek aktör olarak öne çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca TOKİ’nin müdahale alanı yerel yönetimlerin de neredeyse devre dışı bırakılması ile alabildiğine genişletmiştir. Özellikle 2000 sonrası yapılan yasal düzenlemeler TOKİ’yi konut sunumunun ötesinde kentsel mekanın dönüşümünde ve yeniden yapılandırılmasında önemli bir aktör konumuna getirmiştir.

3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Yasal Yapısı ve TOKİ’nin Yeri

Kentsel dönüşüm kavramının, Türkiye’de 1980 sonrası yasalar nezdinde nasıl gündeme geldiğine kısaca bakmak yerinde olacaktır. Bu noktada, 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı İmar Affı Kanunu, gecekondu bölgelerinde yapılacak ıslah planları ile gecekondu alanlarında bir dönüşümü öngörmüştür. Özellikle, 2003’ten sonra, değişim ve dönüşümü planlayacak ve gerçekleştirecek iki çok güçlü aktör oluşturuldu. Bu aktörlerden birisi Toplu Konut İdaresidir. 6 Ağustos 2003 tarih ve 4966 sayılı yasayla TOKİ’ye kentsel yenileme ve gecekondu dönüşümü konusunda yetki ve finansman olanakları sağlandı. 12 Mayıs 2004 tarih ve 5162 sayılı yasayla gecekondu tasfiyesi konusunda İmar Bakanlığı’nın yetkileri TOKİ’ye devredildi. TOKİ’den güçlü bir değişim, dönüşüm aktörü yaratıldı. Yaratılan ikinci tür güçlü aktör belediyeler oldu. İlk olarak 4 Mart 2004 tarihli 5104 sayılı yasayla Ankara Büyükşehir Belediyesine kuzey Ankara kent girişinde bir dönüşüm projesi gerçekleştirme olanağı sağlandı. Daha sonra 16 Haziran 2005’te kabul edilen 5366 sayılı kanun ve 3 Temmuz 2005’te kabul edilen 5393 sayılı kanunla belediyeler bu konularda yetkilendirildi, güçlendirildi (Tekeli, 2011). Bugün ülkemizde sürdürülen çeşitli kentsel dönüşüm uygulamaları bulunmaktadır.

Kentleşme politikalarında bütüncül planlama yaklaşımı yerine projecilik anlayışı ile üst ölçekli planlardan bağımsız parçacıl, noktasal çözümler sunan bir dönüşüm yaklaşımı, ilk olarak 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. maddesinde kendini göstermiştir. “Kentsel Dönüşüm ve Gelişme Alanı” başlığı altında, yerel yönetimlere son derece karışık kriterlerle “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri” yapma yetkisi verilmiştir. Yasada “belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel

dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir” denilmektedir. Ayrıca, 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 69. ve 73. maddelerini kullanma görevini büyükşehir belediyelerine de vermektedir. Bugün belediyeler, 5393 sayılı kanundan aldıkları yetkilerle birçok alanda kentsel dönüşüm projeleri yürütmektedirler. Bursa Yıldırım İlçesi Beyazıt Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, yine Bursa Kükürtlü Dericiler Bölgesi Sıcaksu Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi ile İstanbul Zeytinburnu’nda KİPTAŞ ile yürütülen Merkez Evleri ve Sümer Mahallesi Projeleri, İzmir Ege Mahallesi Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi gibi örnekler 73. madde kapsamında yürütülen uygulamalar arasında yer almaktadır.

İkinci adım, yine 2005’te yürürlüğe giren 5366 sayılı “Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Kullanılarak Yaşatılması Hakkındaki Kanun”dur. Bu kanunun amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması ve tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır. Bu noktada uygulama yetkisi, belediyelere ve TOKİ’ye verilmiştir. 2005’te Ankara Kalesi ve çevresi, 2006’da Karaman ili kent merkezinde yer alan bazı alanlar, Beyoğlu, Fatih, Eminönü, Tuzla, Zeytinburnu, Kütahya Belediyeleri ve Samsun Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki bazı alanlar birbiri ardına kentsel yenileme alanı ilan edilmiştir (Özden, 2010). Bu kanun özellikle, SİT alanlarının yıkılıp yeniden yapılması, parçacıl ve noktasal çözümler ortaya koyması, katılıma hemen hemen kapalı yürütülen uygulamalar olması, bu alanlarda yaşayanları yerlerinden edilmesi, özgünlük ve kimlik kaygılarının yeterli düzeyde dikkate alınmaması, verilen dengesiz yoğunluk kararlarıyla alanın özgün kimliği ve niteliğinin değişime uğraması gibi çeşitli açılardan eleştirilere neden olmaktadır.

Özel kanun düzenleme yolu ile kentsel dönüşüm uygulamaları yapma eğilimleri de bulunmaktadır. Torba yasa olarak 2004 yılında çıkan 5234 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ve Temmuz 2008’de 5793 sayılı “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile Haydarpaşa Limanı’nın dönüşümünü hedefleyen planlama çalışmaları başlatılmış, alandaki taşınmaz mallarla ilgili olarak “imar mevzuatındaki kısıtlamalar ile plan ve parselasyon işlemlerindeki askı, ilan ve itirazlara dair sürelerle ilişkin hükümlere tabi olmaksızın, her ölçekteki imar planını yapma, yaptırma değiştirme, re’sen onama ve her türlü ruhsat verme” yetkisi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na verilmiştir. Yine Haydarpaşa Liman ala-

nında önerilen Dünya Ticaret Merkezi, Kruvaziyer liman, otel, marina, mega yat limanı, gibi tesislerin yapılması yetkisi Özelleştirme İdaresi’ne verilmiş, merkezi yönetimin dönüşüme müdahale etkisi arttırılmıştır. Büyük projeleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan bu tür dönüşüm uygulamalarının kentsel mekana ve silüetine ciddi etkileri bulunmaktadır. Benzer bir durum 3621 sayılı kıyı kanuna göre yürütülen kentsel dönüşüm uygulamaları için de söz konusudur. 2005 yılında hem bu kanunda hem de 5398 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”’nda yapılan değişiklikler ile, kıyı, sahil şeridi ve dolgu alanlarında kruvaziyer limanın yanı sıra turizm amaçlı alışveriş merkezleri ve konaklama üniteleri yapımını mümkün kılmış, böylelikle üst ölçekli planlama yaklaşımını tümüyle rededen ve kamuoyunda Galataport projesinin yanı sıra benzeri dönüşüm projelerinin (Zeyport gibi) ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur (Özden, 2010).

Bir diğer önemli kentsel dönüşüm uygulamaları, 5162 sayılı kanunla 2004 yılında yenilenen 2985 sayılı Toplu Konut Kanun’a göre TOKİ tarafından yürütülen uygulamalardır. 2004 tarihli 5162 sayılı kanunla “Gecekondu dönüşümü uygulamalarında kamulaştırma, imar planı yapma” yetkisiyle daha donanımlı hale gelen TOKİ’nin, 2005’te 5366 sayılı kanunla yetkileri iyice genişletilmiştir. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın gecekondu alanlarındaki tüm yetkileri 2007 yılında çıkan 5069 ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda değişiklik yapılarak TOKİ’ye devredilmiş; ek olarak TOKİ, Hazineye ait arazileri bağlı olduğu Bakan ve Maliye Bakanı teklifi ve Başbakan onayıyla bedelsiz olarak devralma yetkisine de sahip olmuştur. Yani; 5162 sayılı Toplu Konut Kanunu’nda yapılan değişikliklere, sürecin nasıl ilerlediğini anlatması açısından kronolojik olarak bakıldığında; 1990 yılındaki düzenlemelerle TOKİ’ye, yeni finansal kaynaklar yaratılmış ve kurum tüm ekonomik denetleme mekanizmalarından azad edilmiş; 2001’de yapılan düzenlemelerle, TOKİ neredeyse hiçbir kuruma bağlı olmaksızın kredi alma yetkisini kazanmış; 2003’te 4966 sayılı kanun marifetiyle yapılan düzenlemelerle de TOKİ’nin özerk kimliği güçlendirilmiştir.

Yine 5273 ve 5162 sayılı kanunlardaki farklı iki düzenleme ile bir bölgenin yalnızca mülkiyetinin kendinde olduğunu belgelemesi ve imar planı fonksiyonuna aykırılık olmaması koşuluyla, herhangi yasal engele takılmaksızın TOKİ’ye uygulama yetkisi kazandırılmıştır. 2006 yılındaki 5492 sayılı kanun aracılığıyla TOKİ hemen her türlü masraftan muaf tutulmuş; yalnızca ihale geçici kabul belgesi ile uygulama yapmaya yeterli kabul edilmiş, eksiklikleri daha sonra tamamlama esnekliği sağlanmıştır. Yani, uygulamaya yönelik TOKİ’nin önündeki tüm engellerin kaldırılmasına doğru bir adım daha atılmıştır. 2008 tarihli 5793 sayılı kanun düzenlemesiyle, daha önceki düzenlemelerde olduğu gibi burada da depremle ilgili dönüşüm projeleri hakkında herhangi bir kriter belirtilmeksizin, yine herhangi

bir alanda proje yapma yetkisi TOKİ'nin eline verilmiştir. Bu yetkilerle donatılmış olan TOKİ bugün Türkiye'nin her yanında çok sayıda kentsel dönüşüm projesi üretmekte ve uygulamaktadır. Bunlardan bazıları, Samsun Canik Gecekondü Dönüşüm Uygulaması, Trabzon Zağnos Gecekondü Dönüşüm Uygulaması, Ankara Kuzey Kent Kentsel Dönüşüm Uygulaması, Antalya Kepez Gecekondü Dönüşüm Uygulaması, İstanbul Küçükçekmece Gecekondü Dönüşüm Uygulamasıdır. Görüldüğü üzere, kentsel yenileme, dönüşüm ve gelişim projelerine yönelik, merkezi düzeyde en kapsamlı yetkiler TOKİ'nin elinde bulunmaktadır. Tüm bu yetkilerine rağmen TOKİ, uygulamalarında kimlik, özgünlük, yöreye uygunluk gibi kriterleri neredeyse hiç dikkate almayarak, tek tip ve kimliksiz konut alanları yaratması nedeniyle büyük eleştirilere uğramaktadır (Özden, 2008).

Bunların dışında imar planlarında ilan edilen kentsel dönüşüm alanları (Fikirtepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanı), özel proje alanı olarak ayrılan alanlarda kentsel dönüşüm uygulamaları, kamu ihale kurumu mimarlık, peyzaj mimarlığı, mühendislik, kentsel tasarım projeleri, şehir ve bölge planlama ve güzel sanat eserleri yarışmaları yönetmeliğine dayanarak yapılan kentsel dönüşüm uygulamaları (Küçükçekmece Sahili İç Dış Kumsal Rekreasyon Alanları Planlama Projesi) gibi farklı kentsel dönüşüm uygulamalarından da söz etmek mümkündür.

Son olarak, Mayıs 2012 tarihinde kabul edilen afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirleyen 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile kamu kurumlarının görev ve sorumlulukları belirtilmiş ve yetki tanımında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile idarenin (Büyükşehir belediyeleri veya ilçe belediyeleri) dışında TOKİ'de eşit derecede yetki sahibi bir kurum olarak dönüşüm sürecine dahil edilmiştir. Bu yasayla, TOKİ'nin kentsel dönüşüm sürecindeki konumu, gücü ve yetkileri daha da arttırılmıştır. Bu kapsamda TOKİ; Bakanlıktan rezerv alanı belirlenmesi veya riskli alanın tespiti talebinde bulunmak, Dönüşüm Projeleri Özel Hesabından yapılacak kira yardımlarını onaylamak, riskli alanlarda, riskli yapıların bulunduğu taşınmazlarda ve rezerv yapı alanlarında bu Kanun kapsamındaki proje ve uygulamalar süresince her türlü imar ve yapılaşma işlemlerini geçici olarak durdurmak, danışmanlık, yazılım, araştırma, her tür ve ölçekte harita, etüt, proje, kadastro, kamulaştırma, mikro bölgeleme, risk yönetimi ve sakınım planı çalışmalarını, her tür ve ölçekte plan yapımı ve imar uygulaması işlerini ve dönüşüm uygulamalarını gerçekleştirmek yetkisine sahiptir. Bu kanun yalnızca kentsel alanları değil, orman alanlarından askerî alanlara kadar (kentin tarihî ve arkeolojik sit alanları, tarım alanları, meralar, su havzaları, kentlerin içerisinde kalmış son kamusal alanlar gibi) “afet riskli alan” ilan edilen her yerin yıkılıp yeniden yapılması mümkün hale getirilmiştir.

Kamuoyunda bu yasanın kentsel dönüşüm planları üzerine oturduğu, Bölge Gelişme Planı, İl Çevre Düzeni Planı, Nazım İmar Planı gibi üst ölçekli planlar ile uyum ve ahenkli olmasını sağlayan bir nitelikte olmadığı, sivil toplum örgütleri ve toplumun katılımını sağlayacak düzenlemelerin yer almadığı, riskli yapıların yanı sıra risk taşımayan yapıların Bakanlığın belirleyeceği sınırların içinde kalmaları durumunda yıkılabileceği, kentsel dönüşüm uygulamaları hakkında idari dava açılabilmesi ancak bu idari davalarda yürütmeyi durdurma kararı verilemeyeceği, kamu kurumlarına ait taşınmazların riskli bölgede olma koşulu da aranmadan Bakanlığa tahsis edilmesi sonucunda kentlerimizin rantı yükselen merkez bölgelerindeki kamu tesislerine (okul, hastane vb.) yönelik satış sürecinin hız kazanacağı, riskli bulunan yapıların maliklerine, bu yapıların yıktırılması için 60 günden az olmamak üzere süre verilmesi bu süre içerisinde yapı, malik tarafından yıktırılmadığı takdirde, yapının “idari makamlarca yıktırılması” sürecinin başlatılacağı, bunun yer almasının vatandaşlar üzerinde büyük bir baskı oluşturacağı ve hak kayıplarına sebep olabileceği yönünde çok sayıda ve önem taşıyan eleştiri yer almaktadır. Ayrıca riskli yapıların bulunduğu alanlar ile rezerv yapı alanı olarak belirlenen bölgelerde, İmar Kanunu ve bu kanun uyarınca çıkarılmış olan ve uyulması zorunlu teknik ve sosyal altyapı standartlarına uyulmaması yönündeki hükümler sebebiyle kentlerin bu bölümlerinde özel standart belirleme yetkisi sosyal ve teknik standartların düşürülmesinin önünü açacaktır. Bu da daha yüksek yoğunluk ve kat, daha az yeşil alan, daha az okul, daha az sosyal ve kültürel tesis içeren planların onaylanabilmesi anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak özellikle 2000 sonrası yapılan yasal düzenlemelerle geline bu noktada, son halini alan mevcut yasal yapı içerisinde TOKİ kent yönetiminin, mekansal dönüşümün ve gelişimin, kimi zaman yerel yönetimlerin de önüne geçecek nitelikte yetki ile donatılmış çok güçlü ve önemli bir aktör konumuna getirilmiştir.

4. TOKİ’nin Yasal, Yönetimsel Yapısı ve Uygulamaları

Toplu konut sunum biçiminin önem kazanması 1984 yılında çıkarılan yeni Toplu Konut Yasası sonrasında Toplu Konut Fonunun işletilmesi ve Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) geliştirilmesi bu sürecin yerleşmesiyle olmuştur. 1985 yılında toplu konut fonu toplam konut yatırımlarının yüzde 31’ini finanse eder düzeye yükselmiştir. 1988 yılından sonra bu fonun gelirlerinin yüzde 30’u genel bütçeye aktarılmaya başlanmıştır. Bu oran zaman içerisinde artarak 1995’te tüm gelirini bütçeye aktarılması noktasına varmıştır. TOKİ bundan sonraki yıllarda faaliyetini büyük ölçüde kredi geri ödemelerinden sağladığı kaynaklarla sürdürmüştür (Tekeli, 2010).

1990 yılında 412 ve 414 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı şeklinde iki ayrı idare

olarak örgütlenmiştir. 1993 yılından itibaren de Toplu Konut Fonu'nun Genel Bütçe kapsamına alınmasıyla İdare kaynaklarının azalması, İdareyi konut üretiminden uzaklaştırmıştır. İdare takip eden gittikçe azalan sayılarda konutun üretimine destek verebilmiştir. Dolayısıyla, dar ve orta gelirli vatandaşların nitelikli konut ihtiyacı da tam olarak karşılanamamıştır. Toplu Konu Fonu, 20.06.2001 tarih ve 4684 sayılı Kanunla da tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Fonun kaldırılması Toplu Konut İdaresi kaynaklarını büyük ölçüde azaltmış ve bütçeden aktarılan ödeneklere bağımlı hale getirmiştir. Halihazırda, Toplu Konut İdaresi gelirleri, gayrimenkul satış ve kira gelirlerinden, kredi geri dönüşlerinden, faiz gelirlerinden ve bütçe ödeneklerinden oluşmaktadır (<http://www.toki.gov.tr/>, 2013). 2003 yılı sonrası başta 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu olmak üzere çeşitli kanun ve yönetmeliklerde yapılan düzenlemelerle TOKİ'nin yetki, görev ve sorumluluk alanı son halini almıştır.

Konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tâbi olacağı usûl ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi amaçlı 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nda 2003 ve sonrasında yapılan değişikliklerle; TOKİ, çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki planlar ile imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkili kılınmış ve belediyeler ve valilik tarafından üç ay içerisinde onaylanmayan planların Başkanlık tarafından re'sen onaylanarak uygulamaya koyulacağı belirtilmiştir. Ayrıca kanundaki görevleri çerçevesinde gerçek ve tüzel kişilere ait arazi ve arsaları ve bunların içerisinde veya üzerinde bulunan her türlü eklenti ve yapıları kamulaştırmaya yetkili kılınmıştır. Kanun çerçevesinde TOKİ'nin amaçları;

- a) Ferdi ve toplu konut kredisi verilmesi, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekonduların dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup, yenilenmesine yönelik projelere kredi verilmesi ve kredilerde faiz sübvansiyonu yapılması,
- b) Toplu konut alanlarına arsa temin edilmesi,
- c) Araştırma, turizm alt yapıları, konut alt yapıları, okul, karakol, ibadethane, sağlık tesisleri, spor tesisleri, postane, çocuk parkları, benzeri tesisler ve konut sektörü sanayini teşvik için yatırım ve işletme kredisi verilmesi,
- d) İş ve istihdam yaratmak üzere esnaf ve sanatkarlara ait işyerleri ve küçük sanayi teşebbüslerinin kredi yoluyla desteklenmesi,
- e) Afet mahallerinde konut yapımının teşvik ve desteklenmesi olarak ifade edilmektedir.

Kanunda bu yetki donanımı ile TOKİ'nin görevleri ise;

- Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetler çıkarmak,
- Yurt dışından, görev alanıyla ilgili harcamalarda kullanılmak üzere Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü üzerine kredi almaya karar vermek,
- Konutların finansmanı için bankaların iştirakini sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla gerektiğinde bankalara kredi vermek, bu hükmün uygulanmasına ilişkin usulleri tespit etmek,
- Konut inşaatı ile ilgili sanayi veya bu alanda çalışanları desteklemek,
- Konut sektörüyle ilgili şirketler kurmak veya kurulmuş şirketlere ve finans kurumlarına ortak olmak,
- Gerektiğinde her çeşit araştırma, proje ve taahhüt işlemlerinin sözleşmeyle yaptırılmasını temin etmek,
- Ferdi veya toplu konut kredisi vermek, köy mimarisinin geliştirilmesine, gecekondu alanlarının dönüşümüne, tarihi doku ve yöresel mimarinin korunup yenilenmesine yönelik uygulamalar yapmak ve bu konulardaki projeleri kredilendirmek ve gerektiğinde tüm bu kredilerde faiz sübvansiyonu yapmak,
- Yurt içi ve yurt dışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek; konut, alt yapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak,
- İdareye kaynak sağlanmasını teminen kâr amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak,
- Doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek görüldüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, alt yapıları ile birlikte inşaa etmek, teşvik etmek ve desteklemek,
- Bakanlıkların talebi ve bağlı bulunduğu Bakanın onayı halinde talep konusu proje ve uygulamaları yapmak veya yaptırmak,
- Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen görevleri yapmak olarak tanımlanmıştır.

2004 sonrası 1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanunda yazılı görevlerin yürütülmesi TOKİ’ye devredilmiştir. Bu kapsamda; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve çeşitli kamu tesisleri için anlaşma, devir, satınalma yolu ile ve benzeri şekillerde arazi ve arsa sağlamaya, arsa stoku ve tanzim satışları yapmaya, sağladığı arazi ve arsaları olduğu gibi veya planlayarak, altyapı tesislerini kısmen veya tamamen ikmal ederek veya ettirerek ihtiyaç sahiplerine satmaya, kiralamaya, trampaya, irtifak hakkı tesis etmeye, kamu kurum ve kuruluşları eliyle pazarlamaya ve satmaya, konut, sanayi, eğitim, sağlık ve tu-

rizm yatırımları ile kamu tesisleri yerleşme alanlarında arazi ve arsa alımı ve altyapı inşaatları için tahsis edilen fonlardan kaynak sağlamaya yetkili kılınmıştır.

Özellikle 2003 sonrası ilgili kanunlarda yapılan düzenlemelerle anlaşılan, TOKİ'nin yerel yönetimin üzerinde bir plan yapma yetkisi olan bir merkezi yönetim uzantısı olduğu ve sadece konut değil, altyapıdan, turizm ve sanayi alanına deyin her türlü yapılanmadan sorumlu olabileceğidir. TOKİ'nin kar amacı güden yatırımlar yapabileceği ve bu doğrultuda şirket kurabileceği tanımlaması, kuruluşun genel eğilimi haline gelmiş ve kamu adına özel sektör yatırımcısı haline gelmesine araç olmuştur (Akın&Özdemir, 2012).

Kanunun verdiği yetki çerçevesinde TOKİ bugün faaliyetlerindeki genişleme ve İdareye devredilen kurumların portföylerindeki şirketler nedeniyle çalışmalarını yedi iştirak ve bağlı birimiyle yürütmektedir. Bunlar; Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş., Emlak Pazarlama, İnşaat, Proje Yönetimi ve Ticaret A.Ş., Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş., Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret A.Ş., GEDAŞ Gayrimenkul Değerleme A.Ş., TOBAŞ Toplu Konut-Büyükşehir Belediyesi İnşaat Emlak Mimarlık ve Proje A.Ş. ve Boğaziçi Konut Hizmet Yönetim İşletmeciliği ve Tic. A.Ş.'dir. Bunların 2 tanesi halka açık, menkul kıymetler borsasında işlem gören şirketlerdir. Bu şirketlerin faaliyet alanları şirketten şirkete değişmekle birlikte; arazi satın alarak, orta ve üst-orta gelir grubuna yönelik gayrimenkul geliştirme ve geliştirilen gayrimenkullerin pazarlaması ve satışı, proje yönetimi, kontrollük, pazarlama ve servis ile konutların yönetimi ve satış öncesi ve sonrası bakım faaliyetleri yapmak, gayrimenkule dayalı sermaye piyasası araçlarından oluşan bir portföy oluşturmak, tarihi değere sahip binaların restorasyonunda bina sahiplerine uzman desteği sağlamak, her türlü gayrimenkul (arsa, bina, tesis değerleri ve kira değerleri) ve menkul (makine, teçhizat, gemi vb. taşınır hareketli malların değerleri) malların yerinde tetkiki ile değerlendirme ve ekspertizini gerçekleştirmek, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm bölgesinde yapımı gerçekleştirilecek konutların ada içi ve genel altyapı ile çevre düzenleme inşaat işleri, inşaat aşaması ve inşaat sonrası her türlü danışmanlık hizmetleri ve yönetim danışmanlığı, mali danışmanlık, hukuki danışmanlık, tedarik danışmanlığı, konut satış-kiralama danışmanlığı alanlarında hizmet vermek olarak tarif edilmektedir.

Ekim 2013 Konut Üretim Raporu verilerine göre, TOKİ'nin konut uygulaması olarak ülke bütününde toplam (bitmiş ve inşaatı devam eden) 593.422 adet birim konut yatırımı yaptığı ve bu yatırımların sosyal konut uygulamaları (toplam konut uygulamalarının % 85,73'ünü oluşturmaktadır) içerisinde kalan 236.566 adet birim konutunun (% 39,86) dar ve orta gelir grubu konut alanları, 144.485 adet birim konutunun (% 24,35) alt-yoksul gelir grubu konut alanları, 84.441 adet birim konutunun (% 14,23) gecekondu dönüşüm alanları, 37.688 adet birim konutunun (%

6,35) afet konutu uygulaması ve 5.584 adet birim konutunun (% 0,94) tarım köy uygulaması olduğu belirtilmiştir.

TOKİ yatırımlarının ülke bütünündeki mekânsal dağılımı incelendiğinde, toplam konut yatırımlarından alınan payın % 14.40 olduğu Ankara başta olmak üzere, İstanbul kentinin de % 13 oran ile en yüksek değere sahip kentler olduğu görülmektedir. Toplam konut üretiminden alınan pay açısından ikinci sırada; Bursa (% 3.88), İzmir (% 3.36), Adana (% 3.16) gibi metropol tanımı içinde yer alan ve nüfusu 1.000.000’nu geçen kentler yer almaktadır. Ancak ikinci sırada yer alan bu kentler ile Ankara ve İstanbul kentleri arasında oransal olarak uçurumların yer aldığı da gözden kaçırılmamalıdır. Üçüncü sırada; % 2-3 arası oran ile Kocaeli, Eskişehir, Konya ve Gaziantep kentleri sıralanmaktadır. Daha sonrasında ise; % 1-2 pay ile metropoliten kentlerin komşuluğunda yer alan iller yer almakta ve ülkenin geri kalanında % 0-1 aralığında hemen hemen hiç yatırımın yapılmadığı izlenmektedir (Akın&Özdemir, 2012).

5. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Kentsel dönüşüm 1970’lerin sonunda Amerika’da ortaya çıkmış ve 1980’lerde İngiltere tarafından kopya edilerek diğer ülkelere ihraç edilmiştir. “Kentsel dönüşüm” kentsel arsa ve emlak piyasalarının yeniden canlandırılmasını başarmayı amaçlamaktadır (Hague, 2010). Ancak Turok (2005) kentsel dönüşümü, ekonomik, sosyal, mekansal ve çevresel dinamikleri ile bütün olup, ‘kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem’ olarak tanımlamaktadır. Kentsel Dönüşüm kavramının ağırlıklı olarak Türkiye kentlerinin gündemine taşınması ve mekansal planlama pratiği içerisinde kendine yer edinmesi hem 1999 depremi ile hem de ekonomik kriz ve tek parti iktidarının kalkınma stratejileri ile ilişkili olarak 2000 sonrası olmuştur. Bu çerçevede 2000 sonrası çok sayıda yasal düzenleme yapılmış ve kentsel dönüşümün aktörleri yaratılmıştır. Böylece belediyeler ve TOKİ, bu dönemde kentsel dönüşümün en önemli aktörleri konumuna gelmiştir.

Dünyada ve Türkiye’de kentsel dönüşüm adı altında yapılan çok sayıda uygulama olmakla birlikte, bunların çok ciddi eleştiriler aldığını da ifade etmek gerekir. Jane Jacobs’un 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirilen dönüşüm projeleri için yaptığı eleştirileri, bugün ülkemizde uygulanmakta olan ve ağırlıklı olarak kent arazisini ekonomik bakımdan yeni bir değerlendirmeye tabi tutan, “bir buldozer hareketi” olarak ifade edilebilecek dönüşüm projeleri için tekrarlamak mümkündür. Jacobs, dönüşüm projelerinin uygulandıktan sonra, özellikle sosyal boyutu (toplumsal davranışlar, kullanım ve davranış alışkanlıkları) çerçevesinde hiç de söylendiği gibi olmadığını ifade etmekte ve eleştirilerini bu

çerçevede ortaya koymaktadır. Türkiye’de bugüne kadar “kentsel dönüşüm” adı altında yapılan uygulamaların çoğu, Dikmen’de, Sulukule’de, Ayazma’da, Tarlabası’nda ve daha birçok yerde, bölge halkının yıllardır yaşadıkları yerlerden zorla tahliye edilmelerine, işlerini kaybetmelerine, borçlandırılmalarına, sosyal, ekonomik ve kültürel hak ihlallerine maruz kalmalarına ve insan hakları mağduriyetlerine yol açarak, yıllarca kurdukları düzenlerinin, ilişkilerinin yok olmasına yol açmıştır. Bu noktada özellikle önemli yetkilere sahip olan TOKİ’ye ilişkin önemli eleştiriler bulunmaktadır.

TOKİ toplu konut projelerinde;

- Tüm ülkede birbirini tekrarlayan, tek tip ve kimliksiz bir mimariyi egemen kılan tasarım ve yerleşme tarzı çizgisinin olduğu,
- Yöresel ve ulusal değerlerle birlikte çevreye saygılı, kentsel dengelere ve özelliklere bağlı ve saygılı bir gelişme anlayışının bulunmadığı,
- Çevreden, iklimden ve topografyadan kopuk çözümler üretildiği,
- Üst ölçekli plan kararlarının dikkate alınmadığı parçacıl ve noktasal çözümlerin ortaya konulduğu,
- TOKİ uygulamalarının doğal, ekolojik ve kültürel değerleri ortaya çıkaran kimlikli bir mimarlık anlayışı çerçevesinde daha yaşanabilir ve kaliteli çevreler oluşturmada yetersiz kaldığı,
- Konutun yanı sıra altyapıdan, turizm ve sanayi alanına deyin her türlü yapılanmadan sorumlu olduğu,
- Her şeyden önce bilim ve teknik altyapı, meslek adamlarının bilgileri, vatandaşların Anayasal hakları, yaşama hakları, barınma hakları, konut hakları gözetilerek, boşluklara ve suistimale mahal vermeyen bir yasa ile kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılamadığı,
- İştirak ve ortaklık yapısı ile kamu adına özel sektör yatırımcısı haline geldiği,
- Araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin yetersiz olduğu,
- Alt ve yoksul gelir grubundan çok orta ve üst gelir grubu için konutlar ürettiği hususlarında eleştirilere maruz kalmaktadır.

Bu eleştirilerde 2000’li yıllardan sonra yasa ve yönetmeliklerde yapılan düzenlemeler ile Türkiye’nin konut piyasası ve kentsel dönüşüm uygulamalarında TOKİ ve dolayısıyla Başbakanlığın (siyasi iktidar) önemli bir aktör konumuna gelmesinin önemli bir payı bulunmaktadır. Çünkü yetkilerin merkezi yönetimde toplanmasının yarattığı merkeziyetçi görünümün kent yönetimi ve mekansal planlama pratiğinde yeni açmazlar ve açılımlar getirmesi kaçınılmazdır. Bu noktada TO-

Kİ’den beklenen bu merkezileşmenin yaratacağı riskleri ortadan kaldırmaya yönelik yerelin kültürel birikimleri ile bütünleşen kimlikli, insani değerleri ve kamusal faydayı ön planda tutan, yerel yönetimlerin katılım ve müzakere süreçlerine açık, bütüncül planlama ilkeleri ile uyumlu, kentsel ve toplumsal değerlerle çelişmeyen çevrelerin yaratılmasına katkıda bulunmak olmalıdır. Kentsel dönüşümün bir problem alanının mevcut değerlerinin, sosyal yapısının ve fiziki çevresinin taşıdığı benlik değerlerinin tamamen ortadan kaldırılmadan iyi olanların korunması ya da iyileştirilmesi, uygun olanların geliştirilmesi ve genişletilmesi yoluyla ortaya çıkan bir oluşum olması gerektiği unutulmamalıdır. Bir başka deyişle, var olandan yola çıkılarak yapılan, hiçbir zaman mevcudun gerçekliğini göz ardı etmeyen bir yaklaşım olarak kentsel dönüşümün bu alanların nicel ve nitel özelliklerini arttırmayı hedeflemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, O., Özdemir, D., (2010), Konut Üretim Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme ve Toki Uygulamaları, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, Ankara, s:285-316.

Eskinat, R., (2011), Türk İnşaat Sektöründe Toki’ nin Yeri ve Etkisi, Anadolu Üniversitesi, Econ Anadolu 2011: Anadolu International Conference in Economics II, June 15-17 2011, Eskişehir, Turkey.

Göksu, E., Bal, E., (2010), Türkiye’de Neoliberal Mekansal Gelişim Stratejisi Olarak Kentsel Dönüşüm Projeleri, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, Ankara, s:256-284.

Hague, C., (2010), Küresel Kriz Bağlamında Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, Ankara, s:98-104.

Jacobs, J., (2011), Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Metis Yayınları, İstanbul.

Özden, P.P., (2008), Kentsel Yenileme, İmge Kitabevi, Ankara.

Özden, P.P., (2010), Türkiye’deki Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, Ankara, s:194-224.

Şengül, T., (2009), Kentsel Çelişki ve Siyaset, İmge Kitabevi, Ankara.

TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Resmi web sitesi: <http://www.toki.gov.tr/> (Ekim, 2013)

Tekeli, İ., (1998), Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., (2010), Türkiye'nin Konut Tarihine Konut Sunum Biçimleri Kavramını Kullanarak Yaklaşmak, Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s:240-253.

Tekeli, İ. (2011), Türkiye'de Kent Yöneticileri/Kent Plancıları Kentsel Dönüşüm için Bir Ahlaki Çerçeve Oluşturmak Durumundadır, Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s: 303-315.

Turok, I., (2005), Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?, D. Özdemir, P. Özden, S. Turgut (ed), Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, 27-30 Kasım 2004, Küçükçekmece Belediyesi Yayınları, İstanbul, s:25-30.

İL ÇEVRE DÜZENİ PLANLARINDA KARAR-ALMA: YERELİN YETKİSİ VAR, ETKİSİ NE KADAR?

Yrd. Doç. Dr. **Çiğdem AKSU ÇAM**

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Giriş

2005 yılında yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il sınırları temelinde çevre düzeni planlarının hazırlanması gündeme gelmiştir. Kanun'un il özel idarelerinin görev ve sorumluluklarını belirleyen 6. maddesi; il çevre düzeni planının, belediye sınırları il sınırı olan büyükşehir belediyeleri haricinde, “valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte” yapıldığını ve “belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından” onaylandığını belirtir. Bu düzenleme; bir yandan, üst ölçekli planlamalarda yerindenliğin sağlanması olarak yorumlanırken diğer yandan, iki meclisin farklı kararlar vermesi durumunda nasıl bir karar-alma sürecinin işleyeceğine ilişkin Kanun'da hüküm olmaması nedeniyle valinin ya da merkezi yönetimin belirleyiciliğinin sürdüğü şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece Kanun, üst ölçekli planlamaya ilişkin yeni kurumların ve organların yetkili kılmakla birlikte yeni karar-alma süreçlerinin de önünü açmıştır.

Trakya'da bölgesel planlama 5302 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden çok önce tartışılmaya başlanmış ve Trakya Alt Bölgesi'ni kapsayan bir çevre düzeni planı hazırlanmıştır. 1999 yılında hazırlanmaya başlanan 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Planı'nın Temmuz 2004'te Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanması ve 2005 yılında 5302 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle il bazında 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planlarının hazırlanmasının gündeme gelmesinin ardından, Trakya'da üst ölçekli planlama deneyimi kurumlar arası yetki çatışmasının, merkez-yerel arasında gidip gelen karar-alma süreçlerinin işleyişinin incelenmesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Üst ölçekli planlama deneyimini inceleyen bu çalışma, Edirne il çevre düzeni planının (İÇDP) hazırlanması ve onaylanması süreçlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı; planlama sürecinin çeşitli aşamalarında karar-alıcı gücü bulunan aktörlerin belirlenmesi yoluyla merkezi yönetim ile yerel arasında kurulan ilişkinin niteliğini ve dinamiklerini anlamaktır. Planının hazırlanma ve onaylanma aşamalarında karar-alma gücüne sahip, belirleyici olan yerel, yerel-üstü ve yerel-dışı aktörler ve yönetim kademeleri ile bunların sahip olduğu etki alanları belirlenmiştir. Böylece, 5302 sayılı Kanun ile yerel meclislere aktarılan İÇDP'leri onaylama yetkisinin niteliği, sınırları, uygulanması ve karar-alma süreçlerine etkisi de değerlendirilebilecektir. Ancak çalışma, karar-alma sürecini sadece yerel yönetimlerin karar organları kapsamında yürütülen çalışmalarla sınırlandırmamıştır. Planın kim tarafından hazırlanacağını hangi yönetim kademesinde belirlendiği, planın hazırlanma çalışmalarında hangi aktörlerin ve toplumsal grupların yer aldığı, taslak plana ilişkin görüş toplama ve bilgilendirme çalışmalarının hangi kademede kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği ve son olarak planın onaylanma aşamasının hangi kademede gerçekleştirildiği incelenerek, karar-alma süreçlerinin işleyişi bütüncül bir yaklaşımla incelenmiştir.

Çalışma, 5302 sayılı Kanun ile yerel meclislere aktarılan İÇDP'leri onaylama yetkisinin nasıl uygulandığına ilişkin görgül bir örnek sunmaktadır. Çalışma bulguları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim" programında Nisan 2012'de kabul edilen doktora tezi kapsamında 2010-2011 yıllarında Edirne'de gerçekleştirilen saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu saha çalışması kapsamında Edirne'de planlama siyaseti karar-alma süreçlerine ilişkin olarak; planlama süreçlerinde yer alan kurum temsilcileri, bürokratlar, planlılar ve meclis üyeleri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, belediye meclisi ve il genel meclisi toplantıları ile İÇDP için düzenlenen bilgilendirme toplantıları takip edilmiş, bu konuda yayımlanan kaynaklar, hazırlanan planlar ve notları incelenmiş, yerel gazeteler taranmıştır. Böylece, karar-alma sürecinin kronolojik gelişimi ortaya çıkarılmış, etkili aktörler ve bu aktörlerin etkili oldukları karar-alma aşamaları ile hangi yönetim kademesini temsil eden aktörün hangi aşamada etkili olduğu belirlenmiştir (Ek-1'de planlama sürecinin kronolojisi sunulmaktadır). Çalışma, Edirne İÇDP'nin her iki yerel meclis tarafından da onaylandığı Ekim 2010'a kadar olan süreci içermektedir. Dolayısıyla, oldukça çatışmalı geçen, gerek yerel gerekse ulusal ölçekte temsil edilen sivil toplum örgütlerinin ve meslek odalarının tepkisini çeken bu süreçte, planların onaylanmasından sonra yargı kararları, yerel veya merkezi talepler-çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilen plan değişiklikleri çalışmanın sınırları dışındadır.

Saha çalışmasında, Edirne'de (ve diğer Trakya illerinde), İÇDP'lerin hazırlanma ve onaylanma sürecinin, 2000 yılından beri devam eden bölgesel planlama sürecine entegre olduğu görülmüştür. 2005'ten itibaren yerel meclislere yeni bir yetki

alanı olarak ortaya çıkan İÇDP'ye ilişkin karar-alma süreçlerinin Edirne örneğinde daha üst ölçekli bölgesel planlama süreçleri ile iç içe geçtiği belirlenmiştir. Bu nedenle, Edirne'de üst ölçekli planlama incelenirken 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Planı (ve bu planın revize versiyonu) ile 1/25.000 ölçekli Edirne İl Çevre Düzeni Planı (İÇDP) süreçlerinin beraber ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, öncelikle Trakya'da bölgesel planlama deneyimi ve 1/100.000 ölçekli Ergene Planı'nın hazırlanma ve onaylanma süreci incelenecektir. Sonrasında Edirne İÇDP sürecine ilişkin bulgular aktarılacaktır. Bu çalışma dolayısıyla, üç ayrı planlama çalışmasını kapsamaktadır: (1) 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Planı. Bu plan çalışmada kısaca Ergene Planı olarak geçecektir. (2) 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Planı Revizyonu. Bu plan ise "Revize Ergene Planı" olarak kısaltılacaktır. (3) 1/25.000 ölçekli Edirne İl Çevre Düzeni Planı. Üst ölçekli planlamada karar-almaya ve planlamada yönetim kademeleri arası yetki-güç bölüşümüne yönelik değerlendirmeler süreç olarak entegre olmuş bu iki ayrı plana ilişkin bulgulara dayandırılacaktır.

1. Trakya'da Bölgesel Planlama Gereksinimi

Makine Mühendisleri Odası (MMO) tarafından ilki 1996 yılında düzenlenen "Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumları" serisi, bölgesel planlama konusunun bölge kamuoyunda çeşitli kurum ve sivil toplum örgütlerinin katkısı ve katılımıyla tartışılması için bir platform oluşturmuştur. 1996 yılında Çorlu'da düzenlenen sempozyumda gerek merkezi yönetim temsilcileri gerekse yerel aktörler tarafından gerçekleştirilen sunumlar ile Trakya için bölgesel planlama gereksinimi vurgulanmıştır. Bölgenin ekolojik özelliklerini yitirmeden tarım ve sanayi sektörleri arasında dengeli bir kalkınma modelinin geliştirilebilmesi için bölgesel planlamaya olan ihtiyaç, sempozyuma katılan kurum ve kuruluş yetkililerinin ortak talebi olarak sonuç bildirgesinde yer almıştır. Hedeflere uygun bir bölgesel planlamanın gerçekleştirilebilmesi için sıralanan öneriler arasında Trakya'da merkezi yönetim yapılanmasının dışında bir "bölgesel kalkınma ve yapısal uyum örgütünün" kurulması, siyasi partilerin, bölge milletvekillerinin, valilik ve diğer kamu kurumlarının üstlenmesi gereken roller yer almış; ayrıca, yerel yönetimlerin daha etkili kılınmasının önemi de vurgulanmıştır. Bu doğrultuda sonuç bildirgesinde yer alan önemli bir öneri, Trakya Bölgesi Belediyeler Birliği'nin kurulması olmuştur. MMO sempozyumlarının ikincisi 6-8 Kasım 1997 tarihinde Kırklareli'de düzenlenmiştir. Bu sempozyumun sonuç bildirgesinde de, bölgenin hızlı sanayileşmesine ve kentleşmesine bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunları belirlendikten sonra, bölgesel planlama gereksinimi bir kez daha vurgulanmıştır. Trakya'daki sanayileşmenin yol açtığı çevresel sorunlara karşı tek çözüm olarak ortaya atılan bölgesel planın ise merkezi düzeyde oluşturulacak bir devlet kurumu aracılığıyla yapılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, bölgedeki belediyelerin ayrı ayrı

OSB'ler ilan etmesinin ortaya çıkardığı çevre ve kentleşme sorunlarının önüne geçilmesi ve ortak atık arıtma tesislerin kurulabilmesi için ilk sempozyumda önerilen Trakya Bölgesi Belediyeler Birliği'nin acilen kurulması gerektiği belirtilmiştir. Üçüncü sempozyum, talep edilen bölge planının hazırlanmasına yönelik en somut adıma ev sahipliği yapmıştır. 12-13 Şubat 1999 tarihinde Tekirdağ'da düzenlenen "Trakya Çevre Sorunları ve Çözümü" başlıklı toplantıya katılan dönemin Çevre ve Orman Bakanı, "Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı"nın Trakya Üniversitesi (T.Ü.) tarafından hazırlanması yönünde teklifte bulunmuştur. Bunu takiben, 11-13 Kasım 1999 tarihlerinde Edirne'de düzenlenen bir sonraki sempozyumun açılışında Bakanlık ile Üniversite arasında plan protokolü imzalanmıştır (İnci, 2010, s.58).

2. 1/100.000 Ölçekli Bölgesel Planlama Çalışmaları

Trakya Üniversitesi'nin planlama işini üstlenmesi ile ilk önce proje yürütücünün belirlenmesi çalışmaları başlamıştır. Protokolün teknik şartnamesi uyarınca, proje yürütücüsünün şehir ve bölge planlaması konusunda uzman olması ve proje ekibinde en az bir "A grubu İmar Planı Yapımı Yeterlik Belgesine" sahip plancının olması gerekmektedir. Üniversite bünyesinde Şehir ve Bölge Planlama Bölümü olmadığı için, proje yürütücülüğünün dışarıdan bir plancıya verilmesi gerekmiştir. Planlama ekibi Üniversite tarafından oluşturulup, Bakanlık tarafından onaylandıktan sonra Haziran 2000 sonunda çalışmalara başlanmıştır. Üniversite bünyesinde oluşturulan "Ergene Çevre Düzeni Planı Bürosu" biriminde planlama çalışmaları boyunca toplam 47 kişinin görev yaptığı belirtilmektedir (İnci, 2010, s.107-109). Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından "Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı" olarak sınırlandırılan planlama çalışması, sonrasında bir bölge planlamasına dönmüştür. Planlama çalışmalarının içerisinde bulunan kişilerle yapılan görüşmelerde de, planlama alanının havzadan bölgeye genişletilmesinin nedeni Ergene Nehri'nin beslenme alanının ve yeraltı sularının Trakya Bölgesi'ne yayılmış olması, bölgenin ekolojik olarak bütünleşik bir özellik taşıması ve bunların bölgedeki tarımsal faaliyetleri doğrudan etkilemesi olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla, Trakya Üniversitesi tarafından hazırlanan plan; 1/100.000 ölçekli "Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı" olarak geçmektedir. Çalışmada bu plan, "Ergene Planı" olarak adlandırılacaktır.

T.Ü'nün 2000 yılı ortasında başlayan planlama çalışmaları iki yıl sürmüş, hazırlanan plan 2002 yılı sonunda Çevre ve Orman Bakanlığı'na onaylanmak üzere teslim edilmiştir. Ancak, Ergene Planı'nın hazırlanması ve onaylanması sürecine etki eden faktörler, söz konusu planın hayata geçirilmesini engellemiştir. Bu faktörlerden ilki; Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı arasında çevre düzeni planlarının yapılması/yaptırılması ve onaylanması hakkında yetki ça-

tışmasıdır. Üniversitenin planlama çalışmaları bu yetki çatışmasının yoğun olarak devam ettiği döneme denk gelmiştir. 1999-2003 yılları arasında her iki bakanlık da yetkinin kendisinde olduğunu iddia ederek birçok genelge yayınlamıştır. Bu süreçte Danıştay nezdinde açılan davaların kararları, Bakanlar Kurulu'nun ve Başbakanlığın yazıları bulunmaktadır. Sonuçta, 08.05.2003 tarihinde yürürlüğe giren Çevre ve Orman Bakanlığı'nın teşkilat ve görevlerini düzenleyen kanun ile çevre düzeni planlarının hazırlanması/hazırlatılması, onaylanması, revizyonu ve uygulanması konusundaki yetkinin Çevre ve Orman Bakanlığı'na verilmesi ve 06.06.2003 tarihli 4864 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da" bu tarihten önce onaylanmak üzere Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na gönderilmiş olan çevre düzeni planlarıyla ilgili iş ve işlemlerin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından yürütüleceği hükmünün getirilmesiyle iki bakanlık arasındaki yetki tartışması sonlandırılmıştır. Ancak, T.Ü.'nün planlama çalışmalarının 2000-2002 yıllarını kapsadığı göz önüne alındığında, planlama sürecine merkezi yönetim kademesinde yaşanan yetki çatışması damga vurduğu görülmektedir. Dönemin T.Ü. Rektörü'nün planlama sürecini anlattığı kitabında (İnci, 2010) ve saha çalışması sırasında gerçekleştirilen görüşmelerde, merkezi kademede yaşanan bu yetki çatışmasının yerelde planlama çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Örneğin, planlama çalışmalarına planlama bölgesi illerindeki Çevre ve Orman İl Müdürlükleri yetkililerinin destek verdiği ancak diğer kamu kurumlarından talep edilen veriler dışında katkı ve destek sağlanmadığı dile getirilmiştir. Edirne Bayındırlık ve İskân İl Müdürlüğü'nden bir yetkiliyle yapılan görüşmede, T.Ü. tarafından planlama çalışmalarının yapıldığı dönemde iki bakanlık arasındaki yetki çatışmasına dikkat çekilmiş ve Üniversite'nin kendileriyle iletişime geçmediğini belirtilmiştir. Planlama çalışmalarını takip etmiş bir Edirne Belediyesi Meclis üyesi de, iki bakanlık arasında yetki tartışması yaşandığını, planlama çalışmalarına Edirne Belediyesi olarak katılmadıklarını belirtmiştir. Bir Edirne İl Özel İdaresi bürokrati ise, bu yetki çatışmasının planlama sürecine etkisi şu sözlerle ifade etmiştir: "*Trakya Üniversitesi planlamaya başladığında iki bakanlık arasında çatışma ve mahkeme vardı. Zaten o plan ölü doğdu*".

Hazırlanan planın hayata geçirilmesi önündeki ikinci faktör, planın Bakanlığa teslim edilmesinden bir buçuk yıl sonra onaylanması olmuştur. Bu gecikmede, bakanlıklar arasında süregiden yetki karmaşasının yanı sıra, Kasım 2002'de yapılan genel seçimler sonrasında hükümetin, bölge milletvekillerinin ve Bakanlık yetkililerin değişmesi ve Bakanlık tarafından plan üzerinde değişikliklerin yapılması etkilidir.

T.Ü. tarafından hazırlanan Ergene Planı'nın uygulanabilirliğini kısıtlayan, bir başka deyişle planın zayıf yönünü oluşturan üçüncü unsur ise, planlama çalışmasının teknik donanımdan yoksun yürütülmesidir. Daha önce belirtildiği gibi, Üniversite bünyesinde Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün olmayışı, teknik uzmanlık ihti-

yacının Üniversite'den karşılanmasını engellemiştir. Bu eksikliğin bir diğer önemli olumsuz etkisi, Üniversite akademik personeli ve öğrencisi ile Üniversite bünyesinde oluşturulan planlama bürosu arasında verimli bir ilişki ve etkileşim kurulamamasıdır. Ayrıca, Üniversite'nin elinde planlamada kullanılan yazılım, program, uydu görüntüleme araçları, vb. teknik donanımın bulunmaması hem bazı hesaplamalarda eksiklikler/yanlışlar olabileceği kanısı oluşturmıştır. Bu teknik donanım eksikliği, ileride Ergene Planı'nın revizyonu işinin Üniversite'ye ya da diğer bir bölgesel kuruma verilmeyişi için bir gerekçe olarak dile getirilecektir.

1/100.000 ölçekli bölge planının hazırlanması sürecine etki eden unsurlar aktarıldıktan sonra, Ergene Planı'nın içeriğine ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; planın temel yaklaşımının korumacılık olduğu görülmektedir. Koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, bölgenin tarımsal ve ekolojik özelliklerinin korunmasına yönelik unsurlar planın temelini oluşturmaktadır. Tüm bu korumacılık yaklaşımının ardında ise “İstanbul sanayisinin desantralizasyonu tehlikesine” karşı önlem alma argümanı bulunmaktadır. Plan ayrıca, sekiz alt bölgede acilen 1/25.000 ölçekli planlama çalışmalarının yapılmasını önermektedir. Bu alt bölgelerin belirlenmesinde de koruma-kullanma dengesini göz önüne almıştır. Bunun yanında, planın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bir yönetim modeli önerisi getirilmiştir. Bu doğrultuda, planlama bölgesinde bulunan üç ilin valisinin, ilgili merkezi yönetim birimlerinin, yerel yönetimlerin temsilcilerinin karar ve yürütme organlarında bulunduğu “Ergene Havzası Çevre Düzeni Hizmet Birliği'nin” kurulması öngörülmüştür. T.Ü. tarafından hazırlanan planın önde gelen savunucularından Edirne MMO Başkanı ile yapılan görüşmede özellikle sivil toplum örgütlerinin, meslek örgütlerinin ve Üniversite'nin içinde bulunacağı bir hizmet birliğinin planın yönetimi ve uygulanması için önerilmiş olmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Burada dikkat çeken unsur, Trakya Üniversitesi'ne hem Birlik'in karar organı olan Meclis'te görev verilmesi, hem de Danışma Kurulu'nun T.Ü. temsilcilerinden oluşmasının öngörülmüş olmasıdır. Üniversite hazırlamış olduğu planın yürütülmesi aşamasında plan kararlarının uygulanmasını sağlamak amacıyla kendisine aktif ve etkin bir rol vermiştir. Ergene Planı'nda kurulması öngörülen bu birlik, planların yapım ve uygulamasını koordine etmek amacıyla, Aralık 2002'de Plan'ın Bakanlığa teslim edilmesinin hemen ardından, Bakanlar Kurulu kararı ile “Trakya Çevre Sorunları Çözümü Hizmet Birliği” adı ile kurulmuştur. Daha sonra, Mart 2004'te adı “Trakya Kalkınma Birliği” (TRAKAB) olarak değiştirilmiştir. Mahalli idareler birliği statüsü altında kurulan Birlik, Ergene Planı'nda öngörülen yönetim modelinden farklıdır. Statüsü gereği, Birlik organlarında ancak yerel yönetimler üye olarak bulunabilmektedir. Bu durumda Üniversite, ne Birlik'in karar ne de danışma organlarında yer almamıştır.

Üniversite'nin hazırladığı plan ve notları üzerinde merkezi yönetim birimleri tarafından gerçekleştirilen tek değişiklik, öngörülenden farklı bir plan yönetim mo-

deli oluşturulması değildir. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ergene Planı'nı, tesliminden yaklaşık bir buçuk yıl sonra Temmuz 2004'te, üzerinde bir dizi değişiklik yaparak onaylamıştır. Bu, Plan'ı hazırlayan ve destekleyen grubun tepkisini çekmiştir. Dönemin T.Ü. Rektörü, proje yürütücüsü ve Edirne MMO Şubesi Başkanlık tarafından yapılan değişikliklerin plan müelliflerine danışılmadan gerçekleştirilmesinin hukuka aykırı olduğunu iddia ederek dava açmışlardır. Sonuçta, Temmuz 2004'te Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Ergene Planı üzerinde değişiklikler yaparak onaylaması, Trakya Bölgesi'nde plan tartışmaları alevlendirmiştir. Tartışmalar, 2005 yılında yürürlüğe giren 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile Trakya Bölgesi'nde yer alan üç il için 1/25.000 ölçekli İÇDP'lerin hazırlanmasının gündeme gelmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Trakya'da İÇDP'lerin hazırlanması, burada kısaca Ergene Planı olarak adlandırdığımız 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı'nın revizyonu çalışmaları ile paralel gerçekleşmiştir. Burada, paralel gelişen ve birbirinden ayrı olarak incelenmesi mümkün olmayan bu iki planlama süreci ana hatlarıyla aktarılacaktır.

3. T.Ü. Planı'nın Revizyonu ve Edirne İl Çevre Düzeni Planı'nın Hazırlanması

5302 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte, T.Ü. tarafından hazırlanan Ergene Planı'nda 1/25.000 ölçekli planlamanın yapılması için belirlenen sekiz alt bölge yerine, bu ölçekteki planların il sınırlarını kapsayacak şekilde yapılması gündeme gelmiştir. Üniversite'nin hazırladığı planla ilgili tartışmalar devam ederken illerin 1/25.000 ölçekli planlarının hazırlanması/hazırlatılması gereğinin ortaya çıkmasıyla, bu planların kim tarafından hazırlanacağı sorusu da gündeme gelmiştir. İlk olarak, Edirne İl Çevre Düzeni Planı'nın yaptırılması için ihale açılmış, ihaleyi Ankara'dan bir şirket kazanmış, ancak teknik şartnamedeki bir uyumsuzluk nedeniyle ihale iptal edilmiştir. Daha sonra Çevre ve Orman Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve TRAKAB arasında 25.12.2006 tarihinde "1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası, İstanbul İl Çevre Düzeni, Kocaeli İl Çevre Düzeni ve Sakarya, Düzce, Yalova ve Bilecik Çevre Düzeni Planlarının Uyumlaştırılması ile Trakya Alt Bölgesi (Edirne-Kırklareli-Tekirdağ İlleri) 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planlarının Üretilmesine ilişkin Ortak Hizmet Protokolü" imzalanmıştır. Protokolün imzalanmasının ardından tartışmalar artmıştır.

Protokolde, Ergene Planı'nın uyumlaştırılması ve Edirne, Kırklareli ile Tekirdağ İÇDP'lerinin hazırlanmasının maliyeti 2.600.000 YTL olarak belirlenmiş ve bu maliyetin 100.000 YTL'sinin ÇOB, 500.000 YTL'sinin TRAKAB ve 2.000.000 YTL'sinin İBB tarafından karşılanacağı hükme bağlanmıştır. Planların hazırlanması görevi ise İBB'ye bağlı İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu'na (İMP) verilmiştir. İmzalanan protokolün amacı da Marmara Havzası'nda yer alan alt

bölgelerdeki üst ölçekli planların İstanbul İÇDP ile uyumlulaştırılması ve Trakya alt bölgesinde bulunan iller için hazırlanacak İÇDP'lerin İstanbul Metropolitan bölgesi ile etkileşimlerinin dikkate alınarak hazırlanması olarak belirtilmiştir. Bu planların İBB tarafından hazırlanacak ve maliyetlerinin büyük bir bölümünün İBB tarafından karşılanacak olması T.Ü. Planı'nı hazırlayan ve destekleyen grubun "İstanbul sanayisinin desantralizasyonu" argümanını güçlendirmiştir. Protokolün imzalanmasından sonra, planlara ilişkin tartışmalar "Trakya'nın planlarını neden İstanbul hazırlıyor?" sorusu çevresinde gelişmiştir.

İMP tarafından revize edilen 1/100.000 ölçekli Ergene Planı, 24.08.2009 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Onaylanan plana karşı askı sürecinde yapılan itirazlar sonucunda değiştirilen bazı hükümler de 01.07.2010 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Revize edilen planda en çok dikkat çeken ve tartışılan yenilik, "tarım ve hayvancılıkta üretimin desteklenmesi, pazar imkânlarının kolaylaştırılması ve kırsal kalkınmanın sağlanması için" önerilen Tarımsal Organize Sanayi Bölgeleri (TOB) ve Tarımsal Alt Bölgelerdir (TAB). TOB ile TAB alanları arasındaki temel fark, TOB içerisinde toplam TOB alanının %10'unu aşmamak kaydıyla tarıma dayalı ihtisas OSB'lerinin kurulabilecek olmasıdır.

2006 yılının sonunda imzalanan protokol ile İBB kanalıyla İMP'ye verilen planlama çalışmaları, Revize Ergene Planı'nın Ağustos 2009'da Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanmasının ardından, İÇDP'lerin hazırlanması için 2011 yılına kadar devam etmiştir. İMP tarafından hazırlanan Tekirdağ İÇDP Temmuz 2011'de, Kırklareli İÇDP Nisan 2011'de, Edirne İÇDP ise Ekim 2010'da il genel meclisleri ve belediye meclisleri tarafından onaylanmıştır.

Edirne İÇDP, 2006 yılı sonunda Çevre ve Orman Bakanlığı, İBB, TRAKAB arasında imzalanan protokol gereği İMP tarafından hazırlanmıştır. Yaklaşık dört yıllık bir çalışmadan ve Revize Ergene Planı'nın Bakanlık tarafından onaylanmasından bir yıl sonra, İMP tarafından hazırlanan Edirne İl Çevre Düzeni Planı Temmuz 2010'da Edirne Belediye Meclisi'ne ve İl Genel Meclisi'ne onaylanmak üzere sunulmuştur. 2010 yılının Temmuz Ayı'nda Edirne Belediye Meclisi yıllık tatilde olduğu için, bu ay meclis görüşmeleri olmamıştır. Ancak Plan'ın Edirne İl Genel Meclisi'nde görüşülmesinden bir gün önce, her iki meclisin üyelerinin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Plan'ın onaylanması sürecine ilişkin olarak nasıl bir yol izleneceği görüşülmüştür. Toplantıda Belediye İmar Komisyonu Başkanı ve Belediye Meclisi üyesi, yaptığı konuşmada, İMP tarafından hazırlanan planda kurulması öngörülen TOB ve TAB alanlarının yer seçimlerini yapacak komisyonun çoğunlukla Bakanlık temsilcilerinden oluştuğunu, bu alanların yönetiminde de yerel temsilcilerin öngörülmediğini belirterek, mutlaka yerel aktörlerin bu alanların yer seçimleri ve yönetimlerinde söz sahibi olmasını sağla-

yacak bir maddenin Plan'a konulması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşmada ayrıca, Plan notlarında yeraltı içme sularına ilişkin uygulamaların İSKİ yönetmeliği çerçevesinde gerçekleştirileceğine dair hükmün Trakya için büyük bir tehlike taşıdığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Belediye olarak ne TRAKAB'a, ne de İMP'ye plan hazırlanması konusunda yetki vermediklerini, Edirne Belediyesi'nin kendi planları olduğunu, ancak Plan'ı onaylama mercii olarak diğer ilçeler için de karar vermek zorunda olduklarını belirtmiştir. Bunun üzerine, Plan'ı onaylamadan önce Belediye Meclisi ve İGM üyelerinden oluşan bir ekibin Edirne'nin ilçelerini gezerek Plan'a ilişkin görüşleri ve talepleri almasını önermiş ve bu öneri katılımcılar tarafından kabul edilmiştir. Bu toplantıdan bir gün sonra gerçekleştirilen Edirne İl Genel Meclisi toplantısında, Edirne İl Çevre Düzeni Planı'nın bazı hükümlerinin değiştirilmesi amacıyla İMP'ye iade edilmesine oybirliği ile karar verilmiştir. Değiştirilmesi istenilen hükümlerin, bir gün önce gerçekleştirilen toplantıda değinilen konularla örtüştüğü görünmektedir. Buna göre; (1) planın nasıl yönetileceğine ilişkin bir hükmün plan notlarında yer alması gerektiği, (2) TOB ve TAB'ların yer seçiminde yerel temsilcilerin yer almasına ilişkin bir hükmün eklenmesi, (3) TOB ve TAB'lar için öngörülen yapılaşma şartlarının azaltılması, (4) yeraltı içme sularının İSKİ yönetmeliği uyarınca yönetileceğine ilişkin hükmün plan notlarından kaldırılması ve (5) Belediye Meclisi ile İl Genel Meclisi tarafından temel strateji ve hedeflerin belirlenmesi, bunlarla örtüşmeyen plan notlarının değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir .

Temmuz 2010'dan, planların her iki meclis tarafından onaylandığı Ekim 2010'a kadar geçen süre içinde, Plan'ın onaylanması yerel gündemi oluşturan başlıca konulardan biri olmuştur. Bu dönemde, Edirne Belediye Meclisi ve Edirne İl Genel Meclisi üyelerinden oluşan ekip ilçeleri gezerek Plan'a ilişkin görüş alışverişinde bulunmuştur. Bu görüşmelerin onaylanan Plan üzerinde ne kadar etkili olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapılması güçtür, ancak Plan'ın kentsel merkezden çok İl'in kırsal alanları için daha çok önem taşıdığı düşünülecek olursa, ilçelerin gezilerek taleplerinin toplanması Plan'a yerelde meşruiyet kazandırması açısından önemlidir.

Bu süreçte Plan, eski T.Ü. Rektörü, TMMOB'a bağlı meslek odaları, Edirne Kent Konseyi ve bazı çevreci STK'ların oluşturduğu bir grup tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilerin odağı, İMP tarafından hazırlanan ve Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanan Revize Ergene Planı'nın Edirne İl Çevre Planı'nın temelini oluşturduğu, bu Plan'ın da İstanbul'un ve küresel sermayenin ihtiyaç ve taleplerine göre hazırlanmış olmasıdır.

Yürütülen saha çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde de, Edirne İl Çevre Düzeni Planı'nın çoğunlukla Ergene Planı ile birlikte değerlendirildiği ve planlara karşı çıkış noktasının T.Ü. tarafından hazırlanan Ergene Planı'nın sahiplenilmesi ve bu planın revizyonunun İBB'nin istekleri doğrultusunda İMP'ye yaptırılmış ol-

masının Trakya'nın İstanbul tarafından işgal edilmesi olarak değerlendirilmesi olduğu görülmüştür. Özellikle TOB ve TAB alanlarına karşı tepki gözlenmiştir. Bu tip üretim, sanayi ve pazarlama işlevlerinin bir arada gerçekleştirilmesini öngören alanların küçük toprak sahibi çiftçilerin topraklarını kaybetmelerine ve Trakya topraklarının yabancı sermaye tarafından ele geçirilmesine yol açacağına, bu durumun da ileride bölgenin toplumsal ve demografik yapısını değiştireceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Öte yandan, yerel siyasetçi ve bürokratlarla gerçekleştirilen görüşmelerde, planların İMP tarafından hazırlanmış olmasına tepkili olunsa da, “en kötü planın plansızlıktan iyi” olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Özellikle Edirne İl Çevre Düzeni Planı'nın onay mercii konumunda olan yerel meclis üyeleriyle yapılan görüşmelerde, bunun kendilerine yasayla verilmiş bir görev olduğu ve plansızlık gibi bir seçeneklerinin olmadığı, Plan üzerinde istedikleri değişikliklerin yapıldığı belirtilmiştir. Görüşmelerde ayrıca, İl Genel Meclisi üyeleri ile Edirne Belediye Meclisi üyelerinin Plan'a ilişkin yaklaşımlarında farklılık olduğu gözlenmiştir. Görüşme yapılan Belediye Meclis üyelerinin çoğunun Plan ile fazla ilgilenmediği, Plan'a ilişkin sorulan sorulara net ve kapsamlı yanıtlar vermediği görülmüştür. Hazırlanan İl Çevre Düzeni Planı'nın belediye sınırları ve mücavir alan içindeki imar uygulamalarını etkilemeyecek ve Plan'ın daha çok İl'in kırsal bölgelerini ilgilendiriyor olmasının Edirne Belediyesi'nin ve meclis üyelerinin bu tutumunda etkili olduğu görülmektedir. Öte yandan, Edirne İl Genel Meclisi üyeleriyle ve Edirne İl Özel İdaresi bürokratlarıyla yapılan görüşmelerde İl Çevre Düzeni Planı'nın oldukça önemsendiği görülmüş, planların onaylanmasının kırsal bölgelerde yaşanan mağduriyetlerin giderilmesi açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

4. Planlamada Kararları Kim Alıyor?

Bu çalışma, İÇDP onaylama yetkisinin yerel meclislere aktarılmasıyla üst ölçekli planlamaya yönelik karar-alma süreçlerinin işleyişini ve olası değişimini yönetim kademeleri arası ilişkiler bağlamında incelemeyi ve değerlendirmeyi amacı ile tasarlanmıştır. Gerek saha çalışması sırasında gerçekleştirilen görüşmeler, gerekse Trakya Bölgesi özelindeki bölgesel planlamayı aktaran yayınlardan, incelemenin sadece 5302 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle hazırlanan 1/25.000 ölçekli Edirne İÇDP ile sınırlı tutulamayacağı anlaşılmıştır. Bunun üzere çalışmanın kapsamı, 1/100.000 ölçekli Ergene Planı ve Revize Ergene Planı'nı da içerecek şekilde genişletilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirmeler, karar-alma süreçlerinin farklı aşamalarında yerel ve yerel-üstü aktörlerin güç ve etki alanları ve oynadıkları rol bağlamında değerlendirilecektir¹.

1 Yerel ve yerel-üstü aktör kavramsallaştırması için bkz. Leeds, 1994.

Öncelikle bölgesel ve yerel planlamada, karar–alma süreçlerinin aşamalarını belirlemek gerekmektedir. Çalışmada planlama sürecinin işleyişi hakkında elde edilen bulgulara dayanarak beş karar–alma aşaması tespit edilmiştir. Bu beş aşamaya ilişkin bulgular ve değerlendirmeler aşağıda sunulmaktadır.

1. Yeni bir plan ya da belirli ölçekte bir plan hazırlanmasının gerektiğine ilişkin karar–alma: Bir planlama sürecinden bahsedebilmek için öncelikle, planlamanın gereksiniminin saptanması gerekmektedir. Trakya örneğinde bölgesel planlama gereksiniminin bölgesel/yerel aktörler tarafından çevresel kaygılarla dile getirildiği görülmüştür. Üst ölçekli planlama, bölgesel bir talep olarak merkezi yönetim birimlerine ve yetkililerine iletilmiştir. Bu talep, 1996 yılında MMO tarafından düzenlenen sanayileşme ve çevre temalı sempozyumlarla somutlaşmıştır. Bu sempozyumlar yerel aktörler ile yerel–üstü aktörlerin bölgesel planlamanın gerektiği konusunda fikir birliğine vardığı ve bu konuda somut adımların atıldığı mecralar olmuştur. Yerelden çıkan talep merkezi yönetim yetkilileri ve birimleri tarafından da kabul görmüş, 1/100.000 ölçekli Ergene Planı çalışmaları böylece başlamıştır. Süreç içerisinde bu planlama çalışmaları nitelik ve hedef değiştirse de, Trakya Bölgesi’nde bugün hala yürürlükte olan üst ölçekli çevre düzeni planının hazırlanması gerektiğine ilişkin kararın alınmasında bölgesel/yerel talepler ile merkezi inisiyatifin örtüşmesi belirleyici olmuştur.

1/25.000 ölçekli İÇDP’lerin hazırlanması ise tamamen merkezi yönetim tarafından kararlaştırılmıştır. 5302 sayılı Kanun’un 6. maddesinde il özel idarelerine, valili-nin koordinasyonunda İÇDP hazırlaması/hazırlatması yetkisinin verilmesi ve hazırlanan planların il genel meclisi ve belediye meclislerince onaylanması hükmünün getirilmesiyle, Türkiye’de il bazında çevre düzeni planları hazırlanmaya başlamıştır. Alanyazınında bu hüküm genellikle yerindeleşme eğilimi olarak yorumlansa da, onay yetkisi verilen iki meclisin hazırlanan plana karşı ortak bir tutum sergilememesi durumunda kararın kim tarafından verileceğinin belirsiz olması eleştirilmiştir. Sunulan bazı görgül çalışmalarda, bu tip bir çatışmanın yaşandığı durumlarda merkezi yönetim (yerel–üstü) kurumlarının karar–alıcı rolü üstlendiği belirtilmiştir (Ömürgönülşen&Sadioğlu, 2009, s.12; Bayraktar, 2011). Edirne örneğinde, il bazında 1/25.000 ölçekli planlama 5302 sayılı Kanun’un getirdiği hüküm üzerine yapılmıştır. T.Ü. tarafından hazırlanan Ergene Planı’nda 1/25.000 ölçekli planlama gereksinimi öngörülmüş, ancak bu ölçekteki planlamanın il bazında değil, ekolojik dengeler gözetilerek belirlenen sekiz ayrı alt bölgede yapılması uygun görülmüştür. 5302 sayılı Kanun gereği yapılan 1/25.000 ölçekli planlama ise ekolojik, toplumsal veya ekonomik kriterlere göre değil idari yapılanmaya göre gerçekleştirilmiştir.

2. Planın kim tarafından hazırlanacağına ilişkin karar–alma: Çalışma kapsamında incelenen üç ayrı planlama sürecinde de, planın kim tarafından hazırlanacağı ka-

rarının tamamen merkezi yönetim ve merkezi yönetim tarafından belirlenen yasal mevzuat çerçevesinde alındığı görülmektedir. 1999 yılında dönemin Çevre ve Orman Bakanı'nın teklifi üzerine, 1/100.000 ölçekli alt bölge planlaması yapılması işinin yerel aktör olarak nitelendirilebilecek T.Ü.'ye verilmesi ile başlayan planlama sürecinde, merkezi yönetime bağlı kurum ve kuruluşlar ile bunları temsil eden kişilerin yaklaşımlarının bu kararda etkili olduğu görülmektedir. Sonrasında merkezi hükümetin, bölgedeki il valilerinin ve bölge milletvekillerinin değişmesiyle Trakya Bölgesi'nin İstanbul metropoliten alanının etkileri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak planlanması doğrultusunda bir yaklaşım benimsenmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından başkanlığında dönüşümlü olarak il valilerinin bulunacağı bir hizmet birliği –TRAKAB– oluşturulmuş, İÇDP'nin yapılması/yaptırılması yetkisi bu birliğe verilmiş ve dönemin Edirne Valisi tarafından alt bölge illerinin (Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne) İÇDP'lerinin hazırlanması imzalanan protokolle İBB kanalıyla İMP'ye verilmiştir. 5302 sayılı Kanun da, İÇDP'nin hazırlanması görevini valinin koordinasyonunda il özel idaresine vermektedir. İl özel idaresindeki bu yetki, Trakya ve Edirne örneğinde TRAKAB tarafından kullanılmıştır. Protokol, 1/25.000 ölçekli İÇDP'lerin hazırlanmasına ilaven T.Ü'nün Ergene Planı'nın revizyonunu da kapsamı nedeniyle Çevre ve Orman Bakanlığı, İBB ve TRAKAB arasında imzalanmıştır. Yapılan görüşmelerde, İBB ile protokol imzalanmasında dönemin valisinin tutumunun etkili olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Planlama çalışmasının kim tarafından yapılacağına ilişkin kararın tamamen merkezi yönetim aktörleri tarafından alındığı, bu süreçte yerelde oluşan tepkilerin dikkate alınmadığı görülmektedir. Böylece, başta yerelde desteklenen ve talep edilen bölgesel planlamanın, talepte bulunan grupların (meslek odaları, Üniversite, STK'lar) planlama çalışmalarına karşı bir tutum benimsemelerine yol açmıştır. Hazırlanan planlara karşı yerel düzeyde oluşan tepkilerin temelini, “Trakya planlarını neden İstanbul hazırlıyor?” sorusu oluşturmakta ve bu, bölgeye yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır.

3. Planın hazırlanması aşamasında karar-alma: Planın hangi kurum tarafından hazırlanacağını belirlenmesinden sonra, planlama çalışmaları başlamaktadır. Planlama çalışmaları da karar-almayı gerektirecek bir dizi faaliyeti içermektedir: bölgesel verilerin toplanması, tarım, sanayi, hayvancılık, konut, vb. gibi alanların belirlenmesi, çevrenin korunmasına ilişkin önlemlerin alınması, bu kapsamda koruma bölgelerinin ilan edilmesi, liman, otoyol, havaalanı gibi ulaşım altyapılarının belirlenmesi ve bunların yerlerinin tespit edilmesi, plan taslağının yazılması, taslağa ilişkin görüşlerin hangi kurum ve örgütlerden toplanacağını belirlenmesi, taslağa yönelik taleplerin ve görüşlerin ne kadarının planın son haline yansıtılacağını belirlenmesi, vb. Çalışmada incelenen planlama süreçlerinin ilkinde plan hazırlayıcısı kurum T.Ü.'dür. Yukarıda belirtilen türdeki kararların proje yürütücüsü, planlama ekibi, planlama bürosu yetkilileri ve dönemin T.Ü. rektörü tarafından

alındığı belirtilebilir. Ergene Planı söz konusu olduğunda, plan hazırlama aşamasındaki karar-alma süreçlerinin teknokrat ve bürokrat aktörler tarafından alındığı görülmektedir. Bu aktörlerin bir kısmı bölgeyi temsil etmekle birlikte, proje yürütücüsünün ve proje ekibinde yer alan uzmanların Bölge dışından olması, bu aşamadaki karar-alma süreçlerine “yerel-dışı” bir nitelik kazandırmaktadır. Revize Ergene Planı’nın hazırlanma aşamasının ise tamamen İMP tarafından yürütüldüğü göz önüne alındığında, bu planlama sürecine İstanbul ve merkezin çıkarlarını temsil eden teknokrat bir grup aktörün etkili olduğu belirtilebilir. Burada İstanbul’un çıkarlarını İBB, İMP ve Bakanlık temsil etmekte, bu çıkarlara uygun planlama da teknokratlar tarafından gerçekleştirilmektedir. 1/25.000 ölçekli Edirne İÇDP’nin hazırlanması aşaması kararlarının da yine planın hazırlayıcı kurumu İMP tarafından alınmıştır. Bu ölçekteki planların hazırlanması işinin İMP’ye verilmesinin nedeni düşünüldüğünde, bu aşamada da İstanbul çıkarlarının korunması eğiliminin karar-alma süreçlerinde etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, üçüncü aşamadaki karar-alma süreçlerinin yerel-üstü olarak tanımlanamasa da “yerel-dışı” aktörlerin hakimiyetinde işlediği görülmektedir.

4. Planın onaylanması aşamasında karar-alma: 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planlarının onaylanması yetkisi tamamen merkezi yönetim kurumlarındadır (araştırma açısından Çevre ve Orman Bakanlığı, günümüzde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı). Dolayısıyla, bu ölçekteki planların onaylanması yerel-üstü düzeyde gerçekleşmektedir. 1/25.000 ölçekli İÇDP’lerin onay mercii ise il genel meclisi ve belediye meclisidir. İMP tarafından hazırlanan Edirne İÇDP, Temmuz 2010’da onaylanmak üzere meclis gündemlerine gelmiş, Ekim 2010’da her iki meclis tarafından da onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planların meclislerde görüşüldüğü bu sürede, meclislerin ortak talepleri doğrultusunda plan notlarında bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu değişiklikler, planların temel vizyonu ve 1/100.000 ölçekli Revize Ergene Planı ile çelişmeyen konularda olmuştur. Edirne İÇDP’nin onaylanması örneğinde iki meclisin etkileşimli çalıştığı ve ortak hareket ettiği görülmüştür.

5302 sayılı Kanun’un İÇDP’leri onaylama yetkisini yerel meclislere devretmesi, Türkiye’de yerel yönetimlere ilişkin alanyazınında yeni kanunların getirdiği “yerindenleşme” eğilimine örnek olarak gösterilmektedir. Ancak, Edirne örneğindeki bulgular yerindenleşme bağlamında değerlendirildiğinde, bu yeni hükmün yerel meclisi ya da daha genel ifade ile yereli güçlendirdiği sonucuna varmak zordur. Öncelikle, 5302 sayılı Kanun planların hazırlanmasına ilişkin görevi “valinin koordinasyonunda” il özel idaresine vermektedir. Bu, merkezi yönetimin temsilcisi olan valinin ve yine merkezi yönetime bağlı olarak çalışan il özel idaresi bürokratlarının planların hazırlanmasına ilişkin kararlarda belirleyici olmasını ifade etmektedir. Trakya Bölgesi örneğinde ise, bu merkezi yönetim aktörlerine bir yenisi eklenmiş ve bölge illerinin İÇDP’lerinin yapılması Bakanlar Kurulu kararıyla ku-

ruhan TRAKAB aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece, İÇDP'lerin kim tarafından hazırlanacağına ilişkin karar yerel meclislerden geçmeden alınmıştır. Yine 5302 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle beraber ortaya çıkan il sınırları temelinde planlama gerekliliği, T.Ü. tarafından hazırlanan Plan'da 1/25.000 ölçekli planlama çalışmalarının yapılması için önerilen alt bölgelerle örtüşmemektedir. Plan'da ifade edildiği şekliyle, bölgenin ekolojik özellikleri ve yerleşim alanlarının birbirleriyle olan etkileşimi göz önüne alınarak belirlenen bu alt bölgelerde planlama yapılmamıştır. Bu açıdan, alt ölçekli planlama kapsamının Kanun ile belirlenmesinin yerelin gereksinimlerini karşılayacak planların yapılması önünde engel oluşturabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, planlama sürecinin diğer aşamalarında yerele devredilmeyen yetkinin, onaylanma aşamasında devredilmesi yerindenleşme ve yerelin güçlenmesi açısından büyük anlamlar taşımamaktadır.

Yerindenleşmeye ilişkin olarak, Kanun'dan kaynaklanan bir diğer tartışma konusu da Edirne İÇDP'nin onaylanması sürecinin incelenmesi sırasında ortaya çıkmıştır. Kanun, İÇDP'nin onaylanması yetkisini il genel meclisine ve büyükşehirlerde büyükşehir belediye meclisine, illerde il belediyesi meclisine vermektedir. Oysa ki, il belediyelerinin yetki ve sorumluluk alanları ilin tamamını kapsamamaktadır: merkez ilçe ve mücavir alan ile sınırlıdır. Bu durumda, il belediyesinin kendi hizmet alanı içerisinde olmayan diğer ilçeler ve beldeler için de karar vermesi söz konusu olmaktadır. Edirne İli'nin ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve tarıma dayalı küçük sanayiye dayanmaktadır. Bu nedenle 1/25.000 ölçeğinde yapılan bir planın en önemli bölümünü tarım alanlarına yönelik yapılan sınıflandırma ve getirilen hükümler oluşturmaktadır. Hazırlanan İÇDP'de de, İl'in tarım arazilerine ilişkin TOB ve TAB alanlarının oluşturulması gibi tarımsal faaliyetlerde bulunanları etkileyecek yenilikler getirilmektedir. Edirne İÇDP'nin, kent merkezindeki yerleşim alanlarından çok, İl'in kırsal alanlarını ve bu alanlarda yaşayanları etkileyeceği görülmektedir. Bu nedenle, ilçe ve belde belediyelerinin, hatta köy yönetimlerinin İÇDP'nin onaylanması aşamasında karar-alma yetkisine sahip olmamaları "yerindenleşme" açısından olumlu bir sonuç doğurmamaktadır. Bu durumda, planın onaylanması aşamasında kırsal alanları bir tek il genel meclisinin temsil ettiği görülmektedir. Bu sorun, Edirne örneğinde, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelerinden oluşan bir komisyonun ilçeleri gezerek İÇDP'ye ilişkin görüşleri almasıyla aşılımaya çalışılmıştır. Ancak, ilçelerden gelen görüşlerin ne kadarının onaylanan plana yansıdığı bilinmemektedir. Ayrıca, ilçelerde görüşülen yetkililerin (ilçe/belde belediye başkanları, köy muhtarları, vb.) İMP tarafından hazırlanmış plan hakkında ne kadar bilgi sahibi oldukları da tartışmalıdır.

5. Planın uygulanması: Çalışma her ne kadar incelenen planların uygulanma aşamasını kapsamasa da, yasal mevzuata dayanarak bu konuda değerlendirme yapmak mümkündür. 1/100.000 ölçekli planlar söz konusu olduğunda uygulama mercii'nin ilgili Bakanlık olduğu, 1/25.000 ölçekli İÇDP'ler için ise, planların il özel idare-

resi ve vali tarafından uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla her iki planlama ölçeği için de, uygulamaya ilişkin kararların merkezi yönetim aktörlerince, başka deyişle yerel-üstü aktörler tarafından alındığı görülmektedir.

Sonuç

Mekânsal planlamaya ilişkin olarak Edirne’de gerçekleştirilen saha çalışmasında, 5302 sayılı Kanun’un yerel meclislere verdiği yeni yetkinin nasıl kullanıldığı bağlamında İÇDP’nin hazırlanması ve onaylanması süreci incelenmiş olup, bu siyasa alanına ilişkin kararların ağırlıklı olarak merkezi yönetim aktörlerin yönlendirmesi ile alındığı sonucuna varılmıştır. Ancak, Edirne’de sivil toplumun bu siyasa alanına duyarsız olmadığı, gelişmeleri ve kararları yakından takip ettiği ve karar-alma süreçlerini etkilemek için faaliyetlerde bulunduğu da görülmüştür. Yerel meclislerde onaylanan İÇDP’ye ve Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanan üst ölçekli plana karşı sivil toplum temsilcileri tarafından açılmış davalar henüz sonuçlanmamıştır. Elde edilen bir diğer bulgu da, İÇDP’nin üst ölçekli Ergene Planı ile birlikte değerlendirilmesidir. Hazırlanan planlara karşı yerelde oluşan tepki, T.Ü. tarafından hazırlanan Ergene Planı’nın merkezi yönetimin inisiyatifiyle İMP tarafından revize edilmesi ve İÇDP’lerin hazırlanma işinin de yine merkezi yönetim aktörlerinin inisiyatifiyle İMP’ye verilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Planlama sürecinde T.Ü.’nün ve yerel aktörlerin devre dışı bırakılması tartışmaların temelini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, planlama süreci aşamalarında çoğunlukla yerel-üstü ve yerel-dışı olarak nitelendirilebilecek aktörlerin karar-alıcı konumda bulundukları belirlenmiştir. Sadece planların onaylanması aşamasında, yerel aktör olarak nitelendirilen il genel meclisi ve belediye meclisinin karar-alma yetkisi bulunmaktadır. Bu aşamada da, yerelin alınan kararın niteliği “yerel-üstü ve yerel-dışı aktörler tarafından belirlenen onaylamak”tan öteye gitmediği görülmüştür. Üst ölçekli planlamanın tamamen merkezin çizdiği çerçevede gerçekleştiği; yerel yönetimler, yerel sivil toplum örgütleri, yerel iş çevreleri de dahil olmak üzere yerelin çıkarlarını temsil eden yerel aktörlerin bu süreçlere etkisinin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

1/100.000 Ölçekli Trakya Altbölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Uygulama Hükümleri. (yayınlanmamış kaynak)

1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası, İstanbul İl Çevre Düzeni, Kocaeli İl Çevre Düzeni ve Sakarya, Düzce, Yalova ve Bilecik Çevre Düzeni Planlarının

Uyumlaştırılması ile Trakya Alt Bölgesi (Edirne-Kırklareli-Tekirdağ İlleri) 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planlarının Üretilmesine ilişkin Ortak Hizmet Protokolü (yayınlanmamış kaynak).

1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı. Plan Açıklama Raporu. Ağustos 2009. <http://www.cevresehircilik.gov.tr/turkce/ced/trakyaaltbolge.pdf>, ss.10-11.

1/25.000 Ölçekli Edirne İl Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu ve Plan Hükmüleri. Temmuz 2010.

1/25.000'lik Planlar Uzunköprü'de Tartışıldı. (2010, 23 Temmuz). Hudut. s.2.

2005 tarih ve 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1449.html>.

Aysu, E., vd. (2007). *Trakya Üniversitesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Cilt 3*, Edirne: Trakya Üniversitesi.

Bakanlar Kurulu Kararı. 19 Mart 2004 tarihli ve 25407 sayılı Resmi Gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/03/20040319.htm#6>

Bayraktar, S. U. (Ed.) (2011). *Reform Sonrası İl Genel Meclisleri. Dönüşüm ve Statüko*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Çevre Düzeni Plan Komisyonu Enez'de. (2010, 17 Temmuz). Yenigün. s.1.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü Web sayfası, <http://www.cevresehircilik.gov.tr/gm/tau/index.php?Sayfa=ergene>

İnci, O. (Ed.) (2010). *Trakya (İstanbul'un İşgaline) Direniyor*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Leeds, A. (1994). Locality Power in Relation to Supralocal Power Institutions. Roger Sanjek (Ed.), *Anthony Leeds: Cities, Classes, and the Social Order* içinde (s.209-223). New York: Cornell University Press.

Odalar Planlara İtiraz Etti. (2010, 10 Ağustos 2010). Hudut. s.1, 7.

Ömürgönülşen, U., Sadioğlu, U. (2009). Türkiye'de Yakın Dönemde Yapılan Yerel Yönetim Reform Çalışmalarının İl Özel İdarelerine Yansımaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 18 (1), 1–22.

Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu I Sonuç Bildirgesi. (1996). www.edirnekkentkonseyi.org/pages/posts/trakyarsquoda-sanayilesme-ve-cevre-sempozyumu46.php.

Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu II Sonuç Bildirgesi. (1999). www.edirnekkentkonseyi.org/pages/posts/trakyarsquoda-sanayilesme-ve-cevre-sempozyumu46.php.

Trakya Küresel Sermayeye Mi Açılıyor. (2010, 29 Temmuz). Sonhaber Gazetesi. s.7.

YERELE MERKEZİ MÜDAHALE ORTAMINDA KENTİN VE PLANLAMANIN YÖNETİMİ*

Melis OĞUZ

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Güzel Sanatlar Bölümü

Doç. Dr. Özlem ÖZÇEVİK

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Öncelikle hoş geldiniz bu oturuma. Kendimi tanıtmadan önce, sunumla ilgili bir uyarıda bulunmak istiyorum. Aslında bu sunum toplumsal cinsiyet paneline daha uygundu diye düşünüyorum. Dolayısıyla beklentinizi karşılamaz ise, şimdiden özür dilerim.

İsmim Melis Oğuz, doktora danışmanım Özlem Özçevik’le hazırladığım çalışmamın çok ufak bir kısmını sunacağım size. Bu çalışmayı İstanbul Teknik Üniversitesi ve Berlin Teknik Üniversitesi ortak doktora programı çerçevesinde yürütüyoruz. Dolayısıyla sunumda da zaten iki farklı, ama karşılaştırmalı olmayan alanlardan, birbirini tamamlayıcı birbirine entegre edilebilir bilgilerin bir araya getirilmiş bir halini sunmaya çalışacağım.

Burada yaklaşımım batıdan model almak değil, ama daha önce uygulanmış olandan ne öğrenilebilir? Saha çalışmasından elde edilen bilgiler, yerel yönetim için nasıl faydalı hale getirilebilir? Bu konuyla ilgili ufak birkaç şeye değinmek istiyorum. Dolayısıyla hiç teorik bir girizgâh yapmadan, doğrudan saha çalışmalarımın üzerinden geçerek, sizlerle bunları paylaşmak istiyorum.

Benim doktora çalışmamın esas konusu, göç eden kadınların kamusal alan kullanımını ve bunun nasıl arttırılabileceğiyle ilgili öneriler geliştirmek üzerine kurulu. İs-

* 8 Kasım 2013 tarihinde yapılan DŞG 37. Kolokyumunda 8B Oturumu’ndaki bant kayıtlarından üretilmiştir.

tanbul'da seçtiğim ve saha çalışmasını yürüttüğüm alan, Kartal'da “*Kurfalı*” ismiyle anılan, Hürriyet ve Cumhuriyet mahallesi olarak idari olarak bölünmüş iki farklı mahalleden, ama vücut olarak tek çalışan bir mekândan oluşuyor.

Zannediyorum ki şu anda bu grup içerisinde çoğunluk İzmirli. O yüzden çok kısaca neden burayı seçtiğimi de söylemek isterim. Birincisi, Kartal'ın şu anda İstanbul için önemi, Anadolu yakasının merkezi haline getiriliyor olmaya çalışılması, ikincisi, İstanbul'un yapısını biraz biliyorsanız ,İstanbul iki ana karayolu tarafından üçe bölünen bir şehir; E5 ve TEM tarafından. Kartal'ın da ortasından, yani ilçenin ortasından E5 geçiyor ve E5'in altı ve üstü tamamen farklı sosyoekonomik gruplar tarafından kullanılıyor. Bir de tabii denize kıyısı olması da önemli bir etken. Çünkü tahmin ettiğiniz üzere denize yaklaştıkça rant artıyor. Kartal'da deniz kenarına yakın olan bölgelerde üst gelir grubu oturuyor diyemem, ama orta üst gelir grubuna mensup grupların yaşadığı bir yer.

Fakat E5'in üstü tahmin edeceğiniz üzere coğrafi yapısı ve engebeli yapısı sebebiyle, daha alt gelir grubunun, kente göç etmiş olanların, ilk başta gecekondu şeklinde ufak ufak barınaklar, daha sonra o organik yapılanmanın zamanla yerel idare tarafından yollarının yapılması, altyapısının götürülmesiyle birlikte şimdiki tam da adını çok da koyamadığımız, gecekondu diyemeyeceğim, ama gecekondu değil de diyemeyeceğim o yapının oluşmasına sebep oluyor.

Gördüğünüz gibi Cevizli Esentepe Topselvi ve Yalı'nın tam arasından Soğanlı Orta Mahalle ve Cumhuriyet Mahallesinin arasından E5 geçiyor. Tabii bu bariyer önemli bir bariyer; yani bizim şehirleşmemizde karayolu çok önemli bir bariyer değilmiş gibi gözükür. Çünkü hemen yanında üniversiteler vardır, kampuslar vardır, okullar vardır, hastaneler vardır, yerleşim alanları vardır. Fakat özellikle kadınlar için çok önemli bir bariyerdır. Özellikle de karayolu; çünkü hele hele kentten korkan bir kadınsa bu, kentliliğe alışmamış bir kadınsa, onun için karayolu kamyoncu yoludur. O yüzden de orayı aşmak zordur.

Birazcık fikir versin diye size mahalleden birkaç fotoğraf göstermek istiyorum. Hani o gecekondu değil, ama gecekondu değil de diyemem dediğim şey bu. Gördüğünüz gibi artık yavaş yavaş burada yaşayan insanların da gelir seviyelerinin artmasıyla birlikte apartmanlaşmaya başlayan yapılar var. Ama halen eski derme çatma yapısını koruyan binalar da var. Birazcık yükselmeye de başlamış gördüğünüz gibi. Bu apartmanların çoğu aile apartmanı.

Fakat zamanla burasının gelişmesiyle birlikte, şu anda özellikle Hürriyet Mahallesi Kartal'daki en fazla göç alan ve nüfusun en kalabalık olduğu mahalle. Dolayısıyla merkezi de oldukça hareketli. Tabii bunun merkezinin bu kadar hareketli olmasının bir sebebi daha var. Dediğim gibi E5 çok önemli bir bariyer olduğu için, Kartal merkeze inmek, yani kuşbakışı baktığınızda çok önemli bir mesafe değil o, ama o Kartal merkeze inip o işleri halletmek o kadar zor ki, mahalle kendi içeri-

sinde de kendi merkezini oldukça geliştirmiş. Yerel yönetim de bu konuda zaten çok önemli çalışmalar yapmış ve önemli sosyal ve kültürel aktivite alanları var.

Bu fotoğrafları lütfen aklınızda tutmayı unutmayın, çünkü biraz sonra bununla ilgili bir şeyler söyleyeceğim. Bu merkezde, yani iki mahallenin merkezi, aslında kompakt bir şekilde çalışıyor; farklı idari sistem olmasına rağmen. Aslında mahallenin içerisinde bir şey yapmak istiyorsanız, yani fatura ödemek istiyorsanız, bir kursa gitmek istiyorsanız, postaneye gitmek istiyorsanız, alışveriş yapmak istiyorsanız, ibadet etmek istiyorsanız buraya gelmeniz gerekiyor zaten. Başka da çok fazla bir şey yok. Çünkü diğer, yani mahallenin merkezinin dışındaki alanlar halen konut alanı işlevini devam ettiriyor.

Ben burada 600 kadınla bir anket çalışması yaptım, 150 sorudan oluşan. Tabii ki burada size bunları sunmayı düşünmüyorum. Benim üzerinde durmak istediğim basit birkaç tane noktadan bahsedeceğim sadece. Daha sonra isterseniz soru-cevap kısmında sohbet edebiliriz tabii üzerinde.

Fakat anket çalışması her zaman çok sağlıklı sonuçlar vermiyor. Siz ne kadar hassas yaparsanız yapın. Dolayısıyla şu anda devam eden süreçte odak-grup çalışmalarıyla anketten kapalı uçlu sorularla, cevabını alamayacağım şeylerin devamı tartışmalarını ilerletmeye çalışıyoruz.

Şimdi çok kabaca hemen çalıştığım gruptan bahsedeyim size. Benim esas problemim kamusal alan kullanımı ve kentsel hareketlilik olduğu için, yaş grubunda bir sınırlamaya gitmeyi tercih ettim. 25-55'i seçtim. Çünkü bu yaş grubu ideolojik olarak ya da teorik olarak diyeyim, kent içerisinde en hareketli olmasını bekleyeceğimiz yaş grubu. Çünkü artık öğrenci değildir ya da emekli değildir yaşlı değildir, tam böyle orta yaş grubudur. Kent içerisinde en fazla hareket etme serbestisine sahip olmasını beklediğimiz yaş grubudur.

Bu benim mahallemin 25-55 yaş arasında anket yaptığım kadınların yaş dağılımı. Fakat mahallenin demografik yapısına da birebir uyduğunu gördüm ben bunun. Kartal'dan aldığım yaş dağılımına göre uygun. Yani genç bir nüfusumuz var ki, zaten Türkiye'nin nüfusu da öyle. Eğitim seviyesi de, yine beklediğimiz gibi ve Kartal ilçesine de genel olarak uygunluk gösteren bir eğitim seviyesi var. Genelde ilköğretim. Tabii bu soruyu ilköğretim şeklinde sormak durumunda kaldık, ancak tabii aslında ilkokul mezunu olduğunu hatırlatmak isterim. Çoğunluğu evli kadınlarımızın, gençler ve evliler; yüzde 88'i evli ve yüzde 88'inin de çocuğu var.

Yani bunu ben başka sunumlarda daha uzun anlatırken hep şöyle söylüyorum. Hani elma armut şeftali diye bir oyun vardır. Herkes bir kelime ekleyerek; birisi elma der, birisi elma armut der, birisi elma armut şeftali der. Ben de böyle yapıyorum. Bakın yüzde 88 evli, yüzde 87 çocuklu, yüzde 89 çalışmayan, böyle anlatıyorum. Çünkü bunun birbiriyle bir bağlantısı var. Özellikle kadın çalışıyorsa, kent plan-

cılarının üzerinde en çok durduğu konulardan bir tanesi bu; bu kadınları biz nasıl dışarıya çıkaracağız ya da biz ne yapabiliriz, neden çıkmıyorlar?

Ama çalışmak istiyor musunuz diye sorduğum zaman da, beni şaşırtan bir şekilde hayır dediler. Biraz yıkıldım, ama sonra odak-grup çalışmalarında onları açtığım zaman çok farklı şeyler çıktı. Çalışmak isteyip de çalışmıyorsanız diye tabii çok daha sınırlı bir grubum kalmıştı elimde, onlara sorduğum zaman da; bu konuyla biraz ilgisi olanlar hemen tahmin edecektir ki, çalışma saatlerinde çocuklarımla ilgilenecek kimsem yok diyorlar. Yani çocuk bakımı çalışmanın önündeki en önemli engel olarak öne çıkıyor. Bu da çalışmanın tabii ki benim için önemi, kentteki hareketlilikle birebir bağlantılı olması. Çünkü çalışmayan birisinin kentte çok hareketli olması, özellikle de alt gelir grubuysa çok da bekleyemiyorsunuz doğal olarak.

Şimdi bunları hemen özetledikten sonra, esas benim için vurucu olan ve hani buradan ne elde edebiliriz diyeceğim çok önemli bir şeyi göstermek istiyorum. Tabii ki tabloyu size baştan sona okumayacağım, ama bu tablo benim için, benim anket çalışmamda en fazla çarpıcı veriyi aldığım tabloydu.

Bu tablo aslında hileli bir tablo, şöyle ki; ben bu iki mahallenin içerisindeki tüm kamusal alanları sıraladım. Şu sol kolonda alan yazdığım yerde, bu Hürriyet ve Cumhuriyet mahallesi sınırları içerisinde kalan tüm kamusal alanlar, açık ve kapalı sıralandı. Sonra kadınlara dedim ki, mahallenizde var mı? İşte hileli olan kısmı buydu. Çünkü ben var olduğunu biliyorum, ama bakalım siz biliyor musunuz? Mahallenizde var mı? Var diyenlere yeterli buluyor musunuz ya da var diyenlere kullanıyor musunuz diye sorduk. İşte burada bizim esas, yani benim yerel yönetsel hizmet arzı ve talebiyle ilgili örtüşme noktasında problem yaşanmasıyla ilgili önemli bir bulgu yakaladığımı düşünüyorum.

Kadınlar, biraz önce size fotoğrafı unutmayın lütfen dediğim yer, yani mahallenin tam da merkezi olan yerde bulunan halk eğitim merkezi kafeterya kafe restoran çay bahçesi gezme alanları park kültür merkezi spor tesisi sosyal tesisler ve kamusal alanları kadınlar bilmiyorlar. Mahallelerinde var olduğunu bilmiyorlar. Hatta şurada şöyle söyleyeyim size. O kadar eminler ki, mahallenizde sosyal tesis var mı dediğim zaman, yüzde 88'i yok dedi. Oysaki var, hem de önemli bir şekilde var. Çünkü biraz önce gösterdiğim merkez, tahmin edeceğiniz gibi bu kadar küçük ölçekli bir mahallenin de toplu taşıma aksının tam üstünde. Bir özel halk otobüsü ve bir de minibüs geçiyor bu mahalleye dağıtım yapmak için ve o da tam bu merkezden geçiyor. Yani aslında her gün bu kadınlar bunu bir şekilde, en azından bak-kala bile gitseler önünden geçiyorlar, ama bilmiyorlar.

Fakat neyi biliyorlar, neyin varlığından kesinlikle eminler ki, yüzde 99 oranında eminler. Sağlık ocağı, bakkal, süpermarket, pazaryeri, ibadethaneler, çocuk parkı,

anaokulu, ilköğretim ve ilkokul ve lise. Ufak bir şey yakalayabildiniz mi, burada ne var bildikleri ve bilmedikleri alanlarla ilgili? Evli, çocuklu, çalışmıyor. Evet, tam da öyle sizin söylediğiniz gibi. Çocuklarıyla ilgili, çocuklarının aşısı yaptırılacaksa, o çocuk okula gidecekse o yaşa geldiyse, o mahalle içerisinde o mekânlara gidilmeye başlanıyor.

Şimdi biraz önceki noktaya geri dönelim. Hani çalışmak isteyip de çalışmıyorsak, çocuk en önemli engel olarak gözükmüştü ya bize. Ben de onu soruyorum. Çocuk gerçekten bir bariyer mi, yoksa fırsat mı? Çünkü bu tabloda ne gördük? Kadınlar çocukları sayesinde aslında bir şekilde bir hareketlenmeye başlamışlar. O zaman bugüne kadar ki bir bilgiyi yıksak mı? Yani çocuğu, tamam evet çocuk bakımıyla ilgili yeterli yerel hizmetin olmadığını kabul ederek söylüyorum, ama acaba çocuğu gerçekten toplumsal cinsiyet ve planlamada çalışan kişiler olarak bariyer olarak mı görmeliyiz, fırsat olarak mı görmeliyiz?

Acaba biz yerel yönetsel hizmetleri ayrı bir binada sunmak yerine, sadece bu kadınların zaten her gün ziyaret ettikleri noktalara götürerek, arz ve talebin buluşmasını sağlayabilir miyiz? Çünkü kadınların her gün çizdikleri belirli rotalar olduğu ortaya çıkmaya başladı. Buradaki problem, gerçekten arzın eksikliği mi, yoksa bilgisizlik mi? Ortaya çıkıyor ki, bilgisizlik; çünkü odak-grup çalışmalarında şunu yakaladım. Kadınlar aslında bunu istiyorlar. Yani sosyal tesis var mı, halk eğitim merkezi var mı? Hayır yok diyor, ama ne isterdiniz yerel yönetimden dediğinde, diyor ki benim okumam yazmam çok iyi değil ya da bilgisayar kullanabilseydim, evden şu işleri de yapabilirdim gibi. Var, ama bilmiyor. Çünkü oraya gitmek, onun günlük rotasında yok.

Gidip halk eğitim merkezi müdürüyle konuştuğumda da bana şunu diyor. Biz kurslar açıyoruz, hocalar var, kimse gelmiyor. Gelmez, çünkü onun günlük hayat tahayyülünde oraya uğramak yok. Ama onun günlük tahayyülünde sabah erken kalkmak, çocuğunu okula götürmek, bazen orada karşılaştığı birileriyle sohbet etmek, eve dönmek, sonra çocuğunu almak için tekrar gitmek gelmek var. O zaman neden onu orada yakalayamıyoruz?

İşte tam da bu noktada, karşılıklı beklentiler örtüşüyor mu sorusunun cevabını aramamız gerekiyor diye düşünüyorum. Yani karşılıklı beklentilerden kastım da şu. Yerel yönetimin de aslında arz ettiği hizmetle ilgili karşıdan bir beklentisi var. Alınsın; çünkü ben bunu yapıyorum, buna bir yatırımda bulunuyorum, bu da alınmalı. O zaman daha farklı çözümler üretmeye çalışmalıyız.

Burada benim güzel bir örnek olabileceğini düşündüğüm şöyle bir sistem var. Berlin’de pek çok proje inceledim, göç eden kadınlarla çalışan. Tabii ki burada göç eden kadınlar ulusal değil, uluslararası göç eden kadınlar. Fakat kamusal alan kullanımında çok da farklılık yok. Buradaki kadınlar da genellikle bir hemşerilik

bazında bir mahalleye yerleşip, oradan çok fazla hareket etmeden yaşamlarını idame ettirmeye çalışıyorlar.

Diyebilirsiniz ki, dil din vesaire gibi faktörler var bu hareketliliğin kısıdında, ama onlarla da yaptığım odak-grup çalışmalarından ortaya çıkan sonuç şu ki; dil ve din en önemli sebepler değil. Dil meselesini aşmak için zaten kentte hareketli olup, dil öğrenme ihtiyacını hissetmesi gerekiyor kadınların. O sınırlar içerisinde yaşarken, kendileri zaten dil öğrenme ihtiyacını hissetmiyorlar. Burada da en önemli şey, benim yakalayıp da, evet bu güzel bir model olabilir dediğim örnek aile olarak Türkçeleştirilmiş bir proje var. Fakat aslında *-mahalle annesi demek, birebir karşılığı-* en önemli şeyin kurumlar arası işbirliği olduğu ortaya çıktı.

Nitekim benim yaptığım çalışmada kurumlar arası yani aktörler arası gözlemlediğim en önemli eksiklik de şu: Kurumlar birbirleriyle çalışmıyorlar. Özellikle merkezi yönetimin yerel ölçekli kurumlarıyla, yerel yönetimin mahalle bazındaki kurumları birbirleriyle entegrasyon konusunda çok sıkıntı çekiyor. Tabii burada politik ve ideolojik farklılıkların da çok önemi var, ama bu sebeple karşımızda hizmet alamayan da bir grup var. O yüzden kurumlar arası işbirliği çok önemli.

Örneğin, çok basit bir örnek; halk eğitim merkezinde verilen kurslardan sonra, o kadınların ürettikleri malzemeleri satmaları için belediyenin bir pazarı var. Ama halk eğitim merkeziyle belediye bu konuda birbirleriyle işbirliği yapmadığı için, kadınların da bu bilgiye sahip olmadığı için ürettikleri ellerinde kalıyor, pazarda da satacak adam yok gibi bir problem. İki tarafta da yani bir arz var, ama taleple örtüşmüyor.

Önemli bir şey yine, bu projedeki, sosyal ağları kullanıyor olmaları. Bu kapalı sistemin içerisindeki en önemli şeylerden bir tanesi, kadınların çok ciddi bir sosyal ağa sahip olmaları. Yani örneğin, bir aile apartmanı önemli bir şeydir. Çünkü bir kadının elde ettiği bilgi, anında o apartmandaki bütün kadınlara dağıtılabilir. Dolayısıyla aslında bu örnek anne ya da mahalle annesi projesindeki en önemli şey, sosyal ağı kuvvetli olan kadınları yakalayıp, onları mahalle ve hizmetlerle ilgili bilgilendirme yapmak.

Bunun içerisinde tabii çok ciddi bir bütçesi var Berlin'in, entegrasyona çok fazla şey harcadığı için, sosyal kent şemsiyesi altında çok ciddi bir bütçeleri var. Bu bütçeden de para aldıkları için, kadınlara bu örnek anne ya da mahalle annesi olarak seçecekleri kadınlara belli bir maaş verebiliyorlar ve bu onları tabii teşvik de eden bir şey. Bu sayede kadınlar aslında çalışma hayatına da kazandırılmaya başlanıyor.

Son olarak da bununla ilgili olarak söylemek istediğim en önemli şey; bu sayede kadınlar birbirleriyle şu etkileşime girmeye başlıyorlar. Bilgi ve arz ve talep noktasındaki eksiklikler, o örtüşmeyen şeyleri kadınlar kendileri çıkartabiliyorlar. Bunu yaparken de kuvvetleniyorlar, bunu yaparken de kenti öğreniyorlar. Sonra bu

projeden çıkıp, kentin çok başka semtlerinde çalışmaya başlayan pek çok kadınla sohbet etme fırsatı buldum.

Bu da benim Berlin'deki çalışmamdan fotoğraflar. Proje koordinatörlerini görüyoruz. Proje koordinatörleri de farklı milletlerden. Dolayısıyla onlar da projede çalışan kadınlarla onların anadillerinde konuşabiliyorlar. Projede çalışan kadınların çoğunun daha önceden iş tecrübesi yok, ama bu sayede takım çalışması yapmayı öğreniyorlar. Kendilerine o kadar güvenleri gelmiş ki hassasiyetleri artmış kentle ilgili; çünkü kenti öğrenmeye başlamışlar. En önemli şey de, yerel yönetimle birebir ilişkiye girmeye başlamışlar ve bu onların özgüvenini çok arttırmış. Çünkü taleplerini birebir mahalleliden toplayıp, yerel yönetimdeki belediye başkanına gidip sunabiliyorlar. Bu da onlar için çok önemli bir şey. Yani neredeyse sohbet ettiğim tüm bu projede çalışan örnek anneler dediler ki, belediye başkanıyla tanışmış olmak, benim hayatımdaki en önemli adımdı, Geziler yapıyorlar vesaire. Yerel yönetimdeki arz ve talebin örtüşmesinde çok önemli de bir ilerleme sağlamış görünüyorlar.

İlginiz ve dikkatiniz için teşekkür ediyorum.

9. OTURUM-PANEL- 8 KASIM 2013
BELDE BELEDİYELERİNİN KAPATILMASININ OLASI SONUÇLARI
Oturum Başkanı: **Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK**

Cumhur ŞENER
İzmir-Birgi Belediye Başkanı

Keramettin YILMAZ
Muğla Ölüdeniz Belediye Başkanı

Mesut ERGİN
Balıkesir-Küçükköy Belediye Başkanı

Muhittin DALGIÇ
İzmir-Alaçatı Belediye Başkanı

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞ (Oturum Başkanı)- Değerli konuklarımız, değerli belediye başkanlarımız; belki de bu kolokyumun en can alıcı ve günümüzün en sıcak tartışmasını içeren oturumuna başlıyoruz. Affınıza sığınıyorum, sabahki oturumlarımız biraz sarktığı için bir gecikme oldu, ama sizleri uçaklarınıza yetiştireceğiz şüpheleniz olmasın.

Şimdi ben bu oturumda, kapanan belde belediye başkanlarını davet edeceğim. Önce bana verilen programdaki sırasıyla davet ediyorum. Sayın Cumhurbaşkanımız Şener İzmir Birgi Belediye Başkanı buyurun. Keramet Yılmaz Muğla Ölüdeniz Belediye Başkanı, Sayın Mesut Ergin Balıkesir Küçükköy Belediye Başkanı ve Sayın Muhittin Dalgıç İzmir Alaçatı Belediye Başkanı buyurun. (Alkışlar)

Bildiğiniz üzere 2004 yılında gerçekleştirilen sözde yerel yönetim reformu sonrasında, 2000’li yıllarda –odamızın verilerinden hareket ediyorum- 3228’e ulaşan belediye sayısı, son yasal düzenlemelerle birlikte 1359’a indirilmiştir ve bütün bunlar yerel yönetim reformu adı altında yapılmıştır. Türkiye içine girdiği planlama ve kent yönetimi açısından tartışılabilir hızlı belediyeleşme döneminden, süratle belediyelerin kapatılması dönemine gelmiştir. Bu konunun özellikle hizmet sunumu, yönetim sisteminin bölünmesi, ikili bir yerel yönetim sisteminin ortaya çıkması, kentsel alanın denetimi ve belki bunlardan da önemlisi yaklaşan yerel seçimler ve bunun kısa erimdeki politik etkileri açısından çok önemli sonuçları olacaktır.

Bundan da önemlisi, kentlerin ve kent yönetimlerinin esas örgütü durumunda olan yerel yönetimler, büyük bir oranda kırsal alanın denetimi ya da kırsal alanla ilişkili karar üretmek durumunda kalan organlara dönüşüyorlar. Dolayısıyla tarımsal üretim ve kırsal kesim açısından da ciddi bir sorumluluk yüküyle karşı karşıya kalacakları açık.

Konu tabii kent yönetimi ve planlama olunca buradaki ana tartışma konumuz, 29 ilin neden seçildiği konusudur. Gelişmemiş bölgeler açısından bunun sonuçları ne olacaktır?

Ben konuyu daha fazla uzatmak istemiyorum. Şimdi ben programdaki sırasıyla Sayın Cumhurbaşkanımız Şener’e söz vermek istiyorum. Buyurun.

Cumhurbaşkanımız ŞENER (İzmir-Birgi Belediye Başkanı)- Sayın Milletvekili, Sayın Ordu Büyükşehir Belediye Başkanım, değerli belediye başkanları dostlarım, saygıdeğer hocalarım, kıymetli misafirler; hepinizi saygı ve sevgiyle selamlayarak sözlerime başlamak istiyorum.

Sunumumu üç başlık altında toplamak istiyorum. Birincisi, önce Birgi’yi anlatmak istiyorum. Daha sonra Birgi’de 2004-2014 arasındaki 10 yıllık görev süremizde yapılan çalışmalardan bahsetmek istiyorum. Daha sonra da bizleri yok eden,

tüzel kişiliğimizi elimizden alan, beldeleri yoksul öksüz ve yetim bırakan 6330 sayılı Yasayla mahalleye dönüşen beldelerimizde neler kaybedildi? Onları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Ancak bu toplantılar, bu yasa çıkmadan önce yapılmalıydı. Büyüklerimiz bunları o zaman dinlemeliydi ki, yasayı o zaman farklı çıkarabilirlerdi diye düşünüyorum.

Birgi antik kentlerden beri sürekli canlı olan bir kent, 1868 yılında yerel yönetimle tanışıyor ve 144 yıllık bir belediyecilik tarihi var. Ancak 30 Mart itibarıyla maa- lesef mahalle oluyoruz. İzmir'e 110 kilometre mesafedeyiz. İlk yerleşim milattan önce 3000'li yıllara dayanır. Lidya, Pers, Bergama ve Roma imparatorluğunu ta- kiben, 1308 yılında Türkmenlerin kontrolüne geçen kent, Aydınoğlu Beyliğine başkentlik yapmıştır.

Ticari olarak da gelişme gösteren Birgi, han hamam medrese ve dönemin dil alim- leriyle de kendinden söz ettirmiştir. Birgi başkent olduğu dönemde Aydın, Manisa, İzmir, Ege ve Akdeniz, Gazi Umur Beyin de katkılarıyla Birgi'den yönetilmiştir. İbni Batutay'ı, Osmanlı döneminde ise Evliya Çelebi'yi konuk etmiştir. Batı Ana- dolu'da kendini korumayı bilmiş bir kenttir Birgi. Doğasıyla, tarihi ve kültürel ya- pılarıyla dünya mirasında kendinden söz ettiren, medreseleri hamamları sivil ve anıtsal yapılarıyla Açık hava müzesi görünümünde bir kenttir. Bir başka güzeldir Birgi evleri.

Asırlardır kültürel mirasın yanında doğal güzellikleri, beldenin ortasından geçen Birgi Deresi ve çevresindeki konakları, medreseleri ve birçok sivil mimarlık örneği yapılarıyla kendini korumayı başarmış bir kenttir Birgi. Taş ve ahşabın kaynaştığı, insanlık için sağlık vaat eden özgün evleriyle bugün bile ayaktadır. Tüm zengin- likleriyle dününü bugününe bağlayan ve yaşamı sürekli kılan bir kent görünü- mündedir Birgi.

Bitki örtüsü yönünden çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Geleneksel olarak ceviz, kestane, incir, zeytin, patates gibi meyve ve sebzelerin üretimi yapılmaktadır. Yö- remizdeki İrmağzı mevkiinde yetiştirilen incirlerin, kalite ve nitelik bakımından dünyada ilk sırada yer aldığını biliyoruz. 89-99 yıllarında bilinçli ve bu zenginli- ğin farkında olan belde halkı ve belediye meclisi, Birgi'nin tamamını koruma al- tına almıştır.

Beldelerimizin özgün kent kimliğinin belirleyici öğelerinden olan kültür varlıkla- rımızın yok sayılması, göz ardı edilmesi, bizleri sıkıntıya sokmuştur. Aslında bu durum hepimizin ortak sorumluluğu olmalıydı. Ne yazık ki olmadı. Yerel özel ve sivil birliktelik ve kültür sevgisiyle bugüne kadar korumacılığı gerçekleştirdik. Bu birlikteliği bilimle bütünleştirerek başarılı olduk. Dayanışmayla elde edilemeyen yaşam, anlam bulmayacaktır. Bizim için önce insan var, önce yaşam var. Bizler önce yaşamı ve insanı önemsiyoruz.

Yaşayanlar olarak canlı bir kent olmak vardı hedefimizde. Bunu da bir nebze olsun başardığımıza inanıyorum. En iyi restorasyonu gerçekleştirip, içindeki yaşamı koruyamazsanız başarıyı elde edemezsiniz. Fonksiyon kazandırıp yaşamla birlikte korumalıyız.

Bu yorgun kent, eski fotoğraflarıyla izlediğiniz Birgi, 1938 yılında sel felaketiyle karşılaşır. Bu tarihi köprü patlar ve Birgi'yi sel alır. Gerçekten görmeye değer, ahşap ve taşın kaynaştığı konakları evleri bugün bile hâlâ dimdik ayakta. Çakırağa Konağı denilince Birgi gelir akla. Kalem işleriyle, İstanbul Odasıyla İzmir Odasıyla, küntekari tekniğinin en güzel örneklerinden bir tanesidir. Yine 1312 yılı yapımı 700 yıllık Aydın oğlu Mehmet Bey Camiimiz. Minberiyle, yine dimdik ayakta duruyor. Derviş Ağa Camiimiz, yine kalem işleriyle, süslemeleriyle âdeta yıllara direniyor. Gündük minaresi, Karaoğlu camisi ve 1518-1573 yılları arasında yaşamış İmamı Birgivi'nin kabrinin bulunduğu yer. Büyük İslam alimi Birgi'de yatıyor.

Bu medresede birçok alimler yetişmiş. Derviş Ağa Medresesinde birçok öğrenciler eğitim görmüş. Sübyan mektebinde küçük öğrenciler eğitilmiş ve bu kenti başkent yapan Aydın oğlu Mehmet Bey bu türbede yatıyor ve Gazi Umur Bey. Deniz Kuvvetlerinin atası olarak adlandırılır, İzmir payidarındır aynı zamanda ve beylikler döneminin üçüncü hükümdarı.

Bir zamanlar beldenin su ihtiyaçları mahalle çeşmeleriyle sağlanırdı. Hamamlar Birgi'nin direnen yapılarından birkaç tanesi. ÇEKÜL evi, Küçük Menderes Havzasındaki tek ÇEKÜL evinin bulunduğu, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfının evi. Bütün işlem burada başladı. Önce çocuklarımızı eğittik, onların kültür bilinçlerini yükselttik. Onlara Birgi'yi sevmelerini aşıladık. Daha sonra üç ayda bir yapılan halkla bilgilendirme toplantıları yaptık ve yasal düzenlemelerle İzmir 2 no.lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun Birgi'deki toplantılarıyla, birçok projenin geçmesini sağladık.

Başta Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Ege Üniversitesinin katkılarıyla ve belediyemizin olanaklarıyla yaz okulu çalışmaları düzenledik. Röleleveler, restorasyonlar, gibi çalışmalar oluşturuldu. Kültür Bakanlığımızın çıkardığı son emlak vergilerinden toplanan yüzde 10'luk paylarla, valiliklerde toplanan özel hesaptan en büyük katkıyı kültür varlığı olarak Birgi aldı.

Çakırağa Konağında yapılan çalışma ve bahsettiğim biraz önce ÇEKÜL evi. Bu konumdan bu konuma taşındı. Yorgun yapı bugün eğitim yuvası konumuna geldi. Yine yıllara direnen Ulu Camimiz restorasyon çalışması gördü. Yağlı boyayla boyanan granitler temizlenerek, bugün ibadet edilir hale geldi. Kalem işleri yok edilmiş olan Derviş Ağa Camimize de Dokuz Eylül Üniversitesinden hocalarımızın desteğiyle raspalar yapıldı ve kalem işleri tekrar nakış gibi işlendi. Yine yok ol-

maya yüz tutmuş olan bıçakçı Sait Hacı Ali Ağa Çeşmesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin desteğiyle restore edildi.

Arastada yapılan çalışmalar ve işte bir restorasyon örneği. Yok olmak üzere olan bir yapının, Sandıkoğlu Konağının koruma çatısı yapılarak günümüze taşınması sağlandı. Yine sokak sağlıklılaştırma projeleriyle, üniversitelerden aldığımız desteklerle ve katkı payı yönetmeliğinden aldığımız desteklerle, sokak sağlıklılaştırma çalışmalarına başladık. Dar, itfaiye araçlarının girmeyeceği sokaklarda ikamet eden vatandaşlarımızı yangın konusunda bilinçlendirerek düzenlemeler yaptık.

Gelen misafirlerin rahatlıkla gezebileceği kültür yollarını oluşturduk. Araç girmeyen, ancak yürüyebileceğiniz sağlıklı çevreyi oluşturmaya çalıştık. Gelen misafirlerin rahatlıkla piknik yapabilecekleri, dinlenmesi için gerekli alanları oluşturmaya çalıştık. İşleme beldenin girişinden başladık. Ana arterler elektrikler yeraltına alındı, telefonlar yeraltına alındı, beldede yaşayan vatandaşlarımızın sağlıklı konutlarda yaşaması için, öncelikle cepheye bakan çürüyen ahşaplar değiştirildi, çatıları restore edildi.

Tabii bu çalışmalara başlamadan önce öncelikle projeler hazırlanıyor. Koruma kurulu onayından geçiriliyor. Yaklaşık maliyetleri hazırlandıktan sonra uygulama için katkı payı yönetmeliğinden kaynak transferi sağlanıyor. Yine sokak silüetlerinden birkaç görüntü...

Beni bağışlayın, bu yarım saat içinde Birgi'yi buraya bu kadar taşımam ve tamamen anlatabilmem mümkün değil. Onun için kısa ve özet konularla sizleri buluşturmak istiyorum. Aslında kısa bir Birgi turu yapıyoruz.

Yaşanamaz denilen evleri yaşanır kılmak zorundaydık ve biz bunu başardık. Tek yapı ölçeğinde de birçok çalışmalarımız vardı. Beylikler dönemi eserimiz, Demirli Mağazamız bir ticaret binası, bugün restore edilerek kullanıma açıldı ve yanında niteliksiz bulunan yapılar kaldırılarak, çevresi düzenlendi. Yine tescilli yapının bu konumdan bu konuma dönüşmesi için birçok çalışma yapıldı; önce kamulaştırıldı, proje onayı ve niteliksiz kısımları kaldırılarak bugün konukevi olarak kullanıma açıldı.

Yine 16. Yüzyıl olan Derviş Ağa Medresesi, bu konumdan bu konuma taşındı. Âdeta terkedilmiş olan bu yapı, bugün bir etnografik müze konumuna getirildi. Yine hemen karşısında bulunan 15. Yüzyıl Şeyh Muhittin Hamamı da aynı restorasyondan geçti. Burası Birgi'nin tam merkezinde bulunan ve bir cazibe merkezi haline gelen bölge. Bu belde de yaşayan insanlarımız daha rahat, beldeye gelen misafirlerimizin bu kültürel varlıklardan daha güzel faydalanmaları adına yapılan bu çalışmalar. Tabii ki sokak sağlıklılaştırma projesiyle bu proje tamamlanmış oldu ve yok olmuş olan değirmen, tekrar fotoğraflarla yerine yerleştirildi.

Yine Karaoğlu Camimizde yapılan restorasyon, çevre düzenlemeleri ve İzmir Kalkınma Ajansından aldığımız Kültür Yolu projesiyle, beldemizde birçok vatandaşımızın eğitimine katkı verdik. Yine çocuklarımızın eğitimine bu projede deste verdik. Birçok basılı materyal, kitap, broşür, CD ve en önemlisi Birgi'deki tarihi ve kültürel yapıların bir arada toplanmasını sağlayan kültür envanterini bir proje altında oluşturduk.

Yine hediyelik eşya tasarımları, CD'ler, bilgi panoları beldemizin girişine ve çıkışına yerleştirildi. Beldeye gelen konukların kimseye ihtiyaç olmadan gezebilecekleri noktaları buradan kendi rızalarıyla izleme imkânı sağlandı. Her kültür varlığımızın önüne bilgi panoları yerleştirildi ve o eserle ilgili bilgiler sunuldu. Yine fotoğraf panoları ve yürüyerek gezebildiğinizde beldeyi daha rahat gezmeniz için, her sokak başına yön levhaları ve belde kimliğine uygun ahşap kullanılarak gerçekleştirildi.

Yine satış araçları düzenlenerek, bunlarla beldeye gelen misafirlerimizin daha hijyen ortamda ve bir bütünlük içinde alışveriş etmelerini sağlayan satış araçları. En önemlisi, beldemizin tamamını kamerayla kontrol eder hale geldik ve wireless sistemi kullanarak kablosuz sistemle bunu denetliyoruz. Yine beldemizde birçok yaşlı çocuk vatandaşımız ziyaret ediyor. Nevrozoğlu vasıtasıyla, kültür varlıklarımızın ziyareti vasıtasıyla gelen misafirlerimiz, beldemizde yürüyerek gezme imkânı olmayan vatandaşlarımızı bu gezi römorkuyla beldemizi gezdiriyoruz.

Yine yemek kültürümüzü önce hazırlıyoruz ve gelen misafirlere sunumunu gerçekleştiriyoruz. Tabii ki daha sonra beldemize gelen misafirlerimizi, Sayın Nevrozoğlu, Sayın Alev Coşkun ve Metin Sözen'in bir ziyaret anında çekilen fotoğraf, yine Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanımızın Birgi'yle ilgili sunumu izlerken ki bir fotoğrafı. Sayın Bakanımızın, Ertuğrul Günay'ın beldemize ziyareti, Çakırağa Konağındaki konumu.

Yine temizleme makineleriyle beldemizi her an temiz ve hazır halde tutuyoruz. Yine merkezi yönetimin görevinde olan post bank şubesi önce kapatıldı. Ancak beldemizde yaşayan vatandaşlarımızın maaş almaları için Ödemiş'e gitmeleri ve orada aldıkları maaşı bir günde çarptırmalarına sebep oluyordu. Post bank şubesini belediye olarak devraldık. 6360 lira, bu da kapanacak.

Yine yaşlı bir nüfusa sahibiz. Beldemizde yaşayan yaşlı insanlarımızı bakmak bizim temel görevimiz. Çünkü sosyal belediyeciliği biz Birgi'de yerleştirmek zorundaydık. Onun için barınma evini inşa ettik, 20 vatandaşımızı burada bakıyoruz. Şimdi bu da belki kapanacak. Yine İş-Kur'la yaptığımız, beldede ihtiyaç sahibi birçok vatandaşımıza hem iş sağladık, hem istihdam sağladık, hem de onların sosyal güvenceye kavuşmalarını sağladık.

Yine Bursa Koza Birliğiyle işbirliği yaparak, beldemizdeki üretici kadınlarımızı

ipekböceği yetiştirmelerini ve bu yetiştirdikleri kozalardı satın alarak, onların aile ekonomisine katkı koymalarını sağladık. Yine üreticilerimize fidan dağıttım, organik tarım üzerine bilinçlendirme toplantıları ve birçok çalışmada hep yanında olduk. Birçok fuarlarda Birgi'yi tanıtmaya imkânımız oldu. TRT'de ilgili kanallarda, canlı yayınlarla Birgi'yi vatandaşlarımıza aktarmaya çalıştık.

Bu yapılan çalışmalarda Birgi neler kazandı? Öncelikle ÇEKÜL Vakfı Küçük Menderes Havzası Koordinasyon Merkezi Birgi'de bulunmakta. Yine ÇEKÜL Vakfının “*Yedi bölge yedi kent*” projesinden bir tanesi Birgi. Tarihi Kentler Birliğinin kurucu üyesi, Avrupa Tarihi Kentler Birliğinin üyesi. Slow City çalışmaları yavaş yavaş yapılıyor. UNESCO'nun dünya kültür mirası geçici listesinde İzmir'den giren Birgi'dir. Sayısal haritamız şu anda hazırlandı ve bitti. Koruma planı, 1996 yılında alınan koruma planımız, yine 2 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunda şu anda revizyon için beklemekte. Çünkü neden bekliyor? Çevre Bakanlığının onay vermesi için bekliyor. Tam üç yıldır koruma planı revizyonu için çalışma sürdürüyoruz.

6360 sayılı Yasayla beldemiz mahalle olduğunda neler kaybedeceğiz? Başta 144 yıllık belediyemiz kapanıyor. Yerel hizmet anlayışımız yok oluyor, yerinden yönetim avantajlarını kaybediyoruz. Beldenin gelişiminde yakalanan ivmenin azalması gerçekleşecek. Belde halkının daha pahalı hizmet satın alması gerçekleşecek. Belki beldeyi temizleyemeyecekler bile. Kültür varlıklarımızı nasıl koruyacaklar? Bunun şekli yok. Nüfusta yaşanan değişim ortada. Yaşlı muhtaç ve engelli vatandaşlarımızın hastalık ve sağlık kurumunda nasıl müdahale edileceği, bir sonuç yok. Kırsaldaki hizmet anlayışı merkezden verilebilecek mi? Çünkü kırsalda yöneticilik biraz daha zor. Doğumundan ölümüne her zaman yanında olmak zorundasınız.

İlçelerde afet ve acil durum ne olacağı belirsizliği ortada. “Alınan kararlar ilan edilir” der 5393/23. Bizler bunu ilan ediyoruz ve halkımız bu kararlara katılıyor. Ancak bu belde için alınan kararlar, ilçelerde ve büyükşehirlerde nasıl ilan edilecek veya belde halkının katılımı nasıl sağlanacak? Bence bunlar belde halkına sorulmalıydı, ama ne yazık ki sorulmadı.

Avrupa Birliği Özerklik Şartnamesinin ilgili maddeleri gereği, halkımızın düşüncesinin alınması gerekliydi, ama almadılar. Bizler yerel referandum yaptık, katılım yüzde 98'di, hatta daha fazlaydı. “*Hayır, beldemiz kapatılmasın*” diyen oran yüzde 99,9. Bunlar yok sayıldı. Katılımcılık yok edildi aslında. Biliyorsunuz 1580 sayılı Yasa belediyeçiliğin anayasasıydı. Yıllarca belediyeçilik, belediyelerimiz 1580 sayılı Yasayla yönetildi. Daha sonra reform denildi, 5393 sayılı Yasa çıkarıldı. Yetkilerimiz arttırılıyor gibi gösterilip, aslında azaltıldı, ama daha da kötüsü geldi. 6360 sayılı Yasayla belediyelerimiz yok edildi. Yani doğumdan ölüme yerellik kaldırıldı. İnsan hakları ihlal edildi. 10 yıldır yasal düzenlemelerle yavaş yavaş yetkiler kısıldı ve merkeziyetçilik ön plana çekildi.

Yaşam yerelle devam eder. Her yerde bir yerel yönetim vardır. Yerel ancak geneli tamamlar. Hizmete erişimimiz engellenmekte ve kararlara katılımımız yok edilmekte. Ekosistemimiz tahrip edilmekte, âdeta kırsalda yaşayan halkımız yok sayılmakta. Özel hayatlara müdahale edilmekte, beldede yaşayan halkın düşüncesi yok sayılmakta, doğal sit alanlarına göz dikilmekte, yerel korumacılığın söz hakkı elinden alınmaktadır.

Asırlık zeytin ağaçlarımız, meralarımız, tüm gayrimenkullerimiz âdeta zorla beldemizden sökülüp alınmakta. Korumacılığın anayasası biliyorsunuz 2863. 17 Ağustos 2011 tarihinde 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle tabiat varlıkları 2863'ün içinden çekildi alındı ve Çevre Bakanlığı'na verildi. Yani doğal sitler âdeta pay edilmek isteniyor.

Büyükşehir Yasasıyla yereldeki kaynakların kullanımı il merkezi idare emrine sunulmaktadır. Aynı oranda hizmetin geri dönmesi mümkün değildir. Dünyadaki örneklere bakıldığında yerel yönetimler güçlendirilirken, ülkemizde ise yönetimler merkezileştirilmektedir. İzmir'de 23 belde kapatılıyor. Her beldede 9 meclis üyesi var ve 595 köyümüz mahalle statüsüne kavuşuyor. Her köyde 5 ihtiyar heyeti var. Bunu Türkiye'ye genellediğinizde, 2950 belediyenin 1591'i kapanıyor. 16500 civarında köyümüz mahalle statüsüne kavuşuyor. Köylerde bir bütçe var, ancak mahallelerde bütçe yok. Beldelerimizi köy yapsalardı, en azından bütçesi olurdu, ama maalesef mahalle oldu. Hiçbir çalışmada, hiçbir harcamada yetkimiz kalmadı.

Sonuç olarak bu köy ve beldelerde yaşayan vatandaşlarımızın söz hakları, kararlara katılımları ve kırsalda yaşam hakları yok edilerek, âdeta yok sayılıyor. Tüm halkımız öksüz ve yetim kalıyor. Bizler bu çalışmalarımızı beldemizde 3 teknik eleman, 2 işçi, 9 memurla gerçekleştirdik. İnaniyorum ki, göreceğiz bundan sonraki çalışmalarda bütün büyükşehirlerin gücü, ilçelerin gücü, beldelerdeki yapılan bu çalışmalara ulaşamayacaktır. Buna inanıyorum, çünkü yerel yönetim yerinden yönetim. Benim kadar Birgi'yi kimsenin bilmesi mümkün değil. Bir başka deyişle, Alaçatı'yı Sayın Muhittin Dalgıç'ın bildiği kadar başka kimse bilemez. Onun için diyorum ki, bu yasa yanlış. Ancak geç kaldık.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞ (Oturum Başkanı)- Sayın Şener’e teşekkürler. Ben burada diğer konuşmacılardan bir şey rica edeceğim. Tekrarlardan sakın kaçınmayınız. Çünkü ortak sorunların dile getirilmesi, tekrar edilmesinde özellikle yarar var.

Ben şimdi sözü Sayın Keramettin Yılmaz’a veriyorum. Muğla Ölüdeniz Belediye Başkanı.

Keramettin YILMAZ (Muğla Ölüdeniz Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim Başkanım. Değerli Milletvekilim, belediye başkanlarım, değerli hocalarım, saygıdeğer katılımcılar; hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Tabii bizim de derdimiz aynı. Muğla da diğer 30 il gibi büyükşehir oldu. Muğla’ya iki tane yeni ilçe ilave edildi. Biri Merkez Menteşe, biri de Fethiye. 11 beldedik, bu 11 beldenin 6 tanesi birleştirilerek Seydikemer İlçesi oldu. Biz de 5 tane belde belediyesi, Göcek, Üzümlü, Çiftlik, Çamköy, Karaçula ve Ölüdeniz Fethiye’yle birleştirilerek, Fethiye belediyesine dahil olduk.

Şimdi gerçekten bu yasa çok hızlı, çok düşünülmeden, çok çabuk hazırlandı. Hatta hatırlarsanız o günlerde Başbakan özellikle 10 binden az nüfuslu ilçeleri de kapatıyordu. Yani 10 bin nüfusun altındaki ilçeler de son anda kurtuldu. Hakikaten bir beldede, bir köy tüzel kişiliğinin kaldırılması vahim ülkemiz adına. Çünkü Sayın Başkanımın da söylediklerine katılmamak elde değil, yani yerel yönetimlerin yerinden olması çok önemli. Yani bizim insanımız her zaman acısında mutluluğunda keyfinde belediye başkanını, meclis üyelerini, muhtarları, ihtiyar heyetlerini yanında görmek ister. Her şeyden önce bizlerin bir temsil görevi vardı. Bu temsil görevi ortadan kalktı. Şimdi beldelerimizde jandarma karakolları, ilköğretim okulları, aile hekimleri öksüz kaldılar. Hakikaten onlar da çok üzgün.

Muğla bir uçtan bir uca 300 kilometre. Hatırlarsanız, Burdur’un bir kıyısından, bizim Seydikemer’in Bekçiler Köyü 300 kilometre. Yani Muğla’yı Büyükşehir belediyesi yaparak köyde kırsal alanda yaşayan insanları bir anda kentli yapmak bu kadar kolay mı?

Ölüdeniz Fethiye’ye sınırdan sınırı 2 kilometre uzaklığı olan, Dalaman’dan 45 kilometre uzaklığı olan, tamamen bir turizm kenti. 1994 yılında belediye olduk. Benim de içinde olduğum meclis üyeleri olarak, 20 yıldan beri çalışıyoruz. Son 10 yılın belediye başkanlığını da ben yapıyorum. 26 bin turizm yatağımız var, 8 bin çalışan otel personelimiz var, 860 tane esnafımız var. Hakikaten 2500’e yakın Avrupalı beldemizden ev satın aldı, orada yaşıyor. Özellikle 1 Nisan 30 Ekim tarihleri arasında yüzde 90’ı gelip gidiyor, diğer 5 ayda da maksimum yüzde 20’si gelip gidiyor.

Biz de Ölüdeniz Belediyesi'ni 2004 yılında devraldık. 2004 yılından beri hem kültürel alanda, hem sportif alanda; yani sadece kum deniz güneş ile değil, sporla da adımızı andırmaya başladık, kültürle adımızı andırmaya başladık.

1994 yılından itibaren önce imar planlarıyla başladık. Gerçekten bugün ülkemizin örnek beldelerinden bir tanesidir. Özellikle yapılaşmamız çok alçak bir yapılaşma ve az yoğunluklu yapılaşmadır. 350 dönüm kısmını tamamen tarımsal alan bıraktık, nefes alsın istedik, ama çevremiz de hep ormanlarla kaplı bildiğiniz gibi, ülkemizin de güzel beldelerinden bir tanesidir. Biz kesinlikle yapılaşmada da hırslanmadık. Yani her tarafı yapılaşmaya açalım demedik. Bana deseniz ki, en başardığın nedir desen, korudum derim. Yani hiçbir şey yapmadınız deseniz de, en azından korudum derim.

Şu anda beldemizde herhangi bir planlama eksliğimiz yoktur. Ölüdeniz'in kanalizasyonunu bitirdik, derin deniz deşarjı arıtma tesisini bitirdik, bütün kumsallarımızı mavi bayraklarla donattık. Hakikaten şu anda beldemizde herhangi bir eksliğimiz yok. Ayrıca 1958 yılında yapılmış 5 derslikli ilköğretimimizi bıraktık, 22 derslikli mükemmel bir okul yaptık, şu anda da 4+4+4 yaptık. Yine çocuklarımız özel okul gibi ders alıyorlar.

Yine beldemiz içerisinde Orman Bakanlığı'ndan 40 bin metrekare yerimizi kiradladık, spor kompleksimizi yaptık. Ölüdeniz Spor kurduk ve Ölüdeniz Sporun içerisinde futbol, jimnastik, bisiklet, motosiklet, boks, trampelen atlama, yani belki pek çok kentimizde olmayan bir dal bu, çocuklarımıza Ölüdeniz'de, 4,5 metre derinliğinde 25 metre uzunluğunda mükemmel bir atlama havuzu gerçekleştirdik.

Her yıl Haziran'ın son haftasında kültür ve sanat festivalleri yapıyoruz dört-beş gün. Ülkemizin seçkin sanatçılarını ve yazarlarını halkımızla buluşturuyoruz. Her yıl Ekim ayının son haftalarında, uluslararası hava oyunları festivallerini yapıyoruz. "*Likya buluşmaları*" adı altında sürekli kültürel faaliyetlerle, ülkemizin yazarlarını şairlerini bütün okullarımızla buluşturuyoruz. 10 yıldan beri her 23 Nisan'da sihirbaz ve palyaçoyla tüm köylerimizin okullarını ziyaret ediyoruz, onlarla buluşuyoruz. Öykü günleri hazırlıyoruz. Uluslararası, ulusal veya yerel öykü yarışmaları düzenliyoruz. Okullarımızla işbirliği yapıyoruz.

Bugün geldiğimiz noktada ülkemizi yurtdışında bizim motorcu sporcularımız temsil ediyor. Yine bisikletçilerimizi de 10 Kasım'da organize ettik, üç günlük bir zamanda Anıtkabir'e bisikletçilerimizi gönderiyoruz. Kentimizi nokta olarak her yerde tanıtıyoruz, dünyanın her yerinde her yıl dört-beş tane festivallere katılıyoruz. Ülkemizde yapılan festivallere katılıyoruz. Belki pek çoğunuz televizyonlardan tanımışsınızdır, Ölüdeniz'de yaşayan 70 ilâ 75 yaşında olan halkoyunları ekibimizle "Ölüdeniz Yerlileri" adı altında pek çok kentlere gittik, pek çok ulusal televizyonlara çıktık. Hakikaten Ölüdeniz'de yaşayan yabancılarla beraber de işbirliği yaptık.

Diğer Başkanımın da anlattığı bütün faaliyetleri bizler de yapmaya çalışıyoruz. Halk eğitimle beraber, pek çok kurs açtık. Yani siz zannetmeyin ki, Fethiye Muğla çok zengin bir turizm kenti. Hayır efendim, Fethiye’de 82 tane köy mevcut, burası tarımla uğraşan köylünün yaşadığı bir ilçedir. Yani bunları hiç kimse göz önüne almadan, derhal bu belde belediyelerini ve muhtarlarımızı ve köylerin tüzel kişiliğini kaldırdılar. Hakikaten çok yanlış oldu. Hâlbuki bu büyükşehir daha da planlanabilirdi. Yani belde belediyeleri kapanmayabilirdi, köylerin tüzel kişilikleri kapanmayabilirdi. Büyükşehir illerimizde meclis oluştururken, zaten seçilecek olan ilçe belediye başkanları doğal meclis üyesi olacak. Ayrıca her kentte seçilen meclis üyelerinin beşte biri, hem kenti kentinde hem de ilde görev yapacaktı. O zaman neden belde belediyeleri kapatılıyor?

Bunun tek sebebi var. O beldelerde kültürel ve sportif faaliyetler silindir gibi eziliyor. Gerçekten 3 binin üzerinde olan belediye başkanları, 1500’ün altına düşecek 30 Mart’tan sonra. Ülkede daha az konuşan insanlar olsun istediler. Bugün il genel meclislerinin kapatılması, yine gerçekten binlerce insanın siyasetten çekilmesi demektir. Yani bu bir siyasi katliamdır. Yani ülkede konuşan insan da istemiyorlar, seçilmiş insan da istemiyorlar. Ben her şeyin daha otoriter olması için bu yasanın ben çıkarıldığını düşünüyorum. Çünkü temsil görevi tamamen ortadan kalkıyor. Hani biz Ege’de Akdeniz’de bir söz vardır: “Yörük göçü yolda düzülür” derler, bu yasa da yolda mı düzülecek acaba diye sormak geliyor içimden.

Yani ben genel olarak kısa konuşuyorum. Eğer soru cevap şeklinde olursa soru da alabiliriz. Bu 30 Mart’tan sonra hakikaten bunları biz el yordamıyla yaşayıp göreceğiz. Bizler de, hem Fethiye’de, hem de Muğla’nın her tarafında ağlama duvarı değiliz diyoruz seçmenimize. Ben de Fethiye Merkez adayı oldum, Muğla’da da öyle. Hazırlıklarımızı da tabii ki bu yeni düzene göre, yeni yasaya göre yapıyoruz, Ölüdeniz’i onlara da bırakacak değiliz. Hem Muğla’da, hem Fethiye’de bu seçimi alacağımızı ümit ediyorum.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Üç gün süren bu kolokyumda emeği geçenleri de kutluyorum.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturma Başkanı)- Keramet Beye çok teşekkürler. Şimdi program akışı içinde ufak bir değişiklik yapmak zorunda kaldım. Sayın Birgi Belediye Başkanımız elinde olmayan nedenlerle ayrılmak zorunda. Eğer dinleyicilerden kısa soru yöneltmek isteyenler varsa, kendisi yanıt verecek.

Buyurun.

Ege YILDIRIM- Her iki başkana da şimdiden teşekkür ve tebriklerimi sunuyorum. Gidecek olan Ölüdeniz Belediye Başkanımız için bir soru olarak şunu sormak aklıma geldi. Diyelim inşallah kazanırsınız, size başarılar dilerim.

Kazanırsanız o zaman programınızda bu yasal yolla yapılan yanlışları telafi etmek, dengelemek için neler yapılabileceğine dair bir program yaptınız mı?

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Birgi Belediye Başkanımız ayrılacak.

Keramettin YILMAZ (Muğla-Ölüdeniz Belediye Başkanı)- Teşekkür ederiz. Tabii ki bu yasayı değiştirmek için önce iktidarı değiştirmek lazım. Yani bizler de belediye başkanı olarak ne kadar gücümüz yeterse, o kadar uğraşacağız tabii.

Cumhur ŞENER (İzmir-Birgi Belediye Başkanı)- Ben öncelikle çok teşekkür ediyorum, çünkü ayrılma sebebim şundan. Urfa’da yapılan Tarihi Kentler Birliği toplantısına katılmak istiyoruz. Onun için ayrılmak zorundayım. Hepinizden özür diliyorum. Sorunuz varsa yine kısa da olsa yanıtlamak isterim.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Tabii şunu söylemekte yarar var. Böyle belediyeler ülkeler bir günde açılıp kapanamazlar, bir belediyenin de bir tarihselliği vardır, bir kurumun tarihselliği vardır. Sizi temin etmek isterim ki, bu belediyeler yeniden açılacak. Bugün değil, ama yarın mutlaka açılacak.

Şimdi sözü Sayın Mesut Ergin’e bırakıyorum, Balıkesir Küçükköy Belediye Başkanı. Buyurun Sayın Başkan.

Mesut ERGİN (Balıkesir-Küçükköy Belediye Başkanı)- Sayın Vekilim, sayın başkanlarım ve değerli katılımcılar; hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Ben Küçükköy Belediye Başkanı, diğer adıyla Sarımsaklı plajlarının olduğu yerin belediye başkanıyım. Bölgemiz Ayvalık’a bağlı, Ayvalık ilçe sınırları içerisindeyiz. Bu yasayla beraber iki belde belediyesi kapatılıyor. Ayvalık genelinde 16 bin yatak kapasitesi vardır, bunun yüzde 80’i Sarımsaklı plajlarında.

Biz göreve gelir gelmez altyapıya ağırlık verdik, çünkü turizmle özdeşleştirildiğimiz için, en azından sorunları çözebilmek amacıyla biyolojik arıtma tesisini tamamladık. Bununla beraber derin deniz deşarjını da tamamladık ve baktığınız zaman gününbirlik konaklamalarla, yani arıtma tesisinin kapasitesi 240 bin kişi, 240 bin kişilik bir arıtma tesisimiz var. Kağıt üzerindeki nüfusumuz 8800, böyle bir belediye biz.

Kıscası gününbirlik konaklamalarla yazın 150-200 bin insanı ağırladığımızı düşünüyoruz. Hal öyle olunca, ortalamaya baktığınız zaman, ayda 40-50 bin kişilik bir potansiyeli ağırladığımızı düşünüyoruz ve biz kapatıyoruz. Örneğin, Balıkesir’in Balya ilçesi var 3 bin nüfuslu ve bütçesi herhalde bizim dörtte birimizdir, o hayata ilçe olduğu için devam edecek, turizm beldesi olarak bizler kapatıyoruz.

İktidar diyor ki, beldeler yönetemiyor, borç batağındalar. Biz Küçükköy’de geldiğimizden beri bütçeyi disiplin altına almaya çalıştık ve 4,5 yılsonunda bütçemizi yaklaşık üç katına çıkarttık. Görülüyor ki, bu iş bütçe borçlanma konusu değil.

Kısacası şöyle düşünün; eğer borçlarından veya yönetememezlikten dolayı belde belediyeleri kapatılıyorsa, bugün ilk önce Ankara Büyükşehir Belediyesinin kapatılması gerekir. Türkiye genelinde en borçlu belediyelerden biridir diye düşünüyorum. Yani ilk önce kapatılması gereken, Sayın Melih Gökçek’in belediyesidir.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Melih Gökçek’i kapatsak da, belediyemiz açık kalsa.

Mesut ERGİN (Balıkesir-Küçükköy Belediye Başkanı)- Ama bu seçimde inşallah Cumhuriyet Halk Partisi gerekli dersi verecektir diye düşünüyoruz.

Tabii arıtma tesisinin yapılmasıyla, derin deşarjın yapılmasıyla çevre sorunlarını çözen bir belediye haline geldik. Sarımsaklı plajlarında mavi bayrağı dalgalandırdık. Yaptığımız çalışmalar içerisinde, bölgeyi çok ciddi planlar hale geldik, revizyon imar planı gerçekleştirdik. Az önce Birgi’yi izlerken Küçükköy merkezimiz de eski Rum dokusunun olduğu bir yerdir, Rum yaşantısının olduğu bir yerdir. Sonuç itibarıyla biz de bu planlama çerçevesinde de Küçükköy’de koruma amaçlı imar planlarını da gerçekleştirdik.

Baktığınız zaman ciddi çalışmalarımız oldu. Bütçemize ve yapımıza istinaden, kapalı pazaryerini gerçekleştirdik, yeni bir hizmet binası Küçükköy merkezde ve bu dokuya uygun taştan bir bina yaptık. İçi de modern hizmet binası, dışı taştan olmak şartıyla. Yağmur suyu kanallarıyla yollarımızla, yaptığımız sahil düzenlemeleriyle, çok ciddi çalışmalar yaptığımızı düşünüyoruz.

Ama şimdi biri çıkıyor diyor ki, ben sizi kapatıyorum diyor. Yani bu kabul edilecek bir şey değil gerçekten. Küçükköy Balıkesir’e 150 kilometre uzaklıkta. Bunun su ve kanalizasyon hizmetlerini ve diğer itfaiye, ulaşım gibi hizmetlerini gidip Balıkesir Büyükşehir Belediyesine yaptıracağız. Şimdi yerinden yönetim diyoruz, Oysa tamamen merkezleşen bir yönetimdir. Sarımsaklı plajları dediğiniz zaman, gerçekten insanın kafasında güzel şeyler canlandırıyor, ama kışın da biz orada insanlarıyla birebir yaşayan insanlarız. Belediyeyi sadece yol su kanalizasyon yapan çöpünü kaldıran bir belediye olarak adlandırmamak lazım. Belde belediyelerinin hüviyeti vardır, insanların kafasında belediyeler bir ekmek yeridir, iştir aştır. İnanın insanlar düğününde belediye başkanını görmek ister. Askerler belediyeden uğurlanıyorsa bu tür küçük belediyelerde.

Okulların servis hizmetlerini bizler veriyoruz, belediyeler yapıyor. Hasta ilk önce hastaneye gitmek için belediyeyi arıyor, inanın buna. İnsanlar belediye başkanıyla sohbet etmek çay içmek için bir uğrak noktası olarak görüyor. Yani kısacası belde

belediyeleri burada insan odaklı bir süreç yaşatmaktadır o beldede yaşayan insanlara. Ama düşünün ki bu beldeler kapatıldığı zaman, bu insanlar yerelde sahipsiz kalacaktır. Bu insanlar o sıcaklığı o dostluğu gidip ilçe belediyelerinde bulamayacaklar, bu hizmetleri kesinlikle orada bulamayacaklar.

Biz Küçükköy'e geldiğimizden beri çevre faaliyetleriyle beraber 2009 yılında Ayvalık adaları tabiat parkını revize etmek isteyen bir anlayışla karşı karşıya kaldık. Bugün baktığınız zaman Cunda Sarımsaklı Ayvalık doğal güzellikleriyle tarihi dokusuyla Türkiye'nin sayılı yerlerinden biridir. Seçilir seçilmez karşımıza 2009 yılında tabiat parkının revizyonu geldi. Biz Küçükköy Belediyesi olarak, Ayvalık adaları tabiat parkının içinde kalan kendi bölgemizdeki alanlarla ilgili dava açtık ve şu an Danıştay'dan 2009 tarihli planın yürütmesinin durdurulması kararını da çıkardık.

Bunu niye yapıyoruz? Çünkü o dokunun korunmasını istediğimiz için. Çünkü o yörenin insanıyız biz. O tarih o doku orada korunduğu süreç, Sarımsaklı Küçükköy gelişecektir diye düşünüyoruz. Yine 2009 yılıydı hiç unutmuyorum. Sarımsaklı plajlarının hemen dibinde 306 dönüm yeri meradan çıkarmışlar bir önceki iktidarla beraber ve buralar TOKİ'ye peşkeş çekilmeye çalışıldı. Biz bunu görür görmez hemen planlama kararı aldık, yeşil alan yaptık. 306 dönüm alanı birinci derece sit alanı ilan ettirdik. Bursa Koruma Kuruluna götürdüğümüz zaman, koruma kurulundaki üyeler bize şaşkınlıkla bakıyordu. Niye? Küçükköy Belediyesi gelmiş, normalde belediyeler birinci derece sitten çıkarmak için götürür arazilerini, biz TOKİ'den ve iktidardan kendimizi korumak için, yöremizi korumak için birinci derece sit alanı ilan etmek zorunda kalıyoruz.

Bunu niye yapıyoruz? Çünkü biz yöremizi seviyoruz. Belde belediyelerinde yaşayan insanlar, beldesini bilen sahip çıkan insanlardır. Az önce Başkanımın dediği gibi, bu insanları seçilmiş insanları siyasetten uzaklaştırdığınız zaman ne olacak? Otoriter bir rejimle yukarıdan kendi istedikleri şekilde planlayarak ne yapacaklar? Oraları birilerine peşkeş çecekler ve biz bunları engellemeye çalıştık.

Yine Sarımsaklı plajlarını da tel örgüyle çevirip, askeri kamp yapmak istediler. Ama koruma zihniyeti olan bir belediye yönetimi olduğumuz için, bunlarla da mücadele ettik ve biz bunlara ruhsat vermedik. İnanın mücadele ettik. Soru önergeleri verdiler hakkımızda, ama niye? Az önce de dediğim gibi, yöresini seven insanlar var, seçilmiş insanlar var o beldede. Niye? Mücadelesini o şekilde yapıyor.

Yine Türk Hava Kurumu, bir tel örgüyle çevirip 900 dönümü kendi bünyesine katmak istiyor. Yine dokusunun korunması gereken alanlar. Biz onlarla da mücadelelemize giriştik.

Sonuçta bizleri niye kapatıyorlar? Doğup büyüdüğümüz yerleri koruduğumuz için kapatılmayı da hak ediyoruz galiba diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞ (Oturum Başkanı)- Sayın Küçükköy Belediye Başkanımıza da teşekkür ederiz. Şimdi ben sözü Sayın Muhittin Dalgıç'a bırakıyorum, Alaçatı Belediye Başkanımız buyurun.

Muhittin DALGIÇ (İzmir-Alaçatı Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim Başkan. Değerli Vekilim, değerli belediye başkanı arkadaşlarımız, değerli konuklar; ben konuşmamı sadece yasanın çıkış ve içeriğine ayırmak istiyorum. Çünkü bu tür toplantılar uzun sürüyor, maalesef sıkılıyor, bu yüzden kısa tutmak çok daha doğru sonuçlar doğuracaktır.

Şimdi bir yasa çıkarıldı arkadaşlar, beldeler kapatıldı. 2012'nin dördüncü ayında İçişleri Bakanlığımızın yasalara aykırı olmasına rağmen çıkardığı bir genelgeyle, tüm belde belediyelerinin yetkileri sıfırlandı arkadaşlar. Evet, 2012'nin dördüncü ayıydı, 11085 sayılı Genelgeyle yanlış hatırlamıyorsa belde belediyelerinin yetkilerini kaymakamlık valilik ve ilgili ilçe belediyelerine, bıraktılar.

Bu süreç içerisinde 4 Aralık 2012'de çıkan 6360 sayılı Kanuna kadar bu böyle gitti. Danıştay tarafından bu genelge iptal edildi, ama 5-6 gün sonra da bu yasayı çıkardılar.

Şunu ifade etmek istiyorum: bu yasa hiçbir kurum temsilcisine, bu konuda etkin olan odalara, kurumlara hiç kimseye danışılmadan bir şekilde hazırlandı. Hazırlanırken niyet neydi bilemiyorum, ama tartışılacak bir konudur mutlaka. Ama niyetin bir tanesi, kamuoyuna yansıtıkları bölümle ilgili; belde belediyeleri yeterli düzgün plan hazırlayamıyor ifadesi kullanıldı. Bu tüm kamuoyuna da yansıyan bir bölümdü. Benim o günden beri sorduğum bir soru vardır. Belde belediyeleri 25 binlik planları yapmıyor arkadaşlar, bu salonda birçok arkadaşımız şehir plancısı veya diğer meslek gruplarından. Belde belediyelerinin yasal olarak 25 binlik plan yapma yetkisi yoktur. Kanunen baktığınızda, bakanlık tarafından onanan 25 binlik planların 5 binlik ve binliklerini yapıyoruz.

Peki, ben buradan size de sorarım. 25 binliğe aykırı 5 binlik ve binlik bir plan yapılabilmesi mümkün müdür? Bu bir safsataydı tabii, kamuoyuna yansıtmaya çalıştıkları, belde belediyelerinin planlarını yanlış yaptığı, yeterli yapamadığını söylüyorlardı.

İkincisi, belde belediyelerinin yeterli kaynak yaratıp, yatırım yapamadıklarını söylüyorlar. Ben Alaçatı ölçeğinde konuşmayacağım arkadaşlar. Yani ben 1873 yılında belediye olmuş, 140 yıllık bir belediye geleneği olan bir belediyenin şu andaki son başkanımı. Ama kendi kaynaklarımızla filan ifade etmiyorum. Genel bütçeden ayrılan paylar, her yıl gittikçe düşürülerek belediyelere aktarılmaktadır. Bunları kamuoyunun bilmesi gerekir.

Bizim Alaçatı’da buna ihtiyacımız var anlamında söylemiyorum, ama gittikçe bu kaynaklar kısılarak bir yere geliyor. Tabii sadece belde belediyeler ve belediyeler üzerinde değil, Türkiye’nin genel yapısı içerisinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı oluşturuldu. Bu sayede bütün o koruma kararlarını, doğal sit kararlarını, hepsini bir şekilde eline aldı.

Şimdi baktığınız süreç içerisinde, bir belde belediyesinin görevi sadece o beldedeki yol kanal su park değil, bir belde belediye başkanı o beldedeki insanların annesi babası kız kardeşi ağabeyi her şeyi. Burada şu masada oturan belde belediye başkanı arkadaşlarımızın hepsinin 24 saat telefonu açık. Hastasıyla cenazesıyla doğumuyla her şeyiyle uğraşan bir yapı içerisindeyiz. Herşeyden önce kendi toplumumuzun örf ve adetlerinden kaynaklanan, işte ölümdür düğündür, bunları bir şekilde sekteye uğratacağı en basitinden.

Genel anlamda demokrasinin temel kuramlarından olan yerinden yönetimi tamamen yok ediyorsunuz. Yani bu yasayla yerinden yönetim tamamen yok oluyor ve bugün nüfus ve yüzölçümü olarak baktığınız zaman Fransa’yla benzerlik gösteririz. 37 bin civarında belediye mevcuttur. Bizler aynı yüzölçümü ve nüfus yapısıyla 1500’lere indiriyoruz. Bu bir sorunun işareti gerçekten, altındaki nedenin burada saatlerce yetmeyecek bir tartışılması lazım.

Biz yıllarca şunu söyledik. Dünyada gelişen bütün demokrasiyle yönetilen ülkelerde, o ülkenin kentlerinin markasıyla dünyaya tanınırlıkları vardır. Siz belde belediyelerinin içerisinde ama marka olmaya başlamış birçok beldeyi isim olarak yok ediyorsunuz. Yani bir ülkenin yurtdışındaki tanınırlığını da yok ediyorsunuz. Baktığınız süreç içerisinde ekonomik olarak devletin belli bir şekilde kaynak ayıracağı beldeler mutlaka vardır, olmalıydı da zaten, bu şekilde kurulmalıydı. Şimdi yok oldu. 140 yıllık bir belediye geleneği yok oluyor, bir ilçemize bağlanıyoruz.

Belki bizim coğrafyamız içerisinde baktığınız zaman Alaçatı ve Çeşme iç içe girmiş mutlaka, ama kilometrelerce uzaklıktaki köylerimiz, kilometrelerce uzaklıktaki beldelerimiz bir merkeze bağlanıyor ve bundan sonra birçok hizmet sıkıntısını ciddi anlamda yaşayacağız. Ulaşımından tutun, cenazedir düğündür hepsinin sıkıntısını yaşayacaksınız.

Bugün Ildır Köyümüzde bir cenaze varsa, kendi hukuki yapılarını ve dinle ilgili vecibelerini yerine getiriyorsa, bizim belde belediyemiz sayesinde. En basit şekilde bunu anlatmaya çalışıyorum.

Alaçatı ölçeğinde baktığınız zaman, biz 10 yıldır imar planı yapmayacağız dedik, yeni imara yer açmayacağız dedik. Bütün bunları bugüne kadar sağladık ve aday olduğumuz dönemlerde meydanlarda korumacı turizm anlayışı içerisinde olduğumuzu söyledik, Alaçatı’yı belli bir konuma kadar getirdik. Ama şimdi de söyleyeyim; bugün Çeşme Yarımadası üzerinde onlarca plan organizasyonu var. Bu bizim

bilgimizin dışında. Çünkü yetkiler Şehircilik Bakanlığımıza geçtiği için, bizden sadece o bölgenin hâlihazırları çıkıyor.

Ben çok uzatmak istemiyorum, ama özellikle bu organizasyonda bütün katkısı olan herkese huzurunuzda bir sefer daha teşekkür ediyorum. Yerinden yönetimin mahallelere kadar indirgenebileceği bir ülke özlemiyle saygılar sunuyorum.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Sayın Muhittin Dalgıç’a teşekkür ederim. Sayın başkanlarım, sizlerle yıllarca bu oturumda birlikte olabiliriz emin olun ki. Epey bir süremiz de kaldı, zamanında bitireceğiz oturumu. Şimdi ben salona söz vermek istiyorum, sizlerden sorularınızı alacağım, ama izninizle birkaç konuya değinmek istiyorum başlıklar halinde, dile getirilen sorunları.

Yerinden yönetim koşulları ister istemez yöreye özgü hizmetlerin çeşitlenmesini beraberinde getiriyor. O bakımdan ortak vurgulanan bir konu var ki, o da bu düzenlemenin bu yöreye özgü hizmet çeşitliliğini çok ciddi biçimde daraltacağı ve ortadan kaldıracığı konusu; hizmet üretiminin pahalılaşacağı konusu da ikinci bir konu. Diğer yandan bu belde belediyelerinin kapatılmasının yerel siyasete katılım süreçlerini son derece daraltacağı ve hatta engelleyeceği konusu. Beldelerin tarihsel birikim ve potansiyelinin yok sayıldığı tespiti yapıldı. Yerel yönetim organının tarihselliği yok sayıldı. 140-150 yıllık yanlış hatırlamıyorsam bir yerel yönetim tarihi olduğundan söz edildi.

Şimdi bu şu açıdan çok önemlidir. Türkiye’de belediyelerin sınırlarının belirlenmesi gibi konularda teknik ilke planlama ve şehircilik açısından ölçütlerinin ne denli etkili olduğu konusu tartışmalıdır. Yani bazı farklı görüşler ortaya atabiliriz ama kanımca tartışmasız olan bir şey var ki, bu yasal düzenlemede hiçbir kamu yararı ilkesinin dikkate alınmadığıdır. Yani bunu özellikle belirtiyorum. Halkımızın dilinde ifadelendirilmesi bile gösteriyor. Pergel yasası; yani bir beyaz sayfa üzerinde bir pergelle yerel yönetim sınırlarını belirliyorsunuz.

Yerinden yönetim ilkesi ve demokrasi ilişkisi açısından son derece demokrasi karşıtı bir düzenleme olarak değerlendirildi. Afet ve acil durum müdahale konusunda çok ciddi zafiyetleri beraberinde getireceği belirtildi. Diğer yandan hizmet üretme potansiyeli yüksek olan belediyelerin kapatılmasının üzerinde duruldu ve son olarak da doğal çevrenin korunması açısından yerinden yönetimin katkısının ortadan kaldırıldığı dile getirildi.

Ben sözleri size bırakıyorum, sorularınızı alacağım. Mümkün olduğu kadar çok soru sorulsun, kısa olsun. Lütfen buyurun.

Mustafa Kemal TURAN- Benim sorum iki aşamada. Birinci aşama şu: İç hukuk bakımından bu duruma karşı hangi yasal yollar tüketildi? İkincisi, protokol hük-

müne göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden 39-40 ve 41'e göre bir tedbir kararı istendi mi? İkinci aşama şu: Örneğin, Muhittin Bey İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Çeşme Belediyesiyle birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurarak, onlar not içinde "biz Alaçatı kadar yerinden yönetemiyoruz" şeklinde bir başvuruda bulunmak düşünüldü mü acaba? Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Bütün soruları alalım, notlarımızı... Öyle mi, peki tamam buyurun.

Muhittin DALGIÇ (İzmir Alaçatı Belediye Başkanı)- Şimdi yasal olarak hem belediye başkanı sıfatıyla, hem şahsımla ilgili Alaçatı'da yaşayan biri olarak; çünkü ben de Alaçatı'da üç kuşaktır yaşıyorum. Rahmetli büyükbabam dahil orada doğmadır. O hakla başvurumuzu yaptık. Ama bildiğiniz gibi ilk önce mensubu olduğum siyasal partim Cumhuriyet Halk Partisi de Anayasa Mahkemesine başvurusunu yaptı. Bizim bireysel başvurumuzla ilgili Anayasa Mahkemesinde şu anda bir sonuç daha gelmedi, ama genel merkezimizin yaptığı başvuru reddedildi. İç hukuk kuralları tükenmeden, bir başka hukuk kuralına maalesef başvuramıyorsunuz.

Mustafa Kemal TURAN- İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Çeşme Belediyesi vasıtasıyla yapılırsa daha etkili olabilir mi diye.

Muhittin DALGIÇ (İzmir Alaçatı Belediye Başkanı)- Yani başvurumuzu yaptık, ama durdurma talebiyle ilgili değil tabii onu söyleyeyim. Kapatılmasının reddedilmesiyle ilgili bir talebimiz oldu. Onu hukuken çok fazla bir bilgim yok, arkadaşlar uğraşıyor, ama sonucu bekleyeceğiz tabii.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Buyurun.

Ümit ÖZCAN (ŞPO)- Selamlar, tüm başkanlarımıza çok teşekkür ederiz. Aslında o kadar kritik konulardan söz etti ki başkanlarımız, yani geleceğimize ilişkin umutlu günlere doğru bakmak pek mümkün değil. Konu sanki sadece bir idari karar mı gibi görünse de, yaşam alanlarımızın her noktasına girmekte olan bir konu.

Ben şöyle bir not aldım. İki belediye başkanımız özenle deniz dışarjından söz etti. Bu ne demektir? Başında sürekli birisinin olup, ölçümleri yapacağı bir sistem orada var. Sizden sonra bu sistemi kim kontrol edecek kim yapacak? Bir de mesela çok basit, itfaiye hizmeti. Yani işte köylerde itfaiye hizmeti yok bildiğimiz mevcut mevzuata göre. Şimdi siz bir mahalle olduğunuza göre ve o insanlar orada yaşamaya devam edeceğine göre; küçük bir yangın çıktığı zaman itfaiyenin nereden gelmesi bekleniyor? Bu insanlara ne kadar hizmet edebilir?

Bir de şöyle bir şey daha; ben bu kolokyumun başından beri de kendime soruyorum ve herkesle de tartışmak istiyorum. Biz acaba işte neoliberal ekonomik politikalar vesaire diyoruz da, acaba teşhiste bir hata mı yapıyoruz? Çünkü söz konusu

neoliberal politikalar söz konusu olsaydı, Muhittin Bey de gayet güzel altını çizdi. Fransa'da 36 bin tane belediye varken, işte o da neoliberal, biz de niye ona benzemeyelim, durumu olurdu.

Sanıyorum biz aslında teşhiste hata yapıyoruz. Çünkü ortalıkta neoliberal bir politika yok. Söz konusu politika açık ve seçik bir şekilde, işte biraz yandaş liboş faşizm biçiminde bir şey yaşıyoruz. Dolayısıyla böyle bir sistemin içinde yaşadığımız, yani faşizmin kendi içinde bir İslami versiyonu olabilir. Böyle bir versiyon içinde galiba bu idari düzenlemenin temel gerekçesi de, siyasi anlamda tüm ülkedeki tekelliğinin tescillenmesi olacaktır. Bu konunun da en az itfaiye kadar önemli bir tehdit olduğunu düşünüyorum.

Mesut ERGİN (Balıkesir Küçükköy Belediye Başkanı)- Derin deşarjla ilgili Küçükköy Belediyesi olarak yapılan arıtma tesisi ve devamındaki derin deşarj geçen yıl hizmete girdi. Enerji maliyetleriyle her şeyiyle üstesinden geliyoruz şu an için.

Tabii ki Büyükşehir Yasasıyla beraber, bazı konular Büyükşehir Belediyesinin konusu olacak. İşte altyapı su, içme suyu, arıtma tesisleri, ulaşım, itfaiye, mezarlık işleri gibi bu hizmetler Büyükşehir Belediyesi bünyesine geçecektir. Tabii ki Balıkesir Belediyesi gelip 150 kilometre ötedeki arıtma tesisini nasıl yönetecek? Büyük ihtimalle Büyükşehirlerde olduğu gibi, su kanalizasyon işleriyle ilgili bir şirketleşme gibi, daha doğrusu bir departman oluşturacak, orada da şubeleri olacak diye düşünüyoruz. Başka türlü de yönetemez. Çünkü Balıkesir Türkiye'nin şu an coğrafya olarak en büyük illerinden biri, başka türlü de orayı yönetemez.

Yani az önce sizin dediğiniz gibi başkanımız 36 bin belediyeden bahsediyor. Buradaki olay tamamen sistemi otoriter bir rejimle yönetir hale gelmek. Bundan başka bir şey yok. Düşünün Körfez'i alamıyor, Ayvalık Edremit Balıkesir Burhaniye hatını alamıyor, ama hasbelkader Balıkesir Büyükşehir'i aldığı zaman bu konularla Ayvalık'ı yönetecek; sıkıntı burada. Yani Ayvalık'tan yüzde 10 oy aldığı zaman Ayvalık'ın suyunu yönetecek, Ayvalık'ın kanalizasyonunu yönetecek, Ayvalık'taki mezar işleri itfaiye her şey bunun olacak. Yani mantık bu, giremediği bölgelere maalesef bu sistemle giriyor, otoriter sistemle giriyor. Bakalım inşallah hayırlısı olacak diyoruz.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞ (Oturum Başkanı)- Belirsizlik durumunun yarattığı bir şirketleşme imkânından söz etti ki, bu da tam o söylediğine çok iyi uyuyor. Evet, sorular... Buyurun.

Mustafa İNCE (İzmir Güzelbahçe Belediye Başkanı)- Aslında biraz da aydınlatma gereği, az çok sorunun cevabını bilsem de, burada başkanlarımızla ortak bir görüşte olacağız.

Bu yasa öyle veya böyle çıktı ve 30 Mart 2014, hemen arkasından sayın başkanlarımızın da aday adayı oldukları ilçelerinde ve büyükşehirde Nisan ayının 1'inde Balıkesir'de Küçükköy'de cenazem olursa, Sayın Başkan ne olacak? Buna cevap verebilecek konumda mıyız? Bu yasayı çıkaranlar en azından bunun cevabını verebilmek için hazırlık yaptılar mı? Bir ülkeyi yönetmeye aday olmuş, hatta yöneten insanların bununla ilgili kanun ve yönetmelikleri bugüne kadar ortaya döktüler mi? Merak ediyorum, kamuoyunun da aydınlanmasını istiyorum bu konuda.

Muhittin DALGIÇ (İzmir Alaçatı Belediye Başkanı)- Şimdi şunu söyleyeyim. Gerçekten konuşmamda da ifade etmeye çalıştığım, iki yıldır zaten aynı sıkıntıyı yaşıyoruz. Belki cenaze konusunda değil, ama vatandaşın en ufak bir haklı imar değişikliğinde bunu yaşıyoruz. Dediğiniz çok doğru, bugüne kadar malların dahil ne olacağı belli olmayan, özel idarelerin kapatıldığı, köylerin elindeki meraların devrildiği ki, yarın maliyenin merada dediğiniz gibi ecrimisil çıkarmayacağını hiç kimse garanti edemez.

Şimdi süreç içerisinde bu bir boşlukta gidiyor. Yani genelde hükümetimiz, işte böyle bazı yasalar çıkarıp ortaya atıyorlar, nasılsa düzelir mantığı içinde gidiyorlar, ama insanın direkt yaşamına müdahil bu tür yasalar, inanın ki burada hepimiz yaşayacağız, yarın basında da göreceğiz. Bizim köylümüzün ineğini 5 gün hangi merada oturduysa, burası zaten valiliğe geçmiştir, bunun ecrimislini isteyeceksiniz; gibi durumlarla karşılaşacağız. Dediğiniz gibi mezarlık için de aynı şekilde. Onların tümünü bırakın, bizim evrakımızın anlaşmalarımızın nasıl teslim edileceği konusu belirsiz. Biz 31 Mart'ta belediye başkanlığına adaydık. Herkesin aday olurken kazanmakla ilgili bir derdi var. Muhittin Dalgıç olarak söylüyorum. 31 Aralık akşamı bıraktım anahtarını. 1 Nisan'da kim teslim alacak arkadaşlar belediyeyi, hangi evrakı alacak, hangi bilgisayar disketini alacak? Böyle bir yasadaki bahsediyoruz.

Ben konuşmamda belki arkadaşlarımızdan dinleyicilerden bu tür sorular gelir diye çok girmek istemedim, sıkmak da istemedim. 1 Nisan günü bütün bu belde belediyelerinin, yaklaşık 1600 tane *-yuvarlak söylüyorum rakamı-* belediyenin anahtarı kime teslim edeceği belli değil arkadaşlar.

Ümit YILMAZ- Ölüdeniz Belediye Başkanının eşiyim, ama ben bunu sivil olarak, daha doğrusu soru sormak değil de bir saptama yapmak için söz aldım, dayanamadım mikrofonu görünce; başkan eşliğinden kaynaklanan bir şey sanıyorum.

Konuşmacılarımız hep yumuşak geçişler yaptılar, ama ben kendi adıma sivil olarak şunu söylemek istiyorum. Bu hükümetin yaptığı her reformda çapanoğlu aradım ve hepsinde çapanoğlu çıkıyor. Bu basit bir düzenleme değildir, basit bir şey değil. Önce Güneydoğu Anadolu'nun eyalet sistemine geçiş hazırlığı için yapıldı. Yani Güneydoğu'yu bölmek için hazırlanan bir plandı zaten. Bunu birçoğunuz belki biliyorsunuz, ama söylemediniz dile getirmediniz.

Batıda daha kötü olan da şu: Şimdi şenlikler yapıyoruz deniliyor, başkanlarımızın hepsi söyledi, festivaller şenlikler. Hükümetin ikinci planı da rant tabii ki. Özellikle turizm bölgelerini rantta açmak için yırtınıyorlar. Gitmeden dünyalıklarını yapıyorlar, öbür taraftaki malları da hazırlıyorlar diye düşünüyorum ben. Heryer rant ve talan uğruna gidecek, öyle görünüyor; direnmezsek.

Eğlencelerimizde biz hep bir arada oluyoruz festivallerimizde şenliklerimizde. Oraya Atatürk'ümüzü asıyoruz, TC diyoruz bağırıyoruz. Bunların hepsi kalkacak. Asıl yurttaşlık bilincini ortadan kaldırıyorlar. Beldelerde bizim bir arada eğlenme kültürümüz vardır, bunu ortadan kaldıracaklar. Hep bir araya gelip eğlenip sadece göbek atmıyoruz biz. Orada ortak bir bilinci paylaşıyoruz, yurttaşlığı paylaşıyoruz. Eğer beldeler kapatılırsa, önce basit şekilde işte şu şenliği iptal edelim, bunu iptal edelim derken, birlikte eğlenemeyeceğiz. Birlikte eğlenemeyen insanlar yurttaş olamaz, vatanını birlikte savunamaz. Asıl gidişat burasıdır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Nevcan CAN- Dört yıldır Gaziemir Belediyesinde çalışıyorum şehir plancısı olarak. Biliyorsunuz 2009 yerel seçimleri öncesinde de 5747 sayılı bir kanun hazırlanmıştı ve böylelikle ilk kademe belediyelerin tüzel kişilikleri ortadan kaldırılmıştı ve bize de bir hediye olarak Sarnıç ilk kademe belediyesi bağlandı. İşte İzmir'de bildiğiniz üzere Bayraklı ve Karabağlar belediyeleri açıldı aynı kanunla birlikte.

Biz bu yerel seçimlerden sonra, her ne kadar mekânsal olarak Sarnıç'la Gaziemir birbirine yakın yerler olsa da, farklı kimlik özellikleri yaşadığından dolayı, bir eklemelenme sorunları yaşadık. Gerek yerel halkın farklılıklarından, gerek alışkanlıklarından dolayı. Biliyorsunuz çünkü alan küçüldükçe beşeri ilişkiler önemli hale geliyor. Çünkü bir başkanın odasına girip *“başkan benim böyle bir derdim var haydi gel bunu bu şekilde çözelim”* demeyi seviyorlar, daha küçük alanlarda yaşayan vatandaşlarımız. Bu şekilde işlerinin ilerlemesine alışkın vatandaşlarımız vardı.

Benim merak ettiğim şey şu: Biz Sarnıç'ın halkını bu konuda alıştırdık, alıştılar. Ama biz personel olarak da bunda yorulduk. Sarnıç'tan bize gelen personel arkadaşlarımızla, bırakın hani halkı kendi aramızda bile bir eklemelenme sorunu yaşadık. Birbirimizden farklılıklarımız olduğunu hâlâ kanıksayamadık, tabii ki bir şekilde uyum yakalamaya devam ediyoruz. Ben şimdi bu sorunun çok daha büyük ölçekte yaşanacağını düşünüyorum yeni yasayla birlikte.

Benim hani bu yasada gördüğüm şey şu. Sizin resmen elinizle büyüttüğünüz çocuğunuzun devlet eliyle sizden koparılması gibi hissediyorum ben bunu. Çünkü yaptığınız küçük ölçekli projelerden tutun, tüm hizmetlerinize kadar. Ben Çağatay Hoca gibi düşünüyorum, hani o belediyeler açılacak, bir gün tekrar açılacak. Çünkü oradaki yerel halk bir gün gerçekten hizmet alamamaya başlayacak. Ben arazi kul-

lanımına oraya gidebiliyorum, ama artık yeni yasayla belki büyükşehirde çalışan arkadaşlarım Bergama'nın bir köyüne gidemeyecekler. Yani bazı şeyleri yerimizden, oturduğumuz yerlerden yapmaya çalışacağız.

Biz burada istediğimiz kadar akademisyenler uzmanlar bu konunun vakıf insanları ne kadar konuşursak konuşalım, ben şunu merak ediyorum. Yerel halk bu konuda ne kadar bilinçli? Yani sizin yerel halkı bilinçlendirme, örgütlenme konusunda herhangi bir çalışmanız oluyor mu?

Teşekkür ederim.

Keremettin YILMAZ (Muğla-Ölüdeniz Belediye Başkanı)- Bu yasa çıktığı zaman Fethiye'de bütün beldelerde referandum yapıldı. Yani her beldede yüzde 90'a yakın karşı gelindi. Ancak tabii bildiğiniz gibi, yasa tek taraflı olarak çıkarıldı.

Son dönemde Anayasa Mahkemesinin onaylamasıyla da iş bitti diye düşünüyoruz. ama mutlaka Sayın Başkanımızın da söylediği gibi, ileride bu belediyelerimizin tekrar açılacağına inanıyoruz, çünkü bu iş böyle yürümez. Yani belde belediyeleri kapatıldığı zaman, tabii ki oradaki sosyalleşme de bitiyor her şey bitiyor. Hakikaten tam bir mahalleye dönüyorsun ve özellikle köyler de daha da kırsallaşıyor. Deneme yanılma yöntemiyle bu işi yapıyorlar, ama bu işin yürümeyeceği aşikâr. Mutlaka ileride bu belediyelerimizin açılacaktır.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Konunun tabii hem kentler yönünden sonucu var, yani kent yönetimi yönünden sonucu var. Hem merkezdeki belediyeler açısından sonuçları var, ama bir de kırsal alan yönünden sonuçları var. Türkiye'nin değişik yerlerine göre sonuçların çok farklı olacağını düşünüyorum. Yani bu aslında Türkiye'de kırsal alanda ciddi boşalmalara yol açabilir. Olabilir, ama kendi kişisel deneyimimden şunu söyleyeceğim. Kırsal alanda köylü, özellikle kentsel rant beklentisi olmayan bölgelerdeki köylüler bu konuda olayın farkındalar, onu bilesiniz.

Buyurun.

Ayşe Işık EZER (Şehir Plancıları Odası)- Teşekkür ediyorum öncelikle sayın başkanlara. Aslında az önce Sevgili Ümit'in ve sonra Sayın Başkanın işaret ettiği noktaya dikkat çekmek istedim; o da bellek yitimi. Yani belediyelerin kapanmasından önce, biz bakanlıkları da birleştirdik ayırdık, yeniden birleştirdik. Bu arada Orman Bakanlığının ciddi bir bellek yitimine sebep oldu, geçmişinden koparıldı; arşiv anlamında ve aidiyet açısından. Aynı şekilde Çevre Bakanlığıyla, sonra Bayındırlık Bakanlığı birleştirildi, aynı arşiv problemi ya da geçmiş koparılması Bayındırlık Bakanlığının deneyimine ilişkin oldu. İşte planlama deneyiminde önemli bir yere sahip İller Bankasının arşivi bizim açımızdan en önemli arşivlerden biriydi.

Şimdi bu açıdan baktığımda da, özellikle de çok köklü geçmişe sahip belediyeler açısından bir bellek yitimine sebep olacak. Bu kültürel aidiyet duygusunun kaybının da aslında önemli sosyal travmalara yol açacağını düşünüyorum. Çünkü bir açıdan da, hani topografik ya da coğrafik anlamda ya da ulaşılabilirlik açısından problem olmayan yerlerde bile ki, Küçükköy Belediyesi Balıkesir merkezini düşündüğümde çok büyük bir problem, Alaçatı Belediyesi ya da işte Ölüdeniz. Ulaşılabilirliğin dışında bu merkez belediyelerin şubeleri mi olacak acaba şirketleşmeyle? Biz bu bellek yitimini nasıl önleyebiliriz? Bunu hep beraber düşünmek, tartışmak için dikkat çekmek istedim.

Teşekkür ederim.

Ferdan ÇİFTÇİ (Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şube Başkanı-TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurul Sekreteri)- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben bu toplantının soru cevaptan ziyade bilgi paylaşımı olduğunu düşünüyorum ve öyle gitmesi de doğrudur aslında. Başkanlarıma çok teşekkür ediyorum bilgilerini paylaştılar. Çünkü bir şeyi yanıtlayabilecek pozisyonları yok aslında. İşte Mart sonrası, 1 Nisan sabahı, hatta 2012 Mart'ından gelen süreçte ki, yasa 2012 tarihli. Düşünün 8 ay öncesinden yetkisiz kılınmışlardır. Yasa çıkmadan 8 ay öncesinden. Bunun da vurgusunu yapmak gerekiyor.

Birkaç vurguyu da yapmak ihtiyacı duydum. Aslında Ayşe bir kısmına başladı. Yasa değişiklikleri, iktidarın -ben bunu artık bir Tayyip Erdoğan iktidarı diye nitelendiriyorum- AKP iktidarı deyimini kullanmayacağım bundan sonra. Çünkü oraya doğru gitmiştir. Bir Tayyip Erdoğan iktidarından bahsediyoruz burada ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2011 6 Haziran'da ilk yasa çıktığında, o zaman Çevre Orman ve Şehircilik Bakanlığıydı, ama 10 gün sonra fark ettiler ki, bir bakanımız elinde bakanlık yapacak bir mevki kalmamıştı, ona da bir Orman ve Su İşleri Bakanlığı yaptılar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kaldı.

Devamında afet riski altındaki alanların belirlenmesi, buradaki yani bizim kentsel dönüşüm yasası diye tanımladığımız yasa geldi ve 6360. Başkan bunların hepsi aceleye getirilmiş, üstüne düşünülmemiş bir yasa dedi. Evet, aceleye getirildiği doğru, ama üstüne çok iyi düşünülmüş bir yasadır. Bu rant paylaşımından başlayıp ve yerleşmenin merkezileştirilmesi, otoriterleşmenin totaliterleşmenin adımlarının atıldığı bir yasadır. Bunları hepimizin bilmesi gerekiyor.

Burada bir şey daha aklıma geldi. Hani biraz sonra il ölçeğinde tartışacağız, ama hani iki tane de muhtarım şurada olsaydı diye aklımdan geçti. Yani bir eksiklik, bir eleştiri olarak değil belki, ama onların da duygularını en azından bizlerle paylaşması açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum. Burada gerçekten en büyük darbeyi yiyecek olan kırsaldır. Bakın yüzde 20'lerde seyreden, yüzde 23-24'lerde seyreden kırsal nüfus, bir gecede yüzde 9'a düşürüldü. Kırsal nüfusumuzu Avrupa Birliğine verdiğimiz sözlerle hep düşürmek için uğraşıyorduk, ama bir gecede

bunu başaran bir iktidar var şu anda. Bunun için de belki kutlamak gerekir. Ama özellikle kırsaldaki etkileri nedeniyle bir geleneksizleştirme ve geleceksizleştirme var burada, geleneklerin kaybolması var ve tarım ve gıda güvenliği açısından da sorunlu bir süreci hep beraber yaşayacağız.

Bunun için gerçekten sonrası için, biz bunu nasıl tersine çevirebiliriz? Bunları tartışmamız gerektiğini düşünüyorum. Uzattıysam kusura bakmayın. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞLU (Oturum Başkanı)- Kalan süremize bakınca, yaklaşık bir 15 dakikamız var. Önce bayanlara...

Esra OĞUZ- Teşekkür ederim. 1600 tane belde belediyesinin kapatılmasının, aslında bu ülkedeki demokrasi sorunsalına işaret ettiğinin hepimiz altını çizdik. Ben bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Aslında demokrasi sorunsalı bugün başlayan, 2012’de çıkan bir yasayla başlamadı. Onun öncesinde bu ülkede binlerce seçilmiş cezaevlerine atıldı. Eğer burada o bölgeden insanlar olsaydı, mutlaka buna değineceklerdi.

Bu ülkede KCK adı altında binlerce seçilmişin cezaevinde olduğunu biliyoruz. Bu da çok büyük bir demokrasi sorunsalıdır. Bu oturumda ona da değinmek istedim ben. Teşekkür ederim.

Nevzat UĞUREL (Şehir Plancısı)- Aslında kırsal alana ilişkin benim de birkaç tespitim vardı. Bir kısmını hem siz söylediniz, hem ziraat mühendisi arkadaşım söyledi, ama şöyle bir şey var. Şu anda bütün şehir olan iller, aslında Türkiye’deki tarımsal üretimin abartmıyorsa yüzde 80’i 85’ini üreten iller. Şimdi bu illerdeki tarımsal üretimi yönlendiren de aslında, o küçük beldelerdir. Burada ne yazık ki sadece turizm beldelerinden başkanlarımız var. Keşke o kırsal alan belediye başkanlarımızdan da olsaydı. Gerçi o arkadaşlarımızın da kırsal alanları çok önemli, ama. Bir de muhtarlarımız var, yine o kırsal alandaki tarımsal üretimi yönlendiren. Tüm buradaki denetimin birden bir kapitalist ilişkiler sisteminin çok yoğun etkisi altındaki büyükşehir belediyelerinin eline geçmesi gibi bir olay var.

Tabii ki bu hem tarımsal üretimin, hem de bu kırsal kesimde yaşayan nüfusun da manipüle edilebileceği bir ortamın yaratılmasıdır. Aslında hani bunun arkasında birçok şey yatıyor olabilir, ama mesela büyükşehirlerin sosyal yardım adı altında insanların emeğini kullanmalarına izin vermeden yaşamlarını sürdüren bir yaşam biçiminin, tarımsal alanda da tarımsal üretimi yaptırmadan onları yine büyükşehirlerin sosyal yardımlarıyla ayakta tutan bir yaşama çevirmesi evrilmesi gibi bir süreci de getirecektir diye düşünüyorum. Bunu belirtmek istedim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞLU (Oturum Başkanı)- Burada kolokyumda bir bildiri sunuldu biliyorsunuz 2004 sonrasında büyükşehir belediyeleri sınırı içindeki tarımsal alan kayıpları üzerine. Üç arkadaşım vardı orada.

Şuradan başlayalım, 10 dakikamız var bilirsiniz. Buyurun.

Yusuf Baran OKÇU- Süleyman Demirel Üniversitesi, Şehir Bölge Planlama öğ-rencisiyim. Ben de bu arada Muhittin Beyin belediye başkanlığı yaptığı yerden geliyorum, ama ben daha üst ölçekten bir soru soracağım.

Öncelikle bütün belediye başkanları CHP'den sanırım değil mi?

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Sormadık onu. Yani öyle bir ayırımımız yok.

Yusuf Baran OKÇU- Şimdi bu yerinden yönetim, daha doğrusu hani katılımcı ve çoğulcu demokrasi konusu ele alındığında, sürekli dünyada kabul gören görümler ve bunun için neler yapılabilir, Avrupa Kentsel Şartı veya Avrupa Özerklik Şartı var. Ben bunu Muhittin Beyin CHP'li olduğunu iyi bilerek, hani özellikle CHP'den dolayı soracağım. Muhittin Beye soruyorum, ama diğer belediye başkanları da cevap verebilirler.

Şimdi sürekli bu yerinden yönetimle ilgili bütün düzenlemelere, bütün bu ortaya atılan teorilere sürekli çekinceler koyuyorsunuz, ama sonra işte buraya geldiğinizde, herhangi bir beldenin en ufak bir yetkisi elinden alındığı zaman kalkıp di-yorsunuz ki, işte yerinden yönetim gitti, totaliter bir rejimi doğru gidiyor. Bu konuda haklısınız, ama üst ölçekli getirilen düzenlemelere niye sürekli çekinceler koyuyorsunuz? Avrupa'nın veya dünyanın gittiği yön de bu yön. Ademi merkezi-yetçi bu sistemler artık sürekli kırılmaya çalışılıyor. Yönetimi sürekli daha yerele, daha yerele, daha yerele düşüncesi varken, CHP de bu ülkenin hani en köklü par-tilerinden biri, vizyon vermesi gereken partilerinden biri. Bunun bayrak taşıyıcısı olması gerekirken niye bunlara bu şekilde çekinceler koyuyor? Burada büyük bir çelişki olduğunu düşünmüyor musunuz?

Teşekkürler.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Şimdi şöyle bir şey yapalım. Diğer arkadaşlarımız da sorularını sorsunlar, sonra konuklarımıza söz vereyim ve toplantıyı bitirelim.

Buyurun.

Tevfik YILDIRIM (Şehir Plancısı)- Şimdi biraz özeleştiri yapma gereği hissettim ben. Kendi içimize dönmemiz gerekir diye düşünüyorum. Çünkü bir yerde hata yapıyoruz ki, sürekli başaramıyoruz. Gerek TMMOB olarak, gerek Şehir Plan-cıları Odası olarak, ben de bir dönem yönetimde bulunduğum için söylüyorum.

Üç günden beri bilimsel çalışmalıyız diyoruz. Tabii ki bu bilimsel çalışmalar ola-cak. Yeni yeni kavramlar giriyor literatürümüze, dünyadan örnekler görüyoruz. Biraz kavram karmaşasına doğru gidiyoruz kendi içimizde, meslek anlamında söy-

lüyorum. Önemli olan bence bizim sorunlarımız, bizim gelenek göreneklerimiz ve sonuçta ne yaptığımız. Sorunları vatandaşa eğer yansıtamıyorsak, sorun bizde demektir. Ama sorunları vatandaşa yansıtıyoruz ve vatandaş da gereğini yapmıyorsa, biz vatandaş için o zaman bir şeyler yapmaya çalışan insanlar olmaya çalışıyoruz gibi geliyor.

Burada yaklaşık 100 bin koltuk, yani sandalyenin ortadan kalktığından bahsediyoruz ki, hakikaten yanlış bir yasa. Fakat bu 100 bin kişi, meydanlarda ya da herhangi bir yerde haklarını savunmadılar ya da konuşmadılar. Burada çok değerli belediye başkanlarımız gerçekten güzel faaliyetler yapmışlar, hepsine ayrı ayrı tebrik ediyorum, ama diğer belde belediye başkanlarımız, diğer seçilmiş meclis üyeleri, köy ihtiyar heyetleri, azalar muhtarlar; bunlar da eğer gezi olaylarında olduğu gibi duyarlılık gösterip de, vatandaşa gidip anlatabilseydi bunun sonuçlarının ne olduğunu. Mesela ben burada bazı şeyleri öğrendim. Bir belde belediye başkanının hakikaten bir baba olduğunu anne olduğunu, işte çiftçinin her işine koştuğunu, 24 saat çalıştığını öğrendim.

Bunu biz kendi içimizdeki meslektaşlarımıza bile anlatamamışken, nasıl kamuoyunu etkileyeceğiz? Yani bu insanlar buradaki belediye başkanları için söylemiyorum. O diğer meclis üyeleri seçilmişler, il genel meclis üyeleri, eğer gidip bunu köylüye vatandaşa anlatamıyorsa, vatandaş kendi rönesansını nasıl yaratacak?

Benim sorum bu, teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞ (Oturum Başkanı)- Arkadaşımıza iletelim. Yalnız bu yerleşme merkeziyet tartışmalarında bir şeyin unutulmamasında yarar var Türkiye’de. İşte o da yeni liberal politikalar. Merkezden görülmesi gereken esas kamu hizmetlerinin tasfiye edilmesi söz konusu. Fakat yerel düzeyde üretileni de ve anlamlı olarak yerel düzeyde üretilmesi gerekene de göz dikilmiş durumda. O zaman Sayın Başkanımızın söylediği şirketleşme de o boşluğu dolduracak gibi gözüküyor.

Buyurun.

KATILIMCI- Bir nokta benim dikkatimi çekti, verdiğiniz bir örnek vardı orada. Yeşil alanı birinci dereceden sit alanı ilan ederek TOKİ’ye peşkeş çekilmesini engellediğinizi söylediniz. Bu aslında yapılmak istenen yasanın içeriğine dair bize bir ipucu veriyor. 1 Nisan’dan itibaren böyle bir yetkiniz olmayacak, böyle bir itirazda bulunamayacaksınız. Ama orası sizin yaşam alanınız. Bu itirazda bulunmasanız bile, 1 Nisan’dan sonra TOKİ’nin böyle bir saldırısı olursa ne yapmayı düşünüyorsunuz?

Mesut ERGİN (Balıkesir-Küçükköy Belediye Başkanı)- Son soruya cevap vereyim, özellikle arkadaşımız onu ima etti. Sarımsaklı plajlarında 306 dönüm bir yer

vardı. Biz orada öyle bir faaliyet olduğunu anladık, dediğimiz gibi birinci derece sit alanı yaptık ve orada en azından böyle bir sürecin önünü kesmiş olduk yereldeki belde belediyesi olarak.

Tabii ki bundan sonraki süreçte imar düzenleme yine ilçe belediyesinde olacak ama bir imar değişikliği veya alınan bir kararın büyükşehir belediyesinden oylanması gerekiyor, geçmesi gerekiyor. Oradaki komisyonlardan geçmesi gerekiyor. Süreç çok farklı bir boyuta gelecek. Yani burada az önce gezi olaylarından bahsettiniz. Bilmiyorum, ama herhalde artık toplumun bilinçlenip, orada kamuoyu oluşturması gerekir bazı şeyleri koruyabilmek için. Özellikle Ayvalık bugün adalarıyla, Cunda'sıyla, Küçükköy'üyle, içindeki tarihi dokusuyla ciddi ciddi korunması gereken alanlar. Bence bundan sonra ilçe merkezlerinde, ilçe belediyelerinde seçilecek hem başkan hem de meclis üyelerinin gerçekten çok iyi seçmemiz gerekiyor. Çok işlevsel anlamda iş görecektir insanlardan oluşması gerekiyor. Ben öyle düşünüyorum Ayvalık için.

Ayvalık'ta Allahtan bilinçli bir kitle var. Şu an biz Küçükköy Belediyesi olarak, mesela adalar tabiat parkına itiraz ettik, ama ayrıyeten orada bir çevre derneği var. Çevre derneği bizimle beraber ayrıca dava konusu yaptı. Yani burada biraz daha sivil toplum yapılanmasıyla bu işleri çözebiliriz diye düşünüyorum. Çünkü başka da şansımız yok. Ben öyle görüyorum, başka da nasıl bir şey olur? Çünkü yereldeki belde belediyesinin imar yapma yetkisi var, elinden alınıyor; yani bu çok önemli bir şey.

Demek istediğim o, sağ olun.

Muhittin DALGIÇ (İzmir-Alaçatı Belediye Başkanı)- Açtığımız davalarla ilgili bir soru vardı. Evet, eksik bıraktık. Çeşme Belediyesi ve büyükşehir olarak bu konuya davacı oldular mı diye. Hayır, bildiğim kadarıyla iki belediyenin de bu konuda bir davası yok.

Ama işte biraz önce sizin bir arkadaşımızın da söylediği gibi, haklarını savundular mı değil mi? Bu yasa çıkarken gerçekten çok tartışılan bir yasa olmadı. Ben çok net söyleyeyim; Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezindeki yöneticilerimizle birlikte Cumhurbaşkanlığı'na kadar çıktık. Sevgili Çankaya Belediye Başkanımız da burada. Yaklaşık bir buçuk saat bu yasanın sıkıntılarını anlattık. Çok kamuoyunda tartışılmadı. Ama bir başka eksiklik de var. İşte yanlış algılanmasın Sevgili Ordu Belediye Başkanım, büyükşehir bütün şehir olanlar bir sevinç içinde oldu. İlçe belediyeleri sınırlarımız büyüdü diye, çok özür dileyerek yani şahsınızla ilgili değil. İlçe belediye başkanları sınırlarım büyüdü diye neredeyse kapı arkasında oynadık. Çok samimi olarak söyleyeyim; sesi az çıkan bir yapı içinde kaldık. Yani partime buradan gerçekten teşekkür ediyorum. Bütün televizyon konuşmasında, bilhassa genel başkan yardımcımız Gökhan Günaydın'ın bu ko-

nuda gerçekten çok büyük özverileri vardı, ama herhalde biz de kamuoyunu bu kadar aydınlatamadık. Bir yerde eksiklerimiz var.

Ama biz adetsel olarak büyük, nüfus olarak az bir yapı içinde kaldık. Dediğim gibi, işte ilçe ve bütün şehir olan illerin de hepsinin hoşuna gitti bu yasa.

Hak aradık mı dersek; ben Alaçatı Belediyesi olarak, biraz önce konuşmalarında da ifade ettim. Hem meclis üyelerim, grup meclis üyelerim, bunun altını çizerek söylüyorum. Çünkü diğer 9 meclis üyem vardır, 6 Cumhuriyet Halk Partili, 3 Adalet Kalkınma Partisinden arkadaşım vardır. 6'sıyla kişisel dava açtık, diğer arkadaşlarımız buna katılmadı, ama referandumdaki çalışmamızda hepsi vardılar. Onun da hakkını yememek lazım, ama maalesef demokrasi bir yerde kesiliyor, işte referandum. Çünkü 5393 sayılı Yasanın içerisinde, kapanma veya bir yere bağlanma var zaten. Bunun da şartı referandum yapmaktır. Hiç bunları kaile almadan bu yasa çıkmış oldu.

Sevgili arkadaşımın söylediği, kusura bakma herhalde tam algılayamadım. Kapatılırken işte destekliyorsunuz, açılırken destekliyorsunuz gibi mi algıladım ben çok özür dilerim sorunuz?

Yusuf Baran OKÇU- Biz burada kent plancıları, akademisyenler hepimiz demokrasi veya yönetimle ilgili bir konu açıldığında, sürekli çoğulcu ve katılımcı bir yapıdan, Avrupa'da öngörülen uygulamalardan, Avrupa Özerklik Şartından bahsederiz ama CHP bu gibi uygulamalara sürekli çekinceler koyuyor. Yerinden yönetim hakkı elinden alınıyor şu anda diyorsunuz, şimdi burada ben bir çelişki görüyorum.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOĞLU (Oturum Başkanı)- Şimdi şöyle bir şey yapalım. Bu bir eleştiri olarak burada kalsın, yani tartışmaya devam edilebilir, ama biz şu anda burada belde belediye başkanlarının somut olarak karşılaştığı sorunu dile getirmeleri için toplandık. Yani burada dile getirilen sorunlardan bir şekilde beslenmemiz gerekiyor. Oturumumuz bitiyor. Yani başkanlar yanıt vermek isterlerse... Buyurun.

Muhittin DALGIÇ (İzmir Alaçatı Belediye Başkanı)- Şimdi şöyle söyleyeyim. Ben konuşmamda da şunu söyledim. 6380 sayılı Yasayı çok detaylı konuşursak, burada günlerce çıkamayız. Herkesin tabii bu konuda fikirleri vardır, ama yasada şunlar var. Şu şu mallar alınacak, şu şu belediyeler kapatılacak, şu şu ilçeler oluşturulacak. Yani bunun gibi geniş tanımlar. Şu anda zaten sıkıntı, biraz önce ifade ettiğimiz anahtar kime teslim edeceğiz, yarın cenazeyi kim kaldıracak? Ama biz sadece Cumhuriyet Halk Partisi belde belediyeleri anlamında değil, daha önce pergel yasasıyla birlikte kapatılan bütün o beldelerle birlikte bir çalışma yapıyoruz. Onların yasal yolları tıkanmış için Avrupa İnsan Haklarına gittiler.

Şimdi burada hem siyasi görüş olarak, biz beldelerin belediyelerinin kapatılması aksine daha da yaygınlaştırılması için uğraşıyoruz, ama bunu yapacak güç iktidardır tabii. Yani yasayı çıkaran güç iktidardır..

Ben genel anlamda soru-cevabı çok seven bir insanım. Yoksa burada bize ayrılan yarım saatlik zaman içerisinde bütün belediye başkanı arkadaşlarımızla otururduk, bir sunum sunardık, teşekkür ederdik, beğenen alkışlardı, ama bu kadar samimi, karşılıklı fikirleri paylaşıp sorularımızı birbirimize soramazdık, hem de bu ortamı yaratamazdık.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK (Oturum Başkanı)- Ben teşekkür ederim. Artık bitirmek zorundayım. Bir oturum daha var, o oturumda belki bir de bunu büyükşehirlerin cephesinden dinleyeceğiz. Biraz geç başladık, ama tam zamanında bitirdik. Ben burada bir meslektaş olarak kolokyumumuza katkı yapan sayın başkanlara çok teşekkür etmek istiyorum. Geldiler kolokyumumuzu zenginleştirdiler.

Teşekkürler.

10. OTURUM-PANEL- 8 KASIM 2013

İL ÖLÇEĞİNDE BÜYÜKŞEHİR

Oturum Başkanı: **Necati UYAR**

Aziz KOCAOĞLU
İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı

Seyit TORUN
Ordu Belediye Başkanı

Bülent TANIK
Ankara- Çankaya Belediye Başkanı

Prof. Dr. Can HAMAMCI
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Sezai GÖKSU
Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Ben hiç vakit kaybetmeden konuklarımızı almak istiyorum, gecikme yaşamayalım istiyoruz. Ordu Belediye Başkanımızı yetiştireceğiz Ordu'ya. Sayın Aziz Kocaoğlu İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı, Sayın Seyit Torun Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı, Sayın Bülent Tanık aynı zamanda meslektaşımız Çankaya Belediye Başkanı, Sayın Prof. Dr. Can Hamamcı Hocam buyurun ve Prof. Dr. Sezai Göksu. (Alkışlar)

Hocam belediye başkanlarını deplasmana çıkarmış durumdasınız şu andaki haliyle, böyle bir görüntü var. Böyle şeyler yaralayabilir belediye başkanlarını, çok alışkın değiller.

Evet, üç gündür kent yönetimi ve planlamayı konuşuyoruz. Her alanda yönetimi, kenti etkileyen yönetimi konuşuyoruz. Akademik bildiriler sunuldu, politikacılar da oldu zaman zaman sunumlarda. Kapatılan belde belediye başkanlarının oturumu da vardı. Her açıdan bakmaya çalıştık, ama süre yeterli olmadığı için kapatılan köy muhtarlarının da belki söyleyecek sözünü duyurmamız gerekiyordu. Bu açıdan bir eksikliğimiz var.

Biz son forum ve panelde açıkçası konunun en can alıcı noktalarını değerlendirmek istiyoruz. 30 Büyükşehir belediyemiz var artık ve bir öncekinin açıklarını kapatamadan, yani o pergelle çizilmiş olan alanların 20-30-50 kilometrelik alanların sorununu çözemedi, çok daha büyük alanların büyükşehir belediyelerine devredildiği bir dönemi yaşayacağız önümüzdeki günlerde. Belki büyükşehir yapısı olan kentlerde daha kolay adaptasyon sağlanacak, ama henüz büyükşehir kurulmamış olan tek belediyenin olduğu yerlerde hem büyükşehir hem yeni ilçe belediyelerinin kurulmasıyla ilgili zor bir süreci yaşayacağız ve bu hizmetlerin bir önceki panelde söylendiği gibi, 1 Nisan'da nasıl karşılanacağı sorunuyla karşı karşıya kalacağız. Tam 1 Nisan şakası gibi olacak ve ortada olmayan, seçim yapılmış, ama henüz yeni kurulma aşamasında olan belediyelerden hizmet bekleyeceğiz. Kim nikâh kıyar bilmiyorum, o güne nikâh günü alan var mı? Kimin adına konuşulur ya da bir cenaze olursa nasıl kaldırılır konusu bir önceki panelden bize devredilen önemli sorulardan

Tabii bugün panelde aslında bu genişlemenin yarattığı sorunları yakından yaşayan İzmir Büyükşehir Belediye Başkanımız burada. Kendisi aslında birkaç kademe bu sorunu yaşadı. Bornova Belediye Başkanı olarak başladı, ölçek ve sınırlar daha tanımlıydı. Birden acı bir olay sonucuydu belki, ama büyükşehir belediye başkanlığına geldi seçildi. Görev alanı birden büyüdü. Çok vakit kaybetmediler, hemen arkasından bir süre sonra yasa değişikliğiyle İzmir Büyükşehir Belediyesinin sınırları büyütüldü. Böyle başka bir örneke var mıdır

bilmiyorum, ama sanıyorum 30 Mart itibariyle Sayın Başkanın görev yetki alanı bir kez daha büyümüş olacak. Belediye başkanlığına devam edeceği umuyla bunu söylüyorum.

Ben öncelikle sözü Sayın Aziz Kocaoğlu'na vermek istiyorum. Bu büyümeden kaynaklı sorunları, belde belediyelerinin büyükşehire bağlanmasından, onlara hizmet götürümünün zorluğunu yaşamış bir belediye başkanı olarak, aslında bu deneyimleriyle birlikte ne yaşayacağız 30 Mart'tan itibaren? Sadece İzmir'de değil, Mardin'de, Ordu'da, yeni büyükşehir olan tüm illerde neyle karşılaşacaklar? Yaşayan halk neyle karşılaşacak? Bizle bu konuda deneyimlerini paylaşmasını istiyoruz.

Buyurun Başkanım.

Aziz KOCAOĞLU (İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim. Herkese iyi günler, sağlıklar esenlikler diliyorum. İlk defa konuşmak çok zor. Ben bu okuldan, yani burası okulken mezun oldum. Bu salon birinci amfiydi bizim deyimimizle, burada da üç defa seçim kazandım. Hiç kaybetmedim.

Şimdi bir gün bir arkadaş eleştiriyor gazetede; ya adama bir tane karpuz verdiler Bornova'dan, geldi iki ay sonra başkan rahmetlik oldu nur içinde yatsın, 9 karpuz oldu. Ondan sonra bir kanun çıktı bir ay sonra 38 tane belde belediye başkanı geldi ilçelerle beraber 57 karpuz oldu. 19 ilçe, 38 belde, 57 karpuz. Bu adam nasıl taşıyacak bu karpuzları? Hani bu koltuk karpuz hikâyesi. Haklıydı, son derece haklıydı.

Şimdi tabii Türkiye'de sürekli yerelleşiyoruz. İşte yerele hak veriyoruz, yerelden yönetim, eski deyimle ademi merkeziyetçilik vesaire gibi laflar güzel güzel edilir.. Şöyle bir baktığımızda, biz belediye başkanı olduğumuz zaman İzmir'de 83 tane belediye vardı, sonra iki tane ilçe kuruldu 85 oldu, sonra 37 tane belde kapatıldı, işte 37 tane düştü. Şimdi 23 tane belde kapatılıyor, bir büyükşehir 30 tane ilçeye düşüyor.

Şimdi peş peşe taşımayla belde yapılmış, coğrafi çizgilerde de yetkide de alın itibariyle de bir anlam ifade etmeyen belde sayısının bu kadar fazla olması, verimliliği de azaltıyor. Bunun bir optimum hale getirilmesi, ama belde ara kademe belediyesinin kalkmaması gerekiyor. Sayısının azaltılmasında fayda var, çünkü peş peşe yani sınırlarını ayıramıyorsunuz; irice irice köyler belde olunca.

Esas burada önemli biz bu filmi 2004'te gördük beldelerin kapatılmasını, 2009'dan itibaren kapatıldı. Şimdi köy tüzel kişiliklerinin kapatılmasında en

önemli konu, köy tüzel kişiliği malları, yani burada bir servet var, ama mera, ama şu, ama bu köy tüzel kişiliğinin birçok malı var. Arazisi var ekilip biçiliyor, köylü kendi arasında aile büyüklüklerine göre paylaşmış vesaire. Kırsalın kendine göre köy tüzel kişiliği çerçevesinde bir ekonomik yaşam biçimi var, bir desteği var, bir paylaşımı var. Bunu kaldırılıyorsunuz. Yani köylünün elindeki malları, ilçe belediyeleri vasıtasıyla merkeze doğru çekiliyorsunuz.

Köy tüzel kişiliklerinin kapatılması da apayrı bir konu ve sürekli merkezde toplanıyor. Plan yapma yetkisi büyükşehir belediyesinde var gibi görünüyor, ilçelerde zaten yok. Yani 1000'lik plan yapsa da getirip büyükşehir meclisinden geçtiğine göre yok demektir, ama bizde de yok. TOKİ ayrı plan yapıyor, Özelleştirme İdaresi ayrı plan yapıyor, Sanayi Bakanlığı ayrı yapıyor, Kültür Turizm Bakanlığı ayrı yapıyor, yapıyor, yapıyor, yapıyor.

Ama bunlar geçmişte de vardı, sınırları büyütülerek iyice bir noktaya gelmişti. Bu sefer bir daha düzenleme yapıldı. Açış konuşmasında da söyledim; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı her şeyi yapıyor. Yani plana dair her şeyi yapıyor, ruhsata dair her şeyi yapıyor ve yasal güç alarak yapıyor bunu.

Biz bugüne kadar İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak, ilçe belediyeler olarak, sizin odanız Şehir Plancıları Mimarlar Odası olarak birçok yanlış yargı kararlarıyla engelledik. Bundan sonra ne yapabiliriz? Engelleyebilir miyiz? Çünkü İzmir Büyükşehir Belediyesinin ve İzmir'in odalar da dahil olmak üzere, dava kazandığımız yasal gedikleri araladığımız kapıları kapata kapata gidiyor, en sonunda hiçbir şey kalmayacak.

Bunlar kanuna uygundur, kanun yapıldığına göre kanuna uygun. Bizde bir de bu algı son dönemde çok karıştırılıyor birbirine. Kanuna uygun, kanun yaptık. Kanun hukuka uygun mu? Kanun Anayasaya uygun mu? Kanun bu toplumun gerçeklerine uygun mu? Hukuk var mı adalet var mı? Yok, kanuna uygun, efendim biz kanunsuz bir şey yapmadık. Tabii yapmadın, çünkü parlamentoda çoğunluğumuz var, akşam kanunu çıkarttık, sabahleyin uyguladık. Bu doğru değil. Yani kanun çıkartarak, yanlış doğru hukuka uymayan adalete uymayan, kentin ülkenin gerçeklerine uymayan, evrensel ahlak kurallarına evrensel hukuk kurallarına uymayan kanun çıkartarak, ben kanuna uygun iş yapıyorum demek doğru bir davranış değil.

Sabahleyin evden hanım bir dosya verdi elime. Dedi ki, bu dosyayı çocuklara vermişler bizim işyerinde. Baktım dosyaya okuyorum. Bir belediyemiz –*işim vermeyeceğim*– bir resmi kuruma bir şey bağışlamış, ihtiyacı varmış o kurumun. O kuruma bağışlamış, orada bütün bölgede emsal 0,80 ve belediyemiz bunu bağışlıyor. Bunun emsalini 2 yapın diye bir teklif var dosyada. Buraya işte

o kurum bina yapacak. Efendim 2000 metrekare yetmiyor, bizim alanımızın 3000 metrekare olması lazım. 3000 metrekare olması için de, işte 2 emsal olması lazım.

Belediye zaten özveride bulunmuş, vermiş bağışlamış. Bir planlama ilkesi var, o bölgenin bir 0,80 plan emsali var ve bu alan geçen hafta satılan Karayolları arazisinden daha kıymetli değil, daha merkezi değil, çok daha küçük bir parçası. Yani mesafe de 1 kilometre filan, ama kente daha yakın.

Bir de açılıştta söylediğim gibi fidanlıkta biz 3,5 emsalle istinaf mahkemesine yer verdik. O da Karayolları arazisine 1 kilometre diyelim. 1 kilometre bu tarafta Büyükşehir belediyesi kamu yararı diye yeşil alanı istinaf mahkemelelerine açıyor. Yaptığı iş yanlış, hadi kamu yararı diye gidiyoruz. Öbür taraftan yine belediye kendi tapulu mülkünü bir kamu kurumuna hizmet edecek diye veriyor, bunun yapılaşma koşullarının bir buçuk kat artması isteniyor, böyle bir baskı geliyor, ama ikisinin ortasında Özelleştirme İdaresine Karayolları devrediyor. Orada 80 dönüm mü 100 dönüm mü ne bir alan satılıyor. Bu nasıl devlet anlayışı, nasıl yönetim anlayışı? Bu zihniyetle bir yere gidemeyiz.

Şimdi bu iş nereden kaynaklanıyor? Yani biz hep planlamayı konuşuyoruz, planlama ilkelerini konuşuyoruz, yerinden yönetimi konuşuyoruz vesaire. Bu işin esası ekonomiden geliyor, yani altyapıdan geliyor. Hükümet ne yapıyor? Hükümet ne iş yapıyor? Açılıştta söylemiştim bir daha tekrarlamayacağım. İşte enerji lisansı veriyor, maden lisansı veriyor, kamu arazilerini satıyor, yap işlet devretle bunların hepsinin kurallarını kendisi koyuyor, bedelini kendisi koyuyor ve vereceği adamı da kendisi belirliyor. Bir de işin bu tarafı var. Yap işlet devrette de aynı yöntemle yapıyor ve kamunun borcu düşüyor, şahsın borcu artıyor.

Evvelsi gün ben burada konuştum. Dün IFC ile bir kredi sözleşmem söz konusuydu. Hazineye 2 puandan veriyor krediyi, Türkiye Cumhuriyeti Hazinesine, bana 3,5'tan tezgâh açtı. Ne yapıyor? Bir buçuk, yani iki katı gibi ben pahalı alıyorum. Özel sektör de bunu pahalı alıyor. Hazine alsa yap işlet devretle yapılacak bir şeyi yapsa, faiz nasıl olsa bu ülkeden çıkacak, adam kendi cebinden vermeyecek. Kâr edecek, kâr garantisi verecek vesaire vesaire. Ha vaalanıysa yolcu, otoyolsa araç vesaire bir yerden bu paralar çıkar. Biz üretmeyen, üretimin teşvik edilmediği, üretimin ana ilke olarak kabul edilmediği bir yönetim anlayışıyla, ekonomik yönetim anlayışıyla yönetiliyoruz. Bizim esas açmazımız bu. Bunu eğer doğru koyarsak ortaya, o zaman hepsi, planlama dahil düzelecek.

Çünkü bir bakıyoruz ülkede kazanç kapısı olarak görülen en önemli kaynak

kent rantı. Başka bir şey yok, yani sermaye üretmenin çıkar sağlamanın en önemli yahut hemen hemen en baş yolu kent rantını yaratıp yahut yaratılan kent rantının belli zümrelerin eline geçmesi. Üretmiyoruz, üretimi teşvik etmiyoruz. Üretimin koşullarını belirlemiyoruz. Bu kadar pahalı akaryakıtlarla, bu kadar pahalı girdilerle, bu kadar gümrük duvarları ile..Gümrük Birliğine girdik, Gümrük Birliğine girdik söylemleriyle biz rekabetçi bir üretim yapamıyoruz. Rekabetçi üretimin kurallarını *-bunu sadece imalat sektörü için söylüyorum-* sağlayamadığımız müddetçe biz üretemeyiz ihracat yapamayız, ekonomimizi büyütemeyiz, borçlarımızın faizini bile ödeyemeyiz. Üretmek ve ihracatımızı arttırmak zorundayız.

Hizmet sektöründe aynı, turizmde aynı, lojistikte aynı, liman faaliyetlerinde aynı, kültürde sanatta aynı; yani her sektörde büyümek zorundayız. Biz bunu başarabilirsek, yani parayı tek sektör olarak finans sektörünü değerlendiren ekonomik anlayıştan, hayır finans sektörü üretimin bir aracıdır anlayışına geçsek.. Finans sektörü rant, artı değer yaratmaz. Finans sektörünün artı değer yaratabilmesi için, üretim yapılması gerekir. Üretim artı değer sağlar, diğeri kartopu gibi paranın büyümesi, kağıdın büyümesinden başka bir anlam ifade etmez. Birileri zenginleşir ama makro düzeyde baktığımızda sağlıksızdır.

Bunları dikkate aldığımızda, üreten bir ekonomiye yönlendiğimizde, o zaman kalkınmayı gerçekleştiririz, o zaman kent rantından başka güzelliklerin de doğruların da olduğunu görürüz ve bu kent rantından belirli oranda elimizi ayağımızı çekeriz.

Onun için buna çok dikkat etmemiz gerekiyor. Mutlaka sürdürülebilir kalkınmayı önümüze hedef olarak koymalıyız; İzmir’de durum bu.

Bir de şu var; mutlaka planlama yapmak zorundayız, mutlaka kentin gidişine göre sanayi alanlarını da, ticaret alanlarını da, konut alanlarını da, turizm alanlarını da, hizmet sektörü lojistik alanlarını da belirlemek durumundayız. Planlamayı yapacağız, ama bunları yaparken çok uzun erimli ve planlama ilkelerine uyarak yapmak durumundayız.

Bir de şunun altını çizmek istiyorum. Açış konuşmasında söylemiştim. Bizim kentlerimizin sağlıklı hale getirilmesi önemlidir. Geçmişi suçlamanın hiçbir anlamı yok, zaten para da yoktu. Adama parayı versen ev yapacak mantalite yoktu düzgün, o geçti. Şimdi biz bugünkü görüşümüzle, kent dönüşümü yaparak kentlerimizi bu gecekondulardan çarpık yapılanmalardan depreme dayanıksız konutlardan ve sosyal donatı alanları olmayan konutlardan şehirlerden merkezlerden mahallelerden kurtarmak istiyoruz.

Bunu kurtarıırken ya daha kötüsünü yapacağız; TOKİ'nin yaptığı gibi ranta dayalı, daha ceberut, daha kötüsünü yapacağız. Bir daha kentleri hiç düzeltmeyeceğiz, en az 70-80 sene 100 sene hiç düzeltmeyeceğiz yahut da yoğunluğu arttırmadan, sadece orada yaşayanlara buranın rantını verip artı üzerine maliyeti koyarak yapacağımız kent dönüşümü. Yani o bölgenin dönüşümü için gerekli olan parayı alıp, geri kalan her türlü rantı geliri neyse pastayı, orada yaşayan insanlara bölüştürme mantığıyla kent dönüşümü yaparsak, kent dönüşümümüz de adam gibi olur. Doğru şehirler kurarız, doğru semtler kurarız ve gelişiriz.

Ben burada kesiyorum sözlerimi. Çok teşekkür ediyorum. Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum, hep birlikte inşallah başarırız.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Sayın Başkana teşekkür ediyoruz. Sorularla ikinci turda kendisinin görüşlerini alacağız. Sayın Seyit Torun Ordu Büyükşehir Belediye Başkanımız. Tabii Ordu transferle büyükşehir olan bir kent; Ordu'ya nüfus taşındığı ve büyükşehir nüfusunun yakalanmaya çalışıldığı günlerde, Ankara'da Dersimli arkadaşlarımız da kampanya başlatmıştı. 650 bin kişi arıyoruz Dersim'i büyükşehir yapacağız diye. Ordu'nun böyle örnek olması ve hatta Ordu'ya giden nüfusun diğer kentlere de sırayla gezmesi gibi önerilerimiz de olmuştu. Oldu olacak her taraf büyükşehir olsun diye, ama son büyükşehir şu an için Ordu.

Tabii Seyit Torun da Aziz Beyle benzer nitelikte. Bizim açımızdan bugün burada şans. Daha önce Ordu'nun bir ilçesinde Ulubey'de belediye başkanlığı yaptı, daha sonra il merkezinde Ordu'da iki dönemdir belediye başkanlığı yapıyor ve işte 1 Nisan'dan itibaren de belki büyük ihtimalle diyelim Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı olarak görev yapacak. Kendisinin de ilçe belediye başkanlarının neler yaşadığı konusunda, büyükşehir deneyimi belki yok, ama il belediye başkanlarının yaşadıkları konusunda deneyimi var. Peki Ordu'yu 1 Nisan'da ne bekliyor? Kendisinin görüşünü almak istiyoruz.

Buyurun Sayın Başkanım.

Seyit TORUN (Ordu Belediye Başkanı)- Teşekkür ederim. Öncelikle Dünya Şehircilik Gününüzü kutluyorum. Herkese iyi akşamlar. Son oturumda konuşmak herhalde biraz zor; çünkü dinleyicilerimizin herhalde üç gün boyunca artık son süreçleri ve ben de zamanımı iyi kullanıp, büyükşehirle ilgili gelinen noktayı ifade etmek istiyorum.

Bir kere tabii 29 ilin arasında 12.11.2012’de yasalaşan yasayla birlikte biz 29 ilin arasında yoktuk. Daha sonradan Sayın Başkanın da ifade ettiği gibi, Sayın Başbakanın hayali gerçekleşti ve biz 3 değil, 50 bin arttık ve yaklaşık 714 bin olan nüfus, 772 bine çıktı. Aslında yılbaşına kadar 2 bin nüfusun altındaki bel-delerin kapatılma gayretiyle taşıdığı nüfus, tabii ki hükümetin de iştahını kabarttı ve 740’lara çıkınca nüfus geriye kalanı biz nasıl olsa tamamlarız denildi ve gaza basıldı. Taşıma nüfusla birlikte biz 14 Mart’ta büyükşehir olduk.

Tabii Aslında Ordu’nun büyükşehir olması, diğer 29 ile kıyaslandığında, çok büyükşehir olabilecek durumda değildi. Birçok ilimiz Büyükşehirimiz kent nüfusu en az 300 binin üzerindeyken, Ordu’nun kent nüfusu 150 bin ve aşağı yukarı 6 bin kilometrekare alan kaplıyor ve 53 beldesi var. 53 tane belde, merkez ilçeyle birlikte 19 tane ilçe ve yaklaşık da toplam 947 köyü olan bir ildi. 53 belde bu yasayla birlikte kapatıldı, merkez ilçe ayrı bir belediye oldu ve sonuçta da 732 mahalle ortaya çıktı.

Tabii Ordu gibi dağınık yerleşimi olan bir bölgede, il özel idaresinin yetkisinde olan 11 bin kilometre yol ağı olan ve ilçelerle birlikte, şimdi büyükşehir yetkisinde yaklaşık 15 bin kilometre yol ağına ulaşan bir devasa yapı. Tabii bu yapı Karadeniz bölgesinde dağınık ve dağlık yerleşim alanlarında, her türlü yol maliyetinin çok yüksek olduğu bir kentte neler getirir neler götürür? Bunu önümüzdeki günlerde göreceğiz.

Ama burada tabii şu var. Bu bahsettiğim 53 beldemizin belli bir kısmının nüfus ve ticaret hacmi birçok ilçemizden daha fazla. Ayrıca bu beldeler kurulurken, birçoğu 80 öncesi, bir kısmı da 80 sonrası kurulmuş ve onlar o çalışmalarıyla birlikte birçok ilçeyi nüfus yapısı olarak ve ekonomik büyüklük olarak da geçmiş durumda. Fakat demin de bahsettiğim gibi, taşıma bir nüfusla hiç sormadan hiç danışmadan hiç tartışmadan Büyükşehir Yasasının neler getireceği neler götüreceği konuşulmadan “*yaptım oldu*” diyerek, o yörede yaşayan insanların hiçbir şekilde iradesi alınmadan, maalesef büyükşehir yapıldı ve beldeler kalktı. Köy bile değil, mahalle oldu.

Bir beldeye bağlı birçok mahalle varken, şimdi sadece o belde bir mahalle oldu. Örneğin, Ordu’nun merkeze bağlı Saraycık beldesinin 7 tane mahallesi vardı, şimdi sadece bir Saraycık Mahallesi var. Şimdi böyle bir yapıyı nasıl yöneteceksiniz? Oradaki insanların iradelerini nasıl değerlendireceksiniz? O hizmeti verirken nasıl yaklaşacaksınız?

Az önce çok değerli belde belediye başkanlarım da burada kendi beldeleriyle ilgili çok güzel açıklamalar yaptılar. Yani Muharrem Bey bugün marka kent olmuş Alaçatı’nın belediye başkanı. Alaçatı deyince Türkiye’de, hatta önemli

ölçüde yurtdışında bilmeyen yoktur. Siz 150 yıllık bir beldeyi, hiçbir şekilde o bölgede yaşayan insanların iradelerini almadan ben kapattım sizi diyorsunuz, mahalle yaptım diyorsunuz.

Nedir beldelerin kapatılma gerekçesi? Verimsizdi. Belediye başkanları altlarında bir makam arabası milyarlık, akşama kadar geziyorlar, personelinin maaşını ödeyemiyorlar, mazot parasını ödeyemiyorlar, makineleri çalıştıramıyorlar filan. Böyle beldelerimiz vardır doğrudur, olabilir. Ama siz burada bir sorun var, ben bu sorunu kaldırdım ve problemi çözdüm diyorsunuz. Böyle bir mantık olabilir mi? Asıl önemli olan, eğer orada bir sorun varsa, o sorunu ortaya çıkaran gerekçeleri ortadan kaldırmak; bütün yumurtaları aynı sepete koymamak.

Maalesef bu yapıldı ve bu yasanın da en can yakıcı maddelerinden biri de, bizim de itiraz ettiğimiz, Cumhuriyet Halk Partisinin Anayasa Mahkemesine başvurduğu beldelerin ve köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla ilgiliydi. Biz bunları söyledik, ama Ordu'da bizimle ilgili hem Büyükşehir'e karşı, hem Büyükşehir belediye başkanı aday oluyor diye bir spekülasyon yapıldı maalesef.

Şimdi değerli konuklar, ben ilçe belediye başkanlığı da yaptım, gayet iyi biliyorum. Yani nüfus yapısı belli bir oranda olan bölgelerde belediye başkanlığı yapmak o kadar da kolay değil. Siz o yörede yaşayan insanların, az önce sayın başkanlarımın da ifade ettiği gibi düğününde olacaksınız, cenazesinde olacaksınız, doğumunda olacaksınız. İyi gününde kötü gününde her anında olacaksınız. Gece kardan yolu kapandıysa, gece kalkıp açtıracaksınız. Bir hastası varsa, hemen bir ambulans bulup göndereceksiniz, mümkünse hastaneyi de arayıp hemen orada tedavisiyle ilgili mutlaka bir çözüm üreteceksiniz. Yani o şehrin hem anası hem babası olacaksınız ve siz ben bunu yapamam bu benim görev ve sorumluluklarım içerisinde değil diyemezsiniz. Çünkü orada siz bir kanaat önderisiniz ve insanlar elektrik arızasını dahi sizi sorumlu tutarlar. Sizin dışındaki herhangi bir konudan dahi sizi sorumlu tutarlar.

O yüzden beldeler özellikle bizim ülkemizde hizmet akışının kılcal damarlarıydı. Maalesef bu ülkenin kılcal damarları kapatılmıştır ve bunun önümüzdeki günlerde de Türkiye için ülkemiz için neler getireceğini neler götüreceğini çok daha iyi göreceğiz.

Bir de yönetimde eşitlik diye bir konu var. Örneğin, Ordu'yu büyükşehir yaparken, iktidar milletvekilleri şunu söyledi. Dediler ki, Ordu daha fazla hizmet alacak, ordu daha fazla büyüyecek, Ordu'ya daha fazla kaynak gelecek, Ordu'nun sorunları çözülecek. Şimdi ben soruyorum. 11 yıldır, 11 yılı aşkın süredir iktidar olan hükümet, il özel idaresiyle bu idari yapılanmayla çözemediği

sorunu büyükşehirle mi çözecek? Yani 6360 sayılı Yasa sihirbaz mı? Yani farklı bir olağanüstü bir yapı mı?

Bir de şöyle bakmak lazım. Peki, 30 ilin dışındaki 51 ilimiz ne olacak? Madem bu 30 tane il büyüyecek Büyükşehir Yasasıyla gelişecek, hizmetler daha etkin daha verimli verilecek, her şey çok daha iyiye gidecek. Geriye kalan 51 ilimiz gerileyecek mi? 51 ilimiz bu Büyükşehir Yasasıyla yönetilmediği için hizmetleri eksik mi kalacak? Bunu da sormak lazım. Bugün ülkemizde yaşanan bu kaos, tamamen ben yaptım oldu, ben dersem olur ve hiç tartışılmadan konuşmadan dayatmacı bir şekilde uygulamaya konulmuştur.

Bakın, benim coğrafyamda en uzak ilçelerimden biri, Ordu'yu belki aramızda biraz bilenler vardır. Şencan Hanım burada biliyor. Akkuş ilçemiz vardır Tokat sınırında ve bir beldesi vardır Seferli. Ordu'dan kalkıp Seferli'ye gittiğinizde karayoluyla minimum en iyi koşullarda 4,5 saatte varırsınız, 4,5 saatte ulaşmak zorundasınız. Siz 4,5 saatte oraya nasıl hizmet götüreceksiniz?

Yeni bir valimiz atandı, ilk geldiği gün, tabii Büyükşehir Yasası geçtiği için şunu söyledi: Başkan şimdi mi alırsın, yoksa seçilip de büyükşehir belediye başkanı olduktan sonra mı alırsın bilemem, ama bir an önce lütfen bir helikopter al. İlk düşüncesi bu oldu. Bu ilde helikopter olmadan hizmet verilmez. Siz böyle bir coğrafyada tek merkezde yetkiyi toplayarak, hizmet akışı sağlayacaksınız.

Köylerdeki okulları kapattık, taşımali eğitim yaptık köyleri bitirdik. Köylerde artık bir muhtar bir din görevlisi, Allah versin, kaldı köy tek başına. Hâlbuki o köydeki öğretmen hiç değilse sağlık bilgileri de veriyordu, eğitim de veriyordu, tarımda bile belli bilgileri veriyordu, ama şimdi köyleri nasıl yalnızlaştırdıysak ve köyleri yoğun bir göç sürecine tabi tuttuysak, bundan sonra da kapatılan beldelerde de aynı süreci yaşayacağız. Artık beldelerimiz de yavaş yavaş büyük kentlere göçecek, metropollere göçecek ve taşınacak.

Biz yavaş yavaş artık kırsaldan çekiliyoruz. Sözüm ona büyüyoruz geliyoruz. Ne kadar kırsal nüfusumuz az olursa, o kadar bizim için gelişmişlik göstergesi. Yani biz 90 yıllık Cumhuriyette, işte yüzde 70 tarımdayken yüzde 30 kentteyken, artık yüzde 30 veya 25 köyde yüzde 70 veya 75 kentte ve biz geliştik; mükemmel bir tablo. Bütün tarım arazilerimiz şu anda atıl ve artık o köylerimiz kasabalarımız tamamen terk edilmiş alanlar gibi ve biz bunun adına da planlama diyoruz. İşgücünü planlıyoruz, şehirleri planlıyoruz, ekonomileri planlıyoruz, her şeyi planlıyoruz, ama plan mı pilav mı belli değil.

Evet, tabii bir konunun daha altını çizmek istiyorum. Bir de büyükşehir yapılan yerlerde valilik bünyesinde kurulan yatırım izleme ve koordinasyon merkezi. Demokratikleşiyoruz ya, hani ileri demokrasi geliyor ya. İyi de hem büyükşehir diyorsun, hem de diyorsun ki valinin bünyesinde vali yardımcısının başkanlığında bir koordinasyon merkezi kuracağım. Eğer sen yapamazsan, baktım ki bir yerde eksikliğin var, ben yaparım parasını da senden keserim diyorsunuz. Şimdi böyle bir çift başlı bir yönetim biçimi olur mu? Halkın iradesiyle gelmişsiniz, halka hesap vermek durumundasınız, halkın ihtiyaçlarını ve problemlerini çözmek için göreve gelmişsiniz. Hemen yanı başınızda bir birim var. Bak diyor, sen diyor eğer buradaki suyu yapmazsan, buradaki yolu yapmazsan ben yaparım, parasını da senden keserim. Kaça yaparsın, nasıl yaparsın, acaba orada ihtiyaç mıdır öncelik midir gerekli midir? Yani bu da ciddi bir demokrasi ayıbı, bu yasanın en ayıplı taraflarından bir tanesi bence. Bu tamamen muhalefet belediyelerine gözdağı; eğer benden olmazsanız, eğer benim dediğimi seçmezseniz, ben size gününüzü gösteririm, bakın ben ne yapıyorum ondan sonra. Bu tamamen yine dayatmacı, demokrasiden uzak, tamamen ben merkezci bir yapı.

Tabii köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılması da ayrı bir sorun. Hiç değilse köy muhtarı ve köy ihtiyar heyeti, kendi içindeki belli bütçesiyle belli yetkileriyle birlikte, köyün belli asli unsurlarını asli hizmetlerini yerine getirmesi mümkündü. İmece usulüyle birlikte, ellerindeki kaynakla birlikte, o köyde su getirme çeşme yapma konukevi yapma gibi birçok katkıları vardı. Şimdi siz o köyü mahalleye dönüştürdünüz. Sadece muhtarın yetkisi belki, hani eskiden köy muhtarları evlilik dahi yaptırıyordu böyle yetkileri vardı. Şimdi mahalle muhtarlarının sadece sembolik, belediye başkanlarının kapısında bekleyen ve hizmet isteyen duruma getirildi. Yani hep Demirel'in ifadesiyle, muhtarlar demokrasinin asli unsurlarıydı ya, ama şimdi muhtarlar sözüm ona yetkisiz sadece sembolik görevleri olan birimler haline getirildi.

Tabii bir adaletsizlik de şu: Bütün köyler şu anda mahalle statüsüne getirildiği için, hiç planlanmadan onlara hepsi müktesep hak verilerek, hepsi şu anda yasallaştırılacak. Ne kadar denetimsiz, ne kadar aslında amacına uygun olmayan binalar, ne kadar çarpık yapılaşmalar varsa, bunların hepsi bir imar affı ölçeğinde; yani görünürde imar affı değil, ama bir imar affı yasası gibi hepsi yasal hale getirilecek tescillenecek ve sonuçta biz bir şeyi düzeltelim derken, yeni bir yarağı tekrar açacağız.

Sayın Başkanım az önce TOKİ'lere değindi. İnanın şu anda Ordu'da yapılmış TOKİ'ler insanları yavaş yavaş bir şekilde elinden çıkarıp, daha merkezde, daha kaliteli konutlara geçmeye başladı. İnanıyorum ki birkaç yıl içerisinde,

TOKİ'ler de toplumun en alt gelir grubuna sahip veyahut da evsiz insanların barındığı yerler olacak. Ama bu yarayı da şimdiden köylerde acı bir tecrübe, acı bir reçete olarak yaşayacağız.

Yani kısaca şunu ifade etmek istiyorum. Yeni çıkan 6360 sayılı Yasa ve 30 ilde uygulanan Büyükşehir Yasasının ne demokrasiyle alakası vardır, ne insanlara daha fazla hizmet götürmeyle alakası vardır. Bunun hani biraz da şeytanın avukatlığını yapalım, bunun arkasında başka şeyler vardır, bunun arkasında başka gerekçeler vardır. Bugün eğer demokrasi diyorsak, az önce benden önceki belediye başkanlarımın ifade ettiği gibi, Fransa'da 36 bin belediye var, 700-800 nüfuslu birimler bile belediye. Bugün Almanya'da 15 binin üzerinde, İsviçre'de 6 binin üzerinde belediye var. Sonuçta siz yaşanan bir bölgede, o bölgedeki yaşayan insanlar kendi sorunlarını değerlendirecek, kendine hizmet getirecek unsuru birinci derecede yetkilendiremezse, bunun adı nasıl demokrasi?

Ben bir belde belediye başkanımın kendi yöresiyle hissettiği o sorumluluğu, yukarıdan ne kadar hissetmeye çalışırsam çalışayım, bu coğrafi nedenden dolayı farklı nedenlerden dolayı hiç mümkün değil, hiç mümkün değil. Siz az önce söyledim, bir mahallede bir köyde ilk probleminizi kime taşıyorsunuz? Muhtarlara taşıyorsunuz. Bundan sonra yetkisiz muhtarlara taşıyacaksınız belki, ama bütün bu organlar ortadan kaldırıldı ve maalesef Türkiye 3300 belediyeden gele gele 1384 belediyeye kadar düştü. Hani yerinden yönetim güçlendirilecekti, merkezi otorite yetki devri yapacaktı. Hep bunları söyledik durduk, ama biz yerinden yönetimi güçlendireceğimiz yerde, merkezden yönetimi güçlendirdik ve bunun sonuçlarını önümüzdeki günlerde hep beraber göreceğiz, hep beraber yaşayacağız.

Umarım bazı konularda biz kaygılanmış olalım, biz yanılmış olalım, ama ben eminim ki bu yasa uygulanmaya başladıktan sonra ülkemizde insanlar bu yasanın kendileri için ne kadar olumsuz olduğunu gördükçe tepkilerini dile getirecek. Bir mali sorumlulukla karşı karşıya geldiğinde getirecek, bir hizmet akışındaki eksiklik olduğunda karşı karşıya geldiğinde getirecek ve kendisinin o sorun çözücü makamla diyalogunun olmadığına bunu gündeme getirecek.

Umarım her şey güzel olur. Ben tekrar sabırla beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Sayın Başkanın bu mahallelere dönüşüm, beldelerim kapatılmasıyla ilgili verdiği rakamlara dair odamızın bu konuyla ilgili yasa ilk çıktığında ilk tartışılmaya başladığında ortaya koyduğu bir rapor

vardı, bir değerlendirme yapmıştık. Manisa örneğini vermiştik. Manisa’da seçilecek olan belediye başkanı, 5 yıl boyunca hiç evde durmadan her gün bir yerleşmeyi ziyaret ederse 5 yıl boyunca tüm yerleşmeleri ziyaret edemiyor, bir dönem yetmiyor. Yani 5 yıllık bir dönem bir belediye başkanına, vatandaşla her yerleşmede bir kez görüşebilmek için gitmesi halinde yetmiyor. Dolayısıyla aday olan belediye başkanları ya da bu göreve devam edecek olanların aileleriyle 30 Mart’ta vedalaşmalarında fayda var, 5 yıl kadar görüşemeyecekler. Ya da vatandaş hiç belediye başkanı görmeyecek, belediye binası görmeyecek, iki ihtimal var.

Sayın Bülent Tanık meslektaşımız, Çankaya Belediye Başkanı. İşin bir başka yönünden bakabilecek. Hem meslektaş olarak bakabilecek olan bir büyüğümüz. Diğer taraftan bir ilçe belediye başkanı olarak bir büyükşehir belediyesi altında nasıl belediye başkanlığı yapılır? Ne tür sorunlar yaşanıyor? Bunu da asıl en canlı yaşayan belediye başkanlarından biri ki, dünyada pek örneği görülmeyen bir büyükşehir belediye başkanıyla çalışmak durumunda.

Sayın Tanık buyurun. Kendisi Odamıza hakaret ettiği için bize bir kuruş borcu olan bir belediye başkanıyla çalışıyor, görev yapıyor.

Bülent TANIK (Çankaya Belediye Başkanı)- Ben onun adını anmayacağım. Sevgili dostlar, değerli meslektaşlarım iki bakımdan; hem şehir plancıları, hem belediye başkanları. Belki şehir planlama mesleği dışında diğer meslek gruplarından dostlarımız da var gazeteciler başta olmak üzere, ama bu salonda bulundukları için konunun içerisine en az bir meslektaş kadar katılmış oldukları duygusunu taşıyorum. Büyük bir keyifle salonu izledim, en az 500 kişiye yakın bir oturma kapasitesi olan salonda, son gün ve bu saatte hâlâ yoğun bir ilgi var.

Bu yoğun ilginin nedenlerini çözümleme şansım pek olmayabilir ya da doğru teşhis edemeyebilirim, ama gördüğüm şey beni çok mutlu etti. Bir kere 37. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumumuzda, daha önceki kolokyumlarda olmayacak kadar özel bir buluşma gerçekleşti. Şehirleri yönetenlerle, şehirleri düzenlemeye planlamaya çalışanlar çok geniş bir katılımı bir araya geldiler. Bu umut verici bir olay olarak görünüyor bana. Çok mutluyum.

Arkasında şöyle bir kaynağın olduğu duygusunu taşıyorum. Özellikle yaşadığımız sıkıntılı süreç, kentlerde yaşanan olumsuz süreç ki, bu mesela bende belediye başkanlığı yapma duygusunu ihtiyacını ortaya çıkardı ilerlemiş bir yaşta. Çok daha önce belediye başkanlığıyla ilgili değişik dönemlerde gelen teklifler var. Mesela tanıklardan birisi Sevgili Osman Özgüven duayenimiz. Onun bulunduğu en az dört-beş seçim sırasında, sen niye bu işi yapmıyorsun dedikle-

rinde –*başkanlar bağışlasınlar*- ne söylediğimi ben mi söyleyeyim sen mi söylersin? Ben bir keresinde de pot kırdım, ağzımdan kaçırdım “*ben deli miyim?*” demiştim. Tabii biraz önce adını anmayacağımız adam gibi bazı yöneticiler sonucunda, insanın delirmemesi mümkün değil. O zaman da gözünü karartıp başka şeyler yapıyor.

Şimdi buradan sizi biraz keyifli bir yere götüreyim. 1990’ların ilk yarısı olduğunu sanıyorum, tam saymadım yılları, çok da önemli değil zaten. Ben 80-85 arasında Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği başkanlığı yaptım ve tabii 13-14 yıl TMMOB’da çalışınca birçok işe burnunu sokuyorsun. Sanki her şeyden mesul senmişsin gibi, isteğin dışında da işlerle uğraşmaya çalışıyorsun. Oda’nın bir danışma kurulunda Sevgili Necati Uyar dedi ki, ağabey istemiyoruz. Ben dedim ki, inşallah sen de ağabey olursun.

Şimdi bunu niye bugün hatırlatıyorum onu söyleyeyim. Biraz önce gazeteci arkadaşlara ödül verirken döndü bizlere, belediye başkanları bu işten hoşlanmıyor olabilirler dedi. Hatta işi biraz da uzattı, sizin alkışlar Sezai Hocaya fazla gelince belediye başkanlarını yaralar diye. Ne insafsız bir topluluksunuz arkadaşlar, birazcık durun hele.

Sözü nereye getireceğimize bir bakın. Sezai’nin de başına gelir inşallah diyeceğim şimdi. Ağabeylik ve hocalığın ötesinde belediye başkanlığıyla fiilen çizip yazıp önüne koyup raporlar, bu iyi olur arkadaş deyip insanları da yetiştirmek yetmiyor. Bakıyorsunuz hayat şehri de hayatı da başka biçimde biçimliyor. O zaman davulu boynunuza asmak zorunda hissediyorsunuz.

Buradaki katılımınızın çokluğunun da önemli ölçüde bizleri izlemeye, belediye başkanlarını izlemeye gelmiş olmanızın büyük bir gerekçesinin kaynağının da, sanmıyorum ki bizim ağzımızdan çıkacak şeylerle ilgili çok özel mesleki bir birikim beklentisi, ama daha çok politika ve toplumu biçimlemeyle ilgili vizyonları tartmak değerlendirmek. Bununla ilgili kendi başıma da ne gelir acaba o işe soyunursam sorusuna yanıt bulmaya çalışmak. İnşallah Necati’nin Sezai’nin ve böylesi birikimli çok sevgili dostlarımızın, sizlerin başına da bizim başımıza gelen bu deli belası gelir.

Bunu kötü niyet olarak almayın, ama hani bizim meslekte çok adı özel bir yere oturtulan bir belediye başkanımız var, onu da anmadan geçmeyelim şimdi. Gerçi Osman Özgüven’di. Hani onun gibi birisi de. Vedat Dalokay’ın bir lafı vardır “*yiğidin hası biraz deli olur*” diye. Bu tür toplumsal önderlere ihtiyaç mutlaka oluyor ve olacak. Ama hani toplum olarak Osman Özgüven’leri Aziz Kocaoğulları’na muhalif partinin gücü siyasi temsil kapasitesi, toplumda demokratik ve hukuki dengeleri yeterince kuramayacak konumda olan partilerin

belediye sorumluluğu almış başkanlarını koruyup kollamak gerekiyor. Onların taşıdıkları riski, önemli ölçüde algılamak gerekiyor. İşin baştan söylediğim absürt sıfatıyla ilgili bir miktar bu boyutunu görmekte yarar var. Çünkü bir kılıcın üzerinde yürüyen ve her an hem imkânları itibariyle hem de kişisel özgürlük ve hakları itibariyle haksız birçok baskıya maruz kalma potansiyeli yüksek olan bir yapıyız.

Burada sizin bilmenizi istediğim ve paylaşmak istediğim bir şey var. Belediye kutsal bir örgütlülüktür. Bakmayın piyasadaki yaygın hâkim ideolojiye. Belediyelerde para yenir bilmem ne yapılır. Oralarda işte herkes aldığını götürür filan. İş öyle değil. Götürülebilen yerler özel kollanılan yerlerdir ve bu kollanılan yer mekanizmaları her yerde olabilir. Olamadığı yerler riskli olan yerler, siyaseten güçsüz sayılabilen, muhalif yapıların belediyeleridir. Birincisi odur, ikincisi belediye kurumsal olarak yerel iktidar olduğu için baskıya açık bir yerdir, karalamaya açık bir yerdir. Belediye başkanına ya da belediye yöneticisine istediğiniz hakareti edebilirsiniz, bedeli çok pahalı değildir onun. Pek o kadar da değildir Başkanım, ama hani bedavaya yakın diyelim. Şimdi bunu aslında ciddi olarak sorgulamamız lazım. Böyledir diye gülüp geçmeden, bu neden böyle ve biz ne yapıyoruz gerçekte diye bakmamız gerekiyor.

Sevgili meslektaşlarım, belediye toplumsal örgütlenmedir. Belediye halkın kendi öz toplumsal örgütlenmesidir. Nasıl biz şehircilere Sezai Hoca “*Kent örgütlülükler örgütüdür*” diyorsa, kent sadece fiziki yapı çevre ya da şu üretim biçiminin egemen olduğu yerleşme değildir. Esas olarak kent bir toplumdur, bir toplumsal örgütlenmedir diyorsak, bu toplumsal örgütlenmenin en güçlü en önemli biçimlerinden birincisi belediyedir. Bunun altını özel olarak çizmenizi rica ediyorum.

30 yıllık neoliberal süreç içerisinde belediye toplumsal bir örgütlülük olarak değil, bir hizmet şirketi olarak algılandığını diye uğraşılar. Bu hizmet şirketinin şu veya bu biçimde aksayan yanları yöneticileriyle ilgili kolay karalama imkânları filan, bu kurumları yıpratmak üzere, belediyeleri hak ettikleri toplumsal değer, siyasal değer çok daha altında çok daha ucuz bir konuma itelemeye dönük bir şey oldu.

Bunu sıradan bir iş olarak değerlendirmeyin. İki boyutu var. Birincisi, kentli yurttaş aktif hakkını arayabilen, örgütlü bilinçli ve kendisinin omuzlarının üzerindeki başıyla hayatının ne olacağına karar veren yurttaş kavramı yerine; edilgin, ne verirse onunla yetinen bir kul yapılanmasına dönük, insanların tüketiciye dönüştürülmesiyle ilgili bir sürecin aslında parçası. Şehirlerdeki yurttaşları pasif edilgin, boğazından akıtılan sıvıyla beslenmeyle yetinebilecek bir

konuma indirmeye dönük bir sürecin parçasıdır. O süreç içerisinde yer almaya karşılık, mücadele etmede en önemli işlerden birisi; bilinçli ve örgütlü bir toplum yapısı olmaktır.

Bakın, Adalet ve Kalkınma Partisi her attığı adımla ilgili çok titiz bilimsel araştırma yapıyor diye hepimiz biliyoruz; medyadan gelen verilerle. Ne yapıyorlar? Anket yapıyorlar. Bir adım atılıyor, bir gece yürüyüşü gibi, sonra onun etkileri ölçülüp biçiliyor ve niyet olarak yönelinen yöne doğru bir gidişat var. Bu belediyelerin kapatılmasıyla ilgili, köylerin kapatılmasıyla ilgili hükümetin ve bu yasal düzenlemeyi yapan yasama organının, bu işin bedeliyle ilgili gözünün kara olduğunu kimsenin düşünmemesi gerekiyor. Daha doğrusu görmeden bu işi yapıyor olduğunu kimsenin düşünmemesi gerekir. Ölçülüp biçilmiştir. Çünkü ben biliyorum, Adalet ve Kalkınma Partisinin çeşitli belediye başkanları, bu Bütün Şehir Yasasına da belediyelerin kapatılmasına da; çünkü birçok beldede Adalet ve Kalkınma Partili belediyeler de kapatıldı. O beldelerin seçmenlerinin bu işe reaksiyon göstereceğini ölçüp biçtiler.

Buna rağmen bu kanunda ve bu düzenlemede neden ısrar ettiler? Bununla ilgili sizinle bir değerlendirme paylaşmak istiyorum. Tartıştığımız bir alan var. Tartıştığımız alan, belediyelerin hizmet şirketleriymiş gibi, hizmet ölçekleri ve hizmette verimlilik etkililik gibi kavramlardır. Bu kavramlarla ilgili belediye sayısının azaltılması projesi, Avrupa Birliğinin –*ben de katılıyorum Duygu arkadaşım, bir önceki oturumdaki sunduğu çerçeveye*- AB içerisinde çok çeşitli ülkelerde çok farklı yerel yönetim düzlemleri var. Avrupa Birliği bir kurumsal yapı olarak belediye sayınızı azaltın demiyor. Avrupa Yerel Özerklik Şartı, tam tersine komünlere sormadan, oradaki toplulukların kendi kararları olmadan toplulukları kapatamazsınız diyor.

Avrupa Birliğini oluşturan en temel örgütlerden birisi CEMR, yani Avrupa Kentler ve Bölgeler Konseyinin 1952’de kurulduktan sonra geliştirdiği en temel savlardan birisi budur. Toplulukları kapatmaya hiçbir üst otoritenin hakkı yoktur. O ancak o topluluğun kendi referandumuyla kendi tercihleriyle olduğu zaman kabul edilir. Türkiye de bunun altına yarım imza atmıştır.

Şu anda aramızda olmadığını sanıyorum, at kuyruklu arkadaşımız Cumhuriyet Halk Partisiyle ilgili bir değerlendirme yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde yerel özerklik ve yerel demokratik gelişmeye dönük, toplumda merkezi inisiyatifin dağıtılmasına karşı düşünceleri olan insanlar mevcuttur. Sayıları az da olmayabilir, ama Cumhuriyet Halk Partisinin hem Türkiye Büyük Millet Meclisinde, hem de tarihinde bu duygularla biçimlenmiş egemen bir politikayı pratiğe yansıtmadığını biliyorum. Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Büyük Mil-

let Meclisinde, Meclisin alabileceği kararları belirleme sayısına sahip olmadığı sürelerin dışında, yerel özerkliğin geliştirilmesi konusunda Sevgili Can Hoca'mla beraber 1970'li yıllarda geliştirilmiş olan devrimci demokrat belediyeçilik ve toplumcu belediyeçilik anlayışlarının üreticisi bir parti olarak, yerel demokrasiyi geliştirmek ve yerel inisiyatif hak tanıyacak bir şekilde yönetimin ülke çapında demokratikleşmesi anlayışına kurumsal olarak sahip çıkmış bir partidir. Her zaman da bu konuda getirilen her türlü radikal ilerici batılı da sayılabilecek önerilerin altına imza atacağından eminim. Hiç de kuşku duymadım. Son 20 yıl içerisinde CHP'nin yerel yönetim komisyonlarının tümünde görev yapmış birisi olarak, yazıp çizdiğimiz her şey bu konuda demokratikleşmeye ilgili süreci içermektedir.

Cumhuriyet Halk Partisinin siyasetinin ötesinde, kişisel olarak şunu da ben ayrıca söyleyeyim. Yerel demokrasinin gelişmesinin koşullarından bir tanesi paralel gereklerinden birisi; belediyelerin de demokratikleşmesi saydamlaşması hesap verebilir hale gelmesi üretken olması adaletli ve eşitlikçi olmasıdır ki, bunları en çok savunanlar toplumcu belediyeçilik pratiğini ve programını Türkiye'ye taşımış olan Cumhuriyet Halk Partili sol belediyeçilerdir.

12 yıldır egemen olan yapı, bir tane getirseydi Avrupa Birliği Yerel Özerklik Şartına çekince konulmuş olan notları, bunların kesin olarak Cumhuriyet Halk Partisinin konuştuğumuz için biliyorum, muhalefet etmesi söz konusu olmayacaktı. Bunu belki gereğinden fazla konuştuk. Çünkü Türkiye'de yerel demokrasinin gelişmesini savunan yapı olarak, bunu gerçekten özümsemiş bir yapı olarak, eşitlikçi kadın erkek eşitliği başta olmak üzere ve kentlerde özgürlüğü en temel gereksinim olarak ve örgütlenme hakkını en haklı en geliştirici özellik olarak algılayan bir anlayışın tersine davranması söz konusu bile olamaz.

Sanıyorum süreyle bir endişe var görünüyor. Belki bana ağır sorular sorarsınız, ben tekrar konuşma fırsatı bulurum.

Hepinizi yürekten sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Sizlerle çok gurur duyduğumu, bilmenizi istiyorum.

Necati UYAR (Oturma Başkanı)- Sayın Bülent Tanık'a teşekkür ediyoruz. Tabii söylediği yıllar meslek odası için de ciddi mücadelenin yaşandığı yıllardı, en azından bizler açısından öyleydi. Devrilmesi gereken bir anlayış vardı, gereği yapıldı o tarihlerde; evet, politika böyle bir şey.

Belediye başkanlığı konusunda ben de sizinle aynı düşünüyorum hâlâ. Sizin o

yıllarda düşündüğünüz gibi düşünüyorum. O açıdan gerçekten zor bir işi yapıyorsunuz, bütün belediye başkanları için. Normal koşullarda insanın sağlığını bu kadar bozacak bir işe gönüllü olması, gerçekten tartışmalı bir durum.

Sayın Hocam Prof. Dr. Can Hamamcı bu konuya kamu yönetimi alanından bakacak, yerel yönetim uzmanı olarak bakacak. Daha sonra Sezai Hocamdan da biraz bu tartışmaların planlamayla ilişkilendirilmesini rica edeceğiz. Bu sistem nasıl bir sistemdir, bizi ne bekliyor, sonunda nereye doğru gidiyoruz, neyle karşılaşacağız? Onların cevaplarını bulacağımızı umuyorum Hocamın sunusundan.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Can HAMAMCI (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)- Çok teşekkürler Sayın Başkan. Değerli katılımcılar, önce bir dileğimi paylaşmak istiyorum. Dilerim bundan sonraki Dünya Şehircilik Gününde böyle absürt metinlerin ne olduğu üzerinde lüzumsuz yere kafa yormak yerine, şehirciliğin daha keyifli konularıyla, azıcık da zevkle insanın içini açacak konuşmalara ve yeni şehircilik kavramlarına doğru gitme olanağı bulabiliriz.

Şimdi ne yazık ki ben bugüne dönmek zorundayım. Tüm bunların sonunda yapabileceğim şey, herhalde söylenenler çerçevesinde birazcık bunları kent yönetimi planlama kavramları ve yani hukuki boyutu açısından nasıl toparlarım diye düşündüm.

Bir önce durumun tahlilini yapalım. Bugün bir iktidar var ve bu iktidar ısrarla iki-üç senedir bunu tamamlamak istiyor. Ufak adımlarla 2005'te başladı. O zamanki düzenlemelere bakacak olursak daha ürkekti. Hafif Avrupa İnsan Hakları ilkelerine uygun, oradaki sözlerine uygun davranmaya çalışan, hafif Avrupa'daki Yerel Özerklik Şartına atıfta bulunan. Bizim de imzaladığımız, ama çekincesi daha bol olan bir şart. Onlara uygun laflar edildi ilk kanunlarda, ama ondan sonraki düzenlemelerde hızla eski maddelerden vazgeçildiğini görüyoruz. Hele son çıkan 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulmasıyla ilgili kanunda o eski maddelerde ki, özellikle bizim şartta kabul ettiğimiz, kimi maddelerine çekince koyduğumuz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartında kabul ettiğimiz sınırlarla ilgili düzenlemeyi kaldırdık. Artık sınır yok. Eskiden sınırlar, biliyorsunuz belediyelerin ya da köylerin kendi kararları olmadığı takdirde birleştirilmesi, sınırların değiştirilmesi söz konusu değildi. Bu bizim imzaladığımız bir uluslararası sözleşme, ama uymuyoruz.

İkincisi, bunun zaten son Anayasa değişikliğinde çıkardılar. Eskiden usulüne

göre onaylanmış olan uluslararası anlaşmalar iç hukukta öncelik taşırdı. Anayasaya aykırılık iddiasında bulunabilirdiniz. Şimdi bizde iç hukukta yapılan düzenlemeler, imzaladığımız uluslararası anlaşmaya aykırı, ama o madde kalktığı için sadece bunu insan haklarıyla sınırladılar. İnsan haklarına ilişkin anlaşmalara aykırı olursa öncelik taşır dediler, ama o konuda da Türkiye’de ciddi bir reaksiyon olmadı. Çünkü insan hakları üç grupta alır Avrupa Sözleşmesi. Klasik haklar, yani kişi hak ve özgürlükleri, ekonomik ve sosyal haklar ve siyasi haklar.

Oysa bu düzenlemelerle, sınır düzenlemeleri ile aslında insanların siyasi haklarını elinden alıyorsunuz. Köyde temsil edilme yetkisi olan birisi, büyükşehir statüsüne gelince, İzmir’in olsun ya da Ordu’nun olsun, hangi köyünde muhtar olmaya heveslenen bir insan, siyasi kariyerini muhtarlık olarak yapacak, belki ondan sonra belde belediyesine atlayacak. Hangisi bunu yapabilir? Orada ortaya çıkan tek şey, ilçe belediyesine başkan aday olmak yahut onun meclisine. O ilçede onu kimse tanımaz.

Şimdi siz bir insanın doğal yaşam hakkına müdahale ediyorsunuz. Ben siyasi kariyer yapacağım, benim çerçevem budur diyorsunuz. Siz onun siyasi yetkisini elinden alıyorsunuz. Bu konuda dava açılmaz sanıyorum Türkiye’de. Aslında bu doğrudan doğruya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gidebilecek bir dava olurdu. Çünkü gerek köylerde, gerek belde belediyelerinde, gerekse ilçede siyaset yapacak olanları ölçek değiştirerek bu yetkisi kaldırıldı.

İkinci husus, insanlar yaşam biçimini kendileri seçerler. İnsanlar köy olarak yaşamak istiyorlarsa, şehirli olmak gibi bir fikirleri yoksa kendi hayatından memnunsa, tarımsal üretimden memnunsa, geçinebiliyorsa, kendi geleneksel çerçevesinde yaşayacaksa, siz hayır diyorsunuz asla böyle bir şey olmaz, ben seni yarın şehirli yaptım. Şimdi bir de komik bir madde var bu yeni kanunda. Diyor ki, ilçe belediyeleri ve büyükşehir belediyesi tarımla uğraşanlara yardım etmek için gerekli teknik personeli temin edebilir.

Şimdi anlamadığım bir şey var. Eğer bir yer büyükşehir olduysa, şehir içinde tarım yapılmaz. Aksi bir şey ben bilmiyorum şehir tanımı. Şehrin bazı yerleri de köy olarak kalır diye bir şey yok. Aksini görmedik. Ankara 40 kilometrelik yarıçapla, pergel yasasıyla sınırları büyüdüğü vakit, Çubuk’taki hayvan yetiştiricilerinin hepsinin ağıllarına mühlet verdiler, iki güne kadar bunları kapatmazsanız yahut iki haftaya kadar, gelip hepsini itlaf edeceğiz. Satacaksanız satın, kesecekseniz kesin dediler. Aydoğdu Yaylasının dibindeki çiftliklere kadar da bunu uyguladılar. Şimdi bunu biliyoruz, bu olmayacak. Hiçbir şekilde tarım faaliyeti bulunmaz büyükşehirlerde.

Bu açıdan baktığımız vakit, hem yerel yönetimler özerklik şartına, hem de insan hakları sözleşmesine aykırı bir şey var. Çünkü eğer yerel özerklik diye bir şey varsa, bir sistemde yerel yönetimler varsa, yerelin mahalli müşterek menfaatini tespit edebileceği, merkezin karışamayacağı bir çekirdek olması lazım. Bu yasal düzenlemeyle böyle bir çekirdek kalmadı.

Ne olmak istediğine de siz karışıyorsunuz. Köylü olacağım der olamazsın. Peki diyorsunuz, ben beldemi seviyorum –Alaçatı’ndan konuştuk örnek olarak- 140 yıldır da belediyeydik, bir kimliğimiz var, biz bunu çok seviyoruz. O da olmasın deniyor. Burada aslında yaratılan başka bir şey; Türkiye’de büyük kentlerde de beldelerde de köylerde de kimlikler kaldırılıyor. Aslında yurttışı kimliksizleştiriyorlar, sıradanlaştırıyorlar. Bu önemli bir şey, bu hukuk açısından baktığımız vakit, insan hakları açısından baktığımız vakit herhalde en büyük noksan şeylerin, daha doğrusu bilerek yapılan bir iş gibime geliyor.

Diğer yönüyle bunun tabii birtakım nedenleri var. Niye bunu yapıyorlar? Şimdi bir önceki oturumda denildi, çok yeterince tartışılması, işte kimsenin görüşü alınmadı. Buna ihtiyaç yoktu, tartışma da istemiyorlar, bir de nasıl hizmet götüreceksiniz diye soru soruyoruz. Hizmet götürülmeyecek. Şimdi burada kıyı bölgesinde biraz daha güzel, ama İç Anadolu’yu düşünün, Doğu Anadolu’daki büyükşehirleri düşünün. Büyükşehir belediyesi Büyükşehir’e bağlı ilçelerle, ilçelerin mahalleri arasında kışın kar mücadelesi yapar diyor. Benim bildiğim kadarıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara’nın merkezinde oturuyorum Çankaya’da. Cinnah Caddesini açmaktan aciz bir belediye, herhalde...

Bülent TANIK (Çankaya Belediye Başkanı)- Hayır, açmama kararını duyuruyor. CHP’nin Çankaya Belediyesi bunun üstüne oturur diye açmayacağım sabaha kadar diyor.

Prof. Dr. Can HAMAMCI (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)- Çankaya’nın dışındaki yolları da çok fazla açmıyor, ama şimdi bu belediye Elmadağ’a giden yolları, Elmadağ’ın köylerinin yollarını da açacak, Şereflikoçhisar’a ulaşacak, Haymana’ya gidecek vesaire, yani tam bir muamma ama şu var. Bunu nereden biliyorum? Buna cevap vermediler. Bir şansım oldu bu yasayla ilgili, beni Mecliste alt komisyon toplantısına davet ettiler ve bu soruların hepsi cevapsız kaldı. İyice gürültü patırtı çıktı. Kanunu o teklif eden İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü. Oturuyordu 5 kişi, hiçbir soruyu yanıtlamadılar. Belli ki kanunu onlar yazmamıştı. Sadece ellerine vermişler gelmişler savunun diye.

Sonra iş zorlaşınca İçişleri Bakanı geldi. Biz düzeltiriz bunu dedi gitti. Sonra birisi telefon etti oradaki iktidar milletvekillerinden birisine. O kanunu çeki-

yoruz dedi. İçişlerine sordu, uygun görüyor musunuz siz de diye. Adam boş bulundu genel müdür “nasıl isterseniz” dedi; kendi malı olmadığı belli.

Şimdi bu kadar komik bir yasa hazırlandığını bugüne kadar hiç görmedim. Hiçbir şekilde de komisyonda bu kadar gayriciddi şeyler olduğuna da söyleseler inanmazdım, ama bu yasa böyle çıktı. Belli ki bir yerden karar verilmiş.

Ne isteniyor bu yasayla? Şimdi bir neoliberalizmle olan bağlantısı var. Yani belki siz karşı çıkacaksınız, ama şimdi şöyle. Bir, şimdi neoliberal politikalara bir kere ayak uydurmak zorunda olan bir iktidar var. Çünkü sıcak sermayenin, uluslararası sermayenin dönmesine bağlı, bunun için de belli söylemlerin neoliberal söyleme uygun olması lazım. Ona uygun bir iktisat politikası uyguluyor, özelleştirmeler yapıyor. Özelleştirmeyi hem uluslararası sermaye açarak yapıyor, hem içeride yapıyor. O açıdan neoliberal tarafı var, ama neoliberalizm ve liberalizmde bir güdümlene olmaz. Bizimkinin özelliği, ülke içinde kendi karar alanında çok güdümlü bir neoliberal iktisat politikası. Yarışma yok hiçbir şekilde, hani liberalizmin ortaya çıkardığı yarışma yok.

Bu genel tespit, ama bunun yanı sıra, toplumdaki ekonomi –Sayın Kocaoğlu da değindi- reel sektör tıkandı. Böyle bir niyet de yok, reel sektörü canlandırmak gibi bir iktisat politikası da yok. Bütün tıkanıklık taşınmaz üzerinden yapılıyor, imara açma üzerinden yapılıyor. Bu kolay bir rant kapısı olarak görüldü ve burada da bir tekel kuruldu. Bir yanda TOKİ ve TOKİ’nin uygun gördüğü 10 taneye yakın gayrimenkul yatırım ortaklığı var. Her yerde bunlar çıkıyor joker gibi, onların dışında başka bir kimse görmüyorsunuz ve bunlar her yerde beraber yapıyorlar, satılıyor vesaire. Bu değişik bir oluşum, çünkü TOKİ sorumlu olarak kime karşı sorumlu? Bir kişiye karşı. TOKİ’yle ilgili hiçbir bilgimiz öyle detaylı bir şey yok. Ne geliyor ne gidiyor, zarar mı ediyor kâr mı ediyor, nasıl yürütülüyor?

Şimdi Türkiye çapında böyle bir şey var. Siz şehrin sınırlarını genişlettikçe, gayet güzel imara açılan yerler sürekli artıyor sürekli artıyor ve kırsal kesimde zaten herkesin gözüne batan, çok fazla rant getirecek topraklar var. İzmir’i düşününce olursak, belki buradan Aliğa’dan Bergama’ya kadar gidilecek alanda, deniz kıyısında da geride de çok değerli topraklar iki gün sonra imara açılacak. Şimdi burayla kıyaslayınca belki daha değersiz, ama Ankara’da da gördük. 40 kilometrelik yarıçaptan sonra olmadık yerlerde derhal TOKİ inşaatları başladı, bu şirketler devreye girdi. Ankara’da eskiden gayrimenkul yatırım ortaklığıyla ilgili iş yapan yoktu, bir çırpıda onlar da devreye girdiler son bir yıl içinde.

Demek bu aslında bunların iktisat politikasına göre tek sürükleyici itici güç. Bir tek inşaat sektörü kaldı ellerinde. Bu da yalnız şu haliyle gidişi çok parlak gö-

rünmüyor. Kimi ilanlardan anlaşılıyor ki, konutlar da sanal, alıcılar da sanal. Şimdi alın 5 yıl sonra ödemeye başlayın. Neyi alıyorlar neyi satıyorlar o da belli değil, ama böyle garip bir gitme. Şimdi bu durağan ekonominin galiba can damarı gibi görünüyor ve hesap vermeden de kazanılan bir para var. Kimin kazandığı da açık değil, o da gizli.

Bir diğer nokta, yerel yönetim sistemi açısından, yerel yönetim diye bir şey yok. Yapılan bütün yasalar, her ne kadar yerelleşme adı altında bu söylemle çıkarılmış olsa da, hepsi çok ciddi bir şekilde merkezileşme yasası. Yine Sayın Başkan Kocaoğlu söyledi, bu Çevre ve Şehircilik Bakanlığının kuruluşuna ve işlevine ait kanun hükmünde kararnameye bakacak olursak, o kadar detaylı ki. Yerel yönetimlerin can alıcı şehircilikle ilgili yetkileri; plan yapma yaptırma, onama, proje onayı, yapı ruhsatı verme, yapı kullanma izni, parsel ölçeğinde ve ayrıcalıklı biçimde dilediğine el koyma, gerekirse istediği yönetime göre değiştirme yetkisine sahip.

Şimdi bunlar varken bir yerel yönetim biriminin ben özerkim, ben büyükşehir belediyesiyim her istediğimi yaparım diyebileceğini de zannetmiyorum. Çünkü bakanlık istediği anda bütün yetkilerini alabilir.

Bu da yetmedi görülüyor, onu da Ordu Belediye Başkanımız söyledi. 28/A maddesi, yani 35. maddesi bu kanunun 28/A olarak eski kanuna geçti. O da ilerde kurulacak yatırım izleme koordinasyon başkanlığı. Daha önce 2005'ten sonra çıkan kanunlarda, oradaki sulh mahkemesinin kararıyla işlerin kötü gittiği anlaşılırsa diye bir ibare vardı, yani bir hukuka atıfta bulunuyordu. Şimdi o da yok. Vali kendisi mi fark edecek, yoksa Ankara'dan birisi ona emir mi verecek? Buradaki sizin şu şu kamu kurum ve kuruluşların işlerinde aksama olduğunu tespit edin ve derhal gerekeni yapın mı diyecek? Şimdi bu da devreye girdiği vakit, ben hiçbir belediyenin, ister ilçe bazında olsun isten büyükşehir bazında olsun, fazla bir yetkisi olacağını zannetmiyorum. Yani istedikleri zaman istediği şekilde önlem alacaktır.

Bu nedir? Kendi istedikleri politika ya da kendilerine çıkar sağlamayacak bir politikaya izin vermeyecekler gibi geliyor. Bilmiyorum, benim dışarıdan izlediğim. Sizler bu işin içindesiniz gayet tabii.

Bütün bunlardan hareket edecek olursak ne diyebiliriz? Şu anda yerel yönetim sistemimize bakacak olursak, kendimizi kandırmayalım. Kağıt üzerinde olsa da, Türkiye'de gerçek bir yerel yönetim sistemi yoktur. Mahalli müşterek menfaat diye tanımlanabilecek bir alan bulamayız, çünkü o da yoktur. Bütün bunlara dayanarak, buna bağlı olarak, insanların yaşamını sürdürdüğünü varsayalım, insan ne olduğunu da kendisi karar veremeyecektir.

Şimdi yapılan başka bir şey daha var. Belki neoliberal bağlamda o da çok önemli bir şey. Çünkü bir önceki oturumda gıda güvenliğinden bahsedildi. Unutmayalım ki eskiden Türkiye’de şu laf çoktu: Akdeniz’de kendi kendini besleyebilecek beş-altı ülkeden birisi Türkiye’dir diye. Ben bunun artık çok geçerli bir laf olduğuna inanmıyorum. Bütün veriler bize Türkiye’nin gıda güvenliğini hızla kaybettiğini gösteriyor ve muhtemelen kısa bir süre sonra gıda ihraç eden bir ülke, gıda ithalatıyla karnını doyuracak bir ülke haline gelecektir. Bu da uluslararası piyasalara ...527.58

Büyükşehir Belediye Kanununda unuttuğumuz bir şey var. Bu tarım alanlarının hepsi gidecek. Bilmiyorum Ordu’da fındık kalacak mı? Yahut Malatya büyükşehir oldu, bir daha kayısı üretebilecek mi? Şimdi bütün bunlar birbirine bağlı. Hem hayvancılık zaten öldürülmüştü, ithal hayvan alıyoruz. Geri kalanı da bitecek, ama onun yanı sıra sebze meyve tahıl gibi hububat üretiminin de ciddi bir şekilde gerileyeceği gerçek.

Onun için bu bir iktisat politikası, ama görüldüğü gibi Türkiye’ye çok yararı olan bir iktisat politikası değil. Bu yararsız iktisat politikasında bize yansıyan, kente yansıyan enstrümanlar ne yazık ki işte bu bir-iki saattir konuştuğumuz metinler gibi görünüyor.

Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz Hocam. Evet, özellikle yurttaşın kimliksizleştirilmesi hususu, sanıyorum en çok yaşayacağımız süreç olacak. Şu anda pek farkında değiliz bizler söylüyoruz, ama insanlar bir süre sonra nereli olduğunu söylemekte bile zorlanacaklar. Kaldı ki bu yeni kurulan ilçelerin isimlendirilmesinde de kentlerin isminin değiştiriliyor olması durumu var. Ordu ne oldu?

Seyit TORUN (Ordu Belediye Başkanı)- Evet, bunu da eklemek gerekir. İsim konulurken, yöreyle hiçbir alakası olmayan, hiçbir şekilde o yöreyle bağdaşmayan, sadece 2011 seçimlerinde propaganda ismi olan isim konuldu “Altın Ordu” diye. Ama İzmir’de bir semtin ismi bildiğim kadarıyla Altın Ordu. Bir de Türk devletlerinden birinin ismi, ama Ordu’da Altın Ordu’yla ilgili hiçbir şey yok. Yani bir karşılığı yok. Hani Boztepe deseniz işte tepemiz, Melet deseniz deremiz, hani Fidangör deseniz önemli sokağımız, ama Altın Ordu 2011 seçimlerinde bir propaganda ismiydi. Bu ismi hiç sormadan danışmadan, insanların düşüncesini almadan maalesef isim babalığı yapıldı.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Aslında güzel oldu, Altınordu'nun taraftarı birden arttı. Şu anda Altınorduluyum diyen çok insan olacak orada. Burada var Altınordu, iyi büyük bir takım, eski bir takım. Ama lakabı kötü, oradakilerin hoşuna gitmeyebilir. Şeytanlar buradaki hali, o yüzden bilmiyorum bu ismi koyanlar biraz pişman olabilirler.

Evet, Sezai Hocam üç gündür konuşuyoruz, siz de baştan beri buradasınız. Belediye başkanları, yerleşmede yaşayanlar nasıl etkilenecek? Bunları çokça konuştuk. Planlama nasıl etkilenecek? Bir taraftan oda başkanı olarak tabii seviniyorum işler artacak, yeni yeni planlar çıkacak, plancılara yeni iş olanakları, belediyeler eleman alacaklar, kadrolar genişleyecek diye düşünüyoruz. Plancısı olmayan belediyeler büyükşehir olduk deyip plancı alacaklar, mesleğimizi hatırlayacaklar diye düşünüyoruz. Bir işin bu yanı var, ama kentler ve çevresindeki alanlar özellikle kentsel bölge nasıl etkilenecek?

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Sezai GÖKSU (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Teşekkür ederim. Çok önemli ve çok özel konuşmalar yapıldı. Bu da çok zor bir görev oldu şimdi bu planlama açısından, her konunun üzerinde çünkü defalarca duruldu.

Değişik bir bakış açısı olması açısından farklı bir çerçeveden bakmak istiyorum. Şimdi önce şunu söyleyeyim. Bir defa önce bir dünya sistemi olarak kapitalist sistemin 1974 ve 79'dan beri içine girdiği krizin giderek daha çok derinleştiğini söylemeliyim. Yani müthiş bir kriz var. Sistem çırpınıyor, bir bataklığın içerisinde çırpınan bir sistem var. Tabii bu bataklığın içerisinde çırpınan sistem, elinden gelen her şeyi yapacaktır.

Mesela 1980'li yılların başında Uluslararası Para Fonuyla Dünya Bankasının raporlarında ne önerildi bütün dünyaya? Dediler ki, özelleştirmeye hızla geçeceksiniz, ama bu özelleştirmeye birlikte bunun üç tane önemli politika tavsiyesini birlikte götüreceksiniz. Ne yapacaksınız? Kurationsızlaştırma, basitleştirme ve merkezden uzaklaştırma. Bu üç politika tavsiyesiyle birlikte özelleştirmeyi hızla gerçekleştireceksiniz.

Tabii Türkiye bu reçetenin tembel bir talebesi oldu. Uzun yıllar çok kritik edildiğimizi, gelen giden masa şefleri tarafından azarlandığımızı hatırlıyorum. Bu tabii bütün dünyada bizim kadar ağır ilerleme olmadı. Dünya ekonomisi ihracat oryantasyonlu kalkınma modeline geçtikten sonra, bu saydığım dörtlü siyasetle bütün o değişiklikleri yaptı.

Şimdi tabii daha da kriz derinleştikçe, bu yapı yetmez hale geldi. Mesela biz merkezden uzaklaştırma, yani karar süreçlerinin merkezden uzaklaştırılması meselesini bir yerel demokrasi olarak asla algılamadık. O tamamen plan onama süreçlerinin hızlandırılmasıydı. Yani turizm yasasını konut yasasını filan 84'leri düşündüğümüz zaman, oradaki sermayenin, teorisyenlerin söylediğine göre özellikle bu ikinci çevrimde, yani sermayenin kentleşmesiyle birlikte, oradaki dönüşün çok hızlı olması için de bu plan onama süreçlerinin çok hızlı yapılması lazımdı. Yani karar süreçlerinin merkezden uzaklaştırılmasını da böyle görmek böyle okumak lazım.

Şimdi bu model biraz saptı. Şöyle saptı; biraz kılığı değişti. Şimdi bu modelin üç önemli süreci var şu anda karşımızda. Bunlardan bir tanesi, işte kentsel girişimcilik dedikleri tam bir piyasalaşma ve devletin bütün kamusal alanı piyasalaşma ve metalaşma sürecine terk etmesiyle tarif edebileceğimiz bir kentsel girişimci. Tabii ikinci olarak, devletin de burada bu süreci hem düzenleyici, hem de başlatıcı olarak çok önemli bir rolü var. O yüzden bütün düzenlemeleri bu krizi atlatmak için, tamamen birikim rejimine dayalı bir müdahale olarak görebiliriz.

Mesela bundan önceki oturumda bir başkanımız dedi ki, işte iktidardan kaçır- mak için araziyi sit alanı ilan ettik. Hiç önemli değil, yarın üçüncü dereceye düşürürler. Yerel kurulda yapamadı mı? Yüksek kurula götürür yapar. Yüksek kurulda beceremedi mi? Arkadan dolaşır yasayı değiştirir. Yani o kadar çaresiz bir vaziyette ki sistem, elinden gelen her şeyi yapacaktır ve giderek daha da çok saldırganlaşacaktır.

Şimdi bu modelin tabii üçüncü önemli bir süreci var. Siz bu kadar kentlere yığılıp da, bu kadar üretim yaparsanız, bunun talebini düşünmek zorundasınız. Talebi nasıl yaratacaksınız? Finansallaşma. Neoliberalizmin en yakın arkadaşı bugün kol kola yürüdüğü, en yakın süreci finansallaşma. İşte bu banka mali sermaye, bankalar, krediler. Yani biz gelecekte çok borçlu bir toplum olma yolundayız. Bu kadar üretim yani bu kadar sabit sermaye ya değersizleşecek ya da bunun talebi yaratılacak, ama bu balonun işte 2002'de 2008'de Amerika'da olduğu gibi, burada patlama ihtimali var. Yani borçlandırılmış yoksul kesimin geri ödeme koşulları daha da beter bozulduğu takdirde bu balonun da patlama ihtimali var.

Peki, böyle bir modeli nasıl yürütürsünüz ki? Bu kadar önemli düzenlemeleri yaparak, yasal kurumsal bu kadar önemli şeyleri yaparak nasıl götürebilirsiniz? Bu bir tek şekilde gider, bu güçle gider. Yakın mesafede güç oluşturacaksınız, uzak mesafede güç oluşturacaksınız. Büyükşehir belediyeleriyle yakın mesa-

fede güç oluşturacaksınız, bakanlıkla uzak mesafede güç oluşturacaksınız. Bu yeni bir güç geometrisidir. Bu yasalarla yapılan, sadece Türkiye değil, bütün bu krizin etkilediği bütün yerlerde yeniden çizilen yeniden oluşturulan yeni bir güç geometrisidir. Bu tabii kriz ve bunun tezahür biçimi, birinci gün İlhan Hoca'nın da üzerinde durduğu bir demokrasi krizi yaratıyor. Yani bir rejim krizi, aslında giderek bu güç geometrisiyle bir demokrasi krizi yaratıyor.

Bir de tabii plan olarak bakalım. Plan çok önemli bir kavram, planlama çok önemli bir kavram. Plansız hiçbir adım atamayız. Yani sermaye de plansız davranamaz. Ne kadar müdahale edilirse edilsin, ne kadar yeni düzenlemelerle şekli şemalı değiştirilirse değiştirilsin, ama her zaman planlama son derece önemli bir kurumdur. Fakat şimdi bu yeni düzenlemeyle, bu büyükşehir belediyeleri meselesiyle birlikte baktığımız zaman, aslında planlamanın mekânsal olarak karşılığı bu değil. Yani planlamayı odağa koyan, ona saygı duyan, o kuruma saygı gösteren bir anlayış, planlayacak olan birimlerin oluşumunu bu şekilde düzenlemez. Zaten bu konuda en büyük saygısızlığı 5216'yla yaptılar. Yani siz bir sınır bile çizemezsiniz, biz size pergelle çizeriz dediler.

Şimdi yaptığı da o, hiç farkı yok. Planlamadan sorumlu bir birimin sınırı böyle mi çizilir? Şimdi İzmir'i planlayacaksınız. İzmir'de doğru dürüst bir plan yapılacaksa, kuzeyden güneye doğru dört tane önemli havza var. Bakırçay var, Gediz var, Küçük Menderes var, Büyük Menderes var. Bu dört tane havza dışarıda bırakılarak, başka türlü bir sınırlamayla nasıl bir plan yapılabilir? Böyle bir şey olur mu? Dolayısıyla burada da bir ölçek krizi var. Yani bir yandan demokrasi krizi yönetim anlamında, bir yandan da planlama içine soktuğu bir ölçek krizi var.

Şimdi bu 37. Kolokyumu burada düzenliyoruz ve Türkiye'de 1956 Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluşundan beridir gelişen, bilgi biriktiren bir mesleğin önemli bir gününü konuşuyoruz. Meslek nasıl oluşuyor? Üç önemli bileşeni olduğunu söylüyorlar. Nedir bu? Profesyonel özerkliği olacak, uzmanlık bilgisi olacak ve iç denetimi olacak.

Şimdi siz Türkiye'de bir meslekle bu kadar alay edildiğini gördünüz mü hiç? Ben görmedim. O kadar iktidarlar geldi geçti, bu kadar dalga geçilmedi. Bana biri telefon ediyor. Diyor ki, İzmir'de bir tüp geçit yapılmış, ne diyorsunuz bu konuda diyor. Ne tüp geçidi dedim ben. Bir tüp geçidi yapılmış İzmir'de. Siz dedim projeyi gördünüz mü, beni arayan gazeteciye. Hayır dedi görmedim, vallahi ben de görmedim dedim. Bir belediye başkanının, bakın bir belediye başkanının önünü görmesi lazım, duvarında bir plan asılı olur ve belediye başkanı o planı adım adım aşama aşama programlayarak etaplayarak

uygular. Şimdi belediye başkanı için planın hiçbir anlamı yok ki. Plana sonradan çizilen ifadelerle baksanıza; bir yerde tünel çiziliyor, öbür tarafta köprü çiziliyor, beriki yerde bilmem ne çiziliyor. Bir sabah kalkıyorsunuz bir yerde bir... Yani mesleğe, uzmanlık bilgisine ve daha da kötüsü, bakın profesyonel özerklik. Yani bu odalara TMMOB'ye meslek odalarına bu kadar önemli bir güçsüzleştirme operasyonu, aslında profesyonel özerkliği de ortadan kaldırıyor. Sanki bizim adımıza başka birileri bu işi yapmaya hevesliymiş gibi. Yani bu kadar heveslisi olabilir bu mesleğin, ama bu bir meslek. Yani bir uzmanlık bilgisi var, bir profesyonel özerkliği olması lazım ve kendine göre de bir iç denetimi olur.

Bu mesleğe karşı geliştirilen, mesleğimize karşı geliştirilen bu saygısızlık da doğrudan bir ahlak krizine atıyor kendisini; çünkü bu çok ahlaki bir durum. Dolayısıyla bir yandan yönetimin birikim rejimiyle birlikte içine düştüğü demokrasi krizi, öbür taraftan meslekle ilgili ahlaki kriz ve planlamanın zaten mekânsal anlamda, özellikle bu arada çok tabii yasalar değişti. 5216, 5302, 5216 dışındaki yerlere müdahale etmeye çalıştı. O sırada üç ili kapsayan dört ili kapsayan, bazen iki ili kapsayan, bazen niye o kadar ili kapsadığını anlamadığımız üst ölçekli planlar yapıldı 4856 sayılı Yasa kapsamında galiba. Yani dolayısıyla bütün bunları toparlamak ve üstelik de böyle bir il sınırına oturtmak, doğrudan bir ölçek krizi yaratmak demektir.

Böyle krizlerle bitirmiş olayım ben. Çok teşekkür ederim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Hocam teşekkür ediyoruz. Planlamanın krizleri eksikmiş gibi, yeni bir krizi daha oldu. Zaten hiç eksik olmuyor, sürekli bir kriz içinde yaşayan bir meslek alanımız var.

Şimdi korsan bildiri hakkımı süre dolduğu için kullanmadan, ben doğrudan salona söz vermek istiyorum. Ordu Belediye Başkanımızı uçağa yetiştireceğiz, öncelikle Sayın Başkana söz vereceğim, gelen sorulardan kendisine yöneltilen soru olursa. Soruları da sormadan önce kendinizi tanıtip ve mümkün olduğu kadar kısa olarak soruları alabilirsem sevinirim. Süresi içinde, belirlediğimiz saatte toplantıyı bitirelim istiyoruz.

Buyurun söz sizin. Öncelikle buradan Gökhan Beyden başlıyoruz. Daha sonra soruları alacağım. Kendinizi tanıttıktan sonra kime sormak istediğinizi de söylerseniz iyi olur.

Gökhan ERKAN- Belediye başkanlarımıza sormak istiyorum esasında. Şimdi bir araştırma yürütüyorum. Burada yerel seçimler de hazır yaklaştığı için, ko-

nusu olduğunu düşünüyorum. Yerel seçimlerden kısa süre önce belediye meclislerinin planlama ve imar konularında almış olduğu kararlara ilişkindir bu.

Öyle sonuçlar çıktı ki, yani yaklaşık 20-25 yılı kapsayan da bir şey. Yerel seçimlerden önce, yani son meclis toplantılarında diyelim, imar planı değişiklikleri veya nazım imar planları veya revizyon imar planları geçti. İşte iki gün önce üç gün önce ruhsat devirleri veya işte tapu devirleri, ruhsat verilmeleri. Son meclis toplantısının çok kritik olduğu bir şeye döndü.

Şimdi bu yeni Büyükşehir Yasası ya da işte ikinci dalga Büyükşehir Yasası geldikten sonra, böyle bir miras gelecek yeni bağlanan belediyelerden. Yani onların son meclis toplantısı veya şu dönemde başlanan planlama faaliyetleri, ruhsatlandırma faaliyetleri vesair gibi şeyler bağlanan belediyelere çok enteresan bir miras bırakacak diye düşünüyorum.

Bu konuların takibi olabilir mi bilmiyorum, ama bir yandan da böyle bir şey geliyor diye düşünüyorum. Hani bu konuda yapılabilecek bir şey var mıdır yok mudur nasıl değerlendiriyorsunuz? Onları sormak istiyorum.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler. Başka soru... Arkada bir söz hakkı var, daha sonra Şence, daha sonra size söz vereceğim.

Mustafa Kemal TURAN- Ben Aziz Beye sormak istedim sorumu. Efendim sizden önceki toplantıda kapatılan belediye başkanları, özellikle biz Alaçatı üzerinde durduk ve dedik ki, Can Hocam da burada biraz bir açıklama yaptı, ama geçen toplantıda konuşuldu. Onlar iktidarı elinden alınanlar, siz de iktidarı eline alan oluyorsunuz. Acaba mesela Alaçatı Belediyesi örneğinde, Çeşme Belediyesiyle birlikte önce iç hukuk yollarını tüketmek adına böyle bir yasayı biz istemiyoruz, orayı orası planlar diyerek ve bunun kararını vermezse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmayı düşündünüz mü?

İkincisi efendim, 100 binlik plan çevre düzeni planı, plan müellifi de geçmiş dönemden Necati Bey de tesadüfen yanınızda. 25 binlik eski kentsel bölgesel nazım imar planı, ben müellifi olarak görüyorum, ama çok mütevazıdır Sezai Bey, o danışmanım diyor. Şimdi bu çatışma noktasında efendim, stratejik plan haline gelmesi adına, yani 100 binliğin mekânsal plandan çıkması ki, büyükşehir bunu çok yaşadı biliyorsunuz bazı davalarda. Bununla alakalı siz iç hukuk yollarını tüketmek adına, önce bir herhangi davayı Anayasaya aykırılık iddiasında bulunup götürmek ki, 100 binlikle çatışmayalım diye. Eğer bu olmazsa yine Can Hocama dönerek, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bu bağlamda bu siyasal hak noktasındaki iktidarı elde etmek noktasında böyle bir yargısal süreç düşünür müsünüz?

Bir de efendim, bütün Türkiye’de Çevre Şehircilik Bakanlığıyla şu ana kadar planlama noktasında en büyük paylaşımı, İnciraltı örneğinde 6 milyon metre-kareyle yapan sizsiniz. Bakanlık bunu beraber yaptık diyor. Expo Yasasına baktım, maddenin bir hükmü İmar Kanununa tabi değil ve bu planın parselasyon planını büyükşehir ve ilçe belediyesi yapacaktır diyor. Bu son süreçte bir tepkiniz oldu, ondan önce bir tepki yoktu. Bunu paylaşabilir misiniz bizimle?

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Şence Hanıma iletelim söz hakkı için.

KATILIMCI- Teşekkürler. Ben sorumu hemşerime soracağım. Şöyle bir durum var, 6360 sayılı Kanun sonrasında 14 büyükşehir Ordu’da eklendikten sonra...

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Hemşeriniz kim?

KATILIMCI- Ordulu hemşerime soruyorum. Şimdi 6360 sayılı Yasa sonrasında Ordu’nun da eklenmesiyle 14 büyükşehir oldu ve biz görüyoruz ki bu bütün alanın bütün şehir haline gelmesi, il alanının bütün metropoliten alan şekline dönüşmesi, planlama pratiğini de çok değişik yönde etkileyecek.

Şöyle ki; mevcutta bugüne kadar ki il içi planlama pratiklerinin de birbirinden çok farklı olduğunu düşünüyorum. Buna Ordu bence çok güzel örnek olabilir. Çünkü Ordu ve ilçelerinin planlama pratiklerine baktığımız zaman, birbirlerinden dağlar kadar farklı olduğunu da görüyoruz. Bu konuda ne düşünüyor acaba Ordu Belediye Başkanımız?

Yani şunu sormak istiyorum: Planlama pratikleri bu kadar farklıyken, büyükşehir disiplini içinde bir planlamadan söz edilebilir mi acaba?

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Mikrofonu bu tarafa alalım.

İbrahim AYDEMİR (Şehir Plancısı)- Öncelikle bütün sorum başkanlara yönelik. Şimdi demin başkanlarımın da belirttiği gibi eleştirdiğimiz, yeri geldiğinde aslında planların delinerek TOKİ’nin yapılaştığı yerlerle ilgili, yeri geldiğinde bu alanların planlara entegre edilerek eleştirdiğimiz bir TOKİ yapılaşma sistemi maalesef mevcut.

Ancak bu da bir gerçek ki, vatandaşlarımızın talebi, ülke genelinde en ucuz şekilde konut sahibi olmak ve barınma bir doğal hak. Buna yönelik ben başkanlarımdan yeni dönemde planlar çerçevesinde sürdürebilecekleri bir konut politikaları var mı, bunu sormak istiyorum.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ederiz. Başka soru var mı?

Çağatay KESKİNOK- Önümüzdeki yerel yönetim seçimlerinin siyasi sonucu, diğer sonuçlarından çok daha önemli olacak. O bakımdan şimdi bu kendi aramızda daha çok yerel düzeyde politikalar konusunda yaptığımız tartışmalar, vazgeçirmesin belediye başkan adaylarını. Yani orada ona dikkat etmekte yarar var. Yani 31 Mart günü, 1 Nisan günü mazbatalarını aldıktan sonra, şimdi bu şey yanlıştı, bu sistem yanlıştı, şu sıkıntılar yaratıyordu deyip, ben vazgeçiyorum diyemezler. Dolayısıyla bir geçiş dönemi olacaktır. Yani bu saçma sapan yönetim değişinceye kadar bir geçiş dönemi olacaktır ve bu geçiş döneminde yerel yönetim düzeyinde siyasalar önem kazanacaktır. Yani hep ben Ordu üzerinden düşünmeye çalışıyorum. Her yerel yönetim düzeyinde halkçı ve toplumcu siyasetler devreye sokulabilir ve burada elde edilebilecek oldukça fazla şeyler de bulunabilir.

O bakımdan, yani bu kendi içimizdeki tartışmayı bir umutsuzluğa ve kötümserliğe doğru da yönleltmeyelim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz Hocam. Ortaya tekrar mikrofonu iletelim.

Başka soru sormayı düşünen var mı? Sonra cevaplara geçeceğim, bitireceğim burada. Tamam son söz hakkı orada olacak. Üç soruyla bitiriyoruz o zaman. Buyurun.

Mahmut ÖZKESKİN (Şehir Plancısı)- Diyarbakır'da özel sektörde çalışıyorum ben. Öncelikle Can Beye bir soru soracağım. Ben öğrenciliğimde de bana şehrin tanımını hep derlerdi, tarımdan uzak. Biz bu terime takılarak, kent içindeki bütün tarım alanlarını imara açtık. Ben bunu çoğu yerde gördüm. Muddanya'ya gittim, bütün parklarda zeytin ağacı vardı. O zeytin ağaçları 40 yılda 50 yılda ancak yetişebilir. Biz dediğim gibi bu tanımlı eğer 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününde değiştiremezsek eğer, kendi kendimizi halen eleştireceğiz, kendi tanımladığımız bir şeyden dolayı, sonra onu yine biz eleştiriyoruz.

50 yıl önceki yaşam şekline göre sanayi burada olur, üretim burada olur, yaşam alanı burada olur. Soru şöyle; dediğim gibi kent tanımını değiştirebilmeliyiz, nasıl değiştirebilmeliyiz? Sosyal Bilimler Fakültesindeyiz Hocam sanırım. Dediğim gibi sizin de kent hayatıyla ilgili çok ilişkiniz var.

İkincisi Sezai Hocaya bir teşekkür ediyorum. Her konuştuğunda kendimi tanıyıcı gibi hissediyorum. Plancıyım ben, planlama çok önemli diyoruz, ama girdim piyasaya öyle olmuyor Hocam. Ne olur bunu değiştirelim artık yani. (Alkışlar)

Son bir şey, dediğim gibi ben belediyelerle de çok ilişki içindeyim. Belediyelerimiz gerçekten masum değiller yani. Ben çok görüyorum bunu. Kendi be-

lediyelerin bile karşıt olduğu kişilere yeri geldiğinde çok güzel emsaller veriyorlar yani. Ben bunu çok eleştiriyorum ve artık siyasetten iğrendim. Çok teşekkürler.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Burada bir söz hakkı vardı. İsminizi söyleyip, sonra kime sorduğunuzu da söylerseniz...

Halil Cengiz SOĞANCIOĞLU- Ben Sezai Hocama sormak istiyorum. Genelde plan nedir? Planın önemi Türkiye için nedir ve İzmir'in geleceği için uzun devreli ve mükemmel bir mastır plan nasıl hazırlanabilir?

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Ümit Hanımın sorusunu alalım, cevaplara geçelim.

Ümit ÖZCAN (ŞPO)- Aslında üretmek zorundayız ve liberasyonla ilgili de ihracat oryantasyonlu kalkınmadan söz ediyoruz. Galiba tarım bir de çok önemli problemimiz haline gelmiş. Şimdi 2006 yılında Türkiye'de çıkarılan bir kanunla yerli tohum satışı yasaklandı. Yakın zamanda çıkmasını beklediğimiz bir düzenleme daha var. 150'den küçük küçükbaş, 50'den az büyükbaş sahibi olacak ahırlar yasaklanacak. Zaten tavukları zamanında kesmiştik. Şimdi demek ki tarımla ilgili bir problemi var Türkiye'nin. Yani onun için büyükşehir belediyelerimizin herhalde tarımla ilgili sorunları olmayacak gibi geliyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bir de bana öyle geliyor ki, TOKİ'nin şu anda elinde 800 bin civarında lüks konut stoku var minimum. Tam ne olduğunu bilmiyoruz, çünkü bilgi verilmiyor, ama çok ciddi de bir barınma sorunu var Türkiye'de. Yani bizim bu ihracat odaklı kalkınmada satılabilir tek malımız fazla konuklar olduğu için, malum bir yasal düzenlemeyle yabancılara satışı şey yaptık. Sizce yani belediye başkanlarıma soruyorum, bu elimizdeki konut stokunun fazlasını satma şansımız var mıdır? Tek ürün bu kaldı.

Teşekkür ederim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkür ediyoruz. Söylediğim gibi Sayın Seyit Torun'dan başlayarak yanıtları alalım istiyorum.

Seyit TORUN (Ordu Belediye Başkanı)- Evet, bu yasanın belki de söyleyebileceğimiz nadir faydalarından biri bu olacak. Yani bugün özellikle Ordu'nun büyük ilçeleri hariç, hiçbir ilçesinde bir plan bütünlüğü yok ve beldelerde dahi yok. Uygulama yok, ruhsatlandırma yok, ciddi anlamda bu ilçelerde yokken, beldelerde yokken, köylerde olması da beklenemez. Belki bu sayede bir plan bütünlüğü oluşturulabilir. Daha bilimsel, daha kurallara uygun bir bence planlar yapılabilir.

Çünkü ben biliyorum, kendi ilçemden de biliyorum geçmişte görev yaptığım ve özellikle sahilin dışındaki ilçelerin ve beldelerin bu konuda ciddi problemleri var. Bu sayede belki bu aşılr, ama şu ana kadar gelinen nokta gerçekten çok vahim, oldukça vahim, gittiğim zaman da görüyorum bunları. Belki bu yönden bir katkı sağlar ona inanıyorum. Yani size çok iş var.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Başkanlara sorulan genel sorular vardı. Eğer ekleyeceğiniz bir şey yoksa...

Seyit TORUN (Ordu Belediye Başkanı)- Yani TOKİ'lerin karşılığında ne yapılabilir diye söylenmişti. Şimdi tabii ben TOKİ'ler, Ordu'daki TOKİ özellikle çok başarısız bir örnek, şehre çok uzak, ulaşım altyapı düşünülmeden yapılmış ve konutların kalitesi de ciddi anlamda tartışılır durumda. Zaten az önce de söylediğim gibi konuşmamda, yavaş yavaş taşınmalar başladı.

Ne yapılabilir? Başlangıçta şu anda kentsel dönüşüm kapsamında, o bölgede bir rehabilitasyon yapılarak, eski konutların yenilenmesi, belki bir konut üretimi; çünkü o konutlarda şu anda barınma yok, ikamet yok. Buralar yenilenebilir, yeni konut üretimi açısından. Biz şöyle bir uygulama başlattık. Özellikle yerel müteahhit gruplarıyla mülkiyet sahiplerini bir araya getiriyoruz ve karşılıklı onların pazarlık kabiliyetlerini bir aracı unsur gibi koyup, o orada o dokunun yenilenmesi için çalışmalarımız var. Yavaş yavaş bu da meyvesini vermeye başladı. Oralarda konut üretilebilir, ama asla yeni üretilecek olan konutlar tarım arazisi içerisinde olmamalı. Yani biliyorsunuz TOKİ resen planlarını yapıyor ve bütün uygulamalarını resen uyguluyor. Daha insanların yaşayabileceği, daha az katlı, yoğunluğu az konutlar üretilebilir.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Peki, Başkanım teşekkür ediyoruz. Sayın Aziz Kocaoğlu'na vermek istiyorum sözü.

Aziz KOCAOĞLU (İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı)- Evet efendim, ben sorulan soruların bizimle ilgili olan bölümüne, başkanlarla ilgili olan bölümüne sırasıyla cevap vermek istiyorum.

Gökhan Beyin sorduğu, seçim sürecindeki planlar. Son derece tehlikeli olduğunu hepimiz biliyoruz. Biz 2009 sürecinde hiç böyle defolu plan geçirmediğimizden. İlçe belediyelerinde böyle bir şey olursa, seçimden sonra da reddedilir, onlar da zaten Büyükşehir'e, yani biz kendi açımızdan baktığımız zaman kontrol edilir.

Seyit Beyin durumuna, yani yeni bağlanan yerlerin hemen el yordamıyla imar açma plan yapma, işte bir tane kâğıdın üzerine çizip plan yapma konusuyla biz de 2004 yılında karşılaştık. Bunların altlıklarını sorguladık ve gereken düzelt-

meleri de yaptık. Öyle yani ben yaptım oldu al, işte başkan sana plan. İşte geçen gün meclisten geçirdik, diyelim 30 Mart'tan önce geçirdik diye plan olmuyor. Altlıkları sorgulanarak düzeltiliyor. Tabii bir geçiş dönemi. Ben Çağatay Hocama katılıyorum. Bu işlerden korkmamak gerekiyor. Yapacağız, başaracağız, başka çaremiz yok.

Seyit TORUN (Ordu Belediye Başkanı)- Korktuğumuzdan değil de Başkan, kaygılarımızı dile getiriyoruz.

Aziz KOCAOĞLU (İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı)- Ben sizin için demedim kesinlikle. Yani genel bir şeye saptamamız gerekiyor. İş varsa yapılacak, işten korkmayacağız, iş bizden korkacak.

Ben aklım erdiğinden beri siyasetle uğraşırım. O zaman üniversite okuyorum burada. Osman Kibar'ın her lafı bir alem. Memlekete gidiyorum, babam belediye başkanı, devamlı bağıryor çağırıyor. Buraya sonra geldim Ayanak çıktı, daha çok bağıryor çağırıyor. Onların hepsi rahmetli oldu. Ben acaba belediye başkanlığına hep böyle delileri mi seçiyorlar diye kafamda bir soru işareti var. Neyse bizi belediye başkanı yaptılar. Biz sakın sakın gidiyoruz. Arkadaşlar diyorlar ki, ya biraz delir, biraz masaya yumruğunu vur. Diyorum ki, vuramıyorum. En sonunda bir de evde konuşurken dört-beş kişi, dedim ki bir hap verin bana sabahleyin içeyim, delireceğim gün delireyim filan dedim. Olmadı.

İki sene filan böyle idare ettik, iki-iki buçuk sene dayanabildik. Ondan sonra zaten meslek delirttiği için, aynı çizgide biz de milletin geldiği noktaya gelmiş olduk.

İktidar kazandık ya kaybettik, ben onlara cevap vermeyeceğim. İnciraltı'na cevap vereceğim; esas zaten can alıcı konu bu. Şimdi İnciraltı diye bilen bilmeyen, 620 hektar bir alanımız var çevreyoluyla deniz arasında, içinde de 70 hektar civarında bir lagün var; buranın imara açılması açılmaması. Buranın büyük bir bölümü, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2005-2006 yılında ağaçlandırıldı ve İzmir'de yapılan, Cumhuriyet tarihinde yapılan kent içinde en büyük kent ormanı yaratıldı. Gözümüz gibi de ağaçlara bakıyoruz.

Onun arka planındaki yaklaşık 470-500 hektar alanda da, özellikle şahıs mülkiyeti var ve buralar kır düğün salonu, bilmem işte kumrucu bilmem neci filan, şehrin içerisinde kalmış, artık tarımın orada 500 metrekarenin kirası bile 1 milyon 2 milyon 3 milyon, acayip paralara gidiyor. İnciraltı'nda yaşayan yahut arazisi olan insanların da hepsi zengin değil. Bunların içerisinde araba yıkayanlar da var geçinmek için ve kentin içinde kalmış.

Biz daha Expo'nun adı yokken göreve geldiğimiz andan itibaren bir değerlendir-

dirme yaptığımızda, bir de bu yeni kent merkezinin planlarıyla ilgili çalışmalar bilgileri aldığımızda, İnciraltı'nın da sağlıklı bir şekilde planlanması gerektiği konusunda bir fikrimiz oldu ve bu fikri dillendirdik. Burası tarım arazisi doğrudur ve Expo sürecinde biz Expo alanı olarak buranın belirlenmemesini, diğer alanların başka alanların; ya kent içerisinde bir çöküntü bölgesinin, o bölgelerden bir tanesinin yahut da Urla'da yüksek teknoloji, yani Karaburun kavşağı civarında bir alanın belirlenmesini ve buranın hem yüksek teknolojinin tetiklenmesi, hem yarımada'nın tetiklenmesi konusunda düşüncelerimiz vardı planlamadan arkadaşlarımızla birlikte onları savunduk. Ama getirdiler bu karar vericilere İnciraltı'nı gösterdiler. İnciraltı'nı kim görürse görsün, Expo burada olsun der. Biz de öyle bir emrivakiyle karşı karşıya kaldık.

Şimdi İnciraltı planlanmalıdır, benim şahsi görüşümü söylüyorum. Bizim arkadaşlarımızdan da karşı çıkanlar var. Ben aynı kanaatte değilim, ama İnciraltı nasıl planlanmalıdır? Esas problem burada çıkmaktadır. Biz İnciraltı'nın yüzde 40'ının yine bizim kent ormanına katılarak, 200-250 hektar bir alanda denize doğru orman yapılması, yani park yapılması, geri kalan çevreyoluna doğru bir alanda da, yaklaşık 400 hektar bir alanda da sağlık, sadece sağlık konseptinde çalışacak. Tıp fakültesi, hastane, sağlıkla ilgili araştırma enstitüleri, yüksek okullar vesaire vesaire.

Böyle bir planlama yapalım diye yola çıktık ve önce 0,60 emsal, sonra 0,80 emsal, düşük yoğunluk, işte dört katı geçmeyecek, kendimize göre neyse doğru olduğuna inandığımız şeyleri düşündük ve Kültür Bakanlığı hemen burası benim dedi. Kültür Bakanlığı burayı Expo çerçevesinde planlamaya kalktı. Arada işte kamulaştıralım bilmem ne yapalım bir sürü şey de oldu tabii bu arazi deyince ranta kafası çalışan insanlar çıkıyor piyasaya filan.

Bunun planlanması, ve uygulama görevi bize verildi. Uygulamanın da yapılabilmesi için biz her tarafın birden planlanması gerektiğini, uygulamanın her tarafta eşit olması gerektiğini düşündük. Orada termal kaynaklarımız da var. Yurtdışından gelen tedavi olan insanlarımız da var. Kentin gelişmesine sağlık sektöründe bir kampus yapılarak katkıda bulunulması; hem ülkenin, hem de yakın coğrafyamızda sağlık sektörünün büyütülmesi amacıyla bir şey, bir vizyon belirledik.

Bunun göbeğine 30 hektar alışveriş merkezi geldi. Bağır çağır, o kadar itiraz etmemize rağmen yoldan bir boy sırasına sadece konut geldi. Dolayısıyla bu iş yozlaştı. Şimdi 27 Kasım'da oylama var, Expo oylaması var. 27 Kasım'a kadar biz bu fermuarı kapattık. Yine planlanmasından yanayım, ama sağlık konseptinde planlanacak 400 hektar bir alanda, 30 hektar alışveriş merkezi ya-

pıldığında, oraya gelen trafik, oraya gelen insan, oraya gelen neyse malı mta'sı vesairesi. Orada sağlık diye bir şey olmaz ve bu iş her konuda olduğu gibi yozlaştırılarak, her konuda olduğu gibi amacından saptırılarak, her konuda olduğu gibi bir koyundan 80 tane post çıkartmaya çalışılarak yapılan bir uygulamadır. Bu şekilde uygulanmasına, bu şekilde yapılmasına karşıyız. 27 Kasım'dan sonra kozlarımızı paylaşacağız. Yani İnciraltı'ndaki durum da budur.

Sizin konut politikanız var mı TOKİ'nin karşısında dediniz. Evet, var. Biz İzmir Büyükşehir Belediyesi olarak, 5393 sayılı Yasanın 73. Maddesine göre uzlaşma yöntemiyle, şu anda 8 tane bölgede, ikisinde uzlaşma sağlandı. Biz alanı belirliyoruz, Bakanlar Kurulu onaylıyor, burada biz çalışmalarımızı sürdürüyoruz değer tespitlerimizi yapıyoruz, en son uzlaşmaya geçiyoruz. Yerleşim planımızı da yapıyoruz, dış mimarimizi de yapıyoruz. Burada ihaleye çıkacağız. Hem gecekondlu konut sahibine karşı muhatap biziz, hem müteahhide karşı muhatap biziz. Verebileceğimiz oranı belirliyoruz, ihaleye çıkıyoruz. İhalenin bir düşük kısmı var. Yani diyelim ki yüzde 35'le çıkıyoruz. Yüzde 35'ten yukarısına veren varsa ihaleyi yapıyoruz. O yüzde 35'i de mal sahibine veriyoruz. Biz altyapısını destekliyoruz, sübvans ediyoruz büyük oranda ve oradaki üretilen rantı tamamen orada yaşayan insanlara veriyoruz.

Müteahhit ne yapıyor? Oranın maliyetini artı kârını ihaleyle alıyor. Kontrolünü biz yapıyoruz. Yani işin kontrolü sağlıklı gitmesini belirleyecek olan da İzmir Büyükşehir Belediyesinin Kent Dönüşümü birimi. Yani bir anlamda inşaat sektörüyle birlikte işi yürütüyoruz, ama bütün inisiyatif direksiyon bizde. Bizim bulabildiğimiz İzmir gerçeğine en uygun yöntem bu. Daha iyisi de varsa ikna olursak ona da eğiliriz.

Şimdi bir şehirde tarım olmaz düşüncesi; geçmişte doğrudur, işte tarım hayvan burada olmaz, inek burada olmaz, işte keçi burada olmaz, ama bugün büyükşehir olmayan yer kalmadığına göre, her taraf şehir olduğuna göre, demek ki biz artık tarım ve hayvancılık sektörünün de kırsalın da büyükşehriyiz. Biz 10 senedir bu işle uğraşıyoruz. Yani tarımın da belediye başkanınız, hayvancılığın da belediye başkanınız. İzmir'de tarım ve hayvancılık konusunda Türkiye'nin en önde bir-iki şehirlerinden bir tanesiyiz.

Hayvancılıkta hayvancılık bölgeleri planladık 1/25 bin planlarda, onları geliştirmeye çalışıyoruz. Ayrıca tarımın desteklenmesi için tarımın kalkınması için, bütün arazi yollarını asfaltladık bize bağlı olan bölgelerde. Asfaltlamadığımız arazi yolu kalmadı. Arazi yolu asfaltlamak çok kolay bir iş değil. Anlaşmalı üretim yaptırarak, İzmir Büyükşehir Belediyesinin bütün ihtiyaçlarını; dikme çiçek, fidan, okullara dağıttığımız bütün sütümüzü peynirimizi vesairemizi ne

alıyorsak kooperatifler kanalıyla alıyoruz ve üretimin desteklenmesine hasre diyoruz. Biz 10 senelik çabamız içerisinde Bayındır ilçesini Büyükşehir Belediyesinin desteğiyle kalkındırdık. Bayındır’a gidip test edebilirsiniz.

Ödemiş Bademli civarında fidan yapıyorlardı, orayı da kalkındırdık. Mahmut Türkmenoğlu eski gümrük bakanlarımızdan. Onun Urla Bademler’deki kooperatifi vardı batmıştı. Onunla da anlaşmalı üretim yaparak, o kooperatifi de ayağa kaldırdık. Tireli süt üreticilerinin birliği olan Tire Sütten de bugün 106 bin civarında çocuğa, 0-5 yaş grubu çocuğa, ayda 8 litre süt dağıtıyoruz.

Dolayısıyla biz tarım kentiyiz, büyükşehir belediyesiyiz, tarımın kalkınması da bizim görevimiz, tarımın planlanması da bizim görevimiz. Tarım arazilerinin korunması da bizim görevimiz. Bu anlayışla yapıyoruz.

Belediyeler masum değil dedi bir arkadaşımız, Diyarbakır’dan gelen arkadaşımız. O konu bizi ilgilendirmiyor, yani bizimle alakası yok. Belediyeler masum mudur değil midir? İzmir Büyükşehir Belediyesi masum. (Alkışlar)

Bakmak lazım dersen, ben de sana bakıldır derim. Ona göre gelir bir daha bakersın, onu da bil yani bakıldı. Her kuşun eti yenmez, onu da bil.

Teşekkür ederim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler Sayın Başkan. Bülent Beye sözü vermeden, Ordu Belediye Başkanımızı yolcu edeceğiz uçağa yetişmesi için.

Bülent TANIK (Çankaya Belediye Başkanı)- Sevgili arkadaşlar, başkanın bıraktığı yerden devam etmek isterim ve Diyarbakırlı arkadaşımızın sorusuyla ilgili olarak. Bir toplumun her tarafı birbirine benzer. Kurumlar da benzer şekildedir. Masumiyetle ilgili yargı üzerine benim konuşmam oturmuştu esas olarak. Belediyeyi toplumun kendisi ve onun öz örgütü olarak tanımlamaya çalışmak. Eğer şu şarkı sözünde olduğu gibi “*masum değiliz hiçbirimiz*” gibi bir anlayışa sahipsek, bu masumiyetin sorgulandığı, en kolay sorgulandığı yerden değil, en zor sorgulandığı yerden başlamayı öneririm.

Soruşturma açılması, hatta yargı kararları masumiyetle ilgili bir nihai değerlendirmenin gerekçesi olabiliyor mu? Bilmiyorum aranızda Dikili Belediye Başkanının bireysel menfaat sağladığı konusunda bir endişesi ya da kafasında soru işareti olan var mı onu tanıyanlardan? Yok, ama usul hukuku açısından başka bir yargı kararı ortaya çıkabiliyor ve bu kolay çıkabiliyor. Çünkü yerel yönetim küçük toplum örgütlenmesi olarak kolay dövülen bir örgütlenme. Buna hassasiyet göstermek gerekiyor, en başta da onun içinde yer alan, onu

temsil eden kişiler başta olmak üzere. Bunların arasında da çok önemli bir kesim şehir plancılarıdır. Soru haklı ve özel bir soru.

Dönemin sonu ve seçim arifesinde yerel yönetimler üzerindeki baskılar artabilir ve plan tadilatlarıyla ilgili kararlarda da sayısal olarak da ya da nitelik olarak da yanlışlık boyutu çoğalabilir. Ama bu sadece yerel yönetim düzleminde midir? Neden merkezi yönetimler hemen seçim arifesinde, filan kesime şu biçimde bir ek ödenek çıkarır? Neden yeni kadro açar? Bilmem ne kadar zamandır norm kadro uygulamasıyla bir kişi alırsan seni sorguya tabi tutan bir yapı, seçim arifesinde şu kadar memur işçi alacağım diye kadro çıkarır. Veya daha önce kadrolaşmamış olanları sözleşmeyi, sözleşmeden de asli kadroya geçirir. Bunu sorguluyor muyuz? Bunun etik boyutunu sorguluyor muyuz? Bunlara dikkatle bakmamız gerekiyor. Orası ne kadar bozuksa, onun yansıması yerel yönetimlerde de kaçınılmaz olarak olacak, ama biz ne zaman toplum olarak kendi kendi örgütümüzü arındıracak bir duyarlılığa inisiyatifte güce bilince ve örgütlülüğe ulaşırız, o zaman arı bir temiz yapıya ulaşma şansımız daha fazla olacaktır.

Sevgili dostlar, bu oturumun adı şu: Yeni büyükşehir düzenlemesiyle ortaya çıkacak kentleşme süreci ve planlama ne olacaktı. O konuya ne kadar değinebildiğimizi bilmiyorum. Çünkü hani soru absürt, konu absürt görünüyor. Bakın, çoğunuzun genel yapıyı biliyor olmanız, Ankara'yı bilmenizi gerektirmez. Ankara'da benim belediyeme benim siyasi partimin yönetiminde olduğu bir başka belediyeden 96 bin kişi eski kayıtlarla sayımla, bir nüfus bana aktarıldı, 4 bin hektarlık alanla. 40 bin seçmenin oy kullandığı ve yaklaşık 30 bininin de Cumhuriyet Halk Partisine oy verdiği bir bölüm.

Bu tabii Çankaya Belediyesine önemli bir artı yazıyor. Fakat alınıp getirildiği yeri oy dağılımı dengesi açısından önemli ölçüde etkileyebilecek bir eksiltmeye tabi tutan düzenleme. Bunun hizmetle alakası var mı? Şimdi bakın şöyle bir yasal düzenleme var bu kanun maddesinde. Diyor ki, şu şu mahalleler ve şu kadar nüfus Yenimahalle Belediyesinden Çankaya Belediyesine bağlandı. 30 Mart 2014'e kadar hizmetleri Yenimahalle Belediyesi yapacak. 30 Mart 2014'te oranın seçmeni Çankaya Belediyesi için oy kullanacak.

Yani bu kanunun çıktığı tarihten itibaren yaklaşık bir buçuk yıl, oranın sakinleri başka bir belediyeden hizmet alıyor olacak, ondan sonra da seçimde başka bir belediyeye oy kullanacak. Bu kanunun hizmetle ilgili alakası, bütünlüğü, tutarlılığı açısından ne ifade ettiğini söylemeye gerek var mı ihtiyaç var mı? Yani hizmet aldığın yere değil de, başka bir yere oy kullanıyorsun. Neye bakarak oy kullanacaksın peki? Geçmiş eldeki duruma bakmayarak.

Bu şunu gösteriyor: Yapılan düzenleme seçim esaslı bir düzenlemedir. 2009'da da benzer nitelikte düzenlemeler yapıldı. Seçim çevresi manipülasyonuna dönük. Bunun karşılığında önümüze çıkacak durum nedir? Karşılığında önümüze çıkacak durum, yasal altlığı teknik örgütlenmesi hiçbir şeyi geçerli biçimde yeterli biçimde hazırlanmadık bir konumda, Seyit Torun'a; sana görev verdik bütün Ordu'ya hizmet etmek durumundasın.

Peki, biz ne yapacağız? Bu olmaz meselesinin ötesine gelmiş durumda. Şu anda yasa diyor ki, seçim sonucu X'i seçeceksin, X de burada bu işleri yapacak, planlamayı yapacak, hizmet götürecek. Şimdi biz plancılar olarak plan yapma süreciyle ilgili imar planlama düzenine dönük çok ağır kayıtlar koyduğumuzu biliyoruz. Onun neye yaradığını, ne kadar şehri biçimleme gücüne sahip olduğunu ve bunların hazırlanış süreçlerindeki katılım demokrasi hakkaniyet geleceği düşünmek. Mesela planların yapımla ilgili yitmiş bir şey var. Ülke çapında nasıl bir coğrafi dağılımla, yerleşme coğrafi dağılımla yaşamak istiyoruz biz. Hangi büyüklüklerde yerleşmelerde yaşamak istiyoruz sorusunu soran bir seçmen topluluğuyla mı yapıyoruz işleri seçimleri? Veya ülkenin hangi coğrafyasında önümüzdeki 20-30 yıl içerisinde yerleşme büyümesi yoğunlaşması gelişecek. Bunun üzerine düşünce geliştirmiş, program geliştirmiş, proje geliştirmiş bir genel yönetim üzerinden mi yerel yönetimleri biçimlendiriyoruz?

Hiçbiri değil. Büyükşehirler daha fazla büyüyorlar. Şehirler nitelik değiştiriyor. 1950'li 60'lı 70'li yıllardaki şehirlerin yapısını çok değiştiren bir büyüme süreçleri ve farklılaşma süreçleri yaşanmıştır. Bunlar arasında işte metropollerin ortaya çıkması, dev kentlerin, megapollerin ortaya çıkması, bölge şehirlerin ortaya çıkması gibi yeni durumlar vardır. Bunların ihtiyaçlarını yanıtlayacak yeni örgütlenmeler ve siyasi temsil mekanizmaları düşünülmendiği takdirde, bugünkü belediye örgütlenmesiyle de planlama anlayışıyla da hiçbir şey yapmak mümkün değil, hepimiz biliyoruz.

Bitiriyorum merak etmeyin. Yani bir dokun bin af işit meselesine dönecek. Sevgili dostlar işimiz zor, ama her şeye rağmen planlamanın özü şudur. Planlama, eldeki imkânlar araçlar trendleri anlayarak, bunlarla ilgili darboğazları keşfedip önceden öngörerek, onları çözmeye dönük insan inisiyatifinin, insan bilincinin, insanın kültürel paylaşım yeteneğinin, başka deneyimlerden yararlanma yeteneğinin ona kazandırdığı ilerleyebilme çözebilme anlayışıdır erkidir.

Bu bağlamda belki tanrı gibi kendini düşünmek doğru değil gerçekten. İnsan gibi düşünmeyi tercih etmemiz lazım. Köle gibi ve edilgin olarak değil, insan

gibi düşünmek ve geleceği biçimleyecek şekilde hayatı yönetmeye çalışmak bizim için önemli bir iştir. Bunun usul yöntem ve bilgisini eğitim olarak alan bir topluluk var burada ve almakta olan veya almış olan. Bu topluluğun ülke geleceğini biçimleme konusunda mevcut tekniklerin yanı sıra politik ve örgütlenme eylemliliği içinde birikime ve kendi aktivitesini geliştirmeye ihtiyacı var. Bunu yaparak mevcut sistemin bizi soktuğu açmazı Çağatay Hoca'nın söylediği gibi, çözecek yöntemleri yine biz bulacağız.

İnanıyorum ki, bu olumsuz yasal çerçeveye rağmen, şehirleşmeyi yönetecek yerel yönetim örgütlenmesini, daha demokratik daha aktif yurttaşların inisiyatifini çoğaltan bir örgütlenmeyi, benim düşüncem sol ve devrimci dünya görüşü Türkiye'de yerleştirecek bir pratiği geliştirecektir. Teşekkür ediyorum.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Can Hocam size de bir soru vardı, ben de bir tespitle aslında sözü vermek istiyorum size. Yani kamu yöneticileri şehirde tarım olmaz diye söyler, biz de plancılar olarak tarım alanında şehir olmaz diye söyleriz aynı sözü, aslında aynı anlama gelir bir taraftan baktığınız zaman, ama şu anda ikisi birden bol miktarda olabilir hale geldi. Ne yapacağız? Soru da sanıyorum biraz bununla ilişkiliydi.

Prof. Dr. Can HAMAMCI (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)- Ne yapacağımızı ben de bilmiyorum da...

Şimdi kent tanımını değiştiremez miyiz dediniz. Niye değiştireceğiz? Önce onu anlamadım. İstedığımız gibi kenti tanımlıyoruz zaten. İstatistik Enstitüsüyü eskiden, şimdi Devlet İstatistik Kurumunun yaptığı bir şey. Demiş ki, Türkiye'de yerleşim yerleri 10 bin nüfusa ulaşırsa orası kent sayılır. Ben nüfus kıstasına pek inananlardan değilim, o zaman çok komik oluyor. 999 kişi otururken orası köy, bir kişi doğduğu vakit ertesi gün aniden şehir oldu; bu mucizevi bir şey. O mucizeye inandığımız için de, şimdi denildi ki, bütün il sınırları içinde şu kadar insan yaşıyorsa orası büyükşehir olur. Bu da böyle mucizevi bir şey. Bakın, istediğiniz vakit siyasi erki elinizde tutarsanız, ben şehri böyle tanımlıyorum dersiniz biter; sorun odur.

Ama siz plancısınız, sadece fiziki olarak o mekânı planlamıyorsunuz, içindeki sosyal çevreyi planlıyorsunuz. O sosyal çevrenin yaşam biçimidir önemli olan. Kır ve kent birbirinden farklı bir yaşam biçimidir. Kırsal kesimin gereksinimleriyle, kenttekilerin gereksinimleri aynı olmayabilir, bu kültürel farklılıktır. Bu sürgit böyle olur anlamında söylemiyorum. Kırsal kesim tabii kentleşektir vesair, aradaki nitelik farkı ortadan kalkacaktır. Bu iyi olumlu gelişmelerdir, ama bir de hiç bunlar olamadan, burası da kent orası da kent dediğimiz vakit, kendimizi kandırırız, sosyolojik bir bazı olmaz. O sosyal çevrenin de ni-

teliklerini gözden geçiririz. Plancı bence, içinde yaşayan insan için plan yapar. O açıdan bu önemli, yoksa sosyologların tanımına uymak zorunda değilsiniz. Ama yaptığınız plan oradaki insanların gereksinimini karşılar mı? Onu siz takdir edin. Teşekkür ederim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Teşekkürler Hocam. Sezai Hocam çok zor bir soru vardı, ona girecek misiniz bilmiyorum.

Prof. Dr. Sezai GÖKSU (Dokuz Eylül Üniversitesi)- Tabii zor ve sabahlara kadar konuşuruz, ama şimdi ben şöyle kısaca toparlayayım. Bir kere planlama bir ileriye görme eylemidir ve bu gelecek için hazırlanan bir eylem rotasıdır ve yerel yönetimler için de çok önemli bir politika belgesidir. Ama hem teknik bir süreçtir, hem de siyasal bir süreçtir. Yani biraz katılıma açık bir süreç olması lazım, ama mesela bunun özellikle çok teknik yanları olduğunu da belirtmeliyim.

Mesela biz arabamızı bakıma götürdüğümüz zaman, arabanın tamirini yapacak adamla eksantrik kayışını müzakere ediyor muyuz? Hayır. Anahtarı verip çekiliyoruz. Şimdi dolayısıyla o kadar da değil. Yani planlamanın müzakere dışı tutacağı teknik konular olduğu kadar, müzakereye açık konuları da vardır.

İzmir için iyi bir plan, bütün İzmir’de yaşayan insanları kuşları kurbağaları taşları kayaları sularıya her şeyiyle planlayabiliriz. Teşekkür ederim.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Hocam 1 Aralık’a kadar zamanınız var aday olmak için.

Aziz KOCAOĞLU (İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı)- Çocuklar çok alkışlıyorsunuz, herhalde Sezai Hocanın dersinden sıkıntısı var öğrencilerin. Ben mesajı aldım, sizlere tercüman olmak istiyorum. Hocam kimseyi bırakma da, vaziyeti kurtar. Yani bu alkışın hakkını ver.

Necati UYAR (Oturum Başkanı)- Arkadaşlar, hepinizi bu saate kadar kaldığınız, burada bizleri izlediğiniz için, dikkatli bir şekilde takip ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Bir taraftan da bütün üç günlük etkinliğe katılan tüm katılımcılara teşekkür etmek istiyorum odamız adına ve panele katılan değerli belediye başkanlarımız ve hocalarımıza da ayrıca teşekkür ediyorum.

Bir fotoğraf alalım. Etkinliğin düzenlenmesinde emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür ediyorum ve onları da buraya almak istiyorum, birlikte bir fotoğraf için.

